

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કારણં ।

૧
૨૫

૧૪૧૨

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૮ સુ

અંક ૧ લો

જાણીયો
જીવન

વીર સંવત ૧૪૬૮

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સમાજ

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૮

જૈન

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સમાજ

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

મહારાગમ માટે આર અંક ને ભેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ મું
અંક ૧ લો }

ચૈત્ર

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિક્રમ સં. ૧૯૯૮

અનુક્રમણિકા

૧ આત્મહિત પદ (મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧
૨ પેટકી વેઠ : પદ (રાજમલ ભંડારી)	૨
૩ ઉપદેશક પદ (ઉ. યશોવિજયજી)	૨
૪ છઠ્ઠી અશુચિ ભાવના : પદ (સ્વ. મ. ક. વિ.)	૩
૫ નવું વર્ષ (કુંવરજી)	૪
૬ મહાન્ યોગી આનંદધનજીકૃત પદ પઠ મું. વિવેચન સાથે ...	(મૌકિક)	૭
૭ શ્રી સિદ્ધચક્રતોત્રે ઉપાધ્યાયપદ સ્તોત્ર.		
સ્પર્થાર્થ મુક્ત ...	(આ. શ્રી વિજયપદમચરિ)	૧૨
૮ દિવ્ય પ્રભાત : પદ ...	(કોઠારી ચીમનલાલ જીવરાજ)	૧૫
૯ શ્રી શાંતિનાથના સ્તવનમાં કર્તાએ કરેલો પરમાત્મા		
સાથે પોતાનો મુકાળલો ...	(કુંવરજી)	૧૬
૧૦ વિદ્યાભ્યાસંગ ...	(કુંવરજી)	૧૭
૧૧ પ્રશ્નોત્તર ...	(પ્રજ્ઞકાર—ભાષ દેવચંદ કરચનજી)	૧૮
૧૨ તાત્ત્વિક ને યોધક વચનસંગ્રહ ...	(મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી)	૨૩
૧૩ પ્રભાવિક પુરુષો : શ્રદ્ધાભવસ્વામી ...	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી)	૨૫
૧૪ હિતકારક દૂહા ...	(સં. સ્વ. મ. ક. વિ.)	૨૬
૧૫ જૈન ધર્મ પ્રકાશ ...	(મૌકિક)	૩૦

માસિકના લવાજમના વેલ્યુ શરૂ થશે

ગયા અંકમાં સૂચના આપ્યા પ્રમાણે શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ પુ. ૫૭-૫૮ એ વર્ષના મં. ૧૯૯૭ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૮ ના ફાગણ મુધીના લવાજમનું વેલ્યુ અર્થને ભેટના પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૩૩૫૦ તા. ૧૫ મી એપ્રિલથી શરૂ કરવામાં આવશે તે જરૂર સ્વીકારી લેશે. શરૂતરુકથી પાછું ફેરવીને સભાને ફાગણના અર્થમાં ઉતારશે નહીં. મનીઓફરથી લવાજમ મોકલનારે રૂ. ૩૩૫૦ મોકલવા. તેમને પાંચ આનાનો ફાયદો થશે.

ભેટની બુકો—૧ વનિતા વિનોદ (સ્રીજીવનના પ્રભોની તલસ્પર્શી સાત કથાઓ). ૨ જૈનતત્વપ્રવેશક જ્ઞાનમાળા.

	છૂટક નકલ	સો નકલના
મુનિપતિ ચર્ચા (ગણિક કથા)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
સાદા તે સગ્લ પ્રશ્નોત્તર બાળ ૨ જો.	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
" " બાળ ૩ જો.	૦-૬-૦	૨૦-૦-૦
મંવેજમાળા સાર્થ (વૈરાગ્યવાદક)	૦-૬-૦	૧૦-૦-૦
તત્ત્વવાર્તા અને લક્ષ્મી સરસ્વતી પ્રવાહ.	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
ધનપાળખવાસિકા ટીકા આયુર્મુક્ત	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
નવાણું પાત્રોત્તર અનુભવ.	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
શ્રાવિકા મુખોધ (ખાત્રી સ્ત્રી ઉપયોગી કથાસંગ્રહ)	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦

આભાર અને વિજ્ઞપ્તિ

“શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ”ના ગતાંકમાં ‘શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ સહાયક ક્ષેત્ર’ સંબંધી વિજ્ઞપ્તિ કરવામાં આવી હતી. ‘શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ પ્રત્યે પ્રેમભાવ દર્શાવનારા તથા તેની ઉપયોગિતા જાણનારા સખીદિલ ગૃહસ્થોએ અમારી વિજ્ઞપ્તિનો સારો જવાબ વાળી અમારા ઉત્સાહમાં અભિવૃદ્ધિ કરી છે. આ મળેલ રકમ ઉપરાંત, ‘શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે, વિશેષ સહાયની અપેક્ષા રહે છે તેથી સભાના માનવંતા સભાસદોને તથા ‘શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ના સ્વચ્છ ગ્રાહકોને જણાવવાનું કે તેઓ યથાશક્તિ પુષ્પપાંખડીરૂપ મદદ મોકલવાનું ન ભૂલે. અત્યાર સુધીમાં જે મદદ પ્રાપ્ત થઇ છે તેનું લીસ્ટ નીચે પ્રમાણે છે. વિશેષ દર્પની ખીના તો એ છે કે ઉદારદિલ ધર્મશ્રદ્ધાળુ શેઠ સર કીકાભાઈ પ્રેમચંદ એકી સાથે જ રૂ. ૫૦૦)ની મદદ આપી છે. મદદ આપનાર દરેક સદ્ગૃહસ્થોનો આભાર માનીએ છીએ.

- ૫૦૦) શેઠ કીકાભાઈ પ્રેમચંદ રાયચંદ-મુંબઈ
- ૫૧) શેઠ બદવજી નરશીદાસ-મુંબઈ
- ૫૧) શેઠ ભોગીલાલ મગનલાલ-ભાવનગર
- ૫૧) પરી ચુનીલાલ દુર્લભજી-ભાવનગર
- ૫૧) શેઠ છોટાલાલ નાનચંદ-ભાવનગર
- ૫૧) શેઠ જીવજીભાઈ ગોરધન-ભાવનગર
- ૫૧) શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ-ભાવનગર
- ૫૦) એક સંભાવિત સદ્ગૃહસ્થ-મુંબઈ
- ૫૦) ભાઈ મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીયા-મુંબઈ
- ૫૦) બહેન ચંચળબા કુ. શેઠ પન્નાલાલ ઉમાભાઈ-અમદાવાદ
- ૩૧) પરી હીરાલાલ મોતીચંદ-ભાવનગર
- ૩૧) વોરા પરમાણુદાસ તારાચંદ-ભાવનગર
- ૨૫) શેઠ કુંવરજી આણંદજી-ભાવનગર
- ૨૫) શાહ બદવજી રવજી-પોરાજી
- ૨૫) શાહ અમરચંદ કુંવરજી-ભાવનગર
- ૨૫) શેઠ હીરાચંદ રામચંદ-મુંબઈ
- ૨૫) શેઠ છોટાલાલ જમનાદાસ-અમદાવાદ
- ૧૫) શેઠ ગુલાબચંદ આણંદજી-ભાવનગર
- ૧૫) દોશી જીવરાજભાઈ ઓધવજી-ભાવનગર
- ૧૧) શેઠ હરજીવનદાસ દીપચંદ-ભાવનગર
- ૩) દોલતરામ જૈની-નોહર

૧૯૮૭

૧૯૮૮

સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાંશિ મોક્ષમાર્ગઃ

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તકે ૫૮ સું
અંક ૧ લો

ચૈત્ર

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિ. સં. ૧૯૯૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રાવેણ)

આત્મહિત પદ

(ચેતો જરા યુવનો જિન્દગાની એ કના છે-એ ટેક)

જાયપન ગયું રમતમાં, મધ્યવર્ત જિન્દગાની;
ઝોલા અવસ્થા પામી, કષ્ટ લાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૧ ॥
ધગ્ધગ લાપા પડતો, વિનય નહિ જરા તો;
મદમાતો તુંડિ ફરતો, કષ્ટ લાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૨ ॥
હોટલમાં આય પીતો, ફેલુ એ આફ્ર સુનતો;
પર્જાની એ ઉપાધિ, કષ્ટ લાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૩ ॥
મસ્તકપે હેટ ધરતો, શીવામાં નેકટાઈ;
હાથ પર વોચ રખતો, કષ્ટ લાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૪ ॥
નાટક સિનેમા જોતો, દિનરાત તુહી જાગે;
તતુની થઈ ખુવારી, કષ્ટ લાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૫ ॥
પધિમાં મળ્યા શુરુ તો, હાથે ન ઊંચા કરતો;
અભિમાનમાં તું ચાહે, કષ્ટ લાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૬ ॥
વૃદ્ધાવસ્થા આવી, અવયવો એ જીર્ણ થાયે;
આશા કળી ન જીર્ણ, કષ્ટ લાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૭ ॥
નેમિ ઉદય અમારો, જીતો જગતના મોહો;
વિદ્યા એ નંદ કહે છે, કષ્ટ લાન નહિ જીવનનું ॥ ચેતો ॥ ૮ ॥

મનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયભ

पेटकी वेठ

पेट की ही वेठ में, घरवाद की है जिन्दगी ।
 नाम प्रभु का नहीं लिया, नहीं और की है वन्दगी ॥ १ ॥
 ध्येय आने का हमारा, क्या रहा है विश्व में ? ।
 फिर हमने आकर क्या किया ?, सोचा नहीं यह खानगी ॥ २ ॥
 खाने कमाने भोगने का, जो बनाया ध्येय है ।
 इस ध्येय में नहीं श्रेय है, यह बात है ऐक मर्म की ॥ ३ ॥
 दिनरातरूपी चक्र तो, चलते रहेंगे विश्व में ।
 पर पा नहीं सकते समय, जो व्यर्थ ही घरवाद की ॥ ४ ॥
 नर जन्म दुर्लभ पायकर, समझे न इसके मर्म को ।
 हीरे को समझे काच ही, इसकी नहीं पहिचान की ॥ ५ ॥
 देहरूपी महल तो, नश्वर यहां हो जायगा ।
 होगी दशा क्या राजकी ? इसकी नहीं परवाह की ॥ ६ ॥
 राज के पीछे लगा, वह कर्मरूपी महल है ।
 महल से पाना विजय ही, बात है यह ध्येय की ॥ ७ ॥
 अस्तित्व जब मिट जायगा, उस कर्मरूपी महल का ।
 फिर भान होगा राज को, यह शक्ति है परमात्म की ॥ ८ ॥
 पेट की ही वेठ में, समझो न इति कर्तव्यता ।
 निज रूप को पहिचानना, यह बात है सिद्धान्त की ॥ ९ ॥
 संसार में ऐसे अनेको, बार जन्मे मर गये ।
 यह सार नीकला कुछ नहीं, यह बात है अफसोस की ॥ १० ॥
 है चिनय अब राज तुम, निज रूप को पहिचान कर ।
 पुद्गल की मूर्च्छा त्याग कर, पावो गति शिवधाम की ॥ ११ ॥

राजमल भंडारी-आगर

उपदेशक ५६

ज्ञानादि३ शुषु तेरे, अनंत अपर अनेरे;
 वही कीरत मुन भेरे, चित्त हुं लस गाये ऐ ॥ ज्ञान० ॥ १ ॥
 तेरे ज्ञान तेरे ध्यान, तेरे नाम भेरे भान;
 डारल डारन सिंधी, ध्याता ध्येय छहराये ऐ ॥ ज्ञान० ॥ २ ॥
 छूट गये ब्रह्म भेरे, दर्शन पाये मे तेरे;
 अरजुन भल तेरे, मुग्ध रंगाये ऐ ॥ ज्ञान० ॥ ३ ॥

છટ્ટી અશુચિ ભાવના

દાહસ

- ૬૦ મહાવીર જિનેશ્વરા, શાસનનાયક નાથ;
સંઘ ચતુર્વિધ સેવતાં, હરખે જોડી હાથ. ૧
- આજ્ઞાએ ચાલે સદા, શ્રમણ શ્રમણી સમુદાય;
શ્રાવક ને વળી ધ્રાવિકા, દૃઢ કરી મન વચ કાય. ૨
- સમકિત રત્ન લહી લલુ, હૃદય જ્ઞાન સુખકાથ;
યાતાં ભાવે ભાવના, છટ્ટી સહજેલાસ. ૩
- કાયા મળ મૂત્રે ભરી, તે મોહિ નર નાર;
અકર્તવ્ય ચેષ્ટા કરે, ધિક્ક ધિક્ક વિપયવિકાર. ૪
- ભિન્ન સદા સહજાત્મરૂપ, સત્ ચિન્મય આનંદ;
અજ્ઞાને નવિ ઝોળખે, અહો મોહના દ્વંદ. ૫
- વિવેક લહી શુરુ વિનયથી, સમજીને શિવ પંથ;
ચાલે ચલવે અન્યને, ધન્ય તેહ નિર્થંથ. ૬

(પુનઃ આંદની એ ગરખાની રાહ)

છટ્ટી ભાવો ભવ્યો અશુચિ નામની ભાવના રે,
વિધવિધ મળથી ભરીયું અશુદ્ધ દેહ જલ્પાય;
જેતાં તત્ત્વદષ્ટિથી જ્ઞાની શાસ્ત્રે જોલતા રે,
મિથ્યા મોહ મમત્વ મટે આત્મા ઝોળખાય. છટ્ટી ૧

સાખી—સુગંધી ચંદન આદિ જે, જાહુમૂલા વપુ લેપ;
મલિન થાય વપુયોગથી, જેમ ખેલગેનો ચેપ.
એમજ શુચિને પણ અશુચિ કરનાર શરીરને રે,
જ્રમ છે જળથી શુદ્ધ થવાને શાસ્ત્રસંદેષ. છટ્ટી ૨

સાખી—પેટ વિષે પરમાત્મના, વર્ણાદિક જદલાય;
નોંહારથી અનુભવવડે, પુદ્ગલ ભાવ જલ્પાય.
એવા વિચિત્ર પર્યાયે આ દૃશ્ય સ્વરૂપનું રે,
ભાન લલુ સુવિવેકે કરે લેહ સમજાય. છટ્ટી ૩

સાખી—કાળ અનાદિથી અરે, એ અશુચિ સંભોગ;
છોડ્યો છૂટી જતો નથી, અગમ્ય મિથ્યા રોગ.
જિન આજ્ઞા ઝોળધિથી ભાવથી નીરોગી થવું રે;
જેન સેવકને પુન્યે મળે સદા શુભ યોગ. છટ્ટી ૪

સ્વ૦ સદ્ ૦ સ. ક. વિ.

નવું વર્ષ

શ્રીપરમાત્માની કૃપાથી આજે (સં. ૧૯૯૮ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ મે) આ માસિક ૫૮ મા વર્ષમાં શુભ પ્રવેશ કરે છે. આટલું દીર્ઘયુષ્ય નિર્વિઘ્નપણે ભોગવવું તે કાર્યવાહકોની પુણ્યપ્રકૃતિનું સ્વયં ને દ્યોતક છે. અત્યારે જૈનમાં કે જૈનેતરમાં આટલું દીર્ઘઆયુષ્ય ભોગવનાર 'બુદ્ધિપ્રકાશ' સિવાય કોઈ માસિક કે ત્રૈમાસિક દષ્ટિગોચર થતું નથી. જ્યારે જૈનસમુદાયમાં એક પણ માસિક પ્રગટ થતું નહોતું ત્યારે આ માસિકનો જન્મ થયો છે અને પરમાત્માની કૃપાથી, જૈનસમુદાયની સદ્દૃષ્ટિથી અને એક સરખી શાસ્ત્રશૈલી અનુસાર પ્રવૃત્તિ કરી રહેલું હોવાથી જૈન વર્ગમાં સારી પ્રખ્યાતિ મેળવી શક્યું છે. અમુક વર્ષથી તો વર્તમાન સમાચાર ને વર્તમાન ચર્ચાના વિષયને લખવાનું પણ છોડી દીધું છે, કારણ કે એમાં કેટલીક વખત સ્વપરને ક્યાયના કારણોનો ઉદ્ભવ થતો જણાય છે. પ્રાચ્ય શાસ્ત્રાનુસાર આત્મહિત કરે એવા લેખો લખવાનું તેમજ તેવા લેખો આવે તેને જ દાખલ કરવાનું ધોરણ રાખ્યું છે, જેથી સર્વ પ્રકારે શાંતિનો અનુભવ થયા કરે છે.

પ્રારંભમાં ગત વર્ષમાં આવેલા લેખોનું સરવૈયું આપવામાં આવે છે કે જેથી લેખક મહાશયેને પોતે લખેલા લેખોનું સ્મરણ થાય, તેનું મહત્ત્વ સમજાય, આગળ વિશેષ લખવાનો ઉત્સાહ વૃદ્ધિ પામે અને અન્ય લેખકો પણ તે ગાર્ગે ચાલવા ઉત્ક્રાંતિ થાય.

આ માસિકને અંગે હું તો પ્રારંભથી યથાશક્તિ સેવા કરતો આવ્યો છું, પરંતુ ત્યાર-પછી ૨૧૦ સન્મિત કર્પૂરવિજયજીએ અને બાપ્તમી મોતીચંદે તેને ઉચ્ચ પંક્તિમાં લાવી મૂક્યું છે.

હાલમાં આચાર્યશ્રી વિજયપદ્મસરિ, મોહનલાલ દોપચંદ ચોટસી, ડૉ. ભગવાનદાસ મનમુખશાસ્ત્ર મહેતા, રાગમલ ભંડારી, રાજપાળ મગનલાલ વહોરા તથા મુનિ વિદ્યાનંદ-વિજયજી, મુનિ પુણ્યવિજયજી અને મુનિ પ્રેમવિમળજીએ પણ સારા સાથ આપ્યો છે. સારા લેખકોના સ્વાસ્થ્ય ને ઉપદેશવાહક લેખો એ જ માસિકનો સાચો શૃંગાર છે.

ગત વર્ષમાં ૫૬ લેખો ૪૭, ધાર્મિક, નૈતિક તેમજ સામાજિક ગદ્ય લેખો ૧૨૨ ને પ્રકીર્ણ ૧૧ એમ કુલ ૧૮૦ લેખો આપેલા છે. ૫૬લેખો ૪૭ માં ૭ મુનિ વિદ્યાનંદ-વિજયજીના, ૭ મુનિ જ્ઞાનનંદના, ૫ સ્વર્ગવાસી મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજીના સીલકમાં હતા તેમાંથી, ૫ રાગમલ ભંડારીના, ૩ રામચંદ મૂળજી પારેખના, ૨ મુનિ હેમેંદ્રસાગરના, ૨ યા અમૃતલાલ માવજીના, ૨ આચાર્ય વિજયપદ્મસરિના અને વિવિધ ૧૪ લેખકોના એકેક છે.

૫૬ લેખોમાં આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસરિના, મુનિ વિદ્યાનંદવિજયના, રાગમલ ભંડારીના તેમજ મુનિ જ્ઞાનનંદના લેખો ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવા છે. મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજીએ ૧૨ ભાવનાઓ લખવા માંડેલી તેમાંથી બે પુ. ૫૬ માં આવી છે, ૩ ગત વર્ષમાં આપી છે ને ૧ આ અંકમાં આપી છે, બાકીની ૬ તેઓથી લખી શક્યા જણાતા નથી.

ગઢ લેખોમાં મોટી સંખ્યા તો મારી છે, કારણ કે મારું તો એ કાવ્યમનું કાર્ય છે. ત્યારે કાષ્ઠપણ ભીંમિ જાગે ત્યારે નાના નાના લેખ લખું છું. એવા લેખો ૨૮ છે. પ્રમોત્તરો તો સતત લખાયા જ કરે છે. સીલકમાં પણ ઘણા રહેલા છે. એવા લેખો ૧૯ છે. અને એક આભાણુ (કહેવત) શતકના લાપાંતરનો લેખ છે. કુલ ૪૮ લેખ છે.

આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસૂરિના મૂળ લેખો તો ૩ છે, પણ તેના પેરા વિભાગ ૧૧ છે. આત્મશુદ્ધિકુલક ત્રણ અંકમાં આપેલ છે, શ્રી ગૌતમસ્વામી સ્તોત્ર પાંચ અંકમાં આપેલ છે અને અગ્નિતશાંતિ સ્તવના જ છંદમાં લખેલા શ્રી સિદ્ધચક્ર સ્તોત્રના નવ વિભાગમાંથી અરિહંત, સિદ્ધ ને આચાર્ય એ ત્રણ પદનો સ્તોત્ર અનુવાદ સાથે આપવામાં આવેલા છે. તેમાં વિશેષતા એ છે કે મારાથી દરેક નામવાળા છંદની કૃતિ તેના છંદશાસ્ત્રાનુસાર ગતાવધામાં આવી છે.

ભાઈ મોતીચંદ મુખ્ય ત્રણ મથાળા નીચે ૧૦ લેખો લખેલા છે. શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ ૫૫ મું ને ૫૬ મું બે બે અંકમાં આવેલ છે. વીરવિલાસ ત્રણ વિભાગો આવેલ છે અને મહાવીરસ્વામી અને ગૌતમસ્વામીવાળા લેખ ત્રણ અંકમાં આવેલ છે. એ રીતે દશની સંખ્યા થાય છે.

મોહનલાલ દીપસંદ ચોક્કસીના મુખ્ય બે પ્રભાવિક પુરુષના લેખ દશ અંકમાં આવેલ છે, છ અંકમાં જંબૂકમારનો લેખ છે ને ૪ અંકમાં પ્રભાવસ્વામીનો લેખ છે.

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતાનો તો પરમેશ્વરી સ્તોત્રાંતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર વિવેચન સાથે નવ અંકમાં આવેલ છે. મુનિ પ્રેમવિમલના જુદા જુદા વિષય પર ૮ લેખ છે અને મુનિ પ્રણવવિજયજીના ૭ લેખ છે. તેમાં તાર્કિક ને બોધક વચનસંગ્રહનો લેખ ૬ અંકમાં આવેલો છે ને એક લેખ ચોચા ને પાંચમા ગુણધ્યાને લગતો છે. રાજપાળ મગનલાલ વહોરાના ૬ લેખ છે, તેમાં સુભાષિત વચનમાળાનો લેખ ૪ અંકમાં છે અને બાકીના બે બીજા છે. મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજીના ૪ લેખમાં હિતકારી વચનોનો લેખ ૩ અંકમાં છે ને એક સન્નિવૃત્તિવલ્લભ કાવ્યના લાપાંતરનો લેખ છે. બે લેખ રામચંદ મૂળજી પારેખ ચુમગીવાળાના છે અને બાકીના ૭ લેખ જુદા જુદા ૭ લેખકના છે. એ રીતે કુલ ૧૨૨ ગદ્ય લેખો છે.

પ્રકીર્ણ લેખો ૧૧ માં એક નવા વર્ષનો, ૩ પુરતકાંતી પદોચના અને ૭ છૂટક છૂટક છે. આ બધા લેખો મારા લખેલા જ છે.

આ તો વ્યતીત વર્ષની વાત થઈ, હવે પ્રસ્તુત વર્ષના અંગે જણાવવાનું કે હું તો યથાશક્તિ સેવા કરવાનો છું એટલે પ્રમોત્તર દરેક અંકમાં આવશે ને બીજા ભીંમિ જાગે ત્યારે લખેલા બે બે લેખ દરેક અંકે આવશે. આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસૂરિનો સિદ્ધચક્રસ્તોત્રનો લેખ બાકીના ૬ પદનો છ અંકમાં આવશે. સારપછી તેઓથી બીજા લેખ લખવા કૃપા કરશે.

ભાઈ મૌકિંકે આનંદધનજીનાં પદો વિવેચન સાથે લખવાનું શરૂ રાખ્યું છે. ૬ પદો તો આવેલા છે તે બે બે અંકમાં આવશે. ઉપરાંત વ્યવહારકૌશલના નૂતન લેખો પણ ૨૫ મોકલાયા છે તે અનુક્રમે દાખલ કરશું. ચોક્કસીએ તો પ્રભાવસ્વામીનો લેખ પૂરા કરી શ્રી સમ્બવસ્વામીનો લેખ શરૂ કર્યો છે. ડૉ. ભગવાનદાસ અરિહંત સ્તોત્ર પૂર્ણ કરી આગળ

ખીજી પરમેશ્વરો રતોત લખશે. શ્રી રાજપાળ મગનલાલના લેખો પશુ આવ્યા કરશે. મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી, પુણ્યવિજયજી, પ્રેમવિગળજીના લેખો તો સીલીકમાં છે જે યથાવકાશ દાખલ થયા કરશે. લેખોની આવક વધારે રહે છે અને નાખવામાં થોડા આવે છે તેથી કેટલાક લેખકબંધુઓને જગ્યાના અભાવે પૂરેપૂરે ન્યાય આપી શકાતો નથી. અભાવે પુષ્કળ લેખો સીલીકમાં છે.

આપણી સભા પ્રત્યે અનુરાગ ધરાવનારા સભાસદો તથા શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશના બ્રાહ્મકેને એક હકીકત ખાસ રોશન કરવાની કે-અત્યારે કાગળના ભાવ લગભગ યોગણુ થઇ ગયા છતાં માસિકનું લવાજમ વધારવાની કે ફરમ ઘટાડવાની વૃત્તિ પસંદ પડી નથી તેથી શ્રીમંત ગૃહસ્થોનો સહકાર મેળવી નિયમ પ્રમાણે ચાર ચાર ફરમ આપવાનું શરૂ રાખવાનું છે. શ્રીમંત ગૃહસ્થોના તથા સભાના સભાસદો તેમ જ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશના બ્રાહ્મકેના સહકાર માટે ગયા અંકની સાથે એક વિત્તિ-પત્ર મોકલ્યું હતું. દરેક સભ્યને વ્યક્તિગત ન લખતાં સમગ્ર રીતે લખ્યું છે તો આશા છે કે શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશમાં રસ લેતા દરેક ગૃહસ્થો પોતાની શક્તિ અનુસાર પુષ્પપાંખડીરૂપ સહાય કરી દૃઢાર્થતા અનુભવશે.

સારું અને પૂરતું વાંચન આપવાની અભિલાષા કાયમ રહ્યા કરે છે. વર્તમાન સમય તો ભયોત્પાદક ને ઉપાધિપૂર્ણ જણાય છે, કાળનો તે પ્રભાવ છે, ભાવી ભાવ બન્યા જ કરે છે પરંતુ પરમાત્માની દૃષ્ટી આપણે તો નિર્વિગ્નપણે નવું વર્ષ વ્યતીત કરીએ તેવી શાસનદેવ પ્રત્યે નમ્રભાવે પ્રાર્થના કરીએ.

જૈનશાસન જયવંતું છે. શાસનના અધિષ્ઠાયકો જન્ય છે તેથી જૈનતીર્થો, જૈનમંદિરો અને અન્ય ધર્મસ્થાનોને ઉપાધિ નહીં આવે એવો સંભવ છે.

અત્યારનો સમય સંસારના સ્વરૂપને યથાર્થ સમજનાર સુત્રો માટે તો ખાસ ધડો લેવા લાયક છે, કારણ કે લાંબા વખતના ભેગા થયેલા પાપોનું અત્યારે પરિણામ જોવાય છે. લાંબો મનુષ્યોનો અને કરોડોની મીઠકતોના વિનાશ થાય છે. ખીનઅપરાધી મનુષ્યો હમોતે મરે છે. ખાનગી મીઠકતોના પશુ વિનાશ કરવામાં આવે છે. અત્યારે તો એવી સ્થિતિ થઇ પડી છે કે તેમાં ભયભલા ભાન જૂલી ગયા છે. હિંદુધર્મને પશુ ઉપાધિ પ્રાપ્ત થવાનો સંભવ છે, પરંતુ વિચક્ષણ મનુષ્યોની જુદી પશુ અત્યારે હાથ કરી શકે તેમ નથી. સંસારની અનિત્યતા જ્ઞાની પુરુષોએ તો વારંવાર જાણી છે અને તેનો વિશ્વાસ ન કરવા ઉપદેશ આપ્યો છે પરંતુ મોહાસક્ત શ્રેણી તે શિક્ષાને અમલમાં મૂકી શકતા નથી. અત્યારે મુખી કેને હલેલો ? દ્રવ્યવાન તો વધારે ઉપાધિમાં પડ્યા છે. તેને જાળવવાની ચિંતા થઇ પડી છે. સામાન્ય સ્થિતિવાળાને આજીવિકાની મુશ્કેલી નજરે તરે છે. અત્યારે પરમાત્માનું શરણ ને સ્મરણ જ ઉપયોગી થાય તેમ છે. શુભજંતુર ને સ્વર્ગના સદ્મીનો ધર્મકાર્યોમાં સહાય કરી તેની માર્પકતા અનુભવી લેતી એ જ આજના પુદ્ગલો ભોધપાઠ છે. સુઘને વિશેષ જાણવવાની જરૂર ન હોય જે મનુષ્ય મોહ પરાશરો તે કાંઈ આત્મ-શાંતિ અનુભવશે. ખાણના શ્રેણીને તો શાંતિ શોધી મળી શકે તેમ નથી. સૌને નૂતન વર્ષ સુખદાયી નીવડે એ અભ્યર્થના માથે વિરમું છું.

કુંવરજી

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ સત્તાવનમું: અદ્ભુત નાટક ખેલ

(રાગ આશાવરી.)

દેખો એક અપૂરવ ખેલા;

આપહી બાણ, આપહી બાણગર, આપ ગુરુ આપ ચેલા. દેખો ૧

લોક અલોક બિચ આપ બિરાજિત, આન પ્રકાશ અકેલા;
બાણ છાંડ તહાં ચઢ બેઠે, જિહાં સિંધુ કા મેલા. દેખો ૨

વાગવાદ ખટ નાદ સહુમે, કિસકે કિસકે ખોલા ?
પાહાણુ કો ભાર કાંઠી હિંચત, એક તારેકા ચોલા. દેખો ૩

પટ્ટપદ પદકે જોગ સિરિ બસ, કયોં કર ગજ પદ તોલા ?
આનંદધન પ્રભુ આપ મિલો તબ, મિટ જાય મનકા ઝોલા. દેખો ૪

૧. એક અલૌકિક ખેલ તો જુઓ । પોતે જ બાણ છે અને પોતે જ બાણગર છે; પોતે જ ગુરુ છે અને પોતે જ ચેલા છે.

૨. પોતે લોક અને અલોકની વચ્ચે બિરાજમાન થાય છે અને માત્ર જ્ઞાન પ્રકાશમય છે. બાણને છોડીને ત્યાં જઈને બેઠા છે જ્યાં (સુખ) સમુદ્રનો સંબંધ-મેળ થાય છે.

૩. (ગાહી તો) સર્વમાં જકવા અને કજીઆ જંજળ છે. એમાં કોના બોલની વાત કરવી ? (ચેતન !) પર્યટનો ભાર શા માટે બેઠાવે છે ? (અતે તો) એક તારનો-એકવડો ચોલો જ છે. (બાણી પર્યટનો ભાર છે.) અથવા એક તારનું-આસનું શરીર છે.

૪. ભગવાના પગ નીચે ચંપાઈ મરે છે, દબાઈ જાય છે અને યોગધક્ષી ખસી

૧. દેખો-જુઓ. અપૂરવ-અસાધારણ-અલૌકિક. આપહી-પોતે જ. બાણગર-બાણ જમાવનાર.

૨. લોક અલોક-જૈન ભૌતિકાલિક પારિભાષિક શબ્દ છે. વિવેચન જુઓ. બિચ-વચ્ચે. આન-જ્ઞાન. સિંધુ-સમુદ્ર. અકેલા-નિઃકેવળ, એકલો. છાંડ-છોડીને, છોડીને. મેલા-સંબંધ.

૩. વાગવાદ-અર્થવા. સહુમે-સર્વમાં. ખોલા-બોલવું. ખટ નાદ-છ રાગ, ખટરાગ, જંજળ. કજીઓ. કિસકે કિસકે-કોનું કોનું, જેનું તેનું. પાહાણુકો-પર્યટનો. એક તારેકા-એક તારના એકવડા અથવા એક આસોઆસ. ચોલા-કડિયું (પહેરવાનું વસ્ત્ર).

૪. પટ્ટપદ-ભમરો, ભમર. જોગ-મન, વચન અને કાયાના યોગ. ખસ-ખસી જાય છે. ગજપદ-હાથીનું પગલું. આપ-આવીને. તબ-ત્યારે. મનકા-મનના. પદકે-ચંપાઈ-મરે. દબાઈ જાય છે. સિરિ-શ્રી, લક્ષ્મી. કયોં કર-કેમ, શા માટે ? તોલા-તોળે છે, ઉપાડે છે, કાંટે ચઢાવે છે. મિલો-મળો. મીટ જાય-મટી જાય, દૂર થાય. ઝોલા-ભ્રમણા.

અથ છે; તો શા માટે હાથોના પગને તોલે છે-કાંટે ચઢાવે છે ? (આવા સંયોગમાં તો) હે આનંદમન પ્રભુ ! આપ પોતે આવીને મળે તો મારા મનની ભ્રમણા મટી જાય.

વિવેચન ૧—અત્યારે મણી લોકોને નાટક-સિનેમા જોવાનો ખૂબ શોખ થાય છે અને વખત મળે અને પૈસા હોય તો તેનો લાભ લેવા ચૂકના નથી. એવા પ્રાણીઓને ઉદ્દેશીને કહે છે કે અહીં તો ભારે અદ્ભુત નાટક ચાલી રહ્યું છે. એવું નાટક આશુ' છે કે જેની સરખામણીમાં બીજું કાંઈ નાટક ભાગે જ મળી આવશે. આ અલૌકિક નાટક (Comedian Divine) તમે જુઓ, તમારે બીજા નાટક જોવાની જરૂર નહિ રહે, કારણ કે એમાં જે હકીકતો બને છે તે ખરેખર અસાધારણ છે; તમે કાંઈ નાટકમાં એવી પાત્રવત્તા કે સીનસીનેરી કદાપિ જોશો નહિ.

આ નાટકમાં બાહ્ય પશુ પોતે છે અને બાહ્ય ખેડનાર પણ પોતે છે. સાધારણ નાટકમાં સ્વધાર અલગ હોય છે અને પાદ ભગવનાર અલગ હોય છે—અહીં તો બાહ્ય પશુ પોતે અને ખેડનાર પણ પોતે, રમત પણ પોતે અને રમતનો રમનાર પણ પોતે, ખાદ્ય પણ પોતે અને ખાદ્યને ચલાવનાર પણ પોતે. આવી રીતે બાહ્ય પણ પોતે અને બાહ્યગર પણ પોતે હોય એવી અદ્ભુત બાહ્ય તમે ક્યાં જોશો ? આવો અપૂર્વ ખેડ તમે અન્ય નીલાળ્યો છે ? આવો તદ્દન નૂતન પ્રકારનો પ્રયોગ તમે અવલોક્યો છે ? છતાં એ ખેડ આખો વખત ખેડાઈ રહ્યો છે, તમે પોતે જ તેમાં કેન્દ્ર છો અને એ ખરી વાત છે.

નાટકમાં પાતા (કાર્ડ) હોય છે, બાહ્યમાં ખાદ્ય કે સોગડાં હોય છે પણ બન્નેમાં ખેડની વસ્તુ અને રમનારા બૃહદાં હોય છે ત્યારે તે પોતે જ બાહ્ય માંડી છે તેમાં તો રમનાર અને રમન એક જ છે, બાહ્યનો માંડનાર અને બાહ્યની રમતનાં ખાદ્ય પોતે જ છે એ લારે નૂતનતા છે, છતાં અવલોકન અને પૃથક્કરણને અભાવે આપણે એને એ સ્વરૂપે જાણતા નથી.

દુનિયામાં જન્મ્યા, ઉઠ્યાં, કેળવણી લીધી, વ્યાપાર કે નોકરી કરી, મન કમાયા, ધરખાર માથા, ધરણ્યા, પસ્તાયા, સંતતિ યદ્ય. તેને પરણાવ્યા, વરપોડા ચઢાવ્યા, ખરખરે મયા, કોઈના વરપોડામાં મહાત્યા, કોઈની રમણનવાનાએ મયા, લાકડી લાદને માથ્યા, ઉમરાનો કુંગરો થયો, નોકરોથી કામ લીધું વિગેરે વિગેરે આખી બાહ્ય પોતાની યાદ કરી ન. એ બાહ્ય માંડનાર કાણ ? અને બાહ્યમાં યાદ ભગવનાર કાણ ? એમાંની એક પણ રમત તારા વગર ચાલે છે ! અને એ આખી રમતમાં કેન્દ્રસ્થાને—મધ્ય વર્તુલે તું ન હો તો તારે તે બાહ્ય સાથે લેવાદેવા પણ શી ? એમ તો અમેરિકા અને યુરોપમાં દરરોજ સેંકડો બાહ્ય માંડાય છે, તારા ગામમાં કે પ્રાંતમાં દબરો બાહ્યો દરરોજ રમાયા કરે છે, પ્રત્યેક બક્ષિની બાહ્યો દેણ છે, પણ તારી બાહ્યનો માંડનાર પણ તું છે અને તારે તેની માથે ખામ મંજૂ છે. આ બાહ્યો જેમ જેમ તું અવધારા કરીશ, એના દાર્દમાં જેમ જેમ ઊતરીશ, એની વિનંતી અને તેમાં પ્રવેશ જેમ જેમ પૃથક્કરણ કરીશ તેમ તેમ તેમાંથી પછું મળશે, તે બાહ્ય માથે તારો તાદાત્વ સંજ્ઞ યદ્ય થશે છે તે તારા ખ્યાલમાં આશે અને એનો ખેડનાર તું જ છે એની તને ખાતરી થશે.

બાજી પૌદ્ગલિક હોઈ એ ક્યાંથી મંડાણી ? એની પછવાડે તેં શું કર્યું હતું ? એને તૈયાર કરવા માટે તેં કેવાં સારાં માકાં કૃત્યો કર્યાં હતાં એ વિચારોશ એટલે એ બાજી, એનો કરનારો, એમાં ભાગ લેનારો અને એના કેન્દ્રમાં રમનારો તું—એ સર્વની વચ્ચેનો એકીભાવ તને સમજશે.

પોતાની નાનકડી સૃષ્ટિને પોતે વિધાયક છે, પોતે રમનાર છે અને આખા અતુર્ગતિ-રૂપ સંસારને જમાવનાર અને સરજવનાર પોતે જ છે એ અપૂર્વ વાત છે, એટલું જ નહિ પણ અશ્રુતપૂર્વ કે અસ્માતપૂર્વ હોઈ અદ્ભુત છે. વસ્તુજ્ઞાન બતાવે છે કે કર્મોત્તો કરનાર પોતે છે, બાજી કર્મજન્ય છે, કર્મોત્તો ભોક્તા પોતે છે, બાજી કર્મજન્ય હોઈ ખેડમાં તેને ઉતારે છે, ભોગવતી વખત કર્તાપણુના કાળનો ખ્યાલ ન હોય ત્યારે બાજી અને પોતાનો સંબંધ જાણુતો ન હોવાથી વિશ્વમમાં પડે છે. યોગજ્ઞાન કે દિવ્યજ્ઞાન ન હોય તો પણ વ્યાનુયોગના જ્ઞાનથી એ બાજી અને બાજીગરની એકતા અનુભવી શકે છે.

એ વાત શીખવનાર પણ પોતે છે અને શીખનાર પણ પોતે છે. પોતે જ શુરુ છે અને પોતે જ એકો છે. જ્ઞાન આપે તે શુરુ એટલે એતન પોતે જ્ઞાનમય હોઈ જ્ઞાન આપનાર પણ એ જ યાચ છે અને જ્ઞાને બેસીને બાજીનું જ્ઞાન મેળવનાર પણ પોતે જ છે. વિશિષ્ટ દૃષ્ટિએ કોઈ કોઈને શીખવી શકતું નથી. જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે જ્ઞાન મળે છે, શુરુ તો નિમિત્તમાત્ર છે. એક શુરુના દશ એલા વ્યવહારમાં હોય, એ દશેને શુરુ એક સાથે જ્ઞાન આપે, છતાં દશેના જ્ઞાનમાં ફેરફાર થશે રહે છે એ બતાવે છે કે બાજીના ફેરફાર પ્રમાણે જ્ઞાનની તરતરતા હોય છે, તેથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવનાર શુરુ ખરેખર રીતે કોઈ પણ નથી, પણ પોતે તૈયાર કરેલી કર્મના ક્ષયોપશમરૂપ બાજી જ છે અને તેથી પોતે જ શુરુ છે અને પોતે જ એકો છે. અને આ અપૂર્વ પ્રકારનો ખેલ છે.

આ વાતમાં જરા નિશ્ચય સ્વરૂપ ધ્યાનમાં રાખવાનું પ્રાપ્ત યાચ છે અને તે દૃષ્ટિ આગળ જતાં આ પદમાં વધારે આવવાની છે, તેથી અહીં ખાસ ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે. વ્યવહારથી શુરુ અને એલા એક હોઈ શકે નહિ, પણ એ વાતના મૂળ સુધી જતાં એતન પોતે જ શુરુ છે અને પોતે જ એકો છે એમ લાગ્યા વગર રહે તેમ નથી. એમાં વ્યવહાર-શુરુના કાર્યને રથાને મૂળ કારણ સુધી પહોંચતાં ત્યાં શુરુ અને એલાનું મૂળ એક જ રથળે જડી આવશે અને ત્યાં શુરુ શિષ્યભાવનો અબેદ દેખાશે અને તે અપૂર્વતા હોઈ ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે અને તે મૂળગત હોઈ નિશ્ચય નયને અવલભે છે. જેઓ બાજીમાં પડ્યા છે અને બાજી મારીને બેઠા છે તે સર્વની આ દશા છે એમ સમજવું.

૨. આ બાજીથી પર-બાજી છોડી ગયેલાની જરા વાત કરી લઈએ. બાજી છોડી બાજીગર મટી જે એનાથી વિરામ પામ્યા છે તે લોક અને અશોકની વચ્ચે બેસે છે અથવા ત્યાં બિરાજમાન થઈ જાય છે. આખી બાજી તો લોકમાં મંડાય છે અને તેવા લોક ચૌદ રાજનું સ્વરૂપ લે છે. અધોલોક સાત રાજપ્રમાણુ છે, ત્યાં મુખ્યત્વે નારક જીવો અને બુવન-પતિ તથા બ્યંતરદેવોતી બાજી મંડાયેલી હોય છે, સાતમાની ઉપરના ભાગમાં મર્ત્યલોક છે, તેમાં અસંખ્ય દીપ સંસુદની વચ્ચે અઢીદીપમાં મનુષ્ય લોકોની બાજી મંડાય છે, અને

ઉપગ્ના માત રાજમા જ્યોતિષ અને વૈમાનિક દેવોની બાજુ મડાય છે આવી રીતે ચૌદ ગજલોકમા બાજુ મડાયેલી છે અને બાજુગર એમાં ઉપર નીચે આડોઅવળો ભમ્યા કરે છે, પણ જ્યારે એ બાજુ છોડી દે છે અને પોતે બાજુગર મગી જાય છે ત્યારે ચૌદ રાજલોકની ઉપર-લોકને છેડે એ મિગજમાન થઈ જાય છે લોકને છેડે અલોક આવે, ત્યા અર્ધ ચંદ્રાકાર સિદ્ધશિલા છે, તેની ઉપર એક ચોજનાના ૨૪ લાગ પૈકી છેલ્લા ચોવીશમા ભાગમા એ પૂર્વપ્રયોગથી જાય છે, છોડી જાય છે, પહોંચી જાય છે જેમ બાધેન લાકડાની એક છૂટતા એ પાણી ઉપર સ્વત આવી જાય છે, તેમ કર્મબધનથી મુક્ત થતા ચેતન મંસારની ઉપર આશ્રયો જાય છે ત્યા જવા માટે તેને પ્રયાસ કરવો પડતો નથી, પણ બધન છૂટી જવાનું એ અનિનાર્થ પરિણામ છે જેમ અટકાયતનો નાશ થતા લાકડું વગરપ્રયાસે પાણી ઉપર ચાલુ આવે છે, તેમ જોડની રાખેલા બાજુના પ્રયોગને તે અનુસરે છે અને ધનુષ્યમાથી છટકતા એ દૂર જાય છે બાજુમાથી છૂટ્યો એટલે બાજુની ઉપર એ પહોંચી જાય છે એ ચૌદ રાજલોકને છેડે બાજુ નથી કે રમત નથી, એટલે પોતે બાજુગર પણ મટી જાય છે ત્યારે ત્યા હોય છે શું? તે વિચારીએ.

બાજુગર મગી જઈ એ લોક અને અલોકની વચ્ચે મિરાજમાન થાય છે ત્યારે એનામા માત્ર જ્ઞાનનો પ્રમથ હોય છે અનત જ્ઞાન એ એનો સહભાવી ધર્મ-ગુણ હોઈ એ એની સાથે ગઢે છે અને પોતે જ્ઞાનમય થઈ જાય છે અથવા તો તે મૂળ સ્વરૂપ આવી જાય છે એની આખી બાજુ મધ યઈ જાય છે અને એનું બાજુગર તરીકેનું સ્વરૂપ પણ અક્ષમ થઈ જાય છે જ્ઞાન આત્માનો ગુણ છે અથવા જ્ઞાનમય એ પોતે છે અને એના મૂળ સ્વરૂપે ત્યારે એ આવે છે ત્યારે એનો ખરો પ્રકાશ જામે છે, જણાય છે, જનવલ્લમાન થાય છે અનતધર્માત્મક સત્સ્વરૂપ આત્મા જ્ઞાનરૂપ છે, જ્ઞાન એનો ગુણ છે અને જ્ઞાન ઉપાય પણ છે અને ઉપેય પણ છે અને તેમ છતાં અનેકાતવાદમા એ વાતમા જગ પણ વિરોધ આવતો નથી નિશ્ચય દૃષ્ટિએ જોઈએ તો આત્મા પોતે જ જ્ઞાનપ્રકાશમય છે બાજુ છોડી દે ગગ્ગપથી મુક્ત થાય, લોકને છેડે એક સમયમા પહોંચી જાય ત્યા એનો જ્ઞાનપ્રમથ તો કાયમ ગઢે છે, કારણ કે એ એનું સાધ્ય છે અને સાધક છે, એ એનો ઉપાય છે અને ઉપેય છે, એ એનો ગુણ છે અને એ ત-મય બની જાય છે

આના ચેતનગજ જ્ઞાનપ્રમથ છે, જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, જ્ઞાનપ્રકાશમય છે અને તે ઉપ-
નાત એ 'એકના' છે, એનું વ્યક્તિત્વ કાયમ છે અને કાયમ રહેવાનું છે એ રાગદ્વેષથી મુક્તિ મેળવી જ્યારે બાજુ છોડી લોકને અતેવામ કરે છે ત્યારે ત્યા પણ એનું વ્યક્તિત્વ ગઢે છે, એક મોટો બડો હોય તેમા એક વિસ્ફુર્લિત-તણુખો મળી જાય એમ બનતું નથી અથવા મોટા મમુદ્રમાથી જૂદા પડેલા એક પાણીના ડીપાનો સમુદ્રમા પાત થતા તે મમુદ્રમય થઈ જાય છે અને પછી એનું વૈકલિષ્ઠ્ય નાશ પામે છે એમ થતું નથી પણ એ બીજા અનત આત્માથી અલગ-સ્વતત વ્યક્તિરૂપે કાયમ ગઢે છે એનું સ્વરૂપ સર્વમામાન્ય હોય અને અત્યારે પણ છે, પણ એનું વ્યક્તિત્વ તો કાયમ ગઢે છે મસા-
મા અદોનદી -ખાનો હોય ત્યારે પણ એ વસ્તુ તો એકલો જ છે, પણ એને અનેક

પ્રાણી તથા પુદ્ગલ સાથેના સંબંધમાં આવવાનું બને છે, અને 'જ્યારે સર્વ સંબંધ છોડી, બાહ્યને છોડી-ત્યજી ઉપર જાય છે, ત્યારે એ ખરેખર 'અકલો' બને છે. આ રીતે સ્વરૂપે અભેદ હોવા છતાં એ બક્ષિતરૂપે કાયમ રહે છે અને તેથી જૈનનો અનેકાંત પક્ષે બેદાબેદ મત 'અકલા' શબ્દથી બતાવ્યો છે.

આ રીતે બાહ્ય છોડી દમને એ લોકને અતિ ચડી બેડા છે એટલે ત્યાં ગયા છે એમ સમજવું. આપણે હાથી પર કે ઘોડા પર બેસીએ તેવી રીતે ત્યાં જવાનું નથી, પણ ઉપર જણાવ્યું તે પ્રમાણે પૂર્વપ્રયોગથી આલ્સો જાય છે. બાહ્ય સાથે સરખામણી કરવા 'ચદ બેડે' એ શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે, ચેતનને ત્યાં જવા પ્રેરણા મળે માટે એ શબ્દનો ઉપયોગ છે, બાકી ત્યાં એનું ગમન ગતિપરિણામે સ્વતઃ જ થઈ જાય છે, એને ત્યાં જવા માટે ઇચ્છા, પ્રયત્ન કે પ્રયાસ કરવો પડતો નથી, પણ એ ત્યાં જાય છે તે હકીકત બતાવવા માટે એ ચડી બેસે છે એવું વ્યવહાર વાક્ય બતાવ્યું છે. અથવા 'અકલા' નો અર્થ નિષ્કેવળ કરીએ તો ત્યાં એ માત્ર જ્ઞાનસ્વરૂપ-જ્ઞાનપ્રકાશમય છે એ ભાવ તો સ્પષ્ટ જ છે. એ બાહ્ય છોડીને એવી જગ્યાએ જાય છે કે ત્યાં સુખસમુદ્રનો એને મેળાપ થાય છે. સર્વ પ્રકારના બાહ્યપણાનો અભાવ ત્યાં હોય, અને એ જ્ઞાનના પરિણમનરૂપ હોય, પોતે અનંત શક્તિમય બને છે. વ્યવહારમાં તો ખાવા, પીવા, પહેરવાની અનુકૂળતાને સુખ માનવામાં આવે છે. આદિમક સુખ વ્યાકુળતા રહિત છે અને બાહ્ય છોડ્યા પછી તો અંત વગરનું છે. આ સુખસમુદ્રમાં અવગાહન કર્યા પછી જ્ઞાનમય આત્મા અનંત સુખનો આસ્વાદ કરે છે અને એ સુખ નિર્ભેળ અને અનંત હોય, દુનિયાની કોઈ ચીજ કે ભાવ સાથે અનુપમેય છે. આવી અદ્ભુત સ્થિતિ એને પ્રાપ્ત થાય છે, પણ એ બાહ્યગર અત્રે માંડેલી બાહ્ય છોડી રમત પૂરી કરી, આ સિધ્ધ-સમુદ્રમાં અવગાહન કરે ત્યારે તેને એ મળે છે. અત્યારે તો એણે બાહ્ય માંડી છે, બાહ્યગર પણ પોતે છે અને બાહ્ય પણ પોતે છે, એને સમજનાર પણ પોતે છે અને છોડનાર પણ પોતે છે, એનો સારો ઉપયોગ કરી ઉપાય તરીકે તેનો લાભ લઈ પોતાનું સાધ્ય સિદ્ધ કરનાર પણ પોતે છે અને સાધ્ય સિદ્ધ થતાં એ બાહ્યને ફગાવી દેનાર પણ પોતે છે. આવો અપૂર્વ ખેલ એ ખેલી રહ્યો છે અને પોતે શુદ્ધ અને પોતે ચેલો બની રમત રમી રહ્યો છે, એની બાહ્યને જેમ ઝોળખશો તેમ તેમાંથી નવી નવી જાણવા જેવી બાળતો મળી આવશે અને ચેતનને નવા નવા સ્વરૂપે ઝોળખતા થશો. આ ઝોળખવાની રીત દુર્ઘટ નથી. એક વાર પ્રયત્ન કરી મનને મજબૂત બનાવો, તેનું પરિશીલન કરો અને તેને આચરણમાં ઉતારવા પ્રયાસ કરો તો જે શ્રેણીએ ચડી અનંત આત્માઓ લોકાએ ગયા છે તેની પંક્તિમાં બેસવાનો લાભ તમે પણ પ્રાપ્ત કરી શકશો. માત્ર દૈ મનોબળ ને શુદ્ધ આધ્યાત્મિક જીવન જોઈએ. (અપૂર્ણ).

મૌલિક

શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રં

(સ્પષ્ટાર્થ સહિત)

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૩૯૬ થી શરૂ)

૪ ઉપાધ્યાય પદ સ્તોત્ર

રાગ—સત્તે અ સયા અજિઅં ॥

સજ્ઞાયગુણી પસમે, દન્વેણાયરિણ વિદમે ।

મુણિપુજ્ઞમહ્યકમે, વંદમિ મંગનયાદગમે ॥ મુઅગપરિરિગિઅયં ॥ ૧૬ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ-સજ્ઞાયગુણી=સ્વાધ્યાય એટલે વાચના, પૃચ્છના આદિ પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાયરૂપ ગુણને ધારણ કરનાર છે. પસમે=ઉપશમ ગુણવાળા તથા દન્વેણ=દ્રવ્યથી આયરિણ=આચાર્ય કહેવાય છે. કારણ ઉપાધ્યાય મહારાજ ભાવીમાં આચાર્યપદની યોગ્યતાવાળા હોય છે માટે તે દ્રવ્ય નિરૂપથી આચાર્ય કહેવાય. તથા વિદમે=સંપૂર્ણ રીતે ધન્વિયોને દમન કરનાર છે, તથા મુણિપુજ્ઞ=મુનિવરોને સેવવા લાયક છે ને મહ્ય=કદ્યાણ કરવામાં નિપુણ એટલે કુશળ છે કમે=ચરણક્રમણ જેમનાં અથવા ક્રમ એટલે કદ્યાણ કરનારી છે રીતભાત જેમની એવા છે. તથા મંગનયાદગમે=સમભંગી આદિ ભંગ નૈમમાદિ નથો અને ગમ-અનેક અપેક્ષાવાદોને જાણનારા છે. અથવા ગમ-સાત નય વગેરે તત્ત્વના બોધવાળા છે. એવા શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવતોને હું વંદમિ=વંદના-નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૧૬ ॥

આ શ્લોકમાં ભુજગપરિરિગિતક નામનો છંદ છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જેના પહેલા પાદમાં ને ત્રીજા પાદમાં ક્રમસર તગણ, ટગણ, લઘુઅક્ષર અને શુરુ અક્ષર હોય અને બીજા પાદમાં તથા ચોથા પાદમાં ક્રમસર પગણ, ટગણ, બે લઘુ અક્ષર, એક શુરુ અક્ષર હોય તે ભુજગપરિરિગિતક નામનો છંદ કહેવાય.

રાગ—સોમગુણેર્દિ પાવદ ન સં ॥

આગમવિણે સુદ્ધચરણે ગણદિયરસિણ ।

સંસદ્ધિવિણે ગચ્છસ્રણે સુદમહલસિણ ॥

ધમ્મવિહિણે વૃત્તકરણે ગુણચયતસિણ ।

મગુણકિણે તિત્થવરણે નયદુગમદ્દ ॥ ૧૭ ॥ ચિજિઅયં ॥

સ્પષ્ટાર્થ—૫મી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ આગમવિણે=આગમના જ્ઞાની હોય છે, અને સુદ્ધચરણે=વિશુદ્ધ આદિત્વને ધારણ કરનારા હોય છે. તથા ગણદિયરસિણ=

ગણનું-ગચ્છનું હિત ચિંતવવામાં રસ(લાગણી)વાળા હોય છે. તથા સંસદ-
 ષિણ્ણે=સંસારથી ખેદ પામેલા હોય છે, તેમ જ ગચ્છસરણે=ગચ્છવર્તી મુનિ-
 સમુદાયને શરણ કરવા લાયક હોય છે, તથા સુદમદ્ભસિપ્પ=શુભ મતિવડે દીપતા
 (શુભ મતિવાળા) હોય છે, અને ઘમ્મવિદ્ધિણ્ણે=શ્રુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મ એ બન્ને
 ધર્મની વિધિના બાળુકાર હોય છે, વુત્તકરણે=આગમમાં કહેલી ક્રિયાને કરનારા
 હોય છે, ગુણચયત્તસિપ્પ=શુભવૃદ્ધિની (શુભોને વધારવાની) તૃપાવાળા-આકાંક્ષા-
 વાળા હોય છે, સમ્મુણકિણ્ણે=સદ્ગુણોથી સંકીર્ણ-બરેલા હોય છે. તિત્થતરણે=
 સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એ ચતુર્વિધ સંઘરૂપ તીર્થને તરવાના સાધનરૂપ
 (નાવ સરખા) હોય છે, અને નયદુગમદ્દપ્પ=દ્રવ્યાર્થિક, પર્થોધાર્થિક અથવા દ્રવ્ય-
 નય, લાવનય ઇત્યાદિ રીતે જે પ્રકારના નયોની વિચારણા કરવામાં બુદ્ધિવાળા
 હોય છે (પરંતુ એક નયવાદી-એકાન્તવાદી હોતા નથી) એવા શ્રી ઉપાધ્યાયજી
 મહારાજને હું નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૧૭ ॥

આ શ્લોક ખિદ્ધતક નામના છંદમાં રચ્યો છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળુનું.
 જે છંદના ચારે પાદમાં અનુક્રમે મગ્ધ, રગણ, નગણ, મગણ, નગણ, એક
 લઘુ અક્ષર અને એક શુરુ અક્ષર હોય, તથા બીજાં દશમાં અક્ષરે વીસામે લેવાતો
 હોય, વળી જેના ચારે પાદના છેલ્લા અક્ષરો યમકવાળા હોય તે ‘ખિદ્ધતક’
 નામનો છંદ કહેવાય.

રાગ—તિત્થચરણવત્તર્થ ૦ ॥

સિરકળમેયદેસગે વચનિયમરણ ।

ઉત્તમજળપૂરણ કયમયવિલણ ॥

મેયપમેયમાસિણ હયકવહમણ ।

મથે નમેહ વાયગે નિયપરસુહણ ॥ ૧૮ ॥ લલિત્રયં ॥

૨૫૪૮મું—વળી તે શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ-સિરકળમેયદેસગે=અહણ-
 શિક્ષા અને આમેવનશિક્ષા એ જે પ્રકારની શિક્ષાને સમન્વવનારા છે. તથા
 વચનિયમરણ=પંચ મહામતોની સાધના અને ઉત્તમ નિયમો પાળવામાં અત્યંત
 ઉત્સાહવાળા છે. અને ઉત્તમજળપૂરણ=પ્રવર્તક, ગણાવચ્છેદક, સ્થવિર વગેરે ઉત્તમ
 જનોવડે પૂજ્યએલા છે. તેમ જ કયમયવિલણ=એમણે આઠ મહનો નાશ કર્યો છે
 એવા છે. અને મેયપમેયમાસિણ=શ્રુતના અને ચારિત્રના મૂળભેદોને તથા તેના
 ઉત્તરભેદો વગેરેને કહેનારા છે એટલે ભવ્યજીવોને સમન્વવનારા છે. તથા હય-
 કવહમણ=એમણે કપટ માયારૂપી હાથીને હણ્યો છે, એવા એટલે માયા રહિત
 છે, અને નિયપરસુહણ=પોતાને અને પર જીવોને આત્મિક મુખ આપનારા અથવા
 સ્વપરનું કલ્યાણ આહવાનારા એવા શ્રી વાયગે=વાચક ભગવંતોને(ઉપાધ્યાયને)
 મથ્વે=હે ભવ્યજીવો! તમે નમેહ=નમસ્કાર કરો. ॥ ૧૮ ॥

આ શ્લોકની રચના લલિતકે નામના છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળુવું. જેમાં ચર્યાતના ત્રણ પાદની અંદર ક્રમસર ચાર ટગણ, એક લઘુ અક્ષર, એક ગુરુ અક્ષર આવે, અને ચોથા પાદમાં અનુક્રમે ટગણ, ત્રગણ, બે ટગણ, એક લઘુ અક્ષર અને એક ગુરુ અક્ષર આવે તે ‘લલિતકે’ નામનો છંદ કહેવાય.

રાગ—વિજયોજયસિરિં ॥

મમયાહિવિસપસરણદ્વમદ્ભવિયયોદ્ધૃપ્ત સુદૃષ્ટ

સુયતોસિયસુયગુણમવિયણપવયણમાવણે પવણે ॥

દ્યુદગ્ધગમનકસાયગણમયણવાયમે સરમો ॥

જિણસાસણગયરયગયણવિહાસણમરકરે સયયં ॥ કિસલયમાલા ॥ ૧૯ ॥

રૂપેષ્ઠાર્થ—વળી તે શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ મમયા=મમતારૂપી અહિ= સર્પના વિસ=વિષના પસરણ=પ્રસારથી-વિસ્તારથી-ફેલાવાથી જદ્વમદ્=નાશ પામેલી મતિવાળા (બેશુદ્ધ થયેલા) મવિય=મન્ય જીવોને વોદ્ધૃપ્ત=મોઘ આપનારા છે. (શુદ્ધિમાં આણનાર છે.) તથા સુદૃષ્ટ=તેમના કદા સુખના વર્તનારા જીવોને સુખ આપનારા છે. તથા સુયતોસિયસુયગુણમવિયણ=જેઓ માર્ગાનુસારિતાદિ શુભોને ધારણ કરનારા લવ્યજીવોને શ્રુતજ્ઞાન દઈને પરમ સંતોષે છે. એટલે ઉપાધ્યાયજી ભાવદયાના ભંડાર હોય છે ને તમામ જીવો પરમ સંતોષ શુભને પામીને ધર્મારાધન કરી પરમ સુખમય મોક્ષને પામે એવી ભાવનાવાળા હોય છે. તથા પવયણમાવણે=પ્રવચનની (જૈન શાસનની) માવણે=પ્રભાવના-ઉન્નતિ કરવામાં પવણે=તત્પર હોય છે અને ઉપદેશ દઈને શ્રી જિનશાસની ઉન્નતિ કરાવે છે, કરતા હોય તેની અનુમોદના કરે છે. તથા દુગ્ધગમન=દુર્ગતિમાં ગમન કરાવનાર જે કસાય-ગણ=કપાયોનો સમૂહ અને મયણ=કામદેવ એ સર્વને જેમણે દ્યુય=હણી નાખ્યા છે એવા છે, તથા જિણસાસણ=જૈન શાસનરૂપી ગયરય=રજરહિત-નિર્ભાજ ગયણ=ગગનમંડળને-આકાશને વિહાસણ=સારી રીતે પ્રકાશિત કરવામાં એટલે વિકસ્વર ગનાવવામાં મસ્કરે=ભારકર-સૂર્ય જેવા જે ઉપાધ્યાયજી છે એવા વાયમે=ઉપાધ્યાય મહારાજને અમે સયયં=નિરંતર સરમો=સ્મરણ કરીએ છીએ. ॥ ૧૯ ॥

આ શ્લોકની રચના કિસલયમાલા છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળુવું. જેમાં દરેક પાદમાં સત્તાવીસ માત્રા હોય, ને અનુક્રમે પાંચ ટગણ, ત્રગણ, ૧ લઘુ અક્ષર અને ૧ ગુરુ અક્ષર આવે તે ‘કિસલયમાલા’ નામનો છંદ બાળુવો.

રાગ—અમુરગકલપરિવંદિઅં ॥

નિરુવમવયણપરુવણે, દૂમણાદ્ધપરિવજણે ॥

પંધમોરકાદ્ધપમાસણે, ગમમિ વાયગગુરુ સયા ॥ સુમુદં ॥ ૨૦ ॥

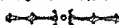
સ્પષ્ટાર્થ—તે શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ—નિરુવમવયણપરુવણે—શ્રી અરિહંત પ્રભુના આગમનાં નિરૂપમ વચનોને સમજાવે છે અને દૂસળાઈપરિવજ્જણે નિર્મલ સંય-માદિની સાધનામાં લગાર પણ દોષ લગાડતા નથી. તથા વંધમોક્ષાદ્યમાસણે—ગંધ-મોક્ષ વિગેરે તત્ત્વોને દેશના દધને જણાવે છે એવા વાયગગુરુ=શ્રી વાયક શુરુવર્થોને (શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવંતોને) હું સયા=નિરંતર જામમિ=તમસ્કાર કરું છું. ॥ ૨૦ ॥

આ શ્લોકની રચના સુમુખ છંદમાં છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—
જે છંદમાં પહેલા પદની અંદર અનુક્રમે ૨ લઘુ અક્ષરવાળા ચગણ, ૧ ટગણ, ૧ લઘુ અક્ષર, ૧ શુરુ અક્ષર હોય, તે બીજા પાદમાં અનુક્રમે ૨ તગણ, ૧ લઘુ અક્ષર, ૧ શુરુ અક્ષર હોય. તથા ત્રીજા પાદમાં ૧ પગણ, ૧ ટગણ, ૧ લઘુ અક્ષર, ૧ શુરુ અક્ષર હોય. તેમ જ ચોથા પાદમાં ૨ ચગણ, ૧ ટગણ, ૧ લઘુ અક્ષર અને ૧ શુરુ અક્ષર હોય તે સુમુખ નામનો છંદ જાણવો. અહીં દરેક પાદમાં ૧૩-૧૩ માત્રા હોય છે. વિશેષ બીના પ્રાકૃત સ્તોત્ર પ્રકાશમાં જણાવી છે.

॥ ઇતિશ્રી ઉપાધ્યાયપદ વર્ણનાસિધાન્તશ્ચતુર્થઃ પ્રકાશઃ ॥

∴ દિવ્ય પ્રભાત ∴

શાં દિવ્ય પ્રભાત, એ દિવ્ય પ્રભાત—

અંતર્યામી તુમ દરજારે, નજરે દીકાં દિવ્ય પ્રભાત...દિવ્ય પ્રભાત...શાં દિવ્ય પ્રભાત.
તિમિરદળ યોગરદમ ફેલાયું, નજર કરું ત્યાં કાણું કાણું,
વસમી થઈ પડી વાટયુ, ત્યાં તો દીકાં દાદા તુમ દરજારે;

સુવર્ણમય ને દિવ્ય પ્રભાત...દિવ્ય પ્રભાત.....શાં દિવ્ય પ્રભાત.
ઉત્કૃષ્ટ ધ્વનિ વચ્ચે લેહે શાન્તિ, રેલે લીધણુતા ને બ્રાન્તિ,
અને રજની આખી અંધારી, ત્યાં દીકાં દાદા તુમ દરજારે;

મંગળમય ને દિવ્ય પ્રભાત...દિવ્ય પ્રભાત...શાં દિવ્ય પ્રભાત.
નિદ્રામાંહિ જગ જધું ઘોરે, પંધીજન આ ચક્રો ચગડોળે,
મળે વિસ્રામો એને કંઈ પોળે, ત્યાં દીકાં દાદા તુમ દરજારે;

મંગળ વાગ્ગ દિવ્ય પ્રભાત...દિવ્ય પ્રભાત.....શાં દિવ્ય પ્રભાત.
શીતાંગ કરે છે મંદ સમિર આ, તમરું નાદ લેહે કર્ણ પડદા,
મારગ ક્યાંઈ ના મળતા, ત્યાં દીકાં દાદા તુમ દરજારે;

અમર આશાભર્યા દિવ્ય પ્રભાત...દિવ્ય પ્રભાત...શાં દિવ્ય પ્રભાત.
લાલ પીળાં ને અમીચ ઝરણાં, મધુર પ્રભાત એ શામનાં હરણાં,
એ સાચી પાતનાં સમણાં, એવાં દીકાં તુમ દરજારે;

દાદા મેં તો દિવ્ય પ્રભાત...દિવ્ય પ્રભાત.....શાં દિવ્ય પ્રભાત.

કેહારી ચમનલાલ શુવરાજ—પાલણપુર.

શ્રી શાંતિનાથના સ્તવનમાં કર્તાએ કરેલો પરમાત્મા સાથે પોતાનો મુકાબલો

શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ ! હું તમારા ગુણનો રાગી થયો છું, પરંતુ તમે તો નિરાગી છો એટલે મારો ને તમારો મેળ કેમ મળશે ?

મારાને તમારામાં કેટલો તફાવત છે ? તે હું જણાવું છું:—

- ૧ હું ક્રોધરૂપ કપાયથી ભરલો છું અને તમે તો ઉપશમ રસના સમુદ્ર છે.
- ૨ હું અજ્ઞાનથી આવરિત છું અને તમે તો કેવળજ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મીને વરેલા છે.
- ૩ હું તો વિષયરસની આશાવાળો છું અને તમે તો તો વધ્યબુદ્ધિને જ નિરાશ કરી છે.
- ૪ હું તો કર્મના ભારથી ભારેલો છું અને તમે તો તેનો ભાર ઊતાર્યો છે.
- ૫ હું તો મોહને વશ પડેલો છું અને તમે તો મોહને જ હણી નાખ્યો છે.
- ૬ હું લવણસુદ્રમાં ખૂચી ગયેલો છું અને તમે તો શિવમંદિરમાં પહોંચી ગયા છો.
- ૭ મારી ઉપર તો જન્મ મરણનું જોર છે અને તમે તો તેનો દોર તોડી નાખ્યો છે.
- ૮ મારું પડખું રાગ છોડતો જ નથી અને તમે તો વીતરાગ થયા છો.
- ૯ મને માયાએ પોતાના પાશમાં જાપી લીધો છે અને તમે તો સર્વ બંધનથી રહિત અવિનાશી થયા છો.
- ૧૦ હું તો સમક્તિથી પણ અધૂરો છું અને તમે તો સર્વ જ્ઞાન, દર્શન ને આસ્ત્રિયથી પરિપૂર્ણ છો.

- ૧૧ મારે તો તમે એક જ સ્વામી છો અને તમારે તો મારી જેવાં અનેક સેવકો છે.
- ૧૨ હું તો મનમાથી માનને મૂકતો નથી અને તમે તો માન રહિત ભગવાન થયા છો.
- ૧૩ મારું કર્તું કંઈ ઘણું થકે તેમ નથી અને તું તો રાંકને પણ રાગ કરી થકે છે.

આ પ્રમાણે હોવાથી હું અરજ કરું છું કે મારો મુજરો સ્વીકારો અને એક વાર મીઠી નજરથી મારા તરફ જુઓ એટલે હું તમારી જેવો થઈ જઈશ, પછી નિરંતર તમારા ગુણનું જ ગાન કરીશ.

આ સ્તવનના કર્તા શ્રી ઉદયરત્ન કહે છે કે હું તો એટલું જ મારું છું કે બવોલવમાં મને તમારા ચરણની સેવા પ્રાપ્ત થજો.

માર—આ સ્તવનનું રહસ્ય એ છે કે-હે પ્રભુ ! મારામાં કોઈ પણ એવા ગુણો નથી કે જેથી હું આપની પાસે મારા ઉદારની વિનંતિ કરી શકું, પરંતુ મને આપના ગુણ પ્રત્યે રાગ થયો છે તેથી હવે જો આપ મારી તરફ નજર કરો તો જરૂર મારો ઉદાર થાય એમ હું માનું છું.

કુંવરજી

વિદ્યાવ્યાસંગ

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયના રજત મહોત્સવ સંગ્રામી અંકમાં ઉપરના યાજ્ઞવાળો એક લેખ લાઇ મોતીચંદ ગિરધરલાલે લખેલો છપાણો છે, તે વાંચતાં પાનંદ થાય છે. એમાં જણાવેલ સાચા આનંદની, સાચા સુખની અને સાચા મહાયુદ્ધની ચાવી તરીકે વિદ્યાવ્યાસંગ એટલે કે વિદ્યાનો પરિચય, વિદ્યા તરફની મલિકૃતિ, વિદ્યાની ચારંવાર સ્મૃતિ કહી છે. એ ચાવી અમોઘ તેમ જ અમૂલ્ય છે. હું મારા બાલિશ્વનુભવથી કહું છું કે બાલ્યાવસ્થાથી જૈને વિદ્યા તરફની મલિકૃતિ જાગેલી હોય છે તેને ખાતાં, પીતાં, સૂતાં, ખેડતાં, ચાલતાં, હાલતાં તેમ જ ઉઘમાં પણ તેની જ સ્મૃતિ થયા કરે છે. તે સર્વત્ર વિદ્યા, વિદ્યા ને વિદ્યાને જ જુએ છે. જ્ઞાન, જ્ઞાન ને જ્ઞાન ઉપર જ તેને પ્રેમ ઉપજે છે, તેના કૃપા તરીકે સદાચાર, વિવેક અને વિનયને જ તે પોતાના અંતરમાં સ્થાપન કરે છે અને જ્યાં જાય ત્યાં તે તેનો જ ઉપદેશ કરે છે. લૌકિક ધનની તે સ્પૃહા કરતો નથી, ધનવૃષ્ટાને વર્ચ્ય ગણે છે અને સાચું અને પ્રધાન ધન વિદ્યાધન જ માને છે. તેને મેળવવા, તેમાં વૃદ્ધિ કરવા, તેને જાળવી રાખવા તે સતત પ્રયત્નશીલ રહે છે, એમાં જ એને આનંદ ઉપજે છે, અન્ય સાંસારિક આનંદને તે તુચ્છ ગણે છે.

વિદ્યાવ્યાસંગ વિનાના મનુષ્યો ધન મેળવવામાં, સ્ત્રીસંસર્ગમાં, જાળકને સ્માકવામાં, સારા ખાનપાનમાં, સિનેમા તથા નાટકો જોવામાં ઇત્યાદિ પૌદ્ગલિક લાવોમાં આનંદ માને છે, જ્યારે વિદ્યાવ્યાસંગી મનુષ્ય તે આનંદને અદ્ય, તુચ્છ, વિનાશી, સાચા સુખની બ્રાંતિવાળો અને પરિણામે દુઃખ ઉપજાવનાર માને છે, કારણ કે સંસારના સંયોગ માત્ર વિયોગાંતવાળા છે. એટલે તેની પ્રાપ્તિ-સંયોગથી યતું સુખ અવશ્ય અદ્ય કાળમાં વિનાશ પામનાર છે એ ચોક્કસ છે. એમ હોવાથી જ પારાવાર પૌદ્ગલિક સુખને પામ્યા છતાં સુર, વૈરાગી અને માર્ગાનુસારી મનુષ્યો તેનો ત્યાગ કરે છે, તેના ત્યાગમાં જ ખરો આનંદ માને છે અને તે સાચે સાચી હકીકત છે. એવા સમજપૂર્વકના ત્યાગથી પ્રાપ્ત યતું સુખ અવિનશ્વર છે, વૃદ્ધિ પામનારું છે અને આત્મિક છે.

આવા સાચા સુખને, સાચા આનંદને અને સાચી મોજોને મેળવવા ઇચ્છનારે પૌદ્ગલિક સુખમાં આસક્ત થવું નહીં અને વહેલું કે મોડું તેને તણ દેવાની જ લાવના રાખવી. આ પરિણામ વિદ્યાવ્યાસંગી જ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. સદરહુ લેખકે તો તે લેખમાં ઘણો વિસ્તાર કર્યો છે, મેં તો માત્ર તેનું સ્વરૂપ જ અહીં દાખવ્યું છે.

કુંવરણ

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—ભાઈ દેવચંદ કશનભાઈ—રાંધણપુર)

પ્રશ્ન ૧—સાતે નરકના ૪૬ પ્રતરોમાં જે શરીરપ્રમાણ ને આયુષ્ય કહેવ છે તે પ્રમાણે દરેક પ્રતરે દરેક નારકી જીવોનું એકસરખું જ હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—દરેક પ્રતરે શરીરપ્રમાણ ને આયુષ્યમાં તરતમતા હોય, કેમ કે તેનું જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટપણું કહ્યું છે તેથી મધ્યમ અનેક પ્રકારે હોય.

પ્રશ્ન ૨—નારકી અને દેવતા જાનેનું શરીરપ્રમાણ ઉપજતાં એક અંતર્મુહૂર્તમાં જેટલું થઈ જાય તેટલું ચ્યવન પર્યંત હોય ?

ઉત્તર—જેટલું જ હોય. તેથી વધઘટ થાય નહીં.

પ્રશ્ન ૩—નારકી જીવોમાં સમક્રિતી ને મિથ્યાત્વી જીવોને વેદના સરખી હોય કે ઓછીવત્તી હોય ?

ઉત્તર—શારીરિક વેદના તો પ્રાયે સરખી હોય, પરંતુ માનસિક વેદના મિથ્યાત્વી કરતાં સમક્રિતીને વધારે હોય. તે પૂર્વજાતે કરેલા પાપોનો પશ્ચાત્તાપ કર્યા કરે છે તેથી મનથી વધારે વેદ છે.

પ્રશ્ન ૪—સ્થાનર્થ નિદ્રા ચારે ગતિમાં ઉદયમાં હોય ?

ઉત્તર—નરકગતિ ને દેવગતિમાં ન હોય, મનુષ્ય ને તિર્યંચગતિમાં હોય.

પ્રશ્ન ૫—નારકી જીવો સમયે સમયે ૭-૮ કર્મ જાંધે ?

ઉત્તર—ચારે ગતિના દરેક જીવો સમયે સમયે સાત આઠ કર્મ જાંધે.

પ્રશ્ન ૬—સાતે નારકીનાં નામ ને ગોત્ર શાશ્વતાં છે ?

ઉત્તર—સાતે નારકીનાં મૂળ નામ ને ગોત્રના નામ શાશ્વત છે.

પ્રશ્ન ૭—નારકીમાં દુકક સંસ્થાન છે તે દરેક જીવોને સરખું હોય ?

ઉત્તર—દરેકને સરખું ન હોય, અનેક પ્રકારની તરતમતાવાળું હોય. પહેલી નરક કરતાં સાતમી નરકના નારકી જીવોનું સંસ્થાન અત્યંત કનિષ્ઠ હોય.

પ્રશ્ન ૮—ચારે પ્રકારના દેવોનું સમયતુરસ સંસ્થાન હોય છે તે બધા દેવોનું સરખું હોય કે તરતમતાવાળું હોય ?

ઉત્તર—સરખું ન હોય. એ નામકર્મની પ્રકૃતિ છે. તેના ઉદય પ્રમાણે તરતમતાવાળું હોય. અંતરદેવો કરતાં અનુત્તર વિમાનના દેવોનું અત્યંત નુદર હોય.

પ્રશ્ન ૯—અબળ જીવો આઠ કર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિ કેટલી જાંધે ?

ઉત્તર—એ જીવો કાયમ મિથ્યાત્વ શુણ્ઠાણે વર્તતા હોવાથી તે શુણ્ઠાણા પ્રમાણે તેને ચારે ગતિમાં ઉત્તરપ્રકૃતિનો બંધ સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૦—નિગોદમાંથી એટલે અવ્યવહારરાશિમાંથી નીકળેલા જીવો વ્યવહારરાશિમાં આવીને પાછા અવ્યવહારરાશિમાં જાય ત્યારે અવ્યવહારીની સાથે એક નિગોદ(શરીર)માં ઉત્પન્ન થાય કે બુદ્ધી જ નિગોદમાં ઉત્પન્ન થાય ?

ઉત્તર—અવ્યવહારીઆની સાથે એક જ નિગોદમાં ઉત્પન્ન થાય, પણ તે વ્યવહારીઆ કહેવાય અને અમુક કાળે તેમાંથી નીકળી જાય.

પ્રશ્ન ૧૧—સાતમી નરકના જીવો મનુષ્યગતિનો બંધ કેમ કરતા નથી ?

ઉત્તર—મનુષ્યગતિના બંધ યોગ્ય શુભ અધ્યવસાયસ્થાન તે જીવોને હોતા નથી તેથી તે મનુષ્યગતિ કે મનુષ્યનું આયુ બાંધતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૨—તેઉકાય ને વાયુકાયના જીવો શા કારણે મનુષ્યગતિમાં ઉપજતા નથી ?

ઉત્તર—તેઉકાય ને વાયુકાયના જીવો કાયમ અવ્યક્તપણે હિંસક હોવાથી મનુષ્યગતિમાં જવા યોગ્ય શુભ અધ્યવસાય તેને હોતા નથી તેથી તે મનુષ્યગતિનો બંધ કરતા નથી અને મનુષ્યમાં ઉપજતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૩—એકેદ્રિય જીવોને સ્થાનર્હિ નિદ્રાનો ઉદય હોય ?

ઉત્તર—ન હોય. એ નિદ્રાનો ઉદય મનવાળા જીવોને જ હોય.

પ્રશ્ન ૧૪—પ્રદેશબંધમાં જે દળિક હોય તેમાં રસ હોય ?

ઉત્તર—રસ વિનાના પ્રદેશો કે દળિકો હોય જ નહીં. દરેક કર્મપરમાણુ રસવાળા જ હોય, રસની તરતમતા હોય છે અને તે મહણુ કર્યા પછી તેમાં વધારો થતાડો પણ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૫—આયુષ્ય બંધાય ત્યારે જ સોપકમી ને નિરુપકમી બંને પ્રકારનું બંધાય કે કેમ ?

ઉત્તર—બંને પ્રકારનું બંધાય. તેમાં પણ અપવર્તનીય ને અનપવર્તનીય એવા બે પ્રકારનું હોય. અનપવર્તનીય આયુને ઉપક્રમ લાગે છતાં તેની અપવર્તના ન થાય.

પ્રશ્ન ૧૬—એક નિગોદમાં રહેલા અનંતા જીવો બધા એક સાથે જ મૃત્યુ ને નવા ઉપજે ?

ઉત્તર—એક નિગોદમાં રહેલા અનંતા જીવોનો અસંખ્યાતમો ભાગ પ્રત્યેક સમયે આયુ પૂર્ણ થવાથી મૃત્યુ ને નવા જીવો ઉપજે, અસંખ્યાતા સમયે બધા જીવો બદલાઈ જાય.

પ્રશ્ન ૧૭—એક નિગોદમાં રહેલા બધા જીવોના આઠે કર્મ સરખાં હોય ?

ઉત્તર—સરખી સ્થિતિનાં ન હોય, ઓછીવત્તી સ્થિતિનાં હોય.

પ્રશ્ન ૧૮—દરેક નિગોદમાં અર્નતા છવો હોય તે બધા નિગોદમાં સરખા જ હોય કે ઓછાવત્તા હોય ?

ઉત્તર—સહજ ઓછાવત્તા હોય, મોટો ફેરફાર ન હોય.

પ્રશ્ન ૧૯—દરેક નિગોદમાં ઉપજતા છવો અવ્યવહારરાશિના જ હોય કે વ્યવહારરાશિના પણ હોય ?

ઉત્તર—વ્યવહારરાશિમાં આવેલા પણ હોય, પરંતુ તે વ્યવહારીઆ કહેવાય અને અમુક કાળે તેમાંથી નીકળી વ્યવહારરાશિમાં આવે.

પ્રશ્ન ૨૦—કયા કર્મના ઉદયથી દશ પ્રકારના યતિધર્મની પ્રાપ્તિ થાય ?

ઉત્તર—પ્રત્યાખ્યાનાવરણ કપાયતા ક્ષયોપશમથી યતિધર્મની પ્રાપ્તિ થાય.

પ્રશ્ન ૨૧—કયા કર્મના ઉદયથી બાહ્ય અભ્યંતર તપ ધર્મ શકે ?

ઉત્તર—વીર્યાંતરાય અને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કપાયતા ક્ષયોપશમથી બાહ્ય અભ્યંતર તપ થઈ શકે.

પ્રશ્ન ૨૨—મનુષ્યનું આયુ કેવા અધ્યવસાયથી બાંધે ?

ઉત્તર—એને માટે આયુર્બાંધની ચારે ગતિ આશ્રયી ગાથાઓ કર્મબંધમાં છે, તે વિચારો. યુગલિક ને સંભૂતિજન મનુષ્યનું આયુ બાંધવાનાં તેમાં જુદાં કારણો જતામાં નથી તે ગુરુગમથી જાણવાં.

પ્રશ્ન ૨૩—પહેલી, બીજી, ત્રીજી વિગેરે નરકનું આયુ કેવા અધ્યવસાયથી બાંધે ?

ઉત્તર—એને માટે પણ ઉપર જણાવેલી ગાથાઓ વાંચો અને ઉપર ઉપરની નરકના આયુ માટે અશુભ અધ્યવસાયની વીમ્વતા હોય એમ સમજો.

પ્રશ્ન ૨૪—એકેન્દ્રિય, વિકલેન્દ્રિય તેમ જ તિર્યચ્ચેન્દ્રિયનું આયુષ બાંધવાનાં કારણો જણાવો.

ઉત્તર—એને માટે ખાસ જુદાં કારણો મારા વાંચવામાં આવ્યાં નથી.

પ્રશ્ન ૨૫—મનુષ્ય યુગલિકની જેમ તિર્યચ્ચ યુગલિકને પણ એક વખત જ ગર્ભ રહે કે કેમ ?

ઉત્તર—એક વખત જ ભવના પ્રાંતભાગે ગર્ભ રહે.

પ્રશ્ન ૨૬—પાંચે પ્રકારના તિર્યચ્ચો યુગલિક હોય ?

ઉત્તર—સ્થળચર ચતુષ્પદ ને પક્ષીઓ એ બે પ્રકારના તિર્યચ્ચો જ યુગલિક હોય, બીજા ત્રણ પ્રકારના ન હોય.

પ્રશ્ન ૨૭—મહાવિદેહમાં થોડો ચારો કેટલા પ્રમાણનો હોય ?

ઉત્તર—મહાવિદેહના ચોથા આરાના પ્રારંભના લાવ કાયમ જ હોય છે. એને માટે કાળના પ્રમાણનો નિયમ છે જ નહીં.

પ્રશ્ન ૨૮—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં તિર્થચની કાયાની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કેટલી હોય?

ઉત્તર—અહીં ભરત ઐરવતમાં ચોથા આરાના પ્રારંભમાં હોય તેટલી ત્યાં કાયમ હોય.

પ્રશ્ન ૨૯—ભરત ઐરવતક્ષેત્રમાં પહેલા, બીજા ને ત્રીજા આરામાં મનુષ્ય યુગલિકની જન્મતી વખત કાયા કેટલા પ્રમાણવાળી હોય ?

ઉત્તર—એનું ચોક્કસ પ્રમાણ નક્કી નથી, પરંતુ પહેલા આરામાં ૪૯ દિવસે, બીજા આરામાં ૬૪ દિવસે ને ત્રીજા આરામાં ૭૯ દિવસે તે આરાના પ્રમાણ પૂરતી કાયા થઈ જાય.

પ્રશ્ન ૩૦—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ચોથા આરાના પ્રારંભમાં લાવ કાયમ હોય છે તે ચોથા આરા અવસર્પિણીનો સમજવો કે વિત્સર્પિણીનો સમજવો ?

ઉત્તર—અવસર્પિણીનો સમજવો.

પ્રશ્ન ૩૧—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં સર્વ તીર્થકરોનું આયુષ્ય ને શરીરપ્રમાણ સરખું જ હોય કે જોડુંવડું હોય ?

ઉત્તર—બધા તીર્થકરોનું આયુષ્ય ચોરાશી લાખ પૂર્વનું જ હોય. અન્ય મનુષ્યોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુ કોડપૂર્વનું હોય તીર્થકરોનું શરીર પાંચશે ધનુષ્યનું હોય.

પ્રશ્ન ૩૨—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં મુનિને કેટલાં મહાવ્રત હોય ?

ઉત્તર—કાયમ માટે ત્યાં ચાર મહાવ્રત હોય.

પ્રશ્ન ૩૩—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ચૌદપૂર્વો સર્વ મુનિઓને આહારકલ્પિત હોય ?

ઉત્તર—બધા ચૌદપૂર્વોને ન હોય.

પ્રશ્ન ૩૪—એક ભવમાં આહારક શરીર કેટલી વાર કરી શકે ?

ઉત્તર—એક ભવમાં બે વાર કરી શકે અને આખી ભવશ્રેણીમાં ચાર વાર કરી શકે.

પ્રશ્ન ૩૫—એક જ એક ભવમાં વેદના, કપાય, મરણ ને તૈજસસમુદ્ઘાત કેટલી વાર કરે ?

ઉત્તર—મરણસમુદ્ઘાત તો એક જ વાર કરે, વેદના ને કપાયસમુદ્ઘાત અનેક વાર થાય. તૈજસસમુદ્ઘાત માટે સંખ્યા જાણી નથી. તે તો કોઈ જ એક જ કરે.

૩૬—શાશ્વતો જિનજિજ્ઞ જઘન્ય ને ઉત્કૃષ્ટ કેવળાં હોય ?

ઉત્તર—જઘન્ય સાત હાથનાં ને ઉત્કૃષ્ટ પાંચશે ધનુષ્યનાં હોય.

પ્રશ્ન ૩૭—નવઐવેયકના દેવો હરેહરે છે કે સુધ જ રહે છે ?

ઉત્તર—હરતાકરતા હોય એમ જાણ્યું નથી.

મશ્ન ૩૮—મહાવિદેહમાં પાંચે પ્રકારના નિર્જીવો હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—પાંચે પ્રકારના હોય.

મશ્ન ૩૯—મહાવિદેહક્ષેત્રના ચોથા આરામાં ને ભરતક્ષેત્રના ચોથા આરામાં કઈ કઈ જાળત સરખી હોય અને કઈ કઈ ફેરફાર હોય ?

ઉત્તર—ભરતક્ષેત્રના ચોથા આરાના પ્રારંભમાં અહીં જે 'ભાવ વર્તતા' હોય તે પ્રમાણે મહાવિદેહમાં કાયમ હોય. ફેરફાર ન હોય.

મશ્ન ૪૦—સત્તામાં કર્મો કયારથી ગણાય ?

ઉત્તર—જ્યારે જીવ કર્મ પાંધે ત્યારથી તે સત્તામાં હોય અને જ્યાંસુધી તે જાધા કર્મો ઉદયમાં ન આવે ત્યાંસુધી સત્તામાં હોય એમ સમજવું.

મશ્ન ૪૧—પ્રયોગસા, ગિજસા ને વિશ્વસા પુદ્ગલોતુ' સ્વરૂપ કહેા.

ઉત્તર—તેને માટે પદ્મવ્ય સંજાધી ગ્રંથો કે પ્રકરણો વાંચો. અહીં દૂકામાં લખી શકાય નહીં.

મશ્ન ૪૨—મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં પાંચ પ્રકારના તિર્થચોળી ઉત્કૃષ્ટ આયુરિથિતિ કેટલી હોય ?

ઉત્તર—જીવિચાર પ્રકરણમાં અહીં દીપ માટે જણાવ્યા પ્રમાણે હોય.

મશ્ન ૪૩—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં મનુષ્યનું આયુષ્ય કોડ પૂર્વથી અધિક હોય ?

ઉત્તર—પૂર્વ ને પશ્ચિમ મહાવિદેહની ૩૨ વિજયમાં મનુષ્યનું આયુષ્ય કોડ પૂર્વનું જ ઉત્કૃષ્ટ હોય, પરંતુ દેવકુરુ ને ઉત્તરકુરુક્ષેત્ર પણ મહાવિદેહમાં જ છે, ત્યાંના યુગલિકનું ત્રણ પદ્યોપગનું હોય.

મશ્ન ૪૪—પાસોન્દ્રવાસ લેવામાં સર્વ કાળે સર્વ જીવોને સરખો કાળ જ હોય કે તેમાં ઓછોવત્તો હોય ?

ઉત્તર—એક સરખો કાળ ન હોય, ઓછોવત્તો હોય.

મશ્ન ૪૫—તિર્થઅપચેદ્રિય ગર્ભાવાસમાં જનન્ય ને ઉત્કૃષ્ટ કેટલા કાળ રહે ?

ઉત્તર—એનું ચોક્કસ પ્રમાણ જાણવું નથી, કારણ કે તેમાં અનેક પ્રકારના જીવો છે, તેની ગર્ભરિથિતિ એક સરખી હોતી નથી.

મશ્ન ૪૬—અધઠાર, ઉઘોત, પ્રભા, છાયા, આતાપ ને શબ્દ એ છ પ્રકારનાં પુદ્ગલો કેવા કહેવાય ?

ઉત્તર—એ જાધા વિશ્વસા પુદ્ગલો કહેવાય.

મશ્ન ૪૭—દેવોના ચરીરનો આકાર કેવો હોય ?

ઉત્તર—મનુષ્યની જેવો જ હોય, પણ ધણો જ સુંદર હોય.

તાત્ત્વિક અને ભોધક વચનસંગ્રહ

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૪૧૯ થી શરૂ)

૧૯૯. શાસ્ત્રમાં કહેલી આત્માઓ પરોક્ષ છે અને તે જીવને અધિકારી થવા માટે કહી છે, મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની આગા આરાધવો જોઈએ.

૨૦૦. અધમાધમ પુરુષનાં લક્ષણો આ પ્રમાણે હોય-સાચા પુરુષને દેખી દેખ ઉત્પન્ન થાય, તેનાં સાચાં વચન સાંભળી નિદા કરે, સાચી જીવિવાળાને દેખી રોષ કરે, સરળને મૂર્ખ કહે, વિનય કરનારને ખુશામતીઆ કહે, પાંચ ઇન્દ્રિયો વશ કરી હોય તેને ભાગ્યહીન કહે, સાચા ગુણવાળાને દેખી રોષ ધર્ષા કરે, વિષયાસક્તિમાં લયલીન રહે, અને નિત્ય વિકૃત કરે-આવા જીવો અશુભ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે.

૨૦૧. સાંભળવા યોગ્ય સાંભળવું, પ્રશંસા યોગ્યની પ્રશંસા કરવી, પરિહાર યોગ્યનો પરિહાર અર્થાત્ ત્યાગ કરવો અને આદરવા યોગ્યનું આદરણ કરવું-એ ચાર આત્માઓના અમલ એ સાધુતા અને એ ચાર આત્માઓના અમલનો અભ્યાસ એ શ્રાવકપણું, આ ચાર આત્માઓનો અમલ ન થયો, અભ્યાસ ન થયો તેથી જ જીવ અનંતો કાળ સંસારમાં રખાવો અને હજુ પણ તેમ નહીં જ થાય તો સંસારમાં અનંતો કાળ પરિવ્રમણ કરવું પડશે.

૨૦૨. સાંભળવા યોગ્ય તત્ત્વ સાંભળવાની ઉત્કટ ઇચ્છા, સતસાસ્ત્રનું શ્રવણ, પ્રશંસા યોગ્ય અને ધર્મને વિષે સ્થિત રહેલા સત્પુરુષોને ઓળખી તેમની હૃદયથી સાચી પ્રશંસા કરવી.

૨૦૩. સત્પુરુષોની પ્રશંસા તે છે કે-ગુણવાન મહાત્માઓની ગુણવાન તરીકેની ઓળખાણપૂર્વક તેમને યથાયોગ્ય પ્રજ્ઞામ-નમસ્કાર કરવો અને અંતઃકરણમાં પૂન્યજીવિ ધરાવવી.

૨૦૪. એકી વખતે લખવા કે બોલવામાં બંધી બાળુઓની પૂર્ણ હકીકતો આવી શકતી નથી. એક લખાતી કે બોલાતી જાળનમાં બીજી કહેવાની કે લખવાની બાબતો ઘણી રહી ગય છે, પણ મુખ્ય ગૌણપણે બ્યારે જે પ્રસંગ ચાલતો હોય કે જે અધિકારોને ઉદ્દેશીને વાત ચાલતી હોય તે જ રીતે બોલાય છે. આથી તેના હૃદયમાં બીજી બાબતો કહેવાની નહોતી કે આ જ વાત કહેવાની હતી અને બીજી નિષેધવાની હતી એવું ધોરણ કદી નક્કો કરી ન નાંખવું. સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્મા અપેક્ષાને સમજી ગૌણ, મુખ્ય, અધિકારી, અનધિકારી બાબતનું મધ્યસ્થ દૃષ્ટિએ નિરાકરણ કરનારા હોય છે.

૨૦૫. દૃષ્ટિવિષયો ભાગ પછી ગમે તે શાસ્ત્ર, ગમે તે અક્ષર, ગમે તે કથન અને ગમે તે વચનથી અથવા ગમે તે સ્થળે યાય, પરંતુ અહિંતનું કારણ થતું નથી.

૨૦૬. અજ્ઞાદિ બેદને નિર્વહવા-નાના પ્રકારના વિકલ્પો સિદ્ધ કરવા તે આત્માને આવરણ કરવા બરાબર છે.

૨૦૭. જૈનધર્મનો આશય, દિગંબર તેમ જ શ્વેતામ્બર આચાર્યોનો આશય ને દ્વાદશાંગીનો આશય માત્ર આત્માને સનાતન ધર્મ પમાડવાનો છે અને તે જ સારરૂપ છે. આ વાતમાં કોઈ પ્રકારે ઘાનીઓને વિકલ્પ નથી અને તે જ ત્રણ કાળમાં ઘાનીઓનું કહેવું છે, હવું અને હશે.

૨૦૮. અન્ય દર્શનીના વેદાંતાદિ કોષ્ઠ્યજ્ઞ ગ્રંથોને જો સમ્યગ્દૃષ્ટિ તથા પ્રકારના દૃષ્ટિભેદ ત્યાગી વાંચે તો સમ્યગ્રૂપે પરિણમે છે, કારણ કે તેઓ પુરુષ તે તે ગ્રંથમાંનું હેય, જેય ને ઉપાદેયના વિભાગનું સ્વરૂપ શું શું છે તે સમજે છે. અને શ્રી જિનેશ્વરના અથવા ગમે તેના ગ્રંથો કુદૃષ્ટિ વાંચે તો તેને મિથ્યાત્વરૂપે પરિણમે છે.

૨૦૯. જેનામાં સાર અસારનો, અદ્વય કરવા યોગ્ય તથા ત્યાગ કરવા યોગ્યનો, આચાર તથા અનાચારનો, પુણ્ય તથા પાપનો, ધર્મ તથા અધર્મનો અને સમ્યક્ત્વ તથા મિથ્યાત્વનો વિવેક ન હોય તેવા પુરુષને ઘાની ચેતન વગરનો કહે છે.

૨૧૦. જેઓના હૃદય ઉપર મોહની અસર થઈ હોય, મંદતા ન પામી હોય તેઓનું શાસ્ત્રગાન વાદવિવાદને માટે થઈ પડે છે અને મોહવિનાના વિદ્વાનોએ સંપાદન કરેલ શાસ્ત્રગાન તેના આત્માના ઉદ્ધારને માટે થાય છે.

૨૧૧. ખાણક્રિયા તે સદાચાર નથી પણ સદાચાર ઉત્પન્ન થવાનું સાધન છે. સાધ્ય સિદ્ધ થતું હોય તો તેમાં સાધનનો સમાવેશ થઈ જાય છે, પણ સાધન હોય ત્યાં સાધ્ય હોય જ જોય જનતું નથી.

૨૧૨. સાધ્યને લક્ષમાં રાખી સાધ્યની સિદ્ધિ થાય તેવી રિચિતિપૂર્વક સાધનનું સેવન થાય તો સાધન સાર્યક છે.

૨૧૩. જે કારણ કાર્યને પહોંચાડે તે જ કારણ કહેવાય. કાર્ય તરફ લક્ષ્ય રાખી નિરામદરૂપે કારણ સેવે તો કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે, પરંતુ કારણમાં જ (સાધનમાં જ) આમદ રાખી તેને કાર્યભાવે માની કારણને સેવે તો તે કારણભાસ થાય છે.

૨૧૪. ઘાની પુરોહોએ તિથિઓની મર્યાદા આત્માર્યે કરી છે. જો ચોક્કસ દિવસ નિશ્ચિત ન કર્યો હોત તો આવશ્યક વિધિઓનો નિયમ રહેત નહીં માટે આત્માર્યે તિથિની મર્યાદાનો લાભ લેવો, ખાસી રાજદેવની કલ્પના કરી ભંગમળમાં પડના આત્માને તો તે આવશ્યકરૂપ થાય છે.

૨૧૫. પૂર્વાચાર્યોએ જીવોનો સ્વભાવ પ્રમાદી ગુણોને તથ્ય તથ્ય દિવસને આંતરે નિયમ પાળવાની આજ્ઞા કરી છે. તિથિને માટે ઉપવાસ નથી, પણ આત્માને અર્થે ઉપવાસ છે. દિનકારી શું છે તે મુમુક્ષુને જ્ઞેષ્ઠ્યે. આક્રમ વિશેષે તિથિની તથ્યાર તિથિ અર્થે કરવી નહીં, પણ હીલોતરી આદિના વ્રતો અર્થે કરવી. (ચાતુ)

પ્રભાવિક પુરુષો

શશ્યંભવસ્વામી

ચારે જાણુ-જ્યાં જુઓ ત્યાં-આવી પડનારા મહાદુઃખની ગ્લાનિ પથરાઈ રહી છે. અંજાણ માતાના ચકલામાં વસતા નાના-મોટા પ્રત્યેક માનવીના હૃદયમાં ગર્ભ રાત્રિ ભટ્ટ મહાશંકરે જે દુઃખમાં વ્યતીત કરી છે એ ઉપરથી નિશ્ચિત થઈ ચૂક્યું હતું કે ભૂદેવ મહા-શંકર હવે થોડા કલાકના મહેમાન છે. એમના પિતા શિવશંકરે દુનિયા પર જે વર્ષે વીતાવેલા એના પ્રભાણમાં મહાશંકર અડધે પહોંચ્યા ગયાય. ગર્ભ સંધ્યા સુધી અતુલનીઓનું માનવું હતું કે પથારીમાંથી ભટ્ટ મહાશય જરૂર ઊઠશે; પણ રાત્રિના રોગે જે રીતે પડેલો લીધો એ જોતાં આશા નિરાશામાં પરિણમી અને તેથી જ આજે સવારથી સારા ચ લતામાં દુઃખની કાલિમા પ્રસરી રહી હતી. મહોદ્દવાના લોકો ભટ્ટજીની પથારી પાસે ખડા પગે ઊભા રહી સેવા કરતા. એના કારણમાં દિવ્યમહાશયની શ્રીમંતાઈ પ્રથમ નજરે આંખે અદે; પણ જરા જારિકાઈથી તપાસ કરવામાં આવે તો એ વિચાર જાહેરવો પડે. પિતાની દોલત-મંદી કરતાં તેના પુત્ર શશ્યંભવની સૌમ્ય પ્રકૃતિ, સરળવૃત્તિ અને પરમાર્થપણે જીવન જીવવાની લાલસા અગ્રભાગ ભજવતી જણાઈ આવે. મહોદ્દવાના જ નહિ પણ, સારા ચ શહેરનાં ઉપયોગી કાર્યોમાં આ

ભાઈશ્રીની આગેવાની ખરી જ. કેટલાય દિવ્યકુટુંબોમાં આ શ્રીમંત પુત્ર છૂપી રીતે મદદ પહોંચાડતો-સામાન્ય લોક-વાચકોમાં પ્રાણજીવિતિ લોભી મનાય છે. એ દાન ગ્રહણ કરવામાં જેવો લાગ ભજવે છે તેવો દેવામાં નથી દાખવતી. એ માપે માપતાં અને દાદા તથા પિતાની રહેણી-કરણી સાથે તુલના કરતા શશ્યં-ભવ દિવ્યનું વર્તન અપવાદરૂપ લેખાય. પ્રાણજીવનની તૃષ્ણા કરતાં ક્ષત્રિયોચિત સાહસિકતા એના જીવનમાં વધુ તરતી ઠઈગોચર થતી. એમાં એક વશિકૃતતય સાથેની મૈત્રીનાં ઘેરા છાંટણાં છંટાયાં હતા જે ખીના આગળ આવવાની હોવાથી ફાલ આપણે પ્રસ્તુત વિષયના પ્રવાહમાં આગળ વધીએ.

જીવ્યશશ્યમાં પડેલા પિતાએ ઇશારો કરી, દવા તૈયાર કરી રહેલ પુત્રને પાસે બોલાવ્યો. પોતાના તકીયાને અઢલીને બેસવા તેમ જ પોતે જે કંઈ કહે તે શાંતિથી સાંભળવા સ્વેચ્છા વ્યક્ત કરી.

શશ્યંભવે મરજોનાનુજી વડિલની ઇચ્છા પ્રમાણે સર્વ વ્યવસ્થા તેરત જ કરી દીધી. થોડાં આસજન સિવાયના સૌ આપમેળે અડખેપડખે થઈ ગયા. કમરામાં એક સોય લોંબ પર પડે તો પણ ખગર પડે એવી શાંતિ પથરાઈ. ક્ષણે ક્ષણે ક્ષીણ થતી જતી

દેહશક્તિને સંચડી, સ્વસ્થ થઈ મહા-
શંકરે કહેવા માંડ્યું—

“પુત્ર ! મારા જીવનમાં તારા વિનય,
બહુમાન અને આજ્ઞાકિતપણાએ ખરેખર
સુવાસ પ્રગટાવી છે. વેદમાં કહેલા યજ્ઞ-
યાગ સંગ્રહે તારા વિચારોમાં ભિન્નતા
હોવા છતાં તેં એ સામે પ્રત્યક્ષ વિરોધ
દાખવ્યો નથી. વિપુલ લક્ષ્મી, વિશાળ
સમૃદ્ધિ અને સુલક્ષણી ગૃહિણી મળવા
છતાં તેં એક સાચા પ્રાણીને શોભે
તેવું જીવન જીવવામાં આનંદ માન્યો
છે. કુમાર્ગતો પડછાયો સરખો પણ
લીધો નથી. કુળને ઝાંખપ લાગે તેવું
કાર્ય તારા હાથે લવિષ્યમાં થવાનું નથી
એની મને પૂરી ખાતરી હોવાથી માટે
એ માટે કંઈ શિખામણ આપવાપણું
છે જ નહિ.” આટલું બોલતાં વૃદ્ધને
શ્વાસ ઘેરાયો એટલે જરા વાર સૂપ
રહ્યાં. ચાંગળું પાછી પીધું અને પુનઃ
બોલવાનો આરંભ કર્યો—

“માત્ર બે વાત જણાવવાની છે—
એક તો મેં આપણે આંગણે મહાયાગ
કરવાની આશા સેવેલી પણ હવે તે મારા
હાથે ક્ષણભૂત થાય તેમ નથી જ. તે
કાર્ય મારી પાછળ તું કરે તો જ મારી
આશા પૂર્ણ થાય તેમ છે. અલગત, એમાં
અથ આદિ જનવરની હિંસા સમા-
યેલી છે, પણ તારા સરખો આજ્ઞાકિત પુત્ર
મૃત્યુશય્યાએ પડેલા પિતાની આશા-
પૂર્તિ અર્થે, વેદવિદિત એ ધર્મકર્તાની
દરવામાં માત્ર સ્વમંત્ર્યના કારણે પીછે-

હક કરશે એમ માનવાની મારી બુદ્ધિ
સાફ ના પાડે છે, છતાં આ સ્નેહીવૃંદ
સમક્ષ તારા મુખે જાહેરાત થઈ જાય
તો વધારે સારું. બીજું કાર્ય તો કર્મા-
ધીન હોવાથી એ માનવશક્તિના હાથની
વાત નથી. અલગત, મારા નેત્રો એ ન
એમ થકે તેથી હું તદ્દન નિરાશ નથી
બનતો. કયો પિતા પૌત્રસુખદર્શનનો
અભિલાષી ન હોય ? પોતાના અંગજના
ખાળક કે બાળિકાને ખોળામાં બેસાડી, ઘડી-
ભર લાડ લડાવવાની ઉત્કંઠા સંસારવાસી
હરકોઈ વૃદ્ધને અવશ્ય હોય જ. એમાં
વળી પવિત્ર ગંગામૈયા જેવા નિર્મળ અને
ગંભીર હૃદયવાળી પુત્રવધૂ ગંગાલક્ષ્મીના
અંકમાં, દિગ્વંશમાં ચંદ્રસમી કીર્તિને
ધારણ કરનાર, શિવચંકરના વંશને વિરતા-
રનાર અર્ધક રમતો જોવાના કોડ માત્ર
મને એકલાને જ નહિ પણ ક્ષણિયાના
નાના મોટા દરેક માનવીને અવશ્ય હોય,
પણ યમરાજની હોકલ પડી રહી છે એટલે
હું તો એ કોડ અણપૂર્યો મૂકી વિદાય
લઈશ, પણ મારી એ આશિષ ભોળાનાથ
શંકર અણપૂરી નહિ રાખે. સુલક્ષણી
ગંગાને જરૂર માતૃપદમી અલંકૃત કરશે.”

“કાકાશ્રી ! તમારી વાણી જરૂર ક્ષણશે.
મારી બાણીની જે શરીરરચિતિ સંગ્રામી
દરીકત હું બાળું છું ત્યાં સુધી મને
કહેવામાં વાંધો નથી કે જરૂર તેની ગર્ભ
ધારણ કરી ચૂકી છે અને થોડા દિવસ
વ્યતીત થતાં એ વાનગી ખાતરી પણ થઈ
જશે. મારું મન સાક્ષી પૂરે છે કે આપ

જેવા વૃદ્ધના આશીર્વાદ જરૂર ફળશે.”

સમીપમાં ઊભેલી, પોતાના પિતરાઈ ભાઈની દીકરી મંજુલાના કર્ણપ્રિય શબ્દો સાંભળીને સા કોઈને હર્ષ ઉપજ્યો, પથારીવશ મહાશંકરે પૌત્રમુગ્ધર્શન જેટલું જ સુખ ક્ષણ પૂરતું અનુભવ્યું અને શય્યાલવની પત્ની ગંગાનું મુખ લક્ષ્મીથી અવનત થયું.

એક વાતની પૂર્ણતા આમ આકસ્મિક રીતે થતી નિરખી ડોસાનાં નેત્રો પુત્ર યજ્ઞ કરવા સંબંધમાં શું ઉત્તર આપે છે એ સારું ચીટ માંડી રહ્યાં.

શય્યાલવને હકાર લજીતા વિચાર થઈ પડ્યો આ ધર્મસંકટમાંથી કેમ સહી-સલામત બહાર નીકળવું એ માટે વિચાર થઈ પડ્યો. આજારી વડિલની ઇચ્છા પૂરવાનો એક કુદ્દીન વંશજ તરિકેનો એનો ધર્મ હતો. ણીજ બાબુ આજ કેટલાક વર્ષોથી એના વિચારો ધર્મના ઓધા તળે આવી રહેલી આ જાતની હિંસાથી ભિન્ન માર્ગે વહી રહ્યા હતા. એ કાર્યમાં ધર્મનું બુદ્ધ સરખું દેખાતું નહોતું. કેવળ અજ્ઞાનતા અને નિર્દયતાના ક્ષેપ દર્શન યતાં, આ જાતના લય-કર ક્રિયાકાંડ સામે નિર્ઝંય એવા શ્રમણો તરફથી વિરોધનો વટોળ તો જીડી ચૂક્યો હતો. તેઓની યુક્તિપુરસ્કરની દલીલ સામે ધણાખરા પંડિતમાનીને નમતું તોળવું પડ્યું પણ હતું અને એ કાર-ણથી કેટલાક સ્થાનોમાં આ જાતની પાપ-મય પ્રવૃત્તિનો અંત આવ્યો પણ હતો;

છતાં અજ્ઞાનતાનું પ્રમાણ નાતુસૂતું ન હોવાથી તેમ જ રાજદરબારમાં અને વહોંના સમૂહ ઉપર પ્રાણાણવર્ણની લાગવગ સવિશેષ હોવાથી યજ્ઞ-યાગો આજે પણ ધર્મનાં કાર્યોમાં લેખાતા. એના મહિમાના સ્તોત્રોનો ધોષ હજી પણ દિગંત સુધી પહોંચતો. પોતાના વંતનમાં એથી વિપરીત વિચાર કરનાર તરિકે પોતે એકલો જ હતો. સ્થિતિ વ્યાઘ્રતટી ન્યાય જેવી થઈ પડી.

પિતાની ઇચ્છા આવા સમયે કેમ પાછી ઠેલી શકાય ? તો પછી વર્ષોથી જે વિચારનો સધિયારો લીધો એનો એકા-એક આમ ત્યાગ પણ કેમ કરી દેવાય ? મનોપ્રદેશમાં ઘણી ગડબાંજ થઈ. ગણ-ત્રીની ક્ષણોમાં ત્યાં તો જાતજાતના સમ-સંગણો ખેલાયા. જ્ઞાનીને જમ્ય એ વિષયના આલેખન માનવીની કલમથી અણચીતરાયેલ જ રહેવાના. આખરે વિનીત પુત્રનું મુખ જીઘકયું. જે શબ્દો એમાંથી પ્રગટ થવા તે આ પ્રમાણે હતા-

“પૂજ્ય વડિલ ! આપશ્રીની ઇચ્છા પૂરી કરવાનો મારો ધર્મ છે અને જરૂર હું તે જાળવીશ. વેદવિહિત એ કરણી માટે મારો મનદૈર છે છતાં એની ચર્ચા કરવાનું આ સ્થાન નથી તેમ એ માટે આ સમય યોગ્ય પણ નથી. એ માટે હું વિદ્વાન પંડિતોને આપણા આંગણે નોત-રીશ. તેઓની સાથે શંકાનું સમાધાન કરી લઇશ અને મહાયાગ કરવાનો જે મનોરથ આપે ચિરકાળથી સેવ્યો છે એને

સંપૂર્ણપણે બર આણીશ. આપ સંતો-
પથી જીવનની છેલ્લી ઘડીએ આત્મ-
શ્રેયના વિચારમાં વ્યતીત કરો. હજી પણ
કોઈ પાત રહી જતી હોય તો વિના
શંકાએ કહી દો.

“પિતાની ઇચ્છા પૂરી કરવી એ પ્રત્યેક
પુત્રની દુરજ છે. માતાપિતાના ઉપકા-
રોનો બદલો નીતિકારો કહે છે તેમ પુત્ર,
પોતાના દેહની આમ શીવડાવે તો પણ
વળી શકે નહીં. એ કથન પાછળનો
આશય સમજતાં એમાં જરા માત્ર અતિ-
શયોક્તિ નથી જણાતી.

“આપે કહેલ કાર્યમાં તો મારો
પરિશ્રમ મામુલી લેણાય. આપના જ
પરસેવાની લક્ષ્મી ઘરમાં ભરી પડેલી
છે. આપના જ પાઠોશીએ કામ કરવા
ખડે પગે તૈયાર છે. એમાં તે મારે ક્યો
લોભ આપવાનો છે ? મારા હૃદયમાં
તમન્ના તો એવી વર્તે છે કે હું કોઈ
એવું કાર્ય દુનિયામાં કરી જઈ કે
જગતના અન્ય જીવો એમાંથી પ્રેરણા
મેળવે. અરે ! જાત ઘસાય પણ એના
દ્વારા સર્જિત થયેલ કામ ન ઘસાય.
કદાચ વંશજના અભાવે આ ભાગ્યાધીન
વંશ-વેલડી કરમાય પણ પેલી કૃતિરૂપ
દીર્ઘિ-કે જેનો આધાર વંશધારક પર
નથી બલતો પણ જેનું સ્થાન જનહૃદયમાં
સ્થપાયેલ છે-એ અમરતાને વરે. વર્ષો
સુધી ગવાય. પૃથ્વી પરથી અદૃશ થયા
પછી અને યુગોના વહાણાં વાયાં પછી
પણ એને સંભારનારા મળી આવે.”

“દીકરા તારી મહત્વાકાંક્ષા પ્રભુ પાર
ઉતારે. મને હવે કોઈ વસ્તુની અભિલાષા
નથી રહી. એક કવિએ કહ્યું છે કે—
કલ્યાણરો છે દીકરો, બુણવંતી છે નાર;
જેના ઘરમાં એ વસે, ધન્ય તેનો અવતાર.

એ કથન સર્વથા આપણા ઘરમાં તો
સાચું પડ્યું છે. મને ‘શિવ’ સ્મરણ
કરતાં આ દેહ છોડવામાં હવે સંતોષ છે.”

x x x

ઉપરના બનાવ પછી થોડા કલાકમાં
જ મહાશંકર દિગ્ગજુ પ્રાણપંજેરું આ
માનવભવરૂપી પિંજરમાંથી ભડી ગયું.
આત્માવિહુણા ખોળિયાને વૈદિક વિધિ
અનુસાર અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો.
સ્નેહીવર્ગની આંખો અશુભીની યર્ષા,
જગતમાં આવતું સૌને વહાલું લાગે છે
પણ જતું તો થોડું પેદા કરે છે.
એટલે કુદરતી કાનૂન સામે કોણું અંતર
હાલ્યા વિના રહી શકે ? દંપતીના શિરે,
છત્ર જતાં ઘરને, વ્યવહારને અને
સંસારને સાર સહજ આવી પ્રત્યો.
‘દુઃખનું એસડ દહાડા’ એ ઉક્તિ
અનુસાર વડિલનું મૃત્યુ ધીમે ધીમે વિસ્મૃ-
તિનો વિષય બની રહ્યું. ભૂદેવો વૃદ્ધતા
મરણને કેવી રીતે ઉજવવું એ સંબંધી
સલાહસૂચન કરવા લાગ્યા. પૂર્વે આપણે
લેયું છે તેમ આ કુટુંબનો નંબર અર્ધ-
શીખંતમાં આવતો. વળી પ્રાદ અવસ્થામાં
પાંચરતા દંપતીને હજી સુધી કંઈ દુર-
જંદ નહોતું એટલે લક્ષ્મીનો બ્યય આ
પ્રસંગે છૂટી કરવામાં આવે તો વાંધા

નેવું પણ નહોતું. આવા સમયે વગર માંગી સલાહ આપનારા તો સહજ મળી આવે છે. પ્રાક્ષણસમાજમાં ઘણીજરી વેળા મરણ પાછળ જ ધન ખરચાતું દષ્ટિ-ગોચર થાય છે. જેના મરણની ન્યાતમાં છૂટી 'વાદી'એ ઘી પીરસાય એની વાહવાહ સ્વર્ગમાં ખિરાજમાન દેવો મુધી પહોંચે છે. બીજા દાનમાં દિવ્યમહાશયની લક્ષ્મીનો નંગર હો કિંવા ન હો, તો પણ મરણ પાછળની શય્યા ભરવામાં અને પ્રક્ષણોજનમાં એ અચપદ લોગવે છે. શય્યાલવ ભટ પણ એ વિધિમાંથી બકાત ન રહ્યાં. ધન ખરચવામાં એમણે રચમાત્ર કૃપણતા ન દાખવી. દેવામાં એની વૃત્તિ જન્મથી જ વિશેષ હતી. અધાપિ મુધી

કોઈપણ યજમાન પાસે એણે હાથ ધર્યો નહોતો કિંવા ધરવાનો પ્રસંગ પણ આવ્યો નહોતો એમ કહીએ તો ખોટું નથી. જ્ઞાતિખંડુઓના પેટ ઠંડાં કરાવ્યા પછી મહત્વતું જે એક કામ બાકી રહ્યું તે પિતાની અંતિમ આશા પૂરવાતું- મહાયાગ કરવાતું. શય્યાલવે એ દિશામાં દેશ-પરદેશના પ્રસિદ્ધ વેદજ્ઞો અને વેદા-લંકારોને આમંત્રણ મોકલવાનો આરંભ કર્યો. પિતાની આજ્ઞા પાળવામાં એ ભેટલો ચુસ્ત હતો એટલો જ ચુસ્ત એ અર્ચાદ્વારા યજ્ઞનું રહસ્ય બાણી લેવામાં હતો. એટલે આ વેળાની તૈયારી સંગીન હતી. એતું પરિણામ કેવું આવ્યું તે હવે પછી જોશું.

ચોકડી

હિતકારક દુહા

- મુખને છેડે દુઃખ છે, દુઃખ છેડે મુખ છાંય;
જે સ્થળ છાંયે દેખીએ, ફરી ત્યાં તાપ તપાય. ૧
- કંભુસ પુણ્ય કરે નહિ, કદી કરે તો અદ્ય;
જનને છાંયા તાડની, મુખ આપે તો સ્વદ્ય. ૨
- કંભુસ કૂલે તે ધકી, અદ્ય ન ધરીએ આશ;
આવળ કૂલે અતિ ઘણી, નહિ ક્યં કે સુવાસ. ૩
- લોભી જન ઉપકારીનું, સર્વસ્વ લેવા રહાય;
જેમ ચણાના છોડને, સમૂળ ખેંચી નાથ. ૪
- લોભી જન લાલચવડે, એપે સર્વ કમાય;
જેમ પડે ખગ બળમાં, ચણ ચરણ લલચાય. ૫
- ભાવ ભેદથી ધર્મના, ભાસે ભેદ અનેક;
સર સરિતા વાવો ફવા, નીર એકતું એક. ૬
- શુભ દેખી દેખી બળે, થાય ખુશી ન ગમાર;
દેવમહી ગળતો રહે, ખુશી ન કદી થનાર. ૭

—સંપ્રાદ્યક સ્વ. સ. ક. વિ.

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

થોડા વખત પહેલા એક વિદ્વાન બહુ માથે ચર્ચા ચાલી પ્રગતિ જૈન ધર્મ પ્રકાશમા આવેલ એક સામાજિક લેખ પરત્વે ઉપરિચિત થયો હતો. તેના વિચાર પ્રમાણે જૈન ધર્મ પ્રકાશમા માત્ર ધર્મ સબધી લેખો જ આવવા લેખકે એમા કોઈના મરણની નોંધ કે સલામો દિમામ કે માધુ મરણની ચર્ચા કે ગરુડોદની વાતો કે એવું કાંઈ ન આવવું લેખકે મેં જ્યારે એમની પામે ધર્મ શબ્દની વ્યાખ્યા કરી, તેમા રહેલી વિચારતા રજૂ કરી, તે લગભગ જીવનના સર્વ ક્ષેત્રોને સ્પર્શે છે એ વાત જણાવી અને જૈનમતમા એ જૈનધર્મનું જીવન અંગ છે એ વાત સ્પષ્ટ કહી ત્યારે તેમના આશ્ચર્યનો પાર ગણી નહિ મતાવન વર્ષની જે ધ. પ્રકાશની સેવા પછી ધર્મ શુ છે? અને તેનો વિસ્તાર કેટલો છે? તે પર ચર્ચા કરવાની જરૂર રહે તે જગાએનો વિષય તો ખરો, પણ ધર્મ મબધી ધણીખમનો ખ્યાલ એટલો બધો ઉપરછડતો, અસ્પષ્ટ અથવા મદિગ્ધ હોય છે કે એ મબધી જગા વિસ્તારથી વિચાર કરીએ તો અરથાને કે અપ્રસૂત નહીં ગણાય તેથી આ સીધાંક નીચે પ્રથમ ધર્મ શબ્દની વિવિધ દિશા, એવું ક્ષેત્ર, એનો અવકાશ અને એમા ગહેન રહસ્ય પર કાંઈક વિચારણા કરીએ ત્યાંપછી જૈન ધર્મ પર વિચારણા કરશું અને ત્યાંજાદ એના પર આ માસિકે કેવી રીતે પ્રકાશ નાખ્યો છે? એની પદ્ધતિમરની નીતિ કેવી રહી છે? અને એની પાછળ ભાવના શી હતી? તે કેવી રીતે જળવાઈ છે? અને એના પર અકુળો કેવા ચાલુ રહ્યા છે? શા માટે ચાલુ રહ્યા છે? અને તેની ઉપયુક્તતા અને ઉપયોગિતા કેટલી છે? તે સર્વ કહીકતો પર વિચાર કરશું

આ રીતે વિચારક્ષેત્ર તો બહુ મોટું થઈ જાય છે અને તેમ કરતાં તો કદાચ માસિકનો હિરક મહોત્સવ પણ આવી જાય, પરંતુ આવા વિષયમા ભાવના ઉત્કટ રાખીએ તો કાંઈક કાર્ય તો જરૂર ચાય, સાધ્ય સુધી પહોંચાય નહિ તો રસ્તે તો ચઢી જવાય, એ દૃષ્ટિએ કાંઈક પ્રયત્ન કરવાનું સુચોગ્ય ધારું છે એમાં અદ્યતા રહેશે જ, તે પૂરી કરવાની વિગતિ સચાલકોને કરવી પણ ઉચિત જણાય છે, જૈન ધર્મ પ્રકાશનો મર્યાદા, ઉદ્દેશ, નીતિ અને સેવા પરત્વે એક દળદાર સ્મારક અંક એના દિરક મહોત્સવ વખતે તૈયાર ચાય ત્યારે એનો મેવાનો ખ્યાલ જરૂર આવી શકે આ સૂચનાનો અમલ કરવા વિગતિ કરી, આજના નરીન વર્ષ(૫૮ મા)ના માગસિક પ્રસંગે પ્રથમ ધર્મ શબ્દ પર વિચારણા કરીએ

જો કોઈ પણ શબ્દ અનેક અર્થમાં વપરાતો હોય તો તે ધર્મ શબ્દ છે સ્વભાવ, પ્રતિ, ગુણ કર્તવ્ય, સુદૃન, સુધર્મ, મદાચાર, લક્ષણ, દાન-પુણ્ય, મત્કર્મ એટલા અર્થ તો એને માટે એક કોશમા આપ્યા છે અને વિદ્યાર્થીના મેસમા આમા સાત તો સીધા અર્થ આપ્યા છે —

(૧) નીતિ મદાચાર વિગેનું તથા મરણ, માપરાય, ઇશ્વરગદિ ગૃહ તરવો વિગેનું જ્ઞાન, શ્રદ્ધા કે માન્યતા

(૨) જાઓકા વિધિનિયમ-આચાર

- (૩) પુણ્ય; દાન. (૪) કર્મ; કર્તવ્ય.
 (૫) ચાર પુરુષાર્થમાંનો એક. (૬) શુભ; લક્ષણ; સ્વભાવ.
 (૭) ઔદાર્ય વિગેરે.

આ તો એ શબ્દ છૂટો હોય ત્યારે તેના થતાં અર્થો છે, પણ એ સમાસમાં આવે ત્યારે તો ગળાય કરે એટલા એના ભાવ બિંદે છે. એક ધર્મ ઔદાર્ય (Tolerance) પર વિચાર કરવા બેસીએ તો જીવન પૂરું થાય એવી વાત છે અને આટલું સર્વ છતાં ધર્મસ્ય તત્ત્વં નિહિતં ગુહાયામ્ એટલે ધર્મનું ખરું રહસ્ય તો ગુહામાં છુપાઇ રહેલું છે. એ તો કોઇ લાગ્યવાનને સાંપડે, બાકી ધણાખરા તો એના સંબંધમાં ગોથાં જ ખાધાં કરે છે અને આખી જિંદગી ધર્મસેવાનો દાવો કરે તો પણ એ ગુહાની નજીક પણ પહોંચી શકતા નથી અને તેમાં પ્રવેશના તો ફાંફાં જ મારતા જણાય છે. આ વાત ધરાગર ખ્યાલમાં લેવા માટે વધારે બોધ ઉતરવાની જરૂર છે અને તેની સ્પષ્ટતા થતાં જૈન ધર્મ પ્રકાશનો અવકાશ ધરાગર ખ્યાન પર આવી જશે.

સર્વથી મહત્ત્વની 'ધર્મ' શબ્દની વ્યાખ્યા 'નીતિ મદાવાર વિષય પરત્વેનું તથા મરણ્ય, સાંપરાય, ઇશ્વર વગેરે ગૃહ તરવેનું જ્ઞાન શ્રદ્ધા કે માન્યતા' એ છે. અહીં સાંપરાય એટલે મરણોત્તર જીવન છે કે નહિ તે સંબંધી વિચાર અથવા પરલોક સમજવે.

અહીં ધર્મ શબ્દમાં જ્ઞાન, શ્રદ્ધા કે માન્યતા એ ત્રણેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. શ્રદ્ધા જ્ઞાન ઉપર રચાયેલી હોય કે માત્ર ગતાનુગતિકપણે કે પરંપરાગત ઊતરી આવેલ હોય તેને સંબંધ નથી. તેવી શ્રદ્ધા માત્ર હોય તેનો સમાવેશ પણ ધર્મ શબ્દમાં થાય છે. ધણા વિદ્વાનો શ્રદ્ધા અને અંધશ્રદ્ધા વચ્ચે તફાવત પાડે છે, તેમાં માત્ર ભેદ એ શ્રદ્ધાનો પાથો જ્ઞાન પર રચાયેલો છે કે એ ગતાનુગતિક છે, એના તફાવત પર નિર્ભર થતો હોય એમ લાગે છે. ધર્મમાં શ્રદ્ધાનું તત્ત્વ અચૂક હોય છે એ તો ખીજી અનેક રીતે બેસે તેવી વાત છે. આલૌકિક ભાવો ધણીવાર માત્ર જ્ઞાન કે તર્કવિચારણાથી જડી શકતા નથી, ત્યાં કેટલીકવાર એવા ભાવનું નિરૂપણ કરનાર પુરુષનું સિદ્ધવ્રતાપણું કે સત્યવ્રતાપણું જોવાય છે અને પછી એવી ખામતમાં પુરુષવિશ્વાસે વચનવિશ્વાસનું સૂત્ર સ્વીકારાય છે. આનો હેતુ એ છે કે લોકલોકના ભાવ નજરે નોંધે શકાતા નથી અને માત્ર પ્રત્યક્ષ પ્રમાણને જ માનવાનો સ્વીકાર કરવામાં આવે તો વ્યવહાર અસંભવ થઇ પડે છે, તેથી કેટલીક વાતો અનુમાનદ્વારા અને કેટલીક એના પ્રણેતાના વિશિષ્ટ જ્ઞાન અને નિરૂપણપણા ઉપર નિર્ભર રાખવાનું થાય છે.

આ પ્રકારની વ્યાખ્યા ધર્મ શબ્દની દ્રષ્ટીએ ત્યારે જીવ જગત અને ઇશ્વરતત્ત્વના સંબંધમાં વિચાર કરવાનો પ્રાપ્ત થાય છે. આ પ્રાપ્તિ અહીં આવ્યો છે તેનો જગત સાથે શો સંબંધ છે? શા માટે છે? કેટલા વખત સુધીનો છે? એના કૃત્યાકૃત્યનો સરવાળો આ ભવ-પર્વતનો જ છે કે આગળ પાછળના એના દિશાળ ચાલ્યા કરે છે? એને અહીં સુખસગવડ-સામગ્રી મળ્યાં છે કે દુઃખપરંપરામાં સજા કરે છે? તેની પાછળ અકલ્પમાં ઊતરે તેનું કોઇ કારણ છે કે એ સર્વ માત્ર આકસ્મિક દહીકત છે? આ સર્વ વિચારણા ધર્મશબ્દમાં આવી જાય છે. આ પ્રાથમિક વ્યાખ્યામાં જ્ઞાન કે શ્રદ્ધાની જ વાત કરવામાં આવી છે તે

તરફ ખાસ ધ્યાન ખેંચવા યોગ્ય છે. એમાં કોઈ પણ પ્રકારની ક્રિયા-કરણીની વાત નથી. એ ધર્મ શબ્દની એક બાબ છે. આ વાતનું નિરૂપણ ધર્મશબ્દના બીજા અર્થો વિચારતાં આગળ કરવામાં આવશે. અહીં નોંધ કરવા લાયક વાત એ છે કે માત્ર જ્ઞાન અથવા માત્ર શ્રદ્ધા અથવા માન્યતા એવો પણ ધર્મશબ્દનો અર્થ શક્ય છે. એટલે કે એક વ્યક્તિ અમુક ધર્મનું જ્ઞાન ધરાવતી હોય અને કોઈ ક્રિયા સદર ધર્મની ન કરતો હોય છતાં પણ તે સદર ધર્મની છત્રછાયામાં આવી શકે છે. આ હકીકત ધર્મરચના પ્રચાર અને પ્રગતિને અંગે બહુ મહત્વની હોઈ, ધર્મશબ્દની આ સર્વ સામાન્ય વ્યાખ્યામાં દાખલ કરી છે એ પર લક્ષ્ય રહે.

આ વ્યાખ્યા પરથી એક બીજો અર્થ ક્ષિત થાય છે અને તે એ છે કે નીતિ કે સદાચાર એ ધર્મની વ્યાખ્યામાં જરૂર આવે છે, પણ નીતિ (morality) ના નિયમો કે સુદાઓ ઉપરાંત ધર્મશબ્દમાં બીજા અનેક મૂલ તત્ત્વોનો સમાવેશ થાય છે. જીવ અજીવનો સંબંધ, જીવનો પરસ્પર સંબંધ, કર્મની મર્યાદા, જીવની શક્તિ તથા અમુક અંશે પરાધીનતા અને છતાં સ્વાધીન થવાની અનંત શક્તિ વગેરે અનેક બાબતો આ વ્યાખ્યામાં આવે છે. વાત તેથી એ થઈ કે નીતિ કે સદાચારનો કુલ સમાવેશ ધર્મમાં થાય છે એ તદ્દન ખરું છે, પણ તે ઉપરાંત શ્રદ્ધા માન્યતા કે જ્ઞાનને અંગે બીજા અનેક બાબનો ધર્મની વ્યાખ્યામાં આવે છે. દૂંધામાં કહીએ તો સદાચાર વધતા કાંઈક એટલે સરવાળે ધર્મ થાય. યાદ રાખવા જેવું એ છે કે નીતિ-સદાચારને ધર્મ સાથે જરાપણ વિરોધ નથી, પણ નીતિ ઉપરાંત ધર્મ તત્ત્વમાં કાંઈક સવિશેષપણું છે. તે વિશેષતા શી છે ? કંઈ છે ? અને ક્યાં છે ? તે શોધવું એ જીવનનો ઉદ્દેશ છે. આટલી હકીકત સાથે એક વાત ધ્યાનમાં ઉતારવા જેવી જણાય છે કે નીતિને માન્ય હોય અને ધર્મને અમાન્ય હોય એ વાત બનવી ન શકે. કોઈવાર એ બન્નેને વિરોધ દેખાય તો કોને અશ્રયસ્થાન આપવું એવી મૂંઝવણ થાય. એવા પ્રસંગમાં શું કરવું ? એ વાતનું નિરૂપણ આગળ જતાં યશે. એવા અપવાદિક પ્રસંગો કદાપી શકાય છે અને તેના રસ્તા પણ એટલા જ શોધ્યા મળે તેમ છે. હાલ એ ઝીંજીવટમાં ઉતરવાની જરૂર નથી. સામાન્ય રીતે નવાણું ટકા જીવનપ્રસંગોમાં ધર્મને અને નીતિ-સદાચારને વિરોધ હોતો નથી. ધર્મશબ્દની આ એક વ્યાખ્યા થઈ.

(આલુ)

મૌકિક

મહામંગળકારી

શ્રી સિદ્ધચંદ (નવપદ) આરાધનના આ શાશ્વત અઠ્ઠાઈરૂપ નવ દિવસો પુણ્યપ્રાપ્તિના અમૂલ્ય દિવસો છે. યથાશક્તિ તપ, જપ, ક્રિયાનુષ્ઠાન કરી તેની સાર્થકતા કરવી એ પણ માનવજીવનની લક્ષણ છે. શ્રી સિદ્ધચંદનો પ્રભાવ અચિંત્ય છે તેથી આધિભૌતિક સૃષ્ટિ વિના તેની સમ્યગ્ પ્રકારે આરાધના કરવી.

નવા સભાસદોના નામ.

૧ શ્રી વિજયદાનસુરિજ્ઞેનદાનગદિર-સાવરકુડલા	લાઇફ મેમ્બર
૨ ગેઠ દામોદરદાસ ત્રિભુવનદાસ-સાતાકુઝ	"
૩ લાઇ રતિનાન ઉકડબાઇ-ગોધાળંદર	વાર્ષિક મેમ્બર.
૪ શા માળાગ્યચંદ તવચંદ વસા-ગોડવ	"
૫ શા નરીનચંદ ગોથગ-મનાગા	"

બે સભાસદોનો ખેદકારક સ્વર્ગવાસ.

૧. મેતા મોતીલાલ અમરસી-સાણંદ.

આ બધું મૂળ સાણંદનિવાસી હતા ઘણા વર્ષથી મુળમ્મ રહેતા હતા ગયા ફાગણ વદિ ૧૧ રો લાના વખતની માદગી ભોમવી સાણંદખાતે સ્વર્ગવાસી થયા છે. તેઓ બહુ વર્ષથી આ સભાના લાઇફ મેમ્બર હતા. સભા તરફ પ્રીતિવાળા હતા ધર્મશ્રદ્ધાળુ ને સરવ સ્વભાવી આ બધુનો અભાવ થવાથી સભાને એક લાયક મેમ્બરની ખામી પડી છે અમે સદ્ગતના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ

૨. શા. લક્ષ્મીચંદ મગનલાલ-ભાવનગર.

આ બધું ભાવનગરમા જ રહેતા હતા થોડાક જ દિવસોની માદગી ભોમવી ફાગણ વદિ ૧૧ રો ૬૪ વર્ષની વયે પચાવ પામ્યા છે તેઓ આ સભાના લાઇફ મેમ્બર હતા મહા તરફ પ્રીતિવાળા હતા તેમના પુત્ર લાઇ દિમતલાલ તથા ચ પદલાલ વિગેરે પુત્રોને, પુત્રીઓને તેમજ તેમના સબધીઓને અમે અત દુઃખથી દિલાસો આપીએ છીએ મદ્દગતે પોતાના શિક્ષક તરીકેના જીવનમા વિદ્યાર્થીઓને સારો આહ મેળવ્યો હતો તેમના આત્માને શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

સભાના છપાવેલા ખાસ ખરીદ કરવા લાયક સૂત્રો ને ગ્રંથો

૧ શ્રી આત્મપ્રભોધ મય-સંસ્કૃત	૧-૮-૦
૨ શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર-સંસ્કૃત પદ્યબદ્ધ	૧-૦-૦
૩ શ્રી વૃહદ્વેદમહાસ શ્રીમલયગિરિજીવત મોટી ટીકા યુક્ત	૩-૪-૦
૩ શ્રી વર્ધમાન દેસના પ્રાકૃત-સંસ્કૃત છાંપા સાથે ભાગ ૧ ભા ૩ ૩) ભાગ ૨ ભા	૨-૦-૦
૫ શ્રી સમવાપામ સૂત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ યુક્ત	૩-૦-૦
૬ શ્રી યાતાસૂત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ સાથે ભાગ ૨ ભા	૪-૦-૦
૭ શ્રી અતગુદ્ધસાગ ને અનુત્તરોપવાઇ સૂત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ સાથે	૧-૮-૦
૮ શ્રી નિઝારવી સૂત્ર (પાંચ ઉપાગ)	"	"	...	૧-૮-૦

નવા પુસ્તકોની બહાર ખબર.

૧. શ્રી સેનપ્રશ્ન સાધાંતર—આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસુરિને પૃથગેલા પ્રશ્નોના તેઓ સાહેબે આપેલા ઉત્તરોનો સેનપ્રશ્ન નામે સંસ્કૃત ગ્રંથ છે. તેનું બાધાંતર આ. શ્રી વિજય-કુમુદસિંહજીએ કર્યું છે. આસ પ્રમાણિક ગણાતો આ, ગ્રંથ છે. તેનું બાધાંતર મળી શકતું નહોતું તે દર્શાવે છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

૨. શ્રી ઉપદેશ સાર—પં. શ્રી કુલભાગરગણિવિરચિત સંસ્કૃત ગણબંધ આ ગ્રંથ આસ આખ્યાનમાં વાચવા યોગ્ય છે. નામ પ્રમાણે ગુણવાળો છે. શ્રીતાને સારી અસર કરે તેવો છે. મંપાદક આ. શ્રી વિજયમોહનસુરિ શિષ્ય આ. વિ. પ્રતાપસુરિ. કિંમત રૂ. ૨) પ્રતાકારે બાર પેજ સોળ ફારમનો ગ્રંથ છે. જરૂર મંગાવો.

૩. વૈરાગ્યરસમંજરી—પ્રણેતા શ્રી વિજયવલ્લભસુરિ. પ્રતાકારે બાર પેજ ચાર ફારમ છે સંસ્કૃત પદ્યગ્રંથ છે. વાંચવા લાયક છે ફિ માત્ર ચાર આના.

૪. વિધિયુક્ત પંચપ્રતિક્રમણાદિ—ચાર વિભાગમાં અનેક ઉપયોગી બાબતોનો સંગ્રહ. સંપાદક મુનિરાજ શ્રી દશવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા—અમ-દાવાદ. કિ. રૂ. ૧-૮-૦ સંગ્રહ બહુ સારો કર્યો છે. ખાસ ખરીદ કરવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી દુરિકાદસુરિવિરચિત આદ્યક પ્રકરણ—ગાનુવાદ મુક્ત. પ્રકાશક શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય—મુંબઈ. કિંમત માત્ર ચાર આના. ખાસ વિદ્યારાજેલા કર બહુકો અર્થ માથે વાંચી સાર મદલુ કરવા યોગ્ય છે.

૬. શ્રી યથોવિજય ઉપાધ્યાયવિરચિત જ્ઞાનસાર—૩૨ અષ્ટક. ઉપાધ્યાયજી મહારાજના પોતાના લખેલા અર્થ સાથે ઉપાધી અસિદ્ધ કરનાર પંડિત ભગવાનદાસ દરખચંદ. નામ પ્રમાણે ગુણવાળો આ અષ્ટકો બહુ સરળ છે. તે કંઠસ્થ કરીને વારંવાર પાઠ કરવા લાયક છે. કિંમત રૂ. ૧ આના. છુક પાકી બાંધેલ છે

દ્વ્યાનુષંગના અસ્પાસીએ ખાસ મદલુ કરવા યોગ્ય

શ્રી પ્રકરણ રત્ન સંગ્રહ—ભાગ ૧-૨-૩. આ ત્રણે ભાગમાં તેના નામ પ્રમાણે પ્રકરણોની રત્નોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. સાખી શ્રી લાલશ્રીજીની મેઝા—ને પ્રવામળી બાંધેલ છે.

૭ ભાગ પહેલો. જેમાં ખાસ સદ્ગુણોપરવાળા ૧૬ પ્રકરણ અર્થ સાથે આપેલા છે. કિ. રૂ. ૧-૪-૦ પેરેજ ૭ આના.

૮ ભાગ બીજો. જેમાં દ્વીપસાગરપ્રગતિ ને જીવાભિગમસમદલ્લી પ્રકરણ વિગેરે દાખલ કરેલ છે. કિંમત આઠ આના પેરેજ ૭ આના.

૯ ભાગ ત્રીજો. તેમાં મમવસા પ્રકરણ, લઘુપ્રવચનસાદોદાત ને તથા અસિદ્ધ મુલો અર્થ અદિન દાખલ કરેલ છે. અત્યંત ઉપયોગી છે. કિંમત પાંચ આના.

૧૦. શ્રી યુગાદિ દેશના લાધાંતર.

“શ્રી મોમમંદનગણિવિરચિત સંસ્કૃત ગ્રંથનું” અદ્યારાઃ લાધાંતર સેનકલ્પનું, પદ્ય રસિક દોષા ગ્રંથ આખ્યાન પ્રાપ્ત થયે તેનું છે. કિંમત માત્ર ચાર આના.

મુદ્રક: ૬૬ ગુલામચંદ સામુકાર્થ—જી મહેલવ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, દાહાપીઠ—જાનપુર

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या ।

जैन धर्म प्रकाश

पुस्तक-५८ अ

अंक २ लो

वीर संवत् २४६८

श्री जैन धर्म प्रसारक मभा

विक्रम संवत् १९८८

वैशाख

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा

वायव्यग

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને ભેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ મું
અંક ૨ જે

વૈશાખ

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિક્રમ સં. ૧૯૯૮

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી શુભદેવતા સ્તુતિ-સંસ્કૃત (સં. મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૩
૨ શ્રી અનુભવપરચીરી. હુહા. (સં. ૨૧. સ. ક. વિ.)	૩૪
૩ ઉપદેશક હુહા. (" " ")	૩૫
૪ શ્રી સિદ્ધચક્રસ્તોત્રે શ્રી સાધુપદ તથા દર્શનપદ સ્તોત્ર. અનુવાદ સાથે (આ. શ્રી વિજયપદમચરિ)	૩૬
૫ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ પાઠ મું. અફજુત નાટક ખેલ (મૌકિક)	૪૧
૬ શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ ચીરાયુ હો-પદ (રાજમત્ત ભંડારી)	૪૬
૭ પરમતસહિષ્ણુતા ને સમભાવવૃત્તિ ... (વપ્રીત ન્યાસચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૪૭
૮ આધારીરીના વ્યાધિને પ્રસંગે થયેલી વિચારણા ... (કુંવરજી)	૫૦
૯ શ્રી વીરપ્રભુના આનંદાદિ દશ શ્રાવકોનું સમાનત્વ ... (કુંવરજી)	૫૧
૧૦ પ્રશ્નોત્તર... .. (પ્રશ્નકાર-ભાઈ દેવચંદ કરશનજી-રાંધણપુર)	૫૨
" (પ્રશ્નકાર-શા. છગનલાલ દેવચંદ-મોલાપુર)	૫૪
૧૧ સંઘસ્વરૂપકુલક-સાર્થ (સં. મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી)	૫૭
૧૨ વીરવિલાસ (૪) (મૌકિક)	૫૯
૧૩ હિતકારી વચનો (મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૬૧
૧૪ પ્રભાવિક પુરુષો: શમ્યભવસ્વામી (૨) (મોદનલાલ દીપચંદ મોક્ષી)	૬૩
૧૫ ૨૧. આનંદશંકરભાઈ (સુશીલ)	૬૮

માનિકના લવાજમના વેલ્યુ રાશિ થશે

મયા અંકમાં સૂચના આપ્યા પ્રમાણે શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ પુ. ૫૭-૫૮ જે વર્ષના સં. ૧૯૯૭ ના ચૈત્રથી સં. ૧૯૯૮ ના ફાગણ મુધીના લવાજમનું વેલ્યુ અર્થ ને ભેટના પોસ્ટેજ સાથે રૂ. આઠનું તા. ૧૦ મી મેથી રાશિ કરવામાં આવશે તે વડે રૂચીકારી લેશે. ગરતચૂકથી પાણું દેરવીને સખાને ફાગળના અર્થમાં હિતારશે નહીં. મનીગોર્ડરથી લવાજમ મોકલનારે રૂ. આઠ મોકલવા. તેમને પાંચ આનાનો ફાયદો થશે.

ભેટની છુટ્ટો-૧ વનિતા વિનોદ (ગ્રીજયનતા પ્રમોની તલરપર્શી સાન કથાઓ). ૨ જૈનનવપ્રવેશક જ્ઞાનમાળા.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ સહાયક ફંડ.

“ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ ” માટે સહાયક ફંડની વિસ્તૃત દર્શાવતા તેના મુંદર જવાબ તરીકે જે મદદ મળી તેમના નામો ગતિક્રમા દર્શાવ્યા બાદ જે વિશેષ મદદ મળી છે તે સાબાર સ્વીકારવામાં આવે છે

૧૧૮૭) પ્રથમ અક્રમા આપેના લીસટ પ્રમાણે

૫૧) બાઇ પત્રાલાય ચુનીલાલ વીગ્યદ	રાધનપુર
૫૦) શેઠ મેધજીભાઇ સોજીયાજી	મુબઇ
૨૫) ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ	લાવનગર
૨૫) ગાંધી અમરચંદ ધેનાભાઇ	"
૨૫) ગાંધી વમતલાલ વૃજલાલ	"
૧૧૮૮) શાહ જેચંદ ધુળાજી	કલાપરા
૧૧) શેઠ જયસુખલાલ ગમચંદ	મુબઇ
૧૦) શાહ આશાભાઇ ખેમચંદ	ખરોદરા
૫) શાહ દેવચંદ હરખચંદ	ઉપલેટા
૫) શાહ ગતનચંદ લક્ષાજી	કાવીદા
૫) વડીત ગુલામચંદ વાષજી	વઢવાણ કાંપ
૨) શાહ ગુનામચંદ માણેકચંદ	ભરૂચ
૨) શાહ નગીનદાસ હેમચંદ	વઢાજ
૨) પારેખ રાવચંદ મૂંગજી	રાજકોટ
૨) શાહ જગજીવન પ્રેમજી	કાલકી
૧૧૧) શાહ લખમશી કેશવજી	કન્હ-પત્રી
૧૧૨) શાહ મતીલાલ કેશવલાલ	ઉદેસ
૧) પારેખ મોતીલાલ ચતુરદાસ	ખેડા

पुस्तक ५८ भु } वैशाम्पयन { श्रीर सं. २४६८
अं २ ले } वि. सं. १८७८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (मुद्रावेण)

श्रुतदेवतास्तुति

(द्रुतविलम्बितवृत्तम्)

कचमरालविहङ्गमयाहना सितदुकूलविभूषणगोपना ।
प्रणतभूमिरुहामृतसारिणी प्रवरदेहविभावरधारिणी ॥ १ ॥
अमृतपूर्णकमण्डलुहारिणी त्रिदश-दानय-मानवसेविता ।
भगवती परमैव सरस्वती मम पुनातु सदा नयनाम्बुजम् ॥ २ ॥
जिनपतेः प्रथितापिलवादमयी गणधराननमण्डपनर्तकी ।
गुरुमुगाम्बुजरोलनहंसिका विजयते जगति श्रुतदेवता ॥ ३ ॥
अमृतदीधितिभिम्बसमाननी त्रिजगतीजननिमित्तमाननां ।
नवरसामृतवीचिसरस्वती प्रमुद्रितः प्रणमामि सरस्वतीम् ॥ ४ ॥
धिततकेतकपत्रविलोचने विहितसंस्मृतदुःखविमोचने ।
धवलपक्षविहङ्गमलाञ्छिते जय सरस्वति ! पूरितवाञ्छिते ॥ ५ ॥
भवदनुग्रहलेशतरंगितास्तदुचितं प्रचदन्ति विपश्चितः ।
नृपसभासु यतः कमलादलकुचकलाकलनानि विनन्यते ॥ ६ ॥
गतधेना द्वि जनास्त्वदनुग्रहा कलितकोमलवाक्पयसुधोर्मयः ।
चकितवालकुङ्गविलोचना जनमनांसि हरन्ति तरां नराः ॥ ७ ॥
करसरोरुहरोलनचंचला तव विभाति वरा जपमालिका ।
श्रुतपयोनिधिमध्यविकस्वरच्छलतरंगकलाग्रहसाम्रहा ॥ ८ ॥
द्विरदकेसरिमारिभुजंगमज्वलनतस्करराजहजामयम् ।
तव गुणावलिगानतरंगिणां न भविनां भवति श्रुतदेवते ॥ ९ ॥

सं० मुनि विद्यानंदविजय

શ્રી અનુભવ પચવીશી

- પ્રભુમી ભગવતી ભારતી, પ્રભુમી જિન જગણંધુ;
આતમ અનુભવ કારણે, રચું પચવીશી પ્રણંધ. ૧.
- યહ શત્રુ યહ મિત્ર હે, યહ મુજ પરિવાર;
જળ લગ બુદ્ધિ એહવી, તળ લગ હે સંસાર. ૨.
- પરસ ગે રંગી સદા, અનુભવ લહે ન કોય;
અનુભવ આતમ કારણે, ણહિરાતમ પદ ખોય. ૩.
- ઉચ નીચ અજ્ઞાનસે, જળ લગ જાને તેહ;
તળ લગ હે સંસાર સ્થિર, લહે ન ભવકો છેહ. ૪.
- ઉચ નીચ આતમ નહિ, અજ્ઞાન ભરમ કો દોષ;
ઉચ નીચ સમજે નહિ, કૈસે લહે મુખ પોષ ? ૫.
- ત્રિલિંગમે ધરમ નહીં, જો માને સો મૂઠ;
વસ્તુ સ્વભાવે ધર્મ હે, યહ પરમારથ ગૂઠ. ૬.
- ધર્મ અરૂપી આતમા, જાને ધ્યાની રાય;
અનુભવ સ્વાદકું તે લહે, અદ્ય ભવે શિવ જાય. ૭.
- આતમ સ્વરૂપ સમજે નહીં, સમજે નહી નયવાદ;
ક્રિયાકાંડમે પચ રહે, લહે ન આતમ સ્વાદ. ૮.
- લોખે જન સમજે નહીં, આતમ ધર્મ સ્વરૂપ;
આતમ અનુભવ જ્ઞાન વિન, રૂએ ભવજળકૂપ. ૯.
- યશ દીર્ઘ વંછે ઘણી, ચેલા પુસ્તક માલ;
તય કિરિયા વિરધા કહી, જોડે ઉપદેશમાલ. ૧૦.
- આતમ ધર્મ અગમ્ય હે, જાને નહીં વહ લેશ;
તય જપ ક્રિયાકાંડમે, છૂટે નહીં કલેશ. ૧૧.
- આતમ ધ્યાને મુનિરાયને, મન-રૂપિ જાંધ્યો લાય;
સાહ-તાર લગાય કે, લિયા શિવપદ જાય. ૧૨.
- વિપયોક્ષ અભ્યાસમે, લહે ન અનુભવ જ્ઞાન;
નિર્વિદ્ય અનુભવ લહે, પ્રગટે આતમનાળ. ૧૩.
- જ્ઞાની આતમ અનુભવ લહે, રાગ દ્રેષ દરી નાશ;
અદ્ય ભવે ભવિ તે લહે, અવિચલ પુરકો વાસ. ૧૪.

આત્માનુભવ ધ્યાન ણિન, લહે ન સુખકી ખાન;
 આત્મ અનુભવ જ્ઞાનસે, લહે મોક્ષકા સ્થાન. ૧૫.
 પહે અન્ય અનુભવ ણિના, કટે ન મોહકી જાળ;
 આત્મ અનુભવ જ્ઞાનસે, નાસે યહ તત્કાળ. ૧૬.
 અહણુ યોગ્ય હૈ આત્મા, ત્યાગ યોગ્ય હે કર્મ;
 જ્ઞાન ધ્યાન સંયોગસે, પ્રગટે આતમધર્મ. ૧૭.
 શુદ્ધ અનુભવ યોગસે, લહે ભવિક જન મુક્તિ;
 પરભાવે સંસાર હે, યેહી જ સાચી મુક્તિ. ૧૮.
 મુખ્ય અનુયોગ આરમે, દ્રવ્યાનુયોગ જિનનામ;
 સદ્ગુરુની કૃપાથકી, સમજે આતમરામ. ૧૯.
 આતમ જ્ઞાને આતમા, લહે મુક્તિ આવાસ;
 પરમે બુદ્ધિ નિહાળતા, હોવે પુણ્નલ દાસ. ૨૦.
 પરભાવે રમતા થકા, લહે ન શુદ્ધ સ્વરૂપ;
 લેહ જ્ઞાનકી દૃષ્ટિ, કોઈક લહે સ્વરૂપ. ૨૧.
 આતમ અનુભવ જ્ઞાનસે, ટળે મતિભ્રમ દોષ;
 અનુભવ ખીન જાને નહીં, જહિરાતમ મતિશોષ. ૨૨.
 આધિ વ્યાધિ મીટ ગઈ, મીટ ગઈ ઇચ્છા આશ;
 થતુ મિત્ર એક ભાવસે, જેલે અનુભવ પાસ. ૨૩.
 દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર હૈ, રતનત્રયી પદ સાર;
 ચિદ્ધન આત્મ સ્વરૂપ હૈ, ગુરુગમ લહે નિરધાર. ૨૪
 અનુભવ પચવીશી કહી, ભવ્ય જીવ હિતકાર;
 આનંદધનગુરુ કૃપાથકી, જીવ લહે ભવપાર. ૨૫
 સં. સ્વ. સ. ક. વિ.

ઉપદેશક હુહા

ગુણ દેખી દેખી જાણે, થાય ખુશી ન ગમાર;
 દેખમહી જાણતો રહે, ખુશી ન કહી થનાર. ૧
 જનની જણુ તો લક્ષ્મ જન, કાં દાતા કાં શૂર;
 નહિ તો રહેજે વાંઝણી, મત શુભાવીશ નૂર. ૨
 ધન મેળવતાં દુઃખ છે, સાચવતાં પણુ દુઃખ;
 જો આવેલું જાય તો, જાય સમૂળું સુખ. ૩
 માલ જેહમાં જેટલો, અંતે સર્વ જણુાય;
 હીરાને જન જંગલી, કંકર કહે શું થાય? ૪
 સાત વેંતના સર્વ જણુ, કિંમત અક્ષલ તુલ્ય;
 સરળા કાગળ હુંડીના, આંક પ્રભાણુ મૂલ્ય. ૫

શ્રીવિજયપદ્મસૂરિવિરચિતાજિતશાન્તિસ્તવવૃત્તાનુસારિ

શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રં

(સ્પષ્ટાર્થ સહિત)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૫ થી શરૂ)

૫. શ્રી સાધુપદ સ્તોત્ર

રાગ—અમર્ય અણહં ॥

મમળે સમિણ, વિરણ વિમણ ।

પસમે પદમે, પળમામિ મુળી ॥ વિજ્ઞુવિલસિજં ॥ ૨૧ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—પાંચમા પરમેષ્ઠી પદમાં રહેલા મુનિવરો સમળ=તપસ્વી છે, અને સમિણ=પાંચ સમિતિને પાળનારા છે, તથા વિરણ=સાવધ યોગોને ત્યાગ કરનારા હોય છે, તેમ જ વિમણ=આઠ મદનો ત્યાગ કરે છે, વળી પસમે=પ્રશાન્ત ચિત્તવાળા હોય છે અને પદમે=ઈન્દ્રિયાદિકને અતિશય દમનારા છે, એવા મુળી=મુનિમહારાજોને હું પળમામિ=પ્રણામ કરું છું. ॥ ૨૧ ॥

આ શ્લોક વિદ્યુદ્ધિલસિત નામના છંદમાં રચ્યો છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું. જેના દરેક પાદમાં અનુક્રમે ૨ લઘુ અક્ષર, ૧ શુભ, ૨ લઘુ અક્ષર, ૧ શુભઅક્ષર હોય તે “વિદ્યુદ્ધિલસિત” નામનો છંદ જાણવો. અહીં દરેક પાદમાં ૭ અક્ષરો અને માત્રા આઠ હોય છે.

રાગ—આગચાવરવિમાળ ॥

દુરુકવિચરણપચલપ્પસુહપણવિહ-વિમયપયત્તદ્વેરમગણ ।

પવંદમો મરણોદયવરચરણપસાહગે, હયપમાયસત્તૂ સયલળગારે ॥ વેદુઓ ॥ ૨૨ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—વળી તે શ્રી મુનિવરો દુરુકવિચરણ=જે દુઃખ આપવાને પચલ=અમર્થ છે એટલે દુઃખ ધણું આપનારા અને અપ્પસુહ=કાંઈપણ સુખ થોડું આપનારા છે, એવા જે પણવિહ=પાત્ર પ્રકારના વિસયપયત્ત=પાંચ ઈન્દ્રિયોના અવદાદિ વિષયોની શ્રેણી (એટલે પાંચ ઈન્દ્રિયોના ૨૩ વિષયો) તેનાથી વેરમગણ=વેરામ્ય પામેલા (તે મુનિવરો) છે. તથા મરણોદય=મરણ છોડવાને શરણ કરવાને લગિત છે (શરણ કરવા યોગ્ય છે) અને વરચરણ=ઉત્તમ ચારિત્રધર્મના પસાહમે=સાધનારા છે, તથા હયપમાયસત્તૂ=જેમણે આઠ પ્રમાદ અથવા પાંચ પ્રમાદરૂપ શત્રુઓને હારી નાંખ્યા છે (એટલે પ્રમાદ રહિત) એવા સયલળગારે=શરૂ અનગારોને-સાધુ મહાત્માઓને અગે પવંદમો=વિધિપૂર્વક પરમ ઉશ્મશી વંદન કરીએ છીએ ॥ ૨૨ ॥

આ શ્લોકની રચના વેદક છંદમાં કરી છે, તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—

જેમાં અનુક્રમે ૨ તગણ, ૪ ટગણ, ૧ તગણ, ૧ ટગણ, ૩ તગણ, ૧ લઘુ અક્ષર,
૧ શુરુઅક્ષર, ૧ પગણ, ૨ ટગણ, ૨ શુરુઅક્ષર હોય, તે વેદક છંદ કહેવાય.
આ ત્રીજી જાતનો વેદક છંદ છે.

રાગ—જં સુરસંધા સાસુરસંધા ॥

उष्णयभावा चत्तविहावा, संजयजोगा नासियसोगा ।

णिम्मलदंसणसासणसेवण-तप्परचेयणभव्वसहावा ॥

पावणभव्वगुणगणविराड्दयपंचमहव्वयंपालगसाह ।

कम्मसमुच्चयणिज्जरणामय-सोहणवित्तिपवित्तिपयारा ॥ रयणमाला ॥ २३ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—તે સુનિવરે ઉષ્ણયભાવા=ઉદાર સ્વભાવવાળા હોય છે (દિન દિન પ્રત્યે વૃદ્ધિ પામતા આત્મસ્વરૂપને ધારણ કરે છે) અને ચત્તવિહાવા=જેમણે વિલાવોનો એટલે પૌદ્ગલિક સંગતિથી ઉપજતી પરભાવરમણીતાનો ત્યાગ કર્યો છે એવા છે, તથા સંજયજોગા=સમ્યક્ પ્રકારે નિધાનિત કરેલ છે મન, વચન અને કાયાના યોગો જેમણે એવા છે. તથા નાસિયસોગા=શોકનો નાશ કરે છે. તેમજ નિમ્મલદંસણ=નિર્મળ દર્શન-સમ્યક્ત્વને ધારણ કરે છે. તથા સાસણસેવણતપ્પર=શ્રી ચિનશાસનની સેવામાં તત્પર છે ચેયણ=આત્મા જેમનો એવા છે તથા મહ-સહાવા=સુંદર જ્ઞાનદર્શનાદિ સ્વભાવને ધારણ કરનારા છે, તથા પાવણમગ્ધગુણગણ-વિરાડ્દય=આત્માને ખનિત્ર કરનાર જે સમ્યક્ત્વાદિ મનોહર શુભનો સમૂહ તેના પડે શોભાયમાન જે પંચમહદય=પાંચ મહાદત, તેને પાલન=પાળનાર એવા સાહુ=સાધુઓને નમસ્કાર કરું છું, તથા તે સુનિવરે કમ્મસમુચ્ચયણિજ્જરણામય=આ કર્મના સમુદાયની નિબળ્લાવાળી સોહણવિત્તિ=જે શોભન વૃત્તિ-વિશુદ્ધ અધ્યવસાયોને ધારણ કરનારા અને પવિત્તિપયારા=તેથી જ નિર્મલ ને વિવિધ પ્રવૃત્તિને કરનારા છે, આવા સાધુ મહાત્માઓને હું નમસ્કાર કરું છું ॥ ૨૩ ॥

આ શ્લોકની રચના રત્નમાળા નામના છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જેના પહેલા પાદમાં કંમસર ૧ ટગણ, પછી ૨ શુરુઅક્ષર, આ રીતે સાત વાર આવે, અને બીજા ત્રીજા ચોથા પાદમાં પહેલા સાત ટગણ, છેવટે ૨ શુરુઅક્ષર આવે તે રત્નમાળા છંદ કહેવાય. અહીં દરેક પાદમાં બીજીશ બીજીશ માત્રા હોય છે.

રાગ—વંદિકુળ યોક્કળ ॥

पत्तसंजमे भदसाहगे, तवविहायगे जणप्पबोहगे ॥

णिहिलवेयणापलाहिवारगे, मववने सया सरणसाहुणो ॥ २४ ॥ खित्तयं ॥

સ્પષ્ટાર્થ—૧મી તે સુનિવરે પત્તસંજમે=નિર્મલ ચત્તર પ્રકારના સંયમને પાળે છે, તથા મહસાહગે=પોતાનું અને ૫રમું કથવાણ કરે છે, અને તવ-

વિદ્યાયગે=જ્ઞાન પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરે છે, તેમજ જળપ્પયોદ્ધમે=લોકને અનુચ્છ-
બુદ્ધિથી ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે, વળી ણિહિલવેયણાયલાહિવારગે=જ્ઞાવીશ પરિ-
પક્ષ (અને ઉપસર્ગ) વિગેરેની વેદના લોગવવામાં અચળ-સ્થિર રહે છે અને
મનમાં ખરાબ ચિંતા કરતા નથી તથા મવવને=સંસારરૂપી અટવીમાં સયા=હમેશાં
સરણ=શરણ કરવા યોગ્ય છે એવા સાદુજનો=સાધુઓને હું નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૨૪ ॥

આ શ્લોકની રચના ક્ષિપ્તકે છંદમાં કરી છે, તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે
જાણવું—જે છંદના દરેક પાદમાં અનુક્રમે પગણ, બે ટગણ અને છેવટે એક
શુરુઅક્ષર આવે તે “ ક્ષિપ્તક ” નામનો છંદ કહેવાય.

રાગ—તં મહાસુર્ણિ ० ॥

દુરક્સુરક્ષણ સ્વણે સમે સમે, વંદગમ્મિયરમાણવરે ॥

લરકરક્કગે સુધમ્મદેસગે, તિત્થમાસગે મુણી જમામિ હં ॥ સ્વિત્તયં ॥ ૨૫ ॥

૨૫ટ્ટાર્થ—દુરક્સુરક્ષણ રાજે=દુઃખના સમયમાં અને સુખના સમયમાં
સમે સમે=જે સર્વે મુનિવરો સમતાભાવ રાજે છે, અથવા દુઃખ સુખ આપનારા
સર્વે ક્ષણો-પ્રસંગો જેમને મન સરણા છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ કે તેઓ દુઃખના
સમયે ઉદ્વેગ પામતા નથી ને સુખના સમયે ચાલુ થતા નથી એવા, તથા વંદગમ્મિ-
યર=વંદન કરનાર અને વંદન ન કરનાર (કષ્ટ આપનાર) એ જાનનેમાં તથા
માણવવરે=માન આપનારા ભગ્ય જીવોની ઉપર તેમ જ અપમાન કરનારા દુર્જનોની
ઉપર સમદૃષ્ટિવાળા છે, તથા લરકરક્કગે=આત્મસાધન અથવા મોક્ષપ્રાપ્તિરૂપ જે
લક્ષ્ય તેનું જ માત્ર રક્ષણ કરનારા છે, તથા સુધમ્મદેસગે=ઉત્તમ શ્રુતધર્મ અને
ચારિત્રધર્મનું ખરું રહસ્ય સમજાવે છે, તથા તિત્થમાસગે=તીર્થના શ્રી જૈનશાસનના
ભાસક-ઉપદેશક અથવા ભાસક-પ્રકાશક છે તેવા મુણી=મુનિમહારાજોને હં=હું
જમામિ=નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૨૫ ॥

આ શ્લોકની રચના ક્ષિપ્તક નામના છંદમાં કરી છે. ૨૪ મી ગાથાના છંદનું
લક્ષણ અને આ છંદનું લક્ષણ અલગ અલગ સમજવું. આ પચીશમી ગાથાના ક્ષિપ્તક
છંદનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જેના દરેક પાદમાં કમસર રગણ, નગણ, રગણ,
૧ તપુ અક્ષર, ૧ શુરુઅક્ષર આવે તે “ ક્ષિપ્તક ” નામનો છંદ કહેવાય.

॥ ઇતિસાધુપદવર્ણનાવિધાનઃ પંચમઃ પ્રકાશઃ ॥

૬. શ્રી દર્શનપદ સ્તોત્ર

રાગ—અંબરંતરવિઆરણિઆદિ ० ॥

દંમર્ણ સુપરિણામમહાવં, જિણપમામિયતત્તં વરમારં ।

મધમેયં નિ વિમિટ્ટવિયારં, દુવિહતિવિદચપંપપયારં ॥ દ્વીત્યં ॥ ૨૬ ॥

રૂપદર્શ—વંસજન=શ્રી સમ્યગ્દર્શન ગુણ આત્માના સુપરિણામસહાવં=ઉત્તમ પરિણામરૂપ છે. સમ્યગ્દષ્ટિ છબોને સમ્યગ્દર્શન ગુણના પ્રતાપે એવા વિચાર આવે છે કે-જિણયમાસિયતત્ત્વ=શ્રી જિનેશ્વરોએ જે છંદ (તત્ત્વ) કહ્યું છે “સચ્ચમેયં તિ” વિસિદ્ધવિચાર=તે જ સાચું છે, નિઃશંક છે, ઉત્તમ વિચારવાળું છે અને એવા પ્રકારના વરમાવં=ઉત્તમ રહસ્યથી ભરેલું સમ્યગ્દર્શન છે. તથા સમ્યગ્દર્શનને લઇને જ સમ્યગ્જ્ઞાન-ચારિત્રની ક્રીમત અંકાય છે, એટલે જો તેવા જ્ઞાનચારિત્રની સાધના શ્રદ્ધાપૂર્વક કરાય તો જ તેનાથી મુક્તિના મુળ મળી શકે છે તે દર્શન દુવિદ્ધ=દ્વયથી અને ભાવથી અથવા નિશ્ચય તથા વ્યવહારથી અથવા નિર્સર્ગ તેમજ અધિગમથી અનેક રીતે જ પ્રકારનું છે અથવા ક્ષયોપશમ, ઉપશમ અને ક્ષાયિકલેદે અથવા કારક, રોચક તથા દીપકલેદે તિવિદ્ધ=ત્રણ પ્રકારનું છે. અથવા ક્ષયોપશમાદિ ત્રણમાં સાસ્વાદન લેખવતાં ચત્તવ્યાર=ચાર પ્રકારનું છે, અથવા એ ચાર લેદમાં વેદકને ગણતાં પંચવ્યાર=પાંચ પ્રકારનું સમ્યગ્દર્શન છે. ॥ ૨૬ ॥ આ શ્લોકની રચના દીપક છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે નાણુવું-ક્ષિપ્ત છંદના ચારે પાદ જો યમકવાળા હોય તો તે દીપક છંદ બને છે, આ છંદનું ખીણુ નામ મંડિલ છે.

રાગ—વીણનિરંતરધનભર૦ ॥

જાયદ્ તં પરિણમયતિકરણુક્રમભાવં ।

ચિયમોહસમપમુહજોગયલરક્ષણપંચમભાવં ॥

ભવમંતિચિણાસગસિવસુરપયદયણદ્વિહાવં ।

જિણવદ્ગદ્યપમૂસણદૂસણનાસિયતાવં ॥ ચિત્તવત્સરા ॥ ૨૭ ॥

રૂપદર્શ—તં=એ સમ્યક્ત્વ પરિણમય=આત્માના તથા પ્રકારના પરિણામરૂપ જે તિકરણ=ત્રણ કરણ (યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ અને અનિવૃત્તિ) તેના રણુક્રમ-ભાવં=અનુક્રમે કરીને ઉત્પત્તિ છે જેની, આ રીતે જાયદ્=ઉત્પન્ન થાય છે. તથા ચિયમોહ=એકઠો કરેલ મોહનો જે સમપમુહ=ઉપશમ વિગેરે તેના જોગય=યોગે પ્રકટ થાય છે. અને તે પંચલક્ષણભાવં=ઉપશમ, સંવેગ, નિર્વેદ, આસ્તિક્ય ને અનુકંપા આ પાંચ લક્ષણથી ઓળખાય છે માટે પાંચ લક્ષણવાળું તે કહેવાય છે. તથા ભવમંતિચિણાસગ=ભવપ્રમથનો નાશ કરનારું છે તથા સિવસુરપયદય=મોક્ષમુળ અને વૈમાનિક દેવતા મુળને આપનાર છે. અને જાદુવિમાવં=વિલાપ-દયાનો ધીમે ધીમે નાશ કરનારું છે. તથા તે જિણવદ્ગદ્ય=શ્રી જિનેશ્વરોએ કહેલ પ્રમૂસણ=પાંચ ભૂષણ (વિધિકુશળતા-તીર્થસેવા-શુભક્રિત-દંદતા-પ્રભાવના) વાળું છે તથા તેના દૂસણ=શંકા-કાંક્ષા-વિચિકિત્સા-અન્ય પ્રશંસા-અન્ય-સંસ્તવ-આ પાંચ દૂષણ જણાવ્યા છે તેનું અને નાસિયતાવં=આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિના તાપને નાશ કરનારું છે. ॥ ૨૭ ॥

આ શ્લોકની રચના ચિત્રાક્ષરા છંદમાં કરી છે, તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જણાયું—
 જે છંદના પહેલા પાદમાં ને ચોથા પાદમાં ક્રમસર પાંચ ટગણ અને છેલ્લા
 બે શુરુ અક્ષર હોય, તથા બીજા પાદમાં ને ત્રીજા પાદમાં ક્રમસર ૬ ટગણ, ૧ શુરુ
 અક્ષર હોય તથા જેના ચારે પાદ ચમકવાળા હોય તે ચિત્રાક્ષરા છંદ કહેવાય.

રાગ-દેવસુંદરીહિ વાયવંદિઆર્દિ ॥

તિત્યનાહદેવા જમ્મિ મદસેવા, ચત્તમામિણીપસંગદઘ્મોહણા ।

સમ્ગુરુ વિણટ્ટસેવા વાયણાદસંગઈ પળટ્ટાકામણે ચેવ ॥

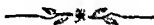
પહાણસુદ્ધઓ ધમ્મો તિમેયજુત્તો સવ્વચંગો અપ્પસુદ્ધિદાણે દંસણં ।

સમપ્પયં નિરંતરં તં સંસિદ્ધેમો સયા મવે મવે ॥ ૨૮ ॥ નારાયણો ॥

રૂપરથ—જમ્મિ=સમ્યક્ત્વમાં મદસેવા=જેમની બહુમાનપૂર્વક કરેલી ભક્તિ મહાકથ્યાણ કરનારી છે, એવા તિત્યનાહદેવા=શ્રી તીર્થંકર ભગવંતોને દેવ તરીકે માનવાનું હોય છે. તથા જેમણે મામિણીપસંગ=સ્ત્રીઓનો સંગ અને દઘ્મોહણા=ધનનો મોહ ચત્ત=ત્યાગ કર્યો છે એવા અને જેમણે વિણટ્ટસેવા=ક્ષેપ એટલે ચિત્તની અસ્થિરતાને કરનારા દારણોનો નાશ કર્યો છે એવા સમ્ગુરુ=સદ્ગુરુઓને શુરુ તરીકે માનવાનું છે, તે સદ્ગુરુઓ વાયણાદસંગઈ=વાચના, પૃચ્છના વિગેરે પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાયના યોગે પળટ્ટ=નાશ પામી છે આકામણા=તમામ જાતની કુવાસના જેમની ચેવ=એવા પ્રકારના હોય છે. તથા જેમાં શ્રી જિનેશ્વરે કહેલ હોવાથી શ્રેષ્ઠ અને સુદ્ધઓ=ઉત્તમ દયારૂપ ધમ્મો=ધર્મને ધર્મ તરીકે માનવાનું છે. તં તિમેયજુત્તો=ત્રણ લેહવાળો (સમ્યક્ત્વ, દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિવાળો અથવા ઉત્તમ દર્શનાદિ ત્રણ લેહવાળો) છે. અને અપ્પસુદ્ધિદાણે=આત્માને ચોખ્ખો કરનાર છે. તથા સવ્વચંગો=ગ્રીજા સર્વ ધર્મોમાં અત્યંત સુંદર ધર્મ છે, એ રીતે ઉત્તમ દેવશુરુધર્મની શ્રદ્ધાવાળું આ દંસણં=છઠું દર્શનપદ નિરંતરં સમપ્પયં=નિરંતર આત્માને શાન્તિ આપનારું છે. તં=તેને મવે મવે=મવોભવમાં સયા=કમેશા સંસિદ્ધેમો=અમે આપીએ છીએ. ॥ ૨૮ ॥

આ શ્લોક નારાયક છંદમાં છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જણાયું—જેમાં ક્રમસર ૧૧ ચગણ, ૧ શુરુ અક્ષર, ૧૪ ચગણ, ૧ નગણ, ૧૬ ચગણ, ૧ ટગણ, ૩ ચગણ હોય, તે નારાયક છંદ કહેવાય. ચોક્કસ ગાથાના રૂપરથમાં જે નારાયક છંદનું લક્ષણ જણાયું છે, અને ૩૧ મી ગાથાના રૂપરથમાં જે જણાવીશ તેના કરતાં આ નારાયક છંદનું લક્ષણ વધુ પડે છે; કારણ કે આમાં ચગણ વધારે પ્રમાણમાં આવે છે.

ઈતિ સમ્યગ્દર્શનવર્ણનાવિધાનઃ પછઃ પ્રકાશઃ

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત

॥ પદ સત્તાવનમુંઃ અહ્મુત નાટક ખેલ ॥

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૧ થી ૨૩)

૩. આ તો બાહ્ય છાંડીને તેનાથી પર થયા તેની વાત થઈ, હવે અહીં બાહ્ય માંડ-નારના કેવા પ્રસંગો થાય છે અને તેની બાબતમાં કેવા કેવા ભવાડા ઉદ્ભવે છે તે પર ધ્યાન ખેંચે છે. અહીં નો સર્વ વાણીનો વિકાસ છે. જેને મનમાં જે આવે તે થાપે છે, ઉત્થાપે છે અને મનગમતા બિલાવ કરી બાહ્યને બદલાવે છે. સુદ્ધિબળનો સારો યા તો ખરાય લાભ બિલાવી પોતાના મતના પ્રચાર માટે અનેક તર્કની જાળો, અવ્યવસ્થિત ચર્ચાઓ અને ગમે તે પ્રકારે પોતે સાચા છે એમ બતાવવા માટે ખાલી બકવાદ કરે છે. પ્રત્યેકનો દાવો સત્ય શોધવાનો હોય છે, પણ એ સત્યના ઝંડા તથા અત્યંત આકરો દુરાગ્રહ અને પોતાને સાચા મનાવવાના તનતોડ પ્રયત્ન સિવાય કાંઈ દેખાતું નથી અને જરા વિશિષ્ટ આત્મિક નજરે જોવામાં આવે તો એમાં ખાલી બકવાદ જ જણાય છે. એવા વાગવાદ-બકવાદના દાખલા જોવા હોય તો કોઈ ધર્મની છાયા નીચે ચાલતા વાદવિવાદ કે ચર્ચા સાંભળવા કે વાંચવા. એમાં પોતાના પક્ષને ગમે તેવી દલીલથી સિદ્ધ કરવાની વાત જ હોય છે અને સત્ય શોધનની જરા આત્મિક નજરે જોઈએ તો એમાં છળ, હેતુભાસ અને બકવાદ જ લાગશે.

એ સર્વમાં તો ખટરાગ જ જોવામાં આવશે. આ ‘ખટરાગ’ શબ્દ ખાસ સમજવા જેવો છે. સંગીતના ધોરણ પ્રમાણે રાગ છ છેઃ ભૈરવ, માલકોશ, દિગ્ગજ, શ્રીરાગ, કેદાર અને મહાર. એની રાગણી, ઉપરાગણી અને તેના પરસ્પર મેળાપથી હજારો રાગ-રાગણી થાય છે, પણ મૂળ રાગ છ છે. ખટ એટલે ષટ્ અર્થવા છ. આ છ રાગનો મેળાપ મુંદર ગયો જોઈએ, છતાં ગુજરાતી ભાષામાં ખટરાગ એટલે કલેશ, અણુબનાવ, કડાકટ એવો અર્થ થાય છે. સંગીત જેવા આકર્ષક વિષયના છ રાગ ભેગા થાય ત્યારે આનંદના ઉછાળાને બદલે અણુબનાવ કે કલેશ કેમ થાય ? અને ‘ખટરાગ’ તો આવો અર્થ કેમ થયો હશે ? એવું વ્યવહારુ જ્ઞાન સમજવા જેવું છે. એક રાગ હોય તો પાલવે, એના ઉપર મન કેન્દ્રિત થાય, એમાં એકાગ્રતા થાય, પણ જ્યાં છ રાગ થયા ત્યાં અંદર અંદર કલેશ, ખેંચતાણ, સ્વમતાગ્રહ અને કામધૂમ જ ચાલે. દરેક રાગ-રાગી પોતપોતાનું ખેંચે અને તે એટલે સુધી ખેંચે કે તાણતાં તૂટી જાય તેનો પણ તેને ખ્યાલ ન રહે-ધ્યાન ન રહે. આવો ‘ખટરાગ’ અહીં છે. શ્રીરાગવાળો પોતાનું ખેંચશે અને મહારવાળો પોતાનું ખેંચશે. આ પ્રમાણે આત્માને સમજ્યા વગર એના બેદાબેદવાદ પર કે દૈત અદ્વૈતની ચર્ચા પર એ બિતરી પડશે ત્યારે પોતાના રાગ પર એ ખેંચાતો જ રહેશે. એને સત્યશોધનની કાંઈ પડી નથી, એને આત્મારામનું અંતે શું થશે અને એ ક્યાં જશે તેની પરવા નથી; એને તો અખાડો જમાવવો છે, મઠ ચઢાવવો છે અને પોતાના મઠ સિવાય અન્ય કોઈ સ્થાને સત્ય કે સમજણ નથી એ વાતનો પ્રચાર કરવો છે. આવો બકવાદ સર્વત્ર છે. આ વાત જેમ મઠધારી માટે સત્ય છે તેમ વ્યક્તિરૂપે લગભગ સાર્વત્રિક છે. કોઈ

સ્વમાનના દેખાવ નીચે તો કાંઈ પોતાની કીર્તિ જમાવવા માટે, કાંઈ નામ કાઢવા માટે તો કાંઈ પ્રથમ ખુશી મેળવવા માટે ‘અપની અપની ગાવે’ અને એ અટરાગના જાનમા ચેતનજી પોતે ગૂંચવાઈ જાય, સ્વાડે ચઢી જાય કે વિસરાઈ જાય આ સ્થિતિ અર્વવ્યાપી છે એટલું જાણ્યું અને તેમા અપવાદ છે તે ધણા ઓછા અને દુનિયાને નહીં જણાયલા છે એ વાત આખા બિધાડી રાખી જોઈએ તો અગત્ય દેખાય તેવી છે.

આવા મંથોગોમા કોની વાત કરીએ ? શુ બોલીએ ? કેની રીતે બોલીએ ? ચોતરફ નજર કરતા બોલવાની ઇચ્છા થતી નથી, શુ બોલવું એ જ્ઞાનવૃત્ત નથી અને બોલવાથી કાંઈ લાભ થાય એમ જણાતું પણ નથી. અને વિનાશકારણ બોલવું એનો કાંઈ અર્થ નથી જદું મંથોગમાં આ સ્થિતિનું પરિણામ રજૂ કરતા ટૂંકમા કહી દે છે કે હે ચેતન ! તુ આવો પથ્યરો ભાગ નકામો થા માટે ઉપાડે છે ? એ મંથોગમા નજર કરતા તો જણાશે કે આ પ્રાણી એમ જ માને છે કે એના ઉપર જ દુનિયા ચાલે છે, એ નાની મોની દરેક નાતમા પોતાની જાતને મધ્યબિંદુએ મણે છે અને જાણે એ નહિ હોય તો એના પુત્ર કે પુત્રીઓ કે એની મંથોગો કે એના રીતરિવાજોનું શુ ને શુ યદ જશે એમ માની એ મંથનના જોર પર વેપારનો, ધરનો, ચાતિનો, મંથોગો કે કાંઈ પણ પ્રકારનો ભાર પોતાની પર મણી કાઢે છે અને જાણે પોતે ન હોય તો દુનિયા વિનાશ પામી જશે કે શીર્ષ-વિશીર્ષ યદ જશે એમ માની એ વિનાશકારણ બધા ભાગ ઉપાડીને ચાલે છે, ધરમા સ્ત્રી હશે તો તે એમ માનશે કે એના વગર ધર ચાલે જ નહિ, બાગ રૂપિયાનો પદ્માજો ગેંધી કે અમલદારની આંદોશ પોતે હોય તો જ ચાલે એમ માને છે, રેલવેનો ગાર્ડ જાણે પેસેજરનો મોટો હોય એમ મનને છે અને પોતાથી જ ગાડી ચાલે છે એમ માને છે કાંઈવર પણ એ જ ધોરણે પોતાના મનમા મલકાયા કરે છે ત્યારે આધારાજો તો મનને છે કે એના હાથમા મેકડોના જીવન છે અને રેલવેનમારનર સમજે કે એ ન હોય તો ગાડી આવી ચકે નહિ અને ઉપડી ચકે નહિ. આમ અર્વ પોતપોતાના તાનમા મસ્ત ચઢી ખાલી પોતાને માથે નકામો બોલને ઉપાડીને ચાલે છે અને આ દુનિયામા ‘તું પણ કાંઈક છું’ એમ જાણી કાંઈ સોનાને મોટો જણે છે, કાંઈક છું એમ માની ગરજ થાય છે અને કાંઈ રીતે પોતાની હયાતી સ્વીકારાવવાનો દાવો કરે છે. કૂતરો એમ મનને છે કે એ મેરીનો ગળા છે અને એના પદાધિકારના સ્થાનમા અન્ય કૂતરો પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર નથી. આવા તો પાગલગના દાખવા સ્વાર્થી શકાય આ મર્વ ફોગટ પથ્યરો ભાગ ઉપાડના અગત્ય છે.

અને તો મર્વને એક નાગવાળું કપડું એકાદાનું છે. ત્યારે પ્રાણી મંજુ પામે છે ત્યારે તેને એકનારુ બિંદુ કપડું એકાદાવામા આવે છે. હિંદુ હોય તો એને નનામીમા યદ જાય, મુસલમાન હોય તો જનાહામાં લઈ જાય, પણ એના સર્ગી પર એકનારુ કપડું તરફ એકાદાવાનો ગિવાજ છે. એટલે તુ જમે તેટલો પથ્યરો ભાગ ઉપાડ, ‘મારું મારું’ કરીને જમે તેટલું ધન મેળવ કે સંપત્તિ વધાવે, અને તેને માટે જમે તેટલો ભાગ વેદાગ, પણ અને તો તારા નર્સિજમાં એકનારુ મોશો જ છે આ વાત યાદ રાખીશ તો બાહ્યની

અજ્ઞાતા અને બાહ્યગતી શુદ્ધિમતા કે મંદતા યા મૂર્ખતાનો તને પોતાનો જ ખ્યાલ આવી જશે. આવી અજ્ઞા બાહ્ય માંડી છે અને તેનો બાહ્યગર નકામો તથાઈ મરે છે.

અહીં એક બીજો ભાવ પણ એસે છે. વાણીનો વિલાસ તો સર્વવ્યાપી છે, દરેક દર્શનકાર કે મતવાળા એમાં મસ્ત બને છે, એમાં કોની વાત કરવી અને કોની છોડવી ? એને સમજાવતાં કહે છે કે એ સર્વ પથ્થરનો ભાર છે, નકામી માથાકૂટ છે, સમજવા વગરની થેવણ છે, અકલવગરની અથડામણ છે. તું બરાબર વિચારીશ તો તને સમજશે કે એ સર્વ એકતારના વિવિધ પ્રકારો છે એટલે તંબૂરાના એક તારમાંથી વિવિધ સૂરો નીકળે છે, પણ અંતે મૂળ તાર તો એક જ છે અને પ્રત્યેક સૂરનું મૂળ ત્યાં જ છે. એટલે ચેતનજનું સ્વરૂપ સમજવામાં આવે, એને બરાબર ઓળખવામાં આવે, એની વર્તમાન સ્થિતિનાં કારણોનો અભ્યાસ કરવામાં આવે, એની સ્થિતિમાં મહાન પક્ષો આણી સકાય તેમ છે તે વાત સમજીને તેનો સ્વીકાર કરવામાં આવે તો કોમ ચર્મ નબ ટેમ છે. આ સર્વ બુદ્ધ બુદ્ધ સૂરો એક જ તારમાંથી નીકળે છે એ વાત સમજતાં બાહ્યગતી આખી બાહ્ય સમજ નબાવ અને એ બાહ્ય છોડી સર્વથી ઉપર જઈ એસાય તેમ છે, માટે આ સર્વ અંતે તો એક તારના ચોલા-શ્વે છે એ વાત સમજી મૂળ તારને પકડી લેવા પ્રયત્ન કરવા જેવો છે. અને એમ થશે ત્યારે આ વાગુવાદ-બકવાદ દૂર ચર્મ, પથ્થરનો ભાર જિતરી જશે અને કોની વાત કરવી એવો સવાલ પણ જોમો નહિ યાવ. તારમાંથી 'સા' 'રિ' 'ગ' 'મ' 'પ' 'ધ' 'ની' કામળ, મધ્યમ કે ધૈવત આદિ અંતેક સૂરો નીકળે તેની ખટપટમાં પડવા કરતા મૂળ તારને જ પકડી લેવો, એને સમજવો, એના વિવિધ આધારોમાં રહેલ જાણવું અને વિવિધ સૂરની અંદર એકતા રહેલી છે એને સમજવી. એ સમજાય તો બાહ્ય પકડી લેવાય છે અને ગૂંચવણોનો છોડા આવે છે. આવી અપૂર્વ ખેલવાળી બાહ્ય ચેતનજ ખેલી રહ્યા છે, અને એ બાહ્યની અંદર જોતાં આવડે તો એકતા છે એ સમજવા જેવી હકીકત છે.

'ચોલા' તો અર્થ પહેડો પણ યાવ છે. સ્ત્રીઓ પહેરે તે પાંચ વારનો સાડલો કે સાડી કહેવાય, છતાં હુગડાં છોડરીઓ પહેરે તેને 'ચોલો' કહેવામાં આવે છે. ઉપરના અર્થને મળતો જ તેનો ભાવ હોય તેને માટે વધારે વિવેચનની આવશ્યકતા નથી.

એક હિંદી ભાષા જાણનાર સાથે પ્રશ્ન પડતાં એમણે આ પકિતનો નવીન અર્થ સૂચવ્યો. હિંદી ભાષામાં 'ચોલા'નો અર્થ શરીર યાવ છે. શરીરનો સર્વ આધાર તાર પર-આસોઆસ પર રહે છે. એ એમ કહે છે કે હે ચેતનરાજ ! આસોઆસને બાદ કરીએ તો શરીર તો પથ્થરના બોગ જેવું છે. આસોઆસ પૂરાં યતાં સાગ્રાજ મળ્યો ભાર-પથ્થરનો બોગે બાકી રહે છે. આવો પથ્થરનો ભાર તું શા માટે વેંદારે છે ? શા માટે વહન કરે છે ? શરીરને ઉપાડનાર-ચલાવનાર અને એનો ભાર વહન કરનાર તો તું પોતે જ છે, ત્યારે આના એક તાર ઉપર આધાર રાખનાર શરીરનો ભાર શા માટે વહે છે ?

ચોલા શબ્દનો આ અર્થ આગળપાછળનો સંબંધ જોતાં મને સુસંગત લાગે છે. સર્વ મતવાળામાં કે દર્શનકારોમાં તો ખટરાગ છે, એમાં કોની વાત કરીએ અને કોને શું કહીએ ? તું તો આવી પથ્થરનો ભાર ઉપાડી 'મારું મારું' કૂટ્યા કરે છે, પણ અંતે એ

તો એમ શ્વામેશ્વામ ઉપર આધાર રાખનાર શરીર છે એની ખાતર આ મર્મ ખરપટ ન થયે. તુ આના તાર ઉપર લટકી રહેલા શરીર ખાતર અજબ ખેન ખેલી રહ્યો છે એમા તારી ગાલા નથી ખાલી નાટક માડ્યુ છે અને એ તદ્દન અર્થવગમ્નુ છે, એ જગ અવલોકી લે, મમજી લે અને ઊંડો ઊતર.

૪ તારી પોતાની યોગલક્ષ્મી છે, મન, વચન, કાયાના યોગને અનુશમા રાખનાર મહાનક્ષ્મી છે, તારામા એ લક્ષ્મી ભરેલી છે પરમ સુક્તિની સાથે આત્માને જોડી દે અને આખી બાહ્યને છેડો આણી મૂકે તેને યોગ કહેનામા આવે છે એના યમ નિયમ આદિ આદ પ્રકારો પર અન્યત્ર વિવેચન કર્યું છે એ તારી યોગનક્ષ્મીને તારે બરાબર મમજની નરે. આખા જૈનશામનતા નીતિવિભાગનો સાર 'અહિંસા, સયમ અને તપ' એ ત્રણ શબ્દોના વર્તનમા આવી જાય છે એમા યોગ ને સયમ માથે સીધો સબધ છે અને અહિંસા તથા તપ સાથે આડકતરો મબધ છે આ જોગ (યોગ) મહાન વિભૂતિ છે, સમજના યોગ્ય આત્મતત્ત્વ છે, આચરવા યોગ્ય જીવનકળા છે અને તેટલા માટે એ માયી લક્ષ્મી છે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય વિગેરે મહાન લેખકોએ એ યોગલક્ષ્મીને ખૂબ બહાનાથી ભાષાગમ્ય મનાવી છે અને છેવટે એને અનુભવગમ્ય' કહી છે

એ યોગનક્ષ્મીનો ભાગ ભમગના પગ જેટલો છે એમા વરગુત નામનો ભાર છે અથવા કાઈ ભાગ નથી એમ કહીએ તો ચાતે એની એ મહામુદ્ધવતી લક્ષ્મી છે યોગમા મુખ્ય વાત લાગતી છે અને ત્યાગમા બોલ્લે વધતો નથી પણ ધટનો જાય છે એટલે ખરી રીતે એનો ભાર કાષ્ટ નથી અને ભાર હોય તો ભમરાના કે માખીના પગ જેટલો છે દા ત જગ વિચારીએ કે 'આજે ઉપવાસ કર્યો છે' એમ આપણે બોલીએ છીએ દવ ઉપવાસમા કરવાનુ શુ ? ખાવાનું નહિ એટલે ઉપવાસ કર્યો છે એમ કહેના પૂરતુ જ નથી, વગુત ધણ કરવાનુ બધ મ્યું છે એટલે ઉપવાસ એ ખરી રીતે તો નકારાત્મક પ્રયોગ જ છે એવી જ રીતે યોગમા સયમની મુખ્યતા હોય, એમા ભાગ કે બોલ્લે કાઈ નથી, પણ પનાં માનીએ કે એમા મહજ ભાર છે તો તે માખી કે ભમરાના પગ જેટલો ગણાય એટલો ભાગ સ્વીકારવાનુ કારણ એ છે કે આ પ્રાણીની સમારવામનાદણુ એટલી ઊંડી છે કે એ સયમ કે ત્યાગ નરે ત્યારે શરૂઆતમા એના મજજ પર બોલ્લે રહે છે, જરા ત્યાગ કર્યો છે એ વાત એના મન પર આવ્યા કરે છે અને એ દિલ્લિએ માખીના પગના જેટલો ભાર કનાગ યોગલક્ષ્મી-જ્ઞેમિરી તો તારી ખસી જાય છે આ બાહ્ય માંડવામા કે ખેવવામા તારી આખી યોગલક્ષ્મી દૂર ચઈ જાય છે તને એમ ઉપવાસ કરતાં કે ધનનુ દાન દેતા જનજે મો મજુનો ભાગ લાગે છે, પણ એ વાત ખોટી છે એમા ભાગ જ નથી અને દુનથી લાગે છે તે પણ દેખાવ માત્ર છે અંતે થોડો વખત શરૂઆતમા ભાગ લાગશે તે પણ માખીના કે ભમરાના પગ જેટલો જ જણાશે આવી આખી યોગલક્ષ્મી જેનો ભાગ વધારેમા વધારે ભમનતા પગ જેટલો છે તે તો ખરી જાય છે અને છતાં તુ તો બાહ્ય બોલ્યા જ રહે છે, પણ ખ્યાનમાં રાખ કે એમ કરવામા યોગલક્ષ્મી જેવી અદ્ધુન અપૂર્વ નીજ જ ખમી જાય છે

આમ છે ત્યારે હાથીના પગ જેટલો કર્મનો ભાર તું શા માટે તોળી રહ્યો છે ? એવોડો મોટો ભાર શા માટે ઉપાડે છે ? ત્યાગર્મ્યમરૂપ જ્ઞાનલક્ષ્મી કે યોગલક્ષ્મીથી તું દૂર ખસી જાય છે અને મોટા મેરુપર્વત જેવો કર્મનો ભાર ઉપાડે છે, વેંઢારે છે અને તેમાં રચ્યોપચ્યો રહે છે. તારી બાજુ કેટલી ખોટી છે તે તું સમજી લે, વિચારી જા, પચાવી દે. મંસારમાં અકબ્રમશ્ય કરાવે, તારો છેડો આવવા જ ન દે, એક ખાડામાંથી બીજામાં નાખે-એવી કર્મની ભારભૂમિને તું તોળી રહ્યો છે અને માખીના પગના ભાર જેવી યોગલક્ષ્મીને ખેસવી રહ્યો છે-આવી તારી બાજુ છે, આવી તારી રમત છે, આટલી તારી અક્ષલ છે. તું પોતે બાજુગર અને બાજુ પશ્ય પોતે એનો વિચાર કરીશ ત્યારે તને સમજશે કે એ તો કોઈ અપૂર્વ વાત છે, ન જને તેવી વિચિત્ર હકીકત છે, અક્ષલનું પ્રદર્શન કરાવે તેવો અપૂર્વ ખેલ છે. આ પ્રમાણે મોટા વિરોધ પડ્યો છે. એક બાજુએ લમરાના પગ જેટલા ભારવાળી મહાન્ લક્ષ્મીનો ભાર આકરો લાગવાથી તેને ચેતનરાજ ખસેડી મૂકે છે, તેનાથી દૂર ભાગે છે, તેને સમજવા, ઓળખવા કે સ્વીકારવાના અખાડા કરે છે અને બીજી બાજુ મેરુપર્વતના જેટલો કર્મનો ભાર તોળી રહ્યો છે, તેમાં રસ લઈ રહ્યા છે, તેમાં ઓતપ્રોત થઈ ગયો છે.

આવા અપૂર્વ ખેલનાર ચેતનને આ રીતે ખેલ ખેલતો અનુભવાય છે, એ ખેલ અજાણ્ય છે, એનો રમનાર અને ખેલનાર તથા ખેલાવનાર ચેતનરાજ પોતે જ છે અને આખી બાજુમાં મધ્યવર્તી વર્તુલમાં કેંદ્રસ્થાને એ પોતે જ છે.

આવી રીતે અપૂર્વ ખેલ ખેલાય છે, વિનાશરણનો ભાર ઉપાડાય છે અને ખટરાગના મોહા યાય છે. હવે તો હે આનંદધન પ્રજ્ઞ ! સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ ચેતનરાજ ! તમે આવીને મળો તો આ મનની ભ્રમણા દૂર થઈ જાય અને અજાણ્ય ખેલ ખેલાતા અટકી જાય. અત્યારે તો ચેતનરાજ પોતે ખટરાગમાં પડી ગયો છે, દુઝામાં ફસાઈ ગયો છે, જવાટલીમાં જૂલો પડ્યો છે, એને લોક અને અલોકની વચ્ચે બેસાડવા માટે એનો આનંદધન પ્રજ્ઞ સાથે મેળાપ કરાવવાની જરૂર છે, તેમ યાય તો ખેલની સમાપ્તિ યાય અને સુખસિંધુ સાથે એનો મેળ જામે.

આનંદનો સમૂહ ચેતન પોતે જ છે. એ સ્વરૂપ એણે બહારથી મેળવવા જવું પડે તેમ નથી, કોઈ તેને તે લાવી આપે તેમ નથી, અને તે માટે કોઈની પ્રાર્થના કરવી પડે તેમ નથી. અનંત આનંદનો ધણી ખોટી ભ્રમણામાં પડી ગયો છે, ખોટા વાદવિવાદના ચક્કરે ચડી ગયો છે, ખોટા નાદમાં તણાઈ ગયો છે અને માનસિક ભ્રમણાનો ભોગ થઈ ગયો છે.

એને તો હવે સાધ્યરૂપે રહેજી અનંત જ્ઞાનગય મહાપ્રભાવશાળી શુદ્ધસ્વરૂપી પરમાત્માનું દર્શન યાય, એને એ સ્વરૂપનો રષ્ટ્ર ખ્યાલ યાય અને એનો એ સ્વીકાર કરે ત્યારે એના અત્યારના માનસિક ભ્રમણો સર્વથા દૂર યાય. એ નાટકમાં એવો તો રસ પર ચઢી ગયો છે કે રમતાં રમતાં એ નાટકની વાત જ જૂલી ગયો છે, નાટકીઆની રીતિ હોય છે કે એ રાજાનો કે મહારાજાનો પાઠ બજાવે છતાં પોતે તો થોડી રૂપરૂતીના પગારદાર તોફાર છે એ વાત એના ખ્યાલમાં નિરંતર રહે છે; પણ આ વાત ચેતનરાજ જૂલી ગયો છે અને જાણે નાટક, નાટકની બાજુ, નાટકનો સાજ પોતે હોય, પોતાનો હોય, પોતે તદ્દપ

હોય એવી બ્રમણમાં પડી ગયો છે. જ્યારે એ બ્રમણ દૂર થાય ત્યારે એનું નાટક અટકે. એ બ્રમણ દૂર થવા માટે નાટકનું નાટક તરીકેનું સ્વરૂપ એને સમજવું ઘટે અને તેને માટે પોતાનું શુદ્ધ સાધ્ય તેના સમક્ષ રજૂ થવું જોઈએ. આનંદના સમૂહરૂપ, શુદ્ધ કાંચનમય ચેતનરાજ-આનંદમૂર્તિ એને આવી મળે, એ સ્વરૂપને પામે ત્યારે એને અત્યારે થતી બ્રમણાઓ મટી જાય. ચેતનની માનસિક બ્રમણા પણ ચેતનને જ થાય છે, બાહ્ય પણ એ જ માંડે છે, બાહ્યર પણ એ જ છે, ખટરાગ કરનાર પણ એ જ છે, એને છોડનાર પણ એ જ છે, પશ્ચરનો બાર ઉપાડનાર પણ એ જ છે અને એક તારવાળા શરીરનો માલેક પણ એ જ છે અને છેવટે આનંદસ્વરૂપી અનંત શક્તિમય ચેતનરાજ પણ એ પોતે છે. અત્યારે એ દુનિયાની જગમાં ફસાઈ-અટવાઈ ગયો છે અને ખોટે રવાડે ચઢી ગયો છે. જ્યારે એ આનંદસ્વરૂપ આત્માને ઓળખશે, એનો અસલ સ્વરૂપે મેળાપ કરવાની એનામાં તીવ્ર ભાવના થશે, એ સ્વરૂપ પ્રકટ કરવાનો એના મનમાં નિર્ણય થશે અને વિવેકપૂર્વક એ પરિસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા એ પુરુષાર્થ કરશે ત્યારે એ આનંદસ્વરૂપને મળશે અને ત્યારે આ મનના સર્વ ગુણવાડાનો છેડો આવી જશે. આવે આ ચેતનજીનો અપૂર્વ ખેલ છે, અદ્ભુત નાદારંભ છે અને બાહ્યની વચ્ચે પોતે રહી એ બાહ્ય ખેલી રહેલ છે, એના માનસિક બ્રમણો અત્યારે તો ચાલ્યા કરે છે અને હવે તો એનું આનંદસ્વરૂપ એને આવી મળે તેની રાહ ભેવાય છે.

મૌહિક

શ્રીજૈનધર્મપ્રકાશ ચિરાયુ હો

શ્રી વીર પ્રભુ મહાવીરને, અધર્મ મિટાયા ॥ ૧ ॥
 જૈનફા વહ સત્યરવિ, આકે પ્રગંટાયા ॥ ૨ ॥
 ન માનતે થે આત્મ કો, ઉનકો મી ઘતાયા ॥ ૩ ॥
 ધર્મ કે ઉન મર્મ કો, સત્ય કરકે દીઘાયા ॥ ૪ ॥
 રહેના સદા દિલમિલકે, જગત કો મી સીધાયા ॥ ૫ ॥
 મત પ્રાણ હરો મૂક કે, ઉનકો મી ઘચાયા ॥ ૬ ॥
 પ્રભુને નિજાત્મશક્તિસે, ભારત કો ઉઠાયા ॥ ૭ ॥
 કોયર ધે પરાધીન થે, સ્વાધીન ઘનાયા ॥ ૮ ॥
 શંકેન્દ્રને શંકા કરી, તો મેઘ દિલાયા ॥ ૯ ॥
 ચિન્તા હુઈ થી માત કો, તથ ઉસકો મિટાયા ॥ ૧૦ ॥
 રાજા ધ્રેણિક મૂપ કો, નિજ સમ હી ઘનાયા ॥ ૧૧ ॥
 યુ કરકે પ્રભુ વીરને, સથ જગ કો જગાયા ॥ ૧૨ ॥
 હોંકર પ્રકાશ મતઃ મી, વીર શર્ણ મેં ઘાયા ॥ ૧૩ ॥

રાજમલ મંડારી

પરમતસહિષ્ણુતા અને સમભાવવૃત્તિ

વિશ્વબંધુત્વની ભાવનાને જે હૃદયમાં કંઈક ઉચ્ચ સ્થાન આપવાની વૃત્તિ રહેતી હોય તો પરમતસહિષ્ણુતાની વૃત્તિને વધારે સારા સ્વરૂપમાં-વધારે મોટા પ્રમાણમાં ખીલવવાની જરૂર છે એટલું જ નહિ પણ તેની ખીલવણી એટલી હદ સુધી લઇ જવી જોઈએ કે તે છેવટે સહેજે સમભાવવૃત્તિનું સ્વરૂપ ધારણ કરે અને સમસ્ત પ્રજાગણને મોટો ભાગ સમભાવવૃત્તિને અગ્રપદ આપે તો આ દુનિઆમાં હજારો મનુષ્યોનો નાશ નોતરતી ધાર્મિક ઝગડા કરનારી વૃત્તિનો અંત આવે.

આખી દુનિયા ઉપર પ્રચલિત મેળવવાની વૃત્તિથી, દુનિયાભરનો વ્યાપાર અને રાજ-કારણ એકેકથા સત્તાને હાથ કરવાની ભાવનાથી, સામ્રાજ્યપદ્ધતી ટોચે પહોંચવાના મનોરથો સેવતા જુદી જુદી પ્રજાના નાયકોએ વિશ્વયુદ્ધમાં અંબલાવી, હજારો અને લાખો મનુષ્યોનો સંહારવશ ખડો કરી, લાખો અને કરોડો રૂપિયાની મીલકતોનું બલિદાન આપતું તે મહાન વિશ્વયુદ્ધ આપણી નજર સન્મુખ આવી રહ્યું છે અને તેથી જનસમુદાયમાં હદ ઉપરાંતના ભય, ત્રાસ, ગભરાટની લાગણી ઉત્પન્ન થતાં તેના ભયંકર પરિણામો માટે અખિલ વિશ્વને કદાપણ ન અનુભવેલી તેવી શીકર-ચિંતામાં મૂકી દીધેલ છે. તેની ચર્ચામાં ઉતરવાનું અત્ર સ્થાન નથી; પરંતુ સંકુચિત દૃષ્ટિના ધર્મગુરુઓએ અને કેવળ કોમીય લાગણીપ્રધાન આગેવાનોએ, અજ્ઞાન અને અધ્યક્ષાણુ પ્રજાજનોના ધાર્મિક અનૂતને આડે માર્ગે દોરી, હજારો મનુષ્યોના જાન-માલ જોખમમાં મુકાય તેવા કોમીય-ધાર્મિક ઝગડા ઊભા કરી, ધાર્મિક હુકેડોની યોજનાઓ ખડી કરી, આજ સુધીમાં સંખ્યાબંધ આંતરવિગ્રહોથી જન-અમુદાયને જે પારાવાર નુકસાન કરેલ છે તે મહાન ઐતિહાસિક પ્રશ્ન છે. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આવા ધાર્મિક ઝગડાઓનું અપેક્ષા કરણો તેમ જ ભયંકર પરિણામોનું વર્ણન કરવા જતાં, પાનાનાં પાનાં ભરાય તેમ છે.

આવા ધાર્મિક ઝગડાઓથી ત્રાસી જઈને કેટલાક ઉદામ વિચારકો, સામુદાયિક હિત આગળ કરી, જનસમાજના કલ્યાણની દૃષ્ટિને પ્રાધાન્યતા આપી, ખાસ ધર્મતત્ત્વની જરૂરીઆત માટે જ શંકા ઊઠાવતાં ચલા છે અને પોતાના મંતવ્યને આગળ કરવા માટે એટલી બધી મજબૂત દલીલો રજૂ કરે છે કે તેનો જવાબ આપવાનું-તેને તોડી પાડવાનું ઘણું જ મુશ્કેલ થઈ પડે. આવા મુશ્કેલ વચ્ચે પરમતસહિષ્ણુતા-સમભાવવૃત્તિની કોમત વધી પડે છે.

સામાન્ય રીતે સૌ કોઈ પોતપોતાની માન્યતા મુજબનો ધર્મ ખરો તથા આદરણીય અને અન્ય જનોની માન્યતા મુજબનો ધર્મ ખોટો અને અનાદરણીય માનીને પોતાની પ્રવૃત્તિ કર્યે જાય છે અને તેથી પ્રવૃત્તિ જ્યારે પરમ ધાર્મિકતાના ઓહા નીચે ધર્મઅનૂતનું નોકા-સ્વરૂપ ધારણ કરે છે ત્યારે તેમની ભાષામાં અશિષ્ટતા અને કટુતા હદ ઉપરાંત વધતી જાય છે. સમાજને અનેક રીતે ઉપયોગી થઈ પડે તેવી કાર્યશક્તિ અને દ્રવ્ય-સંચયનો પુષ્કળ દુર્બ્યય થાય છે અને પરિણામે સમાજમાં ચુંડાગીરી અને દાદાગીરી અગ્રસ્થાન પચાવી પાડે છે.

જૈનો તમામ જૈનેતર લાઘ્યજોને મિથ્યાત્વીના ઉપનામથી સંબોધે છે, હિંદુ લાઘ્યો અન્ય લાઘ્યજોને નારિતક-અનાર્થ કે અધર્મોની કોટીમાં મૂકવા તૈયાર થઈ જાય છે અને મુરલીમ લાઘ્યો અન્ય સૌ લાઘ્યજોને કાફરની ગણનામાં મૂકી દે છે. આ પ્રકારની પરિસ્થિતિથી પરમ દેશહિતના રાષ્ટ્રીય કાર્યમાં તેમજ સામાજિક ઉત્કર્ષના કાર્યમાં ખભેખલા મેળવીને કામ કરવાને બદલે એકબીજાથી દૂર દૂર ખસતા જાય છે અને એક બીજા કામ કે ધર્મના લાઘ્યો વચ્ચે વૈર-વિરોધની લાગણી પ્રદીપ્ત થઈ જાય છે. તેવી સ્થિતિ ઉપર યોગ્ય અંકુશ મૂકી શકે તેવું કોઈ પ્રયત્ન સાધન હોય તો તે પરમતસહિષ્ણુતા અને સમભાવવૃત્તિ જ છે.

પોતાનો જ કંકો ખરો એવો કદાચહ આ જમાનામાં નબી શકે તેમ નથી. યતિચિંતિ વાંચન, વિચાર ને અભ્યાસના પરિણામે-પોતે જે પ્રકારના નિશ્ચય કરી રાખ્યા હોય-જે જાતનો મત પૂર્વગ્રહ (prejudice) ની અસર તળે બાંધી દીધો હોય તે જ ખરો અને અમૂલ્ય એવા પ્રકારના આગ્રહથી આપણી સિદ્ધિ નથી. મારું તે જ સાચું તે સિદ્ધાંત ધરીબર પણ ટકી શકે તેમ નથી. જ્યાં ત્યાંથી સાર વસ્તુ મળી આવે તે મદ્ય કરવાની જતિ જ આપણને લાભદાયી થઈ પડે તેમ છે. શુદ્ધ ધર્મતત્ત્વની બાબતમાં શ્રી કુમારપાળ મહારાજએ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યને પૂછતાં તેમણે ચાર સંજ્ઞાની ન્યાયને આગળ કરી શુદ્ધ ધર્મતત્ત્વની શોધ માટે પ્રયત્ન કરવા ઉપદેશ આપેલ છે. કયા શુદ્ધ દેવને નમસ્કાર કરવો તે બાબતમાં પણ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે જણાવેલ છે—

મવયીજાંકુરજનના રાગાચાઃ ક્ષયમુપગતા यस્ય ।

બ્રહ્મા યા ચિણ્ણુર્વા હરો જિનો યા નમસ્તસ્મૈ ॥

શ્રીમદ્ હરિભદ્રચરિ મહારાજે પણ દેવતત્ત્વની બ્યાખ્યા નીચે મુજબતા શ્લોકોથી કરી છે.

યસ્ય સંકલેશજનનો, રાગોનાસ્ત્યેવ સર્વથા ।

ન ચ દ્રેયોઽપિ સત્યેષુ, શમેન્ધન શ્વાનલઃ ॥ ૧ ॥

ન ચ મોહોઽપિ સદ્જ્ઞાનચ્છાદનોઽનુદ્વચ્છત્ ॥

ત્રિલોકત્યાતમહિમા, મદ્દાદેય સ ઉચ્યતે ॥ ૨ ॥

યો યીતરાગઃ સર્વથો, યઃ શાશ્વતસુલેશ્વરઃ ।

હિમ્વક્રમંકલાતીતઃ, સર્વથા નિષ્કલઃ તથા ॥ ૩ ॥

યઃ પૂજ્યઃ સર્વદેવાનાં, ચો જ્યેયઃ સર્વયોગિનામ્ ।

યઃ સ્પષ્ટા સર્વર્ગાતીનાં, મદ્દાદેયઃ સ ઉચ્યતે ॥ ૪ ॥

શ્રીમાન્ આનંદપત્ન્ય મહારાજા ' પદ્મચંદ્ર નિર્મલ અંગ લાળીને ' એ સ્તવન આ વિષયમાં ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે.

ઉપર જણાવી ગયા મુજબતા મંત્રઓ કાલ ધરેલ વિષયને અનેક રીતે પુષ્ટિ આપે છે અને અધીને વખતે, શીટખાપાદાર પરમનમદિષ્ટ્યુનાપૂર્વક, યુક્તિપુઃમર પોતાના મંત્રઓ આમળી કરવામાં આવે તો તે સર્વમાન્ય થઈ પડે છે.

પોતાના મંત્ર્યોની પ્રુષ્ટિ માટે ન્યાયપૂર્વકની દલીલ આગળ કરવામાં પણ નો ભાષા ઉપર સંયમ જાળવવામાં ન આવે, પોતાના કે સામાવાળાના મંત્ર્યોની ચર્ચા બાબત ઉપર રાષ્ટ્રી અંગત દ્વેષને ઉત્તેજન મળે તે રીતે સામાવાળાની અંગત વર્તણૂક અને તેમના વર્તન ઉપર ઝડી વર્ણવવામાં આવે તો મુદ્દાની ચર્ચા બાબત ઉપર રહી જતાં ઝગડામાં ઉતરવાનો પ્રસંગ આવી પડે અને તેના પરિણામે શાસનની હીલના થાય. પોતાના મંત્ર્યો માટે કદાચ રાખવો તે સંગઠન પુરુષનું લક્ષણ કહી શકાય નહિ. વસ્તુસ્વરૂપ અનેક દષ્ટિએ અવલોકન કરવામાં આવે, સમન્વયવૃત્તિનો વધાર્થ રીતે સદુપયોગ કરવામાં આવે, જીદીજીદી અપેક્ષાથી કરવામાં આવતાં મંત્ર્યોની ચોગ્ય અવગાહનાપૂર્વકે તુલના કરવામાં આવે તો ધણાખરા ઝગડાઓનો અંત આવી જાય. પતિત રિયલિટીમાંથી ઉદ્ધાર કરનાર, અનેક પ્રકારની ઉપાધિઓથી ભરપૂર દુઃખમય સંસારનો પાર પમાડનાર, ભવવૃદ્ધિને અટકાવનાર ધર્મ જેવી વસ્તુ જ અનેક પ્રકારના કલેશનું કારણ થઈ પડે-ધર્મને નામે વાગ્યું અને પરસ્પર ગાદીપ્રદાનમાં પરિણમતા લેખનયુદ્ધના મોરચાઓ માંડવામાં આવે, વ્યૂહરચનાઓ ગોઠવવામાં આવે, મુઘ્ધ ભક્તજનોને પોતાની મોરલી ઉપર નાચતા કરી, તેમને કલેશમય વાતાવરણમાં અંપડાવી, તેમની શક્તિની અને સુકૃતની કમાઈના દ્રવ્યનો દુર્વ્યય કરવામાં આવે તે રિયલિટી કેવળ ધૂણાજનક છે.

આજુ જમાનો વ્યક્તિગત સુખની ભાવનાને ગૌણપદ આપી સામુદાયિક સુખ અને કલ્યાણની ભાવનાને પ્રધાનપદે મૂકે છે. હાથમાં હાથ મીલાવીને, ખભેખભા મીલાવીને, સર્વને સમાન કહી તેની સાધના માટે સૌ કોઈને પ્રયાસ કરી છૂટવાનો આદેશ આપે છે. તેવા સમયમાં અંદરઅંદરના ઝગડાને કંઈ રીતે રચાન હોય તે સમજાતું નથી. આજુ જમાનાને અનુરૂપ તોડ-ભેદ યા છૂટછાટ વૃત્તિ, ઉદારભાવ, સાપેક્ષ ભાવના, સર્વશ્રેષ્ઠ દષ્ટિ, સમન્વય શક્તિ વગેરે શુભવૃત્તિઓના આશ્રય લઈ, પરમતસહિષ્ણુતાના ગુણને સર્વાંશે ખીસવવાની જરૂર છે. સત્કાર્યમાં-સામાજિક કલ્યાણમાર્ગમાં જેટલો વધારે સહકાર મેળવી શકાય તેટલા પ્રમાણમાં કાર્યસિદ્ધિ વધારે સફળ થઈ શકે અને તેવા સહકાર (Co-operation) માટે કદાચલ્યાગવૃત્તિને આગળ વધારતા પરમતસહિષ્ણુતાના ગુણની પ્રથમ દરજ્જે આવશ્યકતા છે. પરમતસહિષ્ણુતા વૃત્તિમાં પોતાના મત-ધર્મ કે માન્યતાને કંઈક પ્રાધાન્યતા અપાવે-અગાધરે અપાઈ જાય છે અને ધીજનના મત-ધર્મ કે માન્યતાને ગૌણતા આપવામાં આવે છે છતાં પણ તે તરફ તિરસ્કાર ન જતાવતાં-તેને સહન કરી લેવાનો આદેશ જણાય છે અને તેથી ઉચ્ચ કોટીમાં જઈએ તો સમભાવવૃત્તિની અંખી થાય છે. સર્વ ધર્મ પ્રત્યે, અન્ય કોઈની હરકોઈ માન્યતા પ્રત્યે સમભાવવૃત્તિ ધારણ કર્યાથી આપણો ધર્મ કે આપણી માન્યતા કંઈ નીચી કોટીમાં ઊતરી જતા નથી તેમજ અન્યની માન્યતાને કંઈ સર્વોત્તમ પદ પ્રાપ્ત થઈ જતું નથી; પરંતુ કલેશ, વાદવિવાદ અને ધર્મઝડનથી ઉત્પન્ન થતાં ઝગડાઓ તદ્દન અદૃશ્ય થાય છે અને એકબીજા વચ્ચે સહકારવૃત્તિ વધતી જાય છે, તેના પોષણમાં જ વ્યક્તિ તેમજ સમાજનું પરમ દિત રહેલું છે. વિશાલ દષ્ટિ અને ઉદાર નીતિપૂર્વકની સમભાવવૃત્તિ જીવનને કમે કમે ઉચ્ચ કોટીનું બનાવે છે અને પરમત-

આધારીશીના વ્યાધિને પ્રસંગે થયેલી વિચારણા

આ ઔદારિક શરીરમાં અનેક પ્રકારના વ્યાધિ ભરેલા છે, તેમાંથી જ્યારે જે વ્યાધિ ઉદયમાં આવે છે ત્યારે જો તે પૂર્ણ રૂપમાં હોય છે તો મનુષ્યને અકળાવી મૂકે છે. આધારીશીનો વ્યાધિ જો કે માત્ર ૩ દિવસનો ગણાય છે (કોઈને વધારે દિવસ રહે છે) તે સાથે માત્ર સવારના ૩-૪ કલાકનો જ હોય છે, છતાં તેની વ્યથા વધારે જણાય છે. આ વ્યાધિ મને યતાં તે પ્રસંગે થયેલી વિચારણા આ નીચે આજેખી છે.

આ છવે પૂર્વે ચારે ગતિમાં શું શું દુઃખ અનુભવ્યાં છે અને કેટલા કાળ સુધી અનુભવ્યાં છે ? તેનો વિચાર કરે તો આ વ્યથા કાંઈ હિસાબમાં નથી. નરકગતિમાં અસંખ્ય કાળ સુધી અનેક પ્રકારની અસહ્ય વેદના આ છવે અનુભવી છે કે જેમાં એક શ્વાસોચ્છવાસ ભેટલો વળત પછુ શાંતિ હોતી નથી. તિર્યંચગતિમાં આખી જિંદગી મૂંગાપણું છે. ગમે તેટલું દુઃખ થાય, પીડા થાય, કોઈ દુઃખ આપે તો તે કહેવાનો માર્ગ નથી. આખો દિવસ ને રાત આહારસંજ્ઞાને લઇને પવિત્ર ને અપવિત્ર સ્થળમાં મોઢું નાખ્યા જ કરે છે, તેમ જીલ કોઈ વાતનું પ્રાપ્તિ લાન હોતું નથી. આ વ્યથા કાંઈ જેવી તેવી નથી. તે તેને સહન કરનાર આત્મા જ જાણી શકે છે.

દેવગતિમાં જો કે શારીરિક વેદના હોતી નથી, પરંતુ માનસિક વેદના અનેક પ્રકારની હોય છે. ઈર્ષ્યા, સ્પર્ધા, લોગતૃષ્ણા, સેવકભાવ વિગેરેની વ્યથા પારવિનાની છે. મનુષ્યગતિના દુઃખના પ્રકાર એટલા બધા છે કે તે લખી શકાય તેમ નથી. આ બધું સહન કરીને ભમતો ભમતો આ છવ મનુષ્યજિંદગી પારખે છે. ભવિતવ્યતાની અનુકૂળતાથી જીલ પછુ આર્ય દેશ, ઉત્તમ કુળ, દીર્ઘ આયુષ્ય, આરોગ્ય, પાંચ ઈંદ્રિયો પૂર્ણ, ધર્મની ભોગવાઈ, ધર્મ શ્રવણેચ્છા વિગેરે સામગ્રી પામ્યો છે, ધર્મ સાંભળે છે; પરંતુ તેનો છેલ્લો પ્રકાર જે સદાચરણને વર્તનમાં ઉતારવાનો છે તે કરી શકતો નથી, તેથી શ્રવણ કરેલું નકારું નત્ય છે, માટે હે બધાત્માઓ ! જો તમને ભવભય લાગ્યો હોય, જન્મ મરણથી કંટાળ્યા હો, દુઃખ ભોગવવા અકારા લાગતા હોય તો પરમાત્માની આજ્ઞાનુસાર વધાશક્તિ શક્તિને ગોપવ્યા સિવાય ધર્મસાધન કરો. મનુષ્ય જન્મ ને તેને લગતી ઉત્તમ સામગ્રી જે પ્રાપ્ત થઈ છે તેને સદ્ગુણ કરો. કરીકરીને આવી ભોગવાઈ મળવી મુશ્કેલ છે. આ ભોગવાઈ સદ્ગુણ ગળી નથી, અનેક ભવમાં કરેલા પ્રયાસનું આ ફળ છે એમ જાણી તેને સાર્થક કરો એટલી વિજ્ઞાપિ છે.

કુંવરજી

મદિષ્ટતાની જાણવાથી આગળ વધી સમભાવરતિની પરમોત્કૃષ્ટ ભાવનાને હૃદયમાં ગોચર્યાન આપવામાં આવે તો મર્ત્ય સંનિતું વાનાવજ્ઞ કૃતપત્ર યનાં, સમાગ્રના ઉદ્યાનકાર્યને ચારે જાણથી પ્રવૃત્તિ મળતી રહે અને પ્રત્યેક આયુષ્યકાર્ય મરણતાથી પાર પાડી શકાય.

વડીલ ન્યાયચંદ્ર લક્ષ્મીચંદ

શ્રીવોરપ્રભુના આનંદાદિ દશ શ્રાવકોનું સમાનત્વ

૧ પોતપોતાની નગરીમાં મહાવીર પરમાત્મા સમવસરતાં દરેક શ્રાવક પ્રભુ પાસે વંદન કરવા ગયો, ઉપદેશ સાંભળ્યો અને પ્રભુ પાસે શ્રાવકનાં બાર મતો અંગીકાર કર્યા.

૨ વિશુદ્ધપણે બાર મત પાળવા સાથે પ્રાંતે શ્રાવકની અગ્યાર પડિમા વહેવામાં દરેક શ્રાવકે વીશ વર્ષો વ્યતીત કર્યાં.

૩ વીશ વર્ષો પૈકી પંદરમા વર્ષના મધ્ય ભાગમાં વિશેષ વૈરાગ્યથી પોત-પોતાના પુત્રને ઘરનો ભાર સોંપી દરેક શ્રાવકે પડિમા વહેવાનું શરૂ કર્યું અને સાડાપાંચ વર્ષમાં (૬૬ માસમાં) દરેક શ્રાવકે ૧૧ પડિમાનું વહન કર્યું.

૪ શ્રી ઉપાસગદશાંગમાં પ્રાંતે કહ્યા પ્રમાણે દરેક શ્રાવકને પડિમા વહેતાં અવધિ-જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું. ને તેથી જીર્ણ સૌધર્મ દેવલોક સુધી, અધો પહેલી નરકના લોઉચ્ચ નામના બીજા પાંચડા સુધી, ઉત્તરે ચૂલ્લહિમ્વત પર્વત સુધી ને ત્રણ દિશાઓમાં-પૂર્વ, પશ્ચિમ ને ઉત્તરે લવણસમુદ્રમાં પાંચસો યોજન સુધી દેખવા લાગ્યા.

૫ ભવના પ્રાંતભાગે દરેક શ્રાવક એક માસનું અણુશણ કરી પ્રથમ દેવલોકમાં જુદાં જુદાં નામનાં વિમાનોમાં ચાર ચાર પડ્યોપમને આધુપે દેવ થયા.

૬ દેવપણામાંથી વ્યવી, મહાવિદેહકેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ, દશે શ્રાવકો ચારિત્ર અંગીકાર કરી મોક્ષે જશે. **વિસદૃશપાણું**

૧ દશેનાં પોતાનાં નામ, માતાપિતાનાં નામ, નગરીનાં નામ, મુખ્ય સ્ત્રીનાં નામ વિગેરે પ્રાપ્તે અલગ અલગ જ છે.

૨ દશે શ્રાવક પાસે ઋદ્ધિ પુષ્કળ હતી પણ ઓછીવત્તી હતી. આનંદ પાસે બાર હિરણ્ય કોટી, કામદેવ પાસે અઢાર, ત્રીજા ચુલ્લહીપિતા પાસે ચોવીશ, ચોથા, પાંચમા ને છઠ્ઠા સૂર્યદેવ, ચુલ્લશતક ને કુંડકૌલિક પાસે અઢાર અઢાર કોટી, સાતમા સદાલપુત્ર શ્રાવક પાસે ત્રણ, આઠમા મહાશતક પાસે ચોવીશ અને નવમા નંદિનીપિતા ને દશમા સાલહીપિતા પાસે બાર બાર હિરણ્ય કોટી દ્રવ્ય હતું. તે દ્રવ્ય ત્રીજે ત્રીજે ભાગે ભંડારમાં, વ્યાજમાં ને વેપારમાં દરેકે રોકેલું હતું.

૩ દશ હબ્બર ગાયોનું એક ગોકુળ એવા ગોકુળ ચાર, છ, આઠ, છ, છ, છ, એક, આઠ, ચાર અને ચાર અનુક્રમે દશ શ્રાવક પાસે હતા.

૪ આનંદ શ્રાવકને ઉપસર્ગ થયેલ નથી. કામદેવને એક પિશાચે પ્રાણાંત ઉપસર્ગ કરેલ છે. ત્રીજા, ચોથા ને પાંચમા શ્રાવકને દેવોએ ઉપસર્ગ કર્યા છે. છઠ્ઠા ને સાતમા જે શ્રાવક ગોશાળાના ભક્ત હતા તે પ્રભુથી શુદ્ધ ધર્મ પામ્યા છે. આઠમા શ્રાવકને તેની સ્ત્રી દેવતીએ અનુકુળ ઉપસર્ગ કર્યો છે. નવમા દશમાને ઉપસર્ગ થયેલ નથી. ઉપર પ્રમાણે ઉપસર્ગ તે શ્રાવકના પ્રતિભાવહનકાળે થયેલ સમજવા. વધારે હકીકત બહુવા માટે શ્રી ઉપાસગદશાંગ સૂત્ર જોવું.

કુંવરભ

પ્રશ્નોત્તર

અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૨ થી

(પ્રશ્નકાર:—ભાઈ દેવચંદ કરશાનજી—રોધિલપુર)

પ્રશ્ન ૪૮—સંમૂર્ણમ મનુષ્યપચેદ્રિયને, સંમૂર્ણમ તિર્યચપચેદ્રિયને અને એકેદ્રિયને હિતોપદેશિકી સંજ્ઞા હોય ? ન હોય તો તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—ન હોય. તેનું કારણ એ કે તેને તે પ્રકારનો ક્ષયોપશમ હોતો નથી.

પ્રશ્ન ૪૯—દેવાંગનાના શરીરનો આકાર કેવો હોય ?

ઉત્તર—મનુષ્યની સ્ત્રી જેવો જ હોય, પણ ગાંડુ સુંદર હોય. સમચતુરસ્ર સંસ્થાન હોય.

પ્રશ્ન ૫૦—નારક જીવોના શરીરનો આકાર કેવો હોય ?

ઉત્તર—હુંડક સંસ્થાનવાળા મનુષ્ય જેવો હોય, પણ અત્યંત હીન હોય.

પ્રશ્ન ૫૧—નપુંસક મનુષ્યના શરીરમાં નવ જ દ્વાર હોય કે વધારે હોય ?

ઉત્તર—નપુંસક મનુષ્યે પુરુષાકૃતિવાળા ને સ્ત્રી આકૃતિવાળા એમ બંને આકૃતિવાળા હોય છે. તેમાં જે પુરુષાકૃતિવાળા હોય તેને નવ દ્વાર હોય અને સ્ત્રી આકૃતિવાળા હોય તેને ૧૧ કે ૧૨ ગાર દ્વાર હોય.

પ્રશ્ન ૫૨—વૈદિક્યલ્પિધથી જે રૂપ વિદ્યુર્વામાં આવે તેમાં અસ્થિરૂપ સંચયજી હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—વૈદિક્યલ્પિધથી ચક્રવર્તી વિગરે જે પોતાના બીજા રૂપો વિદ્યુર્વે છે તે ઔદારિક વર્ગજ્ઞાના હોય છે. તે વડે સ્ત્રીસમાગમ કરે છે જેથી પુત્રોત્પત્તિ પણ થાય છે તેથી તેમાં અસ્થિ વિગરે સાત ધાતુઓ સંભવે છે. દેવાદિક જે વૈદિક્ય રૂપ વૈદિક્યવર્ગજ્ઞાથી વિદ્યુર્વે તેમાં અસ્થિ વિગરે ન હોય.

પ્રશ્ન ૫૩—વૈદિક્યરૂપ વિદ્યુર્વે તેમાં લેશ્યા, ક્ષપાય, સંજ્ઞા, યોગ વિગરે મૂળરૂપમાં હોય તે જ પ્રમાણે હોય કે દેરદ્વાર પણ હોય ?

ઉત્તર—દેરદ્વાર હોવાનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૫૪—આદારક શરીરનું સંસ્થાન કેવું હોય ?

ઉત્તર—સમચતુરસ્ર હોય.

પ્રશ્ન ૫૫—આહારક શરીર કરનારનું જે સંસ્થાન હોય તે જ નવા આહારક શરીરમાં હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—આહારક શરીર યૌદ્ધપૂર્વી જ કરી શકે છે. તેનું સંસ્થાન પણ સમચતુરસ જે હોવાનો સંભવ છે તેથી આહારકમાં પણ તે જ સંસ્થાન હોય.

પ્રશ્ન ૫૬—આહારક શરીર કરનારમાં જે લેશ્યા, સંજ્ઞા, કષાય, દુષ્ટિ, યોગ વિગેરે હોય તે જ નવા વિકુર્વેલામાં હોય કે તેમાં ફેરફાર હોય ?

ઉત્તર—ફેરફાર હોવાનો સંભવ નથી, પરંતુ આહારક શરીરને યોગ્ય હોય.

પ્રશ્ન ૫૭—આહારક શરીરમાં સંઘયણ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—વૈકિયની જેમ તેમાં પણ સંઘયણનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૫૮—સ્પર્શેન્દ્રિય વિગેરે દ્રવ્યેન્દ્રિયની ભાવઈન્દ્રિય શરીરના કયા ભાગમાં હોય.

ઉત્તર—લંબિધ ને ઉપયોગરૂપ ભાવઈન્દ્રિય તો ક્ષયોપશમપણે સર્વત્ર હોય, પરંતુ તેનો વ્યાપાર તો ત્યાં તે તે દ્રવ્યેન્દ્રિય હોય ત્યાં જ હોય.

પ્રશ્ન ૫૯—મહાદેવને ત્રણ લોચન હોવાનું કહેવાય છે તે ખરાબ છે ?

ઉત્તર—અગ્યારમા રૂદ્ર સત્યક્રીને ત્રીણું નેત્ર હતું એમ તેના ચરિત્રમાં કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૬૦—કાગડાને ચક્ષુઈન્દ્રિય એક ને છિદ્ર એ હોય એમ કહેવાય છે તેમ બીજા કોઈ જીવોને હોય ?

ઉત્તર—બીજા કોઈ માટે જાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૬૧—દરેક રોમે પોણા બે રોગ કદા છે તે યુગળીઆને પણ હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—એ તો રોગની સંખ્યાને સાઝાત્રણ કોડ રોમ સાથે ભાગાકાર કરીને પોણાબેની ઠરપના કરી છે. યુગળિકને એવા રોગ હોવાનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૬૨—લેશ્યા ને પરિણામ એકાર્થવાચી છે ?

ઉત્તર—લેશ્યા, પરિણામ, અધ્યવસાય એકાર્થવાચી છે.

પ્રશ્ન ૬૩—જાદર પૃથ્વીકાય, અપ્કાય ને વનસ્પતિકાય કેટલા રાજમાં હોય ?

ઉત્તર—ચૌદે રાજમાં તેના અમુક ભાગ હોય. અપ્કાય ને વનસ્પતિકાય ઉપરના ૧૩ મા તથા ૧૪ મા સિવાય બાર રાજમાં હોય.

પ્રશ્ન ૬૪—કેવળી અલોક દેખે છે તો તેનો અંત દેખે ?

ઉત્તર—અલોકનો અંત ન હોવાથી ન દેખે. જે વસ્તુ ન હોય તે ક્યાંથી દેખે ? કાળનો પણ આદિ અંત ન હોવાથી ન દેખે.

પ્રશ્ન ૬૫—પ્રદેશબંધમાં કઈ વર્ગણા ગ્રહણ કરે? અનુભાગ શેમાં હોય?

ઉત્તર—કાર્મણ્યવર્ગણા જ પ્રદેશબંધમાં ગ્રહણ કરવાની છે. તે અનંતાનંદ પરમાણ્વવાળા સ્કંધોની બનેલી હોય છે તે જ ગ્રહણ થઈ શકે છે, તેથી એ જ પરમાણ્વસ્કંધોવાળી ગ્રહણ થઈ શકતી જ નથી. અનુભાગ એટલે રસ તે પ્રદેશો જ હોય છે. અનુભાગ જુદો ગ્રહણ થતો નથી.

પ્રશ્ન ૬૬—વિનય ને વૈયાવચ્ચ બે અભ્યંતર તપમાં જુદા ગણ્યા છે તેનું શું કારણ? તે બંનેથી નિર્જ્ઞા થાય છે.

ઉત્તર—વિનયતપમાં માનસિક સંબંધ વધારે છે, વૈયાવચ્ચતપમાં શારીરિક સંબંધ વધારે છે. ઘણી બાબતમાં બંનેનું મિશ્રણ હોય છે.

પ્રશ્ન ૬૭—જીર્ણ થઈ ગયેલ અંદરવા પુઠીઆમાંથી કશાજ વિગેરે ધૂળ પાડીને કાઢી લેય તો તેમાં મૂર્તિ વિગેરે હોય તેના વિનાશનો દોષ લાગે

ઉત્તર—એમાં વિનાશ કરવાની બુદ્ધિ ન હોવાથી દોષનો સંભવ નથી

(૨)

(પ્રસારક:—શા હગનકાલ દેવચંદ-સોનાપુર)

પ્રશ્ન ૧—હાલ કિંપાક વૃક્ષ લભ્ય છે?

ઉત્તર—જાણવામાં આવ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૨—માનસરોવર કયાં આવ્યું? હાલ ત્યાં હંસો હશે?

ઉત્તર—જૈનશાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે અસંખ્ય દ્વીપસમુદ્રો પછીના એક દ્વીપમાં અસંખ્ય રોજનતા પ્રમાણવાળું માનસરોવર છે. ત્યાં હાલ પુષ્કળ હંસો રહે છે

પ્રશ્ન ૩—દેવ અને નારકીને પાણી પીવાની જરૂર ખરી?

ઉત્તર—એ વૈકિય શરીરી છે. એને કવળાહાર જ નથી. એ સનુધની જેમ અત્ય પાણી મુખદ્વારા લેતા નથી.

પ્રશ્ન ૪—પાણી અતિચારમાં દેવદ્રવ્ય, ગુરુદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય વિગેરે કહેલ છે તેમાં ગુરુદ્રવ્ય કોને કહીએ?

ઉત્તર—ગુરુગહારાજની ભક્તિ માટે વાપરવા ધાવકે કાઢેલું દ્રવ્ય તે ગુરુદ્રવ્ય કહેવાય છે, કારણ કે જૈનગુરુઓ તો નવવિધ પરિચ્છેદ્વીપી દ્રવ્ય રાખતા જ નથી

પ્રશ્ન ૫—જન્મન્ય કાળે અહીંદ્રીપમાં હરા તીર્થંકરો હોય એમ કહેલ છે તેવો કાળ કયારે હોય?

ઉત્તર—તેવો કાળ કયારે હોય તે સંજોગી વાંચ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૬—જીવિતરવામીની પ્રતિમા કેને કહીએ ?

ઉત્તર—જે પ્રતિમા તે પ્રભુની હયાતીમાં યનાવવામાં આવી હોય તે જીવિતરવામીની પ્રતિમા કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૭—અગ્યારમે ગુણુઠાણેથી યડેતો જીવ તે ભવમાં યણુ મોક્ષે જાય યરે ?

ઉત્તર—જો અગ્યારમેથી યડીને ક્ષપક્રેણી માંડેતો તે ભવમાં યણુ મોક્ષે જાય.

પ્રશ્ન ૮—તીર્થંકર દીક્ષા લે છે ત્યારે ઇંદ્ર તેમના ખલા ઉપર દેવદ્વંધ્ય વસ્ત્ર શા માટે મૂકે છે ?

ઉત્તર—ઈંદ્રનો એ આચાર (કલ્પ) છે અને એ વસ્ત્ર વર્તમાન યૌવીરીમાં વીરપ્રભુ સિવાયના ૨૩ તીર્થંકરોને નિર્વાણ પામતાં સુધી રહ્યું હતું.

પ્રશ્ન ૯—તીર્થંકર ગૃહસ્થપણમાં દેવપૂજા, ગુરુવંદન, સામાયિક, પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયા કરે ?

ઉત્તર—કરતા હોય એવો ઉદ્દલેખ વાંચવામાં આવ્યો નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—તીર્થંકર વાર્ષિક દાન આપે ત્યારે હિંસક મનુષ્યને યણુ આપે ?

ઉત્તર—હિંસકનો નિષેધ નથી. અભય તો લેવા જતા જ નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—કુમારપાળરાજના વખતમાં મુસલમાનો યકરી ઇંદ્રમાં હિંસા કરતા હશે ?

ઉત્તર—કુમારપાળના વખતમાં કોઈપણ મનુષ્ય હિંસા કરી શકતો નહોતો.

પ્રશ્ન ૧૨—યુગળિઆ દેવલોકમાંથી આવીને થાય ?

ઉત્તર—દેવમાંથી, નારકીમાંથી કે અસંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા મનુષ્ય તિર્થંચમાંથી આવીને યુગળિઆ થતા જ નથી. માત્ર સંખ્યાતા આયુષ્યવાળા તિર્થંચ કે મનુષ્યમાંથી આવીને જ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૩—જહા આરાના પ્રારંભમાં જાધા મનુષ્યો ને તિર્થંચો મરી જશે તો યહી ઉત્સર્પિણીમાં તેની ઉત્પત્તિ થી રીતે થશે ?

ઉત્તર—તમામ મરી જવાના નથી. વૈતાલ્યપર્વત પાસે ગંગા સિંધુને કિનારે આવેલા ૭૨ બીલમાં અનેક મનુષ્યો અને તમામ જાતિના તિર્થંચો બીજરૂપે રહેશે.

પ્રશ્ન ૧૪—યુગળિયાના વખતમાં સૂર્ય કેવો તપે ?

ઉત્તર—સામાન્ય રીતે તપતો હોય તેવો જ તપે, પરંતુ કલ્પવૃક્ષોનું આરંભાદન એટલું ગાઢ હોય છે કે તે યુગળિયાને દેખાતો નથી અને તેનો તાપ યણુ તેને લાગતો નથી.

પ્રશ્ન ૧૫—સૂર્યના પ્રકાશમાં વધઘટ થાય છે તેમ ચંદ્રના પ્રકાશમાં વધઘટ થાય છે કે નહીં?

ઉત્તર—ચંદ્રની તો શુકલપક્ષ ને કૃષ્ણપક્ષમાં તેજની વધઘટ થયા જ કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૬—ચક્રવર્તીનું સ્ત્રીરત્ન પૂર્વે જાંધેલા નિયાણાથી થાય છે? અને તે છઠ્ઠી નરકે શા કારણે જાય છે?

ઉત્તર—તે નિયાણાબદ્ધ હોતી નથી. કામવાસનાના અતિ તીવ્રપણાથી તે છઠ્ઠી નરકે જાય છે એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૭—શાશ્વતા એત્યમાં રહેલી મૂર્તિઓ નિરંતર પૂજાય છે? ન પૂજાતી હોય તો તેનો દોષ કેને લાગે?

ઉત્તર—શાશ્વત એત્યની મૂર્તિ કાયમ પૂજવાનો નિયમ નથી. તે અપૂજ્ય રહેવાનો દોષ કેાઈને લાગતો નથી.

પ્રશ્ન ૧૮—ચક્રવર્તી ને વાસુદેવ વિગેરેને જેટલી સ્ત્રીઓ હોય તેટલીને લોગવવા માટે તેટલા રૂપ જનાવી શકે? જો જનાવતા હોય તો તે કઈ શક્તિથી?

ઉત્તર—ચક્રવર્તી જ સ્ત્રીઓની સંખ્યા પ્રમાણે રૂપો જનાવે છે. તેને સ્વાભાવિક જ એ શક્તિ પ્રાપ્ત થયેલી હોય છે. વાસુદેવ વિગેરે રૂપો વિકુર્વતા હોય એમ જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૧૯—પ્રતિવાસુદેવને વાસુદેવ જેટલી સ્ત્રીઓ હોય? અને સ્ત્રીરત્ન હોય કે નહીં?

ઉત્તર—પ્રતિવાસુદેવને માટે સ્ત્રીઓની સંખ્યાનો નિરધાર જાણ્યો નથી. તેને સ્ત્રીરત્ન હોતું જ નથી. વાસુદેવને પણ હોતું નથી.

પ્રશ્ન ૨૦—દેવ, મનુષ્ય ને તિર્થંચમાં પુરુષ કરતાં સ્ત્રીઓનું રૂપ વધારે હોય એવો નિરધાર છે?

ઉત્તર—હીનાધિક ગમે તેવું હોય, અધિક હોવાનો નિરધાર નથી.

પ્રશ્ન ૨૧—અજ્ઞાનથી કર્મજંઘ થાય છે તો અજ્ઞાનનો સમાવેશ આશ્રવ તત્ત્વના કયા ભેદમાં છે?

ઉત્તર—આ તત્ત્વના બધા ભેદ અજ્ઞાનમિશ્રિત જ સમજવા, એને માટે ખાસ ભુદો ભેદ નથી.

પ્રશ્ન ૨૨—અપરિબ્રહ્મિતા દેવીઓ વૈમાનિકની જેમ ભવનપતિ, વ્યંતર ને જ્યોતિષીમાં પણ હોય કે નહીં?

ઉત્તર—એને માટે સ્પષ્ટ વાંચ્યું નથી, પરંતુ હોવાનો સંભાવ છે. કુવંરજી

૧ પૂર્વાચાર્યવિરચિત્ ૬

૨) સંઘસ્વરૂપકુલકમ્-સાર્થ ૬

કેઈ ઉમ્મગ્ગઠિયં, ઉમ્મગ્ગપરુવં વહું લોયં ।

દહું ભળંતિ સંઘં, સંઘસરુવં અયાણંતા ॥ ૧ ॥

સુહસીલાઓ સચ્છંદચારિણો વેરિણો સિવપદ્મસ્સ ।

આણામદ્ધાઓ વહુજણાઓ, મા ભળંહ સંઘુત્તિ ॥ ૨ ॥

સંઘના સ્વરૂપથી અજ્ઞાત લોકો ઉન્માર્ગમાં સ્થિર રહેલા તથા ઉન્માર્ગની પ્રશ્નપણા કરતા ઘણા મનુષ્યોને ભ્રષ્ટ્રને સંઘ કહે છે. ૧.

પરંતુ તે સંઘ કહેવાતો નથી, કારણ કે મુખશીલીઆ, સ્વચ્છંદચારી, મોક્ષ-માર્ગના વૈરી અને જિનેશ્વરની આજ્ઞાથી બાહ્ય એવા સમૂહને સંઘ ન કહેવાય. ૨.

અમ્માપિયસારિત્થો સિવધરધમ્મો ય હોઈ સુસંઘો ।

આણાવજ્ઞો સંઘો, સપ્પુવ્વમયંકરો રિણ્હિ ॥ ૩ ॥

સુસંઘ માતાપિતાની સરખો છે, મોક્ષરૂપી ધરના સ્થંભભૂત છે અને શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞાથી બાહ્ય સંઘ આ સંસારમાં લેયંદર સર્પ જેવો છે. ૩.

અસંઘં સંઘં જે, ભળંતિ રાગેણ મદ્ધવ દોસેણ ।

છેઓ ઘા મૂલં ઘા, પચ્છિત્તં જાયપ્પ તેસિં ॥ ૪ ॥

રાગ અથવા દ્વેષથી અસંઘને સંઘ કહેનારને છેદ અથવા મૂલ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે. ૪. (દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તમાંથી આ ૭ મું ને ૮ મું પ્રાયશ્ચિત્ત છે.)

કાઝણ સંઘસદ્-અવવહારં કુળંતિ જે કેઝવિ ।

પપ્પોહિયસઙ્ગીઅંઙગં વ તે હુંતિ નિસ્સારા ॥ ૫ ॥

સંઘ શબ્દને વાપરે છે અને સંઘને પ્રતિકૂળ વ્યાપાર કરે છે અર્થાત્ અશુદ્ધ વ્યવહાર ચલાવે છે તે છવો કૂટી ગયેલા પક્ષીના ઇંડાની જેવા નકામા છે-સાર વગરના છે. ૫.

સંઘસમાગમમિલિયા જે સમણા ગારવેહિં ફજ્જાઈ ।

સાહિજ્જેણ કરિંતી, સો સંઘાઓ ન સો સંઘો ॥ ૬ ॥

સંઘની અંદર મળેલા સાધુઓ રસ તથા ઋદ્ધિ આદિ ગારવના કારણુવડે સંઘને સ્વાધીન કરે તો તે સંઘાત છે, પરંતુ સંઘ નથી. ૬.

જો સાહિજ્જે વટ્ટદ, આણામંગે પવટ્ટમાણાણ ।

મળવાયાકાપહિં, સમાણ દોસં તયં વિતિ ॥ ૭ ॥

આજ્ઞાલંગમાં પ્રવર્તતા એવા સાધુની સહાયમાં મન-વચન-કાયાના યોગવડે જે સાધુ વર્તે છે તે ણંનેને આજ્ઞાલંગ સમાન દોષવાળા કહ્યા છે. ૭.

આણામંગં દદ્ધું, મજ્જતથા ણો ઉત્તંતિ જે તુસિણી ।

અવિદ્ધિઅણુમોયણાપ, તેસિપિ ય હોદ વયલોવો ॥ ૮ ॥

આજ્ઞાસંગના પ્રસંગને જોઇને જે મધ્યસ્થ પુરુષો તેનું નિવારણ કરવા ઊઠતા નથી અને મૌન ધારણ કરે છે તેમને પણ અવિધિની અનુમોદનાવડે મતનો લોપ થાય છે. ૮

તેસિપિ ય સામન્ત્રં, મદ્દમગ્ગવયાય વે હંતિ ।

જે સમણ કજ્ઞાદ, ચિત્તરક્ષાપ કુલ્લવિ ॥ ૯ ॥

જે સાધુ ચિત્તની અનુકૂળતા માટે સઘને સ્વાધીન કાર્યો કરે છે, અર્થાત્ સ્વ ૨૦ દપણે કાર્યો કરે છે તે સાધુનું આમણપણુ બ્રહ્મ થયું છે, તે ભક્તમતવાળા થયા છે. ૯

તા તિત્થયટારાહણપરેણ, સુયસંઘમત્તિમેતેણ ।

આણામદ્વજ્ઞમિમ ય, અણુસદ્દી સવ્વહા દેયા ॥ ૧૦ ॥

શ્રી તીર્થ કરની આગધનામા તપર, તેમ જ શ્રુત-સંધની ભક્તિમાં તપર એવા મધે આજ્ઞાબ્રહ્મ એવા જનને શિક્ષા હમેશાં આપવી ૧૦

સવ્વોડવિ નાણદંસણવરણગુણવિમૂસિયાણ સમણાણં ।

સમુદાઓ દોદ સંઘો, ગુણસંઘાઉત્તિ કાઠ્ઠણ ॥ ૧૧ ॥

મર્મ એવા જ્ઞાન, દર્શન, આગ્નિશુભ્યથી વિભૂષિત સાધુઓનો સમુદાય જ મધ થાય છે, કાળુ કે મંદ તે શુભથી જ યુક્ત લેવાનો છે ૧૧

દ્વકોડવિ નાયચાર્દ, અવલપતો ચિશુદ્ધવવહાર ।

સો દોદ ભાવસંઘો, જિણાણમાણં અલલ્લતો ॥ ૧૨ ॥

એક પત્તુ ન્યાયવાદી વિશુદ્ધ વ્યવહારને અવલગન કરતો અને શ્રી જિનેશ્વરની આજ્ઞાને નહિ ઉલ્લંઘન કરતો હોય તે ભાવસઘ થાય છે (જોવાય છે) ૧૨

દ્વકો સાહ દક્કા સાહણી, સાવઓ ય મદ્દદી ય ।

આણાજુત્તો સઘો, સેસો પુણ અદ્ધિસંચાઓ ॥ ૧૩ ॥

એક માધુ, એક માધ્વી, એક દ્રાવક અને એક શાષિકા જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞાથી યુક્ત હોય તો તે મધ છે, મિત્રાચના-જિનાજ્ઞાથી રહિત હાડકાનો હગલો છે ૧૩

નિમ્મલનાણપદાણો, દંસણસુદ્ધો ચરિત્તગુણવત્તો ।

તિત્થયટારણ વિ પુજ્ઞો, લુચાર પંચારિસો સઘો ॥ ૧૪ ॥

નિર્મળ નાનળી પ્રધાન, દર્શનથી શુદ્ધ, આગ્નિશુભ્યવાળો, શ્રી તીર્થકરને પણ પૂન્ય એવા પ્રકારના મધને સઘ કહેવાય છે ૧૪

આગમમણિય જો પદ્મોદ, સદ્દદ્ધિ કુણ્દ જહસત્તિ ।

તયલુકવંદણિજ્ઞો, દુમમપાલેડવિ સો સંઘો ॥ ૧૫ ॥

આગમમાને કદુ ટોય તે દહે, તેની ઘડા ધારણ કરે અને શક્તિ મુજબ આચરણ મૂકે એવા સઘ દ્વપમકાળમા પણ મતે લોકને વદન કરવા યોગ્ય છે ૧૫

વીરવિલાસ

(૪)

સેવાનાં ફળ સંસારમાં કરે લીલા, હાં રે રમણી ધન સુંદર ખાલા.

આ પદ ખૂબ રસથી ગવાય છે. એ નવાણુ પ્રકારી પૂજામાં છેલ્લી પૂજનનું છેલ્લી ગાથાનું પ્રથમ પદ છે અને અસલ જ્યારે કાંસીઓની ઝૂક બોલતી હતી અને તે પદ્ધતિએ પૂજા બાણાવવામાં રોમાંચ થતા હતા ત્યારે આ પદનું ઉચ્ચારણ વારંવાર થતું હતું. એ પદમાં કહેલ વાત ખૂબ ચર્ચા કરવા યોગ્ય છે. પ્રથમથી આશાતનાનું માધું ફળ બતાવી હવે સેવાનું શુભ ફળ બતાવે છે.

સેવા-પૂજનનું ફળ શું? સારી સારી સ્ત્રીઓ મળે, ખૂબ પૈસા મળે અને સારી સંખ્યામાં સંતાન થાય અને સંસારમાં લીલા લહેર થાય અને મોટી નામના થાય. આ વાત બરાબર છે? એમાં કાંઈ જીંકું રહ્યું છે? કે એ જ આશયે પૂજા કરવાની હોય છે? ધરખાર મળે, ધરનાં વાડી બગીચા થાય, હેમાંછોકરાં થાય અને ધનની રેલગણેલ થાય તો તો પછી સંસારમાં પણ મોજ લાગે.

એટલે પછી તો જેને છોકરા ન થતા હોય તે પૂજા બણાવે, દરરોજ સ્નાન બણાવે, પર્યુપણમાં ધરે ઘોડિયાપારણાં પધરાવે અને પૈસાની ઇચ્છાવાળા લક્ષ્મીદેવીના સુપનને માથે લેવા સેંકડો મણુ ઘીની બોલી બોલે. બન્નરમાં સદાનો દા' બેલતા પહેલાં કપાળે કે માથા પર નમણુ લગાડે અને મંત્રવાળા ચોખ્ખાની પડીકા પાઘડીના અંતરપટમાં રાખી મૂકે. છોકરા સારુ માનતા માને, મંદવાડ થાય ત્યારે મલિનનાથ મહારાજના પસમાં રૂપીઓ સવા કે સવા પાંચ મૂકવાનો નિર્ણય કરે અને કેશરીઆજી મહારાજને કેશર ચઢાવવાની બાધા રાખે. આ વેપાર નફાનો પણ ખરે, સવા રૂપીઆ કે સવાપાંચ રૂપીઆમાં તંદુરસ્તી મળતી હોય કે છોકરાં મળતાં હોય તો એ બાવનો વેપાર પણ ખોટા નહિ !!

આ પદનું રહસ્ય ખૂબ વિચારવા યોગ્ય છે. એની પાછળ મોટા ઇતિહાસ છે અને એ સમજવાની આ યાનકાળમાં બહુ જરૂર છે. આર્યાકા (નારિતક-પરબવ નહીં માનનારા) અર્થ અને કામ પુરુષાર્થને જ માને. 'ઇન્દ્રિયોની તૃપ્તિ કરો, ભોગવાય તેટલું ભોગવો અને આ ભવ મીઠા તો પરબવ કોણે દીઠા' એ એનો મત હતો, ચાર વેદના વૈદિક ક્રિયાકાંડ પ્રવર્તક મતમાં ધર્મપુરુષાર્થ વધ્યો. એણે પરબવમાં સ્વર્ગ, અપ્સરા, નાટકો અને અમૃતની વાત બતાવી. તેથી વધારે નિવર્તક ધર્મોમાં-વેદાંત, સાંખ્ય, ન્યાય, જૈન અને બૌદ્ધોમાં મોક્ષ પુરુષાર્થ વધ્યો. એમાં નિષ્કામભાવે-શ્લાગ્નિત વગર સેવાની વાત થઇ અને એ રીતે પરમ પુરુષાર્થ-મોક્ષ સાધવાની બાવનાને પ્રાધાન્ય મળ્યું.

અહીં સેવાનાં ફળમાં રમણી, ધન ને સુંદર બાળકો મેળવવાની વાત કરી છે તે બાળ-છોકરોને માટે અને પ્રવર્તક માર્ગ સુધી મચેલાની અપેક્ષાએ સમજવી. જેઓનો આત્મવિકાસ પૂરતો થયો નથી, જેઓને સંસારનો મોહ છૂલ્યો નથી, જેમની ઇન્દ્રિયશુદ્ધિ જરાપણ ઓછી થઈ નથી, જેમને ખાવાપીવામાં જ નિંદગીનું સાર્થક્ય દેખાય છે, જેને સ્ત્રી સાથે ભોગ-વિલાસમાં સ્વર્ગનાં સ્વપ્નાં આવે છે, જેમને મન ધરનાં ઘર તે જાણે યાચઅર્થદિવાકરો

પોતાનાં રહેવાનાં છે, જેમની દૃષ્ટિમા મરણ કે પરભવનો વિચાર કા તો ત્રાસ ઉત્પન્ન કરે છે અથવા તો મગવાની વાત કરવી એ પણ જોમને અપ્રહણ્ય લાગે છે, જેમને ભોજન કરતી વખત સખડા ક્ષેતાં અવકમવક્રનું સૂચી આવે છે, જેમને ગમે તેટલી વૃદ્ધ વયે પણ ચોપડાનાં પાના ફેંચવામાં નિરાત વળે છે, જેને એક દિવસ દુકાને ન જવાય તો જાણે મહાન ત્યાગ કરવો પડ્યો હોય એવું લાગે છે તેવાને મેવાના લાભો ગણાવવા હોય ત્યારે આવી વાત યાચ.

બાળજીવો અતિ સામાન્ય દક્ષા પર હોય તેને ધર્મ મનુષ્ય કરવા માટે આ રમણી ધન સુંદરજાગતી વાત છે, પછી જેવો એ પૂર્ણ-સેવાનો શુદ્ધ સાચો આશય સમજે એટલે આ દક્ષામાથી ઊંચો આવે છે અને તેને ત્યારપછી 'શુભ વીર વિનોદ રસાળા, મંગળ શિવમાળ' ની કાંટિ આપે છે એ ધર્મ પુરુષાર્થદ્વારા ત્યારપછી વિચાર કરે છે કે જેનો ત્યાગ કરવા હું હાલ વિચાર કરું છું તે જ પરભવમા ધર્મદ્વારા મેળવવાનો હું વિચાર કરી શકો છું. આ તો ચોખ્ખો વિસંવાદ છે વીતરાગનો નિવર્તક ધર્મ-જેમાં રાગ દ્વેષ એછો કરવાની વાત જ હોય, જેમા વિપયુક્યાયની મંદતા કરવાનો એકધારો ઉપદેશ સતત પ્રવાહરૂપે આવું રહેતો હોય તેમા વળી 'ગમણી ધન સુંદર જાળા' ની વાત હોય ? આવી વિચારણાને પછિણુમે એ ખ્યાલવિનોદમા મૂકી યાચ છે, એને શ્રી વીરપરમાત્માની વિમૂતિ-ઓનું ભાન યાચ છે, એને ગમ્ય તથા ધનત્યાગના દાખલા સૂઝે છે, એને ગમણીત્યાગનો પવિત્ર ખ્યાલ આવે છે અને મગજ શિવમાળ વરવાની-પહેરવાની સ્પષ્ટ આવી નજર પડે છે. આ ત્રિશિષ્ટ આત્મદર્શન અને સાધ્યલક્ષ્ય ધર્મપુરુષાર્થમા પડી ગયા પછી યાચ છે અને તેની સમતા ત્યા હોવાથી સેવાની જરૂરીઆત અને ઉપયોગિતા છે, બાપી મેવાના ફળની આકાંક્ષા ગહે કે મદિલનાથ મહાગજ મદવાડમાથી ઊભા કરશે કે કેશરીઆજીમાં માનેવ કેશર સરીગમા મગમી ઉત્પન્ન કરી શકે કે ન્યુમેનીઆ મટાડી દેશે એ માન્યતા જૂલમરેલી છે, લોકોત્તર ગિમ્યાત્વ છે, મમાગ વધાગનાર છે, છતાં બાળજીવો આટલી વાત સરઆતમા સમજે નહિ એની પાસે મોક્ષની વાત વચાસ્વરૂપે જતાવવામા આવે તો તે માભગવા કે સ્વીકારવા પીમા પણ ગહે નહિ અને પુષ્ટ સાધન વગર એનો આખો વિકાસ કમ જમડી જાય એટલા માટે સરઆતમા આવું પ્રતોમન સમુચિત છે.

બાપી બગજા માદ રાખવાનું છે કે આપણા મેલુ રાગદ્વેષ ગદિત છે, સૈદ્ધ અને નિદેક વચ્ચેનો તફાવત ન ગણનાર છે, એ કહી શકું વસ્તુ આપના નથી અને આપી શકે તેવી ગિમિતમા પણ નથી, એ તો માત્ર આદર્શ છે, એમને ધર્મે ચાલવાની દીવાલોંડી છે અને સાપેક્ષ દૃષ્ટિએ અતિ ઉપયોગી સાધ્યસમાનને પ્રાપ્ત થયે ન પરમ વિમૂતિ છે એનું આધુનિક ધર્મજાનુ નથી અને એમને આપવાની અપેક્ષા પણ નથી, એમનો એવો દાવો પણ નથી અને બાળજીવના મરવર્ષ માથે એમનો સંબંધ પણ નથી 'ચિત્ત પ્રમન્ને કે પૂજન ફળી કરું કે' એ માત્રી પૂજન છે અને 'કપટ સદિત ધમ્મ આગમ અગપણા' એ માત્રી ભાવ છે એમા તો આત્મમર્મજન જ દોષ, એમાં તો સર્વત્યાગની જાવના જ દોષ, એમા તો આત્મચિરમગ્ન જ દોષ. ત્યાં 'ગમણી ધન સુંદરજાળા' તો

હિતકારી વચનો

(અનુસંધાન પુ. ૫૭ ના ૫૪ ૨૧૩ થી)

૮૧. અમૂલ્ય જિંદગીના કિંમતી સમયનો સદુપયોગ કરો.
૮૨. અનીતિ આદરનાર ગમે તેવો ધનવાન અને સત્તાવાળો હોય તો પણ આખરે તે દરેકનો તાબેદાર થાય છે.
૮૩. અવિવેકી જન અધમ દશાને વશ થયા વિના રહેતો નથી.
૮૪. આખરની કિંમત પૈસાથી નથી પણ પ્રામાણિકતાથી થાય છે.
૮૫. આનંદના ઝરાતું મૂળ વિચારશુદ્ધિમાં અને શાંતિના ઝરાતું મૂળ નમ્રતામાં છે.
૮૬. આશા અથવા તૃષ્ણા એ મર્વ પ્રકારના અધર્મ તથા દુઃખનું મૂળ છે.
૮૭. આત્મિક અને શારીરિક શક્તિનો પ્રતિદિન વધારો કરવો એ સ્વેતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવાનો રાજરસ્તો છે.
૮૮. દુઃ અને મારાપણનો અહંભાવ દૂર કરીને નિતેન્દ્રિયપણું શીખો એટલે સ્વર્ગીય આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકશો.
૮૯. મન જ્યાં સુધી આત્માના ઉદ્ધારની શુદ્ધ ભાવનાઓને દલતાથી મહણ કરે નહિ ત્યાં સુધી શાંતિની આશા કદી રાખશો નહિ.
૯૦. પારકા દોષ જોયા પહેલા પ્રથમ પોતાનું અંતઃકરણ તપાસવું એ સુજનતાનું લક્ષણ છે.
૯૧. કાં તો કાંઈ કામ માથે લેવું નહિ અને લેવું તો જીવના જોખમે પણ પાર ઉતારવું.
૯૨. જે માણસ ગરીબ છે પણ નીતિવાન છે તે જ ખરેખર શ્રીમંત છે. જે નીતિવાન નથી તેની તો ખૂટી દશા થાય છે.
૯૩. જ્ઞાનનો સદુપયોગ કરવાથી સંસારજન્યન કપાશે પણ દુરુપયોગ કરવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાશે.
૯૪. પૂર્વકર્મોથી દીન અને ગરોળ યદ્ય ગયેલા માણસને આશરો આપવો એ સર્વજન માણસનું કર્તવ્ય છે પણ તિરસ્કાર કરવો એ તો દુર્જનનું કર્તવ્ય છે.
૯૫. મહાન મંકટ વેડવા વિના દિવ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી.
૯૬. દેવી લોકો ખોટી ખુશામત કરે તેથી ભોળવાઈ જવું નહિ, કારણ કે એથી કોઈ વખત મહાન મંકટ પ્રાપ્ત થાય છે.

ઉપાધિરૂપ જ લાગે. છતાં વ્યવહારમાં પ્રાથમિક ભૂમિકાએ અપેક્ષાની નજરે આ પદનો ઉપયોગ છે, બાળજીવો માટે એ આશીર્વાદરૂપ છે અને આગળ વધવાના પગથિયાનો પાયો છે. વ્યવહાર અને નિશ્ચયનો સમન્વય કરતાં આવડે એ જોન ધર્મ છે, એ અનેકાંતવાદ છે અને એની સાચી સૂઝી આવે કે પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જોન નિવર્તક માર્ગમાં પ્રવેશ, પ્રગતિ અને સાધ્યપ્રાપ્તિ હરતાગલકવત છે.

મૌલિક

૯૭. હલકા માણસોની વાતચીત માંભજવાથી કુલુદિ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેની સોખત કરવાથી પણ આત્માને ખોટી અસર થાય છે તેથી તેવાની મોખત છોડવી વધારે સારી છે.

૯૮. પૂર્વના પુણ્યથી ઉપાર્જન કરેલ લક્ષ્મી જે માણસો મત્પાત્રમાં આપે છે તેની જ લક્ષ્મી સાર્થક છે—જેઓ સત્પાત્રમાં આપતા નથી તેની સાગર શેકતી જેમ હલકી ગતિ થાય છે.

૯૯. ખીજની સુખસંપત્તિ અને અચ્યુત્ય દેખીને શોક કરવો નહીં, શોક કરવાથી શરીરને હાનિ પહોંચે છે.

૧૦૦. ઊંચી પદવીને જ્ઞાન અને ગુણોવડે શોભાવીએ નહિ તો તે પદવી નિરર્થક થાય છે

૧૦૧. કોષ્ઠપણુ કાર્ય ઉત્સાહ અને ધીરજથી બહુ સારું થાય છે

૧૦૨. કોષ્ઠપણુ કાર્યમાં કંટાળવું અને ચીડાણ જવું એ મનની સખ્ત નબળાઈ છે. કંટાળવાથી અને કોષ્ઠના પર ક્રોધ કરવાથી કાર્યની શુદ્ધિ થતી નથી. શાન્ત પ્રવૃત્તિથી બધા કાર્યો મિદ થાય છે.

૧૦૩. અહકાર, ગર્વ અને ઉદ્વેગથી જેમ જીવનને હાનિકારક છે તેવી જ રીતે કોષ્ઠની ખુશામત કરીને દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવું તે પણ હાનિકારક છે.

૧૦૪. કોષ્ઠપણુ ઉત્તમ પ્રકારનો ઉદ્યમ અને વિવેક નિર્ધનને સુખી બનાવે છે.

૧૦૫. ગુમાવેલા પૈમા પાછા મળી શકે છે પણ ગયો સમય પાછો આવતો નથી.

૧૦૬. મારામા વધારે હાલપણુ છે એવું દેખાડવાને કોષ્ઠની વારંવાર બૂમ કાઢવાના સ્વભાવથી હમેશા દુર રહેવું તે વધારે ઉત્તમ છે.

૧૦૭. હમેશા ઊંચા પ્રકારના આશયથી કામ કરો. ગરીબાઈમાં પણ ઉત્તમ પ્રકારની ભાવના ગમ્પવાથી કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે.

૧૦૮ જે મનુષ્ય સારી મલાહ સાંભળે છે તે મલાહ આપનાર કરતા વધારે કાલો છે.

૧૦૯ જે ખીજને સુધારવાની ભાવના રાખે છે તેણે પ્રથમ પોતે સુધારવું તે વધારે મારું છે. પોતે ગુણથી સંપન્ન હોય તો જ ખીજને અમર થઈ શકે છે.

૧૧૦ ધન અને સંસારી વિષયોમાં અમતોષ એ જ જન્મ-મરણમાં વધારો કરનાર છે, તેથી અમારી વિષયો અને ધનથી મુક્ત થવું એ વધારે સારું છે.

૧૧૧. દરેક જીવોની માથે ઐતીહાસ ગમ્પવો તે જ ઉત્તમ છે, દ્વેષભુદિ ગમ્પની એ પાપ છે.

૧૧૨. પોતે પોતાના આત્માને ઝોળખવો એ જ પરમાત્માને ઝોળખવાની કૃત્તિ છે

૧૧૩. ખીજઓની ખગાજ કાર્ય માટે નિન્દા કરી એ જેટલા અંગે મહેલી છે તેટલા જ અંગે પોતે માગ કામ કરવા એ મુરકેલ છે

૧૧૪. ખોજના પરીપાત્ર મટે પોતાના સ્વાર્થનું અવિદાન આપવું અને ફળી કમ્પા ગમ્પની નહીં એ જ ખન મત્તજનનું કર્તવ્ય છે

૧૧૫. માનમિત્ર અને યાત્રીનિ સમિતો મોટે આધાર સંપ્રત્યય ઉપર જ છે સ્વકર્મથી પ્રેરેલ રામમૂર્તિ જેમમા ગાવની મોટરને રાષ્ટ્ર દેવો દત્તો અને જગજુમારે પોતાના સ્વકર્મના પ્રનાયથી જ પાચનો મોગને પજુ રથબિન કરી દીધા દત્તા. સુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

પ્રભાવિક પુરુષો

શ્રીશ્યામલવસ્વામી (૨)

મધ્યાકાળના આગમનની પ્રતીતિ કરાવતી ઠંડી સમિર-લહરીઓ ચોતરફ વાઈ રહી છે. વાતાવરણમાં આજના દિવસની પ્રતિભા તેમ જ પવિત્રતાને લઈ કોઈ અનેરા ઉલ્લાસને પ્રગટાવતી છાયા પથરાઈ રહી છે. નર-નારી અને બાળક-ના વૃંદો સુંદર વસ્ત્રાભૂષણમાં સુસજ્જિત થઈ એક દિશામાંથી બીજી દિશામાં હર્ષાન્વિત બની ગમનાગમન કરી રહેલ છે. સારા જ માનવસમુદાયમાં અને આજના સુપ્રસંગમાં કેન્દ્રસ્થાન ભોગવતાં જળ-મંદિરની શોભા અવર્ણનીય થઈ પડી છે. કાચ જેવા નિર્મળ સંદેવરના જળમાં કમળના પુષ્પોની પ્રકુલિતતા દરમ્યાં અનુપમ ભાવ પૂરે છે. મધ્યભાગે આવેલ રમણીય પ્રાસાદ સ્વર્ગભૂમિના એકાદ વિશાળ સરોવરો ભાસે છે. એના ચિત્તર પર રહેલા ધ્વજાદંડની પવનના વેગથી હલાવતી ઘંટ-ડીઓ જે સ્વ પેદા કરે છે એ એવી તો સુંદરતા ને મનોહરતાથી વાતાવરણને ભરી દે છે કે જે અનુભવી જ સમજી શકે. જે કે કાર્તિક માસની અમાસનો [શિવરાત્રીઆસો(વદિ૦)]નો દિવસ હોવા છતાં હજી અધિકારના ઓળા ઉતરવાની વાર છે, પણ જાણે એનો હૃદયથી સામનો કરવાનો નિરધાર કરીને જ ઊભા હોય એવા-જળમંદિરને જોડતાં પૂલ પર તેમ જ એની આસપાસના વર્તુળ પર ઢાટેલા

સ્થંભો ઉપરના જ્ઞાનસભાં સ્થાપિત કરેલા દીપકો પ્રગ્વલિત થઈ ચૂક્યા છે.

મંદિરની દિશા પ્રતિ પગલા માંડી રહેલ ભાવિક પથિકતા હૃદયમાંથી આ મનોરમ દ્રશ્યને નિરખી એકાએક ઉદ્ગારો બહાર પડે છે.

“અહા ! કેવો રમ્ય એ કાળ હશે ! દેવ, માનવ અને તિર્યચના સમૂહ વચ્ચે વિરાજમાન થઈ, પ્રભુશ્રી વર્ધમાને અહીં જ પોતાની અંતિમ દેશના આપેલી. એ દેશનામાં ભરેલા અનુપમ રહસ્યથી એકબે નહિ પણ સંખ્યાબંધ આત્માઓનાં હૃદય-કમળ વિકસેવર બનેલાં. ચોતરફ જ્ઞાન-રવિનો ઉદ્યોત પ્રસરી રહેલો. સમ્યક્ જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્ર્ય અભ્યૂહા રત્નોની પ્રભા પથરાઈ રહેલી. જેમણે એમાં સમજપૂર્વક અવગાહન કર્યું, એ તો સ્વયમેવ શ્રીમહાવીરની માફક વીર બની ગયા. આત્મત્વ પરમાત્મત્વરૂપે પરિણુ-ભાવ્યું. અહા ! પણ જેમનો એ કાળે જન્મ સરખો નહોતો થયો એવા જીવોને સારુ પણ એ મહાસાધ્યવાડે જે વારસો મૂક્યો છે તે ઓછો કિંમતી નથી. ”

અંતરના નાદને, જગતની હવામાં તરતો મૂકી રહેલા આ પથિકને પાછળ આવતા પોતાની જેવા બીજા એક પથિકતું જ્ઞાન સરણું પણ નહોતું. મનના તરંગની

શ્રેણી હજી પણ આગળ વધી હોત, પરંતુ પેલા પથિકે પ્રથમના પથિકના ગલા ઉપર એકદમ હાથ મૂકીને, એવા તો જોરથી શબ્દોચ્ચાર કર્યો કે જોથી તેના મનો પ્રદેશના દ્વાર બંધ થઈ ગયા. ઉશ્ચ વ્યવહાર હુનિયાના માનવી બની ગયા.

“મિત્ર જિનદાસ ! તું અહીં ક્યાંથી ? ક્યાં હસ્તિનાપુર અને ક્યાં પાવાપુરી ? વળી એકલો કેમ દેખાય છે ? આજના પવિત્ર દિવસે તારી સાથે કેમ ચારુશીલા લાભી નથી દેખાતા ? ”

“અરે ! હું શું જોઈ રહ્યો છું ? આ તે સ્વપ્ન છે કે સત્ય ? સુહૃદ્ય શય્યાંભવ, તું એકાએક આ નિર્વાણભૂમિમાં ક્યાંથી આવી ચલ્યો ? પ્રાણલુપ્તકૃતિનો પૂજક યગ્યોના પૂનિત ધામમાં પગલાં માંડે એ તે કેવું આશ્ચર્ય ! ”

“મિત્ર જિનદાસ ! જળમદિરના આ પવિત્ર પગાયયા પર ચતો આપણે મેળાપ એ જોટલો અકસ્માતિક છે એટલો જ રહસ્યપૂર્ણ છે. ખરેખર એમાં કુદરતનો સંકેત જ છે. હજી નિશાકાળની આશતિને વિલંબ છે તો ચાલ, પેલા વિશમાસન પર બેસી પરસ્પરની કુશળ-વાર્તા જાણવાનો પ્રયાસ કરીએ. ”

“મિત્ર શય્યાંભવ ! સંસારી જીવની કુશળતા એ તો ડાબતા અમલાગ પર રહેલ જળિંદુ જેવી ક્ષણિક છે. પવનનો એકાદો સપાટો લાગતાં તે જિંદુ કંટું ન કંટું ધઈ જાય તેમ એકાદ કાળનો ધક્કો

લાગતાં એ કુશળતા માટીમાં મળી જાય છે. ખરી રીતે એને કુશળતા કહેવાય જ કેમ ? દુઃખનો અભાવ એતું નામ જ સુખ. તે પણ નામ માત્ર. જાકી સર્વત્ર દુઃખ ને દુઃખ જ છે. તેથી જ જ્ઞાની ભગવતો સંસારને અસાર કહે છે, જે ને કેવા ઉમંગભેર અમે દંપતી હસ્તિનાપુર વિગેરેની યાત્રાએ નીકળેલા. એ વેળા જુદા જુદા સ્થળોમાં પરિભ્રમણ કરવાનો નિશ્ચય પણ કરેલો પણ ‘આરંભયા અધવચ્ય રહે અને દૈવ કરે સો હોય’ એ વચન પ્રમાણે કંઈ જુદું જ ગની ગયું. શેલડી રસથી અક્ષય તૃતીયાના દિવસે ચારુશીલાએ હસ્તિનાપુરમાં વાર્ષિક તપનું પાશર્વ તો કર્યું પણ ત્યારથી જ એનાં ગાત્ર લીલાં પડવામાં આવ્યાં અમારો તપ એટલો લાઈ ! તું જાણે તો છે જ કે એમાં ફરાળ જેવું તો હોય જ નહીં કેવળ ઈચ્છા હોય તો ઉકાળેલું અચિત પાણી પીવાય, પણ તારી લાભી એટલે શ્રદ્ધાની સાક્ષાત્ પ્રતિમા પ્રભુશ્રી વીરે જેમ નકોરડા-જળ સરખું પણ લીધા વગરના ઉપવાસો કરેલા તેમ કરવાનો નિયમ એજે રાખેલો. પારણા પૂર્વેના ચારે ઉપવાસ નિર્જળ કર્યા એ કે એની પ્રતિજ્ઞા તો અજીનમ રહી પણ એમાં એની કાયાએ સાય ન પૂર્યો. શરીરમાં નળજાઈ વધી પડી. ખીજા યાત્રાધામોમાં ફરવાના મનો રથ બાકી રાખી માટે ફરજિયાત મહિનાઓ સુધી એ ભારતવર્ષની પુરાણી પાટનગરીમાં જ રહેવું પડ્યું. એ સ્થાનનું મહત્ત્વ અમારી ધાર્મિક નજરે આવે

તો નથી જ. ઘણા વર્ષો પૂર્વે અમારા આઘ તીર્થપતિ શ્રી ઋષભદેવને એક વર્ષના ઉપવાસોને અતે શ્રેયાંસક્રમારે એ જ સ્થળમાં ઇંદુરસથી પારણ કરાવેલું. એ પછીના કાળમાં આ પવિત્ર નગરીમાં મોળમા તીર્થપતિ શ્રી શાંતિનાથ, સત્તરમા શ્રી કુંથુનાથ અને અઠારમા શ્રી અરનાથ-એમ ત્રણ લગવંતો થયેલા. એ દરેકે ચક્રવર્તીપણાની ઋદ્ધિસિદ્ધિઓ પણ ભોગવેલી અને પ્રાંતે એ સર્વને તણ દર્ધ સંયમ સ્વીકારેલો. એ દરેકના ચયવન, જન્મ, દીક્ષા અને કેવલજ્ઞાનરૂપ ચાર ચાર કદ્યાણુકો આ પવિત્ર ભૂમિમાં જ ઉત્તવાયેલા. આ પુનિત શહેરમાં કારણવશાત્ મારે ઘણા સમય રોકાવું પડ્યું વહાલી એવી વક્ત્રભા ચારૂશીલાએ ત્યાં જ પ્રાણ છોડ્યા. તેણીનો જીવન-દીપ ત્યાં જ જુઝાયો. હસ્તિનાપુર તીર્થ મારે માટે અનેાળા ધામ સમ ગન્યું. પત્નીના વિરહે પ્રથમ તો મારો સંસાર ખારો જનાવ્યો પણ જેમ જેમ હું એના સ્મરણમાં ઊડા ઊતરતો ગયો તેમ તેમ મને એના મૃત્યુમાંથી અવનવા બોધપાઠ મળવા માંડ્યા મુસાફરખાના જેવા આ સંસારની અસ્થિરતા ઓખળી સમજવા માંડી એના જેવી દહેશ્રદ્ધા કેળવી, માનવભવની સાર્થકતા કરવાની ભાવના પ્રગળા જની. એકલું શ્રમજીવન જ બચરહિત ભાસ્યું. 'શ્રમણત્વં રમણીયતરમ્' એ પદ યાદ આવ્યું.

લોકઃ પૃચ્છતિ મે વાર્તા,
શરીરે કુશલં તવ ? ।

કુતઃ કુશલમસ્માકમ્ ?

આયુર્યાતિ દિને દિને ॥

શ્રાદ્ધમુખ્ય આનંદે જેમ પોતાની કુશળતા પૂછનાર સ્નેહીવર્ગને ઉપરનો શ્લોક કહી, આયુષ્યની અંચળતા દર્શાવી જે ઉત્તર આપ્યો હતો તે મને વ્યાજખળી જણાયો અને તેથી હે મિત્ર ! મેં પણ તારા પ્રશ્નના જવાબમાં મારી કહાણી વર્ણવી, સસારની નશ્વરતા દર્શાવી, મારો ભાવી-રાહ કેવા પ્રકારનો છે એનો ખ્યાલ કરાવ્યો છે. ચારિત્ર અંગીકાર કરતાં પૂર્વે બ્યવહારીજીવનના પાસા સરખા કરવા માટે જ હું પાછો ફર્યો છું. એમાં દીવાળીપર્વ આવતાં એક વાર આ દેહે શ્રી મહાવીર-દેવનું નિર્વાણકદ્યાણુક ઉત્તવાની ભાવના ઉઠાવી તેથી જ આજે સવારે અહીં આવી ચઢ્યો. નિર્વાણપણે થતું છત્રસંચાલન નિરખવાના ઇરાદાથી કંઈક વહેલો આવ્યો."

"જિનદાસ ! તારી કથની જેમ દુઃખ પ્રગટાવે છે તેમ એનો અંત ભાવી જીવનની સુવાસ સૂચવતો હોવાથી હર્ષ પણ જન્માવે છે; છતાં મારી કહાણી તો કેવળ દુઃખપૂર્ણ છે. અહીંનાં મારા આગમનથી આશ્ચર્ય ધાય એ સહજ છે પણ એની પાછળ જે તિમિરના પટો છવાયા છે એ જ્યારે તું સાંભળશે ત્યારે તને પણ અવશ્ય દુઃખ ઉદ્ભવશે.

"પિતાશ્રી થોડા દિવસની માંદગીમાં ગુજરી ગયા આત્માની અમરતાને પિછાનનાર બ્યક્તિ એવા પ્રસંગમાં અતિશય હતાશ ન જની જાય, કેમ કે જન્મમરણ એ તો વિશ્વ-

ની પ્રચલિત રીતિ છે. વળી મારો સ્વભાવ તું સારી રીતે જાણે છે કે હું મરણથી ડરનારો નથી—એ તો મંસારની પ્રકૃતિ છે, પણ એ વડિલે મૃત્યુશય્યા પરથી મને એક જે કપરી આજ્ઞા આપી છે કે જે મારે મારે આજે જીવલેણ દર્દ સમ જાની ચૂકી છે. એમના અવસાન નિમિત્તે મારે મહાદ્રઃ યજ્ઞ કરવાનો છે. યજ્ઞ પાછળની હિંસા મારે મારા શા વિચાર છે તે તું જાણે છે, છતાં પરલોકપ્રયાણ કરી રહેલા વડિલની આજ્ઞા શિરોધાર્ય કરવા મારે એ ‘પણ’ મેં લીધું. મારા વિચાર ફરજના બોલ નીચે દળાયા. આજ્ઞા ગુરુણામ્ અનુલંબનીયા। એ સૂત્રે જોર પકડ્યું.

“યજ્ઞ કરવાનો નિશ્ચય કરી મેં જુદા જુદા પંડિતોને આમંત્રણ પાઠવ્યાં. કેટલાકના આવવા સંબંધી નિશ્ચિત ઉત્તરો પણ મને મળી ગયા. નાલંદાના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન તર્કભૂષણ શ્રીધરશાસ્ત્રીએ લખ્યું કે ‘એક વાર મારે જાતે તેમને નાલંદામાં મળી જવું. ત્યારપછી જ પોતાના આગમનની મિતિ નિશ્ચિત થઈ શકે.’ મારે એ વિદ્વાનને મળવા જાતે જવું પડ્યું પણ ‘પ્રથમમાસે મહિકાપાતઃ’ જેવું થયું. અર્થાત્ મુલાકાત થતાં પહેલાં જ ધડકો એ ફર્યો કે—‘જો શબ્દભય! તારે યજ્ઞ કરવો જ હોય તો અત્યાર પૂર્વતા તારા અદિંસા સંબંધીના મંત્રોને તિલાંજલિ આપી દેવી પડશે. આ પ્રસંગે તારા પેલા વલ્લિગિરને કે કોઈ જૈનને તારા આંગળે નોતરવા દેવામાં નહીં આવે.

વેદના પાઠના ધ્વનિ સિવાય અન્ય કોઈ પ્રકારની વાત જ નહીં થઈ શકે. જો આ શરત કળ્પમંજૂર હોય તો જ હું આવું.’

‘વ્યાઘ્રતટીન્યાયે’ ઘડીભર થયું કે આ ભૂદેવને ન બોલાવું, પણ એ મહાશય તો જાણે અધૂરું હોય તેમ મારો ઉત્તર મળે તે પૂર્વે ગઈ ઊઠ્યા કે—

‘રખે મનમાં ધારી લેતો કે શ્રીધરશાસ્ત્રી વિના યજ્ઞ આટોપીશ, પણ મારી ન આવવા સંબંધી વાત જહાર પડતાં જ જેમણે હા પાડી હશે તે પણ ના કહેશે. મારું એક ફરમાન થતાં જ તારું કાર્ય અટકી પડશે. મારા કથનનો વિનય એ જ મારું જીવનકાર્ય. શ્રમભૂ-સંસ્કૃતિ સામે ગળવો ઊઠાવવો એ જ મારું ધ્યેય. અદિંસાની પ્રતિષ્ઠા મારી હાજરીમાં ધઈ શકે જ નહિ. આ વચન એક શાસ્ત્રના છે કે ઘર્ષણાં દ્વાલ્પાણો ગુણાં એમાં મીન—મેષ ધનાર નથી. વેદવાક્યોમાં શંકા કરવી એવું જ નામ નાસ્તિકતા. એવું સત્યયુગ, દ્વાપર કે ત્રેતામાં ન જાને પણ આ હડહડતા ‘કલિયુગ’માં જાની રહ્યું છે, છતાં એ દિવસંતાન! તું એ વાત જરા પણ લક્ષ્ય જહાર જવા દઈશ નહીં કે જેના પૂર્વજેએ ‘દક્ષિણ તાલ્પ માનોડપિ, ન ગચ્છેત્ જૈનમંદિરમ્’ જેવા સૂત્ર અનુસાર જીવન ગાળ્યાં છે તેવું સંતાન કદી પણ પોતાની તજ્જર સામે શંકાસ્પદ વાતાવરણ ન તો જાણું કરશે કે ન તો અન્ય કોઈને કરવા દેશે. એને મન વેદના વાક્ય એ શિલામાં કોતરેલા શબ્દો કરતાં

વધુ કિંમતી હતા. એ માટે ચર્ચાની અગત્ય જ ન હોય.’

“વહાલા મિત્ર ! ભૂદેવ મહાશયની આ જલતી જ્યોત સમી વાણી શ્રવણ કરી હું તો ઠંડો જ થઈ ગયો. અશ્વ સામે ધર્મસંકટ ખડું થયેલું નિરખી ગ્લાનિ અનુભવવા લાગ્યો. તૈયારીઓ થઈ ચૂકી હોવાથી-પ્રતિજ્ઞાપાલનનો અન્ય માર્ગ ન હોવાથી એ જ સ્થળે પડિતની ‘હા’ માં ‘હા’ ભેળવી, પધારવાની તિથિ નક્કી કરી, મ્હાન વદને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. રસ્તે મારી જાત પર મને તિરસ્કાર ઉપજ્યો. પોતાના મંતવ્યમાં આ રીતે નમતું મૂકવા ગઢલ પશ્ચાત્તાપ થયો, પણ એ સર્વ ‘પાણી પીધા પછી ઘર પૂછવા જેવું’ નિરર્થક હતું. થોડી માનસિક ઘડસાંજ કરી એક જ નિરધાર કર્યો કે એક વાર અહિંસાના ફિરસ્તાની નિર્વાણ-ભૂમિના દર્શન તો જરૂર કરવા, અને તરત જ આ દિશા પ્રતિ પગલા માંજ્યા. સ્વપ્ને પણ એ વેળા તારો મેળાપ થવાની આશા નહોતી, પણ ‘વિધિના વિધાન તો ન્યાય જ છે.’ અણુધાર્યો તારો મેળાપ થયો અને અંતર જોલવાની તક પણ સાંપડી અને તારા દુઃખી હૃદયને દિલાસો દેવાની પળ પણ પ્રાપ્ત થઈ.”

“સમ્બંધવ ! તો પછી તારે હાથે યજ્ઞક્રિયા થવાની એમ જ ને ? કોઈ ખીજ પાસે એ ક્રિયા ન કરાવાય ?”

“જિનદાસ ! માત્ર ક્રિયા જ નહિ પણ વેદમાં કહેલ અન્નમેધ પણ મારા હાથે જ કરવાનો-દિલ હો કિંવા ન હો પણ વિધિ પ્રમાણે પિતાના શ્રેયાર્થે એ કરુણા-જનક નાટકમાં મારે મુખ્ય નટ તરીકેનો સંપૂર્ણ પાઠ લજવવો પડશે.

“અરર ! જાણી જોઈને એક પંથે-દ્વિય જીવનો વધ કરવાનો અને તે પણ ધર્મના ચોઠા તળે. કેવું વિચિત્ર ! પણ જ્યાં જીએ છતાં જ ન દેખાતો હોય ત્યાં થાય પણ શું ? જો અંતર જોલી શકાતું હોય તો આજે તારી સામે એમ કરી ખાત્રી કરી આપત કે મિત્ર ! તેં જે દયાતું સ્વરૂપ સમજાવ્યું છે તે ઉગર-ભૂમિ પર નથી પડ્યું. એને અંકુર તો જિગ્યા જ છે. અફસોસ એટલો જ કે હાલ તો એ અંકુર કરુણાવારિના સિંચન વિના ચીમળાવા લાગ્યું છે; છતાં આશા અમર છે.”

“મિત્ર ! નામરજીથો કાર્ય કરવું પડતું હોય તો અમારા સિદ્ધાંત પ્રમાણે એમાં મંદ પ્રકારનો દોષ લાગે છે. એનું શુરુ પાસે પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ શકાય છે, એને માટે ગળામિયોમેળ આગાર છે.”

આ પ્રમાણે વાત થાય છે ત્યાં તો જળ-મંદિરમાં થતી આરતિનો સ્વર ધ્વજપટ પર અથડાયો અને ઘંટાના મધુર તેમજ આહ-લાહક નાદથી વાતાવરણ ડોલાયમાન થયું.
(ચાલુ)

ચોક્કસી

૨૫. આણંદશંકરભાઈ

સાત વર્ષ ઉપર આ સભાના ઉજવાયેલા સુવર્ણ મહોત્સવ પ્રસંગે જેમણે પ્રમુખ સ્થાન સ્વીકાર્યું હતું તે શ્રીયુત આણંદશંકર બાપુભાઈ કુવનું અમદાવાદ મુકામે અધ્યાનક અવસાન થયું છે તે જાણીને દુઃખ થાય છે. જી. ધ. પ્ર. સભાનો ૫૦ વર્ષનો ઉત્સવ ઉજવવાનું અને દેશભરમાં સન્માનનીય એવા કોષ વિદ્વાન પુરુષને ખાસ એ પ્રસંગે આમંત્રવાનું નક્કી થયું ત્યારે જે બે ચાર અગ્રગણ્યોનાં નામ લેવાતાં હતાં તેમાં શ્રી આણંદશંકરભાઈનું પણ નામ હતું. ખીન્ન વિદ્વાનો બહુ દૂર હોવાથી-ખીન્ન કામકાજોમાં પરાવાયેલા હોવાથી, અલભ્ય લાગ્યા. શ્રી આણંદશંકરભાઈ દૂર હોવા છતાં નજીક લાગ્યા, ખીજી ઘણી પ્રવૃત્તિઓમાં સંકળાયેલા છતાં અમારા સદ્બાળે તેમનો યોગ સુઝલ થયો. એમણે અમારી વિનંતિ સ્વીકારી લીધી. તે વખતે તેઓ કાશી હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલયના મુખ્ય આચાર્યપદે હતા. ત્યાંથી છૂટીને અહીં બાવનગર મુકામે આવવાનું અને ત્રણેક દિવસ રોકાવાનું ખીન્ન કોષને મુરકેલ લાગે, પરંતુ આણંદશંકરભાઈએ અમારા ઉત્સવનું પ્રમુખસ્થાન સ્વીકાર્યું એટલું જ નહિ પણ અહીં આવીને વિદ્વાનગર્વ જે એક-બે બ્યાખ્યાનો એમણે આપ્યા અને મજાના મળ્યો તેમ જ શહેરીઓ માથે મંપર્ક સાધવા જે સદાનુભૂતિભરી પ્રશ્નોત્તરી સભાના મહાનમા ચલાવી હતી તે એ પુરુષના અગાધ પાકિત્ય સાથે રહેલી હલોહલ મરજના અને મધુરતાની દરપણે પ્રતીતિ દરાવતી હતી. અમારી સભાના જન્મમંથેગોની વાત માંભળી તેઓ બોલી ગઈલા કે:

“તમારા એટલે કે સભાના મંરથાપકોના યુવાનીના ઉદ્ભાવ જોતાં તો મને ફરી જુવાન બનવાનું મન થઈ આવે છે.” આ મજાના રથાપકો, સંચાલકો અને સદાયકો માટે તેમણે ખૂબ પ્રશંસાના ઉદ્ગાર કાઢ્યા હતા. બાવનગરખાતે મહુમ મર પદ્મણી સાહેબનો સમાગમ થતાં તેમને જાલુ આનંદ થયો હતો અને તે બંનેનો સંયોગે પારેલા દાર્પની મફળતા બહુ વિશેષ થઈ હતી.

૨૬. આણંદશંકરભાઈને આજસુધીમાં અનેક ભક્તિની અંજલિઓ અર્પાઈ છે. એમની તલરપથી વિદ્વતા, એમની મન-વચનવી અને કોષને પણ કંચું ન લાગે છતાં દિતકર-સત્ય ઉચ્ચારવાની સાદી છતાં બધા પદ્ધતિ આજે તો જાણે કે આણંદશંકરભાઈના અવમાન મથે અસ્થ થઈ છે. પોતે સુરત મતાનની હોવાનો દાવો કરતા છતાં મદાત્મા ગાંધીજી સાથે એમને એવો મધુર મૈત્રીમંજલ હતો કે બે મહોદર વચ્ચે પણ એવો મુમેળ બાળે જ મંભવે.

ગુજરાતમાં આણંદશંકરભાઈ એક જ હતા-એક જ એવા હતા કે જેમને માદિત્ય પરિવહના પ્રમુખપદે એમારી સકાય તો વળી મજૂર-મદાનનતા ઝગડા વખતે મરપંચ તરિકે પણ મૂકી રાખા; હિંદુધર્મની મજામાં જાગેવાની લઈ ચકે તેમ જ જીન અને ખીજી કોમોના ઉત્સવ વખતે પણ એટલી જ મરજતાથી બળી જાય. જે પુરો છવનમની માધનાથી ગુજરાતને, ગુજરાતી માદિત્યને મમદ કયું નેમના દેવલિલયથી આજે ગુજરાત સાથે જ દીન બન્યું છે. એમના સરેકારી આત્માને પરમ શાંતિ મળે એમ પ્રાર્થાએ. મુશીક

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

(સ્થાપના:—સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૮૮ ફાગણ તથા ચૈત્ર માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા વિગેરે ક્રિયાઓ થઈ રહેલ છે. ફા. શુ. ૧૩ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓ છ ગાઉની પ્રદક્ષિણા અર્થે તેમજ ચૈત્રી પુનમે સઘળા વિદ્યાર્થીઓ યાત્રાથે ગયા હતા. ફા. શુ. ૮ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓએ આંગેલ વ્રત કર્યું હતું.

ઓળીનું આરાધન:—ચૈત્ર માસમાં નવપદ આરાધક સમાજ તરફથી યોજાતી ઓળી પ્રસંગે સંસ્થામાંથી ૧૨ વિદ્યાર્થીઓએ અત્રે નવપદનગરમાં ઓળી કરી હતી. ચાર વિદ્યાર્થીઓએ ક્રિયા સહિત ઓળી કરી હતી. ઓળી દરમિયાન હંમેશા છૂટક આંગેલ વીશથો પચીશ થતાં હતાં. એક દિવસ એકીસાથે બધા વિદ્યાર્થીઓએ આંગેલ કર્યાં હતાં. આ ઉપરાંત વ્યાખ્યાનશ્રવણ, શ્રીપાળ-ચિન્તના રાસનું વાંચન, ભાવના, પૂજા, શુભવંદન વિગેરેનો લાભ પણ લીધો હતો.

મહાવીર જન્મ જયંતિ:—ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓને શ્રી મહાવીરસ્વામીનું જીવનરહસ્ય સમજાવવામાં આવ્યું હતું તેમજ સામુદાયિક જયંતિ ઉત્સવમાં અને ભાષણમાં ભાગ લેવા સૌ વિદ્યાર્થીઓને લઈ જવામાં આવ્યા હતા.

આવક	ફાગણ	ચૈત્ર
શ્રી જ. નિ. ફંડ	રૂ. ૧૧૫-૧૦-૬	૧૪૮-૦-૦
શ્રી ભોજન ફંડ	રૂ. ૯૪-૧૨-૦	૨૨૧-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડ	રૂ. ૦-૦-૦	૧-૦-૦
શ્રી કાપડ ફંડ	રૂ. ૭-૦-૦	૦-૦-૦
શ્રી સ્વામી ટ્રસ્ટ ફંડ	રૂ. ૦-૦-૦	૨૫૧-૦-૦
શ્રી દૂધ ફંડ	રૂ. ૦-૦-૦	૧૦૧-૦-૦
શ્રી દેરાસર સા-ખાતે	રૂ. ૧૨-૭-૦	૧૪-૦-૦
શ્રી દેરાસર ખાતે	રૂ. ૧૭૫-૦-૦	૦-૦-૦

ઉપરની મહદ પૈકી રૂ. ૨૫૧ ની મહદ વડોદરાવાળા શાંતિલાલ જનનાદાસ પેઠતા પુત્ર સ્વર્ગસ્થ ચંદ્રકાંતના સ્મરણાર્થે તિથિ નોંધાવતાં મળી હતી.

લેટ:—ચોઠા આત્મારામ નથુલાઈ ગામ અમદાવાદ-ધારી શેર ૨૮. મહેતા હીરાચંદ ફુલચંદ ગામ વળા-જ. સિ. થાળી ૧, લોટો ૧, વાટકો ૧ વિગેરે. શ્રી ભાવનગર જૈન સંઘ-સંલાર મણુ ઠાી હા. શા પેલચંદ લેકાલાઈ. ગાંધી વસંતલાલ વૃજલાલ ગામ ભાવનગર-તુવેર દાળ મણુ ૧૫. શા છોટાલાલ વસ્તારામ ગામ ખરશીયા-ચોખા મણુ ૫. મુનિ મહારાજ શ્રી દર્શનવિજયજી-જૈન પંચાંગ પદ્ધતિની છુક ૧.

ભાષણો:—સંસ્થામાં જુદા જુદા પ્રમુખસ્થાને રીવાજ મુજબ ભાષણો ગોઠવવામાં

આવ્યા હતા. તેમાં વિષય સ્વાતંત્ર્ય દિન, અર્વાચીન યુદ્ધ અને ભારતનું કર્તવ્ય, દિન્દની પડતી દશા, ખાદી, સંપ, શ્રી મદાવીસ્વામીનું જીવન-એ રાખેલા હતા.

જમણવાર:—(ફાગણ તથા ચૈત્ર માસ દરમિયાન)

૧. શેઠ ત્રિભુવનદાસ ભાણુજી. ભાવનગર
૨. ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ, ગાંધી હરગોવિંદ મોતીલાલ તથા પારેખ સુનીલાલ દુર્લભદાસ, સિદ્ધવગડું ભાણુ. ભાવનગર.
૩. શેઠ ચક્રાભાઈ સુનીલાલ. અમદાવાદ.
૪. બાણુ ભગવાનલાલ પત્રાલાલ. મુંબઈ.
૫. પારેખ ખોડીદાસ હેમચંદ. ભાવનગર.
૬. શેઠ આતમચંદ રણછોડ. મુંબઈ.
૭. બાણુ આધારબેન તે શેઠ મૂળચંદ દહીયંદની વિધવા. અમદાવાદ.
૮. બેન ચંપા તે ઝવેરી દલસુખભાઈની વિધવા. અમદાવાદ.

સાદાં ભોજન:—(મુદરર તિથિએ આપવા ઉપરાંતની નોંધ.)

૧. શેઠ ક્રીસનલાલજી સંપનલાલજી ફા. શુ. ૮ ના અંખેલનો ખર્ચ. પાર્શ્વ.
૨. શેઠ ઇશ્વરલાલ વાડીલાલ. એક ટંક. મુંબઈ.
૩. શાહ હીરાચંદ હરગોવિંદદાસ. " ભાવનગર.
૪. શેઠ નગીનદાસ બાલાભાઈ. " લીંબડી.
૫. શેઠ ઓધકભાઈ રામજી (સંધ સમયે આવતાં.) " ભાવનગર.
૬. શેઠ પ્રેમજી હીરજી. " પરેશ.
૭. શેઠ લાલભાઈ ભોગીલાલ. ફા. નરેન્દ્રભાઈ બેન ટંક. અમદાવાદ.
૮. શેઠ બનેચંદજી હીરાલાલ. એક ટંક. ખીકતેર.
૯. નવપદ આરાધક સમાજ. (અખેત્ર મારે.) મુંબઈ.

મુલાકાત:—મુદરરબેન નરોત્તમદાસ ભાણુજી ભાવનગર, મણિભાઈ ઝીણાભાઈ કલકત્તા, રમણલાલ ડાયાભાઈ અમદાવાદ, રાવલી ખોડીદાસ હેમચંદ ભાવનગર, શેઠ હીરાચંદ હરગોવિંદ ભાવનગર, શાહ અમરચંદ કુંવરજી ભાવનગર, પારેખ સુનીલાલ દુર્લભદાસ ભાવનગર.

હિન્દીશિક્ષણ:—અને ચાર થતા દિન્દીસિક્ષણના વર્ગોમાં સંસ્થાના એકતીય વિદ્યાર્થીઓએ જોડાયા છે.

સંસ્થાની વર્ષગાંઠ:—ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦ ના રોજ સંસ્થાની ૩૬ મી વર્ષગાંઠ હોઈને તે દિવસે સપળા વિદ્યાર્થીઓએ મિજાન આપવામાં આવ્યું હતું, તેમ જ તે દિવસે રાત્રે સંસ્થાના સ્થાનિક મંત્રીઓ શા. શાંતિલાલ ચાંપરીભાઈ શાહ તથા શા. ડૉક્ટર પ્રાણભાઈ પાનાચંદ મહેતાની દાનવીમાં મીટીંગ મેળવતાં યોગ્ય બાબતો યથા બાદ સંસ્થાની પ્રગતિ ઇચ્છવામાં આવી હતી.

મોંઘવારીના મુશ્કેલીભર્યા વખતમાં સંસ્થાને સંભારી મુપાત્રતાને લદાવ લેવાનું નુકસાન નહિ.

એક સભાસદનું ખેટકારક પંચતવ.

ભાઈ શ્રી લીખાભાઈ ગાંડાલાલ—ભાવનગર.

આ બધું મંત્ર ૧૯૪૫ માં વસ્તે મુકામે આ સભાના સ્થાપન સમયથી જ સભાસદ હતા. તેઓ ૭૨ વર્ષની ઉમરે વૈજ્ઞાનિક શુદ્ધિ પમે થોડા દિવસના વ્યાધિથી પંચતવ પામ્યા છે. શરીર જુદાવસ્થાને લઈને નરમગરમ તો રહેતું હતું. તેઓ સભા તરફ પૂરા પ્રેમવાળા હતા. ધર્મના રાગી હતા. ધર્મપરાયણ વૃત્તિવાળા હતા. તેઓ બે પુત્ર બાઈ જીવરાજ તથા સુનીલાલને અને બીજા કુટુંબ પરિવારને પાછળ મૂકીને કુદરતના નિયમને આધીન થયા છે. અમે તેમના કુટુંબને દિલાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માને શાંતિ હાંધીએ છીએ.

સભાના અને અન્યના છપાવેલા ખાસ ખર્ચાદ કરવા લાયક સૂત્રો ને અર્થો.

૧ શ્રી આત્મપ્રબોધ ગ્રંથ-સંસ્કૃત મૂળ...	૧-૮-૦
૨ શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર-સંસ્કૃત પદ્યબંધ	૧-૦-૦
૩ શ્રી જદ્દુલ્લેહસભાસ. શ્રીમલયગિરિજીવિત મોટી ટીકા મુક્ત	૩-૪-૦
૪ શ્રી વર્ધમાન દેશના. પ્રાકૃત-મંસ્કૃત છાયા સાથે. ભાગ ૧ લો ૩.૩) ભાગ ૨ નો ૩	૨-૦-૦
૫ શ્રી સમવાયંગ સૂત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ મુક્ત.	૩-૦-૦
૬ શ્રી જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ સાથે. ભાગ ૨ નો	૪-૦-૦
૭ શ્રી અંતગઢશાગ ને અનુતરોવવાઈ સૂત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ સાથે...	૧-૮-૦
૮ શ્રી નિગધાવલી સૂત્ર (પાંચ ઉપાંગ)	૧-૮-૦
૯ શ્રી વામુપૂજ્ય ચરિત્ર સંસ્કૃત ગદ્યબંધ	૫-૦-૦
૧૦ શ્રી વિક્રમ ચરિત્ર મૂળ પ્રતાકારે	૫-૦-૦
૧૧ શ્રી ચંદ્રરાજનો રાસ. અર્થમુક્ત	૪-૦-૦ ના	૩-૦-૦
૧૨ શ્રી શ્રીપાળ રાજનો ગસ અર્થમુક્ત	૧-૮-૦
૧૩ શ્રી આચાર દિનકર ગ્રંથ મૂળ. ભાગ ૧ લો. ૨ નો	૧૬-૦-૦ ના	૧૦-૦-૦
૧૪ શ્રી ઉપદેશપદ મૂળ ભાગ ૧ લો તથા ભાગ ૨ નો દરેકના	૩-૪-૦
૧૫ શ્રી ઉપદેશ રત્નાકર મૂળ ને ભાષાંતર	૨-૦-૦
૧૬ શ્રી ઉપદેશપદ મૂળ ને ભાષાંતર	૨-૦-૦
૧૭ શ્રી ઉપામંગ દર્શાંગ સૂત્ર મૂળ ટીકા અને મૂળ ને ટીકાના ભાષાંતરમુક્ત	૨-૦-૦
૧૮ " મૂળ સટિક	૧-૪-૦
૧૯ શ્રી ઉપવાર્ધ સૂત્ર મૂળ સટિક	૩-૦-૦
૨૦ શ્રી ઉપદેશમાળા હેમોપાદેયા ટીકામુક્ત	૨-૮-૦
૨૧ શ્રી કદંબસૂત્ર મુખોધિકા ટીકામુક્ત	૪-૦-૦ ના	૩-૦-૦
૨૨ શ્રી કૈન ગમાયણ ગદ્યબંધ સંસ્કૃત	૩-૦-૦
૨૩ " " પદ્યબંધ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યકૃત	૧-૮-૦

નવા પુસ્તકોની જાહેર ખબર.

૧. શ્રી સેનઅમ બાપાંતર—આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસુરિ પૂજાએના પ્રયોના તેઓ આપેલા ઉત્તરોનો સંસ્કૃત ગ્રંથ. તેનું બાપાંતર આ. શ્રી વિજયકુમુદસુરિએ કયું છે. ખામ પ્રમાણિક ગણાતા આ ગ્રંથની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

૨. શ્રી ઉપદેશ સાર—પં. શ્રી કુલસાગરગણિવિરચિત સંસ્કૃત ગદ્યબંધ આં ગ્રંથ ખાસ બ્યાખ્યાનમા વાચવા યોગ્ય છે. નામ પ્રમાણે ગ્રંથવાળો છે. શ્રીનાને મારી અસરકારે તેવો છે. ~~મં. રૂ. ૧-૮-૦~~ શ્રી વિજયગોદનસુરિચિધ આ. વિજયપ્રતાપસુરિ. કિંમત રૂ. ૨)

૩. વૈરાગ્યરસમંજરી—પ્રણેતા શ્રી વિજયગણિધસુરિ. પ્રતાકારે ખાજ પેજ ચાર દારમ. સંસ્કૃત પદ્યબંધ વાચવા લાયક છે કે માત્ર ચાર આના.

૪. વિધિયુક્ત પદ્યપ્રતિક્રમભૂષાદિ—ચાર વિકાસમાં અનેક ઉપયોગી ખામતોનો સંગ્રહ. ગયાદક મુનિરાજ શ્રી દ્વિવિજયજી, પ્રકાશક શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા—અમ દાવાદ. મિ. રૂ. ૧-૮-૦ અગ્રહ બદ્ધ તારો કયો છે. ખામ ખરીદ કરવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી હરિકૃષ્ણસુરિવિરચિત અષ્ટક પ્રકરણ—અનુવાદ મુક્ત. પ્રકાશક શ્રી મદારીર જૈન વિદ્યાલય-સુવર્ણ કિંમત માત્ર ચાર આના.

૬. શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયવિરચિત જ્ઞાનસાર—૩૨ અષ્ટક. ઉપાધ્યાયજી મદારગજના પેતાના લખેલા અર્થ માથે ૭૫લી પ્રસિદ્ધ કરનાર ૧૬૬૧ જગવાનદામ દગખચંદ. નામ પ્રમાણે ગ્રંથવાળો આ ગ્રંથની કિ. રૂ. ૦-૧૦-૦

૭ બ્યાનુયોગના અભ્યાસીએ ખાસ અદ્યજ કરવા યોગ્ય

શ્રી પ્રકરણ રત્ન સંગ્રહ—આમ ૧-૨-૩. આ ગણે જાગમા તેના નામ પ્રમાણે પ્રકરણની મનોનો અગ્રહ કંવાળ આઓ છે.

૮ જાગ પહેલો. જેના ખામ ગુદમખેલવાળો ૧૬ પ્રકરણ અર્થ માથે આપેલા છે મિ. રૂ. ૧-૪-૦ પોરટેજ ૭ આના

૯ જાગ ખીન્નો. જેમા અર્થ દ્વિધમ ગરપ્રગતિ તે જ્ઞાતિયમતમદ્યથી પ્રકરણ વિનેર લખા કરેલ છે કિંમત આઠ આના પોરટેજ ને આના

૧૦ જાગ ત્રીન્ત. જેમા નમવન ૭ પ્રકરણ અર્થ. લાભપ્રવચનમાગેદક સાર્ય તે ૧૫ અપ્રસિદ્ધ કૃતો તાર્ય લખા કરેલ છે નક્કર ઉપયોગી છે કિંમત પાંચ આના.

૧૦. શ્રી યુગાર્દ રજના બાપાંતર.

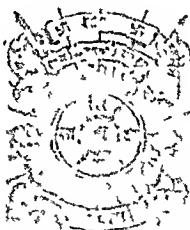
શ્રી જામમંદનગણિવિરચિત અષ્ટક મથનું અક્ષરરસ બાપાંતર મેળ ખામ કુમર ગણિક દેવા સાથે જામમંદને લખ પ્રામ કરાવે તેનું હરિગિત માત્ર આઠ આના

પ્રકરણ ૬૬ કૃવાજયદ લાભુગર્ભ—શ્રી પ્રદાવ મિત્રિએ પ્રેસ, કાપાર્ય ૬-૭૭૫૫૫૫

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૮ મું

આદ્ય ૩ ભાગ

બીર સંવત ૨૪૬૮

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૮

જ્યેષ્ઠ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ મું
અંક ૩ નો }

જ્યેષ્ઠ

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિક્રમ સં. ૧૯૨૮

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી ચીતરાગાદક સંસ્કૃત	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૬૯
૨ શ્રી વીરજિન વિનતિ-પદ	(ઝવેરચંદ જગનલાલ-મુરવાડા)	૭૦
૩ કરુણાદક-પદ...	(બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ)	૭૧
૪ ત્યાગવૃત્તિ-પદ	(દુર્લભજી મુલાખચંદ મહેતા-વળા)	૭૨
૫ શ્રી સિદ્ધચક્રસ્તોત્રે જ્ઞાનચારિત્રતપપદસ્તોત્ર વિવેચન યુક્ત	(આ. શ્રી વિજયપદમચરિ)	૭૩
૬ ત્રણે સમકિત આદે ગતિમાં હોય ?	(કુંવરજી)	૭૭
૭ મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ અકાવનમું	(મૌખિક)	૭૮
૮ પાંચ ઇન્દ્રિયોના ૨૯ ભેદ	(કુંવરજી)	૮૩
૯ પ્રશ્નોત્તર	(પ્રમદાર-ભાઈ દેવચંદ દરશનજી-રાધીજીપુર)	૮૪
૧૦ સમ્યક્ત્વવિચાર	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૮૬
૧૧ જૈન યાત્રાનુસાર જૈન માન્યતા	(કુંવરજી)	૮૨
૧૨ નિત્યોત્સવ	(રાજપાળ મગનલાલ જોરા)	૮૩
૧૩ પ્રભાવિક પુરુષોઃ શય્યાંભવસ્વામી (૩)	(મોહનલાલ દીપચંદ જોડસી)	૮૬
૧૪ ભૂલનો મુધારો	૧૦૦

માસિકના લવાજમના વેદ્ય રાફે છે

ગતાંકમાં સૂચના આપ્યા પ્રમાણે શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ પુ. ૫૭-૫૮
મે વર્ષના સં. ૧૯૮૭ ના ચૈત્રધી સં. ૧૯૮૮ ના ફાગણ સુધીના
લવાજમનું વેદ્ય ખર્ચ ને ભેરના પોસ્ટેજ સાથે રૂ. ૩૦૦ નું
કરવાનું રાફ છે તે જાહેર સ્વીકારી લેતા, ફેરલાક ખર્ચેના પ્રથમધી
ના લખતા નથી અને વેદ્ય પાણું ફેરવે છે. તેમને વિનંતિ છે કે
વેદ્ય ન સ્વીકારવાનું કાંઈ દાવજી હોય તો પ્રથમધી જણાવવું જોઈ
ખોરા ખર્ચમાં ઉતરવું ન પડે.

सत्यगुरुदक्षिणक्षानचारित्राणि मोक्षमार्गः

नैम धर्म प्रकाशः

पुस्तक ५८ भुं
अंक ३ ले

७५४

{ वीर सं. २४६८
वि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (भुक्षादेश)

श्रीवीतराग-अष्टकम् ।

न संगोऽस्ति यस्यापिलकर्मकर्ता, न चांगं न चेच्छा न देवो न विद्या ।
शिवं शुद्धबोधं परं विश्वनाथं, चिदानंदरूपं नमो वीतरागं ॥ १ ॥
न बंधो न मोक्षो न रागातिरेको, न योगो न भोगो न दुःखं न शोको ।
न क्रोधो न मानं न माया न लोभो, चिदानंदरूपं नमो वीतरागं ॥ २ ॥
न हस्तौ न पादौ न प्राणा न जिह्वा, न नेत्रे न कर्णे न धनत्रं न निद्रा ।
न राजा न मृत्यो न बंधुर्न मर्त्यो, चिदानंदरूपं नमो वीतरागं ॥ ३ ॥
न जन्म न मृत्युर्न मोहो न चिन्ता, न भावो न भीतिर्न काश्यं न तन्द्रा ।
न चाज्ञं न खेदो न वर्णं न मुद्रा, चिदानंदरूपं नमो वीतरागं ॥ ४ ॥
त्रिदण्डं त्रिराण्डं हरं विश्वनाथं, हृषीकेशनिध्वस्तकर्मारिनालम् ।
न पुण्यं न पापं न चाक्षादितापं, चिदानंदरूपं नमो वीतरागं ॥ ५ ॥
न चालो न वृद्धो न तुच्छो न मूढो, न दैन्यं न भेदं न मूर्तिर्न मोहः ।
न कृष्णं न शुक्लं न फाष्टो न शीलं, चिदानंदरूपं नमो वीतरागं ॥ ६ ॥
न चाद्यं न मध्यं न चांतं न मन्या, न द्रव्यं न क्षेत्रं न द्रष्टा न साक्षी ।
न गुरुर्न शिष्यो न हीनो न दीनो, चिदानंदरूपं नमो वीतरागं ॥ ७ ॥
निरीहं निराकारमूर्तिं विशालं, स्वयं ज्ञानरूपं न नैत्यस्वरूपं ।
स्यतेजोमयं भास्करं विश्वरूपं, चिदानंदरूपं नमो वीतरागं ॥ ८ ॥

सं० मुनि विद्यानंदविजयजी

શ્રી વીર-જિન-વિનતિ

(સ્વપાપેનું અદ્ય નિવેદન)

(ઝાઘવળ સદેશો કેલે સ્વામને—એ દેશી)

વીર જિનેશ્વર ! શરણું છે હવે તારું, જગમાં બીજો મારે નહીં આધાર જો;
કરુણા લાવી સેવક સન્મુખ લાળજો, કરમરી કહું કર જોડી દીનદયાળ જો. વીર૦ ૧

આ ભવમાં મેં પાપકરમ કીધાં ઘણાં, તુજ આગે જે કહેતાં આવે લાજ જો;
જાણો છો સઘળું જ્ઞાને હે સાહિબા !, તો પણ સંશ્લેષે કહું છું હું આજ જો. વીર૦ ૨

હવતણા વધ ચિત્તે ચિતવીયા ઘણા, પંચેંદ્રી આદિના તે નહીં પાર જો;
તીરથની કીધી મેં અતિ આશાતના, જ્ઞાની શુરદેવોની વારંવાર જો. વીર૦ ૩

દેવશુરતું ખૂરું જાહુ મેં ચિંતવ્યું, જે કહેતાં મુખડું મારું શરમાય જો;
સાધવીઓનાં શીલ મનથી મેં લાંગીયાં, પરમભણીમાં મનડું જાહુ મલકાય જો. વીર૦ ૪

નિજ નારીમાં પણ સંતોષ ન રાખીઓ, પાઠ્યું નહીં શીલવ્રત મેં નિરતિચાર જો;
પ્રીતે વ્રત પચ્ચણાણ વળી નહીં પાળીઆ, મૂઢપણે લાંગ્યાં મેં વારંવાર જો. વીર૦ ૫

ગોઘો જાહુ મિથ્યાત્વે મારા નાથ છા !, અજ્ઞાને થઈ અંધ અરે ! અરિહંત ! જો;
તું નિર્દોષી દેવ નહીં મુજને ગમ્યો, ઝોધિદાયક ભવલાંજન ભગવાન જો. વીર૦ ૬

વદને કેઈક જૂઠું વચન વદિયાં ઘણાં, પરનિંદા કીધી પ્રેમે જાહુ વાર જો;
ક્રોધ માન માયા લોભવશ હું પડી, પગલે પગલે કીધાં કર્મ અપાર જો. વીર૦ ૭

ઈર્ષ્યાથી મેં પરને આજ ચડાવીયાં, વ્યસનવશ પડીયો હું હે જગતાત ! જો;
અહનિશ આઠ મટે અક્કડ થઈને ફરું, વિપયોગમાં આસક્ત રહું દિનરાત જો. વીર૦ ૮

એ વિભુ કર્મ અશુભ કીધાં બીજાં જાહુ, કહેતાં નાચે પાર હે મારા કંત ! જો;
લેશ નહીં શુભ મુજમાં અવશુભ અતિઘણા, શી રીતે ભવજળનો પાગીશ અંત જો. વીર૦ ૯

પાપીમાં છું એક જ હું શિરોમણિ, પણ સાહેબજી ! નામ ધરાવું દાસ જો;
કરુણાવંત કરી કરુણા ઉદારજો, માફ કરી અવશુભ સહુ પૂરજો આશ જો. વીર૦ ૧૦

નિર્ભય મેં નિરખ્યા શુભ જારે ચોક્કસ, અણદશ દોષે જાણી શ્રી જિનરાય જો;
દાસ અવેરને શરણું છે એક આપનું, સર્વોભવ કરજો સ્વાય તુમે મહારાય જો. વીર૦ ૧૧

અવેરચંદ હગનલાલ-ગુરવાડ

દોહો

ચોગ્ધના નમના કીજો, અધિક કર્યે ઉપદાસ;
વાટે કરતાં દંડજી, લોક હમે આપાસ. ૧

કરુણાપ્રક

(શિખરિણી)

પ્રભુ હે દેવેશ ! પ્રચૂર સુખદાતા જિનપતિ !
તને વંદું ભાવે તુજ વિન ન દિસે મુજ ગતિ;
પડ્યો હું અધારા નિળિડ ભવકૂપે રખડતો,
છતી આંખે અંધો થઈ ભટકતો હું રવડતો. ૧
પડું કંઠે ઊઠું ઘડીઘડી થતી જે વિકલતા,
નિરાશા વર્ષાવે મુજ નહિ દિસે માર્ગ દ્વિતા;
થયો જે બ્રાંતિનો અનુભવ કટુ સર્વ જગમાં,
થઈ તેથી કાયા મન સહિત તે શીર્ષ ભવમાં. ૨
ગદો સાથે કીધી કટુતમ લડાઈ જગતમાં,
વર્ષા રોયો મોટા અમિત જનના જે વિષ સમા;
મળ્યા જે સયોગો મુખ હરણ સંસારભરમાં,
થયો ભીતિકરો અનુભવ કટુ સર્વ જનમાં. ૩
નહી દિસે તારા વિષ્ણુ જગતમાં તારક દુજો,
થયો છું હું આજે અગતિક ન આધાર સમજ્યો;
હણાયો છું ક્રોધે મદભર થયો માન-અરિથી,
સદા માયા લોભે શરત થઈ હણાયો રિપુથકી. ૪
બુઝો છાં ભાસે છે ભવદવળે ભીતિ વિષમા,
પ્રભો ! દિસે શાંતિ તુજ ચરણમાં એક જગમાં;
ભિગે પાણીમાંથી કમલદલ જાણ્યું જગ ભગ્યો,
સવે શાંતિ-ગંગા ચરણકમલોથી તવ વિભો ! ૫
નહી ગંગા હિમાલય નગથકી વારિ સ્રવતી,
પ્રભો ! વિદ્યા ગંગા તવ મુખથકી શાંતિ ઝરતી;
નહી દિસે બીજું તુજ વિષ્ણુ સુખાલંબન જગે,
પ્રભો ! દીનાનાથ ! પ્રબલ સુખદાતા જગપતે ! ૬
કર્યાં દૂરે જ્યારે પટલ સહુ વિદ્યામદતણા,
પ્રભો ! કીધા ત્યારે ગણધર સુનિ ગૌતમતણા;
સુણી દુઃખી આર્ત સ્વન કરુણ શ્રી ગૌતમતણા,
દયા લાવી આપ્યું અમૃત ફલ કૈવલ્ય ઘટના. ૭
ઘણો ક્રોધાવેશી રૂઝિધર હતો કૌશિક અહીં,
પ્રભો તેને તાર્યો અતિ કરુણભાવે જગમહીં;
દયાસિંધુ ! તારો મુજ ગરીબને સંસૃતિથકી,
વિનંતિ આ તારા ચરણકમલે ખાલ-મતિથી. ૮

ખાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ

त्या ग वृत्ति

(ક્રયાપી આ સંભળાય મધુર સ્વર ક્રયાપી આ સંભળાય-એ રાગ)

ત્યાગવૃત્તિ મુશ્કેલ જગતમાં, ત્યાગવૃત્તિ મુશ્કેલ;
 કાળ અનાદિના મોહથી બચવું, એ તો નથી કાંઈ સહેલ ૪૦ એ ટેક
 ચકવર્તી મંચમનીરિ વરીયા, પદ્મપંડ ઋદ્ધિ વરેલ; (૨)
 છોડવી ન ગમે ૪૨૪૦ કંથા, જુઓ જગતના ગેલ. ૪૦ ૧
 દુ.ળ દારિદ્ર પ્રતિકૂળ સયોગો, વશ હોઈ સપડાએલ, (૨)
 મહન કરત સકટ અતિ ચેતન, મન તૃષ્ણાએ ભરેલ ૪૦ ૨
 આગ્નિપદ આગધન પૂગે, ભાગ્યવશાત્ બનેલ, (૨)
 આવી ઉદયગા એ ભવિષ્યવનો, અપ સંસાર કરેલ ૪૦ ૩
 કર્મવિવશ કોઈ ત્યાગ સ્વીકારી, હોય શિથિલ બનેલ; (૨)
 તો પણ નિન્દવા યોગ્ય ન મુનિવર, લાવી મનમા મેલ ૪૦ ૪
 ગય રક સુખિયો કે દુ.ખિયો, બંધો ન ભેદ ભરેલ, (૨)
 અનુમોદન કરવા લાયક એ, ત્યાગવૃત્તિ પામેલ ૪૦ ૫
 ધરમે શૂન કરમે શૂન, કરેમિ ભતે ઉચ્ચરેલ, (૨)
 માત્ર ત્યાગવૃત્તિના પ્રભાવે, કંઈક છવો ઉદ્ધરેલ ૪૦ ૬
 ધન્ય ભૂમિ આ વસતીપૂગની, પુસ્તકારૂઢ ધયેલ, (૨)
 'કર્પૂર, ભક્તિ, સિદ્ધિ, ભદ્ર, કાન્તિ, જય તવિજય નીકળેલ ૪૦ ૭
 ભાગ્ય, રત્નાકર, મુનિ અહિના, લાવણ્યવિજય નીકળેલ, (૨)
 વતની વળાની માધ્વીઓ દશ, એ શુભ પથે ચરેલ ૪૦ ૮
 યોગા ૧૧ અકાલ વિક્રમમાં, માગલિકય પ્રયજ બનેલ, (૨)
 જગજીવન ભાર્મગદ આઝમેગના, ત્યાગવૃત્તિ પામેલ ૪૦ ૯
 પાગી જય તવિજય શુરુગનના, ભાગ્યવશાત્ મળેલ, (૨)
 પૈશાળ શુદ્ધ મમર્ગી શુરુગદે, તણ ગંભારી જેલ ૪૦ ૧૦
 પંખી અનુમોદન કે અદિનો, મધળો મંદ્ર મળેલ, (૨)
 તીર્થાયુષ ની શુભ કાર્ય એ, સફળ કરો આદરેલ ૪૦ ૧૧
 ધન્ય ધન્ય યદ્ય ત્યાગવૃત્તિ જસ, મોહ મિથ્યાય હોલ, (૨)
 જન્મે જન મૃત્યુના બચથી, એ ભવિ છવો બચેલ ૪૦ ૧૨
 સર્વવિગ્નિ કે દેશવિરતિમાં, જે ભવિ છવો રહેલ, (૨)
 દુર્લભા નબળ મદ્દા ધાય તમ, તીર્થપતિ ઉચ્ચરેલ ૪૦ ૧૩
 દુર્લભજી શુભામવંદ મહેતા-વળા

• ૧ મનિમત કપ્પ-સિરવણ, ૨ કમ્પિસિરવણ, ૩ પન્વામ સિદ્ધિ
સિરવણ, ૪ કલસિરવણ ૫ માન્તિસિરવણ, ૬ મુતિ કલપતિસિરવણ,
૭ કારમ્પિસિરવણ, ૮ રત્નાકરસિરવણ ૯ મનિ સાલ્પસિરવણ એ મન
પાના નિા મી મુનિજો ૧

શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રં

(સ્પષ્ટાર્થ સહિત)

(ગાતાંક પૃષ્ઠ ૪૦ થી શરૂ)

૭. શ્રી જ્ઞાનપદ સ્તોત્ર.

રાગ—તમહં જિણચંદં ॥

સયયં પળમેઝં । રઝહં વરનાળં ॥

સુહૃત્તત્તવિચોહં । વિહિણા પળમામિ ॥ નંદિઅયં ॥ ૨૯ ॥

સ્પષ્ટાર્થ:—સાતમું શ્રી સમ્યક્જ્ઞાન પદ પળમેઝં=પાંચ લેહવાણું (મતિ-શ્રુત-અવધિ-મન:પર્યાવ-કેવળ) છે, તથા રઝહં=કર્મરૂપી રજને હરનારું (દૂર કરનારું) છે, તેમજ સુહૃત્તત્તવિચોહં=ઉત્તમ તત્ત્વોનો (જીવાજીવાદિ તત્ત્વોનો) વિશિષ્ટ યોધ (ઓળખાણ, પરિચય) કરાવનારું છે આવા તે વરનાળં=મતિજ્ઞાનાદિસ્વરૂપ ઉત્તમ જ્ઞાનને હું સયયં=નિરન્તર પળમામિ=પરમ ઉદ્ધાસથી વિધિપૂર્વક નમસ્કાર કરું છું. ૨૯.

નંદિતક છંદમાં આ શ્લોકની રચના કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જેના દરેક પાદમાં ક્રમસર-૨ લઘુઅક્ષર, ૧ ગુરુઅક્ષર, ૨ લઘુઅક્ષર અને છેવટે બે ગુરુઅક્ષર આવે તે નંદિતક નામનો છંદ કહેવાય.

રાગ—ધુઅવંદિઅસારિસિગળદેવગણેહિં ॥

વિસઆવહારં વિણયવિવેગવિચારં । મરકેયરસારં સમયં દુહપસંગે ॥

કજ્જડવકજ્જવિવેયપયાસં । નાસિયમોહતમાદિવિલાસં ॥ દંસળસંજમગં વરમુત્તં ॥

પળમામિ પદ્દિણમુત્તમનાળં ॥ માસુરયં ॥ ૩૦ ॥

સ્પષ્ટાર્થ:—વળી તે ઉત્તમ જ્ઞાનપદ વિસમાવહારં=પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં થતા રાગને દૂર કરનારું છે, વિણયવિવેગવિચારં=વિનય અને વિવેકના વિચારને પ્રકટાવે છે તથા મરકેયરસારં=લક્ષ્ય ને અલક્ષ્યતા તત્ત્વને પમાડનારું (લક્ષ્યોલક્ષ્યને જણાવનારું) છે, વળી તે દુહપસંગે=દુઃખના સમયમાં સમય=શાન્તિ ઉપજાવનારું છે, તેમજ કજ્જડવકજ્જવિવેય=આ કાર્ય કરવા જેવું છે અને આ અકાર્ય છે એવા વિવેકગુણને પયાસં=પ્રકાશનારું-જણાવનારું છે. તેમજ મોહતમાદ=મોહરૂપી અંધકાર વિગેરેના વિલાસં=વિલાસને (આત્મામાં સ્વચ્છદેશ્મતા મોહાદિકને) નાસિય=નાશ કરનારું છે, તથા જે જ્ઞાન દંસળસંજમગં=સમ્યક્ત્વ અને આદિત્રવાણું હોય તો જ ઉત્તમ ગણાય છે; કારણ કે શ્રી જિત-

શાસનમાં તેને ૯ વસ્તુત્તં=ઉત્તમ (જ્ઞાન) કહ્યું છે એવા ઉત્તમનાણં=ઉત્તમ જ્ઞાનપદને પદ્ધિણં=દરેકના પળમમિ=નમસ્કાર કરું છું. ૩૦.

આ શ્લોકની રચના લાસુરક છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—
જેમાં ક્રમસર=૧ તગણ, ૧ પગણ, ૧ તગણ, ૧ ટગણ, ૧ તગણ, ૧ ટગણ,
૧ તગણ, ૧ ટગણ, ૧ શુરુઅક્ષર, ૧ પગણ, ૨ ટગણ, ૧ શુરુઅક્ષર અને છેવટે
૧૨ ટગણ હોય તે ભાસુરક છંદ કહેવાય.

॥ ઇતિ શ્રી સમ્યગ્જ્ઞાનવર્ણનાભિધાનઃ સપ્તમઃ પ્રકાશઃ ॥

૮. શ્રી ચારિત્રપદ સ્તોત્ર.

રાગ—વંસસદતંતિતાલ ॥

સંજમો મણુણમુત્તિમુત્તિ, નિયપ્પરાગસંતિકંતિકિત્તિસત્તિ અ ।

મયકસાયમેયકાયરક્ષણે મહવયાહસાહણદ્વે ॥

સમિદ્ધસોદ્ધિયે તિગુત્તિમંદિયે નિસિદ્ધરત્તિમુત્તિસેવણે અ ।

જમ્મિ અદ્ધ સિદ્ધાસમ્મુણા પળદ્ધકામમોગસેવા ॥

મામિણીસુયાદ્ધકારણોહુપ્પણપ્પત્તિવ્વદુરક્કણાસમે નિવાણઈ ।

ળ મોયણાઈચિંતણા નિઅપ્પસાહણા ॥

પમમ્મસુરુક્કલાહમાળપૂયણા ધરેમિ તં પસત્થમોયઅં ॥ નારાયણો ॥ ૩૧ ॥

રૂપદર્શનઃ—આઠમા શ્રી ચારિત્રપદની આરાધનામાં રહેલો જે સંજમો=સંયમ શુભ (ચારિત્રપદ) તે મણુણમુત્તિમુત્તિ=સુંદર સુદ્ધિભોગ-મોક્ષના સુખને દેનારો છે, અ=તથા તે નિયપ્પરાગ=નિજશુભરૂપતા દર્શાવે છે અને સંતિ=શાન્તિ શુભને પગાડે છે, તથા કંતિકિત્તિસત્તિ=આત્માની મનોહર ક્રાંતિ, કીર્તિ તથા શક્તિને આપનારો છે, તથા મયકસાયમેય=ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના ક્રોધાદિ ક્ષયાયેને દૂર કરનાર છે, તથા તે સંયમશુભમાં કાયરક્ષણે=છકાય છવેતુ' રક્ષણ કરવાનું હોય છે, તથા મહવયાહસાહણદ્વે=મહામતાદિ યમનિયમોરૂપ સાધનોની સેવના કરવાની હોય છે. તેમ જ સમિદ્ધસોદ્ધિયે=પાંચ સમિતિઓવડે મોક્ષતો છે, તિગુત્તિમંદિયે=ત્રણ શુભવડે મંદિર છે, અ=તથા નિસિદ્ધરત્તિ-મુત્તિસેવણે=સંયમશુભમાં રાત્રિભોજનના સેવનને નિષેધ કરેલો છે [કારણ કે પાંચ મહામતની ઉપર છઠું મન રાત્રિભોજનત્યાગરૂપ હોય છે], તથા જમ્મિ=સંયમશુભમાં (સંયમના) અદ્ધ મિદ્ધાસમ્મુણા=આઠ શેષ શુભો દ્વારા છે. (તે આગળ જણાવ્યો) તથા જેમાં પળદ્ધકામમોગસેવા=કામ ભોગોની સેવા સર્વથા નાશ પાળી છે એવો સંયમશુભ છે. તેના આઠ શુભો આ

પ્રમાણે જાણવા. ૧-મામિળી=સ્રી, સુચાઇ=પુત્ર વિગેરે કારણોદ્ધ=કારણોના સમૂહ-થી ઉપ્પન્ન=ઉત્પન્ન થયેલ વ્યતિવદુરુક=પોતાના આત્માના ત્રીવ દુઃખનો નાશ કરનાર સંયમ ગુણ છે. તથા ૨-સંયમના જ પ્રભાવે જિવાણદ્ધ=રાજાઓને પણ નમસ્કાર કરવો પડતો નથી એટલે સંયમીને રાજા પણ નમે છે, તથા ૩-જ મોયનાદિચિંતના જે સંયમગુણમાં લોજન પકાવવા વિગેરેની કંઈ પણ ચિંતા હોતી નથી, તથા ૪-જેમાં નિઅવ્વસાદ્ધના=આત્માની હિતકર ઉદ્ધૃષ્ટ સાધના કરી શકાય છે, તથા ૫-પસમ્મસુરુક્લાદ્ધ=ઉપશમગુણથી ઉત્પન્ન થતા આત્મિક સુખનો લાભ થાય છે, ૬-સંયમીને રાજા વિગેરે તરફથી માણ=માન-સત્કાર મળે છે, અને ૭-પૂયણા=રાજા વિગેરે પણ સંયમી જીવોની પૂજા-ભક્તિ કરે છે તથા ૮-પસત્થમોયમં=ઉત્તમ સાત્ત્વિક શુભ આત્મને આપનારો સંયમ-ગુણ છે. એવા સંયમને હું પરમ ઉદ્ધાસથી ધરેમિ=ધારણ કરું છું. ૥૩૧॥

આ શ્લોક નારાયક છંદમાં બનાવ્યો છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું—જેમાં ક્રમસર ૧૩ ચગણ, ૧ નગણ, ૬ ચગણ, ૧ નગણ, ૩૦ ચગણ, ૧ શુરુ અક્ષર અને છેવટે ૧૮ ચગણ આવે તે ત્રીજા નંબરનો “ નારાયક છંદ ” કહેવાય. પૂર્વે જે પ્રકારના નારાયક છંદનું લક્ષણ જણાવી દીધું છે.

રાગ-હત્તચામરપદાગ ॥

ચક્રધારગવિસિદ્ધસમસુહદાયગં, જિણવડ્સમુવગયમવયસંકડપાયગં ॥
કમ્મપયારકદ્વદહ્વાણલસંનિહં, વંદમિ પણપયારચરણં વલિણિવ્વદ્ ॥ લલિઅયં ॥ ૩૨ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—વળી તે સંયમ (ચારિત્ર) ગુણ—ચક્રધારગ=ચક્રવર્તીના સુખ કરતાં પણ વિસિદ્ધસમસુહ=અતી જા્ય એવા ઉત્તમ સમતાના સુખને દાયગં=આપનાર છે; કારણ કે ચક્રવર્તીપણામાં તેનું સુખ હોતું નથી. તથા જિણવડ્સમુવગય=શ્રી તીર્થંકરોએ પણ તે ચારિત્રને અંગીકાર કરેલ છે, તથા મવય=ભવથી ઉપજતાં-સંસાર સંબંધી સંકટ=સંકટોથી પાયગં=રક્ષણ કરનાર છે, તથા કમ્મ-પયાર=મોહનીય વગેરે કર્મોના લેદરથી કદ્વ=કાકડાંને-ઈધનને વહન=જાળવામાં અણલસંનિહં=અગ્નિ સરખો તે ચારિત્ર ગુણ છે. વલિ=મસવાન-સાત્ત્વિક પુરુષોથી જ જિવ્યહ=નિર્વાહ થઈ શકે (સાધી શકાય) એવો પણપયારચરણં=પાંચ પ્રકારના સંયમને એટલે સામાયિક-ઘેટોપચાનીય-પરિહારવિશુદ્ધિ-સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત ચારિત્રને હું વંદમિ=પરમ ઉદ્ધાસથી નિધિપૂર્વક વંદન કરું છું ॥ ૩૨ ॥ આ શ્લોકની રચના લલિતક છંદમાં છે, તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે જાણવું.

જેના દરેક પાદમાં ક્રમસર ૧ ચગણ, ૪ ટગણ અને છેવટે ૧ શુરુઅક્ષર, તે લલિતક છંદ કહેવાય. ૧૯મી ગાથાના સ્પષ્ટાર્થમાં જે લલિતક છંદનું લક્ષણ જણાવ્યું છે. તેનાથી આ લક્ષણ જૂઠું પડે છે.

॥ ઇતિ શ્રીચારિત્રપદવર્ણનાભિધાનોઽષ્ટમઃ પ્રકાશઃ ॥
૯. તપપદ સ્તોત્ર.

રાગ—સહાવલટ્ટા . સમવ્વટ્ટા ૦ ॥

મહાપ્પહાવં વહુસ્સહાવં, વિણટ્ટકામં પમોયગામં ॥

સ્વમાદ્વાસં ગુણપ્પયાસં, જમમો જિચં તવમુણ્ણહયં ॥ વાળવાસિયા ॥ ૩૩ ॥

રૂપાર્થ—મહાપ્પહાવં=નવમું તપપદ મહાપ્રભાવવાળું છે, વહુસ્સહાવં=ધણી સ્વભાવવાળું=ધણી લેદવાળું છે તથા વિણટ્ટકામં=કામવાસનાનો નાશ કરનારું છે, કારણ કે ઇચ્છાનિરોધ એ જ ખરો તપ કહેવાય છે. તે પમોયગામં=પ્રમેદના સમૂહરૂપ ચારિત્રકાતંદ્રને આપે છે, એટલે આત્માના તાત્ત્વિક સ્વરૂપને પ્રકટાવનારું છે. તેમ જ સ્વમાદ્વાસં=ક્રમા વગેરે શુભોના ધર જેવું છે કારણ કે ક્રમા વગેરે શુભો સમીપે તપશ્ચર્યા કરવાથી તપનું સંપૂર્ણ ફળ મળી શકે છે. વળી ગુણપ્પયાસં=આત્માના શુભોને પ્રકાશમાં લાવનારું તપ છે. તેમજ ઉણ્ણહયં=આત્મિક ઉત્થાપનને પમાડનાર છે એવા તત્ત્વ=નવમા તપપદને અમે જિચં=નિત્ય જમમો=નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૩૩ ॥

આ શ્લોકની રચના વાનવાસિકા છંદમાં કરી છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળવું. જેના દરેક પાદમાં ૪ રગણ હોય અને નવમો તથા ગારમો અક્ષર લઘુ હોય તે વાનવાસિકા છંદ કહેવાય.

રાગ—તે તવેજ ઘુઝસન્વપાવયા ૦ ॥

સીલરુક્કગણગુટ્ટિવારિયં, સગ્ગસિદ્ધિમુહસુરુક્કસંદયં ॥

લદ્ધિપંકયપયાસદરુક્કયં, તં તવં યુગમિ હં જયપ્પયં ॥ અપરાન્તિકા ॥ ૩૪ ॥

રૂપાર્થ—વળી તે તપ શુભ-સીલરુક્કગુણ=શીલ એટલે શિયળ અથવા સર્વ પ્રકારના ચારિત્રાચાર(૧૮૦૦૦ શીલલેહ)રૂપી વૃક્ષોના સમૂહને તુલિ=વધારવામાં વારિયં=મેળ જેવો છે, તથા સગ્ગસિદ્ધિ=સ્વર્ગનાં અને મોક્ષનાં મુહસુરુક્ક=શુભ-ઉત્તમ સુખોને સંદયં=આપનાર છે, તથા લદ્ધિપંકય=૨૮ પ્રકારની લઘિધરૂપી કમલને પયાસદરુક્કયં=વિકસર કરવામાં કુશળ (સમર્થ) છે અને સમ્મયં=સમતા શુભને આપનાર છે, તથા જયપ્પયં=સંપૂર્ણ રીતે જાને પ્રકારના જયને (કપાયાદિકના વિજયને અને ૧૭ ખંડ વિગેરેના વિજયને) આપનાર એવા તં તવં=તે નવમા તપ-પદને હં=હું યુગમિ=સ્તવું છું-તેની હું સ્તુતિ કરું છું. ॥ ૩૪ ॥

આ શ્લોકની રચના અપરાન્તિકા છંદમાં છે. તેનું લક્ષણ આ પ્રમાણે બાળવું. જેના દરેક પાદમાં ૪ મક્ષર ૮ માત્રા, રગણ અને છેવટે ૧ લઘુ અને ૧ શુભગણ અક્ષર હોય તે અપરાન્તિકા છંદ કહેવાય.

॥ ઇતિ શ્રી તપોવર્ણનાભિધાનો નવમઃ પ્રકાશઃ ॥

ત્રણે સમક્ષિત ચારે ગતિમાં હોય ?

મથાજાના પ્રશ્નનો ઉત્તર 'હોય' એવો જ છે; પરંતુ ચારે ગતિમાં શી રીતે હોય ? તે સમજવા જેવું હોવાથી તે સંક્ષેપમાં નીચે જણાવેલ છે.

૧. નરકગતિમાં પ્રથમની ત્રણ નરકમાં ક્ષાયિક તો પૂર્વભવથી લાવેલ હોય, કારણ કે તેનો પ્રસ્થાપક મનુષ્યગતિમાં જિનેશ્વરના સમયે જ હોય છે. તે લઈને અહીં આવે છે અને અપૂર્ણ હોય તો પૂર્ણ પણ કરે છે. ઉપશમ સમક્ષિત નવું પ્રાપ્ત થાય છે અને ક્ષયોપશમ સમક્ષિત પૂર્વભવનું તેમ જ તે ભવનું એમ બંને પ્રકારે હોય છે. ચોથીથી સાતમી નરક સુધીમાં ક્ષાયિક ન જ હોય. ઉપશમ તદ્દભવિક હોય અને ક્ષયોપશમિક તદ્દભવિક ને પૂર્વભવિક બંને પ્રકારનું હોય.

૨. દેવગતિમાં વૈમાનિકને પ્રથમની ત્રણ નરક પ્રમાણે ત્રણે પ્રકારના સમક્ષિત સમજવા. ભવનપતિ, વ્યંતર ને જ્યોતિષી માટે ક્ષાયિક સિવાયના બે સમક્ષિત ઉપર પ્રમાણે હોય. ક્ષાયિકસમક્ષિતી ભવનપત્યાદિ ત્રણે નિકાયમાં ન ઉપજતા હોવાથી તે ન હોય.

૩. મનુષ્યના બે પ્રકાર છે : ૧ સંજ્યાતા વર્ષના આયુવાળા ને ૨ અસંજ્યાતા વર્ષના આયુવાળા. સંજ્યાતા વર્ષના આયુવાળાને ક્ષાયિક સમક્ષિત પરભાવિક ને તદ્દભવિક બંને પ્રકારનું હોય. તદ્દભવિક પ્રસ્થાપકની અપેક્ષાએ અને પરભાવિક નારકી કે ક્ષાયિક સમક્ષિતી દેવ તેમાં આવે ને મોક્ષે જાય તે અપેક્ષાએ જાણવું. ઔપશમિક તદ્દભવિક ને ક્ષયોપશમિક બંને પ્રકારનું જાણવું. અસંજ્યાતા વર્ષના આયુવાળા મનુષ્યને ક્ષાયિક પૂર્વભવિક હોય, ઔપશમિક તદ્દભવિક હોય અને ક્ષયોપશમિક કર્મ-જંથકારની અપેક્ષાએ તદ્દભવિક જ હોય, સિદ્ધાંતકારની અપેક્ષાએ બંને પ્રકારનું હોય.

૪. તિર્યંચપંચેન્દ્રિય ગર્ભજ અસંજ્યાતા વર્ષના આયુવાળાને ક્ષાયિક પૂર્વભવિક હોય, ઔપશમિક તદ્દભવિક હોય અને ક્ષયોપશમિક મનુષ્યવત્ બંને પ્રકારનું હોય. સંજ્યાતા વર્ષના આયુવાળા તિર્યંચપંચેન્દ્રિય સ્ત્રી અને પુરુષને ક્ષાયિક ન જ હોય. ઔપશમિક તદ્દભવિક હોય ને ક્ષયોપશમિક બંને પ્રકારનું હોય. શેષ એકેન્દ્રિયાદિકને ત્રણેમાંથી એક પણ સમક્ષિત ન હોય.

આ બધો અધિકાર 'શ્રી પ્રથમનસારોદ્ધાર'ના ૧૪૬ મા દ્વારમાંથી ઉદ્ધરીને સંક્ષેપથી લખ્યો છે. વિસ્તારથી જાણવાના જિજ્ઞાસુએ તે સ્થળ જોવું. કુંવરજી

દોહરા

કદી અપૂર્ણ ઉપાયથી, કામ ભવું નહિ યાય;
સાધ્યો કાગળ થુંકથી, જોતાં ઉણડી જાય. ૧

અસત્ય કદી ન જોલજો, થતું મહાદુઃખ હોય;
સેવન કરજો સત્યનું, સાચે સદા સુખ હોય. ૨

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત

॥ પદ અઠાવનમું: વિરહવ્યથા—મેળાપ ॥

(રાગ-વસંત)

પ્યારે આય મિલો કહાં ચેતે જાત, મેરો વિરહ વ્યથા અકુલાત ધાત. પ્યારે ૧
એક પેસાભાર ન ભાવે નાજ, ન ભૂપણ નહીં પટ સમાજ. પ્યારે ૨
મોહન રાસ ન દૂસત તેરી આસી, મદનો ભય હૈ ધરડી દાસી. પ્યારે ૩
અનુભવ જાયકે કરો વિચાર, કદ દેખે દૈ વાકી તનમેં સાર. પ્યારે ૪
જાય અનુભવ જઈ સમજાયે કંત, ધર આયે આનંદધન ભયે વસંત. પ્યારે ૫

૧. વહાલા ! આવીને મળો. આમ (ખહાર) ક્યાં જાઓ છો ? વિરહને લઇને થતા મારી પીડાની અકળામણનો ધાત કરો-નાશ કરો.

૨. (વિરહવ્યથાને લીધે) એક પેસાભાર અનાજ ભાવતું નથી, ધરેણું ગમતાં નથી, વસ્ત્રો ગમતાં નથી કે કોઈ સામગ્રી પસંદ પડતી નથી.

૩. મનોહર રાગ ગમતા નથી, પારકાં દોષ કાઢવાં પણ ગમતાં નથી. હવે તારી આરા છે, વળી કામદેવનો ભય છે અને આખરે તો હું તમારી પોતાની ધરની દાસી છું.

૪. અનુભવ ! જરા જાણે વિચાર તો કરો કે આ શરીરમાં સારભૂત જાત્રે આંખો (એને-નાયને) ક્યારે દેખશે ?

૫. અનુભવે પોને જાણે પતિરાજને સમજાવ્યા એટલે સ્વામીનાથ ઘેર આવ્યા અને વસંતનો મોટો આનંદ-મસ્ત ઉત્સવ થયો.

૧. પ્યારે=વહાલા (સંબોધન)	સમાજ=સામગ્રી	વાકી=આંખો
મિલો=મળો	નાજ=અનાજ, દાણો	જાયકે=જાણે
ચેતે=જાત=આવીને જાઓ છો	પટ=વસ્ત્ર	દૈ=જાણે
વિરહ=વિરહ પડતું તે	૩ મોહન=મનોહર, મનગમતાં	તનમેં સાર=શરીરમાં સારભૂત
અકુલાત=અકળામણ	દૂમન=દૂધણ	૫ જાય=જાણે
આય=આવીને	આમી=આરા	કંત=પતિને
કહાં=ક્યાં	ધરડી દાગી=આપની પોતાની	ભયે=ભયો, ધરો
મેરો=મારો	દાસી, ચરણોટી દાસી	સમજાયે=સમજાવે
વ્યથા=પીડા	મદનો ભય=કામદેવની ખીંક	આયે=આવે
ધન=નાશ	રાસ=રાગ, ગાયન	વસંત=તીસા લગેર, ઝડપ
૨ પેસાભાર=પેસાભાર (૭૨	તેરી=તારી	રાગનું શરણું કાઢતું તે
પેસાભારનો એક રોર થાય)	૪ અનુભવ=જિજ્ઞાસ (સંબોધન)	૨૫ આનંદ
બૂપણ=આજૂપણ, ધરેણું	કદ=કદા, ક્યારે	

વિવરણ—આ પદમાં વિશુદ્ધ ચેતનાની વિરહદશાનું સચોટ વર્ણન કર્યું છે, અને આખું પદ ચેતનાના મુખમાં મૂક્યું છે. એકાવનશા પદમાં રાત્રિની વિરહવ્યથા વર્ણવી છે, આ પદમાં અહોનિશ કેવી દશા થાય છે તે બતાવ્યું છે. ચેતના શુદ્ધ સંસ્કારી આર્થ અજાણને રધાને છે. એના જીવનનો હિદેશ પતિ છે, એને હરીફરીને પતિની સામે જોવાનું છે. એનું આખું તોફાન પતિ ઉપર છે અને એના સૌભાગ્યનો આધાર પતિના જીવન પર છે. આવી સાધ્વી ભાર્યાનો પતિ પોતાની પત્નીને વિસારી રાત્રે રખજા કરે છે, પારકે ઘરે આથડ્યા કરે છે, પરજીઓ પર પ્રેમ રાખે છે અને ઘરની બૈરીને પૂરી ઝોળખતા પશુ નથી, એના લાડકોડ પૂરતા નથી, એની સાથે પરિચય કે પ્રેમ વધારતા નથી. સંસ્કારી આર્થ જાણાની કેવી દશા થાય અને તે અનુભવ જેવા સંસ્કારી મિત્રને વચ્ચે પડી નાથને ઘેર લઈ આવવાનું—સમગ્રની લાવવાનું કહે તે અદો લાક્ષણિક રીતે બતાવે છે.

૧. પતિ ઘેર આવ્યા નથી, રાતદિવસ ચેતના એમની રાહ જોયા કરે છે, એકાંતમાં ખૂંદે છે, કોઇ વાર નિઃશ્વાસા નાખતી ગણુગણુ છે. આ સર્વ પતિની ગેરહાજરીમાં અને તદ્દન એકાંતમાં બને છે એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું. શરીરે કૃશ થઈ ગયેલી, ઊંઘ વગર અકળાઈ ગયેલી, માથાના બાજુ વેરવિખેર સ્થિતિમાં ધારણુ કરનારી, પોપચાં ઊપસી આવેલ દશામાં હાથ લાંબા કરીને ચેતના વસંત રાગમાં ગાય છે. પ્રસંગ દિવસનો છે, વાતાવરણુ વિચિત્ર છે અને આખા ઘરમાં ચેતના એકલી છે. ઘરમાં ઉપરના ભાગમાં અનુભવ મિત્ર રહે છે તે કોઇ કોઇ વાર ચેતનાને આશ્વાસન આપે છે અને ધીરજ ધરવાનું સૂચવે છે. એકાંત મહેલમાં વિરહીદશામાં ચેતના એકલી એકલી ખૂંદે છે.

શુદ્ધ દશાવાળી ચેતના અને સંસારરસપરાયણુ ચેતનજીનો કોઇ રીતે મેળ મળતો નથી. ચેતનજીને આપારે વિભાવમાં ભટકવું છે, એને સંસારના ભોગો ભોગવવા છે, એને ખાવા-પીવામાં મેળ માણવી છે, એને કપડાં ધરણું પહેરવાના હ્લાવા લેવા છે, એને સ્ત્રીઓ સાથે અને એ સ્ત્રીપે હોય તો પુરુષ સાથે કામચોષાઓ કરવી છે, એને રંગરાગના ફાગ ઉડાવવા છે, એને સમાજના ખડતલ વહેવારમાં રસપૂર્વક ભાગ લેવા છે, એને આનંદલહેરમાં વખત વીતાડવો છે, એને પાર વગરના અંદરના ગૂંથળામાં અટવાઈ જવામાં આનંદ માણવો છે, એને અભિમાન, દંભ અને ચાલાટીમાં મદતા માનવી છે, એને ધન, હવેલી, ગાડી, વાડીના સંગ્રહમાં જીવનનું સાર્યક માનવું છે અને આવી રીતે અનેક બાબતોમાં એને પરભાવમાં રમણુ કરવાપૂર્વક રમ્યાપમ્યા રહેવું છે, એટલે શુદ્ધ ચેતનાનો અને એનો મેળ જ મળતો નથી. ચેતના તો અનેક રીતે ખૂંદતી જ રહે છે અને ચેતનરાજ માટે વલખા મારે છે. આવી સ્થિતિમાં સંસ્કારી આર્થજાણાની કેવી દશા થાય તેનો ચિતાર આપવાની ભાગ્યે જ જરૂર હોય. ને એને રચાને નવયુગની સ્વચ્છંદી સ્ત્રી હોય તો એ પતિને વિસારી બીજો માર્ગે ઊતરી જાય, પણ આ તો આર્થસંસ્કારી જાણા છે, પતિમાં જીવન-સર્વસ્વ અર્પણુ કરનાર પતિભક્ત શુદ્ધ પતિવ્રતા છે, ઉન્નત ભાવનાશીલ આર્થકુળની અજળા છે. એના વિચારપદ્યમાં અન્યત્ર જવાની કે અન્યને ઇચ્છવાની વાત તો આવે જ નહિ. અને પતિરાજ તો જ્યાં ત્યાં ગમે ત્યાં ભટક્યા કરે, પણ ઘેર જ આવે નહિ. એવી

ભયંકર બીપણ દશામાં આર્યસંસ્કારી અજળા યોગ્ય ભાષામાં કટખાટ કરે, વિરહદુઃખનાં ગાણાં ગાય, કપાળે હાથ દઈ ચિંતામગ્ન થાય કે ઓળખીતા રનેહીને વચ્ચે પડી પતિરાજને સમન્વવા અને સમગ્નવીને ઘેર લપ્પ આવવા વિનવે. આપણા દેશની આ પ્રાચીન પદ્ધતિ બદલીતી છે, આર્ય સ્ત્રી છૂટાછેડા કરવા માટે ન્યાયની અદાલતનો આશ્રય લેતી નથી, પણ પતિને સંદેશા પાઠવે, પતિના આચાર રનેહીને વચ્ચે પડવા વિનવે, પોતે બોલો પાથરે અને કાંઈ ન બને તો એકલી ઝૂરી ઝૂરીને રહે, આ આર્યભાવના અન્ય કોઈ દેશમાં મળે તેમ નથી, એની ઝાંખી પણ અન્યથા અસાધ્ય છે અને એ ભાવના આવતા યુગમાં રહેશે કે નહિ તે અત્યંત રમખાંડ વિષય હોવા છતાં અહીં અપ્રસ્તુત છે. શ્રીમદ્ આનંદધનજીએ આ વિરહદશાનું વર્ણન અનેક સ્વરૂપે ચીતર્યું છે, એણે અપૈવાને બોલાવ્યા છે, એણે અધારી રાત્રીએ એકાંતમાં વિન્હીની દશા વર્ણવી છે, એણે ચેતનાને રાહ જોતી ઓટલી કે પરસાળમાં બેસારી છે. આ તેમની ઉત્તમ ભાવ જતાવનારી વિરહભાષા અહીં તદ્દન વિશિષ્ટ પણ અનન્ય સ્વરૂપે ગાઈ છે.

અહીં એકાંતમાં ઝૂરતી શુદ્ધ ચેતના માન કરે છે, પોતાની વિરહદશાનું ગાન કરતાં માણસ જાણે એકલો હોય તો પણ એક જાતની શાંતિ અનુભવે છે. કેટલીક વાર મનમાં હોય તે બોલી બતાવવાથી મનની બધા હોય તે શાંત થઈ બેસી જાય છે અથવા કાંઈ નહિ તો અસ્પ નિરાંત થાય છે. ચેતના જાણે મને તેટલી વિશુદ્ધ હોય, એનાં ઉત્ક્રમ્બન મને તેટલાં આત્મિક હોય, એના આદર્શો મને તેટલા મંભારાતીત હોય, પણ એને વિરહકાળનું વર્ણન કે પોતાની મનોદશાનું દિગ્દર્શન તો દુન્યવી ભાષામાં જ કરવું પડે છે. એટલી વાત ધ્યાન-મા ગ્રાપી આપણે આ પરમ સાધ્વી અને ભાવનાસાળી આર્ય અજળાની વિરહકથા સાંભળીએ.

ચેતનરાજ ! તમારી પાછળ દુઃ પ્રાણ પાથરું છું, તમને મળવા તકની રહી છું, તમારી રાહ જોઈને રાતદિવમ કાઢુ છું; માટે પ્રભુ ! નાથ ! પારા ! દવે આવીને મળો. આમ બહાર ને બહાર ક્યા જશે ? ક્યા લાટક્યા કરશે ? આપના વિરહમાં મેં બહુ કાળ પસાર કર્યો, આપને પધારવા માટે અનેક રીતે વિચિત્ર કરી, આપ અહીં આવી મારી મેનડી મોલાવો એ માટે અનેક પ્રયત્નો કર્યા; પણ આપ તો હજી બહાર જ રૂઠો કરો છો, આપનું મુખ જોવાનું પણ જાગ્ય માંપડનું નથી, આપની સાથે વાત કરવાનો પ્રસંગ પણ મળતો નથી, આપની સાથે રમઝગે મળવાની તક મળતી નથી અને મારા મનની વાત તમને કરવાનો પ્રસંગ પણ પ્રાપ્ત થતો નથી. આપ તો બહાર જાઓ છો કે ખડી આપના દર્શન થતાં જ નથી, આપને ઘર પાદ આવતું નથી, ઘર છે કે ઘરવાળી છે એ પણ આપની નજરમાં હોય એમ જણાતું નથી. આપ આવીને મળો અને મારી વિચિત્ર ધ્યાનમાં લો.

મારી ચિંહની પીઠાળી મને બારે અઠ્યાગમ્મ રહ્યું છે. જેના પતિ ઘેર ન આવે, ઘર છે કે નહિ ને વાત પણ મન પર ન મરે. ઘરને મ્હી મંચરે પણ નહિ અને પરવાળીને પાદ પણ ન રહે એની નોંતે મ્હી મ્હી દગે. એના દિવમ કેવા દોળવા જતા દગે, એજ આપુખીયું કેવું મુખ મળતું દગે, એની આખમાં આવજી બાદરવા કેવા માલવા દગે તેનો ખ્યાલ કરો. એ પરમાં મ્હી મ્હી દગે, એની નાંચિએ કેમ જતી દગે, એના મગમાં કેવા આદર-દોહડ પતાં દગે અને એ મંચી એને માનમિત્ર પીઠા કેવી મ્હી દગે તેનો ખ્યાલ કરો અને દવે

દયા કરીને આ વિરહવ્યથાનો ધાત કરો, એનો છેડો લાવો, એના પર હડતાળ મૂકો. મારે માથે ખૂબ ચઢ છે, મેં ખૂબ સહન કર્યું છે અને મારી અકળામણને હવે તો કાંઈ સીમા રહી નથી, એની હદ પણ સંગતની નથી, તો આવી મારી અકળામણનો આપ ધાત-નાશ કરો. એમ કરવું એ તમારા હાથની રમત છે, તમારા કબજાની વાત છે, તમારા મગજનો ઇલાક છે. હવે બહુ ચઢ! ખૂબ સહ્યું! પારાવાર ઉપાધિ ચઢ અને હૃદયારની હેરાનગતિ મારે બોગવવી પડી છે. હવે તો આપ એ અકળામણનો ધાત કરો, એનો છેડો લાવી દો, એના પર પડો નાખી દો અને એ વાત કદી ન બને તેવી પરિસ્થિતિ બની કરી આપો.

૨. મારી વિરહવ્યથા કેવી આકરી છે તેનો આપ ખ્યાલ કરો. વિરહી જનની પીડા તો વિરહી જ સમજે. જે આનંદગમતમાં પડ્યા હોય તે વિરહીની વેદના સમજી શકતા નથી. દુનિયાદારીમાં એક વિરહીનું વર્ણન સાંભળશે કે કદપશે તો એને દિનભર આનંદ નથી, રાત્રે એના નિઃસાસાનો પાર નથી, એને ખાતું, પહેરવું, ઓઢવું ગમતું નથી, કોઈ કામમાં એનું ચિત્ત લાગતું નથી, એને કોઈની સાથે વાત કરવાનું મન થતું નથી, એને નિરંતર માનસિક ઉકળાટ અને શારીરિક શોક-ગ્લાનિ ચાલ્યા કરે છે, એની ગતિમાં મંદતા, એની આંખોમાં લગનાશ, એના સામાન્ય દેખાવમાં નિરસતા અને એના જીવનમાં ઉદ્ધામનો અભાવ સામાન્ય જોવારને પણ જણાઈ આવે છે અને માનસ-વિદ્યાના અભ્યાસીને તો એના જીવનને દેખીને એક જાતની દયા આવે છે. આવા વિરહીનું વર્ણન અનેક કવિઓએ કર્યું છે, ખૂદ શ્રીમાન આનંદધન મહારાજે વિરહવ્યથાના વર્ણન અનેક રીતે કર્યા છે. એકતાળીશમાં પદમાં વેલાવલ રાગમાં બહુ વિરતારથી વિરહીનું વર્ણન કર્યું છે. વિરહીના હૃદયમાં મોટી હોળી સળગતી બતાવી છે,^૧ તેઓશમાં પદમાં ચાતકની વિરહ-દયા વર્ણવી કમાલ કરી છે,^૨ સુડતાલીશમાં પદમાં વિરહીની ઝૂંઝૂા વર્ણવી છે^૩ અને એકાવનમાં પદમાં ભાદરવાની રાત વર્ણવીને તો તાદસ્થ ચિત્ર ખડું કર્યું છે.

આ વિરહવ્યથાના વર્ણનને આ પદમાં તદ્દન જુદા દષ્ટિબિન્દુથી રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. એમાં પતિ ઘરે આવ્યા નથી, પણ જાણે સામે બિલા હોય તે રીતે તેને ઉદ્દેશીને ચેતના પોતાની ગાંઠણી રજૂ કરે છે, પછી અનુભવદ્વારા એને સમજાવવા ગોઠવણ કરે છે અને પછી તેનું પરિણામ બતાવે છે. આ વચ્ચે રાગમાં બહુ મુંઝર રીતે ગાંઠ રાકાય તેવા પદમાં ભારે ગોળ માણી છે. એમાં જનવદારની બાજુ વાતોનો આંતરભાવ તો શોખવાનો હોય જ છે અને તે સાંપડે ત્યારે ભારે આંતરશાંતિ થાય છે. એ હકીકત સર્વ પદોને માટે સામાન્ય રીતે ધ્યાનમાં રાખવાની જ છે. એના પર જેમ જેમ વિચાર થાય તેમ તેમ ભારે ઊંડાણના બેદો સૂઝે છે અને માનસિક ત્રવેપણાને પરિણામે આંતર આત્મશાંતિ થાય છે. આ વાત સર્વ પદોને અંગે લાગુ પડતી છે એમ અનેક વાર બતાવ્યું છે. કોઈ પણ પદ લખ્યા પછી ગાવા ખાતર લખાયું નથી, એ તો હૃદયના ઉદ્ગારો છે, ચેતનરાજની હલામણ છે, એકાંતની બિર્મિઓ છે, આંતરનાં યુગ્મ છે, ભારગર્ભિત આત્મગાજના નાચ છે.

એને દુન્યવી દૃષ્ટિએ જોતાં એમાંથી કંઈ સાર ન જણાય, પણ રહસ્ય તો શોધવાં જ પડે તેમ છે. ગુરુદ્વારા અને એકાંત વિચારણાદ્વારા સૂઝવું તે રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.

ચેતના પોતાની વ્યથા વર્ણવતાં કહે છે કે અત્યારે વિરહકાળમાં નથી ભાવતું અનાજ, નથી પહેરવાં ગમતાં કપડાં, નથી શરીર પર આશ્રુપણે લાદવા ગમતાં કે નથી કોઈ જાતની શરીર પર શોભા-સામગ્રી કરવી ગમતી. શરીરની શોભા કરવા છૂંદણું કરવાં, મેંદી લગાડવી, આંખમાં અંજન આંજવું, ચોટલામાં તેજ નાખવું વગેરે અનેક પ્રયોગો જાણીતા છે. શરીરરનાન માટે દળદગ, ભૂતડો, આમળાં, ફૂલેલ તેજ વિગેરે વપરાતાં હતાં, હાલ સાખૂ વિગેરે અનેક શરીરસામગ્રી વપરાય છે. ચેતના કહે છે કે મને અત્યારે અનાજ ભાવતું નથી, પહેરવું ચોટવું ગમતું નથી કે કોઈ પ્રકારની શરીરસામગ્રીની તૈયારી કરવી પણ પસંદ પડતી નથી. વિરહકાળમાં જાણે આખું શરીર જ પારકું હોય તેમ લાગે છે, એમાં એની દરકાર કે એના પોપણની વાત હોય જ નહિ. સ્થૂળ દૃષ્ટિએ વિરહીની આવી દશા થાય છે અને આત્મિક દૃષ્ટિએ ચેતન પોતે અર્પી હોઈ, એને અનાજ ખાવાની કે વસ્ત્રાભૂષણ પહેરવાની વાત સંભવે જ નહિ. એટલે ચેતના એની શુદ્ધ દશાની વાતોમાં સોણલાં સેવ્યા કરે છે, અત્યારની દશાએ ચેતનરાજ પરભાવમાં ભટક્યા કરે છે અને ધરને, ધરની સ્ત્રીને કે પોતાની જાતને ખરી રીતે પીછાનતા નથી.^૧ (આહુ) મૌનિક

હોદરા.

અન્યતણું કરશે ભલું. શુભ તમાકું ધાય;
જન્યા હજારે દાખલા, એ કુદરતનો ન્યાય. ૧
વસ્ત્ર ધરે વિધવિધ વળી, કરે ધણું શણગાર;
સાચો શું શણગાર છે, સમજી કરે વિચાર. ૨
શહણ કરે સદૃશણ સદા, દુર્ગુણ તજે તત્કાળ;
કરી સાર્થક આ છવનું, સફળ કરે અવતાર. ૩
જ્યાં ભરતી ત્યાં ઓટ છે, જળ ત્યાં સ્થળ નિરધાર;
કાળતણી ગતિ કારખી, હર્ષ ગોઠ નવ ધાર. ૪

૧. સમાજનો અર્થ માગ ગુરુમદ્વાગને લખાઓ તે અર્થ લખ્યો છે. કાસભાધી તે અર્થ નીકળતો નથી મંજલ જોનાં તે અર્થ ઠીક લાગે છે. બીજી રીતે 'સમાજ' એટલે સમુદાય કે જનતા અર્થ કરીએ તો સમુદાયના રીતરિવાજો કે વેષવચન ચેતનાને ગમતા નથી એવો અર્થ નીકળી શકે છે. વાત એક જ છે કે ચેતનાને બાહ્યજન ગમતા નથી અને સંમાજમાં રમીપત્ની પોતે ચેતનગણને એ ઠોડવા ગમતા નથી એટલે ચેતનાનો અને ચેતનનો ગેજ ખામતો નથી અને પંખિાએ ચેતનાની વિદ-મુખા પ્રતી નથી

પાંચ ઇન્દ્રિયોના ૨૯ ભેદ

પાંચ ઇન્દ્રિય-સ્પર્શેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, શ્રોત્રેન્દ્રિય, ચક્ષુઃસ્પર્શ અને શ્રોત્રેન્દ્રિય એ દરેકના દ્રવ્યેન્દ્રિય ને ભાવેન્દ્રિય એવા બે ભેદ છે.

શરીરનો અમુક વિભાગ કે જ્યાં તેના વિષયોને જાણવાની શક્તિ રહેલી છે તે પૌષ્ઠાલિક દ્રવ્યેન્દ્રિય અને આત્માને થયેલા ક્ષયોપશમથી તે તે વિષયને જાણવાની શક્તિ તે ભાવેન્દ્રિય.

દ્રવ્યેન્દ્રિયના નિર્વૃત્તિ ને ઉપગરણ એવા બે ભેદ છે અને તેના બાહ્ય ને અભ્યંતર એવા બે ભેદ છે એટલે ચાર ચાર ભેદ છે.

ભાવેન્દ્રિયના લઘિ અને ઉપયોગરૂપ બે ભેદ છે એટલે દરેક ઇન્દ્રિયના છ છ ભેદ થાય છે. એ પ્રમાણે પાંચ ઇન્દ્રિયના છ છ ભેદ ગણતા કુલ ૩૦ ભેદ થાય છે તેમાં સ્પર્શેન્દ્રિયનો બાહ્ય અને અભ્યંતર નિર્વૃત્તિરૂપ ભેદ બુદ્ધા ન હોવાથી તેના પાંચ ભેદ હોવાને લીધે કુલ ૨૯ ભેદ થાય છે.

નિર્વૃત્તિ-એટલે રચના-ઇન્દ્રિયોની રચના-તેમાં બાહ્ય નિર્વૃત્તિ તો મનુષ્યોની અને અનેક પશુ-પક્ષીઓની કાન વિગેરેની બુદ્ધા બુદ્ધા આકારની હોય છે. અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ ગંધા જીવોની એક સરખી હોય છે. તેમાં ક્ષેત્રેન્દ્રિયની કદંબના પુષ્પાકારે ગોળ માંસપેશીરૂપ અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ છે. ચક્ષુઃસ્પર્શની અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ મસુરના દાણા જેવી ગોળ છે. શ્રોત્રેન્દ્રિયની અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ અતિમુક્તકના પુષ્પાકારે હોય છે. આ ત્રણે ઇન્દ્રિયો અંશુળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ છે. રસનેન્દ્રિય-જિહ્વા જે દેખાય છે તે બાહ્ય નિર્વૃત્તિ છે. તેની ઉપરના ભાગનું અંશુળના અસંખ્યાતમા ભાગરૂપ જે પ્રતર છે તે અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ છે. તેનો આકાર વાળંદના પુરપ્રાના અર્થાત્ લંગગોળ લટપટીઆના આકાર જેવો છે સ્પર્શેન્દ્રિયનો આકાર દરેક જીવના શરીર પ્રમાણે હોય છે. સ્પર્શેન્દ્રિયની બાહ્ય ને અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ એકસરખા આકારની છે, તેમાં ભેદ નથી.

હવે નિર્વૃત્તિ ઇન્દ્રિયને જે ઉપકાર કરે તે ઉપકરણેન્દ્રિય કહેવાય છે. તેના પણ બાહ્ય ને અભ્યંતર એવા બે પ્રકાર છે. તેમાં અભ્યંતર નિર્વૃત્તિરૂપે ગોઠવાયેલ સ્વચ્છ પુષ્કળોમાં રહેલી જે શક્તિ-તેના તેના વિષયને જાણવારૂપ તે બાહ્ય ઉપકરણ અને તે તે ઇન્દ્રિયના પરિણમન પ્રમાણે પરિણમેલા સ્વચ્છ આત્મપ્રદેશોમાં રહેલી જે તે તે વિષયને જાણવાની શક્તિ તે અભ્યંતર ઉપકરણેન્દ્રિય. આ પ્રમાણે શ્રી આચાર્યસંગ સૂત્રની વૃત્તિમાં કહ્યું છે. કેટલાક આચાર્યો ઉપકરણેન્દ્રિય એક જ પ્રકારની કહે છે.

આ દ્રવ્યેન્દ્રિયના ચાર ચાર ભેદના સંબંધમાં બુદ્ધી બુદ્ધી અનેક પ્રકારની વ્યાખ્યાઓ છે તે વિશેષ અર્થવાળા લોકપ્રદારશાસ્ત્રિ મંથથી જાણવી.

ભાવેન્દ્રિયના બે પ્રકાર-લઘિ ને ઉપયોગ તેમાં તે તે ઇન્દ્રિય સંબંધી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—ભાઈ દેવચંદ કરશનજી—રાંધણપુર)

પ્રશ્ન ૧—ગાદર વાયુકાયને વૈક્રિય શરીર હોય છે તે સાથે વૈક્રિય અંગોપાંગ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—તેને વૈક્રિયાંગોપાંગ ન હોય.

પ્રશ્ન ૨—તૈજસ ને કાર્મણ્ય શરીરને અંગોપાંગ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—ન હોય. તે બે શરીર દરેક જીવને હોય, તેથી તે જીવનાં ઔદારિક કે વૈક્રિય શરીરનાં અંગોપાંગ તે જ તેનાં સમજવાં.

પ્રશ્ન ૩—વિષ્ણુકુમાર મુનિએ નમુચી પ્રધાનતા વિનાશ માટે લાખ યોજનનું વૈક્રિય શરીર કયું તે મૂળના ઔદારિક શરીરને જ વધાર્યું કે જુદું કયું ?

ઉત્તર—વૈક્રિય શરીર બંને પ્રકારે કરી શકાય છે. શરીર સંગ્રહ ને અગ્રહ તેથી વિષ્ણુકુમારે ઔદારિક શરીર સાથે સંગ્રહ વૈક્રિય શરીર વિકુચ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪—ચકવર્તી, વાસુદેવ, પ્રતિવાસુદેવ ને જળદેવ થાય છે તે કઈ પુણ્ય-પ્રકૃતિવડે થાય છે ?

ઉત્તર—એને માટે ખાસ પુણ્યપ્રકૃતિ જુદી જુદી કહેલી નથી તેથી ૪૨ પુણ્યપ્રકૃતિમાં જેમ ગણધરનાગકર્મ જુદું કહ્યું નથી, છતાં તેને તીર્થ કરનાગકર્મ અંતર્ગત સમજવામાં આવે છે તેમ જ આનો પણ કોઈપણ પ્રકૃતિની અંતર્ગત સમાવેશ સમન્વય છે.

શયોપશયથી તેમાં જાણવાની-વિષયને જાણવાની જે શક્તિ તે લઘિ લાવેંદ્રિય અને તે તે ઇન્દ્રિયને પ્રાપ્ત થયેલ લઘિને જે વ્યાપાર તે ઉપયોગ લાવેંદ્રિય પચેંદ્રિય જીવોને લઘિ તો પાચે ઇન્દ્રિયની હોય છે પરંતુ ઉપયોગ એક કાળે છદ્મસ્થને એક ઇન્દ્રિયનો જ હોય છે, પાંચેનો એક સાથે હોતો નથી.

આત્મા મન સાથે જોડાય, મન ઇન્દ્રિય સાથે જોડાય અને ઇન્દ્રિય તેના વિષય સાથે જોડાય ત્યારે તે તે વિષયનો જોષ થાય છે, પરંતુ મનની ગતિ ઘણી શીઘ્ર હોવાથી કેટલીક વખત જીવ પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોને સમકાળે અનુભવે ખું એમ જાણે છે, પણ તે એક પ્રકારનો ભ્રમ છે.

એકેંદ્રિય, બેઇન્દ્રિયાદિ વિવશા દ્રવ્યેન્દ્રિયને લઈને જાણવી. અન્યથા બહુતાદિ વસ્તુપ્રતિમાં પાંચે ઇન્દ્રિયનો ઉપયોગ સંભવે છે.

કુવંરજી

પ્રશ્ન ૫—ચક્રવર્તી જન્મથી જ ચક્રીપણાને યોગ્ય શક્તિવાળા હોય છે કે ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિ થયા પછી તેવી શક્તિવાળા થાય છે ?

ઉત્તર—ચક્રવર્તીની માતા ૧૪ સ્વપ્નો દેખે છે એટલે જન્મથી જ ચક્રી યોગ્ય શક્તિવાળા હોય છે. તે શક્તિની વ્યક્તતા ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિ થયા પછી થાય છે.

પ્રશ્ન ૬—ચક્રવર્તી પોતાના ઔદારિક શરીરવડે ચોસઠ હજાર સ્ત્રીઓને લોગવે ?

ઉત્તર—સ્વશરીરવડે તો સ્ત્રીરત્નને જ લોગવે છે; બીજી સ્ત્રીઓને વૈક્રિય શરીરવડે લોગવે છે.

પ્રશ્ન ૭—જો બીજી સ્ત્રીઓને વૈક્રિય શરીરવડે લોગવતા હોય તો તેને પુત્રોત્પત્તિ શી રીતે થાય ? વૈક્રિય પુદ્ગલોમાં તો તેવી શક્તિ નથી.

ઉત્તર—વૈક્રિયશરીરવડે લોગવે છે, પરંતુ વીર્યના પુદ્ગલો ઔદારિક સંક્રમાવે છે એવી તેની શક્તિવિશેષ છે.

પ્રશ્ન ૮—સ્ત્રીરત્નને પુત્રોત્પત્તિ થાય ?

ઉત્તર—ન થાય. તેની ચોનિ શંખાવર્તા છે. તેમાં એટલી ગંધી ઉખળતા હોય છે કે તેમાં ઉત્પન્ન થનારા જીવો તરત જ વિનાશ પામી જાય છે.

પ્રશ્ન ૯—વાસુદેવ મૂળ શરીરે પટ્ટરાણીઓને જ લોગવે ને બીજી સ્ત્રીઓને વૈક્રિય શરીરવડે લોગવે કે કેમ ?

ઉત્તર—એને માટે સ્પષ્ટતા વાંચવામાં આવી નથી કે અમુક સ્ત્રીઓને સ્વશરીરે લોગવે ને બીજીને વૈક્રિયશરીરવડે લોગવે; પરંતુ તેને પણ ઘણી સ્ત્રીઓ હોવાથી વૈક્રિય શરીરનો સંભવ છે.

પ્રશ્ન ૧૦—આઠ વર્ગણાઓ પૈકી કઈ વર્ગણા વિશ્રસા, મિશ્રસા ને પ્રયોગસાપણે પરિણમે છે ?

ઉત્તર—વિશ્રસાભાવે તો ગંધી પરિણમેલી હોય છે. તે મિશ્રસા ને પ્રયોગસાપણે ઔદારિક શરીરદ્વારા ગ્રહણ કર્યા પછી પરિણમે છે.

પ્રશ્ન ૧૧—રાત્રિ પ્રતિક્રમણમાં સિદ્ધાચળતું ચૈત્યવંદન કઈ દિશા સામે રહીને કરવું ? તેની ખાસ દિશા કઈ ગણવી ?

ઉત્તર—અમુક દિશા સામે રહીને સિદ્ધાચળતું ચૈત્યવંદન કરવું એવો નિરધાર વાંચવામાં આવ્યો નથી. પ્રતિક્રમણ કરવા જે પ્રમાણે બેઠા હોઈએ તે પ્રમાણે રહીને જ એ ચૈત્યવંદન કરાય છે.

પ્રશ્ન ૧૨—મહાવિદેહ દોત્રમાં પુષ્કળાવતી વિજયમાં શ્રી સીમંધરસ્વામી

ગિરાજે છે તે આપણાથી ઇશાનખૂણામાં હોવાથી તેનું ચૈત્યવંદન ઇશાનખૂણા સન્મુખ દક્ષિ રાખીને કરવું કે કેમ ?

ઉત્તર—એને માટે પણ ચોક્કસ નિરધાર જાણેલ નથી. જાને ચૈત્યવંદનો સ્થાપનાજી સામે જ કરાય છે, પણ સ્થાપનાધાર્મ્યને છોડી દઇને તે તે દિશા સન્મુખ ચૈત્યવંદન કરવું ઠીક જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૧૩—પહેલે આરે મનુષ્યનું શરીર ત્રણ ગાઉનું હોય છે. તે ગાઉ કઈ અંગુળના સમજવા ?

ઉત્તર—જીવમાનના શરીરનું જે પ્રમાણ કહ્યું છે તે ઉત્સેધાંગુળનું જ જાણવું.

પ્રશ્ન ૧૪—પહેલે આરે શ્રી શત્રુંજય એંશી યોજન પ્રમાણ કહેલ છે તે યોજન કઈ અંગુળના સમજવા ?

ઉત્તર—શાશ્વતા પદાર્થોનું પ્રમાણ તો પ્રમાણાંગુળના યોજનાદિવડે જાણવાનું કહ્યું છે. શ્રી શત્રુંજય પ્રાયે શાશ્વત છે તેથી તેનું પ્રમાણ ઉત્સેધાંગુળે સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૫—સરારના પોસહમાં પડિલેહણ કયા પછી સજગાય કરતાં 'સજગાય સંદિસાહું ?' એ આદેશ કેમ માગવામાં આવતો નથી ?

ઉત્તર—એ આદેશ માગવાની એમાં જરૂર ન લાગવાથી ન માગવાનું કહેલું છે. ખાસ કારણ જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૧૬—સ્રી બેઠેલી હોય ત્યાં શીલવંત પુરુષે બે ઘડી ન બેસવું અને પુરુષ બેઠેલ હોય ત્યાં શીલવંત સ્રીએ ત્રણ પહોર સુધી ન બેસવું એમ કહ્યું છે તો તે જાનેમાં વિશેષ અંતરનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એ હરીકત જ્ઞાનીની કહેલી છે. તેઓએ પુરુષસંસર્ગની અસર વધારે વખત રહેવાની જાણી હશે તેથી તેમ કહ્યું હશે.

પ્રશ્ન ૧૭—તીર્થંકરનામકર્મ જેમ પાછલે ત્રીજે ભવે નિકાચિત કરે છે તેમ ચકવર્તી, વાસુદેવાદિ યવા માટે પાછલા કયા ભવમાં નિરધાર યાય છે ?

ઉત્તર—એમાં ભવનો નિરધાર જાણ્યો નથી, પરંતુ પાછલા ત્રીજા ભવે નિરધાર થતો હોય એમ જણાય છે, તેને માટે ખાસ વાંચવામાં આવેલ નથી.

પ્રશ્ન ૧૮—પાખી, ચોમાસી ને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણમાં મધ્યના ભાગમાં પાખી, ચોમાસી ને સંવત્સરી ગ્રન્થ કેટલાક સૂત્રોમાં બોલાય છે, આગળ પાછળના ભાગમાં દૈવસિક ગ્રન્થ જ બોલાય છે તો પ્રતિક્રમણ આખું પાખી, ચોમાસી ને સંવત્સરી કેમ કહેવાય છે ?

ઉત્તર—એના મધ્યમાં જ પાખી, ચોમાસી ને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ સંગંધી ક્રિયા કરાય છે, આગળ પાછળનો ભાગ દૈવસિક પ્રતિક્રમણનો જ છે. મુખ્યતા પાખી વિગેરેની હોવાથી તે નામથી તે તે પ્રતિક્રમણ ઓળખાય છે.

પ્રશ્ન ૧૯—જેમ દૈવસિક પ્રતિક્રમણમાં દૈવસિક પ્રતિક્રમણ ઠાવામાં આવે છે તેમ પાખી વિગેરે પ્રતિક્રમણમાં આદેશ માગીને તે પ્રતિક્રમણ ઠાવામાં કેમ આવતું નથી ?

ઉત્તર—પૂર્વપુરુષોને તેવી જરૂર ન હોવાથી તેવી ચોક્કસ કરેલી જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૨૦—ઘડીયાળમાં સેકન્ડનો ખટખટાટ થાય છે તે શાથી થાય છે ?

ઉત્તર—મનુષ્યના કરેલા ચાવી દેવારૂપ પ્રયોગથી થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૧—ઘડીયાળમાં યતા અવાજમાં શબ્દના પુદ્ગળ ગ્રહણ કરવા, પરિણામવા ને મૂકવાપણું ખરું ? ને હોય તો તે કોણ કરતું હશે ?

ઉત્તર—એ પુદ્ગળના સ્વભાવે થાય છે. પુદ્ગળોની પણ અચિંત્ય શક્તિ છે.

પ્રશ્ન ૨૨—કોનોઆક્રમાં જે પુદ્ગલો ગ્રહણ કરવામાં આવે છે અને તે પાછા પ્રયોગવડે વારંવાર સંલગ્નાય છે તે કઈ વર્ગણા સમજવી ?

ઉત્તર—એ ગંધી પ્રથમ તો લાવાવર્ગણા સમજવી. પછી તેનાં સ્કંધ ગંધાતા હોય અને ઘર્ષણ યતાં એ પુદ્ગળો જ અવાજ આપતા હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૨૩—પુદ્ગળના સ્કંધોમાં બીજા સ્કંધોને ઇવપ્રયોગ સિવાય ગ્રહણ કરવાની શક્તિ છે ?

ઉત્તર—પુદ્ગળસ્કંધોમાં અન્ય પુદ્ગળસ્કંધોને ગ્રહણ કરવાનો ને છોડવાનો સ્વભાવ છે તેથી તે ગ્રહણ કરે છે ને છોડે છે.

પ્રશ્ન ૨૪—ધાતુના વાસણ કે જેની ઉપર નામ લખેલ (કેરેલ) હોય તે વાસણ ખાવા માટે વાપરતાં જ્ઞાતાવસ્થીય કર્મ ગંધાય એમ કહે છે તો તે નામ ઘસાવી નાખવું ઠીક કે નહીં ?

ઉત્તર—ઘસાવી નાખવા કરતાં નામ વિનાના વાસણ વાપરવા ઠીક છે.

પ્રશ્ન ૨૫—લખેલ પુસ્તક તથા ચોપડા વિગેરે સડી જવા વિગેરે કારણથી નિરુપયોગી થયેલ હોય તેનું શું કરવું ?

ઉત્તર—જમીનમાં ઊંડે દાટી દેવા અથવા જળ શરણ કરવા ઠીક લાગે છે.

પ્રશ્ન ૨૬—શરીરમાં કામોત્પાદક વિકાગો છે તેમ કામને શમાવે તેવા કોઈ વિકાગ છે ?

ઉત્તર—એવો વિભાગ કહ્યો નથી. કામની શાંતિ તો સારા વિચારને સારા વાંચન વિગેરેથી જ થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૭—નવકારવાળી શબ્દનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—નવકારવાળી—નમસ્કારોની શ્રેણી—નમસ્કારાવળી, તે શબ્દનો અપ-
ભ્રંશ થઈને નવકારવાળી શબ્દ થયો છે.

પ્રશ્ન ૨૮—યુગળીઆને કેશ ને નખ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—હોય, પણ તે અમુક (૪૯-૬૪-૭૯) દિવસમાં જ પૂર્ણ શરીરવાળા થઈ જતા હોવાથી તે વખતમાં જેટલા વધવા યોગ્ય હોય તેટલા વધે, પછી કેશ કે નખ વધતા નથી. તે ચોલીતા લાગે તેટલા જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૨૯—વૈક્રિય લઘ્વિથી એકેન્દ્રિય કે વિગળેન્દ્રિય એવો નીપજ્જની શકાય ?

ઉત્તર—એવ નીપજ્જવવાની તે લઘ્વિની શક્તિ નથી, પરંતુ એકેન્દ્રિય, વિક-
ળેન્દ્રિયના શરીરો જેવી ઉત્પત્તિ કરી શકે, અન્ય મનુષ્યો તે રૂપે જ તેને દેખે.

પ્રશ્ન ૩૦—અગ્નિકાય એવાની વિરાધના કઈ કઈ રીતે થાય છે ?

ઉત્તર—સ્વકાયશસ્ત્રથી, પરકાયશસ્ત્રથી અને ઉભયકાયશસ્ત્રથી તેની વિરાધના થાય છે. અગ્નિ અગ્નિવડે નાશ પામે એ સ્વકાયશસ્ત્ર, અગ્નિ જળાદિવડે નાશ પામે તે પરકાયશસ્ત્ર, અને અગ્નિ સંયુક્ત કોઈ વસ્તુના સંયોગથી નાશ પામે તે ઉભયકાયશસ્ત્ર જાણવું.

પ્રશ્ન ૩૧—રૂશનાહીમાં અપ્કાય એવો ઉપજે ?

ઉત્તર—રૂશનાહી સચિત્ત પાણીમાં ઘીન પદાર્થોને નાખીને જનાવવામાં આવે છે તે અચિત્ત થાય છે, પણ પાણી સચિત્ત ક્યારે થાય તેનો કાળ જાણવામાં ન હોવાથી મુનિ તેને અડતા નથી. વળી લાંબે દિવસે તેમાં લીલ-
કુલ ધયેલી ઘણી વખત જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૩૨—પુસ્તક ગાંધનારા હોટની લાદી જનાવે છે તેમાં શું પદાર્થ નાખવાથી એવોત્પત્તિ ન થાય ?

ઉત્તર—મોરચુચુ નાખવાથી એવોત્પત્તિ થતી નથી.

પ્રશ્ન ૩૩—પગાલેલા ચુંદરમાં શું નાખવાથી એવોત્પત્તિ ન થાય ?

ઉત્તર—મીંદર નાખવાથી એવોત્પત્તિ ન થાય.

કુંવરજી

સમ્યક્ત્વવિચાર

[જ્ઞાતુધી આત્મા સમ્યક્ત્વના પરમાર્થ સ્વરૂપને સમજે નહિ-એના પ્રાપ્તિમત્ને જાણે નહિ, ત્યાં સુધી યથાર્થ પ્રવૃત્તિ કરી શકે નહિ, તેથી એ જાણુ પશુ અતિ જરૂરનું છે એનું જોટલું વિવેચન-વર્ણન થાય તેટલું જોણું જ છે યદ્યપિ સમ્યક્ત્વ વિષે આજ સુધીમાં અથો તથા તેઓદ્વારા ઘણી વાર કહેવાયું છે, તથાપિ ઉક્ત લેખ સક્ષિપ્ત પશુ કંઈક ઠીક જણાવાથી પૂર્વ મહાપુરુષવિરચિત "સમ્યક્ત્વ વિચારગર્ભિત વીરગિન સ્તવનાધારે" તેમના કૃતલોક ભાગ લઈને, તેમ જ કાષ્ઠક પૂરવણી કરીને અહીં આપવા પ્રયત્ન કરેલો છે ભવ્ય જીવો એના યથારચિત સ્વરૂપને જોળખી યથાયોગ્ય લાભ લે એ જ આકાંક્ષા]

મગલાચરણ—અચકા મહાપુરુષ સમ્યક્ત્વવિચારગર્ભિત શ્રી વીરગિન સ્તવનના પ્રારભમાં મગલાચરણ કરતા કહે છે કે જગતના જીવોને સુખ આપનારા એના શ્રી જિનેશ્વરના ચરણોને નમસ્કાર કરીને અનુષ્ઠાન એવા સમ્યક્ત્વગતનું શ્રી વીરબ્રહ્મએ ખાર પર્ષદામાં જે રીતે સ્વરૂપ કહ્યું છે તે રીતે જ શુદ્ધ-મત્ત સ્વરૂપ વર્ણવીશ, મારી મતિકલ્પના પ્રમાણે કહીશ નહિ

સમ્યક્ત્વના ભેદ—સમ્યક્ત્વ ૧ પ્રકારનું, ૨ પ્રકારનું, ૩ પ્રકારનું, ૪ પ્રકારનું, ૫ પ્રકારનું અને ૧૦ પ્રકારનું પશુ છે એ સમ્યક્ત્વ મોક્ષરૂપી વૃક્ષના બીજ સમાન છે. ૧-૨-૩-૪-૫-૧૦ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ કેવી રીતે છે તે આગળ દર્શાવશે (તેમાં ૫ અને ૧૦ પ્રકારના સમ્યક્ત્વનો કેવળ નામોલ્લેખ જ જણાવ્યો છે, કારણ કે એ બધા સમ્યક્ત્વો એક બીજામાં અન્તર્ગત થતા હોઈ રુકાવવામાં આયા છે)

૧-૨ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ—‘આચાર્ય’ એટલે શ્રી જિનેશ્વર દેવની આજ્ઞા ઉપર અવિરત પ્રીતિભાવ તે એક પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ છે અને બે પ્રકારનું તે ‘દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વ’ અને ‘ભાવ સમ્યક્ત્વ’ અથવા ‘નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ’ અને ‘નિવહાર સમ્યક્ત્વ’ છે

દ્રવ્ય અને ભાવ સમ્યક્ત્વનો અર્થ—જે જીવ શ્રી જિનેશ્વર દેવના આગમનો પરમાર્થ જાણતો નથી, પરંતુ જિનાગમની શુદ્ધ ગ્રંથ છે તેવા જીવનું સમ્યક્ત્વ તે ‘દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વ’ જાણુ અને જે જીવ જીવતત્ત્વને અર્થાત્ આત્મતત્ત્વને યથાર્થ જાણે છે-જોળખે છે તેના જીવનું ‘ભાવ સમ્યક્ત્વ’ જાણુ અથવા મિથ્યાત્વના શુદ્ધ થયેલા પુદ્ગલોનો એટલે સમ્યક્ત્વમોહનીય કર્મનો ઉદય તે ‘દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વ’ કહેવાય અને તે જ સમ્યક્ત્વ મોહ ધીવના ઉદયથી પ્રગટ થયેલો જે તત્ત્વરૂચિપરિણામ તે ‘ભાવ સમ્યક્ત્વ’ કહેવાય

તથા રૂપી સમકિત એટલે પૌદ્ગલિય સમ્યક્ત્વ અને અરૂપી સમકિત તે અપૌદ્ગલિય સમ્યક્ત્વ, એ રીતે પશુ સમ્યક્ત્વ બે પ્રકારનું જાણુ. ત્યાં ક્ષયોપશમ અને વેત્ત મં પૌદ્ગલિય સમકિત છે, કારણ કે એ બે સમ્યક્ત્વમોહનીય પુજના ઉત્પત્તિ થાય છે અને શેષ ઉપશમ

મને ક્ષાપિક સમ્યક્ત્વ તે અપૌદ્ગલિક છે; કારણ કે ઉપરામ તથા ક્ષાપિક સમક્રિતમાં શંભોદનીયના પુંજનો ઉદય નથી.

તથા આત્માના જ્ઞાનાદિ-જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ શુભ પરિણામ તે 'નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ' યથા આત્મા પોતે પણ નિશ્ચય મં કહેવાય અહીં આત્માનો નિશ્ચય સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણામ । ગુણ છે અને આત્મા પોતે ગુણી છે. તે ગુણ અને ગુણી એ બેમાં ભેદ નથી એમ જણીએ ત્યારે આત્મા નિશ્ચય સં કહેવાય અને મિથ્યાદષ્ટિ દેવ, ગુરુ, ધર્મ અને ધર્મીઓની વચ્ચે-સ્તુતિનો ત્યાગ કરવો તથા મિથ્યાદષ્ટિ દેવાદિકને વંદનાદિ વ્યવહારનો અંતરની ઉત્કટ રમિથી ત્યાગ કરવો અને જિનેન્દ્રદેવાદિકનો અત્યંત આદર કરવો ધૃત્યાદિ કરણીરૂપ 'વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ' જણવું તથા નિસર્ગ અને અધિગમ મં એમ પણ બે પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ જણવું.

નિસર્ગ અને અધિગમ સંનું સ્વરૂપ—જાતિરમરણાદિકથી જે સમ્યક્ત્વ પાપ તે 'નિર્મર્ગ સં' જણવું, અને ગુરુમહાગજના ઉપદેશ વિગેરેથી પ્રાપ્ત માપ તે 'અધિગમ સમ્યક્ત્વ' જણવું. જેમ માર્ગમાં જૂલો પડેલો કોઈ મુસાફર આમતેમ મટકો લાટકો એટલે કોઈએ માર્ગ દેખાડ્યા વિના પણ ખરા માર્ગે આવી નાદે છે, તેમ કોઈ જીવ સંસારમાં રખડતા રખડતા કોઈ વખત ભગ્યત્વના પરિપાકથી કર્મનિર્મર પતાં સહેજે-પોતાની મેલે જ (કોઈના ઉપદેશ વિના પણ) ખરા ધર્મ પામે છે તે નિસર્ગ સમ્યક્ત્વ કહેવાય અને કોઈક જીવે બીજાના ઉપદેશ વિગેરેથી ધર્મમાર્ગ પામે તે 'અધિગમ મં' કહેવાય. કેટલાક જીવો તો નિર્મર્ગથી-સ્વાભાવિક રીતે તેમ જ ઉપદેશથી પણ ધર્મમાર્ગ પામતા નથી.

મનુષ્યને જ્વર-જ્વર આવે છે, તેમાં પણ કોઈક જ્વર ઔષધના પ્રયોગથી જીતે છે અને કોઈક જ્વર તો ઔષધના પ્રયોગથી પણ જીતરતો નથી અને કોઈકને કાળ પાક્યે ઔષધ વિના સ્વાભાવિક રીતે પણ જીતરી જાય છે. તેવી રીતે મિથ્યાત્વરૂપી જ્વર કોઈકને સ્વાભાવથી જીતરી જાય તો તે 'નિર્મર્ગ સં' કહેવાય અને કોઈકને ઉપદેશાદિ ઔષધથી જીતે તો તે 'અધિગમ મં' કહેવાય અને કોઈકને મિથ્યાત્વરૂપી જ્વર કોઈ પણ ઉપાયે જીતરતો નથી. એ પ્રમાણે માર્ગમાં જૂલા પડેલા મુસાફરના દશાથી તથા જ્વરના દર્દીથી સમ્યક્ત્વ નિર્મર્ગ અને અધિગમ એમ બે પ્રકારનું જણવું.

ત્રણ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ—વળી તે સમ્યક્ત્વ કાગક, રાત્રક અને દીપક એમ ત્રણ પ્રકારે પણ કહ્યું છે અથવા ઉપરામ, ઘોષરામ અને ક્ષાપિક એ રીતે પણ ત્રણ પ્રકારનું કહ્યું છે. બી જિનેન્દ્ર દેવે જે પ્રમાણે કહ્યું છે તે જ પ્રમાણે કહ્યું-સાત્રમાં કહેવા મનુષ્યનેની જેની રમિ તેવી જ ક્રિયા. આ સમ્યક્ત્વ મર્વસાવધયોગનો ત્યાગ કરી, મર્વવિરતિનો આદર કરી પદ્ધતિ જીવોનું રક્ષણ કરનાર જ્ઞાન આત્મા ગુણજાણવાળા મુનિઓને જ દોષ છે તે 'કાગક સમ્યક્ત્વ' કહેવાય છે તથા જે સમ્યક્ત્વથી ત્રિજિહ્વાદિકની પેઠે મનુષ્યનામાં તીવર રમિ થાય (બી જિનેન્દ્રે કહેવા તરવોમાં વાતવિક રમિ થાય) પણ તે પ્રમાણે આચરણ ન થાય તે 'રાત્રક સમ્યક્ત્વ' કહેવાય છે કોઈ કહેશે કે ત્રિજિહ્વા મહાગજને તો ક્ષાપિક

હતું અને તમે તો રાચક કહો છો તો એ વિષે જાણવું કે જ્યાં ક્ષાયિક હોય ત્યાં ક્રસ રાચક હોય જ અને રાચક હોય ત્યાં ક્ષાયિકની ભગ્નતા જાણવી. તથા પોતે મિથ્યા-જે હોય તો પણ ધર્મકથા વિગેરે ધર્મોપદેશ યથાર્થ રીતે કરે કે જેથી બીજા જીવો મ્યક્ત્વ પામે તો તેવો મિથ્યાદષ્ટિ જીવ દીપક-દીવા સરખો જાણવો. તે બીજાને દીપાવે તલે બીજાને શુદ્ધ ધર્મમાર્ગ ઓળખાવે તે મિથ્યાદષ્ટિ જીવનું 'દીપક સમ્યક્ત્વ' સ્વારથી કહેવાય છે. હવે બીજું ત્રણ પ્રકારનું ઉપશમ આદિ સમ્યક્ત્વ જીવ જે રીતે રીંછે છે તે પ્રકાર વિસ્તારથી કહે છે.

સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવા પહેલાની દશા-ભવચક્રના દુઃખ—“વીર જિનેશ્વર દિવ્ય સુજાને, નિજ સેવક અરદાસ રે”...એ ત્રીજી ઢાળની પ્રથમ કડીની શરૂઆત રતો સ્તુતિકાર મહાત્મા સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવા પૂર્વે આ સંસારી જીવ અનંતા કાળથી વચક્રમાં રખજો છે અને અનંત દુઃખ પામ્યો છે તેનું વર્ણન શ્રી વીરપ્રભુને અરજરૂપે રી, ત્યારબાદ ઉપશમ આદિ સમ્યક્ત્વનું વિસ્તારથી વર્ણન કરે છે—

હે શ્રી વીર જિનેશ્વર સાદિખ-સ્વામી ! તમારા સેવકની અરજ સાંભળો. હે દીન પરવા કરનારા સ્વામી ! મને તમારા ચરણમાં નિવાસ આપો, હે અવિનાશી ! હું આ ભાકાકાશમાં અનાદિ અનંતકાળ સુધી ભવમાં-સંસારમાં વસ્યો, અને હે ભગવંત ! મવચક્રના ઘણાં ઘણાં દુઃખો મેં સહન કર્યાં-ભોગવ્યાં. હે સ્વામિન્ ! જેનું નામ અનાદિ નિરૂપતિ એટલે અનાદિ નિગોદ છે એવી સૂક્ષ્મ નિગોદમાં હું અનાદિકાળ રહ્યો છું મને ત્યાં હે સ્વામિન્ ! તમારી સેવા વિના મેં અનંત પુદ્ગલપરાવર્તન કર્યાં છે. એટલે અવ્યવહારરાશિમાં હું અનંત પુદ્ગલપરાવર્તન જેટલા કાળ સુધી રહ્યો છું. એ પ્રમાણે કર્મપરિણામ રાગના આદેશથી અર્થાત્ કર્મની પ્રગળતાથી અને તેવા પ્રકારની ભવિત્યતાના પોતે અનંતાનંત કાળના ભોગે એટલે અનંતકાળ ગતીત થતાં સુધી તે અવ્યવહારરાશિમાં અનાદિ સૂક્ષ્મ નિગોદમાં રહ્યો છું. તે સૂક્ષ્મ નિગોદમાં રહીને મેં એક શ્વાસોશ્વાસમાં ૧૭ થી પણ અધિક લગભગ ૧૭૫ જેટલા ભવ કર્યાં છે, તો હે સ્વામિન્ ! તારા વિના એ નિગોદના દુઃખ તથા મારા આ ભવચક્રના ફેરા કાણ ટાળે અને તેમાંથી કાણ છોડાવે ?

પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે અનાદિકાળથી અવ્યવહારરાશિમાં ભટકી ભટકીને ત્યારબાદ વ્યવહારરાશિ પામ્યો, ત્યાં પણ ઉત્કૃષ્ટથી અનંતકાળ સુધી બાદર નિગોદમાં એટલે સાધારણ વનરપતિમાં, પૃથ્વીકાયમાં, અપ્સકાયમાં, અમિટ્રાયમાં, વાહિકાયમાં અને બેઈદ્રિવાદિથી પંચેન્દ્રિય સુધી ત્રસકાયમાં રખજો. એ પ્રમાણે હે પ્રભુ ! તમારી સેવા વિના વ્યવહારરાશિમાં પણ હું અનંતકાળ સુધી રહ્યો, તેમજ વ્યવહારરાશિમાં ત્રસકાયને વિષે આપની સાચી સેવા વિના મિથ્યાત્વના જોશવડે વિષ્ણુ, મહાદેવ ઇત્યાદિ સંસારી દેવોને મેં દેવરૂપે માન્યા, પરંતુ તે વખતે હે પ્રભુ ! મારા મનમાં તું ન આવ્યો અને મારા હૃદયમાં તું ન આવવાથી પૃથ્વીકાય આદિના ભવોમાં અને ત્રસકાયના બળદ વિગેરે ભવોમાં અનેક વાર બેદન-બેદન-તાકન-સુધા-તૂપા-અત્યંત ભારવહન-ઘણો ભાર વહેવા રૂપ અનેક દુઃખ પામ્યો તથા ગર્ભાવાસ, જન્મ અને જૂઠાવરયા ઇત્યાદિ ઘણા દુઃખો મેં ભોગવ્યાં. (આતુ)

શનિ-પુણ્યવિજયથ

જૈનશાસ્ત્રાનુસાર જૈનમાન્યતા

એઃ જિજ્ઞાસુને આપેલા ઉત્તરો

આ જગત અનાદિ છે. તે કાષ્ઠનું કંચુકું નથી નેમ તે અનંત કાર્ણથી આવું ને આવું જ છે. જીવ અનાદિ છે. કર્મો અનાદિ છે. જીવ ને કર્મનો સંયોગ અનાદિ છે. કાષ્ઠ કાળે જીવ કર્મ રહિત હોતો જ નહીં. નિર્મળ આત્માને કર્મ લાગતાં જ નથી. જીવ પ્રથમનાં કર્મો બોગવે છે ને નવાં બાંધે છે, તેની કર્મ રહિત દશા તો જ્યારે તે સમ્યક્ પ્રકારે જ્ઞાન, દર્શન ને આગ્રિતનું આરાધન કરે ત્યારે થાય છે. તે કર્મ રહિત સિદ્ધદશાને પામ્યા પછી તેને કર્મ લાગતા નથી અને તે ફરીને અવતાર પણ લેતા નથી.

કેવળજ્ઞાન પરિપૂર્ણ જ્ઞાન છે, અપૂર્ણ નથી; પરંતુ જેની આદિ ન હોય તેની આદિ તે ક્યાંથી જાય? એટલે જગતની આદિ તે જ્ઞાન જાયતું નથી.

જ્યોતિષશાસ્ત્રો સૂર્યપ્રગ્ભિ, ચંદ્રપ્રગ્ભિ વિગેરે જૈનમાન્યતાવાળા છે. તે તો જુદી જુદી જાગૃતતા સૂચક છે. સૂર્યાદિ મહો કાષ્ઠનું શુભ કે અશુભ કરતા નથી. અન્ય દર્શનીઓએ રચેલ જ્યોતિષશાસ્ત્ર સંબંધી કું કંઈ જાયતો નથી.

જેને દીક્ષા આપવાની હોય તેની યોગ્યતા જાણવાના અનેક લક્ષણો શાસ્ત્રમાં દર્શાવે છે. તદનુસાર યોગ્યતા જાણીને દીક્ષા અપાય છે. એમાં જન્મપત્રી વિગેરેની જરૂર પડતી નથી.

ચારે વેદોનાં નામ જૈનશાસ્ત્રમાં આવે તથા તે માન્ય ગણાય નહીં. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શંકર વિગેરે જે બ્રહ્માનાનું કે તેની પૂજા વિગેરે કરવાનું જૈનશાસ્ત્રમાં કહેલું નથી.

તમે જૈનસંપ્રદાય તદ્દન અજ્ઞાન જણાવો છો, તથા તમે જૈનશાસ્ત્રો વાંચો, તેના વિદ્વાન આચાર્યોને મળો અને તેમના દ્વારા જ્ઞાન મેળવો. તે સિવાય તમારા વિચાર બદલ ન પાડો.

દુનિયાના અનેક ધર્મો જૈનધર્મમાથા નીકળેલા છે જ નહિ, તેના કાઠનારાઓએ સ્વમતિરૂપનાથી કાઢેલા છે.

અન્ય દેવદેવી જે સમક્ષિતી હોય તેને માટે ભક્તિ કરવાનું જૈનશાસ્ત્રમાં સ્વામીશાહ તરફ કહેલ છે. મિત્યાતી દેવદેવીની ઉપેક્ષા કરેલ છે.

સોનાનો ને મૃત્તિકાનો સંયોગ અનાદિ છે, તે કાષ્ઠનો કરેલો નથી. તેની આદિ નથી. તેમાંથી પ્રયોગવડે સોનું પ્રગટ થયા પછી તે માટી સાથે ફરીને મળી જતું નથી. જુદા ને બીજા બંને જેમ અનાદિ છે, તેમાંથી એકની આદિ કદી સમાતી નથી તેમ જગન માટે ગમજુ લેવું.

જૈનમતનું રહસ્ય જાણવા માટે અનેક શાસ્ત્રો વાંચવા જોઈએ. અનેક મુનિ ગૃહસ્થો નેમજ મુનિઓના મંડળમાં આવતું જોઈએ. મધ્યસ્થભાવે વિચારવા શરૂ કરો ને કાંઈક જાણી શકાય.

કુવરજી

નિત્યોત્સવ

સુખિય, નિત્યસુખ અને નિત્યોત્સવ કોને પ્રિય ન હોય ? એ ત્રણે વાનાંને આપું જગત સદા માગે છે. જીવન-આરોગ્યતા એ તેનું પ્રતિક હોય તેની આહવા સહુ કોઈ કરે એ સ્વાભાવિક પણ છે. એક સંસ્કૃત કવિ એ ત્રણ વસ્તુઓને તદ્દન ટૂંકામાં-એક શ્લોકમાં વર્ણવે છે એ જાણવા યોગ્ય હોય અત્ર ઉદ્ધૃત કરી તે પર યથામતિ બે શબ્દો લખ્યા છે. કાઢને તે થોડે અંશે પણ ઉપયોગી જણાશે તો લખવાની સાર્થકતા થશે.

સુમિદ્ધં કૃષિકૈઃ નિત્યં, નિત્યં સુખમરોગિણાં ।

માર્યાં મર્તુઃ પ્રિયા વસ્ય, તસ્ય નિત્યોત્સવં ગૃહમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—કૃષિકારને ત્યાં નિત્ય સુખિય-સુકાળ છે, નિરોગી શરીરવાળાને નિત્યસુખ છે અને જે પુરુષને તેની સ્ત્રી પ્રિય છે-પ્રીતિપાત્ર છે તે ઘરમાં નિત્યોત્સવ છે.

સુભાષિતના આ શ્લોકનું રહસ્ય સહેજ વિસ્તારથી જોઈએ. સુખિય કે દુઃખિય મુખ્યત્વે ધાન્યના ભાવાભાવ-હોવા નહિ હોવા પર અવલંબે છે. જીવનની નિઃસન્નિરિયાતની એ વસ્તુના ઓછા-વત્તાપણાની અસર સહુને થાય છે પણ તેમાં ખેડૂતને અપવાદરૂપ જણી શકાય; કારણ કે ભયાનક દુષ્કાળમાં ધાન્ય ફર્લભ થઈ પડે છે ત્યારે પણ ધાન્યના ઉત્પાદક ખેડૂતને ત્યાં વર્ષાવર્ષાતનો સંગ્રહ હોય છે અને તેથી જ તેને ત્યાં કવિએ નિત્ય સુકાળ કહ્યો છે.

કૃષિકારને ઉદ્દેશીને કહેવાયેલ આ બાબત સર્વ માટે ભારે વિચારણીય છે. ધાન્યસંગ્રહ વિપુલ પ્રમાણમાં આગળ-પાછળ રહ્યા કરતો હોય તો ક્યારેક તેનો સંગ્રહ ભારે ઉપયોગી અને જીવનદાતા થઈ પડે છે. ધનસંગ્રહ કરતાં ધાન્યસંગ્રહની વધુ આવશ્યકતા બતાવવા એક સ્થાને રાગને ઉદ્દેશીને કહેવાયું છે કે—

ધાન્યાનાં સંગ્રહો રાજજુત્તમઃ સર્વસંગ્રહાત્ ।

નિશ્ચિંતં હિ મુખે રત્નં, ન કુર્યાત્ પ્રાણધારણમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—હે રાજા ! સર્વ પ્રકારના સંગ્રહમાં ધાન્યનો સંગ્રહ ઉત્તમ છે. મુખમાં રત્ન મૂકવાથી કાંઈ પ્રાણ રહેતા નથી (પણ ધાન્યથી પ્રાણ ટકે છે માટે રત્નાદિ ધન-સંગ્રહથી વિવિધ અનાજરૂપી ધાન્યસંગ્રહ શ્રેષ્ઠ છે.)

પચાસ વર્ષ પહેલાના જૂતકાળમાં જો ડોકિયું કર્યું તો આપણને જણાશે કે વિપુલ પ્રમાણમાં ધાન્યસંગ્રહ કરવાની પ્રથા સર્વ કામોમાં પ્રવર્તતી હતી. પણ દેશકાલની પરિસ્થિતિ બદલાઈ જતાં આજે ધાન્ય-બંકારોના દર્શન ફર્લભ બન્યા છે; છતાં એ પ્રયાના થોડા દર્શન હજી ગ્રામિણ જનતામાં જોઈ શકાય છે. મુંબઈ જેવા શહેરોમાં તો પાલી કે અડધી પાત્રી અનાજ મંગાવાય છે, તેમાં જો દૈવસાત હુલ્લ જેવો કોઈ પ્રમંગ પ્રાપ્ત થાય તો એટલું અનાજ કેટલા દિવસ જીવનદાન આપે ?

આપણા પૂર્વજો સુખની ગણતરીમાં “કાઠીએ જર”ને પણ ગણતા હતા એ કેટલું બધું યથાર્થ અને દીર્ઘદૃષ્ટિભર્યું જણાય છે ?

શ્લોકના બીજા ચરણમાં નિરોગી મનુષ્યને સુખી ગણેલું છે તે ચોખ્ખું છે, કેમ કે મુંઝવેર મહાલક્ષ્ય હોય, તેને ચોખ્ખું લક્ષ્મી હોય, તેના ફળસ્વરૂપ આકર્ષક રાચરચીલું પણ હોય અને વિસ્તારયુક્ત કુટુંબ-કુખીયો પણ હોય; આ રીતે સર્વ પ્રકારના ભર્થાભાદર્થ ધરમાં પણ જો શુદ્ધપતિ પોતે કાયમ ગિમાર જ રહેતો હોય તો એ સર્વ સુખ-સાધનો તેને શા કામના છે ? તેથી જ કહેવત ગવાયેલ છે કે ‘પહેલું સુખ તે જાતે નર્પા.’

નિરોગી મનુષ્ય યદિ નિર્ધન હોય તો પણ તે પ્રસન્ન છે, કારણ કે શારીરિક તન્દુરસ્તીના ચોગે તે ગમે ત્યાં જીવનચોગ્ય વૃત્તિ કરી લેશે અને શાંતિ ભોગવશે; પરંતુ વ્યાધિયુક્ત મનુષ્યને કહેવાતા મુખોમાં શાંતિનો અંશ પણ પ્રાપ્ત થતો નથી. અનાથી-મુનિને શું અપૂર્ણતા હતી ? પુત્ર-કુળે દુઃખી થનાર માત-તાત હતા, પતિના દુઃખે દુઃખાર્ત થતી-આંસુ મારતી સુશીલ પત્ની પણ હતી, આંધવને દુઃખે દુઃખી થતી ભગિની પણ હતી, અપાર સુખ-વૈભવ હતો, બાહોશ વૈષ-હકીમો તેમના ભાવાનંદ ચમુરોગની ચિકિત્સા કરવા અને સારવાર કરવા ખડે પગે ઊભા હતા, પડતા બોલને ઉપાડી લેનાર દાસ-દાસીઓ પણ તેમની સાનિધ્યમાં હતા અને પાણીની ગાફક પૈસાને બચ તેમની રોગ-શાંતિ અર્થે થતો હતો છતાં તેમના આત્માને લેશ પણ શાંતા નહોતી, કારણ તેઓ રોગી હતા. નિરોગીપણાનું સુખ આવા પ્રસંગે જ જણાય છે. શ્રી નમિરાજર્ણિને પણ શું અધૂરું હતું ? મહાન્ રાજ્ય અને તેના ફળસ્વરૂપ અનેક પ્રકારનો વૈભવ અને એકએકથી ચઢીવાતી દેવાંગના જેવી અનેક રાણીઓ હતી. પણ તેમના મસ્તકને ન્યારે રોગે ઘેરી લીધું ત્યારે આનંદની એ સર્વ વસ્તુઓ તેમને સંતાપવા લાગી. રાજનીની મસ્તક વેદના ઉપશમાવવા ગણીઓ જાતે ઉત્તમ પ્રકારના ચંદન ધસી રહી છે. આથી રાણીઓના હસ્તદ્વયના રહેલ કંકણોનો, આપમમાં અજ્ઞાવાથી નાદ થાય છે-કે જે અન્ય મમ્મો સુખદાયક જણાયો હોત તે જ આજે-નમિરાજને ભારે દુઃખોત્પાદક અને મસ્તક-વેદનામાં વૃદ્ધ કરનાર યજ્ઞ પડ્યો. પરિણામે અવાજ થવાનું કારણ નળી એક એક સોજાય કંકજ રખાય છે. આ પ્રગંભાથી ભારે બોધ જન્મે છે અને નમિરાજ આંતરુપ થાય છે, જગત્પંથ જાને છે અને ઈશ્વર પણ તેને વ્રતમાંથી ચળાવી શકતા નથી.

અત્ર આપણા પ્રસંગને અનુરૂપ વાન એ છે કે રોગ વખતે અદ્યત્ત બીલું સુખ પણ દુઃખારૂપ યજ્ઞ પડે છે તેથી જેને નિરોગી સરીરની પ્રાપ્તિ યજ્ઞ હોય કે સામાન્યનઃ જેને સદા આરોગ્ય રહેતું હોય તે સુખજાગી ગણાય. આપણા આત્મશુદ્ધિના ‘લોગરસ’ જેવા રત્નમાં પણ આરોગ્ય-આરોગ્યની યાચના શ્રી મિદ્ધજવતો પામે કરવામાં આવી છે.

લૌકિકમા પણ કશું છે:—

ધર્માધંજામમોદાણામારોગ્યં મૂલમુક્તમમ્ ।

ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થનું મૂળ ઉત્તમ આરોગ્ય છે.

હવે આપણે શ્લોકના ત્રીજા-ચોથા અણ્ણમાં જણાવેલ નિત્યોત્સવ તરફ વળીએ.

કવિત્વં આ વચન પશ્ય અનુભવસિદ્ધ અને વારતવિક છે કે “ જે ભર્તારને તેની બાધા પ્રિય હોય તે ધરમાં નિત્ય ઉત્સવ વર્તે છે. ”

સામાન્ય રીતે ધરનો માલીક પુરુષ મનાય છે. આ સ્થિતિમાં તેને પ્રાપ્ત થયેલ સ્ત્રી કોઈ અવગુણના કારણે અથવા પુરુષના દૃષ્ટિગેહથી પતિને મન અપ્રિય હોય તો તે ધરમાં જોળાના પાણી સુકવનાર ક્લેશ જન્મે છે, એક બીજાની આંખો લકડવા માંડે છે અને અપ્રીતિકારક એવી તે સ્ત્રી પ્રત્યેના વર્તનમાં પુરુષ આપખુદ બને છે. આમ બનતાં વાતવાતમાં અણુછાજતા શબ્દપ્રહારો થયા કરે છે. એક રચાને એવો પ્રસંગ આ પ્રમાણે આલેખાયો છે.

રે ઘોરનિદ્રે! કલહપ્રસવતે! રે પ્રેતરૂપે! નીતરા કુરૂપે! ।

રે દુર્મતે! મ્હાત્યવિવર્જિતે! રે, ઉત્તિષ્ઠ દુષ્ટે! સલિલાય ગચ્છ ॥

રે ઘોર નિદ્રાવાળા! રે કલહમાં રાયનારી! રે પ્રેતરૂપી! રે સાક્ષાત કુરૂપા! રે અભાગણી! રે સદ્ભાગ્યવર્જિત! રે દુષ્ટા! જાડ અને પાણી ભરવા ગા!

આવી હલાહલ ઝેર સમાન વાણી શ્રદ્ધપતિના મુખમાંથી નીકળે ત્યારે સ્ત્રીનો મિત્રજ પશુ ઊકળી જાય અને મરમોનો પારો ૧૦૫ કીમી પટારી જાય તેમાં શું નવાઈ? પરિણામે એ ધર ધર મરીને તમાશાધર બની જાય અને હાથચરે કછવાના દર્શન થાય એ સ્વાભાવિક છે, સદા અશાંતિથી ધમધમતા એ ધરમાં લક્ષ્મીદેવીનો તો વાસ જ ક્યાંથી સંભાવે?

સારાંશ કે જે ધરમાં સ્ત્રી તેના પતિને અપ્રિય થઈ પડે છે તે ધરમાં જીવનકલહ સદા આડ્યા જ કરે છે. પરિણામે આપધાત જેવા અનિષ્ટો બનવા પામે છે. અત્ર પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે સ્ત્રી તેના પતિથી ત્યક્તા હોય-અપ્રિય હોય-પતિને આંખના પાટા જેવી લાગતી હોય તેના નિવારણનો ઉપાય શું? આ પ્રશ્ન જરૂર નિરાકરણ માગે છે.

સૌથી પ્રથમ તો એ જણવું જરૂરી છે કે આ જગતિના યુગમાં સ્ત્રીપુરુષોના લગ્ન માત-પિતાની ઇચ્છાનુસાર લાકડે માંકડું વળગાડવા જેવા ન થવા જોઈએ પણ પરસ્પરની સંમતિથી લગ્નજીવન આરંભાવું જોઈએ. આ બાબત આખા બાપી જીવનને સ્પર્શનારી હોઈ તેમાં લેશ પણ ચરમને સ્થાન ન જ હોવું જોઈએ. માતા-પિતાઓએ પણ યુગને ઝોળખી, બનેના માનસ પારખી મેળ મળે ત્યાં જ લગ્નગ્રંથીથી બાળકને જોડવા જોઈએ. આટલું કરવા છતાં પાછળથી કારણવશાત પરિસ્થિતિ વિપરીત બને તો સ્ત્રીની ફરજ છે કે તેણે પતિના સ્વભાવનો અભ્યાસ કરી તદ્દનુકૂળ વર્તવું. એક લેખકે એ વિષે લખ્યું છે કે-પુરુષો એ મોટી વચના બાળકો છે, તેમને કેમ મનાવી-પટારી લેવા એ સ્ત્રીને આવશ્યક જોઈએ. આ કળા સ્ત્રીઓને સદૃજ લભ્ય છે, કારણ સ્ત્રીઓમાં કામજતા, શાંતતા, સહનશીલતા, મનોહરતા, સેવાશ્રુતિ વિગેરે કેટલાક ગુણો સ્વાભાવિક હોય છે કે જે દ્વારા અણુધડ પતિને પણ તે વશ કરી શકે. ત્યાં પુરુષને મન સ્ત્રી વડાલતું પાત્ર બની ત્યાં પછી નિત્ય ઉત્સવ પ્રવર્તે એમાં શું આશ્ચર્ય? રાજમાલ મગનલાલ બેહોરા

પ્રભાવિક પુરુષો

શાશ્વત્વસ્વામી (૩)

“શાસ્ત્રી મહારાજ ! આપ ગમે તેમ માનો, પણ મને આ વેળા કોઈ મહાન સંકટ ઉપસ્થિત થશે એમ લાગે છે.”

પ્રાતઃકાળની સંધ્યામાંથી પરવારતાવેંત ભૂદેવ રામશંકરના મુખદ્વારા ઉપર વર્ણવ્યા અશુભ સમાચાર શ્રવણ કરતાં જ શ્રીધરશાસ્ત્રીની લૂકુટી એકાએક ચઢી ગઈ અને નેત્રોમાં રતાશની ટશરો ફૂટી નીકળી, તેઓ તાડુકીને બોલ્યા:

“તમને આવી આગાહી કરવાનું કોણે શીખવ્યું ? તમારો અધ્યાસ કેટલો ? ઠેવળ ‘સ્વાહા સ્વાહા’ કરતાં આવડ્યું એટલે શું તમારી જાતને પડિત માની બેઠા કે સ્વયંમેવ ત્રિવેદી બની ગયા ? યજ્ઞસ્તંભના આરંભકાળથી જ આ જાતની કુશંકાઓ તમે કરતા આવ્યા છો. આજે યજ્ઞની પૂર્ણાદિતિનો દિવસ છતાં તમારા પેટમાં રમતા શંકાના કુરકુરિયા દંછ પણ ન મળ્યા ! તમે મને ઠેવો શાસ્ત્રી સમજો છો ? વારંવાર આવી રીતે દોડી આવવાનો તમારો અધિકાર જ શું છે ? આજના પવિત્ર દિવસે પ્રાતઃકાળની મંજળઘટિકામાં આવા અપશુકન શા સારું કરી રહ્યા છો ? કઈ જ્યોતિષની ગણતરીએ તમે આમ પવો શકો છો ?” શાસ્ત્રીમહારાજની લાપાના રસ સગી પિકલી પ્રશ્નાવળી

સાંભળીને રામશંકરના મોતીઆ મરી જ ગયા. ‘ક્યાંસુધી તો મુળમાંથી એક હરફ સરખો ન ઉઠ્યારી શક્યા. માયા પરતી ચક્કરડી પાઘડીને બરાબર ગોઠવતાં ને ઉભય હસ્તોને અંજલિબદ્ધ કરતાં નમ્ર સાદે મહાકૃતપૂર્વક તે બોલ્યા-

“તર્કભૂષણ મહોદય ! આપ ગુરુસે ન થાઓ. નાલંદા સરખા પવિત્ર વિદ્યાપીઠમાં વેદાંત પર પ્રવચન કરનાર આપ જેવાની વિદ્વતા હું નથી જાણતો એમ ન માનતા, પણ વારંવાર વિગ્નતા પડછાયા પડતા જણાય ત્યારે મારી ફરજ આપને માહિતગાર કરવાની ખરી કે નહીં ? વિગ્નની આપને ખબર હોય તો જ એના નિવારણ સંબંધમાં મંત્રતંત્રનું શરણ લઈ શકાય.

“મહારાજ ! પ્રથમદિવસે મંજળાચરણમાં જ શિયાળણીના શબ્દો સંભળાયા હતાં. વેદિકાની સ્થાપના કરતાં ભૂમિશોધન પ્રસંગે હાડકા પણ નીકળ્યા હતા. યૂપ પર રાત્રિના ચીંગરી બોલે છે એ તો આપને પણ ખબર છે અને પરમદિવસે વિધિ ચાલી રહી હતી તે વેળા અચાનક ધક્કો લાગવાથી યજ્ઞસ્તંભના બે ટુકડા થઈ ગયા. ગઈ દાંતે તો અવધિ થઈ, કોને ખબર હતી કે એકાએક યજ્ઞમાન બેમાન થઈ જશે. દરિ ! દરિ ! મારી આટલી ઉમ્મરમાં આવી વિગ્નબોલી આ સ્થાને જ

મેં પહેલી વાર જોઈ. શિવ ! શિવ !
શાસ્ત્ર મુજબ એના નિવારણનો ઉપાય ન
થાય તો કેવું લાયકર પરિણામ આવે !

“ કરનાર અને કરાવનાર ઉભય પર
સાડાસાત વર્ષની પનોતી બેસે કે નહીં ?
મારા સરખા માંડ આણવિકા મેળવનારના
શા હાલ થાય ? છોકરાં ભૂખે મરે.
બાપણ ! એનો ઇલાજ શોધો. ‘કિરિયામાં
વિધન’ એ તો મહાભયંકર ! આટલા સારુ
તો હું સંધ્યા કર્યા વિના કહેવા આન્યો
છું. સાંભળ્યા પ્રમાણે હજુ ગઈ રાતના
ચળમાનને પણ કંઈ ચેન પડ્યું નથી.”

“રામશંકર ! રંચ માત્ર ગભરાયો નહીં.
એનો ઉપાય તો મારી સુઠીમાં જ છે.
તમે સત્વર જઈ સંધ્યાથી પરવારો અને
હવનની તૈયારી કરો. મારી પાસે બાનુ-
શંકર અને ગણેશચંદ્રને મોકલી આપો.

હિસા સ્વમાવો ચક્ષુસ્વ-મન્દુરુણુ

યજ્ઞ હોય ત્યાં હિસા તો હોય જ.
અને સારા કામમાં સો વિધન આવે.
‘ઘેયાંસિ વહુવિજ્ઞાતિ’ એ સૂત્ર યાદ છે ?
બજો થોડા સમયમાં જ આનંદમંગળ
વર્તાવી દઉં છું.” રામશંકરને વિદાય
કરી તર્કભૂપણુએ ખડીયો કલમ ઉપાડી
યજ્ઞની મહત્તા દર્શાવનાર અને તેમાં હિંસા
છતાં પુન્યક્રેળની શ્રેષ્ઠતા દર્શાવનાર એક
સુંદર લખાણ તૈયાર કર્યું અને તેને
પૂરતા પ્રમાણમાં ઝોપ આપ્યો.

પછી કલમને જાબુ પર મૂકી શાસ્ત્રી
મહોદય ન્યાં બેસું બુવે છે ત્યાં બાનુશંકર

અને ગણેશચંદ્રને સામે બેસેલા બેઠા.

“મરે ! તમે ક્યારના આવ્યા છો ?”

“અમેને આવ્યાને કંઈ ઝાઝી વેળા
નથી થઈ, આપ લખતા હતા એટલે
અમે મૌન રહ્યા.”

“બુજો, ત્યારે તમારે આજે ચપ-
ળતાથી તેમજ અતિ શુભ રીતે મારી
સૂચના પ્રમાણે કેટલાંક કાર્યો કરવાના
છે. એ સંબંધમાં કંઈપણ વાત આપણા
સમુદાયમાં કે યજ્ઞમાનના સ્વજનવર્ગમાં
પણ પ્રગટ કરવાની નથી. બાનુ ! યજ્ઞના
સ્વરૂપ તેમજ વર્ણનને સૂચવતી મેં
જે નકલ તૈયાર કરી છે તેની સારા
અને સુંદર મર્જાણી આઠ નકલો
બનાવી મંડપની ચાર દિશામાં અને
ચાર વિદિશામાં ટાંગી દે.

“ગણેશ ! તારે જલદીથી શહેરમાં
જ્યાં મારો ઉતારો છે ત્યાં પહોંચી જવું
અને મારા ચિરંજીવી ગણેશને કહેવું કે
નાલંદાથી આવતી વેળા જે સામાન બેઠે
લાવ્યા છે એમાં એક ચંદનની મંજૂપા
પણ છે તે શાસ્ત્રીજી મંગાવે છે. મંજૂપા
લઈ જલદીથી અહીં આવીને યજ્ઞસ્થળ
નીચે એ મંજૂપા સમાય તેટલો બિડો
ખાટો ખોદવો દરમિયાન બાનુ પોતાના
કામથી પરવારી તારી પાસે આવે. ઉભયે
મળી પેલી મંજૂપા બરાબર સન્મુખ દાર
રહે એ રીતે પેલા ખાડામાં ઉતારવી.
આસપાસ માટી પૂરી પૂર્વવત્ કરી દેવું
અને ઉપલા ભાગમાં કુમકુમના છાંટણા
અને અક્ષતના હગલા કરવા.

“આ દરેક કાર્ય જલદીથી આરોપવા અને એવી ગુપ્ત રીતે કરવા કે આપણા સિવાય અન્યને એની ગંધ સરખી પણ ન આવે. હું યજ્ઞમાનને ઘેર જઈ છું અને હોમ-વિધાનના આરંભકાળે એને સાથે લઈને આવી પહોંચું છું. સમય યતાં આપણા સાધીદારો તેમજ ખીલ શાસ્ત્રીઓ આવી જશે. એ વેળા કોઈ પ્રશ્ન કરે તો પણ જાણે તમે એ સંબંધમાં અજાણ છો એ રીતે જ વર્તવું.”

“તર્કભૂપણ્ડ ! આપ મુખેથી પધારો. આપના કદા મુજબ કાર્ય જલદીથી કરી દઈએ છીએ.”

વાર્તાપ્રવાહમાં ગરાળર ભાગી જઈ આગળ વધવા સારુ આપણે જળમંદિરના વાર્તાલાપ પછી શું જાન્યું એ તરફ જરા ઊડવી નજર ફેરવી લઈએ અને તર્ક-ભૂપણ્ડ શ્રીધરશાસ્ત્રી યજ્ઞમાન શય્યલવ ભટ્ટની પાસે આવી પહોંચે તે પૂર્વે ત્યાં હાજર થઈએ.

પાવાપુરીમાં ત્રણ દિવસ સાથે રહી ઉભય મિત્રો પોતપોતાને કામે લાગી ગયા. એકે સંસારી છવ તરિકેની લેણ-દેણ પતાવી રાજગૃહીનો માર્ગ લીધો અને પ્રભવસ્વામી બ્યારે નાલંદા તરફ વિદાર કરતાં પધાર્યા ત્યારે ભાવપૂર્વક તેમની પાસે આશ્રિત બદલુ થયું. કેટલાક દિવસ રાજગૃહીમાં ગમ્મણીયની રિચરતા થઈ. તેઓથી જે દિવસે રાજગૃહીની વિદાર કરી એના પરા જેવા નાલંદાવિદારમાં

આવ્યા તેને બીજે દિવસે તર્કભૂપણ્ડ મહાશય પોતાના શિષ્યોના રસાલા સાથે ભટ્ટ શય્યલવના નિમંત્રણથી અશ્વમેધ યજ્ઞ કરવાને ઉપજ્યા. કથોપકથું આ વાત નવદીક્ષિત મુનિના જાણવામાં આવી અને જળમંદિરને વાર્તાલાપ સ્મૃતિપટમાં તાજે થયો. પોતાના મિત્રના અહિંસા સંબંધી મંતવ્યમાં પિતાની મરણપથારીની માગણીએ મોટું ગાળડું પાડ્યું અને એમાં નાલંદાના શ્રીધરશાસ્ત્રીની હઠે એવી ગંભીર પરિસ્થિતિ જન્માવી કે પોતાના મિત્રને નમતું આપવું પડ્યું. સમય એવો આવ્યો કે વેદોક્ત હિંસા સામે વરાળ ઠાલવનાર અને દ્વિજસંતાન છતાં શ્રી વીરની અહિંસાની તરફેણ કરનાર એ શય્યલવના હાથે જ પ્રજાળ હિંસાના આંધળુ મૂકાવાના! પોતે મિત્રના શિરે આવેલ આપદા ટાળવામાં શો ભાગ લગવે અથવા તો એવી તે કંઈ યોજના હાથ ધરે કે જેથી પોતાનો દ્વિજમિત્ર અહિંસા સંબંધી પોતાના મંતવ્ય પર દૃઢ રહી શકે? થોડા દાળની વિચારણાને અંતે નવદીક્ષિત સાધુને એક વાત સ્ફુરી. સારું ય વૃત્તાન્ત ગુરુદેવને કહી સંભળાવવું અને એ સંબંધમાં તેઓ જે સલાહ આપે તેમ વર્તવું. તરત જ તે ઊડીને ગુરુદેવ પ્રભવસ્વામી પાસે ગયા. આચાર્યશ્રી નાલંદામાં ભૈન-ભૈનેતરોની વિશાળ પરિવટમાં દેશના દઈ દમણાં જ પાછા ફરી આશ્રન પર વિરાજી આરામ લેના હતા. એમણે નવદીક્ષિત સાધુના મુખથી

સર્વ વ્યતિકર શ્રવણ કર્યો. તાણે લાંબા સમયની ચિંતા અચાનક દૂર થવાનો યોગ સાંપડ્યો તેથી રહેજ મુખ મલકી ગયું. તેઓશ્રી શાંતિથી બોલ્યા ‘લાઈ ! તારા મિત્રની દહતા ટકી રહે તેવો પ્રબંધ હું કરીશ. એ માટે તું હવે બેઠીકર રહે.’ શુરદેવે નવદીક્ષિત સાધુની વાત સાંભળી, દ્વિજ શમ્ભવના દયા સંબંધી વિચારો ટકી રહે એ સારુ કેવા પગલાં ભર્યાં એ તો સાધુમંડળીમાં કેાઈ ખાસ નાણી શક્યું નહીં, પણ ચોથા દિવસની મંગળપ્રભાતમાં બે સાધુને શમ્ભવ લટ્ટના નિવાસસ્થાન તરફ વિહાર કરાવ્યો. ત્યારે સૌના મનમાં એટલી તો ખાત્રી થઈ કે નવદીક્ષિત મુનિની વાત નકામી નથી ગઈ. દુક સમયમાં જ કંઈ નવું બનવાનું.

તર્કબુદ્ધ, બટ શમ્ભવ પાસે આવ્યા ત્યારે નિશાકાળની તંદ્રામાંથી માંડ જાગાનું ત્યજી તે દંતધાવનવિધિ પતાવતા હતા શરીર સ્વસ્થ નહોતું તેમ મન પણ આગલા દિવસના વિમનથી જાતજાતની શંકાઓના વમળમાં પડ્યું હતું; છતાં શાસ્ત્રી મહારાજ પધાર્યા એટલે ઘટતો વિવેક યજમાને કરવો બેઠ્યો તેમ કર્યો.

પહેલો સવાલ એટલો જ કર્યો કે—

“શુરજી ! યજ્ઞપૂર્ણહુતિનું કાર્ય જીવંત શુભ મુહૂર્ત પર રાખીએ તો ન ચાલી શકે?

શ્રીધરશાસ્ત્રી તરત જ બુલંદ અવાજે જુસ્સાથી બોલી બોલ્યા—“કહી પણ નહીં. આજે કાર્યની પૂર્ણહુતિ થવી જ જોઈએ.

સારા કામમાં વિનિતો તો આવે જ, પણ એથી બહારવાનું ન હોય ? ભૂતકાળમાં આવા યજ્ઞમાં દાનવો ઓછા ઉપદ્રવ નહોતા કરતા. હિંસા-અહિંસા કે પાપ-પુન્યની વાતો એ કાળે પણ થતી, તેથી સનાતન કાળથી ચાલી આવતી આ યજ્ઞવિધિ કદાપિ અટકી નથી અને અટકી શકે પણ નહીં. તારા મગજમાંથી દયાનુ ભૂત તું દૂર કર એટલે જોને તું હિંસા માની બેઠો છે તે વસ્તુતઃ હિંસા નથી પણ ધર્મ છે એમ સહજ સમજશે. તારું વંદોળે અંદેલું મગજ ઠેકાણે આવશે. વેદોક્ત કરણીમાં દોષ સંભવે જ નહીં. મારી સાથે વસ્ત્ર સજી ચાલ એટલે આપણા વેદ ને શ્રુતિઓ આ યાગનું સ્વરૂપ દેવું દર્શાવે છે તે હું તને બરાબર સમજાવું.” શાસ્ત્રીજીનો વાત સાંભળી, પ્રથમ તો ભટ્ટજીને મનમાં શુસ્સો આવ્યો. ગઈ કાલની બેભાન અવસ્થામાંથી હજુ સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત કરે છે ત્યાં આચાર્યની આજ્ઞા સામે જ બિંધી છે. પણ અત્યારે ગમ ખાધા સિવાય ચાલે તેમ હતું જ નહીં. પ્રતિજ્ઞાપાલનમાં આજનો દિવસ વીતે એટલે ‘ગંગા નાદ્યા’ જેવું હતું. એકાદ ભૂલ થાય તો ખેલ ખલાસ થઈ જાય. શુરજી રીસાઈ જાય તો સર્વ હતું ન હતું થઈ જાય. એટલે માનસિક વ્યથા પર પડેલો પાકી, શાસ્ત્રીમહાશયની સાથે શમ્ભવ ભટ્ટ યજ્ઞમંડપમાં આવ્યા પ્રથમ નજરે સુંદર અક્ષરે ચાલે. આયેલા વચનામૃતો પડ્યા. અશ્વમેધની પ્રશસ્તિ પણ એમાંથી વંચિત નહોતી.

વેદના આલાપોથી અંતિમ દિવસની વિધિ આરંભાઈ, નર-નારી ને જાળકોના વૃંદથી મંડપની ભૂમિ ભરાઈ ગઈ. વારંવાર હોમાતા ધૃત આદિ દ્રવ્યોથી, જે ધૂમાડો વેદીમાંથી ભભૂકી ઊઠી આકાશ-ગામી બનતો એની મધુરી વાસથી આરે દિશા ભરાઈ જવા લાગી.

ભત-ભતના ટીલા-ટપકા કે ત્રિપુંડ્ર આદિથી જેમના કપાળો સુશોભિત બન્યા હતા એવા લાંબી શિખાધારી જૂદેવોના પહાડી નાદોથી અને 'સ્વાહા સ્વાહા'ના પોકારોથી સંપૂર્ણ વાતાવરણ છવાઈ ગયું. યજ્ઞસ્થાન આગળ જાંધેલા બકરાનો કારમો ચીસ વા જેની સામે યમરાજના જોખા ઉતરવાનો ઘડીઓ ગણાઈ રહી છે એવા અશ્વના ગભરાટની લાગ્યે જ દોધને

પડી હતી. આચાર્યનો ઇસારો થતાં જ યજ્ઞમાનના હાથમાં રહેલી નાગી તરવાર એ મૂંગા પશુઓની ગરદન પર ફરી વળવાની હતી. એ વેળા લોહીના જે કુવારા ઊડવાના હતા અગર તો માંસના જે લોચા ભૂમિ પર પડવાના હતા એ ગમે તેવા સખત હૈયાને પણ ખુલવે તેમ હતું, પણ આ વિદ્વાન ગણાતા મહાથો-એ એ કૃત્ય પાછળ ધર્મને એવી રીતે જડી દીધો હતો કે હાજર રહેલા કોઈના પણ મન પર એ વિષાદની છાયા સરખી દેખાતી નહોતી. પરંતુ એ બને તે પૂર્વે અચાનક નિમ્ન શબ્દો કાને પડ્યા—

મહો કષ્ટમ્ મહો કષ્ટમ્ ।

તત્ત્વમ્ ન જ્ઞાયતે પરમ્ ॥

(ચાલુ) ચોકડી

ભૂલનો સુવારો.

યૈત્ર માસના અંકમા પ્રત્યોત્તરમા પ્રશ્ન ૩૫ માના ઉત્તરમાં ' એક જ વાર એક ભવમાં ૭૪ મરણસમુદ્ધાત કરે ' એમ ઉત્તર આપ્યો છે, પરંતુ શ્રી ભગવતીસૂત્રના શબ્દ જ્ઞામા ને લોકપ્રકાશ સર્ગ ત્રીજામાં કેાઇ ૭૪ ને વાર પણ કરે એમ કહેવ છે.

પ્રમાણના અકમા પ્રશ્ન ૪૮ ના ઉત્તરમાં મંમુર્ચિમ તિર્થયપચેદ્રિપને અને મંમુર્ચિમ મનુર્વાગેદ્રિપને પણ દિનોપરેદિશી ગંતા ન હોવાનું લખ્યું છે, પરંતુ સંમુર્ચિમ તિર્થયપચેદ્રિપને હોવ છે સંમુર્ચિમ મનુર્વાગેદ્રિપને મંભવતી નથી, કારણ કે તેનું આયુષ્ય જ અંતર્મુદ્દર્શનું છે અને માત્ર આક્ર પ્રાણ હોવ છે.

પ્રશ્ન ૫૫ ના ઉત્તરમાં ઔદ્યુતીને મમયનુસમરયાન જ હોવ એમ જણાવ્યું છે પરંતુ તેને કદાચ બીજું મંરયાન પણ હોવ આત્મકશરીરીને તો મમયનુસમ જ હોવ.

જેમ વૈદિક શરીર વીજરાઇ તબ છે તેમ ઔદ્યુતી પુદ્ગલોથી બનેલ શરીર પણ મમયનુસમની જેમ વીજરાઇ જવા મંભવ છે.

પૃષ્ઠ ૫૫ પ્રશ્ન ૮ ના ઉત્તરમાં ૨૪ તીર્થ કરને નિર્વાણ પામતા સુધી દેવદ્યુ વમ ર્દેવાનું શ્રી સમનિયતરયાન પ્રગળ્લને આધારે લખ્યું છે, પરંતુ શ્રી જંબુકીપ્રવચિના રત્તિમાં શ્રી નાગભેદને ૧૧ દિવસ પ્રાગ્લે ર્ગ્યુ છે એમ જણાવેલ છે.

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

(સ્થાપના:—સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૮૮ વૈશાખ માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—વેકેશન હોવાથી વિદ્યાર્થીઓ રજા પર ગયા છે. અક્ષયત્રીજ પર સૌ સાથે શ્રી સિદ્ધાચળની યાત્રાએ ગયા હતા. જાપોરના વરસીતપનું પારણું કરતા તપસ્વીઓના દર્શનાર્થે ગયા હતા.

આવક:—	રૂ. આ. પા	રૂ. આ. પા
શ્રી જ. નિર્વાહ ફંડ ખાતે ૧૩૬૪-૦-૦	શ્રી સ્વા૦ ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે ૧૨૫૫-૦-૦	
શ્રી લોજન ફંડ ખાતે ૩૮૭-૦-૦	શ્રી મકાન ફંડ ખાતે ૧૦૦૧-૦-૦	
શ્રી કેળવણી ફંડ ખાતે ૨૪-૦-૦	શ્રી દૂધ ફંડ ખાતે ૧૦૧-૦-૦	
શ્રી વાર્ષિક મદદ ખાતે ૬૦૦-૦-૦	શ્રી દેરાસર ખાતે ૪૫૪-૦-૦	
સ્વ૦ કુંવરજી મૂળચંદ શાહ	શ્રી દેરાસર સાધારણ ખાતે ૨૧-૦-૦	
સ્મારક વ્યાયામશાળા ખાતે ૨૮૮-૦-૦		

નોંધ:—આવેલી મદદ પૈકી શ્રી મોતીના ધર્મના કાંટા તરફથી સં. ૧૯૬૭ની સાલની આનંદના રૂ. ૬૦૦) મળ્યા છે તે ગદલ તેના પ્રમુખ સાહેબના આભાર માનીએ છીએ. શેઠ છગનભાઈ લલ્લુભાઈના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ કન્યાજીભાઈ તથા ચમનભાઈ મુંબઈવાળા તરફથી રૂ. ૧૦૦૧) મકાન ફંડ ખાતે.

સ્વા૦ ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે:—૨૫૧) શેઠ મનુભાઈ મૂળચંદ-મુંબઈ, ૨૫૧) શેઠ મનમુખલાલ મણીલાલ-મુંબઈ, ૨૫૧) શેઠ માધવજી દેવજી હા શેઠ સાકરચંદ માધવજી-વડાણી, ૨૫૧) શેઠ ગિરધરલાલ દામોદર સ્મરણાર્થે હા. શાન્તિલાલ ગિરધરલાલ-ખેંગલેર, ૨૫૧) શ્રી રંગીલદાસના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ છબીલદાસ હરખચંદ-મુંબઈ, ૨૫૧) મેઘજી સોજપાળ કાયા-મુંબઈ, દૂધની તિથિના.

લેટ:—સુરચંદભાઈ પુરુષોત્તમદાસ જદામી, આઈ.ઈ.સી. શા નેલશી કુંવરજી, મીઠાઈ મણુ ગા, શેઠ જોશીભાઈ શેર ૧૫, અવેરચંદ દેવરાજ ગામ લાસ, મીઠાઈ હર્લદાસ-ભાવનગર, પ્રભુજીની આંગી માટે ઉપાત્ત, શેઠ બાલાભાઈ સાકરચંદ અમદાવાદ, અ. સિ.

મુલાકાત:—સુરચંદભાઈ પુરુષોત્તમદાસ સુરત. ડૉ. જયંતિલાલ સુરચંદ જદામી પી મહારાજ સાહેબો તથા મુનિરાજશ્રી

પોપટલાલ અમદાવાદ, મણિગહેન તથા સુભદ્રાગહેન તથા લીલાવંતીગહેન તથા શેઠ રમણલાલ બાલાભાઈ અમદાવાદ, શેઠ ચીતુભાઈ લાલભાઈ તથા શ્રી વિદ્યાગહેન તથા શ્રી રમણકાંત કાન્તિલાલ નાણાવટી અમદાવાદ, ચતુર્ભુજ મોતીલાલ ગાંધી લાવનગર, શેઠ હર્ષદરાય તરોતમદાસ મુંબઈ.

જમણવાર તથા સુકરર તિથિ સિવાયના લોજન:—

૧. શેઠ જેઠાભાઈ કુરળ	લાવનગર	મિષ્ટ લોજન
૨. શેઠ જેઠાભાઈ ધરમશી	પોરબંદર	"
૩. બાઈ ઉજમ, શેઠ બાઈચંદ કાળાની પત્ની	મોટા સુરકા	"
૪. બેન ચકરીબેન હા. હિંમતલાલ તલકચંદ—અમદાવાદ સાદું	લોજન	એક ટંક
૫. શા. પરશોતમ લાલચંદની વિધવા બાઈ કાંતા—વીરમગામબંને	ટંક સાદું	લોજન

અમૂલ્ય લાભ:—મુનિ મહારાજશ્રી દર્શનવિજયજી, મુનિ જ્ઞાનવિજયજી, મુનિ ન્યાયવિજયજી તથા મુનિ જિનભદ્રવિજયજીએ સંસ્થામાં પધારી, સંસ્થાનું નિરીક્ષણ કરી વિદ્યાર્થીઓને પ્રવચન આપ્યું હતું. સંસ્થાના દહેરાસરમાં શેઠ ઓતુભાઈ લાલભાઈ તરફથી બણાવાતી પૂજામાં પણ ભાગ લીધો હતો.

વાર્તાલાપ—સુરતથી શ્રી સુરચંદભાઈ પી. બઢાગી તથા શ્રી જયંતિલાલ સુર-ચંદભાઈ બઢાગી પધારતાં તેમણે પોતાના કેળવણી વિષયક પરદેશના અનુભવો જણાવ્યા હતા તથા વિદ્યાર્થીઓને પોતાના તરફથી જપોરના આર્ષસ્ક્રીમ પાર્લી આપી હતી.

ખાસ મુલાકાત:—સંસ્થાની સ્થાનકમિટીના પ્રમુખ શ્રી ચતુર્ભુજભાઈ મોતીલાલ ગાંધી ચાહુ માસમાં પધાર્યા હતા અને મોંઘવારીના કારણે ઉપસ્થિત થતી સુરકેલીના ઉકેલ માટે સ્થાનકમિટીની મીટીંગ બોલાવી ચર્ચા કરી હતી. શ્રી વીરચંદ પાનાચંદ શાહ પણ આ માસમાં આવી ગયા. ત્યારબાદ સંસ્થાના માનદ મંત્રી શ્રી ચીતુભાઈ લાલભાઈ શેઠ સંસ્થાના ખાસ નિરીક્ષણ અર્થે પધાર્યા હતા. તેમણે સ્થાનિક કાર્યકર્તાઓ સાથે જરૂરી બાબતોની છણાવટ કરી હતી.

નવા વિદ્યાર્થીઓ:—દાખલ થવા માટે આવેલી લગભગ એકઝો અરજીઓ પૈકી વીશથી પચીસ અરજીઓ ખાલી જગ્યા મુજબ મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

—મોંઘવારીના વિષય સમયમાં પોતાની ફીકર સાથે કૌન સમાજની આ સંસ્થાને પોતાની સંસ્થા ગળી, તેના નિભાવની ફીકરને પોતાના હિલમાં રધાન આપી ફૂલ નહિ તો ફૂલની પાંખડી જરૂર મોકલી આપશેજી. મુંબઈના જે ગૃહસ્થોએ આ સંસ્થાને અનાજની જે મદદ કરી છે તે ધન્યવાદને પાત્ર છે

૧ શા. સુનીલાલ બીખાભાઈ	ભાવનગર	લાઈફ મેમ્બર
૨ શા. દેવજી ગોવિંદજી ધરમશી	ઉદોર સીટી	પ્રથમ વર્ગના મેમ્બર
૩ વકીલ શાંતિલાલ મનસુખલાલ	સાદરા	" "

પહેલા વર્ગના મેમ્બરોને ખાસ સૂચના

(જે વર્ષની ફીના વેલ્યુ કરવામાં આવશે)

આ વેલ્યુ તા. ૨૫ મી જુનથી શરૂ કરવામાં આવશે. સં. ૧૯૬૭ ના ચૈત્રી સં. ૧૯૮૯ ના ફાગણ સુધીના જે વર્ષની ફીના રૂ. ૬૫૫ તથા બેટની નીચેની ૬ બુકોના પોસ્ટેજના પાંચ આના અને વેલ્યુ ફીના ત્રણ આના મળી રૂ. ૭૭૦ માંથી બેટના પોસ્ટેજના જે આના બાદ કરીને રૂ. ૬૫૫નું વેલ્યુ કરવામાં આવશે મનીઓર્ડરથી મોકલનાર બધુઓએ રૂ. ૬૫૫ મોકલવા. વેલ્યુ આવેલો પાછું ન ફેરવવું, કેમકે તેમ કરવાથી સભાને આઠ આનાનું નુકસાન થશે.

૧ યનિતા વિનોદ અધવા સ્ત્રી ઉપયોગી કથાસંગ્રહ [સાત 'સુન્દર' અને સ્ત્રીજીવનને સ્પર્શતી રોચક કથાઓ]

૨ અધ્યાત્મ બારાદરી ૩ સુમિત્ર ચરિત્ર સાપાંતર

૪ આઠ દૃષ્ટિની તથા સમકિતના સડસડ બોલની સજ્જાય-સાર્થ

૫ શ્રી પંચસંયત પ્રકરણ-ગુજરાતી સાપામાં પ્રશ્નોત્તરરૂપે

૬ સાદા અને સરળ પ્રશ્નોત્તર સાગ ૪ થો

બક્ષીસ આપવાનું છે.

રૂપાના ધોડીયાપાગળા જરૂરતવાળા રથને બક્ષીસ આપવાના છે જે ગામ મા તો શહેરને જરૂરત હોય તેમજે શા. ધુલચંદ બકોર, રાંધનપુરી બજાર, ભાવનગર એ સિરનામે લખવું.

શ્રી ભૈરવ ધર્મપ્રકાશ સહાયક ફંડ

૧૪૨૨૧ આગાહીના સ્વીકારાયેલ.

૧૧) શા. ત્રીકાલાલ મજનલાલ	ગધનપુર	૩) શા. પેયરાજ ઠાળાભાઈ	સોંઢણ
૫) વકીલ ચતુર્જીજી જેઠંદલાઈ	ભાવનગર	૫) જેઠ રામચંદ વીરચંદ	આરવી
૧૨) શા. પુરુષોત્તમ સોમચંદ	ખભાત	૨૨) શા. લખુભાઈ ચાંપશી	સુબઈ
૩૦) રોક બીપીનચંદ શાંતિલાલ	મુંબઈ	૧૧) શા. જગજીવન-શિવલાલ	
૧૨) શા. પોપજીજી હામચંદ	મુંબઈ	૬૦. વર્મતલાલ વૃંજલાલ	મુંબઈ
૧) શા. દિમતલાલ સુનીલાલ	પુનાદરા	૬૧. જી. નાનાલાલ ભાઈલાલ	અમદાવાદ

નવા પુસ્તકોની જાહેર ખબર

૧. શ્રી સેનપ્રમ્લ ભાષાંતર—આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસરિને પૂજાપેલા પ્રશ્નોના તેઓ માહેબે આપેલા ઉત્તરોનો મંસ્કૃત મંથ. તેનું ભાષાંતર આ શ્રી વિજયકુમુદસરિએ કર્યું છે. ખાસ પ્રમાણિક ગણાતા આ મંથનો કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

૨. શ્રી ઉપદેશ સાર—પં. શ્રી કુર્લસાગંગણિવિરચિત મંસ્કૃત ગદ્યબંધ આ મંથ ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા યોગ્ય છે. નામ પ્રમાણે ગુણવાળો છે. શ્રીતાને સારી વ્યસન કરે તેવો છે. સંપાદક આ. શ્રી વિજયમોહનસુગિણિય આ. વિજયપ્રતાપસરિ. કિંમત રૂ. ૨)

૩. વૈરાગ્યરસમંજરી—પ્રણેતા શ્રી વિજયલલિપિસરિ. પ્રતાકારે બાર પેછ ચાર ફારમ. મંસ્કૃત પદ્યબંધ. વાંચવા લાયક છે. કિં. માત્ર ચાર આના.

૪. વિધિયુક્ત પંચપ્રતિકમણાદિ—ચાર વિભાગમાં અનેક ઉપયોગી બાબતોનો સંમદ. સંપાદક મુનિરાજ શ્રી દક્ષવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી જ્ઞેન મંથ પ્રકાશક સભા—અમદાવાદ. કિં. રૂ. ૧-૮-૦. સંમદ બહુ મારો કર્યો છે. ખાસ ખરીદ કરવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી હરિભદ્રસરિવિરચિત અષ્ટક પ્રકરણ—અનુવાદ યુક્ત. પ્રકાશક શ્રી મદાવીર જ્ઞેન વિદ્યાસપ-મુળાદ. કિંમત માત્ર ચાર આના.

૬. શ્રી યથોવિજય ઉપાધ્યાયવિરચિત જ્ઞાનસાર—૩૨ અષ્ટક. ઉપાધ્યાયજી મદારાજના પોતાના લખેલા અર્થ માથે ઉપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર પંડિત બમવાનદામ દરખચંદ. નામ પ્રમાણે ગુણવાળો આ મંથની કિં. રૂ. ૦-૧-૦-૦

દ્રવ્યાનુયોગના અભ્યાસીએ ખાસ મદદજી કરવા યોગ્ય

શ્રી પ્રકરણ રત્ન સંમદ—ભાગ ૧-૨-૩. આ ત્રણે ભાગમાં તેના નામ પ્રમાણે પ્રશ્નોરૂપી રત્નોનો મંમદ કરવામાં આવ્યો છે.

૭ ભાગ પહેલો. જેમાં ખાસ મુદ્દમળોધવાળા ૧૬ પ્રકરણ અર્થ સાથે આપેલા છે. કિં. રૂ. ૧-૪-૦ પોરટેજ ૭ આના.

૮ ભાગ બીજો. જેમાં સાર્ય દોષમળરમણસિ ને જીવાભિગમમંમદજી પ્રકરણ વિગેરે દાખલ કરેલ છે. કિંમત આઠ આના પોરટેજ બે આના.

૯ ભાગ ત્રીજો. જેમાં સમયસાર પ્રકરણ સાર્ય. લઘુપ્રવચનમારોદાર સાર્ય ને તથા અપ્રસિદ્ધ કુશો માર્ય દાખલ કરેલ છે. અત્યંત ઉપયોગી છે. કિંમત પાંચ આના.

૧૦. શ્રી યુગાદિ દેરાના ભાષાંતર

શ્રી સોમમંડનગણિવિરચિત મંસ્કૃત મંથનું અક્ષરશઃ ભાષાંતર સો. ૩૨ પાનું, પત્તુ ગણિક દેવા સાથે આદ્યને લાભ પ્રાપ્ત કરાવે તેનું છે. કિંમત માત્ર આ આના.

મુદ્રક: રૂ. ૬ મુદ્રાજયંદ લાલુભ.ઈ-શ્રી મદોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેમ, રાજાપીઠ-આવનગર

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનશ્રદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૮ યુ

અંક ૪ થી

વીર સંવત ૨૪૬૮

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૮

ગ્રાંથાલક

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને ભેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ મું
અંક ૪ થી }

અશોડ

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિક્રમ સં. ૧૯૯૮

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી શાંતિજ્ઞાન સ્તુતિ(રાજમલ ભંડારી)	૧૦૧
૨ કાળ તાંડવ-પદ	(કવિ બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ)	૧૦૨
૩ બાર વ્રતના દુહા	(સુખલાલ રવજીભાઈ ઝીંઝુવાડા)	૧૦૩
૪ શ્રી સિદ્ધચક્ર સ્તોત્ર-સ્પર્શક યુક્ત	(આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ)	૧૦૪
૫ અજ્ઞાનીને બોધ ન થાય-પદ ૨	(અમૃતલાલ માવજી શાહ)	૧૦૬
૬ મહાન્ યોગી શ્રી આનંદધનજીયુક્ત પદ અક્રાપનમું	(મૌકિક)	૧૦૭
૭ પ્રશ્નોત્તરસાધર્મશતકમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(મં. કુંવરજી)	૧૧૨
૮ વિશેષશનકમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(")	૧૧૫
૯ એક લઘુ મંદિરની બશેંમી વર્ષગાંઠ	(કુંવરજી)	૧૧૭
૧૦ મહાપુરુષોની આચરણા તે આજ્ઞા જ છે	(")	૧૧૮
૧૧ તાત્ત્વિક ને બોધક વચનસંગ્રહ	(યુનિ પુસ્તકવિજયજી)	૧૧૯
૧૨ મનોમન્યન	(મોહનલાલ દરિયંદ-શીહોર)	૧૨૨
૧૩ હિતકારી વચનો	(યુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧૨૩
૧૪ પ્રભાવિક પુરુષોઃ શમ્યંભવસૂરિ-૪	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોડસી)	૧૨૫
૧૫ વ્યવહાર દીપ્ત્ય લેખ ૨ [૨૦૧-૨]	(મૌકિક)	૧૩૦
૧૬ પ્રભુ પ્રાર્થના-દુહા	(અમીચંદ કરસનજી ગેદ-વાંકાનેર)	૧૩૨

નવા સંપાદકોના નામ

- ૧ રાવજીદાદુર રોક નાનજી લખાવાઈ જી. પી. નાનીખાખર-કચ્છ. લાલક મેમ્બર
- ૨ જૈન નવયુગ મંડળ દા. બગનિલાલ ઝાંગી. ફનીન્ડ. પહેલા વર્ગના મેમ્બર
- ૩ શા. રતિલાલ જનનલાલ. વાળુકડ-દાલ લાલનગર.

શા. ટોમજીભાઈ નગીનદાસ-પાલણપુર

આ ચુદરથ મજાના વાર્ષિક મેમ્બર દના. તેઓ પ્રથમ નેકે સુદિ ૭ શુક્રવાર પંચત્ય પામ્યા છે. તેઓની વય ૭૦ વર્ષની હતી. તેઓ એક પુત્ર ને ત્રણ પુત્રીને મુદ્દીને સ્વર્ગવામી થયા છે. તેઓ ધર્મસુગત દના. અનેક શુભ કાર્યમાં દ્રવ્યનો બચ કર્યો દતો. યાત્રાઓ કરી છે અને મુંબઈની જીવદલા મંડળી વિગેરેમાં શારે માય આપ્યો છે. અને એમના કુટુંબને દિવાળી આપીએ છીએ અને તેમના આત્માને શાંતિ પ્રગટીએ છીએ.

सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्र्याणि मोक्षमार्गः

जैन धर्म प्रकाश

पुरतक ५८ भु }
अं ४. थे। }

अ० ॥ ३

{ वीर सं. २४६८
{ वि. सं. १८२८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (मुद्रालेख)

श्रीशान्तिजिनस्तुति ।

(वर्ज-जय जय प्यारा वीर जिनेश)

ॐ जय जय जिनधर शान्ति जिनेश ! शान्तिकर्ता विघ्नेन हरता,
शान्तिदाता शान्ति जिनेश ॥ ॐ जय० ॥
विश्वसेन के नंद बुलारे, अक्षिरा के नयनों के तारे ।
प्रिय बल्लभ हो नाथ हमारे, गजपुर के अपिलेश ॥ ॐ जय० ॥ १ ॥
महामारी का उपद्रव भारी, व्यापा था जग में दुःखकारी ।
गर्भ में आकर उसको निचारी, ब्रास मिटाया है विश्वेश ॥ ॐ जय० ॥ २ ॥
चक्रवर्ती ब्रह्मि को पाये, सोलवें तीर्थकर कहलाये ।
एक भव में दो पद शोभाये, ऐसे जग में श्रेष्ठ महेश ॥ ॐ जय० ॥ ३ ॥
मेघरथ राजा के भय में, कीनी थी परीक्षा देवोंने ।
प्राण पारेवा कारण अर्पण, आप हुये थे है करुणेश ॥ ॐ जय० ॥ ४ ॥
ऐसे दयानिधि आप कहते, संकट जग का सर्व हटाते ।
फिर शान्ति जग में प्रगटाते, शान्ति शान्ति शान्ति जिनेश ॥ ॐ जय० ॥ ५ ॥
अशान्ति जग में फिर व्यापी है, चारों दिशा चिन्ता छाई है ।
अशान्त ज्वाला शांत बना कर, भय को मिटाना है जगतेश ॥ ॐ जय० ॥ ६ ॥
मंगलकारी हो हितकारी, प्राता जग के हो उपकारी ।
राज चिनय कर जोड़ पुकारी, विघ्न हरो विश्वेश ॥ ॐ जय० ॥ ७ ॥

राजमल भंडारी-आगर

કાઠ-તાંડવ

(ચંદરમાલા)

સંહારવા કાળ સંચાર વિકરાળ, વર્ષાદ અગ્નિતણો વર્ષતો,
આવ્યો કળિકાળ સાક્ષાત ગહુ વેગથી, સંચરે સર્વ પૃથ્વી છતો;
પૃથ્વીતણો ગોળ મોટા કડા છે, બુચો ઉકળે છેક કાળાશિમાં,
જ્વાલા લભૂકે અંદે આસને બાઈ, સાક્ષાત અગ્નિ રમે લોકમાં. ૧
પાતાળથી નર્કથી હૃત આવ્યા, દિસે મૃત્યુના સર્વ ભેગા મળી,
સ્વચ્છંદતા દાળવે તાંડવે વેગ, મૃત્યુતણો ફરતામાં ભળી;
હા! હા! કરાવે સહુ માનવોમાંહિ, ચીત્કાર કોલાહલો સંચરે,
આક્રંદ તે સાંભળી મૂછઆ દેવતા, આભમાંહે સુખો સંહરે. ૨
આકાશથી બોમળ અગ્નિતણાં, ગોળ વર્ષાદ થાયે ધ્રુવે માનવો,
પૃથ્વી વિષે દીર્ઘ અગ્નિતણા, ગોળ વારી સમા વર્ષતા તાંડવો;
જાળો શ્રીઓ દુખળા ને વળી, છેક નિર્દોષને સંહરે વેગથી,
દિસે નહી ભેદ સંહારમાં રક્ત-તૃષ્ણા વધી કાળની ગર્વથી. ૩
માતા રહે પુત્ર માટે પતિ કેઈ, લાર્યા વિયોગે ગહુ કંદતા,
માતા વિયોગે રહે જાળ આકોશ, પાપાણને લાવતા આર્દ્રતા;
નાચે ધણા હૃત મૃત્યુતણા ગર્વથી, તાંડવે ભીતિ સંચારતા,
થાયે હવે શું અમારું દિસે કોઈ, ત્રાતા ન જોકે જગે રશિતા. ૪
ઈંગ્લાંડ બાપાન ને જર્મની તેમ, રીસે ચંદ્રયુ' રૂસ કોથે ભયુ',
આસ્ટ્રેલિયાડમેરિકા કાનડાઈડિયા, ને ઇટાલી વિષે સંચયુ';
દીવાનજો હોમ સર્વસ્વનો વિશ્વ-આપી રચાયો ધણા વેગથી,
તેમાં પડે આહુતિઓ બુચો, નિત્ય માયાદયા નાથ યર્ષ શીઘ્રથી. ૫
આકાશમાંહે વિમાનો અને ટેંક, વેગે મહીમાં ફરે સંહરે,
છે સાગરોમાંહિ અગ્નિતણા ગોળ, ડુબાવતા વાહણો સંચરે;
ચારે દિશાએ દિસે અગ્નિ ગોળો, ધુપાએ જનો નીચ ભૂમિ વિષે,
અંધાર રાત્રિ કરી ધ્રુવતા ધારો, પૂરી ફરે જીવ મૂઢી વિષે. ૬
કોઈ ન ત્રાતા દિસે જે કરે, શાંતિનો સૂર સુખાયકી ઉચ્ચરે,
ક્રોધાગ્નિમાં સંચર્યા સર્વ દિસે, ન સૂઝે કામા કોઈ જે આચરે;
ખાવા ન મોટે મળે અન્ન વસ્ત્રો-તણો ફૂર દુકાળ ધ્રુવવતો,
સર્વે મળી હૃત મૃત્યુતણા વેગથી, આવિયા દાળ વેગે જતો. ૭
શું ઈદ્ર સ્વર્ગીય આનંદમાં રહાવતા, નહિ સિદ્ધાસનો ટંપના,
ક્યાં છે અધિષ્ઠાયકો ઊઘતા, શીઘ્રઆવોગળ પૃથ્વીની શાંતના;
આવી પ્રવર્તવને દેઈ શાંતિ, જરા ધર્મની સ્થાપના દારણે,
નેથી ટળે ધોર સંહાર મેત્રી-તાળી ભાવના લાવને બારણે. ૮
કવિ બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ

વાર વ્રતના ઢુહા

પૂર્વલવની પુન્યાઈથી, પામ્યો મુખ અપાર;
 આવતો લવ ઉત્તમવળ કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૧
 આર્ય ક્ષેત્રમાં આવીએ, બિંચ કુળે અવતાર;
 દીર્ઘાયુષ નિરોગી દેહ, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૨
 સદ્ગુરુ સંયોગ સાંપડ્યો, સમકિત રતન જ સાર;
 જૈનાગમ વાણી સુંણો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૩
 દયા દિલમાં ધારીએ, સત્ય બોલીએ સાર;
 ચોરી કદાપિ નવ કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૪
 શીલ વ્રત સોહામણું, ધરીએ નર ને નાર;
 પરિભાણ પરિગ્રહનું કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૫
 ભૂર્વ અધો તિર્થામહિં, દિશી વિદિશી ધાર;
 છકું વ્રત એમ આદરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૬
 ભોગ ઉપભોગની વસ્તુઓ, વાવરો કરી વિચાર;
 કર્માદા ન હરે કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૭
 અનર્થદંડને ઝાળખી, ભિલા ન રહો લગાર;
 કર્મ નકામાં નવ કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૮
 મુદૂર્ત્ત એક મંગળકર, સા માયિક શ્રી કાર;
 સદા સમભાવે કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૯
 ચૌદ નિયમ ચંગ ચિત્તથી, લો સંક્ષેપો સાર;
 નિત્ય વ્રતે નિયમ ગ્રહો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૧૦
 પર્વતિયિ પૌષધ કરી, ધર્મની પુદિ વધાર;
 ચારિત્ર પદ અનુભવ કરો, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૧૧
 અતિથિસંવિભાગ આદરો, શ્રાવકના વ્રત ખાર;
 મુખલાલ રનેહે સેવીએ, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર... ૧૨
 મુખલાલ રવજીભાઈ-ઝીંજીવાડા

ગર્વ ન કરીએ શુભંતણે, ગર્વ ન શુભ ગવાય;
 પય સાકરમાં વિખ બળે, તો તે વિખ સમ થાય... ૧
 કાયા માયા કામિની, તણે લગિની ગણાય;
 તન મન દઈ રક્ષણ કરે, તો પણ વિજીતી જાય... ૨

રરરર”=શ્રી રાજનગરમાં બનાવેલા આ થવળ-શ્રી સિદ્ધચક્ર સ્તોત્રને તમે સચય=
દરેરો ભાવા=બહુમાન અને વ્વમોચમરા=ધણા હર્ષપૂર્વક પદદ્વ=લણો અથવા સુણેદ=
સાંભળો. અથવા વ્વમોચમરા મઘા !-અત્યંત પ્રમોદને ધારણ કરનારા હે લબ્ધ થવો!
તમે આ સિદ્ધચક્ર સ્તોત્રને લાવથી લણો અને સાંભળો. ॥૪૦॥ અહીં ગાથા છંદ છે.

॥ અંતિમ મંગલમ્ ॥

રાગ—શાન્તિ શાન્તિનિશાન્તં—આર્યાવૃત્ત ॥

જિણસાસણણિસ્સંદો, કપ્પલઅન્મહિઅપુણ્ણમાહપ્પો ॥

સિરિસિદ્ધચક્રમંતો, હોડ સયા તિત્થમદ્દયરો ॥ ૪૧ ॥

રૂપધર્થ—શ્રી સિદ્ધચક્ર મંત્ર જિણસાસણણિસ્સંદો=શ્રી જૈનશાસનના ગરણા-
(રહસ્ય-સાર)રૂપ છે તથા કપ્પલઅન્મહિઅ=કદપલતાથી પણ અધિક વાંછિત આપનાર
અને પુણ્ણ=પવિત્ર અથવા સંપૂર્ણ માહપ્પો=પ્રભાવવાળો છે. આવો સિરિસિદ્ધચક્ર-
મંતો=આ શ્રી સિદ્ધચક્રનો મંત્ર (સ્તોત્રરૂપી મંત્ર) સયા=હંમેશાં તિત્થમદ્દયરો
હોડ=અતુર્વિધ સંધરૂપ તીર્થતું પરમ કદ્યાણ કરનાર થાઓ. ॥ ૪૧ ॥

॥ સમાપ્તં તપોગચ્છાધિપતિ-પરમગુરુ આચાર્ય મહારાજશ્રીવિજયનેમિસૂરીચર-
ચિનેયાણુવિજયપદ્મસૂરિવિરચિતં મંગલમાલાપરાભિધાનં અજિતશાંતિ-

સ્તવાનુસારિ-શ્રીસિદ્ધચક્રસ્તોત્રમ્ ॥

અજ્ઞાનીને યોધ ન થાય

(રાગ-વેણુવલ)

કહા રે અજ્ઞાની છવકું, શુરુ જ્ઞાન જતાવે;
કળહુ વિપધર વિપ તને, કહા દ્વધ પીત્રાવે. કહાં ૧
ભખર ઇષુ ન નીપજે, કહાવો ધન જાવે;
સમ્મજ છાર ન છંડહી, કહા જંગમે નાવે. કહાં ૨
કાલી ઉન કુમાલુસાં, રંગ દ્વજે ન આવે;
શ્રી જિનરાજ કોઠિ કહા, વાકો સહજ મિટાવે. કહાં ૩

ઉપદેશક ૫૬

મળ સ્નાય કે મિત્ત દે, કોઠિ નોંદી તિહારા;
સાહિજ નામ સંભારીએ, તોતે નિસતારા. સખં ૧
ચેનન તું સમજે નહોં, ચાહે ધન દારા;
જળહી મૂજ આધમે, તજહી અધિધારા. સખં ૨
નાતા સ્રીરા દોયલા, તેસા સંસારા;
જિનરંગ ધન્યવો પુરવદે, જિને આપુ સંભારા. સખં ૩

સં અમૃતલાલ ભાવજી શાહ

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત

૫૬ અઠાવનમું

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૮૨ થી)

૩. એ જ લયમાં આગળ વધતાં ચેતના પોતાની વિરહદશા વ્યક્ત કરતાં જણાવે છે કે-પોતાને સુંદર 'રાસો' ગમતા નથી. રાસડા લેતી વખતે સ્ત્રીઓનો આનંદ કેવો હોય છે એ તો અનુભવ કર્યો હોય ત્યારે જણાય તેવું છે. એના રસની રમઝટમાં એ પોતાનાં મૃદકાર્પને કે પોતાનાં બાળઅચ્ચાને પણ ભૂલી જાય છે અને રાસ રમવામાં કલાકોના કલાકો ગાળી નાંખી તેમાં આનંદ માણે છે, માને છે. વિરહી સ્ત્રીને તો એમાં પણ આનંદ આવતો નથી. એના તો હાથ આસે નહિ, પગ ઠેકા આપે નહિ, હાથ તાળી આપે નહિ, શરીર વળાકાર લે નહિ અને ફરફુદડી ફરવા એને પાલવે નહિ.

એટલું જ નહિ પણ અન્યને દૂષણ દેવા પણ ગમતાં નથી. સ્ત્રીઓ ચાર ભેગી યાય ત્યારે પારકી વાતો કરવી અને નકામી કુથલી કે નિંદા કરવી એ ઘણું બનવાભેગ છે અને તે યુગમાંથી તો કહેવત ચાલી આવે છે કે 'ચાર મળે ચોટલા તો ભાંગે બે-ચાર ચોટલા' એટલે એક-બે ધરમંગ ચાય કે કુળઆ ચાય. જળવણીના પ્રચારથી હવે સ્ત્રીઓને પોતાની સક્તિનો ઉપયોગ કરવાના અન્ય માર્ગ મળતા જાય છે, તેની આ સ્થિતિમાં આ યુગમાં સુધારો જરૂર થતો જાય છે. સ્ત્રીસમાજમાં આ દુર્ગુણ સ્વાભાવિક છે એવું તો ઘણી વાર અત્યારે પણ લાગે છે, પણ આ શુદ્ધ ચેતનાને તો વિરહકાળમાં એવી મનોદશા યદ્ય ગદ્ય છે કે એને ખીજી સ્ત્રીઓ સાથે મળીને વાતો કરવી પણ ગમતી નથી. શુદ્ધ દશાવાળાની એ સ્થિતિ હોય પણ નહિ-એટલે, એ તો માત્ર પોતાની દશા કહી બતાવે છે અને ગાઇ સંભળાવે છે.

ચેતનરાજ ! મારા નાય ! હવે તો તારી આશા છે, તું મારે ઘેર જલદી આવે એટલે મારી વિરહદશા પૂરી ચાય. હું તો તારા નામનું રટણ કરું છું, તારા પર મીટ માંડી બેસી રહું છું, તારા ઉપર મારો સર્વ આધાર છે અને મારા વિરહકાળનો છેડો લાવવો એ તારા હાથમાં છે. મારા નાય ! જરા વિચારો અને આ તરફ નજર કરો. વિરહી સ્ત્રીને મદન-કામદેવનો ભય હોય છે. એની વિરહદશામાં જ્યારે એને કામદેવ આકુળઆકુળ કરે છે ત્યારે તેના ગવહારમાં કેવા હાસ ચાય છે એ અત્યારે તમારી વહેવાર દશા છે એની નજરે જુઓ. આપને મારી બાળનનો જરૂર વિચાર કરવો પડે તેવું છે. તેનું એક ખીન્નું પણ કારણ છે. હું તો તમારા ઘરની દારી છું, તમારી માતૃકૃતિની દારી છું, ભાકુન કે માગી લીધેલી દારી નથી. તમારી છું અને તમારી રહેનારી છું, શુદ્ધ પતિવ્રતા આય-સંસ્કારવાળી છું અને આપની આશાએ જીવન ગાળી રહેલી છું. તમે કામદેવના ભયની નજરે

૧. 'રાસ' શબ્દનો અર્થ કરતાં કોસકર કહે છે કે- 'ગાતાં ગાતાં ગોળાકારે ફરવાપૂર્વક કરાતો નાય કે તેમાં ગવાય એવું ગીત.' (જેકણી કોસ ૫. ૪૮૯ આટિતિ ત્રીજી) એ પ્રમાણે ઉપરનો અર્થ સમીચીન જણાય છે.

ભુજો અને પોતાના ચરણની દારીને યાદ કરો, હે નાથ ! હવે મને આવીને મળો. તમે જ્યાં ત્યાં રખણ કરો છો તે બંધ કરી મારી વિરહદશાની અકળામણનો અંત લાવો.

શુદ્ધ ચેતનાને મદનનો ભય ન હોય, પણ ચેતનરાજ સંસારદશામાં વર્તે છે તેન મનમાં જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન કરવા માટે આ પ્રકારની ધમકી વખતસરની લાગે છે. પતિરાજ ગમે ત્યાં ભટકનારા હોય, પણ એને પોતાની ઓ અન્ય પુરુષની સાથે વાત કરે એ પણ ગમતું નથી, એવા સંસારી જીવડને મદનના ભયની ચેતવણી આપવામાં આવે ત્યારે તે જરૂર અસરકારક નીવડે છે. આ પ્રમાણે અકળાવણી ચેતનાએ પોતાની વિરહદશા એકાંતમાં વર્ણવી પરધેર રખડતાં પતિરાજને ઉદ્દેશીને તેની ગેરહાજરીમાં તેને ધેર પધારવા વિચિત્ર કરી.

વિરહી સ્ત્રીઓને માટે આ સ્વાભાવિક અને લેવો બેઠતો માર્ગ છે. આર્પણદયને જાગૃતો દરરોજ બનતો આ પ્રસંગ છે.

૪. ત્યારે અબળા સ્ત્રીનો દોષ ઉપાય રહેતો નથી ત્યારે એ મિત્ર અનુભવને ઉદ્દેશીને કહે છે. અનુભવને ઉદ્દેશીને અનેક વાત ચેતનાએ આ પદોમાં કહી છે. અનુભવ મિત્ર છે અને ગૂંચવણના પ્રસંગોમાં એ વચ્ચે પડી પતિપત્ની વચ્ચે રસતો કઠાવી આપનાર, સાચી મૈત્રી દાખવનાર હિતચી પાત્ર છે. અનુભવદાત્રી ગમે ત્યારે પતિની કેવી સારી રીતિ થાય છે એ વાત અગાઉ અનેક સ્થળોએ કરી છે તે વાતનું અત્ર પુનરાવર્તન ન કરતાં માત્ર અનુભવનું વિકાસમાં સ્થાન સમજાવ્યું છે. એ પૃથ્વ પુરાણ પાત્ર છે. વસ્તુતરવનો વિચાર કરતાં મન ન્યા વિચારિત પામે, મનની અરતઅસ્ત દશા જીડી જાય અને ભેતો સ્થાદ કરતાં અખંડ નિર્વિકલ્પ સુખ ઉપજે એનું નામ અનુભવ છે. એમાં બાલભાવ અને ઉપરછાડા ખ્યાલનો નાશ કરતાં આંતરભાવમાં ઊતરવાનું થાય છે, એમાં બોરી દોડાદોડીને બદલે અખંડ શાંતિમાં પ્રવેશ થાય છે અને એમાં ચેતનરાજ ધેર આવી પોતાનું શુ છે અને પારકું શુ છે એની બોલ પોતાનાં વીતકને આધારે વિચારવા લાગે છે. આ અતિ મુંદર આંતરદશા છે અને એમાં ધ્યાન, વિચારણા અને શાંતિને મુખ્ય સ્થાન હોય છે. અનુભવ માટે દરેક યોગીએ પ્રયત્ન લખ્યું છે અને યોગીરાજ આનંદધનજીએ તો અનેક પદમાં એનો ઉપયોગ કર્યો છે. ચેતના પણ ચેતનની છે, અનુભવ પણ ચેતનનો છે, પણ એ એના જુદા જુદા પર્વાગે અલગ પાડી સ્પષ્ટ તેમજ દોષ તેનો અત્ર ઉપયોગ બતાવે છે.

અનુભવ મિત્ર છે, સાચો મંજી છે, પતિરાજ અને પત્નીને વાધો પડે ત્યારે વચ્ચે પડીને પનાવટ કરનાર પાકા પંચાતીઓ છે અને જ્યોતે પવિત્ર દોષ અતિ વિધાગપાત્ર છે. ચેતના અનેક રીતે ઝૂંબા કરીને પોતાની રિચિત્ર વાક્ય કર્યાં પછી અનુભવને કહે છે કે : બાઈ અનુભવ ! હવે તો તમે જાકને મારા પતિરાજને મળો ને સમાવનો.

હવે માગ આખા શરીરમાં મારજૂત આ મારી એ આંખો છે અને જે અત્યારે ઝૂંબી રહી છે, તે માગ પતિના દર્શન કરારે કરશે કે પતિનું મુખ જોયું પણ અત્યારે તો દુર્લભ મધ પડ્યું છે, નાથ તો મને જુલો મરા છે. મને તદ્દન રિગારી મૂકી છે અને હું તેમની પતિનના પત્ની છું એ વાત પણ નેમના મનગાથી નીકળી મધ દોષ એમ લાગે છે. તમે ભુજો માગ આખા શરીરમાં આ મારી એ આંખો જ મારજૂત છે. અવદાર મુખાદિનમાં પણ કહ્યું છે કે :

મુક્તમર્ચ શરીરસ્ય, સર્વં ચા મુક્તમુચ્યતે । તત્રાપિ નાસિકા શ્રેષ્ઠા, નાસિકાપિ ચ લોચને ॥

‘શરીરનો અરથો ભાગ મુખ છે, અથવા તો મુખ તે સર્વસ્વ છે, એમાં પણ નાસિકા શ્રેષ્ઠ ગણાય છે અને તેનાથી પણ વધારે શ્રેષ્ઠ એ આંખો છે.’

મારા આખા શરીરની સારજૂત આ મારી આંખો અત્યારે તો ખૂંટી રહી છે અને જેમાંની એકમાં શ્રાવણ અને બીજીમાં ભાદરવો વહી રહ્યો છે તે બન્ને મારા નાથને ક્યારે દેખશે ? મિત્ર અનુભવ ! બાહ્ય અનુભવ ! અત્યારે મારે પતિરાજના દર્શન દોહવાં મર્ધ પક્ષાં છે. પતિ ધૈર્ય આવતા નથી, પરધૈર્ય રખા કરે છે અને મને મળીને મારી સેજડીમાં રંગ આણે એ વાત તો દૂર રહી પણ મને એના દર્શનનો લાભ મળ્યું મળતો નથી. મારી આ બન્ને આંખો મારા પતિનું મુખકું દેખી ક્યારે શાંતિ મેળવશે ? ક્યારે મને મારી આંખોની પ્રાપ્તિનું ફળ (પતિદર્શન) પ્રાપ્ત થશે તેનો તો તુ પતિરાજ સાથે વિચાર કર. હવે તો તુ પતિરાજને કહીશ ત્યારે જ મારા વિરહકાળનો અંત આવશે અને આ આખી રાતના ઉન્નતરાનો અંત આવશે. અત્યારે તો બીજું કંઈ નહિ તો છેવટે મને પતિરાજનો મેળાપ થાય તેટલું તો કરી આપ અને છેવટે એ પણ ન જાને તો હું પતિનાં દર્શન કરી મારી આંખને ટાઢક વાળું એટલું તો જરૂર કરી આપ આ વાત વિચારવા જેની છે, વિચાર કરવાથી રસ્તો સહે તેવી છે અને મારી સાથે પતિરાજ વિચાર કરે તો મારી વ્યથાનો છેડો આવે તેવી છે, માટે સખા અનુભવ ! આંખો પતિને ક્યારે દેખે ? દેખીને ક્યારે એનો ઉપયોગ કરે ? એનો તુ વિચાર કર, પતિની સાથે મળી તેનો તેમની પાસે વિચાર કરાવ અને મારી આંખોનો સાર-લાભ મળે તેની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરાવી આપ. અત્યારે તો પતિરાજ જડમાં હુબ્ધ થઇ ગયા છે, એમને પુદ્ગળમાં આનંદ આવે છે, પુદ્ગળની વાત મને છે, પુદ્ગળની શુદ્ધિમાં એ પોતાને સમૃદ્ધ માને છે, જડના સંબંધમાં આવે છે ત્યારે પોતે રાજી રાજી થઇ જાય છે, એને ખાવાપીવામાં રસ છે, એને પહેરવા ઓઢવામાં મેળ છે, એને સંસારી સ્ત્રી-સંબંધમાં જીવનનું સાર્થક જણાય છે અને એણે ઇન્દ્રિયના ભોગોમાં પોતાપણું માન્યું છે. આ સર્વ વાન ભારે અનિદ્ર બની છે, છતાં પતિરાજ તો પરધર ભટકવામાં ખૂબ રમ લેતા જ રહ્યા છે. હવે તો એમને કાંઈ રીતે મળતાનું બની આવે તો સારું અને અનુભવ ! તું એમને મળીને કાંઈ વિચાર કર તો રસ્તો નીકળી આવે હું ચિરહૃદયામાં ગાંઠા જેની થઇ ગઇ છું. એનો છેડો લાવ અને મારા આ રધવાટને હવે દૂર કર.

‘પં. અહીં આખું દ્રશ્ય ફરે છે. એતનાની વિશિષ્ટતા અનુભવ પતિરાજ પાસે જાય છે. પતિ-એતનજી અને અનુભવ એકકા થાય એટલે શું જાને એની અહીં વાત કરી છે. પતિ-રાજને પંથી વિચાર આવે છે કે આપણે તો અત્યાર સુધી ઇન્દ્રિયસુખમાં માણ્યા અને ધન, માત્ર, હવેલી, સ્ત્રી પુત્રાદિકને પોતાના ગણ્યાં, ધન જરા ઓછું થાય ત્યાં રડવા બેઠા અને પત્ની પુત્ર કે મિત્રની પાસે પોક મૂકવા બેઠા, શરીરને પોતાનું માન્યું અને એ જરા માંડું’

૧. આ ગાથામાં ‘દિવાકીનો’ અર્થ મને પં. શ્રી ગંગોવિજયજી મહારાજે લખાવ્યો તે પ્રમાણે કર્યો છે. તેવો અર્થ કાંઈ કાલસમાંથી મળ્યો નથી. વધારે તપાસ કરવા યોગ્ય છે.

પડે ત્યારે અનેક પ્રકારનાં દુધ્યાન કરી, એની સેવા ચાકરી કરી, દુનિયામાં માનપ્રતિષ્ઠા મેળવવા ખાતર અનેક કૌભાંડો રચ્યા અને ખોટા દંભ સૈની અનેક જાતના દેખાવો કર્યાં, ધન, માલ, ધર, હાટ, હવેલીના ઢગલા ચણા તો પશુ તેમાં વધારે ઇચ્છ્યો અને આખો વખત તેની યુક્તિ કરી. જડ વસ્તુઓમાં અને મનોવિકારની તૃપ્તિમાં સર્વસ્વ માન્યું અને એનો વિષેશ ચતાં જણે જીવન દારી જવાનું હોય એવું મનને મનાવ્યું. પશુ આ તો આખી રમત જ ખોટી મંડાણી છે. કાષ્ઠ પરવસ્તુ પોતાની નથી, પોતાની ચંદ્ર નથી અને થોડો વખત માલીકી હક્ક મોગવાવે તો પશુ અંતે તે પારકી ચંદ્ર જવાની છે. વળી પરજાવો તો ભારે અગવડ કરનારા છે. કપાલ કે નોકપાલ, વેદોદય કે કામવાસના એ તો માત્ર ઉપલક્ષ આનંદ આપે છે, પશુ પોતાની પાછળ લાયકર દુધ્યાનની સેના મૂકી જાય છે. એ જાનની ટેવને લઈને પોતે કેવા ટુચ્છ વિચારો કર્યાં, પોતે કેટલો હલકટ બન્યો, પોતે ક્યાંનો ક્યાં સંક્રાવાઈ ગયો અને પોતે એમાં લપટાઈ જણે પોતાની જાતને જ બૂલી ગયો અને જાણે એ પરજાવરમણીતા જ પોતાનો સ્વભાવ હોય એમ પોતાને લાગવા માંડ્યું-એ સર્વ વાત એને યાદ આવે છે.

અનુભવ એને એ સર્વ પરિસ્થિતિ ચોખવટથી ફેડ પાડીને બતાવી આપે છે, એને પોતાને જ પોતાનું નાટક જોવાનું પ્રાપ્ત થાય છે, એને પોતાના આખા ભવમાં પરજાવરમણીતા જ દેખાય છે, સાર વગરની વસ્તુ કે ભાવો પાછળ પોતે મારેલાં બધોડાં અને અનેક વખતે સદન કરેલાં ઘોઘા અને પ્રાપ્ત કરેલ-વહોરેલ સંતાપ અને નિઃસાસાની પર-પરા એનું હાલ્ય બેઠી નાખે છે, એને જીવન એજે ગયું જણાય છે, એને વચ્ચે વચ્ચે મોટી મેરામણ એ વિચારણામાં મળી આવે છે. કાષ્ઠવાર ચેતનને ધ્યાયો, શુદ્ધ વિચારણા કરી, બાહ્ય કે આંતર ત્યાગ કર્યો એવું દેખાય છે, પશુ એ વિચારણામાં પોતે એકંદરે પરજાવ તરફ ખેંચાઈ ગયો હતો એમ તે સ્પષ્ટ જોઈ શકે છે. અને ત્યાં એ ઝોટા વાળવા માંડે છે અને પોતાના નાના ત્યાગને વધારે પડતું રૂપ આપવા લાગે છે ત્યાં અનુભવ તુરંત અટકાવે છે અને કહે છે કે હજુ તારી સંસારદશા ગઈ નથી, હજુ તારો જડ વસ્તુઓમાં રસ ધણો નથી, હજુ તારો શુદ્ધગ્યાનનંદ જાસર્યો નથી. આવી રીતે અનુભવ સાથે મમનનરૂપ થાય છે. અનુભવ એટલે મમનનરૂપ છે, અનુભવ એને પૃથક્કરણ કરી બતાવે છે, અનુભવ એને નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુ અને ભાવોનું સ્વરૂપ પ્રકટ કરી બતાવે છે અને જ્યાં જ્યાં ચેતનજી સંસાર તરફ જવા પ્રયાસ કરે છે ત્યાં ત્યાં એને રોકે છે, રોકે છે અને મોઝ્ય પ્રસંગ જણાય તો મમનનરૂપ પશુ છે અને તેમ કરીને એને સામ્ય સંમુખ કરી દે છે.

આ અનુભવની મમનનરૂપ કેવીદોષ તે પર વિચરણની જરૂર ન હોય. પ્રત્યેક પ્રાણી પોતાનું આખું જીવન વિચારી જાય, તે એને પાર વગરના જોખમદ પ્રસંગો યાદ આવશે. માનની અસિધરતા કે રાગાંઓના વેધરચકા, માનની પરાકાષ્ટા કે દંભની નિરસના, કાષ્ઠનો મમનનરૂપ કે કામરેવની ચેટાઓ, વેપારની મમાલો કે રોડના મગજના ટ્રાફિકો, રખડપટ્ટીની અમનરૂપ કે માની લીધેલી મદતાઓ-આવા આવા અનેક પ્રસંગો એને યાદ આવશે. જીવનના પ્રત્યેક પ્રસંગોના વાર્તામાં ઉતરનું અને એને વધારવરૂપે વિચારવા, એમાં પોતે જડ તરફ કેટલો ખેંચાઈ ગયો હતો અને આત્મિક જાગૃતિમાં પશુ એની રાજદેવની પરિજી-

તિઓએ કેટલું નુકશાન કર્યું હતું અને પોતે કેવાં કેવાં નાટકો ભજવ્યાં હતાં એનો યથારૂપે ખ્યાલ કરવો એનું નામ 'અનુભવજ્ઞાન' છે. કેટલીક વાર એ નાતી વયમાં પણ આવી શકે છે, પણ દુનિયાના ખડકો સાથે અથડાયલાને એવું જ્ઞાન થવાનો સંભવ પ્રમાણમાં વધારે છે. અનુભવજ્ઞાનનો મહિમા પાર વમરનો છે અને એની મહત્તા યોગી-ઓએ ખૂબ ગાંધ છે અને તે તદ્દન વાસ્તવિક છે. ચેતનને એ જરાબર લાઇનસર કરનાર અંદરનું આત્મિક તત્ત્વ છે અને તેથી એને ચેતના અને ચેતનની વચ્ચે જોડાણ કરાવી આપનાર સાંકળનું સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. બાકી ખરી રીતે તો ચેતના અને અનુભવનો ચેતન સાથે એકાંગી હોય છે અને ચેતન જેમ સંસારમાં રખડે, જડ પદાર્થના કે ખીણ વ્યક્તિઓના સંબંધમાં આવે કે મનોવિકારને વશ થઇ અનાત્મિક ચેષ્ટાઓ કરે હારે તે પણ એના જુદા જુદા પર્ણો છે (આવિભાવો છે), તેમ જ અનુભવ-વિચારણાને અંગે એ પરભાવમાંથી ઓસરવા માટે છે તે પણ એનો પર્યાવરણ. ચેતનરાજ તો એ સર્વ પ્રસંગોમાં ધ્રુવરૂપે અંદર ખિરાજમાન થયેલા જ છે, વ્યક્તિગતે એક જ, અવિભાજ્ય છે, અજન્મ અમર છે અને તેના એ સ્વરૂપને સમજવાનો આ સર્વ પ્રયત્ન છે.

અનુભવને ચેતના કહે છે તે પ્રમાણે એ સારપંથી પતિ પાસે જાય છે, એને અનુભવ સમજાવે છે. એ ચેતનરાજને કહે છે કે-તમે જેને તમારાં માની રહ્યાં છો, જે વસ્તુઓ ધરખાર કે દોહત સંપત્તિને પોતાની સમજો છે અને જે મનોવિકારોને તમે આધીન પડી ગયા છો તે તમારાં નથી, તે તમને રખડાવનાર છે, ઊંઘા ઊતારનાર છે, ફસાવનાર છે. તમે તો અલખ નિર્દળન ન્યોતિસ્વરૂપી છે, અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય, ઉપયોગ વિગેરે અનંત ગુણોથી ભરેલા છો અને અત્યારે પરભાવમાં ફસાઇ ગયા છો, તમારું એ કામ નથી, તમારી એ શુદ્ધ દશા નથી અને તમારો એ માર્ગ ઉદ્ધાર નથી. એને શુદ્ધ દશાનો ખ્યાલ આપી કુર્મતિ કે પરભાવમશ્વરતામાં રહેલી અસારતા અને રાગદ્વેષ આદિ મનોવિકારની વિષમતા સમજાવી એને ચેતના પાસે લઇ આવે છે.

ચેતનરાજને આ રીતે અનુભવ ટૂંકાણે લાવે છે અને આનંદધન ઘેર પધારે એટલે ચેતનાને તો વસંતનો આનંદ થાય છે. ચેતનાના આનંદમાં શુભાલ ઉડાવવાના હોય નહિ, એમાં શું હોય ? એ સમજાવવું જરૂરનું પણ ન હોય, અને એમાં જે હોય તે આપણું સાધ્ય છે એટલે જો ખ્યાલ બેસી જાય તો પછી ચેતનાને તો વસંત છે, જીવનની સંજ્ઞા છે, પરમ પવિત્ર પત્ની માથે પતિનો મેળાપ છે અને આ સંસારના ચક્રમણ્યુનો છેડો છે. એ દશા પ્રાપ્ત કરવા માટે આ સર્વ પ્રયાસ છે અને તેનો સરળ માર્ગ અનુભવ જ્ઞાન છે. આંખ ઊધાડીને ચાલીએ અને યતી હેરાનગતિઓ અને પડતા ત્રામેતે એના યથાર્થ સ્વરૂપમાં સમજીએ એટલે આખી રખડપટ્ટીનો છેડો આવે તેવું છે અને ત્યાં જો કે ધમાલ નથી, કાવાદાવા નથી, દંભમય દેખાવો નથી કે અભિનંદનના મેળાવડા નથી, પણ ત્યાં એની વસ્તુ છે કે જે દુનિયાના કોઇ પ્રસંગમાં નથી, જે અનુભૂત છે અને જે ન મળે ત્યાંસુધી ઉપર નીચે હેરાંદેરા કરવાના છે અને ધક્કા જ ખાવાના છે.

ચેતનાએ સરખાતમાં ચેતનને ઉદેશીને પોતાની વિરહવ્યાધિ વર્ણવી, અનુભવને

શ્રી પ્રશ્નોત્તરસાધર્મશતકમાંથી

કેટલાક બાણવા યોગ્ય પ્રશ્નોના ઉત્તરો

૧. પ્રશ્ન ૪૭—પરમાધારી અલબ્ધ હોતા નથી એમ અલબ્ધકુલકાદિમાં કહ્યું છે, પરંતુ શ્રી હીરપ્રશ્નમાં એ પ્રધાપને અસત્ય કહ્યો છે.

૨. પ્રશ્ન ૫૫—નારમા ગુણકાણાને અંતે કેવળી અને ચૈદમા ગુણકાણાને અંતે સિદ્ધ નિશ્ચયનયથી બાણવા અને વ્યવહારનયથી એક સમયને અંતરે એટલે તેરમા ગુણકાણાના પ્રારંભે કેવળી અને સિદ્ધસ્થાને બધ ત્યારે સિદ્ધ બાણવા.

૩. પ્રશ્ન ૬૫—અસુરક્રુમારના દેવો વૈમાનિક દેવોનાં રત્નો ચોરીને નાસી બધ છે ત્યારે વૈમાનિક દેવો તેને પકડી પાડીને પ્રહાર કરે છે કે જેની વેદના તેને જઘન્ય અંતર્મુદૂર્ત તથા ઉદ્ધૃષ્ટ છ માસ પર્વત રહે છે, એમ શ્રી ભગવતી વૃત્તિમાં કહ્યું છે. યોગશાસ્ત્ર વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે દેવોને સાતાવેદનીનો ઉદય જ હોય છે. કથંચિત્ અસાતાવેદનીનો ઉદય હોય તો અંતર્મુદૂર્ત જ હોય છે, વધારે વખત હોતો નથી.

૪. પ્રશ્ન ૬૬—તિર્થચન્દ્રાંશક દેવો બ્યંતર જાતિમાં છે. તે ૧૭૦ દીર્ઘ પૈતાલ્ય ઉપરનો બે બે શ્રેણિમાં, કંચનગિરિ એક હંજાર છે તેની ઉપર તેમ જ ચિત્રવિચિત્ર અને યમક સમક નામના બે ૨૦ પર્વતો છે તેના ઉપર વસે છે એમ શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં કહ્યું છે.

૫. પ્રશ્ન ૬૭—એમ ચકવર્તીની સોળ હંજાર દેવો સેવા કરે છે તેમ વામુ દેવોની આઠ હંજાર દેવો સેવા કરે છે એમ તીર્થોદ્દગારપ્રકીર્ણકમાં કહ્યું છે.

ચેતનગજ સાથે વિચાર કરવા મોહ્યો અને ઉચટે અનુભવનો સમજવેલ કંથ ધેર આવ્યો એટલે એને વસંતોત્સવ યજ્ઞ પજો, એની વિગ્દબધા દૂર યજ્ઞ અને એને છેડા વગરનું શાશ્વતરથાન પલિના સહચાર સાથે પ્રાપ્ત યજ્ઞ ગયું. આ પદમાં આનંદધન આત્મા-આનંદ-સ્વરૂપી ચેતનરાજ છેડે ધેર આવ્યા એમ જણાયું છે અને તેમાં અનુભવની-સ્વાત્માનુભવની દરમ્યાનગિરી કારખરૂપ જણાવી છે એ આખી દક્ષીણ વરાખર લક્ષ્યમાં રાખવા યોગ્ય છે. આનંદધન-ચેતનરાજ ધેર આખા પછી દક્ષી રીતે વર્ત્યા તે આજગના પદમાં જતાવરો.

અનુભવનું અદ્ભુત રથાન સમજી ચેતનજીને ધેર લઇ આવવા જેવી વસ્તુ ખાસ કર્તવ્ય છે, યોગ્ય પ્રવલ્લથી સાધ્ય છે અને તેની પ્રાપ્તિમાં માર્ગદર્શક છે એ વાત વારંવાર દસાવવાની જરૂર નથી. આ વર્મત રાજના પદમાં પણ દર્શાવ કરી છે. 'આનંદધન' માટે અનેક પ્રયત્ન લખાઈ ગયું છે અને એનો સ્પષ્ટ ઉત્તેજ સ્વર્ગ લેખદારા ધવાનો પણ છે. મોખિ

૬. પ્રશ્ન ૧૩૦—પડશિતિ કર્મઅંશમાં અનાહારે મનપર્યવજ્ઞાન ને ચક્ષુ-દર્શન એ બે સિવાયના દશ ઉપયોગ હોય એમ કહ્યું છે. તેમાં પ્રથમના ત્રણ જ્ઞાન અથવા ત્રણ અજ્ઞાન ને અવધિદર્શન તો પરભવથી લઈને આવે તે જીવને વિગ્રહગતિમાં અનાહારકપણામાં હોય ને કેવળજ્ઞાન તથા કેવળદર્શન એ બે કેવળી-સમુદ્ઘાતમાં મધ્યના ત્રણ સમયે અનાહારક હોય છે ત્યારે હોય. હવે જો અણાહારે ચક્ષુદર્શન ન હોય તો અચક્ષુદર્શન કેમ હોય ? તેને માટે કહ્યું છે કે શેષ ઇદ્રિયોને આશ્રયીને સામાન્ય ઉપયોગરૂપે અચક્ષુદર્શન હોય.

૭. પ્રશ્ન ૧૩૧—ગંધા યુગળિકોને અપત્યનો જન્મ તો છ માસ શેષ આયુ હોય ત્યારે જ થાય. તે પહેલા, બીજા ને ત્રીજા આરાના નિયમ પ્રમાણે ૪૬, ૬૪ અથવા ૭૬ દિવસ પાળે, પરંતુ ત્યારપછી છ માસ પૂરા થતાં સુધી જીવે ને પછી મરણ પામે.

૮. પ્રશ્ન ૧૩૨—ત્રણ ગાઉના શરીરવાળા યુગલિકને ૨૫૬, બે ગાઉના શરીરવાળાને ૧૨૮ અને એક ગાઉના શરીરવાળાને ૬૪ પૃથિકરંડક હોય એમ કહ્યું છે. તેમાં પૃથિકરંડક શબ્દે આપણી જેવા લઘુ શરીરવાળાને જેમ વાંસોના મધ્યમાં એક વંશાકાર હાડ હોય છે તે પ્રમાણે તે યુગલિકોને ૬૪-૧૨૮ ને ૨૫૬ વંશરૂપ હાડ સમજવા.

૯. પ્રશ્ન ૧૩૩—જન્મદીપના મહાવિદેહમાં પશ્ચિમ જાણુએ એક હજાર યોજન નીચાણ છે, ત્યાં પશ્ચિમે એક હજાર યોજન ઊંચી ભીંત છે, તેની ઉપર આઠ યોજનની જગતિ સમજવી અને સીતાદા નદી જગતિની નીચેની હજાર યોજનની ભીંત નીચેની જમીનને લેદીને લવણસમુદ્રના મધ્યભાગ સુધી જઈ તેને મળે છે.

૧૦. પ્રશ્ન ૧૩૪—પુન્ડરવરાર્ધ દીપની માનુષોત્તર પર્વત તરફ વહેતી નદીઓ માનુષોત્તર પર્વત નીચેની જમીનમાં જ સમાઈ જાય છે, એમ શ્રી ક્ષેત્ર-સમાસવૃત્તિમાં કહ્યું છે. શ્રી કાણ્ડિંગસૂત્રમાં માનુષોત્તર પર્વતને લેદીને પુન્ડરવર સમુદ્રમાં જઈને મળે છે એમ એક ગાથામાં કહ્યું છે, પરંતુ માનુષોત્તર પર્વત પછીના અર્ધ દીપમાં નદીઓનો જ અસંભવ હોવાથી સમુદ્ર સુધી ગમન સંભવતું નથી.

૧૧. પ્રશ્ન ૧૩૫—આ જીવે પૂર્વે દેવત્વ, નૃપત્વ વિગેરે ભાવો અનંતી વખત પ્રાપ્ત કર્યાનું કહ્યું છે તેમાં ઇંદ્રત્વ, ચક્રવર્તીત્વ, તીર્થંકરત્વ અને ભાવિતાત્મા અણુગારત્વને મૂકીને બાકીના ભાવો પામ્યાનું સમજવું. આદિ શબ્દથી વાસુદેવ બળદેવાદિ પણ સમજવા. તીર્થંકરત્વ તો એક ભવમાં જ પમાય છે, ભાવિતાત્મા અણુગારત્વ ઉત્કૃષ્ટ આઠ ભવ સુધી પ્રાપ્ત થાય છે. આઠમે ભવે તો તે મોક્ષે જાય જ છે. ઇંદ્રત્વ ને ચક્રવર્તીત્વ વિગેરે ભવશ્રેણીમાં કેટલી વાર પામી શકાય

૮. પ્રશ્ન ૩૩—શ્રાવકે જિનપૂજમાં જ્યેત વસો જ પહેરવા એમ શ્રી શ્રાદ્ધદિનકૃત્યમાં કહ્યું છે.

૯. પ્રશ્ન ૩૪—પ્રેત ને અધિત મુંદર મુગંધી પુષ્પોવડે શ્રાવક જિનપૂજ કરે એમ શ્રાદ્ધદિનકૃત્યમાં કહ્યું છે.

૧૦. પ્રશ્ન ૩૫—જિનમંદિર માટે પુષ્પાદિ કે ધનાદિ સંગંધી કાર્ય હોય તો શ્રાવક ભાવસ્તવરૂપ સામાયિક ન કરતાં દ્રવ્યસ્તવ કરે, કારણ કે તે અવસરે તે દ્રવ્યસ્તવનું પણ મહાપુણ્ય છે એમ શ્રી શ્રાદ્ધદિનકૃત્યમાં કહ્યું છે.

૧૧. પ્રશ્ન ૩૬—તામલી તાપસ જે ઇશાનેંદ્ર થયા તેમણે અંતસમયે સાધુના દર્શનથી સમકિત પ્રાપ્ત થયું હતું તેથી થયા છે એમ શ્રી વિચારસાર-વૃહદ્ધર્મમાં કેટલાક આધાર સાથે કહ્યું છે.

૧૨. પ્રશ્ન ૩૬—મુનિને પુસ્તકનું ગ્રહણ કારણિક છે, ઔત્સર્ગિક નથી; કારણ કે પુસ્તકના ગ્રહણમાં અનેક દોષો રહેલા છે એમ શ્રી વૃહત્કલ્પલાખ્યામાં કહ્યું છે.

૧૩. પ્રશ્ન ૪૦—શ્રાવકે સામાયિક કરતાં નામાંકિત મુદ્રા પણ તથા દેવી એટલે ધીજા આભૂષણ તો રખાય જ કેમ ? પાંચધર્મમાં તો વિશેષે તજવાનું સમજવું. આ હકીકત શ્રી ઉપાસગદશાંગ સૂત્રમાં કહેલી છે.

૧૪. પ્રશ્ન ૬૫—અનાદિ મિથ્યાત્વી બે પ્રકારના હોય છે, તેમાંથી અતિ-વિશુદ્ધ જીવ પ્રથમ ક્ષાયોપશમિક સમકિત પામે તે અપૂર્વકરણમાં ત્રણ પુંજ કરે અને અનિવૃત્તિકરણમાં શુદ્ધ પુંજના ઉદયે ક્ષાયોપશમિક સમકિત પામે. મંદવિશુદ્ધ જીવ અનિવૃત્તિકરણને પામીને અંતરકરણ કરી તેના પ્રથમ સમયે ઔપશમિક સમકિત પામે. તે મંદવિશુદ્ધ હોવાથી અપૂર્વકરણમાં ત્રણ પુંજ કરી ન શકે, એમ શ્રી વૃહત્કલ્પમાં કહ્યું છે.

૧૫. પ્રશ્ન ૯૧—અનાદિ અવ્યક્તમિથ્યાત્વી જીવમાં અવ્યવહારશિમાં પ્રથમ શુણ્ઘ્યાન હોતું નથી, પ્રથમ શુણ્ઘ્યાન તો વ્યક્તમિથ્યાત્વીને હોય છે. (અહીં ધણી વક્તવ્યતા છે તે વિશેષચતકથી જાણવી.) સં. કુંવરજી

જાણવા યોગ્ય હકીકત

ચારતી એક વાર યથા પડી પ્રથમ નરકે એક માગરોપમને આઉમે ઉપજ ફરી મનુષ્ય થઇને ચારતી થઇ શકે. એટલે ચારતીપણનું જન્મન અંતર એક માગરોપમ ઝાઝેકં કહેલ છે તે, મળી ગયું છે. ચારતી ને મંગાર હોડે નહીં તો મગજ પામીને પહેલીથી માનથી સૂંચી દરેક નરકમાં જાય છે. આ પ્રમાણે થી ભગવતી સ્વતંત્ર બારમાર્માં કહેવ છે. ચારતી યથા મારે પાછળા અનંતર ભાવે જ પ્રણ ગાંધવાની જરૂર નથી એમ આ. શ્રી વિજયોત્તમુરિ જણાવે છે.

● એક લઘુ મંદિરની બસોમી વર્ષગાંઠ. ●

ભાવનગર શહેર વિ. સંવત ૧૭૭૬ માં મહારાજા શ્રી ભાવસિંહજી બહાદુરે વસાવ્યું છે. તે વખતે કાયમની પ્રવૃત્તિ અનુસાર રાંધણપુરથી ત્યાંના નગરશેઠ કુંવરજી લાધાલાઇને બોલાવીને તેને હાથે શહેરનું તોરણ બાંધાવ્યું હતું. ત્યાર-પછી આ શહેરની આબાદીમાં દિનપરદિન વૃદ્ધિ જ થતી આવી છે.

આ શહેરમાં શિખરણાંધ ચાર જિનમંદિરો છે. તેમાં મુખ્ય મંદિર રાજમહેલની પાસે શ્રી આદીશ્વર ભગવાનનું છે. તે મંદિરમાં બીજા ત્રણ મોટા મંદિર અને એક લઘુ મંદિર છે. મુખ્ય મંદિરની જમણી બાજુએ બે મંદિર છે જેમાં નીચે મૂળનાયક શ્રી અભિનંદનસ્વામી છે, અને ઉપર મૂળનાયક શ્રી શાંતિનાથજી છે. ડાબી બાજુએ એક લઘુ મંદિર છે તે તેની ડાબી બાજુએ નીચે પૂજા ભણાવવાનો મંડપ અને ઉપર મૂળનાયક શ્રી પાર્શ્વનાથજીનું મંદિર છે. લઘુ મંદિરમાં ચોવીશે તીર્થંકરોની મૂર્તિઓ અને તે ચોવીશે પ્રભુના પગલાંઓ છે. આ લઘુ મંદિર સર્વથી પ્રાચીન છે. તેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૭૬૮ ના જેઠ શુદ્ધિ ૧ મે થયેલ છે. તેને બસો વર્ષ થવાથી ભાવનગરના શ્રી સંઘે તેની બસોમી વર્ષગાંઠ બહુ સારી રીતે ઉજવી છે. સવારમાં શ્રાવિકાઓએ પ્રભાતીયા ગાયા, બપોરે બહુ આનંદપૂર્વક સંગીત સાથે સત્તરહેદી પૂજા ભણાવી, પ્રભાવના કરી, બધા દેશસરોમાં તમામ પ્રતિભાઓને આગી કરાવેલી હોવાથી સાંજે દર્શન કરવાનો લાભ પણ મોટી સંખ્યાનાં શ્રાવકશ્રાવિકાઓએ લીધો. ભાવના બેઠી હતી અને ગીતગાન થયું હતું! બાદ એ સંબંધમાં શ્રાવકશ્રાવિકાઓ સમક્ષ કેટલુંક વિવેચન કરીને એવી પ્રેરણા કરવામાં આવી કે-આપણા ઉપકાર માટે આપણા વડીલોએ આવા જિનમંદિરનાં સાધનો કરેલા છે તો તેનો સતત દર્શન પૂજા વિગેરે કરવાવડે લાભ લેવો તે આપણી તેના સાચા વારસ તરીકેની દ્રશ્ય છે.

આ દેશસરમાં મુખ્ય મંદિરની પ્રતિષ્ઠાનો સંવત ચોક્કસ બહુવામાં નથી તેથી તે જણાવી શકાય તેમ નથી, પરંતુ તે દેશસરમાં એક ઘંટ અભિનંદન-સ્વામીનું દેશસર બાંધાવનાર અને સ. ૧૮૧૫ ના વૈશાખ શુદ્ધિ ૬ કે ત્યાં પ્રતિષ્ઠા કરનાર શેઠ કુંવરજી લાધાએ બાંધ્યો છે તેની ઉપર સં. ૧૮૧૭ નાં માગશર શુદ્ધિ ૧ મે શેઠ કુંવરજી લાધાએ આ ઘંટ બનાવ્યો છે એવા લેખ છે તે ઉપરથી સં. ૧૭૬૮ ને ૧૮૧૫ ના મધ્યમાં થયાનું સંભવે છે પ્રતિષ્ઠાની તિથિ તો બહુ વર્ષોથી તેની વર્ષગાંઠ પોસ વદિ ૫ મે થતી હોવાથી તે સંભવે છે.

શ્રી શાંતિનાથજીની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૮૬૦ નાં વૈશાખ શુદ્ધિ ૫ મે શેઠ હેમજી કુંવરજીની ભાર્યા શ્રાવિકા લાડુનાથએ કરી છે. તેના લેખમાં શ્રીમાળી જ્ઞાતિય લઘુશાખામાં એટલે દશાશ્રીમાળી જ્ઞાતિવાળા એમ જણાવ્યું છે. પ્રતિષ્ઠાકારક આચાર્ય તપાગચ્છીય શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિજી છે.

॥ મહાપુરુષોની આચરણા તે આજ્ઞા જ છે ॥

અસદ્વાહનવળજં, ગીઅત્ય અવારિયંતિ મજ્જત્યા ।

આચરણા વિ હુ આણંતિ, વયણઓ સુવહુમનંતિ ॥ ૧ ॥

“અશઠ-પંડિત પુરુષોએ આચરેલી, અનવધ-નિરવધ, ગીતાર્થોએ અનિ-
વારિત એટલે નિવારેલી નહીં એવી મધ્યસ્થ આચરણા તે આજ્ઞા જ છે.
વચનથી પણ તેને ણહુ માને છે-ણહુમાન આપે છે.”

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-જે આચરણા પૂર્વપુરુષોએ આચરેલી હોય તે
આચરણા લાભકારક જ હોય, કારણ કે તે વિના પૂર્વપુરુષો આચરે જ નહીં,
વળી જે આચરણા નિરવધ હોય-પાપ રહિત હોય એટલે હિંસા, મૃપાવાદાદિ દોષ
રહિત હોય, કષાય ઉત્પન્ન કરે તેવી ન હોય. વળી જે આચરણાને પૂર્વના ગીતાર્થ
મહાત્માઓએ નિવારી ન હોય-અટકાવી ન હોય એટલે જે આચરણા અટકાવવા
લાયક હોય તેને તેવા પુરુષો જરૂર અટકાવે જ છે, અટકાવી શકે છે, ચાલવા દેતા
નથી આવા ત્રણ વિશેષણોવાળી મધ્યસ્થ આચરણા એટલે ડોઠપણ પક્ષ તરફથી
પ્રવર્તવેલી ન હોય એવી આચરણાને જ્ઞાની પુરુષો આજ્ઞા જ કહે છે; કારણ કે
તેઓ એમ માનનારા હોય છે કે અમારા મહાપુરુષો મહાવિદ્વાન હતા,
મુક્ત હતા. દીર્ઘદર્શી હતા, લાભાલાભને બાંધનારા હતા, તેવા મહાપુરુષોએ
જે આચરેલ હોય-પ્રવૃત્તિમાં મૂકેલ હોય તે લાભકારી જ હોય, તેમાં હાનિના
અંશ માત્ર પણ સંભવ ન હોય; તેથી તેવી આચરણાને આજ્ઞારૂપ માની તેને
અનુમરવું, તેવી પ્રવૃત્તિને અમલમાં મૂકવી, તેવી આચરણાને ણહુમાન આપવું,
તે પ્રમાણે વર્તવા અન્યજનોને પણ પ્રેરણા કરવી તે સર્વ રીતે યોગ્ય છે.

જેઓ એમ કહે છે કે-‘આમ આચરણા તો છે, પરંતુ તેવી શાસ્ત્રાજ્ઞા ક્યાં
છે ? શાસ્ત્રમાં તેવો ઉલ્લેખ ક્યાં છે ?’ એમ કહેનારને નિરુત્તર દરવા માટે ઉપર
જણાવેલી સિદ્ધાંતોક્ત ગાથા અર્થ સાથે આપી છે. કુંવરજી

પ્રતિષ્ઠાનો નિધિ શિક્ષાલેખમાં ઉપર પ્રમાણે છે છતાં તેની વર્ષગાંઠ ડોઠપણ
કારણસર જુદી તિથિએ થાય છે શ્રી અભિનંદનસ્વામી કાગળ શુદ્ધિ ૪ થે અને શ્રી
શાંતિનાથજીની પોસ વદિ ૮ થે થાય છે. એ મૂળ તિથિએ દરાવવાની જરૂર છે.

શ્રી પાર્શ્વનાથજીના મદિન્દ્રી પ્રતિષ્ઠા પ્રથમ સંવત ૧૯૩૬ ના શ્રાવણ શુદ્ધિ
૩ ને ચર્મ હતી અને ફરીને સં. ૧૯૬૦ ના માગસર શુદ્ધિ ૬ થે થઇ છે. એ
નિયાય એક કરચલોવા પનામાં ને એક રોટશન ઉપર (વાગડીઆનું) એમ બે
દેગસર છે ને બે ઘરદેરાસર છે. કુંવરજી

તાર્ત્વિક અને બોધક વચનસંગ્રહ

લેખક:-મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૪ થી ૩૩)

૨૧૬. વસ્તુતઃ વિચારીએ તો મમતાના વશથી જ અષ્ટાદશ પાપ સેવવામાં આવે છે.
૨૧૭. કોઈપણ વસ્તુમાં અહંત્વની સૂક્ષ્મ કલ્પના પણ ન બેઠે તો ખરેખર આત્મા સમતાને પરિપૂર્ણપણે ધારણ કરી શકે.
૨૧૮. કોઈ પણ વસ્તુ વાંગી અને સાંભળી એટલે કોઈ માની બની જવાતું નથી. તે તે વસ્તુઓના સ્વરૂપનો અનુભવ કરવાથી જ માની થવાય છે.
૨૧૯. આત્માની વાતો કરી કરીને કંઈ બેસાડવામાં આવે, પણ જ્યાં સુધી આત્માના ગુણો પ્રાપ્ત કરવા ચારિત્રનો યથાશક્તિ માર્ગ પકડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી શુદ્ધ માનીપણું છે.
૨૨૦. કહેવું તે રૂપું અને કરવું તે સેવનું છે તેમ જ તેનો અનુભવ સેવો તે રત્ન સમાન છે.
૨૨૧. ગમે તેવી વિશાળ શુદ્ધિ હોય પણ આત્મતત્ત્વની શ્રદ્ધા ન હોય તો તેવી શૂંચી શુદ્ધિથી સત્ય મુખ પ્રાપ્ત થતું નથી.
૨૨૨. પોતાના જ્ઞાન અને શક્તિની બહાર હોય તેવા કાર્ય માટે માથું મારવું તે ખરેખર પોતાના અધિકારથી ભ્રષ્ટ થવા ખરાબર છે.
૨૨૩. એટલા જ માટે પૂર્વાચાર્ય ભગવાનો કહે છે કે-શક્ય કાર્યનો આરંભ કરવો અને શુદ્ધ પક્ષનો સ્વીકાર કરવો. તેનાથી બિલકો પોતાથી અશક્ય કાર્યનો આરંભ અને અશુદ્ધ પક્ષનો સ્વીકાર એ આત્મવિકાસનારૂપ હોઈ અદિતકારી છે.
૨૨૪. આત્મપ્રસન્નતા 'સત્યગુણ'નું ચિહ્ન છે, પરિતાપ ઉપગમવો એ 'રજ્જેગુણ'નું ચિહ્ન છે અને દીનતા ક્રોધ પ્રમુખ 'તમેગુણ'નું ચિહ્ન છે.
૨૨૫. પાપાણુનો બાર જેમ રત્નોની પ્રાપ્તિ થતાં ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે તેમ જ્ઞેન-દર્શનરૂપ રત્નની પ્રાપ્તિ થતાં મનુષ્યો અન્ય દર્શનોના પાપાણુભારને તથા દે છે.
૨૨૬. એકેક નયના આમ્રદયી ઉત્તિયત જ્ઞેનેતર દર્શનોનો સર્વ નયોની માપેક્ષતાએ જેમાં સમાવેશ થાય છે, એવા અનેકાન્તનયપ્રતિષાઘ તત્ત્વને મૂકીને પથર વાર સમાન જ્ઞેનેતર દર્શનોને કોણ સેવે ? અર્થાત્ કોઈ સેવે નહિ.
૨૨૭. જગતમાં મનુષ્યોનો કોઈપણ વિષય સંબંધી એક સરખો મત હોતો નથી, સર્વના વિચારો લુદા લુદા હોય છે, છતાં અપેક્ષાવાદ-અનેકાન્તવાદથી બિન્નબિન્ન વિચારોમાં રહેલું સત્ય તારવી લેવું અને જે જે અસત્ય વિચારો હોય તે સંબંધી મૌન રહી સહન-શીલતા ધારણ કરવી. વિચારોની ભિન્નતાથી વ્યક્તિ ઉપર દ્રેષ ન કરવો. અનેકાન્તવાદ દ્રેષને સમાવવા માટે જ ભગવાને પ્રરૂપ્યો છે.

૨૨૮. મિથ્યામતિના પાશમાં સપડાયલા જીવો એક નમની દષ્ટિવડે અમુક વિચારને ધર્મ તરોડે સ્વીકારીને અન્ય નયોના સાપેક્ષ વિચારો સામું ન જોતાં મિથ્યા વિચારની ધૂનમાં તે ધૂનમાં રાગદ્વેષની વૃદ્ધિ કરે છે.

૨૨૯. સંયમના બાલ હેતુઓનું અવલંબન પણ અંતર્મુખવૃત્તિ માટે જ છે. પ્રભુ-પૂજન-ભક્તિ, ગુરુનું અવલંબન, પ્રતિક્રમણ, પ્રતિવેષના અને તીર્થયાત્રા વિગેરેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ અંતર્મુખવૃત્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો છે.

૨૩૦. મનમાંથી પરવરતુઓ પ્રત્યે મમતાની વાસનાઓને દૂર કર્યા વિના બાલ પદાર્થોની સાથેના સંબંધ છૂટતો નથી. બહિર્મુખવૃત્તિને જે જે અંશે નારા થાય છે તે તે અંશે અંતર્મુખવૃત્તિ પ્રગટ થતી જાય છે. દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ અને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે અંતર્મુખવૃત્તિનો આદર કરવો જોઈએ.

૨૩૧. વરતુતઃ જોઈએ તો બહિર્મુખવૃત્તિ એ જ સંસાર છે. બહિર્મુખવૃત્તિમાં રાગ અને દ્વેષનો રસ હોય છે, તેથી આત્માને કર્મ પણ સીકવું બંધાય છે.

૨૩૨. સંસારમાં આસક્તિ હોય છે ત્યાંસુધી બહિર્મુખવૃત્તિનું વિશેષ પ્રાબલ્ય હોય છે, આત્મજ્ઞાન-સમ્યગ્દષ્ટિની પ્રાપ્તિ થતાં આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને ઝોળીએ છે અને તેથી અંતર્મુખવૃત્તિની સાથે રમણતા કરે છે.

૨૩૩. સાધુઓને ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવાની આવશ્યકતા પણ અંતર્મુખવૃત્તિને માટે જ છે. ધાર્મિક ક્રિયાના રહસ્યોને અવબોધ્યા વિના અંતર્મુખવૃત્તિનો પ્રયત્ન સિદ્ધ થતો નથી.

૨૩૪. સાધુઓને અગર આવડેને સદા અંતર્મુખવૃત્તિ રહેવી ફુલ્લભ છે, કિન્તુ સતત અભ્યાસબળથી અંતર્મુખવૃત્તિને અમુક કાળાવન્છેદન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

૨૩૫. બહિર્મુખવૃત્તિથી બાલ આધનોમાં પડેલા બેદોની લગાડઓ અને તેના વિવાદોમાં જોઈએ જીવનસમય વ્યતીત કરે છે તેઓ અંતર્મુખવૃત્તિનો રપસાં પણ કરી શકતા નથી.

૨૩૬. જોઈએ બાલ ગન્ઠાદિ ક્રિયાના ગોદે સાધ્યશત્ય દષ્ટિએ લડે છે તેઓ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

૨૩૭. શાસ્ત્રોનું વાંચન અને મનન જેમ જેમ વિશેષ કરવામાં આવે છે તેમ તેમ અંતર્મુખવૃત્તિ વિશેષ પ્રકારે ખીલતી જાય છે.

૨૩૮. મૈત્ર્યગુણને ખીલવ્યા વિના અંતર્મુખવૃત્તિના સાધક બની શકાતું નથી.

૨૩૯. અંતર્મુખવૃત્તિને સાધવા માટે જે જે નિમિત્ત શરણોને અવલંબવા પડે અને જે જે વતો તમા બાલ ક્રિયાઓ કરવી પડે, તેને વ્યવહારથી અંતર્મુખવૃત્તિ દહેરાય છે.

૨૪૦. ગરબેષના પરિજામની મંદના અને આત્મામાં મનની રિપરતાવડે જે જે અંગે આત્મરમણતા થાય અને મનની અમુક આધનોવડે એકાગ્રતા થાય તેને નિષ્કલ્પી અંતર્મુખવૃત્તિ દહેરાય છે. આત્માશિશુબૃત્તિને અંતર્મુખવૃત્તિ દહેવામાં આવે છે.

૨૪૧. બાહ્ય સંયોગોના નિમિત્તે જીવોની વૃત્તિ જ્યાં જેવા સંયોગો મળે છે ત્યાં તેવા પ્રકારની થઈ જાય છે.

૨૪૨. જેની જેવી મનોવૃત્તિ હોય, તદ્વતુકજ-મનોવૃત્તિ પ્રમાણે વદવાથી યા પ્રવૃત્તિથી મનમાં આનંદ પ્રગટે છે અને તેવી મનોવૃત્તિથી પ્રતિકૂળ વદવાથી યા તેવા આચરણથી મનમાં અરુચિ ઉત્પન્ન થાય છે.

૨૪૩. અસમ્યગ્ જાણતમાં સામાને અનુકૂળ થવું તે અહિતકારી હોઈ ત્યાજ્ય છે.

૨૪૪. અમુકનો ઉપકાર કરીશ તો તેનાથી અમુક જાતનો મને લાભ થશે એવી શુદ્ધિ રાખીને જે ઉપકાર કરે છે તે ઉપકાર નથી પણ એક જાતનો લેવડદેવડનો વ્યાપાર છે.

૨૪૫. 'હું' અને 'મારું' એવો અધ્યાસ જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી મનની સ્થિરતા થતી નથી, બાહ્ય પદાર્થોની વાસના જ્યાં સુધી હોય છે ત્યાં સુધી મનમાં સંકલ્પવિકલ્પ થયા જ કરે છે.

૨૪૬. દેશમમત્વ, કુળજાતિમમત્વ, કુળધર્મમમત્વ, ગચ્છમમત્વ, શિષ્યમમત્વ, પુત્રમમત્વ, પત્ન્યમમત્વ, રથાનમમત્વ અને હક્તમમત્વ ઇત્યાદિ મમત્વોમાં બધાએલો જીવ કર્મપાશથી છૂટી શકતો નથી.

૨૪૭. હું ત્યાગી છું એવું અહંભાવરૂપ મમત્વ પણ જ્યાં સુધી આત્મામાં આરોપવામાં આવે છે ત્યાં સુધી 'ખરેખરું' ત્યાગીપણું પ્રગટતું નથી, વ્રતાદિમાં પણ મમત્વભાવ રાખવાથી નિશ્ચયથી આત્મા છૂટી શકતો નથી, વેષાદિમાં પણ મમત્વભાવ રાખવાથી આત્મા પરિગ્રહબંધનમાંથી છૂટી શકતો નથી.

૨૪૮. જે મનુષ્યો તત્ત્વજ્ઞાનમાં કંઈ પણ સમજતા નથી, જેઓને શુદ્ધ દેવ, શુરુ અને ધર્મનું જ્ઞાન નથી તેઓ પરમાત્માના સાચા સેવક જની શક્તા નથી, જેઓને મુક્તિની ઇચ્છા નથી અને જેઓ પરમાત્માની આરાધના કર્યા પાળતા નથી તેઓ પણ પરમાત્માના સેવક જની શક્તા નથી.

૨૪૯. જ્ઞાનપક્ષી સર્વથી આરાધક છે અને દેશથી વિરાધક છે અને દ્વિપાક્ષી દેશથી આરાધક છે અને સર્વથી વિરાધક છે. જ્ઞાન અને દ્વિપા જનેને માનનાર અનેકાન્તવાદી હોવાથી આરાધક છે.

૨૫૦. મોક્ષાભિમુખ આત્માઓ પોતાના જ્ઞાનનો ઉપયોગ સમજાવતી પુષ્ટિમાં કરે છે, સાંસારિક વાસનાની પુષ્ટિમાં કરતા નથી. તેથી તેમનું જ્ઞાન ગમે તેટલું અત્પ હોય તો પણ સમ્યગ્દર્શનપૂર્વકનું હોવાથી તે સત્ય જ્ઞાન છે. તેથી જિલ્દું સંસારાભિમુખ આત્માનું જ્ઞાન ગમે તેટલું વિચાળ અને રમણ હોવા છતાં સાંસારિક વાસનાનું પોણું કરનાર હોવાથી મિથ્યા-જ્ઞાન-અજ્ઞાન કહેવાય છે.

૨૫૧. આત્માને અજ્ઞાન અને વિષયો બંધન આપે છે અને જ્ઞાન મુક્તિ આપે છે. જ્ઞાન વિના કેવળ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે તો તે શાસ્ત્રના પુદ્ગલોથી મુક્તિ થતી નથી.

૨૫૨. જ્ઞાનની સાથે ઐક્યને પામેલ તથા આત્માને નિર્જરા કરાવે છે; તે સિવાયનો તથા વસ્તુતઃ ક્યારે પણ નિર્જરા કરતો નથી.

મનો મંથન

જગતમાં જેમ મનુષ્ય અનેક પ્રકારના છે તેમ તેઓના મનની રુચિઓ પણ જુદા જુદા પ્રકારની હોય છે. માનવદેહમાં મન એ સર્વ ઇન્દ્રિયોનો રાજા છે, અને તેના દ્વારા તે સઘળા વિષયોનો ઉપભોગ કરે છે. મનથી જ સંસાર સ્વર્ગનું દારૂ અને છે અને એ જ મનવડે સંસાર નરકદાર સમું બની બંધ છે. મન જો અંકુશમાં રહેલું હોય તો તે દાસ બને અને જો નિરંકુશિત હોય તો સત્રુથી પણ વધારે દુષ્ટ બને છે. મનુષ્યનું મન મહા-મદોન્મત્ત હાથીના કરતાં પણ ઘણું બળવાન છે, પરંતુ સદ્ગુણ હોવાથી તેને વશ કરવું ઘણું કઠિન છે. આથી મોક્ષાભિલાષી મનુષ્યોએ પ્રથમ તો મનને વશ કરી તેને સ્થિર કરવાની આવશ્યકતા છે. જેમ દર્પણને ઘોષ્ટ સ્વચ્છ કર્યું હોય તો તેમાં આપણું પ્રતિબિંબ યથાર્થ પડે છે પણ જો તે સ્થિર હોય તો જ પડે છે તેમ મન જો શુદ્ધ હોય છતાં પણ જો તે સ્થિર થયું ન હોય તો તે પોતાના આત્મસ્વરૂપને યથાર્થ જોઈ શકતું નથી, માટે મુમુક્ષુ-જનોએ તેને સ્થિર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

મન ભડકણુ છે, જળતરંગ જેવું ચંચળ છે, અસ્થિર છે, બહુ પ્રમાદી છે-એ બધું ય હોવા છતાં મન બળવાન અને દ્રઢ પણ છે. દ્રઢ મનોબળથી ઘણા મહાપુરુષોએ આત્મકલ્યાણ સાધ્યું છે. મુરદેહી એક જ છે કે તે એકાએક સ્થિર થઈ શકે તેવું નથી, તેને સ્થિર કરવા ઘણા સખ્ત પ્રયોગો કરવા પડે છે. શરીર સાથે મન દ્રઢ સંબંધવાળું હોવાથી તેને વશ કરનારા સર્વ પ્રયોગો પ્રથમ તો શરીરદ્વારા જ કરવા પડે છે. તે પ્રયોગોમાં વ્રત, તપ, જપ મુખ્ય છે. શરીર-આત્મા મુરદેહી નડે તો તે વેડીને પણ તે પ્રયોગો આચરવાથી મન વશ થાય છે. ઉપરાંત પર-દ્રવ્ય તથા પરસ્ત્રી તત્ત્વ તિરસ્કાર દાખવવો, પારકી નિંદા અને પોતાની સ્તુતિ તરફ અરુચિ બતાવવી, પરમાર્થ પ્રતિ લક્ષ્ય રાખવું તથા પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે દયાવૃત્તિ દાખવવી ઇત્યાદિ ક્રિયા કરતાં શરીરને દૃઢ પડે તો પણ તે વેડીને તે પ્રત્યેક આચરણ કરવાથી મન વશ થાય છે. વ્રત-તપ-જપ વિગેરે કરવાથી ઇન્દ્રિયોનું બળ ઓછું થતાં મન પણ આયોગ્યાપ નરમ પડી વશ થાય છે.

માનવદેહ જન્મ, જરા, વ્યાધિ અને મૃત્યુથી ઘેરાયેલો છે. ઉપરાંત તે મનને પણ આધીન છે, તેથી શાશ્વત સુખની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોએ જન્મ-જરા-વ્યાધિ-મૃત્યુ ઇત્યાદિ ઉપર વિજય મેળવવા માટે પ્રથમ તક જ મન શુદ્ધ કરી સ્થિર કરવા તરફ પ્રયાગ કરવો. આટલા માટે જ કહેવું છે કે 'મન સાધ્યું તેજે સધળું સાધ્યું' મન જો પ્રકારનાં હોય છે: શુદ્ધ અને મલિન. તપશ્વર્થી ઇન્દ્રિયમન થાય છે, ઇન્દ્રિયમનથી મન વશ થાય છે. આટલું કર્યા બાદ મનને સ્થિર કરવાની પણ ખૂબ આવશ્યકતા છે. તપશ્વરી ધ્યેય કરીને મોથી હોય છે તેનું કારણ મન વશ કરેલ નથી તે છે. વશ થયેલ મનને નિદિખ્યાસન, મત્તંગ, શ્રદ્ધા અને ત્યાગથી સ્થિર કરી શકાય છે. આની રીતે મનને સ્થિર કર્યા પછી કરવામાં આવેલ પ્રણીપૂજન, ભજન, મનન કે જપ અતિ લાભદાયક થાય છે. શુદ્ધ તેમ જ સ્થિર મન-વડે કુરેલી કોઈ પણ ક્રિયા તુરંત ફળવત્તી થાય છે. મદાન્ પુણ્યોએ પ્રાપ્ત થયેલ માનવજાતી માનસતા માટે સૌથી પ્રથમ માનસિક શુદ્ધિની આવશ્યકતા છે. જેમ પવન

હિતકારી વચનો

૧૧૬. મૌન, ગંભીરતા અને ધૈર્ય ધારણ કરવાની જરૂર છે; કારણ કે મૌન રહેવાથી કલહ યતો નથી, ગંભીરતા રાખવાથી પોતાની પ્રતિષ્ઠા વધે છે અને ધૈર્ય રાખવાથી દરેક કાર્યો સાધ્ય થાય છે.

૧૧૭. લક્ષ્મીની ઇચ્છાવાળાએ પ્રથમ સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે, કારણ કે સદ્ગુણો હોવાથી લક્ષ્મી એની મેળે જ આવી આવે છે,

૧૧૮. લોકપ્રિય થવાની કાળજી રાખવા કરતાં પ્રભુપ્રિય થવાની વધારે કાળજી રાખવી, કારણ કે લોકપ્રિય થવાથી અહીંને જ માટે સુખ છે પણ પારલૌકિક સુખને માટે તો પ્રભુપ્રિય થવું તે જ ઉત્તમ છે.

૧૧૯. સુખ અને દુઃખ એ પોતાની કરણીયું પરિણામ છે એટલે તેને માટે કાંઈને દોષ દેવો તે તો આપણી ભૂલ છે.

૧૨૦. તન-મનનો નિરંતર ઉદ્યોગ, અનુભવ, યોગ્ય સાધન અને એક સરખો ઉત્સાહ કાયમ રહે તો કોઈ પણ કાર્ય સિદ્ધ થવા વચર રહેતું જ નથી.

૧૨૧. જે વર્તણૂક ક્ષુદ્ર ધીમ્ન પ્રત્યે ચલાવવા ઇચ્છું છું તે વર્તણૂક મારા પ્રત્યે ચલાવવામાં આવે તો મને કેવી લાગણી થાય ? એ નિરંતર વિચારવાથી હમેશાં પાપથી બચાય છે.

૧૨૨. કાર્ય કરતી વખતે અને મનની અશાન્તિ હોય ત્યારે મનથી કરેલી પ્રાર્થનાનો સમય અને શ્રમ વ્યર્થ જાય છે માટે મન સ્થિર રાખી પ્રત્યેક કાર્ય કરવું તે ઉત્તમ છે.

૧૨૩. ધીમ્નના કમાયેલા ધનથી મેળવેલું પુણ્ય મોટા ભયમાંથી બચાવી શકતું નથી.

૧૨૪. જે સુખના સમયમાં લવિષ્યના દુઃખનો વિચાર કરીને તેના નિવારણ માટે પ્રયત્નથી જ ગોઠવણ કરે છે તે સર્વદા સુખી રહે છે.

૧૨૫. કોઈ પણ કામ મુકરર કરેલા સમયે અને એકચિત્તે કરવાથી કાર્યમાં ફેનદ અને આનંદ મળશે તેમજ વખતનો પણ બચાવ થશે.

વાદ્ધાને ખેંચી લાવી વરસાદ લાવવામાં ઉપયોગી છે, છતાં તે જ પવન આયુ વરસાદનાં વાદ્ધાને વીખેરી નાંખનાર પણ છે તેમ મન કર્મનો બંધ કરનાર છે તેવી રીતે તે જ મન કર્મની નિર્ગંજ કરવામાં પણ આધારભૂત છે, માટે જ શાસ્ત્રકારો લખી ગયા છે કે 'મનઃ ઇવ મનુષ્યાણાં, કારણં વંધમોક્ષયોઃ' માણસ જેમ પશુને દોગડાથી બાધી વશ રાખે છે તેમ મનને વ્રત-તપ-જપ ઇત્યાદિથી વશ કરવું જરૂરનું છે, કારણ કે મન દેહાદિક સઘળા વિષયપ્રપંચમાં રાગ-પ્રીતિ ઉપજાવી આત્માને બંધનમાં નાખે છે તે જ મન સાંસારિક વિષયોમાં વૈરાગ્ય ઉપજાવી આત્માને મોક્ષમાર્ગ તરફ પણ ખેંચી જાય છે. એટલા જ માટે માત્ર માનસિક શુદ્ધિના પ્રત્યેક શક્ય પ્રયાસો માનવમાત્રે અવશ્ય આવશ્યક જોઈએ. તેનો જ મનુષ્યજન્મ મરણ થયો જાણવો કે જેનું મન વશ અને સ્થિર છે. "

શાહ મોહનલાલ હરિચંદ-શીહાર

હિંસક કૃત્રીમાં ધર્મ જેવી પવિત્ર વસ્તુનો અંશ સરખો પણ ન હોઈ શકે એવી માન્યતા જાંઘાઈ ચૂકી છે, એ જાણતના મને પુરાવા પણ ઓછા નથી મળ્યા. એ માટે આપણા વિપ્રસમાજ તરફથી મને નાસ્તિક તરિકેતું ઉપનામ પણ પ્રાપ્ત થઈ ચૂક્યું છે. એથી મને કંઈ શુભાવવાનું નહોતું. અજ્ઞાન જનતાના એવા જિરુદની મને કંઈ જ પરવા હતી નહીં અને આજે પણ નથી જ. અહિંસા જેવી અમોઘ વસ્તુ પ્રત્યેની મારી શ્રદ્ધા આજે પણ કાયમ છે અને એ વાત મારું અંતર જાણે છે તેમ મારો એક વલ્લિકમિત્ર પણ પિછાને છે.

મરણપ્રધારીએ પડેલ પિતાનો આશરુ અને એ સત્વર પૂર્ણ કરવા સારુ વહાલી એવી પ્રિયાનો સતત આલતો ઉપદેશ નહોતો તો આ શશ્યંભવ નાલદામાં આપની પામે ન જ આવ્યો હોત. મારે તો વેદની આ દ્વિંસાવિધિ સંજ્ઞામાં આપ સરખા પડિતો સાથે ચર્ચા ચલાવવાના ઠોડ હતા. એ દ્વારા નિચોડ આજુબાને અને જગતભાષી આ મહા-મારીને હાંડી દાઢવાનો અભિલાષ હતો. પણ એ તર્કબૂજબુજી આપે મને પ્રયત્નથી જ જાંધી લીધો-પડેલી ગુલાકાતમાં જ મારી આશાનો કિલ્લો ધગશાયી થઈ ગયો ! દુનનબરનો સમ્રાટલો અમૃત ભંડાર પળવારમાં લૂંટાઈ ગયો ! જેર થવાનું થઈ ગયું ‘મતં ન શોચ્યમ્’ એ સૂત્રનો સધિવારો લઈને એ જમી હું ભૂલી જઉં છું, પણ અત્યારે માર મૂનીને

આપને વિનંતિ કરું છું કે પેલા મુનિઓ કહી ગયા તેમ આ સર્વ કરણી કેમ કદરૂપ છે અને જે સત્ય છે અર્થાત્ નિશ્વજ તત્વરૂપ છે તે કઈ વસ્તુ છે ? હનુમુખી આપ મને કેમ સમજાવતા નથી ? શા સારુ જતાવતા નથી ? ”

શ્રીધરશાસ્ત્રી બોલ્યા : “યજમાન શશ્યંભવ ! આ તું શું વહે છે ? વેદશાસ્ત્રોમાં જેતું જાહુ પુન્ય દર્શાવવામાં આવ્યું છે એવો યજ્ઞ કરાવતાં મને પળિયા આવ્યા છે, મારા જાપદાદાઓની જિંદગી પણ એમાં જ વ્યતીત થઈ છે, છતાં અઘાપિ કોઈએ આવો પ્રશ્ન નથી કર્યો. આ પવિત્ર વિધાનનું કળ સ્વર્ગ છે એ લાગ્યે જ કોઈ દિવસંતાનથી અનુશ્યું હોય ! તારા સરખો એક ઉત્તમ વંશોત્પન્ન બ્રાહ્મણસંતાન પેલા નિર્ઝયોના મામૂલી શબ્દોથી આકર્ષાઈ આવો પ્રશ્ન કરવા તત્પર થાય એ જ આશ્ચર્ય છે. અરે ! આગળ વધીને કહું તો એ અયુક્ત છે અને શુરુના અપમાનરૂપ પણ છે ‘માતા ગુરુજામનુજંચનીયા’ એ વચન સાંભળ્યું છે કે કેમ ? જ્યારે મને આચાર્ય તરિકે યજ્ઞનું સર્વ વિધાન સોંપ્યું ત્યારપછી તેમાં શંકા કરવાનું શું પ્રયોજન ? આવો પ્રશ્ન ઉઠાવાય જ કેમ ? પેલા અરિહંત ઉપાસક વલ્લિકમિત્રની સંગતિનું જ એ પરિણામ છે. અડગ શ્રદ્ધાજગતની અપૂર્ણતા જ એમાં કાળજરૂપ છે. યજ્ઞનિમિત્તે થતી દ્વિંસા એ દ્વિંસા જ નથી એમાં પાપ ચંભાવનું જ નથી.

એમ નિઃશંકપણે માન્યા સિવાય ચાલે તેમ નથી જ. વેદનું એ દરમાન છે, એ પરત્વે રચ્યમાત્ર સંશય ધરનાર રૌચ્ય નરકગામી બને છે.”

શર્યભવ બોલ્યા: “તર્કભૂષણુભ ! દલીલના અભાવે આ જાતનો ભયદ શાંતિ સ્વમંતવ્યનું સમર્થન કરવું તે ણીજાને ભલે શોભાતું હોય પણ આપ સરળા વિદ્યાકોવિદને અને જગતપ્રસિદ્ધ એવા નાલંદાવિદ્યાપીઠમાં વસનારને નથી શોભતું. વચન તો યુક્તિવાળું હોય તે જ ગળે ઊતરી શકે. અધશ્રદ્ધાની દોરીએ બાંધેલા વાડા ઝાઝો કાળ નહીં ટકે સાચી શ્રદ્ધા તો સો ટચના મુવર્ણ જેવી છે. એની સામે જેમ અંબાવાત ઊઠે તેમ એ ઔર પ્રકાશી ઊઠે જવા દો ણીજા ત્રીજા વાતો. મને સમજાવો કે આવા પવિત્ર વિધાનમાં આટલા ગદ્યા ઉપદ્રવ શા કારણે જન્મ્યા ? નિષ્ણાત ક્રિયાવંતના હાથે આવા અપશુકનો કેમ સંભવે ?”

શ્રીધરશાસ્ત્રી—“વત્સાસારા કાર્યમાં વિષ્ણો તો આવે જ, દરચુ અને કુદ્રો તરફથી ભૂતકાળમાં ઝોછા ઉપદ્રવ નહોતા થતા આજે એ જાતનું કાર્ય-મંત્રતંત્રની જાળ ગિછાવી પેલા શ્વેતવસ્ત્રધારી સાધુઓ કરી રહ્યાં છે. એવા નાર્તિકોના ઉપદ્રવોથી ગભરાવાનું હોય જ નહીં.”

શર્યભવ ભટ્ટ—“આચાર્યશ્રી ! મૂળ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવામાં આમ ગોટા ન વાળો જે વિષ્ણો ઉપસ્થિત થયા એમાં આ શ્રમણોનો હાથ કેવી રીતે

કદવી શકાય ? તેઓ તો માત્ર આજે પ્રથમ જ વાર દેખાયા છે અને માત્ર થોડા શબ્દો ઉચ્ચારીને ચાલી ગયા છે. વળી અહીં દરચુ કે કુદ્રોના પ્રશ્ન સાથે આ સાધુઓનો સંબંધ જોડવો અથવા તો મંત્ર તંત્રની વાત જોડવી એ અયુક્ત છે. અલગત, ચરમ તીર્થંકરના ઉપદેશનું પાન કરવાથી આમજનસમૂહમાં આ પ્રકારની હિંસા પ્રત્યે ગ્લાનિ ઉદ્ભવી છે—ધૃષ્ટા પેદા થઈ છે અને કુદ્રોનો કંઈ હક કે અધિકાર નથી—કેવળ તેઓ નીચ છે એટલે જાંચ વર્ણની સેવા કરવા જ સરળાયેલા છે એવા આપ સરળાના ઉચ્ચાર અને આચરણથી એ જાતિઓમાં અસંતોષ જન્મ્યો છે—એ ગદ્યા ચાલુ વિધાન અંગેના વિરોધમાં નોંધી શકાય. અહિંસા એ જ સર્વશ્રેષ્ઠ છે અને આત્મત્વની નજરે કોઈ જાંચ-નીચ નથી એવા ઉમદા અને ઉદાર વચનોના પ્રભાવિક અને ચારિત્રસંપન્ન શ્રમણોના હાથે થઈ રહેલા પ્રચારથી વર્ણનામ્ બ્રાહ્મણો ગુરુ: જેવા અધિકારનું અપમાન થઈ રહેલું છે એ તો ઊઘાડી વાત છે, પણ એમાં એ અજ્ઞાનવર્ગને દોષ દેવા કરતાં આપણા જ વિદ્વાનો ધંદજૂતિ-સુધર્મા આદિ દલીલોનું હીવાળું નોકળવાથી આ ગધું ત્યજી દઈ, જૈન દર્શનમાં લાગી ગયા અને તેના મુખ્ય પ્રચારક બન્યા એ વધારે ગંભીર ફટકા સમાન છે. ક્યાં તો આ ક્રિયા દોષ-માત્ર લેખાય અથવા તો આપણે આ

વ્યવહાર કૌશલ્ય

(મૌખિક)

(૨૦૧)

“ હાથમાં ઝાડું હોય કે કલમ હોય; કરેલ કાર્યના મૂલ્યાંકનમાં એને કાંઈ સંબંધ નથી. વસ્તુનો ઉપયોગ શો થયો છે અને તેની પાછળ અંદરનો ઉદ્દેશ શો હતો, એ હકીકત હથિયારને મૂલ્યવાન કે મૂલ્ય વગરનું બનાવે છે. ”

રાડા જેવા કાંઈની બનેલી કલમથી મોતીના દાણા જેવા અક્ષર લખી શકાય છે, જેવા તેવા ભેદથી કાંટાવાળું જંગલ પસાર કરી શકાય છે, ફાટી જતાં કાગળ પર આખા યુદ્ધના ભાષીની રેખા આકર્ષી શકાય છે. ત્રણસો-ચારસોની સાડી પહેરતાં ન આવડે તો તેની આરપાર કુવડપણું તરવરી આવે છે અને વદ્ધલને પણ મક્કાઈથી પહેરવામાં આવે કે ખાદીની સાદી સાડી પદ્ધતિસર પહેરવામાં આવે, તો તેમાંથી નમણાપણું ઝળકી જડે છે. આ તો ખાલ વસ્તુની વાત થઈ, પરન્તુ કોઈ પણ કાર્ય હાય ધરવામાં આવે તો તે કાર્ય ક્યા સાધનેથી થયું તે વાત બહુ મહત્તા ધરાવતી નથી, પણ એ કાર્ય પાછળ ભાવના કેવી હતી, એનો અંદરનો આશય શો હતો અને એમાં વપરાયેલ વસ્તુ-સાધનેનો અરાબર ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો કે નહિ એ વાત કાર્યની કિંમત આંકી આપે છે. કોઈ પાતળી ટાંકી ઝીણું લખે કે કોઈ કલમથી ત્વડા અક્ષર કાઢે, કોઈ સવારથી સાંજ સુધી મહેનત કરે અને છતાં ચાર આના પણ ન મેળવી શકે, અને કોઈ મદજૂમાં હજારો પેદા કરે એ સર્વમાં વસ્તુની પાછળ પરિશ્રમ અને તે લેવામાં રહેલ આંતરનો આશય એ મહત્વની બાજતો છે. ધાન્યને ધૂળ કરીને પણ ખવાય છે અને ગામડામાં શાક ન મળે તો નદીના પાંચિકાને સાફ કરી-ધૂળને ધાન્ય બનાવી શકાય છે. આ સર્વમાં કામ કરનારની આવડત, શરણતા, સુઝતા અને એ કાર્ય કરવામાં રહેલ ભાવના અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. કામની કિંમત એને બનાવનાર સાધન-દથિયારની કિંમત પર થતી નથી, પણ એ હથિયારનો કેવો ઉપયોગ કર્યો અને તે ઉપયોગ પાછળ મુદ્દો શો હતો તે પર જ ચાપ છે. કલમ ચારામાં સારી હોય, પારકરની પેન હોય, પણ તેનાથી ઉચ્છેરનારી ભાષામાં અધમ વાતો, ગાળાગાળી કે આશ્લેષની વાતો લખવામાં આવે, ખોટા દસ્તાવેજ તૈયાર થાય કે નિંદા યુગલી લંખાય તો તે કલમ નકામી છે, કાર્ય નિર્ણયક બને છે; જ્યારે હાથમાં ઝાડું હોય, પણ તેનાથી સફાઈ વધારવામાં આવે, કચરો દૂર કરવામાં આવે અને આરોગ્ય વધે તેવું વાતાવરણ જમાવવામાં આવે તો એ વસ્તુ સુયોગ્ય છે, પ્રશસ્ય છે, આદરણીય છે.

અરી દટીકન કાર્યની પ્રશસ્યતા અને આદરની મજાજતા પર ટકી રહે છે. વસ્તુનો આરો ઉપયોગ કરવામાં આવે અને એ ઉપયોગ પાછળ ઉપકાર કે જનસુખરૂઢિની ભાવના હોય તો સાધન-દથિયાર કિંમતી કે અલ્પ મૂલ્યવાન હોય તેમાં કાંઈ ફેર પડતો નથી. વગર મૂલ્યની મગી પણ કોઈવાર મહાન કાર્ય કરી શકે છે. દથિયાર વાપરનારની દરતકળા અને હલ્લભાવના પર કામની કિંમત અને ક્રમોટી છે. કુચલ ગાળુમ દથિયાર કે સાધનની કિંમત વિચારે જ નહિ, એને તો કામ માથે જ કામ હોય, એને કાર્યના અંતર્ગમાં રહેલ વિશ્લેષ વહેણ માથે જ કામ હોય. એ રમને મોનું બનાવે, એ હોગમાંથી

દરિયો ખનાવે, એ બટન દાખીને આખા વિશ્વને ચક્રિત કરે. સાધનધર્મોમાં મૂંઝાઇ જાય તે ઉપરચોટીયા સમજવા, સાધનતા પેટાળમાં ઊતરી તેનો ઉપયોગ સમજે અને તેનો હેતુ વિચારે તેને સમજવા કુશળ.

“Whether the hand holds a bloom or a pen, it has nothing to do with the value of the work accomplished. It is the use to which the tool is turned, the purpose that is put into it that makes it worthwhile or worthless.”
(6-2-40.)

(૨૦૨)

“કાઈ વસ્તુને અડધી અડધી કરેલી જોવી એ વાતનો મતે તિરસ્કાર છે; જો એ ખરાબર હોય તો જોરથી કરે, અને એ ખોટી હોય તો ન કરે.”

સંસ્કૃત ભાષામાં એક સુલાખિત છે: તેમાં કહે છે કે ‘કાર્યનો આરંભ ન કરવો એ પહેલું બુદ્ધિનું લક્ષણ છે અને આદરેલ કામને અંત સુધી પહોંચાડી તેને પૂરું કરવું એ બીજું બુદ્ધિલક્ષણ છે.’ મેં એવા ઘણા માણસો જોયા છે કે જેઓ પોતાની કંપના-શક્તિ પર આધાર રાખી, ક્ષણિક તરંગને આધીન થઈ અનેક કામનો આરંભ કરી દે છે, પણ વચ્ચે પોતાનો એ કાર્ય તરફ આદર ધરી જતા, અથવા બીજું કામ આવી પડતાં, પેલા આદરેલ કામને અડધે રસ્તે રખડાવી દે છે અને એ કામ પૂરું કરતા નથી. આવા બ્યવસ્થા વગરના માણસો પોતાની શક્તિનો ઘણો દુર્વ્યય કરે છે. એની કામ પરત્વે શરૂઆતની ધમસ જોશે તો જાણે એમ જ લાગશે કે આ દુનિયામાં એ કાર્ય કરવા માટે જ એ જન્મેલો છે, પણ શરૂઆતનો ઉત્સાહ મંદ પડી જાય એટલે એ કામને આંખાચોકમાં-અડધે રસ્તે રખડાવી બીજા કામમાં પડી જાય છે અને પછી જાણે પેલા કામની સાથે એને કોઈ જાતનો સંબંધ જ નહોતો એવી વિચિત્ર રીતે એ વર્તે છે. આ રીતે અનેક લેખો અપૂર્ણ રહ્યા છે તે આ જીવનમાં પૂરા થયા નથી, અનેક સગપણનાં સાટાં થયાં તેનો અમલ થયો નથી, અનેક વેપારની શરૂઆત કરી અન્ય વ્યવસાયની જગ્યામાં મુંઝવાઈ જતાં ખોટી ખોટમાં કે દેવાળામાં આવી પડ્યા છે. આ આખી જીવનપદ્ધતિ ખુબ ખોટી છે, અત્યંત દાનિ કરનાર છે અને શક્તિ અને સમયને ખરબચડ કરનાર છે.

કામ આદરતાં પહેલાં તેને માટે વિચાર કરવો. એ કાર્ય પોતે ઉપાડવા જેવું છે કે નહિ તેનો ખ્યાલ કરવો, લાભાલાભની ગણતરી કરવી, પોતાના જીવન ઉદ્દેશ સાથે એનો મેળ ખાય છે કે નહિ તે વિચારવું અને પછી લાગે કે એ ખરાબર કરવા યોગ્ય છે તો આદરવું, પણ એક વાર આદ્યું એટલે તો એને પાર પહોંચાડે જ છૂટકો. કાર્ય અકર્તવ્ય લાગે, ખરાબર લાગે અથવા પોતાની તે માટે અંગત અશક્તિ લાગે તો તે આદરવું જ નહિ, પણ એક વાર હાથમાં લીધું, એટલે તો પછી જીવ સટોસટની જ વાત. એ તો ‘કાચ સાધવામિ, કિંવા દેહ પાતવામિ’ એટલે ‘એ કામ સાધું’ અથવા તો મારો દેહ પડી જતા દહિં’ આવા નિષ્વજનવાળા માટે જ આ દુનિયા છે. પવન આવે તેમ કરી જાય, અડધું ગળેલું હોય તેની ઊસડી કરી નાખે, માથાફાડ કરી અડધે રસ્તે આવી બેસી જાય, એ તો બધી રીતે અકુશળ ગણાય. એમાં આગર જાય, ધન જાય અને ઘણી વાર આખા જીવનને અસર કરે તેવું પડતપણું લાગુ પડી જાય. માટે કોઈ પણ કામ ઉપાડવા પહેલાં તે કાર્યની કૃતવ્ય-

ગણના પૂરતો તેને માટે ખૂબ વિચાર કરવો, પોતાની શક્તિની ગણતરી કરવી, પોતાનાં સાધનો ક્યાં સુધી પહોંચશે તેનો ક્યાસ કરવો અને એમ ક્યાં પછી એ કાર્ય કરવાનો નિર્ણય કરવો. કાર્ય શરૂ કરાય ત્યારપછી તો 'માથા માટે માંસ'ની વાત ચાલે ન આદરવામાં વાંધો નથી, એમાં નયળાઇ ગણાય તો શરમાવાનું નથી, પણ આદરીને અધૂરું મૂકવું એ તો કોઇપણ રીતે બચાવ ન થઇ શકે એવી સ્થિતિ છે; માટે ખૂબ વિચારીને કોઇ પણ કાર્ય આદરો, ન ગમે તો શરૂ ન કરો, પણ એક વાર માથે લીધું, પછી તો એને પાર ઉતારે જ છૂટકો. કુશળતા કામને છેડે પહોંચવામાં છે, કુશળતા કામનો આદર ન કરવામાં છે. કુધામાં બન્ને જાય. 'ન મળ્યા રામ, તે ન મળી માયા' એ સ્થિતિ કુશળ મનુષ્યની ન હોય.

"I hate to see a thing done by hues; if it be right, do it boldly; if it be wrong, leave it undone." GILPIN. (20-3-40)

પ્રાર્થના

દોહરા.

- હે પ્રભુ ! હે પ્રભુ ! શું કહું, દીનાનાથ દયાળ; હું તો દોષ અનંતનું, ભાજન છું કરુણાળ. ૧
- શુદ્ધ ભાવ મુજમાં નથી, નથી અંતર શુદ્ધ રૂપ; નથી લઘુતા કે દીનતા, શું કહું પરમ સ્વરૂપ ? ૨
- નથી આજ્ઞા શુરુદેવની, અચળ કરી ઉરમાંધ; આપતલો વિદ્યાસ દ્રઢ, ને પરમાદર નાય. ૩
- આગર છે કરુણાતણા, દીનજાંધુ જગનાથ; પાપી પરમ અનાથ હું, ઝાંઝો પ્રભુ મુજ હાય. ૪
- અનંત લવચી આચકું, ભાન વિના ભગવંત; જાણ્યા નહિ શુદ્ધ સંતને, તબધું નહિ અભિમંત. ૫
- સંતતણા આશ્રય વિના, પાળાંડ ક્યાં અનેક; સદ્ભતિ ધર્મ નહિ માહરી, આગ્યો નહિ પિવેક. ૬
- મુજ સાધન જાંધન યયા, રહ્યો ન કોઇ ઉપાય; સત્સાધન સમજ્યા વિના, જાંધન ક્યાંથી જાય ? ૭
- લીન થયો નહિ ભક્તિમાં, પર્યો નહિ તુજ પાય; દોષ દીકા નહિ માહરા, તો તરું કોણ ઉપાય ? ૮
- અધમાધમ અધિકો વળી, વિશ્વ જાગમાં હુંય; એ સધળું જાણ્યા વિના, સાધન કયથે શુંય. ૯
- પરનાવો મુજ દોષનો, હે પ્રભુ મુજને યાય; સેવક મુરછિદુ પ્રભુ, ગદ ગદ ગદ કહેનાય. ૧૦

અમીચંદ કરસનજી સેઠ

(જ્યેષ્ઠ વર્ષની ફીના વેચ્યું શરૂ છે)

આ વેલુ તા ૨૫મી જુનથી શરૂ કરવામાં આવ્યા છે સ ૧૯૯૭ ના ચૈત્રી
મં. ૧૯૯૬ ના ફાગણ સુધીના બે વર્ષની શીના રૂ. ૬૫૫ તથા બેટની નીચેની ૬
હુકોના પોસ્ટેજના પાંચ આના અને વેલુ શીના ત્રણ આના મળી રૂ. ૭) માથી બેટના
પોસ્ટેજના બે આના બાદ કરીને રૂ. ૬૫૫નું વેલુ હવવામાં આવશે મનીઓડરથી
મોકલનાર બહુઓએ રૂ. ૬૫૫ મોકલવા. વેલુ આવેથી પાછું ન ફેરવવું, કેમકે
તેમ હવથી સલાને આઠ આનાનું નુકસાન થશે

૧ વનિતા વિનોદ અથવા સ્ત્રી ઉપયોગી કથામંથલ [સાત મુદ્ર અને સ્ત્રીજીવનને અપર્યાપ્તિ શાયલ કથાઓ]

२ आध्यात्म धाराक्षरी ३ सुमित्र चरित्र सायांतर

૪ વ્યાસ દષ્ટિની તથા સમકિતના સડસઠ બોલની સળગાય-સાર્થ

૫ શ્રી પંચસંયત પ્રકરણ-ગુજરાતી બાપામાં પ્રજ્ઞાતરણ

કે સાદા અને સરળ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૪ થી

સવાના અને અત્યંત ઇપાવેલા ખાસ ખરીદ કરવા લાયક સૂત્રો ને ગ્રંથો.

૧	શ્રી આત્મપ્રભોષ ઋચ-સરકૃત મૂળ	૧-૮-૦
૨	શ્રી શ્રીચંદ્ર કેળા ચરિત-મરકૃત પદ્યબદ્ધ	૧-૦-૦
૩	શ્રી વૃદ્ધેશ સમાસ શ્રી મહાપરિચિહ્નૃત ગ્રાંથી ગીત યુક્ત ...	૩-૪-૦
૪	શ્રી વર્ધમાન દેવના. પ્રાકૃત-સરકૃત છાયા માથે. બાગ ૧ લો ૩ ૭) બાગ ૨ નો ૩	૨-૦-૦
૫	શ્રી સમનાયોગ સૂત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ યુક્ત	૩-૦-૦
૬	શ્રી જ્ઞાતાધર્મશ્યા સૂત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાથ સાથે બાગ ૨ નો	૪-૦-૦
૭	શ્રી અતગદ્દયાગ ને અનુસરેવવાઈ સૂત્ર મૂળ, મૂળાર્થ, ટીકાર્થ સાથે	૧-૮-૦
૮	શ્રી તિથ્યાનરી સૂત્ર (પાંચ ઉપાગ)	૧-૮-૦
૯	શ્રી વાસુપુત્ર્ય ચરિત સરકૃત ગદ્યબદ્ધ	૫-૦-૦
૧૦	શ્રી વિદ્ય ચરિત મૂળ પ્રતાકરે	૫-૦-૦
૧૧	શ્રી મદ્દગાળનો રામ અર્થયુક્ત	૪-૦-૦ ની ૩-૮-૦
૧૨	શ્રી શ્રીપાગરાગનો રામ અર્થયુક્ત	૧-૮-૦
૧૩	શ્રી આચાર દિનકર ઋચ મૂળ બાગ ૧ લો ૨ નો ... ૩. ૧૬-૦-૦ ની	૧૦-૦-૦
૧૪	શ્રી ઉપદેશપદ મૂળ બાગ ૧ લો તથા ૨ નો દરેકના	૩-૪-૦
૧૫	શ્રી ઉપદેશ રત્નાકર મૂળ ને વ્યાખ્યાતર	૨-૦-૦
૧૬	શ્રી ઉપદેશપદ નામ ને વ્યાખ્યાતર	૨-૦-૦
૧૭	શ્રી ઉપદેશ પદ્યમ સૂત્ર મૂળ અટક મૂળ ટીકા અને મૂળ ને ટીકાના વ્યાખ્યાનયુક્ત	૨-૦-૦
૧૮	૧-૪-૦

જેઠ માસનો અંક જોકે જ છપાયેલ છે. અધિક માસનો અંક આપવામાં આવતો નથી.

નવા પુસ્તકોની જાહેર ખબર

૧. શ્રી સેનાપ્રશ્ન ભાષાંતર—આચાર્ય શ્રી વિજયસેનસુરિને પૂજાયેલા પ્રશ્નોના તેઓ સાહેબે આપેલા હિતરોનો સંસ્કૃત મંથ. તેનું ભાષાંતર આ. શ્રી વિજયકુમુદસુરિએ કર્યું છે. ખાસ પ્રમાણિક ગણાતા આ મંથની કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

૨. શ્રી ઉપદેશ સાર—૫. શ્રી કૃત્ત્વસ્યગરગણિવિરચિત સંસ્કૃત ગદ્યબંધ આ મથ ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાચવા યોગ્ય છે. નામ પ્રમાણે ગુણવાળો છે. ઓતાને સારી બસર કરે તેવો છે. અપાદક આ. શ્રી વિજયમોહનસુરિશિષ્ય આ. વિજયપ્રતાપસુરિ. કિંમત રૂ. ૨)

૩. વૈરાગ્યસંગજડી—પ્રજેતા શ્રી વિજયલલિતસુરિ. પ્રતાકારે બાર પેજ ચાર ફારમ. સંસ્કૃત પદ્યબંધ. વાચવા લાયક છે. કિ. માત્ર ચાર આના.

૪. વિધિયુક્ત પંચપ્રતિક્રમણાદિ—ચાર વિભાગમાં અનેક ઉપયોગી બાબતોનો સમઢ. સપાદક ગુનિગજ શ્રી દક્ષવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી જૈન મથ પ્રકાશક સભા—અમદાવાદ કિ. રૂ. ૧-૮-૦. સમઢ બહુ સારો કર્યો છે. ખાસ ખરીદ કરવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી હરિભદ્રસુરિવિરચિત આજ્ઞક પ્રકરણ—અનુવાદ પુસ્ત. પ્રકાશક શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય—મુલક. કિંમત માત્ર ચાર આના.

૬. શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયવિરચિત જ્ઞાનસાર—૩૨ અજ્ઞક. ઉપાધ્યાયજી મહારાજના પોતાના લખેલા અર્થ સાથે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર પડિત ભગવાનદાસ હરખચંદ નામ પ્રમાણે ગુણવાળો આ મંથની કિ. રૂ. ૦-૧૦-૦

દ્રવ્યાનુષાંગના અભ્યાસીએ ખાસ મહત્ત્વ કરવા યોગ્ય

શ્રી પ્રકરણ રત્ન સંગ્રહ—ભાગ ૧-૨-૩. આ ત્રણે ભાગમાં તેના નામ પ્રમાણે પ્રકરણોરૂપી ગતોનો સમઢ કરવામાં આવ્યો છે.

૭ ભાગ પહેલો. જેમાં ખાસ સૂક્ષ્મભોધવાળા ૧૬ પ્રકરણ અર્થ સાથે આપેલા છે કિ. રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ ૭ આના.

૮ ભાગ બીજો. જેમાં સાર્થ દ્વોપસાગરપ્રગતિ ને જીવાભિગમસમઢણી પ્રકરણ વિગેરે દાખલ કરેલ છે. કિંમત આઠ આના પોસ્ટેજ બે આના.

૯ ભાગ ત્રીજો. જેમાં સમપસાર પ્રકરણ સાર્થ. લઘુપ્રવચનમારોહાર સાર્થ ને ત્રણ અપ્રસિદ્ધ કૃતો સાર્થ દાખલ કરેલ છે. અત્યંત ઉપયોગી છે. કિંમત પાંચ આના.

૧૦. શ્રી સુમાહિ દેદાના ભાષાંતર

શ્રી સોમમંડનગણિવિરચિત સંસ્કૃત મંથનું આશરશઃ ભાષાંતર સોન કરવાનું, મહુ મહિદ દે તા સાથે આનમાને લાભ પ્રાપ્તકરવે તેનું છે કિંમત માત્ર આઠ આના

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૮ મું

ભાગ ૫ મો

વીર સંવત ૨૪૬૮

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૮

આવણ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને હેટતા પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ મું અંક ૫ માં	}	શ્રાવણ	{	વીર સં. ૨૪૬૮ વિક્રમ સં. ૧૯૯૮
----------------------------	---	--------	---	---------------------------------

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી અજિતપ્રભુદી આરતિ...	...	(રાજમલ બાંકારી)	૧૩૩
૨ આત્મશુદ્ધિ ભાવના	...	(આ. વિજયપદ્મસૂરિ)	૧૩૪
૩ શ્રી શાંતસુધારસકુંડની સજ્જાયા	...	(સં. મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૧૩૫
૪ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ પદ્મું. વિવેચન સાથે	...	(મૌકિક)	૧૩૭
૫ શ્રી ગણધરકદ્વલતા	...	(આ. વિજયપદ્મસૂરિ)	૧૪૧
૬ પ્રશ્નોત્તરપ્રદીપમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોનાં ઉત્તરો...	...	(સં. કુંવરજી)	૧૪૬
૭ પ્રશ્નોત્તરરત્નાકરમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોનાં ઉત્તરો	...	"	૧૪૬
૮ સાધુસંસ્થા અને તેની ઉપયોગિતા...	(આલચંદ લક્ષ્મીચંદ વક્ષી)		૧૫૨
૯ વીરવિલાસ (૫)	(મૌકિક)	૧૫૮
૧૦ દેહાધ્યાસીને (અશુચિ ભાવના)...	...	(આ. વિજયપદ્મસૂરિ)	૧૬૦
૧૧ યુવાન સ્ત્રીપુરુષોને સાથે અભ્યાસ કરાવવો તે હિતાવહ છે ? (કુંવરજી)			૧૬૨
૧૨ પ્રથમરતિની દીક્રાઓ	...	(કુંવરજી)	૧૬૩
૧૩ પ્રભાવિક પુરુષો-શબ્દબલસૂરિ (૫) ...	(મોહનલાલ દીપચંદ મોહસી)		૧૬૪
૧૪ પૂજ્ય પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજીનો સ્વર્ગવાસ	...		૧૭૦

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ સહાયક ફંડ

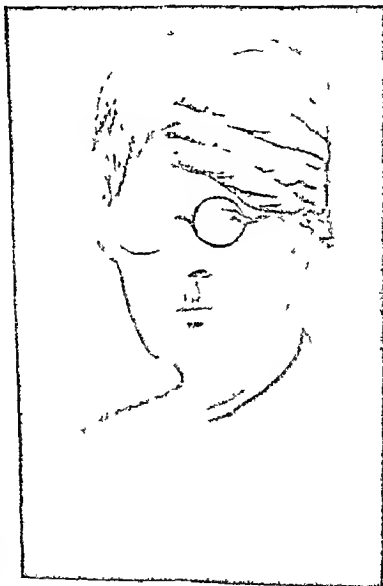
પ્રથમના રૂ. ૧૪૭૭૭૭ ઉપરાંત આવેલા તે.

૨૫) જાણ વાડીલાલ મનમુખરામ દલાલ	અમદાવાદ.
૧૦) શ્રી પુરુષોત્તમદાસ અમરશી	હલીકટ.
૩) દોશી હકમચંદ કુંવરજી	આદરખા.
૨) ગાંધી નંદલાલ ત્રિવરલાલ	દોસ્તી.

શ્રાવણ શુદ્ધિ ૩ ની સભાની ૬૧ મી વર્ષગાંઠ

આપુ વર્ષમાં દાસમાં ભાવનગર રોટમાં મોંઘવારી વિષે કારજીથી ૪૦ માણસ ઉપરાંતનો જામજીવાર જાંબ કરેલ દોવાથી ૬૨ વર્ષની ગાફક શીદોર જાળે આનંદભોજન કરવાનું બની શકે તેમ ન દોવાથી તે દિવસે ભાવનગરખાતે સભાની ઓશિગમાં પ્રજા પસારીને પૂજા બજાવવાનું રાવવામાં આવ્યું છે.

સભાના નવા પેઢીન—

મયબહાદુર શેઠ નાનટભાઈ લગ્નાભાઈ

રાવળહાદુર શેઠ નાનજીભાઈ લધાભાઈ

કચ્છી પ્રજા સાહસમાં અને વાણિજ્ય-વિકાસમાં અગ્રપદ ધરાવે છે. કચ્છ-નાની ખાખરના શેઠ નાનજીભાઈ લધાભાઈએ પણ આત્મ-બળથી ઉત્કર્ષ સાધી અત્યાદે મુંબઈના શાહ મોદાગરોમાં પોતાનું સ્થાન નિયત કર્યું છે. તેઓ જાસ કચીને ચોખાના મોટા વ્યાપારી છે અને કુરબાણ હરશીની કુ. તથા નાનજી શામજીની કુ. એ પ્રમાણે બે મોટી વ્યાપારી પેઢીનો વહીવટ ચલાવી રહ્યા છે.

તેઓ એકલા વ્યાપારમાં જ મશગૂલ છે એટલું જ નહીં, પરંતુ તેમની ધાર્મિક શ્રદ્ધા અને કાર્યો પણ જાણીતાં છે. તેઓ ભાતગજનરમાં આવેલા શ્રી આદીશ્વરજીના દેગસરના મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી છે. કચ્છ-મુંબઈની શેઠ રણશી દેવશી ઇંગ્લીશ સ્કૂલના ટ્રસ્ટી છે. આ ઉપરાંત નાની ખાખરના કેટલાએક ધર્માદા ખાતાઓમાં ટ્રસ્ટી છે અને તે સર્વનો વહીવટ વ્યવસ્થાપૂર્વક સુંદર રીતે ચલાવી રહ્યા છે.

ધાર્મિક ખાતાઓની સાથેસાથ તેમનો પ્રેમ સામાજિક સંસ્થા અને કાર્યો પરત્વે પણ દૃષ્ટિગાત્ર દાય છે. આખણા સમાજની મેવા બળવતી શ્રીમતી જૈન સ્વેતામ્બર કોન્કર સની વર્કીંગ કમિટીના સં. ૧૯૬૪-૬૫ માં તેઓ પ્રમુખ હતા. મુંબઈની કચ્છી વીંશા ઓમવાળા જૈન પાઠશાળા કમિટીના પ્રમુખ તરીકે ઘણા વર્ષો પર્વન્ત તેમણે મેવા બળવતી હતી અને પુર જૈન કન્યાશાળા કમિટીના પ્રમુખ તથા મેકેટરી તરીકે પણ સરસ વ્યવસ્થા સાચવી પોતાની કાર્યશક્તિનું સારું દર્શાવત પૂરું પાડ્યું હતું.

તેઓ સ્વભાવે પરગજુ, ધર્મપ્રેમી, લાગણીવાળા, હીર્ષ દૃષ્ટિવાળા તેમજ ધાર્મિક અને સામાજિક જ ને કાર્યોમાં પોતાનો સાથ આપનાર છે. આ ગુણો ઉપરાંત તેમની એક્ય માટેની ઝંખના વિશેષ પ્રશંસા-પાત્ર છે. તેમના આવા ગુણોની કદર તરીકે નામદાર ગ્રસ્કારે તેમને "રાવળહાદુર" નો માનવતા દંદાજ આપી યોગ્ય વ્યક્તિને યોગ્ય માન આપ્યું છે. ઉદારતામાં પણ તેઓ લાચી પંકિતમાં છે.

તેમની ઉમર હાલ પચાસ વર્ષની છે. આવા સદૃઢ અને ધર્મ-શ્રદ્ધાળુ તેમજ દેવ-શુભક્ષિદારક સત્ગુરુસચે સબાના કાર્યથી આકર્ષાઈ સબાના પેટ્રનપદનો સ્વીકાર કર્યો છે તે જણાવના અમને અત્યંત દર્પ યાચ છે. પરમાત્મા તેમને હીર્ષાયુ જશે અને જ્ઞાનોદારનાં તેમજ શાસ્ત્રપ્રભાવનાનાં કાર્યો કરવા માટે સદા ઉદ્યમવંત રહે એ જ અરુપર્થના.

सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः

जैन धर्म प्रकाश

पुस्तक ५८ सु'
अ'क ५ भा

श्रावण

{ वीर सं. २४६८
वि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (उद्भाषेण)

श्रीअजितप्रभु की आरती ।

(तर्ज-जय जय आरति आदिजिनंदा)

जय जय आरति अजित जिनंद की, चिपद हरे श्रीसंघ सकल की ॥ जय०
तात जितशत्रु च विजया माता, अजित अजित पद के हैं दाता ॥ ज० १
जग जयकारी हो हितकारी, आये शरण अय नाथ तिहारी ॥ जय० २
नाथ देवाधिदेव फहापो, जन्म-मरण के फंद हटाओ ॥ जय० ३
नाथ अरति के भय को हरीजे, अजितप्रभु अब अजित करीजे ॥ ज० ४
नाथ मुद्रा तुम लागे पियारी, है मनोहारी दुःख हरनारी ॥ जय० ५
देव अनेक है हमने देखे, आये नजर नहीं आप के जैसे ॥ जय० ६
सुनर इन्दर सेवा कर के, जन्म छुटारथ अपना करते ॥ जय० ७
चारों गति का फैरा निवारो, नाथ अजित अब तारो तारो ॥ जय० ८
संघ सकल की अरज सुनीजे, चरण शरण में राज को लीजे ॥ ज० ९

राजमल भंडारी-आगर

धृति नेषु परतुषु, तेषु पीतातु थाय;
न भानो तो हरी लुब्धो, नेथी तुत नृणां १

આત્મશુદ્ધિ ભાવના

(રાગ—પ્રભુ ! આપ અવિચલ નામી છે)

શાસનનાયકના શુભ સમરી,	સમતા વિન્યાદિક ચિત્ત ધરી;
મોહ યનુયકી હરીએ ન જરી,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧
રંગે જિન આણા દિલ ધરીએ,	મિથ્યાત્વ ક્રિયાને પરિહરીએ;
દૃઢ દર્શનના ધારક થઈએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૨
દ્રવ્યાદિક ચારે પારખીએ,	દાનાદિક ચારે આદરીએ;
આવશ્યક છે કાળે કરીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૩
પર્વે પૌપધ ના વિસરીએ,	સન્ન્યાય કદી ના ચૂકીએ;
પરમેષી નમસ્કૃતિ ધ્યાઈએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૪
પરના ઉપકારે રત બનીએ,	કરતા કંઈ યતના પાળીએ;
દો ભેદે પ્રભુને પૂછીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૫
ઉપકારી શુરુ પદ સેવીએ,	સાહમીવચ્છલ અનુસરીએ;
વ્યવહારે શુદ્ધિ સાચવીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૬
રથયાત્રા હોશે આચરીએ,	યાત્રા કરી તીર્થ ભુહારીએ;
હોધાવસરે ઉપશમ ધરીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૭
આવંતા કર્મો રાહીએ,	દેહ આત્મ ભુદા માનીએ;
સાચાં હિત મિત વચનો કહીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૮
દ્રવ્ય ભાવ દયા રસિયા થઈએ,	શુષ્કીજનના સંગે નિત રહીએ;
પાંચે ઇન્દ્રિય હયને દમીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૯
ભાવ સંયમીને અનુમોદીએ,	તેવા જનવા ઉદમ કરીએ;
જિન સંઘ ચરણે સેવીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧૦
જિનભાષિત સૂત્ર લખાવીએ,	જિનશાસન ઉત્તતિ સાધીએ;
નિન્યક્તિ મુજબ વ્રતને ભજીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧૧
ભોગતૃષ્ણને ઝટપટ તણીએ,	જિનની હિતવાળી નિત મુણીએ;
ગદ માયા મૂર્છા પરિહરીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧૨
ભણનારને ઉત્તેજન દઈએ,	ભૂલચક્રને જલ્દી ખમાવીએ;
દુષ્ટન નિદા ગહાં કરીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧૩
કૃતમૃત અનુમોદના કરીએ,	ચારે ચરણાં અંગીકરીએ;
અડ પવયલુભાતાને ભજીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧૪
રાગદેવના દારણ પરિહરીએ,	ઝટપટથી અજગા નિત રહીએ;
શાંતિ દઈને શાંતિ ચહીએ,	એ જિનશાસનની ખલિહારી. ૧૫

ભાવના સાથે સંભારીએ, સ્પર્ધા કર્મો સાથે કરીએ;
સૌની સાથે સંપી રહીએ, એ જિનશાસનની બલિહારી. ૧૬
શુભદષ્ટિ ધરી શુભને લઈએ, શુભનો સંચય પ્રતિદિન કરીએ;
દોષદષ્ટિ ન હિતકર બાણીએ, એ જિનશાસનની બલિહારી. ૧૭
સૌ કુમતિ કદાચહને તજજો, “ગુરુ નેમિસૂરીશપદને” ભજજો;
ભાવના એ આતમશુદ્ધિતણી, કહે “પદાસૂરિ” એ શિવરમણી. ૧૮

(હરિગીત છંદ)

ઇમ રાજનગરે હસ્તિ નિધિ નવ ચંદ (૧૯૯૮) વિક્રમ વર્ષના,
પર નેઠ માસે શુક્લ છઠે આતમશુદ્ધિ ભાવના;
શ્રી નેમિસૂરિ ગુરુના પસાયે ભવ્ય જનોના આગ્રહે,
ચયતા ઉમંગે પદાસૂરિ સ્વપરહિતના આશયે...૧.

આ. શ્રી વિજયપદાસૂરિ

ઉ. શ્રી સકલચંદ્રલક્ષ્મી

શાંતિસુધારસકુંડની સજાગાય

(રાગ-સ્વામી સીમંધરા વિનતિ)

[આ સજાગાયમાં પૂજ્ય ઉપાધ્યાયજી મહારાજે સાધુશિક્ષાને
યોગ્ય ટૂંકામાં બહુ બહુ વાતો કરી છે જેનો વિસ્તાર કરે તો એક-
અન્યરૂપ બને. તેઓશ્રી મહર્ષિ પૂજ્ય શ્રી હીરવિજયસૂરિજીના શિષ્ય
હતા. તેઓશ્રીનું ચારિત્રજીવન ઘણું ઉચ્ચતાને ભજતું હોતું બેઠએ,
તેમ ઉક્ત સજાગાય કહી આપે છે; કારણ પૂર્વ મહાપુરુષોની એ
સ્થિતિ હતી કે-જેવો ઉપદેશ દેવામાં કુશળતા ધરાવતા હતા તેવા જ
આચારમાં પણ કુશળતા ધરાવતા હતા-રાખતા હતા અને તેથી
જ આપણે મહર્ષિ કે મહાપુરુષ શબ્દથી તેમને સંબોધીએ છીએ.]

શાંતિ-સુધારસકુંડમાં, તું રમે મુનિવર હંસ રે;
ગારવ રેણુશું મમ રમે, મૂકજે તું શિથિલ મુનિસંગ રે.-શાં ૧
સ્વહિત કર મ કર ભવપૂરણા, મ કરતું ધર્મમાંહિ કુદ રે;
લોકરંજન ઘણું મત કરે, બાણુતો હોઇ ઇમ મુગ્ધ રે.-શાં ૨
જો ચતિવર થયો જીવઠા, પ્રથમ તું આપને તાર રે;
આપ સાથે મુનિ જો તર્યો, તો પછી લોકને તાર રે.-શાં ૩
તુજ શુભવંત બાણી કરી, લોક દીયે આપણા પુત રે;
અશન વસનાદિક ભરી દિયે, ખોટડું મ ધર મુનિસુત રે.-શાં ૪

૧. મને કોઇ ક્ષીએ ધારો, મારે તો મારા પ્રાણપતિનું એકલાનું કામ છે, ખીજા બલે ક્ષાવે તેમ બોલો.

૨. હું તો હે પ્રભુ ! તમારે ચરણે આવ્યો છું, માટે હવે કોઇ રાગાદિકનો ધક્કો-માર લાગે નહિ; હાથ ઉઠાવીને ખીજાને કહું છું કે તમારાથી થાય તે કરી લો, તમે કરી શકો તે કરી લો.

૩. અપરાધી ચિત્તનું સ્થાન હે જનો ! જગત-સંસાર છે, કેરા પદાર્થ (મન) પર બરાબર જાત ઉપસાવી-પાઠી શકાય છે. હે આનંદધન પ્રભુ ! આપ નક્કી માનો કે આ જન-કુલ પોતે આપનાધકી છું-આપનો છું.

વિવેચન.

૧. નિઝર આત્માને જગતનાં બંધન નડતાં નથી. એને દુનિયાના વેશવચકા, ટીકા કે અભિપ્રાયની દરકાર હોતી નથી. એને દુનિયાના લોકોના વર્તણૂક સાથે સંબંધ હોતો નથી. એ તો પોતાની ધૂનમાં રમ્યા કરે છે અને તે વખતે એ જાણતો પણ હોય છે કે દુનિયા એને લાગડખૂત ગણે છે, પણ એને એ વાતની લેશમાત્ર પણ દરકાર હોતી નથી. દુન્યવી અપેક્ષાવાળા દુનિયાના મતને માટે બહુ ચીવટ રાખે છે અને તેની ખાતર પોતાની આન્યતાને બાબુએ મૂકી વ્યવહારમાં પોતાનું સ્થાન જે રીતે જળવાઈ રહે તે રસ્તે પોતાનો જીવનક્રમ જોડે છે અને દુનિયાની નજરે 'કરમી' દીકરા ગણાવામાં જીવનસફળતા માને છે; પણ પ્રગત આત્માની દશા તદ્દન જુદી જ હોય છે. એને દુનિયાના અભિપ્રાયની દરકાર હોતી નથી, એને માટે કોઇ સારું બોલે કે ખરાબ બોલે તેના તરફ એનું લક્ષ્ય પણ હોતું નથી અને એ તો પોતાના અભિપ્રાયમાં મરત રહી પોતે નક્કી કરેલ ચીજે આધે જાય છે. જ્યારે જગતની પ્રશંસા કે રતુતિથી ઉપરવટ ચાલ્યા જવાની તાકાત પ્રાપ્ત થાય છે, જ્યારે બહિરાત્મ ભાવમાંથી અંતરાત્મદશામાં જવારૂ પ્રગતિ થાય છે, જ્યારે પુદ્ગલાનંદોપણમાંથી આત્માનંદોપણની રિયતિ જામતી જાય છે ત્યારે આ ભાવ પ્રાપ્ત થાય છે. પછી એના જીવનનું ધ્યેય લોકપ્રશંસા કે બાહ્ય અભિનંદનોને બદલે અંદર જોવાનું થાય છે, પછી પરમ અંતિમ ધ્યેય તરફ ચેતનરાજે પોતે કેટલું પ્રયાણ કર્યું એ જોવાનું લક્ષ્ય થઈ જાય છે, પછી દુન્યવી વખાણનું ત્રાગણું વગરમૂલ્યનું ધર્મ જાય છે અને પછી ખીજા પોતાને માટે શું કહે છે તે વાત પર લક્ષ્ય પણ જતું નથી.

બહિરાત્મદશા છૂટી ગયા પછી જ્યારે આ દશા પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે અંદરથી એક જાતની નીકરતા આવી જાય છે, પછી એને અન્યના અભિપ્રાય ઉપર કોઈ પ્રકારનો મદાર બાંધવો રહેતો નથી, પછી એક નાનું કામ થયું તે માટે ખીજા શું ધારે છે એ જોવાનું એને રહેતું નથી, એટલે પછી તો એની અંતર ખુમારી વધી જાય છે, પછી એના તેજમાં અને મનોરાત્મ્યમાં વિશિષ્ટતા આવી જાય છે, પછી એના વર્તનમાં એક પ્રકારની કામળતા સાથેની અન્ય ગતિમાતા આવી જાય છે, પછી એની નજરમાં બેદરકારી સાથે અનિ ઉચ્ચ ભાવના આવી જાય છે.

જગતના અભિપ્રાયની બેદરકારી એ પ્રકારની હોય છે : એક નિરકારજન્યા હોય

છે અને બીજી અનાવશ્યકતાના નિર્ણયને પરિણામે જન્મેલ હોય છે. પ્રથમ પ્રકારની અનિ-
ચ્છનીય છે, હલંકા પાડનારી છે, પ્રગતિને અટકાવનારી છે. 'મારે મન યોગ્ય લાગશે તે
કરીશ, દુનિયા બલે મારે માટે ગમે તે બોલે, મારે એની દરકાર નથી.' આ બેદરકારી
તિરસ્કારજન્યા હોષ ધણું નુકશાન કરે છે, સામાન્ય વ્યક્તિને માટે સમાજમાં ગેરઆચરનો
ભય એ પણ અધમ માર્ગે જીતરી પડતાં અટકાવનાર બંધન તરીકે કાર્ય કરે છે, અને
મધ્યમમાર્ગિને એવા પ્રકારની અટકાવતો લાભકારી છે. જેઓ તદ્દન નિરપૃથક વૃત્તિએ આત્માર્થો
ચલા હોય, જેઓ દુનિયાની સ્તુતિ કે નિંદાની દરકાર ન કરવાની બાબતને આત્મિક દૃષ્ટિએ
વિકસાવવાની દૃઢ પહેંચી ગયા હોય તેને બાહ્ય જગતની સ્તુતિ નિંદાની દરકાર નથી હોતી.
તેમાં આશય કે બાવના તદ્દન છુદા હોય છે. આવી ઉચ્ચ દશાએ પહોંચેલ પ્રાણી દુનિયા-
ની નજરમાં રહેલ પૌંદ્રગલિક ભાવ, દુન્યવી ભાવ અને અંતિમ આદર્શનો અભાવ જોઈ
શકે છે અને તેને અગે તેવા અભિપ્રાયની તેઓ દરકાર કરતા નથી. આવી બેદરકારીની
અંદર તોછડાઈ નથી, અભિમાન નથી, પ્રભુત્વ સ્થાપના નથી, પણ એ દુનિયાના ત્રાજવાની
અંદર રહેલ અદ્વિતતા જોઈ શકે છે અને એવા પ્રકારની અદ્વિતતાની અંદર રહેલી આત્મ-
લઘુતાનો એને સ્પષ્ટ ખ્યાલ હોવાથી આત્મગૌરવશાળી મહાન વિભૂતિઓ અન્યના અભિ-
પ્રાયની દરકાર ન કરતાં એથી વધારે ઉચ્ચ ભૂમિકા પર જાય છે.

આનો ભવ્ય પ્રગતિશીલ આત્મા અથવા એની ચેતના અહીં કહે છે કે-મારે તો
મારા પ્રાણજીવન-મારા નાથ-મારા પ્રભુ સાથે કામ છે, મારે માટે અન્ય ગમે તે ધારો
અને મારે માટે ગમે તેવું સમજણુ વગરનું બેઠા, મારે તેની દરકાર પણ નથી, મારી
તેની ઉપર નજર પણ નથી, અને મારે તેના ઉપર આધાર પણ નથી. મારે તો આખી
દુનિયામાં મારા પ્રાણજીવન, મારા મુકુટમણિ પ્રાણનાથ સાથે કામ છે. આમ કરવામાં કોઈ
મને પતિયેલી કહે, કોઈ મને ઘરની કુકડી કહે, કોઈ મને સ્વાર્થો કે ગાંડી કહે તેની મને
દરકાર નથી, મારે કોઈના મત સાથે કામ નથી, કોઈના અભિપ્રાય માટે અથવા તે પર
અસર કરવા માટે હું મારો જીવનકામ ચલાવવા કે ગોઠવવા ધ્વંજીતી નથી. આર્થ સ્ત્રીની
ભાવના એના પતિ સામે જ જોવાની હોય છે, એનો જીવનદીપ પતિના હાસ્ય પર અવલંબે
છે, એનો જીવનવ્યવહાર પતિની મીઠી નજર પર રહે છે. એ શુદ્ધ સંસ્કારી આર્થભાવનામાં
હું માનું છું અને મારે માટે બીજા ગમે તેમ બોલે, પણ મારા જીવનનો દોર, મારા અંતરનો
ઉકેલ, મારા શૃંગારનું કેંદ્ર અને મારું જીવનસર્વસ્વ મારા પતિશાજ જ છે.

આર્થસ્ત્રીભાવનાની બીજાંતરમાં રહેલ પાતિવ્રત્ય પર અહીં વ્યાખ્યાનને સ્થાન નથી,
પણ એમાં રહેલ ઉચ્ચ દયાનો સ્વીકાર છે. રખડેલ-વૃંદલ સ્ત્રીઓ આવી પતિપરાયણ
સતી સાખીની મરકરી કરે, એને માટે ગમે તેવું બોલે, એની સતી દરકાર ન કરે. એની
નજરમાં તો દુનિયામાં એક જ માણસ હોય, એના કાર્યની અંદર એક જ વ્યક્તિ વણાયેલી
હોય, એની નજરમાં પ્રસન્ન કરવાના પાત્રમાં એકના તરફ જ મીઠ મંડાય, એને સુખે એ
સુખી, એની મીઠી નજરે એ આનંદી, એના ચઢી ગયેલા મુખે એ હતાશ, એના કોષે
એ બીબી બગી મરતી, એના વિયોગે એ મૂરતી (પદ ૪૭ મું), એના મરણે એ સાથે

બળી જતી અને 'એના નામનું અહિંસા રટણ કરતી એ આર્યજાણા આખા જીવનનું એક જ ધ્યેય રાખે છે, એ(ધ્યેય)ની ધેર આવવાની રાહ જોવા કરે છે (૫૬ ૧૬ મું), એના પર વારી જાય છે અને એના વગરની એની રાતો ભયંકર પસાર થાય છે. (૫૬ ૫૧ મું). વ્યવહારની નજરે આ અર્થ જરાજર બેસતો આવે છે. પતિપરાયણ પતિવ્રતા આર્યસંસ્કારી ભાવનાને વળગી રહી બીજા કાષ્ટની દરકાર ન કરતા પતિને વચ્ચ રહે છે, પતિનું ધ્યાન ધરે છે અને પતિ સિવાય અન્ય કોઈ તેના મેળધી વાત કરે તો તેને તે બકવાટ માને છે, બીજા શું જોલે છે તેની તે દરકાર કરતી નથી.

આ પ્રમાણે અર્થ જરાજર બેસે છે, પણ એમાં બીજી અને ત્રીજી ગાથા સાથે મેળ મળતો નથી. એ જન્મે આજ પદની ગાથાઓમાં મર્વન પુલિંગ પ્રયોગ છે, એમાં 'આપો' વિગેરે શબ્દો દા. ત.—'રાવરો થકો' એમાં નરમતિનો પ્રયોગ રપટ છે, એમાં બીજા અર્થને અવકાશ નથી કે પાઠાંતરને સ્થાન નથી. એમ ધારીએ તો પ્રથમની ગાથા ચેતનની ચેતના ઉચ્ચારે છે અને બાકીની વાત આનંદધન કહે છે એમ અર્થ લેવો પડે. એક પ્રતમાં 'કેસો' પાઠ છે તે જરા બધેજેસતો જણાય છે, પણ ધણે સ્થાને 'કેસી' પાઠ જ વપરાયો છે.

એક બીજો અર્થ શક્ય છે. આનંદધન મહારાજ કહે છે કે મને કોઈ મને તેવો ધારો, મારે તો માત્ર પ્રાણજીવનરૂપ મારા નિજસ્વરૂપનું અથવા આત્માનું કામ છે, પછી જગતના લોકો મને તે બંધે નેનો મને દરકાર નથી. આ અર્થ જરાજર મેળ ખાય છે, પણ એમાં 'કેસી'ની સ્ત્રોત્પત્તિને ન્યાય મળતો નથી. ચેતન અને તેની ચેતના વચ્ચે અભેદ માની ધાટ બેસાડીએ તો ઉપરનો અર્થ શક્ય છે. કહેવાની વાત એ છે કે લોકોના બોલવા ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવે તો આત્મસાધન થાય જ નહિ, માટે જેમને ખરેખર પોતાનું સ્વરૂપ જાણવું અને સાધવું હોય તેમણે નીકર યદને આત્માનું ધ્યાન કરવું, આત્માનો વિચાર કરવો અને તેનું સતત રટણ કર્યા કરવું. એ પ્રમાણે કરવામાં આવશે તો અનાદિ કાળથી નહિ જણાવતું પોતાનું સ્વરૂપ જાણવામાં આવતાં, પોતે જાણ્ય નહિ સિદ્ધિ ધન માન મેળવતા પ્રયાસ કરે છે તે સર્વ, આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ થતાં, પોતાની મેળે પોતામાં જન્માદિ આવતાં પોતે કૃતકૃત્ય થયો છે એમ દેખાશે. આ પ્રમાણે અર્થ કરવામાં ચેતન અને ચેતનાનો અભેદ ધારવો પડે છે. જાણી એ જાણનો અર્થ વધારે મમીચીન લાગે છે.

અમલ અર્થ પ્રમાણે પતિવ્રતાની આર્ય સંસ્કારી ભાવનાને યોગ્ય સ્થાન મળે છે. એ અર્થ સીધો અને રપટ છે. આર્યશ્રી સુખીઓના કે અન્ય બીજી સ્ત્રીઓના, બીજા પુરુષોના કે દુનિયાના કાષ્ટના બોલવા પર આધાર રાખતી નથી કે એની દરકાર કરતી નથી. સંકાના લનામંડપમાં સતી સીતાને કાંઈ દુઃખ નહોતું, એને મર્વ મળતું હતું, પણ છતાં એની ત્યાંની દશાનું આંતરવર્જન વાંચતું 'મેરે કામ એક પ્રાણજીવનમ્'ની ભાવના કેવી પ્રજાળે દોષ છે તેનો ખ્યાલ આવે છે. (ચાતુ)

॥ મંગલાચરણ-આર્યાવૃત્ત ॥

વંદિય વીરજિણિંદં, મહાપ્પહાવં સળેમિસુરિગુરં ।

સિરિગણહરકલ્પલયં, રણમિ જહ સુત્તમાણંદા ॥ ૧ ॥

અનંતગુણરત્નરત્નાકર, પ્રાતઃસ્મરણીય, તેરમા સયોગી ગુણસ્થાનકે તીર્થ કરનામકર્મના રસને લોગવનાર, દેવાધિદેવ, લાવઅરિહંત પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવે પ્રકાશેલા પદાર્થતત્ત્વોની સ્યાદ્વાદશૈલીએ જેમ જેમ સૂક્ષ્મદષ્ટિથી વિચારણા કરીએ તેમ તેમ કંઈક અપૂર્વ રહસ્ય જાણવાનું મળે છે. આ લાવનાની આંશિક સિદ્ધિ ગણધરવાદથી જરૂર થઈ શકે એમ ધારીને અગિયારે ગણધરોના જીવનચરિત્રના મધ્યમાં તે ગણધરવાદને ગોઠવીને જણાવું છું.

૧. લખિધનિધાન શ્રી ગૌતમસ્વામીનો પૂર્વભવનો સંબંધ—

ચરમ તીર્થ કર પ્રભુ શ્રીમહાવીરદેવ પૂર્વે કરેલા નિયાણાના પ્રભાવે ૧૮ મા લવમાં ત્રિપૃષ્ઠ નામના વાસુદેવ થયા હતા અને મથુરાનગરીમાં મુનિરાજની હાંસી કરવાથી ગાંધેલ કર્મોના ઉદયે ઘણા લવોમાં ભટક્યા બાદ, તે વિશાખાનંદી નો જીવ સિંહપણે ઉત્પન્ન થયો હતો. પૂજ્ય શ્રી ગૌતમમહારાજનો જીવ એ ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના સારથીપણે ઉત્પન્ન થયો હતો. તે સિંહ (વિશાખાનંદીનો જીવ) અનેક માનવોને ઉપદ્રવ કરતો હતો, તેથી (ગૌતમસ્વામી યનાર જીવ) સારથીને સાથે લઈને ત્રિપૃષ્ઠકુમાર (મહાવીરસ્વામી યનાર જીવ) તે ઉપદ્રવનું નિવારણ કરવા માટે રથમાં બેસીને વનમાં ગયા. કુમારે સિંહને પકડાર કર્યો એટલે તે જલ્દી કુમારની સામે ધસ્યો અને સુદ્ધમાં છેવટે ત્રિપૃષ્ઠકુમારે તેને હણી નાખ્યો. મરતી વખતે સિંહે ખેદપૂર્વક વિચાર્યું કે—‘અહો ! આ એક સામાન્ય મનુષ્યે મારી આ સ્થિતિ કરી !’ આ પ્રસંગે તે સારથીએ તેને શાંત કરવા માટે કહ્યું કે ‘હે સિંહ ! જેમ તું તિર્થંચપણે સિંહ છે તેમ આ ત્રિપૃષ્ઠકુમાર પણ મનુષ્યલોકમાં સિંહ જેવા છે, તું સામાન્ય પુરુષના હાથે મરાયો નથી, પણ સિંહ જેવા નરસિંહના હાથે મરાયો છે માટે ખેદ ન કર !’ આ પ્રમાણે સારથીનાં વૃત્ત સાંભળીને હર્ષિત થઈ સિંહ શાંતિપૂર્વક મરણ પામ્યો.

અહીં યાદ રાખવું જોઈએ કે આ જ સિંહ વચમાં ઘણો કાળ ભગીને પ્રભુ મહાવીરના સમયમાં હાલિક (ખેડૂત) તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે કે જેને પ્રભુના કહેવાથી શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રતિબોધ આપે છે. આ ખીના આગળ વિસ્તારથી જણાવવામાં આવશે.

જન્મ, માતા, પિતા, કુટુંબ—

ઘણો કાળ વીત્યા બાદ એ સારથીનો છવ મગધદેશના ગોખર નામના ગામમાં વેદાદિ શાસ્ત્રોના પારંગત વસુભૂતિ બ્રાહ્મણના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. તેમનું નામ ઇન્દ્રભૂતિ રાખવામાં આવ્યું. તેનું ગોત્ર ગોતમ હતું. તેમનો જન્મ જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રમાં અને વૃશ્ચિક રાશિમાં થયો હતો. એમની પૃથ્વી નામે માતા હતી. વજ્રમ્બલનારાય સંઘયણ અને સ્તમ્બતુરસ સંસ્થાનના ધારક આ ઇન્દ્રભૂતિને અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિ નામના બે નાના ભાઈ હતા. તે ત્રણે બંધુઓ વ્યાકરણ, ન્યાય, કાવ્ય, અલંકાર, પુરાણ, ઉપનિષદ, વેદ વિગેરે સ્વધર્મશાસ્ત્રના પારંગત બન્યા હતા. તે હમેશાં પાંચસો પાંચસો શિષ્યોને ભણાવતા હતા. આવા પંડિત હોવા છતાં સમ્યગ્દર્શનના અભાવે તેઓ જારા જ્ઞાની ન જ કહેવાય, કારણ કે શુદ્ધ શ્રદ્ધાચુક્ત જ્ઞાન જ સાચું જ્ઞાન કહેવાય છે. તે એમની પાસે નહોતું.

ભગવાન મહાવીરનો સમાગમ અને દીક્ષા—

એ પ્રમાણે શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ ૫૦ વર્ષની ઉંમર સુધી મિથ્યાત્વીપણે રહ્યા. શ્રી મહાવીરદેવને કેવલજ્ઞાન થયા બાદ તીર્થની સ્થાપના કરવાના પ્રસંગે શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે અગિયારે બ્રાહ્મણો ગણધરપદને લાયક જણાયા, તેથી પ્રભુ વિહાર કરી મધ્યમ અપાપાનગરીના મહસેન નામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. ત્યાં સમવસરણમાં બેસી પ્રભુ દેશના આખી રહ્યા હતા.

તે વળતે અપાપા નગરીમાં એમિલ નામના ધનાઢ્ય બ્રાહ્મણે પોતાને ઘેર યજ્ઞ કરવા યજ્ઞક્રિયામાં વિચરણ ઘણા બ્રાહ્મણોને બોલાવ્યા હતા. તેઓમાં એક વિદ્યાના પારંગામી એવા ઇન્દ્રભૂતિ, અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિ નામના ત્રણે ભાઈઓ પાંચસો પાંચસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે આવ્યા હતા. તથા વ્યક્ત અને મુધર્મા નામના બે પંડિતો પણ પાંચસો પાંચસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે આવ્યા હતા, મંડિત અને મૌર્યપુત્ર નામના બે ભાઈઓ પોતપોતાના અલગ અલગ સાસરાત્રણસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે આવ્યા હતા, તેમજ અકંપિત, અચલબ્રાતા, મેતાર્ય અને પ્રભાસ નામના ચાર પંડિતો ત્રણસો ત્રણસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે આવ્યા હતા.

આ અગિયારે પંડિતોમાં (૧) ઇન્દ્રભૂતિને 'છવ છે કે નહિ?' એવો સંશય હતો. (૨) અગ્નિભૂતિને 'દર્મ છે કે નહિ?' એવો સંશય હતો. (૩) વાયુભૂતિને 'શરીર એ જ છવ છે કે શરીરથી ભુદો છવ છે?' એવો સંશય હતો. (૪) વ્યક્તને 'પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પાંચ ભૂત છે કે નહિ?' એવો સંશય હતો. (૫) મુધર્માને 'આ છવ જેવો આ ભવમાં હોય છે તેવો જ પરભવમાં યાય છે કે ભિન્ન સ્વરૂપે યાય છે?' એવો સંશય હતો. (૬) મંડિતને 'આ છવને દર્મનો બંધ અને દર્મથી મુક્તિ (મુક્તકાંડ) છે કે નહિ?' એવો સંશય હતો. (૭) મૌર્યપુત્રને 'દેવો છે કે નહિ?' એવો સંશય હતો. (૮)

અકપિતને ' નારદી છે કે નહિ ? ' એવો સંશય હતો. (૯) અચલપ્રાતાને ' પુણ્ય અને પાપ છે કે નહિ ? ' એવો સંશય હતો. (૧૦) મેતાર્થને ' પરલોક છે કે નહિ ? ' એવો સંશય હતો અને (૧૧) પ્રલાસને ' મોક્ષ છે કે નહિ ? ' એવો સંશય હતો.

આવી રીતે તે અગિયારે પડિતોને એક એક જાણતનો સંશય હોવા છતાં પોતે સર્વજ્ઞ હોવાનું અભિમાન ધરાવતા હતા, તેથી પોતાના સર્વજ્ઞપણના અભિમાનને લઈને તેઓ પોતપોતાના સદેહ વિષે માહોમાંહે પૂછતા નહોતા. આ પ્રમાણે તે અગિયારે પડિતો તથા તેમના યુગ્મમાલીસસો શિષ્યો યજ્ઞમંડપમાં આવ્યા હતા. તે સિવાય ણીલ્લ ઘણા પ્રાણીઓ યજ્ઞમંડપમાં એકઠા થયા હતા.

આ અવસરે શ્રી મહાવીરપ્રભુને વંદન કરવાના ઇરાદાથી આકાશમાંથી ઉતરતા દેવોને જોઈને તે પ્રાણીઓ પરસ્પર બોલવા લાગ્યા કે—“ અહો ! આ યજ્ઞને પ્રભાવ તો જુઓ ! આપણા મત્રોથી આકર્ષિતો આ દેવો પ્રલક્ષ થઈ યજ્ઞમંડપમાં આવ્યા આવે છે. ” આવી રીતે યજ્ઞમંડપમાં દેવોના આગમનની રાહ જોઈ રહ્યા પ્રાણીઓ આકાશ તરફ દૃષ્ટિ કરીને જોઈ રહ્યા હતા તેવામા તો તે દેવોને યજ્ઞમંડપ છોડીને પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવની પાસે જતા જોઈ પ્રાણીઓ ઉદાસ થઈ ગયા. સ્વારપછી લોકોના મુખથી તેઓએ સાંભળ્યું કે ‘ આ દેવો સર્વજ્ઞ પ્રભુને વંદન કરવા જાય છે. ’ ‘ સર્વજ્ઞ ’ એવો શબ્દ સાંભળતાં જ ઇન્દ્રભૂતિ ઠોપ કરીને વિચારવા લાગ્યો કે—“ અરે ! હું પોતે સર્વજ્ઞ હોવા છતાં આ કેાઈ ણીજો પણ પોતાને સર્વજ્ઞ તરીકે જોળણાવે છે ? કાનને અસદ્દ આવી કહ્યું વચન કેમ સાંભળી શકાય ? કદાચ કોઈ ધૂતારો આવી મૂર્ખાઓને ઠગી જાય, અને તેવા મૂર્ખ લોકો તેની પાસે જતા હોય તો ભલે જાઓ; પણ આ દેવો તો સમજી છતાં તેની પાસે કેમ જાય છે ? અહો આશ્ચર્યની વાત છે કે આ પાખંડીએ તો દેવોને પણ ઠગ્યા જણાય છે કે જોઓ સર્વજ્ઞ એવા મને અને આ પવિત્ર યજ્ઞમંડપને છોડીને તેની પાસે આવ્યા જાય છે ! આ દેવો નિર્મળ જળને છોડી દેનારા કાગડાની જેવા અને અગાધ જળથી ભરેલા સરોવરને છોડી દેનારા દેડકાની જેવા લાગે છે. વળી સુગંધી અંદનને છોડી દેનારી માખીઓની જેવા, સ્વાદિષ્ટ ફળવાળા સુંદર વૃક્ષને છોડી દેનારા ઉટની જેવા અને મિષ્ટ હૃદયપાકને છોડી દેનારા ભૂંડની જેવા લાગે છે. તેમજ સૂર્યના ઝળહળતા પ્રકાશને છોડી દેનારા ઘૂવડની જેવા જણાય છે, માટે જ જાતિ પામેલા આ દેવતાઓ પવિત્ર યજ્ઞમંડપને છોડી એ પાખંડી પ્રાસે આવ્યા જતા હોય એમ લાગે છે; અથવા જેવો એ સર્વજ્ઞ હશે તેવા જ આ દેવતાઓ પણ હશે. સરજે સરખાનો મેળાપ થયો હશે. જેમ આંગાના સુગંધી મહોર ઉપર સુગંધને પીછાણનારા વિચક્ષણ ભમરાઓ જ સુંતરવ કરતા એકઠા થાય, પણ કાગડા તો કડવા લીંબડા ઉપર જ એકઠા થાય તેમ આ પવિત્ર યજ્ઞમંડપમાં તો સમર્થ, વિચક્ષણ અને સમજી દેવો જ આવે, આવા હલકા અને

અણુસમન્નુ દેવો તો એવા આડંબરી પાખંડી પાસે જ નથી; કેમ કે જેવો યજ્ઞ હોય તેવો જ તેને બલિ મળે છે; તો પણ હું તેના સર્વજ્ઞપણાના આડંબરને સહન કરી શકું નહિ; કારણ કે—

‘વ્યોમ્નિ સૂર્યદ્વયં કિં સ્યાદ્ ?, ગુહ્યાયાં કેસરિદ્વયમ્ ।

પ્રત્યાકારે ચ સ્વદ્ગૌ દ્વૌ, કિં સર્વજ્ઞાવહં સ ચ ? ॥ ૧ ॥

રૂપસાર્થ—“આકાશમાં શું બે સૂર્ય હોઈ શકે? એક ગુફામાં શું બે સિંહ રહી શકે? એક ચ્યાનમાં શું બે તરવાર રહી શકે? તેવી રીતે હું ય સર્વજ્ઞ અને તે પણ સર્વજ્ઞ એમ બે સર્વજ્ઞ શી રીતે હોઈ શકે?” ખરેખર આ કોઈ પરદેશી સર્વજ્ઞપણાનો આડંબર કરી લોકોને અને દેવોને કળનારો ઇન્દ્રજીનો લાગે છે; એટલામાં પ્રભુને વંદન કરી ધણા લોકો પાછા આવતા હતા તેમને ઇન્દ્રજીએ હાંસીપૂર્વક પૂછ્યું કે—‘હે મનુષ્યો! તમોએ તે સર્વજ્ઞ જોયો? કહો તો ખરા, તે સર્વજ્ઞ કેવો છે? તેનું રૂપ કેવું છે?’ તેઓએ કંઈ કંઈ—

“યદિ ત્રિલોકી ગણનાપરા સ્યાદ્, તસ્યાઃ સમાપ્તિર્યદિ નાયુષઃ સ્યાદ્ ।

પારે પરાદ્ ગણિતં યદિ સ્યાદ્, ગણેયો નિઃશેષગુણોઽપિ સ સ્યાદ્ ॥૨॥

રૂપસાર્થ—જો ત્રણે જગતના લોકો તેમના શુભો ગણવા એકઠા થાય, તેમના આયુષ્યની સમાપ્તિ ન હોય અને પરાધર્મી ઉપર ગણિત હોય, તો કહાય તે સર્વજ્ઞ પ્રભુના શુભો ગણી શકાય.

ઇત્યાદિ પ્રકારે લોકોએ પ્રભુની સ્તુતિ કરી. તે સાંભળી ઇન્દ્રજી વધારે વિચારમાં પડી ગયો અને ચિંતવવા લાગ્યો કે—‘ખરેખર આ મહાધૂર્ત તો માયાનું ઘર જણાય છે! અરે! તેણે આ સમગ્ર લોકોને કેવી રીતે પ્રાંતિમાં નાખી દીધા? પરંતુ જેમ હાથી દમનને ઉભેડી નાખે, કુહાડો ઘાસને કાપી નાખે અને સિંહ હરણિયાને હણી નાખે, તો તેમાં તેણે શી બહાદુરી કરી ગણાય? તેમ આ ઇન્દ્રજીનો આવા જોના અને મૂર્ખ લોકો પાસે પોતાને સર્વજ્ઞ તરીકે જાળખાવે તો તેમાં તેની શી મોટાઈ ગણાય? તેનું એ મિથ્યાભિમાન ત્યાંસુધી જ છે કે જ્યાં સુધી મારી સાથે વાદવિવાદમાં તે જિતયો નથી, પરંતુ હવે તો હું એ સર્વજ્ઞને ક્ષણમાત્ર પણ સહન કરીશ નહિ, કારણ કે અધિકારના સમૂહને દૂર કરવા સૂર્ય જરા પણ વિલંબ કરતો નથી. જેમ અગ્નિ હાથના સ્પર્શને, સિંહ પોતાની કૈશ-વાળી ખેંગનારા માણસને, અને ક્ષત્રિય યજુષી યતા પરાણવને દહી પણ સહન કરી શકતો નથી તેમ સર્વજ્ઞ એવો હું આવા સર્વજ્ઞપણાનો આડંબર કરનારા પાખંડીને દહી પણ સહન કરી શકું નહિ. જેણે પ્રખર પંડિતોની સભામાં મોટા મોટા વાદીઓને વાદવિવાદમાં જોડના બંધ કરી દીધા છે એવા મારી પાસે પરમાં જ મૂરવીર બનેલો આ સર્વજ્ઞ કોણ છે? આ હિસાબમાં છે? કઈ ગણતરીના છે? જે

અગ્નિએ મોટા પર્વતોને પણ જાળી નાખ્યા હોય તેની આગળ વૃક્ષો કેણુ માત્ર ? તથા જે વાયુએ મદોન્મત્ત હાથીઓને પણ ઊડાડી મૂક્યા છે, તેની આગળ રૂની પૂણીનું શું ગણું ? દરેક દેશના પંડિતોને છતી જગતમાં વિજયપતાકા ફરકાવનારા મારી આગળ વળી સર્વજ્ઞ તરીકે અભિમાન કરનાર આ વાદી કેણુ માત્ર છે ? આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં ઇન્દ્રભૂતિએ પોતાના લાઈ અગ્નિભૂતિને કહ્યું કે—“હે અગ્નિભૂતિ ! મગ પકાવતાં જેમ કોઈ કોરડુ પાક્યા વિનાનો રહી જાય તેમ દરેક વાદીઓને છતવા છતાં આ વાદી રહી ગયો લાગે છે, માટે હું તેને વાદમાં પરાસ્ત કરવા જાઉં છું.”

અગ્નિભૂતિ જોલ્યો કે—“હે વરીલ જંધુ ! કીડા સરખા દમ વગરના એને છતવા માટે આપને પ્રયાસ લેવાની શી જરૂર છે ? અરે ! કમળને ઉખેડવાં ઐશવલ્ય હાથીની જરૂર હોય જ નહિ, માટે મને જ આજ્ઞા આપો, હું હમણાં જઈ તેને પરાસ્ત કરી નાખું છું.” તે સાંભળી ઇન્દ્રભૂતિએ કહ્યું કે—“જો કે તે તો મારા એક વિદ્યાર્થીથી પણ છતી શકાય તેવો છે, પણ તે વાદીનું નામ સાંભળીને મારાથી અહીં રહી શકાતું નથી ! જેમ ઘાણીમાં તલ પીલતાં કોઈ તલ રહી જાય, ઘંટીમાં અનાજ દળતાં કોઈ દાણો રહી જાય, ખેતરમાં ઘાસ કાપતાં કોઈ તરણું રહી જાય અને અગસ્તિ ઋષિએ સમુદ્ર પીતાં કોઈ જાળોચિયું રહી જાય, તેમ જગતના સર્વ વાદીઓને છતતાં આ વાદી રહી ગયો હોય એમ જણાય છે; પણ સર્વજ્ઞ હોવાનો ખોટો ડોળ રાજનારાં આ વાદીને હું સહન કરી શકતો નથી, કેમ કે જો આ એક પણ વાદી છતવો ણાકી રહી જાય તો સંમગ વાદીઓ ન છત્યા જ કહેવાય. શ્રી એક વાર પણ સતી-વ્રતથી બ્રહ્મ થાય તો તે હમેશાં અસતી જ કહેવાય. વળી જો આ એક પણ વાદી છતવો ણાકી રહી જાય તો સમગ્ર જગતમાં વિજયપતાકા ફરકાવીને મેં મેળવેલો યશ પણ નષ્ટ થઈ જાય; કારણ કે શરીરમાં રહેલું નાનું પણ શબ્દ પ્રાણવાતક થાય છે, વહાણમાં પડી ગયેલું નાનું પણ છિદ્ર આખા વહાણને ડુગાડી દે છે, છતી ન શકાય એવા મજબૂત કિલ્લાની એક જ ઇંટ ખસેડવાથી પરિણામે આખો કિલ્લો પડી જાય છે; માટે હે અગ્નિભૂતિ ! જગતના વાદીઓને છતી અત્યાર સુધી મેળવેલી કીર્તિના રક્ષણ માટે આજે તો આ વાદીને છતવા મારે જ જવું ઉચિત છે.”

આ પ્રમાણે કહીને કરેલાં છે જાર તિલક જેણે એવો, સુવર્ણની જનોઈથી વિભૂષિત ઘયેલો અને ઉત્તમોત્તમ પીળાં રેશમી વસ્ત્રોના આડંબર સુક્રત ઇન્દ્રભૂતિ પાંચસો શિષ્યોથી પરવરેલો શ્રી મહાવીર પ્રભુની સાથે વાદ કરવા આવ્યો. (ચાલુ)

આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ

કરે કંઈમાં પાડવા, ડુર્જનને કોડ ઉપાય;
પણ લાગ્યોદય પાધરો, વોકો વાળ ન થાય. ૧
કુળાહીણાની આંકરી, ડુર્જનકરે સંગ;
પરનારીની પ્રીતકી, જાણ ગળીના રંગ. ૨

પ્રશ્નોત્તરપદીપમાંથી કેટલાએક પ્રશ્નોનાં ઉત્તરો

પ્રકાશ પહેલો

૧. મોક્ષનાં અઢાર નામો-૧ મહાનંદ, ૨ અમૃત, ૩ સિદ્ધિ, ૪ કેવલ્ય, ૫ અયુનર્જય, ૬ શિવ, ૭ નિઃશ્રેયસ, ૮ નિર્વાણ, ૧૦ પ્રાક્ષ, ૧૧ નિવૃત્તિ, ૧૨ મહોદય, ૧૩ સર્વ દુઃખક્ષય, ૧૪ નિર્વાણ, ૧૫ અક્ષર, ૧૬ મુક્તિ, ૧૭ મોક્ષ અને ૧૮ અપવર્ગ.

૨. આર્ય ને અનાર્ય દેશ પંદરે કર્મભૂમિમાં હોય. દરેક વિજય ને ભરત તથા ઐરવતમાં રપાા દેશ આર્ય ને ૩૧૬૭૪૧૧ અનાર્ય હોય. ભરતક્ષેત્રમાં રપાા દેશ આર્ય છે, તેના ને તેની મુખ્ય નગરીઓનાં નામ શ્રી ત્રિપષ્ઠિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર વિગેરેમાં છે. તે આર્યદેશોમાં ૪ તીર્થંકર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ વિગેરેનો જન્મ થાય છે.

૩. તીર્થંકરનામકર્મની સ્થિતિ ફેરફાર સાગરોપમની હોય છે ને અખાધા-કાળ અંતર્મુદૂર્તનો હોય છે. અખાધાકાળ પૂર્ણ થયે પ્રદેશેદેય થાય છે, રસોદય તો તીર્થંકરના ભવમાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી જ હોય છે.

૪. ઐરવતક્ષેત્રમાં વર્તમાન ચોવીશીમાંથી ૨૦ તીર્થંકરો ત્યાંના મુખતિષ્ઠ નામના ગિરિ ઉપર મોક્ષે ગયા છે.

૫. શ્રી મહાવીરસ્વામીના તીર્થમાં નવ જીવોએ તીર્થંકર નામકર્મ પાંધ્યું છે, તે આવતી ચોવીશીમાં નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે તીર્થંકર થવાના છે.

૧. શ્રેણિકનો જીવ મહાપદ્મ નામે પ્રથમ તીર્થંકર થશે.
 ૨. સુપાર્શ્વનો જીવ મુરદેવ નામે બીજા તીર્થંકર થશે.
 ૩. ઉદાયીનો જીવ સુપાર્શ્વ નામે ત્રીજા તીર્થંકર થશે.
 ૪. પોદ્દિલ અણુગારનો જીવ સ્વયંપ્રભ નામે ચોથા તીર્થંકર થશે.
 ૫. દદાયુનો જીવ સર્વાનુભૂતિ નામે પાંચમા તીર્થંકર થશે.
 ૬. શંખ શ્રાવકનો જીવ ઉદય નામે સાતમા તીર્થંકર થશે.
 ૭. શતક શ્રાવકનો જીવ શતકીર્તિ નામે દશમા તીર્થંકર થશે.
 ૮. સુલસાનો જીવ ગિત્રશુભ નામે સોળમા તીર્થંકર થશે.
 ૯. દેવની શ્રાવિકાનો જીવ સમાધિ નામે અઢારમા તીર્થંકર થશે.
- આ દરીકન થી સમવાયાંગ સૂત્રને આધારે લખી છે.

૬. આવતી ચોવીશીના ચોવીશે તીર્થ'કરે રેવતાચળ ઉપર મોક્ષે જશે, એમ પં. શ્રી વીરવિજયભૂત દેવવંદનમાં કહ્યું છે. ।

૭. ઉત્સર્પિણીના ચોવીશમા તીર્થ'કરતું તીર્થ ઋષભદેવના કેવળીપર્યાય પ્રમાણે એક લાખ પૂર્વ સુધી ચાલશે એમ શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં તથા પ્રવચન-સાદોદારમાં કહ્યું છે.

૮. પંડિત વીરવિજયભૂત કરેલા પ્રશ્નચિંતામણિ ગ્રંથમાં ૭૨ સ્વપ્નનાં નામો છે.

પ્રકાશ બીજો

૧. ગૃહવાસમાં રહેલા શ્રીઅજિતનાથ તીર્થ'કરે પોતાના પિતાનો દીક્ષા મહોત્સવ કર્યો છે.

૨. વાસુદેવના સઘળા કાર્યમાં આઠ હજાર આલિયોગિક દેવો સહાય કરે છે, એમ શ્રી તીર્થોદ્ધારપદ્મનામાં કહ્યું છે.

૩ કૃષ્ણ વાસુદેવને ૧૬૦૦૦ સીઓ શ્રી અંતકૃતદંશમાં કહેલ છે અને શ્રીજ્ઞાતાસૂત્રમાં ૩૨૦૦૦ કહી છે.

૪. પ્રતિવાસુદેવની માતા ત્રણ સ્વપ્ન દેખે એમ સમતિશતસ્થાન પ્રકરણમાં કહ્યું છે. રાવણની માતા કૈકસીએ એક સ્વપ્ન દીધું છે એમ શ્રીજૈનરામાયણમાં કહ્યું છે.

૫. સીતા જનક રાજની પુત્રી છે એમ જૈન રામાયણમાં કહ્યું છે. વસુદેવ-હિંદીમાં રાવણની પુત્રી કહી છે.

૬. દ્રૌપદી પાંચમા દેવલોકમાં ગઈ છે એમ શ્રી શત્રુજય માહાત્મ્યમાં કહ્યું છે અને શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં બારમા દેવલોકે ગઈ છે એમ કહ્યું છે.

૭. જ્ઞતિસ્મરણવાળો પોતાના પાછલા સંજ્યાતા ભવ દેખે એમ શ્રીઆચાર્ય રાંગ બૃહદ્વૃત્તિમાં કહ્યું છે અને શ્રીચંદ્રાચાર્યકૃત યોગવિધિમાં ૧-૨-૩ ચાવત ત્રણ ભવ દેખે એમ કહ્યું છે.

૮. હાથીનું મસ્તક, બીલાડીના દાંત, શ્વાન ને વરાહની દાઢ, વરસાદનું પાણી, સાપની ફણી, વાંસ અને મત્સ્ય (છીપ) એટલા સ્થાનમાં મોતી ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રકાશ ત્રીજો

૧. ભવ્ય જીવના પ્રતિબોધેલા કરતા અભવ્ય જીવના બોધ પમાડેલા ભવ્ય જીવો અનંતગુણ મોક્ષે જાય, કારણ કે ભવ્ય જીવને પ્રતિબોધ કરવાના વખત કરતા અભવ્ય જીવને પ્રતિબોધનો વખત અનંતગુણો હોય છે.

૨. ભવ્ય જીવો ને અભવ્ય જીવો એમ બંને પ્રકારના જીવો પરમાધામી

યાય છે, એમ હીરપ્રશ્નમાં કહેલ છે અને ૧૪ માર્ગણામાં પણ અલબ્ધ માર્ગણામાં પરમાધામી વિકલ્પે કહ્યા છે.

૩. સાધ્વીને નવકલ્પીને બદલે પાંચકલ્પી વિહાર હોય છે—એક ચાર માસનો ને ચાર બેબે માસના એમ શ્રીગૃહ્યસૂત્રમાં કહ્યું છે.

૪. કેવળજ્ઞાન પામેલી સાધ્વીને છઠ્ઠાંથ શુરુ ન વાટે એમ શ્રીઆવશ્યક ગૃહ્યવૃત્તિમાં કહેલ છે. તેજ કારણથી અર્ધિકાપુત્ર આચાર્યે વૈયાવસ્થામાં રહેલા પુંપચૂલા સાધ્વીને કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી વાંદેલ નથી.

૫. શ્રીપત્રવણાસૂત્રના કર્તા શ્યામાચાર્ય તત્ત્વાર્થાધિગમાદિ ગ્રંથના કર્તા શ્રીઉમાસ્વાતિ વાચકના શિષ્ય છે એમ શ્રી નંદીસૂત્ર વિગેરેમાં કહ્યું છે. તે વીર પરમાત્મા પછી ૩૭૬ વર્ષે સ્વર્ગે ગયા છે.

પ્રકાશ ચોથો

૧. સૂક્ષ્મએકેન્દ્રિયમાં એક અપર્યાપ્તિની નિશ્ચયે સંખ્યાતા પર્યાપ્ત હોય તેમ શ્રી પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં કહ્યું છે અને શ્રીઆચારાંગ ગૃહ્યવૃત્તિમાં અસંખ્યાતા કહ્યા છે.

૨. મોતીને ઉપજવાના અનેક સ્થાનો ઉપર કહ્યા છે. તે સર્વને પૃથ્વીકાયપલ્લુ શ્રીમુયગડાંગ સૂત્રમાં કહેલ છે. તે સ્થાનમ્યુત યયા પછી અચિત્ત યાય છે.

૩ અપકવ (ઉપ્લુ કર્યા વિનાના) ગોરસ(દૂધ, દહીં ને છાશ)માં કઠોળ ખાવું તે અસદ્ય છે એમ જૈનશાસ્ત્રો ઉપરાંત મહાભારત વિગેરેમાં પણ કહેલ છે, છતાં સ્થાનકવાસીઓ તેને વર્ત્ય ગણતા નથી.

આ સ્થળે પુરાણમાં કંદમૂળ, રાત્રિલોજન વિગેરેના ત્યાગની હકીકત કહેલી છે તે ગતાવવા માટે તેનાં પ્રમાણો પૃષ્ઠ ૧૩૦ થી ૧૩૭ સુધીમાં આપ્યા છે.

પ્રકાશ પાંચમો

૧. પાંચમા આરાને અતિ વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર પણ ઘણા અનિષ્ઠ વરસાદો વરસશે, તેથી ત્યાંના વિદ્યાધરો ને તેના નગરો નાથ પાગરો એમ શ્રી લોકપ્રકાશમાં કહ્યું છે.

૨. અંધને કેવળજ્ઞાન યાય તે વળતે તેના નેત્રો પણ ખુલી જાય.

૩ અચિત્ત દરેકું પાણી પણ ગળ્યા વિના પીવું ન ઠલે એમ શ્રીહીરપ્રશ્નમાં કહ્યું છે.

૪. શ્રી જ્ઞાનપંચમીના દેવવંદનમાં કહ્યું છે કે—

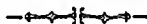
નિદ્રા સ્વપ્ન જાગરદશા, એ સર્વિ દૂરે હોવે; ચોથી ઉજાગરદશા, તેનો અનુભવ જોવે.

આ ચાર દશા ચેતનની અવસ્થા કહી છે. તેમાં પહેલી નિદ્રા દશા પ્રથમના ત્રણ ગુણુકાણા સુધી હોય, બીજી સ્વપ્નદશા ચોથા, પાંચમા ને છઠ્ઠા ગુણુસ્થાને હોય, ત્રીજી જાગરદશા સાતમાથી બારમા ગુણુકાણા સુધી હોય અને ચોથી જાગરદશા તેરમે ચૌદમે ગુણુકાણે હોય આત્મ વિશેષ સ્વરૂપ ગીતાર્થોથી જાણવું.

પહેલી દશામાં મિથ્યાત્વ હોય છે, બીજી દશાઓમાં નહીં. બીજી દશામાં પ્રમાદ હોય, ત્રીજીમાં ન હોય ત્રીજી દશામાં કપાય, હોય, ચોથીમાં ન હોય. (અહીં કપાય દશમા ગુણુકાણા સુધી હોય એમ જાણવું.)

આ પ્રશ્નોત્તરપ્રદીપ ગ્રંથ બુકાકારે છપાયેલો છે. તેમાં પ્રશ્નો સ્વયં ઉદ્ભવ કરેલા છે. ઉત્તરો શુજરાતી ભાષામાં આપ્યા છે. પાંચ પ્રકાશના મળીને કુલ પ્રશ્નો ૩૩૮ છે. તેના કર્તા પંન્યાસજી શ્રી મણિવિજયજી ગણિના પ્રશિષ્ય સુનિ લક્ષ્મીવિજયજી છે. તમામ પ્રશ્નોના ઉત્તરો શાસ્ત્રના પાઠ સાથે આપ્યા છે. નિઃસાસુએ ખાસ વાંચવા યોગ્ય છે.

કુવરજી

શ્રી પ્રશ્નોત્તરરત્નાકરમાંથી કેટલાક જાણવા યોગ્ય પ્રશ્નોનાં ઉત્તરો

૧. શ્રી સીમંધરસ્વામીના માતાપિતાના નામ ત્રેયાંસ રાજા ને સત્યકી રાણી પ્રસિદ્ધ છે. તદુપરાંત અપ્રસિદ્ધ કુળશેખર રાજા ને સુનંદા રાણી પણ છે.

૨. ઐરવત દેવની વર્તમાન ચોવીસીના ૨૪ મા તીર્થ કર નાગકુમારમાંથી આવીને થયા છે. એ ત્યાં થયેલા દશ અછેરામા એક આશ્ચર્ય જણ્યું છે. શ્રી વસુદેવ-હીડી ને પ્રવચનસારોદ્ધારમાં નાગકુમારમાંથી પણ તીર્થ કર થાય એમ કહેલ છે.

૩. રાવણ ને લક્ષ્મણ ચૌદમે ભવે તીર્થ કર થઈને મોક્ષે જવાના છે. રાવણનો જીવ ૧૪ મે ભવે મહાવિદેહમાં તીર્થ કર થશે. સીતાનો જીવ તેના ગણધર થશે ને મોક્ષે જશે. લક્ષ્મણનો જીવ પુષ્કરવશ્દીપાર્ધના મહાવિદેહમાં તીર્થ કર થઈને મોક્ષે જશે.

૪. દેવોને પણ દેવલવના પ્રાંત લાગતા છ માસ બાકી રહે ત્યારે મનુ-ધ્યની જેમ જરાવસ્થાનો સફલાવ હોય છે.

૫. વીરપ્રભુની ગર્ભાસ્થિતિ નવ માસ ને સાત દિવસની જાણવી. સાડાસાત દિવસ જે કલ્પસૂત્રમાં કહ્યા છે તે સૂત્રચૈલી સમજવી એમ સેનપ્રશ્નમાં કહ્યું છે.

૬. તીર્થંકર સિવાય બીજા પશુ કેઈ જીવ ત્રણ જ્ઞાન સહિત, માતાના ગર્ભમાં આવે છે એમ કહેલ છે. જુઓ શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર.

૭. ઉપશમગ્રેણી ને આહારક શરીર જે જીવમાં ચોથી વાર કરે તે જીવમાં મોક્ષે જાય જ એમ સમજવું.

૮. શ્રી સુપાર્શ્વનાથની પ્રતિમાને પાંચ ફણા કરવાનું કારણ એ છે કે—તેમની છદ્ધસ્થાવસ્થામાં વંદન કરવા આવેલા ઇંદ્રે પ્રભુને વરવૃક્ષ નીચે કાયોત્સર્ગ ધ્યાને બિલેલા જોઈ કોઈ પક્ષી વિગેરે તેમના પર ચરક ન કરે તેટલા માટે પોતાનો પાંચ અંગુળીવાળો હાથ પ્રભુના મસ્તક પર ધરી રાખ્યો હતો તે જોઈને લોકોએ તેમની પ્રતિમાને માથે પાંચ ફણાનો આકાર કરેલ છે.

મં ૮૭—શ્રી નેમિનાથજી સાથે દીક્ષા લેવામાં કૃષ્ણવાસુદેવના ૧૦૦ પુત્ર, ગણભદ્રના ૭૨ પુત્ર, વસુદેવના ૫૬૩ પુત્ર, એક વરદત્ત રાજા, સમુદ્રવિજયના ૨૮ પુત્ર, ઉચ્ચસેનના ૮ પુત્ર, આઠ મોટા રાજા, દેવકરાજાના ૭ પુત્ર, ૨૦૫ યાદવકુળના સામાન્ય પુત્રો અને ૮ સામાન્ય મનુષ્યો મળીને એક હજાર પુરુષો હતા.

મં ૮૮—વીરપ્રભુના જીવે નંદનસુનિના જીવમાં એક લાખ વર્ષના દીક્ષાપર્યાયમાં સતત માસખમંજુ કરવાથી ૧૧૮૦૬૪૫ માસખમંજુ કર્યા હતાં.

મં ૧૦૧—વીરપ્રભુનું ૭૨ વર્ષનું આયુષ્ય એ રીતે મેળવેલ છે કે—તિથિપત્રમાં જોતાં વર્ષે વર્ષે ૧૧ દિવસ ને ૧૫ ઘડી વધે છે તેમાંથી વર્ષે વર્ષે નવ દિવસ ઘટે છે તે બાદ કરતાં સવાળે દિવસ વધે તેને ૭૨ સાથે ગુણતા ૧૬૨ દિવસ થાય એટલે પાંચ માસ ને બાર દિવસ વધે તે અવધન તિથિમાં ઉમેરતાં લગભગ ૭૨ વર્ષ પૂરાં થાય છે—જન્મદિવસથી આયુષ્ય ગણવું તે યોગ્ય નથી. શ્રી સગવાયાંગ સૂત્રમાં તો સાધિક ૭૨ વર્ષનું આયુ કહેલ છે. તત્ત્વ કેવળીગમ્ય.

મં ૧૦૪—સામાયિકનતાદિનું આરોપણ કરનારા (દીક્ષા આપનારા) પ્રમાણકાર્યાર્થ ૧, સચિત્તઅચિત્તાદિ વસ્તુની અનુસાર આપનાર દિગાચાર્ય ૨, પ્રથમથી શ્રુતનો ઉદ્દેશ કરનારા તે ઉદ્દેશચાર્ય ૩, ઉદ્દેશ કરેલા શ્રુતનો સમુદ્દેશ ને અનુસાર કરે તે સમુદ્દેશાનુસારચાર્ય ૪, આત્મા સંજોંધી ઉત્સર્ગ અપવાદ-સ્વરૂપે પ્રવચનાર્થને કહેવાવડે જે અનુશ્રવ કરે, અથવા તથા નિપઘાદિ અનુસાર આપે તે આત્માચાર્યવાચકાર્યાર્થ ૫.

આ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારના આચાર્ય એક સાધુ સંજોંધે હોય છે. એ કારણથી સાધુ સ્થાપનાચાર્યમાં પાંચ આચાર્ય રાખે છે. આ હકીકત શ્રી વિચારસાર વિગેરેમાં કહી છે.

મં ૧૦૫—શ્રી ઉપકેશગરજની પદ્મવળીમાં કહ્યું છે કે—શ્રી પાર્શ્વનાથના પદ્મધર શ્રી શુભદત્ત ગણધર, તેમના શિષ્ય શ્રી હરદત્તસૂરિ, તેમના શિષ્ય

આર્યસમુદ્રસૂરિ, તેમના શિષ્ય શ્રી કેશીકુમાર ગણધર-મહાનાસ્તિક પરદેશી રાજાને પ્રતિજ્ઞા કરનાર, તેમના પદે શ્રી સ્વયંપ્રભસૂરિ, તેમના પદે શ્રી રત્ન-પ્રભસૂરિ, તેઓ મહાપ્રભાવશાળી હતા. તેમણે પ્રતિજ્ઞા આપીને અનેક ક્ષત્રીઓ(ત્રણ લાખ)ને શ્રાવક કર્યા ત્યાંથી શ્રી ઉપકેશગચ્છની વિશેષ પ્રખ્યાતિ થઇ.

પ્ર० ૧૦૬—શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્ય મરણ પામીને ચોથા માહેંદ્ર દેવલોકમાં દેવ થયા છે અને કુમારપાળ રાજા વ્યંતર દેવ થયા છે. આ પ્રમાણે "શ્રી વિચારસંગ્રહ ગ્રંથમાં કહ્યું છે.

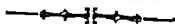
પ્ર० ૧૦૭—શ્રી વસ્તુપાળ મંત્રી મૃત્યુ પામીને મહાવિદેહક્ષેત્રમાં પુષ્કળા-વતી વિજયમાં પુંડરીકિણી નગરીમાં રાજપણે ઉત્પન્ન થયા છે. તે ત્રીજે ભવે મોક્ષે જવાના છે. અનુપમાદેવીના છવ એક શ્રેણિની પુત્રી થઇ હતી. તેણે આઠ વર્ષની વયે શ્રી સીમંધરસ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી. તે દેશે ઊણું કોઠ પૂર્વ ચારિત્ર પાળી મોક્ષે જશે. અત્યારે કેવળીપણે વિચરે છે. વસ્તુપાળ મંત્રીના શુરુ શ્રી વર્ધમાનસૂરિ કાળ કરીને વ્યંતરનિકાયમાં ઉપજ્યા. તેમણે પોતાના જ્ઞાનથી વસ્તુપાળ મંત્રીની સ્થિતિ ન જાણી તેથી શ્રી સીમંધરસ્વામી પાસે ગયા ને પૂછ્યું. તેના ઉત્તરમાં પ્રભુએ ઉપર પ્રમાણે કહ્યું. આ હકીકત શ્રી વસ્તુપાળ-મંત્રીપ્રજાંધ વિગેરેમાં કહેલી છે.

પ્ર० ૧૦૮—શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચકને વાચક શબ્દે આચાર્ય સમજવા, (ઉપાધ્યાય ન સમજવા) કારણ કે વાચક, વાદી, દિવાકર ને ક્ષમાશ્રમણ શબ્દ પૂર્વધર માટે જ વપરાય છે. આ હકીકત શ્રી આચારપ્રદીપમાં કહેલી છે.

પ્ર० ૧૦૯—જિનપ્રતિમાના અભાવે સુનિ સ્થાપનાચાર્ય સમીપે ચૈત્યવંદન કરે ત્યારે પ્રથમ પંચ નમસ્કાર(તવકાર)તરે અનાકાર અક્ષની સ્થાપનામાં જિનેશ્વરની સ્થાપના (આરોપણ) કરે. આ પ્રમાણે વૃહદ્ ભાષ્યમાં કહ્યું છે.

છેલ્લા ૧૧૧ મા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પાંચમા આરાતના સાધુઓની અપેક્ષાએ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં વર્તતા સાધુઓનો આહાર, તેમના મુળતું પ્રમાણ ને મુળવાત્રિકાતું પ્રમાણ વિગેરે જહુ વિસ્તારથી આપેલું છે તે ત્યાંથી જ વાંચી લેવા વિજ્ઞાસિ છે.

આ પ્રશ્નોત્તરરત્નાકર ગ્રંથ પંચાસ સૌભાગ્યવિમળના શિષ્ય પંચાસ મુક્તિવિમળે રચેલો છે. તેમાં એકંદર એક સો ને અગિયાર પ્રશ્નો સ્વયંઉદ્ભવ કરેલા ઘણા ઉપયોગી, શાસ્ત્રાધાર મુક્ત ઉત્તરવાળા આપેલા છે. ભાષા સંસ્કૃત છે.

સાધુસંસ્થા

અને તેની ઉપયોગિતા

આપણા જૈનસમાજનો સાધુવર્ગ જૈનેતર સમાજના સોધ, સંત, અતીત, લેખધારી, ખાવા, ફકીર, ઓલિયા, ત્રિદંડી વિગેરે જુદા જુદા નામધારી, કેવળ ભિક્ષાવૃત્તિ ઉપર જ પોતાનો જીવનનિર્વાહ કરનારા વર્ગ કરતાં ચારિત્ર, ક્રિયા-નિષ્ઠતા, જીવનવ્યવહાર વિગેરે ણાળતમાં અનેક દરજ્જે ચડિયાતો હોઈ સવિશેષ આદરમાન અને પૂજાને પાત્ર છે. કંચન અને કામિની સંસારવૃદ્ધિમાં મુખ્ય કારણભૂત ગણાતા હોઈ તે જાનેના ત્યાગ માટે જૈનસમાજમાં જેટલો આગ્રહ રાખવામાં આવે છે તેટલો આગ્રહ અન્ય કોઈ જૈનેતર સમાજમાં રાખવામાં આવતો નથી. વળી આ જાને વસ્તુના સર્વથા ત્યાગ ઉપરાંત જીવનનો નિર્વાહ, ખાનપાન, વસ્ત્રપરિધાન, રહેણીકરણી, ક્રિયાકાંડ, અમુક ધોરણ સુજળના વિધિ-વિધાન, ગ્રામાનુ-ગ્રામ પાદચારી પર્યટન વિગેરે ઘણી ઘણી ણાળતોમાં વિશુદ્ધ સંયમપૂર્વકનું વર્તન જૈન સાધુઓને રાખવાનું હોય છે. હંમેશને માટે રાત્રિલોજનનો સર્વથા ત્યાગ, સચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ, જેતાલીથ દોષ વર્જિત ગોચરી, સર્વસપત્કરી ભિક્ષાની કક્ષામાં આવે તેવી, જરૂરી વસ્તુ માટે ગૃહાનુગૃહપર્યટન, પ્રચ્છન્ન લોજન વિગેરે વાતો ખાસ કરીને સમસ્ત જૈન સાધુસંસ્થાની ઉત્તમતા માટે ગૌરવનો વિષય છે. આવા પ્રકારની સાધુસંસ્થાના સભ્યો પોતાનું કલ્યાણ કરવા ઉપરાંત સમાજનું પણ અનેક પ્રકારે કલ્યાણ કરી શકે છે અને તરણતારણના વિશેષણની યથાર્થ સાર્થકતા કરી શકે છે. જૈનશાસ્ત્રકારોએ જૈનસાધુના જીવન માટેની યોજના કેવળ પરમાર્થબુદ્ધિથી એવા પ્રકારની ઘડી કાઢી છે કે તેમા સામાન્ય જનસમુદાયની નજરે માની લેવામા આવતી સુખ-સગવડોનો વિચાર રાખવામાં આવ્યો હોય તેમ જણાતું નથી. અને તેથી કરીને જૈન સાધુને પોતાની સંયમયાત્રા છેવટ સુધી દોષ રહિત નભાવી રાખવાનું સામાન્ય નજરે ઘણું જ મુશ્કેલ જણાય છે. જૈનેતર સમાજમાં કમાવાની અશક્તિના કારણે અગર તો કંઈ વિપાદનું કારણ બનતાં દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યથી પ્રેરાઈને ઘણા મનુષ્યો સંસાર છોડી ચાલી નીકળે છે તેવી સ્થિતિ જૈન સમાજ માટે નહીં શકે તેમ નથી. જૈન શાસ્ત્રકારોએ જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યને જ મોક્ષના સાધન તરીકે પ્રરૂપેલ છે.

ઉપર જણાવ્યા સુજળની જૈન સાધુસંસ્થાની ઉપયોગિતા માટે કદી પણ બે મત હોઈ શકે નહિ. આ સંસ્થાના સભ્યો પોતાની સચોટ ઉપદેશ પદ્ધતિથી પ્રવચન અને વ્યાખ્યાન આપવાથી જૈનસમાજને જેટલો લાભ કરી શકે છે તે કરતાં પણ વધારે લાભ-Example is better than precept એ સૂત્રને અનુસારે

પોતાના ઉત્તમ ચારિત્ર અને પ્રશંસનીય રહેણીકરણથી આપી શકે છે એ વસ્તુ કદી પણ ભૂલવા જેવી નથી. લગવાન મહાવીરસ્વામીના સમયથી તેમ જ તે પહેલાનાં સમયથી પણ અવિચ્છિન્ન રીતે ચાલી આવતી સાધુસંસ્થાના સભ્યોએ, ધુરંધર આચાર્યોએ, પ્રભાવિક ગુરુપોએ, ધર્મના સ્થંભ સમાન ગણાતા મહાનુભાવોએ પોતાની જીવનભરની, સમાજોત્થાન માટેની કાર્યવાહીથી કેવળ નૈનસમાજને જ નહીં પરંતુ દુનિયાભરના સમસ્ત પ્રજાગણને જે અમૂલ્ય લાભ આપેલ છે તેની સવિસ્તર હકીકતની ગણના કરવા બેસીએ તો આ લેખ ઘણો જ વિસ્તૃત થઈ જાય, તે લયથી તે ન કરતા તે તરફ અંશુલીનિર્દેશ કરી સદર સંસ્થાની અનેક દૃષ્ટિએ ઉપયોગિતા પ્રતિપાદન કરવા માટે વધારે દલીલો કરવાની જરૂર જણાતી નથી.

નૈનસમુદાયમાંના ઉદામ વિચારકોને—નવયુગનો પ્રકાશ સ્વીકૃતિ વિચારશીલ નૈનગંધુઓને, તેમની દૃષ્ટિએ કોઈ કોઈ જાળતમાં સાધુસંસ્થાની ત્રુટીઓ જણાય તો પણ એકંદર રીતે તે સંસ્થાની ઉપયોગિતા તો તેમને પણ કબૂલ કરવી જ પડશે. અમુક ત્રુટીઓ આગળ કરી અનોક સાધુસંસ્થા જેવી સંસ્થાને ઉતારી પાડવા માટે તૈયાર થવું અગર તો એક જ જાણુ આગળ કરી તેમની નિંદા કરવા માટે કમર કસવી તે વિચારશીલ નૈનગંધુ માટે કોઈ પણ રીતે શોભાસ્પદ કહી શકાય નહિ. નૈન તરીકેના ધાર્મિક સંસ્કારોને જીવન-વ્યવહારમાં કેટલે દરજ્જે ખીલવવાની જરૂર છે તેમ જ આપણી પોતાની ગૃહસ્થ તરીકેની રહેણી-કરણીમાં, જાનપાનાદિ વ્યવહારમાં સુધારણાને કેટલો અવકાશ છે તે જાણતની યોગ્ય વિચારણા નહીં કરતાં, સામાન્ય જાણત આગળ કરી સાધુસંસ્થાની વગોવણીના કાર્યમાં કૂદી પડવું તે કેવળ વિચારસ્વાતંત્ર્ય તેમ જ વાણીસ્વાતંત્ર્યનો દુરુપયોગ કરવા જેવું છે. તદન શુદ્ધ બુદ્ધિથી, કેવળ સમાજહિતની દૃષ્ટિએ શિષ્ટ ભાષામાં, જ્યાં જ્યાં સુધારણા માટે અવકાશ હોય તેવા કીસ્સાઓમાં નીકરતાથી, હિંમતપૂર્વક- ત્રુટીઓ તરફ સમાજનું ધ્યાન ખેંચવું અને શાસ્ત્ર-સિદ્ધાંતને બાધ ન પહોંચે તે રીતે યોગ્ય ઉપાય સૂચવતી, કોઈ સંઝીન-સુઘટિત યોજના રચી કરવી તે ઘણી રીતે હિતાવહ છે.

જેમના ચરણયુગલમાં સ્વાભાવિક રીતે જ કુળક્રમાંગત ધાર્મિક ફરજ સમજીને સાકારણુ મણની કાયાને ઝુકાવવાની લાવના પ્રત્યક્ષિત રહે છે તે સાધુસંસ્થાના સભ્યોએ પણ પોતાની સમાજ પ્રત્યેની ફરજ અને જવાબદારી તેના ચકાર્થ સ્વરૂપમાં સમજી લેવી જોઈએ. વળી તેઓએ સમજી લેવું જોઈએ કે, ‘જાણા વાક્ય’ પ્રમાણુ’ નો યો તો અંધશ્રદ્ધાનો આ જમાનો નથી. સમાજ પ્રત્યેની જવાબદારી ખરેખર અદા કરવાની લાવના હૃદયમાં રહેતો હોય તો વહેલે મોંઠે જે ત્રુટી હોય તે દૂર કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે.

.. સાધ્વીસમુદાયને હાલ તુરત ઘડીભર જાણુ ઉપર રાખીએ તો પણ નૈન-સમુદાયમાં મૂર્તિપૂજક શ્વેતાચાર સંઘમાં જ ૫૦૦ કરતાં પણ વધારે સંખ્યા

સાધુમનિરાભેની છે અને તેમાં પણ ૪૦-૫૦ જેટલા આચાર્યપદવીધારક છે. આ આચાર્યમહારાજને પંચ પરમેષ્ઠીની સ્તુતિમાં—આચાર્ય જિનશાસનોન્નતિકરાતરીકે મુક્તકંઠે વર્ણવવામાં આવેલ છે અને સાધુવર્ગમાં મોટો ભાગ શક્તિશાળી સમાજના મોટા ભાગ ઉપર ઘણી સારી લાગવગ ધરાવનારો અને પોતાની ઉપદેશાદિ પ્રખર શક્તિદ્વારા સમાજોત્કર્ષના કાર્યમાં ઘણો સારો હિસ્સો આપી શકે તેમ છે, પરંતુ શાસનહિતની ખરેખરી તમજા તેમનામાં જાગૃત થવી જોઈએ. સમાજહરમાં ઐક્ય અને સંગઠન હોય તે સુઘટિત રીતે આગળ વધારવું જોઈએ. એક પક્ષને મનાવી લેવા જતા બીજા પક્ષને શુભાવી ખેસવા જેવું થવું જોઈએ નહિ. ઐક્ય સાધનાના ઓઠા નીચે વિરુદ્ધ વાતાવરણને અવકાશ આપવો જોઈએ નહીં. ચાલુ જમાનાને અનુરૂપ શાસનોન્નતિના કાર્યને પ્રત્યેક દિશામાં ધપાવવું હોય તો જૈનસમાજના કોઈપણ પક્ષને અલગ કરી નાખવાનું પાલવે તેમ નથી. પ્રત્યેક જૈનગંધુએ વિચારલેદ માટે-પરમતસહિષ્ણુતાના ઉમદા ગુણને પૂરેપૂરો ખીલવવો જોઈએ.

સામાજિક સ્થિતિના ખરેખરા અને ઊંડા અભ્યાસીઓને અને દીર્ઘદષ્ટિ-ધારક વિચારશીલ આગેવાનોને મોટા દેખાવોથી લેશમાત્ર આત્મસંતોષ થતો હોય તેમ જણાતું નથી. તેથી તેવા દેખાવો કરવાની આવશ્યકતા નથી.

વળી કોઈપણ જાતની સંગીન દલીલ આગળ ક્યાં સિવાય કેળવાયેલ વર્ગને એક-દમ ધર્મવિમુગ્ધ અને શાસનદ્રોહી માની લેવામાં એક પ્રકારનું સાહસ જ ખેડવામાં આવે છે અને તેવી સ્થિતિ પ્રવર્તતી હોય ત્યાં અમુક અંશે ત્રુટી જ માની લેવી જોઈએ. આવી આવી અનેક પ્રકારની ત્રુટીઓ છતાં પણ સાધુસંસ્થાની ઉપયોગિતા તો ઘણે અંશે કાયમ જ રહે છે.

સદર સંસ્થામાં કોઈપણ પ્રકારની ત્રુટી જ નથી-સુધારણાનો અવકાશ જ નથી એમ માની લેવું તેને તો કેવળ ખુશામતજન્ય ધૃષ્ટતા જ કહી શકાય.

આવી આવી અનેક પ્રકારની ત્રુટીના સંબંધમાં વધારે વિવેચન કરવાનું હાલ તુરંત મુલતવી રાખી તે જાળતમાં ખૂદ સાધુવર્ગના અગ્રગણ્ય નાયકોએ જ ઊડી-વિચારણાપૂર્વક સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરી એ સંસ્થા સમાજને વધારે ઉપયોગી કંઈ રીતે થઈ શકે તે જાળતમાં પુખ્ત વિચારણા અને પુષ્કળ ઊદ્ઘોષો કરવાની જરૂર છે. અનુકૂળ પ્રયત્નો યોગ્ય સ્થળે એકઠા થઈ છૂટથી ચર્ચા કરવાની જરૂર છે. ખૂદ સાધુવર્ગમાં જે મુનિ કપદ વહાતા હોય તેના વિચારો જાણી સંસ્થામાં યોગ્ય યાં વધારે અંશે થયેલો મોટો અટકાવવાની જરૂર છે. આગેવાન જૈનગંધુઓએ વિચાર અને એકતાને મહત્ત્વ આપી, ખુશામતવાળી વૃત્તિ ઉપર જ્યારે ચેતવણી, દાંભિક છંપતનો નિવરદાર કરી, દાંભેશા સત્ય પરતુસ્થિતિ સમજી લેવા અને તે આગળ કરવા આમદ સાળવો જોઈએ. આ પ્રકારના આમદને અભાવે ત્રુટીઓ

કાયમ રહે છે એટલું જ નહીં પણ વધારે મજબૂત થતી જઈ ઘર કરી બેસે છે, સમાજમાં કુસંપ અને વિરોધ વધતો જાય છે, દીક્ષાપ્રકરણ તથા તિથિવિચાર જેવા પ્રશ્નો મહત્વનું સ્વરૂપ ધારણ કરી, સમાજની કાર્યશક્તિ, ધનશક્તિ વિગેરે અનેક રીતે ઉપયોગી શક્તિઓ કે જેનો સમાજોત્થાનના કાર્યમાં સારામાં સારી રીતે ઉપયોગ થઈ શકે તેનો, ઉપર જતાવેલ પ્રશ્નોના અંગના અઘડામાં કેવળ અપવ્યય થતાં સમાજોત્થાનિતું કાર્ય સ્થગિત થઈ જાય છે. શાસનની ધૂરાના ધારકોએ, શાસન માટેની ખરેખર ધગથ હોય તો સમાજોત્થાનના કાર્યને તાકીદે હાથ ધરવાની જરૂર છે. કેળવાયેલ વર્ગ, વિચારક વર્ગ, તત્ત્વજ્ઞતાં સ્વચ્છ સેવકો વર્ગ, ક્રિયામાર્ગમાં કંઈક અંશે પશ્ચાત્ છતાં પણ શાસન માટે અભિમાન અને ગૌરવ ધરાવતો વર્ગ વધારે વધારે વિમુખ થતો જાય તેવા દરેક કાર્યને છેવટની તીલાંજલી આપી, સદર વર્ગ વધારે સન્મુખ આવતો જાય તેવા ઉપાયો યોજવાની જરૂર છે.

વળી એક જ ધારાએ ઉપદેશપદ્ધતિ ચાલુ રાખવાને જાહેરે તેમાં દેશ-કાળનો દીર્ઘદૃષ્ટિથી વિચાર કરી, યોગ્ય પદો લાવવાની જરૂર છે. આનો અર્થ એ નથી કે તેમણે શાસ્ત્ર-વિરુદ્ધ ઉપદેશ આપવા તૈયાર થવું, પરંતુ એટલું સૂચન જરૂરનું તો છે કે તેમણે સામાજિક પ્રશ્નોના વિશાળ દૃષ્ટિથી જરાખર અભ્યાસ કરી, સામાજિક હિંસ થતો અટકાવવા માટેના કારગત લાગે તેવા ઉપાયો યોજવાની જરૂર છે. અદ્યાપિ પર્યંત સમાજના ધુરંધર આગેવાનો તરીકેનું પદ જેઓ જાળવી રહેલ છે, તેમણે સામાજિક પ્રશ્નોના તલસ્પર્શી અભ્યાસ માટે તેમજ તેની-યોગ્ય છણાવટ માટે એટલી બધી બેદરકારી અને બેપરવાઈ જતાવેલ છે કે હવે તે સ્થિતિ લાંબો વખત નલાવી લેવાનું પાલવે તેમ નથી. સામાજિક ઉત્પત્તિ માટે જાનતો સઘળો પ્રયાસ કરવા તેમને જોઈએ તેટલો અવકાશ છે, સમાજની નાડ હજી તેઓના જ હાથમાં છે. વળી વર્ષના આઠ મહિના તેમને આમાનુશ્રમ વિહાર કરતા રહેવાનું હોવાથી સમાજના મુખ્ય મુખ્ય પુરુષોના સીધા સંપર્કમાં આવવાની તેમને જોઈએ તેટલી અનુકૂળતા છે. પ્રશ્ન ફક્ત સામાજિક હિતની સાધના માટેની યોગ્ય તમજા હોવાનો જ છે. સમાજહિતની સાધનામાં જ ખરી ખરોપકારવૃત્તિનો આવિર્ભાવ છે. જ્ય વીયરાય સૂત્રમાં પરસ્થકરણને ઉચ્ચ સ્થાન તેટલા માટે જ આપવામાં આવેલ છે.

સમાજને આધુનિક સમયમાં મુખ્યતાએ ખાસ કરી વસ્તુની જરૂર છે, અને તે સરલતાથી કઈ રીતે પૂરી પાડી શકાય તેમ છે તે સંબંધમાં પુષ્કળ જિહ્વાપોહ અને સ્વતંત્ર ચર્ચાની જરૂર છે. સમાજની નાડ ઉપરથી તેને લાગુ પડેલ વ્યાધિનું ચચાર્થ નિદાન કરવામાં આવે અને તેની યોગ્ય ચિકિત્સા કરવામાં આવે તો જ સમાજને તંદુરસ્ત અને કોઈપણ પ્રકારની પીડા વગરનું પુનર્જીવન આપી શકાય તેમ છે. અજાણત જીવન ગુજારનાર પ્રાયઃ વનવાસી મુમુક્ષુ જનો પાસેથી સમાજ યોવાના ઉત્કર્ષ માટે કોઈ જાતના સીધા પ્રયાસની આશા રાખતી નથી, પરંતુ

સમાજની અંદર રહી જે સાધુપુરુષો પોતાનો જીવનવ્યવહાર ચલાવી રહેલ છે અને સમાજનો લક્ષિતભાવ અને આદરસત્કાર મેળવી રહેલ છે તેમની સમાજ પ્રત્યેની જવાબદારી કોઈ પણ રીતે ઓછી આંકવી જોઈએ નહિ. હવે વખત એવો આવતો જાય છે કે આ પ્રગતિશીલ જમાનામાં ઉપર જણાવ્યા મુજબની જવાબદારીમાં જેટલી શિથિલતા દાખવવામાં આવશે તેટલે દરજ્જે તેઓ સમાજ તરફનો આદર-સત્કાર ગુમાવી બેસશે.

સ્વાર્થ ત્યાગ, સેવાભાવી પરોપકારવૃત્તિ કોઈપણ પ્રકારના ધાંધલ વગરનું નિર્દોષ જીવન, વિવેકપૂર્વકનું માર્ગદર્શન, ઉદાત્ત ભાવના, સામાજિક હિત માટેની ધન્ય-વિગેરે ઉમદા ગુણોની કિંમત સમાજ હવે બરાબર સમજતી થઈ છે અને તેથી જ સમાજના આગેવાનો પાસેથી સમાજ કંઈક વધારે સંગીન વસ્તુની, અપેક્ષા રાખી રહેલ છે. યોગ્ય અવસર જતો કરવામાં આવશે અને સમાજને આગળ વધારવા માટે કંઈપણ તજવીજ ન કરતાં કેવળ કાળગળા ઉપર જ છોડવામાં આવશે તો પછી ભવિષ્યની પ્રબલ એવો આક્ષેપ મૂકવાનો પ્રસંગ આવી પડશે કે હવે કાર્ય વિનાશ થયા પછીનું ડહાપણ નકામું છે. સાધુસંસ્થાની વિચારણામાં સમાજ-હિતના પ્રશ્નને આટલું ઘણું મહત્વ આપવાનું કારણ સાધુસંસ્થા એ સમાજનું એક મહત્વનું અને ઉપયોગી અંગ છે અને શાસનોત્થતિનો મુખ્ય આધાર તેમના ઉપર જ રહેલો છે એમ સૌ કોઈને કળૂલ કર્યા સિવાય ચાલે તેમ નથી તે છે. શ્રીમદ્ ઉમચંદ્રાચાર્ય જેવા પ્રખર સમાજહિતચિંતકોની અત્યારે સમાજને જરૂર છે.

સાધુસંસ્થાની વિચારણા પ્રસંગે એ સંસ્થાના સભ્યોની સંખ્યા-ગણનામાં સાધ્વીસમુદાય મોટો ભાગ ભજવતો હોવાથી તેમને ઉવેખી શકાય તેમ નથી. તેઓ પણ સમાજને ઘણી રીતે ઉપયોગી છે અને પોતાનું આત્મકેન્દ્ર્યાણુ સાધવા ઉપરાંત સમાજને જે લાભ આપી રહેલ છે તેના કરતાં પણ વધારે લાભ આપી શકે તેવી સ્થિતિ પણ કદાચી શકાય તેમ છે. આ સમુદાયનો મોટો ભાગ કેળવણીના ઉચ્ચ સંસ્કારોથી ઘણું અગ્રે જોતસીબ રહેલો હોવાથી અમુક જ ઘરેડમાં પોતાનો જીવનનિવાહ કર્યો જાય છે ઉત્તમોત્તમ ધાર્મિક ક્રિયાઓ અને વિધિ-વિધાનનું ગરું રહસ્ય અને પરમતત્ત્વ તેઓ વધારે સારા પ્રમાણમાં બરાબર સમજતી ધાય તો તેઓ-સ્વપરહિત વધારે મોટા પ્રમાણમાં સાધી શકે. તેમની હાલની પરિસ્થિતિ તો કંઈક અગ્રે ઘટ્ટાજનક છે. દિવસ અને રાત્રિના વખતમાં તેમને જ્ઞાન-ધ્યાન અને અભ્યાસ માટે પુષ્કળ વખત છે. તેનો સદુપયોગ કરવાનું ખાસ મત ઉપર હોય અને ધાર્મિક અભ્યાસમાં આગળ વધે તો ખાસ કરીને સ્ત્રી-સમાજને તેઓ ઘણો લાભ આપી શકે અને મોટા ભાગમાં પ્રવર્તતી નિરક્ષરતાને ઘણી ઓછી કરી શકે પરંતુ તેમણે પરસ્પરનો કુસંપ અને સંસારીના અધઠામાં પેસવાની ટેવ છોડી દેવી પછી તો જ દાર્શનિકિ ધરે.

શાસ્ત્રકારોએ સાધુજીવન અને ગૃહસ્થજીવન એમ બંનેનું પ્રતિપાદન કરેલ છે

અને તે બંને જીવનની વિશુદ્ધિ દિનપ્રતિદિન વધતી જાય તેમાં જ શાસનની ઉત્તતિ અને શોભા રહેલી છે. ગૃહસ્થ જીવન વધારે ઉચ્ચ અને વધારે વિશુદ્ધ હોય તો- તે સમુદાયમાંથી જ સાધુનત અગીકાર કરવાવાળા નીકળતા હોવાથી-તેમનું સાધુ-જીવન ઘણું જ પ્રશંસનીય થઈ પડે અને સર્માજને પરમ ગૌરવ ધારણ કરવાનું કારણ મળે. સર્માજમાં અજ્ઞાનદશા અને અધ્યશ્ચ્ચાં ઓછા થતા જાય છે. સવેગી સાધુઓ પાસેથી પણ સર્માજ વધારે ઉચ્ચ પ્રકારનું ધાર્મિક જીવન માગી રહેલ છે. જડવાદ, ઈશ્વરવાદ, નિરીશ્વરવાદની 'ગુપ્ત ચર્ચાનું' સ્થાન, લોકશાસન-વાદ, સોશ્યાલવાદ, સર્માજવાદ, એકહુશ્ચ સત્તાવાદ જેવા વાદોએ સર્માજહિતની દૃષ્ટિએ હાય ધરેલ છે. વ્યક્તિગત-અંગત હિત કરતા સામુદાયિક હિતને પ્રધાનપદ મળતું જાય છે. તેવા પ્રવૃત્તિમય જમાનામાં આવા વિષયોની ચર્ચા અનેક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે.

અત્યારે જૈનસર્માજ પોતાના ઉત્કર્ષ અને ઉત્તતિ માટે, સાધુસંસ્થા ઉપર કેટ-કેટલા મહાર ધાંધી રહેલ છે ? જરૂર છે કદાચ સાધુસંસ્થાના પ્રત્યેક સભ્યને જાત્રત થવાની અને સર્માજ પ્રત્યેની પોતાની ફરજ અને જવાબદારી ધરાવત સમજીને અદા કરવાની.

આધુનિક કેળવણીમાં કેટલીક ત્રુટીઓ છે અને તે દૂર કરવા માટે આગેવાન દેશનાયકો ઉપર જ આધાર રાખવાનો રહે છે, પરંતુ જ્યાંસુધી ત્રુટી વગરની કેળવણીની ચોજના આપણી સામે ખડી થઈ નથી ત્યાંસુધી આધુનિક કેળવણીથી બેનસીબ રહેવાનું આપણને પાલવે તેમ નથી અને તેથી કરીને આધુનિક કેળવણીના સાધનોને હરેક રીતે પુષ્ટ બનાવવાની જરૂર છે. આવા મહાભારત કાર્યમાં સાધુસંસ્થાની મદદની આપણને અનેક રીતે જરૂર છે તેઓ તેમના સચોટ ઉપદેશદ્વારા ઘણું ઘણું કરી શકે તેમ છે. તેમને માત્ર દૃષ્ટિકોણ *Anglo of vision* બદલવાની જરૂર છે અને તે બદલાતાં તેઓ દાનપ્રવાહની આખી દિશા બદલવામાં ઘણો મોટો ફાળો આપી શકે તેમ છે. આટલું જો થઈ શકે તો શાસનોત્તતિના કાર્યમાં, શાસનનો જયજ્ઞકાર ઓલાવવામાં સગીન વધારો થઈ શકે કેળવાયેલ વર્ગને આગળ વધારી ખરું દિશાસૂચન સમજાવવામાં આવે તો આજ સુધી કેળવણીના કાર્ય તરફ જે બેદરકારી કે ઉપેક્ષા બતાવવામાં આવેલ છે તેનો પૂરેપૂરો બદલો મળી જાય.

શાસનોત્તતિના કાર્યમાં મહાન્ ફાળો આપી શકે તેવી શક્તિ ધરાવતી ઘણું જીવો સાધુસંસ્થા, એવી લાવના સાથે વિરમું છું.

વકીલ ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ

બી. એ. એલ. એલ. બી. સાદરા (મહીકાંડા)

વીરવિલાસ

(૫)

‘નહિ વાર અચળ સુખ સાધતે, ઘડી દાય મળે જો એકાંતે.

‘જે ઘડી જો ભગવાન સાથે એકાંતમાં મેળાય થાય તો અચળ સુખ સાધવામાં વખત લાગે તેમ નથી.’ આ સારો અર્થ છે. એમાં મહિમા ધ્યાનયોગનો ગાયો છે. ધ્યાન-હૃતાશનવડે બ્યારે કર્મોને પાળવામાં આવે છે ત્યારે તે એકદમ દુઃખ યથ જાય છે એટલે અનેક ભવનાં કરેલાં કર્મોની નિર્જરા કરવામાં આવે છે. તે કર્મ પ્રદેશાદયથી ભોગવી લેવામાં આવે છે. આ બધો મહિમા ધ્યાનયોગનો છે. વાત એ છે કે કર્મોના વિનાશનો એટલે ખાસ કરીને તેની નિર્જરા કરવાનો રસ્તો તપ સિવાય અન્ય નથી અને તપમાં પણ બાજુ તપ કરતાં અભ્યંતર તપ એ કામ ધર્મ વધારે સારી રીતે અને જલ્દી ઝાઝા વખતમાં બળવે છે. ધ્યાન એ અભ્યંતર તપ છે.

એમાં એક વાત તો એ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે પ્રત્યેક સમયે સાત આઠ કર્મો ચેતન બાધે છે અને આઠે કર્મ ભોગવે છે, પરંતુ બાધ્યા કરતાં જલ્દી અલ્પ કર્મ ભોગવાતાં હોવાથી કર્મોના ભાર તો વધતો જ નય છે. એ રીતે જીવ વધારે વધારે કચરાતો અને ભાતો જાય છે, પરંતુ સમજણપૂર્વક તપ કે ત્યાગ કરે ત્યારે તેનાં ધર્મો કર્મો ખરી પડે છે-પ્રદેશાદયથી ભોગવાઈ જાય છે. તે રીતે એ હજીવો થાય છે. આ તપના પ્રકારમાં પણ ધ્યાનયોગ તો અજળ કામ કરે છે. એ ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાનના પ્રકાર અથવા પાયા ચાર ચાર વિચાર્યાં હોય તો એ વિષયની મહત્તા સમજાય છે. એ અતિ આકર્ષક વિષય પર ખાસ કરીને અનેક પ્રયોગ લખાયા છે, તે વાંચવાની સૂચના કરી અત્ર પ્રભુધ્યાનનો મહિમા વિચારીએ.

પ્રભુને એ ઘડી મળવાનું થાય ત્યારે પ્રાણી શું વિચારે ? શી વાતો કરે ? કયાં ચિત્ત લગાડે ? એને કાંઈ પરમેશ્વરની તબિયતના ખબર પૂછવાના ન હોય કે અત્યારે ગરમી ઠંડી કેટલી છે ? એવા અર્થવગરના મવાલો માન વખત કાઢવા ખારે પૂછાય છે તે પ્રજ્ઞાલિંગને અનુસારવાનું ન હોય. આજે રૂશિયા આગળ વધ્યું કે નહિ ? જાપાન ક્યાં સુધી ચાલી પહોંચ્યું ? તે વાત પણ ચર્ચાવાની ન હોય. ત્યારે ત્યાં કઈ વાત વિચારાય ? તે કહે છે. ત્યાં આત્મસ્વરૂપ-અદિગતભાવનો ત્યાગ, અંતરાત્મદશામાં લગની અને પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત કરવાનો આદ્ય વિચારાય છે. પરમાત્મા પોતે ને દયા પામ્યા છે તેની ભાવ્યતા, મહત્તા અને આદેયતા સમજી-રહીકારી એમાં પ્રતિષ્ઠા કરવાની જ વિચારણા થાય છે અને પછી તો આવડત અને પ્રયાસ પ્રમાણે તેમાં વધારો જ થતો જાય છે. પ્રાયશ્ચિત્ત દશામાં ગાત્ર ત્રાટક જ થાય, પ્રભુમૂર્તિને હૃદયમાં રચાવવાનું બને, મૂર્તિ ન જાનતાં હોય તેમને માનસિક મૂર્તિ કલ્પવાનું બની આવે અને એ રીતે વધનાં પછી તો ચેતન કણ ! ચેતનના ગુણપર્યાય કયા ? એમ

૧ બાર મનની પૂજા દશમી, મન નવમું, ગાથા હોળી (સાતમી) નો છેવટનો ભાગ.

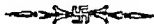
વિચારતાં છેવટે એની પરમાત્મદશામાં એટલી બધી લીનતા થઇ જાય કે ખ્યાતા, ખ્યાન અને ધ્યેય એ ત્રણે એક થઇ જાય, પોતે પરમાત્મસ્વરૂપમય થઇ જાય, પરમાત્મા સાથે અભેદ થઇ જાય અને અનનુભૂતપૂર્વ અતિ વિશિષ્ટ આત્મદશાનો અનુભવપૂર્વક સાક્ષાત્કાર થાય.

આવી પ્રગતિ ખ્યાનદશામાં પરમાત્માને માત્ર એ ધડી એકાંતિ મળી શકાય તો છેવટે બેડો પાર થયા વગર રહે નહિ. આની શરૂઆત સામાયિકથી થાય છે. એ ધડી (૪૮ મિનિટ) સુધી સ્થિર આસને બેસી જ્ઞાન કે ખ્યાનમાં સમય ગાળવો, એને સામાયિક કહેવામાં આવે છે. એ સાધુજીવનની વાનગી છે. સંસારમાં રહ્યારહ્યાં વિશિષ્ટ દેશાનો અનુભવ કરાવનાર એ સીધો સરળ ત્યાગમાર્ગ છે અને ખ્યાનયોગનું એ પહેલું પગથિયું છે. વાત એ છે કે એ ધડી જેટલો કાળ દરરોજ આ રીતે કાઢવામાં આવે અને તે સમય જ્ઞાન કે ખ્યાનમાં જ વાપરવામાં આવે તો ચેતનની પ્રગતિ ભારે જળરી થાય છે. એક વખત ઉત્કૃષ્ટ ખ્યાનયોગ થઇ જાય, પ્રભુ સાથે એ ધડી વાતચીત થઇ જાય એટલે ચેતનરામ—સચ્ચિદાનંદ પરમાત્માના સ્વરૂપમાં એકાગ્ર થઇ જાય તો બેડો પાર થઇ જાય તેવું છે. એનો અભ્યાસ પાઠવા માટે સામાયિકથી શરૂઆત થાય છે. ચોવીશે કલાક ત્યાગ ન થાય કે ચોવીશે કલાક ખ્યાન ન થાય તો આટલો એ ધડીના સમયપૂરતો અભ્યાસ પણ બહુ લાભકારક નીવડે છે. એની મદદતા પર અન્યત્ર થયું લખાઇ ગયું છે એટલે અત્ર પુનરાવર્તનની આવશ્યકતા નથી.

પ્રભુને 'એકાંતમાં' મળવાની વાતમાં ભારે મર્મ છે. એકાંતરજ્ઞાન હોય, અન્ય કોઇનો અવરજવર ન હોય, શાંત વાતાવરણ હોય, આસનની સ્થિરતા હોય, મનમાં મોજ હોય, અંતરાત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન થયેલું હોય ભારે પરમાત્મા સાથે વાતો કરવાની ભારે મોજ આવે છે. ત્યાં તો આત્મકલ્પલોભનાં મોજાં ચાલે, ત્યાં આલ્લભાવના ત્યાગના નિર્ણયો થાય, ત્યાં પૌદ્ગલિક પરતાનો પરમ પ્રત્યય થાય અને આખી જિંદગીમાં બેધડી પણ આવી દશા એક વખત પ્રાપ્ત થઇ જાય તો અવિચળ સુખ સાધતાં વાર ન લાગે. એ એકાંતમાં વાતચીત—આંતરચિતવન એ જ પરમકલ્યાણરૂપ છે, જન-મજન-મનાં દુઃખ મટાડનાર છે અને અવિચ્યુત પરમાનંદ સ્વરૂપ છે. એ 'સુખની ઝાંખી કરવાનું' પ્રાયમિક પગલું સામાયિક છે.

સંસારથી વિરક્ત થઇ હૃદાસીનલાવે કરાતી સામાયિક કે પૌષ્ઠ જેવી ક્રિયાવડે જ પરમાત્મા સાથે એકાંતિ મળવાનું થાય છે. ચિત્તની એકાગ્રતા અભ્યાસવડે જ થાય છે. તેને માટે લાંબા વખત સુધી અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે, કારણ કે અનાદિ કોળના પરિભ્રમણથી ચિત્તની ચપળતા સ્વાભાવિક થઇ ગઇ છે. તેના નિવારણ માટે જ, પ્રપત્ત 'કરવાનું' આ વાક્યમાં સૂચવન છે અને તેનું અત્યુત્કૃષ્ટ ફળ જતાવ્યું છે.

મૌકિક

યુવાન સ્ત્રી પુરુષોને સાથે અભ્યાસ કરાવવો તે હિતાવહ છે ?

કેટલાક સુચર્મીઓ સ્ત્રીપુરુષોને સહશિક્ષણ આપવાની હીમાયત કરનારા છે. તેઓ એમાં લાભ દેખે છે. વર્તમાન વ્યવહાર પદ્ધતિઓની બે દલીલ છે કે-૧ એમાં વિકાસોત્પત્તિનો સંભવ છે અને ૨ તે બંનેને એકસરખું શિક્ષણ આપવાનું નથી. આ બે દલીલ પૈકી પ્રથમની દલીલના જવાબમાં નવા વિચારવાળા કહે છે કે 'એક ઘરમાં' જાણજાહેન વરસો સુધી સાથે રહે છે છતાં તેમને વિકાર કેમ થતો નથી ?' પરંતુ એનું કારણ પુરુષની સ્વભાવિક માન્યતા જ માતા, બહેન કે દીકરી તરફ એવી દૃઢ છે કે જેમાં વિકારનો સંભવ જ નથી. એમાં એની માન્યતા દૃઢ મૂળવાળી હોય છે અને અન્ય સ્ત્રીના સંબંધમાં તો તે એમ માને છે કે એને પરણી શકાય, એની સાથે વિષયવિલાસ કરી શકાય. 'વળી સ્ત્રીના કેટલાક અંગોપાંગ કામદેવના નિવાસ જેવા છે. કામીપુરુષો તેમાં કામને જુએ છે. પુરુષના શરીરમાં કોઈ એવો પ્રગટ વિભાગ નથી કે જેને જોતાં સ્ત્રીજાતિને કામવિકાર જાગે, માટે એ બંનેનો કોઈપણ ઉભરમાં સાથે સહવાસ લાભકારક નથી. યુવાનવયમાં એવા સહવાસને અંગે રાખેલી બેદરકારીનાં ફળ આપણે અત્યંત કડવાં આખ્યાં છે. એકાંત મળતાં અને સ્ત્રીનાં અંગોપાંગનો સ્પર્શ થતાં ચિત્તને નિશ્ચળ રાખનારા બહુ વિરલ હોય છે. વળી એવી રીતે બેળા રાખીને પરિણામ જોવું એ એરડું પારખું કરવા જેવું છે.

કાલેજના કે જિંઝા અભ્યાસમાં જ્યાં સ્ત્રી પુરુષો માટે જુદા જુદા ક્લાસ રાખવાનો ખર્ચ ન પોસાય, સંખ્યા નાની હોય ત્યાં અભ્યાસ સાથે કરાવવો પડે, પરંતુ ક્લાસમાંથી છૂટ્યા બાદ પરિચયમાં રહેવા દેવા નહીં, એ બાબત ખાસ ખ્યાલ રાખવો.

બીજી દલીલ બંનેને એકસરખું શિક્ષણ આપવા યોગ્ય નથી તે છે, એ દલીલ ઘણી મજબૂત છે. કારણ કે સ્ત્રીજાતિને ધરકામનું, રસોઈ કરવાનું, ગર્ભસંરક્ષણનું, બાળઉછેરનું વિગેરે શિક્ષણ પ્રવીણ સ્ત્રીશિક્ષકદ્વારા આપવાની જરૂર છે. પુરુષને આવા શિક્ષણની જરૂર નથી. પુરુષને તો બાપાર ઉદ્યોગના શિક્ષણની જ આવશ્યકતા છે. વાંચવા લખવા પૂરતો અભ્યાસ સ્ત્રીજાતિને જરૂર કરાવવો. એ ઉપયોગી છે, પરંતુ શ્રીમંતના ઘરમાં ગયેલ કન્યા પણ જો ધરકામ કે રસોઈ કરી જાણતી ન હોય તો કેવી મુશ્કેલીમાં આવી પડે છે તે તેના અનુભવીઓ જાણે છે.

આપણી સ્ત્રીઓને ઉદ્યોગ કરવાની જરૂર છે. એને માટે નાના મોટા અનેક પ્રકારના ગૃહઉદ્યોગ શીખવવા, પણ તેને વેપાર કરવા જવું નથી તેથી વેપારના શિક્ષણની જરૂર નથી.

આવી બાબતમાં બીજા પાશ્ચાત્ય દેશો સાથે આપણો મુકાબલો કરવા યોગ્ય નથી. ત્યાંના દવાપાણી, ખાનપાન, શરીરના બાંધ, રહેણીકરણી, નીતિનું ધોરણ વિગેરેમાં બહુ તફાવત છે. એના વિવેચનની અહીં જરૂર નથી, પરંતુ સુઘજનોએ તે વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે. આપણા આયર્ષદેશમાં શિષ્યજનને બ્રહ્મચર્યનું જ મહત્ત્વ બતાવેલું છે અને

તેને માટે સ્ત્રીઓએ અને પુરુષોએ પ્રાર્થના કર્યા છે. એ ધોરણ અન્ય દેશમાં પ્રાપ્ત નહોતું નથી. આપણે આપણી ચાલી આવતી શુદ્ધ પ્રણાલિકા પ્રમાણે વર્તવાનું છે. આ બાબત વધારે કહેવાની જરૂર નથી. ઉપર લખેલી બધી બાબતો વિચારતાં યુવાન સ્ત્રી પુરુષના સહસિદ્ધિમાં સંમત થવું એ યોગ્ય લાગતું નથી.)

કુંવરજી

પ્રશમરતિની ટીકાઓ

દશપૂર્વધર શ્રી ઉમાસ્વાતિ વાચક વિરચિત શ્રી પ્રશમરતિ ગ્રંથ ઉપર અ નેક ટીકાઓ થયેલી છે. તેમાંની એક ટીકા કે જેના કર્તાનું નામ ઉપલબ્ધ નથી તે અમે સં. ૧૬૬૬ માં અવચૂરિ સાથે છપાવેલી છે. એ ગ્રંથ ઉપર શ્રી હરિભદ્રસૂરિ (૧૪૪૪ ગ્રંથના કર્તા નહીં) એ 'વિવરણ' (ટીકા) કરેલ છે તેને અવચૂરિ સમજીને અમે સદરહુ ટીકા સાથે છાપેલી અવચૂરિના કર્તા તરીકે શ્રી હરિભદ્રસૂરિનું નામ લખેલું છે, પણ તે લખવામાં અમારી ભૂલ થયેલી છે.

હાલમાં ઝવેરી દેવચંદ લાલલાલ પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી ગ્રંથાંક ૮૮ તરીકે શ્રી હરિભદ્રસૂરિદ્વિત વિવરણ સાથે સદરહુ ગ્રંથ છપાયેલ છે. તેની પાછળ અમે છપાવેલી અવચૂરિ પણ આપેલી છે. તેની પ્રસ્તાવનામાં તેમણે લખ્યું છે કે અમે છપાવેલી ટીકા શ્રી હરિભદ્રસૂરિદ્વિત વિવરણમાં સૂચવેલી બૃહદ્વૃત્તિ અથવા બીજા કોઈ આચાર્યની કહેલી પ્રાચીન વૃત્તિ છે. શ્રી હરિભદ્રસૂરિદ્વિત વિવરણમાં પ્રાંતે આપેલી પ્રશસ્તિ ઉપરથી તેના કર્તાના નામનો નિર્ધાર તો થાય છે. અવચૂરિના કર્તાનું નામ તો તેમને પણ લઘ્ય થયું નથી.....સં. ૧૬૮૮ માં અમે 'પ્રશમરતિનું' લાખાંતર અમે છપાવેલી ટીકાના લાખાંતર સાથે છપાવેલું છે. તે લાખાંતર સુનિરાજ શ્રી કપૂરવિજયજીનું કરેલું છે. આસ વાંચવાયોગ્ય છે. પ્રશમની ઉત્પત્તિના અમોઘ ઉપાયરૂપ છે. મૂળ ગ્રંથમાં શ્લોક ૩૧૪ છે. અમે તેનો લાવાર્થ (શબ્દાર્થ)ને વિવેચન ગ્રહી વિક્ષતારથી છપાવેલ છે. મૂળ ગ્રંથના કર્તા મહાપુરુષ છે તેથી આ ગ્રંથના વાચનનો લાભ જરૂર લેવા વિનંતિ છે.

આ ગ્રંથમાં કર્તાએ જુદા જુદા અધિકારોમાં તે તે વિષયને એવી પુષ્ટિ આપી છે કે જે વાંચતા કર્તાના અપૂર્વ બોધનું લાભ થાય છે અને તેની અસર આરપાર ઊતરી જાય છે. આ ગ્રંથની જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી થોડી છે.

કુંવરજી

પ્રભાવિક પુરુષો

શાશ્વત્વવામી(૫)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૦૦ થી)

‘ગુપ્તા ધામથી રપ માઇલ-પૂર્વે વિંધ્યાચલની છેલ્લી કડીરૂપ ‘પાંચ’ સુંદર ટેકરીઓ આવેલી છે. ગૃધ્રકૂટ, ઋષિગિરિ, વૈભાર, વિપુલ અને પાંડ્યગિરિ એ આ ટેકરીઓના ઔદકાળના પ્રચલિત નામો છે. એમની વચ્ચે એક નાનો સરખો સમતલ પ્રદેશ આવેલો છે ને તે ટેકરીઓમાંથી વહેતી ત્રણ નાની નાની સરિતાઓથી શ્લાષિત થાય છે. ૬૬ કુદરતી રક્ષણ, અપ્રતિમ પ્રાકૃતિક સૌંદર્ય અને વિપુલ જળથી પરિપૂર્ણ આ અદ્વિતીય સ્થળે જરાસંધના વડવા વસુએ રામ-રાવણના યુદ્ધની પણ પૂર્વે ગિરિમજપુરી નામની નગરી વસાવી હતી. મગધદેશની એ રાજ-નગરીને મગધપ્રજા ‘રાજગૃહ’ કહેતી ને એ નામથી જ તે જગપ્રસિદ્ધ બની હતી.

નાલંદા એ આ રાજગૃહનું એક સમૃદ્ધ પરું (જાહિરિકા) હતું. શિશુ-નાગવંશના રાજ્યકાળ(ઇ. પૂ. ૬૦૦ થી ૩૬૦)માં એ વસેલું. જુદા જુદા ગ્રંથોમાં તેનાં ‘ નાલ ’ ‘ નાલંદ ’ ‘ નાલક ’ એવાં વિવિધ નામો મળી આવે છે, અને ત્યાં જુદા ભગવાનના પટ્ટશિખ્ય (અથવા વક) સારિપુત્રનો જન્મ થયાનો ઉલ્લેખ મળે છે.

‘ નાલંદા ’ નામની ઉત્પત્તિ શી છે ? તે નિશ્ચિત રીતે કહી શકાય તેમ નથી. હર્ષ-વર્ધનના રાજ્યકાળ(ઇ. ૬૦૬-૬૪૮)માં

નાલંદામાં અભ્યાસ કરવા આવેલો ચીનો પ્રવાસી યુવાનચ્યાંગ જણાવે છે કે- આ સ્થળે પૂર્વકાળમાં નાલંદા નામનો નાગ રહેતો હોવાથી તે સ્થળનું એ નામ પડ્યું હતું. ‘ નાલંદાનું ’ ઔદકામ કરાવનાર ડૉ. હીરાનંદ શાસ્ત્રી એમ પ્રતિ-પાદિત કરે છે કે ‘ નાલંદાની મુખ્ય વિશે-ષતા કમળોથી ભરચક તેનાં અનેક સરોવરો હતાં. નાલ એટલે કમળની ડાંગળી અને જે સ્થળ એ આવતું હોય તેનું નામ તે નાલંદા-નાલદા.

અનેક વનાચાદિત પર્વતશૃંગો, અતિ રમણિય ને કમળપુષ્પોથી પરિ-પૂર્ણ સરોવરો અને વનવેલીઓથી શોભતી ગિરિચુડાઓથી શણગારાયેલી રાજગૃહની આ ભૂમિ જેવી રીતે રસિકજનોના દુઃખમાં રસનો સંચાર કરતી તેવી જ રીતે પરિ-પ્રાજ્ઞોને પણ તપ કરવા માટે આકર્ષતી. નિસર્ગની સુંદર લીલાનો પ્રભાવ માન-સિક તેમ જ આધ્યાત્મિક વિકાસ માટે ધણે સહાયક થઈ પડે છે. આ દૃષ્ટિએ રાજગૃહપુરી આખા મધ્યદેશ(ઉત્તર દિંદ)માં તે સમયે અજોડ હતી ને તેના આ ગુણને લઈને જ મહાવીરસ્વામી ને જુદા ભગવાન તેના આંગણે સર્વ-પ્રયત્ન તપશ્ચર્યા કરવા આવ્યા હતા.

કાશી પાસે ચારનાથ આગળના વનમાં

‘ધર્મચક્રપર્વતન’ કરીને ભગવાન બુદ્ધ ત્યાંથી ૧૨૫૦ ભિક્ષુઓનો શિષ્યસંઘ લઈ રાજગૃહ આવ્યા. મગધપતિ રાજા જિંજિ-સારે તેમને રાજગૃહની નિકટ આવેલું વેળુવન અર્પણ કર્યું ને નગરજનોએ રાજગૃહની ઉત્તરે આવેલ પ્રાવારિકામ્રવન નામનું ઉદ્યાન તેમને ભેટ કર્યું. અહીં બુદ્ધ ભગવાન શિષ્યમંડળ સહિત રહ્યા. નાલંદામાં જેનો જન્મ થયેલો તે સારિ-પુત્ર અને મોગ્ગલાયન અહીં તેમના પટ્ટશિષ્યો થયા. સારિપુત્ર નાલંદામાં જ નિર્વાણ પામેલા ને તે સ્થળે એક ચૈત્ય બાંધવામાં આવેલું, તેથી એ સ્થળ બૌદ્ધ-સંઘમાં પહેલવહેલું મહત્ત્વ ધરાવતું થયું.

નાગાર્જુન નાલંદામાં આચાર્ય તરિકે રહેતા હોવાથી એ સ્થળ મહાયાન- (બૌદ્ધ સંપ્રદાયની એક શાખા) નું કેન્દ્ર થઈ પડ્યું. હીનયાને પાક્ષીભાષાને પસંદગી આપી હતી જ્યારે મહાયાને સંસ્કૃતને અપનાવી હતી, એટલે નાલંદા સંસ્કૃતનું પણ કેન્દ્રસ્થાન બન્યું હતું. નાગાર્જુન પછી તેમના શિષ્ય આર્યદેવ નાલંદા વિહારના આચાર્ય થયા હતા.

ઈ. સ. ૪૧૩ થી ૬૦૭ સુધીનો નાલંદાનો ઇતિહાસ ચીની પ્રવાસી યુવાન-ન્યાંગની નોંધપોથીમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે. એ યુવાનન્યાંગ પાંચ વર્ષ નાલંદા વિદ્યાપીઠમાં યોગશાસ્ત્ર, વેદાદિ બ્રાહ્મણ ગ્રંથો અને મહાયાનનો અભ્યાસ કરવા રહ્યો હતો. તે લખે છે કે- ‘હિંદમાં એ કે બીજા અસંખ્ય સંધારાઓ (વિહારો) છે, પણ તે સર્વેમાં વૈભવ, વિસ્તાર

ને ઉચ્ચ કેળવણીની દૃષ્ટિએ નાલંદા અગ્રેષ્ઠ છે. એમાં ૩૦ કુટ જિંચી બુદ્ધની કાંસાની એક પ્રતિમા ભિભેલી છે. ત્યાં ૬ મહાવિહારો, ૧૦૦ અધ્યાપન માટેનાં ગૃહો, ત્રણથી ચાર હજાર ચાર ચાર માળ-વાળાં ભિક્ષુઓનાં આવાસગૃહો, અનેક સ્તૂપો અને બીજી ઇમારતો છે. નાલંદાનું મહાન પુસ્તકાલય ત્રણ મોટા ગૃહોમાં આવેલું છે. તે દરેક ગૃહને નવ નવ માળ છે. આ ત્રણે અનુક્રમે રત્નસાગર, રત્ન-રંજક અને રત્નોદધિ કહેવાય છે. નાલંદા મહાવિહારની ચારે બાજુ ઘણા જિંચો કોટ બાંધેલા છે. તેના દ્વાર પર દ્વારપાલ પંડિતો હાજર રહે છે. પ્રવેશ કરનાર પંડિત કે વિદ્યાર્થીની તેઓ પરીક્ષા લે છે ને તેમાં પસાર થાય તો જ પ્રવેશ મળે છે. વિહારમાં દશ હજાર વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે. ૧૫૧૦ મહાપંડિતો તેમને અભ્યાસ કરાવે છે. બાકી વિદ્યાર્થીઓ ધીર, ગંભીર, પ્રતાપી ને ચારિત્ર્ય-શુદ્ધ છે, અને વિદ્યાપીઠની ૭૦૦ વર્ષની કારકીર્દિ દરમ્યાન એક પણ વિદ્યાર્થીને શીસ્તભંગ માટે શિક્ષ કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો નથી. મહાવિહારના ખર્ચ માટે રાજ્ય તરફથી ૧૦૦ ગામ મળેલાં છે.’

અમૃતલાલ વ. પંડ્યાના ‘પ્રાચીન ભારતનું સંસ્કૃતિકેન્દ્ર નાલંદા’ (કુમાર માસિક, અંક ૨૨૨) નામના લેખમાંથી ઉપરનો ઉતારો ઉદ્ધૃત કરવાનું કારણ એટલું જ કે નાલંદાનું ગૌરવ પરમાત્મા મહાવીર દેવના સમયમાં જેમ સવિશેષ હતું તેમ ત્યારપછીના કેટલાક સૈદ્ધાંતો

સુધી એની મહત્તા ચાલુ રહી હતી, એ વાતનો વાચકને ખ્યાલ આવે. ‘કુમાર’માં લેખ તો ઘણા લાંબા છે અને ઉપર જે અવતરણ મૂક્યું છે એમાં માત્ર એક જ સ્થળે શ્રી મહાવીર પ્રભુનું નામ આવે છે; જાડી ઐદ્ધર્મની વાત વધારે છે; છતાં જેમને ઇતિહાસના અકોડા મેળવવાની ખગર છે તે એ ઉપરથી સહજ તારવી શકે તેમ છે કે એક ઠાળે નાલંદા વિદ્યાપીઠમાં જૈન-દર્શન પણ વધારે જોર પર હતું. ભગવાન મહાવીર દેવના બે ચાર નહિ પણ ચૌદ ચોમાસાં એ ભૂમિ પર થયાં હતાં અને જૈન સાહિત્યમાં રાજવી શ્રેષ્ઠિક યાને ગિંનિસારનો ઉલ્લેખ ઐદ્ધર્મસાહિત્યને ટપી જાય તેવી રીતે સંખ્યાબંધ સ્થાને કરાયેલ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે એ વાત એની સંગીનતામાં વધારો કરે છે. પ્રારંભમાં ગિંનિસારનું વલણ ઐદ્ધર્મ પ્રતિ હતું પણ પછીથી તે ચુસ્ત જૈન બન્યો હતો. એક રીતે કહીએ તો ભારતવર્ષનાં ત્રણ દર્શનો-જૈન, બૌદ્ધ અને વૈદિક એક સાથે પાંગર્યાં હોય એવી કોઇ ભૂમિ હોય તો તે નાલંદા વિદ્યાપીઠ. ટૂંકમાં કહીએ તો એ ધામ ભારતભૂમિની પ્રાચીન સંસ્કૃતિઓ-૩૫૧ ત્રિવેણીના સંગમસ્થાન સમું હતું, અને સૈકાઓ સુધી એ પ્રકારની એની દીર્ઘિપતામાં જગતભરમાં ફરકતી હતી.

આપણે જે કાળની વાત કરી રહ્યા છીએ એ સમયે ઉપાકાળની ચીડી મોજ માણતો અને અંતરના કોઈ અગમ્ય ઉમંગથી પગલાં ભરતો એક પ્રૌઢ ભૂદેવ નાલંદાની મનોરમ ભાગેળ સમીપ આવી

રહ્યો છે. એની ચાલ જોતાં આ સ્થાન એને મન અનુષ્ઠનું નથી એમ સહજ સમજાય છે. ત્યાં તો એણે એકાએક અવાજ સાંભળ્યો-“શય્યંભવ કે ?”

પાછું વાળી જોતાં જ એક શ્રમણને પોતાની નજીક આવી પુનઃ વદતા દીઠા-“મિત્ર શય્યંભવ! આજરે આવ્યો ખરો.”

“વહાલા સુદૃઢ ! મુનિપણના આ વેપ હેઠળ તું એવો તો ફેરવાઇ ગયો છે કે પ્રથમ નજરે ઓળખાયો પણ નહીં. અહા ! પાવાપુરીના જળમંદિરમાં આપણે મળ્યા હતા એ વેળાની તારી દેહસ્થિતિ ક્યાં અને અત્યારની ક્યાં ?”

“મહાનુભાવ ! અરિહંતમાર્ગનું ચારિત્ર એ નથી તો શરીરના સત્કાર અર્થે ઉપદેશાયેલું કે નથી તો વેપ-ભૂષા પોષવા સારુ બનાવાયેલું. ઉપસર્ગ અને પરિવહ-સહન કરી કાયાને દમવાનું કાર્ય ત્યાં મુખ્ય છે. એ વિના આત્મતત્ત્વની ધર્માર્થ ઝાંખી ન થઇ શકે. કહ્યું છે કે-સંયમ પથ અતિ આકરો, મત છે ખાંડાની ધાર; છતાં જ્ઞાન-ધ્યાનમાં મારું જીવન એવું તો સુંદર રીતે વ્યતીત થઈ રહ્યું છે કે મને પૂર્વજીવનની ઠંઠ જ સ્મૃતિ થતી નથી. કદાચ તને મારી દેહસ્થિતિમાં શુષ્કતા વાસતી હશે છતાં આત્મસંતોષની જે મગ્નદશા હું અનુભવી રહ્યો છું એમાં મને એ જાતનો કદી વિચાર સરખો પણ ઉદ્ભવ્યો નથી.”

“વારુ, એ ચર્ચા અન્ય સમયે કરશું પણ મને એ તો દર્શાવો કે આચાર્ય પ્રભવસ્વામી નાલંદાના વિવિધ વિદ્યારો પૈકી કયા વિદ્યારમાં વસે છે ?”

“યજ્ઞવિધાનની આખરી પળે, જો કોઈએ પણ મારું ચિત્ત આકર્ષ્યું હોય તો એ મહાત્માના બે શિષ્યોએ જ. એ દીર્ઘદર્શી સંતે પદોપકારબુદ્ધિથી એ શ્રમણોને મોક્ષદયા ન હોત તો મારા હાથ નિર્દોષ પશુઓના લોહીથી રંગાત અને બૂદ્ધેવનો સમૂહ એને પવિત્ર સમજી ઉત્તણીમાં ઉડાવત. પણ મારા સફલાગ્યે ‘તત્ત્વમ્ ન જ્ઞાયતે ચલુ’ એ અતિમ પદે હૃદયમાં જળરો ફોલ પ્રગટાવ્યો. દળાઈ રહેલ ઊર્મિ પુનઃ યતનની ઊઠી અને તરવ બળવાની જિજ્ઞાસા એટલી હદે તીવ્ર બની કે એ મહાયાગને મરણાંત ક્રટકો મારી, હું ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. એ શ્રમણયુગલનો પત્તો મેળવી, ભેટો કર્યો. તેમના મુખેથી બળ્યું કે ‘એ શ્લોકનું રહસ્ય તો શુરુદેવ પ્રભવસ્વામી સમજાવશે. તેઓશ્રીની આજ્ઞા અનુસાર તેઓ તો માત્ર યજ્ઞમંડપ આગળ ઉચ્ચાસનાર જ હતા.’ જિજ્ઞાસા કોઈ ભૂદી જ ચીજ છે. તરત જ ત્યાંથી હું ઉત્સાહભરે ચાલ્યો આવું છું અને સૌથી પ્રથમ શુરુવર્ચનો મેળોપ કરવા ચાહું છું. તમે એમાં માર્ગદર્શક બનો એવી મારી પ્રાર્થના છે.”

“ભટ મહાશય ! એમાં પ્રાર્થનાની અગત્ય જ નથી. અમારા શુરુદેવ પણ એ જ છે. અમે સાધુઓ સ્થંડિલ જઈ આવી, એ વસતીમાં જ પાછા ફરી રહ્યા છીએ. તમે રખે માનતા કે ચારિત્ર લીધા પછી લાંબા સમયની આપણી મિત્રતા હું તદ્દન વીસરી ગયો છું. મૈત્રીની એ ગાંઠે જ શુરુજી સમક્ષ તમારું નામ ઉચ્ચરાવ્યું અને જ્ઞાનના સાગર

સમા એ સંતે જ તમારા પ્રતિબોધાર્થે શ્રમણયુગલને મોક્ષલાની વ્યવસ્થા કરી.”

‘પરોપકારાય સતાં વિમૂતયઃ’ એ નીતિસૂત્રનો અમલ કરનાર શ્રમણો! મારા શાસ્ત્રીજીએ તો ગોઠવી દીધું હતું કે યજ્ઞના પવિત્ર કાર્યમાં વિરો નાખવા સારું આ સાધુઓ અજ્ઞાન અને ક્ષુદ્ર વર્ગને ઉશ્કેરે છે અને એ માટે જ્યાં યજ્ઞ થવાનો હોય છે એની નજદિકમાં ફરતા રહે છે. કેવું જૂઠાણું !”

“શાસ્ત્રીજી બલેને કદપનાતા ઘોડા દોડાવે. દ્વિજવર્ગ ગમે તેમ અમારા માટે બોલે તેથી કંઈ સત્ય અવરાવાતું નથી. અમારો માર્ગ ખુલ્લો છે. અમારો જીવનક્રમ આ પ્રકારે છે-પવિત્ર આચારના પાલનદ્વારા જીવન શુદ્ધ બનાવવું અને અહિંસા જેવા સર્વશ્રેષ્ઠ તત્ત્વનો પ્રેમપૂર્વક પ્રચાર કરવો. સકળ વિશ્વમાં મૈત્રીભાવનાનો વિસ્તાર વધારવો. કોટથી માંડી કુંજર સુધીના અર્થાત્ નાના મોટા સર્વ જીવોને અભય પ્રાપ્ત થાય તેવો બોધ દેવો.”

“મુનિવરો ! મારે કળૂલ કરવું જોઈએ કે તમારા આવા સુંદર ચારિત્ર અને પવિત્ર જીવનનો સાચો ખ્યાલ આપવાને બદલે અમારા તર્કબૂધણો અને વેદાલંકારોએ ધરાદાપૂર્વક આમજનતામાં કોઈ ભુદો જ ભાવ જન્માવ્યો છે. મારા ભતિલાઈઓના એ અપરાધનું પ્રાયશ્ચિત્ત મારે કરવું જ જોઈએ એમ મારું મન પોકારી બેઠે છે.”

“મહાનુભાવ ! તમારી એ આશા સત્વર ફળે. આપણે અમારા સ્થાનમાં આવી પહોંચ્યા છીએ. જુઓ, સામેના કમરામાં

પાટ ઉપર વિરાજમાન છે એ અમારા શુરુદેવ-સૂરિયુંગવ પ્રભવસ્વામીજી. ”

શશ્યંભવ ભટ, આચાર્ય મહારાજની સમીપ પહોંચી, દંડવત્ પ્રણામ કરી, જિજ્ઞાસાવૃત્તિથી કર જેડી થોડે દૂર શુરુ સન્મુખ બેઠા. પ્રભવસ્વામીજી ભટજીની મુખાકૃતિ જોતાં જ જાણી ગયા કે આ વ્યક્તિ કોઈ સામાન્ય નથી. એનો ભાલ-પ્રદેશ જે જાતની તેજસ્વિતા દાખવે છે એ જોતાં એ કોઈ મહાનુ વ્યક્તિ ધવાની સા-ખિતી આપે છે. માનસશાસ્ત્રને અવલંબી આ વિચારણામાંથી આચાર્યશ્રી ધર્મ-લાલનો આશીર્વાદ આપીને ન્યાં વ્યવહાર જગતમાં ઉતરવાની શરૂઆત કરે છે ત્યાં તો મિત્ર સાધુએ આવી જણાવ્યું કે-

“શુરુદેવ ! પેલા યજ્ઞકર્તા શશ્યંભવ ભટ તે આ મૃદુસ્થ પોતે જ. આપે મોકલેલા શ્રમણયુગલની પ્રેરણાથી તેઓ અહીં જોંચાઈ આવ્યા છે. તેમને ‘તત્ત્વ’ જાણવાની ઉલટ ઉભારાઈ રહી છે. એક સમયના મોરા એ મિત્રની આશા આપ પૂર્ણ કરશે. ”

“ઓહો, આપ જ ભટ શશ્યંભવ કે ? ”

“હા. ‘યજ્ઞક્રિયામાં કેવલ મહા-કષ્ટની પરંપરા છે અને તત્ત્વની ઝોળખાણ સરખી નથી’ એવો ધ્વનિ આપશ્રીના શિષ્યદ્વારા ધ્રુવણ કરી હું એકાએક મૂંજી જાણ્યો. માગ મિત્રના સંસર્ગથી મને યજ્ઞમાં ધની પશુદિંસા પ્રત્યે મૂળથી જ વિરોધ તો ઉદ્ભવ્યો હતો એમાં મુનિ-પચનથી ઉમેરો થયો. પશુની ગરદન પર

ફેરવવાની તલવાર યજ્ઞ કરાવનાર શાસ્ત્રી સામે ધરી તત્ત્વ જતાવવા મેં હાકલ કરી, ત્યારે જ યજ્ઞસ્થંભ હેઠળથી એક મંજૂ-પાની પ્રાપ્તિ થઈ. એ ઉઘાડતાં જ અતિ મનોહર અને કેવળ વીતરાગ દશાસૂચક મૂર્તિનાં દર્શન થયાં. ”

પ્રશમરસનિમગ્નં દષ્ટિયુગ્મં પ્રસન્નમ્ ।
વદનકમલમંકઃ કામિનીસંગદૂન્યઃ ॥
કરયુગમપિ યત્તે શસ્ત્રસંવંધવન્ધ્યમ્ ।
તદસિ જગતિ દેવો વીતરાગસ્ત્વમેવ ॥૧॥

આ શ્લોકમાં દર્શાવેલ લાવો મારા હૃદયકમળમાં રમવા માંડ્યા. એ સ્થળ ત્યજી દઈ તરત જ હું આપના શિષ્યોની શોધમાં નીકળી પડ્યો. મેળાપ થતાં જ તેઓએ આપનાં તરફની દિશા જાતાવી. આપનાં દર્શન થતાં જ અગાઉના કોઈ વળતના મેળાપનો અભાવ છતાં, મારા રોમાંચ ખડા થાય છે. જાણે કે એક માર્ગભૂલેલા પથિકને ભરજંગલમાં માર્ગ-દર્શક લોભિયાની ભેટ ધામ એધી અધિક આ આનંદ આપની કેવળ મુખાકૃતિ જોતાં થાય છે. આ મૂર્તિના દર્શનથી અદ્વિંસામાં રહેલી અદ્ભુત શક્તિનો ખ્યાલ આવી ગયો હતો એમાં આપના આ સમાગમથી ઉમેરો થયો છે. ”

“ભટજી ! મને પણ તમારું બાળ-સ્થળ જોતાં જે માનસિક વિચાર જન્મ્યો હતો એ વાતચિત્ત પરથી સાચો જણાય છે. તેજી તુખારને ઈસાદે જ ભસ થઈ પડે, એ ચાલુકના ઝપાટાને પાત્ર ન લેખાય. એમ તમારા સરખા વિદ્વાન દિજને

જ્ઞાનનું સાચું જ્ઞાન કરાવવા સારું ઝાઝું શાસ્ત્રો ઉકેલવાનાં ન હોય. એકાદ વાક્યથી જ હૃદયદાર ખુલી જાય એમ પણ ક્રિયા વંધ્ય નથી હોતી એ કોણ નથી જાણતું ?

યુગં કૃત્વા પશુન્ દત્ત્વા,
કૃત્વા રુચિરકર્દમમ્ ।

યદ્યેવં ગમ્યતે સ્વર્ગે,
નરકે કેન ગમ્યતે ? ॥૧॥

એ શ્લોકનો અર્થ અવધારતાં શું કૃતિતાર્થ નીકળે છે એ વિચારણીય છે. એ અન્ય જીવનો વિનાશ કરી, લોહી માંસનાં ખાખોચિયાં ભરી, કરવામાં આવતાં એ પિશાચી કાર્યનો બદલો સ્વર્ગનાં સુખોમાં થતો હોય તો નરકમાં લઈ જનારી કરણી કેવા પ્રકારની સમજવી ? ‘સારી કરણીનાં સારાં ફળ અને માઠીનાં માઠાં ફળ’ એ તો અનુભવની એરછું ઘડાયેલી લોકોક્તિ છે. એથી ઊલટું માઠી ને હિંસાપૂર્ણ કરણીના ફળરૂપે સ્વર્ગ મળતું હોય તો નરક સ્થાને કોણ જશે ? પણ જ્યારે જ્ઞાનદષ્ટિ યથાર્થપણે ઊઘટે અને તર્ક-શુદ્ધ વાતની લાલાલાબની નજરે વિચારણા કરવામાં આવે ત્યારે આજના ભૂદેવોએ યજ્ઞ પાછળ જે હિંસાસમારંભ ગોઠવ્યો છે તે અર્થશૂન્ય જણાય છે એટલું જ નહિ પણ આત્માને અધો-ગતિનું ભાજન બનાવનાર લાગ્યા સિવાય રહેતો નથી. એટલે જ પરમાત્મા મહાવીર

દેવને એ તરફ સમજાવવા કમર કસવી પડી. ઇંદ્રભૂતિ આદિ અગિયાર મહા-પંડિતોને સૌથી પ્રથમ એ વાત ગળે ઊતરાવી. પ્રભુનો ઉપદેશ પામીને જે સૂત્રોની રચના એ ગણધરદેવોએ કરી એની સંખ્યા બારની છે. દ્વાદશાંગીના નામથી એની ખ્યાતિ સવિશેષ છે. આ મૂર્તિ શ્રી શાન્તિનાથ ભગવાનની છે. તીર્થપતિ શ્રી મહાવીરની પૂર્વે એ થયેલા તીર્થ-કરના કમમાં તેમનો અંક સોળમો આવે છે, જ્યારે શ્રી મહાવીર દેવનો ચોવીશમો યાને છેલ્લો છે. એ સંખ્યા સવિશેષ જાણવાના જિજ્ઞાસુએ સંસારની લાલસા અને બંધન છોડીને સંયમપદે પળવું જોઈએ; કેમ કે રાગી ને ત્યાગીના પંથ નિરાળા હોય છે. જિજ્ઞાસુવૃત્તિ એમાંના એક માર્ગને પકડે તો જ કાર્યસિદ્ધિ સત્વર થાય. ત્યાગી યાને સાધુનો માર્ગ અનુભવીને શીઘ્ર આગળ વધવાનો છે. શ્રાવક યાને રાગીનો માર્ગ ધીમેધીમે પ્રગતિ કરવાનો છે. તમે કયા માર્ગના અર્થી છો ?”

શિષ્યભાવ-“હું તો આપનો શિષ્ય થવા ઇચ્છું છું.”

“પાછળનું કંઈ બંધન નહતરૂપ હોય કિંવા દુન્યવી બાળતોની કંઈ તોડજોડ બાકી હોય તો એમાંથી પરવારીને આવો અમારાં દ્વાર સદા ડ્રધાકાં જ છે”

“સાહેબ ! મારે કંઈ કરવાનું બાકી નથી.”

(ચાલુ) ચોકસી

પૂજ્ય પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજનો સ્વર્ગવાસ

આચાર્ય શ્રી વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજના હસ્તદીક્ષિત અને ત્રેસઠ વર્ષ જેટલા દીર્ઘ સંયમધારી પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ પાટણખાતે અગાઉ શુદ્ધિ ૧૦ ને શુક્રવાર તા. ૨૩-૭-૪૨ ની રાત્રે સ્વર્ગવાસી થયાના સમાચાર મહાર આંવતાં શોકની ઘેરી છાયા સમસ્ત જૈન આલમમાં પ્રસરી ગઇ.

તેમનો જન્મ વિ. સં. ૧૯૦૭ માં વડોદરામાં થયો હતો. તેમનું સંસારી અવસ્થાનું નામ છગનલાલ હતું. કુટુંબીજનોના આગ્રહથી પરિણીત છવનશર કચુ, પરંતુ ઉચ્ચ કોટિનો આત્મા હોવાથી તેમનું ચિત્ત જળક્રમણવત્ સંસારાસક્તિથી નિર્લેપ જ રહેવા લાગ્યું. ધીમે ધીમે વૈરાગ્યની ભાવના બળવત્તર ગળી અને વિ. સં. ૧૯૩૫ માં પંજળખાતે આવેલા અંબાલા શહેરમાં જઈ પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી આત્મારામજી મહારાજ પાસે પાવની પ્રવ્રત્ત્યા સ્વીકારી.

તેમના સમગ્ર છવન પરત્વે દૃષ્ટિપાત કરતાં તેમની સંયમરૂચિ, વિશુદ્ધ આચાર-પ્રિયતા ઉપરાંત સાહિત્યોદાર અને સાહિત્યસરસણુ એ એમના છવનકાર્યનાં મુખ્ય કર્તવ્યો હતાં. સાહિત્ય ગમે ત્યાંથી પણ એકત્ર કરી તેનો સંગ્રહ કરવો તે તેમની અનુપમ ભાવના હતી, અને એ ભાવનાનું જ્વલન્ત દૃષ્ટાન્ત તેઓશ્રીનો વડોદરાનો અંધલંકાર પૂરું પાડે છે. તેઓશ્રીએ એકલું સાહિત્ય એકત્ર કરીને જ શાંતિ રાખી નહોતી, પરંતુ આમ જનતા પણ તેનો લાભ લઈ શકે તે હેતુથી તે સારી રીતે શોધીને પ્રકાશિત કરાવ્યું. ઉપર તેમના તે ભગીરથ કાર્યને તેમનાં વિદ્વાન શિષ્ય સ્વં મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજીએ તથા પ્રશિષ્ય મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજીએ ઉપાડી લીધું. આજે જૈનસમાજ તેમની સાહિત્યસેવાથી અજ્ઞાત નથી.

પાટણ, લીંબડી, છાણી વિગેરે સ્થાનોના જ્ઞાનભંડારોને વ્યવસ્થિત કરવા માટે તેમણે અત્યંત લોગ આપ્યો છે અને તેમની જ પ્રેરણાથી પાટણખાતે નવીન હનું જ્ઞાનમંદિર ખુલ્લું મૂકવામાં આવ્યું છે.

આવા શાંત, તપસ્વી, ચારિત્રપાત્ર અને એકધના ઇચ્છક મુનિરાજના આત્માની શાંતિ ઇચ્છના તેમના પવિત્ર પરમાણુઓ જૈનસમાજને શાંતિ આપે એ જ અવધર્મના.

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણા

(સ્થાપના:—સં. ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦)

સં. ૧૯૮૮: પ્રથમ જેઠ તથા દ્વિતીય જેઠની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—જાને માસમાં સામાયિક, દેવસી-પૃષ્ઠી પ્રતિક્રમણ, શુરવંદન, તીર્થયાત્રા, તલાટી દર્શન તથા આયંગિલ વ્રત નિયમાનુસાર થયેલ છે. દિ. જેઠ વ. ૧૪ ના રોજ આયંગિલ તથા પારણું અમદાવાદનિવાસી બેન સુભીના સ્મરણાર્થે હા. મયાભાઈ ત્રિકમલાલ તરફથી કરાવવામાં આવેલ છે.

આવક:—	પ્રથમ જેઠ	દિ જેઠ
શ્રી જનરલ નિ. ફંડ	રૂ. ૭૭-૬-૬	૧૦૩-૮-૦
શ્રી લોજન ફંડ	રૂ. ૧૩૧-૭-૦	૨૬૨-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડ	રૂ. ૧-૦-૦	૩૬-૦-૦
શ્રી આંગી ફંડ	રૂ. ૫૧-૦-૦	૦-૦-૦
શ્રી દેરાસર ફંડ	રૂ. ૩-૦-૦	૧૨-૧૩ ૦
શ્રી દૂધ ફંડ	૦-૦-૦	૩૦૩-૦-૦
શ્રી સ્વાં ટ્રસ્ટ ફંડ	૦-૦-૦	૫૦૨-૦-૦

જમણવાર:—૧. ૨૫૦ ગાંધી ચંપકલાલ હરગોવિંદદાસના સ્મરણાર્થે
હા. ચતુરબેન.... શાંતાકુંઝ.

૨. મદ્રાસના નવા દે. પંચ મહાજન મદ્રાસ

૩. ગાંધી પોપટલાલ હરગોવિંદદાસ શાંતાકુંઝ.

લેટ:—કપાસી ગોરધન જગજીવન-પાલીતાણા જ. સિ. થાળી ૧, ટપુડી ૧, જૈરાંની પૂજની બેઠ ૧, પં. ભગવાનદાસ જૈન-જયપુર સિટી. ચોપડી ૨, ડા. બાલાભાઈ જમનાદાસ-અમદાવાદ. પહેરવાનાં કપડાં ૧૪, ગ્રામાયટર ઊંઝા કાર્મસી-ઊંઝા સુદર્શન વિગેરે દેશી દવાઓ આશરે રૂા ૨૦) ની.

મેટ્રિકની પરીક્ષાનું પરિણામ:—ગયા વરસે ૧૧ માંથી ૬ પાસ થયા હતા, તે સુજળ ચાહુ વરસે યુનીઝની મેટ્રિકની પરીક્ષામાં બેઠેલા ૧૩ વિદ્યાર્થી-ઓમાંથી ૧૨ જણ પાસ થયા છે.

મુલાકાતે પધારનારા ગૃહસ્થો:—શ્રી જનરલ કમિટિના મેમ્બરો-
 શેઠ રતિલાલ સારાભાઈ-અમદાવાદ, શ્રી પ્રસન્નમુખ સુરચંદ્રભાઈ બદામી,
 બેરીસ્ટર-એટ-લૉ-સુરત, સમર વેકેશન દરમિયાન મુલાકાતે પધાર્યા હતા. તથા
 શેઠ રમણલાલ ડાયાભાઈ-અમદાવાદ, શેઠ દેવચંદ કુકીચંદ-મુંબઈ, શેઠ અમુ-
 લખ લાલચંદ-વળા, શેઠ ભીખાલાલ બેચરદાસ-હિંમતનગર, શેઠ ગોવિંદજી
 પુરુષોત્તમ-વેરાવળ, શેઠ મજલાલ મગનલાલ-રૂપાલ, શેઠ છોટાલાલ અંદરજી
 માંગરોળ, શેઠ વાડીલાલ નાનચંદ-અમદાવાદ, ગં. સ્વ. કપુરજીન પીતાંબરદાસ
 સાવરકુંડલા, પોપટલાલ હરગોવિંદદાસ ગાંધી-શાંતાકુંઝ તથા શ્રી મકનજી
 જૂઠાભાઈ મહેતા બેરીસ્ટર-એટ-લૉ-મુંબઈ, શેઠ મનસુખલાલ મણિલાલ-મુંબઈ.

ખેદજનક અવસાન:—પાલીતાણાનિવાસી શ્રીયુત પાનાચંદ ગાંડાભાઈ
 વેરા જેઓ સેવાભાવી હોઈને સ્થાનિક કેટલીક સંસ્થાઓમાં કાર્ય કરતા હતા
 તેમનું એકાએક અવસાન થતાં સંસ્થામાં શોકસભા ભરવામાં આવી હતી અને
 સફળતા આત્માની શાંતિ ઇચ્છી હતી.

અં. ધો. પહેલાનો નવો વર્ગ :—સ્થાનિક હાઈસ્કૂલમાં એડમિશન
 માટે પડતી મુશ્કેલીના કારણે ચાલુ વર્ષે અં. ધો. પહેલાનો વર્ગ અને ખોલ્યો
 છે. મોંઘવારીના આવા મુશ્કેલીવાળા સમયમાં ચાલુ ખર્ચના નિભાવની શીકર
 જિલ્લી છે તે સમયે આ ખર્ચ સંસ્થાને માટે સાહસરૂપ ગણાય, પરંતુ વિદ્યાદાનની
 જરૂરિયાત સમજનાર સમાજની હરકોઈ વ્યક્તિ નવા વર્ગનો એક વર્ષનો
 ખર્ચ આપી અપૂર્વ દહાવો લઈ શકે છે.

પર્વાધિરાજ પર્યુપણુ પર્વ પ્રસંગે

મળેલી લક્ષ્મીને સફળ્ય કરી દાનધર્મનું પાલન કરવાનો શુભ
 પ્રસંગ-પર્યુપણુ પર્વ નજીક આવે છે. ‘હાથે તે સાથે’ અને દાન કરશે તે
 પુન્યની બેઠકમાં આવતા ભવ માટે જમા કરાવતા જરાગર છે. એ જાળત
 મુર નીનોને ખ્યાલમાં જ હોય. તેથી પર્યુપણુ પર્વની ખુશાલીમાં સંસ્થાને
 સ્મરણમાં લાવી ઉચિત મદદ અવશ્ય આપશે.

આજના અંકનો વધારો

જગપ્રસિદ્ધ, નવયુગ પ્રવર્તક, સ્વ. શાસ્ત્રવિશારદ-જૈનાચાર્ય
શ્રી વિજયધર્મસૂરિ મહારાજની ૨૦મી જયન્તીના
ઉપલક્ષમાં, સાધુ સાધ્વીઓને સુલભતાથી
મળી શકે, ગ્રંથ ભંડારોમાં થોડા ખર્ચે
અમૂલ્ય પુસ્તકો રાખી શકાય
એટલા માટે

શ્રી યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા, ભાવનગરનાં પુસ્તકો
ઓછામાં ઓછી કિંમતે આપવાનો નિર્ણય કર્યો છે.

આ લાભ સં. ૧૯૯૮ની દીવાળી સુધી ખરીદનારને મળશે.

સંસ્કૃત વિભાગ

સેટ નં. ૧

ક્રમ	શ્રુતિ કિં. ધ. કિં.
૧ રત્નાકરાવતારિકા, ન્યાય ૬-૦-૦ ૬-૦-૦	
૨ રત્નાકરાવતારિકા ટિપ્પણ	
પંજિકા-એ પરિચ્છેદ. ૧-૦-૦ ૦-૮-૦	
૩ સંમતિતર્ક પ્રથમ ,, ૧-૦-૦ ૦-૮-૦	
ભાગ ,,	
૪ ન્યાયાયો મંજૂષા. ,, ૬-૦-૦ ૪-૦-૦	
૫ પ્રમાણ પરિમાણ. ,, ૧-૦-૦ ૦-૧૨-૦	
૬ ધર્મદીપિકા (બ્યાકરણ) ૨-૦-૦ ૧-૮-૦	
૭ સિદ્ધાન્ત રત્નિકા (,,) ૦-૧૨-૦ ૦-૧૦-૦	
૮ સિદ્ધહેમ શબ્દાનુસામન	
શ્રુતિ ,, ૦-૬-૦ ૦-૪-૦	

૯ સિદ્ધહેમ અકારાદિ

સૂત્ર પાઠ ,, ૦-૪-૦ ૦-૨-૦

૧૦ છંદોત્તરાસન.	૧-૦-૦ ૦-૧૨-૦
૧૧ રચાદિ સમુચ્ચય	૦-૧૨-૦ ૦-૧૨-૦
૧૨ કવિકલ્પદ્રુમ.	૦-૪-૦ ૦-૪-૦
૧૩ પદ્મદર્શન સમુચ્ચય	૦-૪-૦ ૦-૪-૦
૧૪ જૈનતત્ત્વ પ્રદીપ.	૧-૦-૦ ૦-૮-૦
૧૫ પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ	૨-૦-૦ ૧-૦-૦
૧૬ ક્રિયારત્ન સમુચ્ચય, વ્યા. ૨-૦-૦ ૧-૦-૦	
	૨૫-૧૦-૦ ૧૮ ૧૨-૦

આ આખો સેટ ખરીદનારને રૂ. ૧૫-૦-૦
થી આપવામાં આવશે.

સેટ નં. ૨

સંસ્કૃત વિભાગ

નામ	મૂ. કિં.	ધ. કિં.
૧ શાન્તિનાથ મહાકાવ્ય	૩-૦-૦	૩-૦-૦
૨ ઉપદેશ તરંગિણી	૩-૦-૦	૨-૦-૦
પત્રાકાર		
૩ નવાપન (કુબેર પુરાણ)	૬-૦-૦	૧-૦-૦
૪ અભિધાન ચિંતામણિ		
કોશ.	૧૦-૦-૦	૧૦-૦-૦
૫ ગુરુગુણ રતનાકર કાવ્ય.	૦-૮-૦	૦-૪-૦
૬ શીલદ્રુત.	૦-૪-૦	૦-૩-૦
૭ ધર્મમહોદય	૦-૪-૦	૦-૨-૦
૮ પૃથ્વીચંદ્રચરિત્ર (પદ)	૨-૦-૦	૧-૮-૦
૯ ગ્લનચૂડ કથા	૦-૮-૦	૦-૬-૦
૧૦ પર્વકથા સંગ્રહ	૦-૬-૦	૦-૪-૦
૧૧ સુદ્રિત કુમુદચંદ પ્રકરણ	૦-૮-૦	૦-૬-૦
૧૨ ગુણવલી	૦-૪-૦	૦-૩-૦
૧૩ જૈન રતોત્ર સંગ્રહ		
ભા. ૨ જો.	૦-૧૨-૦	૦-૮-૦
૧૪ ત્રિવિધ ગોષ્ઠી	૦-૮-૦	૦-૪-૦
૧૫ મમસંધાન મહાકાવ્ય	૧-૦-૦	૦-૮-૦
૧૬ દરિદ્રમરુચિ ચરિત્ર	૦-૮-૦	૦-૪-૦
	૩૨-૬-૦	૨૫-૧૨-૦

આ આખો સેટ ખરીદનારને રૂ. ૨૦-૦-૦ થી આપવામાં આવશે.

સેટ નં. ૩

હિન્દી વિભાગ.

નામ.	મૂ. કિં.	ધ. કિં.
૧ સૂરીશ્વર ઓર સમ્રાટ	૪-૮-૦	૩-૦-૦
૨ ધર્મદેશના	૨-૮-૦	૧-૮-૦
૩ જૈન તરંગ દિગ્દર્શન	૦-૩-૦	૦-૨-૦
૪ આત્મોપનિ દિગ્દર્શન	૦-૪-૦	૦-૨-૦
૫ તેરાપંથી દિનચિંતા	૦-૮-૦	૦-૪-૦

૬ શિક્ષા શતક (કવિતા)	૦-૧-૦	૦-૧-૦
૭ વિજય પ્રશસ્તિસાર	૦-૬-૦	૦-૪-૦
૮ આદર્શ સાધુ	૧-૪-૦	૦-૧૨-૦
૯ ગંગાધરજી કે અસત્ય		
આશ્વેષી કે ઉત્તર	૦-૧-૦	૦-૧-૦
૧૦ અર્ધિસા દિગ્દર્શન	૦-૮-૦	૦-૪-૦
૧૧ સુજન સમ્મેલન	૦-૧-૦	૦-૧-૦
૧૨ જૈનધર્મ પ્રકાશ		
સ્તવનાવલી	૦-૨-૦	૦-૧-૦
૧૩ બાળ નાટકો	૦-૨-૦	૦-૧-૦
૧૪ આવકાચાર	૦-૪-૦	૦-૪-૦
૧૫ વિજયધર્મચરિત્ર અષ્ટ		
પ્રકારી પૂજા	૦-૧-૦	૦-૧-૦
૧૬ અભયર્થ દિગ્દર્શન	૦-૮-૦	૦-૬-૦
	૧૧-૫-૦	૭-૪-૦

આ આખો સેટ ખરીદનારને રૂ. ૬-૦-૦ થી આપવામાં આવશે.

સેટ નં. ૪

ગુજરાતી વિભાગ.

નામ.	મૂ. કિં.	ધ. કિં.
૧ સૂરીશ્વર અને સમ્રાટ	૩-૮-૦	૨-૮-૦
૨ પ્રાચીન શ્વેતાશ્વર		
અર્ચાચીન દિગ્દર્શન	૦-૨-૦	૦-૨-૦
૩ સમયને ઓળખો		
ભા. ૧ જો.	૧-૮-૦	૦-૮-૦
૪ ઐ. રામસંગ્રહ ભા. ૩ જો	૨-૦-૦	૧-૦-૦
૫ ઐ. રામસંગ્રહ ભા. ૪ જો	૨-૮-૦	૧-૮-૦
૬ પ્રાચીન તીર્થમાળા મંગલદ	૨-૮-૦	૧-૮-૦
૭ જૈન શિક્ષા દિગ્દર્શન	૦-૨-૦	૦-૨-૦
૮ ધર્મદેશના	૧-૮-૦	૧-૦-૦
૯ દરિય પરાન્ત દિગ્દર્શન	૦-૬-૦	૦-૪-૦
૧૦ ધર્મ પ્રવચન	૧-૦-૦	૦-૧૨-૦
૧૧ દેવકૃત પાટક	૦-૧-૦	૦-૧-૦

૧૨ તત્ત્વાખ્યાન પૂર્વોદ્ધર્ધ	૧-૦-૦	૦-૧૨-૦
૧૩ તત્ત્વાખ્યાન ઉત્તરોદ્ધર્ધ	૨-૦-૦	૧-૦-૦
૧૪ ધર્મપ્રદીપ	૦-૬-૦	૦-૪-૦
૧૫ સમ્યક્ત્વ પ્રદીપ	૦-૪-૦	૦-૨-૦
૧૬ સમ્પત્તિ પ્રદીપ	૦-૮-૦	૦-૮-૦
૧૭ ધર્મજીવન પ્રદીપ	૧-૦-૦	૦-૮-૦
૧૮ ત્રિહાર વર્ણન	૧-૦-૦	૦-૧૨-૦
૧૯ અંગભાષાપદેશિકા		
ભા. ૨ જો	૧-૦-૦	૦-૮-૦
૨૦ મહાક્ષત્રપરાગ્ન રૂદ્રદામા	૨-૦-૦	૧-૦-૦
૨૧ મધુરાનો સિંહધ્વજ	૧-૦-૦	૦-૮-૦
૨૨ પ્રાચીન ભારતવર્ષનું		
મિહાવલોકન	૧-૦-૦	૦-૧૨-૦
૨૩ અશોકના શિલા લેખો		
ઉપર દષ્ટિપાત	૦-૪-૦	૦-૩-૦
૨૪ જગત અને જૈનદર્શન	૦-૨-૦	૦-૧-૦
૨૫ વિજયધર્મસુરિ જીવન	૦-૪-૦	૦-૨-૦
	૨૬-૧૫-૦	૧૬-૫-૦

આ આખો સેટ ખરીદ કરનારને કેવળ
રૂ. ૧૦-૦-૦ માં આપવામાં આવશે.

સેટ નં. ૫

અંગ્રેજી વિભાગ

નામ	મૂ. ફિ.	ધ. ફિ.
૧ રેમિનિસેન્સીઝ ઓફ વિજયધર્મસુરિ	૨-૦-૦	૧-૦-૦
૨ સેધ્ઝ ઓફ વિજય- ધર્મસુરિ	૦-૪-૦	૦-૨-૦
૩ જૈનધર્મનું ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ (યુગ્મગતી સાથે)	૦-૨-૦	૦-૧-૦
૪ દીયર ઓફ હુમિનીટી	૦-૪-૦	૦-૨-૦
૫ ફેવીડોસ્કોપ ઓફ જૈન વીરક્રમ	૦-૮-૦	૦-૪-૦

૬ ધી હેરીટિંગ ઓફ ધી લાર્ડ અર્લ	૦-૮-૦	૦-૪-૦
૭ એન ઇન્ટરપ્રીટશન ઓફ લૉગીક	૦-૮-૦	૦-૪-૦
૮ જૈનીઝમ-વોરનનું	૧-૦-૦	૦-૮-૦
૯ જૈનીઝમ-લેટનું	૧-૦-૦	૦-૧૨-૦
૧૦ લાઇટ ઓફ ધી સોલ (યુગ્મગતી સાથે)	૦-૮-૦	૦-૪-૦
૧૧ લીટરચર ઓફ ધી મેતા અરાર ઓફ યુગ્મગત	૨-૦-૦	૨-૦-૦
૧૨ પંચાખ્યાન વાર્તિક	૩-૧૨-૦	૩-૦-૦
૧૩ બરટક દ્વાનિ શિક્ષા	૩-૦-૦	૩-૦-૦
૧૪ ડીસ્કોરસીઝ	૦-૧૨-૦	૦-૮-૦
	૧૬-૨-૦	૧૨-૧-૦

આ આખો સેટ ખરીદનારને રૂ. ૧૦-૦-૦
થી આપવામાં આવશે.

અન્ય ગ્રંથો

૧ વિશેષાયસકમાધ્ય	૬૦-૦-૦
૨ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર	૩-૮-૦
કમલસંયમી ભાગ ૨ જો	
૩ " " ભાગ ૩ જો	૩-૮-૦
૪ " " ભાગ ૪ થો	૩-૮-૦
૫ શૃંગાર વૈરાગ્ય તરંગિણી	૦-૨-૦
૬ આખું (યુગ્મગતી)	૨-૮-૦
૭ અર્જુન લેખ સંગ્રહ (આખું ભા. ૨ જો)	૩-૦-૦
૮ બાહ્યજીવાડા	૦-૪-૦
૯ સુખાપિત પદ્યરતનાકર ભા. ૧	૧-૪-૦
૧૦ " " ભા. ૨	૧-૪-૦
૧૧ " " ભા. ૩	૧-૪-૦
૧૨ " " ભા. ૪	૧-૪-૦
૧૩ " " ભા. ૫	૦-૧૦-૦
૧૪ હૈમચંદ્ર વચનામૃત	૦-૮-૦

૧ નવનિર્મિત	૦-૩-૦	૧૮ દીક્ષા-મતવિધિ	ભેટ
૨ પુણ્યપ્રાપ્તિ વ્યાખ્યાન	ભેટ	૧૯ સંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ	૧-૪-૦
૩ વિજયધર્મસૂત્રિ વચન કુસુમ	૦-૧-૦	૨૦ સંસ્કૃત પ્રાકૃત સ્તવન સંધેર	૦-૩-૦

મૂલનાઓ

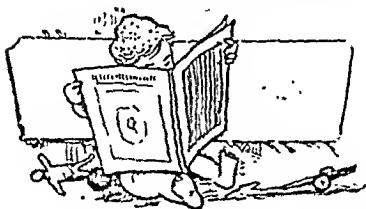
- ૧ છૂટક પુસ્તક પોસ્ટથી મંગાવનારને પોસ્ટ ખર્ચ ખરીદનાર ઉપર રહેશે.
- ૨ આખો એક કે એકથી વધારે સેટ ખરીદનારને રેલ્વે ચાજ લાગે પડશે.
- ૩ કુલ પાંચ સેટોની મૂળ કિંમત રૂ. ૧૧૨-૬-૦ છે, ને ઘટાડેલી કિંમત ૮૦-૨-૦ છે. છતાં પાંચ સેટો એક સાથે ખરીદનારને ૭૫-૦-૦ની કિંમતથી આપવામાં આવશે.
- ૪ જો કોઈ પુસ્તક સેટમાં લખેલું સિલીકમાં નહિ હોય, તો તેટલી કિંમતનું ખીનું પુસ્તક મૂકવામાં આવશે.
- ૫ આમારી અંધમાળા ઉપરાંત જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા, જૈન આત્માનંદ સભા, વિજયધર્મસૂત્રિ જૈન અંધમાળા ઉત્તર, ગાયકવાડ ઓરિયેન્ટલ સીરીઝ-વિગેરે સંસ્થાઓનાં પુસ્તકો પણ મેળવી આપવા પ્રયત્ન કરવામાં આવશે.

લખો:—

અભયચંદ ભગવાનદાસ ગાંધી

C/o શ્રી વશોવિજય જૈન અંધમાળા

હરીસ રોડ, ભાવનગર.

શ્રી પંચપ્રતિકમણ સૂત્ર-મૂળ ગુજરાતી

આપણી સભા તરફથી ઉપર જણાવેલી ખૂંટ મુજરાતી મોટા ટાઈપમાં છપાવી સુંદર પાકા બાઈન્ડીંગથી બધાવેલી છે. તેની અંદર પાંચ પ્રતિકમણ ઉપરાંત નવ સ્મરણ, તમામ પચ્ચપ્પાણો, તમામ વિધિઓ, અનેક ચૈલવંદનો, રતવનો, સ્તુતિઓ તથા સંજ્ઞાઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ખૂંટના પૃષ્ઠ ૩૬૦ છે. વિદ્યાર્થીઓએ અભ્યાસ કરવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. અમે તેની નકલો વધારે છપાવેલી હોવાથી હાલ કાગળની મોંઘવારીને લઈને ખીજા ન છપાવી શકે તેમ હોવાથી સગવડને માટે તેમ જ વિશેષ પ્રચાર નિમિત્તે સો અગર તો તેથી વધારે નકલો મંગાવનાર માટે કિંમત નકલ સોના રૂ. ૩૫) રાખવામાં આવેલ છે. રેલ્વે પાર્કિંગથી યોગ્ય ખર્ચે મોકલી શકાય છે. છૂટક નકલની કિંમત છ આના. પોસ્ટેજ સવા બે આના.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

કેવળીપણાના ૩૦ વર્ષના વિહારનું ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળ સાથે વર્ણન, છઠ્ઠાસથા-વસ્થાના ૧૨૧ વર્ષના વિહારનું વર્ણન, ઉપસર્ગોની હકીકત તથા વિહારવર્ણન ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળો સાથે, ૧૨૧ વર્ષના તપનું વિસ્તૃત લીસ્ટ, ઉપસર્ગોની નોંધ વિગેરે તેમજ ગૃહસ્થપણાના ૩૦ વર્ષનું મંક્ષિપ્ત ચરિત્ર-આ લઘુ ખૂંટમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત એ જ પરમાત્માના સંતાપીશ બવના તથા પંચકલ્યાણકના મોટા બળ્યે સ્તવનો દાખલ કર્યા છે. આ પ્રમાણેની ખૂંટ તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખાસ ઉપયોગી છે. કિંમત ચાર આના રાખી છે. સામગ્રી નકલ મંગાવનારને યોગ્ય કિંમતે આપણું નમૂનાની નકલ મંગાવો ને પસંદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પૂરુંપૂરું જેવા પવિત્ર પ્રસંગે પ્રભાવના કરો. આ ખૂંટ લખવા વિગેરેનો પ્રયાસ સભાના પ્રમુખ શ્રીધુત કુંવરજી આચાર્યજીએ કરેલો છે. એ સંબંધમાં વધારે લખવાની જરૂર નથી.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦; વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દસ પર્વ છે. કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨. શ્રીમદ્બલદેવ, અભિતનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૨ બીજા ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીસંબવનાથથી શ્રીછનિસુવતરવાળી સુધીનાં ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મુ. જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાશંનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મુ. શ્રી મહાવીર જિન સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦ પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું સમજવું.

* શ્રી રાધનપુરનિવાસી શ્રી ગિરધરલાલ ત્રિમહાસ મુખ્યપ્રજાને અશ્વત્થ વદિમાં સ્વર્ગવાસી રયા છે. તેઓ સભાના લાઈફ મેમ્બર હોવાથી તેમની અવસાન-નોંધ આવતા અંકમાં આપવામાં આવશે.

અવશ્ય મંગાવે

વિદ્યપરંપરાવિહારક શ્રી સિદ્ધચક્રારાધક શ્રીપાળ રાજનો રાસ અર્થયુક્ત (સચિત્ર)

શ્રીપાળ મહારાજના નામથી જૈન બ્રાહ્મણ પશુ લાગ્યેજ અગત્ય હશે. તે શ્રીપાળ મહારાજનો રામ ચૈત્ર તથા આશ્વિન માસની જ્યોત્ષીમા ઘેર ઘેર વેચાય છે. આ રાસમાં સિદ્ધચક્રના માહાત્મ્યનું વર્ણન સુંદર રીતે કરવામાં આવ્યું છે તેમ જ પ્રસંગે પ્રસંગે દ્વિતિયશાસ્ત્રોત્રમણ આપવામાં આવી છે. આસો માસ નજીક આવતો હોવાથી સૌ કોઈ તેની છટકી લાભ લઈ શકે તે માટે પાકા પૂકાના આઠ પેજ સાધકના ૪૨૫ પાનાના આ અર્થયુક્ત રાસની કિંમત ઘટાડવામાં આવી છે. આ પુસ્તકમાં રાસ ઉપગન નવપદ્ધતિ, ચૈત્યવંદનો, રતવનો, રતુતિઓ, રનાત્રો, નવપદ્ધતિની પૂજાઓ તેમ જ તેના ઉત્તમણાનો વિધિ વગેરે આપવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તક દરેક રીતે ઉપયોગી નીવડે તે માટે બનતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકને ટકાવે બનાવવા માટે સુંદર કાગળો વાપરવા ઉપગત પાકું જાઈડિંગ કરાવવામાં આવ્યું છે. પ્રસંગે અનુરૂપ ચિત્રો પણ રચે રચે આપવામાં આવેલ છે, તેની કિંમત ઘટાડીને હાલમા બે રૂપીઆનો દોઢ રૂપીઆ ગણવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૫-૦ જુદું.

૨૬ કાગળ પર છપાએલ શ્રીપાળ મગ્નના રામની કેટલીક કોપીઓ પણ અગારી પાસે છે, તે જોઈ કિંમતે આપી દેવાની છે. તેમાં પણ પ્રસંગે અનુરૂપ ચિત્રો આપવામાં આવેલ છે ૩૪૦ પૃથ્થવાળા આ ગસની કિંમત ઘટાડીને મવા રૂપીઆને બદલે ચૌદ આના ગણવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦ લખો-

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-સાવનગર.

શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા મથનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં રચના ૨૪ ને બ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક બ્યાખ્યાનમાં એક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૦-૨-૨-૨૦-૨૦૦ ફુલ રૂ. ૧૧૦ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ ભેગા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦) લેવામાં આવે છે. આ મંથ અન્નેક છે. આવો વર્ષના દિવસપ્રમાણ બ્યાખ્યાન-વાળો ખીજો કોઈ મંથ નથી. ભાષાંતર પણ સગલ ભાષામાં સુંદર કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રવાસ બદ્ધ સારો કર્યો છે.

શ્રી ઉપમિતિ લલમપંથ દ્વિયા ભાષાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા મથનું ભાષાંતર મપૂર્ણ આવે છે. આ પણ એક અપૂર્ણ અને અન્નેક મંથ છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૦ છે. ચોથા ભાગ તરિક્તે મથના કર્તા શ્રી સિદ્ધધિગ્દીનું ચર્ચિત પાતું વિરનારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩) છે. ચારે ભાગ એકા લે ૧૨ પાનેથી રૂ. ૧૨૦ ના રૂ. ૧૦) લેવામાં આવે છે. જુદા મંગાવે તે વાગે.

મુદ્રક: શાહ મુલાખચંદ લાલુભાઈ-શ્રી મહેશ્વર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, રાજાપીઠ-સાવનગર.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૮ મું

અંક ૬ થી

વીર સંવત્ ૨૪૬૮

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૯૮

ભાદ્રપદ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

સાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

મહારામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ મું
અંક ૬ કો }

ભાદ્રપદ

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિક્રમ સં. ૧૯૮૮

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી મહાવીર જિન સ્તુતિ...(રામચંદ મૂળજી પારેજી)	૧૭૧
૨ આત્મભાવના પરચીશી(મુનિ ચરણવિજયજી)	૧૭૨
૩ પર્યુષણ પર્વ-પદ(મુખલાલ રવજીભાઈ)	૧૭૩
૪ શાંતસુધારમકુંડની સજ્જાય. અનુવાદ સાથે...(અનુવાદક કુંવરજી)	૧૭૫
૫ ગણધરકલ્પલતા (ગોતમસ્વામી)...(આ. વિજયપદ્મચરિ)	૧૮૨
૬ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ ઓગણસાઠમું. વિવેચન સાથે (મૌકિતક)	૧૮૭
૭ વિજ્ઞાન, ધર્મ ને તત્ત્વજ્ઞાન(રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજી દોશી)	૧૯૩
૮ પ્રશ્નોત્તર...(પ્રશ્નકાર-મુનિ મુગ્ધાનવિજયજી)	૧૯૭
૯ પરમેષિસ્તોત્રાંતર્ગત અરિહંતસ્તોત્ર...(ભગવાનદાસ મન મુખભાઈ મહેતા)	૨૦૧
૧૦ સમભાવપ્રાપ્તિ હવ કેવો હોય ?(મુનિ પ્રણવવિજયજી)	૨૦૪
૧૧ શ્રી મહાવીરસ્વામીના લવ રજ કે રત ?(કુવરજી)	૨૦૫
૧૨ તત્ત્વનિશ્ચયરૂપ જોધિરત્નની હર્લભતા(મુનિ પ્રણવવિજયજી)	૨૦૬
૧૩ ચક્ષુવાળાના ત્રણ પ્રકાર(કુંવરજી)	૨૦૬

નવા સભાસદોના નામ

૧ શા ચંદુલાલ વીરુદાસ પાંચોગવાળા. દાદા મેમાણા. વાર્ષિક મેમ્બર	
૨ શા ગતિલાલ નગીનદાસ. મુંબઈ	"
૩ શા મંગળદાસ લક્ષ્મીભાઈ વીરપુરવાળા. દાદા મુંબઈ	"
૪ આર. જી. કોઠારી. પોલેરાજ્જર	"
૫ શા મનુભાઈ લક્ષ્મીભાઈ ધડીયાળી. અમદાવાદ	વાર્ષિક મેમ્બર

શ્રી પચપ્રતિમચમુદ્ર. મૂળ, ગુગ્ગુલી, ૧૪ ૭૬૦, કિમન ૦-૬-૦, મો નંબરના રૂ. ૪૫)

પુસ્તકે ૫૮ અં } ભાદ્રપદ { વીર સં. ૨૪૬૮
અંક ૬ હો } વિ. સં. ૧૯૮૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (ગુદ્રાલેખ)

શ્રી મહાવીર સ્તુતિ

શ્રી મહાવીર શ્રી અરિહંત, તુંહી શુભવંત તુંહી ભગવંત;
જૈન ધર્મનો તું પ્રીતિવંત, તુજ શુભ ગાવા અમને ખંત શ્રી૦ ૧
ન મળે તુમ સરિખો ભગવત, નિર્વિકારી શ્રી અરિહંત;
ધર્મતણા છો પાલણહાર, એહી ઉપદેશ છોને વારંવાર. શ્રી૦ ૨
પ્રસરાળ્યો અહિંસાતણો પ્રચાર, હિંસા અટકાવી કર્યો ઉદ્ધાર,
કાયાના છોડ્યા'તા મોહ, છવ માત્ર ઉપર નહી રોષ. શ્રી૦ ૩
સદશુભના પ્રભુ આપ ભંડાર, તેજતણા છો આપ અંખાર,
સેવા કરવા દુન્દ્રો તૈયાર, દેવ-દેવી મળી આવે સાર શ્રી૦ ૪
વાજતેગાજતે સરવે મળે, પ્રભુ જન્મમહોત્સવ મેરુપર્વતે કરે;
માવના ભાવે મનમાં ધણી, તુમ ભુગ ભુગ છવો ત્રિભુવન ધણી શ્રી૦ ૫
વીર ! તું જગતનો તાત, સદ્ગુણિ અમોને આપ;
હોજો મંગળ સધળે સ્થળે, નમી નમી રાયચંદ તુજને વિનવે. શ્રી૦ ૬

રાયચંદ મૂળજી પારેખ

આત્મભાવના પચ્ચીશી

એવો અવસર મારે ક્યારે આવશે, ક્યારે જઈશું જિનવર દેવ હજૂર ને;
આજા શ્રી જિનવરની શિર પર ધારીને, વિચરશું પરભાવદશાથી હર ને. એવો ૧

મોહ મહામદ છાક મને છકવે ઘણું, હાંક્યું જેણે જીવતાણું છે ભાન ને;
હર થશે ક્યારે ક્યારે એ જીવથી, પ્રાપ્ત થશે ક્યારે પોતાનું સ્થાન ને. એવો ૨

ભવાલિનદિતા ને પુદ્ગલનદિતા, દોય દશાનો અનાદિ છે મુજ યોગ ને;
આત્માનંદદશા અમૃતના યોગથી, અળગો થાશે ક્યારે એ મુજ રોગ ને. એવો ૩

આર્ત શૈલનું યુગ્મ અનાદિ કાળનું, ભિચું છે મુજ આતમમાં વડલાવ ને;
ધર્મ શુકલ અગ્નિના અતિથય નેરથી, ભસ્મીભૂત થઈ જાશે ક્યારે સાવ ને. એવો ૪

આશ્રવ પાંચ અનાદિ ચતુ જીવના, હિંસા તેમાં સૌની મોટી જન ને;
મૃધાવાદ ચોરી ને મૈથુન પરિશ્રદ, હર થશે ક્યારે મોહનું એ સેન ને. એવો ૫

દાન શીલ તપ ભાવ જિનેશ્વર ભાગિયા, અમને મળશે ક્યારે એનો યોગ ને;
પ્રત્યેક કરણી કરશું જિનવચને ગ્રહી, મિટાવીશું કળ કર્મતણા મહારોગ ને. એવો ૬

પ્રવચન માતા આઠે મુજ માતા થશે, આજા જિનની કરશે મુજ સહકાર ને;
ચરણ-કરણસિત્તરીઓ સહચારી થશે, વાસ કરીશું સંજમગુણ દરબાર ને. એવો ૭

સમવસરણ જિનવરનું જોશું કઈ પળે, સ્થાન કરીશું તસ પર્ષદ કઈ વાર ને;
વાણી શ્રી જિનવરની સુણવા કારણે, શરીર વાણી સ્વાન્ત થશે એક તાર ને. એવો ૮

કેવલજ્ઞાની મનપર્યાવ ઝોલી સુણિ, પૂર્વધર ને ગણધર લખિવંત ને;
ગૌતમસ્વામી મુધર્મા જાળૂ સમા, મળશે ક્યારે મુજને એવા સંત ને. એવો ૯

શ્રી જિનવરની પાસે સંજમ આદરી, થઈશું ક્યારે અવ્યન્તર અણગાર ને;
મન વચ કાયા રતનત્રયી રટતું હશે, નાસી જાશે ક્યારે દોષ અઢાર ને. એવો ૧૦

ગીતારથ શુભવરનું ચરણ આદરી, વિચરશું વિકથા ચારેથી હર ને;
સર્વ દાળ સ્વાધ્યાય સખા થઈનેવળી, ધ્યાતા થઈશું ધર્મધ્યાનનું પૂર ને. એવો ૧૧

બાહ્ય અવ્યન્તર મંથી મુજ દરે યશે, પ્રથમ મુધાનું કરશું ક્યારે પાન ને;
સર્વ સંસારી સંયોગો દરે કરી, ગિરિશુદ્ધામાં ધરશું ક્યારે, ધ્યાન ને. એવો ૧૨

કાળ અનાદિ ચોટી સંજ્ઞા ચારની, અળગી થાશે મુજ આતમથી સાવ ને;
નંદન મુનિ જીવજિનેશ્વરવીરના, સરખી તપસ્યા ભવઅધિમાં નાવ ને. એવો ૧૩

રૂપ ગન્ધ રસ રપર્થ શબ્દના વૃન્દનો, બાહ્ય અવ્યન્તર ત્યાગ થશે કઈ વાર ને;
ગન્ધુકુમાર મુકેશલ મેનારજ મુનિ, જેવા થઈ જાશું કોધાદિ ચાર ને. એવો ૧૪

કાકદિ નયરીના ધત્તો મુનિવરા, ધત્તો શાલી મુનિવર મેઘકુમાર ને,
 બાહુબલી ને ઢંઢણ ખંધક ત્યાગીઆ, બેવાં મત પાળીશું નિરતિચાર ને. એ૦ ૧૫
 વનવગડે વીતરાગ મુનિના વૃન્દમાં, પ્રેતવનોમાં કરશું ક્યારે ધ્યાન ને ?
 શત્રુ મિત્ર સુખ દુઃખમાં સમભાવી થઈ, સર્વકાળ રહીશું કાકિસગ્ગ એકતાન ને. એ૦ ૧૬
 અપૂર્વકરણ ગુણકાણું ક્યારે પામશું, કાષ્ઠક્રેણીનો કરશું ક્યારે સ્વાદ ને;
 સહજનનંદ સ્વભાવદશા મળશે કદા, યથાચ્ચાતનો મેળવશું આહ્વાદ ને. એ૦ ૧૭
 જન્મ અમોને જ્યારે જ્યાં ત્યાં બે મળે, પણ મળજે અપુનર્જન્ધક ભાવ ને;
 સુખ દુઃખને સહવાની સાચી ધીરતા, સોહપદનો રટન થજો આરાવ ને. એવો૦ ૧૮
 અનિત્ય અશરણ આદિ ધારે ભાવના, મૈત્રી પ્રમોદ આદિ ભાવના ચાર ને;
 પંચ મહામતકેરી પણવીશ ભાવના, ભાવીને ઉતરશું ક્યારે ખાર ને ? એવો૦ ૧૯
 પાંચસો ત્રેસઠ લેદ જિનેશ્વર ભાગિયા, ચાર ગતિના છ કાયકેરા સર્વ ને;
 સૂક્ષ્મ બાદર તસ ને થાવર છવને, ત્રિવિધ ખામણા કરશું મૂઝી ગર્વ ને. એવો૦ ૨૦
 મરણ શધાં મારાં જિનવર જપતાં થજો, સિદ્ધ નિરંજનકેરું મળજો ધ્યાન ને;
 સૂરિ વાયક ને મુનિવરથી નિર્યામણા, જિનવાણીમાં લાગી જતજો તાન ને. એ૦ ૨૧
 સિંહ સમો થઈ સંજ્ઞા આરાધું સદા, સત્ય ભાવ મન વચ કાયા ને થાય ને;
 કેપૂરથરી પણ આતમ ઉત્તજવળતા વધે, ક્ષમા પ્રમુણ દશ મળે મનસુખદાયજો. એ૦ ૨૨
 જિન ઉત્તમ પદ પદ્મતણી સેવા મળે, રૂપ નિરખવા રોજ મળે જિનરાજ ને;
 શાસન કીર્તિ કેસ્ટૂરી ખુશનો મળે, ચિન્તામણિ સ્તમ મળે ગુરુમહારાજ ને. એ૦ ૨૩
 વીર વીર વીતરાગ પ્રભુના નામનો, પ્રતિરોમમાં થઈ જાજો મુજ વાસ ને;
 સિદ્ધિસુખની વાંછા વિષુ વાંછા બધી, મુજ સ્વાન્તેથી થઈ જાજો તસ નાશ ને. એ૦ ૨૪
 વિનય જિનેશ્વર સંધતણા મળજો મુને, ભક્તિ મળજો મુનિવર શ્રી જિનદેવ ને;
 સુન્દર શાસન મળજો શ્રી વીતરાગનું, લવલવ મળજો જિનચરણોની સેવ ને. એ૦ ૨૫

મુનિ ચરણવિજયજી

શ્રી પર્યુષણ પર્વ

(રાગ-ઝેર ગયા વળી વેર ગયા, વળી કાળા કેર ગયા કરનાર.)

અનેક સાલ આવી ને આવે, વર્તમાનકાલીન વરતે,
 ધર્માશયન ધ્યાન મુધરીએ, પામી આર્થ ક્ષેત્ર ભરતે;
 મનુષ્ય જન્મ મોંઘેશે મળિયો, સુકૃત્યો કરી સફળ કરે,
 પુન્યવંત પર્યુષણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરે ૧

કરણ કરાવણ ને અનુમોદન, સરીખા ફળ નીપજવે છે,
શક્તિ ખીનશક્તિનો વિષય, વિચાર અતિ ઉપજવે છે;
છતી શક્તિએ વાહ વાહ કરીને, વાવરતાં વિત્ત ચિત્ત ન કરો,
પુન્યવંત પર્યુષણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૨

દાન અભય સુપાત્રે દીધું, કીર્તિ ઉચિત અનુકંપા જેહ,
સ્વદારા સંતોષી જનીને, શીલ વ્રત ઉપર રાખો નેહ;
કડીણ કર્મ ખપાવા કારણ, તપ તપવા નિત્ય નિયમ ધરો,
પુન્યવંત પર્યુષણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૩

ભવનાશની જ ભાવના ભાવો, સદા શુભ કરણી અનુસરીએ,
સુદેવ સુશુર સુધર્મ ઉપર, શ્રદ્ધા રાખી શીઘ્ર તરીએ;
ધર્મ પ્રાસાદનો પાયો સમક્ષિત, મજબૂત મેળવી આદર કરો,
પુન્યવંત પર્યુષણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૪

ઉભય ટંક આવશ્યક કરવું, સામાયિક સમતા સારી,
પર્વ દિવસે પૌષધ કરવો, આતમને એ ઉપકારી;
દેવ દર્શન શુરુ વંદન પરચખાણ, કરી સંસાર તરો,
પુન્યવંત પર્યુષણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૫

ઉપધાન ને ઉજમાણું અઘાઈ-મહોત્સવ ગહુવિધ કીણએ,
લક્ષ્મીની ગતિ અધિર વિચારી, નરસવ લાહો લીણએ;
શાસનના વરઘોડા સારા, કાઢીને પર પ્રીતિ વરો,
પુન્યવંત પર્યુષણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૬

પાઠશાળામાં ભણવું ગણવું, વિનયી ધર્મ વિદ્યા વરજો,
દેવ શુરુની ભક્તિ કરીને, પુન્ય ભંડાર પૂરો ભરજો;
રાગ દ્રેવ ઓછા કરી રહેતાં, ફેરો ભયોદધિ ન ફેરો,
પુન્યવંત પર્યુષણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૭

અરસપરસ ખમાવો ખમજો, ખંત ધરી સદુ નરનારી,
દેણી સરખી રેણી રાખવી, ઉભય લોકમાં હિતકારી;
આરાધના ઉત્તમ અતિગ કરી, પંડિતમરણ સમાધિ મરો,
પુન્યવંત પર્યુષણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૮

દયાલુકારી દક્ષસૂત્રને, આંભળી કર્ણ પવિત્ર કરો,
હૃદ અહમ અહામ ગામ્રકાપલ, તપસ્યા ફી આદરો;
ચૈત્યપ્રવાહી યાત્રા વિધિએ, કરવા વડાલયકી વિચરો,
પુન્યવંત પર્યુષણ પર્વે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરો. ૯

શ્રી સકળચંદ્ર ઉપાધ્યાયકૃત
શ્રી શાંતસુધારસકુંડની સજ્જાય
[અનુવાદ સાથે]

શાંતસુધારસ કુંડમાં, તું રમે સુનિવર હંસ રે;

ગારવ-રેણુશું મત રમે, મૂકજે તું શિથિલ સુનિ સંગ રે. શાંત૦ ૧

ભાવાર્થ:—હે સુનિરાજ હંસ ! હંસ સર્માન કૃત્યાકૃત્યનો લેહ સમજનાર ! તું શાંતસુધારસથી ભરેલા કુંડમાં (સરોવરમાં) સ્નાન કરજે-રમજે. ગારવ-રસગારવ, ઋદ્ધિગારવ ને સાતાગારવ તદ્રૂપ રેણુમાં-ધૂળમાં સ્ત્રીશ નહીં અને શિથિળાચારી સુનિનો સંગ કરીશ નહીં. એનો સંગ કરવાથી તને શિથિળા-ચારીપણ પ્રાપ્ત થશે. ૧.

સ્વહિત કર મ કર ભવપૂરણા, મ કર તું ધર્મમાંહિ કુંદ રે;

લોકરંજન ઘણું મત કરે, જાણતો હોઈ એમ સુગ્ધ રે. શાંત૦ ૨

હે સુનિ ! તું આત્મહિત કર. નિષ્કળ ભવ પૂર્ણ ન કર. ધર્મનાં કાર્યમાં તું કોધ ન કર. લોકરંજન પણ જાહુ ન કર. લોકો ગધા સુગ્ધ છે એમ તું ન જાણ. ૨.

જો યતિવર થયો જીવડો, પ્રથમ તું આપને તાર રે;

આપ સાથે સુનિ જો તર્યો, તો પછી લોકને તાર રે. શાંત૦ ૩

હે જીવડા ! જો તું શ્રેષ્ઠ સુનિ થયો છે તો તું પ્રથમ તારા આત્માને તાર. હે સુનિ ! જો તું પોતે તરે-તર્યો છું એમ જાત્રી આત્માની સાક્ષીએ થાય તો પછી તું બીજાને તારજે. ૩.

તુજ ગુણવંત જાણી કરી, લોક દીયે આપણા પુત્ર રે;

અશનવસનાદિ ભરી દીએ, ખોટું-મ ધર સુનિસુત્ર રે. શાંત૦ ૪

હે સુનિ ! તને ગુણવંત જાણીને લોકો પોતાના મુત્રોને સોંપે છે અને અત્રપાન તેમ જ વસ્ત્રાદિવડે તને ભરપૂર કરે. છે માટે તું ખોટું સુનિપણ ધારણ કરીશ નહીં. ૪.

નાણદંસણચરણગુણ વિના, તું કિમ હોઈશ સુપાત્ર રે;

પાત્ર જાણી તુજ લોક દીયે, મ ભરીશ તું નિજ ગાત્ર રે. શાંત૦ ૫

પર પ્રાણીના પ્રાણ, પોતાની સરીખા જે જન ધારે છે,
પુન્યગંધ પવિત્ર કરીને, અશુભ ગતિને વારે છે;
સુખલાલ સર્જન જન સહુ સમજે, જેન ધર્મ જગમાં છે ખરો,
પુન્યવંત પર્યપણ પર્યે, પુન્યકાર્યમાં પગલું ભરે. ૧૦

હે મુનિ ! જ્ઞાન, દર્શન ને આરિત્રક્ય શુભ વિના તું સુપાત્ર શી રીતે થઈ શકીશ ? લોકો તો તને પાત્ર બાણીને અન્નવસ્ત્રાદિ આપે છે તો તું તેના વડે તારા ગાત્રને-શરીરને ફેગટ ભરીશ નહીં-હારે ફરીશ નહીં; પરંતુ એ અન્નાદિથી પોષાયેલા શરીરવડે પરોપકાર કરજે-સાધુધર્મ તું શ્રેષ્ઠ પ્રકારે પાલન કરજે. ૫.

મુધી સમિતિ ગુપતિ નહીં, નહીં તપ એપણા શુદ્ધિ રે; .
મુનિ ગુણવંત માંહી મૂળગો, કિમ હોયે લઘિધ ને સિદ્ધિ રે. શાંત ૦ ૬

હે મુનિ ! જેવી જોઈએ તેવી શુદ્ધ સમિતિ ને ગુપ્તિ તારામાં નથી, શુદ્ધ તપ નથી, શુદ્ધ-દોષ રહિત એવી એપણા નથી. ગુણવંત મુનિમાં તું મૂળથી ગણાય છે, પરંતુ તેથી તને લઘિધ કે સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ કેમ થશે ? એ તો શુદ્ધ સમિતિ, ગુપ્તિ, તપ વિગેરે હોય તો જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ૬.

વ્યાપ માંડયો ઘણો ગુણ વિના, ભૂરિ આડંબર ઈચ્છ રે;
ઘર તજી માન માયા પડ્યો, કિમ હોયે સિંહગતિ રીંચ રે. શાંત ૦ ૭
હે મુનિ ! તેં મુનિપણમાં ગુણ વિના ઘણો વ્યાપાર આદર્યો અને ઘણો આડંબર પણ ઈચ્છ્યો-કુર્યો, ઘર તજ્યું પણ પાછો માન ને માયામાં પડ્યો, એટલે હે રીંચ ! તુચ્છ ! તને સિંહ સદૃશ ગતિ-તેના જેવું સામર્થ્ય ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ? ૭.

ઉપશમ અંતરંગે નહીં, હોયે તુજ શયણ આચાર રે;
નતિ શુતિ પૂજ તું અભિલખે, મ કર આણુમાની પર ખાર રે. શાંત ૦ ૮
તારા અંતરંગમાં ઉપશમ-શાંતભાવ નથી, તારા આચાર શયણ એટલે દોષવાળા છે, છતાં તું નતિ, શુતિ ને પૂજ અર્થાત્ તારી નમસ્કાર, સ્તવના અને પૂજ થાય એમ ઈચ્છે છે, પણ તને તારા આચાર ઉપરથી અણુમાને-ન માને તેના પર ખાર-દોષ ફરીશ નહીં, કારણ કે શુભ વિના તારા ઈચ્છેલા નમસ્કારાદિ લોકો કેમ કરે ? ૮.

ઉદરભરણાદિ ચિંતા નહીં, સ્વજન મુત કલત ઘરખાર રે;
રાજચૌરાદિક ભય નહીં, તો હિ તુજ શિથિળ આચાર રે. શાંત ૦ ૯
હે મુનિ ! તારે ઉદર ભરવાની ચિંતા નથી, તેમ જ સ્વજન, મુત, સ્ત્રી અને ઘરખાર વિગેરે નથી કે જેની સંભાળ રાખવી પડે અથવા પોષણ કરવું પડે. વળી રાજાનો કે ચોર વિગેરેનો ભય નથી, છતાં તું શિથિલાચારીપણે રહે છે-શુદ્ધ આચારવાળો થતો નથી. ૯.

વિવિધ મુખ દેખીને લોકના, તું દિશ્યુ ચિતે મુનિરાજ રે ?
તું જનાવર્જનાદિક પડ્યો, ચૂક મા આપણું દાજ રે. શાંત ૦ ૧૦
હે મુનિરાજ ! લોકોના અનેક પ્રકારના મુખો દેખીને તું મનમાં મું વિચારે છે ? ગેની સાહના કરે છે ? તું તો લોકનું આપર્જન કરવામાં-તારે વશ કરવાના

પ્રયત્નમાં પડ્યો છે, પણ હે મુનિ! તું પોતાના આત્માનું કાર્ય ચૂકીશ નહીં-
તારું આત્મ-આરાધન કર્યા કરજે. ૧૦.

આપણું પારકું મમ કરે, મૂક મમતા પરિવાર રે;

ચિત્ત સમતારસે સીંચજે, મ કર બહુ બાણ વિસ્તાર રે. શાંત૦ ૧૧

હે મુનિ! તું 'આ મારા ને આ પારકા' એવો લેદલાવું છોડી દે, તારા
પરિવાર ઉપરની મમતા મૂકી દે-તણ દે અને તારા ચિત્તને સમતારસવડે
સીંચજે-તેમાં જ્ઞાન કરાવજે અને સસારની બાણનો વિસ્તાર કરીશ નહીં.
તેને સકલજે-જે વિસ્તારતો જઈશ તો પાછળથી સકલવી ભારે પડશે ૧૧.

લોક સત્કાર પૂજે સ્તવે, મુજ મિલે લોકના વૃંદ રે;

મુજ જસ નામ બહુ વિસ્તરે, ધરો અભિમાન મુનીંદ રે. શાંત૦ ૧૨

હે મુનિ! તું તારા મનમાં એવું અભિમાન ન કરીશ કે લોકો મને સત્કાર-
મારો સત્કાર કરે, પૂજા કરે, સ્તવના કરે, મારી પાને લોકોના સમૂહ લેખા મળે
અને મારો યશ બહુ વિસ્તાર પામે. આ બધી તારી કલ્પના નિર્ધરક છે, કારણ
કે શુભ વિના તેની પ્રાપ્તિ થતી નથી. એ અભિમાન ત્યાગ્ય છે. ૧૨.

પૂર્વ મુનિ સારિખી નહી ફીસી, આપણી લંબિધ ને સિદ્ધિ રે;

અતિશય પણ તેહવા નહીં, તોહી તુજ માન એ બુદ્ધિ રે. શાંત૦ ૧૩

હે મુનિ! પૂર્વે યદ્ય જ્યેલા મુનિમહારાજ જેવી આપણામાં-તારામાં લંબિધ
ને સિદ્ધિ નથી, તેમજ તેવા અતિશય પણ નથી છતાં પણ માન મેળવવાની બુદ્ધિ
તને થાય છે એ આશ્ચર્ય છે ૧૩.

પૂર્વે પ્રભાવિક મુનિ હુવા, તેટલો નહીં તુજ તોલ રે;

આપ હીણું ઘણું ભાવજે, મુખે ઘણું ઘણું મત બોલ રે. શાંત૦ ૧૪

પૂર્વે અનેક પ્રભાવિક મુનિરાજો થઈ ગયા છે, તેમના જેવો તારો તોલ-તારું
વજન નથી, તેથી તું પોતાનું હીનપણ મનમાં સમજજે-આત્મનિંદા કરજે. તારે મોઢે
ઘણું ઘણું આત્મપ્રશંસા રૂપ બોલીશ નહીં, તેથી તો ઉલટી વારી નિંદા થશે. ૧૪.

નિઅડી કડી જે જન રંભયા, વરા કર્યા બહુ જન લોક રે,

પૂંઠ દીધે ન તે તાહરા, ગૃહી મુનિ નાતરુ શોક રે. શાંત૦ ૧૫

હે મુનિ! તે નિઅડી એટલે કપટ-પ્રપંચ કરીને જે લોકરંજન કર્યું છે
અને બહુ લોકોને વશ કર્યા છે પણ તારી પૂંઠ થતાં તે તારા નથી એમ સમ-
જજે, કારણ કે ગૃહી (ગૃહસ્થ) ને મુનિનું નાતરું એટલે સંબંધ ફેક છે-મિથ્યા
છે-હાઈ શકે નહીં એવો છે એમ સમજ લેજે. ૧૫.

ગુરુપ્રસાદે ગુણહીનને, હુએ અછે ગુણમુદ્ધિ રે;

તું ગુણમત્સરી મત હુએ, કર નિજ જીવ એ બુદ્ધિ રે. શાંત૦ ૧૬

હે મુનિ ! શુરુમહારાજની કૃપાથી ગુણહીનને પણ ગુણની ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. તે જોઈને તું ગુણનો-ગુણીનો મત્સરી-ધર્મ્યાળુ ન થઈશ. તું તારા આત્માને એવો શુદ્ધ કરશે-એવી શુદ્ધિ મેળવશે કે જેથી તને શુરુકૃપાથી તેવી ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય. ૧૬

સંયમ યોગ મૂકી કરી, વશ કર્યાં જે જનલોક રે;

શિષ્ય શુરુભક્તિ પુસ્તક લખ્યાં, અંત દીએ સાન વિણ શોક રે. શાંત ૧૭

હે મુનિ ! સંયમયોગને વિસારી દઈને અર્થાત્ સંયમના યોગથી મૂકી જઈને તેં જે જનોને વશ કર્યાં છે અને શુરુભક્તિ બતાવીને શિષ્ય ને પુસ્તકોથી ભરપૂર બન્યો છે પણ તે સઘળું ખરી સાન એટલે સમજણ વિના અંતે શોક આપે છે- શોક ઉપદ્રવ કરે છે. ૧૭

પરમ સમતા મુખજલધિમાં, સુરનર મુખ એક બિંદુ રે;

તેણે તું સેવ શમવેલડી, મૂકી દે અવર સળ ધંદ રે. શાંત ૧૮

પરમ સમતાના મુખરૂપી સમુદ્રમાં દેવોના અને મનુષ્યના મુખો તો એક બિંદુ માત્ર છે, તેથી હે મુનિ ! તું ઉપશમરૂપ વેલડીને સેવ અને બીજા બધા ધંધ-ધાંધલ છોડી દે. એક ઉપશમની પ્રાપ્તિ થશે તો પછી સમતા સંબંધી સર્વ મુખની પ્રાપ્તિ થશે. ૧૮

એક ક્ષણ વિશ્વ જંતુ પરે, તું ધરે જીવ સમભાવ રે;

સર્વ મૈત્રી સુધાપાનથી. સકળ મુખ સન્મુખે લાવ રે. શાંત ૧૯

સર્વ જગત જંતુ ઉપર તું હે જીવ ! એક ક્ષણવાર પણ ખરા સમભાવને ધારણ કર, એટલે સર્વ જીવો સાથેની મૈત્રીરૂપી અમૃતના પાનથી તું સર્વ પ્રકારના મુખને સન્મુખ લાવી શકીશ. ૧૯

અદ્ય ગુણવંત ગુણ રંજીએ, દીન દુઃખી દેખી દુઃખ ઝૂર રે;

નિર્ગુણી દ્વેષ વિરતિ રહી, સકલમુનિ મુખ ચિત્ત પૂર રે. શાંત ૨૦

અદ્યગુણી છતાં અન્યમાં ગુણો દેખીને રાજી થતા અને અન્ય અનેક દીન-દુઃખી જીવોને દુઃખવટે ઝૂરતા દેખીને દયા લાવતા તેમ જ નિર્ગુણી ઉપર પણ દ્વેષનો ત્યાગ કરતા એવા હે મુનિ ! તું મુનિના સર્વ મુખોથી ચિત્તને ભરપૂર બતાવી શકીશ. (આમ સકળચંદ્ર મુનિ કહે છે) ૨૦

અનુવાદક-કુંવરજી

* આ સમગ્રાપ પ્રાવણના અંકમાં (મૂળ) આપેલ છે, પરંતુ એક જાંધુની પ્રેરણાથી આ અંકમાં તે અર્થ સાથે આપેલ છે. તેની મૂળ ગાથામાં એક બે જગ્યાએ મુધારો કરવો પડ્યો છે તે મેળવતાથી સમજાશે. આ મત્સરાવમાં ખામ મુનિગણને માટે ઉપદેશ છે, પરંતુ તેમાંથી મુનિપદ પામવાને આદતના મર્વે જીવોએ સાર પ્રદાન કરવા યોગ્ય છે.

શ્રી ગણધરકલ્પલતા

(૨)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૪૫ થી)

ઈદ્રભૂતિના છાત્રો પેટી કેટલાકના હાથમાં પુસ્તકો શોધી રહ્યાં હતાં, કેટલાએકે હાથમાં કમંડલુ રાખ્યું હતું, અને કેટલાએકે હાથમાં દર્ભ રાખ્યા હતા. આવા પ્રકારના પાંચસો શિષ્યો તેની સાથે ચાલતાં ચાલતાં તેની આ પ્રમાણે ગિરુદાવળી બોલી રહ્યા હતા. “હે સરસ્વતીકંઠાલરણુ! એટલે સરસ્વતી છે કંઠનું આભૂષણ જેનું એવા આપ છે. હે વાદિમદગંજન! એટલે આપ વાદીઓના મદને ઉતારનારા છે! હે વાદિતરૂંમૂલનહસ્તિન! એટલે વાદીઓરૂપી વૃક્ષોને ઉખેડી નાખવામાં હાથી જેવા આપ છે, હે વાદિગજસિંહુ! એટલે વાદીરૂપી હાથીનો નાશ કરવામાં સિંહુ જેવા આપ છે, હે વિજિતાનેકવાદ! એટલે જીતેલા છે અનેક વાદ જેણે એવા આપ છે, હે વિજાતાગિલપુરાણુ! એટલે જાણેલા છે સમગ્ર પુરાણ જેણે એવા આપ છે, હે કુમતાન્ધકારનભોમણે! એટલે કુમતરૂપી અંધકારને નષ્ટ કરવામાં સૂર્ય જેવા આપ છે, હે વિનતાનેકનરપતિ! એટલે નમેલા છે અનેક રાજાઓ જેને એવા આપ છે, હે શિષ્યીકૃતબૃહસ્પતિ! એટલે શિષ્ય જેવો જનાવ્યો છે બૃહસ્પતિને જેણે એવા આપ છે, હે સરસ્વતીલખ્ય-પ્રસાદ! એટલે સરસ્વતીથી મળેલો છે પ્રસાદ જેને એવા આપ છે! એવી રીતે ગિરુદાવલીથી ગજવી દીધેલ છે દિશાઓ જેમણે એવા પાંચસો શિષ્યોથી પરિવરેલો ઇન્દ્રભૂતિ ચાલતોચાલતો વિચારવા લાગ્યો કે-“અરે! આ ધીઠા માણસને આવું તે શું સૂઝયું કે તેણે સર્વજ્ઞ હોવાનો આડંબર કરીને મને છ'છેલ્યો! જેમ સર્પને લાત મારવા હેડકો તૈયાર થાય, બીલાડાની દાઢ પાડવા ઉંદર મહેનત કરે, ઔરાવણને પ્રહાર કરવા જળદ ઇચ્છે, પર્વતને પાડી નાખવા હાથી ચત્તન કરે અને કેશરીની કેશવળી ખેંચવા સસલો તૈયાર થાય તેમ મારા દેખતાં આ વાદી વળી લોકોની આગળ પોતાનું સર્વજ્ઞપણું પ્રસિદ્ધ કરે છે! એ તેની કેવી મૂર્ખાઈ? અહો! આણે તો વાયરની સામે બિલા રહી અગ્નિ સળગાવ્યો અને શરીરના સુખ માટે કોંચાને આલિંગન કર્યું (ચોળ્યો). ઠીક છે, પણ એથી શું થયું? તેનો આવો ખોટો ઘમંડ ક્યાં સુધી ટકવાનો છે? હું હમણાં જ જઈ તેને વાદમા નિરુત્તર (મૌન) કરી નાખું છું. આગીઓ જીવડો ત્યાં સુધી જ ચળકાટ મારે અને ચંદ્રમા પણ ત્યાં સુધી જ પ્રકાશને ફેલાવે કે જ્યાંસુધી સૂર્યનો ઉદય ન થયો હોય, પણ સૂર્યનો ઉદય થતાં તો ક્યાં આગીઓ અને ક્યાં ચંદ્રમા? જાને જરૂર નિસ્તેજ (કીકા) થઈ જાય છે.

મદોન્મત્ત હાથી વનમાં ત્યાંસુધી જ ગર્જના કર્યા કરે છે કે જ્યાં સુધી કેસરીની ગર્જના ન સાંભળે. અથવા મારા ભાગ્યથી જ આ વાદી આવી પહોંચ્યો છે,

મારાથી વાદીઓ દૂર દૂર નાસતા હોવાથી ઘણા વખતથી વાદી મળ્યો નહોતો, તેથી મને વાદી મેળવવાની તાલાવેલી લાગી રહી હતી તે ઇચ્છા આજે પૂરી થઈ છે. ભૂખ્યાને ભોજન મળે તેમ મને આ વાદી-મેળવાથી ઘણો આનંદ થયો છે. આજે તો વાદ કરી ઘણા વખતની મારી જીલની ખરજને દૂર કરીશ, કારણ કે હું વ્યાકરણમાં ગહુ જ હોશિયાર છું, સાહિત્યમાં મારી ખુદ્ધિ અસ્ખલિત છે, અને તર્કશાસ્ત્રમાં તો હું પારગામી છું. મેં કયા શાસ્ત્રમાં પરિશ્રમ નથી કર્યો? અરે વાદી ! હું દરેક શાસ્ત્રમાં તને પરાસ્ત કરી ચકું તેમ છું. ”

આ પ્રમાણે અહંકારના તરંગોમાં મગ્ન થયેલા ઇન્દ્રભૂતિ ચાલતો ચાલતો શ્રોમહાવીર પ્રભુના સમવસરણ પાસે આવ્યો, ત્યાં ચોનોશ અતિશયોથી શોભી રહેલા, સુવર્ણના સિંહાસન પર બેઠેલા, સુરેન્દ્રોથી પૂજાતા, સુર-નરોથી પરિવરેલા અને અમૃતમય વાણીથી દેશના આગ્રી રહેલા જગત્પૂજ્ય મહાવીર પ્રભુનું તેજસ્વી અને ભવ્ય મુખારવિંદ જોઈ ઇન્દ્રભૂતિ અકિત થઈ ગયો અને પગથિયા ઉપર જ બેસી બેસી આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—

॥ શાર્દૂલવિકીરિતઃ શ્રુતમ્ ॥

ચન્દ્રઃ કિં ? સ ન યત્ કલઙ્કકલિતઃ સ્વર્ણોપિ નો તીવ્રરુક્ ।

મેરુઃ કિં ? ન સ યદ્ નિતાન્તકઠિનો વિષ્ણુર્ન યત્ સૌઙ્ગિતઃ ॥

વ્રજા કિં ? ન જરાતુરઃ સ ચ જરામીરુર્ન યત્ સૌજ્ઞનુ-

ર્જાતં દોષવિવર્જિતોઽસ્થિલગુણાકીર્ણોઽન્તિમસ્તીર્યકૃત્ ॥ ૧ ॥

“ અહો શું આ ચન્દ્ર હશે ? ના, ચન્દ્ર તો નથી; કારણ કે તે તો કલંક સુક્ત છે અને આ તો કલંક રહિત છે. ત્યારે શું આ સૂર્ય હશે ? ના, તે પણ નથી; કારણ કે સૂર્ય તો સામું પણ જોઈ ન ચકાય એવી તીવ્ર કાંતિવાળો હોય છે અને આ તો સૌમ્ય કાંતિવાળો છે. ત્યારે શું આ મેરુ હશે ? ના, તે પણ નથી; કારણ કે મેરુ તો અત્યંત કઠણ છે અને આ તો કેમલ છે. ત્યારે શું આ કૃષ્ણ હશે ? ના, તે પણ નથી, કારણ કે કૃષ્ણ તો કાળો છે, અને આ તો સુવર્ણ જેવા દેહીધ્માન વર્ણવાળો છે. ત્યારે શું આ પ્રજ્ઞા હશે ? ના, તે પણ નથી, કારણ કે પ્રજ્ઞા તો વૃદ્ધ છે અને આ તો યુવાન છે. ત્યારે શું આ જરાવીર એટલે કામદેવ હશે ? ના, તે પણ નથી; કારણ કે કામદેવ તો શરીર વગરનો છે અને આ તો શરીરવાળો છે. હા, હવે માત્રમ પડ્યું કે આ તો દોષ રહિત અને સર્વશુભસંપન્ન એવા છેન્દા તીર્યકર છે. ૧.

પ્રભુ સાથે વાદ કરવાને આવેલા ઇન્દ્રભૂતિના હવાઈ તરંગો બેસી ગયા, બેઠો તે ચિંતામાં પડી ગયો અને વિચારવા લાગ્યો કે—“ અરેરે ! અત્યારે મુખી જગતના વાદીઓને જીતી, વિજયપતાકા દ્રશ્યવી ને મેળવેલી મોટાઈનું હવે

મારે શી રીતે રક્ષણ કરવું ? ખરેખર, હું અહીં ન આવ્યો હોત તો જ હીક હતું, કારણ કે સમગ્ર જગતને છોતનાર હું. આ એકને છોતવા માટે ન આવ્યો હોત તો તેમાં મારી માનહાનિ શી થવાની હતી ? એવો તે કોણ મૂર્ખ હોય કે એક ખીલી માટે આખા મહેલને પાકવાની ઇચ્છા કરે ? અહો ! મારું વગરવિચાર્યું સાહસ કેવું ? અરે ! મારી દુર્બુદ્ધિ કેવી કે હું આ જગદીશના અવતારને છોતવા આવ્યો ? હું આ તેજસ્વી મહાસાની પ્રભુની આગળ કેવી રીતે બોલી શકીશ ? અરે ! બોલવું તો હર રહ્યું, પરંતુ એમની પાસે પણ કેવી રીતે જઈ શકીશ ? અત્યારે તો હું પૂરેપૂરો સંકટમાં સપડાયો છું, હે શંકર ! મારા યશનું રક્ષણ કરજો. કદાચ લાગ્યોદયથી અહીં મારો જય થાય તો હું ત્રણ જગતમાં પંડિતશિરોમણિ કહેવાઉં ” વિગેરે ચિંતવતા ઇન્દ્રભૂતિને શ્રીજિનેશ્વર પ્રભુએ અમૃત જેવી મધુર વાણીથી નામ અને ગોત્ર જણાવવાપૂર્વક બોલાવ્યો કે—“ હે ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિ ! તું અહીં ભલે આવ્યો. ”

આ પ્રમાણે પ્રભુની વાણી સાંભળી તે પુનઃ વિચારવા લાગ્યો કે—“ અરે ! આ શું મારું નામ પણ બહો છે ? અથવા બાળકથી લઈને વૃદ્ધ સુધી ત્રણ જગતમાં વિખ્યાત મારા નામને કોણ ન બહો ? સૂર્ય વગી કોઈથી છાનો હોય ? પણ આને હું ત્યારે જ સર્વજ્ઞ માનું કે જો તે મારા મનમાં રહેલા શુભ સંશયને પ્રકાશિત કરે. ” આ પ્રમાણે ચિંતવતા ઇન્દ્રભૂતિને મથન કરતા સમુદ્રના જેવા અથવા ગંગાના પૂર જેવા, અથવા આદિપ્રજ્ઞના ધ્વનિ જેવા ગંભીર ધ્વનિથી શ્રી મહાવીર પ્રભુએ કહ્યું કે—“ હે ઇન્દ્રભૂતિ ! તમને એવો સંશય છે કે ‘ આત્મા છે કે નહિ ? ’. આ સંશય તમને પરસ્પર વિરુદ્ધ અર્થને જણાવનારા વેદ-વાક્યોને વાંચવાથી થયો છે.

“ વિજ્ઞાનઘન એવૈતેમ્યો ભૂતેમ્યઃ સમુત્થાય

તાન્યેવાઙ્ગુ વિનશ્યતિ, ન પ્રેત્યસંજ્ઞાસ્તિ ” इति

ઉપરના વેદવાક્યથી તમે બહો છો કે આત્મા નામનો પદાર્થ નથી. તેનો અર્થ તમે આ પ્રમાણે કરો છો:—[વિજ્ઞાનઘન એવ] એટલે વિજ્ઞાનોનો સમુદાય જ [પૃતેમ્યો ભૂતેમ્યઃ સમુત્થાય] આ ભૂતોમાંથી ઉત્પન્ન થઈને [તાન્યેવાઙ્ગુ વિનશ્યતિ] પાછો તે ભૂતોમાં જ લય-વિનાશ પામે છે; [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાસ્તિ] તેથી પરલોકની સંજ્ઞા નથી; અર્થાત્ પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પાંચ ભૂતો શરીરરૂપે પરિણમ્યા હોય, ત્યારે શરીરરૂપે પરિણમેલા એ પાંચ ભૂતોમાંથી ‘ આ ઘડો છે, આ ઘર છે, આ મનુષ્ય છે. ’ ઇત્યાદિ વિવિધ પ્રકારના જ્ઞાનનો સમુદાય ઉત્પન્ન થાય છે; પણ આત્માને માનવાવાળા જ્ઞાનનો આધાર જે આત્મા નામનો પદાર્થ માને છે તે આત્મા નામનો પદાર્થ નથી, કેમ કે પાંચ ભૂતોમાંથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી જ્ઞાનનો આધાર પાંચ ભૂતો માનવા બેઇએ. જેમ

મદિરાના અગોમાંથી મદશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ શરીરરૂપે પરિણુમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી જ્ઞાનશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. આવી રીતે શરીરરૂપે પરિણુમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી વિજ્ઞાનનો સમુદાય ઉત્પન્ન થઈને, પછી જ્યારે શરીરરૂપે પરિણુમેલા તે પાંચ ભૂતોનો વિનાશ થાય છે ત્યારે તે વિજ્ઞાનનો સમુદાય પણ જલમાંથી ઉપજેલા પરપોટાની પેઠે તે ભૂતોમાં જ લય પામે છે. આવી રીતે આત્મા નામનો પદાર્થ નથી, તેથી પ્રેત્યસંજ્ઞા એટલે પરલોકની સંજ્ઞા નથી અર્થાત્ મરીને પુનર્જન્મ લેવો પરતો નથી; કેમ કે જ્યારે આત્મા નથી તો પછી પરલોક કોનો ? માટે અહીંથી મરીને કોઈ પરલોકમાં જતું નથી અને પરલોકથી અહીં કોઈ આવતું નથી.

“હે ઇન્દ્રભૂતિ ! વળી તું માને છે કે—ઉપર પ્રમાણે વેદવાક્યનો અર્થ યુક્તિથી પણ ઠીક લાગે છે, કેમકે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી આત્મા જણાતો નથી એટલે આત્મા દેખાવામાં આવતો નથી, તેમ સ્પર્શાદિના અનુભવથી જણાતો નથી; સૌ આત્મા છે તેની શી સાબિતી ? જો આત્મા હોય તો જેમ ઘટપટાદિ પદાર્થો જણાય છે તેમ જણાવે જોઈએ. જો કે પરમાણુઓ પણ અપ્રત્યક્ષ છે, છતાં તેના ઘટ વિગેરે પદાર્થો કાર્યરૂપે પરિણુમેલા પ્રત્યક્ષ જણાય છે; તેથી પરમાણુઓ માનવા જ જોઈએ. પરંતુ આત્મા તો તેવા કાર્યરૂપે પણ પરિણુમેલો પ્રત્યક્ષ જણાતો નથી. અનુમાનથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતો નથી, કેમકે અનુમાન પ્રત્યક્ષ-પૂર્વક જ પ્રવર્તે છે. એટલે હેતુનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થયું હોય તો તે સાધ્યને સાબિત કરે. અહીં દ્વંદ્વોત્પત્તિ એ કે-જેણે પહેલા રસોડા વિગેરે ઠેકાણે ધૂમાડા અને અગ્નિનો સંબંધ પ્રત્યક્ષ દેખ્યો હોય તે માણસ પર્વત પર ધૂમાડો નીકળતો દેખી પહેલાં પ્રત્યક્ષ જાણેલા ધૂમાડા અને અગ્નિના સંબંધને સંભારે છે કે-રસોડાના દ્વંદ્વોત્પત્તિ (રસોડા વિગેરે સ્થળે) પૂર્વે (પહેલાં) જ્યાં જ્યાં ધૂમાડો હોય ત્યાં ત્યાં અગ્નિ દેખ્યો હતો, તે પ્રમાણે આ પર્વત પર ધૂમાડો દેખાય છે તેથી; અગ્નિ હોવો જોઈએ. આવી રીતે પ્રત્યક્ષપૂર્વક અનુમાન થાય છે. આત્માની સાથે તો કોઈનો પણ સંબંધ પ્રત્યક્ષથી જણાતો નથી, તો પછી આત્માની સિદ્ધિ અનુમાનથી કેવી રીતે થઈ શકે ? આગમથી પણ આત્માનો નિશ્ચય થઈ શકતો નથી, કેમકે કોઈ શાસ્ત્ર જણાવે છે કે આત્મા છે અને કોઈ શાસ્ત્ર જણાવે છે કે આત્મા નથી. આવી રીતે પરસ્પર વિરુદ્ધ અર્થને જણાવતા શાસ્ત્રોમાં કયું સાચું અને કયું જૂઠું ? ઉપમાન પ્રમાણથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતો નથી, કેમકે ઉપમાન પ્રમાણ તો નજીકના પદાર્થમાં સાદૃશ્ય બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરે છે. જેમ ગાયને ઝોળખનાર માણસ જંગલમાં ગયો હોય ત્યાં રોઝ નામના જંગલી પશુને દેખી તે માણસને સાદૃશ્યબુદ્ધિ થાય છે કે જેવી ગાય હોય તેવો આ પશુ છે, પણ જંગલમાં આત્મા જેવો તો કોઈ પદાર્થ દેખાતો નથી, તો પછી કોના જેવો આત્માને માનવો ? આવી રીતે કોઈ પણ પ્રમાણથી આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, તેથી આત્મા નથી એમ માનવું જોઈએ. વળી ધી, દૂધ વિગેરે ઉત્તમ પદાર્થ વાપરી શરીર પુષ્ટ ગણ્યું

હોય, તો તેમાંથી સતેજ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે એન અનુભવીએ છીએ, માટે માનવું જોઈએ કે શરીરરૂપે પરિણુમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી જ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે; તેથી જ્ઞાન એ પૃથ્વી વિગેરે પાંચ ભૂતનો ધર્મ છે, પણ આત્માનો ધર્મ નથી અને તેથી સાબિત થાય છે કે આત્મા નામનો પદાર્થ નથી. વળી તું આ પ્રમાણે પણ માને છે કે-જો કે 'વિજ્ઞાનઘન' ઇત્યાદિ વેદપદોથી તથા પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોથી આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, તેથી આત્મા નામનો પદાર્થ ન માનવો જોઈએ. પરંતુ 'આત્મા છે' એમ જણાવનારાં બીજાં વેદવાક્યોને દેખીને તું સંશયમાં પડ્યો છે કે 'આત્મા છે કે નથી?' પરંતુ હે જોતમ ઇન્દ્રભૂતિ! તારો આ સંશય અધુકત છે, કેમ કે—

“ વિજ્ઞાનઘન એવૈતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય
તાન્યેવાઽનુ વિનશ્યતિ, ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ ”

એ વેદવાક્યનો અર્થ તું સમજ્યો નથી, તેથી એ વાક્યનો અર્થ તું જે ઉપર મુજબ કરે છે તેવો તેનો અર્થ નથી. પણ એ વાક્યનો અર્થ આ પ્રમાણે છે, સાંભળ-[વિજ્ઞાનઘન યવ] વિશિષ્ટ જ્ઞાન એટલે જ્ઞાન-દર્શનનો ઉપયોગ તે વિજ્ઞાન કહેવાય, તે વિજ્ઞાન સ્વરૂપવાળો આત્મા [પ્તેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય] જેયપણે પ્રાપ્ત થયેલા આ પૃથ્વી વિગેરે ભૂતોથી, અથવા ઘટ પટ વિગેરે ભૂતોના વિકારોથી-‘ આ પૃથ્વી છે, આ ઘટ છે, આ પટ છે ’ ઇત્યાદિ પ્રકારે તે તે ભૂતોના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થઈને, [તાન્યેવાઽનુ વિનશ્યતિ] તે ઘટ વિગેરે ભૂતોના જેયપણે અભાવ થયા પછી આત્મા પણ તેઓના ઉપયોગરૂપે વિનાશ પામે છે, અને બીજા પદાર્થોના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા સામાન્ય સ્વરૂપે રહે છે. તેથી [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ] આવી રીતે પૂર્વના ઉપયોગરૂપે આત્મા ન રહેલો હોવાથી તે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી. અર્થાત્-આત્માના દરેક પ્રદેશે જ્ઞાન-દર્શનના ઉપયોગરૂપ અનંતા પર્યાયો રહેલા છે, તે વિજ્ઞાનના સમુદાયથી આત્મા કથંચિત્ અલિપ્ત છે; એટલે વિજ્ઞાનમય આત્મા હોવાથી ‘વિજ્ઞાનઘન યવ’ એટલે વિજ્ઞાનના સમુદાયરૂપ જ છે.

ન્યારે ઘટ પટ વિગેરે ભૂતો જેયપણે પ્રાપ્ત થયા હોય ત્યારે તે ઘટ-પટાદિ-રૂપ હેતુથી ‘ આ ઘટો છે, આ વસ્ત્ર છે ’ ઇત્યાદિ પ્રકારના ઉપયોગ (પર્યાય)-રૂપે આત્મા પરિણુમે છે, એટલે તે તે વિજ્ઞાન પર્યાયે ઉત્પન્ન થાય છે; કારણ કે આત્માને તે ઉપયોગરૂપે પરિણુમવામાં તે ઘટાદિ વસ્તુનું સાપેક્ષપણ છે. પછી ન્યારે ઘટ-પટાદિ વસ્તુ વચ્ચે આંતરું પડી જાય, અથવા તેઓનો અભાવ થાય, અથવા બીજા પદાર્થમાં મન આદ્યું જાય વગેરે કોઈ પણ કારણથી આત્માનો ઉપયોગ તે વસ્તુથી ખસી જાય છે, અને બીજા પદાર્થમાં ઉપયોગ પ્રવર્તે છે, ત્યારે પહેલાં જે ઘટ-પટાદિ પદાર્થો જેયપણે હતા તે

પદાર્થો જ્ઞેયપણે રહેતા નથી, પણ જીવત જે પદાર્થોમાં ઉપયોગ પ્રવર્ત્યો હોય તે પદાર્થો જ્ઞેયપણે પ્રાપ્ત થાય છે. આવી રીતે જ્યારે તે ઘટ-પટાદિ પદાર્થો જ્ઞેય-પણે રહેતા નથી ત્યારે આત્મા પણ 'આ ઘટો છે, આ વસ્ત્ર છે.' ઇત્યાદિ પ્રકારના ઉપયોગમાં રહેતો નથી, એટલે પૂર્વના ઉપયોગરૂપે રહેતો નથી. તેથી જ વેદ-વાક્યમાં કહ્યું છે કે-‘ન પ્રેત્યસંજ્ઞાસ્તિ’ એટલે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી. આત્માના ત્રણ સ્વભાવ છે-જે પદાર્થતું વિજ્ઞાન પ્રવર્તતું હોય તે વિજ્ઞાન પર્યાયરૂપે આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે, તે સમયે પહેલાંના પદાર્થના વિજ્ઞાનપર્યાય નષ્ટ થયેલા હોવાથી તે પહેલાંના વિજ્ઞાન પર્યાયરૂપે આત્મા વિનશ્વરરૂપ છે, અને અનાદિ ક્ષણથી પ્રવર્તેલી વિજ્ઞાનસંતતિની અપેક્ષાએ દ્રવ્યરૂપે આત્મા અવિનશ્વર છે. આવી રીતે પર્યાય નયની અપેક્ષાએ આત્મા ઉપજે છે અને વિનાશ પામે છે અને દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે.

“વળી હે જોતમ ઇન્દ્રભૂતિ ! પ્રત્યક્ષથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થાય છે. જે તને ઘટ પટ વિગેરેનું જ્ઞાન હૃદયમાં સ્ફુરે છે, તે જ્ઞાનરૂપ જ આત્મા છે; કેમ કે અભેદ નયની અપેક્ષાએ જ્ઞાન આત્માથી અભિન્ન છે, તેથી આત્મસ્વરૂપ જ છે. જ્ઞાન તો દરેકને પોતાના અનુભવથી સિદ્ધ હોવાથી સ્વપ્રત્યક્ષ જ છે, અને જ્યારે જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે તો પછી તે જ્ઞાનથી અભિન્ન એવો આત્મા પણ પ્રત્યક્ષ જ છે એમ કેમ ન મનાય ? વળી ‘હું જોત્યો, હું જોતું છું, હું જોતીશ’ ઇત્યાદિ પ્રકારે ત્રણે ક્ષણના વ્યવહારમાં ‘હું’ એવી જે પ્રતીતિ થાય છે તે પ્રતીતિથી પણ આત્મા પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે. જો તું આત્માને નહિ માને તો ‘હું’ શબ્દથી કેને ગ્રહણ કરીશ ? કદાચ ‘હું’ શબ્દથી શરીરને ગ્રહણ કરવાનું કહે, એટલે ‘હું જોત્યો’ ઇત્યાદિ તેવી પ્રતીતિ શરીરને થાય છે એમ કહે, તો મૃતકને પણ ‘હું જોત્યો’ ઇત્યાદિ પ્રતીતિ થવી જોઈએ, કારણ કે તે મૃતક અવસ્થામાં પણ શરીર તો છે જ, છતાં મૃતકને પ્રતીતિ થતી નથી, તેથી માનવું જોઈએ કે ‘હું જોત્યો, હું જોતું છું’ ઇત્યાદિ પ્રતીતિ શરીરથી જુદા એવા શરીરોને (શરીરને ધારણ કરનાર આત્માને) થાય છે, અને તે આત્મા છે. વળી જેના ગુણ પ્રત્યક્ષ હોય તે ગુણી પણ પ્રત્યક્ષ જ મનાય છે. સ્મરણ, ઇચ્છા, સંશય વિગેરે ગુણો દરેકને પોતાના જ અનુભવથી પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે, તેથી તે ગુણોનો આધાર આત્મારૂપ ગુણી પણ સ્વપ્રત્યક્ષસિદ્ધ માનવો જોઈએ. તે સ્મરણ, ઇચ્છા, સંશય વિગેરે ગુણોનો આધાર શરીર તો ન જ કહેવાય, કારણ કે જેવા ગુણ હોય તેવો જ તેઓનો ગુણી હોવો જોઈએ. તે ગુણો અમૂર્ત અને ચૈતન્યરૂપ છે, અને શરીર તો મૂર્ત અને જડરૂપ છે; આવી રીતે અમૂર્ત અને ચૈતન્યરૂપ ગુણોનો આધાર જડરૂપ એવું શરીર કેમ સંભવે ? માટે અમૂર્ત અને ચૈતન્યરૂપ એવા તે ગુણોનો આધાર-ગુણી અમૂર્ત અને ચૈતન્યરૂપ એવો આત્મા જ સ્વીકારવો જોઈએ. તથા અનુમાનથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકે છે. તે આ પ્રમાણે-જે ભોગ્ય હોય તેના ભોજના અવશ્ય હોય છે. જેમ ભોજન

વસ્ત્ર વિગેરે લોભ્ય પદાર્થો છે, તો તેનો લોભતા મનુષ્ય છે; તેમ શરીર પણ લોભ્ય છે, તો તેનો લોભતા શરીરી હોવો જોઈએ; અને તે આત્મા છે. વળી આગમથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકે છે. જુઓ, વેદમાં જ કહ્યું છે કે—

‘સ વૈ અયમાત્મા જ્ઞાતમયઃ તે આત્મા જ્ઞાતમય છે.’ વળી ‘દદદ-દમો દાનં દયા इति दकारत्रयं यो वेत्ति स जीवः, દદદ એટલે દમ, દાન અને દયા એ ત્રણ દકારને જે જાણે છે તે જીવ છે.’ આ વેદવાક્યોથી પણ આત્મા છે એમ સિદ્ધ થાય છે. વળી તું જે માને છે કે—‘ધી દ્વધ વિગેરે ઉત્તમ પદાર્થો વાપરી પુષ્ટ અનેલા શરીરનું ચૈતન્ય સતેજ અનુભવાય છે, તેથી ભૂતોના સમુદાયરૂપ શરીરમાંથી તે ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે.’ આ પણ તારું માનવું ઠીક નથી, કારણ કે—એ વખતે પુષ્ટ થયેલું શરીર ચૈતન્યને સહાયક બને છે, પણ શરીર માત્ર સહાયક થવાથી તે શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ માની શકાય નહિ. જેમ અગ્નિવડે સુવર્ણમાં દ્રવતા થાય છે, તે દ્રવતા થવામાં અગ્નિ સહાયકારી છે; પણ એથી એમ તો ન જ કહેવાય કે અગ્નિમાંથી દ્રવતા ઉત્પન્ન થઈ, પરંતુ એમ જ મનાય છે કે સુવર્ણમાંથી દ્રવતા ઉત્પન્ન થઈ અને તેથી તે દ્રવતાધર્મ સુવર્ણનો છે; તે પ્રમાણે ચૈતન્ય સતેજ થવામાં પુષ્ટ શરીર મદદગાર બને, તેથી એમ ન જ કહેવાય કે શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થયું, પરંતુ તે ચૈતન્ય આત્મામાંથી પ્રકટ થાય છે, અને તેથી તે આત્માનો ધર્મ છે. વળી ઘણા માણસો પુષ્ટ શરીરવાળા હોવા છતાં તેમનું જ્ઞાન થોડું હોય છે અને ઘણા કૃશ શરીરવાળા હોવા છતાં તેમને જ્ઞાન ઘણું હોય છે, એમ આપણે ઘણી વાર અનુભવીએ છીએ. તેથી પુષ્ટ શરીરવાળાને ઘણું જ્ઞાન હોય છે એવો નિયમ ક્યાં રહ્યો? અને જ્યારે એવો નિયમ રહ્યો નહિ ત્યારે શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ કેવી રીતે મનાય? વળી શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થતું હોય તો મૃત્યુ થયા પછી પણ શરીર તો છે, તો તે મૃતકને ચૈતન્ય કેમ થતું નથી? વળી જેનો વિકાર થતાં જેને વિકાર થાય તેનું તે કાર્ય કહેવાય. એટલે તેમાંથી તે ઉત્પન્ન થયું કહેવાય. જેમ સફેદ તાંતણીથી બનેલા વસ્ત્રને લાલ રંગથી રંગીએ, તે વખતે તાંતણા પણ લાલ રંગના થઈ જાય છે, તેથી મનાય છે કે તાંતણાયદ્રી વસ્ત્ર બન્યું. પણ શરીર અને ચૈતન્યમાં તેમ અનુભવાતું નથી, કેમકે—ગાંઠા થઈ ગયેલા માણસનું ચૈતન્ય વિકાર પામેલું હોય છે, છતાં તેનું શરીર તો પ્રયત્ન જેવું જ હોય છે, તે શરીરમાં કાંઈ વિકાર દેખાતો નથી; તો પછી શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ કેવી રીતે મનાય? વળી જેની વૃદ્ધિ થતાં જેની વૃદ્ધિ થાય તેથી તે ઉત્પન્ન થયું કહેવાય. જેમ માટી ઘણી હોય તો ઘડો મોટો થાય છે, તેથી મનાય છે કે માટીમાંથી ઘડો થાય છે; પણ શરીર અને ચૈતન્યમાં તેવું અનુભવાતું નથી, કારણ કે હબ્બરો યોજનના શરીરવાળા માછલાઓને જ્ઞાન ઘણું થોડું હોય છે, અને તેઓથી નાના શરીરવાળા મનુષ્યોનું જ્ઞાન તેઓથી વધારે હોય છે. આવી રીતે કોઈ પણ પ્રકારે ‘ભૂતોના

સમુદાયરૂપ શરીરમાંથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે ' એમ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી માટે માનવું જોઈએ કે-શરીરથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું નથી, પણ શરીરથી જુદા એવા કોઈ પદાર્થથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે પદાર્થ આત્મા છે. હે ઇન્દ્રભૂતિ ! આ પ્રમાણે 'વિજ્ઞાનઘન૦' ઇત્યાદિ વેદપદોથી તથા પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોથી 'આત્મા છે' એમ ખરેખર સાબિત થાય છે. વળી—

“ક્ષીરે ઘૃતં તિલે તૈલં, કાષ્ઠેઽગ્નિઃ સૌરમં સુમે ।

ચન્દ્રકાન્તે સુધા યદ્વત્, તથાત્માઙ્ગમતઃ પૃથક્ ॥ ૧ ॥”

જેમ દૂધમાં ઘી, તિલમાં તેલ, કાષ્ઠમાં અગ્નિ, પુષ્પમાં સુગંધ અને ચન્દ્રકાન્તમણિમાં અમૃત રહેલું છે તેમ શરીરથી જુદો એવો આત્મા પણ શરીરમાં રહેલો છે. ૧.

આ પ્રમાણે પ્રભુતાં વચ્ચેના સાંભળી ઇન્દ્રભૂતિને આત્માનો જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો, તેમને નિર્ણય થયો કે 'આત્મા છે.' એ સંશય નષ્ટ થતાં ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિએ પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે તેજ વખતે પ્રભુની પાસે પરમ ઉદ્ધાસથી સમ્યગ્દર્શનાદિ ગુણરત્નોની ખાણ જેવી દીક્ષા લીધી.

ગણધરપદ અને ચાર જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ—

શ્રી ઇન્દ્રભૂતિએ પોતાનો સંદેહ દૂર થવાથી પચાસ વર્ષ પૂરા થયા બાદ એકાધનમા વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૧ ના દિવસે પૂર્વભાગમાં સંયમ અહણ કયું. (એ પ્રમાણે બાકીના દસ વ્રાહ્મણોએ પણ પોતાનો સંશય દૂર થવાથી તેજ દિવસે ઇન્દ્રભૂતિની માફક દીક્ષા અહણ કરી.) અહીં એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે પોતપોતાનો સંદેહ દૂર થતાં શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ વગેરે વ્રાહ્મણોની મિથ્યા પરિણતિ પણ દૂર થઈ અને સમ્યક્ત્વની પરિણતિ પ્રકટ થઈ. પ્રભુએ લાયક બાળી તેમને ગણધરપદથી આપી અને મસ્તક ઉપર વાસશેષ કર્યો. એટલે એજ વખતે તેઓ બધા સમ્યગ્દર્શન ઉપરાંત ચાર જ્ઞાન (મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મનઃપર્ચવ)ના ધારક બન્યા. ખરેખર પ્રભુના વાસશેષને પ્રભાવ અલૌકિક હોય છે. યોગાજ વખત પહેલાં જેઓને સમ્યગ્જ્ઞાનની ગંધ પણ ન હતી, જેઓ મિથ્યાજ્ઞાનરૂપી કાદવમાં ખૂતેલા હતા અને તેથી તેઓ પ્રભુને ઉદ્દેશીને 'ઇન્દ્રજાલીયો' વગેરે વગેરે ગણેલા હતા, તેઓ યોગાજ વખતમાં આવા જ્ઞાની બન્યા અને ઉચ્ચ કોટિમાં મૂકાયા. ખરેખર, સત્પુરુષોના સમાગમ પણ નિક્ષયે અપૂર્વ લાભને આપે છે.

આ. શ્રી વિજયપત્તસૂરિ

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત

૫૬ ઓગણસાઠમું

અનુસંધાન પૃ. ૧૪૦ થી

રે. ત્યારપછી પદનો આગળનો અર્થ સીધો અને સરળ છે. હે પ્રભુ! હે શુદ્ધાત્મા! હવે તો હું તારે શરણે આવ્યો છું, હવે મારે તારું જ કામ છે, મારી સંસારદશા ખલાસ થઈ ગઈ છે અને તેથી રાગ, દ્વેષ વિગેરે કોઈ મનોવિકારો મને ધક્કો મારે એવી સ્થિતિ જ રહી નથી. આત્મામાં જ્યારે ચેતનધર્મની મરતી આવે છે ત્યારે એના સ્થિતિ અને એના સંવ્યવહારમાં ભારે મોટો ફેરફાર થઈ જાય છે. સંસારદશામાં—બહિરાત્મદશામાં એ વર્તતો હોય ત્યાં સુધી તો રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, મધ્વ, કલહ, મૃદાવાદ, દલ વિગેરે મનોવિકારો એને ચારે તરફથી ધક્કા મારી એને ઢીલો બનાવી દે છે, એને માલ લગરનો પરાધીન બનાવી મૂકે છે, પણ જેવો આત્મા મનોવિકારના કળમમાંથી તરત જ છટકે છે કે તેને રાગદ્વેષજન્ય ધક્કાઓ લાગતા જ નથી.

અહીં 'પ્રભુ' એટલે શુદ્ધ આત્મા સમજવો, અસલ આદર્શ આત્મતત્ત્વના ધ્યેયે પહોંચવાનું છે. એ ધ્યેય નજર સન્મુખ રહે તેને 'પ્રભુ' નું સ્થાન આપવું ઉચિત છે. જેવા થવું હોય તેને નજર સન્મુખ રાખવામાં આવે, એનું ધ્યેય પદ વારંવાર ધ્યાવવામાં આવે ત્યારે જ તેવા થવાના માર્ગનું સેવન થઈ શકે છે અને ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેયની એકતા થાય ત્યારે જ સાચી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે; એટલે અહીં શુદ્ધાત્માને પ્રભુ તરીકે ઉદ્દેશીને કહે છે કે—'હે પ્રભુ! હું તમારે શરણે આવ્યો છું, મારે ખરે આધાર તમારા સિવાય કોઈનો નથી અને તમારા ટેકા પર મને એટલો બધો વિશ્વાસ છે કે હવે મને રાગ દ્વેષ કોઈ પ્રકારનો ધક્કો મારે એવો ભય રહેતો નથી.' જ્યારે એક માણસને અન્ય તરફથી શ્રીક લાગતી હોય છે ત્યારે તે કોઈના રક્ષણ તથા જન્ય છે અને તે રક્ષણકર્તાના શરણાગતના પાલનપણામાં પૂર્ણ વિશ્વાસ હોય તો પછી એને ભય આપનાર તરફથી ભવિષ્યમાં થવાની ઉપાધિની ચિંતા રહેતી નથી. સંસારમા રખડતા મલિન આત્માને અત્યાર સુધી કષાય વિગેરે મલિન લાવોથી વારંવાર ધક્કા લાગતા હતા. એ જરા ઊંચો આવવા જન્ય સાં કાંતો અભિમાનથી, ગૌરવથી કે દંભથી કે એવા બીજા મનોવિકારથી એ પડી જતો, એની પરિણતિમાં મોટો ધક્કો લાગી જતો અને એ પાછો સંસાર તરફ સરી જતો. પણ હવે તો એણે પોતાનું સ્વરૂપ જાણ્યું છે, પોતાનું સાચું સ્થાન પીછાંચું છે, પોતાનું ધ્યેય સદૃશ્ય છે અને એ શુદ્ધ ભાવ સાથે પ્રેમ લગાડી એમાં જ પોતાનું સર્વસ્વ-પણું સ્વીકાર્યું છે, એટલે એના અંતરાત્મભાવમા નિર્ણય થઈ ગયો છે કે હવે બહારના મનોવિકારો તરફથી કોઈ જાતનો માર પડવાનો સંભવ નથી. એની આત્મદશા જાગેલી હોઈ એને પતનની ચિંતા રહી નથી, એનામાં હલ્લખળ ખૂણ જાગેલું હોઈ, એની ગૂંચવણો મોટે ભાગે ખલાસ થઈ ગઈ છે અને એવા પ્રભુશરણમાં એને પૂરતો વિશ્વાસ ખેસી ગયો છે. આવા સંયોગોમાં કદાચ કષાયનો ઉદય થઈ જાય તો તેથી પણ એને ધક્કાનો ભય

રહેતો નથી. એ કપાયની પરિણતિ થવાની સાથે એનામાં આત્મગતિ પણ થાય છે અને એને લઈને એ ઉદયમાં આવેલા કપાયોને નિષ્કળ બનાવી દે છે.

એક પ્રાણજીવન પર પ્રીતિ લગાડવાને પરિણામે શુદ્ધાત્મભાવ પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયત્ન નિશ્ચયને અંગે એનામાં રાગદ્વેષના ધક્કાની ભીક જતી રહે છે, એટલું જ નહિ પણ એ બહારના સર્વને-સર્વ બહિરાત્મ મનોવિકારોને આહ્વાન (ચેલેન્જ) કરીને અને હાથ ઊંચા કરીને જોરપૂર્વક કહે છે કે-‘ હવે તમારાથી જે થાય તે કરી લો. ’ હવે મને એક એવા તરવની પ્રાપ્તિ થઈ છે અને મારો પ્રેમ એક એવા પ્રભુ-પરમાત્મા પ્રત્યે લાગ્યો છે કે જેથી તમારો ભય દૂર નાસી ગયો છે, તેથી તમને હાથ ઊંચા કરીને આહ્વાન કરું છું કે ‘ આવો, તમારું જોર હોય એટલું વાપરી નાખો અને થાય તે કરી લો. ’ મનોવિકાર બહુ આકરી ચીજ છે, એ ન દેખાય કે ન કહી શકાય તેવી જગ્યાએથી ધૂસી જાય છે અને અંદર દાખલ થયા પછી પુષ્કળ ખુવારી કેળવી દે છે. અતિ વિશિષ્ટ જ્ઞાનીને લેરા માત્ર અભિમાન થઈ જાય તો મહાપાત થઈ જાય છે, કામદેવ એક બાણ ફેંકે તેને વશ પડી જવાય તો મેગવેલ સર્વ પ્રગતિ પર ફટકા પડે છે અને મોઠા મનોવિકારો તો મોટું ધમસાણુ કરી મૂકે છે.

પણ જ્યારે શુદ્ધાત્મદશા જાગૃત થાય છે, આંતરપ્રેરણા અસાધારણ જોર કરે છે, પ્રગતિના માર્ગેથી પાત થવાના પ્રસંગો પર વિજય મેળવવાનું આત્મધન પ્રાપ્ત થઈ જાય છે અને અસાધારણ આત્મવિશ્વાસ સાંપડે છે ત્યારે એને મનોવિકારોનો-રાગદ્વેષ કપાયોનો ભય ઊડી જાય છે અને એના આત્મબળથી એ પોદારીને-હાથ લાંબા કરીને એ સર્વને કહે છે કે-‘ હવે તેને આંતરિક ચતુરો ભય નથી, તેઓમાં હોય તેટલું જોર તેઓ પણ વાપરી લે, તેનો સામનો કરવા પોતે તૈયાર છે. ’

પોતે કોણ છે ? આ દષ્ટ જગત શું છે ? તેનો અને પોતાનો સંબંધ કેટલો છે ? કેટલો વખત રહેવાનો છે ? આ સર્વ બાબતો વિચાર કરી તેમાં ત્યાગ કરવા ચોગ્ય અને આદરવા ચોગ્ય ભાવોનો વિવેક કરી તેની સાથેના પોતાના સંબંધની ચોખ્ખટ એક વાર આ પ્રાણી કરી નાખે અને તદનુસાર પોતાનો જીવનક્રમ ગોઠવી નાખે તો પછી એને દુનિયાની ઓશિયાળ તો મટી ગયેલી હોય જ છે, પણ આંતરરિપુનો ભય પણ નાશ પામે છે. જીવન સફળ કરવા માટે ભગવાનને સરણે જવાની જરૂર છે અને ભગવાનનું સરણ એટલે શુદ્ધાત્મદશાની પ્રાપ્તિની વાત સ્પષ્ટજવાની છે. બહારના ભગવાન તો માત્ર આદર્શ પૂરો પાડે છે, ખાટી આપણા ખરા ભગવાન-પ્રભુ તો અંદર બેસા છે. એને મુખ્ય સિદ્ધાંતને બિરાજમાન કર્યા એટલે જાતની બાવઠ બાંગી જાય છે, સંસારના ફેરા મટી જાય છે અને શુદ્ધ આત્મજાતની આંતર ઉત્તરદશા પ્રકટ થાય છે.*

* આ ગાથાનો અર્થ પં. શ્રી મંબીરવિજયજી મંજીએ લખાવ્યો છે તે તદ્દન જુદા પ્રકારનો છે. ઉપર અર્થ લખ્યો છે તે મને એક નોટ-ટીપ્પણ મળ્યો હતો તેને આધારે તૈયાર કરેલ છે. પં. શ્રી મંબીરવિજયજીએ કરેલ અર્થ વિચારવા લાયક દોષ તે પણ અહીં નોંધી લીધો છે. ઉપર મૂળમાં કરેલ અર્થ આગળપાછળનો મંબંધ વિચારનાં વધારે મેળ ખાતો દોષ

૧) ૩. જ્યાંસુધી ચિત્તમાં રાગદ્વેષ વિગેરે હોય છે ત્યાંસુધી તેમાં શુદ્ધાત્માનું પ્રતિબિંબ અથવા આત્માનુભવ પડતા નથી, યતા નથી અને તેથી તેવા ચિત્તવાળાઓનું સ્થાન સંસાર જ છે. ઉપર ઉપરની ગમે તેટલી ક્રિયાઓ કરવામાં આવે, પણ મનની અંદરના રાગ, દ્વેષ જ્યાંસુધી ગયા નથી ત્યાંસુધી ચિત્ત-મન તો અપરાધી જ છે અને અપરાધી મનનું-અપરાધી આત્મતત્ત્વનું સ્થાન સંસાર જ છે. મનમાં આત્મતત્ત્વની જાગૃતિ ન થાય અને સ્થૂળ સંસારના વિષયભોગમાં કે રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, મોહ્યાદિની પરિણતિમાં મન બટકયા કરે ત્યાંસુધી તે ગમે તેટલી મોટી વાતો કરે, પણ એનું સ્થાન સંસાર જ છે, એનું ક્રોડાંગણ સંસાર છે, એની રમણભૂમિ સંસાર છે, એનો પ્રસાર સંસારમાં જ છે અને પ્રગતિ સંસારને વધારનાર જ છે.

‘મન एव मनुष्याणां कारणं बंधमोक्षयोः’ મોક્ષનું કે સંસારબંધનનું કારણ મન જ છે. આ તો જાણીતી વાત છે. મન સંસારવાસનામા પ્રસાર કરે ત્યારે તે ‘અપરાધી’ ગણાય છે, કારણ કે એમાં ‘મજ’ હારેલો છે અને મજવાળા મનનો અપરાધ ઉઘાડો છે. આવું સંસાર મનુષ્ય મન હોય ત્યારે તે સંસારને વધારે છે, અનેક પ્રકારના કર્મોને આત્મા સાથે જોડી દે છે અને અનેક પ્રકારની વિક્રિયા કરી એને સીનાના કે લોહાના બધનમાં વધારે મજબૂત કરતું જાય છે. આવા પ્રકારના મનનું સ્થાન સંસાર જ છે, એ સંસારને વધારે છે અને રમણપદ્મમાં વધારે બળ આપે છે, જોર આપે છે અને પ્રસાર કરી આપે છે. જ્યાંસુધી મનમાં રાગદ્વેષ છે ત્યાંસુધી તેમાં શુદ્ધ આત્મદશાનું પ્રતિબિંબ કદી પડતું નથી, એમાં આત્માનુભવના શુદ્ધ દર્શન યતા નથી અને એના માલિકની ખરી પ્રગતિ થતી નથી.

એમ મને લાગ્યું છે. પં. શ્રી ગંગીરવિજયજીના અર્થ પ્રમાણે ‘લુર્ગ્ન’ માં ‘ન’ નકામો છે. (આ ‘ન’ ને નકામો માનવાની જરૂર નથી. ન બુદ્ધવચનનો પ્રત્યય છે અને તેથી તે ફીક જ છે. ‘ન’ નો અર્થ નિષેધાત્મક થાય છે તે લેવાની અત્રે જરૂર નથી.) હે પ્રભુ! હું તો તમારે શરણે આવેલ છું, માટે રાગદ્વેષાદિ કામને મને હવે ધક્કો લાગે તેમ નથી. અને એ ઔરતમ્ એટલે જે રાગદ્વેષાદિ છે તેમને ખેંદાય જાયા કરીને કહું છું કે ‘જ’ કર હી સંકો’ એટલે જખ મારીને રહો, એટલે સાંત પશ્ચા રહો. અર્થાત્ સત્તામાં રાગદ્વેષાદિને રહેવું હોય તો રહી શકશે, પણ ઉદયમાં નહિ રહેવા દઉં-આ પ્રમાણે સમતા રાગાદિકને કહે છે. આ અર્થમાં ‘કરહું’ નો અર્થ ‘કરો’ એમ થાય છે.

‘જક’ જેવો શબ્દપ્રયોગ ગુજરાતીમાં નથી. ‘જખ મારવી’ નો અર્થ પસ્તાવો કરવો અથવા વાંકા રહીને ઠેકાણે આવવાનો થાય છે. એટલે તમારે હજી પણ વાંકા ચમને રહેવું જ હોય તો અંદર પશ્ચા રહો. સમતા અત્યારે જોરમાં આવી ગઇ છે એટલે આ પ્રમાણે મોલે છે.

આ પ્રમાણે અર્થ કરવામાં ‘આયો’ ના પુર્વિલગ પ્રયોગને વાધો આવે છે, સમતા અને ચેતનના પ્રયોગની બેળસેળ થાય છે અને અર્થ તાણી ખેંચવો પડે છે. પૂજ્ય પંચાસજીએ કરેલ અર્થ પણ વિચારવા યોગ્ય હોય અત્ર તેને સ્થાન આપ્યું છે. રાગદ્વેષાદિને જોર કરીને કહેવાની સ્થિતિમાં સમતા આવે તે ઘણી સુંદર પણ આકરી વાત છે, ઉદયમાં ન આવવા દેવાનો નિશ્ચય પ્રચ્છાસાપાત્ર છે, પણ એ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવી ઘણી મુશ્કેલ છે એ પણ સાચોસાચ ધ્યાનમાં રહે.

એટલા માટે અંતે આત્માનો વિજય તો એના આત્મિક ભાવમાં જ છે. એ જ્યારે અંતરાત્મદશામાં વર્તતો હોય છે ત્યારે એને કાંઈનાથી કરવાનું રહેતું નથી અને પછી તો એનામાં એટલું જોર આવી જાય છે કે એ વિકારોને દહી દે છે કે 'તમારાથી થાય તે કરી લો.' આ રિયતિ ક્યારે પ્રાપ્ત થાય છે તે જ્ઞાનમાં રાખવું. જ્યારે ચેતન માત્ર આત્મભાવમાં વર્તે, જ્યારે ખીજા દુન્યવી લોકો એને માટે કાંઈ વાત કરે તો એ તો માત્ર બકવાટ કરે છે એવું કહેવાની એનામાં હિંમત આવી ગઈ હોય, જ્યારે એ મજવાળા મનને ઝાળખી શકે છે અને સાફ મન પર ભાત પાડી શકે છે એમ સમજતો હોય છે એટલું જ નહિ પણ એવા પ્રકારનું મન કરવાની, મન પર અસાધારણ કાબૂ મેળવવાની એનામાં આંતરશક્તિ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ હોય છે ત્યારે બાહ્યાત્મભાવ અને શુદ્ધાત્મભાવ વચ્ચે એકતા થાય છે, પછી એની દશા તદ્દન જુદા પ્રકારની થઈ જાય છે, પછી એ વ્યવહાર અને નિશ્ચય વર્તન વચ્ચે સમન્વય કરી શકે છે અને પછી જગત વ્યવહારની ઉપરવટ જઈ ખરી આંતરવિમૂલિતનું પાન કરતાં મન પર ભાત પાડતો જાય છે અને ચેતનને અવિરત આનંદ આપી વિરહકાળનો છેડો નજીક લાવતો જાય છે.

આ સર્વ પરિસ્થિતિ નીપજાવવા માટે ચેતનને નિહર કરવાની જરૂર છે. અંદર જ્યારે 'અભયતા' પ્રાપ્ત થઈ જાય, એટલે માર્ગ સરળ થઈ જાય છે, દુનિયાની આશા મરી જાય છે, વ્યવહાર અર્થસા પ્રાપ્ત કરવાની દશાનો છેડો આવે છે અને એટલું થયું એટલે જાકાનો માર્ગ તો રીધો અને રપટ છે માટે 'છંદ જન રાવરો યકો' - આ જન-દુ પોતે તમારાયટી છું, તમારામય છું, તમારી સાથે અબેદભાવે વર્તનાર છું. એમ થયું જોઈએ અને એ માટે એ દશા પ્રાપ્ત કરવાની ખૂબ તાલાવેલી અને તમજા આવવી જોઈએ.

કષાયો કે મનોવિકારોને બરાબર સમજવા જોઈએ, તેઓ અસાવધ અવરથામાં ભારે આક્રમણ કરી ઘૂસી જનારા છે તે સમજવું જોઈએ અને આ આંતરવિકારોથી જેમ મજરાવાની જરૂર નથી તેમ તેની સાથે દીલાપણાથી કામ લેવા જેવું નથી. અનંત શક્તિનો ચેતન આત્મદશામાં વર્તે ત્યારે એનો માર્ગ જરૂર મોકળો થાય છે એની ના નથી, પણ એ માર્ગે દૃઢ નિર્ણય, પૂર્ણ આત્મશ્રદ્ધા અને યોગો પર અસાધારણ સંયમની જરૂર છે અને એ જ અંતરાત્મભાવ છે, એ જ પ્રાણજ્વન પર એકાંત ગ્રેમ છે અને એ જ દુનિયાના અભિપ્રાય તગ્ની બેદરકારી છે. ખૂબ પ્રયામ કરીને આ રિયતિ મેળવવા યોગ્ય છે અને મેળવ્યા પછી જમાવવા યોગ્ય છે અને જમાવ્યા પછી અનંતકાળ સુધી જવવા યોગ્ય છે. બાકી 'છંદ જન રાવરો યકો' - એવું વચન ભોલવાની લાવકાન પણ સાધારણ રીતે આવતી નથી અને આવી છે તેમ માને તે દણુ અંતર્ધર્મીને બરાબર મનન્યા નથી. એ દશા અશક્ય નથી, સુરોચ છે, પણ ચીવટથી સુમાધ્ય પણ છે. એ દૃઢની વચ્ચે એના સંબંધમાં વિદરવા જેવું છે અને એ દશા પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાંસુધી નિરંતર નથી એ નિરંતર જોઈએ.

વિજ્ઞાન, ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાન

(Science, Religion and Philosophy)

હિંદુસ્તાનના ગદ્યાન તત્ત્વવેતા સર સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણના The Reign of Religion in Contemporary Philosophy—‘આધુનિક તત્ત્વજ્ઞાનમાં ધર્મનું સામ્રાજ્ય’ નામના પુસ્તક ઉપરથી મંદિર્મિત અવતરણ આ લેખમાં કરવામાં આવેલ છે. તેમાં વિજ્ઞાન, ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનને અંગે દર્શાવેલ મનનીય વિચારો જૈન ધર્મ અને જૈન દર્શનને કેટલે અંશે અનુકૂળ અને કેટલે અંશે પ્રતિકૂળ છે તેની વિચારણા સુઝ વાચકવર્ગે કરવાની છે. વખત મળશે તો મારા વિચારો પણ દર્શાવવા ઉમેદ છે.

તત્ત્વજ્ઞાન એટલે શું? સદ્વસ્તુના અંતિમ સ્વરૂપનો (Ultimate nature of reality) જુદાદારા પદ્ધતિસર અભ્યાસ. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રનો વિષય પણ સદ્વસ્તુનો પદ્ધતિસર અભ્યાસ છે, પણ તેમાં સદ્વસ્તુના સમગ્ર અંશનો સમાવેશ થતો નથી. વિજ્ઞાન સત્પદાર્થના અમુક અંશોને વિચારણામાં લે છે, ત્યારે તત્ત્વજ્ઞાન-અનુભવજ્ઞાનમાં આવતા સંપૂર્ણ સત્પદાર્થને વિચારણામાં લે છે. વિજ્ઞાનની જુદી જુદી શાખાઓ છે; જેવી કે રસાયનવિદ્યા, પદાર્થવિદ્યા, જીવનવિદ્યા, માનસવિદ્યા વિગેરે. આ બધા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રોના પરિણામોનો એકંદર સમૂહ માત્ર કરવામાં તત્ત્વજ્ઞાનની મર્યાદા પૂરી થતી નથી, પરંતુ જુદા જુદા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રોના નિર્ણયોનો સમન્વય કરવો, અનુભવમાં આવતા જુદા જુદા વિરોધોનું મંદિર્મિત કરવું, મંદિર્મિત વિનાના દેખાતા વસ્તુના ભાવોને વ્યવસ્થિત એકત્રતામાં ગોઠવવા, સદ્વસ્તુના દરેક અંશોને ગ્રહણ કરી સમન્વય કરવો-આ તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય છે. વિજ્ઞાન-શાસ્ત્રી વસ્તુના જુદા જુદા ગુણો તથા ભાવોનો પદ્ધતિસર અભ્યાસ કરે છે; પ્રયોગદ્વારા તેમાંથી નીકળતા નિર્ણયો નોંધે છે, પણ અનુભવજ્ઞાનમાં આવતું વસ્તુનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ તેના વિષયની બહાર રહે છે. જગતમાં દેખાતી અમુક વસ્તુ પ્રથમ દર્શને કબૂલ રાખી વિજ્ઞાન આગળ ચાલે છે, ત્યારે દેખાતી અમુક વસ્તુ સદ્ છે કે કેમ તેની વિચારણા તત્ત્વજ્ઞાન કરે છે. દા. ત. પ્રકૃતિ (matter) જગતમાં સત્તરૂપે છે એવું સ્વીકારી વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર આગળ ચાલે છે, ત્યારે તે દેખાતી વસ્તુ પરમાર્થપણે સદ્ છે કે કેમ તેની વિચારણા તત્ત્વજ્ઞાનને કરવાની રહે છે. એટલે તત્ત્વજ્ઞાન અને વિજ્ઞાનના વિષયોમાં ફેર છે પણ અભ્યાસની પદ્ધતિ તો બંનેમાં સરખી છે. જુદા અને તર્ક ઉપર અનેનો અભ્યાસ અવલંબે છે.

વસ્તુનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ જાણવા જેમ તત્ત્વજ્ઞાન મથે છે તેમ ધર્મ પણ મથે છે, પણ બંનેના ધ્યેયો જુદા છે. આત્માની મુક્તિ ધર્મશાસ્ત્રનું ધ્યેય છે, સત્યની શોધ તત્ત્વજ્ઞાનનું ધ્યેય છે. બંનેમાં પોતાના ધ્યેયને પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગો જુદા જુદા છે. જો કે બંને ધર્મો વચન-આગમ માત્રને પ્રમાણ માનતા નથી પણ જ્ઞાનબ્યાનથી ઉદ્ધાવેલ અંતરજ્ઞાન (Intuition) ને પ્રમાણભૂત માને છે, છતાં ધર્મના મોટા ભાગના અનુયાયીઓ તો વચનને જ પ્રમાણ માને છે, અંતરજ્ઞાનદશા જાગૃત કરવા ભાગ્યે જ યત્ન કરે છે. એટલે તત્ત્વજ્ઞાન ત્યારે જુદા ઉપર વધારે ભાર રાખે છે ત્યારે ધર્મ શ્રદ્ધા ઉપર

મદાર બાધે છે; પરિણામે ધર્મવૃત્તિ તારિયકવૃત્તિને દગાવી દે છે. આવી ધર્મવૃત્તિથી ભાવના જન્યત થાય છે, પણ માનસિક સ્વતંત્રતા હણાય છે. જ્યારે તત્ત્વચિંતક વિચારણા કરે છે-દક્ષીણે કરે છે ત્યારે ધર્મોપરુષ શ્રદ્ધાથી માની લઇ તે પ્રમાણે વર્તે છે અને જીવન ચલાવે છે. ધર્મ મનુષ્યની ભાવનાઓને પોષે છે, તેથી તેના અનુયાયીઓ તત્ત્વજ્ઞાનના અનુયાયીઓ કરતાં ઘણા વધારે હોય છે, લૌકિક ધર્મ ઉપરનો ભાવ તત્ત્વજ્ઞાનના દ્વિતીય નુકશાનકર્તા છે. જે સિદ્ધાંત બુદ્ધિગમ્ય ન હોય તે સિદ્ધાંત વિચારશક્તિનો પ્રાસ કરનાર છે. તત્ત્વજ્ઞાનના વિષયમાં શ્રદ્ધાનની દબલગીરી માંડાં પરિણામ લાવે છે. 'ધૃષ્ટર જગત્કર્તા છે' આવા ધર્મના મંતવ્યનું જુદું અને તર્કથી સમર્થન ન થતું હોય તો તેનો વિરોધ કરવો એ તત્ત્વજ્ઞાનનું ક્ષેત્ર છે. ન્યાય અને તર્કશાસ્ત્રના નિયમોથી ધર્મની માન્યતાઓની જો ચકાસણી ન થાય તો જુદા જુદા ધર્મોની જુદી જુદી અનેક વિરોધવાળી માન્યતાઓ ઊભી રહે અને સત્ય અને જ્ઞાનનો વિકાસ રુધાય. સ્વતંત્ર વિચારણા એ સત્ય શોધવાનો સાચો માર્ગ છે. હાલના જમાનામાં તત્ત્વજ્ઞાન અને ધર્મનો પણ દુરુપયોગ રાજ્યો પોતાના સ્વાર્થ માટે કરે છે, આવી ખૂનખાર લડાઇ સામે યુરોપના તત્ત્વવેત્તાઓ કે ધર્મોપરુષો શબ્દ પણ ખોલતા નથી. ઊદાહરણ પોતાના રાજ્યની નીતિનો બચાવ કરવા નીકળે છે. ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનની આથી વધારે અધોગતિ શું હોઈ શકે? તત્ત્વચિંતનમાં સત્યની શોધ આપણું ખોલે છે અને તેમાં તર્કશાસ્ત્ર (Logic) રહેતો બતાવનાર છે. કોઈ અવહારિક વ્યક્તિ માર્ગ કાઢવો તે તત્ત્વજ્ઞાનનું કામ નથી. લાજ મેળવવો કે કીર્તિ મેળવવી તેની તેને પરવા નથી. તેનું તો એક જ ખોલે હોય છે કે સત્ય શોધવું અને અમત્વનો પ્રતિષ્ઠા કરવો. ખરો તત્ત્વવેત્તા સત્યનો ઉપાસક હોય છે અને સત્ય શિવાયની બીજી કોઈ વસ્તુને તે કિંમત પિનાની ગણે છે. સત્ય શું છે તે કહેવાથી બીજા ખુશ થાય કે નારાજ થાય તેની તત્ત્વવેત્તાને પરવા ન લેખે. જગતની મોટામાં મોટી આસા માનસિક સ્વતંત્રતા ઉપર છે.

તત્ત્વજ્ઞાનની વિચારણામાં જુદાં અગ્રરચાન આપવામાં આવે છે તેનો અર્થ એવો કરવાનો નથી કે પરંપરા-સત્ય શોધવામાં આત્માની બીજી શક્તિઓની ઉપેક્ષા કરવાની છે. આત્માને જેવી વિચારવાની શક્તિ (reason) છે તેવી જ ભાવના ને ઇમ્પીઝશન (Impulsion and will) છે. જુદાં, ભાવના અને ઇમ્પીઝશન યત્ના સમમ અનુભવનો. જુદાંદાર સમન્વય કરવો તે તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રયાસ છે, પરંતુ ભાવના અને ઇમ્પીઝશન મળતા અનુભવને મત્ત માનતા પહેલાં તેના પૂરવા કારણે શોધવાનો તત્ત્વચિંતકને પ્રયાસ કરવાનો રહે છે, ધર્મની ભાવનાને પણ તારિક જુદાંદાર ક્રોડીમાં ઉતરવું પડે છે. તત્ત્વજ્ઞાન અનુભવ ઉપર રચાયેલું હોવું જોઈએ, પણ અનુભવ ઉપર રચાયેલ તત્ત્વજ્ઞાન (empiricism) ને ફક્ત ઇન્દ્રિયદ્વાર દેખાતા જદિર્જગતના અનુભવને જ લક્ષમાં લે, અને વસ્તુના ઉદાહરણમાં રહેલ સત્યની ઉપેક્ષા કરે તો, તે અનુભવજ્ઞાનવાદ વાસ્તવિક નથી. ખરો અનુભવવાદમાં તો દરબાન જગતના ભાવોનો જોડો સમામ થાય છે તેટલો જ તેના બીજામાં રહેલ પાર્થિક ભાવનાઓનો સમામ થાય છે. જદારની વસ્તુઓને પરમ મત્ત માનવામાં આવે તો જગતવાદ આવે છે, ફક્ત ભાવનાઓને સત્ત માનવામાં આવે તો શ્રદ્ધાવાદ અને વ્યવસ્થાજ્ઞાનવાદ આવે છે. 'અનુભવ' એ ગેરિશ્વ શબ્દ છે. વિદ્યાનવાદી પણ અનુભવજ્ઞાનને પ્રમાણ

માને છે; પણ તેની મર્યાદા અદિર્ઘત-રોય પૂરતી જાય છે. આદિમક તત્ત્વ-જ્ઞાતાની વિચારણાનો તેમાં સમાવેશ થતો નથી. અધ્યાત્મની વિચારણા ધર્મનો વિષય થાય છે. પ્રકૃતિના નિયમોની વિચારણા વિજ્ઞાન કરે છે, જ્યારે આત્માની મુક્તિની વિચારણા ધર્મ કરે છે. વૈજ્ઞાનિક નિયમોને અંધમેસતા પદાર્થજ્ઞાનના અભ્યાસથી વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી સંતોષ માને છે, જ્યારે મનુષ્યોનાં હૃદયોની લાગણીઓ અને ભાવનાઓના અભ્યાસથી ધર્મને સંતોષ મળે છે. અંતર્રામ્ભો અને અદિર્ઘતો અનુભવજ્ઞાનમાં સરખા આવે છે, માટે ભૌતિક વસ્તુને ધર્મે અસત્ ન માનવી જોઈએ, તેમ વિજ્ઞાને આત્મિક વસ્તુને અસત્ ન ગણવી જોઈએ. તત્ત્વજ્ઞાનની વિચારણામાં તો સમગ્ર અનુભવ એટલે ભૌતિક અને આધ્યાત્મિક આવે છે. નિરીક્ષણ વિજ્ઞાનનું માધન છે, ધ્યાન ધર્મનું સાધન છે, નિરીક્ષણ અને ધ્યાન બંને તત્ત્વજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં આવે છે. વાસ્તવિક અનુભવજ્ઞાનવાદ (radical empiricism) માં અનુભવમાં આવતા સમગ્ર જ્ઞાનના વિષયનો સમાવેશ થવો જોઈએ. તેમાં ધાર્મિક શ્રદ્ધાનો, નીતિની ભાવનાઓ અને આધ્યાત્મિક અનુભવોને અદિર્ઘતની રચના-આકાશના તારા અને પૃથ્વીના પડની વિચારણા જેટલો જ અવકાશ આપવો જોઈએ.

બીજા અનુભવની માફક ધર્મ પણ તત્ત્વજ્ઞાનની પરીક્ષાનો વિષય છે. બુદ્ધિથી મનુષ્ય સ્વભાવનો જે અંશ પ્રતીત થાય છે તેથી વધારે જોડો અંશ ધાર્મિક શ્રદ્ધાથી પ્રતીત થાય છે. ધર્મ આગમપ્રણીત મંતવ્યો રજૂ કરે છે અને મનુષ્યની ભાવનાઓ ઉપર તેની સાંખ્યિતીનો આધાર રાખે છે. જ્યારે તત્ત્વજ્ઞાન તેની કિંમત તાકિક બુદ્ધિથી આંકી નક્કી કરે છે. જીવન પ્રત્યે મનુષ્યોમાં જુદી જુદી વ્યવહારવૃત્તિઓ હોય છે. ધર્મ એક વૃત્તિ છે. નાસ્તિકતા બીજી વૃત્તિ છે; જડવાદ ત્રીજી વૃત્તિ છે. કોઈ ધર્મરત માને છે, કોઈ ધર્મરતે માનતા નથી, કેટલાકને ધર્મરતા અસ્તિત્વ વિષે પ્રમાણિક શંકાઓ હોય છે. મનુષ્યની આ જુદી જુદી વૃત્તિઓની સમાલોચના કરતી તે તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય છે. બુદ્ધિર્ભય ન હોય એવી કોઈ ધાર્મિક માન્યતાને તત્ત્વજ્ઞાન સ્વીકારતું નથી. ધાર્મિક વૃત્તિને સ્પષ્ટતા માનથી તત્ત્વ-ગિતક જુએ છે, છતાં બુદ્ધિની સખત પરીક્ષામાં પસાર થયા વિના તે સ્વીકારવા ના પાડે છે.

તત્ત્વવેત્તા એક શુષ્ક તર્કવાદી નથી, કલ્પિત સિદ્ધાંતોનો વાદ કરનાર નથી. પણ જીવનને સ્પર્શતા સિદ્ધાંતોનું ચિંતન કરનાર છે. નીતિ અને ધર્મનાં મંતવ્યો તત્ત્વજ્ઞાનની વિચારણામાં બંધનકર્તા નથી એવું તત્ત્વવેત્તા ન કહે છે, તેનો એવો અર્થ નથી કે નીતિ અને ધર્મના સિદ્ધાંતોને તત્ત્વજ્ઞાન સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. ગમે તેમ, તો પણ આપણે જીવવા માટે વિચાર કરીએ છીએ, વિચાર કરવા માટે જીવતા નથી. તત્ત્વજ્ઞાનના વિચારો માણસના જીવન અને વર્તન ઉપર અસર કરે છે. ધર્મનો અંતિમ આધાર તત્ત્વજ્ઞાન ઉપર છે, માટે ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનને જુદા ન કરવા જોઈએ. ધાર્મિક મંતવ્યો તાત્ત્વિક વિચારણાને અનુરૂપ હોવા જોઈએ. તત્ત્વજ્ઞાનને ધર્મ સાથે અનુરૂપ કરવા કરતાં ધર્મને તત્ત્વજ્ઞાન સાથે અનુરૂપ કરવો તે હિતકર છે. આપણા ધાર્મિક મંતવ્યોને તાત્ત્વિક વિચારણાનો આધાર ન મળતો હોય તો તેના આધાર માટે આપણી લાગણીઓ, ઇચ્છા, પ્રવૃત્તિ અનુભવ, અથવા અંતર-જ્ઞાન (intuition) ને ન સોધવા જોઈએ, ધર્મ આપણી ઇચ્છા-પ્રભાવોનો નહિ પણ બુદ્ધિર્ભય હોવો જોઈએ.

તત્ત્વજ્ઞાનના વિકાસ સાથે ધર્મમાં ફેરફાર થયા છે, એટલે ધર્મની સામાન્ય લાગણીઓ સત્ય પારખવાના સાધનો છે એવું માની લેવું વ્યાજ્ઞ્યી નથી. ધાર્મિક વિકાસના પ્રતિ-
દાસમાં જે મહાન ફેરફારો થયા છે તેના મુખ્ય કારણોમાં ધર્મને જીવિગમ્ય કરવાના
મનુષ્યના પ્રયાસ છે. જે ધાર્મિક સંપ્રદાયને તત્ત્વજ્ઞાનનો આધાર નથી તેને દ્વાસ થતો
નથી છે. ધર્મમાં રહેલ જીવિગમ્યતા અને વિરોધાભાવ સંપ્રદાયના પ્રચાર, વિકાસ અને
જીવન માટે આવશ્યક છે, અગ્નિઆદિ જૂત તત્ત્વોને દેવ માનવાની જગલી લોકોની
ભાવનાથી શરૂ થયેલ, ચરાચર જગતને વ્યાપી રહેલ એક પરમતત્ત્વ સુધી પહોંચેલ
ભાવનાના બીજ મનુષ્યસ્વભાવમાં રાક્ષ શોધવાની વૃત્તિમાં રહેલ છે. અર્થ તત્ત્વજ્ઞાન ખરા
ધર્મમાં પરિણમે છે. કારણ અંતમાં શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનમાં કાંઈ વિસંવાદનો સંભવ નથી.

પરમસત્ય (reality) યોગીને અને જ્ઞાનીને જુદા જુદા આકારમાં પ્રસક્ત
થાય છે, પણ અંતમાં તે બંને એક રૂપ જ થવા જોઈએ. ખરા ધર્મને ખરા જ્ઞાન
સાથે એકતા અને મુગ્ધેશ હોવા જોઈએ. તત્ત્વજ્ઞાન તેના ખરા સ્વરૂપમાં ધર્મમય થશે,
અને ધર્મ તેના જોડા રહસ્યોમાં તત્ત્વમય થશે.

ધર્મનો પાયો શ્રદ્ધા છે અને તત્ત્વજ્ઞાનનો પાયો તર્ક અને જીવિ છે એવું જે
કહીએ છીએ તેનો અર્થ એવો નથી કે ધર્મની કાંઈ કિંમત નથી. માણસને જીવનમાં,
ઉચ્ચ જનાવવામાં અને તેના ધર્મો રાજગારની જાળમાંથી ફેરકેક અંશે શાંતિ આપી
આગળ વધારવામાં ધર્મ મદદગાર થાય છે. દુઃખી આત્માને મનની શાંતિ અને હૃદયને
દિવાસો આપવામાં ધર્મ એક મુગ્ધેશીયાર લેપડું, અથવા મગજર્જતુને સ્વચ્ચ કરનાર
આપડું કામ કરે છે. ધર્મોએ ફેરકેક વખતે જડ નાખેલ સત્તાનો અને ખોટા રીત-
રિવાજોનો સામનો કરેલ છે. ફેરકેક વખતે ધર્મને નામે અનેક અત્યાચારો પણ થયા છે.
તેનું કારણ એટલું જ છે કે માણસો અધર્મમાં ખરાખોટાનો વિચાર કરતા નથી.
મત્ત શોધવાનો તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રયાસ બધામાં પણ દિલ્લમાં છે, કારણ કે સત્ય માણસની
જીવિને સતોષ આપે છે. બ્યગ્ર અને અસ્તવ્યસ્ત દેખાતા જગતમાં આશા-તૃષ્ણાથી મુક્ત
માણસો જાગે જ હોય છે. તેમાંથી છૂટવા આપણે ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનને શરણે જઈએ
છીએ. આ જગત માણસની ભાવના પ્રોત્સાહને અપૂર્ણ જણાય છે. તે માટે માણસ પૂર્ણતા
ની શોધમાં ધર્મને શરણે આવે છે. તત્ત્વજ્ઞાન ઉપર રચાયેલ ધર્મ જ માણસને સતોષ
આપે છે. વિચારસંક્લિત મનુષ્યનો સ્વભાવ છે અને તેમાંથી તત્ત્વ શોધવાની પ્રેરણા
ઉદભવે છે. પશુજીવનથી ઉચી કક્ષામાં આવેલ વિચાર કરનાર માણસને જગતના પ્રશ્નો
સ્વચરિત જુદાઓ ન બને ત્યાં સુધી તેને નિરાંત વળતી નથી, માણસ ફક્ત રાજદારી
પ્રાપ્તી નથી, પણ તત્ત્વચિંતક અને ધર્મપરાયણ પ્રાણી છે, સ્વભાવથી જ તેનામાં તાત્ત્વિક
વૃત્તિ રહેલી છે. પશુની માફક ફક્ત ચાલતા પ્રવાદમાં રહી ઇન્દ્રિયોનાં મુખો ભોમવવામાં
માણસને સંતોષ નથી; પણ પરમાત્મતત્ત્વના પ્રકાશથી પોતાના જીવનને ઉત્તમવા
માણસમાં સતત અંતરપ્રેરણા થાય છે. આ બધી દેખાતી વસ્તુઓમાં સત્ય શું છે તે
પૂછવા વિના માણસ જીવે શકતો નથી.

જીવનના આધાર પર દોરી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—શુનિ સુજ્ઞાનવિજયજી)

પ્રશ્ન ૧—અહીંદ્રીપની બહારના જ્યોતિષી દેવો અહીંદ્રીપમાં કોઈ કારણે આવે છે ? અને તે કોઈ મનુષ્યને ઉપદ્રવ કરે છે ?

ઉત્તર—તીર્થ કરના જન્માદિ કલ્યાણક્રમસંગે ત્યાંના સૂર્યચંદ્રાદિ જ્યોતિષીના ઇંદ્રો અહીં આવે છે, તેથી જ ‘ઇંદ્ર અસંખ્ય કરે સેવા’ એમ કહેલ છે. અસંખ્ય ઇંદ્રો જ્યોતિષીના જ છે ત્યાંના જ્યોતિષી. દેવો અહીંના મનુષ્યોને ઉપદ્રવ કરવા આવતા હોય એમ બાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૨—કોઈ પંથ મંત્રનો જે હજાર જાપ કરવો હોય તેને માટે વીશ નવકારવાળી ગણીએ તો જાપની સંખ્યા વધે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—વધે એમા વિરોધ જેવું નથી, એછો થવો ન જોઈએ.

પ્રશ્ન ૩—ધર્મી જીવોને સમકિતદષ્ટિ દેવ ઉપસર્ગ કરે ?

ઉત્તર—ન કરે સમકિતદષ્ટિ દેવો કોઈને પેલું પ્રાપ્તે ઉપદ્રવ કરતા નથી.

પ્રશ્ન ૪—અંતરદ્રીપતા યુગલિકો મિથ્યાદષ્ટિ જે હોય ?

ઉત્તર—સમકિતદષ્ટિ ને મિથ્યાદષ્ટિ બંને પ્રકારના હોય

પ્રશ્ન ૫—ત્રેશઃ ચલાકા પુરુષોનું કોઈ પ્રકારના ઉપદ્રાવથી મૃત્યુ થાય ?

ઉત્તર—ઉપદ્રાવ લાગે પણ અકાળે મૃત્યુ ન થાય, આયુ પૂર્ણ થયે જ મૃત્યુ પામે; કારણ કે તેમનું આયુષ્ય અનપવર્તનીય હોય છે.

પ્રશ્ન ૬—નારદ દીક્ષા લેય ?

ઉત્તર—દીક્ષા લેય, કેવળજ્ઞાન પામે ને મોક્ષે પણ જાય

પ્રશ્ન ૭—સિદ્ધાચળ ઉપર ત્રેવીશ તીર્થ કર આવ્યો ને નેમિનાથજી થોડેથી પાછા વળ્યા એમ કહેવાય છે તે ખરાબર છે ?

ઉત્તર—એ દંતકથા છે. શાસ્ત્રાધારવાળી વાત નથી

પ્રશ્ન ૮—દશ પ્રકારના કૃત્યવૃક્ષોમાં મધ્યાંગ જાતિના કૃત્યવૃક્ષો છે તે યુગલિકોને મદિરા આપે છે ને યુગલિકો પીવે છે તે ખરાબર છે ?

ઉત્તર—ખરાબર છે, પરંતુ તે મદિરા જેવી સ્વાદુ ને પ્રવાહી હોવાથી મદિરા કહેવાય છે તે અભક્ષ્યમા ગણેલી મદિરા જેવી ત્રસજીવસસક્ત હોતી નથી

પ્રશ્ન ૩૧—યુગલિક ક્ષેત્રમાં જિનચૈત્યાદિ ધર્મના સાધનો હોય ?

ઉત્તર—ન હોય. અસી, મપી, કૃષી ન હોય તેમ ધર્મના સાધન પણ ન હોય. માત્ર વિષયકષાયની મંદતા હોવાથી તે દેવગતિ પામે છે.

પ્રશ્ન ૩૨—યુગલિયાઓ આ ભરતક્ષેત્રમાં અવસર્પિણીના પેલા, બીજા, ત્રીજા આરામાં શત્રુજય તીર્થની યાત્રા કરતા હશે ?

ઉત્તર—એને યાત્રા કરવાપણું નથી. વળી શત્રુજય ઉપર તે કાળે ચૈત્યાદિ કાંઈ ન હોય. તેથી શેની યાત્રા કરે ?

પ્રશ્ન ૩૩—યુગલિયાને જાતિસ્મરણ ને અવધિજ્ઞાન હોય ?

ઉત્તર—જાતિસ્મરણ હોય. નવું સમકિત પ્રાપ્તે જાતિસ્મરણાદિથી જ પામે છે. અવધિજ્ઞાન ન હોય.

પ્રશ્ન ૩૪—અવધિજ્ઞાની ને અવધિદર્શનીની જેમ વિભંગજ્ઞાનવાળા રૂપી પ્રદાર્યોને જાણે દેખે ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વ સંયુક્ત હોવાથી જ વિભંગજ્ઞાન કહેવાય છે, પરંતુ તેનો વિષય અવધિજ્ઞાનીની જેમ રૂપી પ્રદાર્યોને જાણવા દેખવાનો છે.

પ્રશ્ન ૩૫—અવધિજ્ઞાન ને વિભંગજ્ઞાન ગર્ભાવાસમાં થાય છે તે બધા જીવોને થાય કે કોઈકને જ થાય ? અને તે ક્યારે થાય ?

ઉત્તર—ગર્ભાવાસમાં નવું અવધિજ્ઞાન કે વિભંગજ્ઞાન થવાનું જાણ્યું નથી. પરમવથી લઈને આવે તેને હોય. એ જ્ઞાન કોઈક જીવને જ હોય. એની સંખ્યા અતિ અલ્પ જાણવી.

પ્રશ્ન ૩૬—મુનિરાજને વંદણા ૧૦૦૮ વાર લખવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર—એ એક જાતની લખવાની પ્રણાલિકા છે. એ સંખ્યાનું કોઈ ખાસ કારણ જાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૩૭—હોળીમાં કેટલાક મારવાડી ભાઈઓ દેરાસરમાં ગુલાલ ઉડાડે છે, પ્રભુ ઉપર પણ ઉડાડે છે એ વ્યાજબી છે ?

ઉત્તર—એ રિવાજ અજ્ઞાનજન્ય છે. ઉચિત નથી.

પ્રશ્ન ૩૮—નવતત્ત્વ પ્રકરણના કર્તા કોણ ?

ઉત્તર—અનેક વિદ્વાનોએ નવતત્ત્વ રચ્યા છે. તેનો સંગ્રહ છપાયો છે. ખાસ તત્ત્વાર્થાધિગમ ગ્રંથ નવતત્ત્વને માટે જ છે.

કુવંરજી

શ્રી પરમેષ્ઠિં સ્તોત્ર

અરિહંત સ્તોત્ર

(૯)

(અનુસંધાન ગત વર્ષના ૫૪ ૪૧૦ થી)

ઉપર શ્રીગિનનું આમત્વ વીતરાગતાને આભારી છે એમ દર્શાવ્યું. હવે વીતરાગતાનું વિશેષ વર્ણન કરે છે.—

આમર છંદ

રાગ-રંગ લાગતો ન જેહ વીતરાગને,
જ્યું રૂઢિક નીરુપાધિ લે ન ઉપરાગને;
નિર્મલા અવસ્થિતા ત્યજે ન શુદ્ધ મૂર્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૬

શબ્દાર્થ—જે વીતરાગને રાગનો રંગ લાગતો નથી, જેમ નિરુપાધિક રૂઢિકને ઉપરાગ લાગતો નથી તેમ; અને તેથી નિર્મલ અવસ્થિત શુદ્ધ મૂર્તિને જે છોડતા નથી, એવા તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રીઅરિહંત દેવને હું વંદું છું.

વિવેચન—

વિગતો રાગો यस્ય સ વીતરાગઃ । જેનો રાગ ગયો છે તે વીતરાગ, એવા વીતરાગને રાગનો રંગ લાગતો નથી; કારણ કે રાગદિશ્વ પરભાવ ઉપાધિનો-વિભાવનો તેમણે સર્વથા પરિત્યાગ કર્યો છે. અને રૂઢિકનું દષ્ટાંત ધરાવે છે. પુષ્પરૂપ બાહ્ય ઉપાધિ હોય તો તે પુષ્પના વર્ણની ઝાઝ-છાયા-ઉપગમ રૂઢિકમાં પડે છે; પણ તેની બાહ્ય ઉપાધિના અભાવે તેની દોષ પણ છાયા તેમાં પડતી નથી, જેમ રૂઢિક પોતાના નિર્મળ સ્વભાવમાં અવસ્થિત રહે છે તેમ વીતરાગને પણ રાગદિ બાહ્ય ઉપાધિશ્વ પરભાવ વિગત થયા છે, દૂર થયા છે, તેથી તેની છાયા-રંગ-વર્ણિકા તેમને સ્પર્શતી નથી; તે તો પોતાના નિર્મળ શુદ્ધ યથાસ્થિત આત્મસ્વરૂપમાં જ અવસ્થિત રહે છે, મૂર્ત-અગદ સહજત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત થયા છે, શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વામી બન્યા છે.

“જહ ફલિહમણી સુદ્ધો જ સયં પરિણમદ રાયમાર્દિહિ ।”

एवं णाणी सुद्धो ज सयं परिणमद रायमार्दहि ॥”

—શ્રી કુંદકુંદાચાર્યશ્રીપ્રણીત શ્રીસમયસાર

“જેમ નિર્મલતા રે રત્ન રૂઢિકતાણી, તેમ જ શુભ સ્વભાવ.”

“જેમ તે રાતે રે ફૂલે રાતડ, રયામ ફૂલથી રે રયામ.”

—શ્રીમાન યશોવિજયશ્રીવિરચિત સવાસો ગાથાનું સ્તવન

“ ન ચ રાયદોસમોહં કુલ્લદિ ણાણી કસાયભાવં વા ।

સયમવ્વણો ન સો તેણ કારગો તેસિં ભાવાણં ॥ ” —શ્રી સમયસાર

અર્થાત્—

“ યથોક્ત વસ્તુસ્વભાવં જાનન્ જ્ઞાની શુદ્ધસ્વભાવાદેવ ન પ્રચ્ચવતે, તતો રાગદ્વેષમોહાદિભાવૈઃ સ્વયં ન પરિણમતે, ન પરેણાપિ પરિણમ્યતે, તત્તત્કોત્કીર્ણક-શાયકસ્વભાવો જ્ઞાની રાગદ્વેષમોહાદિભાવાનામકર્તૈવેતિ નિયમઃ ॥ ”

—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજીવિત ટીકા

“ યથોક્ત વસ્તુસ્વભાવને જાણતા જ્ઞાની શુદ્ધ સ્વભાવથી પ્રચ્ચુત થતા જ નથી; તેથી રાગ-દ્વેષ-મોહ આદિ ભાવે સ્વયં પરિણમતા નથી, પરથી પણ પરિણમાવાતા નથી; તેથી ટોકોટીણું એક સાયકસ્વભાવી જ્ઞાની રાગ-દ્વેષ-મોહાદિ ભાવોના અકર્તા જ છે, એમ નિયમ છે. ”

“ શુદ્ધ રચાઈવાદ નિજ ભાવ ભોગી જિંદે, તેહ પરભાવને કેમ ચાખે ? ”

—તત્ત્વચંડી મુનિવર્ય દંવચંદ્રજી

એવી તે વીતરાગસ્વરૂપ વિશ્વની વિશિષ્ટ અને શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદુ છું. હવે વીતરાગતાના કારણભૂત મમતા બતાવે છે:—

જે સમાન, સ્વર્ણ-લોહ વાંચી-ચંદનાદિમાં,

નિદનાર વંદનાર સત્તુ મિત્ર આદિમાં;

ઊંચ-નીચ રાય-રંક ના ગણે વિભક્ષિતને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૭

શબ્દાર્થ:—જે સ્વર્ણ કે લોહ પ્રત્યે, વાંચીથી છેદનાર કે ચંદનથી વિલેપનાર પ્રત્યે, નિદનાર કે વંદનાર પ્રત્યે, સત્તુ કે મિત્ર પ્રત્યે મમાન છે, અને ઊંચ-નીચ, રાય-રંક આદિ વિભાગને જે ગણતા નથી-એના તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ મી અરિદંતદેવને હું વંદુ છું.

વિવેચન—

શ્રી વીતરાગને મર્વત્ર મમભાવ વર્તે છે. સોનું હોય કે દોષ્ટું હોય તે જાને તેને મન મગખા છે. જાને પુદ્ગલસ્વરૂપ છે.

“ રજકણ કે ઋદ્ધિ પૈમાનિક દેવની, સર્વે માન્યા પુદ્ગલ એક સ્વભાવ જો. ”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

કોઈ વાંચીથી છેદા કરે તો તે ખીજતા નથી, કે કોઈ ચંદનથી વિલેપન કરે તો તે ત્રીજના નથી, રાય કે તેષને તેમણે સર્વથા પગિદાર કર્યો છે.

કોઈ કોટાર વચ્ચેથી નિત કરે કે કોઈ મધુ વચ્ચેની પ્રશસ્તિપૂર્વક વંદન કરે, તે જાનેમાં તેમને પ્રિયાપ્રિય કે દયાનિષ્ઠ ભાવની ઉત્પત્તિ થતી નથી, તુલ્ય ભાવ જ વર્તે છે. સત્તુ હોય કે મિત્ર હોય, જાને પ્રત્યે તે સમભાવભાવો વંદે છે.

જીય-નીચનો, રાપ-રંદનો વિભાગ-બેદ તે ગણતા નથી. તેમને તો સર્વ આત્મા પ્રત્યે સમદ્રષ્ટિ જ હોય છે.

“શત્રુ મિત્ર પ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા, માન અમાને વર્તે તે જ સ્વભાવ જો;
છવિત કે મરણ નહિ ન્યૂનાધિકતા, ભવ મોક્ષે પણ વર્તે શુદ્ધ સમભાવ જો.

—અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?”

—શ્રીમદ્ રાજયંદ્રજી

“માન અપમાન ચિત્ત સમ ગણે, સમ ગણે કનક પાપાણ રે;
વંદક નિંદક સમ ગણે, એવો હોય તું જાણ રે.
સર્વ જગજંતુને સમ ગણે, સમ ગણે તૃણમણિભાવ રે.
મુક્તિ સ સાર ખેડુ સમ ગણે, મુણે ભવજલનિધિ નાવ રે.”

—શ્રીમાન્ આનંદધનજી

“ધન્ય તે મુનિવરા રે, જે ચાલે સમભાવે;
ભવસાયર હીલાએ ઉતરે, સંયમ દિશિયા નાવે. ધન્ય૦”

—શ્રીયશોવિજયજીકૃત સાઠાત્રણસો ગાથાનું રતવન

“નિજ સત્તાએ શુદ્ધ સહુને લેખતા હો લાલ;
પરપરિણતિ અદ્વેષપણે ઉવેખતા હો લાલ.”

—મુનિવચ્ શ્રીદેવચંદ્રજી

એમ સર્વજ્ઞ સમભાવ મળને જેણે વીતરાગપણું સાધ્યું છે એવા તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ અરિહંતને હું વંદું છું.

હર્ષ શોક સુખ દુઃખ દંદ્રોથી અતીત જે,
નિર્વિકલ્પ બોધરૂપ પ્રાપ્તને પ્રતીત જે;
જે ધરે સમાધિવંત નિત્ય સામ્યવૃત્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૩૮

શબ્દાર્થ:—હર્ષ-શોક, સુખ-દુઃખ આદિ દંદ્રોથી જે અતીત છે-પર છે; નિર્વિકલ્પ બોધરૂપ જે પ્રાપ્તજનને પ્રતીત-મણીતા છે; અને જે નિત્ય સમાધિવંત સામ્યવૃત્તિ ધારણ કરે છે,—એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ અરિહંતને હું વંદું છું.

વિવેચન—

જ્ઞાની વીતરાગને ઇષ્ટસંયોગ કે અનિષ્ટવિયોગથી હર્ષ ઉપજતો નથી, ઇષ્ટવિયોગથી કે અનિષ્ટસંયોગથી ખેદ-શોક થતો નથી, ઇન્દ્રિયજન્ય બહિરંગ સુખ-દુઃખની મિથ્યા કલ્પના તે કરતા નથી, શુભાશુભ વિષયોનું પ્રિયાપ્રિયપણું તેઓને હોવાું નથી, છત્યાદિ અનેક પ્રકારના દંદ્રોથી-પરસ્પર વિરોધીભાવોથી તે પર હોય છે, અતિક્રાંત હોય છે.

સમભાવપ્રાપ્તિ હવે કેવો હોય ?

પ્રિય અને અપ્રિય એવા ચેતન અને અચેતન પદાર્થમાં જેનું મન મોહ પામતું નથી તે સમભાવને પ્રાપ્ત થયેલો છે, એમ જાણવું. કોઈ પોતાના હાથવતી ગોશીર્ષચન્દનનું વિલેપન કરે કે કોઈ વાસવાથી છેદન કરે તો પણ જન્મેના સમાનવૃત્તિ હોય ત્યારે સર્વોત્તમ સમભાવ પ્રાપ્ત હોય છે કોઈ પ્રમત્ત યર્ધને સ્તુતિ કરે કે કોઈ ગુસ્સે યર્ધને અપમાન કરે તો પણ જેનું ચિત્ત તે જન્મેનાં સર્ગ્યુ વતે છે તે સમભાવમાં મગ્ન છે પ્રથત્તથી થતા અને કૃત્રેશજનક એવા રાગાદિની ઉપામના શા માટે કરવી ? તેને બદલે વગર પ્રયત્ને મળી શકે એવા અનેક ખાવા યોગ્ય, ચાટવા યોગ્ય, ચૂસવા યોગ્ય અને પીવા યોગ્ય એમ ચાર પ્રકારનાં સુખ આપનારા મનોહર પદાર્થોમાં સમભાવનો આશ્રય કરવો યોગ્ય છે. ખાવા યોગ્ય, ચાટવા યોગ્ય ને ચૂસવા યોગ્ય પદાર્થોથી વિમુખ ચિત્તવાળા યોગીઓ પણ સમભાવરૂપ અમૃત વારંવાર પીવે છે આમાં કંઈ ગુમ નથી તેમ કોઈ ગુમ રહસ્ય નથી, પગ્નું અગ્ન અને બુદ્ધિમાનોને માટે એક જ ભવવ્યાધિને શમન કરનારુ સમભાવરૂપ ઔષધ છે જેનાથી પાપીઓ પણ ક્ષણમાત્રમાં શાશ્વત પદ પામી શકે છે તે આ સમભાવનો. પરમ પ્રભાવ છે જે સમભાવ પ્રાપ્ત થતા રત્નત્રય મદ્ધન થાય છે અને જેના વિના નિષ્ક્રિયતા પામે છે તે મહાપ્રભાવયુક્ત સમભાવને નમસ્કાર કરો છું ૧ (ભગવાન હેમચંદ્રમુનિ) મર્વ શાસ્ત્રના રહસ્યને જાણી પોકાર કરીને કહું છું કે આ લોક અને પગલોમાં સમભાવથી બીજી કોઈ સુખની ખાણ નથી જ્યારે ઉપમર્ગો આવી પડે છે અને મૃત્યુ સામે બીજી હોય છે ત્યારે તે કાળને ઉચિત સમભાવથી બીજી કંઈ પણ ઉપયોગી નથી ગગદેવાદિ શત્રુઓનો નાશ કરનાર સમભાવરૂપ આત્માજ્ઞની લક્ષ્મી ભોગીને પ્રાણીઓ શુભ ગતિને પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી જો આ મનુષ્યજન્મ સફળ કરવો હોય તો અમર્યાદિ સુખથી પૂર્ણ સમભાવને પ્રાપ્ત કરવામાં જરા પણ પ્રમાદ ન કરવો. મુનિપુણ્યવિજયજી

તે તો નિર્વિકલ્પ બોધસ્વરૂપ-જ્ઞાનસ્વરૂપ, દેહાત્મીયું શુદ્ધ એક જ્ઞાનસ્વભાવી છે એમ ગદામતિ પ્રાચીનોએ પ્રતીત કર્યું છે, સુનિશ્ચિત કર્યું છે

તે યોગની ઉત્કૃષ્ટ ભૂમિકાને, આકર્ષી પગદંડિને, પરમ મહાધિયોગને પ્રાપ્ત થા છે, અને સદા ય માગ્યભાવને-અમતાભાવને ધારણ કરે છે.

“દૃષ્ટિ આકર્ષી સાર સમાધિ, નામ પરા તમ જાણું છું;
આપસ્વભાવે પ્રવૃત્તિ પૂરણ, શાંતિ મમ બોધ વખાણું છું.”

—શ્રીયોગવિજયજીવૃત્ત યોગદૃષ્ટિ સંજ્ઞાચ

એવા પરમ મહાધિવ ત સમભાવભાવી શ્રીમતગત જે વિશ્વની વિશિષ્ટ-પ્રેરિત્રિભુતિ છે તેને દુઃ વદુ છું. (અપૂર્ણ)

—૧૦. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાઈ મહેતા

શ્રી મહાવીરસ્વામીના ભવ ૨૭ કે ૨૮?

શ્રી સમતિશતસ્થાન પ્રકરણમાં શ્રી મહાવીરસ્વામીના ૨૭ ભવો પૈકી પાંચમા ભવમાં કૌશિક નામે બ્રાહ્મણ ત્રિદંડી અને છઠ્ઠે ભવે સુધર્મ દેવલોકે દેવ થઈ પછી અસંખ્ય ભવ-ભ્રમણ કર્યું એમ કહેલ છે. આગળ ૨૧ મે ભવે સિંહ થઈ, ૨૨ મે ભવે ચોથી નરકે જઈ, બહુ ભવભ્રમણ કરી ૨૩ મે ભવે મૂકા રાજધાનીમાં પ્રિયમિત્ર ચક્રી થયા એમ કહેલ છે.

શ્રી કલ્પસૂત્ર મુખ્યોપક્રમાં પાંચમા ભવે કૌશિક બ્રાહ્મણ ત્રિદંડી થઈ, ભવભ્રમણ કરીને છઠ્ઠે ભવે પુષ્પ નામે બ્રાહ્મણ યવાતું જણાવેલ છે. એ પ્રમાણે એક ભવ ઘટવાથી ૨૦ મે ભવે સિંહ ને ૨૧ મે ભવે ચોથી નરકે, પછી ૨૨ મે ભવે સામાન્ય મનુષ્ય થઈ, પુણ્યકર્મ ઉપાર્જન કરી ૨૩ મે ભવે મૂકા રાજધાનીમાં પ્રિયમિત્ર નામે ચક્રવર્તી થયા એમ કહેલ છે.

સમતિશતસ્થાન પ્રકરણમાં છઠ્ઠો ભવ દેવલોકનો કહ્યો છે અને ૨૨ મો સામાન્ય મનુષ્યનો ભવ કહ્યો નથી એટલે છેવટે ભવની સંખ્યા ૨૭ ની થઈ રહે છે.

શ્રી ત્રિપદ્ધિશલાકાપુરુષ ચરિત્રના પર્વ દશમામાં શ્રી મહાવીરસ્વામીના પૂર્વના ભવોમાં ઉપર પ્રમાણે છઠ્ઠો ભવ સૌધર્મ દેવલોકનો કહ્યો નથી અને ૨૨ મો ભવ સામાન્ય મનુષ્યનો કહ્યો છે. તે ભવમાં તેણે શુભ કર્મ ઉપાર્જન કર્યું જેથી ૨૩ મે ભવે ચક્રવર્તી થયા એમ કહેલ છે.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર રત્નાકર ગ્રંથમાં ૯૨ મા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહેલ છે કે-મહાવીર પ્રભુ ૧૯ મે ભવે ત્રિપૃથ વાસુદેવ, ૨૦ મે ભવે સાનમી નરકે, ૨૧ મે ભવે સિંહ, ૨૨ મે ભવે ચોથી નરકે, ત્યારપછી અસંખ્ય ભવભ્રમણ કરીને શ્રી દેવભદ્રમૂરિકૃત શ્રી વીરચરિત્રને અનુસારે ૨૩ મે ભવે રચનપુરનગરે પ્રિયમિત્ર રાજા, વિમળા રાણી, તેના પુત્ર વિમળશ્રી નામે થયા. તેને રાજાએ રાજ્ય આપ્યું. એકદા વનમાં કોડા કરવા જતાં પાસમાં બધાયેલ હરણને છોડાવ્યો. એ અનુકંપાશુભરે તેમજ બદ્ધિકપણાવડે મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધ્યું. પ્રાંતે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, ઉમ્મ તપ કરી, ચક્રવર્તી પદવીને યોગ્ય એવું પુણ્ય ઉપાર્જી, મહિનાની સંલેખના કરી મરણ પામીને ૨૪ મે ભવે પશ્ચિમ મહાવિદેહ ક્ષેત્રે મૂકાપુરીમાં ધનંત્ય નામે રાજા, ધારિણી રાણી, તેના પુત્ર પ્રિયમિત્ર નામે ચક્રવર્તી થયા. ત્યાંથી ૨૫ મે ભવે દેવપણું પામી ૨૬ મે ભવે નંદનમુનિ થયા. તે ભવમાં તીર્થંકરનામકર્મ નિઠ્ઠાચિત કરી ૨૭ મે ભવે દશમા દેવલોકે દેવ થયા ને ૨૮ મે ભવે શ્રી મહાવીર પ્રભુ થયા. આ પ્રમાણે ભવ ગણતા ૨૮ થાય છે આમાં ત્રિપૃથનો ભવ ૧૯ મો કહ્યો છે ને ઉપર જણાવેલા એ ગ્રંથમાં ૧૮ મો કહ્યો છે. આમાં છઠ્ઠો સુધર્મ દેવલોકનો ભવ ગણેલ હોવાથી ત્રિપૃથનો ભવ ૧૯ મો થયેલ છે.

આ બાબતનો નિર્ણય બહુશ્રુત કરે તે પ્રમાણ.

કુંવરજી

રાજ્ય, ચક્રવર્તીપણું કે મન્દ્રપણું પ્રાપ્ત થયું હુર્લભ નથી, પણ બોધિની પ્રાપ્તિ અત્યંત હુર્લભ છે એમ શ્રી જિનપ્રવચનમાં કહ્યું છે. સર્વ જીવોએ બધા ભાવો પૂર્વે અનંતવાર પ્રાપ્ત કર્યાં છે, પરંતુ તેને કદાપિ બોધિની પ્રાપ્તિ થઈ નથી, તેથી જ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. સર્વ જીવોને અનંત પુદ્ગલપરાવર્ત વ્યતીત થયા, પરંતુ જ્યારે કંઈક ન્યૂન અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્ત સંસાર બાકી રહેતાં આયુ સિવાયના સાત કર્મની રિતિ અનંતકાલકાલી સાગરોપમની બાકી રહે ત્યારે કોઈક જીવ અન્યિમેદથી ઉત્તમ બોધિરત્ન પામે છે અને બીજા જીવો યથાપ્રવૃત્તિકરણથી અંચિતી મર્યાદામાં આવેલાં છતાં પાછા વળે છે અને પુનઃ સંસારમાં ભમે છે. કુશાસ્ત્રવણ, મિથ્યાદષ્ટિનો મંત્ર, કુવાસના અને પ્રમાદશીલતા એ બધા બોધિના વિરોધી છે. જે કે ચારિત્રની પ્રાપ્તિ હુર્લભ છે, તો પણ બોધિ પ્રાપ્ત થયે ચારિત્રની સફળતા છે, અન્યથા નિષ્ફળતા છે. અલગ્યો પણ ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરી ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યધિયાના બળે નવમા ગ્રંથેયક સુધી જાય છે પણ બોધિ ન હોવાથી નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. જેને બોધિરત્ન પ્રાપ્ત થયું નથી તે ચક્રવર્તી હોવા છતાં પણ રંક જેવો છે, પરંતુ જેણે બોધિરત્ન પ્રાપ્ત કર્યું છે તે રંક પણ ચક્રવર્તી કરતાં અધિક છે. જેમને બોધિરત્ન પ્રાપ્ત થયેલ છે તે જીવો સંસારમાં ક્યાંય આસક્ત થતા નથી, પરંતુ મમત્વ રહિત થઈને એક માત્ર મુક્તિમાર્ગની જ ઉપાસના કરે છે. જેઓ પરમપદ પામ્યા છે, પામશે અને પામે છે તે બધા બોધિ પામીને જ તે પામી શકે છે મારે બોધિની જ ઉપાસના કરે. મુનિ પુણ્યવિજયજી

અશ્વવાળાઓના ત્રણ પ્રકાર.

(એક ચમુવાળા, બે ચમુવાળા, ત્રણ ચમુવાળા)

ચક્ષુના બે પ્રકાર દ્રવ્યચક્ષુ ને જાવચક્ષુ-દ્રવ્યચક્ષુ તે ચર્મચક્ષુ અને જાવચક્ષુ તે જ્ઞાનચક્ષુ.

अथ यशुवाणा ते विशिष्टज्ञानविनाना यमयशुवाणा.

ये यक्षुवाणा ते यमयक्षुवाणा ते विशिष्ट व्यवधिमानवाणा देवादि.

તથા ચક્ષુવાળા તે ચર્મચક્ષુ, પરમશ્રુતરૂપ ચક્ષુ અને અવધિગ્ઞાનરૂપ ચક્ષુ અથવા મનઃપર્વવગ્ઞાનરૂપ વિશિષ્ટ ગ્ઞાનચક્ષુ જેને હોય તે.

કેવળજ્ઞાનીને કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શનરૂપ બે ચક્ષુવાળા જાણવા. તેમને ચર્મચક્ષુ છે પરંતુ તેનો ઉપયોગ ન હોવાથી તે ચક્ષુને ગણવા નથી. દ્રવ્યચક્ષુની અપેક્ષાએ તો તેમને પણ ત્રણ ચક્ષુવાળા કહેવાય.

પ્રથમના ત્રણ એકવાળા ઉપરથી જીવો સમજવા. તેમને જીવતાનાવરણ, અવધિતાનાવરણ અને મનઃપર્યવટાનાવરણના ક્ષયોપશમથી તે તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય ત્યારે પરમજીવ તે અવધિતાન અથવા મનઃપર્યવટાનવાળા મુનિ એ અથવા ત્રણ ચક્ષુવાળા હૃદેવાય છે. બીજા ચૌરદિગ વિશેરે જીવો એકચક્ષુવાળા હૃદેવાય છે. એકેન્દ્રિય, બેદ્વિય ને ત્રીદિય જીવો ચક્ષુ વિનાના છે. કુવંર૨૭

જૈન જનતાને જાહેર વિજ્ઞાપિતિ

સદ્ગત શ્રી. સારાભાઈ મગનભાઈ મોદીની ઉદાર સખાવતથી શરૂ કરવામાં આવેલ
“ઉચ્ચ અભ્યાસ શિષ્યવૃત્તિ ફંડ” તથા “લોન સ્કોલરશીપ ફંડ”ને ટેકો આપો.

સદ્ગત શ્રી. સારાભાઈ મોદીએ ઇ. સ. ૧૯૨૪ માં રૂ. ૩૧૦૦૦)ની સખાવત જાહેર
કરીને અંગ્રેજી ચોથા ધોરણથી અંગ્રેજી માતમા ધોરણ સુધી તેમજ હિસાબી જ્ઞાન, હોરપીટલ
એસીસ્ટન્ટ, મીડવાઈક, નર્સિંગ, ટ્રેનીંગ સ્કૂલ વિગેરે લાખનમાં લખુતા વિદ્યાર્થીઓને તથા વિદ્યા-
ર્થીનીઓને નાનીમોટી મદદ લોનરૂપે આપવાની યોજના શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય મારફત
શરૂ કરી હતી. આ ફંડ “શ્રી. સારાભાઈ મગનભાઈ મોદી લોન સ્કોલરશીપ ફંડ”ના નામથી
ઓળખાય છે અને એ ફંડદાર તા. ૩૧-૫-૪૨ સુધીમાં વ્યાજ અને પાછી મળેલી રકમ મળી
કુલ રૂ. ૫૭૬૯૦-૨-૯ ખરચાયા છે અને ૪૨૫ વિદ્યાર્થીઓને મદદ આપવામાં આવી છે.

એવી જ રીતે જુદી જુદી કોલેજોમાં લખુતા વિદ્યાર્થીઓને નાની મોટી સિબ્સિડિયો
આપવાના હેતુથી ઇ. સ. ૧૯૩૨ માં સદ્ગત શ્રી. સારાભાઈ મગનભાઈ મોદીએ શ્રી મહા-
વીર જૈન વિદ્યાલયને રૂ. ૩૭૦૦૦)ની રકમ અર્પણ કરી હતી અને તે રકમનું “શ્રી
સારાભાઈ મગનભાઈ મોદી ઉચ્ચ અભ્યાસ શિષ્યવૃત્તિ ફંડ” નામ રાખવામાં આવ્યું હતું.
આ યોજના મારફત વ્યાજ અને પાછી મળેલી રકમ મેળવતાં તા. ૩૧-૫-૧૯૪૨ સુધીમાં
કુલ રૂ. ૫૪૫૦૭-૮-૦ ની લોનરૂપે ૨૧૪ વિદ્યાર્થીઓને મદદ પહોંચાડવામાં આવી છે.

હવે આ બંને ફંડો ખલાસ થયા છે. આ બંને યોજનાની ફેટલી બધી ઉપયોગિતા છે
તેનો ખ્યાલ આજે મદદની માંગણી માટે આવી પડેલી ઢગલાખંધ અરજીઓ ઉપરથી સર્વ
કોષને આવી શકે તેમ છે. નાનો સરખો આર્થિક ટેકો આપવાથી આ બંને યોજનાદાર અનેક
વિદ્યાર્થીઓ મેટ્રિકની પરીક્ષા પસાર કરી શકે છે અને જુદી જુદી લાખનમાં પ્રવેશ કરીને
પોતાનો ઉદાર સાધી શકે છે. ફંડ ખલાસ થવાના કારણે ચાલુ વર્ષમાં ૯૮ વિદ્યાર્થીઓની
અરજીઓ પાછી ઠેલવી પડી છે. લખુનારાની સંખ્યા વર્ષપ્રતિવર્ષ વધતી જ જાય છે અને તેમને
મદદ આપવાના સાધનો બહુ જ અદ્ય છે. સદ્ગત શ્રી સારાભાઈ મોદી મોટી મોટી રકમો
આપીને જે સમાજોપયોગી યોજનાની શુભ શરૂઆત કરી ગયા છે તેને જરૂરી આર્થિક જળસિંચન
કરીને ચાલુ રાખવી, એટલું જ નહિ પણ વધારવી એ તેમની માફક ગરીબાધર્મથી સારી
સ્થિતિએ પહોંચેલા શિક્ષિત બંધુઓની તેમજ કેળવણીની કદર કરતા શ્રીમાનોની ખાસ ફરજ
છે. આ કાર્ય માટે હાલ તુરત એક પંચવર્ષીય યોજના દ્વારા ધરવામાં આવી છે. પાંચ વર્ષ
સુધી દર વર્ષે એકસ રકમ આપવાની કલુજાન આપનાર સજારીઓ તથા સદ્ગૃહસ્થોના નામ
નોંધવા અને એ રીતે એકત્ર થયેલી રકમદારા પ્રસ્તુત યોજના પાછળ રહેલું વિદ્યાર્થીઓને
મદદ આપવાનું સેવાકાર્ય ચાલુ રાખવું એવો પ્રબંધ કરવામાં આવ્યો છે. જૈન જનતા
પ્રસ્તુત યોજનાને નાનામોટા ફાળાવડે ટકાવી રાખશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં દર વર્ષે આ બંને ફંડોના કાર્યનો
સવિસ્તર અહેવાલ આપવામાં આવે છે. આ વિસ્તિષ્ઠિ ખ્યાનમાં લેતાં જે કોષ સજારીની કે
સદ્ગૃહસ્થની ઇચ્છા થાય તેણે નીચેના ફેરાણે પાંચ વર્ષ સુધી પ્રત્યેક વર્ષે મન વધે તેટલી
રકમની કલુજાત લખી જણાવવા કૃપા કરવી.

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય. } માતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીયા } આં. મંત્રીઓ.
ગોવાલીયાટેકરોડ, સુબ્રહ્મનં. } અંદુલાસ સારાભાઈ મોદી }

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

સં. ૧૯૯૮ ના અશાઠ માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ:—આ માસમાં સામાયિક, આઠમ આદ્ય પ્રતિક્રમણ, ગુરુવંદન, દર સોમવારે વ્યાખ્યાનશ્રવણ વિગેરે નિયમ મુજબ યોજવામાં આવ્યા હતાં. અશાઠ શુદ્ધિ ૧૪ના રોજ બધા વિદ્યાર્થીઓ યાત્રાએ ગયા હતા. અશાઠ વદિ ૧૩ ના રોજ બધાએ સાથે આયંજિલ તપ કૃત્યું હતું.

આવક :—	રૂ. આ. પા.	રૂ. આ. પા.
શ્રી જ. નિર્વાહ ફંડ	૧૪૭-૦-૦	શ્રી કેલવણી ફંડ ૧૨-૪-૦
શ્રી લોજન ફંડ	૫૩૦-૪-૦	શ્રી દે. સાધારણ ફંડ ૮૧-૭-૦
શ્રી સ્વા. ટ્રસ્ટ ફંડ	૨૫૦૬-૦-૦	શ્રી દેરાસર ફંડ ૧૦૨-૪-૦
શ્રી વાર્ષિક મદદ ફંડ	૧૩૬-૦-૦	શ્રી આંગી ફંડ ૧૦૧-૦-૦

જમણવાર:—૧. શેઠ ત્રિભુવનદાસ જાણી જાવનગર

૨. શેઠ પાનાચંદ નવલચંદ સુરત

લેટ:—કમળાબેન અમરચંદ નારીક, તોરણ-ચંદરવો-પુંડીયું જેડ ૧. જ. સિ. વાટકી ૧, રકેળી ૧. બાઇ કેસર તે શેઠ દેવચંદ કલ્યાણીની પુત્રી ગામ પ્રભાસપાટણ, ઘઉં રુણી ૧. લોગીલાલ અમૃતલાલ ઝવેરી મુંબઈ, ભુના કપડાં ૪૫. શા. ગુલાબચંદ નાથાલાલ મહેસાણા, જ. સિ. મોટો વાટકો ૧.

મુલાકાત:—ગાંધી વાડીલાલ ચતુર્ભુજ મુંબઈ, શેઠ જયુભાઈ નથુભાઈ, અમદાવાદ, ગાંધી પ્રાણીવન હરગોવિંદ મુંબઈ, ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ મુંબઈ, ચાહ વીરચંદ મેલાપચંદ સુરત, ભનીબેન ધીરજલાલ પાનાચંદ શ્રોદ અમદાવાદ, અમરચંદ કુંવરજી શાહ, કપુરબેન પિતાંબરદાસ કુંડલા.

દિલગીરી:—ઉક્ત સંસ્થાના એક ટ્રસ્ટી અને શુભેચ્છક સંધનપુર-નિવાસી શ્રી ગિરધરલાલ ત્રિકમલાલ ચેઠનું અવસાન થતાં તે અંગે શોકસભા ભરી મહુમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છી હતી અને દિલગીરીદર્શક ઠગવ મહુમના સગાવહાલા પર મોકલ્યો હતો.

મોંઘવારી અને મુરકેલીબર્યા સમયે ઘોડું દાન પણ અનેકગણું પુન્ય આપે છે. આપ ઘોડામાંથી ઘોડું આ સંસ્થાને આપી સુપાત્રદાનનો લ્હાવો જરૂર લેશો.

બે સલાસદ બંધુનો બેદકારક સ્વર્ગવાસ.

૧. સઘનપુરનિવાસી શેઠ ગિરધરલાલ ત્રિકમલાલ

સામાન્ય સ્થિતિમાં જન્મી તેઓ આપણે આગળ વધ્યા હતા. મુળપ્રખાતે શેઠ તરીકે તેમણે સારી સુધાસ ફેલાવી હતી અને સને ૧૯૩૭ તથા ૧૯૩૮માં તો તેઓ અગ્નિરતે પોતાના હાથમાં રમણના શક્તિશાળી બન્યા હતા. તેઓ સ્વભાવે મિલકતો ધાર્મિકવૃત્તિવાળા અને ગ્રહાણુ હતા. તેમને તીર્થજાકિતો સારા શોખ હતો તેથી તીર્થયાત્રાઓ કરતા હતા. ઉપનાત કેળવણીની સંસ્થાઓ પ્રત્યે ગ્રેમ ધરાવતા હતા અને ક્લેન કૌન બાલાશ્રમ-પાલીતાણા વિગેરે સંસ્થાઓના તેઓ ટ્રસ્ટી અને સહાયક હતા સમાના કાર્યથી આકર્ષિત સમાના આજીવન સલાસદ થયા હતા. તેઓ ૫૧ વર્ષની વયે પાસ પામ્યા છે અમો તેમના ત્રણ પુત્રો, બે પુત્રીઓ અને તેમના ધર્મપત્ની વિગેરે રસ્તેહીઓને અંતઃકરણથી દિવાસો આપતા સ્વર્ગસ્થના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ મહુમના માનના મુળપ્રખાતે શેઠગગ્નર બધ સખવામાં આવેલ અને ગઘનપુરમ બગ્ગરો બધ રહ્યા હતા.

૨. શા છોટાલાલ હીરાચંદ-સાવનગર

આ મૂળ ગોધાનિવાસી બધુ સ્વભાવે માયાણુ, ધાર્મિક વૃત્તિવાળા અને ઉદાર હતા સત્તા પ્રત્યે તેમને સારો ગ્રેમ હતો અને સમાના કાર્યોમાં રસ ધરાવતા હોય તેઓ આજીવન સખ થયા હતા. તેઓ થોડા દિવસની બીમારી બોગની શ્રાવણ વદિ ૬ ને શુ રોજ સત્તેર વર્ષની વયે સ્વર્ગવાસી થયા છે તેઓના પુત્ર અનેપચંદ તથા પુત્રી બેન વિગેરેને દિવાસો આપતા સ્વર્ગસ્થના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ અને તેમના પડીસના શુભ પગલે સાથી ધર્મકાર્યોમાં સદા પ્રયત્નશીલ રહે તેમ ઇચ્છીએ છીએ

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

ત્રેવળીપણાના ૩૦ વર્ષના વિહારનું ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળ સાથે વર્ણુન, ૧ વસ્થાના ૧૨મા વર્ષના વિહારનું વર્ણુન, ઉપસર્ગોની હકીકત તથા ક્રમસર ચો સ્થળો સાથે, ૧૨મા વર્ષના તપનું, પિરવત હીરટ, ઉપસર્ગોની નોધ વિગેરે મુદ્રસપણાના ૩૦ વર્ષનું મક્ષિત ચરિત્ર-આ લઘુ બુદ્ધમાં દાખલ કરવામાં આ ઉપરાંત એજ પરમાત્માના સત્તાવીસ ભવના તથા પચ કંથાણુકના મોટા બબ્બે દાખલ કર્યા છે. આ પ્રમાણેની છુકે તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે, આમ છે. કિંમત આર આના ગણી છે આમટી નકલ મ ગાવનારને આજી કિંમતે નમૂનાની નકલ મંગાવો ને પચદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પહુવજી જેવા પ્રસંગે પ્રમાવના કરે. આ બુદ્ધ લખવા વિગેરેનો પ્રવાસ સલાના પ્રમુખ શ્રીપુત આજીજીએ કરેલો છે.

અવશ્ય મંગાવો

ઘટાડલી કિંમત

વિશ્વપરંપરાવિહારક શ્રી સિદ્ધચક્રારાધક શ્રીપાળ રાજનો રાસ અર્થયુક્ત (સચિત્ર)

શ્રીપાળ મહારાજના નામથી જૈન જાળક પણ જાણ્યેજ અજાણ્ય હશે, તે શ્રીપાળ મહારાજનો રાસ ચૈત્ર તથા આશ્વિન માસની જોળીમા ઘેર ઘેર વંચાય છે. આ રાસમાં સિદ્ધચક્રના માહાત્મ્યનું વર્ણન સુંદર રીતે કરવામાં આવ્યું છે. તેમ જ પ્રસંગે પ્રમંથે હિતશિક્ષાઓ પણ આપવામાં આવી છે. આસો માસ નજીક આવતો હોવાથી સૌ કોઈ તેના છૂટથી લાલ લજ્જ શકે તે માટે પાકા પૂકાના રોપલ આઠ પેશ ના ૪૨૫ પાનાના આ અર્થયુક્ત રાસની કિંમત ઘટાડવામાં આવી છે. આ પુસ્તક રાસ ઉપરાંત નવપદજીના ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ, સ્નાત્રો, નવપદજીની પૂજાઓ તેમ જ તેના ઉજ્જમણાનો વિધિ વગેરે આપવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તક દરેક રીતે ઉપયોગી નીવડે તે માટે બનતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકને ટકાઉ બનાવવા માટે સુંદર કાગળો વાપરવા ઉપરાંત પાકું આર્ટફિંગ કરાવવામા આવ્યું છે. પ્રમંથને અનુરૂપ ચિત્રો પણ સ્થળે સ્થળે આપવામાં આવેલ છે, તેની કિંમત ઘટાડીને લાલમા બે રૂપીઆનો દોઢ રૂપીઓ ગણવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૭-૦ જુદું.

૨૬ કાગલ પર છપાએલ શ્રીપાળ રાજના રાસની ફેટલીક કોપીઓ પણ અમારી પાસે છે, તે જોઈ કિંમતે આપી દેવાની છે. તેમાં પણ પ્રસંગને અનુરૂપ ચિત્રો આપવામા આવેલ છે. ૩૪૦ પૃથ્વાળા આ રાસની કિંમત ઘટાડીને સવા રૂપીઆને બદલે ચૌદ આના ગણવામા આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦ લખો-

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા મધ્યનુ ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં સ્થંભ ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૧-૨-૨-૨૧-૨૧ કુલ રૂ. ૧૧૧ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ બેળા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦ લેવામાં આવે છે. આ મધ્ય અજોડ છે. આવો વર્ષનાં દિવસપ્રમાણુ વ્યાખ્યાન-વાળો ખીજો કોઈ મધ્ય નથી. ભાષાંતર પણ સગ્ગ ભાષામાં સુંદર કરવામાં આવેલ છે. કૌંએ પ્રયામ બહુ મારો છો.

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચ કથા ભાષાંતર ભાગ ૨-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા મધ્યનુ ભાષાંતર અપૂર્ણ આવે છે. આ પણ એક અપૂર્ણ અને અજોડ મધ્ય છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૧ છે. ચોથા ભાગ નજીક ને મંચના કર્તા શ્રી સિદ્ધવિજયજીની સૂરિય વાણી વિગતથી આપવામા આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩ છે. આરે ભાગ બેળા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૧ ના રૂ. ૧૦ લેવામાં આવે છે. જરૂર મળે તો મંચના

મુદ્રક: શાહ મુલાખચંદ જલ્પજાર્મ-શ્રી મહેશ્વ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, શાળાપીઠ-ભાવનગર

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૮ મું

અંક ૭ મો

વીર સંવત્ ૨૪૬૮

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૯૮

આશ્વિન

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

સાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટલ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ અંક }
અંક ૭ મે

આશ્વિન

{ વીર સં. ૨૪૬૮
વિક્રમ સં. ૧૯૯૮

અનુક્રમણિકા

૧ ક્ષમાપના (પદ)	(પરી રામચંદ મૂળજી)	૨૦૭
૨ શ્રી મહાવીર જન્મ (પદ)	(કવિ બાલચંદ હીરાચંદ)	૨૦૮
૩ આત્મા ને દેહાદિ પદાર્થની ભિન્નતા	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૨૦૮
૪ આત્મનિર્દાગર્જિત શ્રી સીમંધર જિન વિનતિ	(સં. મુનિ પુણ્યવિજયજી)			૨૦૯
૫ જયવંત વીરશાસન (પદ)	(રાજમલ ભંડારી)	૨૧૧
૬ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ ૬૦ અંક વિવેચન સાથે...	(મૌકિક)	૨૧૨
૭ ગણધરકંપલતા (ગૌતમસ્વામી ૩)	(આ. વિજયપદ્મચરિ)	૨૧૮
૮ શ્રી ભાવનગરના મૂળ મંદિરની પ્રતિષ્ઠાતિથિનો નિર્ણય, બે પ્રાચીન સ્તવનો-અર્થ વિવેચન સાથે	(કુંવરજી) ૨૨૬
૯ પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નાર-શા. વાડીલાલ રામજી-નોધશુવદર)	૨૩૦
૧૦ પ્રશ્નાર-ભાઈ ઝવેરચંદ છગનલાલના પ્રશ્નોના ઉત્તરો		૨૩૧
૧૧ પ્રભાવિક પુરુષો (શમ્યંભવસ્વામી ૬)	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી)	૨૩૨
૧૨ પુસ્તકોની પહોંચ	(કુંવરજી) ૨૩૭
૧૩ નીતિકારક હિતવચનો...	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૪૧
૧૪ ભૂલનો સુધારો	(કુંવરજી) ૨૪૨

નવા કાર્તિકી જૈન પંચાંગ

ચેત્રીને જાહેર કાર્તિકી જૈન પંચાંગ અને છપાવીએ છીએ તે આસો વદિમાં બહાર પડશે અને કાર્તિક શુદ્ધ બીજે બહાર પડનારા આકાશ અંક સાથે વહેંચવામાં આવશે. કાર્તિક માસમાં શુદ્ધ ૬ નો કાય છે, નવું વર્ષ સંવત ૧૯૯૮ નું શુદ્ધ ૧ સોમવારે શરૂ થશે. નાનપંચમી શુદ્ધ ૫ શુક્રવારે છે. અક્ષાઈ શુદ્ધ ૭ સનિવારે શરૂ થશે.

નવા સલામ્મદોનાં નામ

૧ શા. કાંતિલાલ મનલાલ ભાવનગર	લાઈફ મેમ્બર
૨ શા. દકમચંદ હીરાચંદ	" "
૩ શા. મણિલાલ દુર્લભજી	" "
૪ શા. નાનાલાલ પ્રેમચંદ	" પદ્મેશ્વરી વર્ગના મેમ્બર

પુસ્તક ૫૮ મું } આશ્વિન { વીર સં. ૨૪૬૮
અંક ૭ મો } { વિ. સં. ૧૮૮૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

ક્ષમાપના

મનવા દેહ મળ્યો માનવનો, સફળ કરી લેને આજે;
નહીં મળે કરી અવસર આવો, પ્રભુ પૂજન કરી લે આજે. ૧
વરસતું સરવૈયું મળવો સહુ સાથે, વેર-ઝેર તણ દીઓને આજે;
ચતુર થઈ કાં ખોટ જાણ્યો છો? ક્રોધ માન માયાને છોડો આજે. ૨
તમન કરવા સહુ ચાહોને સાથે, પર્વ પર્ચુપણ છે આજે;
નેમ પ્રભુ જેવા જાલપ્રહારીનું, હોતે પૂજન કરીએ આજે. ૩
કામ ક્રોધ લોભ મોહ દર કરીને, ખમો ખમાવો સહુ સાથે;
યાવત ખમતો ક્ષમાને આપજો, ખમતખામણ કરો શુભ ભાવે. ૪
ધીરે કરી મન-વચ-કાયા ને દષ્ટિ, દોષો અદારે બંધ કરવા આજે;
ક્ષણભંશુર નથી દેહનો ભડુંસો, માયા-મમતાને દર ફેંકો આજે. ૫
માન-માયાના પાસમાં પડવાથી, નથી સૂઝતો રસ્તો આજે;
પચ્ચખખાણુ મત ન હોયે આવે, તો કર્મનાં બાંધન કેમ ભયે? ૬
નામ સાચું છે શ્રી મહાવીરનું, લક્ષિત કરો તેની શુભ ભાવે;
યાવત શરણું સાચું શ્રી વીરનું, સંસાર-તાવ તરવા કાળે. ૭
જુરો નહીં ચતુર હો ચેતન! કેટલું કહું હું તને આજે?
હું હું સેવક હાસ તમારો, કહે સમ્યક ક્ષમા આપો આજે. ૮

પારેખ સમ્યક મૂળજી

શ્રી મહાવીર જન્મ

કવિ બાલચંદ હીરાચંદ દસરથ

આવો આવો વેગે આવો આજ મહોદય ધર્મતણો;
સન્ન્યસન મનમાં આનંદોર્મિ કોલાહલ સંચાર ઘણો. ૧
મગધ દેશમાં કુંડપુરીમાં નૃપ સિદ્ધાર્થ ઘરે આવ્યો;
ત્રિશલા કૂળે દિવ્ય ધુરધર જગદોદારક તર લાવ્યો. ૨
પતિતોદારક દીન જનોનો આત્મોદારક એ આવ્યો;
જગનો તારક દુઃખ નિવારક સાર્થવાહ જગનો આવ્યો. ૩
દયાદિવાકર હિંસાતમનો એહ નિવારક છે આવ્યો;
સમતા સુમતિનો સંસ્થાપક નરકુંજર સહુને લાવ્યો. ૪
ક્ષમા દયા જલ સુગંધ લરીને સિંચન સહુ દિશિમાં કર્યો;
અશ્રુચિ નિવારી શુભમતિ ધારી રહેતે ભવ-સિંધુ તર્યો. ૫
પુષ્પલતાઓ ! સુગંધ કુસુમો વિવિધ રંગના પ્રભુ ચર્યો;
ધરવા માલણને બહુ આપો હાર ગ્રંથવા આભરણો. ૬
વિવિધ મનોહર સ્વાદયુક્ત કૃષ્ણ વર્ધમાન આગળ ધરવા;
વૃક્ષો ! થાઓ સન્ન્ય વીંજલ્યા પર્ણ ગુચ્છના યમ હરવા. ૭
કવિઓ ! આવો ભાટ ઠાઠ શાબ્દિક રચના મનહર કરવા;
પ્રતિભા ભગો દાવ્ય અલંકૃતિ સુંદર કંઠ વિષે ધરવા. ૮
ગોરી ! ગાઓ લગી લગી તાલી પાડી રાગ વિવિધ ગાઓ;
ગર્ભવો ચોટા ચોટાને આનંદોર્મિ ઉદ્વસાવો. ૯
નાટક ખેલ મનોરંજક બહુ તાલબદ્ધ સહુ કો ખેલો;
ઉત્સવ ઘર ઘર સત્તર, માડો ખેલ ચિત્તથી સહુ ટાળો. ૧૦
સાધુ સન્ન્યસન સંત મહંતા ત્રિશલા ઘર વેગે આવો;
જગના તારક વીર પ્રભુના દર્શ કરી શુણને ગાવો. ૧૧

આત્મા અને દેહાદિ પદાર્થોની સિન્નતા (ભેદજ્ઞાન)

આત્માથી દેહાદિ પદાર્થોના અન્યતરપ ભેદ રજત પ્રતીત થાય છે. દેહાદિ પદાર્થો હન્દિયમાલ છે અને આત્મા અનુભવગોચર છે. જો આત્મા અને દેહાદિ પદાર્થોનું અન્યતર છે તો શરીરને પ્રદારાદિ યનાં કુઃખ કેમ થાય છે ! એ સંકો કરવા યોગ્ય નથી, કાંજી કે જેઓને શરીરોમાં ભેદબુદ્ધિ નથી, તેઓના દેહને પ્રદારાદિ યનાં આત્માને પીડા થાય છે, પરંતુ જેઓને દેહ અને આત્માનું ભેદજ્ઞાન થયું છે તેઓના દેહને પ્રદારાદિ યનાં સ્વપરનો ભેદ ભણે દોષથી તેના આત્માને પીડા થતી નથી. નમિરાભણિને આત્મા અને દેહનું ભેદજ્ઞાન થયું હતું તેથી ભિદિલા નજરી જગતી સાંભળીને તેને થયું કે મારું કાંઈ જનનું નથી. જે જને છે તે મારું નથી. મુનિ પુણ્યવિજયજી

આત્મનિંદાગર્ભિત શ્રી સીમંધરસ્વામીને વિનંતિ

શ્રી સીમંધર સાહિબા હ, શરણાગત પ્રતિપાળ;
સમરથ જગજન તારવા હ, કર માહરી સંભાળ. ૧

કૃપાનિધિ સુણ મોરી અરદાસ, હું લવોલવ તુમચો દાસ, કૃપાં
તારો છે વિશ્વાસ કૃપાનિધિ, પૂરો અમારી આશ. કૃપાં સું ૨

હું અવશુણનો રાશિ છું હ, તિલ તુષ નહિ શુણ લેશ;
શુણીની હોડી કરું હ, એહિજ સળળ કલેશ. કૃપાં સું ૩

મત્સર ભય કે લાલચે હ, કરતા કિરિયા લેશ;
તે પણ પરજન રંજવા હ, ભલો ભજન્યો વેશ. કૃપાં સું ૪

છઠ્ઠા શુણદાણા ધણી હ, નામ ધરાવું રે સ્વામ;
આગમ વધણે જોવતાં હ, ન ગયો કષાય ને કામ. કૃપાં સું ૫

રસના રામા ને રમા હ, એ ત્રણ પાતક મૂળ;
એહની અહોનિશ ચિંતના હ, કરતાં ભવ થયા ધૂળ. કૃપાં સું ૬

ઋત મુખપાઠે ઉચ્ચરી હ, દિવસમાંહિ કેઇ વાર;
લહીને તુર્ત વિરાધતાં હ, નાણી શંકા લગાર. કૃપાં સું ૭

ધૂળતણા દેવળ કરે હ, જેમ પાવસમાં રે બાળ;
જો ભૂલા મુખ એમ વદે હ, તેમ ઋત મેં કર્યા આળ. કૃપાં સું ૮

આપ અશુદ્ધ પરને કર્યા હ, દેઈ આલોચણુ શુદ્ધ;
માસાહસ પંખી પરે હ, પાડું કંદે મુદ્ધ. કૃપાં સું ૯

અછતા શુણ નિસુણી મને હ, હરખું અતિ સુવિશેષ;
દોષ છતાં પણ સાંભળી હ, તસ ઉપરે ધરું દ્રેષ. કૃપાં સું ૧૦

પરિભવ પરપરિવાદના હ, પરે પરે દાખું રે પાપ;
નિજ ઉત્કર્ષ કરું ધણી હ, એહી જ મુજ સંતાપ. કૃપાં સું ૧૧

નિશ્ચય પંચ ન ભણીઓ હ, વ્યવહરીઓ વ્યવહાર;
મદમસ્તે નિઃશંકથી હ, યામ્યો અસદાચાર. કૃપાં સું ૧૨

સમય સંઘયણાદિ દોષથી હ, નાવે શુકલધ્યાન;
સુહણે પણ નવિ આવીઓ હ, નિરાશંસ ધર્મધ્યાન. કૃપાં સું ૧૩

આર્ત રોદ્ર ગિહું અહનિયે હ, સેવાદાર ખવાસ;
મિથ્યારાજ નિહાં હોયે હ, તૃણા લોભ વિવાસ. કૃપાં સું ૧૪

જિનમત વિતથ પ્રરૂપણા છ, કીધી સ્વારથ બુદ્ધિ;
 જાડયપણાના ભેરથી છ, ન રહી કાંઈ શુદ્ધિ. કૃપાં સું ૧૫
 હિંસા અલીક અદત્તશું છ, સેવ્યાં ત્રિવિધ કુશીલ;
 મમતા પરિગ્રહ મેળવી છ, કીધી લવની લીલ. કૃપાં સું ૧૬
 અક્રિય સાથે જે ક્રિયા છ, તે નાવે તિલમાત;
 મદ અજ્ઞાન ટળે જેહથી છ, તે નહિ નાણની વાત. કૃપાં સું ૧૭
 દરિસણુ પણ ફરસ્યા ઘણા છ, ઉદરભરણુને કામ;
 પણ તુમ તત્ત્વ પ્રતીતશું છ, ન ધરું દર્શન નામ. કૃપાં સું ૧૮
 સુવિહિત ગુરુબુદ્ધે લોકમાં છ, હું વંદાવું આપ;
 આચરણા નવિ તેહવી છ, એ મોટો સંતાપ. કૃપાં સું ૧૯
 મિથ્યા દેવ પ્રશંસીઆ છ, કીધી તેહની રે સેવ;
 અહાર્યંદના વચણની છ, ન ટળી મુજને ટેવ. કૃપાં સું ૨૦
 કૌરે ચિત્ત ચૂના પરે છ, ધર્મકથા મેં કીધ;
 આપ વંચી પર વંચીઆ છ, એકે કાજ ન સિદ્ધ. કૃપાં સું ૨૧
 રાતો રમણી દેખીને છ, જેમ અણનાથ્યો સાંઠ;
 ભાડ લવાયાની પરે છ, ધર્મ દેખાડું માંઠ. કૃપાં સું ૨૨
 ક્રોધ દાવાનળ પ્રગળથી છ, જિગે ન સમતાવેલ;
 માન મહીધર આગળે છ, ન ચલે ગુણનદી રેલ. કૃપાં સું ૨૩
 માયા સાપણુ પાપણી છ, મન ખીલ મૂકે નાંહિ;
 કોમળ ગુણને તે ડસે છ, લોભ વિલાસ અથાહી. કૃપાં સું ૨૪
 ધર્મતણે દંભે કર્યા છ, પૂર્યા અર્થ ને કામ;
 તેહથી ત્રણ લવ હારીઓ છ, જોધિ હોય વળી વામ. કૃપાં સું ૨૫
 વચ્ચ પાત્ર જન પુસ્તકે છ, તૃષ્ણા કીધી અનંત;
 અંત ન આવ્યો લોભનો છ, દહું કેતો વૃતંત ? કૃપાં સું ૨૬
 કદમ્બાકદમ્બ વિચારણા છ, રાખી કાંઈ ન શંક;
 અનેપણીય પરિભોગથી છ, રૂઢ્યો ચઢગતિ જિમ રંક. કૃપાં સું ૨૭
 હવે તુમ ધ્યાન સનાયતા છ, આડો વાળ્યો રે આંક;
 કરુણા કરીને રાખીએ છ, મત ગણને મુજ વાંક. કૃપાં સું ૨૮
 મુજને દહેતાં નાવડે છ, નાણે જે તુજ દીક;
 હું અપરાધી તાદરે છ, ખગળે અવિતય ધીક. કૃપાં સું ૨૯
 તુમે જિમ જાણો જિમ કરો છ, હું નવિ જાણું રે કાંય;
 દ્રવ્ય ભાવ સવિ રોગના છ, જાણો સર્વ ઉપાય. કૃપાં સું ૩૦

जयवन्त वीरशासन ।

प्रभु महावीर जिनशासन, जगत जयवन्त कहलाया ।
 नहीं सम इसके सानी तो, नजर कोई और ही आया ॥ १ ॥
 अहिंसा सत्य का तत्त्व, जगत में इसने फैलाया ।
 इसी कारण से ही झंडा, जगत में इसका फहराया ॥ २ ॥
 लिया था धर्म का ठेका, पशुवध यह में करते ।
 और देते पास स्वर्गों की, उसीको शिघ्र हटवाया ॥ ३ ॥
 हुई थी पुन्यभूमि यह, नरक हो हवसी उस युगमें ।
 बड़ी थी वृत्ति पैशाची, उसे विध्वंस करवाया ॥ ४ ॥
 हृदय से येही चाहते थे, निवासी सर्व भारत के ।
 कोई यहां वीरवर आकर, हटादे सर्व यह माया ॥ ५ ॥
 रसातल जाती है नैया, हमारी मात भारत की ।
 रवि-सा नंद त्रिशला के, प्रभु महावीर जंघ आया ॥ ६ ॥
 दशा को देखे भारत की, हृदय करुणा से भर आया ।
 हटाउं भार भारत का, मिटाउं पाप जो छाया ॥ ७ ॥
 धुरन्धर यक्षियों के, शिरोमणि श्रेष्ठ कहलाया ।
 उन्हीं का मान मर्दन कर, रसिक शासन का बनवाया ॥ ८ ॥
 प्रकट कर सत्यरवि को फिर, सभी मिथ्यात्व हटवाया ।
 अहिंसा ही परम धर्म का, जगत में राज फैलाया ॥ ९ ॥

राजमल भंडारी-आगर

हुं ओक जलुं ताहरुं ए, नाम मात्र निरधार;
 आव जन में ते क्युं ए, तिखुथी लहुं लवधार. कृपा० सु० ३१
 माता सत्यकी नंदनो ए, दणमणी राणी कंत;
 तात त्रैयांस नरेशरु ए, विचर ता लगवंत. कृपा० सु० ३२
 चित्तमांही अवधारशे ए, तोडे केती वात ?
 लही सहाय तुमारही ए, प्रगटे शुभ अवदात कृपा० सु० ३३
 परमचुरुष परमेशरु ए, प्राणधार पवित्र;
 पुरुषोत्तम हितकार तुं ए, त्रिबुवन जनना मित्र. कृपा० सु० ३४
 ज्ञानविमल शुभधी लहो ए, भारा मननी हुंश-
 पूरी शिशु सुणीओ करे ए, मुज मानससर हंस. कृपा० सु० ३५
 स. मुनि पुण्यविजय

મહાન્ યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત ૫૬ સાઠમું અંતરાત્મદશાના ગુંજન

(ગગ-સારંગ)

અબ મેરે પતિ ગતિ દેવ નિરંજન, ભટકું કહા કહા સિર મરકું;
કહા કરું જનરંજન. અબ૦ ૧

ખંજન દુગન દુગ ન લગાવું, ચાહું ન ચિતવિત અંજન;
સજન ઘટ અંતર પરમાત્મ, સકલ દુરિત લયભંજન. અબ૦ ૨
એહિ કામગવિ એહિ કામધટ, એહિ સુધારસ મંજન;
'આનંદધન' પ્રભુ ઘટવન કે હરિ, કામ મતંગ ગજગંજન. અબ૦ ૩

૧. હવે તો મારા સ્વામીનાથ મારો આધાર છે, મારા દેવ છે, મારા મળ વગરના (નાથ) છે (હવે) (જ્યાં ત્યાં) શા માટે ભટકતી ફરું? શા માટે માથું ફાડું? અને શા માટે લોકોને રાજી કરું?

૨. ખંજન પક્ષી જેવી એકાદ આખને (પરમાત્મસ્વરૂપ જોવા માટે) ન લગાવું અને ચિતવું થન ચિતવન છે તે કાળજીની પણ ચાહના ન કરું; (કારણ કે) સર્વ પાપ અને લાપતે દૂર કરવાવાળા સંજ્જન-મહાપુરુષ પરમાત્મા (મારા) શરીરની અંદર બિરાજ માન થયેલા છે, મનજ યદને (મોક્ષ જવા માટે) બેઠા છે.

૩. એ (ઘટની અંદર ગહેલા પરમાત્મા) કામદુષા ગાય છે, એ જ કામધટ છે અને અમૃતરસમા રનાન પણ એ જ છે, માગ શરીરરૂપ વનમા રહેલા મિંદ પણ એ જ છે અને કામદેવરૂપ મદોન્મત હાથીને અકુચમા રાખનાર પણ એ જ છે.

વિવેચન—અંતર આત્માની માથે પરિચય થઇ જાય, ત્યાહ લાવ ખરેખર ત્યાગવા યોગ્ય છે એવી હૃદયમા જમાવટ થઇ જાય અને પરનો ત્યાગ કરી સ્વના આદરનો દૃઢ નિર્ણય થઇ જાય ત્યારે હૃદયની અદર એક જાતનું મરતપણું આવે છે. કોઇ વખત અધુધારી મદદ આવી પડે ત્યારે મનની નિર્જાતા તો ઊઠી જ જાય, પણ અંદરથી ખરેખર જોમ જાગી ઊઠે છે, તે વખતે અંદરના સાચા લાવો ઉદ્ગારરૂપે નીકળી પડે છે. આવો હૃદય ગુંજનરૂપ આપણે બેતાલીશમા પદમાં અનુભવ્યો હતો. 'અજ હમ અમર ભયે ન મરેગે' આવી વાત માધારજી ચેતનથી થઈ ચકતી નથી, દુનિયાની ધમાલમાં લપટાપલા ચેતનને એની કદપના પણ આની ચકતી નથી. અને એવા મનોરાત્મમાં વિદાર કરવાની ચેષ પણ મોટે ભાગે નજરમાં આવતી નથી.

અમાધારજી આત્મમસ્તી જતાવનાર ધૂની યોગીની વિઝૂતિ જેવું આ પદ છે એવી મસ્તીને વર્ણવનાર પણ ભાગ્યે જ જોવામા આવશે, એવી મસ્તીને માણનાર તો તેથી પણ

ઓછા છે અને છતાં આ બન્ધ મનોરાજ્ય વિચારતાં એ જરૂર ઇચ્છવા યોગ્ય અસાધારણ આત્મવિભૂતિ છે એમ લાગ્યા વગર નહિ રહે. શુદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ યોગિરાજે જ્યેષ્ઠ ત્યારે તેમને અપૂર્વ આનંદ થયો અને તે વખતે શુદ્ધ ચેતનાએ વિશુદ્ધ ચેતનરાજ પતિને અમે જે ઉદ્દગારો કાઢ્યા તે આપણે પ્રથમ વિચારી જઈએ. પછી એ ઉદ્દગારને આત્મ-વિકાસમાં શું સ્થાન છે તે પર હેવટે ચર્ચા કરશું.

૧. ચેતનાનો પતિ સાથે મેળાપ થયો, એનો વિરહકાળ લાગ્યો, એની મોઠામાં મોટી ઇચ્છા પૂરી થઈ અને એને નાથનો મેળાપ થયો. તે શુદ્ધ આત્મહર-વિશુદ્ધ ચેતના કહે છે કે હવે તો મારા નાથ એ જ મારો સાચો આધાર છે. મારે ગમે તેવી અગવડ-અઘડી હોય તો તે વખતે મારે ખીન્ન કોઈની સલાહ કે સહાયની જરૂર નથી, મારો કુલ આધાર મારા નાથજી છે.

૧. અખ=હવે, હવેથી મેરે=મારે પતિ=સ્વામી ગતિ=હાલવા ચાલવાની શક્તિ, આધાર, આશ્રય દેવ=પ્રભુ નિરંજન=મજા રહિત ભટકું=રખડું કઢા=શા માટે સિર=માથું પટકું=રેડું કઢા=શા માટે જનરંજન=લોકોને ખુશી કરવા	લાખી આખ છે જેને તેના ઉપર દગ=આખો ચાકું=ધડધું લગાવું=લગાડું, મિલાવું, મેળવું ચિતવન=વિચાર કરવો તે ચિતવિત=ચિતવું ધન, ચિતવન ચિતવું ધન છે અંજન=આંજણ, કાંજળ મંજન=હિતમ જન સંજન=સંજન થયેલા. તૈયાર થયેલા ઘટ અંતર=સરીરની અંદર. આંતર્વામી પરમાત્મ=પરમાત્મા. સકલ=સર્વ. ભવ=ખીક દુરિત=પાપ, દારિદ્ર્ય. ભંજન=દૂર કરવાવાળા,	ભાંગવાવાળા. ૩. એહિ=એજ, ઘટ. અંતર રહેલા પરમાત્મા. કામગવિ=કામકુદ્યા ગાય. કામઘટ=કામકુંડો, કામકળશ સુધારસ=અમૃતરસ. મંજન=રનાન કરવું તે. આનંદધન પ્રભુ=આનંદ સમૂહના સ્વામી. ઘટ=સરીર, હૃદય. વન=જંગલ-તેના, તેમાં હરિ=સિંહ. કામ=કામદેવ. મતંગ=મદો-મત, ગજે=હાથી. ગંજન=(તેને) છતનાર, હરાવનાર, હડાડનાર, અંકુશમાં રાખનાર.
--	--	--

પાઠાંતરો:—

૧. જનરંજન સ્થાને 'જિનરંજન'

૨. 'ચિતવિત' સ્થાને 'ચિતવન' 'સંજન' સ્થાને 'સંજન' 'દુરિત' સ્થાને 'દુરિત.'

૩. 'કામગવિ' સ્થાને 'કામગદ' 'કામ' સ્થાને 'કામ' લખે છે. 'મતંગ' સ્થાને 'મત'

શુદ્ધ નયની અપેક્ષાએ આત્મા અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય, ઉપયોગ આદિ અનેક ગુણોથી ભરેલા છે અને ચેતનાને જ્યારે જ્યારે જરૂર પડે છે ત્યારે ત્યારે તેના પતિરાજ સાથે અભેદ હોઈ એ જ એની ગતિ છે. પતિપ્રિય પતિવ્રતા સ્ત્રીને અતે સર્વ બાબતમાં ગતિ તો એના પતિ જ હોય અને પતિરાજમાં એટલા ગુણો ભરેલા છે કે એમાં ફેરફાર થાય જ નહિ. એ મારા નાથ એ જ મારી ગતિ છે, એ જ મારા દેવ છે અને કોઈ પણ પ્રકારના મેલ વગરના એ મારા નિરંજન નાથ છે.

દેવતત્ત્વમાં મલિનતા ન હોય ત્યારે તે તરફ ખરો ભાવ આવે છે. અંજન એટલે મય, કાળજી. મારા નાથ તો કોઈ પણ પ્રકારના મળ-મેલ વગરના છે, એનામાં કોઈ વાતની કમીના નથી, એ મારા પ્રાણપતિ છે, મારા દેવ છે અને મારા આધાર છે.

અથવા ખીજી રીતે જોઈએ તો ચોગિરાળે આત્માનું ખરેખરું સ્વરૂપ જોયું ત્યારે તેમને અપૂર્વ આનંદ થયો અને તે આનંદમય સ્થિતિમાં નિશ્ચય નયને આગળ કરીને તેઓએ આ આખા પદમાં કવન કરેલું ઉદ્ધમાર પ્રવચન ગાઈ નાખ્યું. તે કહે છે કે : મેં મારું આત્મસ્વરૂપ અનુભવ્યું છે અને તેથી મને માલૂમ પડે છે કે મારા આત્મા જ મળ રહિત છે, તેમાં અસદ્દ રૂપે કર્મરૂપ મળ નથી અને તેથી તે નિરંજન છે, તેમ જ તે દેવ છે, કારણ કે લોકલોકને પ્રકાશ કરે તે દેવ કહેવાય અને તે મારા પતિરાજનો સ્વભાવ જ છે (અનંત જ્ઞાનમય હોઈ લોકલોકપ્રકાશનું દેવકાર્ય તે કરે છે) અને મારા કુલ આધાર છે. આ અસાધારણ ઉચ્ચ કોટિના ઉદ્ધમાર ચેતન પોતે કાઢે તો તેમાં પણ વાંધો નથી.

આ પ્રમાણે હોવાથી હું હવે જ્યાં ત્યાં શા માટે આંટા મારું ? પ્રાણી પોતાના દેવને શોધવા અનેક સ્થાને જાય છે, દરેકજ દેવદર્શન કર્યા મંદિરે ગયું છે, તોયોએ ભટકે છે, કેટલાક એને નદી સમુદ્રને કાંઠે શોધે છે, કોઈ એને જિયા કુંગરની ટોચે શોધે છે. પણ મારા પતિ પોતે જ દેવ છે, પોતે અશરીરી છે, પોતે મળ રહિત પવિત્ર છે અને પોતે આનંદમય છે, તો મારા દેવને શોધવા હું જ્યાં સૌં ક્યાં ભટકું ? એને બદલે શોધવા જવા પડે તેમ નથી. અને એને મળવા કે શોધવા માટે જેની તેની પાસે માયું પડકયું પડે તેમ નથી, શીર ઝુકાવયું પડે તેમ નથી, મસ્તક નમાવયું પડે તેમ નથી.

લોકોનું રંજન કરી તે દ્વારા આત્મપ્રગતિ સાધવા શા માટે પ્રયત્ન કરું ? જન-રંજન કરતાં 'જિનરંજન' પાઠ એક રીતે વધારે બધાંજેસતો છે. હું જિન-પ્રભુને રીજવયાં પણ શાં માટે પ્રયત્ન કરું ? મારા ચેતનરાજ મારામાં એકા છે, મારી અંદર છે, હું પોતે જ છું. તો પછી આ જ્યાં સૌં આંટા મારવાને બદલે મારા હૃદયમગ્નમાં સ્થપાયલા મારા દેવધિદેવ ચેતનરાજને હું શા માટે ન રીજવું ? જેને શોધવા હું મંદિરે મંદિરે આંટા મારું છું, ધામનાં ધામ ફરું છું અને જોમને ચરણે ગાયું નમાવું છું તે મારી બદલે નથી, તે મારામાં જ છે, મારી અંદર છે, ગાથમય છે, હું જાને જ છું. આ સંબંધમાં આનંદમયજીએ પોતે જ લખ્યું છે:-

હાહત હાહત હાહત હાહિયા, લેતી મનની કે દાંડ. જિનેશ્વર૦

પ્રેમ પ્રતીત વિચારો કંકરી, ગુરુગમ લેજ્યો કે જોડ. જિનેશ્વર૦

દોડી દોડીને દોડ્યો, જ્યાંસુધી મનની દોડ પહોંચી શકી ત્યાંસુધી દોડી ગયો અને તે શા માટે ? પ્રભુને શોધવા માટે, પણ એ તો પ્રેમમય છે તારી નજીક જ છે, તારામા જ છે તેને શોધવા માટે દોડાદોડ કરવી પડે તેમ નથી માત્ર એને ઓળખવા માટે સુરુ મનની જરૂર પડે તેમ છે આત્માની આની સ્થિતિ ખતાવનાર એ જ યોગિગજના અન્ય અનેક કથનો છે તેમાના નમૂના બે ત્રણ અહીં જોઈ લઈએ —

ખંધ મોખ નિહુચૈ નહિ, યુન નિશ્ચે સાર અનત;
અચલ અખાપિત દેખતુ હો, પ્રેમ શરીર લખંત.

x

x

x

નિજ સરૂપ નિશ્ચય નય નિરખું, શુદ્ધ પરમપદ મૈરો;
હુ હી અકલ અનાદિ સિદ્ધ હું, અજરન અમર અનૈરો

x

x

x

ખંધ મોખ નહિ હુમરે કબહી, નહિ ઉપપાત વિનાસ;
શુદ્ધ સરૂપી હુમ સખ કાલે, ધ્યાનસાર પદ વાસ.

આવા અનેક રાચણોથી આત્મગજનુ સાચુ સ્થાન આનંદધન મહાગજને ખતાવ્યું છે શ્રી સાતિનાથ લગનાનના મતવનમા અનેક યોગની વાત કર્યા પછી બોલી નાખે છે —

અહો અહો હુ મુજને ઝહુ, નમો મુજ નમો મુજ રે

આ રીતે પોતે પોતાને જ નમવાની વાત કોને સૂઝે ? ક્યારે સૂઝે ? અને એ વાત જોને સૂઝે તેને પછી જ્યાં ત્યાં બટકવાનું રહેતું નથી, ગમે ત્યાં શીર પટકવાનું રહેતું નથી અને પોતાને જ જોઈએ છે તે અદર જ છે ઘટ અતગમા જ છે એનો એને અનુભવ યુધ્ધ જાય છે અને એ કક્ષાએ પહોંચેલા યોગિગજને પછી જિનરજન કગવા માટે જ્યાં ત્યાં બટકવું પડતું નથી યોગસિદ્ધાસને પર ચેતનરાજ બેઠા હોય બધા ભાવનાની સુવાસ ચોમેર બહેમતી હોય, અનંત આત્મનાદના મુખગવ ચાલતા હોય, અજપાગપનો અતર ઉચ્ચાર જનમતો જતો હોય, ધ્યાતા ધ્યાન અને જ્યેષ્ઠની એમતા યતી જતી હોય ત્યાં પછી અનેક સ્થાને દેવને શોધવા જવા પડતા નથી સાડગ્રીશમા પદમા જે યોગમા ચિત્ત પરોનવાનું જણાવ્યું છે તે યોગપ્રાપ્તિ યધ્ધ જાય અને યોગસિદ્ધાસને પર યોગજમાન ધર્મ જવાય એટલે એતુ સ્થાન ધણુ વધી જાય છે દેવ સિદ્ધાસને બેસે યોગીના ધંદ હોય તે યોગ સિદ્ધાસને બેસે, અને યોગીનું સ્થાન દેવના સ્થાન કગતા ધણુ ઉચ્ચ હોઈ ત્યારપછી એ કસિ(શાકન)મા તો ન જ આવે

યોગની આ મહત્તા છે આનંદધનજીની ચૈત્રીની આ વિશિષ્ટતા છે 'આત્મારામ ગમ જુતાનો આ મહાન દ્વાવો છે એમા કાઈને નિશ્ચયનમુની વાસ આવે તો તેનો જવાબ એક જ શક્ય છે કે જે અધિકારીને ઉદ્દેશીને આ વાત કરી છે તેને જ્યાં ત્યાં બટકવાનું ન હોય કે ગમે ત્યાં માથું પટકવાનું ન હોય જેણે પોતાના પતિદેવ નિગ જનનો આશ્રય લીધો છે, જેને પતિ સિવાય બીજી વસ્તુ તરફ આકર્ષણ નથી, જેને મુદ્દગમનો પગભવ

બરાબર સમજાવ્યો છે, જેને અંતર્યામી તરફથી સંતોષા જવાબ મળી શકે છે એને જ્યાં ત્યાં માથું મારવું પડે નહિ, મંદિરે મંદિરે બટકવું પડે નહિ, તીર્થે તીર્થે ગમન કરવું પડે નહિ અને ગમે તેની પાસે રોટલ્યાં રડવાં પડે નહિ.

વ્યવહાર અને નિશ્ચયનો સમન્વય કરવો, બંને વચ્ચે દેખાતો વિરોધ ટાળવો અને બંને વિશુદ્ધ માર્ગમાંથી પોતાના અધિકાર અમાલે પોતાનો માર્ગ શોધી લેવો એ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન અને ખાસ કરીને નષ્ટજ્ઞાનથી સુવાસિત થયેલ બુદ્ધિનો વિકાસ છે અને બુદ્ધિ કે અભ્યાસના પ્રસંગે ન હોય તેને નૈસર્ગિક રીતે પણ આ રિયલિટી પ્રાપ્ત થાય છે. એ દશા પ્રાપ્ત થઈ ન હોય અને વ્યવહાર માર્ગોનો ધ્વંસ કરવા વૃત્તિ થઈ આવે તો કાષ્ઠ વાર બંને-માંથી બ્રહ્મ થવાનું બને છે; પણ એ અતિ ઉપયોગી વિષયની ચર્ચા કાષ્ઠ પ્રસંગે કરવા જેવી છે અને અન્યત્ર જરૂર કરવાની ઇચ્છા છે. અહીં વાત કહેવાની એ છે કે-આત્મા પોતે જ દેવ છે, એ વાત એ અત્યારસુધી ભૂલી ગયો હતો, હવે એ પોતાને ઓળખતો થયો છે એટલે એને પોતાની ઓળખાણ માટે બીજાને શરૂ રાખવા પડે તેમ નથી, બીજા આંટા મારવા પડે તેમ નથી, બીજા એને આપી દેશે એવી ગેરસમજાતી હતી તે હવે તેનામાં રહી નથી અને આવા સંયોગોમાં એની વિશુદ્ધ ચેતના પોતાનો કુલ આધાર નિરંજન દેવ પર છે અને એનું જ પોતે ધ્યાન કરે છે અને જ્યાં ત્યાં ફેરા ખાવાની જરૂરીઆત નથી એ વાતનો સ્વીકાર કરે છે. આ ભાવ સમજતાં એક વાતનો ખ્યાલ રાખવો; યોગીની આ બબ્બદશા છે, અતિ ઉન્નત આત્મસંપત્તિ છે અને એને પ્રાપ્ત કરવાનો આદર્શ જરૂર રાખવા ગોચર છે, પણ એ બે ચાર યોગીની વાતો કરવાથી યોગપ્રાપ્તિ પોતાને થઈ છે એમ માની લઈ વ્યવહારને વિમારી મૂકવાની ખૂલમાં પડવા જેવું નથી.

શુદ્ધ ચેતનાની આ દશા પૂર્ણ સમજવા યોગ્ય છે, દોડાદોડ કરવા યોગ્ય નથી, ધરમાં દટાયેલ પુછાને સમજવા યોગ્ય છે અને એનો ખ્યાલ બરાબર ન આવે તો વિશિષ્ટ પુરુષો ગુરુમહારાજનો આશ્રય કરી તેની પાસેથી એ પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન કરવા યોગ્ય છે. બાકી જેઓ અધિકાર વગર નિશ્ચય માર્ગનો આશ્રય કરી બેસે અથવા વગર લાયકાતે પ્રગત માની વ્યવહાર ક્રિયા મૂકી દે તેની શી દશા થઈ છે તે એવેર નંબર કરવાથી સદજ સમજાઈ જાય તેવું છે, જેઓ નિરાશંબન ધ્યાનની અવસ્થાએ પહોંચ્યા વગર આશંબનને મૂકી દે છે તેઓ બંનેમાંથી બ્રહ્મ થાય છે, કારણ કે નિરાશંબનત્વની દૃઢ તેમણે પ્રાપ્ત કરી નથી અને ચાલુ પ્રવાદ છોડી દેવાને પૂરિજાને તેઓ આખા દિવસમાં આત્મતત્ત્વ વિચારવાનો કે પરમાત્માને કાંઈ નહિ તો દૃષ્ટિ સમીપ રાખવાનો પ્રસંગ પણ દૂર કરી મૂકે છે અને તેમની રિયલિટી આત્મપ્રગતિને અંગે ખાસ પસંદ કરવા યોગ્ય નથી એ વાત સમજી રાખવી. આ વાત અત્રે કહી છે તે ચેતનમાં ઉતરી ગયેલા, સ્વપરનો ભેદ સમજનાર અને બાહ્ય ભાવને તથા અંતર આત્મતત્ત્વ યોગીનાર માટે છે. આત્મસ્વીકૃતી તીવ્ર સંવેદન થાય અથવા તેને પ્રાપ્ત કરવાની છોડી માગી તમજા થાય ત્યારે જ આવા અંતરના ઉદ્ગાર નીકળી પડે છે. એ જાતને સમજીને પચાવવા જેવો છે અને જેમ બંને તેમ એટલા પ્રમાણમાં જમાવવા જેવો છે. એ બાર જેમ સદજ પ્રાપ્ત થાય તેવી નથી

તેમજ અપ્રાપ્ય પશુ નથી. એ ભાવ નિશ્ચય નયનો આશ્રય કરે છે એમ કહી તેવી સાર વસ્તુ દૂર કરવા યોગ્ય નથી, તેમજ એ સામાન્ય વાતો કરવાથી પ્રાપ્ત થઇ જાય તેવો ભાવ છે એમ મનને મનાવી લેવા યોગ્ય નથી. આગલા પદમાં બતાવ્યું કે 'મહાજન રાવરો થકો.' આવું જ બોલી શકે તેમ હોય, એવા ઉદ્ધારમાં જરાપશુ દેહ કે માથા ન હોય, જેને બાહ્ય પરિણુતિમાં ભાગ લેતાં અંદરથી કમકમાં આવતા હોય, જેને ચેતન અને ચેતના વચ્ચે અભેદ સમજાયો હોય, જેને 'ભાવના આત્મિક જીવન' સન્મુખ ધર્મ હોય અથવા યતી જતી હોય, જેને દુનિયાની પ્રશંસા કે અભિપ્રાયની દરકાર ન હોય, એવી ઉન્નત જીવોને એનો અંતર્ગામી ચેતનરાજ ખરો પતિ છે, એ એની ગતિ છે, એ એનો આશરો છે, એ એનો દેવ છે અને એ એનો મેલ કે દોષ વગરનો આદર્શ છે. એવા વિશુદ્ધ માર્ગે ચઢેલા આત્મજ્યોત જગાડનાર મહાપુરુષને પછી દેવની શોધમાં ગંદિરે મંદિરે ભટકવું પડતું નથી અને જે તે ઉંચરમાં કે પગમાં માથું નમાવવું પડતું નથી કે એને લોકરંજન કરી નામના મેળવવી પડતી નથી, એનાં મનોરાજ્યો જ એનેરાં હોય છે.

આવા ચેતનની ચેતનાને આ ગુનરવ છે, આ ગર્ભરવ છે, આ શાંત પશુ મક્કમ નિશ્ચય છે અને આ એનો અવિચલિત આદર્શ છે. જનરંજન અને જિનરંજન બન્ને પાઠો એક રીતે સમીચીન છે. આ દશાએ જે પ્રાણી પહોંચેલ હોય છે તે પછી જનરંજન ધુન્ધીતો નથી, એને એની પરવા કે ચાહના રહેતી નથી. એને લોકો માન આપે કે એને માટે ખરાબ બોલે એની દરકાર આ દશાનો પ્રાણી ભાગ્યે જ કરે, અને વસ્તુતઃ ખરું છે કે 'જનુ મનરંજન ધર્મનું, મૂલ ન એક બદામ.' લોકો પાસે વાહવાહ બોલાવવા માટે કરેલ ધર્મ કે સ્વીકારેલ ક્રિયામાર્ગની વસ્તુતઃ કાંઈ કિંમત નથી. આત્મપ્રગતિની નજરે એ ગુન્યમાં પરિણમે છે. લોકો તમારી વાહવાહ બોલે, પાંચમાં પૂછાવા યોગ્ય તમે યાઓ, સભામાં તમને અમરંથાન મળે, પશુ ત્યાં એનો છોડો આવી જાય છે. ચેતનની સાર્થ તરફ પ્રગતિની નજરે જોઇએ તો એવા ધર્મની કે એવી ક્રિયાની કાંઈ કિંમત નથી. આવા પ્રગત આત્માને જિનરંજનની ચાહના કે જરૂર પશુ રહેતી નથી. એ સમજે છે કે જિન ભગવાન પોતે તો રાગદ્વેષ રહિત છે, એને રંજન કે વિરાગ હોય નહિ અને એ તો માત્ર તેના આદર્શ સ્થાનને યોગ્ય છે અને ત્યાં તે ગિરાજમાન થયેલ છે. એને રંજન કરવાનું હોય નહિ. અને એ રંજન યાં પશુ નહિ. આ રીતે બન્ને પાઠ સમીચીન જણાય છે. આત્મા પોતે પરમાત્મા નિશ્ચય નયમતે હોઇ આ અર્થ જુરાજર સમજાય તેવો છે.

આત્મા પોતાનું સ્વરૂપ ભૂલી જઇ, બીજે ભટકતાં જ્યારે પોતાપણ પામે છે ત્યારે તેને જેવા પ્રકારના વિચારો આવે છે તે અંત્ર (આ પદમાં) સ્પષ્ટ દર્શાવ્યા છે અને તે ખાસ મનન કરવાં યોગ્ય છે. એ દષ્ટિ આનંદમાં રાખી એ જ લપમાં આપણે આગળ વધીએ.

(આવું)

મોક્ષિક

શ્રી ગણધરકલ્પલતા

(૩)

ગણધરપદ ને તીર્થંકરપદનો દૂંક વિચાર

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૮૬ થી)

તીર્થંકર પદ સિવાયના બીજા બધાં પદોમાં ગણધરપદ પ્રધાન છે. અનેક ગ્રંથો ઉપર સરલ ટીકા બનાવનાર અને સરસ્વતીના વરદાનવાળા આચાર્ય શ્રી મલયગિરિજી મહારાજે પંચસંગ્રહની ટીકામાં કહ્યું છે કે—“ કપાયની મંદતાવાળા અને સમ્યગ્દર્શન સહિત છતાં મોહરૂપ તિમિરથી-ઢંકાયેલા નેત્રવાળા, જે ગિચારા સંસારીજીવો; આશ્ચર્ય છે કે મહાદેદિષ્યમાન, શ્રી તીર્થંકરના ધર્મરૂપી દીપક હયાત છતાં અનેક કપાયાદિ સ્વરૂપ કાટાઓથી ભરેલા સંસારમાં આચડે છે. ” આવી ભાવદયાથી પ્રેરાઈને જે ભવ્યજીવો સર્વ જીવોને ઉદ્ધારવાને પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ તીર્થંકરનામકર્મ ગાંધે છે. અને એ પ્રમાણે સ્વજનવર્ગને ઉદ્ધાર કરવાની ભાવના ભાવનારા અને તે પ્રમાણે વર્તનારા ભવ્ય જીવો ગણધરપદને ગાંધે છે. મહાપુણ્યશાલી જીવો જ આ સ્થિતિને પામી શકે છે, તેથી તેમની રૂપસંપદા પણ બીજા જીવો કરતાં ચઢિયાતી હોય છે, એટલે આહારક ચરીરના રૂપસૌંદર્યથી પણ ગણધરદેવોનું રૂપ અધિક (ચઢિયાતું) હોય છે અને તેથી ચઢિયાતું રૂપ શ્રી તીર્થંકર પ્રભુનું હોય છે. અહીં બહુવા જેવી દાદશાંગી રચનાની બીજા છેવટે જણાવશું, કારણ કે તે કલ્પ અગિયારે ગણધરને એકસરખો હોય છે. શંકિત, ગુણો, તપ અને ગુરુભક્તિ—

સર્વ ગણધરોમાં શ્રી ગૌતમ ગણધર મહાપ્રભાવશાલી ગણાય છે, કારણ કે તેઓશ્રી અનેક પ્રભાવિક લાબિધ્યોના નિધાન હતા. સાથેસાથે તેઓ નિરભિમાન પણ તેટલા જ હતા, તે આનંદ શ્રાવકના અવધિજ્ઞાનની ગાળતમાં પોતાની ભૂલ જણાતા તેમજ તેને ‘ મિત્રછાગિ દુલ્લહ ’ દીધો તે ઉપરથી જાણી શકાય છે. આવી જગ્યા હટે પહોંચ્યા છતાં તેઓને ગુરુભક્તિમાં અપૂર્વ પ્રેમ હતા. ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવામાં તેઓ આનંદ અનુભવતા હતા અને ખરી મોટાઈ પણ તેમાં જ સમજતા હતા. વસ્તુતત્ત્વને નિષ્ઠક નિર્ણય મેળવવા સાથે, બીજાઓને બોધ પમાડવા માટે અને સ્વશિષ્યોને શ્રદ્ધાશુણ્ય વધારવા માટે પણ શ્રી ગૌતમ મહારાજે વારંવાર પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવને અનેક પ્રશ્નો પૂછ્યા છે અને તેથી જ શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં ૩૬ હસ્તક વાર શ્રી ગૌતમ મહારાજનું નામ આવે છે. આવા પ્રકારની પ્રશ્નોત્તરીને અપૂર્વ બોધદાયક જાણીને શ્રી રથામાચાર્યભગવંતે શ્રી પ્રજાપતા સૂત્રમાં પણ એ શેલી કાયમ રખી છે. આજ્ઞાદારી પદની વાનકી અને નિકાસિત દેમેને તોડવાનું અપૂર્વ સાધન સમાપ્રધાન તપશ્ચર્યા છે એમ અમજીને શ્રી ગૌતમ

સ્વામી છૂટને પારણે છૂટ કરવારૂપ આકરી તપશ્ચર્યા પણ કરતા હતા; છતાં તેઓનું શરીર મહાતેજસ્વી અને પુષ્ટ દેખાતું હતું.

કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિની શકા અને તેનું નિવારણ—

પૃથ્વ્યપાનગરીના શાલ અને મહાશાલ નામના રાજપુત્રોએ, પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવની દેશનોથી વૈરાગ્ય પામીને પોતાના ભાણેજ ગાગલીને રાજ્ય મોંઘીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. તેઓ અગિયાર અગો લંબ્યા અને ગીતાર્થ જાન્યા. પછી ગાગલીકુમારાદિને પ્રતિબોધ કરવા માટે પ્રભુની આજ્ઞા લઈને શ્રી ગૌતમસ્વામીની સાથે તે બંને (શાલ-મહાશાલ) પૃથ્વ્યપાનગરીમા પધાર્યા ત્યાં ગાગલી રાજ્યએ ગણધર શ્રી ગૌતમ મહારાજની દેશના સાંભળી, વૈરાગ્ય પામી, સ્વપુત્રને રાજ્ય સોંપી, માતાપિતા સહિત શ્રી ગૌતમસ્વામીની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી પછી સપરિવાર ગૌતમસ્વામીજી પ્રભુ વીરની પાસે આવતા હતા ત્યાં રસ્તામાં સંસારની અનિત્યતા વિચારતાં, ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢતા પાચેને કેવલજ્ઞાન થયું. આ બીના પ્રભુ શ્રી વીરની પાસે આવ્યા બાદ પ્રભુશ્રીના કહેવાથી જ્યારે શ્રી ગૌતમમહારાજે બાણી ત્યારે તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે ‘શું મને કેવલજ્ઞાન નહિ થાય ?’ આ વાતનો ખુલાસો દેવોએ કર્યો કે—“આજે જ પ્રભુએ ફરમાવ્યું છે કે ‘જે લબ્ય જીવ સ્વલબ્ધિવડે અષ્ટાષ્ટ પર્વત ઉપર જઈને જિનેશ્વરોને વદન કરે તે આત્મા તે જ લવે સિદ્ધિપદને પામે’ ” એ પ્રમાણે સાંભળીને તેઓ પ્રભુની આજ્ઞા લઈ ચારણલબ્ધિથી વાયુ જેવા વેગથી અષ્ટાષ્ટ પર્વત ઉપર ચઢી, તીર્થવંદના કરી, અશોકવૃક્ષની નીચે બેઠા. ત્યાં વજ્રસ્વામીના જીવ તિર્યગ્જન્મ લક દેવને સ સારની વિચિત્રતાગર્ભિત દેશના સાંભળાવી છેવટે તે દેવને શકાશીલ બાણીને પુકરીક અને કંકરીકનું દધાન્ત કહી તેને નિઃસંદેહ બનાવ્યો.

પંદરમો તાપસોને દીક્ષા, ભોજન અને કેવલજ્ઞાન—

રાત ત્યાં રહી તેઓ સવારે નીચે ઉતરવાની તૈયારી કરતા હતા ત્યારે પહેલા, બીજા ને ત્રીજા પગથિયે પૂર્વે આવેલા પદ્મસે તાપસો ગૌતમસ્વામીની (પર્વત ઉપર ચઢતા હતા તે વળતરી) અપૂર્વ શક્તિ જોઈને આશ્ચર્ય પામીને “ઉપરથી તેઓ ઉતરશે ત્યારે તેમના શિષ્ય થઈશું” આવા ઈરાદાથી તેમની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. એટલે જ્યારે ગૌતમસ્વામીને આવતા જોયા ત્યારે તેઓએ દીક્ષાની પ્રાર્થના કરી. ગૌતમસ્વામીએ ગદ્યા તાપસોને દીક્ષા આપી, પછી ગદ્યા પ્રભુની પાસે જવા ચાલ્યા. વચમા એક ગામ આવ્યું ત્યાં શ્રી ગૌતમસ્વામીએ અક્ષીણમહાનસી લબ્ધિના પ્રભાવે એક પાત્રમાં થોડી ખીર છતાં ગદ્યા તાપસોને તૃપ્ત કરી વિસ્મય પમાડ્યા.

એ પદરમો તાપસોમાથી પાંચસોને આહાર કરતાં, પાંચસોને પ્રભુની પ્રાતિહાયોદિ શ્રદ્ધિ જોતા અને પાંચસો તાપસોને પ્રભુનાં દર્શન થતાની સાથે જ કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થયું. આ વાતની શ્રી ગૌતમસ્વામીને ખબર ન હોવાથી

તેમણે તાપસોને કહ્યું કે—“હે મુનિવરો ! તમે પ્રભુને વંદન કરો ! ” ત્યારે પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવે કહ્યું કે—“હે ગૌતમ ! આ બધા કેવલી છે, તેથી તેમને વંદન કરવાનું ન કહેવાય. ” એમ સાંભળી તરત જ શ્રી ગૌતમમહારાજે કેવળી તાપસોને ખમાવ્યા. ધન્ય છે શ્રી ગૌતમસ્વામીના નમ્રતા ગુણને !

ફરીને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિની શંકા અને તેનું સમાધાન—

આ અવસરે ફરી શ્રી ગૌતમસ્વામીએ વિચાર્યું કે “જરૂર હું આ ભવમાં મુક્તિમાં જઈશ નહિ; કારણ કે મેં જેઓને દીક્ષા આપી તેઓ કેવલજ્ઞાન પામ્યા અને હું ન પામ્યો.” એટલે પ્રભુએ પૂછ્યું—“હે ગૌતમ ! તીર્થ કરોનું વચન સાચું કે મિથ્યા કલ્પના કરનાર દેવોનું વચન સાચું ? ” આ પ્રશ્નને શ્રી ગૌતમે વિનયથી જવાબ આપ્યો કે—“હે પ્રભુ ! નહી તીર્થ કરનું વચન સત્ય છે. ” પ્રભુએ ગૌતમને આશ્વાસન પમાડવા માટે વધુમાં કહ્યું કે—“હે ગૌતમ ! આમ અધીરતા કરીશ નહિ. લાંબા કાળના પરિચયથી તને भारी ઉપર દૃઢ પ્રશસ્ત રાગ છે, તે દૂર થતાં જ તને કેવલજ્ઞાન થશે. ” ગૌતમસ્વામીને પ્રભુના આ વચનથી શાંતિ થઈ.

શ્રી ગૌતમમહારાજ મહાવીરદેવની પાસે, બહુ દૂર નહિ અને બહુ પાસે નહિ તેમ ઉભડક પગે વિનયપૂર્વક બેસતા હતા, અને ધર્મધ્યાનવડે પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મનને સ્થિર રાખતા હતા. તેમજ સંયમ અને તપવડે આત્માને નિર્મલ ગનાવી રહ્યા હતા. ગૌતમગોત્રમાં જન્મેલા સાત હાથની કાયાવાળા, સમયતુરસ્ત સંસ્થાનના ધારક અને વજ્રપલનારાય સંધયલુ-વાળા શ્રીગૌતમસ્વામી મહાતપસ્વી, શુદ્ધ બ્રહ્મચર્યના પાલક તેમજ વિપુલ તેજોદેશ્યાને ધારણ કરનારા હતા. વળી તેઓ ચૌદ પૂર્વના જ્ઞાતા, ચાર જ્ઞાનના ધારક અને સર્વાક્ષરસંયોગોના જળધાર હતા, છતાં તેમને જ્યારે જ્યારે ત્રિજ્ઞાસાદૃષ્ટ સંશય થાય ત્યારે ત્યારે વિનયપૂર્વક કયા કારણોથી કંઈ કર્મ બંધાય ? કર્મથી મુક્ત થવાનો શો ઉપાય ? તેમજ “ચલમાળે ચલિયે” બાબતો વગેરેના શ્રીમહાવીર પ્રભુને પ્રશ્નો પૂછી તેનો ખુલાસો મેળવતા હતા. પ્રભુને પ્રશ્નો પૂછવાનો હેતુ—

આ પ્રશ્નને એ શંકા થાય કે—શ્રી ગૌતમસ્વામી તો દાદશાંગીના રચનાર અને ચાર જ્ઞાનના ધારક હોવાથી સર્વજ્ઞ જેવા હતા, તો પછી પ્રભુદેવને તેઓથી પ્રશ્નો પૂછે એમ કેમ બને ? આના ઉત્તરમાં સર્વાનુયોગમય-પંચમાંગ શ્રી ભગવતીસૂત્રના ટીકાકાર પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રી-અબયદેવસૂરિ જણાવે છે કે—(૧) ઉદયમાં વર્તતા જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોના પ્રતાપે છત્રસ્થિતોને અનુપયોગ બાવ (ઉપયોગ નિરૂપણ) હોય છે તેથી, અને (૨) જળમાં છતાં પોતાના જ્ઞાનના સંવાદ (નિર્જય) માટે એટલે બળનારા શિષ્યો એમ બધે કે શ્રી ગૌતમસ્વામીજી પ્રભુદેવના વચનોને અનુસાર જ પદાર્થોનું સ્વરૂપ જણાવે છે.

આ ઇરાદાથી, (૩) વળી બીજાઓને જોધ પમાડવા માટે, (૪) સ્વશિષ્યોને ગુરુના વચન ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા થાય એવા ઇરાદાથી અને (૫) સૂત્રરચનાની વિધિ સાચવવા માટે—એમ પાંચ કારણોમાંના કોઈ પણ કારણથી શ્રી ગૌતમ મહારાજ પ્રભુને વારંવાર પ્રશ્નો પૂછતા હતા.

કેશી ગણધર સાથેનો પ્રસંગ—

શ્રીગૌતમસ્વામીમાં અપૂર્વ વિનય ગુણ વસ્યો હતો, શ્રી કેશી ગણધર મહારાજ એ પ્રસંગની સાક્ષી પૂરે છે. ત્રેવીશમાં તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પરંપરામાં થએલા, ત્રણ જ્ઞાનના ધારક, મહાધરંધર, શ્રી કેશી ગણધર મહારાજ અને શ્રી ગૌતમમહારાજ એક વખત શ્રાવસ્તી નગરીની નજીકના પધાર્યા. ત્યાં શ્રીકેશી ગણધર તિન્દુક વનમાં પધાર્યા અને શ્રી ગૌતમ ગણધર કોણક નામના ઉદ્યાનમાં રહ્યા હતા. એટલે જ્યેષ્ઠકુળનું માન સાચવીને વિનયનિધાન શ્રી ગૌતમ મહારાજ કેશી ગણધરને મળવા પધાર્યા. શ્રી કેશી મહારાજે તેમનું યોગ્ય સન્માન સાચવ્યું. માહોમાંહે એકબીજાએ મુળથાનાના સમાચાર પૂછ્યા અને જ ને પૂજ્ય પુરુષો ઘણા જ ખુશી થયા અવસર જોઈને શ્રી ગૌતમગણધરે કેશી ગણધરના મહામતોની સંખ્યા, ચેતક અચેતક ધર્મ ઇત્યાદિ જાણતોના તમામ પ્રશ્નોના શાંતિપૂર્વક, મીઠી ભાષામાં ઉત્તર આપ્યા, જે સાંભળી શ્રી કેશી ગણધર ઘણા ખુશી થયા. દેવાદિની સલાને પણ આ વાત સાંભળી ઘણો જ આનંદ થયો. પછી શ્રી કેશીગણધરે “આપથી મહારાજાની અને ગાંધીર્યાદિ ગુણવત્તોના સમુદ્ર છે.” એમ સ્તવીને શ્રી ગૌતમ મહારાજની પાસે પંચ મહામતરૂપ ધર્મ અંગીકાર કર્યો આ પ્રસંગમાંથી જોધ એ મળે છે કે સરલતા અને કદાચહ રહિત સ્વભાવ એ બે મુખ્ય ગુણોથી મોટાઈ મળે છે મોટા પુરુષોના શુદ્ધ વર્તનની છાપ શિષ્યાદિવર્ગની ઉપર અવરથ પડે છે, કારણ કે વડીલોના સદ્વર્તનમાં જ ભવી જીવોનું અને આશ્રિત સમુદાયનું હિત સમાજેલું હોય છે.

દ્વાદશાંગીની રચના—

પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે ચૌદ વિદ્યાના પારગામી, શ્વાયોપશમિક સમ્યગ્દર્શનવાળા શ્રી ગૌતમ મહારાજ (આદિ ૧૧ ગણધરો) સર્વે લબ્ધિનિધાન હતા. ગુણ પ્રત્યયિક જે શક્તિ તે લબ્ધિ કહેવાય, તે લબ્ધિઓના સ્વરૂપ સાથે નામો દૂકામાં આ પ્રમાણે જાણવા

બુદ્ધિ લબ્ધિના ૧૮ ભેદો

૧. કેવલજ્ઞાનલબ્ધિ—જ્ઞાનાથી લોકલોકમાં રહેલા તમામ દ્રવ્યોદિ જણાય છે.
૨. મનઃપર્યવજ્ઞાનલબ્ધિ—જ્ઞાના પ્રતાપે મનના ભાવ (વિચાર) જણાય છે.
૩. અવધિજ્ઞાનલબ્ધિ—જ્ઞાથી આત્મા રૂપી દ્રવ્યોનું જ્ઞાન મેળવી શકે છે.

૪. બીજબુદ્ધિલઘ્નિ—આનાથી પૂજ્ય શ્રી ગણધરાદિ મહાત્માઓ સૂત્રનો એક અર્થ સાંભળે, તો પણ બુદ્ધિબળથી લણ્યા વગર ઘણા અર્થો કરવાને સમર્થ થાય, આખા ગ્રંથનું રહસ્ય સમજે ન્તય અને સૂત્રરચના કરી શકે.
૫. કોષ્ઠબુદ્ધિલઘ્નિ—જેમ કોષ્ઠારની અંદર રહેલું ધાન્ય વિખરાય નહિ, તેમ આ લઘ્નિવાળા મહાત્માઓ લણેલું ભૂલે નહિ.
૬. પદાનુસારિણીલઘ્નિ—આથી જેનો અભ્યાસ કર્યો નથી, તથા જે સાંભળવામાં પણ આનંદ નથી એવા સૂત્રનું એક પદ સાંભળીને તે સૂત્રના પહેલા-પદથી માંડીને છેલ્લા પદ સુધીનું જ્ઞાન થાય. (આના ત્રણ ભેદો છે. ૧. અનુશ્રોતપદાનુસારિણી, ૨. પ્રતિશ્રોતપદાનુસારિણી અને ૩. ઉભયપદાનુસારિણી.)
૭. સંભિન્નશ્રોતોલઘ્નિ—આ લઘ્નિના પ્રભાવે સ્પર્શનાદિ પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોને કોષ્ઠ પણ એક ઇન્દ્રિયથી જાણી શકાય. જેમ આંખથી વસ્તુનું રૂપ જોવાય તેમ આ લઘ્નિવાળા મહાત્માઓ ગમે તે ઇન્દ્રિયથી પદાર્થનું રૂપ જોઈ શકે. એ પ્રભાવે શબ્દાદિ ચારેમાં પણ સમજવું.
૮. દ્વિરસ્વાદન સામર્થ્ય—આ લઘ્નિથી દૂર રહેલી વસ્તુનો સ્વાદ જાણાય.
૯. દ્વિરસ્પર્શન સામર્થ્ય—આ લઘ્નિથી દૂર રહેલી વસ્તુના સ્પર્શનું જ્ઞાન થાય.
૧૦. દ્વિરદર્શન સામર્થ્ય—આ લઘ્નિથી દૂર રહેલી વસ્તુ જોઈ શકાય.
૧૧. દ્વિરઘ્રાણ સામર્થ્ય—આ લઘ્નિથી દૂર રહેલી વસ્તુના ગંધનું જ્ઞાન થાય.
૧૨. દ્વિરશ્વણ સામર્થ્ય—આ લઘ્નિથી છેટેનો શબ્દ સંભળાય.
૧૩. દશપૂર્વીપણું—આથી દશ પૂર્વોનું જ્ઞાન મેળવી શકાય. આ લઘ્નિવાળાને નિશ્ચયે સમ્યક્દર્શન હોય છે. જુઓ આક્ષીપાઠ “અવદશ દસ ય મમિન્ને નિયમા સમ્મંતુ સેસપ મયણા ।”
૧૪. ચતુર્દશપૂર્વીપણું—આથી વિશાલ તત્ત્વમંત્રાદિ ગણિત-૧૪ પૂર્વોનું જ્ઞાન મેળવી શકાય.
૧૫. અષ્ટાંગ મહાનિમિત્ત કૌશલ્ય—આથી જુદા જુદા નિમિત્તોદ્દાશ શુભ-શુભનો ચોક્કસ નિર્ણય કરી શકાય.
૧૬. પ્રજ્ઞાત્રમણપણું—જેમ ચૌદપૂર્વી અર્થની પ્રરૂપણા કરે તેમ આ લઘ્નિવાળા વિશિષ્ટ બુદ્ધિના પ્રભાવે છતાં તત્ત્વોના અર્થની પ્રરૂપણા કરી શકે.
૧૭. પ્રત્યેકબુદ્ધપણું—અને, ૧૮. વાદીપણું—

ક્રિયા વિષયક લઙ્ઘિના જે પ્રકાર

૧. ચારણપણુ અને ૨. આકાશગામી પણુ—તેમાં ચારણલઙ્ઘિના જ ધારણ અને વિદ્યારણ એવા બે લેદા છે. જ ધારણલઙ્ઘિ-આ લઙ્ઘિના પ્રભાવે સૂર્યના કિરણોની મદદથી એક જ ઉત્પાતે (ફેલ ગે) તેરમા સ્વયંકવરદ્રીપ સુધી તિચ્છી (વાંકી) ગતિ કરી શકાય. પાછા ફરતાં બે ઉત્પાતે સ્વસ્થાને આવે અને બિર્ધગતિમાં મેરુપર્વત ઉપર જવા ગાડે ત્યારે એક જ ઉત્પાતે પાંડુકવન પર જાય, અને પાછા ફરે ત્યારે એક ઉત્પાતે નંદનવનમાં આવે અને બીજા ઉત્પાતે સ્વસ્થાને આવે. વિદ્યારણલઙ્ઘિ-વિદ્યારણ સુનિશ્ચિત નંદીશ્વરદ્રીપ સુધી સૂર્યના કિરણ આદિના આલંબનથી જઈ શકે છે. તેઓ બે ઉત્પાતે નંદીશ્વરદ્રીપે જાય અને પાછા ફરતાં એક જ ઉત્પાતે સ્વસ્થાને આવવા સમર્થ થાય છે, અને બિર્ધગતિ કરે ત્યારે મેરુની ઉપર જતાં પહેલા ઉત્પાતે નંદનવનમાં અને બીજા ઉત્પાતે પાંડુકવનમાં જાય. ત્યાં ચૈત્યવંદનાદિ કરી પાછા ફરે ત્યારે એક જ ઉત્પાતે સ્વસ્થાને આવી શકે.

પ્રશ્ન—જ ધારણને પાછા ફરતાં વધારે વખત લાગે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—જ ધારણ સુનિશ્ચિત પાછા ફરતાં લઙ્ઘિની શક્તિનું જોછાપણું સંભવે છે માટે વધારે વખત લાગે છે, અને જ ધાના જલથી તેઓ ગતિ કરે છે, માટે પાછા ફરતાં જવાના પરિશ્રમને લઈને પણ તેમ (વધુ વખત) સંભવે છે અને વિદ્યારણ સુનિશ્ચિત તેમ નથી. તેઓ તો વિદ્યાના બળે ગતિ આગતિ કરે છે. પાછા ફરતી વખતે તેમની વિદ્યા સતેજ હોય, તેથી સમય જોછા લાગે છે.

ચારણલઙ્ઘિના જલચારણાદિ બીજા પણુ અનેક લેદો સમજવા.

આકાશગમનલઙ્ઘિ—આથી પર્યંકાસને બેઠા બેઠા અથવા કાચોતસગાંદિ સ્વંરૂપે, પગ ઉપાડ્યા વિના અદ્ધર આકાશમાં ચાલી શકાય છે.

૩. વૈક્રિયલઙ્ઘિના અનેક લેદો છે. તે આ પ્રમાણે—અણિમાં, લલિમાં, ગરિમાં, મહિમાં, પ્રામિ, પ્રાકાશ્ય, ઇચિત્ત, વશિત્ત વગેરે.

૪. તપોલઙ્ઘિના ઉચ્ચ તપસ્યાલઙ્ઘિ વગેરે સાત લેદો છે.

૫. જળલઙ્ઘિ—૧. મનોજલીપણુ, ૨. વચનજલીપણુ અને ૩. કાચજલીપણુ એમ જળલઙ્ઘિ ત્રણ પ્રકારે જાણવી.

૬. ઔષધિલઙ્ઘિના લેદો—૧. આમયૌષધિલઙ્ઘિ, ૨. ખેલૌષધિલઙ્ઘિ, ૩. જલૌષધિલઙ્ઘિ, ૪. મલૌષધિલઙ્ઘિ, ૫. વિમુડૌષધિલઙ્ઘિ, ૬. સર્વૌષધિલઙ્ઘિ.

૭. આશીવિપલઙ્ઘિ, ૮. દષ્ટિવિપલઙ્ઘિ.

૯. રસલઙ્ઘિના ક્ષીણશ્રવ, મધ્વાશ્રવ, અમૃતાશ્રવ, મૃતાશ્રવ વગેરે ૬ લેદો સમજવા.

૧૦. ક્ષેત્રલબ્ધિના બે ભેદ--૧ અક્ષીણમહાનસીલબ્ધિ અને ૨ અક્ષીણમહા-
લયત્વલબ્ધિ. શ્રી ગૌતમ મહારાજને અક્ષીણમહાનસીલબ્ધિ પણ હતી આ લબ્ધિના
પ્રભાવે તેમણે એક પાત્રમાં ગ્હેલી થોડી ખીરથી પંચ ૧૫૦૩ તાપસોને પારણું
કરાવ્યું હતું શ્રી ગૌતમસ્વામીએ ખીજળુદિના પ્રતાપે જાણે અગોની રચના કરી
આ રીતે બીજા ૧૦ ગણધરો પણ કરે છે.

હાલિક ખેડૂતનો પ્રસંગ તથા પૂર્વ સંસ્કારોનું પ્રાબલ્ય—

ગરુઆતમા કહ્યા મુજબ શ્રી ગૌતમ મહારાજે (ત્રિપૃષ્ઠલવના સારથીએ)
જે મિંહને મરતી વખતે આશ્વાસન આપ્યું હતું તે સિંહ મરીને અનેક લવ
ભમી ખેડૂત થયો હતો. તેને જોઈને પ્રભુ શ્રીવીરે કેવલજ્ઞાનથી બચ્યું
કે--મે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના લવમાં આને મારેલ હોવાથી મારી ઉપર તેને જો કે
દ્રેષ છે તો પણ તેનો હું ઉદ્ધાર કરું તેથી મહાવીર પ્રભુએ ગૌતમ ગણધરને
કહ્યું કે--હે વત્સ ! આ સામે ખેતરમાં ખેડ કરતા ખેડૂતને પ્રતિબોધ કરવા ના !
એટલે શ્રી ગૌતમસ્વામીએ ત્યાં જઈ તેને ઉપદેશ આપ્યો અને દીક્ષા દીધી
પછી તેને સાથે લઈને ગૌતમ ગણધર પ્રભુની પાસે આવ્યા પ્રભુને જ્ઞેતાંની
સાથે જ તેને ટેપ જાગવાથી વેપ મૂકીને તે ખેડૂત ચાલ્યો ગયો.

અહીં સંસ્કારનો સિદ્ધાંત સમજવા જેવો છે જેવા મંસ્કાર આ લવમાં પડ્યા
હોય તેવા મંસ્કારને લઈને છવ લવાતરમાં બંધ છે. પાછલા લવના સંયમાદિની
આરાધનાના ઉચ્ચ મંસ્કારના પ્રતાપે જ શ્રીવજ્રસ્વામી આદિ મહાપુરુષોને નાની
ઉમરમા પણ સંયમઆધનાનો ઉત્તમ અવસર મળ્યો હતો. સાથે સાથે એ
પણ યાદ ગળવું કે--પાછલા લવમા ખરાબ મંસ્કાર પડ્યા હોય તો તેવા જ
સંસ્કારનો ગોશાલા વિગેરેના દૃષ્ટાંતે લવાતરમા અનુભવ થાય છે. હાલિકના પૂર્વ-
(દ્રેષ)ના અશુભ મંસ્કારોએ જો કર્યું તેથી તે પ્રભુ વીરને જોઈને
સંયમ છોડી નાશી ગયો.

શ્રીવીરનિર્વાણ અને શ્રી ગૌતમસ્વામીને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ—

શ્રીગૌતમ મહારાજે પચાસ વર્ષની ઉંમર વીત્યા બાદ એકાવર્નમાં વર્ષે દીક્ષા
ગ્રહણ કરીને ત્રીશ વર્ષ સુધી એટલે ૮૦ વર્ષની ઉંમર થઈ ત્યાં સુધી છમસ્થ
ભાવે પ્રભુ શ્રીવીર પચ્ચાત્માની સેવા કરી અને આત્માને નિર્મલ કર્યો. ૮૧ મા
વર્ષના પ્રાણભમા તેમને કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થયું તે પ્રમંજની બીના દૃઢમાં આ
પ્રમાણે છે--પોતાનો નિર્વાણમગ્ય નહીં જાણીને પ્રભુ શ્રીમહાવીરદેવે “ગૌતમને
મારી ઉપર અત્યંત રાગ છે, માટે મારાથી દૂર થશે તો જ તેને કેવલજ્ઞાન
થશે.” એમ જાણીને શ્રીગૌતમને નહીં જાણના કોઈક ગામમાં રહેના દેવશર્મા નામના
બ્રાહ્મણને પ્રતિબોધ કરવા જવાની આજ્ઞા કરાવાયી તે પ્રમાણે ત્યાં જઈ તેને

પ્રતિબોધ પમાડી પાછા ફરતા સ્તામા તેમણે પ્રભુનો નિર્વાણ કદ્યાણુક માટે આવેલા દેવોના કહેવાથી પ્રભુ શ્રી મહાવીરના નિર્વાણના સમાચાર જાણ્યા. તેથી તેમને અમદ્ય ખેદ થયો અને તે સ્તબ્ધ થઈ ગયા તેઓ ગિત્ર હૃદયે “મહાવીર” “મહાવીર” શબ્દનો મોટે સ્વરે બપ કરવા લાગ્યા પછી “વીર” “વીર” એમ બોલતાં, બોલતાં કંઠ અને તાણ સુકાવા લાગ્યા. એટલે છેવટે એકલો “વી” શબ્દ જ બોલવા લાગ્યા પોતે દ્વાદશાંગીના બાલકાર હોવાથી “વી” શબ્દથી શરૂ થતા અનેક સ્તુતિવાચક શબ્દો તેમને યાદ આવ્યા, છેવટે વીતરાગ શબ્દની વિચારણા કરતા તેમણે જાણ્યું, કે-પ્રશસ્ત સ્નેહ પણ મોક્ષ પામવામા વિધન કરે છે, એમ જાણી શ્રીગૌતમ મહારાજ વિચારવા લાગ્યા કે- ‘જરેખર હું ભૂલ કરું છું. પ્રભુ તો વીતરાગ છે એમને મારી ઉપર રાગ હોય જ શેનો ? જરેખર હું જ મોહમા પડ્યો છું. મારા આ એકપક્ષી સ્નેહને ધિક્કાર છે. હું એકલો છું મારું કોઈ નથી તેમ હું કોઈનો નથી’ એમ વૈરાગ્ય ભાવના ભાવવાપૂર્વક ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિવાળા શ્રી ગૌતમસ્વામી લોકાલોકપ્રકાશક કેવલ-જ્ઞાન પામ્યા વ્યાજબી જ છે કે-મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવર્તેલા ભવ્ય જીવોને વજની સાંકલ સમાન કોઈ પણ હોય તો તે એક સ્નેહ જ છે સવારે ઇન્દ્રાદિક દેવોએ શ્રી ગૌતમસ્વામીના કેવલજ્ઞાનનો મહિમા કર્યો

અનુશન અને નિર્વાણની પ્રાપ્તિ—

। સર્વજ્ઞ શ્રી ગૌતમસ્વામીજી બાર વર્ષો સુધી જગતીતલની ઉપર વિચરી, ઘણું ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધીને અતિમ સમયે શ્રી રાજગૃહી નગરીની બહારના વૈભારગિરિ ઉપર આવ્યા અને ત્યાં પાદપોષમન અનુશનમાં એક મહિનાના ઉપવાસ કરી, સુધર્માસ્વામીને ગણ મોપીને, દર વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું થતા બાકીના ચારે અઘાતી કર્મોના ક્ષય કરી, અન્યથ અવ્યાબાધ સુખમય મુક્તિપદને પામ્યા વર્તમાન ચોવીશીના ચોવીશ તીર્થ કરેના બધા ગણધરોમાં શ્રી ગૌતમ ગણધર મહાપ્રભાવશાલી ગણાય છે તેમના ક્ષમા, નમ્રતા, સરજના લબ્ધિસ પત્તા આદિ-અનેક ગુણોથી આકર્ષાઈને શ્રોત્ર ધ દીવાળીના દિવસે ચોપડામા શારદા પૂજન કરતી વખતે “શ્રી ગૌતમસ્વામીની લબ્ધિ હોજી” એમ લખે છે અને કાર્તિક શુદ્ધ એકમના દિવસે સવારમા તેમના સ્તોત્ર ગસ વિગેરે ગણે છે-સાલગે છે એવા મહાશુરશ્રી ગૌતમસ્વામીજી શ્રી મંધનુ કદ્યાણુ કરે

આ શ્રી વિજયપદ્મસતિ

શ્રી ભાવનગરમાં મુખ્ય જિનમંદિરની

પ્રતિષ્ઠાતિથિનો નિર્ણય

અંશાઠ માસના જૈનધર્મપ્રકાશમાં એક લઘુમંદિરની બસોમી વર્ષગાંઠ એ મથાળાનો લેખ આપેલો છે. તેમાં મુખ્ય જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠાનો સંવત વિગેરે જાણવામાં આવ્યા નથી એમ લખેલ છે અને લઘુ જિનમંદિર સૌથી પ્રાચીન છે એમ જણાવ્યું છે, પરંતુ હાલમાં શ્રી પાટણથી ભોજક મોહનલાલ ગિરધરલાલે એક સ્તવન પ્રાચીન પં. શ્રી જિનવિજયજીનું કરેલું અને સં. ૧૮૩૧ માં એક પ્રતમાં લખાયેલું મોકલ્યું છે તે ઉપરથી મૂળ જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૭૬૩ ના મોહ વદિ પાંચમે (આપણા પોત્ર વદિ પાંચમે) થયાનું જણાવેલું છે. તે ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે મૂળ મંદિર જ પ્રાચીન છે અને ચોવીશીવાળું લઘુમંદિર ત્યારપછી પાંચ વર્ષે એટલે સં. ૧૭૬૮ માં થયેલ છે. આ સ્તવન અમે ત્રીથે પ્રગટ કર્યું છે તે ઉપરથી ઉપર જણાવેલી હકીકત સત્ય સાબિત થશે.

શ્રી શંખેશ્વરપાર્થનાથાય નમઃ

ભાવનગર મંડન શ્રી આદિજિન સ્તવન

આવો આવો ને રાજ, સહિયર સરખી રોળી;

ધણે સંસારે ભમતાં પામ્યાં, નરસવ સુકૃત ઓળી. આવો ૦ ૧

અમંદિત દાંતન કરી સુખ પાવન, આજસ ઉલ ઉતારી;

પ્રવચન પાણી અંગ પખાળી, મિથ્યા મેલ નિવારી. આવો ૦ ૨

દેશવિરતિ શુચિ ચીવર પહેરો, જિનથુતિ હાર સોહાવો;

સન્મુખ ભાવે તિલક બનાવો, આણ સીમ ચઢાવો. આવો ૦ ૩

મૈત્રી ભાવન કનક કચોળી, સુદિતા કેસર ઘોળી;

ઉપશમ સરસ ખરાસને ભેળી, પ્રભુ પૂજે રંગ રોળી. આવો ૦ ૪

ભાવનગરમાં આદિમ અરિહા, આત્મ અભેદે નિરખ્યો(ખો);

ચરતુ સ્વભાવે ચેતન સત્તા, સહુમાં સરખી પરખો. આવો ૦ ૫

વીરથી પંચસય સિત્તેર વરસે, જાવડ પુણ્ય વિલાસી;

તેણે સિદ્ધાયણ ઉપર થાપ્યા, મૂળનાયક મુહરાસી. આવો ૦ ૬

અનુક્રમે ભાવનગરમાં દેવજ, સુદર સ્વર્ગ વિમાન;

ઘોઘામાંથી તે પ્રભુ આળી, થાપ્યા મુગુણ નિધાન. આવો ૦ ૭

લાઘા લાંબાસુત સુવિવેકી, કુંવરજી કુળદીવા;
 જિનશાસન પરભાવક; આવક, ધુમકણ ચિરંજીવો. આવો ૮.
 જનસંહાયે સંઘ મનોરથ; ચૈત્ય સરાડે ચઢીઓ;
 સત્તર ત્રાણ મહાવાદ પંચમી; જિયો આખર અડીઓ. આવો ૯.
 પ્રભુ પૂજથી પ્રભુ પદ પાવે; ઘડી ભમરી બન્યાયે;
 સદ્ગુરુ ભક્તિવિજય સુપસાયે, સેવક જન ગુણ ગાયે. આવો ૧૦.
 સ્તવનનો ભોવાઈ

સરખી વચવાળી હે સખીઓ તમે આવો, આવો. (આપણે પ્રભુ-ગુણ ગાઈએ) કારણ કે આ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં સુકૃતશ્રેણીરૂપ-ધણી સુકૃતના સંચયથી આ નરભવ પ્રાપ્ત થયો છે. ૧

હવે પ્રાતઃકાળનું કૃત્ય શરૂ છે કે-સમકિતરૂપ દાંતણ કરીને મુખને પાવન કરો. આજિસ-પ્રમોદને તલવારૂપ ઉલ ઉતારો. પછી પ્રવચન-જિનશાસનની આશાઓરૂપ નળવડે શરીરને પાળાળીને પવિત્ર કરી શરીર ઉપરથી મિથ્યાત્વરૂપ મેલ ઉતારો. ૨.

પછી દેશવિરતિ ગ્રહણ કરવારૂપ પવિત્ર વસ્ત્રો પહેરો અને પરમાત્માની સ્તુતિ કરવારૂપ હાર કંઠમાં ધારણ કરો. પછી શાસનની સન્મુખ રહેવારૂપ તિલક ભાજમાં કરો અને પ્રભુની આજ્ઞા મસ્તકે ચઢાવો. ૩. પછી મૈત્રી ભાવનારૂપ સુવર્ણની કચોળીમાં-વાટકીમાં સુદૃઢતા (પ્રમોદ) ભાવનારૂપ કેશરને ઘોળીને તેમાં ઉપશમરૂપ ગરસ ભેળવો અને પછી તેનાવડે પરમાત્માની પૂજા કરો. ૪.

ભાવનગર શહેરમાં આદિમ અરિહા-પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવને આત્માના અલોકપણે જુઓ; કારણ કે વસ્તુસ્વભાવે ચેતનની સત્તા સર્વ જીવમાં સરખી છે. ૫.

વીર પરમાત્માથી ૫૭૦ વર્ષે પુણ્યવિલાસી-પુણ્યને ભોગવનારા શ્રી જીવહરશાએ શ્રી સિદ્ધાચળ ઉપર મુખના શશિતુલ્ય મૂળનાયક ઋષભદેવ સ્થાપન કર્યા. અનુક્રમે ભાવનગરમાં સ્વર્ગના વિમાન તુલ્ય દેરાસર શેઠ ધાણુ ત્યારે ગોઘાળદરથી લાવીને સુગુણનિધાન એવાં તે પ્રભુને મૂળનાયકપણે સ્થાપન કર્યા. ૬-૭.

આ પ્રતિષ્ઠા શેઠ લાઘા લાંબાના પુત્ર કુળમાં દીપક સમાન શેઠ કુંવરજીએ કરી અને જિનશાસનની પ્રભાવના કરી. એ ઉત્તમે આવક ધુવના મંડળની જેમ ચિરંજીવ યાઓ. તે શેઠની સહાયવડે ચૈત્ય બાંધવાનું કામ સરાડે ચડ્યું અને સત્તરશે ત્રાણના મહા વદિ પાંચમે આકાશને અડે-સ્પર્શે તેવું જિયું જિનમંદિર તૈયાર થયું. અર્થાત્ તેની પ્રતિષ્ઠા તે તિથિએ થઈ. ૮-૯.

પરમાત્માની પૂજા કરવાથી લવ્ય જીવો એજ જેમ ભમરીનો બ્યાનથી ભમરી ધાય છે તે પ્રમાણે પ્રભુના પદને-સ્થાનને-તીર્થંકરપણાને પામે છે. આ પ્રમાણે સદ્ગુરુ શ્રી ભક્તિવિજયજીના પસાયથી-તેમની કૃપાથી, તેમના સેવક (શિષ્ય) જિનવિજયે પ્રભુના ગુણગુણ જ્ઞાન કંઈ છે. ૧૦.

આ સ્તવનના કર્તા પંચાસ જ્ઞાનવિજયજીએ વર્તમાન ઓવીશીના ઓવીશ તીર્થ કરોના સ્તવનરૂપેને ઓવીશીઓ તેમ જ વીશ વિહરમન જિનના સ્તવનરૂપ એક વીશી બનાવી છે. વીશીના છેલ્લા સ્તવનમાં કહ્યું છે કે- 'સત્તર નંદ્યાસી-રાજનગર ચઉમાસી, મુનિ દીપવિજયના કહેણથી કરી વીશી.' એટલે સંવત ૧૭૮૯માં એમણે વીશી બનાવી છે ઉપરજણાવેલી પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૭૯૩ માં થઇ છે એટલે આ પ્રતિષ્ઠા વળતે તેઓ હયાત હતા. એ પ્રસંગે અથવા ત્યારપછી પણ તેમણે ભાવનગરમાં આવીને શ્રીઆદીશ્વર પ્રભુના દર્શન કરીને આ સ્તવન બનાવ્યું હોય એમ જણાય છે.

આ સ્તવનમાં વીરપ્રભુથી ૫૭૦ વર્ષે જાવડશાએ સિદ્ધાચળ ઉપર ઉદ્ધાર કર્યાનું અને મૂળનાયકપણે શ્રીઋષભદેવની પ્રતિમા સ્થાપન કર્યાનું કહ્યું છે, તે વીર-પ્રભુથી ૪૭૦ વર્ષે વિક્રમ રાજાનો સંવત શરૂ થયો ને તેના સંવત ૧૦૮ માં જાવડશાએ ઉદ્ધાર કર્યો છે એમ શત્રુજય મહાત્મ્ય વિગેરેમાં કહ્યું છે તેથી વર્ષ લગભગ મળતા આવે છે. ત્યારપછી અનુક્રમે એ પ્રતિમા ક્યા ગઇ ને ક્યાં રહી તે કંઈ જણવામાં આવ્યું નથી, ફક્ત સંવત ૧૭૬૩ માં પ્રતિષ્ઠા વળતે ગોધાથી આ પ્રતિમા લાવીને પધરાવ્યાનું કહ્યું છે એટલે ભાવનગરમાં ગિરાજનાં ઓદીશ્વર પ્રભુ તે સિદ્ધાચળમાં જાવડશાએ મૂળનાયક તરીકે ગિરાજમાન કરેલા તે જ હોવાનું નીકળે છે. આવા નાના ગિણ મૂળનાયક કેમ હોય ? એવી શંકા ઉત્પન્ન થઇ શકે તેવું છે, પરંતુ તેનું નિરાકરણ આપણાથી થાય તેમ નથી.

પ્રતિષ્ઠાની તિથિ તો માહુ વદિ ૫ એટલે આપણા પોપ વદિ ૫ છે. વર્ષગાંઠે એ પ્રમાણે પોપ વદિ પાચમે જાહુ વર્ષોથી થતી જ આવે છે.

આ સ્તવન સ. ૧૮૩૧ માં લખેલી એક પ્રત ઉપરથી ઉતારીને મોકલ્યાનું લોજક મોહનલાલ ગિરધર લખે છે એટલે તે પણ પ્રતિષ્ઠા થયા પછી થોડા જ વર્ષોમાં લખાયેલું જણાય છે.

આ મુખ્ય દેરાસરમાં એક ઘટ છે તેની ઉપર 'સં. ૧૮૧૭ ના માગચર ગુદિ ૧ મે શેઠ કુંવરજી લાધાએ જાંધ્યો છે' એવો લાખામાં લેખ છે.

શહેરના મધ્ય ભાગમાં રાજમહેલની પાસે જ આ જિનમંદિર જાંધાણું છે તે શેઠ કુંવરજી લાધાનું રાજમાન્યપણું સૂચવે છે. ભાવનગર શહેરના કિલ્લાની સાથે જ આ જિનમંદિરની શરૂઆત થયેલી જણાય છે ભાવનગર શહેર સંવત ૧૭૭૬ માં વસ્યું ને આ જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા સંવત ૧૭૮૩ માં થઇ છે તેની વચ્ચેના ૧૪ વર્ષ જિનમંદિર જાંધાવવામાં બ્યતીત થયા જણાય છે.

ભાવનગરમંડન શ્રીઆદીશ્વરજિન સ્તવન (ખીનું)

(ગગ દેશાજ તથા વેલાઉત)

ભાવનગરમાં બેટીએ, વિમળાચળ સામી;

આણંદી આદિમ પ્રભુ, નિજ સપદ સમી. ભા. ૧

ધ્યેયપણે ત્રિહુ લોકમાં, ધ્યાતાને પ્યારા;
જળ ભાજન રવિ બિંબશુ, નિશ્ચયથી ન્યારા. ભા૦ ૨
ધ્યાતા ધ્યેયપણું ભજે, ધ્યાનાંતર ખાજે;
હંદી ભમરી સંગતિ, ભમરી થઈ રાજે. ભા૦ ૩
સંસારી સિદ્ધાત્મા, થાય પાપ પખાળી;
રસવેધી કંચન યથા, ત્રાંખું મળ ખાળી. ભા૦-૪.
સંગી રંગી અનાદિનો, તણું કર્મ ત્રિયોગી;
અભાવજન્ય જિનરાજથી, હોય અચળ અયોગી. ભા૦ ૫

ઇતિ શ્રવણજિન સ્તવન. સંવત ૧૮૩૧ વર્ષે ચૈત્ર વદિ ૧૩ શે લખેલ તે ઉપરથી જિનશુભગાયક (લોજક) મોહન ગિરધરે લખ્યું છે શ્રીપાટણ

આ સ્તવનનો અર્થ

જે પ્રભુ વિમળાચળમાં સ્વામી એટલે મૂળનાયકપણે ગિરાજતા હતા તેને ભાવનગરમાં લેટીએ તે આદિમ પ્રભુ આનંદી-સહજાનંદી છે અને પોતાની સંપત્તિને-આત્મસંપત્તિને પામેલા છે, તેમાં આરામ કરનારા છે. ૧

તે પ્રભુ ત્રણે લોકના જીવોને ધ્યેયપણે વર્તે છે અને ધ્યાતા એવા લગ્ય જીવોને પ્યારા છે જળના ભાજનમાં સૂર્યનું પ્રતિબિંબ પડે તે સૂર્ય જેવું દેખાય પણ નિશ્ચયથી ન્યારું જ છે-જુદું જ છે તેમ ભવ્યાત્માઓના હૃદયમાં તે (પ્રભુ) વર્તે છે પણ નિશ્ચયથી ન્યારા છે. ૨.

ધ્યાતા ધ્યેય એવા પરમાત્માને ભજવાથી ધ્યેયપણું જોઈ જેમ ભમરીની સંગતથી ભમરી થઈ જાય છે તેમ પામે છે. અને ધ્યાનાંતરપણે (તેરમે શુભકાણે) શોભે છે. સંસારી જીવો પાપને પખાળીને-કર્મભજને દૂર કરીને જેમ ત્રાંખું તેમાંથી રસવેધી રસવડે મેલ નીકળી જવાથી કંચનપણું પામે છે તેમ સિદ્ધાત્મા થાય છે. ૩-૪.

અનાદિ કાળથી સંસારનો સંગી અને તેનો રંગી-તેમાં રંગાયેલો આત્મા જે ત્રણ યોગવાળો છે તે કર્મોને તણને ક્ષમાનો વિજય કરનારા જિનરાજની સેવાથી અચલ ને અયોગી થાય છે અર્થાત્ સિદ્ધાવસ્થાને પામે છે. ૫.

છેલ્લી કહીમાં કર્તાએ પોતાનું ને પોતાના શુભનું (ક્ષમાવિજય ને જિનવિજય) નામ સૂચવેલ છે.

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—શા. વાહીલાલ સમજી-નોંધણીવર.)

પ્રશ્ન ૧—રાધ. પંડિતમણીમાં સિદ્ધાચળના ચૈત્યવંદનને પ્રસંગે શ્રી આદીશ્વર પ્રભુ, પુંડરીકસ્વામી અથવા અન્ય તીર્થોના ચૈત્યવંદનાદિ કહી શકાય ?

ઉત્તર—એ પ્રસંગ ખાસ સિદ્ધાચળનો જ હોવાથી આદીશ્વરપ્રભુ, પુંડરીકસ્વામી, રાયણપગલા વિગેરેના ચૈત્યવંદનાદિ કહેવાય, કારણ કે તે બધા સિદ્ધાચળના અંગભૂત છે. સ્તવન બીજા તીર્થનું કહેવું હોય તો પ્રથમ સિદ્ધાચળનું કહીને પછી વધારા તરીકે કહેવું. ચૈત્યવંદનને સ્તુતિ તો સિદ્ધાચળના જ કહેવા.

પ્રશ્ન ૨—સામાયિક પ્રતિકમણાદિ ક્રિયા કઈ દિશા સંમુખ રહીને કરવી ?

ઉત્તર—એને માટે દિશાનો નિર્ધાર નથી. આરે દિશા તરફ કરી શકાય.

પ્રશ્ન ૩—પ્રતિકમણમાં સંજ્ઞાએ એક જ જણ બોલે કે વધારે માણસો સાથે બોલી શકે ?

ઉત્તર—સંજ્ઞાએ માત્ર પ્રાચે મુનિરાજના ઉપસર્ગાદિની અથવા વૈરાગ્યની હકીકત હોય છે, તેથી તે એક જણ મધુર સ્વરે શાંતિથી બોલે ને બીજા સાંભળે તે જ વધારે યોગ્ય છે. સ્તવનમાં પ્રભુપ્રાર્થના હોય છે તેથી તેમાં વધારે જણ સાથે બોલે તો વાધો જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૪—પ્રતિકમણ કે સામાયિકમાં તમાકુ સુંઘાય ?

ઉત્તર—ન સુંઘાય.

પ્રશ્ન ૫—રાધ પંડિતમણુ જીભા જીભા કરવું જોઈએ કે બેસીને યાય ?

ઉત્તર—પાંચે પ્રતિકમણમાં જોટલી ક્રિયા ચૈત્યવંદનાદિ બેસીને કરવાની છે તે સિવાયની બધી ક્રિયા જીભા રહીને કરવી જોઈએ. જે બેસીને કરે છે તેને તેટલા પૂરતો ઢોપ લાગે છે.

પ્રશ્ન ૬—દેરાસરમાં મીઠાંધરસ્વામીનું કે સિદ્ધાચળ આદિ તીર્થોનું સ્તવન બોલી શકાય ?

ઉત્તર—મીઠાંધરસ્વામીનું બોલાય. તીર્થોનું ન બોલાય અને તિથિઓનું તો પ્રતિકમણાદિમાં જ બોલાય.

પ્રશ્ન ૭—પ્રતિકમણમાં કોઈ પણ કાર્યોત્સર્ગમાં છીંક આવે તો તે કાર્યોત્સર્ગ ફરીને કરવો પડે ?

ઉત્તર—દુઃખક્ષય, કર્મક્ષયના કાર્યોત્સર્ગમાં છોડી આવે તો તે ફરીને કરવો પડે એમ બાલુવામાં છે.

પ્રશ્ન ૮—ન્યુરોપેરોનો બુકતા પૂઠા માટે ઉપયોગ થઈ શકે ?

ઉત્તર—એમાં વિરોધ લાગતો નથી. જૈન ન્યુરોપેરોનો તેમાં ઉપયોગ ન કરવો. જૈન માસિક ન્યુરોપેર પર વિગેરે પરતીમાં વેચવા નહીં, વધારે થાય તો જળશરણ કે ભૂમિશરણ કરવા.

(૨)

(પ્રશ્નકર:-ભાઈશ્રી ઝવેરચંદ છગનલાલ-સુરવાડા)

તેમના પ્રશ્નોના ઉત્તરો જ લખ્યા છે.

ક્ષાયિક સમકિત જીવે શી રીતે ને ક્યારે કેવી સ્થિતિમાં પામે ? તે આ પ્રમાણે—દર્શનમોહનીય કર્મની સાત પ્રકૃતિનો સર્વથા ક્ષય કરે ત્યારે જીવ ક્ષાયિક સમકિત પામે છે, પરંતુ તેની પ્રાપ્તિ જિનેશ્વરના કાળમાં જ અને મનુષ્યને જ થાય છે. તે જો અણદ્વ આયુષ્ય હોય તો તે જ ભવમાં મોક્ષે જાય. અને જાદ્વાયુષ્ય હોય તો દેવ કે નારકીનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો ત્રીજે ભવે અને યુગલિક મનુષ્ય કે તિર્થંચનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો ચોથે ભવે મોક્ષે જાય. કૃષ્ણ કે દુષ્પસહસૂરિની જેમ કોઈ જીવ પાંચમે ભવે પણ મોક્ષે જાય. મનુષ્ય કે તિર્થંચનું અસંખ્યાત વર્ષનું (યુગલિકનું) આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો જ ક્ષાયિક સમકિત પામે છે. સંખ્યાત વર્ષનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો ક્ષાયિક સમકિત પામતા જ નથી, વળી તે સમકિતના પ્રસ્થાપક-શરૂ કરનાર મનુષ્ય કહ્યા છે, પરંતુ સાત પ્રકૃતિ ખપાવવાનું અપૂર્ણ રહ્યું હોય તો નિષ્ઠાપક-ક્ષાયિકને પૂર્ણ કરનાર ચારે ગતિમાં લાલે છે, અર્થાત્ ચારે ગતિમાં જઈને તેને પૂર્ણ કરે છે.

અરુપર્ય સંજોગી હકીકત વિવાદસ્પત છે તેથી તેનો નિર્ણય તમારે કોઈ આચાર્ય પાસેથી લેવો.

કૃષ્ણ વાસુદેવ અવિરતિ હતા, પરંતુ ઐત એકાદશીનું આરાધન કર્યું હતું. અવિરતિ સમકિતદષ્ટિ જીવ કાંઈ પણ વિરતિ કરી જ ન શકે એમ ન સમજવું. અત્યારે જહોળે ભાગે સમકિત પામ્યા પિનાના જીવે હોય છે, તેઓ પણ મત-તપ-જપ વિગેરે વિરતિ સ્વીકારે છે. એથી શુભાણુવાળા અવિરતિ જીવે રીતસર શ્રાવકના બાર મતો ઉચ્ચરે નહીં એટલે તે અવિરતિ કહેવાય. બાકી વિરતિના અંગની કાંઈ પણ ત્યાગાદિ ક્રિયા ન જ કરે એમ ન સમજવું. કુંવરજી

પ્રભાવિક પુરુષો

કશ્યપભવસ્વામી(૧)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૦૦ થી)

“વૃત્સ મનક ! મધ્યાહ્ન કાળ વીતી ગયાને લગભગ સાતેક ઘટિકા થઈ ચૂકી છતાં હજી તું સુસ્ત દશામાં કેમ પડી રહ્યો છે ? રોજ તો ભોજન પછી માત્ર અર્ધો કલાક આરામ લીધો ન લીધો ને તરત જ અભ્યાસ કરવામાં લીન થઈ જતો, વળી પાઠશાળામાં જવા સારુ બે વાગ્યામાં ઘર છોડતો અને આજે તો એ ચાલુ કંમથી તદ્દન ભિલદી રીતે વર્તી રહ્યો છે. આચાર્યે કંઈ કપકો તો નથી આપ્યો ને ? અથવા તો શરીર અસ્વસ્થ બન્યું છે કે શું ? શાળામાં જવા માંડ્યા પછી આટલા વર્ષોમાં હું પહેલી જ વાર તારામાં આ જાતનો પ્રમાદ અને ચહેરા પર નિસ્તેજતા જોવા પામી છું.”

“માતૃશ્રી ! તારી વાત સે એ સે ટકા સાચી છે. એ પાઠશાળાને અને મારા એ નિત્યક્રમને, મેં આજે છેલ્લા રામરામ કર્યા છે.”

“પણ ! એનું કંઈ કારણ ? બ્રાહ્મણના લીકરાને જ્ઞાનાર્જન વિના ચાલે જ નહીં. ‘વિદ્યા વિનાના નર પશુ સમાના’ એ લોકોક્તિ લાગુ તો સૌને પડે છે, છતાં દિનવર્ગને તો ખાસ.”

“ભણ્યો એટલું બસ છે. મને આજે પડી રહેવા દે. પ્રશ્નો પૂછી કંટાળો ન

આપ. રોજ મને તારી વાતમાં રસ પડતો હતો પણ આજે એથી ભિલદું દુઃખ થાય છે.”

“પુત્ર ! આમ અકળાર્થ ન જા, જે કંઈ બન્યું હોય તે મને બરાબર કહે. તે જાણ્યા વગર ઉપાય શી રીતે થાય ? આચાર્યને કહેવા જેવું હશે તો તેમને પણ કહી શકાશે. ખાડી આજે તબિયત સારી ન હોય તો ભલે પાઠશાળાએ ન જતો. સવારે તો જઈ આવ્યો છો અને બપોર પછીનો એકાદ પાઠ જશે તો એમાં કંઈ ખાસ હાનિ નથી થવાની.

“મનક ! મારા વહાલા ગાલુડા ! આજે તું મારા પ્રત્યે આવા ઉદ્દેગજનક વચનો શા સારુ બોલી રહ્યો છે ? કેવી આશાઓવડે મેં તને ઉછેર્યો છે એ મારું મન સમજે છે. આપણા કુળની કીર્તિ બનીબની રહે અને શ્વસુરની અંતિમ આશા પૂર્ણ થાય એ જોવા સારુ તો હું સંસારના કપરા સંયોગોને પણ ગળી ગઈ છું. તને વિદ્વાન જોવાના મને કોડ છે. પિતામહની માફક વેદ-માર્ગના એક સુસ્ત અનુયાયી તરિકે તારી પ્રતિષ્ઠા આર્યગણમાં જામે અને નાલંદાના શ્રીધરશાસ્ત્રી માફક તું પણ એક મહાપંડિત બને એ જોવા હું

ઉત્સુક છું, તેથી જ તારા અભ્યાસ પાછળ વધારે કાળજી રાખું છું. ધન તો છે, એની ખાસ તૃષ્ણા નથી. તું વિદ્વાન થઈ એક પુરાણા વંશનું નામ દીપાવે એવી મારી ચિરકાળસંચિત અભિલાષા છે. અત્યાર સુધીના તારા ચીવટભર્યા અધ્યયનથી એ પૂર્ણ થવાની આશા પણ બંધાઈ હતી. પણ અચાનક આજે શું બન્યું કે તું પહેલાનો ‘મનક’ જ નથી એમ લાગે છે. થોડા વર્ષ—અરે ગણત્રીના વર્ષ બોકી છે એટલા ખાતર લણવાના કાર્યને તિલાંજલિ દેવા તત્પર બન્યો છે, એવું તે તને શું થયું છે કે નથી તો પૂર્વવત્ વિવેકથી વાત કરતો કે નથી તો ગમગીન બનવાનું કારણ બતાવતો ? તારું આ વર્તન જોઈ હું તો તદ્દન હતાશ થઈ ગઈ છું. મારી આશાનું બહે જડમૂળથી ઉન્મૂલન થઈ ગયું છે. કોઈ શત્રુએ મારી ગોદમાંથી મારા ખ્યારા બાળકને ખુટવી લીધો હોય એવું મને લાગી રહ્યું છે, માટે ભાઈ ! જે કંઈ મનદુઃખ થયું હોય તે મને શાંતિથી સંભળાવ.”

“માતાજી ! આજના બનાવે મારું સર્વ સાન-ભાન ભૂલાવ્યું છે. માતા ! બધું સહન થાય પણ ‘નળાપો’નું સંબોધન તો ન જ સહી શકાય ?”

“બાલુડા ! તારા રોગનું કારણ સમજાયું. તું ગભરાઈશ નહિ. એનું નિવારણ મારા હાથમાં જ છે, પણ મને જરા કહી સંભળાવ કે તને ‘નળાપો’ કેવો કહ્યો ? અને શા કારણે કહ્યો ?”

“સવારની શાળાનો વખત પૂર્ણ થતાં અમે સૌ વિદ્યાર્થીઓ ઘર તરફ પાછા ફરતા હતા. બાલોચિત ઠૂઠા—મશ્કરી ચાલુ હતી. મધ્યાહ્નનો સૂર્ય તપવાને વાર હતી એટલે માર્ગે પણ મુખે કપાતો હતો. ત્યાં, એકે કહ્યું કે—‘આચાર્ય આ મનક પ્રતિ પક્ષપાત દાખવે છે.’ બીજાએ ઉમેર્યું કે—‘વાત સાચી છે. આચાર્ય અને મનકના દાદા વચ્ચે ગાઢ દોસ્તી હતી. બાકી મનકને શું વધારે આવડે છે કે વારંવાર આપણા સર્વમાં રોજ ગુરુજી એના વખાણ કરે છે ?’ મેં કહ્યું—‘મિત્રો ! આ રીતે ગુરુદેવના અવર્ણવાદ ન બોલો. વિનાકારણ તેમના જેવા વિદ્વાન ઉપર પક્ષપાતનો આરોપ ન મૂકો. તમે જરાજર પાઠ કરી લાવતા હો તો કપકાનું કારણ ન રહે. તમારી પાછળ તેમને રોજ લોહીઉકાળો કરવો પડે છે તે ન ઘાય.’ એક વિદ્યાર્થી બોલ્યો—‘અમે બધા ઠોક ને તું એકલો આવડતવાળો ! મિત્રતાના નાતાથી જ આચાર્યે તારા જેવા ‘નળાપો’ ને આટલો ચઢાવી લીધો છે !’

મેં કહ્યું—‘જરા સંભાળીને બોલ મને ‘નળાપો’ શા ઉપરથી કહે છે ?’

તેણે કહ્યું કે—‘તારો બાપ હોય તો બતાવને ? આખું ગામ બહે છે કે તું જન્મ્યો તે પૂર્વેના તારો બાપ કાંઈક ચાલ્યો ગયેલ છે, એટલે જ્યાં લગી તું તારો બાપ નહીં બતાવે ત્યાં લગી અમે તો તને ‘નળાપો’ કહેવાના.’

“માતાજી ! માત્ર મારી વાત તો

આટલી જ છે, પણ ત્યારથી જ મારું અંતર વલોવાઈ જાય છે. જાણે બેઠો છતાં આંખો મને ખાતું લાગ્યું નથી ! બિજાના પર લેલો છતાં આંખ મળી નથી. કેવલ એક જ વિચાર મગજને કોરી રહ્યો છે. મેં મારા જાપને જન્મ્યા પછી આટલા વર્ષોમાં એક પણ વાર જોયા નથી. તારા મુખે એ સંબંધમાં કંઈ સાંભળ્યું પણ નથી. ઘણીએ વાર તેં દાદાનું નામ સંભાળ્યું છે પણ મારા પિતાના સંબંધમાં એક હરફ પણ નથી ઉચ્ચાર્યો. કેવા સંજોગોમાં તે ગયા છે તેની વાત પણ કરી નથી. આ દુઃખ સહ્યું કેમ જાય ? એની મૂંઝવણમાં હું પડ્યો છું ત્યારથી જાણે મારું જીવન જ પલટાઈ ગયું છે.”

માતા બોલી—“જસ કર દીકરા ! હું તારા શોકનું કારણ સમજી ગઈ. વત્સ ! તારા પિતા સંબંધી વ્યતિકર હું ઉકેલવા ઇચ્છતી નહોતી પણ આજે ઉકેલું છું.”

“જાલુડા ! તું ‘ નજારો ’ નથી તારા પિતા આજે મોજુદ છે કેવા સંજોગોમાં એ ચાલી ગયા અને શા કારણે આ ભૂદેવો એમના ગમન પાછળ બનાવટી જાળ રચે છે એ તું મૂળ વાત જાણીશ એટલે સદૃજ સમજાશે.

“તારા દાદા પ્રખર વેદાંતી ને કર્મ-કાંડી પ્રાણજ્ઞ હતા. પ્રતિષ્ઠા વંચીતાર ચાલી આવતી હતી અને લક્ષ્મી એની સખીરૂપે હતી. જાળપણથી જ તારા પિતા લાડકોડમાં ઉછરેલા છતાં તેમાં અવ-ગુણનું નામ નહોતું. અધ્યયનમાં એણે

હોવાથી થોડા સમયમાં વેદજ્ઞાનપારંગત બન્યા. એક જૈનધર્મી વણિક ભેડે તેમની ગાઢ મિત્રતા થઈ. ઉભય વચ્ચે કેટલીય વાર ધર્મચર્ચા ચાલતી. પરસ્પર દલીલો થતી. એના પરિણામે કહો કે જોડા અભ્યાસના અનુશીલનથી કહો પણ તારા પિતાને યજ્ઞ-યાગ પર અપ્રીતિ જન્મી-જીવતાં પ્રાણીના બળિદાનવાળી એ ક્રિયા સાચી ન લાગી. વળી વેદમાં દશવિલ ‘નિયોગ’ પદ્ધતિ પણ નૈતિક નજરે દોષ-પૂર્ણ જણાઈ. જાતે સત્ત્વશાળી આત્મા-સત્યના ઉપાસક એટલે પોતાની એ માન્યતા કોઈપણ છુપાવતા નહીં. કેટલીય વાર કહી નાંખતા કે—

‘ યજ્ઞ ’ એટલે શાસ્ત્રિય દ્વિધિની આથે માંસ ખાવાનું પર્વ અને ‘ નિયોગ ’ એટલે બલિચાર સેવવાની સ્વતંત્રતા. ‘ અપુત્રસ્ય ગતિર્નાસ્તિ ’ જેવા વચન પર તેમને જરા પણ શ્રદ્ધા નહોતી. એક વાર હું બહારના ભાગમાં હતી તે વખતે જાપ દીકરા વચ્ચે અંદરના કમરામાં જે વાતચિત થઈ તે આજે પણ મને યાદ છે. સસરાજી બોલ્યા—‘ જો ને જાઈ ! તને પરણ્યાને લગભગ પંદર વર્ષો વીતી ગયા છતાં પુત્રમુખ જોવાનો પ્રસંગ ન લાભ્યો. પુત્ર વિના શ્રાદ્ધ કોણ કરે અને સ્વર્ગ-પ્રાપ્તિ તો અપુત્રીયાના ભાગ્યમાં સંભવે જ ચાની ? માટે તું ફરીથી લગ્ન કર. ’

‘ પિતાજી ! તમે સમજી ગયાં આ શું બોલો છો ? પ્રાણજ્ઞ એટલે ‘ પ્રજાચર્યનું ભૂતિર્ગત સ્વરૂપ. ’ જ્ઞાન-અર્જન અને

પરમાર્થ કાર્ય એ એનો જીવનમંત્ર. એ સંસાર માણે પણ હરગીજ રાચીમાચીને નહીં. પુત્ર હોય તો જ સ્વર્ગ મળે એ હંગમ વાત છે. તમારું શ્રાદ્ધ કરનાર તો હું ખેડો છું, બાકી મારા શ્રાદ્ધની મને શ્રીકર નથી. નામ કંઈ પુત્રોથી નથી રહેતું. જો કામ સારા કરીએ તો જગતમાં જીવ્યા લેખે ગણાય. બાકી કેતા વંશ અચળ રહ્યા છે? એક પ્રેમાળ ને શીજવતી પ્રિયાના સાચા સ્નેહને લાત મારી કેવલ સંતાન-આશાથી હું તેની સામે બીજી પત્ની લાવી શોકચતુર સાલ જીવું કરું; કિંવા આ ઉમરે એકે જિગતી કળિનેા લવ ગણાડું એ કહી પણ જનનાર નથી. જો પુત્રનો યોગ સર્જિત હશે તો તમારી આ પુત્રવધુને ખોળો અવશ્ય ભરાશે. વાન-પ્રસ્થ થવાનો સમય સમિપ લાસતો હોય ત્યાં આપ ગૃહસ્થાશ્રમના પાઠ પઢવાની સલાહ આપો એ ઉચિત કેમ લેખાય?'

“એ પછી ઘરમાં ફરીથી કેઈ વાર બીજા લગ્ન કરવાની વાત નીકળી નથી મારી સાથેનો તારા પિતાનો સ્નેહ પણ પૂર્વવત્ ચાલુ જ રહ્યો. આજે પણ સંભારું છું ત્યારે મારું હૃદય ભરાઈ જાય છે. સસરા-જીની અભિલાષા પૂરી થતી નિરખવાની ઈચ્છા જોર ન કરતી હોત તો ક્યારનીએ હું તેમની સમિપ પહોંચી ગઈ હોત.

“એક વાર મહેશના પિતા અહીં આવી જ્યૈનદર્શન માટે ગમે તેમ જોલતા હતા અને તીર્થ કર વર્ધમાનસ્વામીને માટે કહેતા હતા કે ‘આપણા પૂર્વના ગૌતમ

ગોત્રી ઇંદ્રભૂતિ આદિ લાઈએને તેમજ સુધર્મ-પ્રભાસ મળી અગિયાર પંડિતોને પોતાની વાક્યાતુરીથી લોળવો લઈ, વૈદિક ધર્મથી પરાહુમુખ જનાવી વર્ધમાનસ્વામી-એ એકદમ મુંડી નાંખેલ છે. સાથે સાથે એ બધાના વિદ્યાર્થીઓને પણ સાધુ જનાવી દીધેલ છે. કેઈના માળાપની અનુમતિ મેળવવા પણ થોડા નથી. નિર્જીવોનો માર્ગ વિચિત્ર અને અવ્યવહાર છે. એ ત્યાગ પર ભાર મૂકી ગૃહસ્થાશ્રમનો મૂળથી ઉચ્છેદ કરનારા છે. તમારો આ શબ્દભવ એના વણિકમિત્રના છંદે ચઢી આપણા સનાતનધર્મની પ્રચલિત વિધિઓમાં છીંડા શીધવા લાગ્યો છે. આ કંઈ ઠીક થતું નથી. એ નાસ્તિકવાદીઓના ક્લંધમાંથી જન્મી છૂટે તો ઠીક છે, નહિ તો આપણામાંના કેટલાક એનો બહિષ્કાર કરવાનું ધારે છે.”

“એ વેળા તારા પિતાએ ધીરજથી એજ સભરી વાણીમાં જે ઉત્તર આપ્યો હતો તે આજે પણ મારી સ્મૃતિમાં રમી રહેલ છે.

‘કાકાશ્રી! તમારા બહિષ્કારની વાતથી ડરી જાય એ બીજા. આવું અગડંગ-કંઈ સમજાવી તમે કદાચ તમારા મહેશને ભરભાવી શકશો પણ મને નહીં જ. યુક્તિથી જે વાત ટકી શકે તેને જ હું તો ચહુણુ કરનારો. તમે કહો છો તે પ્રમાણે પણ જ્યારે તમારા અગ્રેસર વિદ્વાનો મહાવીરના પંથમાં લાળી ગયા ત્યારે ક્યાં તો તમારી. માન્યતા-ઓમાં વિકળતા છે કિંવા એ મોટેરા-

મેમાં નળળાઈ હતી. એ બે વાતમાંથી એક થી સહજ પૂરવાર થાય છે સામે મહેને ભુરકી નાંખે પણ એ સામે ટકવા કારુ સ્વસત્ત્વ તો ફારવણું જ ભેંધ્યે. એાછા જ એ ભેરભુલમથી મુંડી નાંખવાના હતા. બાકી મારા મિત્રના મુખે એ બનાવ મેં જો રીતે સાંભળ્યો છે એ જોતાં તો શ્રી મહાવીરની પ્રણાલિકા ન્યાય-યુક્ત છે. દરેકના મનમાં રહેલા સંશયનું છેદન કરી, ખૂદ વેદવાક્યોના પૂરાવા આપી નિરુત્તર કરવામાં અપૂર્વ શક્તિ દાખવી છે પચાસ વર્ષના ઇંદ્રભૂતિને, કોની રબ લેવાની હતી? શું એ વાનપ્રસ્થ અવસ્થાથી દૂર હતા? અને વિદ્યાર્થીઓ તો બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાં હતા. બાકી એ કેવલજ્ઞાની મહાવીરને દરેક વાતનું જ્ઞાન જ્યાં હસ્તામલકવત્ હતું ત્યાં અન્યને પૂછવાની કે સંમતિ બાજુવાની વાતનું પ્રયોજન ન જ સંભવે. કેવળ કાદવ ઉડાડવાની વૃત્તિ છોડી દઇ દેશકાળ મુજબ સુધારણા કરે તો જ ટકી શકશે. ‘બાળાવાક્ય’ પ્રમાણમ્’ વા ‘પીછે સેં ચલી આતી હું’ નો યુગ વહી ગયો છે.’

સસરાજીએ કહ્યું—‘જવા દો એ ચર્ચા-એક જ વાક્ય યાદ રાખો કે ‘સ્વર્ગમેં નિધનં થેયઃ, પરધર્મો મયાવહઃ.’

“વદાલા અર્જુન! તારા પિતા સંજબી આવા કેટલા ય પ્રસંગો મારી ચક્ષુ સામે રમે છે. એથી મારી છાતી ફુલાય છે. પણ યજ્ઞના અંતિમ દિને એ ચાલ્યા

ગયા તે ગયા જ. ત્યારપછી કંઈ સમાચાર તેમના તરફથી નથી. કર્ણોપકર્ણ સાંભળ્યું છેકે એ જૈનધર્મના મોટા આચાર્ય જન્યા છે. ત્યારથી મેં ગાંઠ વાળી છે કે હવે તે પાછા ફરી રહ્યા! એમનામાંથી સ્નેહ ને સ્વધર્મ જાનને હુમ્મ થયા છે.

“તે ગયા ત્યારે હું ગર્ભવતી હતી. મહેશનું કુટુંબ એ વાત જાણે છે એમ નહીં પણ સારી દિજ્ઞાતિ પણ એ જાણે છે.” દાદાજીની મરણપથારીથી આરંભી યજ્ઞના અંતિમ દિન સુધીનો વૃત્તાન્ત એ પછી મનકે જ્યારે માતાનાં મુખદ્વારા સાંભળ્યો ત્યારે એના ચક્ષુ ખુલી ગયા, ગમગીની એાસરી ગઈ અને પોતાને ‘નળાપો’ કહેવા પાછળ ભૂદેવ-ગણનો કેવો છળ છે તે સ્પષ્ટ જણાયો. ‘પાડાના વાંકે પખાલીને ડામ દેવાની વૃત્તિ’ નું જળનું દર્શન થયું. એકાએક આત્મજાગૃતિ થઈ.

મનક જોલ્યો—“માતા! સંચમાત્ર ગમ-રાવાની જરૂર નથી. સાચને આંચ આવતી જ નથી ગમે તેમ કરી એ સાધુ થયેલા પિતાને હું એક વાર અહીં તેડી લાવી આં લોકોના મોઢા જરૂર ખાંધ કરીશ.”

“હીકરા! તારી ઉમર કય? તું એમને કયાં શોધીશ? મને ખાતરી હતી કે તું વાત સાંભળી ગાલ્યો નહિ રહે પૂરું બાળીને પછી શોધવા જતો.”

“માતા! એ નહીં જાને. તારી પવિત્રતા પહેલી; પછી બીજી સર્વ.” ચોકસી

પુસ્તકોની પહેાંચ

૧. શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર-સંસ્કૃત ગદ્યબંધ. શ્રી વર્ધમાનસંગૃહિત સંસ્કૃત પદ્યબંધ ઉપરથી પડિત પામે તેનું ગદ્ય કંગવીને આચાર્ય શ્રી વિજયલાવણ્યસરિની શિષ્યા સાંખીજી દર્શનશ્રીની શિષ્યા માધ્વી દિવ્યશ્રીની પ્રેરણાથી પ્રકાશક શા નાગરદાસ પ્રાગજી, અમદાવાદ, દોશીવાડાની પોળાળાએ પ્રગટ કરેલ છે. કિંમત રૂ. ૫) ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાચવા લાયક અપૂર્વ ચરિત્ર છે. પદ્યબંધનું ગદ્યબંધ કંગવવાથી સરલતા થયેલી છે.

૨. શ્રી જિનધર્મલક્ષિકાચત્રમાળા. દ્વિતીય વિભાગ—(ધાર્મિક શ્લોક-મંત્રહ) સુમારે એક હજાર શ્લોક ને ગાથા અર્થ માથે આપેલા છે કેટલાક શ્લોક ને ગાથા કહણ અર્થવાળા હોવાથી શાસ્ત્રી પાસે લાખાતર કરાવેલ છે સમઢ બહુ સારા કર્યો છે. મુનિ મહારાજ અવકાશનો ઉપયોગ આવા કાર્યમાં કરે તો ખેરડો ઉપકાગ થાય જુદા જુદા વિષયના શ્લોક ને ગાથાઓ હોવાથી તેના વિષય પણ જણાવ્યા છે અનુક્રમણિકા પણ સાગે આપી છે. પ્રવાસ સ્વત્વ છે કિં રૂ. ૪) વધારે હોવાથી લાભ લેનારા વધારે મળવા મુશ્કેલ છે. ઓછી કિંમતે જ વધારે ખપે છે ગમ્માદક ૫ શ્રી કચનવિજયજી મહારાજ.

૩. શ્રી યશોવિજય વાચક ગ્રંથસમ્રહ—શામનસમ્રાટ આચાર્ય શ્રી વિજય નેમિસૂરીશ્વરના વિદ્વાન શિષ્ય આચાર્ય શ્રી નિજોદયમૂર્તિના અત્યત પ્રયાસથી તૈયાર કરવામાં આવેલા ૬ ગ્રંથો ને પાંચ સ્તોત્રો કુલ ૧૧ વસ્તુનો અપૂર્વ સમ્રહ છે. પ્રાગભમા પાતજલ યોગદર્શનની ઉપાધ્યાયે કરેલી વ્યાખ્યાનો ગ્રંથ છે પૂર્ણ પ્રયાસનું આ ફળ છે. પ્રકાશક શ્રી અમદાનાઢ જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભાના કાર્યવાહક શેઠ ઇશ્વરલાલ મૂળચંદ. કિંમત લખી નથી ખામ ઉપયોગી સમ્રહ છે.

૪. શ્રી અષ્ટાક્ષિકા વ્યાખ્યાન—કર્તા શ્રી ક્ષમાકલાજીજી પ્રગટકર્તા વીકૃતજી હીંગલાલ હસરાજ, ગમનગર—કિંમત આઠ આના પૃષ્ઠ ૨૧ ના પ્રમાણમાં વધારે છે. પર્યુષણ પર્વના પ્રયમના ૩ દિવસમાં વાચવા યોગ્ય છે.

૫. શ્રી યોગશાસ્ત્ર (અનુવાદ સહિત) આખા યોગશાસ્ત્રના શ્લોકોનું ગુજરાતી ભાષાતર ગપાદક ખુશાવદાસ જગજીવનદામ ન્યાયતીર્થ મમ્માદક શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય—કુંબજ. પ્રાતે પૃષ્ઠ ૩૦ માં આ ગ્રંથમાં આવેલી કથાઓ સક્ષિપ્તમાં આપવામાં આવી છે. છેવટે યોગશાસ્ત્રના શ્લોકોનો અકાગદિ ક્રમ આપેલો છે. કિંમત આઠ આના અભ્યાસ કરનારાઓને ઉપયોગી છે.

૬. શ્રમણ ભગવાન મહાવીર—વોલ્યુમ ૧, પાર્ટ ૧ (હંમેશી) અર્ધમાગધી, ગુજરાતી, સંસ્કૃત ભાષામાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું જીવનચરિત્ર ઉપવખ્ત થાય છે, પરંતુ એક માત્ર ઈંગ્લીશ ભાષા જ જાણનારાઓને ખાસ ઉપયોગી થઈ શકે તેવા હેતુથી આ. શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્ય મુનિ ગ્લખલવિજયે આ પ્રયામ કર્યો છે સમગ્ર જીવનચરિત્રને ચાર વોલ્યુમ અને તેના વિકાસોમાં વહેંચી નાખવામાં આવ્યું છે પહેલા વોલ્યુમમાં પૂર્વના છઠીય ભાગ, બીજા વોલ્યુમમાં સત્તાવીશમો ભાગ, ત્રીજા વોલ્યુમમાં ગણ-

ધરવાદ અને ચોથા વોલ્યુમમાં સ્થવિરાવલી આપવાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. પહેલા વોલ્યુમના પહેલા આ વિભાગમાં પૂર્વના પંદર ભવેતું વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે. રોયલ આકેપેજ ૨૪૦ પૃષ્ઠ. અંચની કિંમત રૂ. અડી. પ્રકાશક-શ્રી જૈન અંચ પ્રકાશક સભા-અમદાવાદ. પ્રયાસ સ્તુત્ય છે.

૭. આચાર્ય શ્રી વિજયપદ્મસુરિપ્રણીત અર્થ, ભાવાર્થ વિગેરે યુક્ત જૈન કવિશ્રી પદ્માનંદવિરચિત વૈરાગ્ય શતક વિગેરે ચાર અંચોનો સંગ્રહ. આવૃત્તિ બીજી. આર્થિક સહાયક શા. લક્ષ્મીચંદ પ્રેમચંદ-રોધણપુર. પ્રકાશક શ્રી જૈનઅંચ પ્રકાશક સભા-અમદાવાદ. પૃષ્ઠ ૬૪૨ પાકા બાઇન્ડિંગવાળી આ બુકમાં આપેલ વસ્તુઓ ખાંસ ઉપયોગી છે. સંગ્રહ સારો કર્યો છે. કિંમત લખી નથી.

૮. શ્રી ખંભાત શાંતિનાથ પ્રાચીન તાડપત્રીય જૈન જ્ઞાનભંડારનું સૂચીપત્ર-પ્રકાશક મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી વિગેરે. ગદ્ય પ્રમાણપૂર્વક તૈયાર કરેલ છે. એથી ઉપયોગી પુસ્તકો લખ્ય થઈ શકે તેમ છે.

૯. શ્રી નવકાર મહામંત્રકલ્પ-(નવકારના પ્રાચીન મંત્રોનો સંગ્રહ.) સંપાદક ને પ્રકાશક ચંદનેભલજી નાગોરી, માદડી (મારવાડ). કિં. રૂ. ૧૫ બુકના પ્રમાણમાં વધારે છે, મંગ્રહ કરવાનો પ્રયાસ સારો કર્યો છે.

૧૦. શ્રી પાતંજલ યોગદર્શન ઉપર ચૌઆનુભવસુખસાગર તથા શ્રી દ્વરિભદ્રા-ચાર્યકૃત યોગચિંશિકા ગુર્જર ભાષાનુવાદ સાથે. વિવેચનકાર આચાર્ય ઋદ્ધિસાગરસુરિ. યોગના અભ્યાસીને તેમજ અભ્યાસ કરવાના ઇચ્છકને ખાસ વાંચ્યા તેમજ વિચારવા યોગ્ય છે. પ્રયાસ ધણો કર્યો છે. કિંમત લખી નથી. મળવાનું ઠેકાણું શ્રી બુદ્ધિમાગરસુરિ જૈન જ્ઞાન-મંદિર-વીંજપુર. (ગુજરાત).

૧૧. માહુકરી-(પ્રવચનો કથા વિગેરેનો સંગ્રહ) પ્રકાશક આ. શ્રી વિજયદાનસુરિ જૈનજ્ઞાનમંદિર, પ્ર જયંતિલાલ બેચરદાસ દોશી, માવરકુંડલા. કિંમત ચાર આના.

૧૨. અમણ સુગવાન મહાપીર-વોલ્યુમ ૪ થું, પાર્ટ ૧ (૪૩૭) ઉપર જણાવી ગયા. મુજબ સ્થવિરાવલીના આ વિભાગમાં અગિયારે ગ્રંથધરોતું વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર, ત્યારબાદ જંબુસ્વામી, પ્રજવસ્વામી તેમજ અર્થભવચરિત્રનું વૃત્તાંત છે. ૨૦૦ પૃષ્ઠવાળા પાકા બાઇન્ડિંગના આ અંચની કિંમત રૂ. અડી. લેખક મુનિરાજ શ્રી રત્નપ્રભાવિજયનો પ્રયાસ સ્તુત્ય છે. પ્રકાશક જૈન અંચપ્રકાશક સભા-અમદાવાદ.

૧૩. રાંખેચર મહાતીર્થ-ભાગ પહેલો-બીજો. લેખક ને સંપાદક મુનિરાજ શ્રી જયંતવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી દીપચંદ બાડીયા-શ્રી વિજયધર્મસુરિ જૈન અંચમાળા-ઉત્તરજૈન (માળવા) કિંમત રૂ. ૧-૪-૦. આ બુકમાં શું શું છે તે લખતાં પણ વિસ્તાર થઈ ગયેલ તેમ છે. લેખકનો પ્રયામ અત્યંત છે, અનેક શિલાલેખોની નકલો ઉતારાવીને તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરીને ઉપાવડું તે માધારણ વાન નથી. બીજા પણ મંરૂન, માગંધી ને ગુજરાતી ગદ્ય ને પદ્યમાં શ્રી રાંખેચર પાર્શ્વનાથ સંનંધી જે જે રચનાઓ થયેલી છે તેનો ઉપાયેલ ને

વગર છપાયેલો સંગ્રહ કર્યો છે. બીજી હકીકતો પણ બહુ આપી છે. લાંબા વખતના એક સરખા પ્રયામનું પરિણામ છે.

૧૪. અમલુ ભગવાન મહાવીર—કર્તા ઇતિહાસવેત્તા પં. કદાચુવિજ્ઞયજી ગણિ. પ્રકાશક શ્રી કં. વિં. શાસ્ત્રસંગ્રહ સમિતિ—અમોર. કિં. રૂ. ૩) પ્રસ્તાવના બહુ વિસ્તારથી લખી છે. આ છુકમાં બે ખંડ છે. પ્રથમ ચરિતખંડમાં ત્રણ પરિચ્છેદ છે. પૃષ્ઠ ૨૧૦ છે. બીજા પરિશિષ્ટખંડમાં છ પરિચ્છેદ છે તેમાં પૃષ્ઠો ૧૪૦ રોક્યા છે અને ઘણી હકીકતોનો સમાવેશ કર્યો છે. ૪૨ વર્ષના અમલુપર્વાયમાં વિદ્યારને અંગે ઘણી ખાતો આપેલી છે. પરિશિષ્ટમાં ઘણી ખાતો વિસ્તારથી આપી છે. દિશાકુમારીકૃત જન્મોત્સવ, ઇંદ્રકૃત જન્મોત્સવ, સમવસરણી રચના વિગેરે કેટલીક ખાતો બહુ સંગ્રહથી નામ માત્ર જ લખી છે. બીજી પણ કેટલીક જરૂરી ખાતોનો ગમે તે કારણથી સંગ્રહ કર્યો છે. ડાંછક સ્વતંત્રતા વાપરી હોય એવો ભાસ થાય છે. લેખક વિદ્વાન હોવાથી પ્રાચી આવશ્યક સૂત્રની પ્રાચીન ટીકા વિગેરેનો આશ્રય વધારે લેવામાં આવ્યો છે એમ જણાવે છે. આખી છુક વાંચનાથી મહા-વીરચમીના જીવનને અંગે ઘણો પ્રકાશ પડે તેમ છે. ગણધરનાદ અને પ્રભુ સાથે થયેલા પરિવારકો, પાર્શ્વપત્યમુનિઓ અને અન્ય મુનિઓ તથા શ્રાવકોના પ્રશ્નોત્તર બહુ વિસ્તારથી આપેલા છે. દિંદી ભાષામાં આવું પ્રકાશન આ પ્રથમ જ છે.

૧૫ પાલીતાણામાં ઉરકેરણી ફેલાવવાના સાગરાનંદજીના પ્રયાસ.

૧૬. આ. શ્રી રામચંદ્રસુરિજીને સજીસાજીતો જવાબ.

આ ખંડે છુક વાંચતાં અમને અંતઃકરણમાં થયેલો ખેદ અહીં શું દર્શાવીએ ? કેવળ કમજોરના કારણે શરૂ કર્યાં હોય એમ લાગે છે.

૧૭. નિત્યજિતગુણમણિમાળા (ભાગ ૨ નો.) પૂજ્યપંદ આ. શ્રી નીતિ-વિજ્ઞયજીપ્રણીત સ્તવનાદિનો સંગ્રહ. પૃષ્ઠ ૧૪. કિંમત રાખી નથી. સંગ્રાહક આ. શ્રી વિજયકુમુદસુરિજીના શિષ્ય મુનિ મેરુવિજ્ઞય.

૧૮. સાધુ સાધ્વી યોગ્ય આવશ્યક ક્રિયાના સૂત્રો ને વિધિઓ—ગુજરાતીમાં, પ્રકાશક મુનિ દોશતવિજ્ઞયજી જૈન જ્ઞાનકાંડારના વ્યવસ્થાપકો. કિંમત ત્રણ આના. કેટલીક અશુદ્ધિ રહેલી છે.

૧૯. જીવનચિત્ર પ્રકરણ, પદ્યઅંક, અનુવાદ ટિપ્પણીઓ યુક્ત—અનુવાદક મુનિ-રાજશ્રી દસવિજ્ઞય, મૂલ્ય બે આના. પ્રયાસ સ્તુત્ય છે.

૨૦. સદ્ગુણાનુરાગી શ્રી કપૂરવિજ્ઞયજી લેખસંગ્રહ ભાગ છઠ્ઠો—પ્રકાશક શ્રી કપૂર-વિજ્ઞયજી સ્મારક સમિતિ—મુંબઈ. આ વિજ્ઞયજી શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશમાં છપાયેલા ઉપા-ધ્યાય શ્રી યશોવિજ્ઞયજીકૃત જ્ઞાનસાગર (૩૨ અષ્ટક) ના સામાન્ય અર્થ, વિશેષ અર્થ, વિવેચન સહિત પ્રમટ કરવામાં આવેલ છે. ઉપાધ્યાયજીનો પોતાનો કરેલ અર્થ પણ આપ્યો છે. અષ્ટકના અભિલાષી માટે આ છુક ખાસ ગ્રહણ કરવા લાયક છે. કિંમત છુકના પ્રમાણમાં એકી રાખી છે. કાચા પૂંકાના અચાર આના ને પાકા પૂંકાના બાર આના પૃષ્ઠ ૫૮૦.

૨૧. શ્રીરત્નશેખરચૂડિત દિનશુદ્ધિદીપિકા-વિસ્તૃત વિવેચન સહિત તથા મુનિ દર્શનવિગ્નચૂડિત વિદ્યેપ્રસા અને ગુરુણી મહારાજશ્રી સૌભાગ્યશ્રીજીનું જીવનચરિત્ર. કિં. ૩૧. ૨-૮-૦ મંપાદક મુનિ જ્ઞાનવિગ્ન. ન્યૌતિપત્તા ગ્રેમવાળાને માટે ઉપયોગી છે. કિંમત વધારે છે.

૨૨. શ્રીઆર્હુદાસ ચરિત્ર-લેખક મુનિશ્રી શિવલાલજી મહારાજ. પ્રકાશક છબીલદામ હરખચંદ કોઠારી, જામનગર (હાલ ભાવનગર). કિંમત રાખી નથી. ચરિત્ર વાંચવા યોગ્ય છે. અંદર સમકિતને લગતી તેમ જ બીજી કથાઓ બહુ અમરકારક છે.

૨૩. મારી કચ્છયાત્રા-લેખક વિદ્વાન મુનિગજશ્રી વિદ્યાવિગ્નચંદ ધણુ પ્રથામપૂર્વક તૈયાર કરેલ આ યાત્રાવૃત્તાત ધણુ ફેટા માથે પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. વાંચવા યોગ્ય છે. તેમાંથી ધણું જાણવાનું મળી શકે તેમ છે. કિંમત આઠ આના બહુ ઓછી રાખી છે. પ્રથમ પણુ આ મુનિગજે મેવાડયાત્રા ને સિંધયાત્રા બહુ મુંદ્ર લખેલ છે. કમાયેલી કલમથી લખાયેલ છુક માટે વધારે થુ લખવું ? પ્રકાશક દીપચંદજી બાઠીયા-ઉજ્જૈન (માળવા.)

૨૪. ધર્મધીર ઉપાધ્યાયજી મોહનવિગ્નચંદની જીવનરેખા-લેખક કલચંદ હરિચંદ દોશી. મહુવાકર. પ્રકાશકે શ્રીઆત્માનંદ જૈન સલાતા મતીઓ-મુંબઈ. કિંમત રાખી નથી. ભેટ મળે છે. આચાર્ય શ્રીવિજયનાનંદચરિત્રના પટ્ટર આચાર્ય શ્રીવિજયવલ્લભ-ચરિત્રના શિષ્ય ઉપાધ્યાય મોહનવિગ્નચંદ જેઓ આ શ્રી લક્ષ્મિવિગ્નચંદના ગુરુભાઈ હતા તેમના આ જીવનચરિત્રમાં ધણું જાણવા, મમજવા ને અનુસરવા જેવું મળે તેમ છે. પ્રથમ હિંદીમાં છપાયેલ ચરિત્રનો આ ફેટલાક વધારા સાથે ગુજરાતી અનુવાદ છે.

૨૫. નેચર ક્યૌર યાને કુદરતી ઉપચાર-લેખક ગોપાળજીલાલ ભગવાનદાસ મહેતા. પ્રકાશક વિનયચંદ ગુલામચંદ શાહ બી એ. મહોદય અથમાળા આવનગર. કિં. ૩૧. ૨) આ છુકમાં એટલી બધી ઉપયોગી બાજનોનો સમાવેશ કર્યો છે કે જો તેને બરાબર મમજીને તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો જરૂર લાભ થવાનો મંલય છે. અત્યારે હંમેશા દવાના મોહમાં પડેલા બંધુઓ માટે આવા કુદરતી પ્રયોગોની ખામ જરૂર હતી. આ છુકમાં લખ્યા પ્રમાણે ઉપચાર કરનાર વૈદની આવસ્થા છે. આવી છુકનો વધારે ફેલાવો થવાની જરૂર છે પ્રકાશકનો પ્રયામ સ્તુત્ય છે. તેઓ આવા ઉપયોગી અને જનમમાજમાં મંકાર પાડે તેવા પુસ્તકો બહાર પાડી રહ્યા છે. અભિપ્રાયો પણ સારા ચલ્યા છે. ખામ ફરી ઘરમાં વમાવવા લાયક ખૂક છે.

૨૬. શ્રી મુનિમુગ્ધતત્ત્વામી ચરિત્ર-સિદ્ધિદાયક મંત્ર અને સ્તોત્ર સંગ્રહ સાથે. પ્રકાશક મંગળદામ ત્રિકમદામ ઝવેરી. પ્રયામ મારો કર્યો છે. ફેટા પણ ધણુ આપ્યા છે. કિં. ૩૧. ૪) રાખી છે. આ છુકમાં બે પ્રાચીન તીર્થોની ઉત્પત્તિનો ઇતિહાસ જાણવા જેવો છે. બીજો વિભાગ મંત્રમિત્રને માટે ખામ ઉપયોગી છે. એકંદરે અંધની મંકવના મારી છે.

૨૭-૨૮-૨૯ સ્તવન મંત્રાદિ-સાન્નિધ્ય-સંગ્રહ અને ભગવતી સૂત્રની ગાદુલી સમદ. રચયિતા પં. ઉદયવિગ્નચંદ. પ્રકાશક બે છુકના શાહ. મોતીલાલ જમજીવનદામ-ભુનાગઢ. ત્રીજીના કુપચંદ સામજી કોઠીયા. કિંમત પદેવીના ત્રણ આના, બીજીના ચાર આના, ત્રીજીની લખી નથી. આ બીજી આરતિમાં ફેટલાક સુધારો-વધારો કર્યો છે.

નીતિકારક હિતવચનો

૧. નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી શ્રી શ્રીપાલરાજ રાજ્યઋદ્ધિ પામ્યા છે. નવકાર મંત્રનું ફલ મહાન છે, તેથી દરરોજ નવકારનું અવશ્ય સ્મરણ કરવું.

૨. દાન આપવાથી જેવા હાથ શોભે છે તેવા સોનાનાં કડાં કે કંકણ પહેરવાથી શોભતા નથી અને મધુર ને પ્રિય વચન બોલવાથી જેવું મુખ શોભે છે તેવું તાંબૂલ (પાન) ખાવાથી શોભતું નથી.

૩. દવા જાળવી, પ્રીતિકારક વચન બોલવું, વિનય કરવો, દાન દેવું અને ખીજના સદ્ગુણોને ગ્રહણ કરવા એ અમૂલ્ય વર્તીકરણ મંત્ર છે.

૪. નિરંતર શુભકામાં રમણ કરવું, શ્રોત્ર, ચક્ષુ, શ્રાવણ, રસ અને સ્પર્શ એ પાંચ ઇન્દ્રિયોને દમથી અને સત્ય વચન બોલવું એ જ પરેખરું ધર્મનું રહસ્ય છે.

૫. પ્રહર્યર્થનું ખંડન ન કરવું, ખરાબ મનુષ્યની સોખત ન કરવી અને ગુરુના વચનનું ઉલ્લંઘન ન કરવું—એ ત્રણમાં જ યતિધર્મનો પરમાર્થ છે.

૬. શુભિત્ય જલના પરપોટા જેવું છે, લક્ષ્મી અસ્થિર છે, દેહ ક્ષણભંગુર છે તેમ જ કામભોગ તુચ્છ અને ધણું જ દુઃખના હેતુભૂત છે.

૭. સંસારમાં સર્વે જીવો દેવતા થાય છે, મનુષ્યો થાય છે, તિર્થંચો થાય છે અને નરકની જ્વાલામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે એ જ આશ્ચર્યકારક છે.

૮. માતા મરીને સ્ત્રી થાય છે, સ્ત્રી મરીને માતા થાય છે, બહેન મરીને સ્ત્રી થાય છે, સ્ત્રી મરીને દીકરી થાય છે અને દીકરી મરીને માતા થાય છે—આવું સંસારનું સ્વરૂપ છે.

૯. ધન ધરમાં જ રહી જાય છે, ખાંધેવોનો સમગ્ર સ્મરણભૂમિમાંથી પાછો ફરે છે, દેહ લગ્નમીઠ થાય છે; માત્ર જીવ એકલો જ પરભવમાં જાય છે અને કરેલાં કર્મોને ભોગવે છે.

૧૦. શાન્તિ સમાન કાષ્ઠ તપ નથી, સતોષ જેવું કાષ્ઠ સુખ નથી, તૃષ્ણા જેવી કાષ્ઠ વ્યર્થ નથી અને દયા જેવો બીજો કાષ્ઠ ધર્મ નથી.

૧૧. સુખ-દુઃખ-ચડતી-પડતી-લાભ-અલાભ-જીવનું અને મરવું એ સર્વે કર્મવડે પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી આ બાબતનો ધૈર્યવાન પુરુષો દુર્બ કે શોક કરતા નથી.

૧૨. દાન, શિયલ, તપ અને જાવ આ ચારે પ્રકારનો ધર્મ પોતાના હિતાર્થે ફરી ફરીને કરવો; કારણ કે એ પરભવમાં જવાખ દેનારી પોતાની ખાસ ઉપયોગી મૂડી છે.

૧૩. લક્ષ્મી અતિ પ્રીતિકારક લાગતી હોય-પણ તે અનીતિ કરીને મેળવવી નહીં; કારણ કે અનીતિનાં ફળ ભોગવવાં આકરાં છે.

૧૪. કટુ વચન-ફૂડી ભુદ્ધિ-કૃપણતા અને કુટિલતા-એ ચાર મોટા દુર્ગુણો બ્યારે દૂર થશે ત્યારે જ પરેખરા ધર્મની પ્રાપ્તિ થશે.

૧૫. જેમ સારા વૈદના કહેવા પ્રમાણે ચાલવાથી વ્યાધિનો નાશ થાય છે તેમ જ યુસ્તના વચન પ્રમાણે ચાલવાથી જન્મમરણરૂપ લાવવ્યાધિનો નાશ થાય છે.

૧૬. આ સંસાર અતિ કષ્ટથી ભરેલો છે. કર્મસંતતિ અતિ બલવાન છે કે જેના વળથી વિચક્ષણ માણસો પણ મરીને એકન્દ્રિય થાય છે.

૧૭. એવો અપૂર્વ જન્મ કોઈ નથી કે જેને લવપરિપાટીમાં લમતાં છવોએ અનેક વાર ટહણ કરીને મૂક્યો ન હોય.

૧૮. સંસારમાં જન્મ-જરા-મરણ-રોગ અને શોકને લીધે સુખ નથી, તેમ છતાં મેથાત્વથી અંધ થયેલા છવો શ્રી જિતેશ્વરના ઉત્તમ ધર્મને કરતા નથી.

૧૯. સાચું સુખ મેળવવાની ઇચ્છા હોય તો પરમાત્માના શાસનને સ્વીકારો અને તેના કલા પ્રમાણે સદ્વર્તન શરૂ કરો.

૨૦. જ્ઞાન અને ક્રિયા એ બેના મેળાપથી જ મોક્ષ છે તેથી જ્ઞાન મેળવો અને સત્ ક્રિયા કર્યો કરો.

મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

બૂલનો સુધારો

૧. 'નવા ઉત્પન્ન થતા છવને ઓગળાહાર પ્રથમ સમયે જ હોય' એમ 'જૈન ધર્મ પ્રકાશ'માં લખેલ છે, પરંતુ લોકપ્રકાશમાં 'બીજી શરીરપર્યાપ્તિ પૂરી થયા પછી લોભાહાર થયો છે.' એટલે શરીરપર્યાપ્તિ પૂરી થતા સુધી ઓગળાહાર મંભવે છે.

અપર્યાપ્તિ છવોને ઓગળાહાર જ હોય એમ ત્યાં જણાવેલ છે. શ્રી પન્નવણ્ણાસૂત્રના આહારપદમાં છવે પર્યાપ્તિ પૂરી થતા સુધી ઓગળાહાર કહેલ છે. તત્ત્વ કેવળીગમ્ય.

૨. શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ વ્યા ૬૦ માંના બાષાંતરમાં ઉત્તરનર પંચુત્તરનો અર્થ 'શલાકા પુરુષપણું ને નારદપણું' એવો કર્યો છે તે બરાબર નથી. એનો અર્થ 'ઉત્તમ નર-શલાકા પુરુષાદિપણું અને પચુત્તર શબ્દે પાંચ અનુત્તર વિભાનનું દેવપણું' અભગ્ય છવો ન પામે' એવો છે. મૂળમાં ઉત્તર શબ્દ છે તે ઉત્તમ સમજવો. આની ઉપરની ગાથામાં પણ પાંચ અનુત્તર વિભાનના દેવો કલા છે, પરંતુ તે ગાથા બીજા રથજની હોવાથી પુનરુક્તિ નથી. જુઓ ઉ. પ્રા. ભાગ ૧ લો પૃષ્ઠ ૩૦૨.

ઉ. પ્રા. ના વ્યાખ્યાન ૫૮માં કૃષ્ણવાસુદેવ ૪૮ સાગરોપમ પછી તીર્થંકર થવાના એમ લખ્યું છે તેનો મેળ ખાતો નથી. કૃષ્ણના પાંચ જાવનો તેટલો કાળ થઈ શકતો નથી.

૩. જૈ. ધ. પ્ર. પુ ૫૮, અંક છઠ્ઠામાં પ્રશ્ન ૧૨માંના ઉત્તરમાં ચક્રવર્તી દેશવિરતિપણું પામે એમ લખેલ છે. શ્રી ત્રિ. ય. પુ. ચ. ૫૨૧ વા માં ભરતચક્રીને શ્રાવક થવાનું લખ્યું છે, પરંતુ દીર્ઘપ્રકાશ ૫. આનંદશામર ગણિતા પ્રશ્ન ત્રીજાના ઉત્તરમાં લખે છે કે-વિરતિસલાકા પ્રકરો ગૃહસ્થપણમાં વિરતિવાળા સાંભળ્યા નથી' એટલે દેશવિરતિપણું તેને સંભવતું નથી. કુવંચ ૭

જીવન- કલ્પ

કુદરતી ઉપચાર

પ્રખ્યાત અમેરિકન 'ફીલ્ડલ કલ્ચરીસ્ટ'

બર્નાર્ડ મેકફેડન શું કહે છે ?

NO DOCTORS-MEDICINES & SUCH HUMBUGS !
GO BACK TO NATURE !

તહાત્મા ગાંધીજી શું કહે છે ?

હું અંતઃકરણથી કુદરતી ઉપચારોમાં માનું છું "

આણું ઉત્તમ કુદરતી જીવન જીવવાના ભોખાચારૂપે આ ઉપયોગી પુસ્તક
ડૉ. બે જ ફક્ત ખર્ચાને આપના ધરમાં વસાવો ! અને દર વર્ષે રૂ. ૨૦૦-
૫૦૦ બચાવો ! આ પુસ્તકમાં એવા એવા અનેક કુદરતી ઉપચારો
ખતાવ્યા છે કે તેના પ્રયોગોથી શુભાવેલી તંદુરસ્તી પાછી
મેળવશો, અને સૂચવેલા કુદરતી નિયમો પ્રમાણે જીવન
જીવવાથી દરદનો પડછાયો ય ધરમાં નહિ પડે. બીજા કોઇ
કરતા ત્હમેજ એક-ત્હમને પોતાને વધુ સમજી શકો.
એટલે ત્હમેજ ત્હમારા સાચા ડૉક્ટર બનો !

૩૨૫ પૃષ્ઠ, ઉંચા એન્ટ્રીક કાગળ પર મુંદર છપાઈ, પાકું બાઈન્ડીંગ,
કલરીંગ મુંદર ચિત્ર સહિત લેકેટ

મૂલ્ય રૂ. બે ફક્ત (પોસ્ટ ચલમ)

ફોન, ૪૭૪

પ્રકાશક : વિનયચંદ ગુલાબચંદ ગાહુ બી. એ.

શ્રી મણિદાસ બ્રંચમાજા, દાણાપીઠ-ભાવનગર.

નેચર ક્યોર ઊર્ફે કુદરતી ઉપચારમાં

શું શું હકીકતો છે.

૧. અકુદરતી ખોરાક.
૨. અજીર્ણ (કૌનિક અજીર્ણ).
૩. અનાજ. ૪. અપવાસ.
૫. અક્ષ મિલન (જ્વલિત મિલન).
૬. અસાધ્ય નામદર્દી.
૭. અદરના અવધવો અને તેનું કામ.
૮. આકાશ. ૯. આચમન.
૧૦. આત્મસંતા. ૧૧. આત્મવાન.
૧૨. આરામ અને ઊંઘ.
૧૩. આંખ અને કાનનો દુઃખાવો.
૧૪. આંતરડાનો દુઃખાવો.
૧૫. ઊંઘ અને આરામ. ૧૬. ઉધરસ.
૧૭. એકપુટ ડીસીઝ (દર્દો).
૧૮. અંબરોહીનસ વેટ બેન્ડેજ.
૧૯. ઓર્ડિનરી સન બાય.
૨૦. ઓર્ડિનરી હીપ બાય. ૨૧. કડોળ.
૨૨. કમ્પ્રાઇન્ડ બાય.
૨૩. કમ્પ્રાઇન્ડ બાય ફોર વીલ્ડન.
૨૪. કમ્પ્રાઇન્ડ વૉર્કિંગ બાય.
૨૫. કમ્પ્રાઇન્ડ સન. બાય.
૨૬. કાળજીનું ચક્રવર્તી.
૨૭. કુદરતી આપરેશન- (દર્દો).
૨૮. કુદરતી ખોરાક.
૨૯. કુદરતી સંતા. ૩૦. કુર્લીંગ મેચડસ.
૩૧. કુર્લીંગ વેટ પેક બાય.
૩૨. કુર્લીંગ વેટ બેન્ડેજ.
૩૩. કેસ અનાવવાની રીત.
૩૪. કોમા બાય. ૩૫. કોલેરા
૩૬. ક્યોરેટીવ-નેચર ક્યોર.

૩૭. કૌનિક અજીર્ણ.
૩૮. કૌનિક ડીસીઝ.
૩૯. ખામીવાળા ખોરાક.
૪૦. ખાવામાં અકુદરતી રીત.
૪૧. ખાંડ અને ચા.
૪૨. ખોરાક અને મદદી.
૪૩. ખોરાકના નિયમો.
૪૪. ખોરાકના ગુણધર્મ.
૪૫. ખોરાક અને તેની પસંદગી.
૪૬. ખોરાક માટે મનુષ્યની ફરજ.
૪૭. ખોરાક માટે સામાન્ય સાવચેતી.
૪૮. ખોરાક લેવાનો ટાઇમ.
૪૯. ગરમી અથવા ચાંદી.
૫૦. ગંદવાડ. ૫૧. ગર્ભલોગ.
૫૨. ગુલ્ફેન્ડિયના ખાસ વ્યાધિઓ.
૫૩. ગુલ્ફ ભાગોની સંભાળ.
૫૪. ઘઉં. ૫૫. ઘા. ૫૬. ઘી.
૫૭. ચા અને ખાંડ.
૫૮. ચાંદી (હાયપગર્મ).
૫૯. ચાંદી અથવા ગરમી.
૬૦. ચાંદી અને પ્રમેદ સામે રક્ષણ.
૬૧. ચાંદી અને પ્રમેદના ઉપાય.
૬૨. ચોક્કો અને પવિત્ર ખોરાક મેળવવાના ઉપાયો.
૬૩. ચોખા અથવા ભાત. ૬૪. છૂપાં દર્દો.
૬૫. જ્વલિત રોગો અને કારણો.
૬૬. જીવન એ જ વીર્ય.
૬૭. જીવનશક્તિ. ૬૮. જીવનનાં સાધનો.
૬૯. જર (ચારીટિક).

૭૦. ટૉનિક એનીમા.
 ૭૧. ટૉનિક હોલ પાથ.
 ૭૨. ટ્રૅક પાથ. ૭૩. ટ્રીટમેન્ટના નિયમો.
 ૭૪. ટ્રીટમેન્ટના પ્રોગ્રામનું લીસ્ટ.
 ૭૫. ડીરટ્રક્ટીવ (ડીસીઝ).
 ૭૬. તન્દુરસ્તી અને દર્દ.
 ૭૭. તન્દુરસ્તીની મંદતા.
 ૭૮. તન્દુરસ્તી અને મર્દાઈ.
 ૭૯. તન્દુરસ્તીના પાંચ ખેરાક.
 ૮૦. તાવ. ૮૧. તેજ (પ્રકાશ).
 ૮૨. તેજ. ૮૩. ઓટ કલીનીંગ.
 ૮૪. દમ, હાંફાવ; શ્વાસ.
 ૮૫. દર્દ અને અપવાસ.
 ૮૬. દર્દ ઉત્પન્ન કરનાર.
 ૮૭. દર્દ ઉત્પન્ન કરવાનું કારણ.
 ૮૮. દર્દ એ કુદરતી આપરેશન.
 ૮૯. દર્દનાં ત્રણ સ્તર.
 ૯૦. દર્દ મટાડવાના ઉપાય.
 ૯૧. દર્દોની સારવાર, દર્દ દેવાધીન.
 ૯૨. દવાની શક્તિ.
 ૯૩. દવા માટેના મત (નેચર ક્યોરના).
 ૯૪. દીવાનાપણું કે નર્વસનેસ.
 ૯૫. દીવાનાપણું, વાદ, હીરોરીયા.
 ૯૬. દુઃખાવો (આંખ-કાન-માથાનો).
 ૯૭. દૂધ. ૯૮. ધનલાભ.
 ૯૯. ધનલોકનો જમાનો.
 ૧૦૦. નપુસ્કંતાનાં કારણો અને તેના ઉપાય.
 ૧૦૧. નળજા અને બાળક દર્દોએ માટે પ્રયોગનું પ્રોગ્રામ.
 ૧૦૨. નર્વસનેસ કે દીવાનાપણું.
 ૧૦૩. નામદર્દ.
 ૧૦૪. નામદર્દ નોતરનારાં પરચુરસ કારણો.
 ૧૦૫. નામધારી દર્દો. ૧૦૬. નારિતકતા.
 ૧૦૭. નિદ્રા અને આરામ.

૧૦૮. નેચર ક્યોર.
 ૧૦૯. નેચર ક્યોરના સામાન્ય નિયમો.
 ૧૧૦. નો બ્રેક-ફાસ્ટ પ્લાન.
 ૧૧૧. પંચ મહાભૂત. ૧૧૨. પાણી.
 ૧૧૩. પીસમીલ-કોફી પાથ.
 ૧૧૪. પુરુષાતન અને લગ્ન.
 ૧૧૫. પુરુષાતન હણુનાર આદતો અને કારણો.
 ૧૧૬. પુરુષનું વીર્ય અને સ્ત્રીનું રજ.
 ૧૧૭. પેટમાં દુઃખાવો.
 ૧૧૮. પ્રકાશ અને હવા.
 ૧૧૯. પ્રદર અને સ્વપ્નધાત.
 ૧૨૦. પ્રમેહ અને ચાંદીના ઉપાય.
 ૧૨૧. પ્રમેહ અને ચાંદી સામે રક્ષણ.
 ૧૨૨. પ્રમેહ અને તેના પ્રકાર. [કારણો].
 ૧૨૩. પ્રમેહ કે ચાંદી ગુહોન્મિય પર જ થવાનાં
 ૧૨૪. પ્રમેહ થવાનાં કારણો.
 ૧૨૫. પ્રમેહનાં ઉપાયો.
 ૧૨૬. પ્રમેહનાં ચિકિત્સા અને સૂચના.
 ૧૨૭. પ્રિવેન્ટીવ- (નેચર ક્યોર).
 ૧૨૮. પૃથ્વી. ૧૨૯. ફળ. ૧૩૦. ફળાહાર.
 ૧૩૧. ફળ, ફૂલ, પાન (અનાજ વિગેરે).
 ૧૩૨. ફૂલ સ્ત્રીમ પાથ.
 ૧૩૩. ફોતરાં ચુકું અને છુંસા માટે સૂચના.
 ૧૩૪. ફોરીન મેટર. ૧૩૫. જગાવના સાધનો.
 ૧૩૬. જાથ ફોર વીફ્ટન.
 ૧૩૭. જાળક દર્દો માટે ટ્રીટમેન્ટનું પ્રોગ્રામ.
 ૧૩૮. જિનજરી ખેરાક.
 ૧૩૯. જૂખ. ૧૪૦. મંદવાડ.
 ૧૪૧. મન અને સ્વભાવ. ૧૪૨. મરડો.
 ૧૪૩. મર્દાઈ અને આત્મજ્ઞાન.
 ૧૪૪. મર્દાઈ અને ખેરાક.
 ૧૪૫. મર્દાઈ અને તન્દુરસ્તી.
 ૧૪૬. મર્દાઈ અને માનસિક નળજાઈ.
 ૧૪૭. મર્દાઈ માટેના સામાન્ય નિયમો અને સૂચના.

૧૪૮. મર્દાઈ મેળવવાની રીત.
 ૧૪૯. મશાલો. ૧૫૦. માઈલક મન બાથ.
 ૧૫૧. માઈલ હીપ બાથ.
 ૧૫૨. માટીના પ્રયોગો.
 ૧૫૩. માતા પિતાની કુરુ.
 ૧૫૪. માથાનો દુઃખાવો. ૧૫૫. આસ્ટરબેશન.
 ૧૫૬. માંસ આદિ ખોરાક.
 ૧૫૭. મિલન (જાતિય મિલન).
 ૧૫૮. મિલન (જાતિય મિલન) ની અકળતા.
 ૧૫૯. મિલન (જાતિય મિલન) ની સફળતા.
 ૧૬૦. મેથડસ.
 ૧૬૧. મેથડસના પ્રયોગો વાપરવાના નિયમો.
 ૧૬૨. મેથડસના સાધનો. ૧૬૩. મેવો.
 ૧૬૪. મુખ્ય નિયમો (નેચર કૅપોરના) કાન્ય રૂપે.
 ૧૬૫. રાધચુક્રિયા. ૧૬૬. રીએક્શન પાવર.
 ૧૬૭. રાઈસી. ૧૬૮. પુનીટી ઓફ હીસીક
 ૧૬૯. પુરેશીટીસ. ૧૭૦. યોનિ.
 ૧૭૧. લગ્ન માટે લાયક પુરુષાતન.
 ૧૭૨. લોકલ સ્ટીમ બાથ.
 ૧૭૩. લોહી અને વીર્ય. ૧૭૪. લોહીનાં તરવો
 ૧૭૫. વનસ્પતિ અને ફુટ.
 ૧૭૬. વાઈટલ ઓર્ગનસ.
 ૧૭૭. વાઈટલોઈડીંગ સન બાથ.
 ૧૭૮. વાઈ, હીરટીરીયા, દીવાનાપણું.
 ૧૭૯. વાઈ. ૧૮૦. વાઈ રહી જવું.
 ૧૮૧. વિષ્ણુક.
 ૧૮૨. વિષયવાસના (સ્ત્રીઓની).
 ૧૮૩. વીર્ય અને લોહી.
 ૧૮૪. વીર્ય એ છવન છે.
 ૧૮૫. વીર્યસ્નાન. ૧૮૬. વીંછીનો ડંખ.
 ૧૮૭. વૅક્સીનેશન. ૧૮૮. વૅકીંગ સન બાથ.
 ૧૮૯. વાઈગ મેથડસ.
 ૧૯૦. વ્યોમ પાવર. ૧૯૧. ચક્રિત.

૧૯૨. શાક. ૧૯૩. શારીરિક ઝેર.
 ૧૯૪. શારીરિક તન્દુરસ્તી.
 ૧૯૫. શારીરિક સાયન્સ માટે ખાસ સૂચના.
 ૧૯૬. શીતળા.
 ૧૯૭. શીતળાના દર્દોની સારવાર.
 ૧૯૮. સફળ મિલન (જાતિય મિલન).
 ૧૯૯. સંતતિ નહિ થવા માટે પુરુષની જવાબદારી
 વધારે હોવાનાં અગમ્ય કારણો અને તેનું
 ૨૦૦. સંસારસાધી કઈ રીતે શોધવો ? [હિપાય
 ૨૦૧. સામી અને સામાન્ય નામર્દાઈ.
 ૨૦૨. સામાન્ય નિયમો (નેચર કૅપોરના).
 ૨૦૩. સામાન્ય નિયમો અને ખાસ સૂચના
 (મર્દાઈ માટે).
 ૨૦૪. સામાન્ય સશક્ત દર્દો માટે ટ્રીટમેન્ટનું
 ઔષધ.
 ૨૦૫. સારવાર દર્દોની દર્દ દેવાધીન.
 ૨૦૬. સીક બાથ. ૨૦૭. સીવીલીઝેશન.
 ૨૦૮. સુકા મેવો. ૨૦૯. સેનીટોરીયમ.
 ૨૧૦. સેલ્ફ. ૨૧૧. સોળ (હાથપગમાં).
 ૨૧૨. સ્પષ્ટિકર્મવિરુદ્ધ સંબોગ.
 ૨૧૩. સ્ટીમુલેટીંગ વેટ પેક.
 ૨૧૪. સ્ટીમુલેટીંગ વેટ બેન્ડેજ.
 ૨૧૫. સ્ટેજ (દરદાનો). ૨૧૬. સ્ત્રીની પસંદગી
 ૨૧૭. સ્ત્રીઓની વિષયવાસના.
 ૨૧૮. સ્ત્રીત્વના ગુણો.
 ૨૧૯. સ્ત્રીનું રજ અને પુરુષનું વીર્ય.
 ૨૨૦. સ્પાઈનલ બાથ.
 ૨૨૧. સ્વપ્રધાત અને પ્રેર.
 ૨૨૨. સ્વભાવ અને મન. ૨૨૩. સ્વાદ.
 ૨૨૪. સ્વામ, દમ, હાંફણ. ૨૨૫. લવા, પ્રકાશ.
 ૨૨૬. હાથ પગમાં ચાંદાં તથા સોળ.
 ૨૨૭. હાંફણ, દમ, સ્વામ.
 ૨૨૮. હીરટીરીયા, વાઈ, દીવાનાપણું.
 ૨૨૯. હાઈ એનીમા.

અને મારી બા

તમારે શા માટે વાંચવું જોઈએ?

બાળકોને મારવા-પીટવાની અને એ રીતે એમને ભણાવવાની અથવા મુંઢારવાની વાત કોઈને ગળે ઉતરે એવી નથી. એ જમાનો પુરો થયો છે, બાળકો, નિર્મળ પ્રેમ, વાત્સલ્યના ભૂખ્યાં હોય છે. સૂર્ય ને ચંદ્રનાં કિરણ જે પ્રમાણે વનસ્પતિને રૂપ, રસ, ગંધ આપે છે તેમ માતાપિતાનો રુનેહ બાળકોના દિલમાં ઉત્સાહ, સ્ફુર્તિ, સદ્ભાવ જગાડે છે. વધારે પડતા ભાડ અને મમતાથી બાળકોનો વિકાસ રૂંધાઈ ન જાય તે પણ માતાપિતાને જ જોવું પડે છે. માતાપિતાએ જ આ પુસ્તક વાંચવું જોઈએ એમ નહિ—દરેકે દરેક સ્ત્રી પુરૂષે આનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. સંતતીને કેળવવી અથવા ધરવી એ સામાન્ય વાત નથી. પ્રયોગો તો પાર પિતાના થયા છે અને થાય છે. પરંતુ “હું અને મારી બા”માં માતા જે રુનેહથી, મમતાથી શૌંઘાઈથી પોતાના બાળકને ધરે છે તે જો સમજાય અને ઘેર ઘેર તેના પ્રચાર થાય તો સંસ્કાર-વિકાસ માટે કુલ નહીં તો કુલની પાંખડી જેવો પણ પ્રયત્ન કર્યો ગણાયે. ધંધાની કે કમાવાની દ્રષ્ટિ આમાં નથી રાખી. સાફ સાહિત્ય, શુદ્ધશક્તિ વાચકોના હૃદયમાં જાય અને ઘરગણુ બને એ જોવાની આકાંક્ષા છે. આપની શાળાઓમાં ખાસ વાંચન અથવા અભ્યાસના ગ્રંથ તરિકે તેની પસંદગી કરવામાં આવે તો પુસ્તકોનો પ્રચાર થાય અને જે હેતુથી આવું સાહિત્ય પ્રકટ કરવાની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરી છે તે સાર્થક થાય.

આવેલ અભિપ્રાયોમાંથી કેટલાંક:—

જન્મભૂમિ—

સાવ નાનકડું પુસ્તક! આરંભ યાય છે બાલશ્રવનના સામાન્ય સંસ્મરણોથી, પણ જેમ જેમ એ સંસ્મરણોની માળા ગુંથાતી જાય છે તેમ તેમ એમાંથી આરિચ્છની મુગ્ધ અને સત્યનું સૌંદર્ય પ્રસરવા માંડે છે; નવલકથા નથી, વાર્તા નથી છતાંયે એમાં ચિત્તને દલાવી જાય એવા પ્રબળ સંસ્કારો પ્રાપ્તનારા કલાચિત્રોનો તોડો નથી. ચિત્તનનો આ મંથ નથી, છતાં શુદ્ધિને પેંચુ હૃદયની બાધા વાંચવી જ પડે એટલી પ્રબળ વિચારધારા પ્રસંગચિત્રોમાંથી ઝરે છે. વાર્તા ક્ષોભ તો પાત્રાલેખન ઉપર ધન્યવાદ ઉચ્ચારી દેત; સ્વામી બા ને બાપુજી સ્વામીના નાનો બાર્ષ કટલા શ્રવંત આંખ સામેજ મળે બધું બની રનું છે. ભારતવર્ષના કટલા કટલા કુટુંબોની કથા, લાગે છે! પ્રેમ-ત્યાગ-ચારીત્ર્ય સત્યનીશ્ચાની કથા આ નાનકડા પુસ્તકમાં સંઘમગેલી છે! આવા પુનિત રમણો પામનાર ને ઉચ્ચારનાર ધન્ય છે. અગાગં એ સૌને હૃદયરે વંદન છે. વય અને અનુભવથી પકવ ચમેસો માનવ પોતાના આરિચ્છનું ઉડ

અવલોકન કરે છે અને એનાં મૂળ શોધવા માટે જીવનના ઉત્તર તરફ દૃષ્ટિ મારે છે. આજે મહાન દેખાતી સ્વભાવની સાદ્યોના ખીજ ક્યાં છે તેની શોધ થાય છે અને અત્યંત ગરીબીમાં કેવળ આત્માનું અમૃત પાષને જ ઉછેરનારી માતાની મૂર્તિ નજર સામે આવે છે. સદાય પ્રેમની છાયા પાથરતા પિતાની પ્રતિમા ખડી થાય છે અને દમ્ભાજ્ઞ સંસ્મરણોની સાંકળ જોડાઈ જાય છે. એ સંસ્મરણ આમાં મુક્યાં છે. લેખક, પ્રકાશક, પ્રતાપના લેખક સૌ કહે છે કે આ સ્ત્રીસમાજને ઉપયોગી પુસ્તક છે. અમે એમાં અમ્મરી સંમતિ આપીએ છીએ, પરંતુ સાથે ઉમેરીએ છીએ કે આ પુસ્તક માતાઓ માટે જ નથી. તેઓ આ નહિ વાંચે તો એમનાં પ્રેમ ઝરણુ મુકાઈ જશે નહીં. વાંચશે તો જ્ઞાન અવશ્ય પામશે, પરંતુ જે પુત્રો, દોષ, પુત્રીઓ હોય તે તો આ અવશ્ય વાંચશે. કોણ પુત્ર કે પુત્રી નથી? પોતાનાં માતાપિતાના અંગે પ્રેમઝરણું તેઓ જે નવા યુગના આંખ આંજી નાખતા પ્રકાશમાં, જીવનના તોફાનમાં કે મૂસીબતોમાં, સ્વાર્થમાં કે મોહમાં નહિ જોઈ શક્યા હોય તો આ પુસ્તકની દિવ્ય દૃષ્ટિદારા જોઈ શકશે. આવું બહુમૂલ્ય પુસ્તક ગુજરાતને આપવા માટે લેખક-પ્રકાશકને અમે અભિનંદન પાઠવીએ છીએ.

નવરસના—

આ આખું પુસ્તક નિર્મળ માતૃપ્રેમનાં કાવ્ય જેવું છે. એમાં જે અનુભવો મુકાયા છે તે હૃદયપર્શી છે. એમાં માતા પ્રત્યેની ભક્તિ છે, કુટુંબ પ્રત્યેની મમતા છે, સમાજ પ્રત્યેના ઋણાનુભાવ છે અને દેશ પ્રત્યેની ફરજનો ખ્યાલ છે. અને આ બધામાં ક્યાંય અયકામણ નથી. એક સૂત્રની માફક જીવનમાં આ બધા શુભો વણાયેલા દેખાય છે. માતા તરફથી, પિતા તરફથી જે સંસ્કારો, જે જ્ઞાન, જે ચારિત્ર્ય વારસામાં મળ્યા તેનું આમાં દેવાને હલાવી મૂકે તેનું આલેખન છે. સ્મરણોની દારમાળા આગળ ચાલે છે અને આપણને સમાજજીવનના વિવિધ દૃશ્યો નજર આગળ દેખાય છે. ગરીબાઈમાં જીંદગીને જીવા થતા બાળકમાં મા પોતાના ચારિત્ર્યની નિદાથી જે સંસ્કારનો વારસો આપતી જાય તે અદ્ભુત છે. એમાં ક્યાંય સંસ્કારની, ચારિત્ર્યની ગરીબાઈ દેખાતી નથી. દરેક જણે આ પુસ્તક વાંચવું જોઈએ એમ કહીશ તો તમને લાગશે કે હું અતિરેક કરી રહ્યો છું. પણ આમાં જે માનવતા છે, જે નિર્મળ પ્રેમની સરવણી વહા કરે છે તે અદ્ભુત છે. આમાં માતાના વાતસલ્ય અને આત્મભોગમાથી શાંત, મર્મસ્પર્શી ભાવ નીતશે છે. આમાં સત્યનું સાંદર્ય છે.

પુલકાપ—

આ પુસ્તકમતિ એક એક પ્રસંગ એટલે માતાના વાતસલ્યની ઔદાર્યનો અને સંસ્કારનો એક એક નવલત જીવન-પ્રસંગ. પુત્ર પ્રત્યેના નર્મ વાતસલ્ય-પ્રેમમાં જ માતાના એ શુભોની મર્યાદા આવી જતી નથી. એ માતા પાસે તો અચક્ષત એવું એક પુત્ર-વસ્ત્રતરું સંસ્કારધન પડેલું હતું. એ સંસ્કાર ધનમાં જેમ ફૂલની મૃદુતા છે તેમ વજની કઠોરતા પણ રહેલી છે. 'મારો પુત્ર કાયર થઈને ખૂણે બેસે' એ માતાને મન મોટામાંમોટી નામોલી હતી. પ્રસંગો પણ ક્યાંય બહારથી ઉઠાવેલા કે ચમત્કૃતિ આણવા જોઈતી રાખેલા નહિ પણ રાજના મૃદજીવનમાં બનતા સાદા સીધા અને સર્વસામાન્ય છે. એવા સામાન્ય પ્રસંગો, અને આર્થિક દુરવસ્થાને કારણે

હોતી થતી મુશ્કેલીઓમાંથી મૂઢના વ્યવહારને સરળ બનાવતી, પુત્રોને નીતિનું ધડતર આપતી માતા આજના ભાંગતા જતા મૂઢજીવનને તો ઉત્તરવળ માર્ગદર્શક સમી છે.

મુંબઈ સમાચાર—

બાળકોમાં સંસ્કાર રેખા અને સારી મૂઢકેળવણી આપવા ઇચ્છતા માઆપો તેમજ માઆપ થવાના હોય તે યુવકો અને યુવતીઓએ વાંચવા જેવું છે. બાળકમાં નાનપણથીજ સારા સંસ્કાર પડ્યા હોય તો તેનું પરિણામ રૂઢું આવે છે. આ પુસ્તકમાં એ સંસ્કાર કેવી રીતે પડે તે માતા અને પુત્ર વચ્ચે થતી વાર્તા રૂપે સમજાવવામાં આવ્યું છે. માઆપોએ બાળકને નાનપણથી કેવી તાલીમ આપવી જોઈએ અને ગરીબ અને ખાલી ઘર કેમ ચાલી શકે તે આ પુસ્તક વાંચનારને જરૂર સમજાશે.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ—

આપણા નિત્ય-જીવનના પ્રસંગોને આ લઘુ પુસ્તિકામાં સુંદર ઓપ આપી ગુંથવામાં આવ્યા છે. બાળકને આ પુસ્તિકાના વાંચનથી નીતિના બોધપાઠ તેમજ સારા સંસ્કાર મળે તેમ છે. નવલિકાના રૂપમાં રા. મુશીલની કલમથી લખાયેલ હોઈ પુસ્તક વાંચવા લીધા પછી પડ્યું મૂકવાનું મન થતું નથી. ખાસ કરીને પાઠશાળામાં બાળકો તથા બાળાઓને ઈનામ તરીકે આ પુસ્તકો વહેંચવા પ્રમંથ થાય એ ઇચ્છવાયોગ્ય છે.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ—

આ પુસ્તક જેમ સહજ, સુલભ અને સ્વાભાવિક ઉપયોગી છે તેમ તેમાં માતૃસ્નેહની ગ્રાંથી પણ છે. નવલકથા તરીકે પણ તેમાં સુંદર સંકલના છે. પ્રકાશકે પોતાનાં નિવેદનમાં સંસ્કારની જે ઉપયોગીતા બતાવી છે તે પણ આ પુસ્તકના વાંચનથી જણી શકાય તેવું છે. પ્રકાશકે પોતે પણ શિક્ષણ પામેલ હોવાથી તેમણે લખેલું નિવેદન વાંચવા જેવું જણાયું છે. આ સર્વેને વાંચવા લગ્નામણ કરીએ છીએ. કિંમત બાર આના યોગ્ય છે.

જૈન—

માતા એટલે એક સંસ્કાર. પુત્ર-ધડતરનું સંસ્કારધન, કોઈ પણ ગરીબ કે ગ્રીમંત માતાને સાંપડી શકે છે. પોતાની ગરીબ ‘બા’ સ્થામના જીવનને આત્મ-ધનથી કેવું ગીરવવાળું બનાવે છે, તેની સુંદર ગુંથણી આ પુસ્તિકાના એક એક પ્રસંગમાં કરવામાં આવી છે જીવનના સામાન્ય પ્રસંગો અને નિત્ય વ્યવહાર તરફ સંસ્કારની દૃષ્ટિએ માતા કાળજીભરી ઉછેરથી પોતાના પુત્રનું જીવન કેટલું ઉચ્ચ બનાવી શકે છે તેના સાદા અને સદગ સાધ્ય પ્રસંગો આમાં સુંદર રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. કુટુંબને નંદનવન સમું બનાવવાની પ્રેરણા પાતું આવું બનોણું સાદિત્ય બદ્ધ જ અપ્રગણ્યમાં મળે છે. લેખકને અને પ્રકાશકને આની સુંદર વાની પીરસવા બદલ ધન્યવાદ આપતા હિંમીએ છીએ કે સંસ્કાર પ્રેમી દરેક કુટુંબ આની એક પ્રત અવસ્ય પસાવે.

લેખક : રા. મુશીલ.

શ્રી મહોદય એ થમાળા, હાલ્દીપીઠ—ગાંધીનગર.

પ્રકાશક : વિનયચંદ ગુલામચંદ શાહ બી. એ. મુદ્રણ બાર આના (પેન્ટ અવગ)

શ્રી પંચપ્રતિકમણ સૂત્ર-મૂળ ગુજરાતી

અમારી સભા તરફથી ઉપર જણાવેલી બૃહ ગુજરાતી મોટા ટાઈપમાં છપાવી મુદ્ર પાકા બાઇન્ડીંગથી બંધાવેલી છે. તેની અંદર પાંચ પ્રતિકમણ ઉપરાંત નવ રમરણ, તમામ પચ્ચખખાણો, તમામ વિધિઓ, અનેક ચૈલવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ તથા સન્ન્યાસો વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. બૃહના પૃષ્ઠ ૩૬૦ છે. વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. આમે તેની નકલો વધારે છપાવેલી હોવાથી હાલ કાગળની મોંઘવારીને લઈને બીજા ન છપાવી શકે તેમ હોવાથી સગવડને માટે તેમ જ વિશેષ પ્રચાર નિમિત્તે સો અગર તો તેથી વધારે નકલો મંગાવનાર માટે કિંમત નકલ સોના રૂ. ૩૫) ગણવામાં આવેલ છે. રેલ્વે પાર્સલથી ઓછા ખર્ચે મોકલી શકાય છે. છૂટક નકલની કિંમત છ આના. પોસ્ટેજ સવા બે આના.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

કેવળીપણના ૩૦ વર્ષના વિહારનું ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળ માથે વર્ણુન, છવરયા-વરયાના ૧૨૫ વર્ષના વિહારનું વર્ણુન, ઉપસર્ગોની હકીકત તથા ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળો માથે, ૧૨૫ વર્ષના તપનું વિરતુત લીસ્ટ, ઉપસર્ગોની નોંધ વિગેરે તેમજ શુદ્ધ-પણના ૩૦ વર્ષનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર-આ લઘુ બૃહમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત એ જ પરમાત્માના સત્તાવીસ જીવન તથા પંચ કલ્યાણકના મોટા બખ્ખે સ્તવનો દાખલ કર્યાં છે. આ પ્રમાણેની બૃહ તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખાસ ઉપયોગી છે. કિંમત ચાર આના રાખી છે. મામદી નકલ મંગાવનારને ઓછી કિંમતે આપશું. નમૂનાની નકલ મંગાવો ને પમંદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પ્રભાવના કરો. આ બૃહ લખ્યા વિગેરેનો પ્રયાસ સલાના પ્રમુખ શીલુત કુંવરજી આજુદજીએ કરેલો છે.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દસ પર્વ છે. કલિકાવસર્વસ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

- ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨. શ્રીઋષભદેવ, અજિતનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦
- ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીસંભવાયથી શ્રીમુનિશ્રુમતસ્વામી સુધીનાં ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦
- ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મું. જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦
- ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેના ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦
- ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મું. શ્રી મહાવીર જિન સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦

પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું સમજવું

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ખહારગામ માટે ધાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ મું
અંક ૮ મો }

કાર્તિક

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૯૯ }

અનુક્રમણિકા

૧ સામાન્યજ્ઞિનસ્તવન	(એન. બી. શાહ)	૨૪૩
૨ પ્રભુપૂજન મહિમા-પદ	(રાજમય બંડારી)	૨૪૪
૩ મૈત્રી લાવના-પદ	(મહાત્મ મન્નિય કપૂરવિજયજી)	૨૪૫
૪ જગતની કુટિલ દૃષ્ટિ-પદ	(કવિ શ્રી બાલચંદ હીમચંદ)	૨૪૬
૫ શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ સાઠમું-વિવેચન સાથે	(મૌકિતક)	૨૪૭
૬ દષ્ટિપૂર્વ ન્યસેત્ પાદમ્	(વકીલ ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૨૪૮
૭ શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ શ્રી યની વિશિષ્ટતા	(કુંવરજી)	૨૪૯
૮ કાળ (Time) સંગ્રામી વિચારણા (ગ. જીવરાજભાઈ ઓધવજી દોશી)	...		૨૫૦
૯ કૃષ્ણવાસુદેવ ક્યારે તીર્થંકર થશે ?	(કુંવરજી)	૨૫૧
૧૦ તત્ત્વાર્થસૂત્ર-સાનુવાદ...	...	(મુનિશ્રી ગ્રામવિજયજી)	૨૫૨
૧૧ પ્રશ્નોત્તર...	...	(પ્રશ્નકાર મુનિ સુદાનાવિજયજી)	૨૫૩
૧૨ પ્રભાવિક પુરુષો (શ્રીચંભવસ્વામી જી) (મોદનલાલ દીપચંદ ચોકમી)	...		૨૫૪

નવા કાર્તિકી જૈન પંચાંગ

જોધપુરી શ્રીધર શિવલાલના ચંડાંશુચંદુ પંચાંગને આધારે પચાસ વર્ષ ઉપગંતથી ચાલી આવતી પ્રજાલિષ્ઠ પ્રમાણે નિર્ધારિત પદ પાળવામા પૂતલી મગવડ આપનારા પંચાંગ નવા વર્ષના છપાવીને બહાર પાડ્યા છે. ૨૫૦ પૃષ્ઠ પ્રવર્તકજી મહારાજશ્રી કાર્તિકવિજયજીનો સુંદર ફોટો મુક્યો છે. કામજના કાવ બહુ તથી ગયા હાવાથી કિંમત છ પાછને બદલે ના પાછ રાખેલ છે. સો નકલના રૂ. ૪) ગણા છે.

નવા સલામ્મદોનાં નામ

૧ દોશી કાર્તિકાલ મંગળાસુ. ગોધન.

વાર્ષિક મેમ્બર

૨ શા. જીવરાજ બી.બા.ભાઈ, બાવનગર, દાસ મુંગઈ.

"

૩ શા. કાર્તિકાલ માણેચંદ, બાવનગર.

"

श्री प्रभुपूजन-महिमा

(बाड़ीया कीर्तन)

प्रभुपूजन से जय जयकार है ।

नहीं पूजा वहां अन्धकार है ॥ एक ॥

साखी—पूजन जगमें सुरमणि, पूजन है कल्पवृक्ष ।

श्रद्धासे पूजन करो, फिर देखो परतक्ष ॥

यह सर्व विघन हरनार है ॥ प्रभु० ॥ १ ॥

साखी—कामकुम्भ पूजा कही, पूजा नये निधान ।

कर्म-काष्ठने काटघा, पूजन एक महान ॥

यह चांछित सभी पूरनार है ॥ प्रभु० ॥ २ ॥

साखी—मयनासुन्दरीने किया, सिद्धचक्रका ध्यान ।

नवपदकी पूजन करी, पाया परम निधान ॥

यह कुष्ट विडारनहार है ॥ प्रभु० ॥ ३ ॥

साखी—सती त्रौपदीने करी, पूजन यह श्रीकार ।

शातासूत्रमें कहा, यही श्रेष्ठ अधिकार ॥

सभी सृजोमें भी अधिकार है ॥ प्रभु० ॥ ४ ॥

साखी—भेजी प्रतिमा अभयकुंवरने, आर्द्रकुमारके पास ।

देख हुआ उस समय उसीको, जातिसमरण पास ॥

प्रभु प्रतिमा ही साधन महान है ॥ प्रभु० ॥ ५ ॥

साखी—पूजक पूजन से बने, पूज्य घरावर घर ।

प्रभुपूजा जहां है नहीं, रहा वहां अन्धकार ॥

नहीं शंका ही इसमें लगाए है ॥ प्रभु० ॥ ६ ॥

सागी—प्रभुमन्दिर प्रभुमूर्तिसे, रहा है जगमें धर्म ।

जहां मन्दिर मूर्ति नहीं, यह भूले धर्मका मर्म ॥

जड़की पूजा जो कहते गयार है ॥ प्रभु० ॥ ७ ॥

सागी—तीर्थपेशेप्रोमें देखो, सुन्दर घातावर्ण ।

पवित्र आत्माने हुये, जगमें पावन तीर्थ ॥

बिना तीर्थ के गर्भ महार है ॥ प्रभु० ॥ ८ ॥

सागी—फोटु लगकर नारीका, जाता है वहां ध्यान ।

प्रभु प्रतिमासे क्यों नहीं? होत स्मरण भगवान ॥

यही भेद हृदय महार है ॥ प्रभु० ॥ ९ ॥

સાક્ષી—ભેદભાવકો દૂર કર, કરના તત્ત્વચિત્તાર ।
 વિન સાધન છબસ્થકા, હો કેસે ઉદ્ધાર ॥
 હોતા સાધનસે મી ઉપકાર હૈ ॥ પ્રમુઁ ॥ ૧૦ ॥

સાક્ષી—સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ સે લલા, વિશ્વધર્મકા સાર ।
 સાધનકી સવ શ્રેષ્ઠતા, કરતે હૈ સ્વીકાર ॥
 યેહી રાજકી સવસે પૂકાર હૈ ॥ પ્રમુઁ ॥ ૧૧ ॥

રાજમલ મેંડારી-આગર (માલવા)

૨૫૦ સદ્ગુણાનુરાગી મુનિ કર્પૂરવિજયજીવિરચિત અપ્રસિદ્ધ

મૈત્રી ભાવના

(દોહરા)

ૐ અહિં અરિહંત પ્રભુ, મહાવીર જિનદેવ;
 વર્તમાન શાસનપતિ, સારે ભવિજન સેવ. ૧
 મૂળ શુભે કમથી ચહે, તેમાં પ્રથમ ઉદાર;
 ભાવે મૈત્રી ભાવના, દેખ કપાય નિવાર. ૨

જૂસણા છંદ-(પુન્ય કર પુન્ય કર-એ રાગ.)

મૈત્રી કર મૈત્રી કર જગતના જીવથી, સર્વ નિજ મિત્ર છે સાચ જાણી;
 બોધિનો રોધ કરનાર ત્યજી કોધને, ધર ક્ષમા ક્ષણિક સંયોગ જાણી. ૧
 કોઈ તુજ શત્રુ નથી એમ નિશ્ચયથી, માન મનમાં મૂઘા માન મૂકી;
 જીવ વદ્ધાયના વધતણા કાર્યમાં, હર્ષ ધરે તેહ શિવમાર્ગ ચૂકી. ૨
 ધર્મનો સાર છે એટલો શાસ્ત્રમાં, જે પ્રતિકૂલ તને તેમ પરને;
 તેહવા યોગ ત્રિક કરણ ત્યજી દંડને, તે સુધર્મે વર્ણીય મોક્ષવરને. ૩
 કોઈ જીવ મનથી વચન કાયાથી, દુઃખ ન પામે કદી પાપ કરીને;
 દોષથી મુક્ત થઈ શાંતિ સર્વ સ્થળે, સર્વ પામે ચિદાનંદ વર્ણીને. ૪
 સર્વ જીવ તત્ત્વથી હો મુખી સર્વદા, ચિત્ત વિષે ભાવના મૈત્રી ભાવી;
 જૈન સેવક ચહે ભાવ અદ્રેષથી, દે કૃપાદૃષ્ટિ છે ઇષ્ટ લેવી. ૫

* ધ્યતાં ધર્મસર્વસ્વં, ધૃત્વા ચૈવાઽવધાર્યતામ્ ।

આત્મનઃ પ્રતિકૂલાનિ, પરેણાં ન સમાવરેત્ ॥

જગતની કુટિલ દૃષ્ટિ

યસ્યાસ્તિ વિત્તં સ નરઃ કુલીનઃ, સ પण्डितः स श्रुतिमान्गुणज्ञः ।
स एव वक्ता स च दर्शनीयः, सर्वे गुणाः कांचनमाश्रयन्ते ॥१॥

ભલે ખરો છે અકુલીન હીન
શ્રીમંત તેથી ગણવો કુલીન
ભલે ખરો મૂર્ખશિરોમણિ છે
શ્રીમંત જે પંડિત બાણવો તે. ૧

ભલે પૂરો અક્ષરશયુ હોય
શ્રીમંત શાસ્ત્રજ્ઞ તદા ગણાય
ભલે ન બાણે શુણ્વેશ જેહ-
શુણ્વજ તં હોય ધનાઢ્ય જેહ. ૨

ભલે ન બુદ્ધિ અતિ મૂઠ હોય
શ્રીમંત વક્તા પણ તે ગણાય
ભલે કુરૂપી તમ ભિલ્લ જેવો
શ્રીમંત છે મુંદર ઈંદ્ર જેવો. ૩

બધા શુભો કાંચનમા વસે છે
તેના જ પાસે જઈને રહે છે
એવી વહે છે બલ્લ લોક મંગા
કાંઈક બાણે વિરલો શુભાંગા. ૪

ભલે ખરો છે કુલવાન સુશીલ,
ગરીબ તેથી અકુલીન હીન;
ભલે ખરો પંડિત મુજ્ઞ હોય,
ગરીબ તે મૂર્ખ ખરો ગણાય. ૧

શાસ્ત્રજ્ઞ તે હોય ભલે રસજ્ઞ,
ગરીબ તેથી ગણવો જ અજ્ઞ;
શુણ્વજ ને ગૌરવ બાણનારો,
ગરીબ તેથી જગમાં અકારો. ૨

વક્તા અને જે સમયજ્ઞ બુદ્ધ,
ગરીબ તેથી ગણવો અબુદ્ધ;
સ્વરૂપ કાંતિ મનમોહકારી,
ગરીબની તે ગણવી અકારી. ૩

મોહાંધતા છે જનદષ્ટિમાંડે,
અંબાઈ છે કાંચન મોહમાંડે;
તેથી જણાયે ઊલટી અધૂરી,
દરેક વસ્તુ વિપરીત પૂરી. ૪

અંતર્ગુણી જે શુભ દૃષ્ટિ સારી, તે દેખવો મોહ વિદારનારી;
સ્વરૂપ સાચું પ્રગટે જ તેથી, આનંદ આત્મા વરશે જ જેથી. ૧
આત્માનુભૂતિ ન દદાપિ ધાય, વિશ્વાત દૃષ્ટિ વિષ્ણુ ના જણાય;
નિધાર દૃષ્ટિ તજવી ત્વરાથી, સાચું નિહાળો નિજ રૂપ તેથી. ૨

દષિ-આલસ્યંદ હીરાચંદ-માલેગામ

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત ૫૬ સાઠમું અંતરાત્મદશાના ગુંજન

(ગતાંક ૫૪ ૨૧૭ થી ૨૨)

૨. પરમાત્મસ્વરૂપ સમજવા માટે ખંજન પક્ષીના જેવી લાંબી આંખો લગાવું નહિ. ખંજન પક્ષીની આંખો મોટી અને લાંબી હોય વધારે શક્તિવાળી હોય છે અને તેથી તે વધારે દૂર, વધારે સારું અને વધારે સ્પષ્ટ જોઈ શકે છે. મારી આંખો આવી લાંબી કે તીક્ષ્ણ કરીને મારે મારા આત્મસ્વરૂપને જોવાની જરૂર નથી, કારણ કે આ સ્વરૂપ જોવા માટે આંખની જરૂર જ નથી. કાંઈ વસ્તુને દૂરથી જોવી હોય તો આંખને તીક્ષ્ણ કરવી પડે છે, તીક્ષ્ણ કરતાં તે લાંબી ચાય છે. ખંજનની આંખ લાંબી હોય છે તેથી તે વધારે દૂર જોઈ શકે છે. આવી રથૂળ આંખ આત્મસ્વરૂપ જોવા માટે લગાવવાની જરૂર નથી, કારણ કે એ રથૂળ આંખે દેખાઈ શકાય તેવી વસ્તુ નથી.

વળી એ પરમાત્મસ્વરૂપ સમજવા માટે આંખમાં કાજળ પણ ન આંખું અથવા એ (કાજળ) મેળવવાની ચાહના પણ ન કરું. ચિત્ત એટલે મનનું ધન ચિંતવન છે. અનેક બહારની વસ્તુને એ ચિંતવ્યા કરે છે અને રાગદ્વેષાદિ મળને વધાર્યા કરે છે. હું તો મારા આત્મસ્વરૂપને જ જોઉં અને આ મળ-કાજળની ચાહના જ છોડી દઉં, કારણ કે સર્વ પાપ અને ખીકને દૂર કરવાવાળા મંત્રજન-સંજન મહાપુરુષ મારા અંતરઘટમાં જ ખિરાજમાન થયા છે, હવે મારે એને શોધવા માટે આંખ લાંબાવવી પડે તેમ નથી કે આંખ લાંબાવવા માટે-તેનું તેજ વધારવા માટે અંજન આંજી તેને વધારે સખળ કરવાની જરૂર પડે તેમ નથી. આ પ્રમાણે સરલ અર્થ ચાય છે અને તે પં. 'શ્રી ગંભીરવિજયજીએ લખાવ્યો છે. તેમના મતે ખંજન પક્ષીની આંખ લક્ષ્મી ચક્રોર હોય છે. એવા ખંજન પક્ષીના જેવી ચક્રોર આંખો છે એવા નિર્દોષ સ્વામી પર-નિજ સ્વરૂપ પર મારી આંખો લગાવું-દૃષ્ટિ લગાવું અર્થાત્ નિજ સ્વરૂપમાં જ દૃષ્ટિ દઈ છું. અહીં 'દગન' શબ્દને બંને સ્થાને બહુ-વચનમાં વાપર્યો છે. ૫૬ઁછેદ કરીને તેમથી 'ન' ને જુદો પાડવાની જરૂર રહેતી

૫૬ ૬૦ મું—

(રાગ-સારંગ)

અખ મેરે પતિ ગતિ દેવ નિરંજન, ભટકું કહા કહા સિર પટકું;

કહા કરું જનરંજન. અખ૦ ૧

ખંજન દગન દગ ન લગાવું, ચાહું ન ચિતવિત અંજન;

સંજન ઘટ અંતર પરમાત્મ, સકલ દુરિત ભયભંજન. અખ૦ ૨

એહિ કામગવિ એહિ કામઘટ, એહિ સુધારસ મંજન;

'આનંદધન' પ્રભુ ઘટવન કે હરિ, કામ મતંગ ગજગંજન. અખ૦ ૩

નથી. વળી એર રૂપના ચિંતવનને હું ચાહું નહિ, એટલે આત્માના રૂપને જ જોઈ. એમણે જાણેલ પુરતકનો 'ચિંતવન' પાઠ કાપમ રાખી 'અંજન' ને રાગાદિક આંજણ-મેળ-મસતો અર્થ લીધો છે. આ અર્થ પણ બરાબર લાવ આપે છે.

ટખાકાર અર્થ જુદી રીતે કરે છે. આ પરમાત્મસ્વરૂપ અવલોકવા અથવા મારા પોતાના તે જ્યેષ્ઠ અને મારી વચ્ચે અભેદ હોવાને કારણે તે મારા જ્યેષ્ઠને જોવા માટે મારી આંખોને ખંજન પક્ષીની આંખ સાથે મેળવું નહિ. મતલબ એ છે કે-ખંજનની આંખ નિર્મળ તે સાંખી-મોટી છે તેવી મારી આંખો હો એવી ઇચ્છા કરું નહિ, તેમજ મારી આંખમાં અંજન આંજવાની પણ ઇચ્છા કરું નહિ, તેમજ વિચાર પણ ન કરું. મારા આત્મામાં રહેલ પરમાત્મસ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ કરવા માટે ખંજન પક્ષી જેવી આંખ ન વાંછું, તેમજ અંજન પણ ન વાંછું. એટલે કહેવાની વાત એ છે કે-કોઈ કાળે સ્વરૂપ અપ્રકટ હોય તો પ્રકટ કરવા માટે અથવા કોઈ વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છા થાય ત્યારે તે મેળવવા માટે પ્રયાસ કરવામાં આવે છે અને તેનાં સાધનો તરફ લક્ષ્ય દોરે છે; આત્મારૂપી ગુપ્ત વસ્તુ જે પોતાના શરીરમાં જ છે અને જે પોતે જ છે તેને મેળવવા અનેક પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. યજ્ઞ, યાગ, પૂજા, પ્રભાવના, તીર્થજપન, જપ, તપ, ધ્યાન એમ અનેક પ્રકારે આત્માની ઓળખાણુ પા પ્રાપ્તિ કરવા પ્રયાસ કરવામાં આવે છે તે લક્ષમાં લઈ જેમને આત્માનું સ્વરૂપ જણાયું છે એવા યોગીરાજ કહે છે કે-હવે મારે સારાં નેત્રની અથવા કોષ્ઠપણુ પ્રકારના અંજનની જરૂર રહી નથી, કારણ સમસ્ત પાપો અને કામનો નાશ કરનાર પરમાત્માને મેં મારા શરીરમાં જ સત્ત્વ થયેલા-ભાસ જવાને તૈયાર થયેલા જોયા છે.

સ્વરૂપ અપ્રકટ હોય ત્યારે તેને પ્રકટ કરવાને અંગે કેટલીક ભાંતિઓ હોય છે. ખંજન જેવા નેત્ર અથવા આંજણુ તે વખતે ઇચ્છવામાં આવે છે. એમ થાય છે કે ઉજ્જવળ હૃદય અને નેત્ર દશે તો ચિત્તપક્વ જોઈને પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રકટ કરીશ. આ આખી ભાંતિ છે તે જતી રહે. તદાકાર વૃત્તિ પ્રકટ થઈ તેથી કાર્યકારણભાવને અભેદ જણવા, જ્ઞાન દર્શન આત્મા અભેદ છે એવો પરમાત્મ એટલે પરમાત્મા મારા શરીરરૂપ ઘટ-અંતરમાંહે સંજન એટલે મનજ ચક્રને ત્રણે કાળે મારો આત્મા પરમાત્મસ્વરૂપી છે જ અને તે સકલ પાપ અને કામને દૂર કરનાર છે. આ પ્રમાણે અર્થ ટખાકારે ક્યો છે. તેમાં માત્ર ભાષાકેર કરી અત્ર નોંધી લીધો છે.^૧

ટખાકારનો અર્થ પાકાંતર સાથે વધારે મેળ ખાપ છે. એમાં નિરંજન પતિરાજના આશ્રયનો જે લય શરૂ કર્યો છે તે વધારે જોસતો આવે છે. આવો વિશુદ્ધ આત્મા સર્વ પ્રકારના પાપ અને કામને બાંધી નાખનાર છે એ વાત તો ખરે અર્થમાં બરાબર છે.

૧. 'મંજન' અને 'મજન' એ પાઠ દોષ પ' શ્રી ગ્રંથીરતિજય ગણી મંજનનો અર્થ સંત જન-વિષમ મહામ કરે છે. આગ મહામ્સ આ શરીર-ધરતી અંદર રહેલ એવા પરમાત્મા તે મર્વ પ્રકારના બધને બાંધનાર છે માટે બીજાને શું કરું ? આ અર્થ પણ બધેબેમનો થાય છે.

પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય, અથવા એનો પતિદેવ તરીકે સ્વીકાર થાય એ પરિસ્થિતિ સર્વ દોષનો નાશ કરનાર છે, એ સ્થિતિમાં દુરિતની સાથે સંબંધ રહેતો નથી અને એમાં હલ્લોક ભય-પરલોક ભય કે જંગલના પશુ આદિનો ભય રહેતો નથી, આવા મારા અંતરમાં રહેલા પરમાત્મા મારા પતિ છે, એ મારા આધાર છે, એ મારા નિરંજન દેવ છે, એને પ્રાપ્ત કર્યો પછી મારે ત્યાં ત્યાં લટકવાનું કે શીર ઝુકાવવાનું રહેતું નથી. જન્યુત આત્માવાળા વિશુદ્ધ ચૌગિરજ કહે છે કે આવા પ્રકારની પરમાત્મસ્વરૂપની 'તદાકાર વૃત્તિ' જન્યુત થયેલી હોઈ હવે મારે મારા નેત્રની અથવા કાંઈપણ પ્રકારના અંજનની જરૂર રહી નથી, કારણ કે સમસ્ત પાપો અને ભયનો નાશ કરનાર પરમાત્માને મેં મારા શરીરમાં જ સન્નિધિ થયેલા-મોક્ષ જવાને માટે તૈયાર થયેલા દીડા છે. એ પરમાત્મા કેવા છે? ત્યાં ઘટ-અંતરમાં ખેડા ખેડા શું કરી રહ્યા છે? તેની વાત કરતાં હિંગારૂપે છેવટે નીચે પ્રમાણેની ઉક્તિ મુક્તકંઠે કહી નાખે છે તે આખા પદનું સ્વરૂપ બતાવે છે.

૩. 'કામદુધા ગાયત્રી કલ્પના એવા પ્રકારની છે કે-એને ધરમાં બાંધી હોય' તો સર્વ મનોવાંછિત પૂરા થાય છે. કામદુધા ગાયત્રી વર્ણન અનેક કથામાં આવે છે. એ ગાય પોતે જ સર્વ વસ્તુઓ આપે છે કે મારા પગલાની હોઈ એને ધર આંગણે બાંધવાથી સર્વ ઇચ્છિત વસ્તુ મળે છે એ વિચારવાનું રહે છે-એની સ્પષ્ટતા નથી થતી. કાંઈને હાં નસીબ-વંતી ગાય કે પંચકદ્વયાણુ અથવા આવે ત્યારે તેની ઐદિક સંપત્તિ ઉત્તરોત્તર જામતી અને વધતી જાય છે. ગમે તેમ હોય, પણ કામદુધા ગાય સર્વ ઐદિક ઇચ્છિત આપે છે એ પ્રચલિત માન્યતા પર અત્ર ભાર છે. ઘટની અંદર રહેલ પરમાત્મા સર્વ મનોવાંછિતને પૂરનાર છે અને તેથી તેમને કામધેનુ કહેવામાં આવે છે, તેને કામ-ઇન્દ્રિય પૂરનાર, ગાયત્રી ઉપમા બરાબર આખી શકાય તેમ છે.

'કામધટ'—એવી જ કલ્પના કામધટ-કામકળશની છે. એ પ્રાપ્ત થઈ જાય તો તેની પાસે જઈ જો વસ્તુ માગે તે અંદરથી હાથ ધાલીને લઈ શકાય, તે ત્યાં પડી જ હોય એટલે પ્રાપ્ત થઈ જાય. આ કામકુલ-કામધટ-કામકળશ પણ કામધેનુ ગાયત્રી કક્ષામાં આવે છે. વગરપ્રયત્ને તૈયાર વસ્તુઓ-કપડાં, ધન, ધાન્ય, સંપત્તિ મળી આવે તે આવા ઇન્દ્રિયપૂરક પદાર્થો છે.

એવી જ કલ્પના 'કલ્પવૃક્ષ' ની છે. એની નીચે બિભા રહી માગે તે વસ્તુ ગાડ પરથી પડે. એમાં રોટલી કે દાળ ભાત ચાક તૈયાર મળતાં હશે કે કાચાં તેની ખજાર નથી, પણ સ્થૂળ વસ્તુ તેમાંથી તરત બિતરી આવે છે તેવી પ્રાચીન માન્યતા છે. તેવો જ ચિત્રાવેલીનો વેલો કાંઈ ધડાના મથા પર બાંધ્યો હોય તો તેમાં ઘી કે તેલ ભરેલ હોય તેમાંથી ગમે તેટલું કાઢતા જાઓ, પણ તે ભરેલું જ રહે. આ હકીકત બરાબર હશે કે નહિ, પારસમણિની કે 'ફિસોસોફર્સ' સ્ટોન ની વાસ્તવિક હયાતિ હતી કે નહિ એના

૧. 'કામદુધા' નો શબ્દપ્રયોગ મારે છે, કાપમાં એને 'કામદુધા' કહે છે. મારો પ્રયોગ પ્રચલિત લોકભાષાનો છે.

ગુણદોષમાં ઊતરવાનું આ સ્થાન નથી. પ્રચલિત લોકમાન્યતાનો સ્વીકાર કરી યોગિરાજ કહે છે કે પરમાત્મસ્વરૂપ એ મારી નજરે તો લોકો જોને કામધેનુ કે કામધટ માને છે તે જ છે, કારણ કે તેનાથી મારાં મર્વ મનોવાંછિત ફળે છે, મળે છે, પ્રાપ્ત થાય છે.

આત્મદર્શન થવું મુશ્કેલ છે, પણ થયા પછી કોઈ વાતની કમીના રહેતી નથી. સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ થાય એટલે સમ્યક્જ્ઞાન થાય, મંથી સમ્યક્ચિત્તપ્રાપ્તિમાં પ્રગતિ થાય અને આત્મદર્શનનો અનુભવ થાય એટલે પ્રાણી ધન્ય અને કૃતકૃત્ય બને છે, એ અહમોદ્ર કરતાં પણ ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે, અને પછી અતીવ લક્ષ્યપતિનું સ્થાન સ્વતઃ મળી જાય છે. આ અંતરાત્મદર્શા ઉચ્ચ ચારિત્રમાં પ્રગતિ થયા પછી અપ્રમત્તદર્શમાં જ રાકય છે એટલે એવા વિશિષ્ટ આત્માનો અનુભવ એ ખરેખર અપૂર્વ આનંદનો અવસર છે. એની સર્વ ઈચ્છાઓ પૂરી થઈ ગઈ છે અથવા સ્પૃહા ઇચ્છાઓ પર એણે વિજય મેળવ્યો છે એટલે એને રોમ રોમ શાંતિ થાય છે એ અમૃતરસનું સ્નાન છે, અમૃતરસમાં કુબવાપણું છે, અમૃતરસથી શરીરને તરબોળ કરવાપણું છે.

સ્નાનગૃહમાં સ્નાન કરવું, સુંદર નિર્મળ જળમાં કુબકી મારવી એ દ્વાવો છે. અગાઉ મોગસ રહેનશાહના નિવાસસ્થાનોમાં ભવ્ય સ્નાનગૃહો હતાં. આરસની ભૂમિકા, નિર્મળ જળ, વ્યવસ્થિત પ્રકાશના માધનો વ્યવહાર નજરે ખૂબ શાંતિ આપનાર સગવડ ગણાય છે. એ ગમે તેવી મખત ગરમીના વખતમાં ઈંડક આપનાર આનંદ છે. તેમાં જળ સ્થાને અમૃત ભરેલું હોય ત્યારે એ કુબકીમાં વધારે મોજ આવે. આત્માનુભવ અને આત્મદર્શન અમૃતરસમાં કુબકી મારતા જોઈ બાહ્ય શાંતિ આપે તેવી ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારની અંતર શાંતિ આપનાર છે, એ વાત અનુભવે સમગ્રવ્ય તેવી છે, કીધી કંથી જાય તેવી નથી. આવી રીતે આ આત્મદર્શન સર્વ ઇચ્છા પૂરનાર કામકુષ્ઠા કે કામકુંભ છે અને શાંતિની દૃષ્ટિએ એ અમૃતસરોવરમાં અવગાહન તુલ્ય છે. આવો 'ષટ અંતર પરમાત્મ' તો અદ્વિતીય મદિમાં છે. આવા મારા પતિદેવ, કર્મભજ વગરના મારા નાથ મારો સર્વ આધાર છે, મારો આચરો છે, મારા પ્રાણ છે અને એ મારા નાથ તો ઇચ્છા પૂરનાર અને સુમારનાનની શાંતિ આપનાર પરમ સત્ત્વ હોવા ઉપરાંત એ મર્વ આત્મિક આનંદનો મમ્મદ દોષ મારા અંતરધટના સિંદ્ધ છે.

એક મોટા ઝાડી કુંગર નદીનાળા ટેકગળાગળાળા વિસ્તૃત જંગલની કલ્પના કરીએ. એમાં અનેક પશુ પક્ષી રહે છે, એક બીજાનો ચિહ્ન કરે છે. તેમાં દાથીઓ છે, તેતર છે, કામડા છે, ચિવાળ છે, પેટા છે-અનેક પ્રાણીઓ છે. તેમાં એક ફેરારિમિંદ છે. આખા જંગલમાં તે એકલો છે, સર્વનો ઉપરી છે, મર્વ પ્રાણીઓ ઉપર તેનો દુકમ ચાલે છે. તેને કદી એમ લાગતું નથી કે પોતે એકલો છે, એને પોતાની શક્તિનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ છે, એ પોતાનું છે. અને તેમાં પોતાનું વિશિષ્ટ વર્ચસ્વ ખરાબર સમજે છે, એની ત્રાસમાં અટોલપણ, એના વિચારપથમાં મહમપણું અને એના વર્તનમાં ભવ્યપણું મારનિક દોષ છે.

એ નાનકડો હોવા છતાં મોટા હાથીનો મદ ઉતારી નાખે તેવી તેનામાં શારીરિક શક્તિ હોય છે. હાથીએને હડાવનાર આ બળવાન મિહરાજનું રાજ્ય જેમ આખા જંગલમાં પ્રવર્તે છે તેમ મારા ઘટ-અંતરમાં આનંદધન પ્રભુ સિંહદેવરૂપે બેઠા છે. એનો સાક્ષાત્કાર મને થઈ ગયો છે, તેથી મારા આનંદનો પાર રહ્યો નથી. એ આનંદધન પ્રભુ જે મારા અંતર-વનના સિંહ છે તે કામદેવરૂપ હાથીનું ગંજન કરનાર છે, કામને અંકુશમાં રાખનાર છે અને એ મારા પતિ છે, એ મારા દેવ છે, એ મારી ગતિ છે, એ મારો આધાર છે. હવે મારે ત્યાં ત્યાં ભટકવાની કે ગમે તેના પગ પર મસ્તક શુકાવવાની આવશ્યકતા રહી નથી. આ સ્વજન-ઘટ-અંતરમાં રહેલ પરમાત્મ પ્રાપ્ત કરવાના અત્યારનાં સર્વ વલણમાં છે અને એની પ્રાપ્તિ થાય તો અનેક પ્રકારની દોડાદોડ, ખાલી ધામધૂમ અને નકામાં આયોદ્યા મટી જાય છે.

આ આખું પદ સંતુષ્ટ થયેલી ચેતના અથવા વિશિષ્ટ પદે આરોપિત કરેલ સુમતિ બોલે છે. જેને સ્વાત્માનુભવ થયો હોય તે જ આવા બધા વિચાર કરી શકે. નિશ્ચય નયને પકડવા જતાં બ્યવહારને બૂલાવો ન જોઈએ તે જેટલી અગત્યની વાત છે તેટલી જ અગત્યની વાત એ છે કે-બ્યવહારમાં આખા ભવ સુધી એકઠા ઘૂંટવામાં પડી ન રહેવું ઘટે. આની સાથે પોતાની યોગ્યતા ન હોય તેટલી પ્રગતિ કરી નાખો છે એવી આત્મ-વચના કરી વિશેષ પ્રકારની લાવકાત પોતામા ધારી લેવામાં આવે તો પ્રગતિ અટકી જાય છે. આવા પ્રકારની સાંકડી થયેલી પરિસ્થિતિમાં અથવા નાનકડી કેડીમાં આવી ચેતનનો વિકાસ કરવાનો છે. એને માટે અભિમાન, ગૌરવ, આત્મપ્રશંસા વિગેરે અનેક ચીકા મનોવિકારો પણ જીતવા પડે છે અને એને પ્રગતિ કરતાં જો આત્મવચના યથા જાય તો પ્રગતિને બદલે પશ્ચાદ્ગતિ પણ યથા જાય છે.

અહીં ચેતનરાજને કામદેવરૂપ હાથીનો મદ ઉતારનાર કહ્યો છે એમાં ભારે અનુભવ-દર્શન દેખાય છે. ખીજા મનોવિકારો કરતાં કામદેવ-અનંદનો વિકાર ભારે. આકરો છે. એ સમજી લાગતા પ્રાણીને પ્રથમ વિદ્વજ બનાવે છે, પછી પરવશ બનાવે છે અને છેવટે એને માણસાઇમાંથી દૂર કરી વિવેકહીન કરી મૂકે છે. એને આધીન પડેલો પ્રાણી અનેક પ્રકારના એનચાળા કરે છે, બ્દલાં કાઢે છે અને આખો વખત દુર્ધ્યાનમાં પડી રહે છે. મોટા દેવો પણ એનાથી ભાનશૂન્ના થઈ ગયા છે, અનેક ઉત્તમ ઋષિઓને એણે એકાંતમાં પાપાચારી બનાવ્યા છે, મોટા પદસ્થોને અને રાજાને એણે પગ તળે કચરી નાખ્યા છે અને રાવણ જેવા રાજાઓનાં સિંહાસન ડોલાવ્યાં છે. નવયુગમાં એના જેવરની અસર તળે કેટલીક જ્ઞાતિઓ ખલાસ થતી ચાલી છે, કોલેજકન્યાને એણે ભમતી-રખાતી કરી દીધી છે અને એની પાછળ અનેક પ્લેક્ષચારી વિદ્યાર્થીઓના શિયળનો માનસિક કે સ્થૂળ પાત કરાવ્યો છે. એની અસર વગરનું એક પણ નાટક કે સિનેમા લોકપ્રિય થઈ શકતું નથી એ વાતની યોગ્યાયોગ્યની ચર્ચામાં ઉતરવાનું આ સ્થાન નથી, પણ એ હકીકત છે એમ સ્વીકાર કર્યા વગર ચાલે તેમ નથી.

આવો કામદેવરૂપ ગાંડો હાથી, ત્યારે તેનો મદ ઝરે અને એ પોતે મસ્ત બને ત્યારે અનેકને ફેંકી દે, ધરખાર તોડી નાખે અને આખા શહેરમાં ખૂમરાણ મચાવી મૂકે એવા

તોફાની હાથી ઉપર અકુશ તુલ્ય માગ અતરધર્યા રહેલ મિંહ મારા પતિ છે, માગ નાથ છે, માગ અતર્યામી છે, મારા દેવ છે અને મારું સર્વસ્વ છે એને માટે હું જે કરું તે ઓછું છે, જે ન કરું તેટલી માગી ઓછાશ છે એ માગ છે, મારી પાસે છે, મારી માથે છે—પારે હવે હું જ્યાં ત્યાં શામાટે બટકું ? એને ગૌધવા માટે બહાર જવાની જરૂર નથી, જ્યાં ત્યાં આટા માગવાની આવશ્યકતા નથી, મને ત્યાં માથા પટકવાની ઉપયુક્તતા નથી

હાથીને જ જન કરવું એટલે હાથી પર અકુશ રાખવો એ એક વાત છે અથવા હાથીને નમાડી મૂકવો એ મીઠી વાત છે જે વનમાં આવો આનંદધન પતિ બેઠો હોય ત્યાં હાથી આવે જ નહિ અને આવે તો મિંહની એક ગર્જના માંભળી ઊભી પૂછડીએ નાસી જાય આવા માગ હૃદયવનના મિંહ-માગ નાથ-માગ દેવ શુભ હતા તે હવે પ્રગટ સ્વરૂપે પિતાજીમાન થઈ ગયા છે એટલે હવે મારે જ્યાં ત્યાં દેવને શોધવા જવું પડે તેમ નથી પરમાત્મ દર્શન થાય, આત્માનંદનો અનુભવ થાય, સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થાય એટલે આ પદમાં મુલ્યવેળી દશાનો અનુભવ થાય છે આવી ઉન્નિત મામાન્ય લેખકને અશક્ય છે, વિદ્યાનુ લેખકને દુશ્મન છે અને એની શક્યતા માત્ર યોગીઓને જ છે સાક્ષાત્કાર દર્શન વગર કે એના ગમને મળવા વગર એવા વચન નીકળે નહિ યોગીના ઘર તો જુદું જ છે, એનો ગમપ્રવાહ અતેરો છે, એનો આત્માનુભવ અલગ છે અને એનો આખો વર્તનપ્રવાહ જ અનેખો છે શુદ્ધ ચેતનની વિશુદ્ધ ચેતનાના આ ઉદ્દગાર કહીએ કે એ ચેતનાને ઓળખનાર યોગિજાનો આ આત્મોદ્દગાર કહીએ—એને મને તે અભિધાન કે ઉપાધિ આપીએ પણ એ અલગ ચીજ છે, મદાનુ હવન ગ છે, અકર્ય આત્મવિશ્વાસ છે

વ્યવહાર નિશ્ચાનો સમ-વય કરવાની ખામ રક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે અને તે જોને ન હોય તે કોઈ વાગ બ્રમણમાં પડી જાય છે અહીં તો ગસાયણ લખું છે એને વિવિધ ઉપયોગમાં લેવા આવડે તો જગ, તુષ્ટિ, પુષ્ટિ અને વૃદ્ધિ કરે છે અને એની માથે કુપર્ય થઈ જાય તો એ આખે શરીરે દૂગી નીકળે છે પણ એ દૂગી અને મગમ નીસગણી ઈ મળી જાય તો અનેક પર્યાયના ટપાની સિખરે પહોંચી જવાય છે અને ત્યાં અનંતકાળ મોજ માણે ઈ રીધો રસો લાગે છે, પણ રાગમાર્ગ છે આ બન્નેનો સમ-વય કરવામાં બાર મોજ આવે તેમ છે, માટે હવે તો જોને આ નિરજન નાથ મન્યા હોય ઓગળાયા હોય, પરિચયમાં આન્યા હોય તેજો એને જગજગ ઓગળી એનો પરિચય પધારવો એને હૃદયમર્વસ્વ માનવું અને પછી મર્વ ફળિત અને લખનો નાથ કરનાર એ અતર પરમાત્મમય થતા પ્રાપ્ત કરવા

આવા ચેતનનાશને ઓગળ્યા અને એની માથે એકાંત માખા કરી, એનામાં થવા એટલે બેઠો પાગ છે આધિનાધિનો નાથ છે અને જગતજગતની ઉપવટ જઈ મર્વ દર્મથી મુખ થઈ લોખને રડે રાસ છે એ પદ-અનગમાં ગદસ પરમાત્મને ઓગળ્યો એણે જઈને ઓગળ્યા, મર્વ વરુઓ ઓગળી મર્વ જાવો જળવા અને સાંખને રગાજે અવી જગજગ રોમર્ષ આ પરમાત્મસ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર મુચનાર પદ જે આનંદવિનયી નીઠ-પુછ તે વ્યખ કરનાર મદાનુ આત્માને મન્ય છે, એમાં બનાવેલ દસા પ્રાપ્ત કરવાની

વિચારણા પણ ધન્ય છે અને એ લગ્ય કલ્પના પચાવવાના પ્રસંગની પ્રાપ્તિ પણ જીવન-સફળતાની દૃષ્ટિએ ધન્ય છે.

અહીં જે દશા વર્ણવી છે તેનો ભાવ યશોવિજય ઉપાધ્યાય શ્રીપાળના રાસની ચોથા ખંડની અગિયારમી ઢાળમાં લાખ્યા છે. 'મહાપીર જિનેશ્વર ઉપદિશે, તુમે સાંભળજો ચિત્ત લાઈ રે; ભેદ છેડ કરી આતમા, અરિહંતરૂપી થાય રે. મહાપીર જિનેશ્વર ઉપદિશે' આ પ્રમાણે કહીને પછી પોતાનો આત્મા જ અરિહંત છે, ગિદ્ધ છે, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને માધુ છે, એટલું જ નહિ પણ એ જ દર્શન છે, એ જ જ્ઞાન છે, એ જ ચારિત્ર છે અને એ જ તપ છે એમ જતાવતાં એમાં 'ભેદ'નો 'છેદ' કરવાની હકીકત કહી છે. એની પીછાન થાય તો બેડા પાર છે.

આત્મવરૂપનું તીવ્ર સંવેદન થાય અથવા તેને પ્રાપ્ત કરવાની ઊંડી આત્મી તમજા થાય ત્યારે જ આવા અંતરના ઉદ્ગારો નીકળી પડે છે, એ ભાવ નમજીને પચાવવા જેવો છે અને ખૂબ જમાવવા જેવો છે. એમા નિશ્ચય નયનો આશ્રય છે એવી વાત કરી એ ભાવથી વંચિત રહેવા જેવું નથી. નિશ્ચય અને વ્યવહારને વિરોધ નથી એ વાત સમજાય અને બંને વચ્ચે સમન્વય સાધતા આવડે ત્યારે જ કામ થાય તેવું છે એ વાત મનમાં જરાજર સમજાવી અને જે લગ્ય દશામાં 'ઇંદુ જન રાવરો થકો' એવું બોલી શકે તેને જાગૃત કરવા પ્રયત્ન કરવો એ દુનિયાના ચાલુ ચિલાથી જુદી વાત લાગે, પણ અતે તેવી રિયતિ પ્રાપ્ત કર્યા મિત્રાય રરતો નથી એ વાત જરાજર વિચારી, ધ્યાના અને ધ્યેયની એકતા વિચારી આ ભાવ સમજવો અને સમજીને વ્યવહાર નિશ્ચયની ગૂંચવણમાં પડી ન જતાં એની ઉપર તરી આવવું, એમ થાય ત્યારે જ કાંઈ રરતો થાય તેમ છે એ વાત મન પર લાવવી અને અત્ર વશુવેલી વિશિષ્ટ દશાની જીવનમાં એક વાર ઝાખી થઇ જાય તો પછું એની મજૂળતા છે એ વાત મનમાં જરાજર સમજી રાખવી. એ દશામાં કામદૂધા કે કામકુંભનો ભાવ થઇ જાય અને મનઃકામના દુન્યરી મટી, આત્મિક થઇ જાય એટલે સર્વ કર્તવ્ય થઈ ગયું અને ઇન્દ્રિયત આવી મળ્યું એમ જાણવું.

આવા મારા પતિદેવ છે, એ મારા પ્રાણ છે, એ મારો આધાર છે, એ મારું જીવતર છે અને એ મારું સર્વસ્વ છે. આ પતિરાજ જે ઇન્દ્રવનના સિંહ છે એને કમદેવરૂપ લાગીને અંકુશમાં રાખતાર છે તેના ઉપર સર્વસ્વની ભાવના કરવાની અત્ર વાત છે, શુદ્ધ દશા પ્રાપ્ત કરવાની-પ્રકટ કરવાની ભાવના છે અને તે ભાવ આદર્શ રૂપે રજૂ કરી સુદામ બાળત બહાર કાઢવામાં યોગિરાજે કમાલ કરી છે એ વાત અન્યત્ર જતાવવામાં આવશે, પણ અત્ર સમજી રાખવા જેવી છે.^૧

મૌકિક

૧. આ પરનો ભાવ સમજવામાં પ્રાચીન ગુજરાતી દબો અને મિત્રની તોંધ મળેલી છે તેથી વિવેચન કરવામાં ધણી સગવડ થઇ છે અને કાંઈક વધારે ચચેલા-વિસ્તારનું કારણ પણ તે છે.

દષ્ટિપૂતં ન્યસેત્ પાદમ્

દષ્ટિથી પવિત્ર થયેલ જગ્યાએ પગ મૂકવો જોઈએ

આપણા ગુર્જર સાહિત્યમાં અગ્રથાન ધરાવતા સુપ્રસિદ્ધ 'પ્રસ્થાન' માસિકનું ઉપર મુજબનું અનુભવસિદ્ધ, વ્યવહારનિપુણ અને ધર્મદષ્ટિને પશુ પુષ્ટિ આપતું સૂત્ર ખાસ પ્રેરણાદાયી હોઈ વિચાર અને વર્તનની શુદ્ધિ માટે ઘણી રીતે ઉપયોગી થઈ પડે તેવું છે. અનેક દષ્ટિએ તેની વિચારણા કરતાં મનુષ્યજીવનને ઉચ્ચ અને ભાવનાશીલ બનાવે તેવા અવનવાં રહસ્યો તે આપણી આગળ પ્રગટ કરે છે અને પરિણામે જીવનને સાર્યક કરવામાં તે ઘણી રીતે મદદગાર થઈ પડે છે. પ્રત્યેક ભાવનાશીલ મનુષ્ય આર્થ સંસ્કૃતિની ઉચ્ચ અને ઉદાત્ત ભાવનાપૂર્ણ વિચારસરણીને અનુસરતો હોવાથી ઔદિક જીવનમાં વધેટ સુખ-સત્વડ મેળવવા માટે પ્રયત્નશીલ હોય છે, એટલું જ નહિ પણ પારલૌકિક જીવન પણ પુણ્યબળના પ્રતાપે સુખપૂર્ણ અને દુઃખ ગહિત બની રહે એવી ભાવના સેવતો જણાય છે. આર્થ સંસ્કૃતિના વાતાવરણમાં ઉછરેલો મનુષ્ય આ ભવ તેમ જ પરભવની ચિંતા સેવતો જણાય છે.

એકલા આર્વાક-નાસ્તિક મતવાદીઓને બાલુ ઉપર રાખીએ તો આપણા ભારત-વર્ષમાં પ્રાચીન કાળથી ચાલતા આવેલા જુદા-જુદા તમામ દર્શનોના અનુયાયીઓ પરમ વિવેકશુદ્ધિથી જીવ અને અજીવ, આત્મા અને તેને ધારણ કરી રહેલ શરીરની આત્મતિક ભિન્નતા સ્વીકારે છે-આત્મતત્ત્વ માટે જડ-પુદ્ગલ એકબીજાથી તદ્દન ભિન્ન હોવાના મતને પુષ્ટિ આપતા દૃષ્ટિગત થાય છે; અને તેથી જ ઔદિક તેમજ પારલૌકિક જીવનની સુધારણા માટે યથાયોગ્ય પ્રયાસ કરતા જણાય છે.

આદર્શજીવન જીવી બતાવવાની ભાવનાવાળાએ પોતાનું વર્તન શુદ્ધ-નિર્દોષ અને અગ્નિ પ્રાણીઓને કાષ્ઠપણ પ્રકારની પીડા ઉપજાવ્યા સિવાયનું રાખવું જોઈએ, શુભ્રાદક શક્તિથી નાના-ગોટા સહુસેવોની પોતાના જીવનપ્રદેશમાં પ્રાણ-પ્રતિષ્ઠા કરવી જોઈએ અને તમામ પ્રકારના દુર્ચલોથી બચી જવા પ્રયાસ કરતા રહેવું જોઈએ. પોતાની ચારે બાજુ શુદ્ધ-પવિત્ર વિચારોનું વાતાવરણ જાળવી રાખનાર મનુષ્ય જ વિચારશુદ્ધિના પ્રતાપે શુદ્ધ વર્તન નજાવી શકે છે.

સામાન્ય રીતે પ્રત્યેક મનુષ્યનું વર્તન તેની વિચારસૃષ્ટિને અનુરૂપ જ હોય છે અને તેથી જ પ્રથમ દરજ્જે વિચારશુદ્ધિની જરૂરીયાતને આગળ કરવામાં આવે છે. તેના ઉપર જેટલો બાર મુકીએ તેટલો ઓછો જ છે. ધર્મશાસ્ત્રનું મનનપૂર્વક અવગાહન, સંત-પુરુષોનો સમાગમ અને મુશ્કાળ-વિચારશુદ્ધિ માટે ઘણી રીતે મદાવકારક થઈ પડે છે. શુદ્ધ-સાત્ત્વિક-પવિત્ર વિચારોનું અવતરણ ન્યારે જીવન અને વર્તનમાં થાય છે ત્યારે જ કંઈક ઔરવ ધારણ કરવાનું ધારણ ઉપરિચય થાય છે.

આટલા ઉપોદ્ધાન પછી ઉપર જંબાવેલ સૂત્રનું વિવેચન કંઈક ભોધપ્રદ અને રમખમ થઈ પડતા મંભવ છે. ગદર ચૂતની અર્થમંબીરનાનો વિચાર કરતાં-તેને અનુમરતા નીચે મુજબના સૂત્રોનું આપણને મુચન થાય છે.

‘સત્યપૂતં ઘટેત્ વાક્યમ્ । વિવેકપૂતં આચરેત્ કાર્યં । ઉપયોગપૂતં જીવેત્ જીવનં ।

ઉપરના સૂત્રોનો અનુક્રમે નીચે મુજબ ભાવાર્થ થાય. દૃષ્ટિથી પવિત્ર થયેલ જગ્યાએ પગ મૂકવો, સત્યથી પવિત્ર થયેલ વાક્ય એટલે સત્ય વચન જ બોલવું, પ્રત્યેક કામ વિવેકદૃષ્ટિપૂર્વક કરવું અને જીવન ઉપયોગપૂર્વક જીવવું.

આ બધા સાદા અને સરલ વાક્યો મહામૂલી શિખામણના નિધાન જેવા છે અને તે સાર્વત્રિક જીવન વદન કરવાનો ભાવનાવાળાને એટલા બધા ઉપયોગી અને બોધપ્રદ છે કે તેને માટે જોઈતું લખીએ તેટલું ઓછું જ છે.

સુઠ વિચારક બંધુએ બધી બાબતોનો-ચારે બાજુનો વિચાર કરીને જ બરાબર જોઈ તપાસીને પોતાનો પગ મૂકવો જોઈએ-આમળ કંઈ બરવું જોઈએ. પગ ઉપડતાંની સાથે જ એકદમ દીર્ઘદૃષ્ટિપૂર્વક, જયણાપૂર્વક વિચાર કરી લેવો જોઈએ કે જે જગ્યાએ પગ મૂકવાનો છે તે જગ્યા શુદ્ધ, પવિત્ર, ખાડાખડિયા વગરની છે કે ખાડાખડિયાવાળી જવાકુલ ભૂમિ છે? જૈનદૃષ્ટિ અન્ય કોઈ દૃષ્ટિ કરતાં આ વિચાર ઉપર વધારે ભાર મૂકતી જણાય છે. પ્રત્યેક કાર્ય ઉપયોગપૂર્વક-જયણાપૂર્વક કરવાનું અહિંસાને પ્રધાન પદ આપતી જૈનદૃષ્ટિ ફરમાવે છે. દૃષ્ટિથી પવિત્ર થયેલ જગ્યાએ ઉપયોગ અને જયણાપૂર્વક પગ મૂકનાર મનુષ્ય સંભવિત બાવી શારીરિક ઇગ્નથી તેમજ જીવહિંસાથી પોતાને બચાવી શકે છે એટલું જ નહિ પણ ઇચ્છિત કાર્યસિદ્ધિમાં સફળતા મેળવી શકે છે. સો ગળણે ગળીને પાણી પીનાર, હજાર બાબતોનો વિચાર કરીને કોઈ નવાં કાર્યનો કે સાહસનો આરંભ કરનાર મનુષ્ય વ્યવહારકુશળની ગણનામાં મૂકાય છે. ભવિષ્યમાં આવી પડનાર મુશ્કેલીઓ અને આફતોનો ખ્યાલ કર્યા સિવાય, તેના સામના માટેની જરૂરપૂરતી પૂર્વતૈયારી કર્યા સિવાય, ઇચ્છિત કાર્યસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા માટે જોઈતી તમામ સાધન-સામગ્રી તૈયાર રાખ્યા સિવાય કાર્યનો આરંભ કરનારને ઘણી વખત પીછેહઠ કરવી પડે છે, આરંભેલ કાર્ય અધૂરું મૂકવું પડે છે અને તેના પરિણામે પશ્ચાત્તાપની પરંપરા વેકવી પડે છે; જ્યારે તેનાથી વિપરીત રીતે બધી બાબતોનો વિચાર કરીને કાર્યનો આરંભ કરનાર પોતાનાં કાર્યથી ચનાર સિદ્ધિ મેળવી શકે છે અને વિજય તથા ફતોહના આનુષંગિક અપૂર્વ આનંદને અનુભવે છે.

પગ મૂકવા માટેની જગ્યા દરેક રીતે પોતાને અનુકૂળ, સમવડભરી અને લાભકારક હોય તો જ પ્રથમની જગ્યાએથી પગ ઉપાડવો તેમાં જ વ્યવહારદક્ષ યુરુષની કુશળતા અને ડહાપણ રહેલાં છે. પગ મૂકવા માટેની જગ્યાનો વિચાર બરાબર કરી જેવા સિવાય પગ ઉપાડવો તેમાં નરી બાકીશતા અને અજ્ઞાનતા જ છે. એક જગ્યાએ શાંતિથી નોકરી કરી કંઈક ઓછા પગારે પણ સુખેદુઃખે પોતાના જીવનનો નિર્વાહ કરતા હોઈએ તેવા પ્રસંગે ઓછા પગારના કે બીજા કંઈ કારણથી અસંતુષ્ટ બાવ ધારણ કરી, બીજા કોઈ સારી નોકરીનું સ્થાન નક્કી કર્યા સિવાય ચાલુ નોકરીનું રાહનામું આપી દેનાર મનુષ્યને આપણે

મૂર્ખની જ ગણનામાં મૂકી દઈએ છીએ, કારણ કે ઉપરનું સૂત્ર આપણને સુરપટ બોધ આપી રહેલ છે કે અનુકૂળ પગ મૂકવાનું રથાન નહીં કરીને જ આપણે પગ ઉપાડવો અને તે અનુકૂળ જગ્યાએ મૂકવો.

નાનામાં નાનું અગર મોટામાં મોટું-પ્રત્યેક કાર્ય યોગ્ય વિચારપૂર્વક જ, પુખ્ત વિચાર કરી જોયા બાદ હાથ ધરવું એટલે તે સહેલાઈથી પાર પડી શકે. યોગ્ય વિચાર કર્યા વગર-મદમા કામ કરનાર પુરુષ ધણે ભાગે પાછો પડે છે. તેવા કાસ્સામાં ગમે તેટલી હિંમત કે બહાદુરી પણ કર્મ કામ લાગતી નથી. ક્ષતિહાસના અભ્યાસકો તેમજ મહાપુરુષોના જીવનચરિત્રોના વાચકો ઉપરની દલીલની પુષ્ટિમાં મંખ્યાબંધ દાખલા રજૂ કરી શકે તેમ છે. આવા બધા દાખલાઓ કરતાં પણ જીવન-વ્યવહારના પ્રસંગોમાં આપણને જે જાતિ-અનુભવ થતો હોય છે તેથી ધણું ધણું જાણવાનું અને શિખામણ લેવાનું મળી રહે છે અને બાકી જીવનમાં તે બધું ધણું જ ઉપયોગી થઈ પડે છે.

અનુભવની શાળામાં તે બગબગ થાય છે અને પોતાનું ભાવી જીવન ધણું જ ઉચ્ચ અને ઉત્કર્ષણ બનાવવાની અનેક તક સાંપડે છે. કોઈ કાર્યસિદ્ધિમાં ક્વચિત્ નિષ્ફળતા મળે તો પણ તે નિષ્ફળતા અવિષ્યની કારકીર્દી માટેની યોગ્ય તૈયારી કરી લેવામાં અનેક પ્રકારના બોધપાઠો પોતાની સાથે લેતી આવે છે. અમુક કાર્યમિદ્ધિ કરવા જતાં-ક્યા ક્યાં કેવા પ્રકારની ભૂલો આપણાથી જાણ્યે અજાણ્યે થઈ ગઈ તે ફરી તજવીજથી અટકાવી રાકાઈ હોત તે બધી જાણતની મતત વિચારણા કરી લેવી જોઈએ. યોગ્ય વિચાર અને મનનપૂર્વક કાર્ય કરનાર માણસ કદાચ પાછો પડે તો પણ તે નિરાશ થતો નથી, પરંતુ બાકી જીવનના ઘડતર માટે તે નવું બળ મેળવી લે છે અને પ્રત્યેક કાર્યમાં વધારે પ્રમાણમાં વિચાર કરી લેવાની ટેવવાળો થઈ જાય છે.

વિચારીને કાર્ય કરનારને તેમાં કદી પરતાવાનું કારણ રહેતું નથી તેમ પ્રસિદ્ધ ગુર્જર કવિ દલપતગમના શબ્દો ‘વિચારીને ચાર ઉચ્ચાર પાછી’ એ સૂત્ર અનુસાર વર્તનારને પણ પાછા પડવાપણું રહેતું નથી. સો ગળે ગળીને પાણી પીનારનું જીવન અન્ય જનોને આદર્શરૂપ થઈ પડે છે. યદ્ યદ્ આચરતિ ધ્યેયમ્, તદેવ દત્તરો જનઃ—એટલું પૂરતો જે જે કાર્ય કરે છે તેમનું અનુકરણ જ અન્ય જનો પણ કરતા હોય છે અને તેથી જ સુત્ર પુરુષોને પોતાનો કાર્યપ્રદેશ નહીં કરી લેવામાં વિચારણાની જરૂર રહે છે.

આ લેખમાં આજળ કહેવામાં આવેલા બધા સૂત્રો અનુભવપૂર્ણ અને શિક્ષાદાયક હોવાથી તેને અનુસરનાર સત્જન પોતાના તેમજ અન્ય જનોના આત્માને દિનકર તેમજ દુષ્પ્રાણીક થાય છે સત્ય વચન બોલનાર તેમજ વિવેકપૂર્વક કાર્ય કરનાર અને ઉપયોગ-પૂર્વક જીવન ગુજારનાર મહાનુભાવ પુરુષનું જીવન કોઈ અનેરી જ જાત પાડે છે. આવા સત્જન-ભાવનાથીલ પુરુષનું જીવન મર્વન-માટે જાણી જીવનની સુવાસ અને મીઠાઈને ફેલાવી રહેલ હોય છે. કમચ-જીવનક્રમમાં તે આજળ જ વધતો જાય છે અને તેનું પ્રમાણ

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ગ્રંથની વિશિષ્ટતા

આ ગ્રંથ શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિના રચેલો છે. તે મૂળ ગ્રંથમાં સ્થંભ ૨૪ અને એકેક સ્થંભમાં ૧૫-૧૫ વ્યાખ્યાન એમ કુલ ૩૬૦ વ્યાખ્યાનો છે. તે ગ્રંથ અમે મૂળ ચાર ભાગમાં અને ભાષાંતર પાંચ ભાગમાં છપાવેલ છે. ભાષાંતરની તો આવૃત્તિઓ પણ થયેલી છે.

આ ગ્રંથના પ્રથમ વ્યાખ્યાનની શરૂઆત ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી કરી છે. એટલે કાગણ વદિ અમાસે ૩૬૦ દિવસ અને ૩૬૦ વ્યાખ્યાનો પૂર્ણ થાય છે. દરરોજ એકેક વ્યાખ્યાન વાંચે તો એક વર્ષે આ ગ્રંથ પૂરો વાંચાઈ રહે છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા આપેલી છે, એટલે આ ગ્રંથ કથાનો પણ ભંડાર છે. તે કથાઓના નામ પાંચમા ભાગની પ્રાંતે અક્ષરાનુક્રમે આપ્યા છે તેથી જે કથા કાઢવી હોય તે સહેલાઈથી નીકળી શકે છે. વિશેષમાં આ ગ્રંથ ક્રમસર વાંચતા જે પર્વતિથિ આવે તે તિથિએ તે પર્વતિથિનું વ્યાખ્યાન આપેલું છે.

દૃષ્ટાંત તરીકે—

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી ૧૦૪ મે દિવસે અશાઠ શુદ્ધિ ૧૪ આવે છે, તેથી ૧૦૪ મું વ્યાખ્યાન ચોમાસી વ્યાખ્યાન છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી ૧૪૭ મે દિવસે પર્યુષણ પર્વ બેસે છે તેથી તેના પ્રથમના ત્રણ દિવસે વાંચવા માટે આ ગ્રંથમાં ૧૪૭-૪૮-૪૯ એ ત્રણ વ્યાખ્યાન પર્યુષણ અષ્ટાદિકાના છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી ૨૧૦ મે દિવસે દીવાળી પર્વ આવે છે તેથી ૨૧૦ મું વ્યાખ્યાન દીવાળી પર્વનું છે અને ૨૧૧ મે દિવસે નવું વર્ષ બેસે છે તેથી ૨૧૧ મું વ્યાખ્યાન બેસતા વર્ષને લગતું છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી ૨૧૫ મે દિવસે જ્ઞાનપંચમી આવે છે તેથી ૨૧૫ મું

સાધ્ય તરફ હોઈ સાધ્યની વધારે ને વધારે નજીક જનો જણાય છે. આત્મનઃ પ્રતિ-
કૂલાનિ, પરેષાં ન સમાચરેત્—પોતાના આત્માને જે કંઈ પ્રતિકૂળ-અનિષ્ટ-પીડાકારક
જણાય તેણું કંઈપણ સંજ્ઞન પુરુષ અન્ય જનોને કહીપણ કરતા નથી અને તેમાં જ તેની
સંજ્ઞનતા અને મહાનુભાવતા છે. અહિંસા-સત્ય-અસ્તેય-બ્રહ્મચર્ય-અપરિગ્રહપણું વગેરે
સદ્ગુણોથી આવા સંજ્ઞન પુરુષો પોતાના સદ્વર્તનને ઓપ આપતા રહે છે અને આ
લેખમાં જણાવેલ સૂત્રોને પ્રતિદિન પોતાની મનુષ્ય રાખી-પોતાના જીવનના કાર્યપ્રદેશ
સાથે તેને વણી લઈ પોતાના શુદ્ધ ચારિત્રવસ્તુનું કાર્ય (character building)
આગળ ધપાવે જાય છે અને તેમાં જ સ્વપર હિત અને કલ્યાણ સમાયેલા છે.

વકીલ ન્યાલયદંડ લક્ષ્મીચંદ—સાદરા

વ્યાખ્યાન સૌભાગ્યપંચમીનું છે અને ૨૨૫ મે દિવસે કાર્તિકી પૂનમ આવે છે તેથી ૨૧૫ મું વ્યાખ્યાન કાર્તિકી પૂર્ણિમાનું છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી ૨૫૧ મે દિવસે મૌન એકાદશી આવે છે તેથી ૨૫૧ મું વ્યાખ્યાન મૌન એકાદશીનું છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી કાગણ શુદ્ધિ સાતમ ૩૩૭ મે દિવસે આવે છે તેથી ૩૩૭ મું વ્યાખ્યાન રોહિણી પર્વનું આપવામાં આવ્યું છે.

ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી કાગણ શુદ્ધિ પૂર્ણિમા ૩૪૫ મે દિવસે આવે છે તેથી ૩૪૫ મું વ્યાખ્યાન હોલિકા પર્વનું આપવામાં આવ્યું છે.

ઉપર પ્રમાણે આ ગ્રંથમાં ચૈત્રમાસી ચૌદશ, પર્યુષણ પર્વ, દીવાળી, બેસતું વર્ષ, સૌભાગ્ય પંચમી, કાર્તિકી પૂનમ, મૌન એકાદશી, રોહિણી ને હોલિકા એમ કુલ નવ પર્વના વ્યાખ્યાન આવેલા છે.

રોહિણી તપ બે દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર હોય તે દિવસે ઉપવાસ કરીને ૭ વર્ષ ને ૭ માસ પર્યંત કરવામાં આવે છે અને તેની શરૂઆત પ્રાયે વૈશાખ શુદ્ધ ત્રીજે (અક્ષય તૃતીયાએ) રોહિણી નક્ષત્ર આવે છે ત્યારથી કરવામાં આવે છે. આ ગ્રંથમાં તેનું વ્યાખ્યાન કાગણ શુદ્ધિ ૭ મે આપેલ છે તેનું કારણ સમજાતું નથી. મુંગર્ધમાં છપાયેલ પર્વોની કથામાં પણ તેનું કારણ આપેલ નથી. સાત વર્ષ ને સાત માસની સંખ્યા ઉપરથી કાગણ શુદ્ધિ ૭ મે આપવામાં આવ્યું હોય એમ જણાય છે.

મુંગર્ધમાં છપાયેલી પર્વોની કથામાં આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલી પર્વોની કથાઓ ઉપરાંત મેઘરત્નોદશીની કથા, ચૈત્રી પુનમની કથા, અક્ષય તૃતીયાની કથા ને પોષદશમીની કથા એમ ચાર પર્વોની કથા વધારે છે અને આ ગ્રંથમાં આપેલી પર્વોની કથાઓ પૈકી બેસતા વર્ષની ને કાર્તિકી પૂનમની કથા એમાં નથી.

આ ગ્રંથ એટલા માટે અજોડ છે કે આવેલ વર્ષના દિવસ પ્રમાણ વ્યાખ્યાનોના વાળો ખીલે કોઈ ગ્રંથ નથી. આ ગ્રંથના પ્રથમના ૬૧ વ્યાખ્યાનોમાં તેા સમાહિતના ૬૭ બોલનું વર્ણન અને તેના ઉપરની કથાઓ છે. ત્યારપછીના ૧૦૪ વ્યાખ્યાનમાં એટલે ૧૬૫ સુધીના વ્યાખ્યાનમાં આવકના બાર મતનું સ્વરૂપ અને તેના ઉપરની કથાઓ વિગેરે છે; અને ત્યારપછીના ૧૯૬ વ્યાખ્યાનોમાં અનેક વિષયો લીધા છે તે દરેક વિભાગમાં આપેલી અનુક્રમણિકા ઉપરથી સમજી શકાય તેમ છે વિસ્તાર ધર્મ જ્ઞાના કારણથી અહીં આપેલ નથી.

એકંદર વ્યાખ્યાન ૩૬૧ છે. મુનિગજને વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા માટે ખાસ ઉપયોગી ગ્રંથ છે. મૂળ ગ્રંથ છપાયેલ તે અત્યારે અલભ્ય છે. તેની આવૃત્તિ બે ભાગની અમદાવાદમાં થયેલી છે પરંતુ તે પણ અત્યારે પ્રાયે અલભ્ય છે.

કુંવરજી

કાળ (Time) સંબંધી વિચારણા

જીવનના આધારના દોશી

જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો—

કાળ સંબંધી વિચારણા કરતાં પહેલાં જૈન તત્ત્વજ્ઞાન (metaphysics) ના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો કયા કયા છે તે જાણવાની જરૂર છે. જૈન તત્ત્વજ્ઞાન સત્ (reality) ને ઉત્પાદ, વ્યય, પ્રોવ્યાત્મક માને છે, ઉત્પાદવ્યયપ્રોવ્યાયુક્તમ્ સત્ (તત્ત્વત્ સૂત્ર ૫, ૨૯), કૃટસ્થ માનતું નથી. એટલે સત્ કૃટસ્થ (static) નથી, પણ પરિણામી (dynamic) છે. ખીણું દ્રવ્યને ગુણપર્યાયવાણું માને છે. ગુણપર્યાયવદ્ દ્રવ્યમ્ (તત્ત્વત્ સૂત્ર ૫, ૩૭) એટલે પર્યાયો દ્રવ્યથી ભિન્ન નથી તેમ દ્રવ્ય પર્યાય વિનાનું નથી. ત્રીણું ગુણપર્યાયો દ્રવ્યના પરિણામી છે—દ્રવ્યના ભાવો છે, દ્રવ્ય પર્યાયરૂપે જ પરિણમે છે. એટલે એક જાતના દ્રવ્યમાંથી અન્ય જાતના પર્યાયો થઈ શકતા નથી; એતન એતનરૂપે પરિણમે છે, અએતન અએતનરૂપે પરિણમે છે પણ અએતન એતનરૂપે પરિણામ પામતું નથી; અર્થાત્ પુદ્ગલ- (matter) માંથી જીવની ઉત્પત્તિ સંભવતી નથી. પદાર્થમાત્ર સત્ત્વ, દ્રવ્યત્વ, પરિણામીત્વ ધર્મવાળો છે. એવા ધર્મ વિનાનો કોઈપણ પદાર્થ સદ્વસ્તુ નથી.

આ મુખ્ય સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને કાળતત્ત્વની વિચારણા કરવાની રહે છે.

કાળતત્ત્વની આવશ્યકતા—

વસ્તુમાં જે ફેરફાર થાય છે, વસ્તુના ભાવો સતત બદલાયા કરે છે તે સૂચવનાર તત્ત્વ કાળ છે. સિનેમાની ફિલ્મ ઉપર અમુક ચિત્રો પડેલા હોય છે, જો તે ફિલ્મને મશીનથી ગતિ આપવામાં ન આવે તો magic lantern-એટલું લેન્ટર્નથી જોવામાં આવે તેવું એક સ્થિર ચિત્ર દેખાય, પણ ફિલ્મમાં પડેલ ચિત્રોને જુદા જુદા ભાવોવાળા બતાવવાને ફિલ્મને યંત્રથી ગતિ આપવી પડે છે; તે પ્રમાણે જગતની વસ્તુમાં પૂર્વાપર જુદા જુદા ભાવો જોવામાં આવે છે તેને વ્યક્ત કરવાને ગતિ આપનાર કાળ તત્ત્વની જરૂર છે. તે ગતિ આપનાર તત્ત્વ કાળ છે. જૈન તત્ત્વજ્ઞાન dynamic reality પરિણામી સત્ માને છે. એટલે ફેરફાર- (change) સૂચક કાળતત્ત્વ આવશ્યક છે. જે તત્ત્વજ્ઞાનમાં સત્ત્વે કૃટસ્થ માનવામાં આવે છે તેની વિચારણામાં કાળ સદ્વસ્તુ નથી. વેદાંત જેવાં પુરુષાદૈતવાદમાં કાળ અને ક્ષેત્ર- (time and space) ને પરમાર્થ રીતે અવાસ્તવ (unreal) માનવામાં આવે છે. દુઃકમાં વસ્તુને પરિણામી માનવામાં આવે છે ત્યાં કાળ આવશ્યક વસ્તુ છે.

જૈન દર્શનમાં કાળતત્ત્વને આવશ્યક માનેલ છે. દરેક વસ્તુની તાર્ત્વિક વિચારણા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને આશ્રીને કરવામાં આવે છે. જૈનદર્શનમાં છ દ્રવ્યો માનેલ છે. તેમાં કાળ પણ આવે છે. એટલે તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ તેમજ આગમની દૃષ્ટિએ કાળતત્ત્વની આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય છે.

તત્ત્વની વિચારણામાં કાળની આવશ્યકતા માન્યા પછી કાળતત્ત્વનું સ્વરૂપ જોવાનું રહે છે, કાળતત્ત્વના સ્વરૂપના સંબંધમાં જૈનદર્શનમાં મતભેદ જોવામાં આવે છે.

કાળતત્ત્વના સ્વરૂપ અંગે આગમમાં મતભેદ—

આ મતભેદના બીજા આગમમાં જોવામાં આવે છે. શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં એક એવું વિધાન છે કે:—“કરુણં મંતે ! દૃષ્વા પળ્લતા ? ગોયમા ! છ દૃષ્વા પળ્લતા, તં જહા-ધર્મ્મત્થિકાપ અધર્મ્મત્થિકાપ આગાસત્થિકાપ જીવત્થિકાપ પુગ્ગલત્થિકાપ અદ્ધાસમય ।” “ભગવંત ! કેટલા દ્રવ્યો પ્રરૂપેલા છે ? ગૌતમ ! છ દ્રવ્યો પ્રરૂપેલા છે, તે આ પ્રમાણે:—ધર્માસ્તિકાપ, અધર્માસ્તિકાપ, આકાશસ્તિકાપ, પુદ્ગલાસ્તિકાપ, જીવાસ્તિકાપ અને અદ્ધાસમય.” શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં બીજું એવું વિધાન છે કે:—“કિમિદં મંતે ! કાલેત્થિ યુચ્છત્થિ ? ગોયમા ! જીવા ચેવ અર્જીવા ચેવ ॥” હે ભગવંત ! કાળ કેને કહેવાય છે ? ગૌતમ ! જીવો અને અજીવો જ કાળ છે અર્થાત્ જીવ અને અજીવના પર્યાય જ કાળ છે. એટલે ભગવતીસૂત્રમાં છ દ્રવ્યો બતાવ્યા છે અને તેમાં અદ્ધાસમયને એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય ગણાવેલ છે. તે જ સૂત્રમાં બીજો ઠેકાણો કાળને જીવ અને અજીવના રૂકા પર્યાયરૂપે વર્ણવેલ છે. કાળને અંગે આગમમાં વિરોધ પડતા જે વચનો છે તેમાંથી આ મતભેદ જોવા યોગ્ય છે, પણ તેનો અર્થ એવો યથા શક્ય નથી કે કાળતત્ત્વ (Time-element) ની અસ્તિત્વતાને અંગે વિરોધ છે, જે વિરોધ છે તે કાળના સ્વરૂપને અંગે છે. એક ઠેકાણે કાળને સ્વતંત્ર દ્રવ્ય બતાવવામાં આવે છે, બીજો ઠેકાણો કાળને જીવ અજીવના પર્યાયરૂપે બતાવેલ છે.

દિગમ્બર આશ્નાયમાં કાળનું સ્વરૂપ—

દિગમ્બર આશ્નાયમાં કાળને સ્વતંત્ર દ્રવ્ય માનેલ છે એટલું જ નહિ પણ કાળના અણુઓ માનેલ છે; જે કાળના અણુઓ લોકાકાશના દરેક પ્રદેશમાં છૂટા છૂટા પડેલા માનવામાં આવે છે. શ્વેનામ્બર આશ્નાયમાં ન્યાં કાળને સ્વતંત્ર દ્રવ્ય માનવામાં આવે છે ત્યાં પણ કાળના છૂટા છૂટા અણુઓ માનેલ નથી પણ ધર્માસ્તિકાપ વગેરેની માફક એક અખંડ-અભિજ દ્રવ્ય માનેલ છે, અને તેના ભેદો પરાપાધિક ગણેલ છે. “સ્વતઃ સોડ-મિથઃ પરોપાધિકં ભેદમાવચ્છતે” (ત. સૂ. ૪, ૧૫ ની દીક્ષ) કાળના અતિમ વિજ્ઞાનને મમયનું નામ આપવામાં આવે છે. જે મમય અવિજ્ઞાની પરમ નિરુદ્ધ અને નિપ્રદેશ છે. શ્વેનામ્બર આશ્નાય પ્રમાણે સમયોની ગાન્યતા તૂટેલ માગાના છૂટા પેરા-એલ મોનીઓ જેવી નથી, પણ એક માળામાં ગોઠવાએલ એક બીજાને સંબંધ રાખતા મોતીઓ જેવી છે. સમયો વચ્ચે પરિજ્ઞામીભાવનો સંબંધ છે. વર્તમાન સમય પૂર્વના સમયનું કાર્ણ છે અને કિતર મમયનું કારણ છે સમયનો નિરન્વય ઉત્પાદ કે વ્યય નથી.

કાળ તત્ત્વને અંગે ત્રણ લુટી લુટી માન્યતા—

આ ત્રણ મતંત્રો:—(૧) કાળતત્ત્વ છૂટા છૂટા પડેલા અણુઓનું બનેલ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય છે. (૨) કાળ એક અખંડ દ્રવ્ય છે, અને તેમાં મમય વગેરે જે ભેદો પાડવામાં આવે છે તે પરાપાધિક છે; (૩) કાળ દ્રવ્ય નથી, પણ જીવ અજીવના પર્યાય છે. આ

ત્રણે મંતવ્યોની તાર્કિક દૃષ્ટિએ વિચારણા કરવામાં આવે છે. પહેલાં મંતવ્ય પ્રમાણે કાળ દ્રવ્ય જુદા જુદા લોકાકાશમાં પડેલા કાળના અણુઓનો સમૂહ થાય છે. તે અણુઓ અથવા ક્ષણોને વસ્તુ સદ્ભાવ (objective reality) છે. ક્ષણો અનુરસ્યુત (Interpenetrating) નથી, પણ ક્ષણોનો સમૂહ Juxta-positional પાસે પાસે ગોઠવાઈને બનેલો છે. છટા છટા પડેલા કાળના અણુઓમાં પરસ્પર પરિણામીભાવ પણ સંભવતો નથી. ત. સ. ૫, ૨૨ ના ભાષ્યમાં બતાવેલ છે કે સર્વમાયાનાં ચર્તના કાલાશ્રયા, એટલે વસ્તુના જુદા જુદા ભાવો કાળને આધીને છે. આ મંતવ્ય પ્રમાણે કાળના ક્ષણોને આશ્રીને જુદા જુદા ભાવો events થાય છે, અને કાળના અણુઓ વચ્ચે જે કાળકૃત (temporal) સંબંધ છે તે સંબંધને લઈને વસ્તુના ભાવો વચ્ચે કાલિક સંબંધ થાય છે. આ માન્યતામાં બે સંબંધો માનવા પડે છે; ભાવોનો ક્ષણી સાથેનો એક સંબંધ અને ક્ષણો ક્ષણો વચ્ચેનો પરસ્પરત્વનો બીજો કાલિક સંબંધ. આ માન્યતા પ્રમાણે કાળનાં અણુઓ-સમયો કે ક્ષણો વાસ્તવ બને છે અને તેનો સમૂહ લોકોમાં કહેવાતો કાળ ઔપચારિક અવાસ્તવ બને છે. પાતંજલયોગદર્શનમાં ૪, ૨૨ સૂત્રના ભાષ્યમાં એક જ વર્તમાન ક્ષણને વાસ્તવ ગણે છે. ક્ષણોનો સમૂહ જેને લોકોમાં કાળ કહેવામાં આવે છે તેને વસ્તુશૂન્ય having no objective reality અને કાલ્પનિક કહ્યો છે.

દ્વિગંભર મતની સમાલોચના—

કાળકૃત બેદોનું કારણ કાળદ્રવ્યના છટા છટા અણુઓને આશ્રીને છે એવી ઉપરની Theory માનવામાં કેટલાક દોષો આવે છે. જેમ વસ્તુમાં સમયે સમયે પરિવર્તન જોવામાં આવે છે તેમ વસ્તુમાં એક રિધર અંશ પણ જોવામાં આવે છે. માણસમાં ક્ષણે ક્ષણે પરિવર્તન થાય છે, છતાં અમુક વ્યક્તિત્વ (Identity) તો રહે છે. બાળ-અવસ્થામાંથી વૃદ્ધત્વ પામતાં કુંવરજીભાઈમાં પર્યાયો સતત બદલાયાં છતાં કુંવરજીભાઈત્વ તો ધ્રુવ રહે છે. નહિ તો જૂતકાળની કાઈ સ્મૃતિ ન રહે એટલે કાળદ્રવ્યના છટા છટા અણુઓની માન્યતામાં તો બૌદ્ધોનો ક્ષણિકવાદ આવે. જોનોના અનેકાંતવાદનો શોષ યોગ, ક્ષણિકવાદનો દોષ ટાળવા માટે જો છટા છટા ક્ષણોને એક બીજા સાથે સંકળાયેલા અનુરસ્યુત માનવામાં આવે, અને એક અભિન્ન કાળદ્રવ્યના અંશો માનવામાં આવે તો ક્ષણો અવાસ્તવ (unreal) હરે અને અભિન્ન દ્રવ્ય જ વાસ્તવ બને, જે થીયરી સ્વતંત્ર છટા છટા વેરાએલ કાળના અણુઓની માન્યતાને અમંગત થાય છે. દ્વંકમાં તાર્કિક દૃષ્ટિએ કાળના સ્વતંત્ર છટા છટા અણુઓની થીયરી વાસ્તવિક જણાતી નથી.

કાળ અભિન્ન તત્ત્વની બીજી માન્યતા—

હવે કાળદ્રવ્યને અભિન્ન માનવાની થીયરીની વિચારણા કરીએ. આ થીયરી પ્રમાણે કાળદ્રવ્ય ધર્માસ્તિકાય વગેરેની જેમ અખંડ છે. કાળદ્રવ્ય સત્ત્વ દ્રવ્યત્વ અને પરિણામીત્વ છે. સમયો તેના પર્યાય છે, પર્યાયરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે અને વ્યય પામે છે; સ્થાને દ્રવ્યરૂપે ધ્રુવ રહે છે, સમય સમય વચ્ચે પરિણામીભાવ છે. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને

આકાશ જેમ બીજા દ્રવ્યોના ગતિ, સ્થિતિ અને અવગાહનના સહકારી-અપેક્ષા કારણ છે, તેમ કાળ બીજા દ્રવ્યોનું પરિણતિ સહકારી કારણ છે. આકાશ જેમ બીજા દ્રવ્યોના આધાર છે અને પોતાનો પણ આધાર છે, તેમ કાળ બીજા દ્રવ્યોનું પરિણતિ સહકારી કારણ છે અને પોતાની પરિણતિનું કારણ છે. પરિણમવાની શક્તિ તો દ્રવ્યોમાં પોતામાં છે, કાળ તો તેમાં મદદગાર થાય છે; જેમ જોવાની શક્તિ તો ચક્ષુઓમાં રહેલ છે, બહારનો પ્રકાશ તો વસ્તુ જોવામાં મદદગાર થાય છે. સમય, આવલિકા, ધટિકા, દિવસ, રાત્રિ વગેરે કાળના ભેદો જે લોકોમાં પ્રસિદ્ધ છે તે કાળદ્રવ્યમાં પરમાર્થરૂપે નથી, પણ બીજા દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ માનવામાં આવે છે. મંદગતિએ એક પરમાણુ આકાશના એક પ્રદેશમાંથી બીજા પ્રદેશમાં અતિક્રમણ કરે તેને સમય કહે છે, અતિશીઘ્ર ગતિથી ચાદ રાજલોકમાં તેટલા જ વખતમાં અતિક્રમણ કરે તો તે વખત પણ એક સમય જ છે, અર્થાત્ સમય, આવલિકા વગેરે કાળદર્શક માપો સાપેક્ષ છે, નિરપેક્ષ નથી, બ્યવહારમાં છે, વસ્તુમાં નથી.

તેમાં આવતા વિરોધોની સમાલોચના—

કાળદ્રવ્યને સમસ્ત લોકાકાશમાં અભિન્ન, અખંડ વ્યાપી રહેલ માનવામાં કેટલાક વિરોધો આવે છે. કાળ બીજા દ્રવ્યોની પરિણતિનું સહકારી કારણ છે, બીજા દ્રવ્યો સમસ્ત લોકાકાશને વ્યાપીને રહેલ છે, એટલે કાળ અને બીજા દ્રવ્યો વચ્ચે સતત સંબંધ હોવાથી વસ્તુના એક જ જાતિના ભાવો હોઈ શકે, વિજગતીય ભાવો ન થઈ શકે, અને તેમ થાય તો પ્રત્યક્ષ દેખાય છે તેનું વિધવિધ ભાવોની ધટનાવાળું જગત ન હોઈ શકે, અને વિધવિધ જીભા યતા ભાવોના ખુલાસા માટે જો કાળના અંશોમાં વિજગતીયતા (Intrinsic differentiation) માનવામાં આવે તો કાળનું અખંડ અભિન્નપણું પારમાર્થિક ન રહે, અને કાળના અંશો જ વાસ્તવ થાય અને તેનો અનેકો સમૂહ-કાળ કાલ્પનિક-વસ્તુત્થય અને તે એમ કહેવામાં આવે કે દ્રવ્યમાં જ જુદા જુદા ભાવો ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ છે અને તેથી જ જુદા જુદા ભાવો જાને છે તો પછી પરિણતિના કારણ માટે જુદું કાળદ્રવ્ય માનવાની જરૂર ન રહે, સ્વયં પરિણામ પામતા દ્રવ્યોની પરિણતિ માટે કાળ-દ્રવ્યને અપેક્ષા કે મદકારી કારણ માનવું તે પણ તાર્કિક દૃષ્ટિએ સંગત જન્યાર્થ નથી, એટલે પછી કાળ દ્રવ્ય જ ઊડી જાય છે અને યવ અજીવના પર્વાથોને જ કાળ-સૂચક માનવાના રહે છે, કાળ-દ્રવ્યને આ પ્રમાણે ઉગાડી દેતાં કાળના સ્પષ્ટ સિંગો, વર્તના, પરિણામ, પરત્વાપરતવનો કાષ્ઠ ખુલાસો થઈ શકતો નથી; અને દ્રવ્યમાં સ્વયં પરિણામ પામવાની શક્તિ ઉપરાંત કાલિક સંબંધ ઉત્પન્ન કરવાની પણ શક્તિ છે એવું માનવાનું રહે છે, તે પણ જુદાં જુદાં નથી. કારણ કે કાર્ય તેના ઉપાદાન કારણ મદરથ હોવું જોઈએ. જો દ્રવ્યમાં કાલિક ભેદ ન હોય તો તેના કાર્યમાં કાલિક ભેદ કેમ મળે? એટલે કાળ દ્રવ્યને સમસ્ત લોકાકાશમાં અભિન્ન માનવામાં દેખાતા વિરોધો આવે છે.

આધુનિક વિજ્ઞાનને આપાદે સમન્વય—

આધુનિક વિજ્ઞાન અને તેનો આધાર સહજે તત્ત્વજ્ઞાનની જે વિચારણા

કરવામાં આવે છે તેમાં આ દેખાતા વિરોધનો સમન્વય કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. કાળતત્ત્વની વિચારણામાં જે ગુચ્ચવાડો થયો છે તેનું કારણ એવું છે કે જગતમાં રહેલ પદાર્થો લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઝડપાઈ એવા ત્રણ પરિમાણવાળા છે. લોકાકાશ પણ તેનું ત્રણ પરિમાણ-લંબાઈ પહોળાઈ અને ઊંચાઈવાળું છે. તે પ્રમાણે કાળદ્રવ્યને પણ લોકાકાશવ્યાપી રહેલું, હોવાથી ત્રણ પરિમાણવાળું કલ્પવામાં આવે છે. આ માન્યતા બૂલભરેલી છે. કાળને એક જ પરિમાણ (dimension) છે, જે લંબાઈ પહોળાઈ અને ઝડપાઈવાળું નથી, પણ ભુદા ચોથા પ્રકારનું છે. પૌદ્ગલિક પદાર્થો ત્રણ પરિમાણવાળા હોય છે. આપણી બુદ્ધિ પણ પૌદ્ગલિક શરીરને સંબંધ રાખતી હોવાથી ત્રણ પરિમાણવાળા પદાર્થોને મઠણ કરી શકે છે. ચોથા ભુદા જ એક પરિમાણવાળા કાળતત્ત્વને મઠણ કરી શકતી નથી. આવું ચોથું પરિમાણ કવી રીતે હોઈ શકે તેનો વિચાર કરીએ. પેરી ક્યાટ જેવા નિર્જીવ પદાર્થો જોઈએ તો તેમાં લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઝડપાઈ છે, પણ જગત આવા સ્થિર પદાર્થોનું બનેલું નથી. જગત તો ક્ષણે ક્ષણે બદલાતા બાવોવાળું છે, એટલે વસ્તુમાં જેમ ઉપર નીચેપણું, ડાયા જમણાપણું અને આગળ પાછળપણું (front and back) છે તેમ પહેલાં પાછળપણું (Before and after) છે. એટલે આ પરિણામી (dynamic) જગત ત્રણ પરિમાણવાળું નથી પણ ચાર પરિમાણવાળું (of four dimension) છે, જે ચોથું પરિમાણ કાળને લક્ષ્યે છે. ચોથા ભુદા જ પરિમાણવાળા કાળદ્રવ્યનો ચિતાર આપવો મુશ્કેલ છે. ચિતાર આપતાં જ તેની આકૃતિ કલ્પવી પડે છે અને તે આકૃતિને દિશામાં મૂકવી પડે છે. નદીના પ્રવાહ જેવો કાળનો પ્રવાહ છે એવું કલ્પતા નદી જેમ અમુક દિશામાં વહે છે તેમ કાળ પણ અમુક દિશામાં વહન કરતો હોય તેવી કલ્પના ઊભી થાય છે. તેવી કલ્પનામાં કાળ અને દિશા એકરૂપ બની જાય છે, અને તેવો કાળ અવારતત્વ ઔપચારિક થાય છે. જગતરૂપી ચક્ર કાળરૂપી પોઇન્ટ-બિન્દુ ઉપર ફરે છે તે જ બિન્દુમાં પુનરાવર્તન કરવાની શક્તિ છે અને તેથી સતત કાળની ધારા વહે છે, જે ધારા તિર્થંગ્મતિવાળી નથી પણ ઊર્ધ્વગતિવાળી છે એવી કાંઈક કલ્પના કાળદ્રવ્યને સમજવાને કરવાની રહે છે. જેમ ભૂમિતિમાં લંબાઈ પહોળાઈ વિનાના એક બિન્દુના પુનરાવર્તનથી પહોળાઈ વિનાની પણ લંબાઈવાળી રેખા (line) થતી કલ્પવામાં આવે છે તેમ લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઝડપાઈ વિનાની એક ઊર્ધ્વગતિવાળી રેખા કાળદ્રવ્ય માટે કલ્પવામાં આવે તો કાળતત્ત્વ સંબંધે કાંઈક આપણને ખ્યાલ આવે. શાસ્ત્રમાં પણ કાળને ઊર્ધ્વગામી રેખા (perpendicular)વાળું અને ક્ષેત્રને તિર્થંગ્મામી (horizontal) હોવાની કલ્પના કરેલ છે. ક્ષેત્રની જેમ કાળ extensive magnitude વાળો નથી, પણ ગતિની જેમ intensive magnitude અંતર્ગત વિસ્તારવાળો છે. જેમ ગતિને (motion) સમજવા માટે આપણે દિશા કલ્પીએ છીએ તેમ વાસ્તવિક કાળની કલ્પના માટે અંતર્ગત વિપુલતાની કલ્પના કરવી પડે. કાળના એક એક પોઇન્ટ-સમયમાંથી બીજા બીજા પોઇન્ટ-સમય પરિણામ પામે છે અને તે પોઇન્ટ ઉપર સંભારચક્ર ફરે છે. સામયન્ન સર્વભૂતાનિ, ચંત્રાકુદાનિ

માયયા આવો ખ્યાલ આપવાને ભગવદ્ગીતામાં કાળને આ રૂપકથી વર્ણવ્યો છે. ઉપર પ્રમાણે લોકાકાશ અને કાળદ્રવ્ય જુદા જુદા પરિમાણવાળા હોવાથી લોકાકાશમાં રહેલ દ્રવ્યો સાથે કાળદ્રવ્યને સતત સંબંધ હોવા છતાં પદાર્થોમાં સમતીયજ્ઞ ભાવો યદ્ય શકે અને વિગતીય ભાવો ન યદ્ય શકે એ દલીલ વ્યાજબી નથી. બીજું જુદા જુદા ભાવોનું કારણ તો દ્રવ્યમાં રહેલ અંતર્ગત વિગતીયતા છે. કાળ તો દ્રવ્ય ને ભાવરૂપે પરિણુમાવવાવાળું ક્રક્ત સહકારી અપેક્ષા કારણ છે. પંખી પોતાની શક્તિથી આકાશમાં જીડે છે. આકાશ તો ક્રક્ત તેને જીડવામાં એક medium સાધન પૂરું પાડે છે, એટલે સહકાર આપે છે.

કાળતત્ત્વની જગતની વ્યવસ્થા માટે આવશ્યકતા—

પરિણામ પામવાની શક્તિ દ્રવ્યમાં જ છે, તો પછી કાળદ્રવ્ય જુદું માનવાની જરૂર રહેતી નથી, એવી બીજી દલીલ હિસાવવામાં આવે છે. સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં આ દલીલ વ્યાજબી જણાતી નથી. દ્રવ્યોમાં પરિણામ પામવાની શક્તિ છે, પોતાની મેળે પરિણામ પામે છે, પણ જગતમાં જે કાળકૃત સંબંધ (temporal relation) છે તે સંબંધ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ પણ દ્રવ્યમાં છે એમ માનવું વધારે પડતું છે. જગતમાં કાળકૃત સંબંધ છે. જૂતકાળમાં થએલી બીના ભવિષ્યમાં થતી નથી. ભવિષ્યમાં બનવાની બીના જૂતમાં બની જતી નથી. એટલે જગતના જુદા જુદા ભાવોમાં (events) જે ક્રમ (order) છે તેનું નિયમક તત્ત્વ બીજા દ્રવ્યોથી ભિન્ન હોવું જોઈએ, તે તત્ત્વ કાલ છે. જગતમાં એ પ્રકારની વ્યવસ્થા (harmony-order) જોવામાં આવે છે. એક ક્ષેત્રકૃત અને બીજી કાળકૃત, આકાશમાં જે ગ્રહો, નક્ષત્રો, તારાઓ રહેલા છે તે અમુક અમુક અંતરે વ્યવસ્થામાં રહેલા છે. જે આકાશમાં રહેલ આ પદાર્થોને વ્યવસ્થામાં રાખનાર જુદું તત્ત્વ ન હોય તો જગતમા અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિ (chaotic-condition) થઈ જાય. જૈન દર્શનમા ગતિ અને સ્થિતિના નિયમક તત્ત્વો તરીકે ધર્માસ્થિતકાય અને અધર્માસ્થિતકાય જતાવ્યા છે. ગતિ અને સ્થિતિ કરવાની શક્તિ તો દ્રવ્યમાં જ છે. તેને વ્યવસ્થામાં રાખનાર ધર્માસ્થિતકાય અને અધર્માસ્થિતકાય છે.

ધર્માસ્થિતકાય અને અધર્માસ્થિતકાયનું સ્વરૂપ પણ કાલના વિજ્ઞાનને અગમ્ય છે. તેના પરિમાણ (dimensions) પણ જુદા જુદા કેમ ન હોય ? જેમ ભૌતિક જગત (physical world) ને ક્ષેત્રમાં-વ્યવસ્થામાં રાખનાર ધર્માસ્થિતકાય અને અધર્માસ્થિતકાય નામના ભિન્ન દ્રવ્યો જૈન ધર્મમાં જતાવ્યા છે, તેમ કાળકૃત ક્રમના નિયમન માટે સ્વતંત્ર દ્રવ્યની આવશ્યકતા છે તે દ્રવ્ય કાળદ્રવ્ય છે. વસ્તુના મર્લાંશી જ્ઞાન માટે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી વિચારણા કર્યા જૈન ધર્મમાં કરાયા છે તે પણ કાળદ્રવ્યને એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય મિલક કરે છે.

(અપૂર્ણ)

કૃષ્ણ વાસુદેવ ક્યારે તીર્થંકર થશે ?

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદના વ્યાખ્યાન-અઠાવનમામાં પ્રાંતે કહેલ છે કે 'કૃષ્ણ વાસુદેવ ત્રીજી નરકે ગયા છે ને ત્યાંથી નીકળીને આવતી ચોવીશીમાં ખારમા તીર્થંકર થવાના છે.' અહીં કોઈને શંકા થાય કે- 'ત્રીજી નરકમાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય સાત સાગરોપમનું કહ્યું છે ને નેમિનાથથી આરંભીને આવતી ચોવીશીના ખારમા તીર્થંકર અમમ નામે થાય ત્યાંસુધીનું આંતરું ૧૬ સાગરોપમનું થાય છે તો પછી સાત સાગરોપમના એક ભવમાં તેટલો કાળ કેમ વ્યતીત થાય કે જેથી કૃષ્ણ નરકથી નીકળીને તીર્થંકર થઈ શકે ?' આનો ઉત્તર ઉપદેશપ્રાસાદમાં આપ્યો છે તેમાં શંકા પડવાથી જણાવવાનું કે-તે સંબંધી 'અસલ લખેલી પ્રતમાં તપાસ કરતાં એક પ્રતમાં ૪૬ સાગરોપમ પછી થવાનું લખ્યું છે પરંતુ તદુપરાંત લખ્યું છે કે- 'ખીજી ગણત્રીએ સોળ સાગરોપમ સાધિક કહેલ છે.' આટલો પાઠ એક લખેલી પ્રતમાં ન હોવાથી અને તેની ઉપરથી જ મૂળ ને ભાષાંતર છપાયેલ હોવાથી શંકાને સ્થાન રહે છે, પરંતુ ૪૬ સાગરોપમની હકીકતની ઉપેક્ષા કરીને * ૧૬ સાગરોપમની વાતને સ્વીકારતાં * એ અંતર ગરાગર મળી રહે છે. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યકૃત ત્રિપિંશલાકાપુરુષ ચરિત્રમાં અને શ્રી વસુદેવહિંદીમાં કૃષ્ણના પાંચ ભવ કહેલા હોવાથી સાત સાગરોપમ નરકમાં વ્યતીત કરી, મનુષ્ય થઈ, પાંચમા દેવલોકે નવ સાગરોપમના આયુએ ઉત્પન્ન થઈ, ત્યાંથી સ્વર્ગને ખારમા અમમ તીર્થંકર થશે. આ પ્રમાણે હોવાથી વિરોધ રહેતો નથી.

શ્રી વસુદેવહિંદીમાં કહ્યું છે કે- 'કૃષ્ણ ત્રીજી નરકમાંથી નીકળી, આ ભરત-ક્ષેત્રમાં શતદ્વાર નગરમાં મંડલિક રાજા થઈ, દીક્ષા ગ્રહણ કરી, તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાજન કરીને, વૈમાનિક દેવ થઈ, ત્યાંથી સ્વર્ગ ખારમા અમમ નામે તીર્થંકર થશે.' આ પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવ શુદ્ધ શ્રદ્ધાગુણથી ભવનો પાર પામશે.

લખેલી બે પ્રતમાં પણ ફેરફાર ને ઓછાવતો પાઠ છતાં એક પ્રત ઉપરથી આ સંબંધની શંકા દૂર થાય છે.

કુવરજી

* તથા દ્વિતીયગણનયા ચ પોઢશસાગરાંતરં સાધિકં ।

x શ્રી નેમિનાથજી અને આવતી ચોવીશીમાં ખારમા તીર્થંકર થનારાં શ્રી અમમસ્વામીનું આંતર ૧૬ સાગરોપમ સાધિક જ થાય છે.

જો ખારમાને જહલે ૧૩ મા તીર્થંકર થવાના હોય તો આંતરું ૪૬ સાગરોપમનું મળે છે, પરંતુ ક્ષાયિકસમકિતી કૃષ્ણ પાંચમે ભવે જ મોક્ષે જવાના હોવાથી તે બની શકે તેમ નથી. વળી એ વાતને શ્રી અમમચરિત્રમાં અસત્ય જ કહી છે.

શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્રમ્-સાનુવાદમ્

સૂત્રકાર:—વાચકવર ઉમાસ્વાતિ ગણિ

અનુવાદકાર:—મુનિશ્રી રામવિજયજી

અનુવાદકારેનું મંગલ

હરિગીત છંદ

સ્ત લનપતિ શ્રી વામાનંદન પાર્શ્વજિન વંદન કરું,
દશપૂર્વધર શ્રી ઉમાસ્વાતિ પૂજ્ય વાચક અનુસરું;
શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ ચરણે અમૃતપદ છે સુખકરું,
તત્ત્વાર્થસૂત્ર અનુવાદ રચતાં રામ કહે મંગલ વરું ॥ ૧ ॥

॥ પ્રથમ અધ્યાય ॥

સૂત્ર-સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ ॥ ૧ ॥

અનુવાદ:—મુક્તિ-મંદિર ગમન કરવા માર્ગ વીરે ઉપદિશ્યો,
શ્રવણ કરીને લબ્ય જીવે હૃદયમાંહે સદૃશ્યો;
સાચી શ્રદ્ધા જ્ઞાન સાચું ચરણ સાચું આદરો,
શિથિલ કરીને કર્મબંધન મુક્તિમાર્ગ સંચરો ॥ ૨ ॥

સૂત્ર-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્ ॥ ૨ ॥

તન્નિર્ગાદિધિગમાદ્વા ॥ ૩ ॥

અનુવાદ:—તત્ત્વજૂત પદાર્થકેરી રુચિ અંતર વિરતરે,
જો શુદ્ધ દર્શન પ્રકટ થાતાં બવિક લયથી નિસ્તરે;
શુદ્ધ સમકિતપ્રાપ્તિનાં જો કારણો સૂત્રે કહ્યાં,
સ્વભાવ ને ઉપદેશ શુરનો જેથી જીવ દર્શન લઘ્યાં ॥ ૩ ॥

સૂત્ર-જીવાજીવાશ્રવણ્યસંવરનિર્જરામોક્ષાસ્તનવમ્ ॥ ૪ ॥

અનુવાદ:—જીવ અને વર્ણી અજીવ જો જો જોય તત્ત્વો જાણવા,
બંધ આશ્રવ હેયભાવે જાણી બંને ત્યાગવા;
તત્ત્વ સંવર નિર્જરા ને મોક્ષ તત્ત્વને આદરો,
શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય જો વ્રણ જાણી ભવસાગર તરો ॥ ૪ ॥

સૂત્ર-નામસ્થાપનાદ્રવ્યમાવતસ્તદ્વ્યાસઃ ॥ ૫ ॥

અનુવાદ:—નામ સ્થાપન દ્રવ્ય બાવે સાત તત્ત્વ વિચારવા,
નિરોપ સંખ્યા ચાર કહી છે સર્વ ભાવે ભાવવા;
દ્રવ્યથી જીવ દ્રવ્ય નથી ને છે વર્ણી ઉપચારથી,
શુરંગમદારા જ્ઞાનધારા જાણવી બહુ પ્યારથી ॥ ૫ ॥

સૂત્ર-પ્રમાણનયૈરધિગમઃ ॥ ૬ ॥

અનુવાદઃ—જીવ આદિ સાત તત્ત્વો પ્રમાણ-નયથી ધારતા,
જ્ઞાન તેનું થાય સુંદર વસ્તુતત્ત્વ વિચારતા;
અનન્ત ધર્મ ધારી વસ્તુ અનેક લેટે જે ગ્રહે,
કહેવાય તો પ્રમાણ ને નય એક લેકને સદહે ॥ ૬ ॥

સૂત્ર-નિર્દેશ-સ્વામિત્વ-સાધના-ધિકરણ-સ્થિતિવિધાનતઃ ॥ ૭ ॥

સત્સદ્વ્યાક્ષેત્રસ્પર્શનકાલાન્તરભાવાલ્પબહુત્વૈશ્ચ ॥ ૮ ॥

અનુવાદઃ—નિર્દેશ ને સ્વામિત્વ બીજું ત્રીજું સાધન બાજુનું,
અધિકરણ ચોથું સ્થિતિ ને વળી વિધાન છઠ્ઠું ભાવનું;
સાતમું સત્પદપ્રરૂપણા આઠમું સંખ્યા કહ્યું,
ક્ષેત્ર સ્પર્શન કાલ અતર ભાવ તેરમું સદહ્યું ॥ ૭ ॥
અલ્પબહુત્વ ચૌદમું છે જ્ઞાન સમ્યક્ બાજુવા,
પ્રમાણ ને નયના પ્રમાણે સર્વ લેટો ભાવવા;
આ ચૌદ પ્રશ્ને જ્ઞાન સાચું મેળવી મુક્તિ વરે,
મનુભાવે જીવ ભાવો ભાવતા ભવ નિસ્તરે ॥ ૮ ॥

સૂત્ર-મતિશ્રુતાવધિમનઃપર્યાયકેવલાનિ જ્ઞાનમ્ ॥ ૯ ॥

તત્ત્વમાણે ॥ ૧૦ ॥ આદ્યે પરોક્ષમ્ ॥ ૧૧ ॥

પ્રત્યક્ષમન્યત્ ॥ ૧૨ ॥

અનુવાદઃ—મતિજ્ઞાન પહેલું શ્રુત બીજું ત્રીજું અવધિ બાજુનું,
મત-પર્યાય જ્ઞાન ચોથું છેલ્લું કેવળ માનવું;
જ્ઞાન એ જ પ્રમાણ છે ને સેદ જે તેના કહ્યા,
પરોક્ષ ને પ્રત્યક્ષ મતિશ્રુત પ્રથમે, ત્રણ બીજે લઘ્યાં ॥ ૯ ॥

સૂત્ર-મતિઃ સ્મૃતિઃ સંજ્ઞા ચિન્તાગમિનિબોધ હત્યનર્થાન્તરમ્ ॥ ૧૩ ॥

અનુવાદઃ—મતિતણા પર્યાય નામો અનેક અન્યે પાઠવ્યા,
મતિ સ્મૃતિ સંજ્ઞા ચિન્તા આભિનિષોધિક તે કહ્યા;
શબ્દથી અન્તર થતો પણ અર્થથી અંતર નહિ,
વિષય ચાહુ કાળનો જે ગ્રહે તેહી મતિ કહી ॥ ૧૦ ॥

સૂત્ર-તદિન્દ્રિયાગનિન્દ્રિયનિમિત્તમ્ ॥ ૧૪ ॥

અવગ્રહેહાપાયધારણાઃ ॥ ૧૫ ॥

અનુવાદઃ—મતિજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ માટે કહ્યા છે જે કારણો,
ઇન્દ્રિય કારણ પ્રથમ છે ને મન તે બીજું સુણો;

તે જ્ઞાનના છે આર લેદો અવગ્રહ-ઈહા વળી,
અપાય ને છે ધારણા જે જુદી માથે નિર્મળી ॥ ૧૧ ॥

સૂત્ર-बहुबहुविधक्षिप्रानिश्चितसंदिग्धध्रुवाणां सेतराणाम् ॥ ૧૬ ॥

અનુવાદ:-અત્ય ઘડુ ઘડુવિધ એકવિધ ક્ષિપ્ર ને અક્ષિપ્ર છે,
અનિશ્ચિત નિશ્ચિત સંશય-યુક્ત ને વિયુક્ત છે,
ધ્રુવ ને અધ્રુવગ્રાહી એમ બારે લેદને,
છએ ગુણી ગુણો આરે થાશે લેદ બે અઠ્ઠાસીએ ॥ ૧૨ ॥

સૂત્ર-अर्थस्य ॥ ૧૭ ॥ व्यञ्जनस्यावग्रहः ॥ ૧૮ ॥

न चक्षुरनिन्द्रियाभ्याम् ॥ ૧૯ ॥

અનુવાદ:-આ મર્વ લેદો અર્થના છે મુણો વ્યવનના હવે,
નયન ને મનના વિના તે થાય એમ જ્ઞાની કહે,
બહુ આદિ બારને ઇન્દ્રિય આરે ગુણતા,
પર્યાયમા બે લેદ બેણ વ્યવન અવગ્રહના થતા ॥ ૧૩ ॥

વિશેષ:-ઉત્પાતિકી ને કાર્મિકી વળી કહી પારિણામિકી,
વૈનયિકી એમ આરે જુદી મતિભાડે સગ્રહી,
ત્રણ શતક ઉપર આઠ દશક લેદ સર્વે મેળવો,
નદીસૂરે જ્ઞાન વિષયે મતિના કહ્યા તે કેળવો ॥ ૧૪ ॥

સૂત્ર-શ્વૃતં મતિपूर्वं द्वबनेरुद्वादशमेदम् ॥ ૨૦ ॥

અનુવાદ - શ્રુતજ્ઞાન બીજુ મતિપૂર્વક બાણુ બે લેદથી,
અગળાહ ને અગવાળુ છે મર્વ એ દૂર દોપથી,
અનેક લેદો છે પ્રથમના ને બીજમના બાર છે,
આચાર આદિ અગ ઉત્તગાધ્યયન આદિ બાહ્ય છે ॥ ૧૫ ॥

સૂત્ર-द्वित्रिषोडशभिः ॥ ૨૧ ॥ तत्र मन्त्रप्रत्ययो नारकदेवानाम् ॥ ૨૨ ॥

यथोक्तनिमित्तः षट्त्रिंशत् रूपः शेषाणाम् ॥ ૨૩ ॥

અનુવાદ - બે લેદ અધિજ્ઞાન છે બવથી થતુ પહેલુ કહ્યુ,
બીજુ ગુણપ્રત્યય પ્રથમ તે નાગરી દેવે લાલુ;
દાયોપચગલી નીચે નિર્ધાર્ય નરને તે બીજુ,
૫૬ લેદ તેના અનુભવી-આદિ તે અવધિ ત્રીજુ ॥ ૧૬ ॥

સૂત્ર--ऋजुरिष्टलमती मनःपर्यायः ॥ ૨૪ ॥

विशुद्धप्रतिपाताभ्यां तद्विशेषः ॥ ૨૫ ॥

અનુવાદ:—ઋણુમતિ ને વિપુલમતિ એમ મન:પર્યવ છે દ્વિધા,
વિપુલમતિમાં શુદ્ધિ વધતી જાય નહિં પાછું કદા;
શુદ્ધિ ઓછી ઋણુમતિમાં આવી આવ્યું જાય એ,
એમ જે વિશેષે ભેદ જે છે જ્ઞાન થોથું જાણીએ. ॥૧૭॥

સૂત્ર—વિશુદ્ધ-ક્ષેત્ર-સ્વામિ-વિપયેભ્યોઽવધિમન:પર્યાયયોઃ ॥ ૨૬ ॥

અનુવાદ:—વિશેષતા છે આર, થોથા અને ત્રીજા જ્ઞાનમાં,
(૧) શુદ્ધિ વિશેષે જ્ઞાન થોથે, અદ્વપશુદ્ધિ અવધિમાં;
(૨) ક્ષેત્ર નાનાથી લઈને જાણે પૂરા લોકને,
જ્ઞાન ત્રીજું, થોથું અઢી દ્વીપવર્તી ચિત્તને. ॥૧૮॥
(૩) અવધિ પામે, જીવ ચારે ગતિના શુભ ભાવથી,
જ્ઞાન થોથું મુનિ પામે ખીજા અધિકારી નથી;
(૪) કેટલાક પર્યાય સાથે સર્વ રૂપી દ્રવ્યને,
જાણે અવધિ મન:પર્યવ ભાગ તદનન્તો થકે. ॥૧૯॥

સૂત્ર—મતિશ્રુતયોર્નિવન્ધ: સર્વદ્રવ્યેષ્વસર્વપર્યાયેષુ ॥ ૨૭ ॥

રૂપિષ્વવધે: ॥ ૨૮ ॥ તદનન્તભાગે મન:પર્યાયસ્ય ॥ ૨૯ ॥

અનુવાદ:—મતિ ને શ્રુતજ્ઞાન સર્વે દ્રવ્યને જાણી શકે,
સર્વ પર્યાયો નહિં પણ પરિમિત પર્યાય એ;
રૂપીમાં ગતિ અવધિની પર્યાયની તો અદ્વપતા,
તેના અનન્તા ભાગમાં છે મન:પર્યવશ્રાદ્ધતા. ॥૨૦॥

સૂત્ર—સર્વદ્રવ્યપર્યાયેષુ કેવલસ્ય ॥ ૩૦ ॥

અનુવાદ:—દ્રવ્ય ને પર્યાય સર્વે જાણે ત્રણે કાળના,
જ્ઞાન પંચમ કહ્યું કેવળ સર્વજ્ઞ સ્વામી તેહના;
કોઈથી રોકાય નહિં ને જાય નહિં આંધ્યા પછી,
એ જ્ઞાન મળતાં કર્મ કરતાં મુક્તિ પામે શાશ્વતી. ॥૨૧॥

સૂત્ર—एकादीनि भाज्यानि युगपदेकस्मिन्नाचतुर्भ्यः ॥ ૩૧ ॥

અનુવાદ:—એક સાથે એક આત્મા ચાર જ્ઞાનો ય ધરે,
પહેલું, બીજું, ત્રીજું, ચોથું પણ જાણવી લજના ખરે;
પૂર્વના હોય જ્ઞાન નિશ્ચે પછીના રહેતે છતે,
નહિં પાંચ જ્ઞાનો એક સાથે રહે સૈદ્ધાન્તિકમતે ॥૨૨॥

સૂત્ર—મતિશ્રુતાવધયો વિપર્યયથ ॥ ૩૨ ॥

સદસતોરવિશેષાદ્ યદ્વૃહ્ણોપલબ્ધેરુન્મત્તવત્ ॥ ૩૩ ॥

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર :- મુનિ મુજાનવિજયજી)

પ્રશ્ન ૧—દેવો મૂળ શરીરે મનુષ્યલોકમાં આવે ?

ઉત્તર—દેવો મૂળ શરીરે કોઈ સ્થાનકે જતા નથી.

પ્રશ્ન ૨—દેવતાઓ અહીં ઉત્તરવૈદિક્ય કરીને આવે ત્યારે પણ નેત્ર વીંચાય નહીં, ચાર અંગુળ જમીનથી ઊંચા રહે વિગેરે ચિહ્નો તો તેમાં હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—ઉત્તરવૈદિક્યમાં પણ તે જ પ્રમાણે હોય.

પ્રશ્ન ૩—અચક્ષુદર્શનાવરણીય કર્મના ઉદયથી જીવને શું અનુભવાય ?

ઉત્તર—નેત્ર વિનાની ણીજી ચાર ઇંદ્રિયોની પ્રાપ્તિ ન થાય અથવા પ્રાપ્ત થયા છતાં કાર્ય ન કરી શકે-વિનાશ પામે એ તેલું કાર્ય સમજવું.

પ્રશ્ન ૪—પાંચ નિદ્રા આત્માના કયા ગુણને હણે છે ?

ઉત્તર—ચાર દર્શનાવરણી તો આત્માને દર્શન ગુણની પ્રાપ્તિ થવા દેતા નથી અને પાંચ નિદ્રા તો પ્રાપ્ત થયેલ દર્શન ગુણને હણે છે અને તે સર્વઘાતી પ્રકૃતિ છે.

અનુવાદ:- મતિ શ્રુત ને અવધિ એ ત્રણ અજ્ઞાનરૂપે થાય છે,
મતિ શ્રુતઅજ્ઞાન ને વિભક્તિ એમ બોલાય છે;
ખોટા જ્ઞાનોનો ભેદ ન લેહે વિના વિચારે આચરે,
એમ જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ તેમ અજ્ઞાનો કરે. ॥૨૩॥

સૂત્ર—નૈગમસદ્ગ્રહવ્યવહાર્જુસૂત્રશબ્દા નયા: ॥ ૩૪ ॥

આદ્યશબ્દો દિવિમેદૌ ॥ ૩૫ ॥

અનુવાદ:- ખીજી અપેક્ષાનો વિરોધ કર્યા વગર અવબોધ ને,
ધાય તે દહેવાય નય તે પાંચ ભેદે જણાય છે;
નૈગમ અને સૂક્ષ્મ વગી વ્યવહાર ઝડપસૂત્રને,
શબ્દ ત્રણ ભેદ યુક્ત નૈગમ ભેદદ્વય સંયુક્ત છે. ॥૨૪॥

इति धीमदुपाय्यायोमास्वानिवाचकवरविरचिततत्त्वार्थसूत्रे शास्त्रविशारद-कवि-
रत्नाचार्य-धीमद्विजयाश्रुतसूरीभ्यरचरणकमलयमलभ्रमर-मुनिवर्यधीराम-
विज्ञपविरचितानुयादसंकलितः प्रथमोऽध्यायः ॥

પ્રશ્ન ૫—પાંચ નિદ્રામાં વધારે હાનિકારક કયું છે ?

ઉત્તર—નિદ્રાનિદ્રા, પ્રયલાપ્રયલા ને થીજીદિ એ ત્રણ વધારે હાનિકારક છે. ઉદયમાં પાંચમાંથી એક હોય છે, એક સાથે એ હોતી નથી.

પ્રશ્ન ૬—ચૈત્યવંદનમાં જિનવંદન કરવાનું છે તેમાં મુનિવંદનની ગાથા ‘જાવંત કેવિ સાધુ’ કેમ દાખલ કરેલ છે ?

ઉત્તર—એ ગાથામાં કહેલ સાધુ પંચપરમેષ્ઠીમાં ગણેલાં છે તે છે, તેથી તે ગાથા કહેવામાં વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૭—સમકિતદષ્ટિ મિથ્યાદષ્ટિની અનાચરણીય કરણીને નિંદે તો તેથી દોષ લાગે ?

ઉત્તર—ન લાગે. કરણીની નિંદા કરાય, કરનારની નિંદા ન કરવી.

પ્રશ્ન ૮—પ્રતિક્રમણમાં પચ્ચખ્ખાણ ભાગતાં પચ્ચખ્ખાણની ‘આરા દેશોણ’ બોલે છે તે જરાજર છે ?

ઉત્તર—જરાજર નથી. ‘આદેશ દેશોણ’ એમ બોલવું ભેદભે.

પ્રશ્ન ૯—આવતી ચોવીશીના ચોવીશે પ્રભુ ગિરનાર ઉપર સિદ્ધ થશે એમ કહે છે તેવું કયા ગ્રંથમાં કહ્યું છે ?

ઉત્તર—શત્રુજય મહાત્મ્ય વિગેરેમાં કહેલ છે. એક સ્થળે ચોવીશમાંથી બાવીશ પ્રભુ ગિરનારે મોક્ષે જશે એમ કહેલ છે. તત્ત્વ કેવળીગમ્ય. જીઓ ગિરનાર તીર્થનેા ઇતિહાસ.

પ્રશ્ન ૧૦—લરતક્ષેત્રમાં યતા તીર્થકરૌનું શાસન મધ્યખંડમાં જ હોય કે બીજા પાંચ જગડામાં પણ હોય ?

ઉત્તર—એક દક્ષિણ જાગુના મધ્ય ખંડમાં જ હોય.

પ્રશ્ન ૧૧—જિનકલ્પી મુનિને શુભસ્થાનક કેટલા સંભવે ?

ઉત્તર—છઠ્ઠું સાતમું જ સંભવે. બીજા શુભઠાણા સ્થવિરકલ્પી થયા પછી ફરસી શકે.

પ્રશ્ન ૧૨—પરિહારવિમુદ્ધિ આરિત્રવાળાને કેટલા શુભઠાણા સંભવે ?

ઉત્તર—છઠ્ઠું સાતમું જ સંભવે.

પ્રશ્ન ૧૩—કયા કયા શુભઠાણે કયા કયા સમુદ્ધાત સંભવે ?

ઉત્તર—શુભઠાણે સમુદ્ધાત ઉત્પાદેલા વાંચ્યા નથી, તો પણ બુદ્ધિ અનુસારે આ પ્રમાણે બહુવા:—

સમુદ્ધાત—વેદના, કપાય, મરણ, વૈકલ્ય, તૈજસ, આહારક ને કેવલી.
આ સાતમાંથી પહેલે ગુણકાણે આહારક ને કેવળી વિના પાંચ હોય.

બીજે ગુણકાણે મરણ યતું હોવાથી મરણ સમુદ્ધાત સંભવે છે.

ત્રીજે એકે ન હોય (આ વિચારણીય છે.)

ચોથે, પાંચમે ઉપર જણાવેલ પાંચ હોય.

છઠ્ઠે સાતમે આહારક સહિત છ હોય.

આઠમે, નવમે, દશમે, અગિયારમે વેદના ને મરણ બે સમુદ્ધાત હોય.

બારમે એકે ન હોય. તેરમે કેવળી સમુદ્ધાત હોય.

ચૌદમે ગુણકાણે એકે ન હોય.

પ્રશ્ન ૧૪—એક સમયે બે લેશ્યા હોય ? અને એક સમયે શુભાશુભ બંને પ્રકારના કર્મ બાંધે ?

ઉત્તર—લેશ્યા એક જ હોય. કર્મ તો સમયે સમયે સાત આઠ બાંધે છે તે અપેક્ષાએ શુભાશુભ બાંધે એમ કહી શકાય.

પ્રશ્ન ૧૫—મુખમાંથી નીકળતા લાખાવર્ગજ્વાના પુફ્ફળોની આકૃતિ કેવી હોય ?

ઉત્તર—તેની આકૃતિ જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૧૬—ઔદારિક શરીર, ઔદારિકશરીરનામકર્મ ને ઔદારિક વર્ગજ્વાનો સંબંધ કેવી રીતે સમજવો ?

ઉત્તર—ઔદારિક શરીર તિર્યચ ને મનુષ્યગતિના જીવોને હોય છે તે ઔદારિકશરીરનામકર્મના ઉદયથી જીવ ઔદારિક શરીર પ્રાપ્ત કરે છે. ઔદારિક શરીર બાંધવા માટે જીવ ઔદારિકવર્ગજ્વાને ગ્રહણ કરે છે. એ પ્રકારે એ જીવોનો સંબંધ સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૭—એક સાથે પાંચમાંથી કેટલા ચારિત્ર હોય ?

ઉત્તર—અનેક યુનિને સામાયિક ચારિત્ર એકત્રું હોય, હેદોપસ્થાપનીય ગ્રહણ કરે ત્યારે બે હોય અને તે પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર ગ્રહણ કરે ત્યારે ત્રણ સાથે હોય. ત્રણથી વધારે એક સાથે ન જ હોય. દશમા ગુણકાણે સૂક્ષ્મ-સંપરાય અને ૧૧-૧૨-૧૩-૧૪ એ ચાર ગુણકાણે યથાજ્યાત ચારિત્ર હોય. તેની અંતર્ગત સામાયિક ચારિત્ર સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૮—રાત્રિપોષધવાગાને પોષક પાર્યા અગાઉ જિનમંદિરે જવાની જરૂર છે ?

ઉત્તર—જરૂર હોય એમ જાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૧૯—માર્ગાનુસારીપણું ક્યારે હોય ?

ઉત્તર—સમકિતપ્રાપ્તિની અગાઉ હોય. એક પુદ્ગળપરાવર્ત સંસાર બાકી રહે ત્યારે હોય.

પ્રશ્ન ૨૦—ગુરુની સ્થાપના સામે છતાં વાંદણા દેતાં સાધુ અને શ્રાવકો મુહુપત્તિ ઉપર અને યોદ્ધા ઉપર ગુરુચરણની સ્થાપના શામાટે કરે છે ?

ઉત્તર—ગુરુચરણે હાથ અડાડવાની વૃત્તિથી તે સ્થાપના કરવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૧—૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિના સમૂહરૂપ કાર્મણ્યશરીર ચર્મચક્ષુથી દેખાતું નથી, પરંતુ તે રૂપી છે તો તેની આકૃતિ કેવી હોય ?

ઉત્તર—જીવના ઔદારિક ને વૈક્રિય શરીરની જેવી આકૃતિ હોય તેવી કાર્મણ્ય શરીરની આકૃતિ પણ જાણવી.

પ્રશ્ન ૨૨—કાર્મણ્યશરીર ને કાર્મણ્યશરીરનામકર્મ એ એક છે કે બુદ્ધ છે ?

ઉત્તર—કાર્મણ્યશરીરનામકર્મ એ ૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિઓ પૈકી એક પ્રકૃતિ કાર્મણ્યશરીરના કારણરૂપ છે અને કાર્મણ્યશરીર તો ૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિઓના સમૂહરૂપ છે.

પ્રશ્ન ૨૩—સાંભળ્યું છે કે યૌદ્ધમે ગુણઠાણે શુકલલેશ્યા ઝાલરના રણકાર તુલ્ય હોય છે એ બરાબર છે ?

ઉત્તર—યૌદ્ધમું ગુણઠાણું અલેશી છે, ત્યાં લેશ્યા હોતી નથી; પરંતુ તેરમા ગુણઠાણે તે લેશ્યા હોય છે તેના રણકાર તુલ્ય યૌદ્ધમે ગુણઠાણે કહી હોય તો વિરોધ જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૨૪—પ્રતિક્રમણમાં ચોલવંદન કર્યા પછી ‘ઇચ્છાકારી સમસ્ત શ્રાવક વંદું.’ એમ કેટલાક કહે છે તે બરાબર છે ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણગર્ભિતુમાં એ પ્રમાણે કહેવાનું કહેલ છે તેથી તેમ કહેવામાં વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૫—દેવતા ઔદારિક વર્ગણા શ્રદ્ધણ કરીને ઔદારિક શરીર બનાવે કે વૈક્રિયવર્ગણા શ્રદ્ધણ કરીને બનાવે ?

ઉત્તર—ઔદારિક શરીર તો ઔદારિક વર્ગણાનું જ બને, તેમાં વૈક્રિયવર્ગણા ઉપયોગમાં ન આવે.

પ્રશ્ન ૨૬—અષ્ટાપદ પર્વત ભરતક્ષેત્રના કયા ખંડમાં હતો ?

ઉત્તર—મધ્યખંડમાં જ હતો.

હતો તે હવે વસતીમાં પાછો ફરી રહ્યો છું. આજે જ કુદરતી રીતે એકલો છું, નહિતો સાથે જે ત્રણ શિષ્યો હોય જ. તારે જે કહેવાનું હોય તે નિઃશંકપણે કહી નાંખ. અત્યારના જેવી તક મુનઃ નહીં સાંપડે. જો કે સંસારની એ રામ-કહાણી પર મેં તો કાયમને સારું હડતાળ ફેરવી છે છતાં તું બ્યારે ચાલીચલાવીને આવેલ છે અને રક્તનો સંબંધ ધરાવનાર સંતાન છે ત્યારે તને નિરાશ ન કરવો એ મારી ફરજ ગણાય.”

“વડિલશ્રી ! ભૂલ્યો, આચાર્ય મહારાજ ! અવિનય થતો હોય તો માફ કરશો પણ મારે ૨૫૯ કહેવું જોઈએ કે આ રીતે ઉતાવળથી પ્રવ્રજ્યા થકણ કરવામાં આપે મારી માતાને ગંભીર અન્યાય કર્યો છે. આપ તો મોટા આચાર્ય જની પૂજ્યો છો પણ અમારી સ્થિતિ કદાહી જની છે. બ્રાહ્મણોએ અમને બહુ હેરાન કર્યા છે.”

“વત્સ ! દિગ્મેના મોટા સમુદાયને પવિત્ર એવી આ શ્રમણસંસ્કૃતિ પ્રત્યે અસૂચ્ય છે. મારું આ ગમન તો નિમિત્ત માત્ર છે. ઈર્ષ્યા દર્શાવવા માટે દોષને દોષ હીંચ તેઓ યોગ્યતા જ ફેર છે. હું કહું છું કે તારીમાતા પતિપરાયણ સતી સ્ત્રી છે અને તું મારું જ ફરજદાર છે દ્રેષીઓના બોલવાથી સત્યને આંચ આવતી નથી.

“પૂત્ય પિનાશ્રી ! આપનો વાત સો ટચના સુવર્ણ મગી છે. મને પણ વિદ્યાગુરુએ ‘સત્યમેવ જયતે’ નો જ

સુદાલેખ ધારણ કરવાનું કહ્યું છે છતાં સામાન્ય જનસમૂહની દૃષ્ટિ તે જ વ્યવહારમય હોય છે. તેથી મારી માતાને નિર્દોષ ઠરાવવા માટે આપની શોધમાં હું નીકળ્યો છું. હું બહુ ફર્યો છું. આખરે આજ આપનો મેળાપ થવાથી એ જાણી પ્રયાસ સફળ થયો છે. હવે આપ એક વાર મારી સાથે રાજગૃહીના એ પ્રદેશમાં પધારી અમ મા-દીકરા ઉપર ઉપકાર કરો. આપનાં આગમનથી જ એ ભૂદેવોના પેટનું પાણી હાલી ઉઠશે. અને એમણે ચલાવેલા દંસનાટકની અંતિમ ઘડીઓ ગણાશે.”

“વત્સ ! તારી માતૃબક્ષિત્રી મને આનંદ થાય છે. હૃદયની સરજતા નિરખી ‘વત્સગોત્ર’માં તારા સરજો વંશજ પાકવા બદલ હર્ષ થાય છે. જો ચોમાસું માથા પર ન હોત તો જરૂર તારી વાત સ્વીકારત પણ હવે તો જે કંઈ જાને તે જૈનએકાદશી પછી જ જાને. પ્રભુશ્રી વર્ધમાનની આજ્ઞા સુજળ વર્ધાત્રતુમાં શ્રમણો એક સ્થાને જ વાસ કરે છે.”

મનક-“તો પછી હું પણ આપની પાસે જ એટલો કાળ વ્યતીત કરીશ. આપને લખે જ પાછો ફરવાનો મેં નિરધાર કર્યો છે.”

સૂરિ-“મનક ! અમારી મંડળીમાં અમારા સરજો સ્વાંગ સત્યા સિવાય રહી શકાતું નથી. તારી ઇચ્છા મારી માફક ચાલુ થવાની અને જ્ઞાનાર્જનમાં જીવન વ્યતીત કરવાની છે ? સંસારના પ્રલોભનો પર નિરાગ આવ્યો છે ?”

“ પૂજ્ય પિતાશ્રી ! માતાના શીર પરથી ખોટો આરોપ ફર કરવો એ પ્રથમ કાર્ય અને આપ જેવા પાસે રહી જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરવી એ બીજું કાર્ય એ સિવાય મારી અન્ય કંઈ અભિલાષા જ નથી. ”

મનકનો જવાબ શ્રવણ કરતાં આચાર્ય શય્યભવસ્વામીને પ્રથમ તો આશ્ચર્ય ઉદ્ભવ્યું. આટલી નાની વયમાં વીતરાગદ્વેષના સંયમ તરફ આવું વલણ એ પૂર્વજવળી પુન્યાઇ સિવાય દ્વિજસંતાનમાં ન જ સંભવે. તરત જ તેઓશ્રીએ શ્રુતજ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂક્યો. સરળ હૃદયી મનકનું આયુષ્ય માત્ર છ માસનું જ ભેળું. સાથેસાથ માનવજીવન સફળ કરવાનો યોગ પણ ભેળો. એ જે હેતુ અર્થ નીકળ્યો હતો તે હેતુ એના દ્વારા પૂર્ણ થવાનો ન દેખાયો. ગૌત એકાદશી આવતા પૂર્વે જ એ ક્ષાની દુનિયાનો ત્યાગ કરવાનો ભાવિલાવની પ્રબળતા ! ક્ષણમાત્ર આયુ ન વધારી શકાય એવી શકેન્દ્રને પ્રભુ શ્રીવીરે કહેલા કથનની યથાર્થતા ભિડીને આખે વળગી ટૂંકો સમય છતાં મનક ઇચ્છિત કાર્ય સાધી શકે તેવી રીતે કામ લેવાનો મનમાં કાર્યક્રમ નિયત કરી આચાર્યશ્રી બોલ્યા—

“ મનક ! તો પછી મારી સાથે ઉપાશ્રય તરફ ચાલ. તારી ઇચ્છા છે એટલે પ્રમજ્જ્યા આપવામાં વાધો નથી, છતાં આપણા વચ્ચે અહીં થયેલી વાતચિત કિંવા સંસારી નજરે હું તારો પિતા છું એ વાત તારે જરાપણ સંભારવી નહીં; અગર કોઈને કહેવી પણ નહીં. અરિહંતદર્શન-

માં વૈયાવચ્ચનું કળ મહાન્ બતાવ્યું છે. ‘ સેવાધર્મો પરમગદ્દનો યોગીનામપ્યગમ્ય મ્. ’ જેવા નીતિસૂત્રો તારા બાળવામાં હશે જ. બે સાધુઓ બાણે કે આ ગુરુપુત્ર છે તો એ અણમૂલા લાભથી તું વચિત રહે, માટે મારી સલાહ પ્રમાણે વર્તવામાં લાભ છે. એક તરફ એ તપસ્વી અને ચારિત્રસંપન્નોની સેવા-એમનો સત્સંગ અને બીજી તરફ મુનિધર્મનું રહસ્ય સમજાવનાર અપૂર્વ જ્ઞાનમાં રમણતા થશે એટલે તારો ખેડો પાર. ”

મનક—“ પિતા અને પૂજ્ય ગુરુ, એમ ઉભયપદધારી આપ જે કહેો છો તે મારે કળૂલ છે. માત્ર મારી જનનીવાળી વાત સ્મૃતિપટમાંથી અદ્દશ્ય થવી નં ભેળીએ— એ તરફ આપશ્રીના કદમ એક વાર અવશ્ય થવા ભેળીએ એટલી જ પ્રાર્થના. ” પછી મનક સહિત આચાર્ય ઉપાશ્રયે આવ્યા.

પટ્ટશિષ્ય એવા યશોભદ્રજીને દીક્ષા-વિધિને અગે સૂચના આપી, નવિન શિષ્ય-ને પ્રાથમિક તૈયારી કરાવવાની ભલામણ કરી, પોતે આવશ્યકવિધિમાં લીન થયા.

પછી સૂરિએ ચૌદપૂર્વમાંથી નિચોડરૂપે નવનીત સમા દશવૈકલિકસૂત્રની રચના કરી. દ્વધમાંથી જેમ માળણ કાઢવામાં આવે તેમ એ સૂત્રની સામગ્રી જુદા જુદા પૂર્વોમાંથી આચાર્યશ્રીએ ઉદ્ધરી હતી એટલે દશવૈકલિકસૂત્ર સાથે જ નવનીત-સ્વરૂપ હતું. એ તૈયાર કરવામાં મનકની આયુષ્યવધિ નિમિત્તરૂપ હતી. ચૌદપૂર્વધર આ પ્રકારની રચના કારણ-સફલાવે કરી શકે છે. દશવૈકલિકસૂત્રનું સર્જન કરી

- 22-23-24-25. Bhāṣa Rahasya Prakaraṇa Satika-Yoga
Vimīṣika Vyākhyā-Tattva Viveka-vivarana Sameta
Kupadrīṣṭanta viśadikaraṇa Prakaraṇa-Niśabha-
kte svarūpato dūṣitatva vicāra Prakaraṇa (भाषारहस्य
प्रकरण सटीक-योगविशिकाल्याख्या-तत्त्वविवेकविवरणसमेत-
कूपदृष्टान्तविशदीकरणप्रकरण-निशामक्ते स्वरूपतो दूषितत्व-
विचारप्रकरण) Upādhyaya Shree Yaśovijayaji ... 2- 0-0
26. Jñānārṇava Prakaraṇa (ज्ञानार्णवप्रकरण मूलं) ... 0- 4-0
- 27-37 Shree Yaśovijaya Vācaka Grantha Saagraha-
Pātanjala Yoga-darśana Vivaranadi 11 graathas
(श्री यशोजिजयवाचकग्रन्थसंग्रह-पातंजलयोगदर्शनविवर-
णादि ११ ग्रन्थो) ... 2- 0-0
38. Dharma Parikṣa Savivaraṇa (धर्मपरीक्षा सविवरण)
Upādhyaya Shree Yaśovijayaji ... 4- 0-0

Works in Preparation

1. Jñānārṇava Satika (ज्ञानार्णव सटीक) ... and
2. Anekānta Tattva Vyavastha (अनेकान्ततत्त्व व्यवस्था) and
3. Utpāda-Vyaya-Dhruvyn Siddhi (उत्पाद-व्यय-ध्रुव्य-
सिद्धि) Upādhyaya Shree Yaśovijayaji ...
4. Samvati Tarka Prakaraṇa Satika Second Part
(सम्मतितर्क प्रकरण-सटीक-द्वितीय भाग) ...
5. Pratima Śataka Brihaṭṭika (प्रतिमाशतक बृहट्टीका) ...

To Be Had From:—

Sheth Ishvardas Mulchand
Kikā Bhat Pole—Ahmedabad.

Uniform with the Present Volume

Ready for Sale

Śramaṇa Bhagavān Mahāvira
Vol I Part I

Contents —Chapter I Introduction, Chapter II Su-deva-
Su-guru, Su-dharma Chapter III Sanyaktva-Mithyatva, Chapter
IV. First Previous Bhava-Nayasara-Acquisition of Sanyaktva.
Chapter V Second Previous Bhava Chapter VI Third Previous
Bhava-Mariel, Chapter VII 4th to 15th Previous Bhavas.
Royal Octavo 4+29+212 Pages Price 2-8-0 Foreign 5/6 s. One
Dollar Fifty Cents U. S. A

Śramaṇa Bhagavān Mahāvira.

Vol II Part I

Contains the Text, English Translation, etc of 116 Sūtras
of Kalpa Sūtra.

Contents:—Chapter I Coception-Vision of Dreams-Description of Indra-Kartika Śeth Kathā. Chap. II Śakra-stava (Cont.) Ten Strange Events-Birth in high and low families-Red-Chamber of Trisālā-devī. Description of first four Great Dreams-Chapter III Remaining Ten Dreams-Explanation of Dreams-Night-vigil-Siddhartha rising up in the morning-Going for exercise-bath etc-Calling for interpreters of dreams. Assembly-hall-Arrival of interpreters of Dreams-Story of 500 Warriors-Chapter IV Explanation of the fruit of dreams Increase of gold and wealth in the palace of Siddhartha-Steadiness of foetus-Lamentations of Trisālā-Resolve of Vardhamana Kumāra not to renounce the world during the life-time of his parents-Quickening of foetus-Nourishing of the foetus-Birth of Śramaṇa Bhagavan Mahāvīra. Chapter V Horoscopy. Chapter VI Celebration by Indras and gods-Abhisēka (anointing) by Indras and gods on Mount Sumeru.-Celebration of birth-festival by Siddhartha. Chapter VII Early life-Naming-Playing with boys-Molestation by a piśāca Going to school-Youth-Marriage-Death of parents-Chapter VIII Dikṣa. Royal Octavo, 19+290 Pages. Price Rs Three Foreign 7/6 s. Two Dollars U S. A.

Śramaṇa Bhagavān Mahāvīra.

Vol IV Part I

$$= \frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} \right)^{n-1} \left(\frac{1}{2} \right)^{n-1} = \frac{1}{2^n}$$

STHAVIRAVALI

Contents:—Bhagavan Sriman Indrabhūti Gautama-Gaṇa-
dhara Agnibhūti-Gaṇadhara Vayubhūti—Gaṇadhara Vyakta-
Gaṇadhara Sriman Sudharma Swami-Gaṇadhara Maṇḍit-Gaṇa-
dhara-Maurya-putra - Gaṇadhara-metarya - Gaṇadhara-Prabhas-
Sthavira Ārya Jambū Swami-Sthavira Ārya Prabhava Swami-
Sthavira Ārya Śaṅgyambhava Sūri. Royal Octavo Pages 209
Price 2-8-0 Foreign 5/6 One Dollar Fifty Cents. U. S. A.

IN PREPARATION

Śramaṇa Bhāgavān Mahāvira

Vol I Part II

Contents:—Sixteenth Previous Bhava-Viśvabhūti Muni-
Seventeenth Bhava-Eighteenth Previous Bhava-Tripriṣṭha
Vasudeva-Nineteenth, Twentieth, Twenty-first, Twenty-Second
Previous Bhavas-Twenty-third Previous Bhava Priyamitra
Cakravartin-Twenty-fourth Previous Bhava-Twenty-fifth
Previous Bhava Mahamuni Nandana Muni-and Twenty-sixth
Previous Bhava.

Śramaṇa Bhāgavān Mahāvira

Vol II Part II

Contents:—Śramaṇa Bhāgavān Mahāvira's "Vihāra" during
the twelve years and a half previous to his acquisition of
Kovalā Jñāna-Acquisition of Kovalā Jñāna near Rijuvālika
River-Samavasarāṇa-Dikṣa of eleven Gaṇadhara (chief disciplos)-
Śramaṇa Bhāgavān Mahāvira's Vihāra during thirty years after
the acquisition of Kovalā Jñāna Nirvāṇa-Kovalā Jñāna to
Gaṇadhara Bhāgavān Indrabhūti Gautama (Śrīman Gautama
Swāmi)-Ten chief Śravakas of Śramaṇa Bhāgavān Mahāvira.

Social, political, and religious condition of the people of
Bharatavarṣa during the time of Śramaṇa Bhāgavān Mahāvira-
Jainism in Royal Families Śramaṇa Bhāgavān Mahāvira's
Relations with other Royal Families-Śramaṇa Bhāgavān Mahāvira
as a religious preceptor-Jaina Philosophy-Jaina Siddhāntas-
Jaina System of Logic-Mahāvira and Buddha etc.

Appendix 1 Birth-place of Śramaṇa Bhāgavān Mahāvira.

Appendix 2 Date of Birth of Śramaṇa Bhāgavān Mahāvira.

To be had from:—

Ahmedabad: Now City Printing Press Dhalgarwad-near
Pankore Naka Ahmedabad.

Bhavnagar: Shree Jain Dharma Prasāraka Sabha
Shree Atmanand Sabha.

Bombay: Shree Sarasvati Pustaka Bhandara-Pandit Bhūlalal
Kalidas. Laxmi Nivas Panjrapole Lane, Bombay 4.

Lahore: Motilal Banarsidas. Booksellers and Publishers
Said Mitha Bazar, Lahore, Punjab.

એક ધર્મિષ્ઠ સલાસદનું બેદકારક પંચત્ય ભાઈશ્રી મણિલાલ હઠીસંગ

ભાવનગરનિવાસી આ બધુ માત્ર ૧૦-૧૨ દિવસના વ્યાધિથી આસો શુદ્ધ ૧૧ ની રાત્રે સુમારે ૬૯ વર્ષની વયે પંચત્ય પામ્યા છે એમનો અભાવ થવાથી સભાએ એક દીર્ઘદષ્ટિવાળા માયા સલાહકારને ગુમાવ્યો છે. એમની ખામી પૂરાય તેમ નથી. એ બધુ અનેક પ્રકારના ત્યાગવાળા, દૃઢ નિશ્ચયવાળા, ધર્મચુસ્ત અને નિરૂપણે સંત્ય વિચારને જાણવાનાગ હતા. મલા પ્રત્યે પૂરા સદ્ભાવવાળા હતા. બહુ વર્ષોથી લાઈફ મેમ્બર થયેલા હતા એમના પુત્ર ધનમુખરાય તથા તિલકરાય વિગેરે સ્વજનવર્ગને અમે અત કરણથી દિલાસો આપીએ છીએ અને એમના આત્માને શાંતિ ધ્વજીએ છીએ આ જગતના જીવેને એક વાર જવુ એ તો નિશ્ચય છે પરંતુ તેમ કેટલાક જીતીને જાય છે તેમાંનાં આ એક બધુ હતા.

અવવય મળાવો

ઘટાડેલી કિંમત

વિમ્નપરંપરાવિહારક શ્રી સિદ્ધચંદ્રારાધક

શ્રીપાળ રાજનો રાસ અર્થયુક્ત (સચિત્ર)

શ્રીપાળ મહારાજના નામથી જૈન બાળક પણ બાગ્યેજ અભણ હશે. તે શ્રીપાળ મહારાજનો રાસ ચેત્ર તથા આશ્વિન માસની ઝોળીમા ઘેર ઘેર વચાવ છે આ રાસમા સિદ્ધચંદ્રના માહાત્મ્યનુ વર્ણન સુંદર રીતે કરવામા આવ્યુ છે. તેમ જ પ્રસંગે પ્રસંગે દ્વિતશિક્ષાઓ પણ આપવામાં આવી છે. સૌ કોઈ તેના છૂટથી લાભ લઈ શકે તે માટે પાકા પૂઠાના રોયલ આઈ પેશ સાઈમનના ૪૨૫ પાનાના આ અર્થયુક્ત રાસની કિંમત ઘટાડવામા આવી છે. આ પુસ્તકમા રામ ઉપગત નવપદજીના ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ, સ્તોત્રો, નવપદજીની પૂજાઓ તેમ જ તેના ઉત્તમણનો વિધિ વગેરે આપવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તક દરેક રીતે ઉપયોગી નીનડે તે માટે બનતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે આ પુસ્તકને ટકાઉ બનાવવા માટે સુંદર કાગળો વાપરવા ઉપગન્ત પાકું બાઈડિંગ કરાવવામા આવ્યુ છે પ્રસંગને અનુરૂપ ચિત્રો પણ રચેજ રચેજ આપવામા આવેલ છે, તેની કિંમત ઘટાડીને હાલમા બે રૂપીઆનો દોઢ રૂપીઓ ગણવામા આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૭-૦ જુદુ.

૨૬ કાગલ ૫૭ છપાએલ શ્રીપાળ ગમના રામની કેટલીક કૅપીઓ પણ અમારી પાસે છે તે ઝોઘી કિંમતે આપી દેવાની છે તેમા પણ પ્રસંગને અનુરૂપ ચિત્રો આપવામા આવેલ છે ૩૪૦ પૃઠનાળા આ રાસની કિંમત ઘટાડીને મલા રૂપીઆને બદલે ચૌદ આના રાખવામા આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦ લખો—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રી સામાયિક ચૈત્યવંદન સૂત્ર

સામાયિક લેવા પારવાની વિધિ તથા ચૈત્યવંદન સ્તવનાદિ સહિત નવા અધ્યાય કરનાર બાળક બાલિકાઓ માટે અમે નવી આટલિ છપાવીને બહાર માડી છે કિંમત માત્ર નવ પાઈ સો નકલના રૂ. ૪) બાળવ્યના બધુ જાગવી શકે તેવા પુઠા વિગેરે કરીને ઉપયોગી બનાવવામા આવી છે. લખો—શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રી પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્ર-ગૂણ ગુજરાતી

અમારી સભા તરફથી ઉપર જણાવેલી જુદા ગુજરાતી મોટા ટાઈપમાં છપાવી સુંદર પાઠ બાઈન્ડિંગથી બંધાવેલી છે. તેની અંદર પાંચ પ્રતિક્રમણ ઉપરાંત નવ રમરણ, તમામ પચ્ચપખાણો, તમામ વિધિઓ, અનેક ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ તથા સત્ત્રાચો વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. જુકના પૃષ્ઠ ૪૬૦ છે. વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. અમે તેની નકલો વધારે છપાવેલી હોવાથી હાલ કાગળની મોઢવારીને લઈને બીજા ન છપાવી શકે તેમ હોવાથી સગવડને માટે તેમ જ વિશેષ પ્રયાગ નિમિત્તે મો અગર તો તેથી વધારે નકલો મંગાવનાર માટે નકલ સોના રૂ. ૩૫) ગણવામાં આવેલ છે. રહે પામલથી ઓછા અર્થે મોકલી શકાય છે. છૂટક નકલની કિંમત ૭ આના. પોસ્ટેજ સહા બે આના.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સક્ષિત જીવનચરિત્ર

કેવળીપણાના ૩૦ વર્ષના વિદારનું ક્રમસર ચોમાસાના રથજ સાથે વર્ણન, હથરથા-વરથાના ૧૨૧ વર્ષના વિદારનું વર્ણન, ઉપમર્ગોની હકીકત તથા ક્રમસર ચોમાસાના રથજો માથે, ૧૨૧ વર્ષના તપનું વિસ્તૃત લીસટ, ઉપમર્ગોની મોઢ વિગેરે તેમજ ગૃહસ્થ-પણાના ૩૦ વર્ષનું સક્ષિત ચરિત્ર-આ લઘુ જુકમા દાખલ કરવામાં આવેલ છે ઉપરાંત એ જ પરમાત્માના ચત્તારીશ ભવના તથા પચ કલ્યાણજુકના મોટા બખ્ખે સ્તવનો દાખલ કર્યા છે. આ પ્રભાણેની જુદા તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખામ ઉપયોગી છે. કિંમત આર આના રાખી છે મામડી નકલ મંગાવનારને ઓછી કિમતે આપણું નમૂનાની નકલ મંગાવો ને પસંદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પ્રભાવના કરો. આ જુક લખના વિગેરેનો પ્રવાસ સભાના પ્રમુખ શ્રીયુત કુવરજી આજુજીએ કરેલો છે.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર બાપાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦: ત્રિભાગ ૫

આ આખા મંથન દશ પર્વ છે. કલિકાલગર્વસ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે અમે તેનું બાપાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે

૧) પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨. શ્રીમદ્દેવ, અજિતનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૨-૪-૦૦

૨) બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫. શ્રીકલ્પનાથથી શ્રીયુનિસુવતરરામી સુધીનાં ચરિત્રો કિં રૂ. ૩-૪-૦૦

૩) ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૬-૭. શ્રી રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦૦

૪) ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૦-૦૦

૫) પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦. શ્રી મહાવીર જિન સચિત્રનું ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦૦

પાંચે ભાગની કિમત રૂ. ૧૩-૮-૦૦ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ બેજા લેનાર પાત્રેથી રૂ. ૧૧-૮-૦૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું મમજનુ

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૮ મું

અંક ૯ મો

વીર સંવત ૨૪૧૯

જીવ મર્ત્ય સમારભ્ય મનસા

વિક્રમ સંવત ૧૯૮૯

માર્ગશીર્ષ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

સાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ મું } માર્ગશીર્ષ { વીર સં. ૨૪૬૯
અંક ૬ મા } { વિક્રમ સં. ૧૯૨૬

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર-સંસ્કૃત. (કવિ બાલચંદ હીરાચંદ)	૨૭૮
૨ શ્રી ત્રિરાવલા પાર્શ્વનાથ છંદ... (મંત્રાહક-મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૮૦
૩ લાલુવા યોગ્ય ... (કુંવરજી)	૨૮૨
૪ શ્રી ગણધરકથવતા-અગ્નિભૂતિ ને વાયુભૂતિ ગણધર (આ. વિજયપદમચરિ)	૨૮૩
૫ શ્રાવકધર્મના અધિકારીનાં લક્ષણો ... (કુંવરજી)	૨૮૮
૬ કાળ (Time) સંબંધી વિચારણા (સ. જીવરાજભાઈ ઓષવજી દોશી)	૨૮૯
૭ મોક્ષાર્થિના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનવૃદ્ધિ: કાર્યા ... (વકીલ ન્યાયચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૨૯૫
૮ દંકુ ને ટચ... ... (કુંવરજી)	૩૦૦
૯ એક મિત્રનો પત્ર ... (કુંવરજી)	૩૦૧
૧૦ પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નાર-મુનિ વિશુધવિજયજી) (કુંવરજી)	૩૦૨
૧૧ " ... (પ્રશ્નાર-શા. મગનલાલ કંકુચંદ) (કુંવરજી)	૩૦૩
૧૨ પ્રભાવિક પુરુષો-આચાર્ય યશોભદ્રચરિ (મોદનલાલ દીપચંદ ચૌકમી)	૩૦૫
અવધાર કોશલ્ય: ૨ (૨૦૩-૨૦૪) ... (મૌલિક)	૩૧૨

નવા કાર્તિકી જૈન પંચાંગ

પૂર્વપુરુષોની આસી આવતી પ્રજાલિકા પ્રમાણે સંગ્રહાયેલું પંચાંગને આધારે પાગવાની તિથિઓ અને પર્વોને સુચવનાર પંચાંગ પંચાવન વર્ષથી અમે પ્રગટ કરીએ છીએ. તે પ્રમાણે આ વર્ષે પશુ તૈવાર કરી બહાર પાડવામાં આવેલ છે. કી. ૦-૦-૯ સો નકલના રૂ. ૪-૦-૦ રૂપાલ ખર્ચે અત્રમ.

નવા સલામુદોનાં નામ

૧. શા. કાનિવાવ લક્ષ્મણજી	બાવનગર.	લાઈફ મેમ્બર
૨. શા. પોપટલાલ દમચંદ	મુંબઈ.	પહેલા વર્ગમાંથી લાઈફ મેમ્બર
૩. શા. મંગળદામ લક્ષ્મણજી	નિમનપુરાણા દાલ મુંબઈ.	" "
૪. શા. રતિલાલ વીરભાઈ	પાલોગ.	" "
૫. વાર્તા કૃષ્ણચંદ મગનલાલ	તળાગ.	પહેલા વર્ગના મેમ્બર
૬. બાવમાર નિનેવનદામ બેચરામ	બાવનગર.	" "

सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः

जैन धर्म प्रकाशः

पुस्तक ५८ भुं } भागशीर्ष { वीर सं. २४९८
अं ६ मे। } वि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (मुद्राक्षेप)

श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथस्तोत्रम् ।

उपजातिवृत्तम् ।

श्रीपार्श्वनाथं भुवि सुप्रसिद्धं, वैदर्भदेशे सुविशालकीर्तिम् ।
अस्पृष्टभूमिं सुयचार्यनामं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ १ ॥
विभूषितं श्रीपुरुमध्यभागं, पातालगर्भगृहसंस्थितं यः ।
अनेकभक्तार्पितभक्तिपुष्पं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ २ ॥
लङ्कापतेर्यादुविभूषितं य-द्विभवं जिनेन्द्रस्य सुभूतकाले ।
चमत्कृतिर्यस्य जने प्रसिद्धं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ३ ॥
वाराणसी यस्य सुजन्मभूमि-र्वामाकुले सूर्य इव प्रदीपः ।
पूज्यं मनोवाञ्छितपूरकं तं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ४ ॥
फणीन्द्रविस्फारितमातपत्रं, सुशोभितं सुंदर इयामवर्णम् ।
आकुष्टभक्तालिमुखारविन्दं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ५ ॥
सत्योपदेष्टा कमठस्य पार्श्वो, मन्त्रामृतेनोद्धरितः फणीन्द्रः ।
सुरेन्द्रसंपूजितदेवदेवं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ६ ॥
धर्मोपदेष्टा भुवि भाविकानां, तीर्थंकरः संघविधायको यः ।
धर्मस्य संस्थापकधर्ममूर्तिं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ७ ॥
भक्तस्य वाञ्छा भुवि भाग्यलक्ष्मी-र्विधायको यः परमार्थसिद्धेः ।
मोक्षस्य दाता परमं पवित्रं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ८ ॥

बालचंद हीराचंद-मालेगाम

શ્રી હરાવલા પાર્શ્વનાથ

છંદ

હરાઉલામંડણુ જિનપાસ, તું ત્રિભુવનપતિ લીલાવિલાસ;
 સુણી વિનતિ છોડો ભવ-પાસ, તું છે દેવ હું તારો દાસ. ૧
 ચિહ્નગતિમાંહિ ગાઠો રૂઝ્યો, માનવભવ લાઘો મુઝ રૂઝ્યો;
 મહિમંડલે છ દરિસણુ હુઆ, બોલે વચન સર્વ જુજુવા. ૨
 એક ભવો ભવ દાંઈ નિગમો, નિત ઉઠી પ્રભુજીને નમો;
 એક ભણે ઇશ્વર દેવતા, મનોવંછિત લહીએ સેવતા. ૩
 એક ભણે સવિ છંડો દેવ, એક જ સેવો સૂરજ દેવ;
 એમ બોલ બોલે છે ભવ્ય, એક ભણે જઈશું જ્યાં જશ. ૪
 જગતમાંહિ મેં જોયા ઘણા, બોલ સહુ થાપે આપણા;
 ધર્મતણો હું અરથી થયો, દેવપરીક્ષા કરવા ગયો. ૫
 પોહર્યો હરિમંદિર ધસમર્યો, કોતુક દેખી હિયડે હસ્યો;
 નારી સાથે બેઠા દેવ મોઝાર, છેક દીઠા ભુવન મઝાર. ૬
 મુજ મૂરખ મન ચીની વગી, દેવ થયા તો નારી કીસી ?
 બેઠા દીઠા જોડલા જીણુ વાર, હું લાજ્યો નવિ રહ્યો લગાર. ૭
 હરિના ભુવનથકી નીકળી, ગયો ઇશ્વરને દેહરે વગી;
 મૂરતિ ચિલ ઉપર દીઠી નવિ, એક જલધારી લોંછ ઠવી. ૮
 તે ઉપર માંડ્યો આકાર, તે કહેતા આવે લાજ અપાર;
 તાય ભક્તિ કિમ કરીએ દેવ, પૂજ પ્રણમી કીજે સેવ. ૯
 ચતુરપણે મેં ચિંતવ્યો તામ, પાયપણે કીધાં કરું પ્રણામ ?
 અંગપણે નવી નિરખે લગાર, કંઠ વિના કીમ ઠવીએ હાર ? ૧૦
 નાકપણે કિધાં ધૂપ ધૂપણું ? આવા દેવ શું ઇશ્વરપણું ?
 અલવેગું ઇશ્વર પરિહરી, હૃદયે વગી વિમાસણુ કરી. ૧૧
 મૂરજ દેવ સહુકો કહે, તે તો આપદા ઘણેરી સહે;
 દિવસમાંહિ ભિગે-આયમે, જન્મ મરણનાં દુઃખ નિગમે. ૧૨
 જશ રસસ દેવી દેવડા, દીઠા ચેલ્ય સવિ છેઠા ભલા;
 દિગ્દશ દરે દરાવે ઘણી, કિમ્તી જોલગ કીજે તેહતણી. ૧૩
 દેવ ન દેખ્યો તેહવો ડાય, જેને સેવ્યે મુખ-સંપતિ હોય;
 મુજ મન આરતિ એહ જ ઘણી, લેઓ તિહાં સાચુ ભાગી. ૧૪

ઇમ પૂછ્યો જિનશાસનસાર, જિન ચૌવીશી મુગતિ દાતાર;
 પૂરવ પુણ્યે પ્રગલ્બો કર્મ, 'દયામૂળ જાણીએ જિનધર્મ. ૧૫
 મુગતિતણો મને લાધો માર્ગ, પાર્શ્વપ્રભુ ધરું આપની આશ;
 ચિન્તામણિ મળિયો મુજ આજ, તુમ નામે મુજ સરિયા કાજ. ૧૬
 તોરા ગુણનો પાર નવિ લહું, તુજ તુલ્ય ખીજો નહીં કરું;
 અવર દેવ તુમ અન્તર ઘણો, ભુગતે ગોલ વિચારી લણો. ૧૭
 જેવડો અન્તર વ્યંતર ઇન્દ્ર, જેવડો અન્તર તારા ચન્દ્ર;
 જેવડો અન્તર ભૂપતિ દાસ, નથી હીનને લીલ વિલાસ. ૧૮
 જેવડો અંતર હુણ કપૂર, જેવડો અંતર ખજુઆ સૂર;
 જેવડો અંતર સરસવ મેર, જેવડો અંતર ઉવટ^૧ સેર.^૨ ૧૯
 જેવડો અંતર સિંહ શિયાલ, જેવડો અંતર ગોલ વિઆલ;
 જેવડો અંતર મયગલ ઉંટ, જેવડો અંતર પુણ્યવંત પુટ. ૨૦
 જેવડો અંતર ગગલા હંસ, જેવડો અંતર કાનડ^૩ કંસ;
 જેવડો અંતર રાવણ રામ, જેવડો અંતર ઠામ કુઠામ. ૨૧
 જેવડો અંતર ખાજર ઝૂર, જેવડો અંતર કાયર શૂર;
 જેવડો અંતર રાણી દાસ, જેવડો અંતર દહીં ને છાશ. ૨૨
 જેવડો અંતર રાયણ ગોર, જેવડો અંતર માણસ ઢોર;
 જેવડો અંતર મૂરખ ને જાણ, જેવડો અંતર ખર ને કાંણ. ૨૩
 જેવડો અંતર અમૃત ને વિષ, જેવડો અંતર જળ ને ખીર;
 જેવડો અંતર કોયલ પંકાક, જેવડો અંતર સુખડ ને સાગ. ૨૪
 જેવડો અંતર મણિ ને કાચ, જેવડો અંતર મુડો ને આસ;
 જેવડો અંતર કાંચન ને લોહ, જેવડો અંતર કસ્તૂરી ને મેય.^૪ ૨૫
 જેવડો અંતર ગોળ ને ગળી, જેવડો અંતર તરુ ને સળી;
 જીમ રચણાયર ને છીલરુ, કામકુંલ કીહાં કીંકરું. ૨૬
 એવડો અંતર છે અનેક, ધર્મો ધર્મ મન ધરો વિવેક;
 ચડતે એઠે જિનવર જોય, પડતે અવર દેવ સૌ હોય. ૨૭
 ચિહ્ન દિશિ ચોવટ ને ચોસાલ, ત્રિભુવનનાયક દેવ દયાલ;
 તુમ લેલ્યો અવર નહિ નમું, અમૃત લહી આછણ કેમ જમું? ૨૮
 પામ્યો કલ્પ વિષયનો સાથ, તો અવર નહિ ચાહું હાથ;
 તું દીઠો નયણે જગદીશ, અવર દેવ કેમ નામું શિશ? ૨૯
 તું વિણ લવસાગર રડવલ્યો, મદ મચ્છર માયામાં પડ્યો;
 એવી વિનતિ કરું તુજ બહુ, કર્યાં પાપ તે જાણો સહુ. ૩૦

તવ નિશ્ચે નિંદા પરિહાર, અવર દેવના યોધ્યાં આચાર;
 રાય મ ધરજો કોઈ લગાર, દેવ ખરા જે સુગતિ દાતાર. ૩૧
 અવર માહરે સમસા જોય, તુમ સરિખા મુજ દેવ ન કોય;
 સેવ્યો આપે શિવપદ હામ, ત્રણ કાળ તસ કરું પ્રણામ. ૩૨
 અમીરસ સરખો મીઠો આજ, તું દીઠો નયણે મહારાજ;
 એ કારણ મુજ વંછિત ફળ્યો, દુર્ગતિનું દુઃખ દૂરે ટલ્યો. ૩૩
 તુજ નામે સવિ સકટ ટળે, ભૂત પ્રેત વ્યન્તર નહિ છળે;
 નિશ્ચે નામે વિષમ વિકાર, તુજ નામે નિત જયજયકાર. ૩૪
 તપગચ્છનાયક અવિચલ ચંદ, શ્રી લક્ષ્મીસાગર સૂરીન્દ;
 શિષ્ય સોમદેવસૂરિ સાર, શ્રી સોમસુંદર વર ગેણુધાર. ૩૫
 સમયરત્ન બિન પંડિતરાય, તે સહિ ગુરુના પ્રણુમી પાય;
 તુ સ્તવિયો ત્રિભુવનનો ધણી, પૂરો ઈચ્છા એક મનતાણી. ૩૬
 કદિ રમણી નવિ માણું રાય, કોટલ વિદ્યા મંત્ર અકાય;
 એક જ આવાગમન નિવાર, તું લવસાગર પાર ઉતાર. ૩૭
 હું આવ્યો શરણે તુમ તણો, રાખો મન ઉલટ આપણો;
 મુનિ લાવણ્ય એહ છંદ લણે, તુમ તુઠે નવનિધિ ધર આંગણે. ૩૮
 આ છંદના પાર્શ્વનાથનો છંદ પ્રાચીન પ્રતમાંથી લખ્યો છે. કર્તા
 મુનિ લાવણ્યવિજયજી છે. સંવત ૧૮૮૬ ના અશાઠ વદ ૭ ખુધવારે
 લખેલ છે. આ છંદમા મિશ્રલાપા એટલે મારવાડી અને ગુજરાતી છે.

સ પાદક મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

જાણવા યોગ્ય

૧. શ્રી ધનેશ્વરમુરિદ્ધ રાત્રુંજયમાહાત્મ્યમાં કહ્યું છે કે-શ્રી વીરપદમાત્માના
 નિર્વાણથી ૩ વર્ષ ને માઝાઝા માસે ગોથો આરો પૂરો યજ્ઞ પાંચમે આરો
 ખેમને ત્યારપછી પાંચમા આગના ૪૬૬ વર્ષ ને ૪૫ દિવસે વિક્રમ રાગનો
 મ વત પ્રવર્તમે એટલે કુલ ૪૬૯ વર્ષ ને ૬૪ માસે વિક્રમરાગનો સંવત પ્રવ-
 તમે. અપૂર્ણને પૂર્ણ માળીને ૪૭૦ વર્ષ કહેવામાં આવે છે.

૨ નિર્વાણ એટલે શુ ૧ જોમ દીપકના પાત્રમાંથી તેલ અને બત્તી બને
 મર્ચા બળી જવાથી દીપક બુઝાઇ જાય છે-નિર્વાણ પામી જાય છે તેમ તેજસ-
 કાર્મણ યરીરૂપ તેલ અને આયુર્ધર્મના ઉદ્ધરણ બત્તી મર્ચા બળી જવાથી
 સંસારમા ફરીને ન આવવારૂપ રિયતિને પામણું તે નિર્વાણ કહેવાય છે.

૩. યો કાવળદેવને બને આધજમાં આમમાંથી દક્ષિણા બે વૃષભ
 લંબન તરીકે દત્તા, એમ શ્રીમદ્વાગવિધિમાં કહ્યું છે.

૨. અગ્નિભૂતિ ગણધર

મગધ દેશના ગોખરગામમાં ગૌતમગોત્રના વસુભૂતિ બ્રાહ્મણ અને પૃથ્વી માતાના પુત્ર શ્રી અગ્નિભૂતિનો જન્મ વૃષભ રાશિ અને કૃત્તિકા નક્ષત્રમાં થયો હતો. તે મહાબુદ્ધિશાળી હોવાથી મોટી ઉંમરે પણ ચૌદ વિદ્યાના પારગામી બન્યા હતા. તેમને ‘કર્મ’ છે કે નહિ ? એ બાબતનો સંશય હતો. તેમને પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવની પાસે જવાનો પ્રસંગ કઈ રીતે ઉપસ્થિત થયો ? તથા સંશય કઈ રીતે દૂર થયો ? વગેરે બીના દૂંકામાં આ પ્રમાણે છે—

ઈન્દ્રભૂતિને દીક્ષિત થયેલ સાબળી તેમના બીજા ભાઈ અગ્નિભૂતિ વિચારવા લાગ્યા કે—“કદાચિત્ પર્વત પીગળી જાય, હિમનો સમૂહ સળગી ઊઠે, અગ્નિની જ્વાલાઓ શીતળ થાય, વાયરો સ્થિર થઈ જાય, ચન્દ્રમામાંથી અંગારા વરસે અને પૃથ્વી પાતાલમાં પેસી જાય, તો પણ મારો ભાઈ હારે જ નહિ.” પોતાના મોટાભાઈ ઈન્દ્રભૂતિ શ્રી જૈનેન્દ્રી દીક્ષા અંગીકાર કરે, તેમાં જરા પણ શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ નહિ રાખતા તે અગ્નિભૂતિ લોકોને વારંવાર પૂછવા લાગ્યા, પરંતુ જ્યારે લોકોના ઝુળથી સાંભળી તેને નિશ્ચય થયો કે શ્રી ઈન્દ્રભૂતિએ દીક્ષા લીધી જ છે ત્યારે તે ચિત્તમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે—“તે ધૂર્તે જરૂર ઈન્દ્રભૂતિને છેતરી લીધો જણાય છે પરંતુ હું હમણાં જ જઈ તે ધૂર્તને છતી લઉં અને માયાપ્રપંચથી પરાજિત કરેલા મારા વડીલ ભાઈને પાછા લઈ આવું.” આ પ્રમાણે વિચાર કરી, અગ્નિભૂતિ પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે જલ્દી શ્રી મહાવીરદેવની પાસે આવ્યા. શ્રી મહાવીર પ્રભુ તેને તેના ગોત્ર અને નામ કહેવાપૂર્વક બોલાવી તેના મનમાં રહેલા સંદેહને પ્રગટ કરી બોલ્યા કે—“હે ગૌતમગોત્રીય અગ્નિભૂતિ ! તને એવો સંશય છે કે—‘કર્મ’ છે કે નથી ?’ આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ અર્થને જણાવતા વેદપદો વાંચવાથી થયો છે—કર્મનો નિષેધ કરનાર વેદવાક્ય આ છે—

“પુરુષ ઇવેદં પ્રિં સર્વં યદ્ ભૂતં યચ્ચ માવ્યમ્” ઇત્યાદિ ।

“આ વેદપદોથી તું એમ સમજ્યો કે કર્મ નથી. તેનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—[પુરુષ ઇવેદં-પ્રિં સર્વં યદ્ ભૂતં યચ્ચ માવ્યમ્] એટલે આ પ્રત્યક્ષ જણાતું ચેતન-અચેતન વિગેરે પદાર્થસ્વરૂપ જે ભૂતકાળમાં યયેલું છે અને જે ભવિષ્યકાળમાં થવાનું છે, તે સર્વ પુરુષ જ છે એટલે આત્મા જ છે. અર્થાત્ આત્મા સિવાય કર્મ, ઈશ્વર વિગેરે કાંઈપણ નથી. મનુષ્ય, દેવ, તિર્યંચ, પર્વત, પૃથ્વી વિગેરે જે જે વસ્તુઓ દેખાય છે તે સર્વ આત્મા જ છે, આત્મા સિવાયની એક

પણ વસ્તુ નથી. આ વચનવડે ‘ સર્વ વસ્તુ આત્મા જ છે. ’ એમ જણાવેલું હોવાથી ‘ કર્મ નથી ’ એમ તને નિર્ણય થયો છે. હે અગ્નિભૂતિ ! વળી તું માને છે કે— ઉપર પ્રમાણે વેદપદોનો અર્થ સુક્ષિતથી પણ ઠીક લાગે છે, કેમ કે આત્મા અમૂર્ત છે, તેને મૂર્ત એવા કર્મવડે અનુગ્રહ (લાભ) અને ઉપધાત (હાનિ) શી રીતે સંભવે ? જેમ અમૂર્ત એવા આકાશને મૂર્ત એવા ચંદનથી વિલેપન થતું નથી અને શસ્ત્રથી તેનું ખંડન પણ થતું નથી; તે પ્રમાણે અમૂર્ત એવા આત્માને કર્મથી અનુગ્રહ કે ઉપધાત કેમ થઈ શકે ? માટે કર્મ નામનો પદાર્થ નથી, પણ વળી કર્મની સત્તા જણાવનારાં બીજાં વેદપદો દેખીને તથા લોકોમાં પણ કર્મની પ્રસિદ્ધિ જોઈને તું સંશયમાં પડ્યો કે કર્મ હશે કે નહિ ?

“ પરંતુ હે અગ્નિભૂતિ ! તારો આ સંશય અયુક્ત છે, કારણ કે—“ પુરુષ પવેદં મ્મિ સર્વે યદ્ મૂતં યજ્ઞ માવ્યમ્ ” એ વેદપદોનો અર્થ તું સમજ્યો નથી, તેથી તું એ વેદપદોનો અર્થ જે ઉપર મુજબ કરે છે તેવો તેનો અર્થ થતો નથી. તેનો ખરો અર્થ આ પ્રમાણે છે, સાંભળ—[પુરુષ પવેદં મ્મિ સર્વે યદ્ મૂતં યજ્ઞ માવ્યમ્] એટલે આ પ્રત્યક્ષ જણાતું ચેતન-અચેતન સ્વરૂપ જે ભૂત-દાળમાં થયેલું છે અને લવિષ્યકાળમાં થવાનું છે તે સર્વ આત્મા જ છે. આ વેદપદોમાં આત્માની સ્તુતિ કરી છે, પણ આત્માની સ્તુતિ કરવાથી ‘ કર્મ નથી ’ એમ સમજવાનું નથી. વેદવાક્યો ત્રણ પ્રકારના હોય છે—કેટલાક વેદવાક્યો વિધિ અર્થને જણાવે છે, કેટલાક વેદવાક્યો અનુવાદ અર્થને જણાવે છે, તેમાં સિદ્ધપદાર્થનું કહેવું, તે અનુવાદ કહેવાય, અને કેટલાક વેદવાક્યો સ્તુતિરૂપ અર્થને જણાવે છે. જેમ—‘ સ્વર્ગકામોઽગ્નિદોષં જુહવાત્. ’ એટલે સ્વર્ગની ઈચ્છાવાળો અગ્નિહોત્ર દોષ કરે. ’ ઇત્યાદિ વાક્યો વિધિરૂપ અર્થને જણાવે છે. ‘ દ્વાદશ માસાઃ સંવત્સરઃ. ’ એટલે બાર મહિનાનું એક વરસ થાય. ’ તથા ‘ અગ્નિરુષ્ણઃ. ’ એટલે અગ્નિ ગરમ હોય. ’ ઇત્યાદિ પદો લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવા પદાર્થોનો અનુવાદ કરે છે. કેટલાક વેદવાક્યો સ્તુતિ અર્થને જણાવે છે, જેમ—

“ જલે વિષ્ણુઃ સ્થલે વિષ્ણુઃ-વિષ્ણુઃ પર્વતમસ્તકે ।

સર્વભૂતમયો વિષ્ણુ-સ્તસાદ્ વિષ્ણુમયં જગત્ ॥ ૧ ॥ ”

“ જલમાં વિષ્ણુ છે, સ્થલમાં વિષ્ણુ છે, પર્વતના શિખર પર વિષ્ણુ છે અને સર્વ ભૂતમય વિષ્ણુ છે; તેથી સમગ્ર જગત્ વિષ્ણુમય છે. ”

આ વાક્યથી વિષ્ણુનો મહિમા જણાવ્યો છે, પણ તેથી વિષ્ણુ સિવાયની બીજી વસ્તુઓનો અભાવ સમજવાનો નથી. જેમ આ વાક્યથી આખા જગતને વિષ્ણુમય કહેવા છતાં, આ વાક્ય વિષ્ણુનો મહિમા જણાવનાર હોવાથી વિષ્ણુ સિવાયની બીજી વસ્તુઓનો અભાવ સમજવાનો નથી; તેમ ‘ જે થયું અને જે થશે તે સર્વ આત્મા જ છે. ’ એ વેદપદોથી આત્માનો મહિમા જણાવ્યો છે, પણ

તેથી 'આત્મા સિવાય કર્મ નથી' એમ સમજવાતું નથી. વળી જે તું માને છે કે—'અમૂર્ત એવા આત્માને મૂર્ત એવા કર્મવડે અનુચ્છ અને ઉપધાત કેમ થઈ શકે?' એ પણ તારું માનવું અચુક છે, કેમ કે—જ્ઞાન અમૂર્ત છે, તેને મૂર્ત એવા બ્રાહ્મી વિગેરે ઔપધોવડે તથા ધી, દૂધ વિગેરે ઉત્તમ પદાર્થોવડે અનુચ્છ થતો દેખીએ છીએ; વળી મદિરા, વિષ વિગેરે પદાર્થોવડે જ્ઞાનને ઉપધાત થતો પણ દેખીએ છીએ; માટે અમૂર્તને પણ મૂર્ત પદાર્થના સંબંધથી અનુચ્છ અને ઉપધાત સંભવે છે એમ માનવું જોઈએ. વળી જો કર્મ ન હોય તો જગતમાં એક સુખી અને બીજો દુઃખી જણાય છે. એક શેઠ બીજો ચાકર બને છે ઇત્યાદિ પ્રકારે પ્રત્યક્ષ જણાતી જગતની વિચિત્રતા કેમ સંભવે? રાજા અને રાંક, એવા ઉચ્ચ-નીચના જે ભેદ (દરક, તફાવત) જોવામાં આવે છે તેમાં કાંઈ પણ કારણ હોવું જોઈએ, અને તે કારણ શુભ-અશુભ કર્મ જ છે એમ જરૂર માનવું જોઈએ. વળી જે જે ક્રિયા કરાય છે તેનું ફળ અવશ્ય મળે છે. દાન વિગેરે શુભ ક્રિયાઓ છે, અને હિંસા વિગેરે અશુભ ક્રિયાઓ છે; તે શુભ અને અશુભ ક્રિયાઓનું કાંઈ પણ ફળ અવશ્ય મળવું જોઈએ, અને તે ફળ શુભ-અશુભ કર્મ છે. કારણ કે—અહિંસાદિ શુભ ક્રિયા કરવાથી શુભ કર્મ બધાય છે, અને અશુભ ક્રિયા (હિંસા વગેરે) કરવાથી અશુભ (પાપ) કર્મ બધાય છે.

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી અગ્નિભૂતિને કર્મનો જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો, તેને નિર્ણય થયો કે 'કર્મ છે.'

જો પ્રમાણે તેમનો સંશય દૂર કરીને પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવે તેમને પાંચસો શિષ્યો સાથે, ૪૭ મા વર્ષની શરૂઆતમાં વૈશાખ શુદ્ધ અગિયારશે દીક્ષા આપી અને ગણધરપદે સ્થાપ્યા. તેઓ ત્રિપદી સાંભળીને બાર અંગોની રચના કરવામાં સમર્થ થયા. અતુર્ગાની એવા શ્રી અગ્નિભૂતિ ગણધર છદ્મસ્થપણામાં ૧૨ વર્ષ રહ્યા એટલે ૫૮ વર્ષ વીત્યા બાદ ૫૯ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તેઓ કેવલજ્ઞાન પામ્યા. ૧૬ વર્ષ સુધી કેવલીપર્યાય આરાધી, ૭૪ વર્ષનું આયુ પૂરું કરી વૈભારગિરિ ઉપર પાદપોષગમન અનશન કરવાપૂર્વક માસદ્વપણ કરી, તેઓ નિર્વાણ પામ્યા. તેમના સંધયણ, દેહ, રૂપ વગેરેની બીના શ્રી ઇન્દ્રભૂતિના ચરિત્ર પ્રમાણે સમજાવી.

૩. શ્રી વાયુભૂતિ ગણધર.

ત્રીજા ગણધર મહારાજ તે પહેલા અને બીજા ગણધરના સગા ભાઈ થાય, તેથી માતાપિતાનાં નામ પૂર્વની માફક જાણીએ. તેમનો જન્મ તુલા રાશિમાં ને સ્વાતિ નક્ષત્રમાં થયો હતો. તેઓ ચૌદ વિદ્યાના પારગામી બન્યા હતા. તેમને “આ શરીર છે તે જ આત્મા છે કે શરીરથી અલગ આત્મા છે?” એવો સંશય

હતો. પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના સમાગમથી તે સંશય દૂર થયો. તે બીના દુઃકમાં આ પ્રમાણે જાણવી—

ઇન્દ્રભૂતિ અને અગ્નિભૂતિને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી ત્રીજા લાઇ વાયુભૂતિએ વિચાર્યું કે—“ જોના ઇન્દ્રભૂતિ અને અગ્નિભૂતિ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્ય જ છે, તેથી હું પણ તેમની પાસે જાઉં અને મારે સંશય પૂછું. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે વાયુભૂતિ પોતાના પાંચસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે પ્રભુ પાસે આવી. પ્રભુએ તેને ગોત્ર અને નામ જણાવવાપૂર્વક બોલાવ્યા કે “ હે ગૌતમ વાયુભૂતિ ! તને એવો સંશય છે કે ‘ આ શરીર છે એ જ આત્મા છે કે શરીરથી અલગ આત્મા છે ? ’ આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદવાક્યોથી થયો છે. તે વેદવાક્યો આ પ્રમાણે છે—

“ વિજ્ઞાનઘન એવૈત્તેમ્યો ભૂતેમ્યઃ સમુદાય તાન્યેવાઽનુચિનશ્યતિ ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ ”

“ આ વેદવાક્યથી તું જાણે છે કે-શરીરથી ભિન્ન એવો આત્મા નથી, પણ શરીર એ જ આત્મા છે. આ વાક્યનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે- [વિજ્ઞાનઘન એવ] એટલે વિજ્ઞાનનો સમુદાય જ [પતેમ્યો ભૂતેમ્યઃ સમુદાય] આ પૃથ્વી વિગેરે પાંચ ભૂતોમાંથી ઉત્પન્ન થઇને [તાન્યેવાઽનુચિનશ્યતિ] પાછો તે ભૂતોમાં જ લય પામે છે; [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ] તેથી શરીર અને આત્માની ભિન્ન સંજ્ઞા નથી. અર્થાત્ શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી વિજ્ઞાનનો સમુદાય જ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી વિજ્ઞાનનો આધાર પાંચ ભૂતો જ છે, પણ આત્માને શરીરથી પૃથક્ માનવાવાળા અન્ય મતાવલંબીઓ જે વિજ્ઞાનનો આધાર આત્મા નામનો પદાર્થ શરીરથી પૃથક્ માને છે તે આત્મા નામનો પદાર્થ શરીરથી પૃથક્ નથી. જેમ મદિરાના અંગોમાંથી મદ્યશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે તેમ શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી ચૈતન્ય શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. આવી રીતે શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી વિજ્ઞાનનો સમુદાય ઉત્પન્ન થઇને, પછી ત્યારે શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોના વિનાશ થાય છે ત્યારે, તે વિજ્ઞાનનો સમુદાય પણ જલમાં પરપોટાની જેમ તે ભૂતોમાં જ લય (વિનાશ) પામે છે. આવી રીતે ભૂતોના સમુદાયરૂપ શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થતું હોવાથી તે ચૈતન્યનો આધાર શરીર છે, તેથી લોકો જે આત્મા શબ્દથી બોલે છે તે આત્મા શરીર જ છે, શરીરથી ભિન્ન આત્મા નથી તેથી જ વેદવાક્યમાં કહ્યું છે કે—‘ ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ ’ એટલે શરીર અને આત્માની પૃથક્ સંજ્ઞા નથી, પણ શરીર એ જ આત્મા છે.

વળી ‘ ભૂતોના સમુદાયરૂપ શરીરથી આત્મા ભિન્ન છે ’ એમ જણાવનારા બીજા વેદપદો કેળી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે-શરીર એ જ આત્મા છે કે શરીરથી ભિન્ન આત્મા છે ? ”

“આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે, એમ જણાવનારાં નીચેનાં વેદપદો છે—

“સત્યેન લભ્યસ્તપસા હોષ વ્રહ્મચર્યેણ નિત્યં જ્યોતિર્મયો હિ શુદ્ધો,
યં પશ્યન્તિ ધીરા યતયઃ સંયતાત્માનઃ ॥”

“[સત્યેન લભ્યસ્તપસા હોષ વ્રહ્મચર્યેણ નિત્યં જ્યોતિર્મયો હિ શુદ્ધો] એટલે હ્રમેશાં જ્યોતિર્મય અને શુદ્ધ એવો આ આત્મા સત્ય, તપસ્યા ને વ્રહ્મચર્યવડે જણાય છે; [યતયઃ પશ્યન્તિ ધીરા સંયતાત્માનઃ] એટલે તે આત્માને ધીર અને સંયમી સાધુઓ દેખે છે. આ વેદપદોથી જણાય છે કે આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે.

“આ પ્રમાણે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી સંશય થયો છે કે “શરીર એ જ આત્મા છે કે શરીરથી ભિન્ન આત્મા છે ?” પરંતુ હે વાયુભૂતિ ! તારો આ સંશય અશુદ્ધ (ગેરવ્યાજગ્રી) છે, કેમ કે—‘વિજ્ઞાનઘનત’ એ વેદવાક્યનો અર્થ તું સમજ્યો નથી, તેથી તું એ વાક્યનો અર્થ જે ઉપર મુજબ કરે છે તેવો તેનો અર્થ નથી પણ એ વાક્યનો અર્થ સ્યાદાદ શૈલીએ આ પ્રમાણે છે. સાંભળ—

“[વિજ્ઞાનઘનત ઇવ] જે વિશિષ્ટ જ્ઞાન એટલે જ્ઞાનદર્શનનો ઉપયોગ તે વિજ્ઞાન કહેવાય, વિજ્ઞાનતા સમુદાયરૂપ જ આત્મા [ઇતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુદાય] જોયપણે (જ્ઞાનના ઉપયોગરૂપે) એટલે જાણવા યોગ્યપણે પ્રાપ્ત થયેલા આ પૃથ્વી વિગેરે ભૂતોથકી અથવા ઘટ, પટ વિગેરે ભૂતોના વિકારોથકી ‘આ પૃથ્વી છે, આ ઘડો છે, આ વસ્ત્ર છે’ ઇત્યાદિ પ્રકારે તે તે ભૂતોના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થઈને, [તાત્વ્યાઽનુવિનિદ્યતિ] તે ઘટ વિગેરે ભૂતોનો જોયપણે અભાવ થયા પછી આત્મા પણ તેઓના ઉપયોગ(પર્યાય)રૂપે વિનાશ પામે છે, અને બીજા પદાર્થના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા સામાન્ય સ્વરૂપે રહે છે. [ન પ્રેત્યસંઘાઽસ્તિ] આવી રીતે પૂર્વના ઉપયોગરૂપે આત્મા ન રહેલો હોવાથી તેની પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી; અર્થાત્ આત્માના દરેક પ્રદેશે જ્ઞાન-દર્શનના ઉપયોગરૂપ અનંતા પર્યાયો રહેલા છે, તે વિજ્ઞાનના સમુદાયથી આત્મા કથચિત્ (અલેહનયની અપેક્ષાએ) અભિન્ન છે, એટલે વિજ્ઞાનમય છે. જ્યારે ઘટ-પટ વિગેરે ભૂતો જોયપણે પ્રાપ્ત થયા હોય ત્યારે તે ઘટ-પટાદિરૂપ હેતુથી ‘આ ઘડો છે, આ વસ્ત્ર છે’ ઇત્યાદિ પ્રકારના ઉપયોગરૂપે આત્મા પરિણમે છે, કારણ કે આત્માને તે ઉપયોગરૂપે પરિણમવામાં તે ઘટાદિ વસ્તુનું સાપેક્ષપણું છે. પછી જ્યારે તે ઘટ-પટાદિ ભૂતોનું આંતરું પડી જાય અથવા તેઓનો અભાવ થાય, અથવા બીજા પદાર્થમાં મન ચાલ્યું જાય ઇત્યાદિ કોઈ પણ કારણથી આત્માનો ઉપયોગ બીજા પદાર્થમાં પ્રવર્તે છે ત્યારે, પહેલાં જે ઘટ-પટાદિ પદાર્થો જોયપણે હતા તે પદાર્થો જોયપણે રહેતા નથી, પણ બીજા જે પદાર્થોમાં ઉપયોગ પ્રવર્ત્યો હોય તે પદાર્થો જોયપણે પ્રાપ્ત થાય છે. આવી રીતે જ્યારે ઘટ-પટાદિ જોયપણે રહેતા નથી, ત્યારે આત્મા પણ ‘આ

ધડો છે, આ વસ્ત્ર છે ' ઈત્યાદિ પ્રકારના ઉપયોગરૂપે રહેતો નથી. તેથી જ વેદવાક્યમાં કહ્યું છે કે- 'ન પ્રેત્યસંગાઽસ્તિ,' એટલે ધીન્ન પદાર્થનો (જ્ઞાન) ઉપયોગ થાય તે વખતે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી. આવો અર્થ હોવાથી સ્પષ્ટ સમજાય તેમ છે કે શરીરથી અલગ આત્મા નામનો પદાર્થ છે."

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી વાયુભૂતિને 'શરીર એ જ આત્મા છે કે શરીરથી ભિન્ન આત્મા છે?' એવો જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો. તેમને નિર્ણય થયો કે આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે.

આ રીતે પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવના સમન્તવવાથી તેમનો સંદેહ દૂર થતાં ૫૦૦ શિષ્યો સહિત, પૂર્વે કહેલી તિથિએ, ૪૨ વર્ષનો ગૃહસ્થપર્યાય વીત્યા બાદ, તેમણે પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી. ૧૦ વર્ષ છગ્નસ્થપણામાં રહી, ૫૩ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તેઓ સર્વજ્ઞ થયા. ૧૮ વર્ષ કેવલીપણે વિચરી ૭૦ વર્ષનું સર્વાયુ પૂરું કરીને પ્રભુની હયાતિમાં તેઓ નિર્વાણ પામ્યા. બાકીની ધીના પૂર્વની માફક જાણવી.

શ્રાવકધર્મવિધિ પ્રકરણમાં દર્શાવેલ—

શ્રાવકધર્મના અધિકારીનાં લક્ષણ

૧ ગૃહમાન. ૨ વિધિપરતા અને ૩ ઉચિત વૃત્તિ.

૧ ગૃહમાનના પાંચ લિંગ-(ચિહ્ન)—

૧ ગૃહીધર્મ કયાપ્રીતિ. ૨ ગૃહીધર્મનિદા અશ્રવણ. ૩ નિદાકારક પર અનુકંપા. ૪ સ્વિશેષ જ્ઞાનેચ્છા. ૫ પ્રસ્તુત ધર્મે ચિત્તનિવેશ.

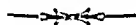
૨ વિધિપરતાના પાંચ ચિહ્ન—

૧ ધર્મદાતાર ગુરુનો વિનય. ૨ યોગ્ય કાળે ધર્મશ્રવણ—ચૈત્યવંદનાદિ કરણ. ૩ ધર્મશ્રવણાદિ પ્રસંગે ઉચિત આસન. ૪ ચૈત્યવંદનાદિમાં ઉચિત ધ્વનિ (ઉચ્ચાર). ૫ સ્વાધ્યાયમાં સતત ઉપયોગ.

૩ ઉચિત વૃત્તિના પાંચ ચિહ્ન—

૧ સર્વજનવલ્લભત્વ. ૨ અનિર્દિત કર્મ (વ્યાપાર). ૩ વિપત્તિમાં વીરતા-અદ્વૈત્ય. ૪ યપાશક્તિ ત્યાગ-તપસ્યાકારક. ૫ ધર્મવિષયે મુગ્ધ લક્ષણ.

આવા લક્ષણવાળાને શ્રાવકધર્મનો અધિકારી માનીને તેને શ્રાવકધર્મ આપવો, તે સિવાયનાને આપે તો સિદ્ધાંતવિરોધના સમન્વી. ૩૦ કુંવરજી

કાળ (Time) સંબંધી વિચારણા

રા. જીવરાજભાઈ ઝોધવજી દોશી

(ગતાંક પૃ. ૨૫૪ થી ૨૬૨)

કાળ જીવ અજીવનો પર્યાય છે તે ધિયરીની વિચારણા—

હવે કાળની વિચારણામાં ઊભી યથેલી ત્રીજી ધિયરી તપાસીએ. આ ધિયરી પ્રમાણે કાળ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય નથી પણ જીવ અને અજીવનો પર્યાય માત્ર છે. શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં ‘હે ભગવન! કાળ કેને કહેવાય?’ તેના ઉત્તરમાં કહ્યું છે “જીવા ચેવ ઝજીવા ચેવ” જીવ અને અજીવો જ કાળ છે. અર્થાત્ જીવ અને અજીવના પર્યાય જ એટલે જીવ અજીવની પરિણતિ માત્ર કાળ છે. જીવ અજીવ દ્રવ્યથી જુદું કાળ દ્રવ્ય નથી. જૈનદર્શન પ્રમાણે દરેક દ્રવ્ય શુણ્ણપર્યાયવાળું છે. દ્રવ્યમાં સ્વતઃ પરિણામ પામવાની શક્તિ છે. પરિણામ પામવાને બહારની કોઈ જાતની શક્તિની જરૂર નથી. જૈનદર્શન સતને પરિણામી માને છે, ફૂટરથ માનદું નથી, એટલે પરિણતિ (change) તો જૈનદર્શન પ્રમાણે જગતનો મુખ્ય નિયમ છે. પરિણતિસૂચક તત્ત્વ કાળ છે; એટલે જગતને પરિણામી માન્યા છતાં કાળ-તંત્રને ન માનવું તે પ્રથમ દર્શને નવાઈ જેવું જણાય, પણ વધારે વિચાર કરતાં પરિણતિ બતાવનાર કાળતત્ત્વને સ્વતંત્ર ન માનવામાં જૈનદર્શનના સિદ્ધાંતમાં ગાંધ આવતો નથી; કારણ કે જૈન સિદ્ધાંત પ્રમાણે દરેક દ્રવ્ય એક self-sufficient unit સ્વાવલંબી એકમ છે, તેના સ્વભાવમાં જ તેના વિકાસ પામવાના નિયમો રહેલા છે. તેના વિકાસ માટે બીજા કોઈ દ્રવ્યની કે શક્તિની જરૂર નથી. દરેક દ્રવ્યમા સ્વયં પરિણામ પામવાનો સ્વભાવ છે. એટલે પરિણામ પામવાને માટે કાળ જેવા સ્વતંત્ર દ્રવ્યની અપેક્ષા રહેતી નથી, કાળસૂચક વર્તના, પરિણામ, પરત્વ, અપરત્વ આદિ લિંગો પણ દ્રવ્યની સ્થિતિ વિશેષાપેક્ષ છે, કાળકૃત નથી. સમય, ધડી, રાત, દિવસ, વર્ષ વગેરે તો માણસોએ પોતાના વ્યવહાર માટે ઊભા કરેલા કાળ માપવાના સાધન છે. વસ્તુમાં કાંઈ સમય, ધડી કે રાત્રિ-દિવસ નથી.

રાત દિવસ વગેરે કાળ માનવાના સાધનો કૃત્રિમ છે, સાપેક્ષ છે—

લંબાઈ માપવાને માણસોએ ઇંચ, ફુટ, વાર વગેરે સાધનો ઊભા કર્યાં છે તે પ્રમાણે વખત માપવાના આ કૃત્રિમ સાધનો ઊભા કર્યાં છે. એ માપો વસ્તુશૂન્ય છે, અર્થાત્ તેને objective reality નથી. હાલની સાયન્સની શોધબોજીને પરિણામે તો સેકન્ડ, મિનિટ, કલાક વગેરે પણ સાપેક્ષ છે. આ પૃથ્વી ઉપર પણ જુદે જુદે સ્થળે રાત્રિ-દિવસ સરખા નથી. જુદા જુદા ગ્રહોને જુદી જુદી ગતિ હોવાથી પૃથ્વી ઉપરના રાત્રિ-દિવસના પ્રમાણના ત્યાં રાત્રિ-દિવસો નથી. ગ્રહો અને નક્ષત્રોની ગતિ (velocity) ઉપર સમયની લંબાઈ ઘટકાઈતો આધાર છે. પૃથ્વીથી દશગણી વધારે ગતિવાળા ગ્રહમાં રહેનાર માણસને સરખાવીએ તો, તેઓ જેટલો વખત જીવ્યા હોય તે સંબંધમાં, પૃથ્વી ઉપરના માણસને શરીરનો જેટલો ધસારો લાગે તેથી દશગણો ઓછો ધસારો દશગણી ગતિવાળા ગ્રહમાં રહેનારને લાગે, એટલે આપણી પૃથ્વીનો માણસ એંશી વર્ષનો ધરડો લાગે ત્યારે ત્યાંના તેટલો જ વખત

અવેલ માણસ આઠ વર્ષનો છોકરો લાગે. પ્રકાશ (light) ની ગતિ એક સેકન્ડમાં એક લાખ છામી દળર માપલની છે; તેટલી ગતિથી ફરનાર ક્ષેત્રમાં કાળ એક સરખો બની ન્ય છે. ત્યાં સમય (duration) છે પણ સમયમાં sequence-ક્રમભાવ નથી. ત્યાં વખત conceptual બુદ્ધિજન્ય ચાલ છે, પણ perceptual દેખાય તેવો રહેતો નથી. એટલે ત્યાં માત્ર duration સમય રહે, પણ sequence-ક્રમભાવ ન રહે.

સિદ્ધશિક્ષામાં કાળનું સ્વરૂપ—

લોકાકાશના અગ્રચાતે આવેલ સિદ્ધશિક્ષા જેવા ક્ષેત્રમાં કાળ સરખો વહે છે એવું જે શાસ્ત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે તેનો શું આ વૈજ્ઞાનિક પ્રુવાસો નથી? દૂંધમાં ત્રીજી ધિપરી પ્રમાણે કાળ જેવું જુદું દ્રવ્ય નથી, દ્રવ્યમાં જ પરિણતિની શક્તિ રહેલ છે. સમય ધડી વગેરે કહેવાતો કાળ તો માણસોએ ઊભો કરેલ છે. વસ્તુના સ્વભાવમાં નથી અને સમયની લંબાઈ વગેરે તો અન્ય કારણોને લીધે જ છે.

દ્રવ્યકાળ—

જૈન આચાર્યોએ આ કાળને દ્રવ્ય કાળ કહ્યો છે. શ્રી સિદ્ધસેનગણિ ત. સ. ૫, ૩૮ ની વૃત્તિમાં કાળના આ સ્વરૂપનું વર્ણન કરે છે. દ્રવ્યકાળ એટલે દ્વયમેવ કાલઃ દ્રવ્ય એ જ કાળ અદ્વાકાળ પણ દ્રવ્યકાળથી જુદો નથી એમ ખતાવે છે. વિશેષાવશ્યકમાં પણ કાળના મેદોમાં પહેલો દ્રવ્યકાળ કહ્યો છે, તે દ્રવ્યકાળને વર્તનાદિ રૂપ અને દ્રવ્યનો અંતરંગ કહ્યો છે. દ્વવસ્સ વસ્તુના જા સ દ્વવ્વપાલો; જં વસ્તુનાદ્વવ્વો વસ્તુરણસ્થંતરં મયો કાલો । દ્રવ્યની જે વર્તના તે દ્રવ્યકાળ, દ્રવ્યની અનર્ચાન્તર્વૃત્ત એટલે દ્રવ્યથી જુદો ન હોવાથી દ્રવ્યની અવ્યન્તર રહેલ. (વિ. આ. ૨૦૨૭, ૨૦૩૨) એટલે શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં જીવ અને અજીવના પર્વાય જ કાળ છે એવું જે વિધાન છે તેને પૂર્વાચાર્યોએ દ્રવ્યકાળ તરીકે વર્ણવ્યો છે. આ દ્રવ્યકાળની દ્રવે સમાવેશના કરવાની રહે છે.

સ્વતંત્ર કાળતત્ત્વની આવશ્યકતા—

કાળતત્ત્વની વિચારબાહ્ય મુખ્ય સત્તાએ ઉપરિચિત ચાલ છે કે જગતમાં કાળકૃત જે ક્રમ (order) છે તે શાને આધારે છે. જે કાળને અલ્પરૂપ કે અભિન્ન દ્રવ્યરૂપ ન માનવામાં આવે અને બીજા દ્રવ્યમાં યત્ના ફેરફારોને કાળ માનવામાં આવે તો આપણે માનવું જોઈએ કે દ્રવ્યમાં પરિણામ પામવાની જે શક્તિ છે તે શક્તિમાં જ કાળના ક્રમની વ્યવસ્થાના બીજ રહેલ છે. પહેલી અને બીજી ધિપરી પ્રમાણે કાળને અલ્પ અથવા અભિન્ન દ્રવ્ય માનવામાં આવે ત્યાં દ્રવ્યનો મંબંધ કાળ સાથે રહ્યો છે, કાળમાં કાલિક ક્રમ રહ્યો છે, જગતમાં આવે કાળના ક્રમમાં વ્યવસ્થિત ગોઠવાઈ રહ્યા છે. પણ જો કાળને જુદું દ્રવ્ય ન માનવામાં આવે, પરિણિનું કારણ દ્રવ્યમાં રહેલ શક્તિને માનવામાં આવે, તો કાલિકક્રમ પણ દ્રવ્યની શક્તિમાં અંતરંગ માનવાનો રહે. તાર્કિક બુદ્ધિને આ માન્યતા મંજૂત જાણી નથી. દ્રવ્યમાં પોતાના મળનીય પર્વાયો પરિણામપામવાની શક્તિ તો દોષ, પણ વિગતનીય કાળક્રમ પરિણામપામવાની શક્તિ દોષાનુ માનવું મુશ્કેલ છે. કૌતુક ક્રમ માન્યતા મારે જેમ માર્મરિતશાય અને અધર્મરિતશાય નામના તત્ત્વો સ્વીકારવામાં આવ્યા છે, તેમ કાળકૃત ક્રમ

સાચવવા માટે સ્વતંત્ર કાળતત્ત્વ શું કામ ન સ્વીકારવું? શ્રી સિદ્ધસેનગણ્ધી પણ ત. સ. ૫, ૪૮ ની ટીકામાં લખે છે કે **एवमेव नयः सकलवस्तुसद्भावप्रतिपादनायाक्षमः** । **द्रव्य** જ કાળ છે એમ માનનાર નય સકલ વસ્તુના સદ્ભાવને પ્રતિપાદન કરવા શક્તિમાન નથી. શ્વેતાંબર આચાર્યમાં કાળની વિચારણા **द्रव्य**કાળ અને અદ્વાસમયને ઉદ્દેશીને થયેલ જોવામાં આવે છે. કાળતત્ત્વની સ્વતંત્ર વિચારણા ઓછી થયેલ જણાય છે, **द्रव्य**કાળ અને અદ્વાકાળની વિચારણા હવે પછી કરવામાં આવશે એટલે તે વિશે વિશેષ કહેવામાં આવતું નથી. કાળ ઔપચારિક નથી, પણ પરમાર્થ છે—

ટૂંકમાં કાળતત્ત્વ ઔપચારિક છે, પરમાર્થરૂપે નથી એવી માન્યતા જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોને સંગત નથી. કાળને અંગે શાસ્ત્રમાં જે મતભેદ છે તે કાળતત્ત્વના અસ્તિત્વને અંગે નથી, પણ કાળના અંતિમ સ્વરૂપને અંગે છે. નિશ્ચય નયની દૃષ્ટિએ જોતાં કાળતત્ત્વ અનાદિ નિધન છે. ત્રણ પરિમાણવાળા બીજા દ્રવ્યોથી જુદા એવા પરિમાણ- (of fourth dimension)વાળું છે; જગતમાં જનતા વિધિવિધ ભાવો (*events*)ના ક્રમનું નિયામક છે અને વિશ્વમાં જે કાળકૃત વ્યવસ્થા જોવામાં આવે છે તેનું કારણ છે.

द्रव्यકાળ અને અદ્વાસમય

द्रव्यકાળ અને અદ્વાસમય—

શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં જીવાસ્તિકાચ વિગેરે પાંચ દ્રવ્યો સાથે અદ્વાસમયને છઠ્ઠું દ્રવ્ય બતાવેલ છે, એટલે આચાર્યોએ અદ્વાસમયના સ્વરૂપને અંગે વિસ્તૃત વર્ણન કરેલ છે. અમારા અભિપ્રાય પ્રમાણે અદ્વાસમયનો અર્થ અદ્વાકાળ કરવાનો છે, તેમાં સમયનો અર્થ કાળનો અંતિમ વિભાગ એક ક્ષણ કરવાનો નથી. વિશેષાવશ્યકમાં કાળના ભેદોમાં દ્રવ્યકાળ સાથે અદ્વાકાળને બતાવ્યો છે, અદ્વાસમય કલ્પો નથી અદ્વાસમય એટલે અદીદીપમાં વર્તતા સમય-વખત-કાળ એ પ્રમાણે થઇ શકે છે. સમયનો અર્થ અહીં ક્ષણ-કાળનો અંતિમ વિભાગ, એ પ્રમાણે જોવામાં આવે તો જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના મૂળ સિદ્ધાંતને હાનિ પહોંચે. કારણ અદીદીપમાં એક સમય જ (*moment*) વારંતવ થાય, અને સમયનો બનેલ સમૂહ-કાળ અવાસ્તવ બને, એટલે દ્રવ્યમાં રહેલ ધ્રુવતાના અંશને કાંઈક કાળકૃત આધાર ન રહે માટે અદ્વાસમયનો અર્થ અદીદીપમાં વર્તતા કાળ-વખત એ પ્રમાણે કરવો જોઈએ.

અદીદીપની માન્યતા પ્રાચીન આર્યાવર્તમાં જૂગોલ, ખજોલને અંગે જે પ્રચલિત જ્ઞાન હતું તેને આશીને જૈનદર્શનમાં પણ થયેલ જોવામાં આવે છે. હાલના ખજોલ જૂગોલ વિજ્ઞાની વૈજ્ઞાનિક શોધખોળો પછી અદીદીપની કે જુદા જુદા દીપો, ખડો અને સમુદ્રોની જૂની માન્યતા પૂનર્વિચારણા માંગે છે તેમ મેઝપર્વતની આસપાસ ચંદ્ર સૂર્ય ફરે છે, તેને લાંબને રાત્રિ દિવસો વિગેરે કાળવાચક ફેરફારો થાય છે, તે માન્યતા પણ નવા સાયન્સ પ્રમાણે સંગત થતી નથી. એટલે અદીદીપમાં વર્તતા કાળની તાર્ત્વિક ચર્ચા હાલમાં બહુ ઉપયોગી રહેતી નથી. અદીદીપમાં વર્તતા સમયની પર્યાલોચના—

વર્તના, પરિણામ, ક્રિયા, પરત્વું, અપરત્વ વિગેરે લિંગોવાળો કાળ અદીદીપમાં વર્તે છે એવું શાસ્ત્રમાં કહેલ છે. તત્ત્વાર્થ ૩ (૫-૨૨) વર્તના પરિણામઃ ક્રિયા પરત્વા-

પરત્વે ચ કાલસ્ય, અહીં દ્વીપની બહાર તેવો કાળ વર્તતો નથી. અહીંદ્વીપમાં દ્રવ્યની વર્તનાદિ પરિણતિ કાળને આશ્રીને છે, તો પૃથ્વી વિતર્તનાદિ પરિણતિ અહીંદ્વીપ બહારના ક્ષેત્રોમાં નથી એમ કાં તો માનવું પડે, અથવા તેની પરિણતિ કાળને આશ્રીને નથી, પણ બીજા કારણને લીધે છે એમ માનવાનું રહે. અહીંદ્વીપ બહાર કાળપરિણતિ નથી એવું કહેવાય નહિ, ત્યાં પણ કાળ વર્તે છે, પરિણામીભાવ અને પરત્વ અપરત્વ પણ છે. ત્યાં પરિણતિ નથી એવું કહેવામાં આવે તો ત્યાંના પદાર્થો પરિણામી મટીને કૂટરથ જની જાય, અને જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના મુખ્ય સિદ્ધાંત પરિણામીવાદને હાનિ પહોંચે. જો અહીંદ્વીપ બહાર પરિણતિનું કારણ દ્રવ્યમાં જ રહેલ માનવામાં આવે, કાળને પરિણતિનું સદ્કારી કારણ પણ ન માનવામાં આવે, તો અહીંદ્વીપમાં પણ પરિણતિનું કારણ દ્રવ્યમાં જ રહેલ માનવું જોઈએ. કાળને આશ્રીને માનવાની શી જરૂર ? અદ્વાકાળની વિચારણામાં આચાર્યોએ આ માન્યતામાં તાર્કિક અસંગતતા (Logical inconsistency) જોયેલ છે; એટલે શ્રી સિદ્ધસેનગણિને ત. સુ. ૫-૨૨ ની વૃત્તિમાં કહેવું પડેલ છે કે-ધર્માદિપરિણતિમાર્ગ કાલસ્તદન્યો વા, તત્ર પ્રથમપક્ષે સિધ્ધસાધ્યતા, તદન્યપક્ષેऽપિ ન દોષઃ । એટલે અદ્વાકાળને દ્રવ્યની પરિણતિ માત્ર માનો કે જુદો માનો તેમાં પહેલા પક્ષમાં અમારી સિદ્ધસાધ્યતા છે અર્થાત્ અને ઇચ્છાએ તે પ્રમાણે થાય છે, અને બીજા પક્ષમાં પણ દોષ નથી અર્થાત્ બે પક્ષમાંથી કયો પક્ષ નિશ્ચયકારક છે એવું તેઓથી કહી શકતા નથી. ત. સુ. ૫-૨૬ ની વૃત્તિમાં શ્રી સિદ્ધસેનગણિ જણાવે છે કે અદ્વાકાળ દ્રવ્યકાળથી જુદો નથી:-સોડયમદ્વા-કાલઃ સમયાદિઃ સમયક્ષેપ્રતિવદ્ધો દ્વ્યકાલાત્ ન વ્યત્તિરિચ્યતે । એટલે તે નવ પ્રમાણે અદ્વાકાળ દ્રવ્યકાળથી જુદો નથી.

વ્યવહાર કાળ, તેના માપવાના કૃત્રિમ સાધનો:-

વ્યવહારમાં કાળ માપવાનાં અનેક સાધનો છે. ઘડી પળથી કાળની ગણતરી થાય છે; સૂર્યચંદ્ર નક્ષત્રોની ગતિ ઉપરથી કાળ ગણવામાં આવે છે; દાહમાં વિદ્યાનશાસ્ત્રીઓએ પરમાણુઓની ગતિ-દિશા ઉપરથી કાળની સૂક્ષ્મ ગણતરી કરવાના યત્નો ઊભા કર્યા છે. તે જપ્તા કાળ માપવાના માત્ર સાધનો છે, કાળના સ્વરૂપ નથી. કાળ તત્ત્વમાં રહેલ નથી, વસ્તુમાં રહેલ નથી. દ્રવ્યકાળની ચર્ચામાં ઉપર જતાવ્યું છે તેમ તે જપ્તા માપનોથી કાળની જે ગણતરી કરી શકાય છે તે માપેલ-અન્ય વસ્તુ ઉપર આધાર રાખતી (relative) છે. પૃથ્વી ઉપરના જુદા જુદા ભાગોમાં અને પૃથ્વી સિવાયના બીજા ગ્રહોમાં તે જ સાધનો દ્વારા કાળની માપણી કરતાં કાળ એકબરખો થતો નથી, એક સેકન્ડમાં પ્રકાશ (light) ની ગતિ (velocity) ૧૮૬૦૦૦ માઈલની સર્વ સ્ત્રોતમાં સરખી છે, એટલી વધતી જમે તે ગતિથી જગત્ ગ્રહો કે નક્ષત્રોવાળા ક્ષેત્રમાં પ્રકાશની ઉપર જતાવેલ ગતિ મરખી જ રહે છે, એટલે ગતિ માપવાનું આ માપ નિરપેક્ષ, એકાંત absolute છે. તેવું કાળ માપવાનું મર્મ ક્ષેત્રમાં મરખું રહે તેવું કાળ માપ વિદ્યાનને દબુ મળ્યું નથી. એવા કાળ માપવાના નિરપેક્ષ માપ (absolute standard) સિવાય, કાળની માપણી બધી મરખી માપેલિય relative છે. પશ્ચિમ દેવલોક અને નારદીમાં જે મોટા મોટા

આયુષ્યો, રાત્રિમાં જતાવ્યા છે તે પણ વિદ્વાનની દૃષ્ટિએ સાપેક્ષિત છે. દેવસોકમાં એક દેવનું આયુષ્ય એક લાખ વર્ષનું ગણાતું હોય તે કદાચ મનુષ્ય લોકના હજાર વર્ષના સમય-વખતથી પણ ઓછું હોય, કારણ કાળની ગણતરી નિરપેક્ષ નથી, પણ ક્ષેત્રની-સ્થાનની ગતિને આશ્રિત છે. કાળદ્રવ્ય અને અસ્તિકાય—

કાળદ્રવ્ય અસ્તિકાય નથી તેની વિચારણા:—

પાંચ દ્રવ્યો અસ્તિકાય જતાવ્યા છે. કાળને અસ્તિકાય કહ્યો નથી. તે સવાલ હવે વિચારવાનો રહે છે. ત. સુ. ૫, ૧ ની વૃત્તિમાં અસ્તિકાયનો અર્થ વિસ્તારથી ચર્ચવામાં આવ્યો છે, કાયશબ્દ: ઉપસમાધાનવચ્ચ, પ્રદેશાનામવચવાનાં ચ સામીપ્યેનાન્યોન્યાનુવૃત્યા સમ્યગ્મર્યાદયા ધારણમવસ્થાનમુપસમાધાનમ્ એટલે પ્રદેશો અને અવયવોનો પાસે પાસે એકબીજાને અનુવૃત્ત સરખી મર્યાદામાં સંબંધ તે ઉપસમાધાન. અનુવૃત્તિ એટલે એક બીજા વિભાગોનો interpenetration; વિભાગોનો અનુરચુત સંબંધ. સમૂહની માન્યતા બે રીતે કરવામાં આવે છે, (૧) a whole containing parts. (૨) a whole made up of parts. જેમાં ભાગો રહેલા છે એવો એક સમૂહ અને જે ભાગોથી જતો છે તેવો બીજો સમૂહ. ઘર જુદા જુદા ભાગો એકઠા કરીને બનાવેલ એક સમૂહ છે. આકાશ જુદા જુદા પ્રદેશવાળો એક સમૂહ છે. એકમાં parts out of parts એટલે ભાગોમાં ભાગો છે. બીજામાં parts within parts વિભાગોની બહાર વિભાગો છે. જીવ, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશ અખંડિત દ્રવ્યો છે. તેના અંશો જુદા પડી શકતા નથી પુદ્ગલોના રક ધ જુદા જુદા અણુઓથી જતો સમૂહ છે. તેમાં એકતા નથી. તેમાંથી વિભાગ છૂટા પડી શકે છે. શ્રી સિદ્ધસેનગણિએ અસ્તિકાય શબ્દમાં કાયનો અર્થ કરવામાં પ્રદેશ અને અવયવોનો અન્યોન્યાનુવૃત્તિભાવ (Interpenetration) કાયમી હોવાનું જતાવેલ છે; એટલે શ્રી સિદ્ધસેનગણિ કાયને ભાગોમાં ભાગોવાળો સમૂહ (a whole containing parts) માને છે. એક જીવને આશ્રીને તેમજ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશને આશ્રીને આ અર્થ જરાજર છે, પણ જીવો અને પરમાણુઓના સમૂહને આશ્રીને અન્યોન્યાનુવૃત્તિભાવ અધ્યેસતો નથી. જીવરાશિમાં જીવો અન્યોન્યાનુવૃત્તિભાવથી રહેલા નથી, એમ માનવામાં આવે તો જૈન દર્શનનો અનેકત્વવાદ (plurality of selves) નષ્ટ થાય. વેદાંતનો એકત્વવાદ આવે. પુદ્ગલમાં પણ તેનાં ભાગો, અણુઓ એક બીજાને અનુરચુત રહેલા નથી પણ પાસે પાસે રહેલા છે. એટલે પુદ્ગલાસ્તિકાયમાં પણ કાય શબ્દનો અર્થ અન્યોન્યાનુવૃત્તિભાવ યથ શકતો નથી. તત્ત્વાર્થના ભાષ્યમાં “કાયગ્રહણ પ્રદેશાવયવવહુત્યાર્થમ્” એટલે જે સમૂહમાં પ્રદેશો અને અવયવો ધણ છે તેને કાય કહેવો એટલું જતાવ્યું છે. તે પ્રદેશો અને અવયવો અન્યોન્યાનુવૃત્તિથી રહેવા નોંધ્યો એવું ભાષ્યકારનું કહેવું નથી. આસ્તનો અર્થ—

અસ્તિકાયમાં અસ્તિશબ્દ અસ્તિત્વ જતાવવા મૂકવામાં આવ્યો છે. સત્ત્વમાં કૌંચ છે તે સૂચકે અસ્તિ શબ્દ છે. અને કાય શબ્દથી સત્ત્વમાં રહેલ ઉત્પાદ. અને વ્યવહારી સૂચના થાય છે એવું શ્રી સિદ્ધસેનગણિ વૃત્તિમાં જણાવે છે.

કાળદ્રવ્ય અસ્તિકાય કેમ ન કહેવાય ?

કાળ એક અસ્તિકાય નથી તે મતવ્ય હવે તપાસવાનું રહે છે. શ્રી ભગવતીસૂત્રમા કાળને અસ્તિમાય કહ્યો નથી. અદ્વારમન સંજ્ઞા મમયતો અર્થ અહીંદ્રીપમા રહેલ એક પગમ સૂક્ષ્મ અવિભાગી સમય માનવામા આવે તો કાળ અસ્તિકાય નથી કારણ સમયો ક્ષણે ક્ષણે બદલાતા હોવાથી તેનો મુદાય બની શકતો નથી તેમા તો વર્તમાન મમય (the spacious present) એક જ પરમાર્થરૂપે રહે છે અને અતીત અનાગત મમયોનો મુદાય તો ઔપચારિક બને છે પાતળલય યોગદર્શનમા (પાદ ૩, સૂ ૫૨) ક્ષણોનો સમાહાર બનતો નથી તેથી તેમા કહેવાતા સમાહારને-કાળને વસ્તુશૂન્ય અર્થાત્ *void* કહ્યો છે અવિભાગી પગમ નિરૂદ્ધ એમ મમયરૂપી કાળ તેમા પ્રદેશ ન હોવાથી અસ્તિકાય કહી શકાય નહિ, પણ જો કાળને અખંડ અભિન્નપરિણામી દ્રવ્ય માનવામા આવે તો અન્યાન્યાતુ-વૃત્તિભાવથી રહેલ પ્રદેશોવાળો મુદાય ગણવો જોઈએ અર્થાત્ તેમા અભિન્ન કાળ દ્રવ્યને અસ્તિકાય ગણી શકાય. શ્રી મિદ્ધસેનગણિ ત મૂ. ૫, ૩૯ ની વૃત્તિમા લખે છે કે બ્યન-દાગમા અને આગમમા પાચ અસ્તિકાય કહ્યા છે તેટલા ઉપરથી જ કાળની અસ્તિકાયતા ન બની શકે એમ કહેવું તે વ્યાજબી નથી ન ચૈત્તાવતૈવાસ્યાસ્તિકાયતા ઉપહોતું શક્યા, એટલે શ્રી સિદ્ધમેન કાળદ્રવ્યની અસ્તિકાયતા અશક્ય છે એવું માનના જણાતા નથી કાયની વિજ્ઞાનશાસ્ત્રને આધારે સમાલોચના—

અસ્તિકાય સંજ્ઞામા કાયતો અર્થ *magnitudo* વિસ્તૃતા થાય છે. આપણે ક્ષેત્રમા પથારણે વસ્તુને વિસ્તારવાળી કહીએ છીએ, એટલે વિસ્તૃતાની આપણી કલ્પના ક્ષેત્રને ઉદ્દેશીને છે, આ પ્રકારના વિસ્તૃત પદાર્થને of *extensive magnitudo* દિશામા પથારણે વિસ્તારવાળો કહેવાય છે, પણ વિસ્તાર જેમ ક્ષેત્રને ઉદ્દેશીને હોય છે તેમ અતર્ગત પણ દોષ શકે જોને *intensive magnitudo* કહેવામા આવે છે.

ધ્યાનમાં આત્મઅતર્મુખ થતા આત્માના અનેક ભાવો પ્રતીત થાય છે જેમ જેમ અતર્મુખ જોઈએ તેમ તેમ આત્મામા ભુદા ભુદા ભાવો જણાય છે આ પ્રકારનું અતર્મુખ આત્મદર્શન વિસ્તારવાળું છે પણ તે વિસ્તાર મૂર્તતાવાળો નથી અતર્ગત વિપુલતાવાળો (of *intensive magnitudo*) છે તે પ્રમાણે કાળને પણ અતર્ગત વિપુલતાવાળો માનવાનો છે તત્ત્વજ્ઞાની પેરી લખે છે કે *temporal processes are not merely extensive magnitudes, like velocity it has intensive magnitudo* દૂશમાં કાલ સંજ્ઞાનો અર્થ *magnitudo* (વિસ્તૃતા) કરવામા આવે અને વિસ્તૃતા અતર્ગત (*intensive*) પણ દોષ છે એવું માનનામાં આવે તો મળે પણ એક અસ્તિકાય of *intensive magnitudo* વાળો માનવામા વિજ્ઞાન કે તકનીક દોષ આવેનો નથી. કાળને આશ્રમમા અસ્તિકાય કહ્યો નથી તે ક્ષેત્રમૂળ વિસ્તૃતાની અપેક્ષાએ કહ્યો નથી પણ અતર્ગત વિપુલતાની દૃષ્ટિએ તો તેમા પણ અસ્તિકાય માનવામા દોષ જણાવેનો નથી, માટે જ શ્રી મિદ્ધસેને કહ્યું છે કે આશ્રમમા પાચ અસ્તિકાય કહ્યા છે તેટલા ઉપરથી જ કાળદ્રવ્યની અસ્તિકાયતા નકારવી વ્યાજબી નથી.

(અપૂર્વ)

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

આ માસિકના મુખ્યપૃષ્ઠ પરતું ઉપરતું સ્તંભ પ્રત્યેક મુદ્દા વાંચકનું ધ્યાન રહેજે એવે છે. તેનો ભાવાર્થ તદ્દન સરલ છતાં પણ ઘણો જ અર્થગંભીર અને રહસ્યપૂર્ણ હોઈ મુમુક્ષુ જને તેનું પ્રતિદિન રટણ કરતા રહી હમેશાં તેનો અભસ કરતા રહેવાની જરૂર છે. ‘મોક્ષના અર્થો પુરુષે હમેશાં જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરવી જોઈએ’ એ રીતે તેનો શબ્દાર્થ ઘટી શકે છે.

જૈનદૃષ્ટિએ-કૃત્સ્નકર્મક્ષયો મોક્ષઃ એ શબ્દોથી મોક્ષની ટૂંકી વ્યાખ્યા થઈ શકે-સકલ કર્મના ક્ષયને મોક્ષ કહી શકાય. આત્મા-નાના મોટા પ્રત્યેક જીવનો આત્મા અનાદિ કાળથી અનેક પ્રકારના કર્મોથી સંકળાયેલો-બંધાયેલો હોવાથી, તે તમામ પ્રકારના કર્મોનો સર્વાંશે ક્ષય-નાશ થતા તે આત્મા મુક્ત દશાને પામે છે એટલે તે આત્માનો મોક્ષ થાય છે અર્થાત્ આત્મા પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત કરે છે જુદી જુદી તમામ આર્થ મંરૂતિ મુખ્યત્વે વૈદિક, બૌદ્ધિક કે જૈન ઉપર જણાવેલા અર્થને માન્ય ગણે છે.

મુક્તદશા-પરમાત્મરિયતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે ઉપર જણાવેલ જુદી જુદી મંરૂતિઓ બંધે જુદા જુદા માર્ગો અને સાધનોને પોતપોતાની સામ્રદાયિક દૃષ્ટિએ આગળ કરતી હોય છતાં પણ મુક્ત દશાની કલ્પના તો બધી મંરૂતિઓની એક જ પ્રકારની છે મુક્તદશા પ્રાપ્ત કર્યા પછી-સાદિ અનંતકાળ સુધી એટલે મુક્તદશાની સર્વઆત્મી તે અનંતકાળ સુધી મુક્તાત્માને-પરમાત્મદશાએ પહોંચેલા આત્માને-સમ્વિદાનદમય રિયતિમા જ રહેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે.

વિષયાભિલાષી-પુદ્ગલ્લાનંદી જીવોને સમ્વિદાનંદનો સાચો ખ્યાલ આવવો ઘણો જ મુશ્કેલ છે. શાસ્ત્રવિશારદ તત્ત્વજ્ઞાનીઓ પણ આ અનુપમેય પરતુનું વર્ણન સહસ્ર શિલ્પવાથી કરવા ઉત્તુક્ત થાય તો પણ તેમનાથી તે યથાતથ પૂરેપૂરું થઈ શકે તેમ નથી. તેની માથે સરખાવી શકાય તેવી કોઈ વસ્તુ ચોદ ગળલોકમા અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી. જ્ઞાની મહાત્માઓને પણ આવી અગમ્ય-અચ્છેદી વસ્તુનું વર્ણન “નેતિ-નેતિ” શબ્દોથી જ કરવાનું રહે છે. જ્ઞાની પુરુષો પોતાની સર્વ શક્તિઓ ફોગ્વીને-જનકલાણી નિમિત્તે તેનું વર્ણન કરવા પ્રયાસ કરે તો પણ જડ-ભુદ્ધિ પુરુષોની સગજશક્તિમા ઉચ્ચ કોટીની બ્રાહ્મશક્તિ- (grasping power) નો ઉપયોગ કર્યા છતાં પણ આવડું મુશ્કેલ છે.

શાસ્ત્રવિશારદ-યુગપ્રધાન શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી પોતાના ૩૨ મા મોક્ષાષ્ટકમા નીચે મુજબના શ્લોકોથી આપણને મોક્ષનું સ્વરૂપ સમજાવે છે.

કૃત્સ્નકર્મક્ષયાન્મોક્ષો, જન્મમૃત્ય્વાદિવર્જિતમ્ ।

સર્વવાધાવિનિર્મુક્ત, પ્ફાન્તસુખસદ્ગતઃ ॥ ૧ ॥

યન્ન દુઃખેન સંમિષ્ઠં, ન ચ ભ્રષ્ટમનન્તરમ્ ।

અભિલાષાપનીતં યત્તજ્ઞેયં પરમં પદમ્ ॥ ૨ ॥

x

x

x

અપરાયત્તમૌત્સુખ્યરહિતં નિષ્પ્રતિક્રિયમ્ ।

સુખં સ્વાભાવિકં તથા નિત્યં મયવિવર્જિતમ્ ॥ ૭ ॥

પરમાનન્દરૂપં તદ્ગીયતેડ્વૈર્વિવક્ષ્યજૈઃ ।

હૃદયં સફલકલ્યાણરૂપત્વાત્સામ્યતં હૃદઃ ॥ ૮ ॥

સંવેદ્યં યોગિનામેતદન્યેષાં શ્રુતિગોચરઃ ।

ઉપમાભાવતોડ્વ્યક્ત-મભિધાતું ન શક્યતે ॥ ૯ ॥

હોવાર્થ—જન્મમરણાદિ રહિત, કોઈપણ પ્રકારની બાધા વિનાના એકાન્ત સુખ-આનંદ-યુક્ત મોક્ષ, સદૃશ કર્મના ક્ષયથી પ્રાપ્ત થાય છે. (૧) જે પદ-સ્થાન દુઃખમિશ્રિ નથી, જે ઉત્પન્ન થવા પછી કદી ક્ષીણ-નષ્ટ થવાનું નથી, જે સદૈવ ઇચ્છાથી રહિત છે તે પરમ પદ-મોક્ષ ગમજનું. (૨) મોક્ષમાં સુખ તદ્દન સ્વતંત્ર, ઉત્સુકતા-આકાંક્ષા-અધીરાઈ રહિત, કોઈ પ્રકારના વિદ્વિ વિનાનું, સ્વાભાવિક, નિઃ-ત્રૈકાલિક અને અપ્રમુક્ત છે. (૩) આથી જૈનેતર વિદ્વાનોએ પણ મોક્ષસુખને પરમાનંદરૂપ કહ્યું છે. આ રીતે સકળ કલ્યાણરૂપ હોવાથી તે જ સાંપ્રત-યુક્ત-ષ્ટ છે. (૮) માત્ર કેવળીઓને તે સુખ અનુભવગમ્ય છે જ્યારે બીજાને તે શ્રવણગમ્ય છે. વળી એવી એકે ઉપમા નથી જેથી તેને સ્ફુટ કહી શકાય. (૬)

ઉપરનો ભાવાર્થ એટલો સરળ, સ્પષ્ટ અને સુહૃદિગમ્ય છે કે તેનું સવિસ્તર વિવેચન કરી લેખ લખાવવાનું યોગ્ય જણાતું નથી. પરમપદ-અક્ષયધામ-પરમાત્મસ્વરૂપ-શિવસુખ-અજરામર સ્થિતિ-પરમાનંદરૂપ-એકાન્ત સુખમય સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માટે સા કોઈ સિદ્ધ જનો પોતાના આંતરપ્રદેશમાં ઉત્કટ ભાવના રાખે છે, પરંતુ તે કંઈ તથા-પ્રકારના સનન ઉદ્દમ, જ્ઞાન, તપ-જપરૂપ અનેક પ્રકારની શાસ્ત્રવિદિત ક્રિયા અને શુદ્ધ હૃદયપૂર્વકના પ્રયાસ ગિવાય પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ નથી. અનેકાનેક મહાન ધર્મધુરંધર પુરોહિતા ઇવનચરિત્રોના અવ્યાસથી આપણને સુવિદિત છે કે મોક્ષપ્રાપ્તિ એ સામાન્ય નજરે ધણી જ દુર્ધર્ષ ધરના છે. મોક્ષમાર્ગ પ્રત્યેના પ્રયાણમાં ક્રમશઃ આગળ વધ્યે જનાર બાડીર પુરોહિતે પણ અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો-પરીપક્ષો અને મુશ્કેલીઓ સહન કરવાની ફરજ છે અને કેટકેટલા અંતરાયો, પ્રત્યાધાતો અને વિપાતક તેમજ મંતાપજનક બળોનો સામનો કરવાનો રહે છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે-સાખ્ય વસ્તુની શિક્ષિ માટે ચાત્રકારોએ જે જે અનેક પ્રકારની માધન-સામગ્રીના ઉપયોગ માટે આપણને ફરમાન કરેલ છે તે તમામ સાધનો પ્રથમ તો આપણને મુસપટ અને હૃદયજમ થવા જોઈએ અને તેમ થવા બાદ તે તે સાધનોના ઉપયોગ માટે આપણે ખરે ખરો-અતુલ બળથી પ્રયાસ કરવા માટે સનન ઉદ્દમથીય જનવું જોઈએ.

અક્ષયધામ અને મોક્ષસુખની સામાન્ય રીતે મોટી મોટી વાતો કરનારા ધણા મનુષ્યો નજરે પડે છે, પરંતુ તત્ત્વદર્શી અને યોગી પુરોહિતો નજરે તે કેટલું કટિગામ્ય છે અને તેની પ્રાપ્તિ માટે કેટકેટલા ભવો કરવા પડે છે, કેવા કેવા માધનોનો કેવી કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો પડે છે તેનો સાચો ખ્યાલ વિરલા મનુષ્યોને જ રોય છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિ પાડી

જેન દૃષ્ટિએ તેમ જ અન્ય આર્થ સંસ્કૃતિની દૃષ્ટિએ મુક્તાત્માને પુનરપિ જનનં પુનરપિ મરણં પુનરપિ જનનીજટરે શયનં । ની પરિસ્થિતિમાં અટવાવાનું રહેતું નથી. જન્મ-જરા-મરણનો અંત આવે છે. દેહ ધારણ કરવાપણું રહેતું નથી. મુક્તાત્માઓ-સિદ્ધના છવો-સદૈવ સ્વસ્થ જ હોય છે. તેઓ સદૈવ પોતાના જ્ઞાનાનંદમાં જ હાયલીન હોય છે. તેમને આ લોક કે પરલોકના છવોની કાંઈ પડી નથી. સકળ કર્મોને ક્ષય થયેલા હોવાથી મુક્તાત્માને નવા કોઈ પણ પ્રકારના કર્મબંધનું કારણ રહેતું નથી. ભવગ્રીજના અંકુરોને જન્મ આપનાર રાગ-દ્વેષાદિ દોષો તેમના સર્વથા ક્ષય થયેલા હોવાથી આ સંસારચક્રમાં તેમના ભવબ્રમણનો અંત આવેલો હોય છે. મુક્તાત્માઓને ફરી પાછા જન્મ-જરા-મરણ અને ભવબ્રમણ રહેતા હોય તો પછી તેમની મુક્તદશાનો કંઈ અર્થ જ નથી.

મુક્તાત્માની ઉપર મુજબની નિશ્ચિત પરિસ્થિતિ છતાં પણ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના ચોથા અધ્યાયના નીચે મુજબના શ્લોકોને કંઈ રીતે ઘટાવવા તે એક વિચારણીય પ્રશ્ન છે.

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય, ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ! ।

અભ્યુત્થાનમધર્મસ્ય, તદાત્માનં સૃજામ્યહં ॥ ૭ ॥

પરિત્રાણાય સાધૂનાં, વિનાશાય ચ દુષ્ટતામ્ ।

ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય, સંભવામિ યુગે યુગે ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થઃ—હે ભારત ! જ્યારે જ્યારે ધર્મની હાનિ તથા અધર્મનો વધારો થાય છે ત્યારે ત્યારે હું આત્માને સર્જું છું; તથા સાધુજનોના રક્ષણ માટે, દુષ્ટ કર્મ કરનારાઓના વિનાશ માટે તથા શુદ્ધ ધર્મની સ્થાપના માટે યુગે યુગે હું પ્રકટ થાઉં છું.

ઉપરના ભાવાર્થમાં જણાવ્યા મુજબ પરમ લોકકલ્યાણની ભાવના, સાધુપુરુષોનું સંરક્ષણ, દુષ્ટ કર્મ કરનારાઓનો વિનાશ અને શુદ્ધ ધર્મની સ્થાપના વિગેરે ઉત્તમોત્તમ શુભ ભાવનાપોષક હેતુઓ માટે પરમાત્મદયા પ્રાપ્ત થઈ ચૂકેલ મુક્તાત્માને પણ આ સંસાર-ચક્રની ઘટાબળમાં યુગે યુગે જન્મ ધારણ કરવાની ફરજ પડતી હોય તો પછી મોક્ષની સાર્થકતા જ ક્યાં રહી ?

મુક્તાત્માને બધા કર્મોના સર્વથા ક્ષય થઈ ગયે હોય છે એટલે ક્યા કર્મના પ્રતાપે તેમને ફરી જન્મ ધારણ કરવાપણું રહે તે સમજી સમજાવું નથી. જેમને પોતાને માટે કે બીજા કોઈને માટે કંઈ પણ કરવાપણું ન રહેલું હોય તેમને જન્મ-મરણના ફેરામાં પાછા શા માટે અટવાવું પડે ?

આપણે આગળ કહી ગયા તે મુજબ જ મોક્ષનું સાચું સ્વરૂપ સમજવાનું હોય તો પછી તેમાં ફરી જન્મ-મરણની કાયરો બીજી ફરવાનો શું અર્થ ? આર્થ સંસ્કૃતિની શુદ્ધ ભાવના ધરાવતા તમામ દર્શનો તો મોક્ષતા સ્વરૂપને ઉપરના જ અર્થમાં માન્ય રાખે છે, આ લોકમતવાદીઓ જ આ બધા દર્શનો કરતાં જુદા પડે છે.

વૈદિક, બૌદ્ધ અને જૈન સંસ્કૃતિ પ્રમાણે જ્યારે મોક્ષનું સ્વરૂપ જન્મ-મરણના અભાવના પરિણામરૂપે સમજવામાં આવતું હોય તો પછી ઉપર કહેલ શ્લોકોનું સ્વરૂપ કઈ રીતે ઉકેલવું ?

જૈનદષ્ટિ મુજબ તો દિવિમતથી એટલું જ કહી શકાય કે ઉપરોક્ત મ્લેકોડામાં જન્માવેલ હેતુઓ માટે કોઈ મહાનુભાવ પુરુષો પોતાનું જીવન સાર્થક કરતા જન્મીતા હોય તો તેમને મુક્તદશામાંથી આ દુનિયામાં ઉતરી આવેલા હોવાનું માની લેવા માટે આપણે તૈયાર નથી. પુણ્યબળના પ્રતાપે આવા મહાનુભાવ પુરુષોને ધણી સારી દશા-સ્થિતિ આવતા હવમાં-દેવે પછીના હવમાં પ્રાપ્ત થાય અને સંવર તેમજ નિર્જરાના પ્રતાપે સકળ કર્મનો ક્ષય થતાં પરમાત્મદશા કે મુક્તદશા પણ પ્રાપ્ત થાય એ બનવાજોગ છે, પરંતુ મુક્તદશા-માંથી તેઓ આ દુનિયામાં ઉતરી આવ્યા હોય એમ માનવાને કોઈપણ પ્રકારનું સંબળ અને વારતવિક કારણ જણાતું નથી.

વીતરાગ દશામાં રહેલ મુક્તાત્માઓને લોકકલ્યાણ માટે પણ આ દુનિયામાં આવવાનો-જન્મ ધારણ કરવાનો અવકાશ જ (Scope) કંઈ રીતે હોઈ શકે ? આ દષ્ટિએ વિચાર કરતાં ગુર્જર માસુર સદ્ગત રમણભાઈના મત મુજબ-યુગે યુગે ચબ્દોને બદલે દ્રવ્યે દ્રવ્યે ચબ્દો ગોઠવીએ-અને જ્યારે જ્યારે-જે જે દ્રવ્યે-ધર્મની ગ્લાનિ અને પાપનો પ્રચાર તેમજ અંત-સાધુપુરુષોને પીડા ઉપસ્થિત થવાના-હદ ઉપરાંત વધી જવાના પ્રસંગો આવી પડે ત્યારે કુદરત (nature) ની જ કંઈક સુખદ ઘટનાથી આપોઆપ મહાનુભાવ પુરુષોનો આવિર્ભાવ થઈ પડે અને જનસમુદાયમાં શાંતિનું વાતાવરણ દેશવા પામે. વળી એવી પણ ઘટના કરી શકાય કે પાપકર્મમાં રચાયેલા રહેનાર પાપી આત્માઓનો અંતઃગત્તા (consciousness) તો દ્રવ્યે દ્રવ્યે તેમને કંબોતો જ હોય છે અને પહેલે ધડકે તો તેમને પણ પાપકર્મમાં આગળ-વધવા જતાં કંઈ અટકાયત જ કરે છે, પરંતુ પાપ-ચામનાઓની પ્રબળતા શુદ્ધ અંતઃકરણના અવાજને-અંતરાત્માના ધ્વનિને દાબી દે છે, છતાં પણ આખરી વિગત તો ન્યાયનીતિપૂર્ણ શુભ પ્રવૃત્તિનો-શુદ્ધ પ્રવૃત્તિનો જ છે.

ઉપરના વિવેચનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સર્વ કોઈ ભરી જીવોનું સાધ્ય મોક્ષપ્રાપ્તિ જ હોય છે અને અનેક દષ્ટિએ વિચાર કરતાં તે ઉપયુક્ત જ જણાય છે. દેવે એ જ વિચાર કરવાનો ગ્રંથ છે કે આમાં ઉત્તમોત્તમ સાધ્યની સિદ્ધિ માટેના સાધનો કયા કયા અને તેની કઈ રીતે પ્રાપ્તિ થઈ શકે અને સાધનોની પ્રાપ્તિ ચતા સાધ્યની સિદ્ધિ માટે-મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે તે સાધનોનો કઈ રીતે ઉપયોગ કરવો ?

રાત્રિકારેએ કેવલ નિઃસ્વાર્થ રૂત્તિથી-પરમાર્થશુદ્ધિથી લોકકલ્યાણની ભાવનાથી મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે-સાધ્યરથાને પહોંચવા માટે લુદા લુદા અનેક સાધનો અને રસ્તાઓની યોજના કરેલી છે. લુદા લુદા વિચારના-નીચરણીના નીચા-ઊંચા પગથિયા ઉપર ઊભેલા મુમુક્ષો જનો-મોક્ષાર્થો જન્ય પ્રાણીઓ માટે તેમના વ્યયરિચત અધિકાર મુજબ આ જમા સાધનોની પયાનમ્ય ઉપયોગિતા સ્વયઃ મિદ જણાય છે. શ્રીમાન્ દરિદ્રસંસ્કર મહારાજ પોતાના અટકમાં નીચે મુજબના મ્લેકોથી આ દર્શીકનને પુષ્ટિ આપતા જણાય છે.

અધિકારીયદાષ્ટાન્ત્રે, ધર્મમાધનસંમિયતિઃ ।

સ્વાધિપ્રતિશ્રિયા તુચ્ચા વિગ્રેયા ગુણદોષયોઃ ॥

ભાવાર્થ:—રોગના ઉપાયોની વ્યવસ્થા સમી શાસ્ત્રોમાં (કહેલી) ધર્મના સાધનોની વ્યવસ્થા (તેમના) ગુણદોષની બાબતમાં અધિકારીની અપેક્ષાએ જાણવી.

આ બધા સાધનોમાં પ્રત્યેક ધર્મશાસ્ત્રો જ્ઞાનની જ મુખ્યતા પ્રતિપાદન કરતા જણાય છે. પ્રત્યેક બાબતમાં તે તે વસ્તુના જરૂરી જ્ઞાન વગર કોઇપણ મનુષ્યથી એક પણ ડગલું આગળ જરી શકાતુ નથી. જ્ઞાનેન દ્વીનાઃ પશુભિઃ સમાના એ સર્વમાન્ય સૂત્રઅનુસાર જ્ઞાન વગરના મનુષ્યોને પશુની જ કોડીમાં મૂકી દેવામાં આવેલ છે. જ્ઞાનની જ તરતમતા અને મહત્વતા ઉપર મનુષ્યજીવનનો મુખ્ય આધાર રહેલો છે. આમ છતાં પણ આ જ્ઞાન તદ્દન શુષ્ક જ્ઞાન હોવું જોઈએ નહિ. એકલા જ્ઞાનમાત્રથી જ કોઇપણ વસ્તુની સિદ્ધિ નથી અને તેથી જ જ્ઞાનક્રિયાઓમાં મોક્ષઃ એ સૂત્ર આપણને ફરમાવે છે કે એકલું જ્ઞાન તદ્દન પાંગળું છે અને એકલી ક્રિયા તદ્દન અધ છે, પરંતુ બંનેના યોગથી જ્ઞાનપૂર્વકની ક્રિયાથી જ મનુષ્ય, સંસાર-વ્યવહારમાં તેમ જ ધાર્મિક અવ્યુત્થાનમાં યથેચ્છ ગતિ કરી શકે છે—પ્રગતિમાં આગળ વધે જાય છે. સામાન્ય જીવનવ્યવહારમાં જ્ઞાનની વૃદ્ધિ જે રીતે, કાર્યસિદ્ધિમાં—આર્થિક પ્રાપ્તિમાં—સુખ સગવડ અને માનમરતબામાં વધારો કરવામાં—સાધનોની વિપુલતાનો વિસ્તાર વધારવામાં ઉપયોગી થઇ પડે છે તેવી જ રીતે ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં મુમુક્ષુ જનોને—મોક્ષાર્થી પ્રાણીઓને પણ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ સાધ્ય વસ્તુની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવામાં અનેક રીતે ઉપયોગી થઇ પડે છે.

મૂળ સ્વરૂપે આત્મા અનંત જ્ઞાનોના ધારક—જ્ઞાનમય જ છે, પરંતુ અનેક પ્રકારના કર્મોના આવરણોને લીધે—કર્મોની પ્રબળતાના પ્રમાણમાં આત્માની જ્ઞાનશક્તિ રુધિર-દંકાઇ ગયેલ છે એટલે જ્ઞાનાવરણીય કર્મોના ક્ષયોપશય પ્રમાણે જ્ઞાનશક્તિમાં વધારો થતો રહે છે, પરંતુ એ હાથ જોડી બેસી રહેવાથી—ભાગ્ય અને ભવિતવ્યતા ઉપર આધાર રાખી નિષ્ક્રિય સ્થિતિમાં મુગ્ધપણે વખત ગુમાવવાથી જ્ઞાનવૃદ્ધિ થઇ શકતી નથી. તે માટે સતત અતુલ બળથી—સદા ય ઉત્સાહથી પ્રયાસ કરતા રહેવાની જરૂર છે.

જ્ઞાનવૃદ્ધિ માટેના આવા પ્રયાસમાં જેટલું વધારે બળ આપણે દેડી શકીએ તેટલું રેડવાની જરૂર છે અને તે આપણા ઐહિક તેમ જ પારલૌકિક લાભમાં પરિણમે તેમ છે.

ઐહિક લાભમાં જ તૃપ્તિ માની લેનારાઓ જે રીતે જ્ઞાનવૃદ્ધિના કાર્યમાં રચ્યાપચ્યા—મશગૂલ રહે છે અને જેટલી હદે જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરી શકે છે તે જ્ઞેતાં સહેજે ખ્યાલ બાંધી શકાય છે કે પારલૌકિક સુખની પ્રાપ્તિ માટે—મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે મુમુક્ષુ જનોએ કેટલી બધી જ્ઞાનવૃદ્ધિ કરવી જોઈએ ? અને તે વસ્તુ બગબગ બ્યાનમાં રાખીને જ ઉપરના સૂત્રકારે આપણને પ્રતિદિન જ્ઞાનવૃદ્ધિ કર્થે જ જવાતું ફરમાન કરેલ છે.

ઐહિક વિષયોમાં જ્ઞાનવૃદ્ધિ કર્થે જનારાઓ—દ્રવ્યપ્રાપ્તિ નિમિત્તે યા તો કીર્તિની લાલમાં ખાતર અગર તો પોતાના હૃદયના સંતોષ માટે કે શોખ ખાતર જે તે વિષયોના પારગમી બનવાનો (experts) પ્રયાસ કરી રહ્યા હોય છે અને તેમાં એટલા બધા તક્તીન થઈ જાય છે કે દેહે પાત્રયામિ વા કાર્ય સાધયામિતું સૂત્ર આગળ કરીને તેઓ શૂન્ય-તરસ-શારીરિક શ્રમ-તકલીફ કે દ્રવ્યના ભોગનો પણ પરવા કરતા નથી. અવનવી શોધખોળોમાં તેઓ રાતદિવસ મગ્ની રહેલા હોય છે. પાપ-પુણ્ય કે ધર્મ-અધર્મનો પણ તેમને કંઈ હિસાબ

નથી દાનરો મનુષ્યોનો ગદાર કરી સીધો એક તડાકે બને તેટલા વખતમા યષ્ટ શકે તેવા શસ્ત્રો અને વિદાતક વસ્તુઓની જોધ-જોળ પાછળ મજા ગહે છે શ્રમજીવીઓના ભોગે, મનુષ્યો પોતાના શારીરિક શ્રમથી જે ઉત્પાદન કરી શકે છે તે યાત્રિક મદદથી ઉત્પન્ન થઈ શકે તેવી જોધો આ યાત્રિક યુગમા યષ્ટ ગહેલ છે અને વૈજ્ઞાનિક વિષયોમા જમાનો યાત્રિક ઝડપે જે રીતે આગળ વધી ગહેલ છે તે બધી બાબતોનું વિસ્તારથી વિવેચન કરવાનું આ સ્થાન કે પ્રમગ નથી, છતાં પણ મહેવાઈથી સમજી શકાય તેમ છે કે આવા નધા પ્રવાસોને પાશ્વૈકિક સુખની પ્રાપ્તિ માટે-ધર્મશુદ્ધિથી ધાર્મિક વિધિ-વિધાનો અને કાર્યપ્રણાલિકામા વાળવામા આવે તેવા પ્રકારના જ્ઞાનની વૃદ્ધિ મુમુક્ષુ જનો માટે ઘણી દિતકર અને લાભદાયી છે

જ્ઞાનસ્ય ફલં ચિરતિ. એ મહાસૂત્ર અનુસાર-જે જ્ઞાનપ્રાપ્તિથી-જ્ઞાનના ફળ રૂપે-વિગ્નિ પામી શકાય, દેહાધ્યાય મટી વંગમ્ય ગગની જમાવટ કરી શકાય, વિષયાભિયાસને સ્થાને આત્મમ્ભાસ સાધી શકાય તેવા જ્ઞાનની મોક્ષાર્થી પ્રાણીને ખાસ કરીને જરૂર છે અને તેવા ભવ્ય પ્રાણીએ તે પ્રમગની જ્ઞાનની જ પ્રતિનિદિ વૃદ્ધિ કયે જમાની ગહે છે રાત્રે સૂતી વખતે યા તો એક ગામ કે છેવડ વગમતી આખરે ભાવનાથીલ-મુમુક્ષુ મનુષ્યે વિચારી જવું જોઈએ કે આવા ઉપયોગી જ્ઞાનમા તે કેટલી વૃદ્ધિ કરી શકે છે ? જે કંઈ વૃદ્ધિ યષ્ટ થઈ છે તેના કળતા વધારે વૃદ્ધિ યષ્ટ થઈ હોત કે કેમ ? અને તે કેવા ઉપાયોથી યષ્ટ થઈ હોત ? તે બધી બાબતોનો અનેક દૃષ્ટિથી વિચાર કરી લઈ ભવિષ્યને માટે સુધઢિત નિર્ણય કરી લેવાની જરૂર છે અને તે નિર્ણય મુજબ કાર્યક્રમની બ્યવસ્થા કરી લેવી જોઈએ. પ્રથમથી જ-અગાઉથી જ જે મહાનુભાવ પુરો પોતાના જીવનભરને કાર્યક્રમ સુબ્યવસ્થિત રીતે નક્કી કરી તે મુજબ આગળ ધપે જાય છે તેઓ જ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી-સાધ્ય નજીક પહોંચતા ભાગાચાળી યષ્ટ શકે છે વકીલ ન્યાલયદ લક્ષ્મીચંદ-સાદરા

દૂંડું ને દય.

૧ નેપોલીયનની ડીક્ષનેરીમા અશક્ય શબ્દ જ નહોતો અર્થાત્ તે કોઈ પણ કાર્ય અશક્ય માનતો નહોતો

૨ એક વિદ્વાને પોતાની લોકમા અગ્રિય એવી છુક અપાયપ ઉપડી ગયાનું કહ્યું ત્યાં બીજાએ મનુ કે તેને ત્યા ખાતર પડ્યું હતું

૩ નિયમિતતા જરૂરની છે પણ તેની હદ હોવી જોઈએ અનુકૂળતા અનુસાર તેમા ફેરફાર કરવો જોઈએ

૪. મવાઈ ખાસ મુદ્દતેં હાલુ એ અવ્યવસ્થાનું સૂચક છે, પરંતુ તેમા પન્નિચિનિનો વિચાર કરવો જોઈએ

૫ ' થોડું લખ્યું પણ મને વાચ્યે ' એનો તાત્પર્ય વિચારો

૬ એક કવિ કહે કે- ' હું કવિતા કેમ કરું છું તે જાણો છો ? ' બીજાએ ઉત્તર આપ્યો કે- ' બીજી કામ મૂકવું નથી માટે '

૭. આપણી આંખ સામે કયું ચુદ્ધ ચાલી રહ્યું છે ? ઉત્તર-કપાયથી છતાં-
યેલાઓનું વાગ્ચુદ્ધ.

૮. આપણા પર કારભાર ચાલે છે કે કરભાર ?

૯. છરી પર તડબુજ પડે કે તડબુજ ઉપર છરી પડે પણ કપાય તો તડબુજ જ
એ યાદ રાખવું.

૧૦. લડાઈ એ રાજપુરુષોના ગુન્હાની શસ્ત્રક્રિયા છે.

૧૧. બુદ્ધિવાદના આ જમાનામાં પરપ્રાંતોનું થોકડાળંધ સાહિત્ય વિવેક-
વિચાર વિના અહીં ઉતર્યે જ નય છે.

૧૨. એશીઆને લડાઈના પરિણામ કરતાં સુલેહના પરિણામનો ભય વધારે છે.
સં. કુંવરજી

એક મિત્રનો પત્ર

એક સંસ્કૃત પોતાના મિત્ર પ્રત્યે લખે છે કે-તમારો પત્ર લખતાં પ્રારંભમાં
તમને શું વિશેષણ લખવું ? તેનો વિચાર કરી સૌજન્યસુધાસાગર ! એમ લખ્યું
પણ પછી તેના અર્થનો વિચાર કરતાં તે વિશેષણ તો વધારા પડતું લાગ્યું એટલે
સાગર શબ્દ કાઢીને કુંડ શબ્દ લખ્યો. તેના અર્થનો પણ વિચાર કરતાં તેમાં
અતિશયોક્તિ લાગી, કારણ કે સુધાનો કુંડ તો સ્વર્ગલોકમાં હોય છે અને તેની
રક્ષા અથવા સેવા દેવો કરે છે એટલે સૌ શબ્દ કાઢી નાખી ણિંદુ શબ્દ
લખ્યો. ણિંદુ પણ કેવું ? સૌજન્ય સુધાનું કે જે એક ણિંદુથી પ્રાણી અમર
થઈ નય છે. અહીં અમર એટલે મૃત્યુ ન પામે એવો અર્થ નહીં પણ દીર્ઘ
કાળ સુધી નિરોગીપણે જીવે તેવો અર્થ. આવી સ્થિતિવાળા દેવોને આપણે અમર
કહીએ છીએ, જો કે તે પણ મૃત્યુ તો પામે જ છે.

હવે આ વિશેષણ ગરાળર છે કે કેમ ? તેનો વિચાર કરતાં એમ ઠીક લાગ્યું
કે તમે કેવા વિશેષણને યોગ્ય છો ? તે આપને જ પૂછવું. આનો જવાબ લખવામાં
આત્મપ્રશંસાની ભીતિ ન રાખશો, કારણ કે આ વિચારણા તો આપણી બેની
વચ્ચેની જ છે, બહારમાં મૂકવાની નથી.

પત્રના લેખકો વિશેષણ તો ગૃહસ્થોને તેમજ મુનિરાજ વિગેરેને ઘણા લખે છે,
પરંતુ તેનો અર્થ વિચારતા હોય એમ જણાતું નથી. જે વિચારતા હોય તો ખુશામતની
ટેવ ન હોય એવા ણંધુઓ અણુઘટતા વિશેષણો ન લખે. આ તો સામાન્ય વાત થઈ.

સૌજન્ય-સંસ્કૃતતા એ તો અપ્રતિમ શુભ છે. એ શુભ ધારણ કરનારને
ધન્યવાદ આપવો જોઈએ. એવા મિત્રો પરસ્પરના આત્માનું હિત ચિંતવે છે
અને એકબીજાને શુભીયલ જનાવે છે. લાગ્યથાળીને જ એવો મિત્ર મળે છે.

કુંવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:-મુનિ સુખોદયવિજયજી)

(અનુસંધાન પૃ. ૨૭૩ થી)

પ્રશ્ન ૨૭—જીવને દ્રવ્યક્રિયાની જરૂર ક્યાં સુધી હોય ?

ઉત્તર—છઠ્ઠે સાતમે ગુણઠાણે વર્તે ત્યાં સુધી હોય.

પ્રશ્ન ૨૮—યુગલિકો માંસાહારી હોય ? ઉત્તર—ન જ હોય.

પ્રશ્ન ૨૯—તિર્યચ યુગલિક કઈ ગતિમાં જાય ? ઉત્તર—દેવગતિમાં જ જાય.

પ્રશ્ન ૩૦—યુગલિકને જાતિસ્મરણજ્ઞાન શા નિમિત્તે થાય ?

ઉત્તર—એના નિમિત્ત અનેક હોય-ખાસ નિમિત્ત જાણ્યા નથી.

પ્રશ્ન ૩૧—પ્રતિક્રમણમાં ઉપધાન કરેલ શ્રાવકને ખીજાનું કહેલું વંદિત્તુ કહ્યે ?

ઉત્તર—વંદિત્તુ ખીજે કોઈ ખોલે તો તે વખતે ઉપધાનવાળો મનમાં ખોલ્યા કરે.

પ્રશ્ન ૩૨—વંદિત્તા સૂત્રના કર્તા કોણ ?

ઉત્તર—આવશ્યકસૂત્રમાં વંદિત્તુ કહેલ છે તેથી તે ગણધર મહારાજાની કૃતિ છે.

પ્રશ્ન ૩૩—નિયાણું કરનાર પહેલે ગુણઠાણે જ હોય ?

ઉત્તર—એનો નિયમ નથી. એાયા વિગેરે ગુણઠાણે વર્તતા પણ નિયાણું કરે છે.

પ્રશ્ન ૩૪--કઈ ગતિના જીવ વિશેષે દેવગતિમાં જાય ?

ઉત્તર—દેવ કે નારકી તો દેવ જાય નથી. તિર્યચ ને મનુષ્ય થાય છે.

મનુષ્ય તો સંખ્યાતા જ છે ને દેવગતિમાં તો સમયે સમયે અસંખ્યાતા ઉપજે છે ને મ્યવે છે, તેથી મોટો ભાગ તિર્યચગતિનો જ સમજવો.

પ્રશ્ન ૩૫—અભવ્ય જીવ શા હેતુથી ચારિત્ર ગ્રહણ કરે ને પાળે ?

ઉત્તર—સાંસારિક મુખની અભિલાષથી લેય ને પાળે.

પ્રશ્ન ૩૬—આવતી ઉત્સર્પિણીના સર્વાનુભૂતિ નામના પાંચમા તીર્થંકર

કાર્તિક શેઠના જીવ કદા છે તે કયા કાર્તિક શેઠ સમજવા ?

ઉત્તર—અત્યારે સૌધર્મેન્દ્ર છે તે ન સમજવા; ખીજા સમજવા. અન્યત્ર હંકેતુના જીવ કદા છે. તત્ત્વ દેવગીગમ્ય.

પ્રશ્ન ૩૭—કાઉસગ્ગ કરતાં મુદ્ધપત્તિ કયા હાથમાં રાખવી ?

ઉત્તર—જમણા હાથમાં રાખવી.

પ્રશ્ન ૩૮—ત્રીએ ઉપાધ્યયની જેમ ઘરે પ્રતિક્રમણ કરતાં સંસાર-દાવાની ત્રણ સ્તુતિ એક સાથે બોલી શકે ?

ઉત્તર—બોલી શકે.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—શા. મગનલાલ કુંડવંદ—સાલડીવાળા)

પ્રશ્ન ૧—કાળી છરી અણાહારી છે કે કેમ ?

ઉત્તર—પ્રકરણરત્નસંગ્રહ લાગે તેમાં અંગે અણાહારી વસ્તુઓના નામોનું લિસ્ટ આપ્યું છે તેમાં તે નામ નથી.

પ્રશ્ન ૨—લીંઝાના પાંચે અંગ અણાહારી કહે છે તેના નામ જણાવશો.

ઉત્તર—ઉપર જણાવેલી છુકમાં લીંઝાના પાંચ અંગ આ પ્રમાણે અણાહારીમાં કહ્યા છે—૧ મૂળ, ૨ છાલ, ૩ કાષ્ઠ, ૪ પત્ર અને ૫ મહોર.

પ્રશ્ન ૩—ત્રિક્ષ્ણા ગૌમુત્ર સિવાય અણાહારી ગણાય ?

ઉત્તર—એત્રણ વાના સમભાગે હોય તો ગૌમુત્ર સિવાય પણ અણાહારી ગણાય.

પ્રશ્ન ૪—હીમેજ એકલી પણ અણાહારી છે ? ઉત્તર—અણાહારી છે.

પ્રશ્ન ૫—ચૈદ પૂર્વે મૂળ કઈ ભાષામાં હતા ?

ઉત્તર—ચૈદ પૂર્વે સંસ્કૃત ભાષામાં હતા.

પ્રશ્ન ૬—તીર્થંકરના વર્ષોદાન વખતે દેવો જે દ્રવ્ય લાવે છે તે લેતાં તેમને અદત્તાદાનનો દોષ લાગે ?

ઉત્તર—ન લાગે, કારણ કે જેના સ્વામી મૂળથી નાશ પામી ગયા હોય તેવું દ્રવ્ય જ તે લાવે છે.

પ્રશ્ન ૭—તિર્થંકરને શુભપ્રત્યયી અવધિજ્ઞાન થયાનું ક્ષણંત આપશો.

ઉત્તર—હૃદય વિહૃદના સેચનક હસ્તીને વિભંગજ્ઞાન થયું હતું એવા ણીજ્ઞ ક્ષણંતો પણ છે.

પ્રશ્ન ૮—શુરુવંદન કરતાં ‘ભાતપાણીનો લાલ દેનેછ’ એ વાક્ય યોગ્ય અવસરે જ બોલાય કે કાયમ બોલાય ? ઉત્તર—યોગ્ય અવસરે જ બોલાય.

પ્રશ્ન ૯—પ્રોસાતી શુરુવંદન કરતી વખતે ‘ભાતપાણીનો લાલ દેનેછ’ એમ બોલી શકે ?

ઉત્તર—પ્રોસાતી માટે એકાસર્ણ કે આંખેલ કરવા માટે આવેલા આહાર-માંથી તે વહોરાવી શકે છે તેથી બોલી શકે.

પ્રશ્ન ૧૦—સ્થાપનાછને વંદન કરતાં ભાતપાણીનો લાલ દેનેછ એમ બોલાય ?

ઉત્તર—ન બોલાય.

પ્રશ્ન ૧૧—પાર્શ્વનાથની સ્તુતિમાં ‘ સાકર સેતી તરણા લેતી, મુખે પશુ ચાવતી ’ એમ કહેલ છે તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—એ વિશેષણ પ્રભુની વાણીની મીઠાશને અંગે આપેલ છે. તેનો અર્થ એ છે કે—પ્રભુની વાણીની મીઠાશ જોઈને સાકરે તો તેને, ચોટેલા તરણાને મિથે મોઢામાં તરણું લીધું ને પશુની જેમ ચાવવા લાગી. આ હકીકત સાકરને તરણા ચોટેલા હોય છે તેને અંગે સમજાવી.

પ્રશ્ન ૧૨—શ્રી વીરપ્રભુના સ્તવનમાં કહ્યું છે કે—‘તે કેમ પરમુર આદરે, ને પરનારી વશ રાખ્યા રે.’ તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—જેના પ્રથમતા એ પદમાં એ કહ્યું છે કે—હે પ્રભુ ! અમે તમારા ગુણની ગોષ્ઠીમાં રાગપૂર્વક રાખ્યામાખ્યા છીએ. એવા અમારી જેવા મનુષ્યો પરનારીમાં હુબ્ધ થયેલા એવા અન્ય હરિહરાદિ દેવને કેમ આચરે-અંગીકાર કરે ? અર્થાત્ ન જ કરે.

પ્રશ્ન ૧૩—વદિતાસૂત્રની ૪૩ મી ગાથામાં ‘અમ્બુકૃષ્ણોમિ’ કહેલ છે તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—શ્રી વદિતાની ૪૩ મી ગાથામાં અમ્બુકૃષ્ણોમિ કહેલ છે તેનો અર્થ ‘હું કેવળીના કહેલા ધર્મની આરાધના માટે અબ્યુત્પિત-ઉદ્યમવંત થયો છું’ એવો છે એટલે તે ગાથા જોલતાં જોવા થવું.

પ્રશ્ન ૧૪—કેટલાક કહે છે કે—ત્રણ સામાયિક ભેગા લેવાય એ વાત જાગજર છે ?

ઉત્તર—જાગજર નથી. એક સાથે એક સામાયિક જ લેવાય.

પ્રશ્ન ૧૫—પ્રતિક્રમણમાં ગાદીના વખતમાં નવકારવાળી ગણીએ તો તે પ્રાયશ્ચિત્તમાં વાળી શકાય ?

ઉત્તર—વાળી ન શકાય જરાજર શુદ્ધ ઉચ્ચાર સાથે પ્રતિક્રમણ કરનારને ટાર્કમ બચતો જ નથી, એ ધરી યાય જ છે.

પ્રશ્ન ૧૬—ચોથા કર્મશ્રંયમાં સંસી પંચેન્દ્રિયને અપર્યામાવશ્યામાં ચક્ષુ દર્શનનો નિષેધ કર્યો છે અને (૬૨) માર્ગજામાં અપર્યામાને ચક્ષુદર્શન ગણાવ્યું છે. આવા બે મત એક જ કર્મશ્રંયમાં કેમ હોઈ શકે ?

ઉત્તર—આનો ખુલાસો મુખલાલજીના કરેલા ચોથા કર્મશ્રંયના બાળાં-તરમાં ગાથા ૧૭ મીના અર્ધમાં કરેલ છે ત્યાંથી જોઈ લેવો.

પ્રભાવિક પુરુષો

આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ

“ અહા ! કેવું રમણીય સ્થળ છે ? સુંદર સુવાસ પથરાઈ રહી છે ? તરફ ચંપાનું વૃક્ષ તો સામે જ વૃક્ષ, પેદી બાજુ આશોપાલવ તો ભેર અશોક બહો દ્વારપાળ સમા છે. એ બધા કેવળ પરમાર્થભાવે ધાને આશ્રય આપે છે અને પોતાના બેરંગી પુષ્પોનો વરસાદ વરસાવી એ પાતર્યા અતિથિઓનું મધુરું સ્વાગત છે. એ કુસુમોની મીઠી પરાગ ગમે સંતમ્મ હૃદયોની પીડા ક્ષણવારમાં ! કરી લે છે અને એને સ્થાને રેંની કોઈ અનેરી અને અવર્ણનીય પીઓ પ્રસારી દે છે. માનવી ઘડીભર ની આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિને તો રી નય છે પણ એ સાથે પોતાને પણ નય છે ! સાથે જ વિશ્વમાં ઉઘાનો ! આરામો એ વિશાળ નગરોના બહિ- ! આવેલા સાક્ષાત નંદનવનો જ છે.

“ મારા પર જે સંકટની હારમાળાએ ઈ કરી છે અને એક પછી એક કરતાં વેજ્યસ્ય હો ભાભા કરતી એ આગે- કરી રહી છે એમાં મૂંઝાઈ ગયેલ મારા માને જે કંઈપણ નિરાંત વળી હોય જવળ અત્યારે જ અને આ સ્થાનમાં જ.

“ અરે ! પેલું વળી શું સંભળાય

છે ? આવા રમણીય ઉદ્યાનમાં-પ્રીતી ગતિએ કૂચકદમ કરતાં પ્રાતઃકાળમાં-કોઈ સંત વ્યાખ્યાન કરી રહ્યા જણાય છે. ચાલ જવડા ! એવો લાભ અચાનક સામે આવ્યો છે તો મેળવું. મહાત્માના જે ચાર શબ્દો કેટલીક વાર જીવનપટ્ટો કરી નાખવામાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે પિતાશ્રી વારંવાર કહેતા હતા કે- ‘ પોતાના વ્યવ- સાયમાંથી ગમે તે રીતે થોડો સમય કાઢી મહાત્માની વાણી શ્રવણ કરવી. ’ એમ કરવાથી અપૂર્ણ લાભ થયાનાં દૃષ્ટાન્તો શાસ્ત્રમાં મોજુદ છે રોહિણીયા ચોરના જીવનમાં જે પરિવર્તન છેલ્લા તળકે આવ્યું એ શ્રી મહાવીરદેવની દેશનાને આભારી હતું. પ્રભાવ જેવો બહારવટીઓ ચોર મટીને આચાર્ય બન્યો એ શ્રી જંબ- કુમારની વાણીનો જ પ્રતાપ છે ”

મહાત્માના મુખમાંથી ઉપદેશ- સારતાનો પ્રવાહ અરુણલિત ગતિએ વહી રહ્યો હતો. શ્રોતાઓ એકચિત્તે એનું પાન કરી રહ્યાં હતાં.

“ સંસાર તો એકાદા નગરની બાજોળે આવેલા મુસાફરનાના જેવો છે. મુસાફર- નાનામાં જેમ વટેમાર્ગીઓ-પથિકા માર્ગ- નો પરિશ્રમ ઉતારવા-વિશ્રાન્તિ મેળવવા થોભે છે તેમ આ સંસારમાં પણ જીવો

પૂર્વકૃત કર્મોના પરિપાક લાભવા જન્મે છે. સુસાક્ષ્ણાનામાં આવનાર મુસાક્ષરો નથી તો એક જાતિના હોતા કે નથી તો એક ગામના હોતા એમના વ્યવસાયો પણ વિવિધ પ્રકારના હોય છે અને એ કારણે રોકાણનો સમય પણ ઓછોવત્તો હોય છે. સંસારવાસી જીવોનું પણ એવું જ વિચિત્રતાલયું વર્તન હોય છે. કેાઈ સુખી તો કેાઈ દુઃખી; થોડા શ્રીમંત તો બીજા વળી તદ્દન રાંક; કેાઈના જન્મ સમયે સાકર વહેંચાઈ હોય તો અમુકના જન્મકાળે ભાગ્યે જ પૂરા ચાર માનવી ફાળવ હોય ! કર્મરાજના પ્રપંચનો પાર પૂર્ણજ્ઞાની સિવાય બીજો કેાઈ પામી શકતો નથી. આ સંસારરૂપી મુસાક્ષર-ખાનામાં જુદી જુદી ગતિથી આવેલા જીવો પોતાની પૂર્વસંચિત મૂડીના પ્રગણુમાળાપેટ આયુષ્યની મર્યાદા મુજબ ઉછરે છે, મોટા થાય છે અને જાતજાતના વ્યવસાય આરંભે છે; પણ એ બધાનો સમાગમ સમુદ્રમાં તરતાં લાકડા જેવો છે. યથા કાષ્ટં ચ કાષ્ટં ચ સમેયાતાં મહોદયૌ । સમેયાતાં દાયનો ચ તદ્યત્ ભૂતમમાગમગા

‘યતાં દરખારનો ડંડો, રહે નવ ગર્વ બંકનો !’ કર્મરાજનું ફરમાન છટ્યું કે જાજી અધૂરી મૂડી ચાલી નીકળવું જ પડે. આટલા સારુ જ્ઞાની પુરુષો વારંવાર ચેતવણી આપે છે કે—

“મહાનુભાવો ! એમાં (સંસારના વિલાસોમાં) મૂંઝાયા વગર એનો સદાને માટે અંત આણવાના ઉપાયમાં ચિત્ત લગાવો જ્યાં સતત ‘જન્મવું અને મરવું’ એ રૂપી અરહટ્ટધટી ચાદ્યા કરે છે એનાથી છૂટકારો મેળવવો હોય તો આત્મ-સ્વરૂપની ઝાંખી કરો. માનવજીવન બીજાના દૂષણ શોધવામાં ફિવા આપાત-રમણીય વિલાસોમાં વ્યતીત ન કરતાં ‘હું કેાણુ છું ?’ ‘ક્યાંથી આવ્યો છું’ અને ‘મેં શી કમાણી કરી ?’ એ પ્રશ્નોના સાચા ઉત્તર મેળવવામાં ખર્ચો સાચી દિશામાં પ્રયાસ કરનાર આત્મા જ આ સંસારના કારમા બંધનોને કાયમને સારુ ફગાવી દેવા સર્ગાર્થ થાય છે. એકલી માનવગતિ જ એ પ્રકારનો પુરુષાર્થ ફારવવા માટે ઉમદા સાધનરૂપ છે. આત્માને સચ્ચગ્જ્ઞાન લાધતાં જ એની પ્રગતિ યથા માંડે છે અને કપાય પર પૂર્ણ કાણુ આવતાં પ્રગતિનો પારો મધ્ય-જિંદુએ પહોંચે છે ‘ઉચ્ચમેન દિ સિચ્યન્તિ કાર્યાણિ’ કાર્યસિદ્ધિ સાચી દિશામાં ઉદમ કરવાથી જ થાય છે, તેથી હે આત્માઓ ! પુરુષાર્થ ફારવો. પોતાની આત્મપાસના સં-ભોગો ભોમ્પ યથાશક્તિ મન-નિયમ આદરે અને સનન એ પાછળ લક્ષ્ય રાખ્યા કરો.”

મહાસાગરમાં પાણીના ભેરે ભિન્ન ભિન્ન દિશામાંથી ધકેલાઈ આવેલ લાકડાંઓ એકઠાં થાય છે, થોટો સમય સાથે તરે છે અને પુનઃ પવનને ધક્કો લાગતાં જુદી જુદી દિશામાં ફડમેલાઈ જાય છે ! તેવું જ પરિણામ મુસાક્ષરખાનામાં થોભેલા મુસાક્ષરોનું છે, અને તેની જ દયા સંસાર-વાસી જીવજાતોની છે !

સંતપુરુષની દેશના સમાપ્ત થઈ. પર્વદામાંથી કેટલાકે ઊભા થઇ જાવજીવ સુધી પ્રશ્નચર્ચા મત પાળવાના શપથ લીધા. કેટલાકોએ શ્રાવકધર્મનાં ચિહ્નરૂપ ગાર મત ગ્રહણ કર્યાં. બીજાઓએ ઓછાવત્તા મતપાલનના પચ્ચંબાણ કર્યાં. આ જાતના નિયમ લેવામાં કેવળ નર-નારીનાં વૃંદ હતાં એટલું જ નહિ પણ કેટલાક નાની વયના બાલુડાઓ અને બીલતી કુળી સમી બાળાઓ પણ હતી. ધર્મ એ ઇજારાની વસ્તુ નથી. એને વયના બંધન નડતા નથી. એ તો જે પાળી શકે એને માટે છે.

જોતજોતામાં ઉપરની વિધિ થયા બાદ માનવમેદની વિખરાવા માંડી અને મહાત્માની પ્રાંસે માત્ર કેટલાક ગણત્રીતા શ્રમણાદિ રહ્યા ત્યારે એક વ્યક્તિએ નજીક આવી, હસ્તદ્વય જોડી નમ્રભાવે પ્રશ્ન કર્યો—

“સંત મહારાજ ! હમણાં આપે જેમને બાધાઓ આપી તે સર્વ આ સંસારનો પાર પામવાના કે ? એ સર્વને આપ ધર્માત્માઓ માનો છો કે ? આ જાતના દેખાવ પાછળ એમના અંતરમાં શું ભર્યું છે એના ખ્યાલ આપને છે ખરો ?”

આગતુકના આ પ્રશ્ને આચાર્ય શ્રીની નજર તેના પ્રત્યે સચોટ રીતે કેદિત કરી. સવાલો પાછળ જે વેધક દષ્ટિ નાચી રહી હતી અને હૃદયના ઊંડાણમાં જે આગ પ્રજ્વળતી હતી એ અનુભવી ગુરુએ સાચે સહજ પારખી લીધી. વ્યક્તિના કપાલ પર ઘડીબર

એમની આંખો ઠરી રહી. આવા વિચિત્ર પ્રશ્નો શ્રવણ કરી પેલા શ્રમણાદિ, તો ઠરી ગયા. સૂરિ સામે આવેા પ્રશ્નકાર એમણે પ્રથમ જ લાલ્યો. પ્રશ્ન પાછળની ધગશ પિછાનવામાં અશક્ત એવા તેમણે એનો અવિનય જરૂર પિછાન્યો અને એ માટે ઉપાલંભ દેવા આરંભ કરે તે પૂર્વે જ દીર્ઘદર્શી આચાર્ય નમ્રપણે બોલી ઊઠ્યા.

“દેવાનુપ્રિય ! અહીં નજીક આવ. તેં જે પ્રશ્નો પૂછ્યા છે એ જોતાં તું આ સ્થાનનો વતની છે અને મત લેનાર માનવીઓના સમાગમમાં મારા કરતાં વધારે આવેલો છે એ વાત હું સહજ અનુમાની શકું છું જોલ, મારું અનુમાન ખરું છે કે નહીં ?”

“હા સાહેબ ! આપનું અનુમાન તદ્દન સાચું જ છે.”

તો જરા આગળ સાંભળ —

“તારા પ્રશ્નનો યથાર્થ ઉત્તર કેવલ જ્ઞાની જ આપી શકે, કેમ કે પ્રત્યેક આત્માના હૃદયમાં સમયે સમયે કેવા ભાવો રમણ કરે છે એ જાણવાની શક્તિ એવા વિશિષ્ટ જ્ઞાની સિવાય બીજામાં હોતી નથી, છતાં એ મહાપુરુષોએ શ્રુત-જ્ઞાનનો જે માર્ગ દોરી જતાઓ છે એના અભ્યાસથી હું એટલું કહી શકું કે એ સંબંધમાં મારો જે જવાબ મળશે તેનાથી તને અવશ્ય સંતોષ થશે.

“જો બાધાઓ ગ્રહણ કરનાર આત્માઓ સાચા દિલથી જ પોતે ગ્રહણ કરેલ

પ્રતિજ્ઞાઓનું પાલન કરશે તો પોતાની પૂર્વ કાળની માઠી કર્મો માટે તેમને જરૂર પશ્ચાત્તાપ થવાનો. એથી કર્મોની નિર્જરા થવાની. નવા કર્મોનો બંધ અટકી પણ જવાનો અને પ્રગતિ ચાલુ રહેવાની. બલે એની ચાલ ધીમી રહે પણ પરિણામ તો જીવના પારમાં આવવાનું જ. તારા પ્રથમ પ્રશ્નનો આ ઉત્તર.

“જીન પ્રશ્નના જવાબમાં જણાવવાનું કે આજે તેઓ બલે ધર્માત્માના બિરુદને સોભાવવાની શક્તિ ન ધરાવતા હોય છતાં નિશ્ચય કરે તો એ પદની પ્રાપ્તિ અશક્ય નથી. પુરુષાર્થને કંઈ જ અપ્રાપ્ય નથી. કારણવશાત્ ઉન્માર્ગનું ચેવન ધર્મ જાય કિંવા પાપના પંકમાં હાય બોળી દેવાય તેથી એ દુષ્કર્મ કાયમને માટે આત્માને ચોંટી જ જાય છે એમ નથી. પાપી સદાને માટે પાપી રહેવા સંભવિતો નથી.

‘નિમિત્તવાત્સી આત્મા, મન મોહન મેરે’ એ વાક્યમાં ઘણું રહસ્ય છુપાયેલું છે. સમ્પ્રજ્ઞાનનો પ્રકાશ દૃઢ્ય-ગુણમાં પધરાવાથી કે સંકુચના સમાગમથી અધર્મો ગળાતા આત્માઓ પણ ધર્મ-માર્ગે ચઢી જઈને આત્મચેત્ર સાધે છે.

“હેલો પ્રશ્ન દેખાવનો છે પણ એની અસરથી મોડાઘણા પ્રમાણમાં તો સૌ દોષ લેવાયેલું દોષ છે જ આડંબર, દંબ કે ટોંગ એ માયાકાંક્ષીએ જોઈ વેંતા પામ્યા છે. એમાં સમણ ગળાતા માનવીઓ પણ દુષ્ટાઈ લય છે ત્યાં સામાન્ય જનતાની શી વાત કરવી ?

પણ જે આત્માઓ એ કથાયનું સ્વરૂપ યથાર્થપણે પિછાનીને વર્તે છે, અને સતત કાળજીથી કાર્ય આચરે છે તે એના પાશમાંથી જલ્દી મુક્ત થઈ શકે છે.”

“શુરુદેવ ! આપે મારા પ્રશ્નોનું જે રીતે પ્રયત્નરૂઝ કર્યું છે તેથી મને ખરેખર સંતોષ થયો છે. બાધા લેનારમાંના કેટલાક પર મને સખત ગુસ્સો હતો. મારું પૂતાં સાંભળવાથી આપને એની પ્રતીતિ થશે. ‘મધુ તિષ્ઠતિ જિહ્વાગ્રે, હૃદયે તુ હલાહલમ્’ જેવું તેમનું વર્તન જોતાં જ મેં તેમની સામે ઉપરના પ્રશ્નો કર્યા છે. આપશ્રીની સચોટ ને મધુરી વાણી શ્રવણ કર્યા પછી જેમનું હૃદય પવિત્ર ન બને તે ખરેખર ધરતીને ભારરૂપ લેખાય. તેમાંના કેટલાકનો તો વ્યવસાય જ તેમની ધાર્મિકવૃત્તિ અંતરની છે કે ઉપરછઠ્ઠી છે એ દલી આપે છે. એ બાધા આડંબરથી વ્રત માટે બિલા થયા ત્યારે મને પ્રથમ તો એમના જીવન જાહેર કરવાનો ઉભરો ચઢી આવ્યો હતો પણ આપ સરખા મદાતમાની મુદ્દા જોતાં જ એનો ઓટ થયો. તેથી જે થાય તે માન-પણે જોવાનો નિશ્ચય કરી ઉભરો શમાવ્યો, પણ આપે તેનું પ્રયત્નરૂઝ કરી મારી આત્મદષ્ટિ સતેજ દરી, એટલે મારું જે વલણ દવે જલદાઈ ગયું છે. ‘પોતાની ગાંઠના સાબુથી પારકો મેલ ધોવાને જલે પોતાનો જ મેલ ધોવા માંડ.’ એ આપનું દંકશાળી વચન મારા અંતઃ-કરણમાં આરપાર ઊતરી ગયું છે.

“ મહારાજ સાહેબ ! મારો જન્મ ભ્રૂંચીમંત વણિકકુળમાં થયો છે. મારા જન્મસમયે અમારા કુટુંબ પર લક્ષ્મી-દેવીના ચારે હાથ હતાં એમ કહું તો ખોટું ન કહેવાય, પણ હું પૂરો પાકટ વયમાં આવ્યો ન આવ્યો ત્યાં તો દેવ રૂઝ્યો ! સૌ પહેલાં શીળી છાંયડી સમી જનેતા પરલોકને પથે પડી અને પછી તો યમરાજે અમારા ઘરનું ગારણું છોડ્યું જ નહીં. પિતાશ્રીના માથે સ્વજનના મૃત્યુથી એક પછી એક એમ ઘા પડતાં જ ગયા. વણજમાં પૂરું લક્ષ્ય દબ ન શક્યા. ભાગીદારે તકનો લાભ લીધો. સંપત્તિકાળના સાથીદારો પણ હાથતાળી દેવાનું ન શક્યા. એ રીતે લક્ષ્મીદેવી રૂઠી, અર્થાત્ સૌ જાતની લીલાલહેર જોત-જોતામાં કરમાઈ ગઈ. ભર્યા-ભાદર્યા કુટુંબમાં વિપત્તિથી શસિત થયેલ અને અકાળે વૃદ્ધત્વ પામેલ પિતા, એક વિધવા ભગિની અને ત્રીજો હું-યશપાલ રહ્યા. નામ યશપાલ છતાં વડિલના યશનું પાલન કરવા શક્તિવંત નિવડું તે પૂર્વે વંશ-વાડી વેડફાઈ ગઈ. આગરુ સાચવવા પિતાશ્રીએ ગધું આપી દીધું અને લેણદારોને ઘર પહોંચી આપ્યું. વિપત્તિના વાયરા જ્યારે શમ્યા ત્યારે પિતાશ્રી તથા મેં હિસાબકિતાબ તપાસવા માંડ્યા ત્યારે જણાયું કે જે ખોટા આવી છે એ કેમ ધંધાને અંગે નહીં પણ અમારા ભાગીદારે તેમ જ પિતાશ્રી સાથે ગાઠ સંબંધ રાખતા બે મિત્રોએ

ધરાદાપૂર્વક સાથે મળી કરેલી ઉચાપતને આભારી છે. પણ એમાંનો એક પણ હવે સામું જોતો નથી. બીજા એક ગૃહસ્થ પાસે ધન હોવા છતાં લેણ આપવાના અખાડા કરે છે. મારી ગહેનના શ્વસુર દીકરો મરી ગયો એટલે સંબંધ પરવારી ગયા એમ માની મારી ભગિની પોતાની જ પુત્રવધુ સાથે સંબંધ ધરાવતા નથી. અરે ! તેણીના હકના નાણા પણ આપતા નથી. જગત જાણે છે કે સ્ત્રી-ધન પર હક વિધવાનો જ ગણાય, છતાં એ મહાશયને રકમ કાઢવી પડે એટલે દલીલ કરે છે કે નારીના હાથમાં નાણા આવે તો એ વાંઠી જાય. એ તો માત્ર રોટલાની જ હકદાર લેણાય. આમ અમારી સાથે પ્રમાણિકપણા પર કાતર અલાવી, કેવલ ધનના મોહમાં ફસી, પરભવ કે કર્મવિપાક વીસરી જઈ, ધર્મ-નીતિથી વિરુદ્ધ આચરણ કરનાર મહાશયોને મત ગ્રહણ અર્થે જાણી થયેલી મંડળીમાં ધર્માત્માઓનો સ્વાંગ સજી આજેવાની કરતાં નિહાળ્યા ત્યારે સાચે જ મારું લોહી તપી આવ્યું. એ જગ ભકતોને શુદ્ધા કરવાની સાગિતીઓ મારે શોધવા જવી પડે તેમ છે જ નહીં.

“ ઘર ઘરાણું રાખનાર શેઠના તકા-દાએ તો મારા પિતાનો જીવ લીધો. દોકડાનું બ્યાજ ચઢાવનાર એ શેઠ પારે-વાની જાળ છોડાવવામાં ધર્મ માને પણ બ્યાજમાં આની સરખી ન ઘટાડે. હકતો ન ભરાયો હોય તો કડવા વચનોની વર્ષા

જ વર્ષાવે. પોતાની પૂર્વ સ્થિતિ તો ભૂલી
જાય પણ સ્વામીભાઈનો નાતો પણ
યાદ ન આવે. કેવળ મુખમાં અને
સાહેબોમાં જેણે જીવનનો મોટો લાભ
પોતાવ્યો હતો એવા મારા પિતાથી આ
ત્રાસ સહ્યો નહોતો જતો. એક તરફ આ
ચિંતા, બીજી બાજુ નિર્વાહની ચિંતા—એ
ઉભય વચ્ચે એમનું જીવન ભીંસાતું
ચાલ્યું. ગર્ભ દીવાળીએ તેમનો પણ
જીવનદીપક બુઝાઈ ગયો !

“મહારાજ સાહેબ ! છેલ્લા દાયકામાં
મેં આવું ઘણું જોયું છે. એ ઉપરથી ત્રત-
નિયમ માટે તેમજ કહેવાતા ધર્માત્માઓ
માટે મારા દિલમાં કોઈ ભૂદી જ ગંગા વહે
છે. કદાચ જગત એને ઊલટી ગંગા કહે
તો નવાઈ નહીં, પણ મારે આપ સમક્ષ
સાચું જ કહેવું જોઈએ કે ધર્મના છાયા
હેઠલ મને તો એ બધા દંભી-ધર્મઠગો
ને ગગભગતો જણાય છે. આપનો અચા-
નક યોગ ન સાંપડ્યો હોત અને ગીઠી
વાણી શ્રવણ કરવાનો પ્રસંગ ન લાધ્યો
હોત તો, એ માંહેલાં કેટલાકની જીવાદોરી
તોડવામાં હું લયલીન બન્યો હોત. એટલો
ગુસ્સો પિતાના મૃત્યુ પછી મને એમના
ઉપર આવ્યો હતો ”

“યશપાલ ! ધીરો પડ, શાંત થા
એવું બનવા નથી પામ્યું એટલા તારા

દિવસ પાધરા ગણાય. વેરનો બદલો
પ્રતિવેરથી કોઇ કાળે નથી વળી શકતો.
એમ કરવા જતાં તો કેવળ કર્મબંધ ને
ભવબ્રમણ જ વધે છે. વૈરીને સાચી રીતે
જીતવો હોય તો એના પ્રત્યે પ્રેમ કરવો
ધટે. ગુસ્સાને ત્યજી દઇ, સમતાનું બંધ
શરણ લેવું જોઈએ વિપરીત આચરણ
કરનાર વ્યક્તિ તો નિમિત્તમાત્ર છે પણ એ
બધું કરાવનાર તો જ કર્મો છે અને એ જ
જીવના સાચા શત્રુઓ છે એમ સમજવું ધટે.
આત્માને, જોગબનાર વીરાઓનો આ
ધોરી માર્ગ છે. એ દ્વારા જ મુક્તિ-
મંદિરના દ્વાર ખુલે છે. તું ધારે તો એ
કંઈ અઘરું નથી. ધડી પૂર્વે તે જ્યારે
પોતાને જોગબવાનો નિરધાર કર્યો છે તો
એ બંધાને દૃઢયથી માણી આપ. એમના
પ્રત્યેનું વૈમનસ્ય વિસારી મેલ. સંસાર-
વાસનાને તિલાંજલિ આપ. ‘જગતના
કાચના મેત્રે ખરી વસ્તુ નહીં ભાસે’ એ
સાચું ગાનો જ્ઞાનીનાં વચનોનું શ્રવણ
કરી, તદનુરૂપ વર્તન રાખી, માનવ-
જીવનને સફળ કરવા વીતરાગભાષિત
ધર્મનું જ શરણ લે. ”

“ગુરુજી ! મને એ પ્રિય છે. મારી
બહેનની રમત લઈ આવું ત્યાં મુખી આપ
અહીં સ્થિરતા કરશો. ” (આડુ)

ચોકરી

—જીવન—

આમ જ્ઞાન આપણા અન્તરના કુશળતા આપના મનુષ્યમંદારના પ્રમંથે અને
દિશમાં ચાલતી અનેક પ્રકારની ઉપાધિને પ્રશ્નને કેમ જનવું દીક છે ! તેનો પૂરતો
વિચાર કરશો. પ્રમાદમાં ન રહેશો.

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક-મૌકિતક

(૨૦૩)

જે માણસ આ દુનિયાની દરેક ચીજ ખોઈ બેસવાને લોગે, પોતાની આખર કે જીવનને લોગે પણ, પોતાના 'મુદ્દા' (નિયમ) ને છોડતો નથી, તે સત્તાશીલ માણસ છે, એનો પ્રત્યેક શબ્દ ચિરંજીવ થાય છે અને એની પાછળ આવનારી દુનિયા એને માન આપે છે, સત્કારે છે, પૂજે છે.

નિયમ કે ધોરણ વગરનું જીવન એ હોઝાયન્ટ વગરના વદાણ જેવું છે જીવનના ધ્યેય મુકરર કરી તે ધોરણ અનુસાર કાર્યક્રમ મુકરર કરવાની પ્રત્યેક વ્યક્તિને જરૂર છે. એક વાર ધોરણ મુકરર થાય એટલે તે પ્રમાણે જીવનના મુદ્દા બંધાય છે. એમાં સંયમ, લાગ અને આત્મવિશ્વાસના નિયમો આવે, એમાં સત્ય અહિંસાના નિયમો આવે, એમાં સ્વચ્છતા કે અચૂર્યના નિયમો આવે, એમાં ગમે તે ધ્યેયને સાધનાર નાના મોટા મુદ્દાનું સમીકરણ અને એકીકરણ આવે. જે જીવન વેફરી નાખવું ન હોય, એને એળે જવા દેવું ન હોય, એમાંથી સાર કાઢવો હોય તો જીવનક્રમના નિયમો જેમ અને તેમ જલદી નક્કી કરી નાખવા. જીવનને ક્રમસર, ધોરણસર અને મર્યાદાની અંદર ચલાવવા માટે પહેલી તકે આ મુદ્દા મુકરર કરી લેવાની જરૂર છે. આ રીતે જીવનક્રમના મુદ્દા મુકરર કરવાને પરિણામે જીવનમાં સરખાઈ આવે છે, સંયોજતા આવે છે અને મરલતાનો પૂર્ણ અનુભવ થાય છે. પછી અવ્યવસ્થિત કાર્ય યત્ન નથી.

નિયમ તો માણસ સારા જ કરે છે. કાંઈ ચોરી, લપાડી કે લૂંટફાટ કરવાના ધોરણ રચતા નથી, પરંતુ જે પ્રાણી વિચારપૂર્વક ગોઠવેલા મુદ્દાઓ પર ચાલે છે અને ગમે તેટલા ભોગે પણ એ નિયમોને વળગી રહે છે એ ખરો માણસ છે. અને ધન જા્ય કે ધર જા્ય, આજીવ જા્ય કે જીવન જા્ય-પણુ જે એ પોતાના નિયમથી ચલિત થતો નથી તો એ ખરો મનુષ્ય ગણાય છે, એનો પડતો ખોલ લોટો ઉપાડી લે છે, એની અનિશ્ચિતા છતાં લોટો એને માન આપે છે, એના જીવતાં મદિરો બંધાય છે અને મરણ પછી એની પ્રતિમા પૂજાય છે. આવા નિયમને વળગી રહેનારના ભોગો અને એના તરફની જનતાની ભક્તિ આપણે આ યુગમાં નજરે નોંધએ છીએ અને પૂર્વ કાળના હરિશ્ચંદ્ર, રામ વિગેરેનાં જીવનો આપણે વાંચ્યાં-વિચાર્યાં છે. આવું તાલગદ્દ નિયમાનુસારી જીવન એ સાચું જીવન છે, સફળ યાત્રા છે, માર્ગદર્શક બતી છે, સ્વપરકલ્પાણું કરનાર દર્શાંત છે. એ જીવનની બહિહારી છે. એ જીવનને માન મળે, એનાં ચરણમાં ગાન્ધાતાનાં શિર ઝૂકે, એના પ્રત્યેક પ્રવચન પર જનતા વારી જાય એ સર્વનું કારણ નિયમોને ચીવટથી અનુસરનાર, ગમે તે ભોગે મુદ્દાની પકડ દીધી ન કરનાર આત્મનિર્ણય છે.

"He who does not desert his principles when threatened with the loss of every earthly thing, even to the loss of reputation and life, is the man of power, is the man whose every word endures, is the man whom the after-world honours, reveres and worships." (26-3-41)

(૨૦૪)

(મામાનો) ખનખ ન્વસાવ, જેરમમલુતી, કંલેશ, ગણગણાટ, કંકેશતા,
ખનખ લાગણી અને પ્રાસાદ સંહિતપણું-એ સર્વનો
સાર્વજનિક ઉપાય ' હસવું ' -હાન્ય છે.

એનો પ્રયોગ કરો એટલે એક દિવસમાં ૯૯૯ વાર તો પીડા પતી જશે. મામા માણુમ ચીકણને તમારી સામે હોઠ દગારી ગ્લો હોય, તમારો મિત્ર મોડો આવવાથી તમે તેને માટે કાઈ કાંઈ ધારી બેસ હો, બાઈઓ, મિત્રો કે સ્ત્રી માથે કકામ થયો હોય, તમને ગણગણ કરી કરે તેવો ગેડ કે નોક મળી ગયા હોય, મામા માણુમ એવદેવ બોલતો હોય, તમારી હિમ્મત કે પ્રમાણિકતાના બદલામાં અમા તમારું વાકું બોલતો હોય કે મન્યતા વા વિવેક તેનામાથી નાશ પામી ગયો હોય-આવું આવું જીવનમાં તો અનેક વાર બને છે, અનેક વાર મળે આ દુનિયા કે ઘર છોડી કોઈ જગનમાં કે પરંત પર નાસી જઈએ એવું થઈ આવે છે, જલ્દે ધરતી ખાવા ધમતી હોય, જલ્દે ધરનાં કે પોતાના માણુમો પાકડા થઈ બેસ હોય, જ્યારે આપણે બંધીતો, અર્થ આપણું નાનકડું વર્તુલ આપણી પાસે ' ત્રાય જગદીશ ' પોકરની ગ્લો હોય, જ્યારે આપણી સાચી વાત કે મુદ્દ વર્તનના બદલામાં આપણી અણબટતી નિંદા થઈ રહી હોય, જ્યારે સાચા મમજી માણુમો પણ આપણને વગરમન્યે આપણી મામે આગળી ચીંધી ગ્લો હોય ત્યારે આપણે શું કરવું ? ઘર છોડી પગદેશ જવું કે સન્યાસ લઈ સર્વની રમ લીધા વગર શુભ પ્રવાસે ચાલ્યા જવું કે બીજા મક્કા કે નિંદના હોય તેની જેવા આપણે પણ થઈ જવું અને શામ કે અન્યવહારની જમાતમાં આપણે ન નગ નોધારી દેવો ?

આનો બહુ મારો ગમમાણુ ઉપાય છે, બહુ કાગગત ઉપચાર છે, મ્હી ખોટું ન પડે તેવું ઔષધ છે તમે એવે પ્રસંગે જગ ગમ ખાઈ જાઓ, જગ દસી પડે, જરા દળવા થઈ જાઓ અને મગ્ન લુઓ, જેરમમલુતી દૂર થઈ જરો, વિરોધી ખરીઆણા પડી જશે, વાકું બોલનાર શરમાઈ જશે અને આ માગ વાના થશે. હસવું એ તો અગળ્ય બંદુ છે, સિંમત કુવાથી વાત દળની પડી જાય છે અને તમે ઉરકેગયા નદિ એટલે મામાના પા ખાલી જાય છે ગમ ખાઈ એણે તો જગત જીત્યું મમજીવ અને વખતગર દમના આવડ્યુ એને જાણતો ગમ ફેરવતા આવડ્યો. તમે જો ગબીર થઈ જાઓ, મોટું ચલાવી દો કે જેમ તેમ બોલી નાખો તો નાટક આગળ વધે અને પછી ભાગ્યુ મોતી મધાવ નદિ અને મધાવ નો પણ તેમાં તડ તો જરૂર મ્હી જાય. કુશળ માણુમે અવા મદરવના કે મૂચરજના પ્રમંગે દળવા થઈ જવાની દેવ પાડતી. એમ કરનારાં રવમાન જીવું નથી અને આપણે નજા માતાપના ફગ્ગદ છીએ એમ કવું નથી એ તો અપ્પીનો મામતો જે, અને એવે પ્રમંગે જાણ ફેગવી જલ્દે ને અતિ જાણને પોતાની છગી સે છે. એવા દમવાનો ચમત્કાર છે, એમાં બારે શક્તિ છે તેમ જ ફોલની ચારી રહેતી છે આનાદ કુશળ માણુમ જ એવે વખતે દસી જલ્દે.

The almost universal remedy for bad temper, misunderstanding, quarrels, grumblings, snappiness, ill-feeling, ungraciousness is laughter. Try it and it is bound to cure that the trouble will vanish. (6-5-41)

જૈનળંધુઓ માટે સસ્તી લોજનવ્યવસ્થા

વર્તમાન સમયમાં અનાજ વિગેરેની મોંઘવારીના કારણે સામાન્ય સ્થિતિના જૈનળંધુઓને ખાનપાનની અત્યંત મુશ્કેલી જણાતાં મેતા લગવાનંલાલ ગોપાળજી તથા શ્રી પ્રાગજીભાઈ રણછોડે તેના નિવારણ માટે યોગ્ય પ્રયત્ન કરવાનો નિર્ધાર કરીને દરરોજ બે ટંકના બે આના લઈને અત્રે, લાવનગરમાં આલતી વારૈયા ધરમશી ઝવેરભાઈ સ્થાપિત જૈન લોજનશાળા ઉપર ચીઠીરૂપે પાસ આપવો અને લોજનશાળાને તેટલી રકમ ઉમેરીને પૈસા આપવાની ગોઠવણ લોજનશાળાના કાર્યવાહકો શેઠ દેવચંદભાઈ દામજી વિગેરેની સાથે કરી અને તેને માટે રૂંડ શરૂ કર્યું. તેમાં આવેલી રકમો આ સાથેના હિસાબમાં ણતાવવામાં આવી છે. રૂંડની શરૂઆત થતા જ સં. ૧૯૯૮ ના અથાડ શુદ્ધિ ૫ થી એ પ્રમાણેના પાસ આપવાની શરૂઆત કરી અને જેટલા પાસ દનિયાના અપાય તેમાં તે રકમ પૂરતી બીજી રકમ ઉમેરીને લોજનશાળાના વ્યવસ્થાપકને આપવાનું શરૂ કર્યું. તેનો હિસાબ અથાડ શુદ્ધિ ૫ થી આસો વદી ૭ સુધીનો આ નીચે પ્રથમ આપવામાં આવ્યો છે. ત્યારપછી સં. ૧૯૯૯ નો આપેલો છે. હવે તે કાર્ય શરૂ છે અને શરૂ જ રાખવાની તેના કાર્યવાહકોની ઇચ્છા વર્તે છે. આશા છે કે-આવા જૈન ળંધુઓને સારી રીતની રાહત આપનારા ખાતાને યોગ્ય સહાય આપવાનું ઉદારદિલના ગૃહસ્થો લક્ષમાં લેશે. શાસ્ત્રમાં સ્વામીવાત્સલ્યનો જે પરસ લાલ કલ્લો છે તે આ વ્યવસ્થાથી મળી શકે છે. દિનપરદિન અનાજ વિગેરેની મોંઘવારી થયા છતાં લોજનશાળાના કાર્યવાહકોએ પ્રથમનો કશર કાયમ રાખ્યો છે તે માટે તે ખાતાના કાર્યવાહકોનો આભાર માનવામાં આવે છે.

શાહ હેમચંદ અતુર્ણજે જે ળંધુની બે આના પણ આપવાની શક્તિ ન હોય તેને ફ્રી પાસ આપવા માટે રૂા. ૧૦૦) બીજા આપ્યા છે. તે રકમમાંથી તેવા ફ્રી પાસ પણ આપવામાં આવે છે.

વર્તમાન સમયમાં બીજી ગંધી ખાળતો કરતાં સ્વામીભાઈને રાહત મળે તેવા કાર્યમાં સહાય આપવાની વિશેષ આવશ્યકતા જણાય છે, તેથી તેને માટે ફ્રીને પણ વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

ઉપર પ્રમાણેની વ્યવસ્થાથી સાડાત્રણ માસ દરમિયાન ૬૭૭૫ જૈનળંધુઓએ આ ખાતાનો લાલ લીધો છે.

આ ખાતાના ઉપજ ગર્જનો હિસાબ શેઠ ડાસાભાઈ અલેચંદની પેઢીમાં રાખવામાં આવ્યો છે. તેથી આ સંબંધી સહાય આપનારાઓએ શેઠ ડાસાભાઈ અલેચંદની પેઢીના નામ પર રકમ મોકલવી અગર પત્રવ્યવહાર કરવો.

જૈન લોજનશાળામાં લોજન સંબંધી સારી વ્યવસ્થા છે એમ તેનો લાલ લેનારાઓ કહે છે.

૪

- ૧૦૦) શેઠ જીવદાસ નરશીદાસ
૧૦૦) શેઠ હીરાલાલ અમૃતલાલ
૧૦૦) શા. કેશવલાલ લક્ષ્મીચંદની ધર્મ-
પત્ની બાઈ સમરત
૧૦૦) શેઠ ગોવિંદજી વીઠ્ઠલદાસ
૧૦૦) શેઠ નારણજી ભાણાભાઈ
૧૦૦) શા. પ્રાગજીભાઈ રણછોડ
૧૦૦) શેઠ ભોળીલાલ મગનલાલ
૧૦૦) શેઠ હેમચંદ ચતુર્જી-મુંબઈ
૧૦૦) શેઠ પરમાણુદાસ રતનજી-

ભાવનગર

- ૨૫૧) શેઠ હાથીભાઈ ગુલાબચંદે કચ્છ-
વાળા-મુંબઈ
૧૦૧) શેઠ છોટાલાલ મગનલાલ-ભાવનગર
૧૦૦) શેઠ છોટાલાલ હવણદાસ
૨૦૦) શેઠ દલસુખભાઈ હીરાચંદ-મુંબઈ

સંવત ૧૯૬૯

૪

- ૯૦૪૮ પાછલા વર્ષનો વધારો
૧૦૦) એક ઉદારદિલ ગૃહસ્થના કાર્તિક વ.
૩. ૬. મેતા ભગવાનલાલ ગોપાળજી
૧૦૦૪૮

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.
કુંવરજી આણંદજી
ભાવનગર.

ઉ

- ૮૬૦) સં. ૧૯૬૮ ના અશાક શુદ્ધ પથી
આસો વદ ૭ સુધીના પાસથી
આવેલા તે ઉપરાંત રૂ. ૮૬૦) =
ભોજનશાળામાં આપ્યા તે-
૮૪૬૧૧૮ પાસ ૬૭૭૫ ના આપ્યા તે
૧૩૧ પર્ચુવણને અંગે વધારે ખર્ચના
૯૦૪૮ વર્ષ આખરે બાકી રહ્યા છે.

૧૭૬૪૧

તથા જમે

- ૧૦૦) શેઠ રણછોડદાસ મોનજી-મુંબઈ
૧૦૦) શા. નાનાલાલ હરિચંદની ધર્મ-
પત્ની બાઈ મણિ
૧૨૧ છૂટક મદદના આપ્યા છે
૧૭૬૪૧

ઉ

- ૧૧૮૧ આસો વદ ૮ થી કાર્તિક શુદ્ધ ૮
સુધી પાસ ૯૪૮ અપાણા તેના
૩૫) ભોજનશાળાના માણસોને ભેસતા
વર્ષની ભોળીના શેઠ દેવચંદ
દાગજી હથુ
૪૫) પાસ બુક તથા પેગ્રેવેટના છપા-
મણના

૧૯૮૧

મેતા ભગવાનલાલ ગોપાળજી
શા. પ્રાગજીભાઈ રણછોડ
કાર્યવાહક.

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

સં. ૧૯૯૮ ના આવણ તથા ભાદ્રપદ માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—જાને માસમાં રિવાજ મુજબ પ્રભુપૂજા, સામૌયિક, દેવસી તથા પચ્છી પ્રતિક્રમણ, શુરવંદન તથા તલાટી દર્શન વિગેરે થયેલ છે. પચુષણના આઠે દિવસે દરમિયાન સવાર સાંજ પ્રતિક્રમણમાં સૌ વિદ્યાર્થીઓ ભેડાયા હતા કદપધર, તેલાધર તથા સંવત્સરીના દિવસે લગભગ સહુને ઉપવાસ હતા. હમેશાં સઘળા વિદ્યાર્થીઓ વ્યાખ્યાનશ્રવણ માટે સુપ્રિ. તથા શુદ્ધપતિ સાથે ગામમાં જતા હતા. સંવત્સરીને દિવસે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી આનંદસાગરજીના શિષ્યને બારસા સૂત્રના વાંચન અર્થે આશ્રહથી સંસ્થામાં બોલાવતાં તેઓ આવ્યા હતા. રા. રા. શ્રી વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી તથા શ્રી જયુભાઈ નથુભાઈ ઝવેરી પચુષણ દરમિયાને અત્રે રહ્યા હોવાથી ધાર્મિક ક્રિયા તથા તપને ઉછરંગ વિશેષ રહ્યો હતો.

આવક:—

આવણ

ભાદ્રપદ

રૂા. આ. પા.

રૂા. આ. પા.

શ્રી. જનરલ નિર્વાહ ફંડ ખાતે

૫૬૫૦-૦

૨૬-૧૨-૦

શ્રી વાર્ષિક મદદ ખાતે

૦-૦-૦

૧૧-૦-૦

શ્રી ભોજન ફંડ ખાતે

૦-૦-૦

૧૬૯-૦-૦

શ્રી સ્વા. ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે

૦-૦-૦

૨૫૧-૦-૦

શ્રી આંગીપૂજા ફંડ ખાતે

૨૫૧-૦-૦

૦-૦-૦

શ્રી દેરાસર સા. ખાતે.

૦-૦-૦

૧૦૧-૭-૦

જમાણવાર:—

૧. શેઠ ત્રિભુવનદાસ લાલુજી

ભાવનગર.

૩ શેઠ પાનાચંદ નવલચંદ

સુરત.

૩ ગાંધી વાડીલાલ ચતુર્ભુજ

ભાવનગર.

(ઉપરાંત તેમના તરફથી પાણ્ય પણ થયું હતું.)

૪. શેઠ મોનજી વસનજી

પોરણંદર.

૫. શાહ કુંવરજી મૂળચંદ

લાવનગર.

૧ શેઠ પ્રદર્શન:—સંસ્થાના આદ્ય સહાયક અને સંચાલક શેઠ નરોત્તમ-
દાસ બાણજી લાવનગરવાળાના ધર્મપત્ની શ્રી મુરજબેન માસખમણની તપશ્ચર્યા
કરતાં અને ગુજરી જવાથી વિદ્યાર્થીઓ તથા સ્ટાફમાં સૌ દિલગીર થયા
હતા. સ્વર્ગસ્થના આત્માને શાંતિ મળે તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

પર્યટન:—ચાલુ માસમાં દર સાલ મુજબ સઘળા વિદ્યાર્થીઓને શેત્રુંજી
નદીએ ન્હાવા તથા ફરવા લઈ જવામાં આવ્યા હતા.

ભેટ:—બેન પાલી હકમચંદ-બેરવા બેરોની બેઠ ૧, શેઠ માંગીલાલ
મૂળચંદ-પાલીતાણા ગરપ્રીચુરમુ મણુ ૧૧.

ગાંધી જયંતિ:—ડીએટીંગ સોસાયટીની ચાલુ મિટીંગે ઉપરાંત બાહરવા
વડિ ૧૨ ના રોજ મિટીંગ બારી “ ગાંધીજીના જીવન-કાર્ય ” વિષે જુદા જુદા
વક્તાઓએ સંભાષણ કરેલ.

મોંઘવારી તેમજ યુદ્ધથી ઉપસ્થિત થયેલા
આ વિષમ સમયમાં શ્રીમંતો અને દાનવીરો તરફ
સંસ્થા મીટ માંડી રહી છે. તેઓ નાણાની મૂરછા
જતી કરી જરૂર સારી રકમ આ સંસ્થાને મોકલે તેવી
આશા રાખીએ છીએ.

એકે સલાસદત્તુ' ખેદકારકે પંચત્વ

શા. પાનાચંદ્ર પીતાંબરદાસ-શીલોર.

શીલોગનિવાસી આ બધું ઘણું વર્ષોથી સભાના મેંજર હતા. આશરે સાઠ વરસની ઉંમરે આ બધું ગત આસો માસમાં પચત્તન પામ્યા છે. સભા તરફ સારી લાગણી ધરાવતા હતા. ધર્મપરાયણ હતા. અમે તેમના કુટુંબીજનોને તથા પુત્ર-પુત્રીઓને દિલાસો આપીએ છીએ અને તેના આત્માને શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

અવશ્ય મ ગાવો

ઘટાડેલી કિંમત

વિશ્વપરંપરાવિદ્યારક શ્રી સિદ્ધચક્રારાધક

શ્રીપાળ રાજનો રાસ અર્થયુક્ત (સચિત્ર)

શ્રીપાળ મહારાજના નામથી જૈન બાળક પણ જાણેજ અગ્નિ હશે. તે શ્રીપાળ મહારાજનો રાસ ચૈત્ર તથા આશ્વિન માસની જોળીમાં ઘેર ઘેર વંચાય છે. આ રાસમાં સિદ્ધચક્રના માહાત્મ્યનું વર્ણન સુંદર રીતે કરવામાં આવ્યું છે. તેમજ પ્રસંગે પ્રસંગે દ્વિતશિક્ષાઓ પણ આપવામાં આવી છે. સૌ કોઈ તેનો છૂટથી લાભ લઈ શકે તે માટે પાકા પૂઠાના રાયલ આઠ પેટ સાધજના ૪૨૫ પાનાના આ અર્થયુક્ત રાસની કિંમત ઘટાડવામાં આવી છે. આ પુસ્તકમાં રામ ઉપરાત નવપદ્ધના ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ, સ્તોત્રો, નવપદ્ધની પૂતળો તેમજ તેના ઉજ્જમણનો વિધિ વગેરે આપવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તક દરેક રીતે ઉપયોગી નીવડે તે માટે બનતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકને ટકાઉ બનાવવા માટે સુંદર કાગળો વાપરવા ઉપરાંત પાકું બાઈડિંગ કરાવવામાં આવ્યું છે. પ્રસંગે અનુરૂપ ચિત્રો પણ રચે રચે આપવામાં આવેલ છે, તેની કિંમત ઘટાડીને હાલમાં બે રૂપીઆનો દોઢ રૂપીઓ ગણવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૭-૦ જુદું.

૨૬ કાગલ પર છપાયેલ શ્રીપાળ રાજના રાસની કેટલીક કોપીઓ પણ અમારી પાસે છે, તે આછી કિંમતે આપી દેવાની છે. તેમાં પણ પ્રસંગે અનુરૂપ ચિત્રો આપવામાં આવેલ છે. ૩૪૦ પૃથ્વાળા આ રાસની કિંમત ઘટાડીને સવા રૂપીઆને બદલે ચૌદ આના ગણવામાં આવેલ છે. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦ લખો-

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રી સામાયિક ચૈત્યવંદન સૂત્ર

ગામાયિક લેના પદવાની વિધિ તથા ચૈત્યવંદન સ્તવનાદિ સહિત નવા અભ્યાસ કરનાર બાળક બાળિકાઓ માટે અમે નવી આવૃત્તિ છપાવીને બહાર પાડી છે. કિંમત માત્ર નવ પાકા. સો નફલના રૂ. ૪) બાળવયના બધું જાણી શકે તેવા પૂંકા વિગેરે કરીને ઉપયોગી બનાવવામાં આવી છે. લખો-શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર.

શ્રી પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂળ ગુજરાતી

અમારી સહા તરફથી ઉપર જણાવેલી જૂઠું ગુજરાતી મોટા ટાઈપમાં છપાવી સુંદર પાકા બાઈન્ડીંગથી બંધાવેલી છે. તેની અંદર પાંચ પ્રતિક્રમણ ઉપરાંત નવ સ્મરણ, તેમામ પચ્ચખખાણો, તેમામ વિધિઓ, અનેક ચૈલવંદનો, રતવનો, સ્તુતિઓ તથા સંજ્ઞાઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. પુકના પૃષ્ઠ ૩૬૦ છે. વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. અમે તેની નકલો વધારે છપાવેલી હોવાથી તેમજ હાલ કાળગાની મોઢિવારીને લખને બીજા ન છપાવી શકે તેમ હોવાથી મંગલ અને માટે તથા વિશેષ પ્રચાર નિમિત્તે એ અગર તો તેથી વધારે નકલો મંગાવનાર માટે નકલ સોના રૂ. ૩૫) રાખવામાં આવેલ છે. રેલ્વે પાર્સલથી જોઈએ ખર્ચે મોકલી શકાય છે. છૂટક નકલની કિંમત ૭ આના. પોસ્ટેજ મલા બે આના.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સક્ષિત જીવનચરિત્ર

કેવળીપણના ૩૦ વર્ષના વિદ્યાર્તુ ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળ સાથે વર્ણન, છદ્મસા-ચર્યાના ૧૨૧ વર્ષના વિદ્યાર્તુ વર્ણન, ઉપસર્ગોની હકીકત તથા ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળો માથે, ૧૨૧ વર્ષના તપનું વિસ્તૃત લીસ્ટ, ઉપસર્ગોની નોંધ વિગેરે તેમજ મૃદસ્ય-પણના ૩૦ વર્ષનું મક્ષિત ચરિત્ર-આ લઘુ પુસ્તકમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત એજ પરમાત્માના મતાવીર જીવના તથા પંચ કથાપુકના મોટા બખ્ખે રતવનો દાખલ કર્યા છે. આ પ્રમાણેની જૂઠું તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખાસ ઉપયોગી છે. કિંમત ચાર આના રાખી છે. મામરી નકલ મંગાવનારને જોઈ કિંમતે આપશું. નમૂનાની નકલ મંગાવો ને પમંદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પ્રભાવના કરો. આ પુસ્તક લખવા વિગેરેનો પ્રવાગ મલાના પ્રમુખ શ્રીયુત કુંવરજી આજુદજીએ કરેલો છે.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર લાખાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦: વિભાગ ૫

આ આખા પંથમાં ૬૪ પર્વ છે. કલિકાવસર્ગ થીમજ્જ હેમચક્રાચાર્યની આ અપૂર્વ દૃષ્ટિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું લાખાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨. શ્રીકપલદેવ, અગ્નિનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ થીમજ્જનાથથી શ્રીમુનિમુનરવાથી મુધીનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મું. જૈન ગમાવજુ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મું. શ્રી મહાવીર જિન સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦

પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ બેના તેનાર પાંચેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું સમજવું.

मोक्षायेना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या ।

श्री

जैन धर्म प्रकाश

पुस्तक ५८ अं

अंक १० भा

वीर संवत् २४६८

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा

विक्रम संवत् १९८८

चाप

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा

लापनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પ્રકાશનમાર્ગ માટે જારી અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ મું અંક ૧૦ માં	પોષ	{ વીર સં. ૨૪૬૯ વિક્રમ સં. ૧૯૯૯
-----------------------------	-----	-----------------------------------

અનુક્રમણિકા

૧. સંવત્સરી પર્વકા માહાત્મ્ય	(રાજમલ જાંઘરી)	૩૧૩
૨. શ્રી જંબુકુમાર આખ્યાન	(અમીચંદ કરસનજી)	૩૧૪
૩. બાલુવા યોગ્ય	(કુંવરજી)	૩૧૬
૪. શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ ૬૧ મું વિવેચન સાથે	(મૌકિતક)	૩૧૭
૫. શ્રી ગણુધરકથલતા (વ્યક્ત અને સુધર્મા) ૪-૫	(આ. વિજયપદસૂરિ)	૩૨૩
૬. શ્રી તત્ત્વાર્થ સૂત્રમ્ સાનુવાદમ્ અધ્યાય ણીજો...	(મુનિશ્રી રામવિજયજી)	૩૨૭
૭. સ્વરૂપ સમયની દેશવિસ્તિતુ અનરૂપ કૃષ્ણ	(કુંવરજી)	૩૩૧
૮. શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર અંતર્ગત અરિકુંત સ્તોત્ર (૧૦)
...
૯. પ્રત્યોત્તર	(ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખલાલ)	૩૩૨
૧૦. કાળ (Time) સંબંધી વિચારણા (૩)	(રા. જીવરાજભાઈ ઓષવજી દોશી)	૩૩૮
૧૧. પ્રત્યક્ષ પુરુષો-આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ	(ભોલનલાલ દીપચંદ મોક્ષી)	૩૪૨
૧૨. એક નીકર પત્રકારત્વં જોદકારક પંચત્વ	(તંત્રી)	૩૪૮

નવા સંસ્કારકોના નામો.

૧. ડૉ. દેવચંદ કલ્યાણજી.	પ્રભામપાટળ દાલ મુંબઈ.	સાષ્ટમેમ્બર
૨. ડૉ. અમૃતલાલ કાળીદામ B. A.	ભામનગર	"
૩. ડૉ. પંચુદાસ માવજી	ભાવનગર.	વાર્ષિક મેમ્બર.

સુધારો.

માગ્યર મામતા અંકમાં ડૉ. રતીયાવ વીલદાસ પંચોત્તર નામ સાષ્ટ મેમ્બર તરીકે લખેલ છે. પણ તે ડૉ. રતીયાવ નગીનદામ માબુમાયાળા દાલ મુંબઈ તે પ્રભલે સુધારીને પામ્યું.

सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्र्य के लक्षणः

जैन धर्म प्रकाश

पुस्तक ५८ भुं
अं १० मे।

चोप

{ वीर स. २४६८
वि. स. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धि कार्या । (भुद्राक्षेण)

संवत्सरी पर्वका माहात्म्य ।

रामाओ और रामो सचे, भूलाकर चैरभावों को ।
यही महंघीति है, इसी परे गौर कर लेना ॥ १ ॥
अनादि काल से आत्म, भटकता चैरभावों में ।
यही कर्मों का बन्धन है, इसी को ही मिश्र देना ॥ २ ॥
किया मम साथ में उसने, रहूं रामोश कैसे में ।
शुकाउंगा मेरा बदला, अरे ! बदला बदल देना ॥ ३ ॥
करे उपकार पर उपकार, तो ताज्जुब नहीं इसमें ।
बिना उपकार के करते, वही ताज्जुब समझ लेना ॥ ४ ॥
करे अपराधगर कोई, तो कारण जानना उसका ।
बिना कारण नहीं तुम भी, कहीं अपराध कर लेना ॥ ५ ॥
बिना कारण के कोई कार्य, होता है नहीं जगमें ।
हुवा कारण पेदा क्यों ? विवेकी बत परत लेना ॥ ६ ॥
कीसी पर प्रेम जगता है, कीसी पर द्वेष होता क्यों ? ।
परम्परा है यही भव की, यही कारण समझ लेना ॥ ७ ॥
नहीं ऐसा कुटुम्ब देखा, जहां नहीं प्लेश होता हो ।
मगर कुछ दीर्घदर्शी बत, क्षमा का पाठ पढ़ लेना ॥ ८ ॥
क्षमा है वीर का भूषण, नहीं कायर क्षमा करते ।
विवेकी सुझ बत कर के, सभी जन को क्षमा लेना ॥ ९ ॥
संवत्सरी पर्व का महात्म, कहाता श्रेष्ठ ही इससे ।
बिनयवंत राज तुम होकर, क्षमा लेना क्षमा देना ॥ १० ॥

राजमल भंडारी-आगर

શ્રી જંબૂકુમાર આખ્યાન.

(ભેખ રે ઉતારે રાગ ભરથરી—એ રાગ)

સરસ્વતી માતને પ્રણમીને, સદ્ગુરુ લાગું છું પાય છું;
ગુણ ગાઉં જંબૂકુમારના, લાવ ધરી મનમાંય છું.

ધન્ય ધન્ય જંબૂકુમારને ૧

નગરી રાજગૃહી સોહામણી, બાર યોજન વિસ્તાર છું;
શ્રેણિક નામે ભૂપાળ છે, મંત્રી અલયકુમાર છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૨
ઋષભદત્ત વ્યવહારિયો, નગરમાંહિ ધનવંત છું;
ધારણી નામે અર્ધાંગના, દિલદ્રા ગુણવંત છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૩
સુખ સંસારના વિલસતા, ગર્ભ રહ્યો શુભ દિન છું;
સુપત જોયું જંબૂવૃક્ષનું, જન્મેયો પુત્ર રતન છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૪
જંબૂકુમાર નામ મ્યાપિયું, સ્વપ્નતથે અનુસાર છું;
અનુક્રમે યૌવનવય પામિયો, હુઆ ગુણ લંડાર છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૫
આમાનુઆમે વિચરતાં, આન્યા ત્યાં સોહમસ્વામ છું;
નગરજનો આદ્યા વાંદવા, સાથે જંબૂ ગણધામ છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૬
લવિક જનોના હિતતણી, દેશના દે છે ગણધાર છું;
આદિત્ર ચિંતામણિ સમું, લવદુઃખ વારણકાર છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૭
દેશના મુણી જંબૂ રીઝીયા, ગુરુને કહે કરજોડ છું;
આદિત્ર આપીને મુજને, પૂરો માહરા કોડ છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૮
અનુમતિ લઈ માતતાતની, આવો જંબૂકુમાર છું;
આજ્ઞા વિનાનું આદિત્ર તે, કળતું નથી નિરધાર છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૯
ગુરુ વાંદી ઘેર આવિયા, પામી નવ વેરાગ છું;
માત પિતા પ્રત્યે વિનવે, કરવા સંસારનો ત્યાગ છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૧૦
આરિય પંથ છે દોહીલો, ત્રત છે ખાંડાની ધાર છું;
લપુવય છે વત્સ તમતલું, કેમ ખજો પંચાચાર છું? ધ૦ ધ૦ જં૦ ૧૧
એકલવિદારે વિચરવું, રહેવું વન ઉદ્યાન છું;
ભૂમિસંધારે પોદવું, ધર્મનું ધરવું ધ્યાન છું. ધ૦ ધ૦ જં૦ ૧૨
પાય અણવાળે ચાલવું, કરવું દેશ-વિદેશ છું;
નિરસ આહાર સેવો શદા, પરિસદ દેમ અહેશ છું? ધ૦ ધ૦ જં૦ ૧૩

જાંબુ કહે ગાતણ સુણો, એ સંસાર અમાર લ;
 તન ધન જોળન કારણ, જાતાં નવ લાગે વાર લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૧૪
 મધ્યાહ્ન કાળે લેવા ગોચરી, જવું પડે શ્રાવકને ઘેર લ;
 ઘર ઘર ફરી ફરી નગરમાં, વહોરવા નિરસ આહાર લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૧૫
 આગ્રહ કરીને માતા કહે, પુત્ર પરણો શુભ નાર લ;
 યૌવનવય સુખ લોગવી, પછી લેજો સંયમ સાર લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૧૬
 માતપિતાએ આગ્રહ કરી, પરણાવી આઠ નાર લ;
 જળથી કમળ જેમ લિપ્ત રહે, તેમ એ જાંબુકુમાર લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૧૭
 કંધને કહે આઠે કામિની, સ્વામી સુણો અરદાસ લ;
 અમૃત સ્વાદ તણ દર્ધ, કોણ પીએ કહો છાયા લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૧૮
 પરણીને સ્વામી શું પરિહરો, હાથ મેળ્યાનો સંબંધ લ;
 પછી રે કરશે સ્વામી ઓરતો, જેમ કીધો મેઘ મુર્છીદ લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૧૯
 રામે શ્રીતાને વિભેગડે, ઘણા રે કર્યા સંગ્રામ લ;
 છતી રે નારી સ્વામી કાં તમે, કાં તમે ધન ધામ લ? ધ૦ ધ૦ જાં ૨૦
 ચારિત્ર વેણુકવળ સમું, તેમાં નહિ કાંઈ સ્વાદ લ;
 લોગ સામગ્રી ગ્રહણ કરી, લોગવો લોગ હે નાથ લ? ધ૦ ધ૦ જાં ૨૧
 લોગ તે રોગ અનાદિનો, પીડે આતમરંગ લ;
 તનથી તે હોષ ટાળવા, ચારિત્ર છે શુભ સ્વાંગ લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૨
 કિંપાક ફળ અતિ કુટંગ, ખાવાં તે લાગે મિટ્ત લ;
 વિષ પસરે જ્યારે અંગમાં, થાય છે ત્યારે અનિદ્રે લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૩
 દીપ લઈ નિજ હાથમાં, કોણ અંપાવે કૂપ લ;
 નારી તો છે વિષ-વેલડી, વિષ ફળ વિષય વિરૂપ લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૪
 એવું જાણી તમે પરિહરો, સંસારની માયાજળ લ;
 સાચો રનેહ જો હોય તો, સંયમ લેશે ચઈ ઉત્સાહ લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૫
 એવે સમે પ્રભવો ત્યાં આવિયો, પાચશે ચોરો સંગ લ;
 વિદ્યાએ તાળાં ઉઘાડિયાં, ધન લેવાને ઉમંગ લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૬
 જાંબુના નવપદ ધ્યાનથી, ચંક્યા તે સર્વ દંભ લ;
 સ્થંભની પેઠે સ્થિર રહ્યા, પ્રભવો પામ્યો અચંભ લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૭
 પ્રભવો કહે જાંબુસ્વામીને, આપો મને વિદ્યા એહ લ;
 જાંબુ કહે મુજ શરુ કને, છે વિદ્યાનું ગેહ લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૮
 પાંચશે ચોરોને ખુઝવ્યા, ખુઝવ્યા તોત ને માત લ;
 સામુ સસરા નારી ખુઝવ્યા, સંયમ લેવાને જાય લ. ધ૦ ધ૦ જાં ૨૯

પાંચશે' સતાવીશથું, પરવર્ષા જંબૂકુમાર છ;
 ચૌદમ ગણધરની કને, ચારિત્રલીલાં સુગદાર છ. ધ૦ ધ૦ જં'૦ ૩૦
 વીશમે વરસે શ્રીવીરથી, યથા છે સુગપ્રધાન છ;
 ચૌદ પૂર્વ અવગાહીને, પામ્યા છે કેવળજ્ઞાન છ. ધ૦ ધ૦ જં'૦ ૩૧
 વરસ ચૌસઠ પદવી ભોગવી, સ્થાપીને પ્રભવસ્વામી છ.
 અષ્ટ કર્મનો ક્ષય કરી, પહોંચ્યાં છે શિવપુર ધામ છ. ધ૦ ધ૦ જં'૦ ૩૧
 ઘણાં ધર્મશ્રેયો વાચીને, બનાવી છે આ સલગાય છ;
 મુરદંદુ દહે ભવિ સાંભળો, ગાતાં ભવદુઃખ નય છ. ધ૦ ધ૦ જં'૦ ૩૨
 અમીચંદ કરશન છ શેઠ

જાણના ચોગ્ય

૧. કેટલાએક બધુઓ ચિંતામણિ રત્ન, કામધટ, કામધેનુ, ચિત્રાવેલી, પારમમણિ, કક્ષત્રસ, દક્ષિણાવર્ત શંખ વિગેરે વાહિત આપનાર વરતુઓને અમત્ માને છે અથવા તેને માટે શંકા કરે છે, પરંતુ તે વરતુઓ બધી પૂર્વકાળે હતી. આ કાળ વિષમ હોવાથી તે બધી મળતી નથી, પરંતુ તેમાંથી કેટલીક વરતુઓ આ પાચમા આરામા પશુ લભ્ય થાય છે. પેથકુમાર મંત્રીને ચિત્રાવેલી અને કામધટ મળ્યા હતા. રૂદ્રવતી વેલ પશુ મળી હતી. ધર્મરત્ન-પ્રકરણમાં જ્યારેવ શ્રેષ્ઠપુત્રને ચિંતામણિ રત્ન મળ્યાનું કહ્યું છે. ધનગેહને ચિત્રાવેલી મળ્યા છતાં તેણે તથા દીપાની હકીકત આરત્નની પૂજામાં પાચમા મળતી પૂજામાં આવે છે. વઢવાણમાં એક ગૃહસ્થને ત્યાં કામધેનુ જેવી ગાય હતી, તેના પ્રભાવે તેને ત્યાં સુખમંપતિ અપૂર હતી. આ બધી હકીકતનો માર એ છે કે એ બધી વરતુઓ હતી અને કોઈ કોઈ અત્યારે પણ હોવા મંજાવ છે, પરંતુ તે ભાગ્યવંતને જ મળે છે એટલે તે વરતુ અમત્ છે એમ કહેવું કે માનવું નહીં.

૨. જળભદ્ર પાંચમા દેવલોકમાં દેવ યથા પત્રી અપધિશાવડે કૃષ્ણને ત્રીજી નરકમાં ઉપજેલા ગળી ત્યાં જસને ઉત્સેક થયા, પરંતુ તેના કક્ષ મજથી ચામત પુરતકમાં લખેલા કૃત્યો કરવામાં ૮૨૦૦૦ વર્ષો ગીતી ગયા. પત્રી તે કૃષ્ણના છવ પામે ત્રીજી નરકમાં ગયા. આ પ્રમાણ શ્રી ઉપદેશ-પ્રામાદમાં વ્યાખ્યાન ૧૭૩ માં કહ્યું છે.

૩. જામિનામણિ ચિંતામણીની પ્રથમની એક ગાથા જ, બી ગૌનમ-ગામીની બનાવેલી છે, એમ શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સુતના રચના અધ્યયનમાં શ્રી ગૌનમરવામીએ અષ્ટપદ ઉપર કરેલી સ્તુતિ આપી છે તેમાં એક જ ગાથા છે તે ઉપરથી મિદ્ર થાય છે, પછી તે બદ્ધનુન કહે તે પ્રમાણ.

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત પદ એકસઠમું મનામણું

(રાગ જયજયવંતી)

મરીસું તુમતે જી કહા,
દૂરીકે હોને 'સ યેરી રે. મરી૦ ૧
રૂઝેસે દખ મરી, મનસા દુઃખ ઘેરી રી;
જાકે સંગ ખેલો સો તો, જગતકી ચેરી રી. મરી૦ ૨
શિર છદી આગે ધરે, ઓર નહીં તેરી રી;
આનંદધનકી સોં, જો કહું છું અતેરી રી. મરી૦ ૩

૧. મારા સોગન ખાધને કહું છું કે—મારાથી દૂર રહેવાનું જેણે આપને કહ્યું હોય તે ખરેખર (આપની) સાચી શત્રુ (વેરણ) છે.

૨. (તમને) રીસાવલા દેખીને મારી મનીષા (મારું મન) તો દુઃખથી ઘેરાઈ ગયેલ છે અને જેની સાથે તમે ખેલ ખેલી રહ્યા છો, તે તો દુનિયાની મોંઘી-ચુલામઝી-દાસી છે.

૩. પોતાનું માથું કાપી આગળ ધરે (તે તમારી સમજણી), ખીજી તમારી નહિ. 'અને હું આપને આનંદધનના સોગન ખાધને કહું છું કે હું તદ્દન જીદા પ્રકારની જ છું. માચી વાત પ્રતિજ્ઞા ઉપર કહું છું કે હું તો એક નોખી વહત જ છું.

૧. મરીસું=મારા સોગન ખાધને કહું છું. મારા સમ છે. તુમતે=તમારાથી. જી=જે કાષ્ટએ, જેણે કાષ્ટએ. કહા=કહ્યું હોય. દૂરીકે=દૂર દૂર, છેડે હોને=ચવાને. સ=તે. મરી=દુઃખન, વેરી.	દુઃખ=ખીઝા (થી) તરફ વીંટ- જાઈ જાય છે. ઘેરી=ઘેરાઈ જાય છે, ચાર જાકે=જેની. [ખાજી જાકે મંગ=જેની સાથે. સંગ=સોજત. ખેલો=રમો, લહેર ઉડાવો છો. જગતકી=દુનિયાની. સો=ને. ચેરી=લૂંટી, લોંટી, (હિંદી શબ્દ) ૩. શિર=માથું. છદી=કાપી. આગે=આગળ, પૂર્વે.	આગે ધરે=અર્પણ કરી દે, સામે ધરે. ઓર=ખીજી. તેરી=તારી, તમારી. આનંદધનકી સો=આનંદ ધનના સોગન ખાધને, તમારા સમ મારી વાત તદ્દન સાચી છે. જો કહું=હું જે કહું છું કહું છું=કહું છું. હું: હું=પોતે અથવા અતેરી=જીદી, અલગ, અનન્ય, અસાધારણ નોખી વહત (વસ્તુ).
---	--	--

૧. શુદ્ધ પતિમક્તા આર્થ લાવનાવાળી પત્ની રખડુ પતિને વિનવે છે, સમજાવે છે, એને પોતાને ઘેર આવવા અને જ્યાં ત્યાં રખડતા અટકાવવા વિનવે છે. ચેતનાને એતું સર્વસ્વ પતિ છે અને રખડુ પતિને એની કાંઈ કિંમત નથી, એટલું જ નહિ પણ એ એને બોલાવતો પણ નથી. વિરહી સ્ત્રીના વિલાપ આપણે ૪૧ માં પદમાં વિચાર્યો, એ જ પદમાં વિરહકાળ વખતે શુદ્ધ ચેતનાની દશા કેવી થાય છે તેનું વિગતવાર વર્ણન વિચાર્યું,^x પતિને મળવા માટે એને અનેક પ્રકારનાં વલ્લભાં ભારતી આપણે ૩૩ માં પદમાં વિચારી ગયા, ૪૭ માં પદમાં વિરહકાળમાં એની ઝુરણાઓ તપાસી જોઈ (પૃ. ૫૦૯-૫૨૨), પતિમેળાપ માટેની એની આતુરતા તેજીસમાં પદમાં જોઈ (પૃ. ૩૨૧) અને ૧૬ માં પદમાં એને પતિની રાદ જોતી વિચારી ગયા (પૃ. ૧૪૬), અહીં એ પતિની સામે ખડી થઈ એની પોતાની પવિત્રતાની ખાત્રી આપે છે અને જે રખડુ વેશ્યા-વારસોની પાછળ પતિરાજ પડ્યા છે તેનો તો તેણે (પતિરાજે) પરિચય પણ કરવો ઉચિત નથી એ વાત રપટ્ટ શબ્દોમાં જણાવે છે અને એ વાત કહેવાના જોમમાં એ વખત તો સોગમ ખામ છે. એક વાર પોતાના અને એક વાર આનંદધનના-પતિરાજના.* ગુજરાતી ભાષામાં જ્યારે વાતની ખાત્રી આપવી હોય અને મામાને ચોક્કસ બરેસો પાડવો હોય ત્યારે ' આપને મળે હાય મૂળીને કહું છું', મારા પોતાના સોગમ ખાધને કહું છું' વિગેરે શબ્દો બોલવાનો રિવાજ છે તેમ મારવાડી દિંદીમાં ' મેરી મું ' ' આનંદધનમૂ સોં ' બોલવાનો રિવાજ છે. એનો વિશેષ અર્થ કરવા જેવો નથી, માત્ર ખાત્રી આપવાના વચન તરીકે જાર મૂકી બોલવાની એ એક પ્રચલિત રીતિ છે એ અર્થમાં એ વાક્યપ્રયોગ સમજાવના છે. આ અર્થ પ્રચલિત મારવાડી ભાષા બોલનારને સુમાલ્ય છે અને તેના નજીકારે (પં. ગંબીર-વિજયજીએ) લખાવ્યો છે

હું જાણું છું કે મારા ઉપર આપનો વિશ્વાસ ન રહે તે માટે તેઓ મારા સંબંધી આપની પાસે અનેક માત્રી જૂઠી કે જાળતી વાતો કરે છે, અને આપની નજરમાં દલકી પાડવા મળે તેવી વાતો જોડી કાઢે છે અને જાણે આપના પર એ રખડુ સ્ત્રીઓ વારી જતી હોય અને આપને જ ચાહતી હોય તેવું જતાવી તે તમારું મારું કરનારી છે એવું

x આનંદધનન પદરતનાવળી, ગાથ ૧ લો. પૃ. ૪૨૪ થી ૪૪૨.

* શુદ્ધ ચેતના પોતાના ચેતનરાજ પતિને કહે છે કે આપને જે કાંઈએ મારાથી દૂર રહેવા માટે કહું હોય તે આપના ખરેખર દુરમન છે એમ આપ જાણજો. આપની પાસે અનેક મનોવિકારો આવે છે, અનેક નિભારો આવે છે અને પરભાવમાં લલચાવનારા પ્રમંજો આવે છે, તેઓ આપને સમજાવે છે કે આપ જોજ માણી લો, ઇંદિય ભોગો ભોજતી લો, ઘરીર બોલના પન મ પતિ મળા છે તેનો લાજ લખ લો અને મારાથી દૂર રહો, મારે ઝોંઝાવે પણ ન આવો, મારે મરિરે પણ ન પધારો. આજુ કહેનાર તમારા દુરમન છે, તમારું અંદિન કરનાર છે.

જતાવે છે, પણ આપને ખામી આપું છું, માન સોજન ખામીને કહું છું કે મારાથી દૂર રહેવાની આપને વાત કરનાર ખરેખર આપની વેરી છે, દુશ્મન છે અને આપને મહા-વાતનામાં ઉતારનાર છે. જેને અત્યારે આપ ચોતાની માની બેઠાં છો તે ખરેખર આપની નથી અને અત્યારે આપની પાસે મને એ નકામી ગણાવી, રસકસ વગરની સાધુડી બતાવે છે-એ સર્વ વાત ખોટી છે. ખરે વખતે હું કોણ છું, કેવી કુળવાન છું, કયા જ્ઞાનદાનની છું તે આપ વિચારો અને આપ જાણો કે મારે માટે આપના કાન કરડનાર ખરેખર આપની દુશ્મન છે, આપનું અહિત કરનાર છે, આપને ચક્રભ્રમણમાં ચકરાવે ચડાવનાર છે.

આપને સંસારમાં રખડાવનાર, આપને પરભાવમાં રમણ કરાવનાર, આપને ઇન્દ્રિય-ભોગોમાં મોજ મણુવનાર, આપને કષાયને ચકરાવે ચડાવનાર, આપને ગર્વમાં કુલાવી ફૂગા બનાવનાર કુમતિ આપની હિતેશુ નથી, આપની પ્રેમાળ પત્ની નથી, આપના ઉપર એકાંત નજર માંડી આપનામાં રત થયેલી તે આપની ભાવ્યા નથી-તે આપ વિચારો.

૨. આપ મારાથી દૂર રહો ત્યારે તો હું વિરહતાપમાં બળીગળી જઈ છું, એ વાત તો દૂર રહો, જાણુએ રહો, એ વાતનો આપ વિચાર ન કરો, પણ આપ મારાથી રીસાયા છો, મારા ઉપર યુરસે થયા છો, અને મારી માથે બોલતા નથી એટલી વાતથી પણ મારી મનીષા દુઃખથી ઘેરાઈ જાય છે. તમારા મુખ ઉપર રીસનો દેખાવ જોતાં મારું મન દુઃખી થઈ જાય છે અને મને મારું જીવતર નકામું લાગે છે. એટલે આપને આટલા રિસાવલા પણ જોઈ ન શકનારનો આપ તરફ કેવો પ્રેમ હશે, આપનું આકર્ષણ અને મન કેહું મોટું હશે તેનો આપ ખ્યાલ કરો.

‘રીસ’ના સંબંધમાં બે પ્રકારની હકીકત આવે છે. અદારશ પદ્મ ચેતનાને રિસાવલી બતાવી ચેતનરાજ તેને મમજીવે-મનાવે એવી સૂચના કરી છે. (૫ ૧૬૧) અને તેમ કરવામાં વચ્ચે કોઈ દલાલ કે ચોવટીઆ ન ગણે એવી પણ ભલામણ કરી છે અને અહીં ચેતના પતિમહાશયની સામે જણી છે ત્યારે કહે છે કે તમને-પતિરાજને રિસાવલા જોઈ છું ત્યારે મારું મન દુઃખથી ઘેરાઈ જાય છે. આ બન્ને પ્રકાર, ઉચિત છે. બ્યારે ચેતનરાજ તદ્દન પારકે ઘેર રખડતા હોય ત્યારે તેને સલાહ આપવી પડે કે રિસાવલી ચેતના જે તમારા ઘરની સાચી સ્ત્રી છે તેને તમે જાતે મનાવો અને બ્યારે ચેતનરાજ ચેતના સન્મુખ થાય, પણ હજી ડામાડેળ રિયતિમાં હોય, જરાજરામાં વિભાવમાં ચાલ્યા જતા હોય, વળી કોંઈ વાર સન્મુખ ભાવમાં આવતા હોય ત્યારે ચેતના એને મમજીવે કે તમને, કોઈ કોઈ વાર મારાથી રિસાવલા જોઈ છું ત્યારે મારું મન દુઃખથી ભરાઈ જાય છે, મને કાઈ ચૂચૂં નથી, મને મારો આધાર છેડ દેનો હોય એવું લાગે છે. આ બન્ને પરિસ્થિતિ વિકાસમાર્ગની ભિન્ન ભિન્ન અવસ્થા બતાવે છે.

પછી એ પતિરાજને કહે છે કે-આપ જેની માથે અત્યારે ખેલ બેલી રહ્યા છો તે તો જગતની લોડી છે, એ તો ઘેર ઘેર ભટકનારી વેશ્યા છે, તમે અત્યારે કુમતિમાં રાચી રહ્યા છો, મારો સંગ છોડી વારંવાર એને સંગે ચાલ્યા જાઓ છો, એની સાથે હો ત્યારે

તમને આનંદ આવે છે, એના આકર્ષણમા તમને પ્રેમ આવે છે, એની માથે નાચવામા તમને ગગ આવે છે અને એને બહવારવામા આપને તનમનાટ થાય છે. પણ હું તો તમારી છું, તમાગમ્ય છું, તમાગ ધરની દાસી છું. તમારામા જીનમર્વરવ અર્પણ કરનારી છું અને એ તો ઘેર ઘેર ભટકનારી, એક ખાડામાથી બીજા ખાડામા નાખનારી ગુલામડી છે, એ કાષ્ટની યજ્ઞ નથી અને કદી આપની યવાની નથી. એને મન આપ પતિદેવ નથી, જીવનઆધાર સ્વામીનાથ નથી, સૌખ્યગુણક શિરછત્ર નથી, એ આપને ગણકાતી નથી, આપની વાજા કગતી નથી, આપના વિગ્રહે અકળાતી નથી, આપના મેળાપે મલકાતી નથી, છતા જગતની લોહી સાથે આપ ખેલ ખેલો છો, ગંગાગતી છોજો ઉડાપો છો અને આપ તેમા રસ લો છો, આપના જીવનનું એમા માર્થિક માનો છો અને આપની મર્વ સ્થૂળ માનસિક શક્તિઓને એમા એકત્રિત કરી રચાવો છો. આ વાત મેળવગરની છે, અર્થ વગરની છે, પશ્ચિમાને શૂન્યતામા લઈ જનારી છે

હું આપને વિચારી કરી વિનવું છું કે આપ જગ વિચાર કરો. આપ એની ઘેર ઘેર ભટકનારીને શું લોહને વળગી રહ્યા છો ? શા માટે એને વગગતા ગણ્યો છો ? શા માટે એ તમને ગડદાપાટુ મારે કે તમને ચક્રમણ્યમા રખડાવે છતા એની માથે નાચ નાચો છો, ખેવ ખેવો છો અને એમા જીવનગમતી લ્હાણ માનો છો ? આપ સમજો છો, વિચાર કરો તો મારું શું છે અને મારું કયા છે તેની તુલના કરી શકો તેટલી શક્તિવાળા છો અને વિવેકમિત્રની માથે હું તો આખા જગતના ફેમલા કુરવાની આવશ્યકતામા છો જગ વિચાર કરો મારી વાતમા ઉડા પ્રવેશ કરો તમાગ જેવાને તે મારો પરિચય ઘટે કે આવી ગુલામડી અને જ્યા ત્યા ભટકનારી પથ્થરાગતા માથે પગિચા ઘટે ? જગ હોડા ઉતરી વિચારો અને હું કોણ છું ? આપના તરફ કેવી અતન્ય લાભિનાળી છું અને આપની આખ જગ લાભ દેખતઃ મારા વિચારપથમા કેવી મૂલવણ થઈ આવે છે તે આમ જરા નિગ્રાદમા લો

‘દાસી’ અથવા ‘મેરી’ ની પ્રથા સત્તરમી મદીમા દિંદમા બહુ મોટા પાયા પર આસતી હતી. દાસી અથવા દામનું લેવાણુ વેચાણુ યત્ન, એની કિંમત બોલાતી, એની ગણના જનાવગની પેઠે મજ્જામા થતી અને મોટા માણુએને ઘેર દામરો દામ દામી રહેના. ગાન કે મગસીઆ દીકરીને દાવળે કરે અથવા આણું વગાવે ત્યારે તેમા સારી મજ્જામા દાસીઓ માથે આપે આ દાસીને પોતાના જીવન મર કાષ્ટ જનનો અંકુશ ન હોય. એને ત્યા વેમે અગર મોકલે ત્યા પેગ, માથ, ખડરાની માફક એને જવાનું હોય. એનું શિષ્ય એના દામના નદિ, એની લીવથાવ એના દમનમા નદિ, એની કમ્પા અભિપ્રાય પૂરી પાડનાનું એને દામ નદિ આવી દાસીઓ જેની કુમતિના દામમા પતિગાજ પડ્યા છે અને એને પોતાની માની એમા હ એ શુદ્ધ ચેતનાને મન મોકલો શિષ્ય છે

અથવા ‘મેરી’નો અર્થ જરવા થવું થાય છે. જે નેનો પ્રેમ કરવા પડેમા આપે તેની તે થોડો વખત થાય, તેને દાવભાવ જનાવે, તેની પામે નાચ કરે, તેને જાન મળાવે

અને પાનની પદ્મીઆ આપે લે, પણ એને હૃદયનો ભાવ ન હોય, એનામા પ્રેમ જેની મીજ ન હોય, અતઃનો ઊમળકો ન હોય. આવી પદ્મસ્રી જેવીની સાથે પતિરાજ ખેલ ખેલી ગયા છે એટલે ચેતનાને તો ઊકળાટ થાય તેમા નરાધ નથી હવતુએ વધારે ખાત્રી ભરેલી સમજવટ કરતા આગળ કહે છે —

૩ જ્યારે ખરો અવસર આવી પડે ત્યારે પોતાનું માથું કાપીને આગળ ધરે— તમારા હાથમા આપે તે ખરેખરી તમારી કહેવાય મીઠી મીઠી વાતો ડરે તેમા શું નહ્યું ? હસવા ખેલવામા ભાગ લે તેમા મોટી વાત શી ? નાચવા કૂદવામા ધમાલ કરી મૂકે તેમા વહ્યું શું ? જ્યારે જરૂર પડે અથવા સકટ આવી પડે ત્યારે પોતાના જનને જોખમે જે પડખે ઊભી ગહે, જ્યારે ચારે દિશાઓ કે વિદિશાઓ બધ ચઢ ગઇ હોય, સળ ન સૂઝતી હોય અથવા સકટ કે આપત્તિના વાદળ ચારે તરફથી મઠી આવતા દેખાતા હોય તે વખતે જે પડખે ઊભી રહે—મદ્દ કરે તેજ પોતાની ગણાય સુખના અનસરે તો અને સગા થવા આવે છે, પણ અડીભડી વખતે જે ઊભા ગહે તે જ સાચા મગા કહેવાય

આપ જેની સાથે અત્યારે ખેન ખેલી ગયા છો તે આવા પ્રકારની નથી એ તો તમારા બાહ્ય વૈભવમા માણુનારી છે, પણ ખરો અવસર આનશે ત્યારે ખસી જનારી છે તે વખતે તમને અત્યંત મોટા વિમાસણમા પાડી જનારી છે એ ખરેખરી રીતે તમારી છે નહિ, તમારી થઈ નથી અને કદી થવાની પણ નથી, અને હું તો આનંદધનના સોગન ખાઈને—આપને ગળે હાથ મૂકીને કહું છું, આપના પર બરાબર હકીકત કમાનના બાર મૂકીને કહું છું કે હું પોતે તદ્દન જીદા પ્રકારની છું એ જેરી છે તેનાથી તદ્દન જીદી જ જાતની છું, જીદી જ જાતની છું અને અવગત તરેહની છું (આ વાત વાગ-વાર બાર મૂકીને કહેવાનું કારણ એ છે કે આત્મારાજને એ સબધમા અનેક વખત કહેવામા આવ્યું, એમના વિરહના કંઠાટ ગામા, એમના વિના નિદ્રારહિત અનેક ગતો પસાર કરી, પણ એ તો પારકે ધૈર ભટક્યા જ કરે છે અને એને પોતાનું કોણ છે અને પારકું કોણ છે, તેના સાચો ખ્યાલ થયો નથી, થતો નથી અને એ રાહસાટ પર આવતા નથી)

માટે મારા નાથ ! ચેતનગજ ! મારા પ્રાણપતિ ! જોણે આપને મારાથી દૂર રહેવાનું સમજાવ્યું હોય, જે આપને મારી નજીક ન આવવા આપને ભરમાવી ગયેલ હોય તે ખરેખર આપની દુશ્મન છે તમે મને સમજો (જોણજો) મારા મનમા આપને મારું કેટલું દુખ થાય છે તે આપ વિચારો. આપને જરા રીસાવલા જોઉં છું ત્યાં મારા મનમા શુંનું શું થઈ જાય છે તે આપ તપાસો અને આપને ખાત્રીથી કહું છું કે હું તો આપની ખાતર મારું માથું કાપીને આગળ ધરું તેવી છું અને આપ અત્યારે જેને પોતાની માનો છો તે તેની નથી હું તો તદ્દન ખીજ જાતની જ છું આપ આ વાત બરાબર સમજી મારો સ્વીકાર કરો, મને પોતાની ગણો અને જે આપને સમારમા રજાવાવનાર છે, જે ઘેર ઘેર ભટકનાર છે, જે ન્યા ત્યાં માથું માગનાર છે અને જેના તેના ટુકડા ખાનાર છે તે જાતની સુવામડીને આપ છોડી દો

શિરચ્છેદનો ભાવ એકાકીભાવ કરવાનો જણાય છે. જે પોતાની જાતનો પૈત્રિમાં લય કરી નાખે, જે પતિને પોતાનું મર્વસ્વ સમજે અને જે અડીભડીને વખતે ગમે તેવા ભોગે પડખે બીજી ગ્રહે તે સાચી પતિપગાયણ સતી માધ્વી પત્ની કહેવાય. ગમે તેને ત્યાં ગત દિવસ ભટક્યા કરે તે આવી શુદ્ધ પ્રેમી સ્ત્રી ન હોઈ શકે અને આપ જોને અસારે ચાલી રહ્યાં છે તે અવસર આવે ત્યારે તમારે માટે માથું આપે તેવી નથી. એને તો પુદ્ગળાનંદી યદ્ય મોઢે માણવી છે, આપને ચારે ગતિઓમાં રખડાવવા છે અને તે જ વખતે અનેકને બારણે ભટકવું છે. આવી રખડું વેશ્યામાં આપ મોઢ કરી રહ્યા છો અને તમારે માટે જીવ પડકી આપનારને આપ ઓળખતા પણ નથી. આ અર્થમાં શિરચ્છેદ શબ્દ વપરાયો છે. આનંદધનના વિગ્ધ માનાર, એને પોતાને મંદિરે પધારવા વિચારી કરનાર અને એની અનેક પ્રસંગે રાહ જોઈ બેસનાર ચૈતના અત્યારે પતિની સન્મુખ ખડી થઈ ગઈ છે, પતિ એની નજીક આવ્યા છે, અનાદિનો વિગ્ધકાળ ટળવાની મંજાવના મળી છે, તેવે વખતે પોતાની માત્રી ઓળખાણ આપવા મારુ આ પ્રકારની મનામણા શુદ્ધ ચૈતના કરે છે અને પતિ પોતાની બરાબર પિછાન કરે તેટલા માટે તેને બાર મૂકીને-ભોગન આપને પ્રતીતિ આપે છે.

એકનીસમા પદમા ત્યા (કુમતિને ઘેર) શુ છે અને અર્ધો (સુમતિને ઘેર) શું છે તેનો ખ્યાલ દુગ્ધી કેઈ જાણી શકે આપો છે. આ પદમા ચૈતના પોતે પતિની સામે બીજી સ્ત્રી તેને પોતાના પ્રેમની-પાતિવ્રતની ખાત્રી આપે છે અને પોતે તદ્દન 'અનેગ' ભુદી જ જાતની છે તે વાત બાર મૂકીને કહે છે. પતિ દૂર હોય ત્યારે વિરહનાં ગાન ગાનાર પતિની ગન્મુખ કેટલી મજબૂતાથી છતા મક્કમપણે વાત કરે છે તે જોવા જેવું છે વિભાવ-દના છોકરી ગદગ આત્મભાવ ગન્મુખ ચૈતન આવે ત્યારે એના મનમાં જે આહલ્હલ્હલ માય, ધડીબર એને ચૈતના ગન્મુખ જવા છત્છા યાજ, ધડીબર વળી પોતે સંસાર તરફ દોરી પડે એ વખતે મનમાં ગડગમયલ યાજ ત્યારે આંતરતત્ત્વોમાં જે મોટો ફેરફાર યાજ છે તે વખતે યતા વિચારોનો ખ્યાલ આ પદમા આવ્યો છે. ચૈતનને હલુ શુદ્ધ ચૈતનાની ઓળખ બરાબર થઈ નથી, એ મારી છે એવો ભાગ માય થયો છે, મનડું બ્યારે ત્યારે પરમાત્મા-પુદ્ગળમા રાચવા લસ્યાઈ જવું હોય છે, છતાં અંદર પ્રકાશ જગમો થયો હોય છે. તે વખતે રવમા અને પગમા રમણ કરતો ચૈતન જે અવોક્કમ પણ રપટ દસા બળભર્યું છે તેનું અન ચિત્રામણ છે. આ જગજગતની રામમા ચૈતનાનું ગાન સીર જગમન આપે તેવું બન્ય અને હરવને સીધી અસર કરે તેવું માર્મિક છે. અને એના બારમાં પ્રવેશ કરના મોચ છે.

આ પદનો આ વિચારમાં એક વાત હેરે ખાનમા ગખરાની છે; ચૈતન અને ચૈતનનો અશામીભવ છે. ચૈતનની જ ચૈતના છે, માન એનો મુખ આગિત મળેલો છે અને ત્યારે એનામા દશપચ્છે યાજ અને પગલાની દુગ્ધના એનામાં જગમી જલ્લ અને એ પોતાનું ધેન બારનો માય, રરમજુમા રમ જમારનો યાજ ત્યારે આ પદના માનમાં રહેલ જાન તેને યાજ છે. એ પદ પ્રવનદસા પૂતી તો ન કહેવાય, પણ માથુ વ્યવહાર-

શ્રી ગણધરકલ્પલતા

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૮૮ થી)

૪. શ્રી વ્યક્ત ગણધર

આ શ્રી વ્યક્ત ગણધર મહારાજ, કોલ્હાક ગામના રહીશ અને ભારદ્વાજ ગોત્રીય પિતાં ધનમિત્ર અને માતા વારુણીના પુત્ર હતા. તેમનો જન્મ મકરરાશિ અને શ્રવણ નક્ષત્રમાં થયો હતો. તેમને “પાંચ (પૃથ્વી આદિ) ભૂત છે કે નહિ ?” તે વિષે સંદેહ હતો. પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના સમાગમથી તે સંશયને દૂર કરીને તેઓ નિઃસંદેહ બને છે. તે ણીના ટૂંકામાં આ પ્રમાણે છે.

ઈન્દ્રભૂતિ વિગેરેને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી ચોથા વ્યક્ત નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—“જેના ઈન્દ્રભૂતિ વિગેરે શિષ્યો થયા તે મારે પણ પૂજનીય છે, માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં અને મારો સંશય દૂર કરું.” આ પ્રમાણે વિચારી તે વ્યક્ત નામના બ્રાહ્મણ પોતાના પાંચ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે—“હે વ્યક્ત ! તને એવો સંશય છે કે ‘પાંચ ભૂત છે કે નહિ ?’ આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસના વેદપદોથી થયો છે—

“સ્વમોપમં વૈ સકલમ્, इत्येव ब्रह्मविधिरज्जसा विज्ञेयः ।”

આ વેદપદોથી તું જાણે છે કે—પાંચ ભૂત નથી. તેનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—[સ્વમોપમં વૈ સકલમ્] એટલે પૃથ્વી, જલ વિગેરે બધું જગત્ સ્વપ્ન જેવું જ છે. જેમ સ્વપ્નમાં સુવર્ણ, રત્ન, સ્ત્રી વિગેરે દેખીએ છીએ, પણ ખરી રીતે તે કાંઈ હોતું નથી તેમ પૃથ્વી, જલ વિગેરે ભૂતોને દેખીએ છીએ, પણ ખરી રીતે તે પદાર્થો નથી, બધું સ્વપ્ન જેવું જ છે. [इत्येव ब्रह्मविधिरज्जसा विज्ञेयः] એટલે આ બધું જગત્ સ્વપ્ન જેવું જ છે એ પ્રમાણે આ બ્રહ્મવિધિ શીઘ્ર જાણી લેવો એટલે ભાવવો. આ વેદપદોથી તું જાણે છે કે પૃથ્વી વિગેરે ભૂતો નથી. પણ વળી—‘પૃથ્વી દેવતા, આપો દેવતા। એટલે પૃથ્વી દેવતા છે,

દશા કરતાં ખૂબ આગળ પડતી દશા છે એ વાત ધ્યાનમાં રહે. સાથે એ પણ ધ્યાનમાં રહે કે વિચાર બતાવનાર ચેતન તથા વિવક્ષિ કરનાર ચેતનાનો હજી એકીભાવ થયો નથી, એટલે અંતર તૂટ્યું છે, પણ અંતરાત્મદશા પૂરી ગમી નથી, કે અનાહત નાદ થયો નથી. આટલી સ્પષ્ટતા લક્ષ્યમાં રહેવાથી પદનો ભાવ સમજવામાં વધારે મોજ આવશે.

મૌક્તિક

જલ દેવતા છે' ઇત્યાદિ વેદપદોને પૃથ્વી જલ વિગેરે ભૂતોની સત્તા જણાવનારાં દેખી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે—'પાંચ ભૂત છે કે નથી?' પરંતુ હે વ્યક્ત ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમકે—'આ સકલ જગત્ સ્વપ્ન જેવું જ છે.' એ વેદપદો આત્મસંજ્ઞાથી ચિંતવન કરતાં સુવર્ણ, સ્ત્રી વિગેરેનો સયોગ અનિત્ય છે એમ સૂચન કરનારા છે. સુવર્ણ, ધન, પુત્ર, સ્ત્રી વિગેરેનો સયોગ અસ્થિર છે, અસાર છે, કદુ વિષાક આપનારો છે, માટે તેઓ ઉપરની આસક્તિ ત્યજીને મુક્તિના સુખ મેળવવા માટે ચત્ન કરવો; એમ વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ માટે બોધ આપનારાં એ વેદપદો છે, પણ એ પદો ભૂતોના નિષેધ સૂચવતાં નથી. "

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી વ્યક્તને પાંચ ભૂતોના જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો—તેમને નિર્ણય થયો કે પાંચ ભૂતો છે.

એ પ્રમાણે તેમનો સંદેહ દૂર થવાથી ૫૦૦ શિષ્યો સહિત તેમણે પ્રભુ શ્રીવીરની પાસે શ્રી ઇંદ્રભૂતિજીની માફક ૫૧ મા વર્ષની શરૂઆતમાં દીક્ષા ગ્રહણ કરી, શ્રી અગ્નિભૂતિની માફક ૧૨ વર્ષ છાત્રસ્થ પર્યાય પાળી ૬૨ વર્ષની ઉંમર વીત્યા બાદ ૬૩ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તેઓ કેવળજ્ઞાન પામ્યા. ત્રીજા ગણધરની માફક ૧૮ વર્ષ સુધી કેવલીપણે વિચરી, પ્રભુ શ્રીવીરની હયાતિમાં સર્વાયુ ૮૦ વર્ષનું પૂર્ણ કરી મુક્તિપદને પામ્યા. બાકીની બીના પૂર્વની જેમ જાણવી. આ રીતે ચોથા ગણધરની બીના દૂંકામાં જાણવી.

૫. શ્રી મુધર્માસ્ત્રામી ગણધર

આ પાંચમા ગણધર મુધર્માસ્વામીજી કોદલોક ગામના રહીશ અને અગ્નિ-વેશ્યાયન ગોત્રમાં જન્મેલા હતા. એના પિતાશ્રી ધનમિત્ર વિપ્ર અને માતા ભદ્રિકા દત્તા. કન્યાદાશિ અને (પ્રભુ શ્રી વીરપરમાત્માનું) જે જન્મનક્ષત્ર હતું તે) ઉત્તરાશ્વિની નક્ષત્રમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. કુશાગ્ર બુદ્ધિના પ્રભાવે તેઓ ઔદ વિદ્યાના પારંગત થયા. તેમને એવો સંશય હતો કે " જે પ્રાણી જેવો આ જીવમાં હોય, તેવો જ તે (પ્રાણી) પરજીવમાં યાય (જન્મે) કે બીજા સ્વરૂપે યાય ? (જન્મે). " તે સંશય પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના સમાગમથી કઈ રીતે દૂર થાય છે ? તે બીના દૂંકામાં આ પ્રમાણે જાણવી—

શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે ચારે જાણુને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી પાંચમા મુધર્મા નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—" જેના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે ચારે જાણુ શિષ્ય થયા, તે માટે પણ પૂત્ય જ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં અને મારો સંશય દૂર કરું. " આ પ્રમાણે વિચારી મુધર્મા બ્રાહ્મણ પોતાના પાંચસો શિષ્યો ગાયે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેને દાનું કે—" હે મુધર્મા ! તને એવો સંશય છે કે—' જે પ્રાણી જેવો આ જીવમાં હોય તેવો જ પરજીવમાં યાય કે બીજા સ્વરૂપે જન્મ પામવું કે ? ' આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ બાસના વેદપદોથી થયો છે—

“ પુરુષો વૈ પુરુષત્વમશ્રુતે, પશવઃ પશુત્વમ્ ”

‘ ધત્યાદિ વેદપદોથી તું જાણે છે કે-’ જે પ્રાણી જેવો આ લવમાં હોય છે તેવો જ પરલવમાં થાય છે. તે પદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે- [પુરુષો વૈ પુરુષત્વમશ્રુતે] પુરુષ મરી ગયો છતો પરલવમાં પુરુષપણાને પામે છે, [પશવઃ પશુત્વમ્] ગાય વિગેરે પશુઓ મરી ગયા છતાં પરલવમાં પશુપણાને પામે છે. અર્થાત્ મનુષ્ય મરીને પાછો પરલવમાં મનુષ્ય જ થાય, પણ દેવ પશુ વિગેરે બીજા સ્વરૂપે ન જ થાય. હે સુધર્મા ! વળી તું માને છે કે-ઉપર પ્રમાણે વેદપદોનો અર્થ યુક્તિથી પણ ઠીક લાગે છે, કેમકે જેવું કારણ હોય તેવું જ તેનું કાર્ય સંભવે છે. જેમ શાલિના બીજથી શાલિના જ અંકુરો ઉત્પન્ન થાય, જણ તે શાલિના બીજથી ગોધૂમ (ઘઉં) નો અંકુરો ન જ ઉત્પન્ન થાય; તેમ મનુષ્ય મરીને પાછો પરલવમાં મનુષ્ય જ થવો જોઈએ, પણ મનુષ્ય મરીને પરલવમાં પશુ શી રીતે થાય ? આ પ્રમાણે વેદપદોથી તથા યુક્તિથી તું જાણે છે કે-જે પ્રાણી જેવો આ લવમાં હોય તેવો પરલવમાં થાય છે. પણ વળી ‘ જૃગાલો વૈ યપ જાયતે યઃ સપુરીપો દહ્યતે-એટલે વિદ્યા સહિત જે મનુષ્ય જળાય છે તે શિયાળ થાય છે. ’ અર્થાત્ કોઈ મરી ગયેલો પુરુષ વિદ્યાયુક્ત હોય, તે વિદ્યા સહિત મનુષ્યને દહન કરવામાં (જાળવામાં) આવે તો તે મનુષ્ય પરલવમાં શિયાળ થાય છે. આ વેદપદોથી જણાય છે કે મનુષ્ય પરલવમાં શિયાળ પણ થાય છે તેથી ‘ જે પ્રાણી આ લવમાં જેવો હોય તેવો જ પરલવમાં થાય ’ એવો નિયમ ન રહ્યો. આ પ્રમાણે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ લાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે. પણ હે સુધર્મા ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમકે- ‘ પુરુષો વૈ પુરુષત્વમશ્રુતે, પશવઃ પશુત્વમ્ ’ એ વેદપદોનો અર્થ તું સમજ્યો નથી. તેનો અર્થ તું ઉપર મુજબ કરે છે તેવો તેનો અર્થ થતો નથી. તે વેદપદોનો અર્થ આ પ્રમાણે છે, સાંભળ- પુરુષ મરી ગયો છતો પરલવમાં પુરુષપણાને પણ પામે છે, અને પશુઓ મરી ગયા છતાં પરલવમાં પશુપણાને પણ પામે છે; એટલે જે મનુષ્ય ભદ્રક પ્રકૃતિવાળો હોય, વિનય સરળતા વિગેરે ગુણોવડે યુક્ત હોય, તે આ લવમાં મનુષ્ય સંબંધી આયુષ્યકર્મ બાંધીને મરી ગયો છતો પાછો મનુષ્યજન્મ પામે છે. વળી જે પશુઓ માયા વિગેરે દોષયુક્ત હોય, તેઓ આ લવમાં પશુ સંબંધી આયુષ્યકર્મ બાંધીને મરી ગયા છતાં પરલવમાં પાછા પશુજન્મ પામે છે. અર્થાત્- સારાં કર્મ કરનારો મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય થાય, અને દુષ્ટ કર્મ કરનારો પશુઓ મરીને પશુ થાય; અને ધર્મિષ્ઠ મનુષ્ય વિગેરે જીવો દેવાદિ ગતિને પણ પામે છે. આવી રીતે કર્મની અપેક્ષાએ મનુષ્ય અને પશુઓની ગતિ સૂચવી છે, પણ એ વેદપદો એવો નિશ્ચય સૂચવતાં નથી કે-મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય જ થાય અને પશુઓ મરીને પશુઓ જ થાય. આવી રીતે કરેલાં કર્મ પ્રમાણે મનુષ્ય અને પશુઓની ગતિ જણાવી છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-આગળવાદિ ગુણયુક્ત

મનુષ્ય ફરીને પણ મનુષ્ય જન્મ મેળવે છે, પણ પાપી મનુષ્ય મરીને પણ અથવા નારકી પણ થાય છે. વળી માયાદિ દોષયુક્ત પણ ફરીને પણ પશુજન્મ મેળવે છે, પણ ભદ્રક પરિણામી પણ મરીને મનુષ્ય અથવા દેવ પણ થાય છે. આવી રીતે પ્રાણીઓની ભિન્ન ભિન્ન ગતિમાં ઉત્પત્તિ કર્મને આધીન છે, અને તેથી જ પ્રાણીઓનું વિવિધપણું દેખાય છે. વળી જે તું માને છે કે-જેણું કારણ હોય તેના સરખું જ કાર્ય સંભવે છે, એ પણ તારું માનણું કીક નથી; કેમ કે છાણ વિગેરેમાંથી વીંછી વિગેરેની ઉત્પત્તિ દેખીએ છીએ, તેથી કારણથી વિસદૃશ એટલે વિચિત્ર પણ કાર્ય સંભવે છે.”

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી સુધર્માને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો.

પ્રભુ શ્રી મહાવીરે આ પ્રમાણે સંશય દૂર કર્યો, જેથી તેમણે પણ પહેલા અને ચોથા ગણધરની માફક એકાવતમા વર્ષની શરૂઆતમાં પોતાના ૫૦૦ શિષ્યો સાથે પ્રભુની પાસે દીક્ષા લીધી. શ્રી સુધર્માસ્વામીની જાળતમાં શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્યમાં કહ્યું છે કે-આદીશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાથી શ્રી પુંડરીક ગણધરે સવા લાખ શ્લોકપ્રમાણ શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્ય જનાવ્યું હતું. તે ઘણું વિશાળ હોવાથી અદ્ય છવિત અને અદ્ય બુદ્ધિવાળા છવોના ઉપકારને માટે પ્રભુ શ્રી મહાવીર દેવની આજ્ઞાથી ગરુડનાયક શ્રી સુધર્માસ્વામી ગણધરે તેને દૂંકું કરીને ૨૪ હજાર શ્લોકપ્રમાણ જનાવ્યું. ત્યારબાદ કાળાન્તરે શીલાદિત્ય રાજાની વિનતિને ધ્યાનમાં લઈને આચાર્ય શ્રી ધનેશ્વરસૂરિ મહારાજે તેથી પણ નાતું દશ હજાર શ્લોકનું શત્રુંજય માહાત્મ્ય જનાવ્યું.

સુધર્માસ્વામીજી મહારાજ પહેલા ઉદયના ૨૦ આચાર્યોમાં મુખ્ય યુગપ્રધાન થયા. યુગપ્રધાન મહાપુરુષો (પ્રાયઃ) એકાવતારી હોય છે. શ્રી સુધર્માસ્વામીએ ૪૨ વર્ષ (બીજા દશે ગણધરો કરતા અધિક સમય) મુધી છન્નસ્થપણું લોગવ્યું. તેમાં તેઓ ૩૦ વર્ષ મુધી પ્રભુ શ્રી વીરપરમાત્માની સેવામાં રહ્યા અને ૧૨ વર્ષ મુધી શ્રી જૈતમ મહારાજની સેવામાં રહ્યા. ૯૨ વર્ષ વીત્યા બાદ ૯૩ વર્ષની ઉંમરે તેઓ દેવલજ્ઞાન પામ્યા. ૮ વર્ષ મુધી કેવલીપણે વિચરી શ્રી જન્મસ્વામી આદિ ઘણા બધા છવોને પ્રતિષ્ઠાપી, ૧૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં વૈભારગિરિ ઉપર માસિક અનશન કરી પ્રભુ શ્રી વીરના નિર્વાણથી ૨૦ વર્ષે મુક્તિપદ પામ્યા. બાકીની બીના પૂર્વની માફક જતાવવી. આ પ્રમાણે પાંચમા ગણધરની બીના દૂંકામાં જણાવી. (આણ)

આ. શ્રી વિજયપદસરિછ

શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્રમ્-સાનુવાદમ્

સૂત્રકાર:—વાચકવર ઉમાસ્વાતિ ગણિ

અનુવાદકાર:—મુનિશ્રી રામવિજયજી

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૬૯ થી)

વિષય:—પાંચ ભાવ અને તેનું વિવરણ.

સૂત્ર—ઔપશમિક-શાયિકૌ માવૌ મિશ્રથ ।

જીવસ્ય સ્વતત્ત્વમૌદયિક-પારિણામિકૌ ચ ॥ ૧ ॥

દ્વિનવાષ્ટાદશૈકવિંશતિત્રિભેદા યથાક્રમમ્ ॥ ૨ ॥

સમ્યક્ત્વચારિત્રે ॥ ૩ ॥

જ્ઞાનદર્શનદાનલાભભોગોપભોગવીર્યાણિ સમ્યક્ત્વચારિત્રે ચ ॥ ૪ ॥

જ્ઞાનાજ્ઞાનદર્શનદાનાદિલબ્ધયથતુસ્ત્રિત્રિપશ્ચભેદાઃ સમ્યક્ત્વચારિત્ર-
સંયમાસંયમાશ્ચ ॥ ૫ ॥

ગતિકપાયલિઙ્ગમિધ્યાદર્શનાજ્ઞાનાસંયતાસિદ્ધત્વલેશ્યાશ્ચતુશ્ચતુર્યુકૈ-
કૈકપદ્મભેદાઃ ॥ ૬ ॥

જીવમવ્યામવ્યત્વાદીનિ ચ ॥ ૭ ॥

અનુવાદ:—જીવના સ્વતત્ત્વરૂપ જે ભાવ તે પાંચ જ રહ્યા,
ઉપશમ અને શાયિક ત્રીજો મિશ્ર એ જીવમાં રહ્યા;
જીવ ને વળી અજીવમાં રહેનાર ભાવો જે ભણ્યા,
ઔદયિક ને પારિણામિક એમ પાંચે સદ્ધ્યા. ॥ ૧ ॥
ઉપશમતણા જે ભેદ ને નવ ભેદ શાયિક ભાવના,
અદાર ભેદો મિશ્રના એકવીશ ઔદયિકતણા;
ત્રણ ભેદ પંચમ ભાવના સર્વ ભેદ મળી ત્રેપન થતા,
અનુક્રમે એ ભેદને હવે સૂત્રકર્તા ભાષતા. ॥ ૨ ॥
સમક્રિત અને ચારિત્ર ઉપશમ મોહના ઉપશમવડે,
નવ ભેદ શાયિકતણા કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શને;
વળી દાન લાભ લોભ ઉપલોભ વીર્ય વિદ્યો પાંચ એ,
સમ્યક્ત્વ ને ચારિત્ર-શાયિક-ભાવ એહ જ ગ્રેષ્ઠ છે. ॥ ૩ ॥
મિશ્રભાવે ચાર જ્ઞાનો-અજ્ઞાન ત્રણે જાણવા,
ત્રણ દર્શન દાન આદિ-અન્તરાય પાંચે માનવા;
સમ્યક્ત્વ ને ચારિત્રના જે ભેદ દેશ ને સર્વથી,
અદાર ભેદો નીપજે એમ ધારિત્તિ કર્મપ્રપંચથી. ॥ ૪ ॥

ગતિ ચાર ચાર કપાય ત્રણ લિંગ એક મિથ્યા દર્શનમ્,
અજ્ઞાન અવિરતિ ને અસિદ્ધિ એક એક જ સમ્ભવતમ્ ;
છ લેદ લેશ્યાતણા સર્વે-મળી એકવીશ થાય છે,
ઉદય આવે જીવને વળી અજીવ રૂપ મનાય છે. ॥ ૫ ॥
જીવત્વ ને ભવ્યત્વ ત્રીજું અભવ્યત્વ જીવમાં,
પરિણામ રહે તે કારણે ત્રણ લેદ પંચમ ભાવના;
પુદ્ગલતણા પરિણામ બહુવિધ શાસ્ત્રમાંહે વર્ણવ્યા,
પરિણામ વિરહિત ગગન આદિ સર્વદા સરળા કહ્યા. ॥ ૬ ॥

વિષય:—જીવનું લક્ષણ અને ઉપયોગના લેદો.

સૂત્ર—ઉપયોગો લક્ષણમ્ ॥ ૮ ॥ સ દ્વિવિધોઽષ્ટચતુર્મેદઃ ॥ ૯ ॥

અનુવાદ:—ઉપયોગ લક્ષણ જીવનું બે લેદ તેના (ઉપયોગના) બાણવા,
સાકાર નિરાકાર તેમાં આઠ લેદ છે સાકારના;
નિરાકારના છે ચાર લેદો તે ભાવવા બહુ ભાવથી,
ભવિ ભવ્ય ભાવે જાને નિરાકારી તે નિશ્ચયયકી. ॥ ૭ ॥

વિષય:—જીવના વિભાગ અને સંસારી જીવના લેદમલેદો.

સૂત્ર—સંસારિણો મુક્તાથ ॥ ૧૦ ॥ સમનસ્કાઽમનસ્કઃ ॥ ૧૧ ॥

સંસારિણસ્રસાઃ સ્થાવરાઃ ॥ ૧૨ ॥ પૃથિવ્યમ્બુવનસ્પતયઃ સ્થાવરાઃ ॥ ૧૩ ॥

તેજોવાયુ દ્વીન્દ્રિયાદયથ ત્રસાઃ ॥ ૧૪ ॥

અનુવાદ:—જીવ સંસારી અને સિદ્ધિતણા એમ દ્વિવિધા,
મનયુક્ત ને મન રહિત એમ બે લેદ સંસારી મતા;
સંસારીના વળી લેદ બે ત્રસ અને સ્થાવર બાણવા,
પૃથિવી પાણી વનસ્પતિ એ ત્રણ સ્થાવર માનવા. ॥ ૮ ॥
ત્રસતણા બે લેદ છે અગ્નિ પવન એ ગતિવડે,
ત્રસ બાણવા ગતિ નવ કુરે સ્વેચ્છાએ તેમજ સ્થાવરે;
ઇન્દ્રિયા પ્રમાણે મગન કરતાં જીવને ત્રસ બાણીએ,
દ્વિ-ઇન્દ્રિયાદિ જીવ સર્વે ત્રસમદ્ધિ પિછાળીએ. ॥ ૯ ॥

વિષય:—પાંચ-ઇન્દ્રિયો-તેના લેદ-પ્રભેદો અને નામો તથા મન-નોઇન્દ્રિય
અને તે સર્વના વિષયો.

સૂત્ર—પદ્મોન્દ્રિયાણિ ॥ ૧૫ ॥ દ્વિવિધાણિ ॥ ૧૬ ॥

મિષ્ટર્ણુપકરણે દ્રવ્યેન્દ્રિયમ્ ॥ ૧૭ ॥

સમ્યગ્પ્રયોગી માત્રેન્દ્રિયમ્ ॥ ૧૮ ॥ ઉપયોગઃ સ્પર્શાદિપુ ॥ ૧૯ ॥

સ્પર્શન-રમન-ગ્રાણ-ચક્ષુઃ-શ્રોત્રાણિ ॥ ૨૦ ॥

સ્પર્શ-રમ-ગન્ધ-વર્ણ-શ્રવ્ણાસ્તેષામર્થાઃ ॥ ૨૧ ॥

શ્રુતમનિન્દ્રિયસ્ય ॥ ૨૨ ॥

અનુવાદ:—સ્પર્શન રસન ને દ્રાણુ તથા શ્રોત્ર-ઈન્દ્રિય પાંચમી,
દ્રવ્ય ને વળી ભાવઈન્દ્રિય, એગ સવિ ગળ્ગે કહી;
નિર્વૃત્તિ ને ઉપકરણ રૂપ દ્રવ્યઈન્દ્રિય બાણીએ,
લઘિ ને ઉપયોગ ભાવેન્દ્રિય શુદ્ધ પિછાણીએ. ॥ ૧૦ ॥
સ્પર્શ-રસ-ગન્ધ-રૂપ-શબ્દો પાંચ અર્થો ગ્રાહ્ય છે,
ઈન્દ્રિયવડે ઉપયોગથી તે વિષયરૂપે માન્ય છે;
મન અનિન્દ્રિય બાણુ શ્રુતજ્ઞાન તેનો વિષય છે.
શરીરમાં સર્વત્ર મનના પુદ્ગલો વ્યાપેલ છે. ॥ ૧૧ ॥

વિષય:—કોને કેટલી ઈન્દ્રિયો હોય તેનું વિવરણ:—

સૂત્ર—વાયવન્તાનામેકમ્ ॥ ૨૩ ॥ કૃમિપિપીલિકાઘ્રમરમનુષ્યાદી-
નામેકૈકષ્ટદ્વાનિ ॥ ૨૪ ॥ સંજ્ઞિનઃ સમનસ્કાઃ ॥ ૨૫ ॥

અનુવાદ:—પૃથ્વી-જલ-વાયુ-અગ્નિ-વાયુ પાંચ એકેન્દ્રિય કહ્યા,
શળ કોડા કૃમિઆદિક બેઈન્દ્રિય સદ્ભા;
તે-ઈન્દ્રિય કીડી કુન્થુ ઘ્રમર આદિ અહિરિન્દ્રિયો,
પંચેન્દ્રિયો છે મનુજ આદિ મનસંયુત તે સંજ્ઞિયો. ॥ ૧૨ ॥

વિષય:—ગતિ અને વિગ્રહગતિની જાણવા યોગ્ય હકીકતો:—

સૂત્ર—વિગ્રહગતૌ કર્મયોગઃ ॥ ૨૬ ॥ અનુભ્રેણિ ગતિઃ ॥ ૨૭ ॥ અવિગ્રહા
જીવસ્ય ॥ ૨૮ ॥ વિગ્રહવતી ચ સંસારિણઃ પ્રાક્ ચતુર્મ્યઃ ॥ ૨૯ ॥
એકસમયોઽવિગ્રહઃ ॥ ૩૦ ॥ એકં દ્વૌ વાઽનાહારકઃ ॥ ૩૧ ॥

અનુવાદ:—વિગ્રહગતિમાં યોગકાર્મણુ દ્વિત એક જ માનીએ,
સરલ રેખા અનુસારે ગતિ જીવની બાણીએ;
શિવગતિમાં ગમન કરતા જીવની સીધી ગતિ,
વિગ્રહ-અવિગ્રહ એમ બન્ને સંસારી જીવમાં સમ્ભવિ. ॥ ૧૩ ॥
ત્રણ વિગ્રહ થાય જીવને વક્રગતિમાં છેવટે,
સમયમાત્રે ઋણુગતિથી જીવ ખીન્ને ભવ ગ્રહે;
અનાહારક દશા જીવની એક વા બે સમયની,
ઋણુગતિમાં અનાહારક દશા જીવ પામે નહિ. ॥ ૧૪ ॥

વિષય:—જન્મ અને યોનિના ભેદો અને તેના સ્વામી:—

સૂત્ર—સમ્મૂર્છનગર્ભોપપાતા જન્મ ॥ ૩૨ ॥ સચિત્તશીતસંવૃતાઃ સેતરા
મિત્રાથૈકશસ્ત્રોનયઃ ॥ ૩૩ ॥ જરાયવ્વંદ્યોતજાનાં ગર્ભઃ ॥ ૩૪ ॥
નારકદેવાનામુપપાતાઃ ॥ ૩૫ ॥ શ્લેષાણાં સમ્મૂર્છનમ્ ॥ ૩૬ ॥

અનુવાદ:—સંમૂર્છન ને ગર્ભ વળી ઉપપાત એમ ત્રણ રીતિએ,
જન્મ પામે છવ તેનું સ્થાન યોનિ બાણીએ;
નવ લેદ યોનિના સચેતન ને અચેતન એ બીજી,
મિથ્ર, ઠંડી, ગરમ ને શીતગરમ, એ મિથ્રે છઠી. ॥ ૧૫ ॥
વિકસિત અને સ કોથવાળી, સંવૃતવિવૃત નવમી છે,
નવ યોનિઓ એ સર્વ પ્રાયે અશુભ પુદ્ગલવાળી છે;
જરાયુજ અંડજ ને પોતાજ જન્મ પામે ગર્ભથી,
સુર નારકી ઉપપાતથી ને અન્ય સર્વ સમૂર્છમી. ॥ ૧૬ ॥

વિષય:—શરીરના પાંચ પ્રકારે ને તેનું વિવરણ:—

સૂત્ર—ઔદારિક-વૈક્રિયાઽઽહારક-તૈજસ-કાર્મણાનિ શરીરાણિ ॥ ૩૭ ॥
પરંપરં સૂક્ષ્મમ્ ॥ ૩૮ ॥ પ્રદેશતોઽસદ્વ્યયેયગુણં પ્રાક્ તૈજમાત્ ॥ ૩૯ ॥
અનન્તગુણે પરે ॥ ૪૦ ॥ અપ્રતિઘાતે ॥ ૪૧ ॥ અનાદિમંસ્વન્યે
ચ ॥ ૪૨ ॥ સર્વસ્ય ॥ ૪૩ ॥ તદાદીનિ ભાજ્યાનિ યુગપદેકસ્યા-
ચતુર્મ્યઃ ॥ ૪૪ ॥ નિરુપમોગમન્ત્યમ્ ॥ ૪૫ ॥ ગર્મસમ્મૂર્છનજમા-
દ્યમ્ ॥ ૪૬ ॥ વૈક્રિયમૌપપાતિકમ્ ॥ ૪૭ ॥ લઘ્વિપ્રત્યયં ચ ॥ ૪૮ ॥
શુભં વિશુદ્ધમવ્યાઘાતિ ચાહારકં ચતુર્દશપૂર્વધરસ્યૈવ ॥ ૪૯ ॥

અનુવાદ:—શરીર ઔદારિક વૈક્રિય અને આહારક ત્રીણું,
જઠરમા જે રહે તૈજસ કહ્યું કાર્મણ પાંચમું;
ઉત્તરોત્તર સૂક્ષ્મ પામે તૈજસ સુધીના ત્રણ કદા,
પ્રદેશથી અગણિતગુણા અન્તિમ જે અનંતા લદ્યા. ॥ ૧૭ ॥
વગર પ્રતિઘાતે કરે ગમનાગમન સર્વત્ર જે,
સમ્બન્ધ કાળ અનાદિનો છે આત્મ સાથે એ વિષે;
સર્વ સારી છવો એ જે શરીર ધરે સદા,
વિકલ્પથી હોય ચાર શરીરો એક સાથે એકદા. ॥ ૧૮ ॥
ઉપભોગ મુખ દુઃખનો નથી કાર્મણ શરીરમાં સર્વ થા,
ઉપત્તિ આદારિકતાથી ઠંડી ગર્ભ સમૂર્છન તથા;
ઉપપાતથી ઉપજે શરીર વૈક્રિય વળી લઘ્વિપદે,
શુભ શુદ્ધ અવ્યાઘાતી ત્રીજે એકપૂર્વો મુનિવટે ॥ ૧૯ ॥

[વિષય:—કોને દેહલા વેદ હોય તે:—

સૂત્ર—નારકમમ્મૂર્છિનો નપુંમકાનિ ॥ ૫૦ ॥ ન દેવાઃ ॥ ૫૧ ॥

અનુવાદ:—શરીરની આપૃતિવટે ત્રણ વેદ પ્રકટ જણાય છે,
પુરુષ સ્ત્રી ને નપુંમક એમ વેદ ત્રણ ગતાય છે;

નપુંસક વેદે સદા હોય નારકી ને સમ્ભૂર્ષિભો,
નહિ વેદ ત્રીજો દેવતાને ત્રણ વેદ યુત ખીજા જીવે. ॥ ૨૦ ॥

વિષય:—આયુષના પ્રકાર અને તેના સ્વામી:—

સૂત્ર—ઔપપાત્તિકચરમદ્રેહોત્તમપુરુષાઽસંખ્યેયવર્ષાયુષોઽનપવર્ચાયુષઃ ॥૫૨॥

અનુવાદ:—શરીરના સંયોગવાળા કાળને ઔયુ કહ્યું,
ઘટે તે અપવર્તનીય ને ઘટે નહિ તે ખીજું લહ્યું;
અનપવર્તનયુક્ત જીવિત ધરે નારકી દેવતા,
ચરમશરીરી પુરુષ ઉત્તમ ને અસંખ્ય સમાયુષા ॥ ૨૧ ॥

इति सङ्ग्रहकारवाचकप्रवरश्रीमदुमास्वातिविरचिततत्त्वार्थसूत्रे शास्त्रविशारद-
कविरत्नाचार्य श्रीमद्विजयामृतसूरीश्वरपादपद्मपरागास्वादरागपद्मदमुनि-
रामविजयविरचित-गूर्जरभाषानुवादसङ्कलितो द्वितीयोऽध्यायः ॥

સ્વરૂપ સમયની દેશવિરતિનું અનલ્પ ફળ

પરદેશી રાજાને તેમનો ચિત્ર અમાત્ય કેશી ગણધર પાસે લઈ ગયા. રાજાએ તેમને પુણ્ય, પાપ તથા પરભવની સાગિતી માટે અનેક પ્રશ્નો પૂછ્યા. કેશી ગણધરે આપેલા ઉત્તરોથી તેને સંતોષ થતાં તેણે કેશી ગણધરને વંદના કરી અને શાવકનાં જાર મત ગ્રહણ કર્યાં.

શુરુઉપદેશથી અંતઃકરણમાં દૃઢ અસર થયેલી હોવાથી તેને સંસારની અસારતા સમજાણી ને ઉદાસીન ભાવ પ્રગટ્યો એટલે અત્યંત કામાતુર એવી તેની સૂર્યકાંતા રાણીને પોતાના સ્વચ્છંદ વિહારમા રાજા કાસડપ લાગ્યો, તેથી તેણે તેને વિષ આપ્યું. રાજા સમજી ગયા પણ રાણી ઉપર કોપ ક્રિચિત્ પણ ન કર્યો એકાંતમાં ડાલના સંધારા પર બેસી ચાર ચરણ અંગીકાર કરી સર્વ જીવને ખમાવી પરમાત્માનું સ્મરણ કરતાં કરતાં મત ગ્રહણ કર્યા પછી ૩૬ મે દિવસે—તેરમા છઠ્ઠને પારણે પંચત્વ પાત્રી પ્રથમ દેવલોકમાં સૂર્યાલ વિમાનમાં સૂર્યાલ નામે મહર્ષિક દેવ થયા.

માત્ર થોડા દિવસની દેશવિરતિનું તેને મહાફળ મળ્યું. પછી તેણે શાશ્વતા ચૈત્યમાં પૂજા કરી અને પરમાત્માના સમવસરણમાં આવી પ્રભુ પાસે ગૌતમસ્વામી વિગેરે મુનિઓને દેવ સંગંધી નૃત્ય ગતાવવાની આજ્ઞા માગી. પ્રભુ મૌન રહ્યા એટલે તેણે આજ્ઞા માનીને ૧૦૮ દેવકુમારો ને ૧૦૮ દેવકુમારિકાઓ વિકુર્વી અપૂર્વ નાટક ગતાવ્યું અને સ્વસ્થાને ગયા.

તેના ગયા પછી ગૌતમસ્વામીએ તે દેવને આટલી ઋદ્ધિ શાથી પ્રાપ્ત થઈ ? તે પૂછ્યું. પ્રભુએ તેના પૂર્વ ભવનું વર્ણન કર્યું તે સાંભળી અનેક ભવ્ય જીવો પ્રતિભોધ પામ્યા.

આ સૂર્યાલ દેવનો અધિકાર શ્રી રાયપસેણી સૂત્રમાં ઘણા વિસ્તાર સાથે છે.

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અંતર્ગત

અરિહંત સ્તોત્ર

(૧૦)

હવે સમત્વનો મહિમા નિર્દેશ છે —

આમર છંદ

જેની સન્નિધાન હિ સ પ્રાણી નમ્ર થાય છે,
જાતિવૈર સર્પ ને નકુલના ભુલાય છે;
ફૂર ક્રોધિલા વિરોધીઓ લગ્ને પ્રશાતિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વડુ એ વિભૂતિને. ૩૯

શબ્દાર્થ:—જેની મમીપમા દિસાઓર પ્રાણી પણ નમ્ર બની જાય છે, સર્પ ને નોળિયા જેવાના આજન્મ વૈર પણ બુલાઈ જાય છે, ફૂર ક્રોધિલા વિરોધીઓ પણ અત્યંત શાંતિ પામી જાય છે,—એવી તે વિશ્વની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું

વિવેચન—એમ કહેવાય છે કે પગ્મ શુભાતિશયવત વીતરાગ ભગવંતના સન્નિધાનમા સિદ્ધ-વ્યાધ આદિ નિસર્ગથી દિસક જૂતિવાળા પ્રાણીઓ પણ નમ્ર થઈ જાય છે, દીસા ધેમ જેના-ગરીબડી ગાય જેવા બની જાય છે સાપ ને નોળિયો, હાદર ને બિલાડી, શ્વાન ને ગામગર છત્વાદિ જે જન્મથી જ વૈરી છે, એવા જીવો પણ પોતાના સદજન્મના વૈરને પણ વિસરી જાય છે ફૂર સ્વભાવી, ક્રોધથી હમધમતા વિરોધીઓ પણ પગ્મ પ્રશાત બની જઈ અવિરોધભાવને લાગે છે.

આમ ભગવત વીતરાગદેવનો કોઈ એવો જ અતિશયવંત મહાપ્રભાવ પરિસ્ફુરે છે કે તેની સદજ્ઞ હાયામા અત પ્રવેશ કરતા જીવોનો દુષ્ટ ભાવ ગળી જાય છે અને શિષ્ટભાવ ઉપજે છે ભગવત જિનદેવની આગપાસનું વાતાવરણ પણ એટલું બધું પ્રશાતિમય અવર્તી ગ્દે છે, ચાંતિતુ એવું તો મામાન્ય જામી જાય છે કે તેના આદિયન-કિંગ્સોનો પ્રભાવ ચેતન તો શુ, જલસદિ પર પણ પડે છે. મુનિ પતંજલિ કહે છે—

“ અદિસાપ્રતિષ્ઠાયાં તત્સન્નિધૌ ધૈરનાદાઃ । ”—યોગશાસ્ત્ર

“ અદિગાની પ્રતિષ્ઠા થતા તેની મનિધિમા વૈર નાશ થાય છે ”

આ અદિગાની પગ્મ પગકાદા તો શા અદિહંતમાં જ પ્રાપ્ત થાય છે, તે જ પૂરેપૂરું પગ્મ અદિગમ દોષ છે, કારણ કે શુદ્ધ આત્મરસરૂપની જ્યાં સેસ પણ દિમા-ધાત નથી, એવું શુદ્ધ જગદ્અદિમક રસરૂપ તેમનામા પ્રતિષ્ઠિત થયું છે એમ્મે એવા અરેખગ મહાતીનગમ નિર્મલ મુનીશ્વરોતો આવો જાણ પ્રભાવ પડે એમાં કોઈ આશ્ચર્ય નથી.

“નિજ નિજ પરિણતિ પરિણામે, ભાવ અહિંસક એમ.”

“એમ અહિંસકતામયી, દીઠા તું જિનરાજ;

રક્ષક નિજ પર જીવને, તારણતરણ જહાજ”

—મુનિવચ્ શ્રી દેવચંદ્રજી

એવા તે વિશ્વના વિશિષ્ઠ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતદેવને હું વંદું છું.

હવે સમત્વ રિચરતાતું દષ્ટાંત દ્વારા સમર્થન કરે છે:—

સ્થાણુ જાણું જાનું જેહના કવચિત્ મૃગો ધસે,

જેની પાસ પાસ પાસ વ્યાધ ને અજા વસે;

ધન્ય એવો જેનો અદ્ભુત પ્રભાવસ્ફૂર્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ઠ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૪૦

શબ્દાર્થ:—જેના ગોઠણને સ્થાણુ-ગ્રાહનું હું જાણી કવચિત્ મૃગલાં ધસે છે, જેની પાસે વ્યાધ ને અડરી પાસપાસમા વસે છે, એવી જેની અદ્ભુત પ્રભાવસ્ફૂર્તિને ધન્ય છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ઠ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—સમત્વમાં રિચત શ્રી વીતગમ એટલા બધા પ્રશમરસમાં નિમગ્ન થઈ ગયા હોય છે કે તેમની નિમગ્ન સાંત અવસ્થા જોઈને, મૃગલાં જેવા અત્યંત કરપોક ગણાતા નિર્દોષ પ્રાણીઓ પણ, કવચિત્ તેમના ગોઠણ જાણે ઝાડના ફાંદાં હોય એવું માની, ત્યાં ખજવાળ મટાડવા પોતાનું માથું ધસે છે. વાઘ ને અડરી એક આરે પાણી પીએ અથવા પાસે પાસે જોવા પશુ રહે, તે સામાન્યપણે દુર્ધટ-અસંભાવ્ય મનાય છે. તથાપિ વીતરાગની સંનિધિમાં તે પશુ નિર્વેરભાવે-પ્રેમભાવે પાસે પાસે રિચતિ કરે છે. એટલું જ નહિ પણ ગાય વ્યાધશિશુને ધવડાવે, અથવા વ્યાધી ગૌબાલને રતનપાન કરાવે, સિંહ હાથીની સાથે જેલ કરે-પરસ્પર પ્રેમપૂર્વક પંપાળે, ઇત્યાદિ વાતસ્થપ્ત્યકે અનેક અદ્ભુત પ્રસંગો તત્ત્વ દર્શક થાય છે. એવું સુંદર તાદરશ વર્ણન કવીશ્વરોએ અનેક રચણે કર્યું છે. જેના મહાપ્રભાવની પુષ્પ-પાંખડીરૂપ આવા વ્યતિકરો બને છે, તે સમત્વપરિણત અદ્ભુત આત્મદશાનો મહિમા મહામુનીશ્વર નિર્ઘોષે અત્યંત ઉલ્લાસભાવે ગાયો છે:—

“ઘન્યોઽસિ ત્વં યદિ તનુરિયં લઘ્વચોદ્યે મૃગીમિ-

ર્દંગ્ધારણ્યસ્યલકમલિનીરાઙ્ગચાલોક્યતે તે ॥”

“દૂરાલ્લભતપોઽનુમાવજનિતજ્યોતિઃ સમુત્સર્વનૈ-

રન્તસ્તત્ત્વમદઃ કથં કથમપિ પ્રાપ્ય પ્રસાદં મતાઃ ।

વિધિઘ્નં હનિણી વિલોલનયનૈરાપીયમાના ચને,

ઘન્યાસ્તે ગમયન્ત્યચિન્ત્યચરિતૈર્ધીરાશ્ચિરં વાસરાન્ ॥”

—શ્રી ગુણસદ્ગુરુશ્રી આત્માનુશાસન

અર્થાત્—બોધ પ્રાપ્ત થયે, જો આ તારી કાવાને યુગલીઓ વળી ગયેલ વનસ્પતી કમલિનીનો શકાથી જોઈ ગ્હે, તો તુ ધન્ય છે ।

દૂરાંદ્ર—અત્યંત ઉચ્ચ જુમિકાને પામેલા તપના પ્રભાવે ઉપજેલી ન્યોતિના પ્રસરણોવડે કુમે કરીને આ અન્તતત્ત્વને પ્રાપ્ત થઈ, જે પ્રમાદ-પ્રસન્નતા-આત્મશાંતિ પામી ગયા છે, એવા તે ધન્ય ધીર પુરુષો વનમા, હનિષ્ણીના અંચલ નેત્રોથી વિશ્રબ્ધપણે-વિશ્વાસયુક્તાપણે નિઃશંક નિર્ભયપણે પીવાતા મતા, અચિન્ત્ય ચરિતોવડે, ચિરકાળ પર્મ ત દિવસો નિર્ગમે છે.

આમ જેનો અદ્ભુત પ્રભાવ સ્ફુરાયમાન હોય છે, એવા તે સમત્વસ્થિત વીતરાગ પન્ન ધન્ય છે । એવી તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ અરિહંત દેવને હું વંદું છું.

આવુ સમત્વ, મમત્વ ગયે પ્રગટ્યુ છે તે સ્મયે છે—

‘આ ન હું ન મારુ આ’ વિવેક એમ આદરી,
જે ત્યજી મમત્વને સમત્વમા સ્થિતિ કરી;

ગાગને અરુપસ્થ પામિયા ઉદાસીનત્વને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વદુ એ વિભૂતિને. ૪૧.

શબ્દાર્થ:—‘આ હું નથી તે આ મારું નથી,’ એમ વિવેક આદરીને, મમત્વને ત્યજી સમત્વમા સ્થિતિ કરી, જે ગાગને અરુપસ્થ એવું ઉદાસીનપણું પામ્યા છે, એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટશ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વદુ છું.

વિવેચન—દેહ અને દેહાશ્રિત અન્ય ભાવે, તેમજ અખિલ વિશ્વના સમસ્ત ઇતર પદાર્થો તે હું નથી, હું તો તે સર્વથી ભર્વંશા અતિગ્રિહાત-ન્યારો શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા છું. તે મર્વ દ્રવ્યો પરકીય-પારકા છે, મારો આત્મીય ભાવ તો શુદ્ધ એક જાપક-ભાવ જ છે એ મર્વ બાહ્ય ભાવો મારા નથી તે હું એનો નથી હું તે હું છું, પર તે પગ છે હું તે પગ નથી, પગ તે હું નથી તે સર્વ પરભાવ અયોગ સંબંધે છે, તાદાત્મ્ય મંજપ નથી, ક્ષીણનીગત્ત એક સેવાવશાદ છતાં વિવિક્ત છે-મર્વંશા ભિન્ન છે. છત્પાદિ પ્રકારે પ્રથમ વિવેક સ્ફુરે છે, એદ પિતાન પ્રગટ્યુ છે.

“एक एव भगवानयमात्मा, ज्ञानदर्शनतरंगसरंगः ।

मयंमन्यदुपकल्पितमेतत्, इयाकुलीकरणमेव ममत्वम् ॥”

—શ્રી વિનયવિજયશુક્ત શાંતમુધારસ

“महमिषो गलु सुद्धो, संसृण्णणमहमो सदाखी ।

णवि मरिय मज्झ किंचिपि, अण्णं परमाणुमित्तंपि ॥”

—શ્રી કુદકુંદાચાર્યશુભ્રણીત શ્રી સમયસાર

“एगोहं नस्मि मे कोद, नाहमप्रस्स यस्मह ।

एगो मे तामधो अण्णा, जाणदंसणसंजुओ ॥”—આપવચન

“શુદ્ધ યુદ્ધ ચૈતન્ય ધન, સ્વયં જ્યોતિ મુખધામ;
બીજું કહીએ કેટલું? કર વિચાર તો પામ.”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રવિરચિત શ્રી આત્મસિદ્ધિ

“આપણો આત્મભાવ જો, એક ચેતનાધાર રે;
અવર સવિ સાથ સંધોગથી, એ નિજ પરિકર સાર રે.
શાંતિજિન એક મુજ વિનતિ.”

—શ્રી આનંદધનજી

આમ સાચો વિવેક પ્રગટે છે, એટલે વસ્તુતત્ત્વનું વધાર્થ જ્ઞાન યતાં, પરવસ્તુ પ્રત્યેનો મમત્વ ભાવ ઓસરી જાય છે, પરમાં આત્મશુદ્ધિ નષ્ટ થાય છે અને મમતા જાય છે, એટલે સમતા આવે છે, કારણ કે મમતા ને સમતાનો એકત્ર સ્થિતિ ધટતી નથી; જ્યાં સમતા છે ત્યાં મમતા નથી. મમતા છે ત્યાં સમતા નથી. અને જ્યાં સમતા આવે છે, ત્યાં રાગાદિને અસ્પર્શ-રાગાદિ સ્પર્શો ન સકે એવું ઉદાસીનપણું પ્રગટે છે. આ ઉદાસીનપણાનો અર્થ મમજવા જેવો છે, અને તે શ્રી. મનઃસુખભાષ્ય કીરત્યંદ્ર મહેતા શ્રી શાંતમુધારસની મુખમુદ્રામા અહુ મુદ્રપણે ઘટાવ્યો છે:—

“ઉદાસીનનો અર્થ gloomy કે melancholy moodમાં લઇ જવાનો નથી. જ્ઞાનીઓ ઉદાસીનતાને સમદષ્ટિ, મધ્યસ્થતા, ઉપેક્ષા કહે છે, વ્યુત્પત્તિ (etymological meaning) અર્થથી એ સિદ્ધ થાય છે.

ઉત્=જીએ, જગત્તા ભાવથી જીએ, તે દેખાય તેમ તેથી પર, અલગ, નિરાળા, નિર્લેપપણે આસ=ખેસવું.

ઉદાસ=જીએ, જગત્તા ભાવથી જીએ, તે ભાવ દેખાય તેમ તેથી પર, અલગ, નિરાળા, નિર્લેપ રહીને ખેસવું.

“આવી સ્થિતિને જ્ઞાનીઓ ઔદાસીન્ય-ઉદાસીનતા કહે છે.”

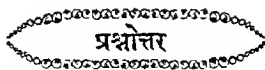
—શ્રી મનઃસુખભાષ્યકૃત શાંતમુધારસ વિવેચન

આમ વિવેક પ્રગટાવી, મમતાને હટાવી, સમતાને સ્વાધીન કરી, જે રાગાદિ અસ્પર્શ એવું ઉદાસીનપણું પામ્યા છે, તે વિશ્વનો વિશિષ્ટૈષ્ટ વિશ્વતિદેપ શ્રી અરિહંત દેવને હું વંદું છું.

(અપૂર્ણ)

ડા. ભગવાનંદાસ મનઃસુખભાષ્ય મહેતા

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—ભાઈ મંગળદાસ કુંડુચંદ-સાલડી)

પ્રશ્ન ૧—રાઈપડિછમણામાં કુસુમિણુ દુસુમિણુના કાઉસગના ચાર લોગસ કયાં સુધી ગણવા ? ઉત્તર—ચંદેસુ નિમ્મલયરા સુધી ગણવા.

પ્રશ્ન ૨—વંદિતુ બોલતાં કેટલી ગાથા બાકી રહે ત્યારે બિલા થવું ?

ઉત્તર—સાત ગાથા બાકી રહે ત્યારે બિલા થવું.

પ્રશ્ન ૩—સકળતીર્થ દ્રઘા પછી કે પહેલાં કાંઈ મંગલિકકારી છંદાદિ બોલાય ?

ઉત્તર—ન બોલાય, જે બોલવું હોય તે બે ચૈત્યવંદન કર્યા પછી બોલવું.

પ્રશ્ન ૪—રાઈપડિછમણામાં છેલ્લા બે ચૈત્યવંદનમાં ઉત્તરાસન બેઠાંએ કે નહીં ?

ઉત્તર—એ પડિછમણાનું ઉપકરણ જ નથી તેથી પડિછમણામાં ન નખાય.

પ્રશ્ન ૫—પોસાતીએ દેરાસરમાં ચૈત્યવંદનના પ્રારંભમાં ઇર્યાવહી પડિછમતા તરાસન રાખવું કે નહીં ? ઉત્તર—ન રાખવું. ચૈત્યવંદન કરતાં રાખવું.

પ્રશ્ન ૬—દેરાસરમાં ઇર્યાવહી પડિકર્યા પછી ગમણાગમણે આલોવવા કે નહીં ?

ઉત્તર—દેરાસરમાં ન આલોવવા.

પ્રશ્ન ૭—ગડિકમણમાં સૂત્રો બોલવા માટે ઘીને જલ્દે સામાયિક બોલવા તે ઠીક કે નહીં ?

ઉત્તર—કેટલીક જગ્યાએ બોલાવ છે, પરંતુ સામાયિકની સંખ્યા વધી જવાથી તેટલા સામાયિક ઘણા કરી શકતા નથી, તેથી ચાલુ રિવાજ ઘી બોલવાનો છે તે જ ઠીક લાગે છે.

પ્રશ્ન ૮—મદાવીર પ્રભુનો ગર્ભવાસ નવ માસ ને સાડાસાત દિવસનો દહો છે તે કેવી રીતે ઘટે ?

ઉત્તર—સાત દિવસ જ ગણવાના છે. સાડાસાત દિવસ સૂત્રશૈલીએ દહેલા છે, એમ ખુલાસો કરેલો છે.

પ્રશ્ન ૯—પ્રભુની સાથે દીક્ષા લેનારા અન્ય મુનિઓ વચ્ચવાળા હોય કે વચ્ચ વિનાના હોય ?

ઉત્તર—વચ્ચવાળા હોય.

પ્રશ્ન ૧૦—સાધુ સાધ્વીને માટે વચ્ચ ધારણ કરવાની પ્રથા પ્રાચીન છે કે અર્વાચીન છે ?

ઉત્તર—પ્રાચીન છે; અર્વાચીન નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—પોસાતીને દરેક વખત પાપરવાતું કહેવું કે એક વખત કહેવાથી ચાલી શકે ?

ઉત્તર—આહારપાણી, કુંડી તેમજ વસ્ત્રાદિ જુદી જુદી વસ્તુ વાપરવા માટે જુદી જુદી વખત કહેવું. એક જાતની વસ્તુ માટે વારંવાર ન કહેવું.

પ્રશ્ન ૧૨—અગાસેજતા આવતાં વાપરેલ કામગી કયાં સુધી વાળી ન શકાય ?

ઉત્તર—એ જાણત સાધુને પૂછીને તે કહે તેમ કરવું.

પ્રશ્ન ૧૩—સામાયિક, પોસહ, પ્રતિક્રમણાદિમાં છોકરાઓ પાટલુન કે લેંઘો વાપરી શકે ?

ઉત્તર—ન વાપરી શકે.

પ્રશ્ન ૧૪—પોસાતી માટે જનાવેલ આહારાદિનો દોષ પોસાતીને લાગે કે નહીં ?

ઉત્તર—ન લાગે એમ મારું માનવું છે, કારણ કે એને આધાકર્મીનો ત્યાગ નથી.

પ્રશ્ન ૧૫—સામાન્ય પોસાતી સાંજે પડિલેહણ વખતે મુઠ્ઠિસહિયનું પમ્પ-ખખાણુ કરી શકે ?

ઉત્તર—કરી શકે, એવી પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૧૬—પોસાતી સાંજે દેવવંદન કર્યા પછી દેરાસર દર્શન કરવા જઈ શકે ?

ઉત્તર—ન જઈ શકે. એવી પ્રવૃત્તિ પણ નથી.

પ્રશ્ન ૧૭—શ્રી મહાવીરસ્વામીએ પ્રાણજપ્તે દેવકૃપ્ય વસ્ત્ર આપ્યું તે આપી શકાય ?

ઉત્તર—તીર્થંકર કલ્યાણીત છે તેથી તે આપે તેમાં વિરોધ ન ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૮—સવારના પમ્પખખાણુ કયારથી કયાં સુધી લઈ શકાય ?

ઉત્તર—એ ઘડી દિવસ જિગ્યા અગાઉથી, જે પમ્પખખાણુ કરવું હોય તેનો ટાઈમ વ્યતીત થયા પહેલાં લઈ શકાય.

પ્રશ્ન ૧૯—શુક્રવંદન સવારના કયારથી કયાં સુધી કરી શકાય ?

ઉત્તર—દિવસ જિગ્યા અગાઉ એક ઘડીથી માંડીને સંધ્યા કાળ સુધી કરી શકાય ?

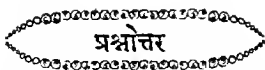
પ્રશ્ન ૨૦—દરરોજ પોસહ કરનારે જધા આદેશો માગવા જોઈએ કે જોછા આદેશ મગાય ?

ઉત્તર—સજ્જાય સંદિસાહુનો આદેશ ન માગતાં ‘સજ્જાયનાં છું’ એમ કહે. ખીજા જધા આદેશ માગવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૧—જિનપૂજા કરીને પોસહ કરવાનું પંડિત શ્રીવીરવિજયજીએ ૧૧મા જાતની પૂજામાં કહ્યું છે તે જરાજર છે ?

ઉત્તર—એમણે કહ્યું છે તે આધારવાળું છે, તેવી પ્રવૃત્તિ પણ છે, કેટલાક પૂજા કર્યા વિના પણ પોસહ કરે છે.

કુંવરજી

(પ્રશ્નકાર—ભાઈ મંગળદાસ ઠંકુચંદ-સાલડી)

પ્રશ્ન ૧—રાઈપડિક્કમણામાં કુસુમિણ હુસુમિણના કાઉસગ્ગના ચાર લોગસસ કયાં સુધી ગણવા ? ઉત્તર—ચંદ્રેસુ નિરમલચરા સુધી ગણવા.

પ્રશ્ન ૨—વંદિતુ બોલતાં કેટલી ગાથા બાકી રહે ત્યારે બિલા થવું ?

ઉત્તર—સાત ગાથા બાકી રહે ત્યારે બિલા થવું.

પ્રશ્ન ૩—સકળતીર્થ કઢ્યા પછી કે પહેલાં કાંઈ મંગલિકકારી છંદાદિ બોલાય ?

ઉત્તર—ન બોલાય, જે બોલવું હોય તે બે ચૈત્યવંદન કર્યા પછી બોલવું.

પ્રશ્ન ૪—રાઈપડિક્કમણામાં છેલ્લા બે ચૈત્યવંદનમાં ઉત્તરાસન જોઈએ કે નહીં ?

ઉત્તર—એ પડિક્કમણાનું ઉપકરણ જ નથી તેથી પડિક્કમણામાં ન નખાય.

પ્રશ્ન ૫—પોસાતીએ દેરાસરમાં ચૈત્યવંદનના પ્રારંભમાં ઇર્વાવહી પડિક્કમતા તગસન રાખવું કે નહીં ? ઉત્તર—ન રાખવું. ચૈત્યવંદન કરતાં રાખવું.

પ્રશ્ન ૬—દેરાસરમાં ઇર્વાવહી પડિક્કયા પછી ગમણાગમણે આલોપવા કે નહીં ?

ઉત્તર—દેરાસરમાં ન આલોપવા.

પ્રશ્ન ૭—પડિક્કમણમાં સૂત્રો બોલવા માટે ધીને બદલે સામાયિક બોલવા તે ઠીક કે નહીં ?

ઉત્તર—કેટલીક જગ્યાએ બોલાવ છે, પરંતુ સામાયિકની સંખ્યા વધી જવાથી તેટલા સામાયિક ઘણા કરી શકતા નથી, તેથી ચાલુ રિવાજ ધી બોલવાનો છે તે જ ઠીક લાગે છે.

પ્રશ્ન ૮—મદાવીર પ્રભુનો ગર્ભવાસ નવ માસ ને સાડાસાત દિવસનો કયો છે તે કેવી રીતે ઘટે ?

ઉત્તર—સાત દિવસ જ ગણવાના છે. સાડાસાત દિવસ સૂત્રશૈલીએ કહેલા છે, એમ ખુલાસો કરેલો છે.

પ્રશ્ન ૯—પ્રભુની આથે દીક્ષા લેનારા અન્ય મુનિઓ વચ્ચવાળા હોય કે વચ્ચ વિનાના હોય ?

ઉત્તર—વચ્ચવાળા હોય.

પ્રશ્ન ૧૦—સાધુ આધીને માટે વચ્ચ ધારણ કરવાની પ્રથા પ્રાચીન છે કે અર્વાચીન છે ?

ઉત્તર—પ્રાચીન છે; અર્વાચીન નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—પોતાનીને દરેક વખત વાપરવાનું કહેવું કે એક વખત કહેવાથી ચાલી શકે ?

ઉત્તર—આહારપાણી, કુંડી તેમજ વસ્ત્રાદિ જુદી જુદી વસ્તુ વાપરવા માટે જુદી જુદી વખત કહેવું. એક જાતની વસ્તુ માટે વારંવાર ન કહેવું.

પ્રશ્ન ૧૨—અગાસે જતા આવતાં વાપરેલ કામળી ક્યાં સુધી વાળી ન શકાય ?

ઉત્તર—એ જાળત સાધુને પૂછીને તે કહે તેમ કરવું.

પ્રશ્ન ૧૩—સામાયિક, પોસહ, પ્રતિક્રમણાદિમાં છોકરાઓ પાટલુન કે લેંઘો વાપરી શકે ?

ઉત્તર—ન વાપરી શકે.

પ્રશ્ન ૧૪—પોસાતી માટે બનાવેલ આહારાદિનો દોષ પોસાતીને લાગે કે નહીં ?

ઉત્તર—ન લાગે એમ મારું માનવું છે, કારણ કે એને આધાકર્મીનો ત્યાગ નથી.

પ્રશ્ન ૧૫—સામાન્ય પોસાતી સાંજે પડિલેલ જુ વખતે સુંકિસહિયનું પચ્ચ-જખાણુ કરી શકે ?

ઉત્તર—કરી શકે, એવી પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૧૬—પોસાતી સાંજે દેવવંદન કર્યા પછી દેરાસર દર્શન કરવા જઈ શકે ?

ઉત્તર—ન જઈ શકે, એવી પ્રવૃત્તિ પણ નથી.

પ્રશ્ન ૧૭—શ્રી મહાવીરસ્વામીએ બ્રાહ્મણને દેવદૂધ વસ્ત્ર આપ્યું તે આપી શકાય ?

ઉત્તર—તીર્થંકર કલ્પાતીત છે તેથી તે આપે તેમાં વિરોધ ન ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૮—સવારના પચ્ચજખાણુ કયારથી ક્યાં સુધી લઈ શકાય ?

ઉત્તર—એ ઘડી દિવસ જગ્યા અગાઉથી, જે પચ્ચજખાણુ કરવું હોય તેનો ટાઇમ વ્યતીત થયા પહેલાં લઈ શકાય.

પ્રશ્ન ૧૯—શુક્રવંદન સવારના કયારથી ક્યાં સુધી કરી શકાય ?

ઉત્તર—દિવસ જગ્યા અગાઉએક ઘડીથી માંડીને સંધ્યાકાળ સુધી કરી શકાય ?

પ્રશ્ન ૨૦—દરરોજ પોસહ કરનારે જધા આદેશો માગવા જોઈએ કે એછા આદેશ મગાય ?

ઉત્તર—સંજગાય સંદિસાહુનો આદેશ ન માગતાં ‘સત્જગાયમાં છું’ એમ કહે. બીજા જધા આદેશ માગવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૧—જિનપૂજા કરીને પોસહ કરવાનું પંડિત શ્રીવીરવિજયજીએ ૧૧મા મતની પૂજામાં કહ્યું છે તે જરાજર છે ?

ઉત્તર—એમણે કહ્યું છે તે આધારવાળું છે, તેવી પ્રવૃત્તિ પણ છે, કેટલાક પૂજા કર્યા વિના પણ પોસહ કરે છે.

કુંવરજી

પરિણામ એટલે પોતાની જાતિને વિરોધ ન આવે તેવો વિદ્યાર. જેમ વનસ્પતિના એક અંકુરામાંથી કાળ, પત્ર, પુષ્પ, ફળ વિગેરે મૂળ દ્રવ્યને વિરોધ ન આવે તેવા, મૂળ દ્રવ્યની જાતિનો ત્યાગ ન કરે તેવા ફેફફારો થાય છે. કેરી કાચી ફોપ છે ત્યારે લીલી હોય છે, ધીમે ધીમે પાકે છે ત્યારે પીળી થાય છે, આ ફેફફાર ક્રમેક્રમે જ અર્થાત્ જુદા જુદા સમયમાં જ થાય છે તે ઉપરથી એવું અનુમાન થાય છે કે એક વસ્તુના ચિત્રવિચિત્ર પરિણામનું જે નિયામક કારણ છે તે કાળ છે, અને તે કાળતત્ત્વમાં પ્રતિવિશિષ્ટ કાર્ય પ્રસવ કરવાની શક્તિ છે.

ક્રિયા અને પરત્વઅપરત્વ પણ કાળના સૂચક લિંગો છે. ક્રિયા એટલે ગતિ, પદાર્થની ગતિ એટલે રિયત્વંતર ક્રમેક્રમે જ થાય છે. જે ક્રમ કાળદ્રવ્યની માન્યતા વિના સંભવી શકતો નથી. પરત્વ અપરત્વ એટલે આગળ પાછળપણું (before and after), નવા જૂનાપણું તે પણ કાળનું સૂચન કરે છે.

દૂકામાં વસ્ત્રમાં જે વર્તના, પરિણામ, ક્રિયા, પરત્વઅપરત્વ જોવામાં આવે છે તે કાળદ્રવ્યના સૂચક લિંગો છે.

(૩) કાલઘ્વેત્યેકે । સૂત્રની ચર્ચા—

તત્પાર્થસૂત્રમા કાળની ચર્ચાને અગે ત્રીજું સૂત્ર પાંચમા અધ્યાયનું ૩૮ થું છે. દિગંબર આશ્નાયમા આ સૂત્ર કાલઘ્વ એટલું જ છે. એટલે કાળના સ્વરૂપને અગે જે મતભેદ જ્ઞેતાંબર આશ્નાયમાં છે તેવો મતભેદ દિગંબર ગ્રંથોમાં નથી. તેમાં કાળદ્રવ્યને સ્વતંત્ર દ્રવ્ય તેના બધા આચાર્યો માને છે. શ્રી સિદ્ધસેનગણ્ધિ દીકામાં આ મતભેદનો ખુલાસો એવો કરે છે કે આ મતભેદ નવાપેક્ષિત છે અર્થાત્ જુદી જુદી દૃષ્ટિબિંદુનું કારણ છે. ઉપર ચર્ચામાં બતાવેલ છે તે પ્રમાણે આગમમાં આ મતભેદના બીજ છે. શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં અદ્વામયને છઠ્ઠા દ્રવ્ય તરીકે એક ટેકાણે બતાવેલ છે, બીજે સ્થળે જીવ અને અજીવના પર્વાવોને જ કાળ કહેલ છે. આ વિષયનું સચિત્તર વર્ણન આ સૂત્રની વૃત્તિમાં શ્રી સિદ્ધમેન ગણિએ કરેલ છે. દીકાકાર સ્વતંત્ર કાળને કાળદ્રવ્ય કહે છે. જીવ અજીવના પર્વાવરૂપ કાળને દ્રવ્યકાળ કહે છે. અને આગમમાં બતાવેલ અદ્વામય તે દ્રવ્યકાળથી બિતરિક્ત નથી એવો ખુલાસો કરે છે.

(૪) સ્વોડનન્તસમયઃ । સૂત્રની ચર્ચા—

કાળને અંતે યોથું સૂત્ર અધ્યાય ૫-૨૬ ઉપર પ્રમાણે છે. બાધકાર પ્રતિપાદન કરે છે કે:—
 મ ઈષ કાલોડનન્તસમયઃ । તથૈક ઇવ । ચર્તમાનસમયઃ, અતીતાનાગતયો-
 સ્વાનન્ત્યમ્ ॥

આ કાળ અનંત સમયવાળો છે, તેમાં વર્તમાન સમય એક જ છે, અતીત તથા અનાગત સમયો અનન્ત છે. દીકાકાર કહે છે કે—ત્યારે કાળ દ્રવ્યવિશેષ છે ત્યારે પરિણામી છે. યુગ પર્વાવયુક્ત છે, સમયો કાળના પર્વાવ અર્થાત્ અવયવો છે, કાલાવયવ—સમય બાહ્ય અર્થાત્ કારણી નથી, પણ પારમાર્થિક છે. કાળ દ્રવ્ય છે એટલે આકાશની જેમ મપ્રદેશ છે. તે કાળદ્રવ્યનો અદીકોપમાં વર્તનો એક પ્રદેશ સમય લક્ષણવાળો અદ્વામય છે. અદ્વા સમયને કાળદ્રવ્યનો અનિમ વિભાગ માનવાથી તે સમય પરિણામ વિનાનો—અવયવ

વિનાનો થઈ જાય છે. અને અપરિણામી થાય તો તે સમયનું દ્રવ્યત્વ જાય છે અને દ્રવ્યત્વ જાય તો અદ્વાસમય એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય રહેતું નથી. ફક્ત કાળદ્રવ્યનો કાલ્પનિક ભેદ થઈ જાય છે. દીકાકાર સ્પષ્ટ કહે છે કે જોકે સમય (અદ્વાસમય) દ્રવ્ય અને કાળથી અનયય છે પણ ક્ષેત્ર અને ભાવથી સાવચડ છે:—

एकस्य समयस्य कालकृता देशा न सन्त्येव, यथा कालकृतदेशैरनयय एव द्रव्यकृतदेशैरपीति, क्षेत्रतो भावतश्च सावयच एव कहेवानुं तात्पर्यं એવું જણાય છે કે—જો કે સમય સમય વચ્ચે દ્રવ્યકૃત અને કાળકૃત quantitative અને temporal ભેદ નથી. પણ ક્ષેત્રકૃત અને ભાવકૃત spatial અને quantitative ભેદ છે. સમયમાં ભાવભેદ માનવામાં ન આવે તો પદાર્થમાં ક્રમેક્રમે જુદા જુદા ચિત્રવિચિત્ર પર્યાયો થાય છે તે સંભવી શકે નહિ. સૂત્રના છેવટના ભાગમાં કાળ અસ્તિકાય કંઈ અપેક્ષાએ ન કહી શકાય અને કંઈ અપેક્ષાએ કહી શકાય તેની ચર્ચા કરેલ છે.

ટૂંકામાં ચારે સૂત્રોની દીકામાં દીકાકાર ધણા વિસ્તારથી જુદા જુદા દૃષ્ટિબિંદુથી કાળના સ્વરૂપની તાત્ત્વિક ચર્ચા કરેલ છે. આવી તાત્ત્વિક વિસ્તૃત ચર્ચા બીજા આચાર્યોએ કરેલ મારા જોવામાં આવેલ નથી. તત્ત્વના જિજ્ઞાસુએ ચારે સૂત્રો ઉપરની દીકા સંભાળ અને ખંતથી વાંચવી જોઈએ એવી મારી જણાવજી છે.

ચારે સૂત્રો અને તે ઉપરના લાખ્યની સમીક્ષા કરતાં હું એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યો છું કે—

(૧) સૂત્રકાર અને સ્વોપદ્ધિભાષકાર શ્રી ઉમાસ્વામિ મહારાજ કાળને એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય માનતા હતા.

(૨) જીવ અને અજીવનો પર્યાય માત્ર કાળ છે એવી ઉમાસ્વામિ વાચકશ્રીની માન્યતા જણાતી નથી.

(૩) તત્ત્વાર્થ સૂત્ર કે લાખ્યમાં અદ્વાસમયનો દ્રાષ્ટા દેકાણે ઉદ્ભવેલ જોવામાં આવતો નથી. એટલે ફક્ત અદીદીપમાં કાળ-સમય છે અને બીજા લોકના ભાગમાં કાળ નથી એવો ભેદ વાચકશ્રીએ કરેલ જોવામાં આવતો નથી.

(૪) કાળના છૂટા છૂટા અણુઓ હોવાનો નિર્દેશ-સૂત્ર કે લાખ્યમાં નથી, એટલે કાળના છૂટા છૂટા અણુઓ હોવાની દિગંબર આમ્નાયની માન્યતાને તત્ત્વાર્થસૂત્રથી ટેકો મળતો નથી.

(૫) જેમ આકાશને એક અખંડ દ્રવ્ય માની તેના અનંત પ્રદેશો કહ્યા છે, તેમ કાળને એક અખંડ દ્રવ્ય માની તેના અનંત સમયો માન્યા જણાય છે.

ઉપરના મમત્ર વિવેચનને પરિણામે સુઘ વાચકવર્ગ જોષ શકશે કે કાળનું સ્વરૂપ નક્કી કરવું કેટલું મુશ્કેલ છે, સાસ્ત્રિકોએ પણ કાળતત્ત્વનું જુદી જુદી દૃષ્ટિએ જુદું જુદું સ્વરૂપ ગતાવ્યું છે. હાલના વિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાનના મારા વાંચન પ્રમાણે જૈન-દર્શનમાં ગતાવેલ કાળના સ્વરૂપને મમજગતવાનો યતિક્ષિત પ્રયાસ કર્યો છે. તેમાં જૂલ થવા સંભવ છે. જૈનદર્શનમાં રસ લેનારા વિજ્ઞાન પુરુષો આ વિષયમાં વિશેષ પ્રકાશ નાંખી શકે એવી મારી ઉમેદ છે. કિં ચહુના ?

પ્રભાવિક પુરુષો

આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ(૨)

દૂરેકે ભાષામાં કહેવતો-સમશ્યા-
ઓ અથવા તો દુઃકા અક્ષરોમાં સમાવવામાં
આવેલી રહસ્યપૂર્ણ જાણતો દુષ્ટિગોચર
થાય છે. ભલે એતું પ્રમાણ સરખાઈવાળું
ન હોય. એને કાળના બંધન નડતા નથી
અર્થાત્ યુગ બદલાવા છતાં પણ એમાં
જે અણુમૂલો ઉપદેશ સંગ્રહિત કરવામાં
આવેલો હોય છે એ વર્તમાનકાળવાળાને
ભૂતકાળ ભેટલો જ ઉપયોગી નિવડે છે
અને બાવિધ્ય માટે પણ એની અગત્ય
ઓછી નથી અંકાતી અલગત એ દુઃકા
સારી કહેતીઓમાં તરતમતા સંભાવે છે.

બરપર્ણદામાં એક ચોર આવે છે
પરમાત્મા મહાવીરદેવ પોતાની મધુર
ગીરામાં ઉપદેશની વર્ષા વરસાવી રહ્યા છે.
ચોરનું આગમન એકાદા સંશયના ઉદન
અર્થે બચેલું છે પણ સંશય બરસભામાં
પૂછવાની એ દિશા ન કરી શક્યો. કર
ભેડીને એટલું જ દશ્યરી ગયો-યા, સા !

જાની બગવંતને કંઈ જ અનુષ્ઠુ
નહોતું. ચાંદ રાજકોકના બાવોને કેવલ-
જાનરૂપી દર્શનમાં સમયે સમયે અવલોક
નાર એ નિમૂતિએ પ્રશ્નકારનો ઉત્તર
માર્ગિક રીતે જ આપ્યો અને તે શબ્દો
આટલા જ મા, મા આગ 'મા મા મા
મા' રૂપ ગાર અક્ષરોમાં એક રહસ્ય-
પૂર્ણ કિસ્મો ઉઠેવાઈ ગયો.

દૂર શા સારુ જવું ? શુરુ-ચેલાનો
નિમ્ન દુહો તો જગમશદુર છે.

પાન સડે, ઘોડો અડે,
વિદ્યા વિસર જાય;
અંગારે રોટી જળે,
કહેા ચેલા કયું થાય ?

ઉત્તરમાં-‘ કિરાવે નહીં તો ’ એટલા
જ શબ્દો.

સાહિત્યના મહાસાગરમાં આવી
સમશ્યાઓ અથવા લોકપ્રચલિત ઉક્તિઓ
સુપ્રમાણમાં બરેલી છે. ચાલુ વાર્તાપ્રવા-
હમાં એ સંજોગી ઉલ્લેખ એટલા પૂરતો
કરવો પડ્યો કે કેટલીક વાર માર્ગિક
શબ્દોમાં બહુ રહસ્યપૂર્ણ વાતો સમાયેલી
હોય છે એ મહત્ત્વનો મુદ્દો લક્ષ્યમાં રહે.

‘ વહેતા પાણી નિર્ગળા ’-સરિતાનાં
જળ તળાવ કે કૂવાનાં પાણી કરતાં
વધારે ચોખ્ખા ગણાય છે એતું કારણ
એના સતત વહેવાપણામાં કદપી શકાય.
આમ તો એ કહેતી વ્યવહારિક વાત-
સૂચક મનાય પણ એ જ નિયમ ધ્રમણના
છવન સાથે ગાઢો સંજોગ ધરાવે છે.
વહેતાં નીર માફક તેમનો વિહાર પ્રવર્તતો
હોય તો જ એ ચોબાસપદ છે. જાની
પુરુષોએ એમાં જ મેય ભેદ નિયત કર્યું છે
કે ચોમાસાના કાળ મિવાય મુનિઓએ
એક રાખે વધુ સમાય રહેલું નહીં આ

મહત્વના કાનૂનને અવગણનાર સાધુ પોતાના આરિત્રને ઝાંખપ લગાડે છે અને કેટલીક વાર રાગદશાના તીવ્ર બંધનોમાં જકડાય છે, એ જેમ અનુભવનો વિષય છે તેમ એની ઇશારારૂપ નોંધ પાના-પુસ્તકે પણ સાંપડે છે.

પૂર્વધર મહાત્મા શચ્ચંભવજી આ વાત સારી રીતે પિછાનતા હતા. મૌન એકાદશી થીતી જવા છતાં કારણવશાત્ તેઓ વિહાર કરી શક્યા નહોતા પણ આજે રાઈ પડિછમણ પૂરું થતાં જ પદ્મ-શિષ્ય યશોભદ્રજીને વિહાર માટે તૈયારી કરવાની સૂચના આપી હતી. મુનિગણુ 'વહેતાં પાણી નિર્મળા'ના ઉમદા ભોધપાઠથી માહિતગાર હોતો; છતાં વિનીત શિષ્ય મનકના સ્વર્ગગમન પછી આટલો જલદી વિહાર યશે એવું ધારતો નહોતો. થોડા દિવસો સ્વર્ગસ્થ આત્મા નિમિત્તના ઉત્સવમાં પસાર થઇ જશે એમ ઘણાની ધારણા હતી. ખુદ પદ્મ-શિષ્ય યશોભદ્રજીને એકાદ બે જાગતની શંકાના સમાધાન કરવાના બાકી હતાં. શુરુ સાથેના વિહારમાં એ ઘઇ શકે તેમ હતું પણ આજની આરા તેમને ઉદ્દેશીને કરાયેલી હોવાથી, સહજ કદખી શકાતું હતું કે આચાર્યશ્રી આ સ્થળમાં હજુ થોભવાના છે. આ રીતે વિહારની તૈયારીમાં મશગૂલ છતાં મુનિવૃંદમાં એક પ્રકારની લાવી કાર્યક્રમની અસ્થિરતા હતી. યશોભદ્રજી તો ગોચરી પછીના આરામની માર્ગપ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા.

એ સમય સ્વશંકાનિરસન માટે એમને વધુ યોગ્ય જણાયો હતો.

વાચકને આશ્ચર્ય થાય એવું તો નથી છતાં વાર્તાનો સંબંધ સાંધવા પૂરતું અત્રે કહેવું ઘટે કે ગયા અંકમાં જે યશપાલની વાત કહેવામાં આવી છે તે પોતે જ કથાનાયક યશોભદ્રસૂરિ છે.

શચ્ચંભવસૂરિના ઉપદેશથી જેની હૃદય-શુદ્ધાનું ઢાંકણ ખુલી ગયું છે અને જેને આ સંસાર ઝેર સમાન લાગ્યો છે એવો યશપાલ પોતાની મોટી ગહેન પાસે દીક્ષા લેવાની રજા મેળવવા સારુ ઘેર પાછો ફરે છે.

સંસારની વાસના વિલક્ષણતાથી ભર-પૂર છે. દુઃખના ઢગલા વચ્ચે પણ માનવ-હૃદયને ત્યાગની વાત એકદમ ગમતી જ નથી. મોહરાજની ભળમાં ફસાયેલ જીવો એટલી હદે ઘેન-નિદ્રા અનુભવતા હોય છે કે એમના અંતરમાં જેટલો રાગનો પ્રવેશ સુલભ છે તેટલો વિરાગનો ફલ્લભ છે. યશપાલના જીવનમાં કદની પરંપરા સિવાય શું હતું ? વિધવા ભગિનીની જિંદગીને સંસારજન્ય વિલાસના કાંટે ચઢાવતાં સુખનું પદ્મ તદ્દન ખાલી લેખાય છતાં જ્યારે ભાઈના મુખેથી ઉદાનમાં પધારેલા સૂરિપુંગવ શચ્ચંભવજી પાસે પ્રવ્રજ્યા લેવાની વાત સાંભળી ત્યારે તેણી એકદમ બોલી બીડી—

“ભાઈ ! તારી વય સંચમ લેવાની નથી. નિર્ઐશજીવન એ કંઈ શુભાળ પાધરેલા માર્ગ જેવું નથી કે મીઠી

સુવાસ અનુભવતાં એ પર વિગરી શકાય. ડગલે ને પગલે પરિપક્વ ને ઉપસર્ગઉપી કાંટા એ માર્ગ પર પથરાયેલા છે તને પિતાશ્રી પેલી સજ્જાયમા બોલતા હતા એ લીંટી યાદ નથી ? ”

‘ સંયમ પંથ અતિ આકરો,
નત છે ખાંડાની ધાર. ’

“ ભગિની ! તમે કહો છો એવો એ માર્ગ હોય તો ય ત્યા જવામા વાધો શું છે ? અહીં આપણા માટે કયા છત્ર-પલ્લવો ઢાળેલાં છે ? પૂજી મહેનત કરવા છતાં પેટભર અન્ન મળે છે ખરું ? અને એ શાંતિથી ખાવાનું આપણું સાગ્ય પણ કયા છે ? દિ’ જીએ કોઈની ગવ આવી જ છે ને ! આજે જ્યારે લેણદારોનું દેવું પૂરેપૂરું અપાર્મ જવાથી એ આ તરફ આવતા અટકી ગયા છે ત્યારે તારા પેલા સાગરીયા કયા અપવા દે છે ? ”

“ ભાઈ ! સંસારમા તો એમ જ ચાલે એ કહેતા લલા ને આપણે સાબળતા બતા. દુઃખ કંઈ સદાને માટે રહેવાનું નથી છું’ દવે મમજીએ થયો છે એટલે કાલે સવારે મુખ જોવાના વારો આવશે ‘ પુરુષના નમીત્ર આડું પાદડું ’ એ તો ખુટ્યા માટે તો ના ન લાગે. પિતાના વંશનો વંચો કાયમ ન્દે અને તું મુખી ધર્મ માર માટે એ જોવાની મારી અભિલાષા છે ”

“ મોટી બહેન ! તમારી અભિલાષા આ યગપાલ પૂરે એવો યોગ જણાતો નથી. ત્યાં સાત પેઢીથી એકધારા ચાલ્યા આવતા નામોનો અંત આવે છે ત્યાં

તમે ‘ ઘઉં ખેતમાં ’ જેવી વાત કરો છો ! ગામમાં પેસવાના ફાંફાં છે ત્યાં પડવને ત્યાં ઊના પાણી જેવી આશા તમોને વ્યર્થ નથી જણાતી ? માંડ પેટનો ખાડો પૂરાય છે ત્યાં તમને ઘર ઊલું કરવાના કોડ થાય છે એ ગધું વૃથા છે. હું તો સંસારમાં દેખાતી આળપપાળથી દંડે આવી ગયો છું. નામ કોના રદ્યાં છે ? માને કે થોડાકનાં નામો આજે ઇતિહાસને પાને નોંધાયેલા છે કે જન-સમૂહની સ્મરણપોથીમાં યાદ કરાય છે તો એ કોઈ વંશ-વારસને આભારી નથી એની પાછળ તો આત્માઓના મુકૂત્યોની-પરમાર્થે ગાળેલા જીવનની લાખી કયા હોય છે હું જે માર્ગની વાત કરું છું તેનાથી જાત્રે કાર્યો સધાય તેમ છે એ જ્ઞાનાર્જન કરી શુદ્ધ ચારિત્રનું પાલન કરવામા આવે તો તમે જે નામના, કીર્તિ કિવા વશઉદ્યોતની વાત કરી તે સદૃજ સધાય છે અને વધારામાં આત્મ-શ્રેય થાય છે આ ભવ ને પરભવ-જાત્રે મુધરે છે જ્યારે આપણે પરમાર્થપથે પળેલા પ્રવાસીઓ જેવા કે-ગજમુકુમાળ, ઇલાચીકુમાર, અનાથીમુનિના જીવનના પાના ફેરવીએ છીએ ત્યારે સદેજે માલૂમ પડે છે કે એમાં અગ્રપદે ભાગવતી લીલા ન નિગિતતરૂપ બનેલ છે આત્મ-દૃષ્ટાણના ઇચ્છક માટે એ જ એક ધોરી-માર્ગ છે મુરદેલીનો અને મુશીગનો એમા નથી ! એ જોઈ જે બડકે છે તે કાયર ગણાય છે અને એનો જે પાર પામે છે તે ગૂરવીર કહેવાય છે.

“ વહાલી સ્વસા ! તારી અટકાયત પાછળ મારા પ્રત્યેનો સ્નેહ કામ કરે છે એ હું સમજું છું, પણ એનું મુકાન ફેરવવાની જરૂર છે. મને આ સંસાર પર તિસ્કાર તો કેટલાક સમયથી ઉદ્ભવ્યો હતો જ. એમાં મહાત્માની આજની દેશનાએ સાચો વિરાગ જન્મ્યા છે, માટે તમે મને એ મહાપુરુષના સહવાસમાં પસવાની હસ્તે મુખડે અનુગ્રા આપો. એ રીતે જ મારા પ્રત્યેનો સ્નેહ દાખવો. મારા કલ્યાણની દિશાના દ્વાર ખોલો. મન જ્યાં ચાંટ્યું ત્યાં વિલંબ કરવો નિર્વર્ધ છે.”

“ આરા જાણ ! તો પછી હું કેના આધારે રહું ? સામ્રાજ્યાની કેવી નજર છે એ તો તું જાણે છે. તારા અવલંબને તો હું રહેલી છું. પિતાશ્રી કેના ભરોસે આપણું જન્મને મૂકી ગયા ? ”

“ વહાલી બહેન ! સ્વાધ્યાય કરતાં કેટલી ય વાર તમે બોલો છો—‘ કેના છોરુ, કેના વાછરુ, કેના માય ને બાપ ’ એ લીટીનો અર્થ વિચારશે તો તુરત સમજશે કે આ સંસારમાં કોઈ કોઈનું નથી. દરેક પોતાની કર્મસંચિત મૂંડી પર હવે છે. તમે મારા આધારની વાત પર મુસ્તાક રહેતા હશે પણ કાળની નોંધમાં કોણે જોયું છે કે એની અવધિ કેટલી છે ? શીરછત્ર આક્યા ગયા છતાં આપણું હવન નશ્યું કે નહીં ? તેમ હું પ્રમત્ત્યા લઈશ તેથી તમારું ગાહું અટકી પડવાનું નથી. જ્યારે કીડી-મકોડી જેવા પોતાના પેટ ભરી શકે છે તો તમારા સરખી

અનુભવી અને સહનશીલતાની મૂર્તિને એમાં કંઈ જ મુશ્કેલી નહે તેમ નથી જ.”

“ યશપાલ ! જો તારો આરિત્ર લેવોનો નિરધાર જ છે તો મારી હવે રોકટોક નથી. હું પણ તારી માફક પ્રમત્ત્યા સ્વીકારીશ. ફક્ત તારા પ્રત્યેના સ્નેહ-તાંત્ર પર હું હવન નભાવતી હતી તે પણ આજે જ્યારે તૂટવા બેઠો છે ત્યારે કંઈ આસક્તિથી હું પ્રતિદિન બળતી ભૂમીમાં શેકાયા કરું ? ચાલ, ભાઈ ચાલ, પરમાત્મા મહાવીરદેવના પવિત્ર માર્ગનું અવલંબન લઈ આ માયા-પાશ પર કાયમનો ટાપ મૂકીએ. એ દેવાધિદેવના ઘરણે આ દેહને ધરીએ.”

ઉભય આત્માએ આ રીતે આચાર્ય શ્રી સધ્યંભવજીનો સાથ મેળવ્યો. મનો-રમ ઉદ્યાનમાં આસોપાલવની શીળી છાંય-ડીએ જન્મે જીવોએ વેશપલટો કર્યો અને સાથોસાથ હૃદયપલટો પણ કર્યો. યશ-પાલ મટી યશોભદ્ર જનલ એ નવીન સાધુ સ્થવિરની દેખરેખ હેઠળ જ્ઞાનાર્જનમાં પ્રગતિ કરવા લાગ્યા. એની બાગિની સાધ્વી-ગણમાં જૂતકાળને ભૂલી જઈ, કર્મોના ક્ષય અર્થે નવનવા તપઅનુષ્ઠાનમાં રક્ત જાની. આચાર્યશ્રી થોડા દિવસમાં આ સ્થળનો ત્યાગ કરી અન્ય દિશામાં વિહરવા લાગ્યા.

યશોભદ્રનો સિતારો જલ્દીથી ચમ-કયો. ધનપ્રાપ્તિમાં એનો નંજર ભલે છેલ્લો રહ્યો પણ વિદ્યાના અર્જનમાં એ મોળરે આવ્યા. સરસ્વતી દેવીના સંપૂર્ણ આશીર્વાદ પ્રાપ્ત થતાં દૃઢ સમયમાં એ

વિદ્યાન્ શિષ્યવૃંદમાં અગ્રણી ગન્યા. સૂરિમહારાજે એની શક્તિની પિછાન કરી એને પદ્મશિષ્યત્વ માનવતું પદ સોંપ્યું. જગતમાં જેની કદર નહોતી તે શય્યાલવ-સૂરિના હાથમાં જતાં સાચું ગૌરવ પામ્યો.

ગોચરીનું કાર્ય આટોપાઈ જતાં આચાર્યશ્રી ઉપાશ્રયમાં થોડા આંટા મારી, આસન પર ડાળા પડ્યો જરા આડા થયા. કાળવેળા અભ્યાસ માટે નિવિદ્ધ ગણાય છે એટલે ખીલત મુનિઓ પણ યથોભદ્રશ્રુતી આગેવાની હેઠળ શુક્ર સમિપ હાજર થયા. આવતી કાલના વિહાર અંગે સૂચના મેળવવાનો આશય તો હતો જ પણ એ ઉપગ્રંથ શંકા નિવારણ કરવાનું કાર્ય પણ હતું; એટલે એ શંકાની બાબત ઉપાડતાં યથોભદ્ર બોલ્યા કે—

“પૂજ્ય શુરુદેવ ! આપ તો યુતધર છો. આપની પ્રત્યેક કરણી આગમને અનુ-સરીને જ સંભવે. મારા જેવા લઘુ શિષ્યને એ માટે વિચારવાપણું ન જ હોય છતાં સ્વર્ગસ્થ મનક મુનિના પ્રસંગને અંગે જે બાબત એવી બની છે કે એ સંબંધમાં મારે આપશ્રીનો ખુલાસો મેળવવો જોઈએ. તે વિના દુઃસ્વગત શંકા ટળી શકે તેમ નથી. કાલે શ્રવારે મારો વિહાર છે એટલે આજ આપો તો એ શંકા રજૂ કરું.”

“યથોભદ્ર ! તારી પ્રત્યેક શંકાનું નિવારણ કરવું એ મારો પ્રથમ ધર્મ છે, કેમ કે જે મદસ્તવનું સ્થાન દાસ દું ધરાવું છું તેનો પછીનો અધિકારી તું છો. બાકી બીજાગ ધર્મનો ખૂબી જ છે કે તારી

મોટી દરેક બાબત બુદ્ધિતુલાએ તોળી-અંતરમાં બરાબર ઉતારી-પછી જ એના અમલમાં દૃઢચિત્ત બનવું. હરકોઈનો શંકાનો ઉકેલ કરવો એ આચાર્યનો ધર્મ છે. ત્યાં સુધી આત્મામાં શંકા-કાંક્ષાદિ દોષો હોય છે ત્યાં સુધી સાચું સમ્યક્ત્વ પમાતું નથી. જૈનદર્શનમાં અધશ્રદ્ધાને જરા પણ સ્થાન નથી.”

“શુરુદેવ ! મનકમુનિ જેવા વિનીત શિષ્યનો ભક્તિ તો સહુને યાદ રહી લાય તેવી હતી અને એનો વિરહ પણ કેમ કરી ભૂલાય તેવો નથી છતાં ‘મરણં પ્રકૃતિઃ’ જેવા રહસ્યનો ઘુંટકો ગળનાર આપ સરખા યોદ્ધાપૂર્વિને એ વખતે અશ્વપાત યાય એ શું યોગ્ય છે ? ‘મરનારાને રૂવે માનવી’ એ કવિ-ઉક્તિ પ્રાકૃત જનસમૂહ માટે ભલે સાચી હોય પણ જેઓ ‘સેનારા પણ જતારા છે’ એવું સ્પષ્ટપણે સમજે છે તેવા જ્ઞાનીઓની આંખ એવે સમયે પણ ભીની ન થવી ઘટે એ શું સાચું નથી ? મનકમુનિ કરતાં પણ વધુ વિનયી અને હીક્ષાપર્યયે સ્થવિર એવાતા પરલોકપ્રયાણથી આપનો પાંપણ ભીની નથી બની તો આ વેળા આમ કેમ બન્યું ?

“વગી આપણા મુનિપણાનો ધર્મ આકારની પ્રાર્થના વેળા કે ક્ષેત્ર પાવન કરવાના આમંત્રણ પ્રસંગે ‘વર્તમાન યોગ’ દેવતાનો. કારણવશાત્ નિશ્ચિત સમય કે નિર્ણીત ક્ષેત્ર નહીં થયું પણ હોય છતાં એકાદા દુષ્ટને એની વાત ન કહેવાય. એ જે અર્ધાદા ગણાય તો

પછી મનકસુનિને મૌનએકાદશી પછી રાજગૃહી તરફ વિહાર કરવાનો નિશ્ચય જણાવેલ એ કયા હેતુને આભારી છે ? આપ સરખાને પ્રમાદ ધવા સંભવ નથી એટલે ઉભય જાળતમાં અવશ્ય કંઈ ઉંડું કારણ છુપાયેલ છે. એ જ શંકા કરાવનાર છે તો આપશ્રીને ઉચિત જણાય તો એની યોજાવટ કરશો.”

“સાધુ, સાધુ, યશોભદ્ર ! તારી નજર લાંબે સુધી પહોંચી છે અને તે યોગ્ય પણ છે. પરિસ્થિતિનું બારીકાઈથી અવલોકન કરનારની અક્ષુ બહાર એક રીતે મહત્ત્વ ધરાવતી આ વાત ન જવી જોઈએ, અને તે નથી ગઈ એ જાણી આનંદ થાય છે. સાંભળો—મનકસુનિ એ મારો શિષ્ય હતો પણ સંસારના સંબંધથી મારો પુત્ર પણ હતો.”

કલ્પનામાં પણ એકાએક ન ઉતરે એવું ઉપરનું કથન શ્રવણ કરતાં જ સર્વ સાધુઓ આશ્ચર્યમાં મગ્ન થયા. આચાર્ય શ્રદ્ધાભાવે પોતાનો પૂર્વનો ઇતિહાસ ટૂંકામાં કહી સંભળાવી આવું ગનાવ સહ અંકોડા સાંધ્યા અને આગળ ચલાવ્યું.

“એની ભાવના એક જ હતી કે એની માતૃશ્રીના કપાળે ભૂદેવોદ્ધારા ચોંટાડવામાં આવેલ જોડું કલંક જલ્દીથી દૂર થવું ઘટે. એટલે જ મારે મૌનએકાદશી પછીનો રાજગૃહીનો વિહાર નિર્ણીત કરવો પડેલ. એ ખાત્રી મળ્યા પછી એણે મારી પાસે દીક્ષા લીધી. દ્વિજના કુળમાં જન્મનાર આટલી ત્વરાએ જોધ પામે એ જોઈ મેં જ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂક્યો.

મને એતું આયુષ્ય અદ્ય જણાયું. નિર્ણીત દિને એ જીવતો હશે કે કેમ એ પણ શંકાનો વિષય ગન્યો. આવો સરલ-જીવ માનવભવ પામ્યાતું સાર્થક્ય કરી જાય એ હાર્દિક તમન્નાથી પ્રેરાઈ પૂર્વોમાંથી દશવૈકાલિક સૂત્રનું મેં અવતરણ કર્યું અને તેનો અભ્યાસ એને ખાંતથી કરાવ્યો. મારા સંબંધની વાત જોણ રાખી તમારા સરખા સંતોની શુશ્રુષાનો સંપૂર્ણ લાભ અપાવ્યો. આમ જ્ઞાન અને ક્રિયા એ ઉભયનો યોગ મેળવી આપ્યો.”

“સાહેબ ! અમને કહ્યું હોત તો અમે પણ શુરુપુત્રનો ઉચિત વિનય સાચવતને ?”

“એ સાચું, પણ એ જે ટૂંકા સમયમાં સાધી શક્યો છે તે ન સધાત, આને તો એ માનવદેરો સદ્ગુણ કરી ગયો. દોહીનો સંબંધ એટલે જ અવસાનકાળે અશુભાત થયો. જરા પણ નબળાઈ જોતાં મોહરાજ હુમલો કરી દે છે મારી જાળ-તમાં પણ એમ જ કહેવાય.”

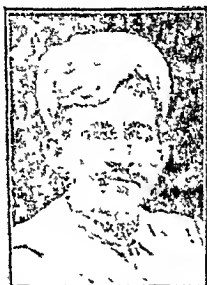
યશોભદ્ર—“પૂજ્યશ્રી ! મારી શંકાના વાદળો લેદાર્ધ ગયા. આપશ્રીના ખુલાસાએ સારા ય પ્રસંગને શૃંગભલાબદ્ધ કરી લીધો. મનકસુનિને આપેલ વચનની પૂર્તિ અર્થે જ આપે વિહારની દિશા રાજગૃહી નક્કી કરી; અને ભૂદેવવર્ગની વિપરીત માન્યતા ભૂંસવાની જવાબદારી આપે મારે શીરે મૂકી. એ કારણે વિહારમાં આપ પાછળ રહેવાના છો ?”

“દેવાનુગ્રિય ! તારું અનુમાન સાચું છે.”

ચોકસી

એક નીડર પત્રકારનું ખેદકારક પંચતવ

આ સલાના આજીવન સસામદ અને નીડર પત્રકાર તરીકે પ્રખ્યાતિ પામેલા શેઠ દેવચંદ્રભાઈ દામજી ૬૧ વર્ષની વયે માગસર શુદ્ધિ ૭ ને મોમવારના રોજ સ્વર્ગવાસી થયા છે. મહાગત મૂળ કુંડલાના પરંતુ ધણા વર્ષોથી જાવનગરના વતની બન્યા હતા. વિ. મં. ૧૯૩૮ માં તેમનો જન્મ થયો હતો અને માત્ર ચૌદ વર્ષની લઘુવયમાં જ તેમણે નવદારિક બોને ઉપાડી લીધો હતો. આત્મ-જ્ઞ અને કુશળતાને અંગે એક પછી એક ક્ષેત્રમાં વિકાસ માધી તેઓ "જૈન" માત્રાદિક તથા આનંદ પ્રેમના સ્વર્ણ માસિક બન્યા હતા. "જૈનવિજય" "તરંગતરણી" "જૈનશુભેચ્છક" "વીરાશ્રીમાળાદિતેયુ" "વૈષ્ણવમાયા" અને છેવટે "જૈન" પત્રનું સંસ્કરણને અંતરંગી.

તેમના મામથર્, માદગ, સમયમૂલકતા તેમજ સદનયીલપણને અંગે જ "જૈન" પત્ર જૈન સમાજનું મુખપત્ર બની બેતાલીશ વર્ષ જેટલું દીર્ઘાયુષ ભોમવા મઘર્ બન્યું છે.

પત્રકારના જીવનમાં ધણા ઝંઝાવાતો બનુ જવા પડે છે મદરને શુભજય, ડેશરીલાજી વિગેરે તીર્થંત્રહરના પ્રમુખે કાષ્ઠની પજુ મેદમાં દલાવા વિના સત્વ પરિસ્થિતિ અને જૈનસમાજની હર્નઅદર્શિ નિર્મોહી રીતે મદરની નતાવાગાઓ માટે હડન ચલાવી હતી. તેમની આદિઓપામના પજુ મદર હતી અને અત્યા પર્વત "જૈન" પત્રની બેરજો તેમો નાશ પુગવો છે.

મ. માસિક સંવમાં પજુ તેમજ ચરુપાન

કર્ષો હતો અને સમાજ-સુધારામાં રમ ધરાવતી શ્રીમતી જૈન શ્વે૦ કાન્દરસના અધિવેશનોમા ઉત્સાહભરે ભાગ લઈ તેના કરાવોનો પોતાના પત્ર-દારા પ્રચાર કરતા. આ ઉપરાંત સ્થાનિક મંડળો-માં પજુ તેમનો દિસ્સો સારા પ્રમાણમાં રહેતો.

અરેના વડવા જૈન મિત્રમંડળદારા યોગ્યએક "શ્રીસમેતશિખર જૈન સ્પેરેયલ ટ્રેન" નખતે મદ-ગને અવિરત શ્રમ, કાર્પકુશળતા, અદમ્ય ઉત્સાહ

તથા મનરંજન કરવાનો શક્તિથી ૭૦૦ જેટલા જૈન યાત્રાળુઓને સાડ દિવસ પર્યંત દીર્ઘ મુગાફની મુખપૂર્વક કરાવી હતી આ ઉપરાંત તેમના જીવનનું પ્રશંસનીય કાર્ય તે સ્થાનિક "વા. ધ. જ. સ્થાપિત જૈન ભોજન-શાળા" છે, તેના જન્મ-કાળથી તેઓ તેના સેક્રેટરી હતા. તેને વ્યવસ્થિત અને મુગીન કાર્ય કરતી બના-

વવા તેમણે પૂરેપૂરી જહેમત ઉઠાવી હતી મંધમાં પજુ તેઓ અમણી કાર્યકર હતા અને આ મમાના પ્રત્યેક કાર્યોમાં રમપૂર્વક ભાગ લેતા.

એક દેવચંદ્રભાઈના અવમાનયો જૈન મમા-જને એક મારા પત્રકારનો અને સ્થાનિક મંગને તથા મરેયાઓને સાન કાર્યકરની ખોટ પડી છે. અમે તેમના આશિર્વાદ, રોડીયર્ તથા મુખ્યે ભાર્ષ મુલાખચંદ, દરિયાલ તેમજ જમનાદ સને વિવાગે આપવા મથે મદુમના મર્વને વધુ ઉચ્ચવળી બનાવવા, તેમના પુકરપથકે ચાલવા, વિરોધ ને વિરોધ સુકુનનાં કાર્યો કરવા પ્રેરણા કરી મદરના આત્માની શાંતિ મુશ્કેલે હોય.

વિદ્યપરંપરાવિદ્યારક શ્રી સિદ્ધચક્રારાધક

શ્રીપાળ રાત્નનો રાસ અર્થયુક્ત (સચિત્ર)

શ્રીપાળ મહારાત્નના નામથી જ્ઞેન બાળક પણ લાગ્યેજ અભ્યાસ કરે. તે શ્રીપાળ મહારાત્નનો રાસ ચૈત્ર તથા આશ્વિન માસની ઓળીમાં ઘેર ઘેર વંચાય છે. આ રાસમાં સિદ્ધચક્રના ગાદાત્મ્યનું વર્ણન સુંદર રીતે કરવામાં આવ્યું છે. તેમ જ પ્રસંગે પ્રસંગે દિતશિક્ષાઓ પણ આપવામાં આવી છે. સૌ કોઈ તેના છૂટથી લાભ લઈ શકે તે માટે પાકા પૂકાના રાયલ આઠ પેજ સાષ્ટકના ૪૨૫ પાનાના આ અર્થયુક્ત રાસની કિંમત ઘટાડવામાં આવી છે. આ પુસ્તકમાં રાસ ઉપરાંત નવમદ્દળના ચૈત્યવંદનો, રતવનો, સ્તુતિઓ, રતોત્રો, નવમદ્દળની પૂજાઓ તેમ જ તેના ઉત્તમણાનો વિધિ વગેરે આપવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તક દરેક રીતે ઉપયોગી નીવડે તે માટે બનતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકને ટકાઉ બનાવવા માટે સુંદર કાગળો વાપરવા ઉપરાંત પાકું બાઈડિંગ કરાવવામાં આવ્યું છે. પ્રસંગને અનુરૂપ ચિત્રો પણ સ્થળે સ્થળે આપવામાં આવેલ છે, તેની કિંમત ઘટાડીને હાલમાં બે રૂપીયાનો દાદ રૂપીઓ ગણવામાં આવેલ છે. પોરટેજ ૦-૭-૦ જુદું.

શ્રી સામાયિક ચૈત્યવંદન સૂત્ર.

સામાયિક લેવા પારવાતી વિધિ તથા ચૈત્યવંદન રતવનાદિ સહિત નવા અભ્યાસ કરનાર બાળક બાળિકાઓ માટે અમે નવી આવૃત્તિ છપાવીને બહાર પાડી છે. કિંમત માત્ર નવ પાઈ. સૌ નક્કલના રૂ. ૪) બાળવયના બંધુ જનજીવી શકે તેવા પૂકા વિગેરે કરીને ઉપયોગી બનાવવામાં આવી છે. લખો—શ્રી જ્ઞેન ધર્મ પ્રસારક સભા-લાવનગર.

શ્રીવિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ લાપાંતર

આ આખા ગ્રંથનું લાપાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં સ્થંભ ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એકેક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૦-૨-૨-૨૦-૨૦ કુલ રૂ. ૧૧૦ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ ભેગા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦) લેવામાં આવે છે. આ ગ્રંથ અજોડ છે. આવો વર્ષનાં દિવસપ્રગાણુ વ્યાખ્યાનવાળો બીજો કોઈ ગ્રંથ નથી. લાપાંતર પણ સરલ ભાષામાં સુંદર કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રયાસ બહુ આરો કર્યો છે.

શ્રી ઉપમિતિ લવપ્રપંચ કથા લાપાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રયત્નના ૩ ભાગમાં આખા ગ્રંથનું લાપાંતર સંપૂર્ણ આવે છે. આ પણ એક અપૂર્વ અને અજોડ ગ્રંથ છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૦ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે ગ્રંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિગણીનું ચરિત્ર બહુ વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩) છે. ચારે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૦ ના રૂ. ૧૦૦ લેવામાં આવે છે.

શ્રી પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂળ ગુજરાતી

અમારી સભા તરફથી ઉપર જણાવેલી બૃહ ગુજરાતી મોટા ટાઈપમાં છપાવી સુંદર પાકા બાઈન્ડિંગથી બધાવેલી છે. તેની અંદર પાંચ પ્રતિક્રમણ ઉપરાંત નવ સ્મરણ, તમામ પચ્ચપ્પાણી, તમામ વિધિઓ, અનેક ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ તથા સંબંધીયો વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. બુકના પૃષ્ઠ ૩૬૦ છે. વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. અમે તેની નકલો વધારે છપાવેલી હોવાથી તેમજ હાલ કાગળની મોંઘવારીને લઈને ખીજ ન છપાવી શકે તેમ હોવાથી સમવડને માટે તથા વિશેષ પ્રચાર નિમિત્તે સો અગર તો તેથી વધારે નકલો મંગાવનાર માટે નકલ સોના રૂ. ૩૫) રાખવામાં આવેલ છે. રેલ્વે પાર્સલથી ઓછા ખર્ચે મોકલી શકાય છે. છટક નકલની કિંમત છ આના. પોસ્ટેજ સવા બે આના.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

કેવળીપણના ૩૦ વર્ષના વિદ્યાર્તુ ક્રમસર મોમાસાના સ્થળ માથે વર્ણન, હંદરથા-વરયાના ૧૨૧ વર્ષના વિદ્યાર્તુ વર્ણન, ઉપમર્ગોની હકીકત તથા ક્રમસર મોમાસાના સ્થળો માથે, ૧૨૧ વર્ષના તપત્વ વિસ્તૃત લીસટ, ઉપસર્ગોની નોંધ વિગેરે તેમજ ગૃહસ્થ-પણના ૨૦ વર્ષનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર-આ લઘુ છુકમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત એજ પરમાત્માના સત્તાવીસ ભવના તથા પંચ કલ્યાણકના મોટા બબ્બે સ્તવનો દાખલ કર્યા છે. આ પ્રમાણેની બૃહ તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખાસ ઉપયોગી છે. કિંમત ચાર આના રાખી છે. સામગ્રી નકલ મંગાવનારને ઓછી કિંમતે આપશું. નમ્રતાની નકલ મંગાવો ને પમંદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પ્રજાવના કરો. આ છુક લખવા વિગેરેનો પ્રયાસ સગાના પ્રમુખ શ્રીયુત કુંવરજી આણંદજીએ કરેલો છે.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર લાખાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦: વિભાગ ૫

આ આખા મંથમાં ૬૪ પર્વ છે. કલિકાલસર્ગ શ્રીમદ્ તેમજ દ્વાપાયની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મળના મોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું લાખાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨. શ્રીકૃષ્ણમદેવ, અન્નિતનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૪-૪-૦ ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીમંદાવનાથથી શ્રીયુનિસુવતરવાળી સુધીનાં ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મું. જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મું. શ્રી મહાવીર જિન સર્વિસ્વદ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦

પાંચે બાજની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ ગેજા લેનાર પામેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું સમજવું.

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૮ મુ

અંક ૧૧ ગા

વીર સંવત ૨૪૬૯

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૯

માહ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ સું
અંક ૧૧ માં

માહ

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૨૯

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રીમદ્ધાવીરસ્તોત્રમ્ ... (બાલચંદ હીરાચંદ-ગામેગામ) ૩૪૯
૨. શ્રી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તવન (સંત્રાવ-મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજય) ૩૫૦
૩. શ્રી ગણધરકલ્પવૃક્ષતા : શ્રી મંડિત, મૌર્યપુત્ર અને અકંપિત ગણધર
... (આ. શ્રી વિજયપદ્મચુડિ) ૩૫૩
૪. બલુવા ચોગ્ય ... (કુંવરજી) ૩૫૮
૫. તત્ત્વન્યાયવિભાકરની સમાલોચના (ગ. જીવરાજભાઈ ઓધવજી દોશી) ૩૫૯
૬. વીરવિદ્યાસ (૬-૭) ... (મૌકિતક) ૩૬૨
૭. સિકંદરનું મૃત્યુ ... (ઉપદ્રુત) ૩૬૭
૮. એક વિદ્યુપી બાઈના વિચારોમાં સુધારણા ... (કુંવરજી) ૩૬૯
૯. પ્રાંતોત્તર (પ્રશ્નકાર-ભાઈ પુંગલાલ અમથાલાલ-આગ્રેય) (કુંવરજી) ૩૭૦
૧૦. શ્રી વીરપ્રભુ અને જાતમસ્તવાળી વચ્ચે થયેલ પ્રાંતોત્તર ...
(જાતમપૃષ્ઠામાંથી) ... (મંમોહક-અમીચંદ કરશનજી શેક) ૩૭૪
૧૧. પ્રભાવિક પુરુષો : શ્રી યશોગદસૂરિ (૩) (મોદનલાલ દીપચંદ મોદસી) ૩૭૫

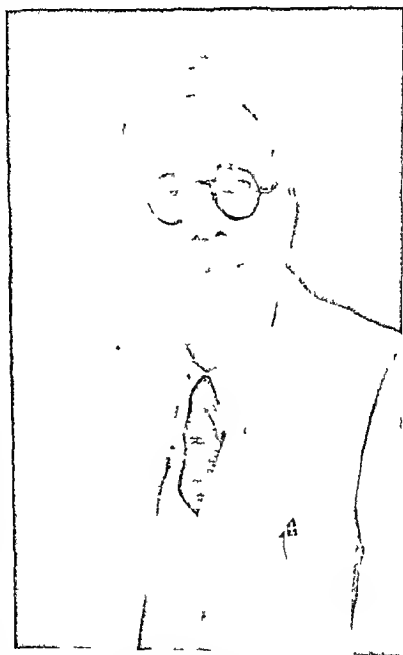
નવા સલાસદોના નામો

૧. શેક રમણીલાલ ભોગીલાલ	ભાવનગર	લાલકૃષ્ણભગ્નર
૨. ડૉ. જસવંતરાય મૂળચંદ યાદ B. B. B.	"	"
૩. કાનિલાલ જાદવજી મહેતા	માહુગા	"
૪. અંજલાલ જાદવજી મહેતા	"	"
૫. રા.દ. પ્રતાપરાય વનમાળી	ભાવનગર	વાર્ષિક મેગ્નર
૬. યાદ અમૃતલાલ મોદનલાલ	"	"

શ્રી અદ્વાર પાપરદ્યાનકેની સત્ત્વજાય અર્થ સહિત

ઉપાખ્યાય શ્રી મયોવિજયજીની રચેલી આ ગ્રન્થનો એટલા બધા વ્યવસ્થા બરપૂર છે કે તેને એક મંચની ઉપમા આપી શકાય તેમ છે, અર્થ પૂજ્ય અમરકાંતક જાગ્યામાં લખાયો છે, વંચિતોમાં ખાસ અમર કંપન કરે તેમ છે. નવ ફારમની લોક છે. પ્રજાવનારના માટે ખાસ ઉપયોગી છે. હોમન માત્ર જળ આના, નકલ એના રૂ. ૧૭)

सभाना नवा पेटून—

शेड सोणीलासार्थ भगनसाव,
मेनेवर-महावक्ष्मी मिहस विमिटेड-भारतग

શેઠ ભોળીલાલભાઈ મગનલાલ

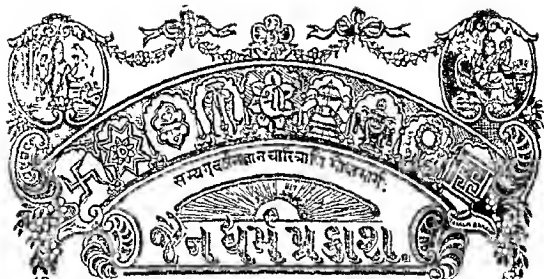
સાહસિકવૃત્તિથી આગળ વધી લેન-તમાજમાં પોતાની સુવાસ ફેલાવનાર સત્જનોમાં ભાઈ શ્રી ભોળીલાલભાઈની ગણતરી અંતર્ગત થાય છે. વિ. સં. ૧૯૪૩ માં હીસાકે પગાંત સાધારણ કુટુંબમાં તેમનો જન્મ થયો હતો. સને ૧૯૦૪ માં માત્ર માસિક ૫૬૨ રૂપિયાના પગારથી મિલમાં કારીગર તરીકે જોડાયા હતા, પરંતુ એકનિષ્ઠા, કાર્યદક્ષતા અને અપૂર્વ ખંતને પરિણામે ક્રમે ક્રમે આગળ વધી તેઓ અત્રેની માતળર ગણાતી મહાલક્ષ્મી મિલનું સફળ રીતે સંચાલન કરી રહ્યા છે.

સને ૧૯૨૨ માં જ્યારે અત્રે મહાલક્ષ્મી મિલનું સ્થાપન કર્યું ત્યારે તેના શેરહોલ્ડરોને સ્વપ્ને પણ જ્યાલ ન હતો કે માત્ર આઠ વર્ષના અંદાજ ગણામાં પોતાની કોશાયેલી સમગ્ર મૂડી પાછી મળી જશે અને સારી જેવી મૂડી નફામાં મળશે આ હકીકત જ ભાઈ શ્રી ભોળીલાલભાઈની અનન્ય વિદ્યાર્થી સાધવાની અને વ્યાપારદક્ષતાની કુનેહ દર્શાવવાને પૂરતી છે.

તેમનો સૌથી ગણનાપાત્ર ગુણ વિશ્વાસ મેળવવાનો અને વિશ્વાસ કેળવવાનો છે. તેમનો મીલનસાર સ્વભાવ પહેલી જ તકે સૌ કોઈને આકર્ષી લે છે અને તેથી જ તેઓ પોતાના સમગ્ર સ્તાફમાં અત્યંત પ્રિય થઈ પડ્યા છે. ગરીબોનું હિત તેમને હેયે વધુ છે અને ગયે વર્ષે અધાગ પરિશ્રમથી એક લાખ રૂપિયા લંગળગતું ફંદ કરી “માનવગદન સમિતિ”ની સ્થાપના કરી હતી. હવે પણ તે દિશામાં તેમનો શુભ દાનપ્રવાહ ચાલુ જ છે.

તેઓ ફક્ત વ્યાપારમાં જ સ્થાપત્યા મહે છે એટલું જ નહિ, પરંતુ આત્મિક અને ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાં પણ પોતાની એવા અર્પી રહ્યા છે. ધાર્મિક પાત્રના પોષાના ઉપપ્રમુખ, વનિતાર્થશાળાની કાર્યવાહક સમિતિના સભ્ય અને અનામત એસિદન્ટ બિલના દસ્તી છે. આ ઉપરાંત કાર્યવાહક મીલ આનર્સ એંગ્રામીએશનના ઉપપ્રમુખ, નિયંત્રકોના આનર્સી ટ્રસ્ટ, જિનદાન ધર્મદાસની પેરીના કોલેજીયા, કદ અર્ચિ અને વખાના દીવરી પ્રતિનિધિ અને વખાન તીર્થ કમિટી તથા ભોજનશાળાના આનર્ગલ કાર્યકર છે તેમની વિવિધ એવાઓથી આગાંઈ જાણવું મટે તેમને નાન્ય ધાગસખાના સભ્ય બનાવ્યા છે.

આવા સત્જન, ઉત્તરદિવ અને દેવગુરુશ્રીશાસ્ત્ર સમગ્રદમે નાની મર્યાદાથી આકર્ષાઈ સજાના પેદનપદને સ્વીકાર કર્યો છે તે જાણના અર્થે નર્મિયપ આનર્દ માય છે. પરમાત્મા તેમને દીર્ઘાયુ તથા અને શાન્તનાદાનથી મધિનાય સમોદારના કાર્યો કરવા મદા ઉપદેશ ને ને જ અભ્યર્થના.

पुस्तक ५८ भु }
अंक ११ भो }

भा६

{ वीर सं. २४६६
{ वि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (भुद्रावेण)

श्रीमहावीरस्तोत्रम् ।

(वपजातिरत्नम्)

श्रीनेत्रशलेयं चरमं जिनेन्द्रं, सिद्धार्थपुत्रं जिनवर्धमानम् ।
त्रैलोक्यसंपूजितदेवदेवं, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ १ ॥
वाल्मेयस्य निर्भीकबलान्वितो यो, हस्तेन दूरीकृतभूभुजङ्गः ।
विद्यागुरोर्मर्गिसुबोधको यो, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ २ ॥
मातापिताभक्तिभृतः सुपुत्रः, स्वर्गागमे जातविरागबुद्धिः ।
निवृत्तिमार्गे कृतनिश्चयो यो, वीरं जिनेन्द्रं प्रणमामि नित्यम् ॥ ३ ॥
बुद्धः स्वयं यो पथिकोऽपवर्गे, कर्मारिनिर्दालनबुद्धिरेषा ।
वीरोऽज्वलो मेरुरिव प्रदीर्घो, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ ४ ॥
परम्पराकर्मविनिर्मिता सा, दुःखोपसर्गादिमिषेण भुक्ता ।
गाम्भीर्यधैर्यादिगुणैर्विजेता, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ ५ ॥
उद्धारिता चन्दनयालिका सा, तपस्विनी साधुसुभक्तियुक्ता ।
कर्मारि जित्वा विजितो जिनेन्द्रो, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ ६ ॥
दग्धं मलं कर्मविनिर्मितं च, जाता तनुः काञ्चनकान्तवर्णम् ।
तीर्थकरो चन्दितपादपद्मं, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ ७ ॥
गणाधिपा गौतममुच्यवृन्दाः, संस्थापिता धर्मविधायकाश्च ।
विनिर्मितं मङ्गलमन्दिरं च, वीरं जिनेशं प्रणमामि नित्यम् ॥ ८ ॥

हिराचन्द्रधनुर्बालचन्द्रः ।

શ્રી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તવન

સરસ્વતી વચન ઘો મરસ્વતી માતા, બોલીશ આદિ જ્ઞાસિ વિષ્ણુમાતા;
 અંતરીક્ષ ત્રિભુવનનો ધણી, પ્રતિમા પાર્શ્વજિનેશ્વરતણી. ॥ ૧ ॥
 લંકાધણી જે ગવણુ ગાય, તેદતણો બનેવી કહેવાય;
 ખગદ્ગણુ નામે ભૂપાલ, અહનિશિ ધર્મતણો છે ઢાળ. ॥ ૨ ॥
 સદ્ગુરુ વચન મદા મન ધરે, તિન કાળ જિનપૂજ કરે;
 મૌન આખડી ધરી છે એમ, જિનપૂજા વિણુ જમવા નેમ. ॥ ૩ ॥
 એક દિવસ અતિ ઉગ્રદ ધરી, ગજ-રથ-ધોડા-પાયક ટુરી;
 ચશો રેવાડી બહુ મંચર્યો, સાથે દેહરાસર વિસર્યો. ॥ ૪ ॥
 દેગમર રહ્યું ગિતે ઇચ્છું, વિણુ દેરાસર કરવું કિચ્છું?
 ગયતણે મન એક આખડી, જિન પૂજ્યા વિણુ નહિ સુખડી. ॥ ૫ ॥
 ચશો દિવમ દમ બાર ધડી, પ્રતિમા વિણુ લાગી ચટપટી;
 કરી એકાં વેકુ ને જાણુ, ભાવની સામે કીધો તાણુ. ॥ ૬ ॥
 નહિ એક શીજી આસની, પ્રતિમા નવો નીપાઠ પાર્શ્વની;
 તે કરતા નવિ લાગી વાર, ચાપો મહામંત્ર નવકાર. ॥ ૭ ॥
 પંચ પ્રમેયો ધરી મન ધ્યાન, ચાપી પ્રતિમા મુધે ધ્યાન;
 દેરાસર દેખી મન દર્યો, પ્રતિમા દેખી મન ઉલાર્યો. ॥ ૮ ॥
 આગ્યો ગમન કરી અધોલી, બાવનાચંદને ભરી ક્યોલી;
 પૂજી પ્રતિમા લાગ્યો પાય, મનિ-દરખ્યો ખરદ્ગણુ રાય. ॥ ૯ ॥
 એક વેકું ને બીજો છાણુ, પ્રતિમાજીનો કર્યો આકાગ;
 પ્રતિમા દેખી વચડો કરે, મધ મહિત ભવા બોજન કરે. ॥ ૧૦ ॥
 નેદજ વેળા તેદજ ધડી, પ્રતિમા વજ્રતણી પરિ જડી;
 ધર્મો રાગ ચિન્તા કરે, આશાતના રખે કાષ્ટ કરે. ॥ ૧૧ ॥
 ખરે કરી ખરદ્ગણુ ભૂપ, સેષ પ્રતિમા રાખી જલદૂપ;
 ગયો કાળ જલમાદિ ધણે, પ્રતિમા પ્રગટી તે પજી મુજો. ॥ ૧૨ ॥
 એલગપુર એલગદે રાય, કુડી છે ગમનની કાય;
 ન્યાયવંત નવિ દરે લોક, પૃથ્વી વર્તે પુન્ય શયોગ; ॥ ૧૩ ॥
 ગયતણે ચિર મોટો રોમ, રપણી ભર નિદાનો વિયોગ;
 રોમ રોમ ક્રોધા મચરે, મંદર રાણી મર્વે બોગવે. ॥ ૧૪ ॥
 નેદ કીડાના તેદજ દામ, તે તિલાં પાજા આવે મનમ;
 તેદ નરિ ન્દમે તેદને કાય, તત્તખીજી રાય અચેતન રાય. ॥ ૧૫ ॥
 ગય રણી મંદર બોગવે, કર્યો દિન દોદિસા નિગમે;
 એક વાર દનદિચિખ કર્યો, રથે ગય રેવાડી ચમો. ॥ ૧૬ ॥

સાથે સમરથ છે પરિવાર, પાદાત્યનીક ન લહું પાર;
 જાતાં બાણ મથાલે થયો, મોટી અટવીમાં એ ગયો. ॥ ૧૭ ॥
 ચાક્યો રાજ વડ વિશ્રામ, દીકી જાયા અતિ અભિરામ;
 લાગી તૃષા નીર મન વસ્યો, દીકો જાણી પાણી ભર્યો. ॥ ૧૮ ॥
 હાથ પાપ મુખ ધોયા વધી, લીધો પાણી મલને ગલી;
 કરી રવાડી પાછો વધ્યો, વહિલો જઈ પટરાણી મલ્યો. ॥ ૧૯ ॥
 પટરાણી રજિયાયત યજ્ઞ, ધરકો રાજ પોત્યો જઈ;
 આવી નિદ્રા રમણી પડી, પાસે રહી પટરાણી વડી. ॥ ૨૦ ॥
 હાથ પાપ મુખ નિરખે જામ, તે કીકા નવિ દેખે તામ;
 રાણીને મનિ કૌતિક વસ્યો, હિયડે પેજે કારણ કાર્યો. ॥ ૨૧ ॥
 જાગ્યો રાજ આલસ મોટી, પૂછે રાણી બે કર જોડી;
 સ્વામી કાલે રમવાડિ જીહા, હાથ પાપ મુખ ધોયો ટિહાં. ॥ ૨૨ ॥
 રાજ કહે રાણીજી સુણો, અટવી પન્ય છે અતિ ધણો;
 એ જલ કારિણ છે અનિ ધણો, સ્વામી કારજ સરશે આપણો. ॥ ૨૩ ॥
 મેં પ્રીત્યો પ્રભુ તુજ સમેત, આપણિ જાણ્યું વડ સકેત;
 રમ જોતરીયા તુરંગમ બેલ, રાવ રાણી આલ્યા બહુગેલ. ॥ ૨૪ ॥
 આળ્યો રાજ વડને તીર, ભર્યો માન સરોવર નીર;
 હરખી રાણી હયડે રંગ, રાજ અંગ પખાલે અંગ. ॥ ૨૫ ॥
 ટળ્યો કુદ તે વાળ્યો વાન, દેહ યજ્ઞ સુવણું સમાન;
 આળ્યો રાજ એલગપુરી, મંડપ આસવ આનંદ ભરી. ॥ ૨૬ ॥
 ગલિ ગલિ તલીયા તોરણ બાર, કરે વધામણ માણિક્ય માલ;
 ધર ધરથી આવે બેટણા, દાન અગોલિક દીને ધણા. ॥ ૨૭ ॥
 પડકો અમારીતણો નિરધોય, રાવરાણી મન થયો સંતોષ;
 સપ્તમજ્જમિ ઢાલ્યો પલંગ, તિહાં બેઠો રાજ મનરંગ. ॥ ૨૮ ॥
 ગુઆ ચન્દન દૂર કપૂર, વાસે અગર મહકે ભરપૂર;
 નિદ્રાભરી સુપન ધર્યો લહે, જાણે અમર કોઈ આવી કહે. ॥ ૨૯ ॥
 અતિ જાયા કરી અંબ પ્રમાણ, નીલો ધોડો નીલો પલાણ;
 નીલો ટોપ નીલા હથિયાર, નીલ વરણ નીલો અસવાર. ॥ ૩૦ ॥
 સુણ રે એલગપુરના ભૂપ, જીહાં જાજ દીકો ત્યાં છે દૂપ;
 પ્રકટ કર વહેલો વું યજ્ઞ, તિહાં પ્રતિજ્ઞ મારી છે સહી. ॥ ૩૧ ॥
 કરી મલોખાની પાલખી, દૂપમાહિ મૂકે સનમુખી;
 કાયા તાંતણા હાથે ધરી, તેણે હું આવીશ ખેસી કરી; ॥ ૩૨ ॥
 તેહ દહાડાના જાણ જોહ, રમે વાજકા જોતરીયા તેહ;
 પુઠે મ જોષણ વું મુઝ જાણી, શિખામણ દીને છે ધણી. ॥ ૩૩ ॥

ધર્યો સુપન લઈ નગ્યો રાય, પ્રદ હિયો હરખ્યો મન માય;
 કરી સનઈ જે જીમ કહી, તવ આવ્યો વડ પાસે વહી. ॥ ૩૪ ॥
 તે જલ સમીપે આવ્યા જામ, પ્રકલ્યો કૃપ અવિચલ અભિરામ;
 બર્ષો નીર મંગાજલ જીર્યો, હરખ્યો રાજા હયડે હર્યો. ॥ ૩૫ ॥
 કરી મલોખાની પાલખી, માણિક મોતી જડી નવ લખી;
 બાંધી તાંતણે મેલી તે કામ, આવી બેઠા ત્રિભુવન સ્વામ. ॥ ૩૬ ॥
 પાર્શ્વ પધાર્યા કંઠે કૂવા, ઓતસવ મેર સમાણા હુવા;
 જોતરીયા જોડે વાજડા, ખેડયા વિષુ તે ચાલે છડા. ॥ ૩૭ ॥
 ગાયે કામિની કરે કલોલ, વાજે ભુંગલ બેરી દોલ;
 પોદી મનમાં ભારે ભરી, પાલખી છે મલોખાતણી. ॥ ૩૮ ॥
 રાજા મન આવ્યો સંદેહ, કિમ પ્રતિમા આવે છે એહ;
 વાંછી દષ્ટિ કરે આરંભ, તવ પ્રતિમા ત્યાં રહિ ધીરસ્તંભ. ॥ ૩૯ ॥
 રાજા લોક ચિન્તાતુર થયો, એ પ્રતિમાએ સ્થાનિક કર્યો;
 સુવધાર શિલાવટ સાર, તેડી આવ્યા જગવિખ્યાત. ॥ ૪૦ ॥
 આસસ અંગતણા પરિહર્યો, વેગે શ્રી જિનમદિર કર્યો;
 શિલાવટ તવ રંગરસાલ, કીધો જિનપ્રાસાદ વિરાળ; ॥ ૪૧ ॥
 ખગલડંડ તોરણુ ધિરસ્તંભ, મંડપ મોટા નાટારંભ;
 પખામણુ કીધો ધોળો જોડ, તિહાં પ્રતિમા નવિ બેસે તેહ. ॥ ૪૨ ॥
 અંતરીક્ષ જાંચો એટલે, અસવાર નીચે જામ તેટલે;
 રાય રાણી મળી છે જોડ, ખરચે દ્રવ્યતણી મન ડોડ. ॥ ૪૩ ॥
 સમદણા બેઠા શ્રીપાસ, એલમરાય મન પોતી આય;
 પૂજે પ્રભુને હજેવે આગર, શ્રીપુર નામે વમાયો નગર. ॥ ૪૪ ॥
 આવે સંધે ચઉદિશીતણા, મંડપ મહોત્સવ માંડે ધણા;
 લાખેણી પૂજા પ્રભુની કરે, મોટા મનોરથ સુકટ બેરે. ॥ ૪૫ ॥
 રાજા રાજલોક કરે કામની, જાલગ મારે સદા સામિની;
 મેવક મેવ કરે ધરજેન્દ્ર, પદાવતી આવે આજુદે. ॥ ૪૬ ॥
 આશ્રિતી રીપક મંગલમાલ, ભુંગલ બેરી કાકઝમાલ;
 આજ લગે મદુ એમ જ દહે, એક દોરો પ્રભુ જાયા રહે. ॥ ૪૭ ॥
 આગે તો જાતો અસવાર, જુદાં છે એલમરાય અવતાર;
 જે જિમ જાણ્યું તેમજ મદી, રાત પરપર ચઢ્યુરુ કદી. ॥ ૪૮ ॥
 સૂણી આદિ ચાચો મન રૂલી, નિરખ્યું તે જાળે કેવલી;
 અમમેન ગાન અવનંમ, વામા રાણી કુશીએ દંમ. ॥ ૪૯ ॥
 વામા રાણી ઉપરી અવનાગ, હરજો સ્વામી સેવક માર;
 સંવન પમર છાંયીએ વખાણુ, મુદિ વૈદ્યાખતજો દિન જાણુ. ॥ ૫૦ ॥

શ્રી ગણધરકલ્પલતા

(૬)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૨૬ થી)

૬. શ્રી મંડિત ગણધર

છટ્ટા ગણધર શ્રી મંડિતમહારાજ વાસિષ્ઠગોત્રના મૌર્યગામના રહીશ વિપ્ર શ્રી ધનદેવ અને માતા શ્રી વિજયાદેવીના પુત્ર હતા. તેમનો સિંહ રાશિ અને મઘા નક્ષત્રમાં જન્મ થયો હતો. બૃહસ્પતિને પણ છતે એવા બુદ્ધિવંત હોવાથી તેઓ થોડા સમયમાં ચૌદ વિદ્યાના પારગામી થયા. તે હમેશાં ૩૫૦ શિષ્યોને લાણાવતા હતા. તેમને ણંધ મોક્ષની જાણતમાં સંદેહ હતો. તેને પ્રભુ શ્રી મહાવીરસ્વામી કંઈ રીતે દૂર કરે છે તે બીના ટૂંકામાં આ પ્રમાણે છે.

પૂર્વોક્ત રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે પાંચે જણને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી છટ્ટા મંડિત નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—“જેના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે પાંચે જણ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્યજ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં અને મારો સંશય દૂર કરું.” આ પ્રમાણે વિચારી મંડિત બ્રાહ્મણ પોતાના સાડાત્રણ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેને કહ્યું—“હે મંડિત! તને એવો સંશય છે કે—‘આત્માને કર્મનો ણંધ તથા કર્મથી મોક્ષ છે કે નહિ?’ આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ લાસતા વેદપદોથી થયો છે—

“સ एष विगुणो विभुर्न वक्ष्यते संसरति वा मुच्यते ।

मोचयति वा न वा एष, बाह्यमभ्यन्तरं वा वेद ॥”

“ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે—આત્માને કર્મનો ણંધ કે કર્મથી મોક્ષ નથી. તે પદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—[સ एष] એટલે તે આ આત્મા [વિગુણો] સત્ત્વ, રજસ્ અને તમોગુણ રહિત, [વિભુઃ] સર્વવ્યાપક છે, તે [ન વક્ષ્યતે] કર્મથી ણંધાતો નથી, એટલે શુભ અથવા અશુભ કર્મના ણંધન રહિત છે, [ન સંસરતિ વા] સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતો નથી; કેમ કે કર્મના ણંધ-

ઉલટ અક્ષપત્રીને થયો, ગાયો પાર્શ્વ જિનેશ્વર જ્યો;
બોલે કવિના બેડી હાય, અંતરીક્ષજ પાર્શ્વ સુનાય. ॥ ૫૧ ॥
હું સેવક છું તાહરો સ્વામ, હું લીને પ્રભુ તારે નામ;
મુનિ લાવણ્યસમય કહે મુદા, તુમ દરિશન વાંચું છું સદા. ॥ ૫૨ ॥

આ સત્ત્વન પ્રાચીન પ્રતભાંધી લીધું છે. આમાં લાખા મારવાડી, મેવાડી અને ગુજરાતી એમ ત્રણ જણાય છે. સંગ્રાહકઃ મુનિ વિદ્યાનંદવિજય

—૦૨૬—

૩૫૩

વાળાને સ સારમા પરિબ્રમણ કરવાનું હોય, પણ આત્મા કર્મના બંધનથી રહિત છે, તેથી તે સ સારમા પરિબ્રમણ કરતો નથી, [ન મુચ્યતે] આત્મા કર્મથી મૂકાતો નથી, કેમકે જેને બંધ હોય તેને તે બંધથી મુક્ત થવું સંભવે, પણ આત્માને કર્મના બંધનો અભાવ હોવાથી તે કર્મથી મૂકાતો પણ નથી, [મોચ્યતિ વા] વળી આત્મા કર્મ વિગેરેનો કર્તા ન હોવાથી બીજાઓને કર્મથી મૂકાવતો નથી [ન વા ણ્ય યાદ્યમભ્યન્તરં વા વેદ] વળી આ આત્મા પોતાથી ભિન્ન એવા મહત્ અહ કાર વિગેરે બાહ્ય સ્વરૂપને તથા અભ્યંતર એટલે પોતાના સ્વરૂપને જાણતો નથી આ પ્રમાણે વેદપદોથી તું જાણે છે કે-આત્માને બંધ કે મોક્ષ નથી, પરંતુ આત્માને બંધ અને મોક્ષ જણાવનારા બીજા વેદપદો દેખી તું મંથયમા પડ્યો છે કે-આત્માને કર્મનો બંધ અને કર્મથી મોક્ષ છે કે નહિ ? આત્માને બંધ અને મોક્ષ જણાવનારા નીચેના વેદપદો છે—

“ ન હિ વૈ સશરીરસ્ય પ્રિયાઽપ્રિયયોરપહૃતિરસ્તિ, અશરીરં વા વસન્તં પ્રિયાઽપ્રિયે ન સ્પૃશતઃ । ”

“ [ન હિ વૈ સશરીરસ્ય પ્રિયાઽપ્રિયયોરપહૃતિરસ્તિ] શરીર સહિત એટલે મમારી આત્માને સુખ અને દુઃખનો અભાવ નથી જ, એટલે સમારી આત્માને સુખ અને દુઃખ લોગવવા જ પડે છે, કેમકે તેણે સુખ-દુઃખના કાળજીભૂત શુભ અને અશુભ કર્મો બાંધેલા હોય છે [અશરીરં વા વસન્તં પ્રિયાઽપ્રિયે ન સ્પૃશતઃ] શરીર રહિત એટલે મુક્ત થયેલા અને લોકના અગ્રભાગમા વસતા આત્માને સુખ-દુઃખ સ્પર્શ કરતા નથી, કેમકે તે મુક્તાત્માને સુખ-દુઃખના દારણુભૂત કર્મ હોતા નથી આ વેદપદોથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે-આત્માને બંધ અને મોક્ષ છે આવી રીતે ધન્યર વિરુદ્ધ જાસતા વેદપદોથી તું સંશયમા પડ્યો છે, પણ હું મંડિત । આ તારો મંથય અયુક્ત છે, કેમકે— ‘ સ ણ્ય વિગુણો વિમુર્નં વચ્યતે સંસરતિ વા મુચ્યતે । મોચ્યતિ વા ન વા ણ્ય યાદ્યમભ્યન્તરં વા વેદ ॥ ’ એ વેદ પદોનો અર્થ તું સમજ્યો નથી, તેથી તે પદોનો અર્થ જેવો તું ઉપર મુજબ દે છે તેવા તે પદોનો અર્થ યતો નથી તે વેદપદોનો ખરો અર્થ આ પ્રમાણે છે, આભગ- [સ ણ્ય વિગુણો વિમુ] વિગુણ એટલે છત્રસ્થપત્તાના ગુણ રહિત એવા, અને વિમુ એટલે કેવલજ્ઞાન-વસ્તુ સર્વવ્યાપક એવો તે આ આત્મા, અર્થાત મુખ્યાત્મા [ન વચ્યતે] કર્મથી બંધાતો નથી, એટલે શુભ અને અશુભ કર્મના બંધન રહિત છે, કેમકે તે મુક્તાત્માને કર્મબંધનના કાળજીભૂત મિથ્યાદર્શન વિગેરેનો અભાવ છે અને [સંસરતિ વા] મુસાગાં પરિબ્રમણ કરતો નથી, કેમકે કર્મના બંધનવાળાને સ સારમા પરિબ્રમણ સંભવે, પણ મુક્તાત્મા કર્મના બંધનથી રહિત છે, તેથી તે મુસાગાં પરિબ્રમણ કરતો નથી, [મુચ્યતે] કર્મથી મુક્તો નથી, કેમકે તે મુક્તાત્માને કર્મનો બંધ જ નથી તો પછી કર્મથી

મૂકાવાનું હોય જ ક્યાંથી ? કારણ કે જેને કર્મજાંઘ હોય તેને તે કર્મના જાંઘથી મૂકાવાપણું સંભવે, આ રીતે મુક્તાત્માને કર્મના જાંઘનો અભાવ હોવાથી તે કર્મથી મૂકાતો નથી; [મોચયતિ વા] વળી મોક્ષે ગયેલો જીવ બીજાઓને ઉપદેશ દેતો નથી, તેથી બીજાઓને કર્મથી મૂકાવતો નથી. વળી તે મુક્તાત્માને સંસાર સંજાંથી સુખ હોતું નથી, તે કહે છે—[ન વા એ વાદ્યમભ્યન્તરં વા વેદ] આ મુક્તાત્મા પુખ્ત, એક વિગેરેથી થતા બાહ્ય સુખને તથા અભિમાન વિગેરેથી થતા આંતરિક સુખને—આ પ્રમાણે જન્મે પ્રકારનાં સાંસારિક સુખને અનુભવવારૂપે જાણતો નથી, એટલે તે સાંસારિક સુખને જોગવતો નથી. આવી રીતે મુક્ત થયેલા આત્માનું સ્વરૂપ જણાવનારાં એ વેદપદો છે, પણ સંસારી આત્માને તો કર્મનો જાંઘ અને કર્મથી મોક્ષ (છૂટકારો) હોય જ છે.”

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી મંડિતને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો.

પ્રભુ શ્રી મહાવીરે તેમનો સંદેહ દૂર કરવાથી તેમણે ૫૪ મા વર્ષની શરૂઆતમાં ૩૫૦ શિષ્યો સાથે પ્રભુની પાસે દીક્ષા લીધી. તેઓ ગણધર પદવી પામ્યા હતા અને દ્વાદશાંગીના રચનાર હતા. તેઓ છન્નસ્થપણામાં ૧૪ વર્ષ સુધી રહ્યા હતા એટલે ૬૮ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તેઓ કેવલજ્ઞાન પામ્યા. કેવલીપણે ૧૬ વર્ષ સુધી વિચરી, ૮૩ વર્ષનું સર્વાયુ પૂર્ણ કરી, પ્રભુની હયાતિમાં જ તેઓ સુક્રિપદને પામ્યા. ગાદીની બીના પહેલા ગણધરની માફક સમજી લેવી.

૭. શ્રી મૌર્યપુત્ર ગણધર

આ મૌર્યપુત્ર ગણધર મહારાજ કાર્યપગોત્રના મૌર્યગામવાસી, મૌર્ય પ્રાદ્યલુના પુત્ર હતા. તેમની માતાનું નામ વિજયાદેવી હતું. તેઓનો જન્મ વૃષભ-રાશિમાં મૃગશીર નક્ષત્રમાં થયો હતો. તેઓ ચૌદ વિદ્યાના પારગામી હતા અને ૩૫૦ શિષ્યોના અધ્યાપક હતા. તેમને “ દેવો છે કે નહિ ” એવો સંશય હતો. તે પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવ કઈ રીતે દૂર કરે છે, તે બીના દૃઢામાં આ પ્રમાણે છે.

પૂર્વોક્ત રીતે ઈન્દ્રભૂતિ વિગેરે જાણે જાણે દીક્ષિત થયેલા સાંભળી સાતમા મૌર્યપુત્ર નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—“ જે પ્રભુના ઈન્દ્રભૂતિ વિગેરે જાણે જાણે શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્ય જ છે; મારે હું પણ તેમની પાસે જઈ અને મારો સંશય દૂર કરું. ” આ પ્રમાણે વિચારી મૌર્યપુત્ર પોતાના સાડાત્રણસો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેને કહ્યું કે—“ હે મૌર્યપુત્ર ! તને એવો સંશય છે કે—દેવો છે કે નહિ ? આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે—

“ કો જાનાતિ માયોવમાન્ ગીર્વાણાન્ ઇન્દ્ર-યમ-વરુણ-કુવેરાદીન્ ”

ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે દેવ નથી. તે વેદપદોનો અર્થ તું આ

પ્રમાણે કરે છે—ઈન્દ્ર, યમ, વરુણ અને કુબેર વિગેરે માયા' જેવા દેવોને કોણ જાણે છે ? અર્થાત્ ઇન્દ્રાદિ દેવો માયારૂપ છે, જેમ માયા—ઈન્દ્રજલમાં ખરડું વસ્તુસ્વરૂપ કાંઈ હોતું નથી તેમ દેવો પણ વસ્તુગતે ખરી રીતે છે જ નહિ. વળી તું વિચારે છે કે—નારકીઓ તો પરતંત્ર અને દુઃખથી વિહ્વલ હોવાથી અહીં આવી શક્તા નથી; તેથી તેઓને પ્રત્યક્ષ દેખવાનો કોઈ પણ ઉપાય ન હોવાથી શાસ્ત્રોમાં કહેવા મુજબ 'નારકીઓ છે' એમ શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ. પણ દેવો તો સ્વતંત્ર અને પ્રભાવશાલી હોવાથી અહીં આવવાને સમર્થ છે, છતાં તે દેવો દૃષ્ટિગોચર ન થતા હોવાથી જણાય છે કે દેવો નથી. પણ વળી દેવની હુમ્મતી જણાવનારાં ખીજાં વેદપદો દેખીને તું સંશયમાં પડ્યો છે કે—દેવો છે કે નથી ? દેવની સત્તા જણાવનારાં આ વેદપદો—'સ एष यज्ञायुषी यजमानोऽञ्जसा स्वर्गलोकं गच्छति' । એટલે યજ્ઞરૂપ છે આયુષ—હથિયાર જેને એવો તે આ યજ્ઞમાન જલ્દી સ્વર્ગલોક એટલે દેવલોકમાં જાય છે. આ વેદપદોથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે દેવો છે, કેમ કે જો દેવ ન હોય તો દેવલોક ક્યાંથી હોય ? આવી રીતે પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે દેવ છે કે નથી ? પરંતુ હે મૌર્યપુત્ર ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમ કે અહીં સમવસરણમાં આવેલા આ દેવોને તું અને હું પ્રત્યક્ષ દેખીએ છીએ. વળી ચન્દ્ર—સૂર્યાદિ બ્યોતિષ્ક દેવોનાં વિમાનોને તો દરેક લોકો પ્રત્યક્ષ દેખે છે. જો દેવો ન હોય તો એ વિમાનો કેમ દેખાય ? વેદપદોમાં દેવોને જે માયા સદૃશ કહ્યા છે તેથી દેવોનું અનિત્યપણું સૂચ્યું છે. એટલે મોટા આયુષ્યવાળા દેવો પણ આયુષ્ય પૂરું થતાં મરે છે, તેથી ખીજા પદાર્થોની જેમ તેઓ પણ અનિત્ય છે, માટે દેવપણાની આકાંક્ષા ન રાખતાં શાશ્વતા એવા મોક્ષપદની જ આહવા રાખવી તથા સાધના કરવી જોઈએ. એ પ્રમાણે દેવોનું અનિત્યપણું સૂચવીને પ્રાણીઓને ધર્મ સાધવાનો ભોધ આપ્યો છે; પણ એ વેદપદો 'દેવો નથી' એમ જણાવતા નથી. દેવો સ્વતંત્ર અને પ્રભાવશાલી હોવા છતાં સંગીતકાર્યાદિમાં વ્યવસ્થા, દિવ્ય પ્રેમ, વિવધમાં આસક્તિ વિગેરે કારણોથી તથા મનુષ્યલોકના દુર્ગંધથી તેઓ અહીં આવતા નથી, પણ તીર્થકરોના કલ્યાણક વખતે મદાપુરુષોના પુણ્ય પ્રભાવથી આકર્ષાઈને લક્ષિતી, અને પૂર્વભવની પ્રીતિથી, તેમજ પૂર્વભવના દેવ વિગેરે કારણોથી દેવતાઓ અહીં આવે છે. ”

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી મૌર્યપુત્રનો સંશય નષ્ટ થયો. તેમને નિર્ણય થયો કે દેવો છે. સંશય નષ્ટ થતાં પોતાના આરાત્રણો શિષ્યો સાથે ૬૫ વર્ષની ઉંમરે તેઓ દીક્ષિત જની અબ્ધર જન્યા. સર્વ લગ્નિધનિધાન એવા તેઓ ૧૪ વર્ષ ઉપવૃત્તપદ્ધતિમાં રહ્યા. એટલે ૭૯ વર્ષ થીલ્યા બાદ ૮૦ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તેઓ દેવગણના પામ્યા. ૧૬ વર્ષ સુધી દેવલીપમે વિચરી સર્વાયુ (૬૫+૧૪+૧૬) ૯૫ વર્ષનું પૂર્ણ કરી પ્રભુની દયાતિમાં શ્રેયેશી અવસ્થા અનુભવીને તેઓ નિર્વાણપદને પામ્યા. આદીની બીના પૂર્વની માફક ગમજવી.

૮. શ્રી અકંપિત ગણધર

આ આઠમા ગણધરમહારાજ ગૌતમગોત્રના, પિતા દેવ પ્રાક્ષણ અને માતા જયંતીના પુત્ર હતા. તેઓનો મકરસાથિ, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં જન્મ થયો હતો. ત્રીજી બુદ્ધિના પ્રભાવે છએ દર્શનનાં ચાઓ લાણીને તેઓ મહાસમર્થ વિદ્વાન્ થયા હતા. તેઓ ૩૦૦ શિષ્યોને લણાવતા હતા. તેમને ‘નારકીઓ છે કે નહિ?’ એવો સંશય હતો. પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના પ્રસાદથી તે કંઈ રીતે દૂર થાય છે? તે બીના દૂંધામાં આ પ્રમાણે છે.

પૂર્વોક્ત રીતે ઈન્દ્રભૂતિ વિગેરે સાતે જણને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી આઠમા અકંપિત નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—‘જેના ઈન્દ્રભૂતિ વિગેરે સાતે જણ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્ય જ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે બાઉ, અને મારો સંશય દૂર કરું.’ આ પ્રમાણે વિચારી અકંપિત નામના પંડિતજી પોતાના ત્રણ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેને કહ્યું કે—‘હે અકંપિત ! તને એવો સંશય છે કે—નારકી છે કે નહિ ? આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે—“ ન હિ વૈ પ્રેત્ય નરકે નારકાઃ સન્તિ । ” ઉપરના વેદપદોથી તું બાણે છે કે નારકી નથી, તે વેદપદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—પ્રેત્ય એટલે પરલોકમાં નરકને વિષે નારકી નથી, એટલે કોઈ પણ પ્રાણી મરીને પરલવમાં નારકી થતા નથી. વળી તું માને છે કે—ચન્દ્ર-સૂર્યાદિ દેવો તો પ્રત્યક્ષ જણાય છે. વળી મનુષ્યો કોઈ દેવની માનતા માને છે, તો કેટલાકને તે માનેલી માનતાનું ફળ મળતું દેખીએ છીએ; આ પ્રમાણે માનતા વિગેરેનું ફળ દેખવાથી અનુમાનથી પણ જણાય છે કે દેવો છે. પણ નારકી તો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી કે અનુમાન પ્રમાણથી પણ જણાતા નથી, તેથી નારકી નથી. પણ વળી “ નારકો વૈ ય્ય જાયતે યઃ શૂદ્રાન્નમજ્ઞાતિ ” એટલે ‘જે પ્રાક્ષણ શૂદ્રનું અનાજ ખાય છે તે નારકી થાય છે.’ આ પદોથી નારકી છે એમ જણાય છે. આવી રીતે પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે નારકી છે કે નથી ? પરંતુ હે અકંપિત ! આ તારો સંશય અધુક્ત છે, કેમકે “ ન હિ વૈ પ્રેત્ય નરકે નારકાઃ સન્તિ ” એ વેદપદોનો અર્થ તું સમજ્યો નથી. તે પદોનો ખરો અર્થ આ પ્રમાણે છે—પરલોકમાં નરકને વિષે નારકીઓ નથી, એટલે પરલોકમાં નારકીઓ મેરુ વિગેરેની જેમ શાશ્વતા નથી, પરંતુ જે પ્રાણી ઉત્કૃષ્ટ પાપ ઉપાર્જન કરે છે તે મરીને પરલવમાં નારકી થાય છે. આ પ્રમાણે તે વેદપદોનો અર્થ છે. અથવા નારકી મરીને દુરીથી અનંતરલવે નારકીપણે ઉત્પત્ત થતા નથી. એ પ્રમાણે તે વેદપદોનો અર્થ છે, પણ એ વેદપદો ‘નારકી નથી’ એમ જણાવતા નથી. નારકીઓ પરવશપણથી અહીં આવી શકતા નથી, પરંતુ ક્ષણિક જ્ઞાનવાળા સર્વસભગવંતો તો, તે નારકી-

એને પોતાના, જ્ઞાનથી પ્રત્યક્ષ દેખે છે. છન્દસ્થાને અનુમાનથી નારકીની પ્રતીતિ થઈ શકે છે, તે આ પ્રમાણે—જેમ પ્રાણી ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યનું ફળ અનુત્તર દેવપણે ઉત્પન્ન થઈને લોગવે છે, તેમ ઉત્કૃષ્ટ પાપ કરનાર પ્રાણીને તે ઉત્કૃષ્ટ પાપનું ફલ પણ અવશ્ય લોગવવું જ પડે, અને તે તીવ્ર અને નિરંતર દુઃખ લોગવવારૂપ ફલને નારકીપણે ઉત્પન્ન થઈને લોગવે છે. કદાચ તું કહે કે—ઉત્કૃષ્ટ પાપનું ફલ તિર્યચના ભવમાં અથવા મનુષ્યના ભવમાં પણ લોગવી શકાય, કેમ કે ઘણા તિર્યચોને અને મનુષ્યોને અતિશય દુઃખી દેખીએ છીએ; તો તે વચ્ચે પણ ઠીક નથી, કેમ કે તિર્યચ અને મનુષ્ય ભવમાં તીવ્ર અને નિરંતર દુઃખ હોતું નથી; તેમને દુઃખ વધારે હોય તો થોડું પણ સુખ હોય છે. વળી નારકીઓને જેવું તીવ્ર દુઃખ કહ્યું છે તેવું દુઃખ તિર્યચ અને મનુષ્ય ભવમાં હોતું નથી, ઉત્કૃષ્ટ પાપનું ફલ તો તીવ્ર અને નિરંતર દુઃખ લોગવવું એ જ છે; માટે માનવું જોઈએ કે—ઉત્કૃષ્ટ પાપ કરનારો પ્રાણી મરીને નારકી થઈ તીવ્ર અને નિરંતર એવાં દુઃખો લોગવે છે. ”

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી અકંપિત બ્રાહ્મણને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો. તેમને નિર્ણય થયો કે નારકી છે. સંશય નષ્ટ થતાં તેમણે પોતાના ગ્રણ સો શિષ્યો સાથે તે જ વખતે મહાવીરદેવની પાસે ૧૯ મા વર્ષની શરૂઆતમાં દીક્ષા લીધી અને તંઓ ગણધર પદવી પામ્યા. નવ વર્ષ છન્દસ્થપણે રહી તેઓથી ૫૮ મા વર્ષની શરૂઆતમાં દેવજ્ઞાન પામ્યા. ૨૧ વર્ષ સુધી ધ્યાનાતીત સ્વરૂપે વિગદી, ઘણા ભવ્ય ઇયોને મોક્ષમાર્ગના સુસાદર જનાવી સર્વાયુ (૪૮૫૬+૨૧) ૭૮ વર્ષનું પૂર્ણ કરી પંચમ (મોક્ષ) ગતિને પામ્યા. જાકીની ખીના શ્રી ઇન્દ્ર-ભૂતિચની માર્ક કાણુવી.

આ. શ્રીવિજયપદમસુરિ

જાણવા યોગ્ય

૧. અમુક ગાથાનું પ્રતિક લઈને કેટલાક જંધુઓ તીર્થંકરને જાનિરમરણુ જ્ઞાન હોવાનું કહે છે પાંચુ શ્રી મલ્લકગિરિજી મદારાજ આવરવક મુવની ગાયા ૧૮૯ ની દીકામાં કહે છે કે—જાનિરમર એટલે અપ્રતિપાતિ એવા ગતિ, મુન ને અવધિરૂપ ગણુ જ્ઞાનવડે પુન સમજાવા. જે દેવલોકમાંથી જગવંત આવવાના હોય તે દેવલોકમાં જેવું હોય તેટલું અપ્ર-મુન અપ્રતિપાતિ જગવંતને હોય છે.

૨. દોહરિધનિયા જપન માટે મત્તવરિરિજીએ શ્રી આવરવક દીકાના પાને ૧૯૫ મે ચાર શાપાવડે ૨૬ કાર કલા છે. દીકામા તેનો વિસ્તાર છે તે ખાસ જાણવા યોગ્ય છે.

૩. પીંચ વિદરમાનના નામ વિગેરે ૨૧ કાજા જનાવનાર એક પ્રકરજની લેખિત પ્રત જાવનજના કાંકરમાંથી નીકળે છે. તેનું જાણવંત એમ 'શ્રી ભૈરવધર્મપ્રકાશ' પુ. ૫૫ માંના અંક પાંચમાં આપ્યું છે તે વિદરમાન જિનને એજ ખાસ જાણવા યોગ્ય છે. કુંવરજી

તત્ત્વન્યાયવિભાકરની સમાલોચના

આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિગ્નવલ્લભિયુગ્મિએ રચેલ તત્ત્વન્યાયવિભાકર સ્વોપન ટીકા સાથેનો અથ અભિપ્રાય માટે શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક મહાને મળ્યો છે આખા અથનું મમત્ર અવલોકન કરવા માટે મને સોપતા એક અપૂર્વ અથ જોવામા આવે છે આ ૧૭ અને પૂર્વાચાર્યોના અથોનું દોહન કરી જૈનદર્શનના તત્ત્વજ્ઞાનનો મર્મોશી સાર સગલ મરકૂત ભાષામા ન્યાયપુત્ર મર ગોઠવી મૂકવામા આવેલ છે જૈન તત્ત્વજ્ઞાન ॥ ફટલાક વિષયો જેવા કે અનેકાતવાદ, સ્વાદ્વાદ, જ્ઞાનવાદ, પ્રમાણુવાદ, જીવઅજીવના, કર્મવાદ વિગેરે ગહન હોવા છતા, વાદ પ્રતિવાદના આડબગ રિના, પૂર્વાચાર્યોએ જુદા જુદા દૃષ્ટિબિંદુથી સૂક્ષ્મ ભુદ્ધિએ ત્રિચાગણા કરી, પ્રતિસ્પર્ધા દર્શનોના મતબ્યોની તુલનાત્મક પરીક્ષા કરી જે મિદ્ધાતો (conclusions) અત્યાગ સુધીમા નક્કી કર્યા છે તે મિદ્ધાતો આ અથમા અચકારે મૂકેલ છે ખીજ દર્શનોની જેમ જૈન દર્શન પણ ધીમે ધીમે ફૂલેલ-ફૂલેલ અને વિન્મેલ છે આ અથમા છેવટના ફક્ત સિદ્ધાંતો પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યા છે, એવું કાંઈ નથી અગત્યના સવાલોને ચર્ચવામા પણ આવેલ છે, જુદા જુદા આચાર્યોના મતબેદ પણ બતાવેલ છે અને વેદાત મીમાસા, માખ્ય, ન્યાય આદિ દર્શનોની માન્યતાથી જુદા પડવાના કારણો પણ બતાવવામા આવ્યા છે, એટલે જૈન દર્શનના અભ્યાસી માટે આ મહત્વનો અથ છે

અથને ત્રણ વિભાગમા વહે એવ છે તત્ત્વાર્થસૂત્રની પદ્ધતિ પ્રગણે સૂત્ર, ભાષ્ય અને ટીકા થોજેલ છે તત્ત્વાર્થસૂત્રમા પહેલું સૂત્ર સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ છે તેને મદલે સમ્યક્ધર્મસંવિચરણાનિ મુક્તયુપાયા સૂત્ર મૂકેલ છે અને પછી મમ્યકુ શ્રદ્ધા, મમ્યકુ મવિત્ અને મમ્યકુ ચગ્ગનું અથના ત્રણ વિભાગમા વિવરણ કરેલ છે દરેક વિભાગમા જુદા જુદા વિષયોના પાચ વિભાગ પાડેલ છે, જેને પ્રથમકિરણ દ્વિતીય કિરણાદિ નામ આપેલ છે પહેલા વિભાગમા સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ બતાવી, જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, મવર, નિર્જગ, બંધ અને મોક્ષ એ નવ તત્ત્વોની પ્રરૂપણા કરી તેના લક્ષણ, ભેદ, પ્રભેદ વિગેરેની સવિસ્તર તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ પ્રરૂપણા અને ચર્ચા કરેલ છે આ ભાગમા જીએ દ્ર થોતું સ્વરૂપ બતાવેલ છે, પુણ્ય અને પાપ તત્ત્વ ૧૧ વિચારણામા કર્મનું સ્વરૂપ, કર્મના ભેદો વિગેરેનું આગમ પ્રમાણે વર્ણન કરેલ છે આશ્રવ તત્ત્વની વિચારણામા આશ્રવના હેતુ હિંસા ગમત્ય, રતેય, અષ્ટલચર્ય, પગ્ગિદ્ધ વિગેરેનું શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ વિવરણ કરેલ છે. મેનર તત્ત્વના વિવેચનમા ચૌદ ગુણુચ્ચાનનું મવિસ્તર વર્ણન આપેલ છે, અને સમિતિ ગુપ્તિ વિગેરેનું સ્વરૂપ બતાવી પરીપહોનું વર્ણન કરેલ છે નિર્જરા તત્ત્વની વિચારણામા તપ અને જ્ઞાનનું સ્વરૂપ બતાવેલ છે બધના વિષયમા કર્મની પ્રકૃતિ, સ્થિતિ વિગેરેનું દિગ્દર્શન કરાવેલ છે મોક્ષતત્ત્વમા મોક્ષનું સ્વરૂપ બતાવી માર્ગજ્ઞાનું વિવેચન કરેલ છે, અને લેસ્યાએતું સ્વરૂપ બતાવી સિદ્ધતા લિંગની ચર્ચા કરેલ છે

ખીલ ભાગમા જ્ઞાનનું સ્વરૂપ બતાવેલ છે તેમા ખતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન વિગેરે જ્ઞાનના

સાધનોનું વિસ્તારથી સ્વરૂપ જાણી, જ્ઞાનના પ્રાપ્તિમાર્ગ અત્યંત પ્રમાણશાસ્ત્રની મીમાંસા કરેલ છે જેમાં જૈન ન્યાય, નય, સમજાગી, અનેકાંતવાદ વિગેરે વાદોની ચર્ચા કરેલ છે.

જીવન જાગમાં ચરણકરણાનુયોગ બતાવેલ છે. પંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ બતાવેલ છે, બાર બાવનાઓનું વર્ણન કરેલ છે, લોકસ્વરૂપનું વર્ણન કરેલ છે અને ચારિત્ર અલ્પકરનાર-ચારિત્રીઓના પુણ્ય અકુશ વિગેરે બેદોનું વર્ણન કરી અંચળી સમાપ્તિ કરેલ છે.

ઉપરના અવલોકનને પરિણામે જણાશે કે-જૈન દર્શનના અભ્યાસીને જૈનદર્શન અને જૈન ધર્મના લિખિત તત્ત્વો-અંશોનું જ્ઞાન મેળવવાની સંપૂર્ણ સામગ્રી આ ગ્રંથ પૂરી પાડે છે. એટલે આ ગ્રંથનો લાભ જૈનસમાજ અને જૈનેતર તત્ત્વજિજ્ઞાસુ વર્ગ અવશ્ય શ્રેણી એવી અમારી માન્યતા છે.

આ ગ્રંથ તત્ત્વાર્થસૂત્રની શૈલીને અનુલક્ષીને રચાયેલ છે, તત્ત્વાર્થસૂત્રના સૂત્ર રચનાર શ્રી ઉમારવાતિ વાચક છે, બાળ્ય સ્વોપક છે કે કેમ તે વિવાદનો વિષય છે, અને ટીકાકાર શ્રી સિદ્ધસેન ગણિ જુદા આચાર્ય છે. સૂત્રકાર શ્રી ઉમારવાતિ અને ટીકાકાર શ્રી સિદ્ધસેન ગણિ વચ્ચે લગભગ આઠશો દજાર વર્ષનું અંતર છે. સદરહુ આઠશો હજાર વર્ષમાં જૈન તત્ત્વજ્ઞાન માદિત્યમાં ધણી મહત્વનો વિકાસ થયો હતો. એટલે તત્ત્વાર્થસૂત્રના ટીકાકારને, સૂત્રોનો અર્થ પાછળના તત્ત્વજ્ઞાનના વિકાસને અનુરૂપ કરવાને કેટલેક રથળે શ્રમ પડ્યા તેવામાં આવે છે. તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં નવની વિચારણામાં ઉપર બતાવેલ ટીકાકારની મુશ્કેલી થઈ તરી આવે છે.

આ પુસ્તકના દર્તા શ્રી વિનયલબ્ધિસુરિજીને આ મુશ્કેલી નડેલ નથી. તેઓશ્રીએ પૂર્વાચાર્યોના મથોનું અવજન, મનન અને નિદિધ્યાસન કરી વસ્તુતત્ત્વનો નિર્ણય કરી તેનું લક્ષણ બાંધી સૂત્ર રચેલ છે, તેનો ટૂંકાણમાં સંક્ષેપ કરવાને બાળ્ય કરેલ છે, અને વિશેષ સ્પષ્ટતા ટીકામાં કરેલ છે. એટલે આ ગ્રંથના વાચકવર્ગને મોટે ધણે અંશે સરલતા થયેલ છે.

આ ગ્રંથમાં કર્તાએ સૂત્રો રચવામાં અને પદાર્થના લક્ષણ બાંધવામાં નવીનતા દાખલ કરેલ છે. આ નવીનતા કેટલાક સૂત્રોમાં પ્રસંગનીય જણાતી નથી, દાખલા તરીકે પહેલા સૂત્રમાં સમ્યક્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ ને બદલે સમ્યક્ધર્મસંવિચારણાનિ મુક્ત્યુપાયાઃ મુદ્ધેય છે. સૂત્રમાં થયેલ આ નવીનતા બગબર જણાતી નથી. પ્રથમ તો મમ્યક્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ એ સૂત્ર સર્વશામાન્ય સ્થાપિત પ્રમાણવાક્ય છે. પૂર્વાચાર્યોએ તેમાં ફેરફાર કર્યો નથી. જૈનધર્મમાં જેમ નવકારમંત્ર આધિપત્ય બોગવે છે તેમ જૈનતત્ત્વજ્ઞાનમાં આ સૂત્ર સામાન્ય બોગવે છે. ખીણું દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર શબ્દો જેટલા બાપક છે તેટલા શ્રદ્ધા, સંવિત્ અને ચરણ શબ્દો બાપક નથી. દર્શન હજી જ્ઞેનું-ધાતુ ઉપરથી થયેલ છે. તેનો અર્થ ધર્મની વિચારણામાં શ્રદ્ધાન યથ શકે છે તેમ તત્ત્વજ્ઞાનની વિચારણામાં માધ્યાત્મક Intuition પણ યથ શકે છે, જ્ઞાન શબ્દમાં જ્ઞાન મેળવવાના દારો-મનિજ્ઞાન વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે તેમ પ્રાપ્ત થયેલ જ્ઞાનનો પણ અમાત્ર થાય છે. સંવિત્ શબ્દનો તેનો અર્થ નીકળી શકે કે કેમ તે જણવામાં નથી. ચારિત્ર

શબ્દ સામાન્ય શબ્દ છે. તેમાં આત્માને લક્ષીને કરેલ દરેક શુદ્ધ આચરણનો સમાવેશ થાય છે. ચરણ શબ્દ જૈન પારિભાષિક છે, અને જૈનધર્મના સાધુવર્ગના ચરણકરણને સૂચવનાર છે. મોક્ષમાર્ગઃ એક વચન છે, મુક્તિઉપાયો બહુવચન છે. એકવચનને બદલે બહુવચન કહેલ છે, તે પણ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ બરાબર જણાતું નથી. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રની એકાત્મતા નિશ્ચય નથ પ્રમાણે મુક્તિનું કારણ છે તેમાં જે ભેદ બતાવેલ છે અને ઉત્તરપૂર્વનો લાભ બતાવેલ છે તે બ્યવહારદૃષ્ટિથી છે.

ખીલું આ ગ્રંથ તત્ત્વન્યાયનો છે. એટલે સંપ્રદાય ધર્મની ભાવના કરતાં તત્ત્વની ભાવનાને પ્રધાનતા આપવી જોઈએ, શ્રદ્ધા ધર્મની ચર્ચામાં જોટલી અગત્યતા ધરાવે છે તેટલી તત્ત્વની ચર્ચામાં તેની અગત્યતા નથી. આવા તાત્ત્વિક ગ્રંથો એકલા જૈનો માટે નથી, પણ તત્ત્વ-સત્ય શોધવાની વૃત્તિવાળા દરેક જિજ્ઞાસુઓ માટે છે; માટે તાત્ત્વિક ગ્રંથોમાં સાંપ્રદાયિકતાને બંને તેટલું જોણું સ્થાન આપવું જોઈએ. ઉપર જે ચર્ચિત્ ચર્ચા કરેલ છે તે તત્ત્વચિંતકની દૃષ્ટિએ કરેલ છે. ગ્રંથનું ગૌરવ જોણું કરવાનો તેમાં લેશમાત્ર ઉદ્દેશ નથી.

જૈન દર્શનનો સર્વાંશી આ ગ્રંથ પાઠશાલાઓ અને વિદ્યાલયોમાં ધાર્મિક અભ્યાસમાં દાખલ કરવા જેવો છે. તેમાં એક મુશ્કેલી જોવામાં આવે છે કે સંસ્કૃત ભાષાના અભ્યાસીઓ જૈનસમાજમાં જોછા છે. યુનીવર્સિટીઓમાં પહેલાં સંસ્કૃત ભાષાને જે ઉચ્ચ સ્થાન આપવામાં આવતું હતું તે જોણું થયું છે, અને હિંદી તથા માતૃભાષાઓને અગત્યનું સ્થાન આપવામાં આવે છે, માટે આ ગ્રંથમાંથી અમુક અમુક વિષયો સુરી કાઢી તેનું હિંદી ભાષામાં અવતરણ કરવામાં આવે તો ઉચ્ચ કેળવણી લેતા જૈન વિદ્યાર્થીઓને ધણું ઉપયોગી થઈ શકે. આવા તત્ત્વના ગ્રંથોને સમજાવનાર શિક્ષકો પણ મળવા મુશ્કેલ છે. કોલેજોમાં અભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થીઓને વિજ્ઞાન અને પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞાનની તુલનાત્મક શૈલીથી જૈન તત્ત્વજ્ઞાન બતાવવામાં ન આવે તો અભ્યાસમાં રસ ઉત્પન્ન થવો મુશ્કેલ છે. છતાં એટલું તો ચોક્કસ કહી શકાય કે આ પુસ્તક શિક્ષક અને શીષ્યનારાઓને પૂર્ણ માર્ગદર્શક થશે.

પુસ્તકની કિંમત રૂપિયા પાંચ રાખવામાં આવેલ છે. હાલના મોંઘવારીના સમયમાં કિંમત કોઈ રીતે વધારે નથી, ઉલટી છપાવવાના ખર્ચના પ્રમાણમાં જોઈ જણાય છે, છતાં કોઈ શ્રીમંત શ્રદ્ધાળુ જૈન ગૃહસ્થને જ્ઞાનની પ્રભાવના કરવાનો ઉપદેશ આપવામાં આવે અને તેવા ગૃહસ્થ ઉદાર મદદ આપે તો કિંમત જોઈ કરવા જેવું છે. કારણ જૈન સમાજમાં પૈસા ખર્ચો આવા પુસ્તકોનો મંત્ર કરનાર અથવા વાંચનાર જોછા ગૃહસ્થો છે.

ઉપર આ મહારાજ શ્રી લખિસુરીશ્વરજીએ, જૈન દર્શનનો સતત મર્મગ્રાહી અભ્યાસ કરી, આ અપૂર્વ ગ્રંથ સંસ્કૃત ભાષામાં રચી જનતા સમક્ષ અર્પણ કર્યો છે તે માટે સુરીશ્વરજીને અને અભિનંદન આપીએ છીએ, અને આવા ગ્રંથનો અભ્યાસ જૈન અને જૈનેતર બધુઓ કરે એવી અમારી હાર્દિક અભિલાષા છે.

જીવરાજભાઈ ઝોધવજી દોશી-ભાવનગર

વીરવિલાસ

(૧)

કરપી ભૂડા સંસારમાં રે. ૧

‘ કરપી ’ એટલે કૃપણ પોતે ખાપ નહિ, બીજાને ખાવા દે નહિ; પોતે વાપરે નહિ, બીજાને વાપગવા દે નહિ; પોતે ભોગવે નહિ, બીજાને ભોગવના દે નહિ. આવા કૃપણ સોઝે દુનિયામાં ધણા હોય છે, એનો જીવન પર ખ્યાલ અતિ મકુચિત હોય છે, એની દૃષ્ટિ અતિ પામર હોય છે, એની નજર અધોગામી હોય છે, એ સર્વ વસ્તુનો નાશ થઈ જવાનો છે, ઇશને ખાવાપીવા પણ ગ્રહેવાનું નથી અને મૂર્ખ લોકો વિચાર કર્યા વગર મળેલ લક્ષ્મી વાપરી નાખે છે કે આપી દે છે એવા એવા વિચાર કરી નાહકનો બળી મરે છે. પાગલાને ત્યાં થતી સુદર ગોઈ, મહેમાનોનું સ્વાગત કે સારા અવસરે થતા ખર્ચને જોઈ એને ઉકળાટ થાય છે, એને સર્વ જતું જ દેખાય છે અને પોતાની પાસે ઓછી વધતી કે અદળક ધનમપત્તિ હોય તેનો જગ પણ ઉપયોગ ન કરતા એને મહાગાંઠ આપીને વળગી રહે છે આવેલ સપત્તિને ઓળખતો નથી, મળેલ તકનો એ લાભ લેતો નથી અને કરમમાં લખ્યું હોય તે રાજ્ય ઐચ્છિકની લક્ષ્મીને જાખી પાડે એટલી લક્ષ્મી પોતાની પાસે હોય તો પણ મમ્મણુ શેઠની પેઠે એ તો તેલ ને ઓળા જ ખાપ છે અને અધારી ગાંઠએ નદીમાંથી લાકડા ખેંચે છે.

આવા મનુષ્યનો જીવન તરફનો ખ્યાલ ભારે અરપટ્ટ હોય છે. ધન શા ગારે બેશું કરવું, કેને આપવું, જેને આપવામાં આવશે તે આભાર પણ માનશે કે નહિ એનો ખ્યાલ ન કરતા મમત્વશુદ્ધિએ એ તો સમ્રાટ કરવામાં જ સમજે છે માઠ સીતેર વર્ષની વય થઈ ગઈ હોય, ઊંઠાનું થવાની આરા ન હોય, જાતોજીઓ એના અવમાનની ગદ જોઈ બેઠા હોય તો પણ ચમડી તૂટે પણ દમડી ન છૂટે એવા એના હાલદવાય હોય છે. લમણે હાથ દઈ બેસે, કળાટ કરે, બે પૈમાના લાભ ખાતર આમાને હજારો સેકડોનું નુકમાન કરતાં જેની પાતી થડકે નહિ, તે અતે દા તો મટાગા મર જોઈ બેસે છે, બ્યમનમાં ચડી જઈ આખી મિશન ફનાફીઆ કરે છે અથવા એટલી અજવરિયત રિયતિમાં હાથ ધરે તો આગો નય છે કે તેની પાછળ વકાલ દ-બારમાં ન્યાકોતો ઊડે છે અને આખું એગ્રેટ ફનાફીઆ થઈ જાય છે તેમની બાગતમાં ‘ આખીઓએ મધ કીધું, ન ખાધું ન શન કીધું, ભૂટનારે ભૂટી લીધું રે ઓ જી જોતે. ’ આ દલપતગમની ઉક્તિ સામી પડે છે અને ઉપજોન કે શન ન કરનારના ધનનો અતે નાશ થાય છે એ સુભાષિત નજરે અનુભવવાનો તેને કે દુનિયાને શખસો ગાપડે છે.

જીવનમાં કે ન જીવ ની મરખાઈ નહિ, ખાવાનું દેશણું નહિ, કામ દીપ (૩૬ શલો)

૧. એમાં પ્રાચીન પૂજામાં અતગવર્ધની પૂજા બીજી

ભગવવા આવે તો ગરીબાઈથી “શક્તિ નથી” એવું દયામણું ચહેરું કહેવાનો શીરસ્તો ધગવ નાર આવા પ્રાણીનું નામ પણ દુનિયા પ્રભાતના પહોળા લેતા અચકાય છે અને નામ ઝાંઝ કાઢે લેવાઈ જાય તો ‘આજ ખાનાનું મળશે નહિ’ એવી આગાહીનું વિભાસણ કરતા જોવામાં આવે છે, છતાં આ ભાઈશ્રીનું મન જરા પણ પવળતું નથી, એની ગાંઠ છૂટતી નથી એની ઉગાઉગીર દુનિયા તગ્દની વક્તામાં ઘટાડો થતો નથી અને એના તેલ કે ચોળા કામવાના કામમાં પણ એને અભિમાનનો પાર હોતો નથી.

આવા કરપીને જૂડો કહેવો એ વધારે પડતી વાત નથી એ તો સાદો શબ્દ છે એવા મનુષ્યને કોઈ મિત્ર હોતું નથી, એને સગામળાઈ જેવી કોઈ વસ્તુ હોતી નથી, એને સમાજમાં સન્માન મળતું નથી અને એની નજીક જવાની કોઈને ઇચ્છા થતી નથી ધનનું આશ્રુ શાસ્ત્ર તે નિષ્ક્રાંત બનાવી દે છે ધનનો ઉપયોગ ન થાય તો એ સડી જાય છે, ખસી જાય છે, વેડફાઈ જાય છે તે એ જાણતો નથી અને ધન ગમે તે કારણે ચાલી ગયા પછી તેના મનમાં જે વિભાસણ થાય છે તે વિચારતા ત્રાસ થાય તેવી પરિસ્થિતિ કદાપી શકાય છે, માટે કરપી-કૃપણને જૂડો કહ્યો છે જૂડો એટલે ખરાબ, ઘુમ્મટાને પાત્ર અને બ્યવહારુ દૃષ્ટિએ અધમ કોટિમાં મૂકાય તેવા મનુષ્ય સમજાવે જેને જીવતા સન્માન નહિ, જેના મરતા અરેરાઈ નહિ અને ચાલ્યો જાય તો દુનિયાનો ભાર ઓછો થયો એવી ગણના જેને માટે થાય તેવા જીવનને ‘જૂકું’ કહેવું એ તદ્દન સમુચિત વાત છે.

કૃપણ પ્રાણી માને છે કે ધન ખગ્યતા ખૂબી જશે એને ખમર નથી હોતી કે નદીના વહેતા પ્રાણી જ નિર્મળ રહે છે, ખાખોચિયુ ભરેલું ગહે તો એમાં જીનાત યઈ જાય છે અને આ તે એમાં ગંધ લાગુ પડી જાય છે ધન વાપર્યો ઘટતું નથી, આપનારી ઓછું થતું નથી, મારા કામમાં ખર્ચવાથી મિનાય પામતું નથી એ તો વાવણી છે, એકના એકનીશ થાય છે બગાળર પ્રેમ અને અતગ રસ હોય તો એકના હજાર લાભ કે કરોડ થાય ખાકી કોઈની સાથે ધન જતું નથી, કોઈને ગાસડી બધાવવામાં આવતી નથી અને છેક છેલ્લો ઘડીએ કરેલ ધનનો બ્યય તો બળતું ધર કૃષ્ણાર્પણ કરવાની કોટિમાં આવે છે, માટે આપના પ્રમાણમાં ખર્ચ ગણવો, પોતાના મોજશોખ ઓછા કરવા અને પારકાના લાભ માટે વિવેકપૂર્વક કરેલ ધનની વાપણી જરૂર કૃષ્ણમતી થાય છે એ વાત નિગતર સ્મરણમાં ગણવી

ખાકી આવેન રખત ન ઓળખનાર ધન ખોઈ ખેસે ત્યારે પરતાવો કરે એ અર્થ વગરની વાત છે મોડી મોડી સમજણ આવે એ તો ખાલી મનમાં બ્યથા કરનાર હાય વગળ છે, સમજણ વગરની ગરમી કાઢવાના ચાળા છે, ધન પરતા અમાધારણ મોહને દાખ વનાર ખ્યાલો ભામાં છે આવતો દિવસ જાણનાર, પરાયે ધનનો વિવેકપૂર્વક સંકુપયોગ કરનાર, સમજણે ધનનો વિનિયોગ કરનારના મનમાં જે આનંદ થાય છે તેનું વર્ણન કરવું મુશ્કેલ છે, એને બદલે વોકો નામ લેનામાં પણ અપશુકન સમજે નામ લેનાઈ જાય તો ચૂકી નાખે અને આનંદ ઉત્સાહ કે પ્રેરણા વગરના જીવનને આ તે દગલા મૂકી જાય તો તેમાં ધનમમતાનો એક વધારે ખરાબ દાખલો બેસાડી જવા ઉપરાંત કોઈ ફગ બેસતું નથી અને ઉઘાડે હાથે ચાલ્યા જતી વખતે હારેલ જુઝારીની દશા સાંપ્ર હોય તો અનુભવની પડે છે

કેટલાક માણસો દાન કરી જ શકતા નથી. કપિલા દાસીને શ્રેણિક રાજાએ દાન આપવાની ફરજ પાડી ત્યારે તે કહી ઉઠી અને એને હાથે ચાટવો આંધી એની પાસે દાન આપવાની ફરજ પાડી ત્યારે એ કહી ઉઠતાં બોલતી રહી કે- 'આ તો શ્રેણિક રાજાનો ચાટવો દાન આપે છે, હું નહિ.' આ દાન ન આપનારનો અંતિમ ગુન્હાનો દાખલો છે. પણ છતી મુઠીએ, પૂરતી અનુકૂળતા છતાં કંઈ ન આપી શકનારના ઘણા દાખલા જોવામાં આવ્યા છે અને એમના ધ્યેય વગરના જીવનને માટે અત્યંત ઘૂણા ઉત્પન્ન કરનાર વાતાવરણ વચ્ચે તેઓના જીવન પરવેના ખ્યાલો માટે દયા ઉત્પન્ન કરનાર કિસ્સાઓ નજરે પડ્યા છે.

(૭)

* રંગ રસિયા રંગ રસ બન્યો, મનમોહનજી;

કોઈ આગળ નવિ કહિવાય, મનકું મોહું રે મનમોહનજી.

વેધકતા વેધક લહે, મનમોહનજી;

બીજા બેઠા વા ખાય, મનકું મોહું રે મનમોહનજી.

આ દીવ્યના લયમાં ગવાતી પૂજનો આલાપ અદ્ભુત છે, એમાં ગ્રંથિપારાસની ધૂમ જનમતી હોય, નોખતના અવાજ સાથે ગ્રંથિયાના દેહારા બોલતા હોય, કાંસીની ઝૂકમાં યડકા પડતાં હોય અને ગાનાર ગવરાવનાર એકરમથી રમઝટ મચાવી ગયા હોય ત્યારે કંઠાના એક એક ટેકા માથે અંતરમાં રંગ રસ જનમી જાય છે, રમનો કમ ઊંડો ઊતરતો જાય છે અને અંતર આત્મા અપૂર્વ રસમાં રમજાય યજ જાય છે. સાત સાત પૂજ ગાઇ આવ્યા પછી, ઇશ્વરદાસીને સોનારૂપાને સોમઠે રોજ જ રમતા કહી આવ્યા પછી, ચંકનો મુરોચા ઘંટનો અવાજ ગાઈ આવ્યા પછી, પાર્શ્વનાથ પરમાત્મા અને કમઠ વચ્ચેના મંગાપણ નાદ માંજળી આવ્યા પછી અને મેઘમાળાનો વગસાદ, પ્રભુના કંઠ સુધી પાણી અને ધરજોઈતું જીવવાદીત વર્ષાવ્યા પછી જ્યારે એ મર્વની ઉપર આ રમશેખર ચઢે છે ત્યારે દમલેલ પણ જનમી જાય છે, ઊંધતા પણ બેઠા યજ જાય છે અને પ્રત્યેક કણકા માથે એતનરાજ રમાનુભવ કરે છે.

ત્યારે પૂજ એ શી વસ્તુ છે ? 'ચિત્તપ્રસન્ને રે પૂજનકુળ કહું' એ આત્મ-વિલાસમાં શો ચમત્કાર છે, 'સાચી બડતે માદિયા, રીઝો એક વેળા' બોલનાર પોતે જ કેવી રીતે રીઝી જાય છે, સાહેબા આવીને રીઝવનાર નથી, પણ અંતરમાં બેઠેલો 'માદેબો' જ રીઝવાનો છે એ વાનનો માણત્કાર થાય છે. કાંસીની એ ઝૂક જેણે જેણે હોય, અંતરના એ યડકા જેણે અનુભવ્યા હોય, દીવ્યની એ રમઝટ જેણે ઝીલી જાણી હોય તે જ મમત રે વેધક પ્રાણી હોય તે જ વેધકપણું પામે છે, એમાં જેનાં તેનાં જન્મ નહિ. બીજા તો ગંધાવેદ માણસ જાય ત્યાં ગંધાને જોવાની વાત તો જાણ પર ગદી. પણ આશ્ચર્યના રૂપનાં ચક્રર જેઈ પોતે જ ચક્રરમાં પડી જાય અને જાણ કે નિદાનને હાથ આડવાની દિમર પણ ન કરે.

પણ એ રસ અંતર આત્મા જ સમજે, એ જ એનો અનુભવ કરે, એ જ એનાથી અંતરમાં તુમ યષ્ઠ જાય, એ જ અંદરથી સાક્ષાત્કાર કરે, એ જ એના વિલાસમાં મગ્ન યષ્ઠ જાય, એ જ એના નાદમાં ઘેલો યષ્ઠ જાય અને એ જ અવ્યક્ત કે વ્યક્ત સુખનો અનુભવ કરે. એ વાતનું કોઈ પાસે વર્ણન ન કરી શકાય, એ વાત કોઈને કીધી-કથી ન જાય, એ વાત માટે ભાષામાં શબ્દ નથી, કોશમાં પર્યાય નથી, કાવ્યમાં શ્લોકો નથી, શબ્દમાં સામર્થ્ય નથી. એ તો અંદર બેઠેલો 'સાહેબો' અનુભવે અને અંતરમાં ડોલે, અંતરમાં ચનગનાટ પામે અને અંતરના ઊંડા રસમાં રેલાઈ જાય. આવો અનુભવ જીવનમાં એકાદ વાર કર્યો હોય તો ફેરો સફળ છે, આંટા સાર્યક છે, પ્રયત્નનું પરિણામ છે, અનનુભૂતનો સાક્ષાત્કાર છે. ઘણું નિષ્ફળ પ્રયત્ન થાય તો ચિંતા નથી, કામ તો જરૂર રસ્તાસરનું છે, પ્રયાસ સીધા માર્ગ પર છે અને એક વાર આવી જમાવટ અંતરંગ રાજ્યમાં યષ્ઠ જાય તો બેડો પાર છે.

આવી જમાવટ માગી આવતી નથી, પણ અપેક્ષાએ પ્રાપ્ત છે અને પ્રયત્ને સાધ્ય છે. મુરકેલીથી ગભરાવાનું કારણ નથી, કારણ વગર પ્રયાસે કે અધ્ય પ્રયાસે મળેલ વસ્તુનું મૂલ્ય નથી, પરંતુ એકાદ વખત પણ જો આ ચિત્ત પ્રસન્ન થાય, અંદરથી આત્મા ચલુગણી ઊઠે અને રસ રંગ જામી જાય તો બેડો પાર છે, માર્ગ સુલભ છે અને સાધ્ય સંમુખ પ્રયાણ છે.

આ પ્રાણીએ અકળ પ્રયાસ તો અનેક વખત કર્યા છે, પણ તેથી મૂંઝાવાનું નથી. એક વાર વેધકતા પ્રાપ્ત યષ્ઠ અને રાધાવેધ સાધવાનું બની આવ્યું તો વરમાળા લઈને (મોક્ષ) મુંદરી ઊભી જ છે. પણ એમાં હૃદયનો દૃઢ સંકલ્પ ભેદાયે, અંદરના ધનગનાટના ચમકારા બેઠાયે, અંતરનો આદર બેઠાયે અને તાન સાથે તાનની મેળવણી કરવી બેઠાયે. અનન્ત ગીતવાદ્ય એ સૂત્ર બરાબર ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. તેના ભાવને આ વિષય સાથે સીધા સંબંધ છે.

હકીકત એમ છે કે પૂજન કરવાનું મન કરે ત્યાં અચુક અંશે ફળપ્રાપ્તિ થાય છે, સાધન એકઠાં કરે ત્યારે તેથી વધારે થાય છે, ચાલવા માંડે ત્યારે તેથી વધારે થાય છે, એમ ઉત્તરોત્તર પ્રકાર બતાવી છેવટે જણાવ્યું છે કે ગીત વાગ્ગિત્રમાં અનંતગણું ફળ થાય છે. આ સૂત્રમાં બહુ રહસ્ય છે. પ્રાણીને જેવી એકાગ્રતા સંગીતથી-ગીત વાગ્ગિત્રથી થાય છે તેવી બીજા અન્ય પ્રસંગોથી ભાગ્યે જ થાય છે. તલાલીનતાનો પાકો અનુભવ સંગીતની અંદર જરૂર દેખાય છે. માણસ ત્યારે ગાનની લે'માં પડી જાય છે ત્યારે એ આખી દુનિયાને ભૂલી જાય છે, એને ખાવાપીવાનું સંજ્ઞા નથી, યાદ પણ આવતું નથી અને એ તો એની લે'માં ચાલ્યો જ જાય છે અને ખરો આંતર આનંદ-સ્વાત્માનંદ અનુભવે છે. આ વાત સંગીતમાં થોડો પણ રસ લેનાર જણી સમજી શકે તેવી છે. રાવણને ગાન કરતાં તીર્થંકરનામકર્મ બંધાયું તેવું રહસ્ય સંગ્રહવા જેવું છે. વાત બે ધડોની જ છે, પણ એણે વૃત્તા તારને સાંધી દીધો, ભાવની જમાવટ ચાલુ રાખી અને એકાગ્રતાને હીલ્લપ આવવા ન દીધી.

પૂજની ધૂન એ તો અજળ વસ્તુ છે. સામસામે સરખા માનાર હોય, સરખા કીલનારા હોય અને સાથે સંગીતનો સાજ નિષ્ણાતના હાથમાં હોય ત્યારે ખરી જમાવટ થાય છે અને એ ધડી આત્મા આંતર આનંદને અનુભવે છે, મોતાની સર્વ અંગત આળ-પંપાળ વિસરી જવાય છે, સર્વ દ્રવ્યો એકતાન અનુભવે છે, એક રસ યષ્ઠ જાય છે અને અન્ય સર્વને બૂલી જાય છે. આવો અનુભવ જીવનમાં એકાદ વખત યષ્ઠ જાય તો પશુ દ્રવ્યપૂર્ણ માટે કરેલ સર્વ પ્રયાસો કે અર્થેલ દ્રવ્ય, લીધેલ તરફી કે વાપરેલ શક્તિ સર્વ વસુધ યષ્ઠ જાય છે; તેટલા માટે જ 'દ્રવ્ય તે લાવનિભિત' હોય એવું મૂલ્ય છે. વારતવિક રીતે વિચારીએ તો ધણી તો નકામા આંટા (ફેરા) જ હોય છે પણ શુદ્ધ માર્ગે હોય અપેક્ષા સફળ છે, પણ એક વાર ને રાધાવેધ સંધાઈ જાય તો જીવન ધન્ય છે, પ્રયાસ સફળ છે અને સાધ્યનું સામિપ્ય છે; માટે જો બને તો રંજરસ જગાડવા પ્રયત્ન કરવો, એ જામે એ માટે સાધનો એકઠાં કરવાં અને એ લાધી જાય તો પ્રયાસનું ફળ એવું છે એમ માનવું.

૩૬૬

તો પછી વિચારવાનું શું રહે છે ? ચિત્ત પ્રસન્ન થાય, રસરંગ જામે, અંતરાત્મા વિશાલ પામે અને અપૂર્વ આનંદનો અનુભવ થાય એવું વાતાવરણ તો જરૂર જમાવવું. એ કોઈની પાસે વર્ણવી ન શકાય તેવા આનંદને માણવાના કોડ તો જરૂર કરવા અને પાદ રાખવું કે વાતાવરણ શુદ્ધ હોય, સાધનો અત્યુચ્છ હોય અને પરિસ્થિતિ પાકવાના કાંઈ પર આવી હોય તો એ ધડીમાં રામ સાધી શકાય તેમ છે અને રાધાવેધ સાધવામાં તો પૂરી પાંચ એકન્ડ પણ લાગતી નથી. નીચે તેજની ક્દાઈ હોય, ઉપર આંક ચક્ર આડાં-અવળાં ફરતાં હોય, મધ્યે રાધારાણીની પુતળી રચાપેલી હોય, અને સામે ધનુષ્યબાણ પક્ષાં હોય-માત્ર હાથમાં ધનુષ્ય લેવાની તાકાત હોય અને ગણતરી પાકી અને શીઘ્ર હોય તો એમાં કાંઈ વખત લાગતો નથી. સર્વ ઉપાધિ, આંટાફેરા અને એક ખાડામાંથી બીજામાં પડવાની આડતમાંથી જયત્રા મારેનો આ આનંદપ્રદ, સીધો અને સરળ માર્ગ છે. એને વૈષ્ણવો પ્રાણી જરૂર મેળવી શકે છે. જિંદગીમાં આવો આંતર પ્રમેદ એકાદ વાર તો ફરી જુઓ. એ બીજાને ન કહેવાય તો તેનો વાંધો નથી, 'પણ જારે મોજ માણુશે' અને જનરક્તન પ્રગતિ યષ્ઠ જરો તેમજ આખો માર્ગ દેખાઈ આવશે. વેધ સાધવાની પૂર્ણેન્દ્રિયા વિના વા તો ધબ્બીવાર ખાધો, દવે તો દિમતને બે દાયમાં પકડી એક વાર રાધાવેધ સાધી લો. જલ્દી કે આવો અવસર ફરીફરીને નહિ મળે, આવી જોખવાઈ વારંવાર નહિ મળે, આવી તકનો લાભ લેવાનું વારંવાર નહિ બને; માટે જનમત થાઓ અને રસરંગ જમાવો.

કતાંએ આ પ્રસંગને બદ્ધ કિમતી માની તેને માટે સાવમાન યષ્ઠ જવાની પ્રેરણા ફરી છે. એવે પ્રમએ જે આવમાન યષ્ઠ જાય છે તે જરૂર રાધાવેધ સાધવાનુભવ કામ પિદ ફરી શકે છે.

મૌખિક

સિકંદરનું મૃત્યુ

(સિકંદર પલંગ પર સૂતેલો છે એક બાબુ નોકર ચાકર ઊભા છે. ખુરશી ઉપર હકીમ બેઠેલો છે. એક બાબુ વજીર તથા સેનાપતિ ઊભા છે. સર્વની આંખમાં આંસુ છે.)

સિકંદર—(મૂર્છાવસ્થામાંથી જાગતાં) આખી દુનિયાને જેણે વિજયોની પરંપરાથી આશ્ચર્યચકિત કરી નાંખી હતી તે સિકંદરને માટે આજે જમરાજનાં તેડાં આવી રહ્યાં છે. જેની મરણ મુજબ, એક વખત આખું જગત નૃત્ય કરતું હતું તે મહત્વાકાંક્ષીને આજે લગવાનાં દ્વાર દેખાડવા ચોપાસ ફરતા ચમદૂતો અધીરા બન્યા છે !

હકીમ—મહારાજ ! મહારાજ ! આપ બહુ બોલો નહિ. બોલવાથી આપની તણિયતને ધક્કો પહોંચશે લો, આટલી ઔષધિ પી જાઓ.

સિકંદર—ઔષધિ ! હા.....હા.....(લયંકર અટ્ટહાસ્ય કરે છે) મરવા પડેલા માનવી મજબૂત થતા હશે ? જે દીપકમાં તેલ ખૂટ્યું, જેની વાટ સદંતર ખલાસ થઈ જવા આવી, તે દીપક ફરી કદિ પ્રગટે ? હકીમભા ! હવે એ ઔષધિ આપની પેટીમાં મૂકી દો

મને અત્યારે વિચાર આવે છે કે મેં આ દુનિયાની અદ્ભુત સંપત્તિ લેગી કરી તેનું હવે શું થશે ? મેં શું કરવા લેગી કરી ? એ મારી છે ? સુરા અને સુંદરીઓ મારી સાથે આવશે ? મેં મારી ભૂમિભૂખ સંતોષવા અનેક નિર્દોષ મનુષ્યોના લોહી રેડ્યા અને એમના એ રુધિરનાં મેં પાન કર્યા પણ એ ભૂમિ મારી સાથે આવશે ? મારી મહત્વાકાંક્ષાએ મને અંધ બનાવ્યો, મેં અનેક નાનાં ભૂલકાંઓને તેમના માતૃપિતા-વિહોળાં કર્યા, મેં અનેક વહાલસોથી પત્નીઓના પતિનાં પ્રાણ હર્યા. એ બધું ધન, દોલત, કીર્તિ, ભૂમિ મેળવવા માટે કર્યું. હું એમાંથી શું મારી સાથે લઈ જઈશ ? ધન, દોલત મેં જેમ બીજાના લૂંટ્યાં તેમ મારા કોઈ લૂંટ્યો. જેમ મેં અનેકની જન્મભૂમિને શુભામ બનાવી તેમ મારી માતૃભૂમિને પણ કોઈ શુભામ બનાવશે, અને કીર્તિ !! મારી કીર્તિ રહેશે એક મનુષ્યલક્ષક તરીકે—એક નરરાક્ષસ તરીકે, કે જેની રુધિરપિપાસા રુધિરના સમુદ્રમાં સ્નાન કરવા છતાં પણ તૃપ્ત ન થઈ ! અને એ પણ ક્યાં શાશ્વત રહેવાની છે ? જેમણે આખી દુનિયાનું સર્જન કર્યું, જેમણે આખી સૃષ્ટિનું નિયમન કર્યું, એવા જગતનિયંતાને લોકો પોતાના સ્મૃતિપટમાંથી હડસેલી દે છે, તો હું તો કોણ ? એ નિરંજન નિરાકારના અદ્ય અણનું એક અદ્ય અણ ! આહ ! આહ ! હકીમભા ! વજીર ક્યાં છે ?

વજીર—આ રહ્યો, નામદાર !

સિકંદર—માગ અ તકાળની ઘડીએ ગણાય છે. તમે મારી એક અતિમ ઇચ્છા છે તે પૂર્ણ કરશો ?

વજીર—મહારાજ ! આપ એવું ન બોલો. ભગવાન સઘળા સારા વાનાં કરશે

સિકંદર—હું ભગવાનની કૃપાને લાયક રહ્યો નથી. ભગવાન જ મને મારા અયોગ્ય તેમજ ગેરવાજબી કૃત્યોનો ખદલો આપવા હાર્દિક આમત્રણ આપી રહ્યો છે તેના આમત્રણનો અસ્વીકાર હું કેવી રીતે કરી શકું ? આ સિકંદરે આખી ધગને પોતાના પગની લાતોથી ધૂલવી હતી, આખા નહોમડળને ગર્જનાથી ભરી દીધું હતું એના પગ વચ્ચે વચ્ચે પડતા એ ભૂમિ એની થતી પરાજય તો એ મમજતા જ નહોતો એ જ સિકંદર આજે મોત પર ફત્તેહ નથી મેળવી શકતો મને હવે મારું આખું શરીર પશ્ચાત્તાપની ભઠ્ઠીમાં શેકાતું લાગે છે, મને હવે ઈર્ષ્ય શાંતિ મળે છે મને પ્રભુને-મારા અતસમયે યાદ આવેલા એ પ્રભુને હવે માગ અન્યાયી, અમાનુષી અને અઘોર કૃત્યોનો જવાબ આપવા જવા દો (એક ડચકુ ખાય છે) ભુઓ ! ભુઓ ! આ યમદેવનો રથ હ કારાતો આવે છે, મને બોલાવે છે મારા પ્રિય વજીર ! મરવા પડી મારી કફનયાત્રા કાઢો ત્યારે મને એક પાલખીમાં મુનાડને, અને મારા જ ને હાથો (હાથો પહોળા કરે છે) આમ પહોળા ગળને, જેથી ભવિષ્યમાં મારો દાખલો લઈ કોઈ ગર્વા ધ ણનેલો મહત્ત્વાકાંક્ષી છવડો ભૂમિ છતવાની લાલસાને કારણે, સાર્વભૌમત્વ મેળવવાની પ્રણામ ઇચ્છાને કારણે અનેકતા શુભને તારાજ ન કરે પોતાની શક્તિ-સામર્થ્યનો દુરુપયોગ ન કરતા મનમાર્ગે વાળે ! મારી શિષ્યામણ અયોગ્ય લાગશે, અને કહેશે કે આ તો એક દારૂડિયો દારૂ ન પીયો બેઠકે એવી શિષ્યામણ આપતો હોય એવું લાગે છે, પણ હું તેમને માત્ર એટલું જ જણાવું છું કે દારૂડિયાને પણ છેવટે પોતાના દુર્ગુણો લાન થાય છે, તે પોતાના પાપના પ્રાર્થાશ્વત્તરૂપે દારૂ ન પીવાની શિષ્યામણ આપે એમાં શી નવાઈ ? તે તો દારૂના અવશુભ સમરેલો મારે જ એવી શિષ્યામણ આપે છે

આહા..... ! આહા..... ! મારો દાળ નશ્ક આવે છે ! પ્રભુ ! માગ પશ્ચાત્તાપ ઉપની કોઈ બોધ હો તો સારું ! મર્વને માગ છેલ્લા પ્રણામ.

(સિકંદર મૃત્યુ પામે છે)

ધનંજય ૨. શાહ

(માગજીવન ૧૬૪૨ ના દિવાળી અઠર્માંથી ઉધ્ધત)

એક વિદુષી બાઈના વિચારોમાં સુધારણા

તા. ૩-૧-૪૩ ના 'સમયધર્મ' પાક્ષિકમાં 'એક વિદુષી બાઈના વિચારો' એ મથાળાવાળો લેખ આવેલો છે. તેમાંનાં ઘણા વિચારો ધ્યાન આપવા લાયક છે અને સહ્યતા સાથે લખેલા છે; પરંતુ તેમાં 'શ્રીજ્ઞતિને નમોઽસ્તુ વર્ધમાનાય ન બોલાય અને સંસ્કૃત ભાષા ન શીખાય એમ કહેલ છે છતાં તે સકલાદૃત્ વિગેરે સંસ્કૃત સૂત્રો ને સ્મરણો શીખે છે ને બોલે છે તેથી વદતોવ્યાઘાત થાય છે' એમ લખ્યું છે, પરંતુ તેમાં સમજદેર થાય છે. શ્રીજ્ઞતિને માટે બારમા અંગનો-દૃષ્ટિવાદના અભ્યાસનો નિષેધ છે કે જેમાં ચૌદ પૂર્વનો સમાવેશ છે. નમોઽસ્તુ વર્ધમાનાય, વિશાલલોચન, વરકનક અને નમોઽર્દૃત્ એ ચાર વસ્તુ પૂર્વમાંથી અક્ષરશઃ ઉદ્ધરેલ હોવાથી તે લખવાનો અને બોલવાનો નિષેધ છે. પ્રથમના બેને બદલે સંસાર-દાવાની ત્રણ સ્તુતિ બોલાય છે તે સંસ્કૃત નથી પરંતુ સમસંસ્કૃત છે એટલે સંસ્કૃતમાં ને પ્રાકૃતમાં બંને ભાષામાં તે શબ્દો તેવા રૂપમાં જ છે. વળી તે પૂર્વમાંથી ઉધૃત નથી, શ્રી હરિભદ્રસૂરિની બનાવેલી છે.

શ્રીજ્ઞતિને સંસ્કૃત લખવાનો નિષેધ જૈનશાસ્ત્રમાં એકાંતે છે જ નહિ. વર્તમાનમાં અનેક શ્રીઓ સંસ્કૃત વ્યાકરણાદિ લખે છે ને અનેક સંસ્કૃત ગ્રંથો, ચરિત્રો, ટીકાઓ વાંચે છે એમાં કોઈ વિરોધ બતાવતું નથી.

બાળ, સ્ત્રી, મંદ ને મૂર્ખના ઉપકાર માટે મૂળ સિદ્ધાંતો ૧૧ અંગ વિગેરે પ્રાકૃતમાં રચેલા છે એ કહેવામાં શ્રીજ્ઞતિની હીનતા બતાવી નથી. બાળ, મંદ ને મૂર્ખમાં પુરુષ જ્ઞતિ પણ આવી જાય છે, માટે એ શ્લોક શ્રીજ્ઞતિની હીનતા સૂચવનાર છે જ નહીં, તેથી તેવી શંકા ન કરવી.

જૈનશાસનમાં અનેક બાળતમાં સ્ત્રીનું સ્થાન પુરુષ પ્રમાણે જ કહેલ છે. પુરુષ કરતાં તેનો આત્મા હીન નથી, પરંતુ સ્ત્રીપણું પ્રાપ્ત થવું તે પુષ્કળ પાપરાશિનું પરિણામ છે એ વાત બરાબર ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. અત્યારે વિચાર કરીને જોશો તો જણાશે કે શ્રીજ્ઞતિને ધર્મારાધનની ખામીવાળા અનેક કારણો ઋતુસાવ, ગર્ભ-ધારણ, બાળપ્રસવ, બાળઉછેર વિગેરે રહેલા છે-તેનું નિવારણ થઈ શકે તેમ નથી.

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે શ્રીજ્ઞતિ તુચ્છ હૃદયવાળી, કપટથી ભરેલી, ઘણા અભિમાનવાળી, નિર્દયતાવાળી, ઇદ્રિયોની ચપળતાવાળી તેમજ ઉચ્ચ કક્ષાની વસ્તુને નહીં જીરવી શકે એવી હોય છે તેથી તેને અતિશયવાળા અધ્યયનો અને દૃષ્ટિવાદ (ગારમ્ અંગ) લખવાનો નિષેધ કરેલો છે. આ વાત ખાસ અનુભવ ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાય તેવી છે.

કુંવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રકાશક—ભાઈ પુનલલ અમથાલાલ-આગેલ)

પ્રશ્ન ૧—કાંઠે બાંધેલા ઘડિયાળને ચામડાનો પટ્ટો હોય તે રાખીને જિન-
પૂત થઈ શકે ?

ઉત્તર—ન થઈ શકે. સામાયિકમાં રાખી શકાય.

પ્રશ્ન ૨—તીર્થંચ કે મનુષ્યમાંથી અનંતર તીર્થંકર થાય ?

ઉત્તર—ન થાય. નારડી ને દેવતા બેમાંથી જ આવેલ થાય.

પ્રશ્ન ૩—જિનપૂત દિવસે ક્યાંસુધી થાય ?

ઉત્તર—સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધી થાય. રાત્રે ન થાય.

પ્રશ્ન ૪—પાલીતાણે ભાતામાં વાપરવાની કહેલી રકમ બીજા તીર્થે ભાતામાં
વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—ન વાપરી શકાય. જે તીર્થે વાપરવાની કહી હોય ત્યાં જ વપરાય.

પ્રશ્ન ૫—પાશ્વિક અતિચાર કેણે ને ક્યારે બનાવ્યા છે ?

ઉત્તર—તે જાણવામાં નથી, પરંતુ આપણા પૂર્વપુરુષોએ પ્રભાણ કરેલ
હોવાથી તે પ્રભાણભૂત છે.

પ્રશ્ન ૬—પાશ્વિક અતિચાર શા માટે બનાવ્યા ?

ઉત્તર—પાશ્વિક પ્રતિક્રમણમાં પાંચ આચાર અને બાર વ્રત સંબંધી પંદર
દિવસમાં લાગેલા દોષ વિસ્તારથી વિચારીને—ચાદ કરીને આજોવવા માટે બનાવ્યા છે.

પ્રશ્ન ૭—દિગંબરી જિનપ્રતિમાની પૂજા શ્વેતાંબરી કરી શકે ?

ઉત્તર—ન કરી શકે.

પ્રશ્ન ૮—ગ્રાવક દંપત્યૂત્ર મૂળ કે ટીકા વાંચી શકે ?

ઉત્તર—ન વાંચી શકે. બાળાવબોધ વાંચી શકે.

પ્રશ્ન ૯—ઐરવત દોત્રની ચોવીશીના તીર્થંકરના નામ શું ?

ઉત્તર—પાંચ ભરત ને પાંચ ઐરવત એ દશે દોત્રની અતીત, અનાગત ને વર્ત-
માન—એમ ત્રીણે ચોવીશીના નામ અને છપાવેલી તીર્થંકર નામાવળીમાંથી જોશે.

પ્રશ્ન ૧૦—સુધર્માસ્વામી વીરપ્રભુના નિર્વાણ પછી કેટલે વર્ષે સિદ્ધ થયા ?
તેમનું આયુ કેટલું હતું ?

ઉત્તર—વીરપ્રભુના નિર્વાણ પછી બાર વર્ષે ગૌતમસ્વામી સિદ્ધ થયા અને
ત્યારપછી આઠ વર્ષે એટલે વીર પ્રભુથી વીસ વર્ષે શ્રી સુધર્માસ્વામી સિદ્ધ થયા છે

તેમનું આયુષ્ય ૧૦૦ વર્ષનું હતું, તેમાં ૫૦ વર્ષ ગૃહસ્થપણે, ૪૨ વર્ષ મુનિપણે અને ૮ વર્ષ કેવળજ્ઞાનીપણે જાણવા.

પ્રશ્ન ૧૧—ગૌતમસ્વામીને લીલા રંગનો કપડો હોય ?

ઉત્તર—ન હોય. ક્રોધએ ચિત્રમા કચો હોય તો ભૂલ છે, સ્વેત કપડો જ હોય.

પ્રશ્ન ૧૨—જિનમંદિરનાં દ્વાર અલંગ હોય ?

ઉત્તર—ન હોય રાત્રિએ બાંધ કરવાં જ જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૩—દર માસે કાયમ શુદ્ધિ ૫ નો ઉપવાસ કરનાર ભાદ્રપદ શુદ્ધિ પાંચમે ઉપવાસ ન કરે તો ચાલી શકે ? તેને શુદ્ધિ ૪-૫ નો છઠ્ઠ કરવાની જરૂર પડે ?

ઉત્તર—શક્તિ હોય તો છઠ્ઠ કરે, નહીં તો શુદ્ધિ ૪ ના ઉપવાસથી ચાલી શકે. શ્રી મેનપ્રશ્નમાં એવો ખુલાસો આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૧૪—ક્રોધપણ અઠ્ઠાઈ વિગેરે મોટી તપસ્યા કરતાં વચ્ચે શુદ્ધિ ૫ આવી જતી હોય તો જ્ઞાનપત્રી કરનારને તે ગણાય કે આગળ ઉપવાસ કરી આપવો પડે ?

ઉત્તર—ગણી શકાય, બીજાં કરવો ન પડે.

પ્રશ્ન ૧૫—ઉપધાન જઘન્ય કેટલા વર્ષની ઉમ્મરવાળો કરી શકે ?

ઉત્તર—આઠ વર્ષથી વધારે વયવાળો કરી શકે એમ જાણવામાં છે.

પ્રશ્ન ૧૬—ઉપધાન વહેનારને ઉપધાન વહ્યા પછી કાયમ કાંઈ કરવું જોઈએ ?

ઉત્તર—ઉપધાનની સમાપ્તિ થયે ઉપધાન વહેવરાવનાર મુનિરાજ કેટલાક નિયમો કરાવે છે તે પ્રમાણે કરવું જોઈએ. સામાન્ય રીતે જની શકે તો સચિત્તનો ત્યાગ અને એક કે બે ટંક પ્રતિક્રમણ કરવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૭—પોસહમાં કાચું ઘી ખપે કે નહીં ?

ઉત્તર—ખપે. ઉપધાનના પોસહમાં નિવિયાતું કરેલું જ ખપે.

પ્રશ્ન ૧૮—પોસહવાળાને માત્રું કરવા જતાં ડંડાસણ ક્યારે રાખવું જોઈએ ?

ઉત્તર—રાત્રે રાખવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૯—રાત્રિ પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી શ્રાવક નિદ્રા લઈ શકે ?

ઉત્તર—છૂટા શ્રાવક માટે નિષેધ જણાયો નથી.

પ્રશ્ન ૨૦—શ્રાવક પ્રતિક્રમણમાં બાળકને રોતું હોય તો છાતું રાખી શકે ?

ઉત્તર—ન રાખી શકે. એ ક્રિયા કરી શકાય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૨૧—મુનિ કદપસૂતનું વ્યાખ્યાન વાંચતાં વચ્ચે ધર્મોપદેશ આપી શકે ?

ઉત્તર—ચાલતા વ્યાખ્યાને ન આપે, પણ પોરિસી લખાવી હોય ત્યારે પ્રસંગોપાત ઉપદેશ આપે.

પ્રશ્ન ૨૨—પોસહવાળા વરસાદમાં માતું કરવા કે પરઠવવા નહીં શકે ?

ઉત્તર—ખાધા વધારે થઈ હોય તો અશક્યપરિહાર તરીકે નહીં શકે, તેની આલોચણા લે.

પ્રશ્ન ૨૩—પોસહ ઉચ્ચાર્યા પછી રાત્રિપ્રતિક્રમણ કરનાર છેવટના બે ચૈત્યવંદનો ન કરે તો ચાલી શકે ?

ઉત્તર—કરવા જ બેઠાએ એમ બાણુવામાં છે.

પ્રશ્ન ૨૪—પોસહમાં પડિલેહણ કરતાં વચ્ચે વડીલનું એક વચ્ચ પડિલેહવામાં આવે છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—એ શુરુ સ્થાપનાચાર્ય પડિલેહે તે સ્થાનકે વડિલના બહુમાન માટે પડિલેહવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૫—પોસહમાં દેવવંદન કરતી વખત સન્નિધાય કહેતી વખતે ઉત્તરાસન ઠાલી નાખવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર—ઉત્તરાસન નાખવાનું દેવવંદન વખતે જ કહેલું છે, તેથી તે સિવાયની બીજી ક્રિયામાં ઉત્તરાસન ન રખાય.

પ્રશ્ન ૨૬—સામાયિક ને પોસહમાં શુરુની વાસણોપવેટ પૂજા થાય ?

ઉત્તર—કરવાની પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૨૭—કન્યાનું વાગ્દાન કરવામાં આવ્યું છે એટલે શું ?

ઉત્તર—વેશવાળા કન્યાને છે એવો એનો અર્થ છે.

પ્રશ્ન ૨૮—જ્ઞાનપંચમીના દેવવંદન કરતાં કાઉત્સગ્ગ પંદણુવત્તિયાએ વિગેરે કદીને કસાય છે તે એક નવકારનો કરવો કે એક લોગસ્સનો કરવો ?

ઉત્તર—એક લોગસ્સનો કરવાનું તેની વિધિમાં કહેલ છે તે પ્રમાણે કરવો.

પ્રશ્ન ૨૯—ચારે નિદાયના દેવમાં પ્રજ્ઞચારી દેવ કે દેવી હોય ?

ઉત્તર—પ્રજ્ઞચાર્ય અદ્વલ દેવેલ કોઈ દેવદેવી ન હોય. તેને કાયમ અવિરતિનો ઉદય હોવાથી તે વિરતિ કરી શકતા નથી (પાળે છે ખરા).

પ્રશ્ન ૩૦—એક ઈંદ્ર ચ્યવે અને બીજો ઉપજે ત્યારે પ્રથમની ઈંદ્રાબીજો તેની સાથે પતિપત્ને વર્તે કે કેમ ?

ઉત્તર—નર્તે. દેવો માટે કાયમ એવી પ્રવૃત્તિ જ છે. એમાં પરપુરુષ તરીકે અણના છે જ નહીં.

પ્રશ્ન ૩૧—પ્રથમના બે દેવલોકની જગ્યા ત્યારપછીના દેવલોકમાં કાયમેથી પલ્લુ છે ?

ઉત્તર—નથી. પ્રથમના બે દેવલોકમાં જ છે.

પ્રશ્ન ૩૨—ઈંદ્રોને ઈંદ્રાણીઓ કયા દેવલોક સુધી હોય ?

ઉત્તર—એ દેવલોક સુધી જ હોય. ત્યારપછીના ઈંદ્રોને ન હોય. ભવનપતિ, વ્યંતર ને જ્યોતિષીના ઈંદ્રોને હોય.

પ્રશ્ન ૩૩—સાત ક્ષેત્રમાં દ્રવ્ય વાપરે તે સુપાત્રદાન કહેવાય ?

ઉત્તર—કહેવાય; પરંતુ ખાસ કરીને તે શ્રાવક, શ્રાવિકા, સાધુ ને સાધ્વીને આપે તે જ સુપાત્રદાન કહેવાય.

પ્રશ્ન ૩૪—ગણિપદ ને પંન્યાસપદની શરૂઆત ક્યારથી થઈ ને શા કારણે થઈ ?

ઉત્તર—શ્રી વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય પં. શ્રી મુલ્યવિજયજીથી થઈ જણાય છે. મુખ્ય પાટે આચાર્યો હોવાથી જુદા પાડવા માટે આ પદવી વધારે જાહેરાતમાં લાવેલ છે.

પ્રશ્ન ૩૫—આંખેલ ને નીલીના તપમાં દાંતે તમાકુ ઘસી શકાય ?

ઉત્તર—ન ઘસાય. એકાસણા તથા બેસણામાં ઘસી શકાય.

પ્રશ્ન ૩૬—એકાસણામાં ખીકી પીવાય ? પીવે તો શું દોષ લાગે ?

ઉત્તર—ન પીવાય પીવે તો એકાસણાને અંગે સચિત્તસેવનનો દોષ લાગે છે.

પ્રશ્ન ૩૭—સાતે નરકમાં કેટલા કેટલા નરકાવાસા છે ?

ઉત્તર—૩૦-૨૫-૧૫-૧૦-૩-પાચે બિણા એક લાળ ને પાંચ એમ ક્રમશઃ સાતે નરકના મળીને કુલ ૮૪ લાળ નરકાવાસા જાણવા.

પ્રશ્ન ૩૮—ચારે નિકાયના દેવોનું જઘન્ય આયુ કેટલું હોય ?

ઉત્તર—ભવનપતિ ને વ્યંતરમાં દશ હજાર વર્ષનું, જ્યોતિષીમાં પચોપમના આઠમા લાગનું ને વૈમાનિકમાં એક પચોપમનું હોય.

પ્રશ્ન ૩૯—ચક્રેશ્વરી દેવી કયા પ્રભુની અધિષ્ઠાધિકા છે ?

ઉત્તર—શ્રી ઋવલદેવસ્વામીની છે.

પ્રશ્ન ૪૦—શત્રુજય ઉપર ચોમુખજીના આગલા ભાગમાં એક કળર છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—એક સીપાઈએ શત્રુજયના કાર્ય માટે ભોગ આપેલો તેની કળર તે વખતના જૈનોએ જરૂર ધારીને કચેલી સાંલળી છે.

પ્રશ્ન ૪૧—અચિત્ત પાણીમાં કાળ બ્યતીત થયા અગાઉ ચૂનો નાખે તો પછી તે પાણી પીવા કે વાપરવામાં દોષ લાગે ?

ઉત્તર—ચૂનો નાખેલ પાણી પીવણ નહીં, વાપરી શકાય. તે વાપરવાથી દોષ લાગતો નથી.

કુંવરજી

વીરપ્રભુ અને ગૌતમસ્વામી વચ્ચે થયેલ પ્રશ્નોત્તર

પ્રશ્ન—હે પ્રભુ ! કેવાં કર્મ કરવાથી મનુષ્ય નિર્ધન, નિર્વંશી અને નિષ્કુળ દશા લોગવે છે ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય અહોનિશ પરધનનું હરણ કરનાર છે તે મનુષ્ય નિર્ધન દશા લોગવે છે, જે મનુષ્ય અન્યની થાપણ ચોળવે છે તે મનુષ્ય નિર્વંશી રહે છે અને જે મનુષ્ય ગર્ભની ઘાત કરે છે અથવા કરાવે છે તે મનુષ્ય નિષ્કુળ દશા લોગવે છે.

પ્રશ્ન—હે પ્રભુ ! કેવાં કર્મ કરવાથી વેશ્યા, વિધવા અને નપુંસકનો અવતાર લોગવવો પડે છે ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય ધર્મની કુગંછા કરે છે તે તેવાં કર્મથી વેશ્યા થાય છે. શિયળમત લઈને લોગ લોગવે તો તેવાં કર્મ કરવાથી વિધવા થાય છે, અને જે મનુષ્ય વેશ્યાનો સંગ કરે છે તે મનુષ્ય નપુંસક થાય છે. ..

પ્રશ્ન—કેવાં કર્મ કરવાથી રહેલો ગર્ભ ગળી જાય છે અને કેવાં કર્મ કરવાથી પીડીબર્યા વર આહ્યા જાય છે.

ઉત્તર—કુણાં કુણાં કુળ તેમજ કૂલ તોડવાથી રહેલો ગર્ભ ગળી જાય છે અને પરજીવનો ઘાત કરવાની મત, વચન અને કાયાથી પ્રેરણા કરે તેવાં મનુષ્ય પીડીબર્યા આહ્યા જાય છે.

પ્રશ્ન—કેવાં કર્મ કરવાથી હુંઠા, પાંગળા અને અંધદશા લોગવે છે ?

ઉત્તર—અપંગ મનુષ્યને ભેદ તેની મશકરી કરે છે તે જીવ હુંઠા અને પાંગળા થાય છે. અને જે મનુષ્ય પરજીવની આંખો ઠાઠે છે અગર કઠાવે છે તે અંધદશા લોગવે છે.

પ્રશ્ન—કેવાં કર્મ કરવાથી શોક્યપણું લોગવવું પડે છે અને કેવાં કર્મ કરવાથી કલંક ચઢે છે ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય વેર કરે છે અને વિજ્ઞેગ પડાવે છે તેને શોક્યપણાનો અવતાર લોગવવો પડે છે અને જૂઠી સાક્ષી પૂરવાથી કલંક ચઢે છે.

પ્રશ્ન—કેવાં કર્મ કરવાથી વિપદરનો અવતાર આવે છે અને કેવાં કર્મ કરવાથી જશ્વીન થાય છે ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય ક્રોધી હોય છે તે વિપદર થાય છે અને જે મનુષ્ય સગમાં રસ્યોપસ્યો રહે છે તેનો જીવ જશ્વીન થાય છે.

પ્રશ્ન—કેવાં કર્મ કરવાથી જીવ નિગોદમાં ઉપજે છે ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય અત્યંત મોદને વશ થાય છે તે જીવ નિગોદમાં ઉપજે છે.

(આગુ)

અમીચંદ કરશનજી શેઠ

પ્રભાવિક પુરુષો

આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ(૩)

“અરરર! આજે ઊઠ્યો ત્યારથી આમ અપશુકનની હારમાળા કેમ રચાતી આવે છે ? હે શંભુ-ભોજાનાથ ! તારું શરણ ચાહું છું. આ દાસ પર-આ ગરિબ વિપ્ર રાજરામ પર મીઠી નજર રાખજે.”

સ્વતઃ ઉપરના શબ્દો, ઉચ્ચારી રહેલ પ્રાણી પંડિત રાજરામ દેહાથમાં કમંડલુ લઈ સરિતા તરફ પગલા માંડી રહ્યો હતો ત્યાં એકાએક સામેથી આવતાં આઠ દશ નિર્ભયોને જોયા. તરત જ એના મનમાં અપશુકન થયાની આંધિ ચઢી આવી અને ભાવી અમંગળની આશંકાથી તે પાછો ફર્યો.

પંડિતજી આમ તો વહેલી સવારે ઊઠતાં અને બે ઘડી દહાડો ચઢતા પૂર્વે તો સંધ્યા આદિ નિત્યકર્મથી પરવારી, ઘરના એટલે બેસી મોઢેથી ચંડીપાઠ ભણવો શરૂ કરતા. વચમાં જતાં આવતાં નર-નારી સહ વાર્તાલાપ પણ કરી લેતા; પરન્તુ ગઈ રાતે ગૃહિણીએ તારુણ્યમાં પ્રવેશતી હીકરીના લગ્ન સંબંધી વાત કાઢી ઉજાગરો કરાવેા. એમાં દ્રિજ મહાશયને કન્યાદાનના ખર્ચની ચિંતાએ ઉમેરો કર્યો. માંડ પાછલી રાતના આંખ મળી એટલે રોજ કરતાં ઊઠવામાં કલાક મોડા પડ્યા. સફાળા ઊઠ્યા ને કમંડલુ તથા સ્નાન કરી બદલવાના વસ્ત્ર લઈ

જેવા ઘર બહાર પગ મૂકે છે તેવી જ વિધવા મહિયારી દૂધના પૈસાની ઉઘરાણી કરતી સામી મળી. માંડ એને વાયદો કરી જ્યાં શેરીના નાકે આવ્યા ત્યાં સામેથી આવતાં નિર્ભયો જોયા. એકાએક મથાળે ટાંકેલા શબ્દો બોલી જવાયા; શુકન ફેરવવા સારુ પાછાં પગલાં ભરતા ગયા અને અસ્ફુટસ્વરે લવતા ગયા:

“ભારી અપશુકન ! ઊગતી સવારે આ નાસ્તિકો ક્યાંથી અહીં ફૂટી નીકળ્યા ? વર્ણોમાં અગ્રેસર ગણાતા બૂદ્ધેવાની વસતિમાં તેમનાં પગલાં થયા એ કળિ-યુગની જ બલિહારી ! શિવ શિવા !”

પંડિતજી પાછા ફર્યા તેથી કંઈ ગામનું કે માર્ગનું તંત્ર સ્થંભી ન જ ગયું. બધાને કંઈ શુકન-અપશુકનની નહોતી પડી. આ ગામ રાજગૃહી નગરીથી બહુ દૂર નહોતું છતાં કહેવું જોઈએ કે અહીં ચુસ્ત વેદાંતી પ્રાણીઓની વસ્તી સવિશેષ હોવાથી શ્રમભોગ આગમન ભવદેવ થતું. વિતાંડાવાદમાં ઠાણરોપ કરવાની જેમને ટેવ નથી અને પ્રેમભાવે ઉપદેશ દઈ જેમણે સ્વકલ્યાણ સાધવા સારુ જ યતિવેશ ધારણ કર્યો છે એવા શ્રમભોગ આ સ્થાનને ઉખરબૂમિ સમ અવગણી અહીં થોડ્યા સિવાય રાજગૃહીમાં પહોંચતા અથવા નાલંદાના ચર્ચાધામમાં

રહેવાનું વધુ પસંદ કરતાં; કેમકે ત્યાં વિવિધધર્મી પડિતો વચ્ચે વિધવિધ પ્રકારની ચર્ચાઓ ચાલતી પણ એ સર્વ યુક્તિપુરસ્કર થતું હોવાથી જાણવાનું ઘણું મળતું અને ખોટો કાળશ્લેષ નહોતો થતો.

મનમાની કીર્તિ મેળવેલ આ નાના ગામમાં એકાએક દશેક શ્રમભૂતાનું આગમન થયું અને તે પણ ચઢતા પ્રહરે ! પડિત રાજરામને તો કેવળ અપશુકનનો ભાસ થયો પણ ઓટલે એઠેલા અને બારીએ બિંબા દાતણ કરતાં કેટલાક ભૂદેવોના પેટના તો પાણી હાલી જિથ્યાં ! જોત-જોતામાં બે ત્રણ જુવાનીઆ મુનિગણ પાસે આવી પહોંચ્યા અને એમાંના એકાદ બટક-ગાદા યુવાને તો સ્મિત કરતાં કહ્યું કે—

“તમે શું એટલી હદે ભૂખાળવા ઇ ગયા છો કે આટલા જલ્દી રોટલા કેવરાવવા હાલી નીકળ્યા ?”

કરુણાશંકર મગક ઉડાવતો બોલ્યો:—

“ભાઈ છેલ્લાંકર ! એમના પેટના ખાડાથી જ તારી વાત પુરવાર થાય છે પણ એ બાપડાએને ક્યાંથી ખગર હોય કે-આ વાસ તો ચુસ્ત વેદાંતીઓનો છે.

‘દસ્તિના તાત્વમાનોઽપિ ।

ન ગચ્છેન્ જનમંદિરમ્ ॥’

અર્થાત્ આમેયો ગાંટો થયેલ દાધી આવતો હોય અને એનાથી દણવાનો ભય થોપખો હોય છતાં નજીકમાં જો જીનેનું મંદિર હોય તો રક્ષણ સાઠ એમાં ન જવું એવું શદાપૂર્વક માનનારા દિલોનો આ આવાસ છે.”

ત્રીજો યુવાન વયમાં નાનો હતો છતાં દક્ષ હતો. એનું નામ ભદ્રશંકર હતું. પોતાના જોડીદારોની આવી મશ્કરી એને ગમી નહીં. હજી તો એ વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં હતો છતાં જો કંઈ અધ્યયન અત્યાર સુધીમાં એણે કર્યું હતું તે ઉપરથી એટલું તો તે સારી રીતે સમજતો હતો કે-કોઈની પણ નિંદા કરવી એ મોટું દુષણ છે. અભ્યાગત કિંવા અતિથિ પ્રત્યે વિવેકપૂર્ણ વર્તન દાખવવું એ ગૃહસ્થીને શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે. કોઈપણ ધર્મના સંત-સાધુની મનક ઉડાડવામાં મોટું અકલ્યાણ સમાયું છે. પોતાના સાથીદારોને ઉપાસંભ દેતાં એણે ઉચ્ચાર્યું કે—

“મિત્રો ! સાધુપુરુષોની આવી મનક આપણને શોભતી નથી.” પછી અંજલિ જોડી મુનિમંડલી તરફ ફરી વિનમ્ર સ્વરે પોતાના મિત્રોના દોષોની ક્ષમા યાચતો બિલો રહ્યો આગમનનું પ્રયોજન જાણવા આતુર જાન્યો. સાધુ-મંડલીમાંથી જ્ઞાન, ચારિત્ર અને વયમાં જો વૃદ્ધ હતા એવા એક પ્રતાપચાળી સ્થવિર ભદ્રશંકર પ્રતિ મીંટ માંડતા બોલ્યા કે—“દેવાણુપ્રિય ! ક્ષમા એ તો અગારા સાધુપુરુષના દશ પ્રકારના ધર્મમાં અગ્રસ્થાન ભોગવે છે. પરમાત્મા મદાવીરહેવના અમો ઉપાસક છીએ. અમોને સંયમના સ્વાંગ સન્નવતા સૌ પ્રથમ એમ જ કહેવામાં આવે છે કે-આ સંસારમાં ફોંલા આત્માઓ ધર્મ-નટના દોરવ્યા ચિત્રવિચિત્ર ખેલ ખેલ્યા કરે છે અને ક્યાયકોઈના પ્રપંચમાં

પૂરાયા થકા સ્વચ્છંદપણે વાણીવિલાસ કે વર્તન કર્યા બધા છે એટલે તેમના તરફથી સંયમપથે વિચરનાર આત્માઓને કદર્યના થવાનો સંભવ ઉધારો દેખાય છે, પરંતુ એવા જનોદ્વારા યતાં ઉપસર્ગો સમતાથી સહન કરવાનો ધર્મ સંયમપથના પથિકોનો છે. ‘ક્ષમા વીરસ્ય ભૂષણમ્’ એ સૂત્ર સામે રાખજો. ભાઈ! સાધુના લક્ષણ સૂચવતું આ પદ અમારી નજર સામે સદેવ હોય છે—

સાધુ નામ તે સાધે કાયા,
પાસે ન રાખે કંપડીની માયા;
લેવે એક, દેવે ન દો,
ઉશીકા નામ સાધુ કહો.

કર્મરાજને પરાભવ આપવા મેદાને પડેલા અમો કેવળ કંચનકામિનીના ત્યાગી છીએ એટલું જ નહિ પણ સદા અંતરમાં એક વીતરાગદેવનું જ સ્મરણ કર્યા કરીએ છીએ અને દેવે ન દો એટલે નથી તો કોઈને આશીર્વાદ કે શ્રાપ આપતા. પરિપક્વ સહન કરવાની પ્રતિજ્ઞાવાળા અમોને તમારા મિત્રોની મજાકથી માહું નથી લાગ્યું. એ વેળા મનમાં એજ વિચાર રમી રહ્યો હોતો કે દ્વિજવંશમાં ઉત્પન્ન થનાર—સદા જ્ઞાનાર્જનમાં રક્ત રહેનાર—આ તરુણો પાસે કર્મરાજ કેવા વિચિત્ર વેશ ભજવાવે છે! કેવા નાય નચાવે છે!”

સ્થવિરની અર્ધગંભીર, ઝોજસ્વી અને મીઠી વાણી સાંભળી પેલા જીવાનો શરમથી નીચું જોવા લાગ્યા અને ભદ્ર-શંકર તો સંતમાં જ્ઞાન અને સમતાનો

આવો સુંદર યોગ ભેઈ આશ્ચર્ય પામ્યો. વિદ્વતાની સાથે ગર્વ તો ઘણી વાર ભેડાયેલો જ હોય છે. પંડિતોની સાઠ-મારી એણે કેટલીએ વાર નજરે નિહાળી હતી. નહીં જેવી વાતમાં ત્રટકી પડતાં ‘ત્રવાડીઓ’ કે સહેજ કસુરમાં દુષળા પડતાં ‘દુવેણીઓ’ પોતાના મહોદ્દામાં જ વસતા હતા અને વારે-કવારે વાગ્યુદ્ધ ચલાવી પ્રાપ્ત કરેલ પંડિતાઈના પ્રદર્શન ભરતા હતા, એ સર્વનો વિચાર કરતાં આ શ્રમણોનું વર્તન નિરાશું જણાયું. એમનો વધુ પરિચય કરવાની ઇચ્છા સહજ જન્મી. એટલે નમ્ર વાણીમાં પૂછ્યું કે—

“મહારાજ! આ તરફ પધારવાનું શું પ્રયોજન છે? જો આપ આહાર મેળવવાના ઇચ્છુક હો અને એ સારુ આ શેરીને પસંદ કરી હોય તો એમાં આપને નાસીપાસ થવાનું છે, કેમ કે અહીં વ્યાકરણમાં આવતાં પેલા દ્રંદ્રો જેવું છે—

અહિનકુલમ્ । મૂપકમાર્જરમ્ । એ ભેડકાઓ જેમ જન્મવૈરી ગણાય છે તેમ અહીંના ભૂદેવોને શ્રમણો દેખ્યા ગમતા નથી. જો વસતિ(ઉતારા)ની શોધમાં આ તરફ આવી ચડ્યા હો તો મારી સાથે ચાલો, હું આપને અહીંથી થોડે દૂરના મહોદ્દામાં લઈ જઈ જ્યાં વૈશ્યો-વ્યવહારિકો-વસે છે અને અતિથિધર્મ સાચવવા સદેવ તત્પર હોય છે. વ્યવસાય-રક્ત એ વર્ગ સૌ કોઈને દાન દે છે. ત્યાં નથી જ્ઞાનના આડંબર કે નથી મારા-તારાના મતાંતર. કેવળ દાનધર્મ અશ્રપદ

ધરાવે છે. ‘ પેટવરામાંથી પુન્યવરો કરવો ’ એ જ એમનો જીવનમંત્ર છે. ”

“ યુવાન ! તારા જેવા સંતાનોથી દ્વિજકુળ સાથે જ ગૌરવવંતું છે. વર્ષમાં મોખરે આવતી એ સમાજમાંથી ધુરંધર વિદ્વાનો પાક્યા છે; અને વિશ્વમાં પોતામાં રહેલી અપ્રતિમ વિદ્યાનો વિરતાર પાથરી ગયા છે અને હજુ પણ પાથરી રહ્યા છે. અલગત, એમ કરવા સારું દેશ-કાળને પિછાનવાની જરૂર છે તેમ ‘ સાચું તે મારું ’ એ મંત્રને પોતાનો દરી ભૂતકાળના જમજનક વમળમાંથી ગહાર નીકળવાની દિગત કરવી પડે છે-એવા એ સમ્યંભવ ભટ્ટજી કે જે આ ગામના વતની હતા તે અમારા ગુરું છે અને તેમના સંસારી-પણાના પત્ની અહીં વસે છે તેમને સદૈર્ઘ્ય પહોંચાડવા સારું આ સ્થાનમાં અમારું આગમન થયું છે. અમારા સાધુ-ધર્મના નિયમ અનુસાર અહિંનિશાની આવશ્યક ક્રિયા અને રાઇ પ્રતિક્રમણ કરીને સૂર્યોદય થયા પછી જ અમે વિચરી શકીએ છીએ એ વિધિ પૂર્ણ કરવામાં જરા વધુ દિવસ ચરી ગયો. અમારી ધારણા એવી છે કે જે સદૈર્ઘ્યનું કાર્ય જરૂરી આરોપામ્ જન્ય તો રાત્રગૃહી અહીંથી જાડું દૂર ન ડોવાયી, વિદાર ચાતુ રાખી મધ્યાહ્ન પૂર્વે ત્યાં પહોંચી જઈએ. તેથી જ અમારા પુસ્તક અને પાત્રો સહિત વિદાર કરવાના સ્વાંગમાં સહિત જાતી આ તરફ આવ્યા છીએ ”

વાદ્રશંકર-સાહેબ ! સમ્યંભવભટ્ટ

આ શેરીના વતની છે એ સાચું છે તેમ એ સાધુ, જાની ગયા એ પણ મારી જાણમાં છે. એમને મળવા તેમનો પુત્ર મનક કેટલા મહિનાઓ પૂર્વે ગયો છે પણ તેના કંઈ સમાચાર નથી. લોક-વાચકા પ્રમાણે ભટ્ટજીએ તેને પણ સાધુ જનાવી દીધો છે એ શું સાચું છે ? પતિથી એકાએક ત્યજાયેલી લલના-માત્ર બાળકના આધારે જીવન નભાવતી-કંઈ આશાના કિશ્કીરચતી એવી એ અજાણના એક આધાર સમા-ગલત બાળકને મળવા આવતાં સાધુ જનાવવો એ શું વ્યાજબી છે ? અહિંનતનો ધર્મ આ જાતની આજ્ઞા આપે છે ? મારો અભ્યાસ વધારે નથી છતાં જે કંઈ જાણવામાં આવ્યું છે તે ઉપરથી જૈનધર્મ વિનયપ્રધાન ઠહેવાય છે અને માતા-પિતાની આજ્ઞા વિના પુત્રને દીક્ષા અપાતી નથી એવો તેનો નિયમ છે. દીક્ષા આપવા સંબંધી ધણા કાનૂન પણ છે. ”

વાદ્રશંકરના આવા અકસ્માતિક પ્રશ્નથી મંડળીના કેટલાક સાધુઓ અન્યથામાં પડી ગયા ! સ્થવિરજીનો ઇન્સારો થતાં એક દક્ષ સાધુ ત્રિષ્ટ વાણીમાં જવાબ આપતાં બોલ્યા—

“ પ્રિય સુવક ! તારો પ્રશ્ન વાસ્તવિક છે. ઊંડી અક્ષવાઓએ જન્માવેલ દયુગરમાં સત્ય શું છે એ દર્શાવવા ખાતર ગુરુદેવે એમના આ પટ્ટશિષ્ય યશોભદ્રજીને આ તરફ વિદાર કરાવ્યો છે. અન્યારમુખી સ્થવિર સાયેના વાર્તા-

આસપાસના સંજોગોની પૂરતી ચકાસણી કરવી. પૂર્વાચરનો સંબંધ અવલોકવો. પેલા ઉભય પ્રજાપુત્રો તો તરત જ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. જીન નરનારીઓ ઝટપટ કપડાં પહેરી નાણે વાદસલામાં જ જયશ્રી વરવા જતા હોય એમ મનકના ઘર તરફ વળ્યા. અપશુકનની ચિંતામાં પાછા વળેલા બૂદેવ રાજરામ કોઈ નવા શુકન ભેટ નદી પ્રતિ પ્રયાણ કરવાની પણ અવલોકી રહ્યા હતા ત્યાં તો સામેથી ભદ્રશંકર અને પાછળ મુનિમંડળને નિહાળ્યું. એ ભેટાં જ એમની તો છાતી ઘેરી ગઈ. નાણે કોઈ મુઠું પાતક થઈ ગયું હોય ને ઉપાલંબ હોય એમ રાડ પાડી જોડ્યા.

“અધ્યા ભદ્રિકા! આ શું કરી એઠા? ‘પાપાડી’ અને ‘ચતુર્વેદી’ જેવા મુલીન દિલોના વસવાટવાળા, પવિત્ર બૂદેવોના મહોલમાં આ મલિન વસ્ત્રધારી નાસ્તિકોના પગલા કચાવ્યા. ધરતી અભગવી. દરિ! દરિ! ઘેર કળિયુગ આવ્યો! એ વિના પ્રાણજનો દીકરો ચાલી ચલાવી આવું નિંદા આચરણ કરે! દણ્ડ અર્ધાંશી જ પાછો ફર. નદિ તો વાત વધી પડશે અને ભોળા જેવું મગે. પ્રજાપુત્રો ને રૂઢો તો પ્રલયકાળનો ભીલજુ વાયુ વાના વિલંબ નહીં પાપ!”

ભદ્રશંકર નાનો હતો છતાં ધમંડી બૂદેવોની પ્રકૃતિથી માહિતગાર હતો; એટલે એણે રાજરામની ચીચીધારીને મચક આપી નહીં અને મુનિવર્ગને પણ એકાદા અચિલના પ્રલાપ સમ એ સર્વ ગણી પોતાની પાછળ જરા પણ ફોલા પામ્યા વગર આવવાનું ચાલુ રાખવા જણાવ્યું.

ભેટભેટામાં એ બધા એક વિશાળ મકાન સમીપે આવી પહોંચ્યા. મકાનની બાબુમાં થોડી છૂટી જગ્યા હતી જ્યાં પૂણા પર તુલસીના છોડ વાળ્યા હતા અને વચમાં એક એટલો બાંધેલો હતો ત્યાં મંડળી જોવા રહી. ભદ્રશંકરે સાંકળ ખખડાવી, મનકની માતાને હાકલ કરી.

“ગંગા મા, એ ગંગા મા, ખાનણા ઉઘાડો.” પરિચિત સ્વર મુણતાં જ શ્વેત વસ્ત્ર પરિધાન કરેલી ગંગાએ બારીએ ભેંચું. ભદ્રશંકર સાથે સાધુઓને ભેટાં જ તે મહોં ફેરવી પાછી ફરી અને બારી વાસી દીધી. ભદ્રશંકરે પુનઃ હાકલ કરતાં કહ્યું કે—“તમારા મનકને લાગ્યો છું. મહેર-ખાની કરી સત્વર કમાડ ખોલો.”

“મારો મનક આવ્યો? ક્યાં છે?” એમ પોકારતી ગંગાએ દાર ખોલ્યા.

ચોકડસી

ખાસ વિદ્યામિત્ર—આવાના અનાજ અને વસ્ત્રની આ ૧ ગોપધારીના વખતમાં દરેક ગ્રામના આજેવાંઓ ભેગા થઈને ‘નામી કોષ’ નામાં પેલો કબજો મનુષ્યોએ કરવો મોઝ છે. આ ‘મનુ’ દા. નેથી નેથી સર્વેના અરસ કરશે.

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

સં. ૧૯૯૮ ના આસો તથા સં. ૧૯૯૯ ના કાર્તિક-માગશર
માસની પત્રિકા

ધામિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, આઠમ-ચૌદશ પ્રતિકમણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા વિગેરે ક્રિયાઓ થયેલ છે. વેકેશનને લીધે આસો માસમાં વિદ્યાર્થીઓ વતનમાં ગયા હતા. સં. ૧૯૯૯ કા. શુ. ૧ ના રોજ સંસ્થાના દેરાસરમાં નવસ્મરણનો પાઠ કર્યો હતો કા. શુ. ૫ ના રોજ સંસ્થાની “ ક્રાંતિલાલ-લાય-બ્રેરી ”માં જ્ઞાનરચના કરવામાં આવી હતી. આ દિવસે દરેક વિદ્યાર્થીએ એકાસણું કર્યું હતું. માગશર શુ. ૧૧ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓએ આયંબિલ કર્યું હતું.

સિદ્ધાચલ યાત્રા:—કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૫ તથા માગશર શુદ્ધિ ૧૪ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓ શ્રી સિદ્ધાચલની યાત્રાએ ગયા હતા.

આયંબિલના તપ માટે:—સમઢીયાળાવાળા શાહ હીરાચંદ પાનાચંદે (હાલ સોનગઢ) આઠ વર્ષમાં સંસ્થામાં આયંબિલ કરવા આવનાર માટે આયંબિલની તથા પાસણાના ખર્ચની રકમ આપી છે. તેમણે કુલ રૂ. ૬૦૦) સુધીની મદદ આપી છે.

આવક:	સં. ૧૯૯૮ આસો	સં. ૧૯૯૯ કાર્તિક	માગશર
શ્રી સ્વા. ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે રૂ.	૧૭૫૬-૦-૦	૧૨૫૩-૦-૦	—
શ્રી દૂધ ફંડ તિથિ ખાતે રૂ.	૦-૦-૦	૨૦૨-૦-૦	—
શ્રી જ. નિર્વાહ ફંડ રૂ.	૧૮૯-૦-૦	૩૩૬-૧૨-૦	૧૨-૦-૦
શ્રી ભોજન ફંડ રૂ.	૬૬૩-૦-૦	૫૩૨-૦-૦	૧૬૬-૦-૦
શ્રી વાર્ષિક મદદ ફંડ રૂ.	૧૧૬-૦-૦	૧૧-૦-૦	—
શ્રી આંગી ફંડ રૂ.	૩૦૩-૦-૦	૧૦૧-૦-૦	—
શ્રી મકાન ફંડ રૂ.	૨૫૦૧-૦-૦	—	—
શ્રી દેરાસર ફંડ રૂ.	૧૧૮૯-૦-૦	૬-૪-૦	—
શ્રી કાપડ ફંડ રૂ.	—	—	૧૭૨-૮-૦
શ્રી દેરાસર સાધારણ રૂ.	૧૧૧-૦-૦	૩૧-૪-૬	—

નૂતન વર્ષ બોણી:—સંસ્થા પ્રત્યેની શુભેચ્છા અને લાગણીથી પ્રેરાઈને શ્રી મુંબઈના ગૃહસ્થો તરફથી રૂ. હજારેકની બોણી મળી છે. ભાવનગરમાંથી રૂ. ૪૫૮) શીહોરમાંથી રૂ. ૪૦) તથા પાલીતાણામાંથી રૂ. ૫૮) ની બોણી મળી છે.

મોંઘવારી બોનસ:—યુદ્ધના કારણે મોંઘવારી ઘણી વધી છે. શુજરાનની મુશ્કેલી પણ વધી છે. આથી નવેમ્બર ૧૯૪૨ થી સંસ્થાના સ્ટાફના સઘળા માણસોને પગારના સાડાળાર ટકા મોંઘવારી બોનસ આપવાનું થઈ રહેલ છે.

મુલાકાત:—સંસ્થાની સ્થા. કમીટીના પ્રમુખશ્રી ચતુર્ભુજભાઈ મોતીલાલ ગાંધી કાર્તિક શુદ્ધિ ૧ ના રોજ મુલાકાતે પધાર્યા હતા. ભાવનગરથી શ્રી અમરચંદ્રભાઈ કુંવરજી શાહ એક દિવસ નિરીક્ષણ અર્થે આવી ગયા. શ્રી વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી પણ યાત્રાએ આવી મુલાકાત લઈ ગયા.

જમણુ:—૧. શેઠ છગનલાલ ભાણુજી	જામનગર	કાર્તિક માસ.
૨. શેઠ હનુમાનસીંગજી લક્ષ્મીચંદજી	કલકત્તા	"
૩. શાહ રતિલાલ હીરાચંદ	રાજકોટ	"
૪. દલાલ રતિલાલ જમનાદાસ	અમદાવાદ	"
૫. શેઠ જીવણલાલ જેઠાલાલ	મુંબઈ	માગશર
૬. કપાસી ગોકળદાસ શિવલાલ	ચુડા	"
૭. શેઠ હુંગાજી હિંદુજી	પહાડી	"

લેટ:—શેઠ છગનલાલ ભાણુજી તંબોળી-જામનગર. મેશુજી શેર ઠર, શેઠ બચુભાઈ નચુભાઈ સોનેરી વરણની થોકડી ૧, ગામ-અમદાવાદ, શેઠ હુંગાજી હિંદુજી-પહાડી મોહનયાજી મણુ ૧૧, તથા દૂધપાક, પુરી, ચેવડો વિગેરે.

મુલાકાત:—ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ-મુંબઈ, શેઠ વાલજી લધાભાઈ-મુંબઈ, શેઠ ઝવેરભાઈ કાળીદાસ-વડોદરા, શાહ હીરાચંદ પાનાચંદ તથા શાહ રતિલાલ હીરાચંદ-રાજકોટ, શેઠ દામોદર ત્રિભુવનદાસ-મુંબઈ, ગાંધી વાડીલાલ ચતુર્ભુજ-મુંબઈ, શેઠ મનશી લખમશી-મુંબઈ, શેઠ હાથીભાઈ ગલાલચંદ કચ્છ-મુદ્રાવાળા-મુંબઈ, શેઠ પ્રાણલાલ મકનજી-મુંબઈ, શેઠ દેવચંદ કદયાણુજી મુંબઈ, શાહ અમરચંદ્રભાઈ કુંવરજી-ભાવનગર, અ. સો. ચંદનભેન તથા લોલાવનો બેન દામોદી-શાંતાદ્રુજ

નમ્ર અપીલ

આસણ મોંઘવારીનું આ વર્ષ કેમકે અત્યંત નથી. એક સો વિદ્યાર્થી-ઓનો ૬ મેગનો બોજન-અર્થે અમણા ઉપરાંતનો થયો છે. પુન્યબળે શ્રીમંત થયેલા અને દયા તથા સ્વદર્શી અમુઓ પ્રત્યેની લાગણીથી સભર એવા બાઈઓ પર આભારી નજર કરે છે કે તેઓ તેમની લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરી આગકેના આશીર્વાદ મેળવે. એક દંડ, એક દિવસ અથવા એક દંડ કે બે દંડની નિધિ આપી સિદ્ધદોષમાં સ્વામિવાસલ્યનો લાભ લઈ ગકાય છે. આશા છે કે દાનરીસે ધાકું લખ્યું વધુ ગણી વાંચશે અને અમારી અપીલનો યોગ્ય જવાબ આપશે.

શેઠ ઊઠાલાલભાઈ પ્રેમજીનો ખેડકારક સ્વર્ગવાસ

માંગરોળના વતની શેઠ છોટાલાલભાઈ પ્રેમજી ઘણા વર્ષોથી મુંબઈમાં નિવાસ કરતા હતા. તેઓ માંગશર વહિ ૧૦ ના રોજ પોતાના વતનમાં ૭૩ વર્ષની વયે સ્વર્ગવાસી થયા છે. મદ્દગત શેઠ ધાર્મિક તેમજ સેવાના ક્ષેત્રમાં અતિશય જીવંતથી ભાગ લેતા હતા અને તેને પરિણામે તેઓ કેટલીક સંસ્થાઓના ટ્રસ્ટી, પ્રમુખ કે મંચાલક તરીકે પ્રખ્યાતિ પામ્યા હતા. શ્રી જૈન મંચે. કાન્દુરંસના સેક્રેટરી, શેઠ આણુદેજી કલ્યાણજીની પેઢીના પતિનિધિ તથા માનદ ઓડીટર, મુંબઈ ફોટ, શ્રી શાંતિનાથજી મહારાજ તેમજ બહારકોટ શ્રી ગોડીજી મહારાજના જિનાલયના ટ્રસ્ટી અને સોનગઢ ચારિત્રાશ્રમના પ્રમુખ તરીકે સારી નામના તેઓશ્રીએ પ્રાપ્ત કરી હતી. દેવ, ગુરુ તથા ધર્મ પ્રત્યે અતીવ શ્રદ્ધાળુ હતા અને આ મહાના કાર્યથી આકર્ષાઈ ઘણા વર્ષોથી આજીવન સમ્મ થયા હતા. તેઓશ્રીના સ્વર્ગવાસથી માંગરોળ જૈન સંઘને અને ખાસ કરીને અનેક સંસ્થાઓને મોટી ખામી પડી છે. અમે તેમના ગુણોગણાઈ આદિ ચારે પુત્રોને, તેમજ તેમના બહોળા કુટુંબને અંતઃકરણથી દિલાસો આપવા સાથે પુન્યશાળી પિતાના પગલે ચાલવા પ્રેરણા કરી સદ્ગતના આત્માની શાંતિ ધૃત્તીએ છીએ.

श्री सामायिके चैत्यवन्दन सूत्र.

આભાયિક લેવા પારવાની વિધિ તથા ચૈત્યવંદન સ્તવનાદિ મહિત નવા અભ્યાસ કરનાર બાળક બાળિકાઓ માટે અમે નવી આજ્ઞાતિ છપાવીને બહાર પાડી છે. કિંમત માત્ર નવ પાઇ. સો નકલના રૂ. ૪) બાળવયના બધું બળથી શકે તેવા પૂઠા વિગેરે કરીને ઉપયોગી બનાવવામાં આવી છે. લખો—શ્રી જોન ધર્મ પ્રસારક સંભા-ભાવનગર.

ઉપધાન કે ધર્મકાર્ય પ્રસંગે ખાસ પ્રભાવના કરવા લાયક પુસ્તકો

	છુટક નકલ	સો નકલના
મુનિપતિ ચરિત્ર (રસિક કથા)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
સાદા ને સરલ પ્રજોત્તર ભાગ ૨ નો.	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
ભાગ ૩ નો.	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
મંવેગમાળા સાર્થ (વૈરાગ્યવાદક)	૦-૨-૦	૧૦-૦-૦
તત્ત્વવાર્તા અને લક્ષ્મી સરસ્વતી સંવાદ.	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
ધનપાળપત્યાશિકા ટીકા અર્થસુક્ત.	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
નવાણું યાત્રાનો અનુભવ.	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦
આવિદા સુખોષ (ખાસ સ્ત્રી ઉપયોગી કથામંડલ)	૦-૪-૦	૨૦-૦-૦

श्री उपमिति सवप्रप'या कथा सापांतर

सं० १-२-३-४.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા અંચનું જાણાતર સંપૂર્ણ આવે છે. આ પાંચ એક અપૂર્ણ અને અન્યેક અંચ છે. ત્રણે ભાગ મળાને કિંમત રૂ. ૬૫ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે અંચના કર્તા શ્રી સિદ્ધધિગણીનું ચરિત્ર ઘણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૪ છે. ચારે ભાગ મેળા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૫ ના રૂ. ૧૦૫ લેવામાં આવે છે.

શ્રી પંચપ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂળ ગુજરાતી

અમારી સહા તરફથી ઉપર જણાવેલી બૃહ ગુજરાતી મોટા ટાઈપમાં છપાવી સુંદર પાકા બાઈન્ડિંગથી બધાવેલી છે. તેની અંદર પાંચ પ્રતિક્રમણ ઉપરાંત નવ સ્મરણ, તમામ પચ્ચપ્પાણો, તમામ વિધિઓ, અનેક ચૈલવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ તથા સંજ્ઞાઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. બુકના પૃષ્ઠ ૭૬૦ છે. વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. અને તેની નકલો વધારે છપાવેલી હોવાથી તેમજ હાલ કાળજની મોંઘવારીને લઈને ખીન્ન ન છપાવી શકે તેમ હોવાથી સગવડને માટે તથા વિશેષ પ્રચાર નિમિત્તે સો અગર તો તેથી વધારે નકલો મંગાવનાર માટે નકલ સોના રૂ. ૭૫) રાખવામાં આવેલ છે. રેલ્વે પાર્સલથી જોઈતા ખર્ચે મોકલી શકાય છે. છૂટક નકલની કિંમત ૭ આના. પોસ્ટેજ મવા બે આના.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

કેવળીપણના ૩૦ વર્ષના વિદ્યાર્તુ ક્રમસર ચોમાસાના રથળ સાથે વર્ણન, હાલરયા-પરયાના ૧૨૧ વર્ષના વિદ્યાર્તુ વર્ણન, ઉપસર્જોની દહીકત તથા ક્રમસર ચોમાસાના રથળો સાથે, ૧૨૧ વર્ષના તપતુ વિરતૂત લીરટ, ઉપસર્જોની નોંધ વિગેરે તેમજ જુદરપ-પણના ૩૦ વર્ષનું સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર-આ લઘુ બુકમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત જોજ પરમાત્માના મતારીયા ભવના તથા પંચ કથાજુકના મોટા બબ્બે સ્તવનો દાખલ કર્યા છે. આ પ્રમાણેની બૃહ તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખાસ ઉપયોગી છે. કિંમત ચાર આના રાખી છે. સામગ્રી નકલ મંગાવનારને જોઈતી કિંમતે આપશું, નમૂનાની નકલ મંગાવો ને પર્મદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પ્રજાવના કરો. આ બુક મળવા વિગેરેનો પ્રગામ મલાના પ્રમુખ શ્રીયુત કુંવરજી આજુજીએ કરેલો છે.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર .

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા પ્રથમા દય ૫૧ છે. કલિકાલચર્ચા શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૨૪૦૦૦ છે. અને તેનું ભાષાંતર જુગ જુગ પાંચ ભાગમાં પ્રગટ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨. શ્રીકાવચદેવ, અગ્નિતાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીમંભવનાથથી શ્રીમુનિસુવતરવાથી સુધીનાં ચરિત્રો કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ થું. જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર, કિં. રૂ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ થું. શ્રી મહાવીર ગિત સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦ પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૨-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ બેગા બેનાં પામેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ ભેરામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું મમજરું.

શ્રી શ્રીચંદ કેવળી ચરિત્ર.

આ મંરૂત પદ્યકદ ચરિત્રના કાંઈ બી સિદ્ધિ છે. ચરિત્ર પછું સમિક છે. બાબરતમાં વાચતા સ્થાય છે. કિંમત રૂપિયો એક. પોસ્ટેજના પાંચ આના. આખરિય પર્વમાં તપની માહત્ત્ય અને પ્રજાવ મમજવા માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.

કુદરત કદ મુલાખકદ લલુભર્મ-થી મરોવક પ્રિન્ડિંગ પ્રેમ, શાહાપીક-ભાવનમર

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનશક્તિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૮ મું

અંક ૧૨ મા

વીર સંવત ૨૪૧૯

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

વિક્રમ સંવત ૧૯૮૯

ફાલ્ગુન

પ્રગટકર્તા-

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૮ રૂ.
અંક ૧૨ માં }

ફાલ્ગુન

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૯૯ }

અનુક્રમણિકા

૧. સુલતાના પાર્શ્વનાથ જિન સ્તવન ... (સુનિ શ્રી વિનયવિજયજી) ૩૮૧
૨. શ્રી વિહરમાનજિનસ્તોત્ર ... (સ. આ. શ્રી વિજયવલિતસંગિજી) ૩૮૨
૩. શ્રી ગણધરકલ્પલતા : અચલબ્રાતા, મેતાર્ય ને પ્રભાસ ગણધર
... (આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ) ૩૮૩
૪. વીરવિલાસ (૮) ... (મૌકિતક) ૩૮૦
૫. એક એકીપુત્રનાં વિચારો ... (કુંવરજી) ૩૮૨
૬. સ્થાવરોનો સંવાદ ... (મહેતા ચંપકલાલ ભોળીલાલ) ૩૮૫
૭. ધર્મમે ધૈર્યદી પ્રાપ્તિ ... (રાજમલ ભંડારી) ૩૮૬
૮. પ્રત્યોત્તર ... (પ્રમકાશ-શા. મંગળદામ કુંકુચ-ભાલડી) ૩૮૭
- ... (" શા. કવેરચંદ ઇગનલાલ-મીયાગામ) ૩૮૮
૯. શ્રી પરમેષ્ઠિસ્તોત્રાતર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર (૧૧) ... (ડૉ. જગદાનંદામ મન સુખભાઈ મહેતા) ૪૦૦
૧૦. પુસ્તકોની ખડોચ ... (કુંવરજી) ૪૦૩
૧૧. સમયની અગત્યતા ... (સુનિ વિદ્યાનંદવિજય) ૪૦૬
૧૨. વાર્ષિક વિધવાનુક્રમણિકા ... ૪૦૮

નવા સભાસદોના નામો

મો. ગુલાબચંદ દેવચંદ	ભાવનગર	લાઈફ મેમ્બર
ચાંદ તિલકરાય મણિલાલ હીમંગ	ભાવનગર	વાર્ષિક મેમ્બર
ચાંદ ધરમણી કવરામ	"	"

શ્રી આદાર પાપસ્થાનકની સત્ત્રાયા અર્થ સહિત

ઉપાખ્યાય શ્રી વર્માવિજયજી રમેલી આ ગત્યાર્થો એટલા બધા રહસ્યથી ભરપૂર છે કે તેને એક મંથની ઉપમા આપી શકાય તેમ છે. અર્થ ૫૭ અમરશરક બાવામાં લખાયો છે. વાચકો આમ અક્ષર ઉપમા કરે તેમ છે. નવ ફારમની બુદ્ધ છે. પ્રભાવના ૧૨૫ માટે ખાસ ઉપયોગી છે દીમત માત્ર ત્રણ આના. નક્ક મોના મ. ૧૭)

सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः

जैन धर्म प्रकाश

पुस्तक ५८ अं } ईशगुन { वीर सं. २४६८
अंक १२ भा } { वि. सं. १८८८

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या । (मुद्रालेख)

सुलताना पार्श्वनाथ जिनस्तवन

सर्वथा

संवत तेरसें साठ की सावे, अलाउद्दीन द्विह्दी से आया;
पाटणु सर कर सिद्धपुर आया, इद्रमाह के तोड दीया १
वहां से चल कर पार्श्वनाथ के, मंदिर पर हुमला दीया;
देव नागेन्द्रने प्रगट होय कर, णादशाह को हठा दीया २
सेवक लोके नवाणु प्रकारी, पूजा लावथी शङ्क कीछे;
दीपक राग पढता की साथे, नवाणु इशानार्थ हुछे ३
णादशाह जोला अरे सेवको, दीपक कैसे प्रगट हुअे ?
सुलताना पार्श्वनाथ ओ छे, यमत्कार से अन्धण हुअे ४
हाथ जोड कर णादशाह जोला, मंदिर मैने जहु तोडा;
पार्श्वनाथए देव गडा है, अरज करत हुं भडा भडा ५
अंधाको बक्षु देता है, पांगलजनको पाछे दीअे;
रोगी को निरोगी करत है, शरणागत को शरण दीअे ६
ध्यान धरुं में साया मन से, सेवको आशा लारी;
संकट दुःख सण हर करत छे, पार्श्व यक्ष छे यमत्कारी ७
संवत ओगणीश नवाणु सावे, पोष शुद्धि औदश लारी;
शुरु विकासविजयए साथे, दर्शन यथां महालारी ८
दास विनयतो सेवक तुम्हारा, सुख लो प्रलुए अर्ज भोरी;
दर्शन करतां यह छित्ठका, लावणी यह सारी जेरी ९

—मुनि विनयविजयए

॥ श्रीविहरमानजिनस्तोत्रम् ॥

श्रेयांस वत्ता जननी तु सत्यकी, वृषस्तु चिन्हं दयिता तु रुक्मिणी ॥
 जंबूविदेहाभरणस्य यस्य, सीमंधरं तं सततं स्मरामि ॥ १ ॥
 माता सुतारा सुदृढः पितरस्य, प्रियंगुमाला ललनाधिनाथः ॥
 गजध्वजो धर्मधुराधुरंधरः, सार्वः ध्रिये मे भवताद् युगंधरः ॥ २ ॥
 सुप्रीवसुनुविजयाजयप्रदः, सुमोहिनीमोहितमानसांबुजः ॥
 मृगांकतुल्याननभृन्मृगांकभृत्, श्रीबाहुसार्धः शिवसंपदे वः ॥ ३ ॥
 भूतदया श्रीनिसदस्य सार्द्धं, मुदः प्रदः किंपुरुषाधिनाथः ॥
 सन्मर्कटांको विहरन् विदेहे, जीपात्सुबाहुः फदलीसुबाहुः ॥ ४ ॥
 श्रीदेवसेनातनयो नयेन, युक्तः सदानंदितदेवसेनः ॥
 दिनेश्वरांको जयसेनयाऽर्च्यो, जिनोऽभिजातो जयतात् सुजातः ॥ ५ ॥
 सुमंगला मंगलमालिकाप्रदः, स्वयंप्रभोश्चित्रविमोर्विभूतिदः ॥
 प्रियसेनापतिः शशिलांछितकमो, महाविदेहे जयताज्जिनेश्वरः ॥ ६ ॥
 क्षयभाजननामकतीर्थनायकः, स्फुटं च कीर्त्याधितराजनंदनः ॥
 जनितो वरधीरसेनया, हरिचिह्नस्तु जयावतीश्वरः ॥ ७ ॥
 यस्य माता मंगलावती सती, मेघराजतनयस्य वर्तते ॥
 अंगना विजयवत्यमीप्सिता-ऽनंतवीर्यजिनराट् द्विपथ्यजः ॥ ८ ॥
 सूरप्रभः सूर्यसमप्रतापः, श्रीनागसुनुविमलाधिनाथः ॥
 भद्रो महाभद्रकरोऽयमांकः, श्रीघातकीपंडविदेहसार्धः ॥ ९ ॥
 चंद्रलाछनधरो वरजंद-सेनयानत इनोऽस्ति विशालः ॥
 यस्य सा विजयवत्यभिधाना, यस्य सो विजयभूमिपतिश्च ॥ १० ॥
 परस्यतीपधरथस्य नंदनः, शङ्खाद्वितो वज्रधरो जिनेश्वरः ॥
 पिनायुतर्ध्याविजयवत्युद्व्यं, श्रीघातकीपश्चिमसद्विदेहे ॥ ११ ॥
 चंद्राननधर्ममानतोयं, वस्मीकवंशे वरदीप्रदीपः ॥
 नीलावतीशो मृगमध्यजोऽस्ति, पद्मावतीसुनुवरो वरधीः ॥ १२ ॥
 पद्मांभारकृत्पुण्या प्रभूतः, सुगंधयाच्यो जिनचंद्रपाटुः ॥
 देवाधितानंदनप्रमोदकृत्, धीपुष्करार्द्धे विजयागुदारः ॥ १३ ॥
 धीभुजंगमगयंतमाधये, धीमहापलनृपस्य नंदनम् ॥
 पद्मलाछनधरं वरगंध-मेनया नतपदं महिमामाजं ॥ १४ ॥
 ईश्वर मदनमदनेश्वरं, पालिनं च गुपशोऽप्यलांबया ॥
 चंद्रलाछनधरं गलसेन-नंदनं मुदितचंद्रवतीशं ॥ १५ ॥

નેમિપ્રભુઃ પુષ્કરભૂષણં ચ, ધ્રીવીરરાજોત્તમસેનયોશ્ચ ॥
 તનૂરુદ્ધઃ સૂર્યલાંછિતાંધિઃ, સન્મોહનીશો જયતાજિનેન્દ્રઃ ॥ ૧૬ ॥
 સદ્ધાનુમત્યા જનિતો જિનેન્દ્રઃ, ધ્રીવીરસેનો હતમોહસેનઃ ॥
 ધ્રીભૂમિપાલક્ષિતિપાલવાલો, મદ્દાઘ્રાંકો વરરાજસેનઃ ॥ ૧૭ ॥
 દેવ્યા ઉમાયાશ્ચ સુદેવરાજ-સ્તનૂદ્રવો મે વિતનોતુ ભદ્રમ્ ॥
 શ્રીમાન્ મહાભદ્રજિનાધિરાજં, શ્રીસૂર્યકાંતાધિપતિર્ગંજાંકઃ ॥ ૧૮ ॥
 સ્ફુરદશાદેવયશાજિનેશઃ, શ્રીસર્વભૂતેઃ ક્ષિપિતાભિભૂતિઃ ॥
 ગંગાપ્રસૂતઃ શશિભૃત્ સુપદ્મા-ચતીશ્વરો રાજતિ પુષ્કરાચ્ચ ॥ ૧૯ ॥
 ધ્રીરાજપાલતનયં પુષ્કરમૂષણં, કનીનિકાવાલકં ત્વજિતવીર્યં ॥
 ધ્રીરત્નમાલાચિત્પાદપદ્મં, સ્વસ્તિકચિદ્દં મુદા સ્તવીમિ ॥ ૨૦ ॥
 જંબૂદ્વીપમહાવિદેહતિલકાશ્ચત્વાર આઘા જિના-
 આન્યે ધાતકિલંડમંડનતમા અઘૌ જિનાધીશ્વરાઃ ॥
 અન્યેઘૌ ઘરપુષ્કરાર્દ્રવસુધાપીઠે વિહારક્રમં,
 કુર્યંતો રચ્યંતુ તે મમ મહાનંદોત્સવં શાશ્વતમ્ ॥ ૨૧ ॥
 રત્યેધં પિતૃમાતૃલક્ષ્મલલનાનામપ્રધાના જિનાઃ,
 સર્વે પંચ સુવીપ્રદેમચિમલાંમોજેશ્વરંતો ભુવિ ॥
 વિહ્યાતાસ્તુ મહાવિદેહકેપુ ચ મયા ભક્તિપ્રકર્ષાન્નુતા-
 સ્તે સર્વે મમ દર્શયંતુ સતતં સદ્દર્શનં પાવનં ॥ ૨૨ ॥
 ॥ રૂપિધી વિહરમાનચિંતાજિનસ્તચનમ્ ॥*

સ આહુક-આ. શ્રી વિજયસલિતસૂરિશ

* ખીજ નકલ ન મળવાથી અશુદ્ધ રહેલ છે.

શ્રી ગણધરકલ્પલતા

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૨૬ થી)

૯. શ્રી અચલપ્રાતા ગણધર

આ નવમા ગણધર મહારાજ કોશલા (અયોધ્યા) નગરીના રહીશ, હારિત
 ગોત્રના પિતા શ્રીવસુ બ્રાહ્મણ અને માતા નંદાના પુત્ર હતા. મિથુન રાશિ અને
 મૃગશીર નક્ષત્રમાં તેઓ જન્મ્યા હતા સાંખ્ય, જૌદ્દર્શનાદિ સર્વ શાસ્ત્રોના
 તેઓ પારગામી હતા, તેમજ તેઓ ૩૦૦ શિષ્યોના અધ્યાપક હતા. તેમને
 ' પુણ્ય પાપ છે કે નહિ ' એવો સદેહ હતો. પ્રભુ મહાવીરદેવના પસાયથી તે
 કંઈ રીતે દૂર થાય છે ? તે ખીતા દૃકામાં આ પ્રમાણે બલુવી—

પૂર્વોક્તા રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે આઠે જણને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી નવમાં અચલબ્રાતા નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—‘જે પ્રભુ વીરના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે આઠે જણ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્ય જ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં અને મારો સંશય દૂર કરું.’ આ પ્રમાણે વિચારી પંડિત અચલબ્રાતા પોતાના ત્રણ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે—“હે અચલબ્રાતા ! તને એવો સંશય છે કે—પુણ્ય અને પાપ છે કે નહિ ? આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે—

“ પુરુષ एवेदं मि सर्वं यद् भूतं यच्च माव्यम् । ”

“ આ વેદપદોથી તું જાણે છે કે—પુણ્ય-પાપ નથી, તે વેદપદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—આ પ્રત્યક્ષ જણાતું ચેતન-અચેતનમય પદાર્થસ્વરૂપ જે ધ્યુ’ અને જે યથે તે સર્વ પુરુષ જ છે એટલે આત્મા જ છે; અર્થાત્ આત્મા સિવાય પુણ્ય-પાપ નામના પદાર્થ નથી. પણ વળી ‘પુણ્યઃ પુણ્યેન કર્મણા, પાપઃ પાપેન કર્મણા’—પુણ્યકર્મ એટલે શુભ કર્મ કરીને પ્રાણી પુણ્યશાળી થાય છે અને પાપકર્મ એટલે અશુભ કર્મ કરીને પાપી બને છે.’ એ વેદપદોથી પુણ્ય-પાપની સત્તા જણાય છે. આવી રીતે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે ‘પુણ્ય-પાપ છે કે નથી ? પરંતુ હે અચલબ્રાતા ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમ કે ‘પુરુષ एवेदं मि सर्वं यद् भूतं यच्च माव्यम्’—એટલે આ પ્રત્યક્ષ જણાતું ચેતન-અચેતન પદાર્થસ્વરૂપ જે ભૂતકાળમાં ધ્યુ’ અને ભવિષ્ય કાળમાં યથે તં સર્વ આત્મા જ છે.’ એ વેદપદોમાં આત્માની સ્તુતિ કરી છે, પણ તેથી પુણ્ય-પાપ નથી એમ સમજવાનું નથી. જેમ ‘વિष्णुमयं जगत्’ ઇત્યાદિ વેદપદોમાં આખા જગતને વિષ્ણુમય કહ્યું છે; પણ એ વેદપદો વિષ્ણુનો મહિમા જણાવનારાં છે, તેથી વિષ્ણુ સિવાયની બીજી વસ્તુનો અભાવ સમજવાનો નથી; તંમ ‘જે ધ્યુ’ અને જે યથે તે સર્વ આત્મા જ છે’ એ વેદપદોમાં આત્માનો મહિમા જણાવ્યો છે, તેથી ‘આત્મા સિવાય પુણ્ય-પાપ નથી’ એમ સમજવાનું નથી. વળી દરેક પ્રાણી જે સુખ-દુઃખ અનુભવે છે તેનું કાંઈ પણ કારણ અવશ્ય હોવું જ લેખ્યું, કેમ કે કારણ વિના કાર્ય સંભવે નહિ, અને તે કારણ તરીકે પુણ્ય-પાપને જરૂર માનવા જ લેખ્યું.

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી અચલબ્રાતાને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો. તેમને નિર્જય થયો કે પુણ્ય-પાપ છે. સંશય નષ્ટ થતાં તેમણે પોતાના ત્રણ સો શિષ્યો સાથે તે જ વખતે પરમાત્મા પાસે ૪૭ મા વર્ષની શરૂઆતમાં દીક્ષા લીધી અને ગણધર પદવી પામ્યા. ૧૨ વર્ષ છત્રસ્થાણમાં રહી ૫૬ મા વર્ષની શરૂઆતમાં દેવડાન પામ્યા. ૧૪ વર્ષ મુખી કેવલીપદે વિચરી સર્વાયુ ૭૨ વર્ષનું પૂર્ણ કરી સના-તન શાંતિમય સિદ્ધિપદને પામ્યા. બાદીની બીના પ્રથમ ગણધરની માફક જલજી.

૧૦. શ્રી મેતાર્ય ગણધર

આ મેતાર્ય દશમા ગણધર વચ્ચે દેશાન્તર્ગત તુંગિક નામના ગામમાં રહેનાર કૌડિન્ય ગોત્રના પિતા દત્ત બ્રાહ્મણ અને માતા વરુણદેવાના પુત્ર હતા. તેમની જન્મરાશિ મેઘ હતી અને તેમનું જન્મનક્ષત્ર અશ્વિની હતું. તેઓ મહા-સમર્થ પંડિત અને ૩૦૦ શિષ્યોના અધ્યાપક હતા. તેમને ‘ પરલોક છે કે નહિ ’ એવો સંશય હતો. પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના પસાયથી તે સંશય કંઈ રીતે દૂર થયો ? તે બીના ટૂંકામાં આ પ્રમાણે જાણવી—

પૂર્વોક્ત રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે નવે જણને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી દશમા મેતાર્ય નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—‘ જેના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે નવે જણ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્ય જ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જઈ, અને મારો સંશય દૂર કરું. ’ આ પ્રમાણે વિચારી મેતાર્ય પડિત પોતાના પ્રભુ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે—‘ હે મેતાર્ય ! તને એવો સંશય છે કે—પર-લોક છે કે નથી ? આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે—

“ વિજ્ઞાનઘન એવૈતેમ્યો ભૂતેમ્યઃ સમુત્થાય તાન્યેવાઙ્ગુવિનશ્યતિ, ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ । ” આ વેદપદોથી તું બાણ છે કે પરલોક નથી. એ વેદપદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—

[વિજ્ઞાનઘન એવ] એટલે વિજ્ઞાનનો સમુદાય જ [એવૈતેમ્યો ભૂતેમ્યઃ સમુત્થાય] આ પૃથ્વી વિગેરે પાંચ ભૂતોમાંથી ઉત્પન્ન થઈને [તાન્યેવાઙ્ગુવિનશ્યતિ] પાછો તે ભૂતોમાં જ લય પામે છે. [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ], તેથી પરલોકની સંજ્ઞા નથી. અર્થાત્ પાંચ ભૂતોમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે અને જ્યારે પાંચ ભૂતો વિનાશ પામે છે ત્યારે તે ચૈતન્ય પણ જલતા પરપોટાની જેમ તે ભૂતોમાં લય પામે છે. આવી રીતે ચૈતન્ય એ ભૂતોનો ધર્મ છે, અને ભૂતો નષ્ટ થતાં તે ચૈતન્ય પણ વિનાશ પામે છે, તેથી બીજી ગતિમાં જવારૂં પરલોક નથી. પણ વળી ‘ સ્વર્ગકામોઽગ્નિદ્વૈત્યં જુહુવાત્ ’—એટલે જે સ્વર્ગની ઇચ્છાવાળો હોય તે અગ્નિહોત્ર હોમ કરે તથા ‘ નાર્કો વૈષ જાયતે યઃ શૂદ્રાન્નમશ્નાતિ ’—એટલે જે બ્રાહ્મણ શૂદ્રનું અન્ન ખાય છે તે નારકી થાય છે. ઇત્યાદિ વેદપદોથી પરલોકની સત્તા જણાય છે; કેમ કે જે પરલોક ન હોય તો અગ્નિહોત્ર કરનારો સ્વર્ગમાં કેમ જઈ શકે ? તથા શૂદ્રનું અન્ન ખાનારો બ્રાહ્મણ નારકી પણ કેવી રીતે થઈ શકે ? આવી રીતે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે—પરલોક છે કે નથી ? પરંતુ હે મેતાર્ય ! તારો આ સંશય અશુદ્ધ છે, કેમકે— ‘ વિજ્ઞાનઘન૦ ’ એ વેદવાક્યનો અર્થ તું સમજ્યો નથી તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—[વિજ્ઞાનઘન એવ] એટલે જ્ઞાન-દર્શનનો ઉપયોગ તે વિજ્ઞાન કહેવાય, તે વિજ્ઞાનના સમુદાયરૂપ જ

આત્મા [યતેમ્યો મૃતેમ્યઃ સમુત્થાય] જોયપણે એટલે જાણવા યોગ્યપણે પ્રાપ્ત થયેલા આ પૃથ્વી વગેરે જૂતોથકી, અથવા ઘટ, પટ વિગેરે જૂતોના વિકારોથકી 'આ પૃથ્વી છે, આ ઘડો છે, આ વસ્ત્ર છે' ઇત્યાદિ પ્રકારે તે તે જૂતોના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થઈને [તાન્યેવાડનુવિનશ્યતિ] તે ઘટ વિગેરે જૂતોનો જોયપણે અભાવ થયા પછી આત્મા પણ તે પદાર્થોના ઉપયોગરૂપે વિનાશ પામે છે, અને ખીન્ન પદાર્થના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા સામાન્ય સ્વરૂપે રહે છે. [ન મૃત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ] આવી રીતે પૂર્વના ઉપયોગરૂપે આત્મા ન રહેલો હોવાથી તે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી. આ વેદપદોથી ઘટપટાદિ જૂતોની અપેક્ષાએ આત્માના ઉપયોગની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ સૂચવેલ છે, પણ તેથી જૂતોમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ સમજવાનું નથી. ચૈતન્ય એ જૂતોનો ધર્મ નથી, પણ આત્માનો ધર્મ છે. આત્મા દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે, અને તેથી આત્મા પરલોકમાં જાય છે તથા પરલોકથી આવે છે. આત્મા અનંતા છે. જે આત્માએ જેવાં કર્મ કર્યાં હોય તે અનુસારે તેને ગતિ મળે છે. ”

આ પ્રમાણે પ્રભુ શ્રી મહાવીર પરમાત્માનાં વચનો સાંભળી પંડિત મેતાર્થને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો, તેમને નિર્ણય થયો કે પરલોક છે. સંશય નષ્ટ થતાં તે પોતાના ત્રણ સો શિષ્યો સાથે તે જ વખતે પ્રભુ પાસે ૩૭ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા લઈ ગણધર પદવી પામ્યા. ૧૦ વર્ષ છત્રસ્થપણામાં રહી, ૪૭ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તે દેવલી થયા. ૧૬ વર્ષ દેવલીપણે વિચારી છેવટે ૬૨ વર્ષનું સર્વાધુ પૂર્ણ કરી, જન્મજન્મશરદિ ઉપદ્રવરહિત પરમપદને પામ્યા. બાકીની બીના પ્રથમ ગણધરની માફક જાણવી.

૧૧. બાલમુનીશ્વર શ્રી પ્રભાસ મણુધર

રાજગૃહી નગરીમાં કૌશિન્ય ગોત્રમાં જન્મેલા બલ નામના બ્રાહ્મણ રહેતા હતા. તેને અતિભદ્રા (અતિબલ) નામની સ્ત્રી હતી. તેમને ત્યાં કર્કસારી અને પુષ્પ નક્ષત્રમાં એક પુત્રનો જન્મ થયો. તેનું નામ પ્રભાસ પાડયું. તે અનુક્રમે સર્વ શાસ્ત્રોમાં નિપુણાત ગન્યો. આ શ્રી પ્રભાસ બ્રાહ્મણ ૩૦૦ શિષ્યોના અધ્યાપક હતા. તેમને “ મોક્ષ છે કે નહિ ” એવો સંદેહ હતો. પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના પસાયથી તે દર્શી રીતે દૂર થયો ? તે બીના દ્રુકમાં આ પ્રમાણે જાણવી—

પૂર્વોક્ત રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે દસે જળને દીક્ષિત થયેલા શાંભળી અગિયારમા પ્રભાસ નામના પંડિતે વિચાર્યું કે— ‘ જોના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે દસે જળ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂત્ય જ છે; મારે હું પણ તેમની પામે જાઉં અને મારો સંશય પૂડીને દૂર કરું. ’ આ પ્રમાણે વિચારી તે પ્રભાસ પંડિત પોતાના ત્રણ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યો. પ્રભુએ તેમને દર્શું કે— “ હે પ્રભાસ ! તને એવો સંશય છે કે— “ મોક્ષ છે કે નહિ ? ” આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ બાસના વેદપદોથી થયો છે—

“જરામયં વા યદગ્નિહોત્રમ્ ॥”

ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે મોક્ષ નથી. તે વેદપદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—જે અગ્નિહોત્ર તે જરામયં એટલે યાવજીવ કરવો, અર્થાત્ અગ્નિહોત્રની ક્રિયા આખી જિંદગી સુધી કરવી અગ્નિહોત્ર ક્રિયા કેટલાક જીવોને વધતું કારણ અને કેટલાકને ઉપકારતું કારણ હોવાથી દોષમિશ્રિત છે, તેથી અગ્નિહોત્ર કરનારને સ્વર્ગ મળે છે, મોક્ષ મળતો નથી. આવી રીતે ક્ષત્ર સ્વર્ગરૂપ જ ફલ આપનારી ક્રિયાને આખી જિંદગી સુધી કરવાનું કહેલું હોવાથી મોક્ષરૂપ ફલ આપનારી ક્રિયા કરવાનો કોઈ કાળ રહ્યો નહિ, કેમ કે આખી જિંદગી સુધી અગ્નિહોત્ર કરનારને એવો ક્યો કાળ મળી રહ્યો કે જે કાળે તે મોક્ષના હેતુભૂત ક્રિયા કરી શકે? તેથી મોક્ષને સાધનારી ક્રિયાનો કાળ ન કહેવો હોવાથી જણાય છે કે મોક્ષ નથી. પણ વળી—

“દ્વૈ બ્રહ્મણી વેદિતવ્યે, પરં અપરં ચ । તત્ર પરં સત્યજ્ઞાનમ્, અનન્તરં બ્રહ્મેતિ ॥”

“[દ્વૈ બ્રહ્મણી વેદિતવ્યે] એટલે બે પ્રશ્ન જાણવાં, [પરમ્ અપરં ચ] એક પર અને બીજું અપર. [તત્ર પરં સત્યજ્ઞાનમ્] તેમાં પરપ્રશ્ન તે સત્યજ્ઞાન જાણવું, [અનન્તરં બ્રહ્મેતિ] અને અનંતર પ્રશ્ન એટલે મોક્ષ જાણવું એ વેદપદોથી તમને “સૈવા ગુહા દુરવગાહા—એટલે સંસારને વિષે આસક્ત એવાં પ્રાણીઓને આ સુક્ષ્મરૂપી શુદ્ધ દુરવગાહ એટલે પ્રવેશ ન થઈ શકે એવી છે.” ઇત્યાદિ વેદપદોથી મોક્ષ સત્તાની હયાતિ જણાય છે

આવી રીતે પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે “મોક્ષ છે કે નથી?” પરંતુ હે પ્રભાસ ! તારો આ સંશય અધુક્ત છે, કેમકે—“જરામયં વા યદગ્નિહોત્રમ્” એ વેદપદોનો ખરો અર્થ તું સમજ્યો નથી. તે વેદપદોમાં જે “વા” શબ્દ છે તે અર્થે એટલે ‘પણ’ અર્થવાળો છે, તેથી એ વેદપદોનો અર્થ એમ થાય છે કે—યાવજીવ સુધી પણ અગ્નિહોત્ર હોમ કરવો, અર્થાત્ જે કોઈ સ્વર્ગનો અર્થો હોય તેણે આખી જિંદગી સુધી પણ અગ્નિહોત્ર કરવો, અને જે કોઈ મોક્ષનો અર્થો હોય તેણે અગ્નિહોત્ર છોડીને મોક્ષસાધક ક્રિયા પણ કરવી, પણ દરેક પ્રાણીએ અગ્નિહોત્ર જ કરવો એવો નિયમ નથી. આ પ્રમાણે ‘અપિ’ શબ્દનો અર્થ છે. કહેવાનું તાર્પણ્ય એ છે કે—જેને ક્ષત્ર સ્વર્ગની ઇચ્છા હોય તેણે તો આખી જિંદગી સુધી અગ્નિહોત્ર કરવો, પણ જે લગ્નજીવો મોક્ષના અર્થો હોય તેમણે તો અગ્નિહોત્ર ન કરતાં મોક્ષસાધક ક્રિયા જરૂર કરવી જોઈએ ” આ પ્રમાણે જો વેદપદોનો અર્થ હોવાથી મોક્ષસાધક ક્રિયાનો પણ કાળ કહ્યો જ છે, માટે મોક્ષ છે શુદ્ધ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રવટો જ્યારે સર્વ કર્મોનો નાશ થાય ત્યારે તે મળે છે. આ પ્રમાણે પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવનાં પચનો સાંલગીને પ્રભાસ પંડિતનો સંશય દૂર થયો. તેમને નિર્ણય થયો

કે મોક્ષ છે. સંશય નષ્ટ થતાં તેમણે પોતાનાં ગુણ સો શિષ્યો સાથે તે જ વખતે પ્રભુ મહાવીર દેવની પાસે ૧૬ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા લીધી અને ગણધરપદ પામ્યા. ૮ વર્ષ છદ્મસ્થપણામાં રહી, ૨૪ વર્ષની ઉંમર વીત્યા બાદ ૨૫ મા વર્ષની શરૂઆતમાં તેઓ કેવલજ્ઞાન પામ્યા. ૧૬ વર્ષ સુધી કેવલીપણે વિચરી સર્વાંશુ ૪૦ વર્ષનું પૂર્ણ કરી પ્રભુની હયાતિમાં તેઓ સંપૂર્ણ આત્મરમણતા ગુણથી ભરેલ મોક્ષપદને પામ્યા.

x

x

x

આવી રીતે ગૌતમ ગોત્રના શ્રી ઇન્દ્રભૂતિથી માંડીને પ્રભાસ પડિત પર્યંત અગિયારે જણાએ પોતાના ચુમ્માલીસ સો શિષ્યો સાથે પ્રભુ શ્રીમહાવીરદેવની પાસે દીક્ષા લીધી. તે મુખ્ય અગિયાર મુનિવરોએ ઉત્પાદ, વ્યય અને ધૌવ્ય—એટલે દરેક પદાર્થો ઉત્પન્ન થાય છે, નાશ પામે છે અને દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે, એ પ્રમાણે પ્રભુ પાસેથી ત્રિપદીનું સ્વરૂપ જાણી ચૌદ પૂર્વ સંહિત દ્વાદશાંગીની રચના કરી અને પ્રભુએ તેમને ગણધરપદે સ્થાપ્યા. આ રીતે તેમણે દ્વાદશાંગીની રચના કર્યા બાદ પ્રભુ મહાવીરદેવ તેમને તીર્થની અનુજ્ઞા કરે છે, તે વખતે શકેન્દ્ર દિવ્ય ચૌલોનો ભરેલો વજ્રમય દિવ્ય થાળ લઈને પ્રભુની પાસે ઊભા રહે છે. ત્યારપછી પ્રભુ રત્નમય સિંહાસનથી ઊઠીને ચૌર્ણની સંપૂર્ણ મુદ્રિ ભરે છે. તે વખતે ગૌતમ વિગેદે અગિયારે ગણધરો નાથું જરા નીચું રાખીને અનુક્રમે પ્રભુની પામે ઊભા રહે છે, અને દેવો વાનિત્રના ધ્વનિ, ગાયન વિગેદે બાંધ કરી મૌન રહ્યા છતાં સ્વસ્થ ચિત્તે સાંભળે છે. પછી પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવ કહે છે કે—“ગૌતમને દ્રવ્ય, શુભ અને પર્યાયવટે તીર્થની અનુજ્ઞા આપું છું.” એમ કહી, પ્રભુએ પ્રથમ શ્રી ગૌતમસ્વામીના મસ્તક ઉપર ચૌર્ણ નાખ્યું, પછી અનુક્રમે નામ ગાયે ઉપરનો પાક જોલીને બીજાઓના મસ્તક ઉપર પ્રભુ ચૌર્ણ નાંખે છે, એટલે દેવોએ ગળ ચર્પિત થઈ તે અગિયારે ગણધરોની ઉપર ચૌર્ણ, પુષ્પ અને મુગધી પદાર્થોની વૃદ્ધિ કરી. ત્યારપછી પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવે શ્રી સુધર્માસ્વામીને મુનિ-સમુદાયમાં અગ્રેસર સ્થાપી તેમને ઘમણગણની અનુજ્ઞા આપી કારણ કે—તે દીર્ઘ આયુષ્યને ધારણ કરનાર હતા. વિશેષ બીના શ્રીવિશેષાવરયકાદિ અંધોમાંથી જાણવી.

બબ્બજીએ અપૂર્વ તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરેલી આ ગણધરકલ્પલતાને યથાર્થ સમજીને વિભાવદયાને દૂર કરે, નિજશુભગણનામાં આગળ વધીને પરમાનંદ-મય મુક્તિના મુખ પામે. આ અંતિમ ભાવના જાણીને આ શ્રી ગણધરકલ્પલતા પૂર્ણ કરું છું.

તપોગન્ધાધિપતિ શાસનસમ્રાટ્-શ્રિચક્રચક્રવર્તિ-જગદ્ગુરુ-પૂજ્યપાદ-પરમોપ-કારી-આચાર્યવર્ધ શ્રી વિજયનેમિશ્રીશ્વરચરણકિરણને થાણ વિજયપદ્મશ્રિએ અમ-દાવાદમાં વિ. સં. ૧૯૨૮ના ફાગુ મુદિ પાંચમે આ શ્રી ગણધરકલ્પલતાની રચના કરી.

અંક	નામ	સંશય.	શિષ્ય પરિવાર	જન્મ-મંથ્રમિ	જન્મ નક્ષત્ર	જન્મ ગણિ	પિતા	માતા	ગોત્ર.	ગૃહસ્થ પર્ણિય	હૃદય પર્ણિય	સર્વાંગી પર્ણિય	સર્વાંગી યુગ્મ.
૧	ઈદ્રભૂતિ	હવનો.	૫૦૦	મગધ દેશમાં ગોળગ ગામ	નરેશ	શુશ્રિક	વસુભૂતિ	પ્રિયવી	ગૌતમ	૫૦	૩૦	૧૨	૬૨
૨	અગ્નિભૂતિ	કર્મનો.	"	"	કૃતિકા	શુભ	"	"	"	૪૬	૧૨	૧૬	૭૪
૩	વાયુભૂતિ	શરીરથી હવ છુદો નથી	"	"	સ્વાતિ	ઉલા	"	"	"	૪૨	૧૦	૧૮	૭૦
૪	વ્યક્ત	પ વ્યભૂતનો	"	કાશિક	અવજ્ય	મકર	ધનમિત્ર	વારુણી	ભારદ્વાજ	૫૦	૧૨	૧૮	૮૦
૫	સુધર્મા	જે અહીં જેવો હોય તે મરી તેવો થાય	"	"	ઉત્તર-ફલ્ગુની	કન્યા	ધર્મિભલ	ભદ્રિલા	અગ્નિ-વૈશ્યાયન	૫૦	૪૨	૮	૧૦૦
૬	મહિત	અથ ગોક્ષનો	૩૫૦	મૌર્ય	મધા	સિંહ	ધનદેવ	વિજયપદેવી	વાશિષ્ઠ	૫૩	૧૪	૧૬	૮૩
૭	મૌર્યપુત્ર	દેવનો	"	"	મૃગશીર	શુભ	મૌર્ય	"	કાશ્યપ	૬૫	૧૪	૧૬	૯૫
૮	અકપિત	નારકનો	૩૦૦	મિથિલા	ઉત્તરપાદા	મકર	દેવ	નયતી	ગૌતમ	૪૮	૯	૨૧	૭૮
૯	અવલક્ષતા	પુરુષપાપનો	"	પ્રાસલાનગરી	મૃગશીર	મિથુન	રાસ	નદા	હારિત	૪૬	૧૨	૧૪	૭૨
૧૦	મેતાર્થ	પરલોકનો	"	વન્જમાતૃગિરિ	અશ્વિની	મેષ	દત્ત	વરુણદેવી	કૌડિન્ય	૩૬	૧૦	૧૬	૬૨
૧૧	પ્રભાસ	નિર્વાણનો	"	રાનગરી	શુભ	કર્ક	બલ	અતિભદ્રા	"	૧૬	૮	૧૬	૪૦

નીચેની યાગનો અગિયારે ગણધરેની એક સરખી સમજની. — સંઘયણ-વજ્રમ્બલનારાય, સંસ્થાન-સમચ્ચરસ, દેહવર્ણ-સુવર્ણ નેવો, રૂપસ પદાન્તીર્થકર દેવથી ઝોણી અને આહારક શરીરથી અદિયાતી, દીક્ષાસમય-વૈશાક શુદ્ધ ૧૧ના દિવસનો પૂર્વભાગ પહેલા ભૂ પ્રહર)નો, સોન-ગૃહસ્થપણે ચૌદ વિધાના પારગામી અને દીક્ષિતપણે દ્વાદશાગી ગણિપીટકના ધારક અને છવટે કેવળગાની થયા, નિર્વાણ-રાજગૃહી નગરીમા વૈભારગિરિ પર્વત ઉપર, સામક્ષપણ કરવા પૂર્વક પાઠપોષગમન અનશનથી મોક્ષે ગયા. ઉદ્ભૂતિ ને સુધર્મા સિવાયના ૯ ગણધરે પ્રભુની હયાતિના ૭ મોક્ષે ગયા.

વોરવિલાસ (૮)

કરણ કરાવણ ને અનુમોદન, સરીખાં ફળ નિષ્પન્નથો.^૧

જાને કરવું, ખીન પાસે કરાવવું અને કરનારની અનુમોદના કરવી, પ્રશંસા કરવી, તેવું મધ્ય આંકવું, તેની ખૂઝ જાણવી એમાં કોઇ વખતે સરખાં-ફળ પણ મળે છે. એ આત્મિક વિદ્યાના વિચિત્ર પણ વિશિષ્ટ અનુભવ છે. સાધારણ રીતે કરાવનાર કરતાં કરનારને વધારે લાભ મળવો જોઈએ અને ધણુંખરું તેમજ અને છે અને વાતની પ્રશંસા કરનારને તદ્દન સામાન્ય લાભ મળવો ઘટે અને જાને છે પણ તેમજ. પણ કર્મબંધનમાં રસગંધેના આધાર માનસિક દશા-આંતરવર્તના પર રહે છે. તેથી કોઇ વાર અનુમોદના કરનારની દશા એટલી બધી જિંવા પ્રકારની થઇ જાય છે કે એના અનુમોદનના ભરમાં એ પણ બારે આંતરજેર જતાવી શુભ કર્મબંધન કરે છે. અને કોઇ વાર તો કરનાર કરતાં પણ વધારે સારાં કર્મો યોગ અનુમોદના કરનાર સાંધી શકે છે.

એક ધનવાન સુંદર સરંચા બંધાવે કે ઉગ્રમણું કરે કે સંધનમણુ આપે, પણ તેને તે પ્રમગે માનપત્ર લેવાનું મન થઇ જાય કે પાઘડી બાધવાની લાલમા થઇ જાય અને એક સામાન્ય માણુએ એની ઉદારતાની દૂર બેદા પ્રશંસા કરે તો ચોક્કસ સયોગીમાં અનુમોદના કરનારની શુભ કર્મસંગતિ વધારે સારી થવાની પણ સંભવ છે. આ રીતે કરનાર, કરાવનાર અને અનુમોદના કરનારની ફળપ્રાપ્તિમાં વધારેઘટાડો થવાના અનેક પ્રસંગો કદીપી શકાય તેવું છે.

પણ ચોલાની પાસે લાખો રૂપિયા હોય અને છતાં પાંચ પણ ન ખરચતાં ખીનની ઉદારતાની અનુમોદના કરવાને પરિણામે કરનાર જેટલું ફળ મેળવવાની આશા ગમે તો તેમાં તે ખૂલ કરે છે. જાની શક્તિએ કાંઈ ન કરવું અને માત્ર અનુમોદનાને પરિણામે કાર્ય કરનારના જેટલા ફળની આશા મળવી એમાં આત્મવચનના થઇ જાય છે અને ત્યાં 'સરીખાં ફળ' ની આશા ખોટી છે. એક સરખાં કાર્યની જોગવાઈ કે જરૂરીઆત ન, હોય તો પ્રશંસામા વાધો નથી પણ છતી શક્તિ અને અનુદૂળતાએ માત્ર અનુમોદનાથી મતોય માની અર્થિચિત્કર થવું પાળાય નહિ; જાણી સાગં કાગની પ્રશંસા તો જરૂર કરવી યટે. પણ તેને તેનાં કાર્યની પ્રેરણા મેળવવા માટે ચીવટ હોવી જોઈએ-અને અશક્તિ ખરેખર હોય તો તેના પ્રમાણિક રતીકાર માટે હોતી યટે.

જ્યાં ચોક્કસ સયોગીમાં કરનાર, કરાવનાર અને અનુમોદના કરનાર 'સરીખાં ફળ' મેળવી શકે છે એ રાત જાદુ આકર્ષક લાગે છે. જાને તે કરવું, ન જાને તો ખીન પાસે કરાવવું અને પોતે જ હોય તો આગે રવાં રવા કરનારની પ્રશંસા કરી, ચોલાની અશક્તિ કે ખીનઅનુદૂળતા માટે બેદા પ્રશંસા અને કાર્ત્તવ્ય કામમાં આગાં ખોરાં વિષ્ણુ જિમાં ન કરતાં, અથવા તેને કામ કરવામાં અમુક અગ્રવ કે અપેક્ષા હશે એની કલ્પનાવગતી પાછળ ખોટી

ટીકા ન કરતાં, સારાં કાર્યની પ્રશંસા જરૂર કરવી. કરનારનો અંદરનો આશય તો તે જાણે કે, માની, જાણે-એની તારે શી પંચાત છે ? અને એ તારું કામ પણ નથી. તારે તો જે થાય, તે આજીવન જોવાનું છે અને જેટલે અંશે કાંઈ પણ કાર્ય આત્મિક ઉન્નતિને કરનારું હોય, જનતાના દુઃખ દર્દે ઓછાં કરનાર કે મુખસંગવડમાં વધારો કરનાર હોય તેટલે અંશે તારું કામ તો તેનું ગૌરવ વધારવાનું જ છે. વાત ન સમજાય તો ખેસી રહેવું, વિચાર કે અભિપ્રાય ન આપવો અને મૌન રહી પોતાનું કાર્ય કરવું, પણ એને મોટાં, શોષાઈ કે કિતાબ જોતાં દશે એવી તેવી વાત કરી સામાની વાતને ઢીલી ન કરી. નાખવી. એવી રીતે વાત ઢીલી કરવામાં રવને કે પરને લાભ નથી.

કાંઈ મંથોઓમાં કરનાર, કરાવનાર અને અનુમોદન કરનાર એક સરખો લાભ મેળવી શકે છે, એટલે ગરીબ કે મધ્યમ સ્થિતિના સાધુસોને પણ ગભરાવું પડતું નથી. કાંઈ સ્વામી-વાત્સલ્યની પ્રેરણા કરે, તો કાંઈ પીરમવામાં લાગ લે, કાંઈ તેટલું પણ ન અને તો કરનારને ધન્ય માને; મોટી સાહિત્ય સંસ્થાનું સ્થાપન કરીશ એમ ધારે. કાર્ય થાય તેટલી શક્તિ કે તેટલાં સાધન ન હોય તો બે ઇંટ પોતાની નાખે અને કાંઈ નહિ તો દૂર રહી કરનારને ધન્ય માને. આમા આત્મવંચના કે સ્વશક્તિગોપન ન હોય તો કાંઈ કાંઈ વાર કરનાર જેટલો લાભ લઈ શકાય છે. આના પર એક સુંદર દકીકત પં. વીરવિજયજીએ જોડી દીધી છે. વાત એમ છે કે-બળદેવ ખૂબ રૂપવંત હોઈ દીક્ષા લીધા પછી વિશેષતઃ જંગલમાં રહેતા હતા, કારણ કે એમનાં સુંદર રૂપથી એમને વસતિમાં ઓપરીપહ થતો હતો જંગલમાં એક દરણ પૂર્વ-સંસ્કારથી મુનિદાનનો રાગી થયો. એ દાન આપનારને શોધી મુનિને ચોળપટો પકડી તેને દાન આપનાર પાસે દેરી ગય. એક વખત એક કઠિયારો રથકાર હોઈ રથનાં લાકડાં માટે ઝાડની ડાળ કાપવાનું કામ કરતાં ડાળી કાપવાનું કામ થોડું કરી અધૂરું મૂકી તે જ ઝાડ નીચે બાત ખાવા બેઠો. પેલો મૃગ બળદેવ મુનિને ત્યાં વહોરવા લાઇ આવ્યો. આવા રૂપવંત મુનિને મહાન ત્યાગી જોઈ રથકારે પોતા પાસેથી ભોજન ગ્રહણ કરવા વિનંતિ કરી. મુનિએ દાન લીધું, રથકારે આપીને પોતાના આત્માને ધન્ય માન્યો. વાત વગરનો દરણ પોતાની દાન આપવાની અશક્તિ માટે ખેદ કરતાં રથકાર કઠિયારાને ધન્ય માનતો અનુ-મોદના કરતો રહ્યો. આ વખતે અકસ્માત બન્યો. અર્ધ કાપેલી ડાળ તૂટી પડી. તેની નીચે બળદેવ મુનિ, રથકાર કઠિયારો અને અનુમોદના કરતો દરણ આવી ગયા અને ડાળના વજનથી દબાઈ કચરાઈ મૃત્યુ પામ્યા. ત્રણે પાંચમા દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

આમાં મુનિનું શુભ જ્ઞાન અને સ્વચ્છ ત્યાગ, કઠિયારાનો દાનપ્રભાવ અને વાત વગરના મૃગની અનુમોદના એક સરખાં ફળે નીપજવી શકી. દરણ પાસે દાન દેવાની વસ્તુ હોત અને જતાં તે શક્તિ દબાવી ખાલી લાવના લાગતો હોત તો કદાચ એની સ્થિતિ બુદ્ધિ થાત. અનુમોદનામાં આંતરપ્રેમ, સાચી યુક્ત અને નિર્ભેજ પ્રશંસા હોય તો તેમાંથી પણ સારું પરિણામ નીપજવી શકાય છે એ વાત ખૂબ વિચારવા યોગ્ય છે. અને તો સારું કામ કરવું, ન અને તો અન્ય પાસે કરાવવા પ્રેરણા કરવી અને કરે તેની બલિ-હારી માનવી, તેનું બહુમાન કરવું, તેની પ્રશંસા કરવી. દૂષમાંથી પોરા કાઢવાની ટેવ ન

એક શ્રેષ્ઠીપુત્રના વિચારો

એક નાના સરખા શહેરમાં કાળુ નામે શેઠ રહેતો હતો. તે ખેડૂત વિગેરેમાં ધીરધાર ધરતો હતો. તેને એક પુત્ર હતો તે અમદાવાદ જેવા શહેરમાં અભ્યાસ કરવા ગયો હતો. સારી રીતે અભ્યાસ કરીને તેમજ સત્સંગતિને લાભ લઈને ૫-૭ વર્ષે તે પોતાના વતનમાં આવ્યો, તેને ઉદ્દેશીને તેના પિતાએ કહ્યું કે—

“ભાઈ ! આપણી સ્થિતિ પ્રથમ તો બહુ નરમ હતી, પછી કાંઈક ઉઘમ વિગેરે કરીને બે પૈસા મેળવ્યા, તેનાવડે ધીરધાર કરીને એકના બમણા મોગણા કરીને તેમ જ અલણ ખેડુ વિગેરેને બૂલાવીને બે પૈસા વધારે મેળવ્યા. તેને અંગે કેટલાકની ઉપર જસિઓ કરાવવી પડી, ઘર ને ઘરવકરી વેચાવવી પડી, કાળા ધોળા પણ કરવા પડ્યા ત્યારે હવે આવી સ્થિતિ થઈ છે. પ્રથમ મને જે લોકો કોળીઓ નામથી સંબોધતા હતા તે હવે કાળુભાઈ શેઠ કહે છે. હું પાંચમાં પૂછાઉં છું. મારી સલાહ લેવા કેટલાક આવે છે આ બધા લક્ષ્મીદેવીના પ્રતાપ છે. આ બધું તારે માટે કર્યું છે. હવે તો તું પરણ અને તારે ઘેર પુત્ર પુત્રી થાય એટલે તેને જોઈને હું જાઉં તો મારી સફળિ થાય, બાકી લક્ષ્મી તો સાથે કોઈ પણ લઈ જતું નથી.

“આને આપણા મુનીમની સાથે કૈશવ પટેલને ત્યાં જા. તેની પાસે ત્રણ સો રૂપીઆ લેણા છે. તે વાચકા કર્યા કરે છે ને કાંઈ આપતો નથી, તેથી જો આને કાંઈ ન આપે તો તરત જ દાવો દાખલ કરજે.”

પુત્રને પિતાની વાત સાંભળીને ઘણો ખેદ થયો. તે મુનીમની સાથે કૈશવ પટેલને ત્યાં ગયો. ત્યાં જઈને જોયું તો તેના ઘરમાં એક પણ સારી ઓજ ન હતી. ઓંઓના શરીર ઉપર ફાટ્યાતુલ્યા કપડા હતા. સૂવા માટે પાથરવાની વસ્તુ નહોતી. કૈશવ પટેલની મા વૃદ્ધ હતી તે નેમ તેમ પડી હતી તે શ્રેષ્ઠીપુત્રને આવેલો જોઈ માંડ

ગમતી અને આવો અવમર ફરી ફરીને મળનાર નથી એમ વિચારી અને તેટલું કરી છટકુ, ખીંગન પામે કંગવડું આંતે કરે તેને મોગ્ય માન આપી તેને અભિનંદન આપવું. માગ કાર્યનો આ મદિમા છે કે તે કરનાર અને કરાવનારને તો લાભ જરૂર આપે છે, પણ તેની પિછાન કરનાર કે તેના વખાણ કરનારને પણ લાભ આપે છે. અને વિશિષ્ટ મયોમેમા તો કેટલીક વાર કરનારના જેટલો જ લાભ અપાવે છે અને કોઈ વાર કરનારમા માનની આર્પણા દોષ કે દંભનો દેખાવ દોષ તો નિર્જેળ પ્રસંસા કરનાર ખૂદ કામ કરનાર કરના પણ વધારે લાભ ખાટી જાય છે કામ કર્યા વગર દૂર બેઠા બેઠા દાસ પદ અલાગ્યા વગર કામ કરનાર જેટલો લાભ મેળવવો એમાં અક્રમ, આવડન તેમજ મરણનાનો મરાલ રહે છે અને આમ કર્યું કર્યુંને સુર દોષ ખાસ વિચારણા અને અમલ માંડે છે અને ન જને તો મીન તો જરૂર માંગે છે.

મીનિક

માઠ ભીડી અને તેની પાસે આવી જોળો પાથરીને બોલી કે-‘ભાઈ ! મારા દીકરા ઉપર દાવો-ફરિયાદ કરીશ નહીં. અમારે તમારાં રૂપિયા દૂધમાં ઘાલીને દેવા છે, પણ બે વરસ નબળા આવવાથી ભરી શક્યા નથી. ઘરમાં ખાવા માટે અનાજ નથી,’ કાલે શું ખાશું તેના ઠેકાણા નથી. મારો દીકરો તો કાંઈ બોલી શકે તેમ નથી. ડોશી આમ કહે છે તવામાં કેશવ પટેલની ૫-૭ વરસની દીકરી તેના બાપા પાસે આવીને બોલી કે ‘બાપા ! તમે કેમ દિલગીર છો ? મેં ઘાઘરી માગી માટે ? તમે દિલગીર થશો નહીં. હું ઘાઘરી નહીં માગું, ફાટેલી ઘાઘરીથી ચલાવી લઈશ.’ આવા તેના કાલાકાલા વચનો સાંભળી શ્રેષ્ઠપુત્રે તેને પોતાના જોળામાં બેસાડીને કહ્યું કે-‘દીકરી ! તારી વાસ્તે ઘાઘરી નેચુ દહીં બેઉ આવશે.’ તે બોલી કે-‘મારા બાપા ક્યાંથી લાવશે ? તેની પાસે પૈસા ક્યાં છે ?’ શ્રેષ્ઠપુત્ર પદ્મકુમારે કહ્યું કે-‘હું મોકલીશ.’ ત્યારે કેશવ બોલ્યો કે-‘મારે ખાતે માડીને મોકલશે. મારે કોઈનું હરામનું ભેતું નથી.’ પદ્મકુમારે કહ્યું કે-‘તેની તારે ચિતા ન કરવી’ પછી તેની બધી સ્થિતિ બેઠને તે પોતાના પિતા પાસે આવ્યો. પિતાએ પૂછ્યું કે ‘શું કરી આવ્યો ?’ તે કહે કે-‘કાંઈ કરવા જેવું નહોતું’ તેથી પાછો આવ્યો.’ શેઠ બોલ્યો કે-‘એમ પૈસા નહીં વધે. આવી દયા કરશો, તો ભિખ માગશો.’ આવું સાંભળી ન શકવાથી પદ્મકુમારથી રહી શકાયું નહીં, તેથી તે બોલી ઉઠ્યો કે-‘પિતાશ્રી ! આપની બધી વાત સાંભળીને મને બહુ ખેદ થયો છે. જો કે આપ તો પિતા હોવાથી મારે પૂજનિક છો, પરંતુ આપની આજ સુધીની બધી કૃતિ સારા માણસને ઘટે તેવી નથી. આપે આ બધું-કાળાઘોળા કે અપ્રમાણિકપણ મારે માટે કર્યું હોય તો તેમાં ભૂલ થઈ છે. આપે મેળવેલા પૈસામાં હું ખેડૂતોનું ને ગરીબ માણસોનું લોહી ભેળું છું. હું એવા પૈસાને ઇચ્છતો નથી. હું અનીતિ કે અપ્રમાણિકપણ કરીને શ્રીમંત થવા ઇચ્છતો નથી. મારે તમારી મેળવેલી સંપત્તિ અગ્રાહ છે. આપ તેનું ગમે તે કરશો. મારે એવો વારસો ભેતો નથી. હું તો અમદાવાદ જેવા શહેરમાં જઈશ અને પ્રમાણિકપણે ઉદ્યમ કરી જે મળશે તેમા આનંદથી ગુજરાન ચલાવીશ. હું ગૃહવાસ ચલાવી શકું તેવો થઈશ ત્યારે જ સ સાર માંડવાનો વિચાર કરીશ. આવાં મારાં વચનોથી આપ ખેદ ન કરશો. જો તેમાંથી સાર ગ્રહણ કરી શકો તો કરશો; નહીં તો આપનું કલ્યાણ થજો. હું તો કેશવ પટેલની સ્થિતિ બેઠને કંપી બિટ્યો છું. આખું વરસ તન તોડીને મહેનત કરનારના ઘરમા ખાવા અનાજ પણ ન હોય તેનું કારણ શું ? તેનું કારણ તેના ધીરનારાઓની અનીતિ છે, પરંતુ યાદ રાખશો કે એવી અનીતિથી મેળવેલ દ્રવ્યથી કોઈનું શ્રેય થયું નથી ને થવાનું નથી. પાછલાં ભવનું પુણ્ય હોય ત્યાંસુધી કાંઈક ઠીક દેખાય પણ અંતે ધૂળની ધૂળ સમજશો.”

પુત્રની આવી સમજપૂર્વકની વાત સાંભળીને શેઠ વિચારમાં પડી ગયા. તેને લાગ્યું કે-‘પુત્ર કહે છે તે વાત સાચી છે. આજ સુધી હું અંધારામાં રહ્યો હતો. આજે એણે મારી આંખ બિઘાડી છે, મારું-કર્તવ્ય સમજાવ્યું છે. જો પુત્ર મારો વારસો લેવા

ન ઈચ્છે તો એ લક્ષ્મી શા કામની છે ? પુત્ર વિના મારી જિંદગી પણ શા કામની છે ? મેં તો એની આશામાં ને આશામાં આટલી જિંદગી કાઢી છે. હવે એ જેમ કહે તેમ કરવું એ જ યોગ્ય છે. ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગણવામાં જ સાર છે, શ્રેય છે ને તેમાં જ કલ્યાણ છે.’

આમ વિચારી તેણે પોતાના પ્રિય પુત્ર પદ્મકુમારને કહ્યું કે-“તે ‘કહી’ તે બધી વાત મને સાચી લાગી છે. આજ સુધીની કૃતિનો આજે મને પ્રસ્તાવો થાય છે, તો હવે તું કહે તેમ કરવા હું તૈયાર છું. મારે માટે તારે જેદ ન કરવો. મારે કરવા જેવો માર્ગ તું બતાવ કે જેથી મારી પાછલી જિંદગી સુધરે.”

પદ્મકુમારે કહ્યું કે-“જો તમને જરેજરે પ્રસ્તાવો થયો હોય તો પ્રથમ તો અત્યારે જેની જેની પાસે લેણું હોય તે બધું તેને બોલાવીને તેમની રૂબરૂમાં માંડી વાળો. આપે તેનું ઘણું જાણું છે. તદુપરાંત જેને ખર્ચ હોય તેને વગર વ્યાજે ધીરો અને તેને અન્ન વસ્ત્ર પૂરા પાડી તેનો ને તેની સંતતિનો આશીર્વાદ લ્યો. ભુજો ! એમ કરવાથી તમારો આત્મા કેટલો પ્રસન્ન થાય છે ? અને લોકમાં પણ તમારી કેટલી માચી વાહ વાહ બોલાય છે ?”

કાળુભાઈ શેઠે પુત્રના કહેવા પ્રમાણે તરત જ એ કામ કરવા માંડ્યું. લોકો તો આશ્ચર્ય પામી ગયા કે આ કાળુભાઈ શેઠ એકાએક બદલાઈ કેમ ગયા ! પછી તો અદાવતની ઇચ્છાવાળા તેની પાસે આવવા લાગ્યા. શેઠ તેને યથાયોગ્ય મદદ કરવા લાગ્યા. આમ થવાથી પાપની કમાણીવડે પણ પુણ્ય ઉપાર્જન થવા માંડ્યું. આવા પુણ્યકાર્યથી તેની લક્ષ્મી તો ચારે બાજુથી ઊભરી વધવા માંડી અને પદ્મકુમાર પણ શાંતિથી ત્યાં સહ્યો. ગામના અનેક શ્રીમંતોને સાચો માર્ગ બતાવી તેણે તેમને સાચે માર્ગે ચડાવ્યા, જેથી તે ગામની દશા પણ બદલાઈ ગઈ અને દરેક માણસ માચા મુળનો અનુભવ કરવા લાગ્યો.

પદ્મકુમારે પદ્મપદ્મકુમારનાં તેમજ જનસેવાનાં કાર્યો કરવા માંડ્યાં. પ્રમાણિકપણે પાપ સંહિત વ્યાપાર કરવા માંડ્યો. ગરીબો ઉપર તો તેની અનુકંપા ઉછળી રહી. ગામમાં પણ લોકો તેનું અનુકરણ કરવા લાગ્યા. એકતોની સ્થિતિ સુધરી ગઈ. તેઓ પૂરતો પ્રયાગ કરીને ધાન્ય ઉત્પત્ત કરવા લાગ્યા અને અન્ન વસ્ત્ર મળી થવા. આ દશાંત અનુકરણીય છે.

જંને દિનશિશા મદ્ય કરવી છે નેને માટે તો આવા અનેક દશાંતો છે. મારી ઇચ્છા અગદગે અગદગે તેના દશાંતો આપવાની છે. આશા છે કે તેના પર વાગવર્તન જરૂર ધ્યાન આપશે.

કુંવરજી

સ્થાવરોનો સંવાદ

૧) પૃથ્વીકાય:—જગતમાં મારા જેવો ઉપકાર કોણ કરે છે ? હું હોવાથી જગતમાં ધાન્યની ઉત્પત્તિ, ઘર બાંધવામાં મારી જરૂર, ધાતુઓની ઉત્પત્તિ મારાથી, જગતના લારને વહન કરનાર પણ હું, દરેક પ્રકારના કાચ પણ મારાથી ઉત્પન્ન થાય-વાસણ જેવી ચીજ માંજવામાં પણ મારી જરૂર, કહો મારો કેટલો ઉપકાર ?

અપ્કાય:—મારા જેટલો ઉપકાર જગતમાં કોઈનો નથી, ઘર બાંધવામાં તમારી જરૂર ખરી પણ મારી મદદ વગર તમારી કાંઈ કિંમત નથી. ધાન્ય વાવ્યા છતાં હું ન હોઉં તો તેની ઉત્પત્તિ થાય નહિ કાચની જનાવટમાં તથા વાસણ માંજવામાં દરેકમાં તમારે મારી મદદ લેવી જ-લેઈએ, છતાં પણ એક ગુણ મારામાં એવો છે કે જગતનાં પ્રાણી મારા સિવાય જીવી જ શકે નહિ કહો તમારા કરતાં પણ મારો ઉપકાર વધારે કે નહિ ?

તેજકાય:—પૃથ્વીકાય અને અપ્કાય ! ઝઘડો છોડો, તમે બન્ને જગતને ઉપકાર કરો છો છતાં હું ન હોઉં તો તમારી કુટી, કોડી જેટલી પણ કિંમત નથી. જુઓ જગતના અધકારમાં મારી જરૂર, સોનીને, હુવારને દરેક કારખાનામાં મારી જરૂર, અરે ! જગતના દરેક પ્રાણીને, મારા વગર ચાલે જ નહિ. તમારા જન્મેની જોળખાણ મારાથી જ છે. કારણ ધાન્યને પકાવવું હોય ત્યારે ચૂલાની જરૂર-પાણીની જરૂર એટલે તમે જન્મે એકઠા થયા પણ હું હોઉં ત્યારે તે પકાવી શકાય અને જગત તેનાં આધારે જીવે. કહો કોનો ઉપકાર વધારે છે ?

વાડકાય:—તમારાં વાદવિવાદમાં મારે પણ કાંઈક બોલવું લેઈએ. તમે ત્રણ જણા જગતમાં ઉપકાર કરી રહ્યા છો પણ તમારી જાહેરાત મારાથી જ છે. ભલે તમે જગતને ઉપકાર કરતા હો; પરંતુ તમારો જીવનરૂપે જીવનશક્તિ ધારી રાખવા હું અનન્ય મદદગાર છું અને તે રૂપે તમે જીવી શકો છો. તમે મારાથી જીવ્યા એટલે જગત તમોને પૃથ્વી, અપ, તેલરૂપે જોળખતું થયું, પણ હું જ ન હોત તો તમોને જોળખત કોણ ? એટલે મારા જેટલો ઉપકાર જગતના પ્રાણી-ઓને ખીજા કોઈનો નથી.

વનસ્પતિકાય:—રહેવા દો અભિમાન કોઈનું છાજતું નથી અને છાજશે પણ નહિ તમોને ગર્વ આવેલ છે પરંતુ તે કાચી ઘડી પણ રહી શકવાનો નથી. સાચાને સાચી રીતે સમજાય ત્યારે ગર્વ ગળી જાય છે. સાંભળો, હું જગતને શું ઉપકાર કરું છું તે ટૂંકામાં કહું. હું રોગીને નિરોગી કરું છું. ફીડીથી માંડી કુંજર સુધીના જીવોને તેમજ મનુષ્યોને હું જ જીવડું છું. માગ એક ચરીરથી અનંત જીવોની રક્ષા કરું છું પૃથ્વી, અપ, તેલ કે વાઉ ગધાય પોતપોતાની શક્તિ ચલાવો છો પણ હું જ ન હોત તો તમારી શી કિંમત ? પૃથ્વીને અપની મદદ, તે જન્મેને તેલની

મદદ-એમ પરસ્પર મદદ લેતાં આવે છે, પરંતુ મારાવડે જ તમે ઉજળા છે કારણ હું હતી ત્યારે પૃથ્વીનું વાવેતર, પાણીની પણ કિંમત મારાથી, તેઉં પણ હું હતી તેથી કામમાં આવી. આપણે જીવ્યા ન હોત તો વાઉની પણ શી કિંમત ? એટલે પરસ્પર એકબીજાનો સરખો જ ઉપકાર જગત ઉપર છે; માટે ગર્વ છોડો. વળી તમારા કરતા મારામાં ઊંઘણું, લગણું, ભય પામણું, રડણું, હસણું એવાં અનેક પ્રકાર પચેન્દ્રિય લેવાં છે, જે જોઈ પચેન્દ્રિય પણ ખુશી થાય છે. એટલે તમારા કરતાં પણ આનંદ હું વધુ પમાડું છું. [મહુ પોતપોતાને સ્થાને. ભય છે.]

મહેતા ચંપકલાલ ભોગીલાલ-પેથાપુર

धर्म से धैर्य की प्राप्ति ।

सबर का नतीजा सदा थकला होगा ।

सबर जो करेगा सुखी घोड़ी होगा ॥ १ ॥

भला चाहेगा तो भला उसका होगा ।

वूरा चाहेगा तो वूरा उसका होगा ॥ २ ॥

यही धर्म नीति यताती है हमको ।

परम से ही धीरज रतन प्राप्त होगा ॥ ३ ॥

धरम के मरम को प्रथम ही परखना ।

धरम नाम जगमें अनेकों का होगा ॥ ४ ॥

धरम जगमें सच्चा कहाता है वोही ।

रदा जीसमें मूल दया का ही होगा ॥ ५ ॥

दया धर्म से जो अलंकृत हुये हैं ।

उन्ही पास में यह रतन धैर्य होगा ॥ ६ ॥

भले क्यों ? न आवे चाहे कैसा संकट ।

दरेंगे नहीं न कभी दाय ! होगा ॥ ७ ॥

पियारोंगे धर करके धीरज रतन से ।

इसी धैर्य बल से शमन उसका होगा ॥ ८ ॥

अगर गुण व शान्ति जो जीवन में चाहो ।

धरो धैर्य तो राज शान्ति का होगा ॥ ९ ॥

राजमल मंडारी-आगर (मालवा)

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—શાહ મંગળદાસ કંકુચંદ—સાલડી)

પ્રશ્ન ૧—શ્રીપાળ રાજા કયા પ્રભુના વળતમાં થયા છે ?

ઉત્તર—શ્રી મુનિમુવ્રતસ્વામીજીના વળતમાં થયા છે.

પ્રશ્ન ૨—કલંકી રાજા સં. ૧૯૧૪ માં થયાનું કહે છે તે ખરાબર છે ?

ઉત્તર—એ જાણતમાં નિર્ણય થઈ શકતો નથી.

પ્રશ્ન ૩—સવારના પ્રતિક્રમણમાં પચ્ચખખાણુ કર્યા પછી ગુરુ પાસે પચ્ચખખાણુ લેવાની જરૂર છે ?

ઉત્તર—પચ્ચખખાણુ સવારે પ્રતિક્રમણમાં, પછી ફેરાસરે દર્શન કરતા પ્રભુ પાસે, પછી ગુરુવંદન કરવા જતા ગુરુ પાસે—એમ ત્રણ વખત લેવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૪—ભરત તથા ઐરવત ક્ષેત્રમાં કાળ સરખો વર્તે ?

ઉત્તર—પાંચ ભરત ને પાંચ ઐરવત દશે ક્ષેત્રમાં એક સરખો કાળ જ કાયમ વર્તે એમ સમજવું.

પ્રશ્ન ૫—દશે ક્ષેત્રમાં તીર્થ કરાની પાંચે કલ્યાણકની તિથિઓ એક જ હોય ?

ઉત્તર—એક જ હોય. અતીત, અનાગત કાળમાં પણ કલ્યાણકની તિથિઓ તે જ હોય પણ ક્રમ ઉત્ક્રમ સમજવો. એટલે અવસર્પિણીમાં ૨૪ માં પ્રભુની જે તિથિઓ હોય તે ઉત્સર્પિણીમાં પહેલા પ્રભુની સમજવી.

પ્રશ્ન ૬—પૌષધમાં કાળવળતના દેવ કયારે વાંદવા ?

ઉત્તર—પ્રભાતના રાઈ પડિછમણું કરીને, મધ્યાહ્નના મધ્યાહ્ને અને સાંજના પ્રતિક્રમણ કર્યા અગાઉ વાંદવા.

પ્રશ્ન ૭—દશ ક્ષેત્રોમાં સાધુ-શ્રાવકનાં ત્રતો વિગેરે સરખા હોય ?

ઉત્તર—એક સરખા જ હોય.

પ્રશ્ન ૮—પતાસા ચોમાસામાં અલક્ષ્ય ગણાય છે ? ઉત્તર—ગણાતા નથી.

પ્રશ્ન ૯—તીર્થકરનામકર્મ જાંધવુ અને નિકાચિત કરવું તેમાં ફેર છે ?

ઉત્તર—જાંધવું તે દળિયા મેળવવાં, નિકાચિત તો પાછલા ત્રીજે ભવે જ થાય એટલે પછી ત્રીજે ભવે તીર્થકર થાય તેથી પહેલા નિકાચિત ન જ થાય.

પ્રશ્ન ૧૦—વીશ સ્થાનકના આરાધનથી જ તીર્થકરનામકર્મ જાંધાય ?

ઉત્તર—વીશમાંથી એક, બે કે તેથી વધારે સ્થાનકોના સેવનથી જ તીર્થકરનામકર્મ જાંધાય, પરંતુ તે વીશમાં ધર્મારાધનના બધા પ્રકારો આવી જાય છે; કોઈ બાકી રહેતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—રાવણે અષ્ટાષ્ટ પર્વત પર તીર્થ કરનામકર્મ બાંધ્યું એટલે શું સમજવું ? ઉત્તર—એનો ખુલાસો ઉપર આવી ગયો છે.

પ્રશ્ન ૧૨—આગામી ચોવીશીના તીર્થ કરો અત્યારે ક્યાં છે એમ જાણતાંયું છે તે અત્યારે એટલે વર્તમાન કાળે સમજવું કે કેમ ?

ઉત્તર—એમ જ સમજવાનું છે. તીર્થ કરો ક્યાંથી આવીને થશે તે એમાં જાણવાનું નથી.

પ્રશ્ન ૧૩—તીર્થ કરનામકર્મનો ઉદ્ય ક્યારે સમજવો ?

ઉત્તર—પ્રદેશઉદ્ય તો બાંધ્યા પછી અંતર્મુદ્ધર્તે શરૂ થાય છે, પરંતુ વિષા-કેદાય તો કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી સમવસરજુમા બેસી દેશના આપે ત્યારે થાય છે. જન્મથી જે તેમની ભક્તિ થાય છે તે બીજી પુણ્યપ્રકૃતિનો ઉદ્ય સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૪—તીર્થ કરના સાધુ-સાધ્વી શ્રાવક-શ્રાવિકાની સંખ્યા કેવી રીતે સમજવી ?

ઉત્તર—તીર્થ કર કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરે છે ત્યારથી સમજવી. પ્રભુ પામે જે દીક્ષા ગ્રહણ કરે તે તેના સાધુ-સાધ્વી ગણાય, અને પ્રભુ પામે શ્રાવકના ઋણ ઉચ્ચરે તે તેના શ્રાવક-શ્રાવિકા ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૫—લાઠીપેરીમાંથી વાંચવા માટે પુસ્તક લાભ્યા પછી તેમાં કાંઈ લખી શકાય ?

ઉત્તર—સુધારી શકાય, બગાડી ન શકાય.

પ્રશ્ન ૧૬—દેરાસરના ઘીથી દીપકપૂજા થાય ?

ઉત્તર—જે દેરાસરના ઘીથી તૈયાર ગળેલો દીપક ઉતારે તે દીપકપૂજા કરી કહેવાય. તે બદલ વર્ષ દિવસે કાંઈક દેરાસરમાં આપવું યોગ્ય છે, બાકી ધરનાં લાવેલા ઘીથી દીપકપૂજા કરે તે વધારે ઉત્તમ છે.

પ્રશ્ન ૧૭—પૌષાધમાં પ્રભાવના વહેંચી શકાય ?

ઉત્તર—બીજું ન વહેંચાય, પુસ્તક વહેંચી શકાય.

(૨)

(પ્રકાર—શા. જવેરચંદ હમનલાલ-મીયાંગામ (મુરવાડાવાળા)

પ્રશ્ન ૧—અવ્યવહારશાસિ ને વ્યવહારશાસિ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય તે અવ્યવહારશાસિ ને બીજા છવોનો સમૂહ તે વ્યવહારશાસિ જાણવી.

પ્રશ્ન ૨—નિગોદ એટલે શું ?

ઉત્તર—એક શરીરમાં અનંતા છવો હોય તે નિગોદ કહેવાય. તેના સૂક્ષ્મ અને બાહર એવા બે ભેદ છે.

પ્રશ્ન ૩—તેટલા છવો અડોળાં એટલે જાણ તેટલા છવો અવ્યવહારશાસિમાંથી નીકળીને વ્યવહારશાસિમાં આવે એવા નિયમ છે ?

ઉત્તર—એવી ત્રિકાળ વ્યવસ્થા છે.

પ્રશ્ન ૪—જો એમ વ્યવસ્થા-હોય તો જેટલા જીવો સિદ્ધમાં જાય તેટલા અવ્યવહારરાશિમાં ઘટે કે કેમ ?

ઉત્તર—એટલા જીવો ઘટે, પરંતુ અવ્યવહારરાશિમાં એકેક નિર્ગોદમાં એટલા અનંતા જીવો છે કે અનંતા કાળથી તેમાંથી જીવો નીકળે છે, છતાં એક નિર્ગોદનો અનંતનો લાગ, ઘટ્યો છે.

પ્રશ્ન ૫—અસદ્ધ માંદગીના વખતમાં પૂર્વે કરેલા નિયમોને અંગે સબ-સમાહિવત્તિયાગારેણ આગારનો ઉપયોગ થઈ શકે ?

ઉત્તર—થઈ શકે એટલા માટે જ તે આગાર છે ને કોઈપણ નિયમ લેતાં એ આગાર રજાય છે, પરંતુ તેનો ઉપયોગ ક્યારે કરવો તે વિચક્ષણનું કામ છે. વળી આરામ થયા બાદ તેને માટે શુરુ પાસે આલોચણ લેવી જોઈએ.

પ્રશ્ન ૬—પર્વતિથિએ લીલોતરીના ત્યાગવાળાને પાકી કે કાચી કોઈ વનસ્પતિ ન ખાપે કે કેમ ?

ઉત્તર—ખાતે ન ખાપે લીલું દાતણ સૂકાણું ન હોય તો તે પણ ન ખાપે.

પ્રશ્ન ૭—દેરાસરમાં દર્શન કરવા જતા હાથમાં કે ગજવામાં જે ખાવાની વસ્તુ રહી ગઈ હોય તે બહાર આવ્યા પછી ખવાય ?

ઉત્તર—ન ખવાય એને માટે પાત્ર અભિગમ જાળવવાના કદા છે, તેમાં સચિત્ત ચપ્પે લક્ષ્ય પદાર્થ બધા બહાર મૂકવા એમ સમજવું.

પ્રશ્ન ૮—ગરમ કપડા દિશાએ જતાં વાપર્યા હોય કે ઋતુવંતી સ્ત્રીએ વાપર્યા હોય તે બિનપૂજામાં વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—ધોયા વિના ન વપરાય.

પ્રશ્ન ૯—ઋતુવંતી સ્ત્રીના વસ્ત્રાદિને અડી જવાથી સ્નાન કરવું જ પડે કે તે વિના માત્ર પાણી છાંટવાથી શુદ્ધિ થાય ?

ઉત્તર—પાણી છાંટવાથી શુદ્ધિ ન થાય.

પ્રશ્ન ૧૦—ઘાસલેટ તેલનું ક્ષાનસ ઋતુવંતીએ અડેલ હોય તો તે વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—એમાં બાધક જણાતો નથી.

પ્રશ્ન—રેલ્વે ટ્રેનમાં તેમજ યાત્રા નિમિત્તની સ્પેશીયલ ટ્રેનમાં ઋતુવંતી સ્ત્રીને અંગે ઘણી ઉપાધિ થવાનો સંભવ છે, તેથી તેમનો શું કરવું ?

ઉત્તર—તેમાં બની શકે તેટલો વિવેક જાળવવો. અશક્યપરિહારમાં બીજું શું કહી શકાય ?

કુંવરજી

ગોધન ગજધન અશ્વધન, ઔર રત્નધન સ્નાન ।

જવ આવે સંતોષધન, સવ ધન ધૂલ સમાન ॥

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અરિહંત સ્તોત્ર

(૧૦)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૩૫ થી ૩૩૬)

આમ ઉદાસીનત્વ આદિ ગુણ પ્રગટ્યા તેનું આધ્યાત્મિક મૂળ કારણ કહે છે:—

આમર હંદ

પારકું બધું ત્યજી દીધું સ્વનું મહી લીધું,
દીર્ઘ પૌદ્ગલિક ઋણ ચૂકતે કરી દીધું;
પ્રાપ્ત જે પરમેશ્વરા સ્વ સદ્ગરા મહર્દિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૪૨

સાબ્દાર્થ:—જેણે પારકું બધું ત્યજી દીધું અને પોતાનું બધું મહી લીધું છે, તેમજ જે પોતાની સદ્ગરા મહાઋદિને પામેલા પરમેશ્વર છે, એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ અરિહંત ભગવંતને હું વંદું છું.

વિવેચન:—ભગવંત જિનદેવે સમસ્ત પરવસ્તુનો, પરગુણનો, પરભાવનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો છે, શુદ્ધ આત્માથી અતિરિક્ત એવા સર્વ અન્ય ભાવનો-વિભાવનો પરિહાર કર્યો છે, અને પોતાનું જે કેવલ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ તેનું મહત્ત્વ કહ્યું છે, આમ દીર્ઘકાળનું-અનાદિકાળનું જે પુદ્ગલ કર્મ મંબધી ઋણ-દેવું હતું તે તેમણે ચૂકવી આપ્યું છે, અને પોતાનું સદ્ગર પરમેશ્વરપણું સંસ્થાપિત કર્યું છે. આ લોકમાં પણ જેમ કોઈ પોતાનું દેવું ચૂકવી આપી પોતાની મમ્મદિ જમાવે, તે સદ્ગર આસામી-ઐશ્વર્યવંત ગણાય છે; તેમ પ્રજા પણ પોતાનું કર્મ-ઋણ ફેડીને, પોતાની જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણમંપત્તિને પ્રાપ્ત થયા છે, એટલે એમનું સદ્ગર પરમેશ્વરપણું કહેવું મર્વથા યુક્ત છે.

“ જેના કર્મ અનંતા પ્રગટ્યા, જે નિજ પરિભૂતિ પરિધા;
પરમાનમ જિનદેવ અમોહી, જ્ઞાનાદિક ગુણ દરિયા.”
“ એવો ઈશ્વર દેવ, જિણે ઇશ્વરતા દો નિજ અદ્ભુત વરી,
નિરંભાવની રાત્રિ, આવિભાવિ દો સહુ પ્રગટ કરી.”
“ તું તો નિજ સંપત્તિ ભોળી, તું તો પરપરિજનિના યોગી.”
“ જિણે પૂરણ તત્ત્વ નિપાયા, દ્રવ્યાસ્તિક નય હદરાયા;
પર્યાપાસ્તિક નયસયા, તે મૂલ સ્વભાવ સમાયા રે.”

—મુનિવર્ય શ્રી દેવચંદ્ર

“જિન સોહી હૈ આતમા, અન્ય હોઇ સો કર્મ.”

“જિન છે આત્મસ્વરૂપ.”

“પામ્યા શુદ્ધ સ્વભાવને, છે જિન તેથી પૂજ્ય.”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

“ચારે કર્મ ધનધાતીનો વ્યવસ્થેદ' ન્યાં,

ભવના બીજતણે આત્મ તિક નાશ લે;

સર્વભાવ જ્ઞાતા દષ્ટા સહુ શુદ્ધતા,

કૃતકૃત્ય પ્રભુ વીર્ય અનંત પ્રકાશ લે.

અમૂર્ત અવસર એવો ક્યારે આવશે ?”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

“પૂરણ રસીઆ હો નિજ ગુણ પરસનો, આનંદધન મુજમાંહિ.”

—શ્રી. આનંદધનજી

આમ જેણે અનાદિકાળની અનંત કર્મબંધને પરમ આત્મપરાક્રમથી—આત્મવીરત્વથી સીધામાત્રમા ફગાવી દઈ, રામસ્ત પરભાવના અંધનમાંથી આત્મદ્રવ્યને વિમુક્ત કરી, પોતાની યાનાદિ શુભસંપત્તિ પ્રગટાવી છે, અનંત આત્મત્રાદિ વ્યક્ત કરી પરમેશ્વરપણ પ્રસિદ્ધ કર્યું છે, એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતને હુ વંદું છું.

આ જ ભાવની પુષ્ટિરૂપે ભગવંતની સ્મરણતા કહે છે—

અન્ય દ્રવ્યમા પ્રવૃત્તિ સર્વથા વિઝોડીને,

આત્મદ્રવ્યમાં જ તોહ સર્વકાળ જોડીને,

સ્વસ્થ જે પરાત્મ પામિયા પરા નિવૃત્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૪૩

શબ્દાર્થ:—પદ્મવ્ય પ્રત્યેની પ્રવૃત્તિ સર્વથા ઊડી દઈને, અને તે પ્રવૃત્તિને આત્મ-દ્રવ્યમાં જ સદાય જોડીને, સ્વસ્થ એવા જે પદ્માત્મા પદ્મ નિવૃત્તિને પામ્યા છે,—એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ જિનદેવને હુ વંદુ છું.

વિવેચન—અનાદિકાળથી આ જીવને પદ્મવિભૂતિનો ગંગ લાગેલો હતો, પરદ્રવ્યના સસર્ગનિમિત્તથી તે પરભાવે પગિણી પરભાવનો કર્તા-ઓક્તા બની, પુદ્ગલભોગમા ગચ્છતો રહી ચતુર્ગતિમય સમાગમાં સમસ્તો-ગૂઝતો પોને પોતાને જ દંડ-મગ્ન દેતો હતો.

“પરપરિણામિકતા દશા જે, લહિ પર કારણયોગ;

ચેતનતા પરગત થઇ જે, ગચ્છી પુદ્ગલ ભોગ ”

“અશુદ્ધ નિમિત્તે એ સંસારતા, અત્તા ક્તા પરસો.”

—શ્રીમાન્ દેવચંદ્રજી

પ્રભુનો આત્મા પણ પૂર્વે આ જ પ્રકારે પરભાવમયસર્ગના અશુદ્ધ નિમિત્તથી સંસરતો હતો; પણ અનાદિના વિસ્મૃત થયેલા આત્મસ્વરૂપને જેવું તેમને જાન થયું, દેહાદિથી

બિન્ન ચૈતન્યમય આત્માને જાણ્યો-વેલો-અનુભવ્યો, કે તરત જ તેમની પરભાવ પ્રત્યેની પ્રવૃત્તિ ઓસરી ગઈ-વિરામ પામી ગઈ, અને તે સ્વભાવ ભણી વળી. આમ આત્મકાર્યની સિદ્ધિ પ્રત્યે વીર્યસ્ફુરણ થતાં, જે બાધકારક હતા તે બધા ય સાધકમાં પલટાઈ ગયા. એટલે પૂર્વે જે આત્મા અશુદ્ધ એવા પરનિમિત્તથી પરભાવનો કર્તા-ભોક્તા તથા સંસર્તા થતો હતો, તે જ હવે શુદ્ધ ભાવના નિમિત્તથી, ધરનો કર્તા-ભોક્તા તથા ભાવયુક્ત થયો, 'આત્મગત આત્મા રમતાં નિજ ધર મંગલ થયું,' 'રામ ધામ આવીને વસ્યા,' શુદ્ધ ચેતનાના સ્વામી-'પિયુ નિજ ધર પધાર્યા,'

“દીઠો સુવિધિ જિજ્ઞુસ, સમાધિરસે ભર્યો હો લાલ;
ભાસ્વો આત્મસ્વરૂપ, અનાદિનો વિસર્યો હો લાલ.”

“કાર્યરુચિ કર્તા થયે રે, કારક સર્વિ પલટાય-રે દયાલરાય !
આત્મગતે આત્મ રમે રે, નિજ ધર મંગલ થાય-રે દયાલરાય.”

“શુદ્ધ નિમિત્ત રમે જળ ચિદ્ધન, કર્તા ભોક્તા ધરનો.”

—શ્રીમાન્ દેવચંદ્ર

“અથવા નિજ પરિણામ જે, શુદ્ધ ચેતનારૂપ;
કર્તા ભોક્તા તેહનો, નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ.”

—શ્રીમદ્ શ્રી રાજચંદ્રપ્રણીત આત્મસિદ્ધિ

આમ આત્મસ્વભાવની આત્મતિક રચના થઈ, એટલે પ્રશ્ન 'સ્વસ્થ'—સ્વસ્વરૂપમાં રચિતિ કરનારા થયા; પરભાવની જે આકુલતા હતી તે મટી ગઈ ને નિરાકુલતા પ્રાપ્ત થઈ. આ નિરાકુલ સ્વસ્થતા જ વાસ્તવિક-પારમાર્થિક સુખનું લક્ષણ છે, તેથી તે પરમાત્મા પરમ સુખરૂપ આત્માનંદમય નિર્વૃત્તિ પામ્યા. દેહ છતાં નિર્વાણસુખને પામ્યા, એમ જે અગ્રે કહ્યું છે તે સુખ છે. કારણ કે—

“સધળું પરવશ તે દુઃખલક્ષણ, નિજ વશ તે સુખ લલિયે.”

“આપ સ્વભાવે પ્રવૃત્તિ પૂરણ, શશિ સમ બોધ વખાણું.”

“સર્વ શત્રુ ક્ષય, સર્વ બોધ લય, પૂરણ સર્વ સમીકાણ;
સર્વ અર્થ યોગે મુખ તેહથી, અનંત મુખ નિરીકાણ.”

—શ્રી યશોવિજયજીવૃત યોગદર્શિ સંજ્ઞાય

“સર્વ કાળનું છે ત્યાં જ્ઞાન, દેહ છતાં ત્યાં છે નિર્વાણ;
બવ છેવટની છે એ દશા, રામ ધામ આવીને વસ્યા.”

—મહાત્મજી શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

આમ સ્વભાવમાં પ્રવૃત્ત, સ્વસ્થ, પરમ નિર્વૃત્ત પરમાત્મપદને જે પામ્યા છે, એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ એક વિશૂનિસ્વરૂપ શ્રી જિનદેવને હું વંદું છું. (અપૂર્ણ)

ૐ ભગવાનદામ મનઃસુખબાધ મહેતા

॥ पुस्तકોની પહેાંચ ॥

૧. પ્રસ્તાવિક દુહાસંગ્રહ—સંગ્રાહક શ્રીમાન મુનિરાજ શ્રી ગુલાબવિજયજીના શિષ્ય મુનિ મણિવિજયજી મહાગજ. દુહા ૪૫૯ નો સંગ્રહ ધણો ઉપયોગી કર્યો છે. વાચતા ને વિચારતા ધણી હિતશિક્ષા મળે તેમ છે પ્રવાસ સ્તુત્ય છે કિંમત રાખી નથી. પ્રતાકારે છે. પ્રકાશક—શ્રી બોડગામ—શ્રી જૈન સઘ.

૨. સમ્યક્ત્વશુદ્ધિવિષયે શ્રી આરામનદન કથા—મસ્કૃત પદ્યબંધ. શ્લોક ૪૦૪ ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. સંગ્રાહક મુનિરાજ શ્રી કનકવિજયજીના શિષ્ય મુનિ ગૌતમવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી બોડગામ સઘ જૈનસંઘ કિંમત રાખી નથી પ્રતાકારે છે. પ્રકાશક—શ્રી બોડગામ—જૈન સઘ

૩. શ્રી રમણચુડરાયચરિત્રમ્—સશોધક—આચાર્ય શ્રી વિજયકુમુદસરિ. પ્રકાશક—શ્રી ખલાત તપગચ્છ જૈનસઘ તથા શેઠ મૂળચંદ જુલાબીદાસ આચાર્યદેવશ્રી નેમિચ દ્ર-વિગચિત પ્રાચીન તાડપત્રીય માગધી ગાથામંથ—અથામ ૩૦૮૧. પ્રતાકારે પાના ૬૭. પ્રવાસ અત્યંત સ્તુત્ય છે. આવા અપૂર્વ તાડપત્રીય અયોનુ પ્રકાશન આ રીતે શુદ્ધ કરીને થવાની જરૂર છે. પરાપકારી મુનિરાજશ્રી નિત્યવિજયજીના શિષ્ય ૫. વિનયવિજયજીના શિષ્ય ૫. મણિવિજયજીનો ફોટો આપેલ છે. શ્રી લૌચ (તામે મેમાણા) ૫. મણિવિજયજી અંથમાળાના સરસ્વક પાસેથી મળી શકશે.

૪. શ્રી ઉપમિતિસારસમુચ્ચય—સશોધક આચાર્યશ્રી વિજયકુમુદસરિ પ્રકાશક મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી તથા શાહ હોદાલાલ પોપટવાલ ખંભાત. આચાર્યદેવ શ્રી વર્ધમાનસરિજી ઉદ્ધૃત પ્રાચીન તાડપત્રીય અંથ સંસ્કૃતગદ્યબંધ અથામ ૧૫૨૬. કિંમત રાખી નથી. મળવાનું ઠેકાણું ઉપર પ્રમાણે.

૫. મહોપાધ્યાય શ્રી લાનુચંદ્રગણિચરિત્રમ્—શ્રી સિદ્ધિચંદ્રગણિચરિત્રિત સંસ્કૃત પદ્યબંધ. ચાર પ્રકાશના મળીને શ્લોક ૭૪૯. પ્રકાશક—વાપી જૈન યુવકમડળ ખાસ વાંચવા લાયક છે. પ્રકાશક પાસેથી ભેટ મળશે.

૬. સૂર્યસહસ્રનામસ્તોત્ર—શ્રી લાનુચંદ્રગણિચરિત્રિત ૫૪ ૮. પ્રકાશક વિગેરે ઉપર પ્રમાણે

૭. શ્રીઅનંતનાથચરિત્રાદુર્લભૂતમ્ પૂગપ્રકમ્—સપાદક—આચાર્ય શ્રી વિજયજીભો-જદસરિ. પ્રકાશક—શા ગયચંદ ગુલાબચંદ શ્રી અચ્છરી, પોસ્ટ જીપાડ (ગુજગત). મસ્કૃત પદ્યબંધ. અથામ ૧૮૭૦. ખામ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે.

૮. શ્રી વીતરાગસ્તોત્ર—કલિકાળસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યચરિત્રિત. શ્રી પ્રજ્ઞાનંદસરિ-કૃત વિવરણ અને શ્રી સોમદેવગણિકૃત ચૃણિયુક્ત સપાદક—આ શ્રી વિજયરામચંદ્રસરિના શિષ્ય મુનિ કાલિવિજયજી પ્રકાશક—શ્રી કેસરનાથ યાનમદિરના સરચાપક મંધવી નગીનદાસ

કરમચંદ. કોં રા. ૧૧૧ હાલમાં કરાવેલ છે. સંપાદકનો પ્રવાસ પ્રશંસાપાત્ર છે. સાઘંત લક્ષ્યપૂર્વક વાંચવા યોગ્ય છે.

૯. શ્રી ભગવતી સૂત્રની ગહુલી સંગ્રહ—પ્રકાશક—કુલચંદ શામજી ડોરડીયા—મુબમ્બ. ગચ્ચિતા-૫. શ્રી ઉદયવિજયજી. કિંમત ગણી નથી.

૧૦. શ્રી જૈનનિત્યપાઠસંગ્રહ અને જિનપૂજનવિધિ—સંપાદક—સારાભાઈ મણિલાલ નવાખ. પ્રકાશક—શ્રી મેવરાજ પુસ્તક ભંડાર. મૂલ્ય છાર આના. અનેક સ્તોત્રો તથા છદો વિગેરેનો ઘણો ઉપયોગી સંગ્રહ કરેલો છે. બમ્બેશ પેજ પૃષ્ઠ ૩૩૪. પઠનપાઠન કરવા લાયક છે.

૧૧. શ્રી કપૂરવિજયજી લેખસંગ્રહ ભાગ ૬ કો—પ્રકાશક—કપૂરવિજયજી રમારક સમિતિ—મુબમ્બ. કિંમત અગિયાર આના. ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીકૃત જ્ઞાનસાર અષ્ટક રર નો સ્વોપચ્છ લાવાર્ય, અનુવાદ, તેમજ વિવેચનયુક્ત. શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશમાં જુદે જુદે વખતે પ્રગટ થયેલા અષ્ટકોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે કાઉન સોલપેજ પૃષ્ઠ ૫૩૨ માં અસંખ્ય ઉપયોગી ને આત્મહિતકારક છે જરૂર મંગાવો ને વાંચો.

૧૨. શ્રી શારદા-લક્ષ્મી જૈનપૂજન વિધિ—પ્રકાશક—શ્રી વર્ધમાન જૈન જ્ઞાનમન્દિર-ઉદેપુર. કિંમત અડધો આનો જરૂર મંગાવો ને તેમાં લખ્યા મુજબ વિધિનું આચરણ કરો.

૧૩. બુદ્ધિના મંદિરમાં—લેખક મહીપતરાય જલદવજી શાહ. પ્રકાશક—યોગેશ (ભક્તિ મંડળ). કિંમત આઠ આના. દેશહિતેષ્ણુએ વાંચવા લાયક છે.

૧૪. જીવનચાર—લેખક મહીપતરાય જલદવજી શાહ. પ્રકાશક—કીશોટકુમાર (પ્રગતિ કાર્યાલય). કિંમત બાર આના. પાંચ નવલિખ્તોનો સંગ્રહ છે. વાંચતા આનંદ આવે તેમ છે.

૧૫. શ્રી પંચજ્ઞાનપૂજા—આ. શ્રી વિજયવપદસુરિકૃત. પ્રકાશક—શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક મથા-અમદાવાદ. કિંમત ગણી નથી. કૃતિ નવીન છતાં ખામ ભણાવવા જેવી છે.

૧૬. સતસમાગમ—લેખક—ગોપાળજી જોષવજી હમ્મર. પ્રકાશક—સ્વ. શેઠ મંગળ-દામ જેઠંગભાઈના કુટુંબી જનો કિંમત ગણી નથી ખામ વાંચવા લાયક છે અને મદુપરેશથી ભરપૂર છે

૧૭. શ્રી સમસ્તમરજુસ્તવ-પૂર્વાચાર્યવિરચિત—શ્રી રામચંદ્રજીકૃત દીકા સદિત. પ્રકાશક—શ્રી જિનદત્તચરિત્રાનભંડાર-મુગત, ડે ગોપીપુરા. દીકા ધણી મદલ અને સુંદર બનાવી છે આ માન રમઝો પૈકી શ્રી ઉવમગ્ગદર, નમિગ્રંથ અને અજિતસાંતિ સ્તવ. તપમંદ્રમા મજુરામા આવના સાત રમઝુમા છે તે જ છે. ઉપગંત લઘુ અજિતસાંતિસ્તવ ગ્રાયા ૧૭, ૨ તં જયકે જ્યે તીર્થ ગ્રાયા ૨૬, ૩ બવરદિય ગ્રાયા ૨૧, ૪ શ્રી સ્થંબન પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર (સિદ્ધભવ દગ્ધ નામનું) ગ્રાયા ૧૪. ઉપાધ્યાય શ્રી સુખમાયરજીના ઉપદેશથી શ્રી હોપી વિગેરે યદુગ્તા આવકોની મદાવથી પ્રગટ થયેલ છે.

૧૮. શ્રી યશોવિજય જૈન ગુરુકૃપા રજતમહોત્સવ અંક—પ્રકાશક શ્રી યશો-વિજયજી જૈન ગુરુકૃપા કાર્યાલય. આ અંક પંજો સુંદર બનાવ્યો છે. તેના પહેલા

વિભાગમાં કેટલાક લેખો છે અને બીજા વિભાગમાં ગુરુકુળનો ઇતિહાસ આપેલો છે. ફાટા ધણી આપેલા છે. પ્રયાગ સ્તુત્ય છે. અંકને રોચક ને રમ્ય બનાવ્યો છે.

૧૯. વનસ્પત્યાહાર—પ્રકાશક—જીવનરામ મકનજી ભટ્ટ વિગેરે. પ્રયાસ ધણો મારો કરેલ છે. અહિંસાના ઉપાસકોને ખાસ વાંચવા લાયક છે.

૨૦ રમા—શરદ્દયાભુક્ત, અનુવાદક માણેકલાલ ગો. બેશી. પ્રકાશક—ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધીરોડ—અમદાવાદ. ૬: શંભુલાલ જગસી. કી. રા. ૨) ભુક ખાસ વાંચવા લાયક છે.

૨૧. શ્રીકૃષ્ણ—(જૈનકથાગત) તથા ગીતાના પ્રારંભ ઉપર એક સમીક્ષમાણુ દૃષ્ટિ. લેખક—ન્યાયવિશારદ ન્યાયતીર્થ મુનિ શ્રી ન્યાયવિજયજી. પ્રકાશક—જૈન પુસ્તકાલય—ભમખંભાલીયા. પૃષ્ઠ ૧૬ ની આ ભુકમાં લેખકે ભુદ્ધિબાપાર સારો કર્યો છે.

૨૨. શ્રાવક કૃતવ્ય—પ્રયોજક મુનિરાજશ્રી નિરંજનવિજયજી. બીજી શેજી પૃષ્ઠ ૨૦૮. શાસ્ત્રીટાઇપ, હિંદી ભાષા. શ્રાવકોને માટે બહુ ઉપયોગી છે. કૃતિનો પ્રયાસ સ્તુત્ય છે. પ્રકાશક—શ્રીતેમિઅમૃતખાંતિનિરંજનગ્રંથમાળા કિંમત ૭ આના. પ્રાસિરચાન—શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા, પાંજરાપોળ—અમદાવાદ.

૨૩. શ્રી સ્વાધ્યાયપુષ્પમાળા—પ્રકાશક—શ્રી વિજયદાનચરિ જૈનસાનમંદિર—સાવર કુંડલા, સંપાદક—મુનિરાજશ્રી કનકવિજયજી. આ ભુકમાં શ્રી યોગરાજ, શ્રી જ્ઞાનસાર અને શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી અષ્ટક પ્રકરણ—આ તથા મૂળ ગ્રંથોનો સંગ્રહ કર્યો છે. પ્રાસિરચાન—જયંતિલાલ બેચરદાસ દોશી, સાવર કુંડલા.

૨૪. શ્રી તીર્થોદ્ધારક આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજીની જીવનપ્રભા—પ્રયોજક—પુલચંદ હરિચંદ દોશી, મહુવાકર. પ્રકાશક—શ્રી નીતિવિજય સેવાસમાજ, સામળાની પોળ—અમદાવાદ. જુદા જુદા ૨૮ પ્રકરણો પાડીને લેખકે ચરિત્રનું ગ્રંથન બહુ જ સારી રીતે કરેલું છે. ભુક વાંચવા લાયક છે. એમાંથી અનેક દ્વિતશિક્ષાઓ મળી શકે તેમ છે. પ્રાંતે પરિશિષ્ટમાં તેમના શિષ્યો—પ્રશિષ્યોની નામાવળી વિગેરે આપી છે તેમજ કેટલાક ફાટા પણ આપેલા છે.

૨૫. શ્રી ભાવનગરના જરથોસ્તિયોના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ—લેખક—કદામજી મનચેરજી ગજ્જર. શહેર ભાવનગરના પારસી અંબુમન તરફથી છપાયેલ ગોદડન જ્યુબિલી વૉલ્યુમે. સદરહુ પુસ્તકમાં શહેર ભાવનગરમાં ધંધાર્થે અને નોકરી અર્થે આવેલ પારસી ગૃહસ્થો અને પારસી કુટુંબોની હેલ્થ પચાસ વર્ષની તવારીખ આપવામાં આવેલ છે. ભાવનગર રાજ્યના મહારાજાઓ અને દીવાનોના ફાટાઓ સાથે અગ્રગણ્ય પારસી ગૃહસ્થોના સુંદર ફાટાઓ મુકાબામાં આવેલ છે. એક નાનકડી પણ મંપીલી અને પેતાના ધર્મ પ્રત્યે માન ધરાવતી કોમ કોઈ પણ સ્થળે કેટલો પ્રભાવ પાડી શકે છે તેનો આ પુસ્તકમાં નવલંત દાખલો છે. જૈન જેવી જુદા જુદા દૂર દૂરના દેશોમાં રહેતી કોમે આવા એક્સપીના દાખલાનું અનુકરણ કરવા જેવું છે.

સમયની અગત્યતા

ચલાચલે ચ સંસારે ધર્મ ઈકો હિ નિશ્ચલઃ ।

સંસારને વિષે બધી વસ્તુઓ ચલાયમાન છે પણ ધર્મ એક જ નિશ્ચલ છે. આ કિંમતી યોધની ઉપર ઘણા જ થોડા મનુષ્યો વિચાર કરે છે, મમય થોડો છે-કાર્ય કરવાનું ઘણું છે. કાળ પોતાનું કાર્ય કર્યું જાય છે. તમે તેનો મદુપયોગ કરો છો કે કાળને નિર્ઘર્ષ એકાગ્રમયા, મોજમજમા, પાગડા નિદા કરવામાં ગુમાવો છો તે કાળ ભ્રેતા નથી, પણ તમારું લાવિષ્ય તે કાળ ઉપર રહેલું છે. આવેલી તક ફરીથી મળતી નથી. જગતના મનુષ્યોનું કલ્યાણ કરવા ઈચ્છનાર પુરુષે એક સૂચ પણ આજસમા ગુમાવવો ન ભ્રેષ્ઠએ મનુષ્યને જો કીર્તિ મેળવવી હોય તો મર્યાદા કરવામાં મન્યા રહેવાની જરૂર છે. આયુષ્ય ઘણું દૂર છે આવતી કાલનો માઇને વિશ્વાસ નથી કહ્યું છે કે-કાલ કરે સો આજ કર, આજ કરે મો અમ; અમ કા સુધા કમ્પ કરેમા, ધાણુ જયમા તખ્ત. 'વડી પછી શું બનશે તે કોઈ કદી સકતું નથી કાળને ઊડાડવા માટે રત્ન કેકવામાં આવે તેવી રીતે આ મનુષ્યજનમરૂપી રત્ન નિર્ઘર્ષક પ્રમાદમાં અને ભોગવિલાસમાં ગુમાવવામાં આવે છે. અફસોમ ! આ મનુષ્ય-જનમનુ માર્થક ગેમા ગ્લુ છે તેની કેટલા થોડા મનુષ્યને ખબર છે? હીંગ, માણેક, મોતી કગતા પણ આ અમૂલ્ય મમય નિર્ઘર્ષક ગુમાવવો તેના કગતા વધારે મોકજનક શુ હોઈ શકે ?

આગમએ જ મનુષ્યોના સરીરમાં રહેલો માટો યત્ન છે. કેટલાક માણસો એવા હોય છે કે પોતાના બાપદાદાની મિલકત ઉપર બેઠા રહે છે અને કેટલાક પોતાની કરેલ કમાણી ઉપર આગમથી બેઠા રહે છે પણ તે દ્રવ્ય ક્યા સુધી ચાલવાનું છે? તેનો વિચાર કગતા નથી અને અમારીને માટે પેમા કેવી કિંમતી વસ્તુ છે તેનો વિચાર કગતા નથી. તેની જ રીતે ઘણા માણસો જિંદગી પૂરી થતા સુધી વખતની કિંમત કગતા નથી એવા માણસો વખતને નકામો વધી જવા દે છે, અને જ્યારે જિંદગીરૂપી દીવામાંથી તેલ ખૂટી જવા આવે છે ત્યારે તેમને સુગ્ર આવે છે કે-અરેરે ! મેં મારી જિંદગીનું કાષ માર્થક કપું નહિ. પણ " પાકે ઘડે કાશ ચડે નહિ " તેમ આયુષ્યનો મોટો ભાગ આજસ અને પ્રમાદમાં ખાજવા પછી એસી કુટવોન નિર્મૂળ કરવાનું કદી કોઈ ધારે, તો તે બનતું નથી અને જે બેઠીઓ નેમને પોતાના અગ્ર ઉપર પોતાની ગણપુશીથી જડી દીધી હોય છે તેથી આખર અવરણએ તેનાથી છતી ચકાતું નથી. જો ધન ગણ હોય તો ઉલોગરડે પાણુ મેગવાય, જ્ઞાન ગ્રામ યજુ હોય તો અભ્યાગવડે તાણુ કરાય, તદુગતી જગડી હોય તો કડા પાજવાથી નને દરા કરનાથી દહમ પાછી દેકાણે લાસી ચકાવ, પણ મયો મમય તે તો મયો જ, તે કોરી મયે પાકો લાસી ચકાતો નથી, વખત કેટલો કિંમતી છે તેનો જો તમે અગમર વિચાર કરો તો તમને અમયપાસક થવાનું મન થશે અને નિર્જોત કરેલું કામ નિમેદે વખતે કરવાની ટેવ પડશે જે મનુષ્ય અગ્રુપધારીએ પજો પજો નિશ્ચિંત-તાથી અને આનંદ સાથે કદી શકે કે તેના દિવસો પરાપકારાર્થે પમાર યાય છે-તેનો સમય આગમમાં નહિ પણ જનમંરણા તેમજ ધર્મકાર્યમાં પ્રમાન યાય છે અને પોતે જનમયો ત્યારે દુનિયા જે ગિયનિમાં હતી તે કરતા, પોતાના જીવનથી દુનિયાને કાષપણ રીતે

વધારે સારી સ્થિતિમાં મૂકી શક્યો છે. તે જ મનુષ્યનું જીવન સાર્યક છે અને તેણે જ પોતાના સમયનો સદુપયોગ કર્યો છે એમ કહી શકાય.

હે આત્મન ! બિંહ, જમત યા, મૃતા મૃતા અનંત કાળચક્રો આપ્યા ગયા, છતાં ચોરાશીના ચક્રનું પરિભ્રમણ તેવું ને તેવું જ રહ્યું છે. બિન્દગી બહુ ભોખમમાં છે, પડછાયાના મિથથી કાળ-મૃત્યુ દરેક પ્રાણીની પાછળ ક્યાં જ કરે છે. તે ક્યારે પકડશે ? તેની કાંઈને અગાઉથી સજ્ઞ પડતી નથી; વળી તેનાથી બચી જવાનો ઉપાય પણ નથી તો પ્રમાદ શા માટે કરે છે ? ધડી બે ધડી રહેવાનું છે, તેમાં, લક્ષ્મી કે લલનાદિની મરતાનીમાં મરત શા માટે થાય છે ? જે પોતે મુસાફર જ છે અને મુસાફરી કરવા નિઃજેલ છે; તે એક ઠેકાણે સ્થાયીભાવની શાંતિ કમાવી પામી શકે માટે આત્મન ! તૈયાર થા, લવિષ્યનું લાતુ' નેટલું બધાય તેટલું બાધી લે આગળ જતા તને કોઈ પણ લાત-પાણી દેવા આવે તેમ નથી. જો તું બાધી હાથે જઈશ તો તને મદાવિટ'બણા બોગવવી પડશે છાણુના કીડાની જેમ તારો કોષ લાયક પણ ખૂણે નહિ. પ્રિય વણિક ! લક્ષ્મી ભેગવવા જતાં અન્યાયથી અલગ રહેજે. તારી ખોટી ખુમારીમાં ને ખુમારીમાં ગંગીઓનાં ગળાં ન દબાઈ જાય તેની સાવચેતી રાખજે. તારા પુણ્યની પ્રજાગતાથી બલે લક્ષ્મીની તીબેરી તર થાય પણ સાથે પાપનો બાંડાર પણ ભરાઈ જાય તેવું ન કરજે. બલે લક્ષ્મી જડ કે અપલ હોય પણ તેનો સન્માર્ગે વ્યય કરી એકની અનંતચુલ્હી કરવા ચૂકીશ નહિ. નહીં તો તેમાંની એક ખોટી જઠામ પણ પરલવમાં તારા ઉપયોગમાં આવે એમ ધારીશ નહીં. લક્ષ્મીના લોભીઆઓની માખીઓની જેમ ગતિ થાય છે—“ માખીઓએ મધ કીધું, ન ખાધું ન દાન દીધું, લૂટારાએ લુટી લીધું રે... પામર પ્રાણી ! ” લક્ષ્મીના લાભ-ટોટાના સરવૈયા સાથે પુણ્ય-પાપનું પણ કોઈ વખત સરવૈયું કાઢી નફા-નુકસાનીનો વિચાર કરજે. વેપાર કરવા આવ્યો છે માટે વિચારપૂર્વક વેપાર કરી ઉચ્ચ સ્થિતિએ જઈ સુખી થવું પણ જોઈતો વેપાર કરી મૂળ મૂકી ગુમાવી બિલટો દરિદ્ર થઈ દુઃખી થાય તેવો વ્યાપાર ન કરજે. કાંઈને દુઃખી જોઈ તેનો અનાદર કરીશ નહિ પણ તેના પર રતેહ નજર રાખજે. સુખી અને દુઃખી સૌ પોતપોતાના પુણ્ય અને પાપથી થાય છે તારા પણ પુણ્ય ખૂટી જશે તો તેવી સ્થિતિ બોગવવી પડશે માટે મર્વની ગાંઠમાં ન બંધાજે. કહ્યું છે કે— પીપળા પરથી પાત ખરી પડે છે ત્યારે કુંપળીઓ દસે છે તે વખતે પડતા પાત કેહે છે કે—અમારી જેવી તમારી પણ દશા થશે, એટલે મરણદશા દરેક જીવોને થવાની જ છે, હસતી એવી વડની નવી કુંપળીની પણ એવી જ દશા થવાની છે. મનુષ્ય જન્મ મળ્યો છે અને ઉત્તમ વીતરાગદેવનો ધર્મ મળ્યો છે, આવું ચિન્તામણિરત્ન મળ્યા છતાં જોઈ દેવું તે તો ભિખારીના દશાત જેવું સમજવું. તો ચિન્તામણિરત્ન હાથ ચડ્યું છે માટે પ્રમાદ મૂકી સુખેચ્છા મફળ કરો ગઈ લક્ષ્મી પાછી મળે છે પણ ગયો અવસર પાછો મળવો મુશ્કેલ છે. જો તમારી પાસે લક્ષ્મીનું બળ હોય તો તે સુમાર્ગે વાપરી સફળ કરો અથવા વિદ્યામળ કે તનબળ હોય તો તેને સુખ કાર્યમાં જોડી સનેજ અને સફળ કરો.

સુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૮ મું.

(સંવત ૧૯૬૮ ના ચૈત્રથી ૧૯૮૬ ના ફાગણ માસ સુધીની)

વાર્ષિક અનુક્રમણિકા

પદ્યવિભાગ.

૧ આત્મહિત પદ	(મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧
૨ પેટકી વેદ	(રાજમલ ભંડારી)	૨
૩ ઉપદેશક પદ	(ઉપા. યશોવિજયજી)	૨
૪ છટ્ટી અશુચિ ભાવના	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩
૫ દિવ્ય પ્રભાત	(કાઠારી ચીમનલાલ જીવરાજ)	૧૫
૬ દિનકારક દુહા	(સં. સ્વ. સ. ક. વિ.)	૨૯
૭ શ્રી યુત્તરેવતા રત્નિ-સંસ્કૃત	(મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૩
૮ શ્રી અનુભવ પચ્ચીરી-દુહા	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૪
૯ ઉપદેશક દુહા	(" ")	૩૫
૧૦ જૈનધર્મપ્રકાશ ચિરામુ હો	(રાજમલ ભંડારી)	૪૬
૧૧ શ્રી વીતરાગાદ્ય-સંસ્કૃત	(મુનિ શ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૬૯
૧૨ શ્રી વીગ્નિન વિનિત	(ઝવેરચંદ જગનનાથ સાહ)	૭૦
૧૩ દરુણાદ્ય	(બાલચંદ હીરાચંદ કવિ)	૭૧
૧૪ ત્યાગવૃત્તિ	(દુર્લભજી ગુલાબચંદ સાહ)	૭૨
૧૫ શ્રી સાંતિનાથ રત્નિ	(રાજમલ ભંડારી)	૧૦૧
૧૬ કાળનાંડવ	(બાલચંદ હીરાચંદ કવિ)	૧૦૨
૧૭ ખાર મનના દુહા	(સુખલાલ રવજીભાઈ સાહ)	૧૦૩
૧૮ અગાનીને બોધ ન થાય. પદ ૨	(અમૃતલાલ માવજી સાહ)	૧૦૬
૧૯ પ્રભુ પ્રાર્થના	(અમીચંદ કરસનજી મેઠ)	૧૩૨
૨૦ શ્રી અગ્નિનાથ પ્રભુની આરતિ	(રાજમલ ભંડારી)	૧૩૩
૨૧ આત્મશુદ્ધિ ભાવના	(આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ)	૧૩૪
૨૨ દાંતસુધારકમંડુલી સમજાવ	(મં. મુનિ પુણવવિજયજી)	૧૩૫
૨૩ શ્રી મહાવીરજિનરત્નિ	(રાવચંદ મૂલજી સાહ)	૧૭૧
૨૪ આત્મ-આવના પચ્ચીરી	(મુનિશ્રી ચરખવિજયજી)	૧૭૨

૨૫ શાંતસુધાગસ કુંડની મજાયા-માર્થ	(અનુવાદક-કુંવરજી)	૧૭૫
૨૬ પર્ણપથ પર્વ	(સુખલાલ રવજીભાઈ શાહ)	૧૭૩
૨૭ ક્ષમાપના	(રાયચંદ મૂળજી શાહ)	૨૦૭
૨૮ શ્રી મહાવીરજન્મ	(બાલચંદ હીરાચંદ કવિ)	૨૦૮
૨૯ આત્મા ને દેહાદિ પદાર્થની કિત્તતા	(મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી)	૨૦૮
૩૦ આત્મનિર્દાગર્ભિત શ્રી સીમંધરજિનવિનવિતિ	(")	૨૦૯
૩૧ જયવંત જિન શામન	(રાજમલ ભંડારી)	૨૧૧
૩૨ સામાન્ય જિન રતવન	(એન. બી શાહ)	૨૪૩
૩૩ પ્રજુપૂજન મહિમા	(રાજમલ ભંડારી)	૨૪૪
૩૪ મૈત્રી ભાવના	(સ્વ. સ. ક. વિ)	૨૪૫
૩૫ જગતની કુટિલ દૃષ્ટિ	(બાલચંદ હીરાચંદ કવિ)	૨૪૬
૩૬ શ્રી આંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર-સંસ્કૃત	(" ")	૨૭૬
૩૭ શ્રી ગિરાહિલા પાર્શ્વનાથ ૭૯	(મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૮૦
૩૮ સંવત્સરી પર્વકા માહાત્મ્ય	(રાજમલ ભંડારી)	૩૧૩
૩૯ શ્રી જંજુકુમાર આખ્યાન	(અમીચંદ કરશનજી શેઠ)	૩૧૪
૪૦ શ્રી મહાવીર સ્તોત્ર-મસ્કૃત	(બાલચંદ હીરાચંદ કવિ)	૩૪૬
૪૧ શ્રી આંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તવન	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૫૦
૪૨ શ્રી સુલતાના પાર્શ્વનાથ જિન સ્તવન	(શ્રી વિનયવિજયજી)	૩૮૧
૪૩ વીશ વિહરમાન જિન સ્તોત્ર-સંસ્કૃત	(મે. આ. શ્રી વિજયલક્ષિતસુરિ)	૩૮૨
૪૪ ધર્મસે ધૈર્યકી પ્રાપ્તિ	(રાજમલ ભંડારી)	૩૯૬

ગદ્યવિભાગ

૧ મહાન્ યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત	૫૬ ૫૭ મુ.	વિવેચન સાથે (મૌકિક)	૭
૨ " " "	૫૬ ૫૭ મુ.	(ચાલુ)	૪૧
૩ " " "	૫૬ ૫૮ મુ.	"	૭૮
૪ " " "	૫૬ ૫૮ મુ.	(ચાલુ)	૧૦૭
૫ " " "	૫૬ ૫૯ મુ.	"	૧૩૭
૬ " " "	૫૬ ૫૯ મુ.	(ચાલુ)	૧૮૭
૭ " " "	૫૬ ૬૦ મુ.	"	૨૧૨
૮ " " "	૫૬ ૬૦ મુ.	(ચાલુ)	૨૪૭
૯ " " "	૫૬ ૬૧ મુ.	"	૩૧૭
૧૦ શ્રી સિદ્ધચંદ સ્તોત્રે ઉપાધ્યાય સ્તોત્ર સ્પષ્ટાર્થ યુક્ત (આ. શ્રી વિજયપદસુરિ)			૧૨
૧૧ " " સાધુપદ તથા દર્શનપદ સ્તોત્ર			૩૬
૧૨ " " શ્રી જ્ઞાન, આરિત્ર, તપપદ સ્તોત્ર			૭૩
૧૩ " " સ્પષ્ટાર્થ			૧૦૪

૧૪	શ્રીશાંતિનાથના સ્તવનમાં કર્તાએ કરેલો પરમાત્માસાથે પોતાનો મુકાબલો (કુંવરજી)	૧૬
૧૫	વિદ્યાવ્યાસંગ	૧૭
૧૬	પ્રશ્નોત્તર, પ્રશ્નકર-(ભાઈ દેવચંદ કરસનજી)	૧૮
૧૭	" " (ભાઈ દેવચંદ કરસનજી)	૫૨
૧૮	" " (શા. જગનલાલ દેવચંદ)	૫૪
૧૯	" " (ભાઈ દેવચંદ કરસનજી)	૮૪
૨૦	" " (મુનિ સુદાનવિજયજી)	૧૯૭
૨૧	" " (શા. વાડીલાલ રામજી)	૨૩૦
૨૨	" " (શા. ઝવેરચંદ જગનલાલ)	૨૩૧
૨૩	" " (મુનિ સુદાનવિજયજી)	૨૭૦
૨૪	" " (મુનિ વિશ્વધર્મવિજયજી)	૩૦૨
૨૫	" " (શા. મંગળદાસ કંકુચંદ)	૩૦૩
૨૬	" " (શા. મંગળદાસ કંકુચંદ)	૩૩૬
૨૭	" " (શા. પુનલાલ અમયાલાલ)	૩૭૦
૨૮	" " (શા. મંગળદાસ કંકુચંદ)	૩૯૭
૨૯	" " (શા. ઝવેરચંદ જગનલાલ)	૩૯૮
૩૦	તાર્તિલ અને બોધક વચન મંત્ર (મુનિ પ્રુણવિજયજી)	૨૩-૧૧૬
૩૧	પ્રભાવિક પુરુષો (મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી)	
	આ. શ્રી શમ્ભવચરિત્ર (૧)	૨૫
૩૨	" " (૨)	૬૩
૩૩	" " (૩)	૯૬
૩૪	" " (૪)	૧૨૫
૩૫	" " (૫)	૧૬૪
૩૬	" " (૬)	૨૩૨
૩૭	" " (૭)	૨૭૪
૩૮	" આ. શ્રી યશોભદ્રચરિત્ર (૧)	૩૦૫
૩૯	" " (૨)	૩૪૨
૪૦	" " (૩)	૩૭૫
૪૧	શ્રી જ્ઞાનધર્મપ્રકાશ (મૌકિતક)	૩૦
૪૨	પરમતનદિષ્ટના ને અમભાવરૂપિ (વકીલ -પાસચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૪૩
૪૩	આધારીશીના વ્યાધિને પ્રમત્રે યથેલી વિચારણા (કુંવરજી)	૫૦
૪૪	શીશીગ્રંથના આનંદાદિ દશ આવકોનું અમાનવ	૫૧
૪૫	મંધરવૃક્ષકલ્પ-સાર્ય (મુનિ પ્રુણવિજયજી)	૫૭
૪૬	વીરવિલાસ (૪) (મૌકિતક)	૫૯
૪૭	" (૫)	૧૧૮

૪૮ વીરવિલાસ (૬-૭)	(મૌકિક)	૩૬૨
૪૯ " (૮)	"	૩૬૦
૫૦ હિતકારી વચ્ચે	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧૧-૧૨૩
૫૧ ત્રણ સમકિત ચારે ગતિમાં હોય	(કુંવરજી)	૭૭
૫૨ પાંચ ઇન્દ્રિયોના ૨૬ ભેદ	"	૮૩
૫૩ સમ્યક્ત્વવિચાર	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૮૬
૫૪ જૈનશાસ્ત્રાનુમાર જૈનમાન્યતા	(કુંવરજી)	૯૨
૫૫ નિત્યોત્સવ	(રાજપાળ મગનલાલ વહોરા)	૯૩
૫૬ શ્રી પ્રશ્નોત્તરસાર્થશતકમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(કુંવરજી)	૧૧૨
૫૭ શ્રી વિશેષશતકમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો	"	૧૧૫
૫૮ એક લઘુમંદિની ૨૦૦ મી વર્ષગાઠ	"	૧૧૭
૫૯ મહાપુરુષોની આચરણ તે આદા જ છે	"	૧૧૮
૬૦ મનોમંથન	(મોહનલાલ હરિચંદ શાહ)	૧૨૨
૬૧ વ્યવહારકૌશલ્ય (લેખ ૨: ૨૦૧-૨૦૨)	(મૌકિક)	૧૩૦
૬૨ " (લેખ ૨: ૨૦૩-૨૦૪)	"	૩૧૧
૬૩ શ્રી ગણધર્મકલ્પલતા	(આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ) (૧)	૧૪૧
૬૪ " શ્રી ગૌતમસ્વામી (૨)	"	૧૮૨
૬૫ " " (૩)	"	૨૧૮
૬૬ " અગ્નિભૂતિ ને વાયુભૂતિ (૪)	"	૨૮૩
૬૭ " વ્યક્ત ને સુધર્માસ્વામી (૫)	"	૩૨૩
૬૮ " મંડિત, મૌર્યપુત્ર, અકંપિત (૬)	"	૩૫૩
૬૯ " અચલભ્રાતા, મેતાર્થ ને પ્રભાસ (૭)	"	૩૮૩
૭૦ શ્રી પ્રશ્નોત્તરપ્રદીપમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(કુંવરજી)	૧૪૬
૭૧ શ્રી પ્રશ્નોત્તરરત્નાકરમાંથી કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તરો	(કુંવરજી)	૨૪૬
૭૨ સાધુસંસ્થાને તેની ઉપયોગિતા	(વશીલ ન્યાયચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૧૫૨
૭૩ દેહાધ્યાસીને (અશુચિ ભાવના)	(આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસુરિ)	૧૬૦
૭૪ યુવાન સ્ત્રીપુરુષોને સાથે અભ્યાસ કરાવવો હિતાવહ છે ?	(કુંવરજી)	૧૬૨
૭૫ પ્રશ્નમગ્તિની ટીકાઓ	"	૧૬૩
૭૬ વિજ્ઞાન ધર્મ ને તત્ત્વજ્ઞાન	(ગ. જીવગજભાઈ ઓધવજી દોશી)	૧૬૩
૭૭ પરમેશ્વરી સ્તોત્રાંતર્ગત અગ્રિહંત સ્તોત્ર (૬-૧૦-૧૧)	(ડૉ. ભગવાનદાસ મન:સુખભાઈ મહેતા)	૨૦૧-૩૩૨-૪૦૦
૭૮ સમભાવપ્રાપ્ત જીવ કેવા હોય ?	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૨૦૪
૭૯ શ્રી મહાવીરસ્વામીના ભવ સત્યાવીર કે અશ્વાવીર	(કુંવરજી)	૨૦૫
૮૦ તત્ત્વનિમ્નરૂપ ઓધિરત્નની દુર્લભતા	"	૨૦૬

૮૧ ચક્ષુવાળાના ત્રણ પ્રકાર	(કુંવરજી)	૨૦૬
૮૨ શ્રી ભાવનગરના મૂળમંદિરની પ્રતિષ્ઠાતિથિનો નિર્ણય કરનાર		
એ પ્રાચીન રત્નનો અર્થ-વિવેચન યુક્ત (કર્તા પં. ગિનવિજયજી) (સં. કુંવરજી)		૨૨૬
૮૩ નીતિકારક હિતવચનો	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૪૧
૮૪ આત્મા અને દેહાદિ પદાર્થોની ભિન્નતા	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૨૦૮
૮૫ દ્વિષ્ટિપૂત ન્યસેત્પાદમ	(વક્રીલ ન્યાસચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૨૫૪
૮૬ શ્રી ઉપદેશપ્રામાદ ગ્રંથની વિશિષ્ટતા	(કુંવરજી)	૨૫૭
૮૭ કાળ મબઘી વિચારણા	(રા. જીવગજભાઈ ઓધવજી દોશી)	૨૫૯-૨૮૯-૩૩૮
૮૮ કૃષ્ણવાસુદેવ ક્યારે તીર્થ કર ચશે ?	(કુંવરજી)	૨૬૫
૮૯ તત્વાર્થસૂત્ર માનુષ્ય અધ્યાય ૧ સો. અધ્યાય ૨ એ (મુનિ ગમવિજયજી)		૨૬૬-૩૨૭
૯૦ શ્રાવકધર્મના અધિકારીના લક્ષણો	(કુંવરજી)	૨૮૮
૯૧ મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા	(વક્રીલ ન્યાસચંદ લક્ષ્મીચંદ)	૨૬૫
૯૨ દેહું ને ટચ	(કુંવરજી)	૩૦૦
૯૩ એક મિત્રનો પત્ર	"	૩૦૬
૯૪ સ્વસ્થ સમયના દેશવિગતિનું અનુષ્ઠાન	"	૩૩૧
૯૫ મિહંદ્રનું મૃત્યુ (ઉદ્ધૃત)	"	૩૬૭
૯૬ શ્રી વીગ્રેશુ અને ગૌતમસ્વામી વચ્ચે યથેક્ષા પ્રશ્નોત્તર (અમીચંદ કરમનજી મેડ)		૩૭૫
૯૭ તત્ત્વન્યાયવિભાકરની મમાલોચના	(રા. જીવગજભાઈ ઓધવજી દોશી)	૩૫૯
૯૮ એક વિદ્યુતીઆઈના વિચારોમા સુધારણા	(કુંવરજી)	૩૬૯
૯૯ એક ઐશ્વરીપુત્રના વિચારો	"	૩૯૨
૧૦૦ સ્થાવરોનો સવાદ	(મહેતા ચપકલાલ ભોગીવાસ)	૩૯૫
૧૦૧ મમયતી અમત્યના	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજય)	૪૦૬

પેશ વિભાગ જુદા ગણતાં લેખ ૨૦૮

૩. પ્રકીર્ણ

૧ નવું વર્ષ	(કુંવરજી)	૪
૨ ૨૧. આનંદશકરભાઈ	(મુશીલ)	૬૮
૩ ભૂલનો સુધારો		૧૦૦-૨૪૨
૪ પૂન્ય પ્રવર્તક થી જ્ઞાનવિજયજીનો સ્વર્ગયામ		૧૭૦
૫ પુરુષોની પદોત્તમ	(કુંવરજી)	૨૩૭-૪૦૩
૬ જાન્યવા યોગ	"	૨૮૨-૩૧૬-૩૫૮
૭ એક નીકર પત્રકારનું ખેડકારક પત્ર	(તમો)	૩૪૮

પેશ વિભાગ જુદા ગણતાં લેખ ૧૧

ત્રણ વિભાગના ગણીને લેખો ૧૬૩,